INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

ROMANTYZM

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ
POD KIEROWNICTWEM
IRMINY ŚLIWIŃSKIEJ
I
STANISŁAWA STUPKIEWICZA

HASŁA OGÓLNE I RZECZOWE
HASŁA OSOBOWE
A-J

MCMLXVIII
PAŃSTWOWY INSTYTUT WYDAWNICZY

INSTYTUT BADAŃ LITERACKICH
POLSKIEJ AKADEMII NAUK

BIBLIOGRAFIA LITERATURY POLSKIEJ

· NOWY KORBUT ·

PRACA ZAINICJOWANA PRZEZ
KAZIMIERZA BUDZYKA
REDAKTORA NACZELNEGO
DO 1963 R.

7

PAŃSTWOWY INSTYTUT WYDAWNICZY

ZESPÓŁ AUTORSKI
HALINA GACOWA · ALINA GAWINOWA
WANDA ROSZKOWSKA-SYKAŁOWA · STANISŁAW STUPKIEWICZ
IRMINA ŚLIWIŃSKA

REDAKTOR WYDAWNICTWA: MARIA WĄPNIAREK
REDAKTOR TECHNICZNY: WACŁAW WYSZYŃSKI
OKŁADKĘ I OBWOLUTĘ PROJEKTOWAŁA EWA FRYSZTAK

WSTĘP

Tom III *Literatury polskiej* Gabriela Korbuta obejmował „piśmiennictwo romantyczne w okresie 1820-1863". *Nowy Korbut* w tomach *Romantyzmu*, utrzymując zakres piśmiennictwa okresu romantyzmu, zaciera formalne ramy chronologiczne przytoczonych dat.

Dotyczy to głównie lat początkowych okresu, do tomów *Romantyzmu* bowiem zostali z Korbutowego tomu II przeniesieni ci pisarze, którzy chociaż rozpoczęli działalność literacką przed rokiem 1820, okres głównego rozwoju swej twórczości mieli w latach późniejszych. Należy do nich przede wszystkim Aleksander Fredro, debiutujący w roku 1817 *Panem Geldhabem*, należą filareci Józef i Tomasz Massalscy oraz Stanisław Morawski, dalej Ksawery Godebski, Stanisław Jachowicz, Adam Jakubowski, Józef Jaroszewicz, Karol Kaczkowski, Hipolit Klimaszewski, Szymon Konopacki, Ignacy Piotr Legatowicz i Józef Mieroszewski. W tomach *Oświecenia* pozostawiono pisarzy, którzy chociaż swą twórczość rozwinęli później, byli ściśle związani z obozem klasyków, jak np. Franciszek Salezy Dmochowski.

Zestaw haseł autorskich został zwiększony o następujących pisarzy: Norbert Bredkrajcz, Piotr Dahlman, Kazimierz Deczyński, Aniela Dembowska, Maria Faleńska, Jakub Jurkiewicz, Michał Kubrakiewicz, Lesław Łukaszewicz, Michał Morzkowski, August Mosbach, Konstanty Podwysocki, Jan Prusinowski, Aleksander Rypiński, Kazimierz Józef Turowski, Antoni Wieniarski, Józef Mikołaj Wiślicki, Adolf Wolniewicz, Felicjan Antoni Woykowski, Feliks Józef Zieliński.

Spośród pisarzy opracowanych w dawnym dziele Korbuta pominięci zostali matematycy: Henryk Niewęgłowski i Wojciech Zborzewski.

W opracowaniu poszczególnych pisarzy tomy *Romantyzmu* są oparte na zasadach i wytycznych dotyczących całego nowego dzieła, omówionych w „Przedmowie" do tomu pierwszego. Podany materiał został w przeważającej części sprawdzony z autopsji. W stosunku do dawnego dzieła Korbuta materiał ten jest poważnie zwiększony nie tylko w zakresie właściwej twórczości literackiej. Zespół autorski dążył do możliwie pełnego ujęcia spuścizny pisarskiej opracowanych pisarzy z uwzględnieniem korespondencji pozostającej w rękopisach w głównych bibliotekach krajowych, mianowicie

w Bibliotece Jagiellońskiej, Bibliotece Kórnickiej, Bibliotece Ossolineum, Bibliotece PAN w Krakowie oraz w bibliotekach warszawskich — Narodowej, Publicznej i Uniwersyteckiej. Informacje bio- i bibliograficzne odpowiadają stanowi badań z końca 1964 r. W wyjątkowych wypadkach podane są ważniejsze pozycje późniejsze.

W doborze i opracowaniu haseł rzeczowych zwrócono szczególną uwagę na uchwycenie najważniejszych przejawów życia umysłowego i literackiego. Korbut w swym dawnym dziele wymieniał wprawdzie kilka instytucji społecznych lub grup literackich mających na celu krzewienie w kraju wiedzy i oświaty, jednak podał dokładniejsze wiadomości tylko o trzech, mianowicie: Filomatach, Filaretach i Promienistych, Cyganerii warszawskiej, Entuzjastach i Entuzjastkach. W nowych tomach — obok wymienionych grup, skupiających zresztą niewielu członków i działających przez krótki czas — zostały opracowane instytucje społeczne najbardziej charakterystyczne dla życia umysłowego w różnych ośrodkach polskich, a więc na emigracji Towarzystwo Demokratyczne Polskie i Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu, w Poznańskiem Towarzystwo Poznańskie Przyjaciół Nauk, na Śląsku Towarzystwo Literacko-Słowiańskie we Wrocławiu, w Galicii Zakład Narodowy im. Ossolińskich, na ziemiach wschodnich koteria petersburska, wreszcie w końcu okresu romantyzmu — Szkoła Główna w Warszawie. Opracowanie wymienionych haseł w połączeniu z materiałami bibliograficznymi, zgrupowanymi w poszczególnych rozdziałach „Romantyzmu w Polsce", niewątpliwie ułatwia odtworzenie ogólnego obrazu życia literackiego tego okresu w dziejach narodu, a na jego tle miejsca i roli poszczególnych pisarzy.

Zapis bibliograficzny w tomach *Romantyzmu* stosuje się do zasad podanych w „Przedmowie" do całości dzieła umieszczonej w tomie 1 *Nowego Korbuta* (s. 12-13), wprowadzając modyfikacje tylko tam, gdzie tego wymagały pełniejsze lub bardziej dostępne materiały, np. w zapisie dedykacji lub w wyłączeniu na przód daty wspólnej licznie nagromadzonym artykułom okolicznościowym, wspomnieniom pośmiertnym itp. Szczególny wariant zapisu został zastosowany przy zgrupowaniu recenzji wyodrębnionych w „Opracowaniach" utworów scenicznych. Tu zasada grupowania recenzji dotyczących jednego utworu, połączonych średnikami, została zwężona do poszczególnych wystawień utworu, np. wystawienia *Zemsty* w Teatrze Ateneum w roku 1930, wystawienia krakowskiego w 1952, wystawienia warszawskiego w 1953 itd. Grupy recenzyj lub pojedyncze recenzje różnych wystawień są rozdzielone jak zwykle kropką i myślnikiem.

*

Zasadniczy skład zespołu tomów *Romantyzmu* stanowiły Irmina Śliwińska, Halina Gacowa, Alina Gawinowa i Wanda Roszkowska-Sykałowa. Obok

nich po kilka lub kilkanaście miesięcy w różnych latach pracowali dorywczo: Maria Andrzejewska, Irena Biskupska, Zofia Dajkowska, Maria Gniewiewska, Hanna Grella (Budzykowa), Stefania Knispel (Wróblowa), Władysław Korotaj, Helena Kozerska, Ignacy Sieradzki, Helena Stupkiewiczowa, Zofia Waleron i Hanna Zaborska. W rejestrowaniu rękopisów pomocy udzieliły Jadwiga Łuczakowa z Biblioteki Kórnickiej i Izabela Sznaydrowa z Biblioteki PAN w Krakowie. Kwerendy biblioteczne na terenie Warszawy doraźnie wykonywały Stefania Bańcer, Halina Borkowska, Teresa Halikowska, Elżbieta Sawicka, Renata Szwander, na terenie Krakowa przez kilka lat prowadziła je Izabela Kleszczowa. Pierwszą redakcję haseł przejętych z tomu II dawnego dzieła opracował zespół pod kierunkiem Tadeusza Mikulskiego, głównie Gabriela Frydrychowicz.

Doraźnej pomocy w opracowaniu poszczególnych pisarzy udzielili następujący pracownicy nauki zajmujący się specjalnie tymi pisarzami: Krystyna Czajkowska (Aleksander Fredro), Maria Dernałowicz (Stanisław Morawski), Cecylia Gajkowska (Zofia Klimańska), Zdzisław Jastrzębski (Cyprian Norwid), Janina Kamionkowa (Tomasz Potocki), Jarosław Maciejewski (Ryszard Berwiński), Józef Magnuszewski (Roman Zmorski), Zygmunt Markiewicz (Karol Edmund Chojecki), Janusz Odrowąż-Pieniążek (Gustaw Zieliński), Janina Rosnowska (Józef Dzierzkowski), Marian Stępień (Narcyza Żmichowska). Wiadomości o rękopisach znajdujących się w bibliotece Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie przywiozła Maria Renata Mayenowa.

Recenzję pierwszej redakcji całości tomu wykonał Stanisław Pigoń, obecne opracowanie recenzował zespół pracowników Instytutu Bibliograficznego Biblioteki Narodowej pod kierownictwem Heleny Hleb-Koszańskiej. Fragmenty pracy w maszynopisie recenzowali: Juliusz Kleiner, Juliusz Starzyński, Zofia Szmydtowa, Maria Janion i Maria Żmigrodzka oraz Witold Suchodolski, Stefan Treugutt i Zofia Treuguttowa. Recenzje zawierały cenne wskazówki ułatwiające zespołowi dalszą pracę.

W zakresie opracowania redakcyjnego całości tomu zespół wiele zawdzięcza redaktorkom, które przygotowały do druku osobno wydane tomy „zarysów bibliograficznych" — Zofii Lewinównie z Państwowego Instytutu Wydawniczego (*Adam Mickiewicz*, 1957) i Marii Rydlowej z Wydawnictwa Literackiego w Krakowie (*Józef Ignacy Kraszewski*, 1966) oraz Marii Wapniarkowej, której wnikliwe uwagi, oparte na wiedzy fachowej i dużym doświadczeniu, znacznie się przyczyniły do nadania dziełu postaci definitywnej.

Tak więc te tomy *Nowego Korbuta* są owocem pracy nielicznego zespołu, któremu wiele osób służyło doraźnie pomocą i radą na różnych etapach pracy. Wszystkim im zespół składa serdeczne i gorące podziękowanie.

Specjalne podziękowanie składamy pracownikom bibliotek warszawskich — IBL PAN, Narodowej, Publicznej i Uniwersyteckiej oraz Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie za wielką uprzejmość i gorliwość, z jaką dostarczali nam do czytelni stosy książek i czasopism, a w szczególności kierowniczce czytelni w Bibliotece Narodowej, Danucie Rymsza-Zalewskiej, za wyjątkową uczynność w ułatwianiu pracy członkom naszego zespołu. Kierownictwu Biblioteki IBL PAN ponadto dziękujemy za wyrozumiałe udzielenie lokalu dla materiałów i prac zespołu.

Irmina Śliwińska, Stanisław Stupkiewicz

WYKAZ SKRÓTÓW

a. — akt
ang. — angielski
Antropol. — Antropologiczny
antydat. — antydatowany
Arch. — Archiwum, Archiwalny
Archeol. — Archeologiczny
ark. — arkusz
art. — artykuł
Artyst. — Artystyczny
AU — Akademia Umiejętności
b. — bez
b. d. — bez daty
b. m. r. — bez miejsca, roku
Bibl. — Biblioteka, Biblioteczny
Bibliogr. — Bibliograficzny
Biul. — Biuletyn
BN — Biblioteka Narodowa (seria wydawnicza)
BPP — Biblioteka Pisarzów Polskich
Bydg. — Bydgoszcz
c. d. — ciąg dalszy
Codz. — Codzienny
cz. — część
Czart. — Czartoryskich
czasop. — czasopismo
dat. — datowany
dn. — dnia
dod. — dodatek, dodatki
Dom. — Domowy
dot. — dotyczący
dr. — drukarz, drukował
druk. — drukarnia
Dwutyg. — Dwutygodnik
Dyr. — Dyrekcji
Dzien. — Dziennik
ed. — edycja
egz. — egzemplarz
Enc. — Encyklopedia, encyklopedyczny
Estr. — K. Estreicher: Bibliografia polska
Filol. — Filologiczny, Filologia
Filoz. — Filozoficzny, Filozofii
Fiz. — Fizyczny
fot. — fotografia, fotograficzny
fragm. — fragment
franc. — francuski
Gaz. — Gazeta
Geogr. — Geograficzny
Geolog. — Geologiczny
Gimn. — Gimnazjum
Gosp. — Gospodarczy
Hist. — Historyczny, Historia
hiszp. — hiszpański
Hum. — Humanistyczny
Ilustr. — Ilustrowany, ilustracja
IBL — Instytut Badań Literackich
im. — imienia
in. — inne
inc. — incipit
Jagiel. — Jagielloński
jęz. — język
Język. — Językowy
jn. — jak niżej
jw. — jak wyżej
k. — karta
Kat. — Katowice
Klas. — Klasyczny
Kórn. — Kórnicka
Kr. — Kraków, Krakowski
Kraj. — Krajowy
Król. — Królewski
krypt. — kryptonim
kryt. — krytyczny
ks. — księga
KUL — Katolicki Uniwersytet Lubelski
Kult. — Kulturalny
Kur. — Kurier
Kwart. — Kwartalnik
l. — lata, lat; liber
Lit. — Literacki, Literatury
Lubl. — Lublin
Lud. — Ludowy
Lw. — Lwów, Lwowski
łac. — łaciński
m. in. — między innymi
M. — Miasto
Mat. — Matematyczny
Mies. — Miesięcznik
Muz. — Muzeum
nadb. — nadbitka
nakł. — nakład
Nar. — Narodowy

nast. — następne
Nauk. — Naukowy
niem. — niemiecki
n. — następne (stronice)
nr — numer
odb. — odbitka
ogł. — ogłosił, ogłoszone
ok. — około
oprac. — opracował, opracowanie
Ord. — Ordynacji
osob. — osobno
Ossol. — Biblioteka Ossolińskich, Ossolineum
Pam. — Pamiętnik
pam. — pamiątkowa
PAN — Polska Akademia Nauk
PAU — Polska Akademia Umiejętności
Pedag. — Pedagogiczny
Petersb. — Petersburg, Petersburski
pierwodr. — pierwodruk
pocz. — początek
Pol. — Polski
Polit. — Polityczny
Polon. — Polonistyczny
popoł. — popołudniowe
popr. — poprawione
Por. — Poranny
por. — porównaj; po numerze pisma — poranne
pow. — powiat
powiel. — powielany
powst. — powstał
Powsz. — Powszechny
Poz. — Poznań, Poznański
poz. — pozycja
Pryw. — Prywatne
przedr. — przedruk, przedrukował
Przegl. — Przegląd
przekł. — przekład
przeł. — przełożył
Przew. — Przewodnik
Przyj. — Przyjaciel, Przyjaciół
przyp. — przypis
Przyr. — Przyrodniczy
pseud. — pseudonim
pt. — pod tytułem
Publ. — Publiczny
R. — rocznik (w numeracji)
r. — rok
r. b. — rok bieżący
rec. — recenzja
red. — redaktor, redakcja
Ref. — Reformacja
rkps — rękopis
Rob. — Robotniczy
Roczn. — Rocznik (w tytule)
Rodz. — Rodzinna
ros. — rosyjski
rozdz. — rozdział
Rozpr. — Rozprawy
rubr. — rubryka
S. — seria
s. — stronica
Slawist. — Slawistyczny
Społ. — Społeczny
Spr. — Sprawozdanie
Staropol. — Staropolskie
streszcz. — streszczenie
sygn. — sygnatura
szk. — szkolny, szkoła
szp. — szpalta
T./t. — tom
Teatr. — Teatralny
Teolog. — Teologiczny
tłum. — tłumaczył, tłumaczenie
Tor. — Toruń
Tow. — Towarzystwo
Tyg. — Tygodnik, Tygodniowy
tyt. — tytuł, tytułowa (karta)
tzw. — tak zwane
Uniw. — Uniwersytet, Uniwersytecki
ur. — urodzony
USB — Uniwersytet Stefana Batorego
uzup. — uzupełnił, uzupełniony
vol. — volumen
w. — wiek; wers
Warsz. — Warszawski
wg — według
Wiad. — Wiadomości
wiecz. — wieczorne
Wielkopol. — Wielkopolski
Wil. — Wilno, Wileński
Wr. — Wrocław, Wrocławski
Współcz. — Współczesny
współprac. — współpracownik, współpracował
W-wa — Warszawa
Wych. — Wychowanie, wychowawczy
wyd. — wydanie, wydał, wydany
Wydz. — Wydział
wygł. — wygłoszone
wyj. — wyjątek
wyst. — wystawiony
z. — zeszyt
Zach. — Zachodni
Zagr. — Zagraniczny
zbior. — zbiorowe
zniszcz. — zniszczony
zob. — zobacz

HASŁA OGÓLNE

ROMANTYZM W EUROPIE

1. GENEZA

a) Ważniejsze deklaracje literackie (Pierwsze wydania książkowe)

G. E. LESSING: Laokoon. Berlin 1766. — J. G. HERDER: Über die neuere deutsche Literatur. Ryga 1767. — G. E. LESSING: Hamburgische Dramaturgie. Hamburg 1767-1769. — J. G. HERDER: Kritische Wälder. Cz. 1-3. Ryga 1769. — J. G. HERDER: Von deutscher Art und Kunst. Hamburg 1773. — F. SCHILLER: Über die tragische Kunst. *Neue Thalia* 1792 z. 2; przedr. w: Kleine prosaische Schriften. Cz. 4. Lipsk 1802. — J. G. HERDER: Terpsichore. Cz. 1-3. Lubeka 1795. — F. SCHILLER: Über naive und sentimentalische Dichtung. *Die Haren* 1795 cz. 4 nr 25-26; 1796 cz. 5 nr 34; przedr. w: Kleine prosaische Schriften. Cz. 2. Lipsk 1800. — F. W. J. SCHELLING: Ideen zu einer Philosophie der Natur. Cz. 1-2. Lipsk 1797. — F. SCHLEGEL: Fragmente. *Athenaeum* 1798 cz. 1 nr 116. (Tu m. in.: Fragment 116). — W. SCOTT: Apology for Tales of Terror. Kelso 1799. — G. DE STAËL: De la littérature considerée dans ses rapports avec les institutions sociales. T. 1-2. Paryż 1800. — W. WORDSWORTH: Preface. W: Lyrical Ballads. Londyn 1800. — A. W. SCHLEGEL: Vorlesungen über die schöne Literatur und Kunst. Wygł. 1801-1803. Wyd. Heilbronn 1884. — F. R. CHATEAUBRIAND: Le Génie du christianisme. T. 1-5. Paryż 1802. — F. W. J. SCHELLING: Philosophie der Kunst. Wygł. 1802-1803. Wyd. w: Sämtliche Werke. 1859. — JEAN PAUL (F. RICHTER): Vorschule der Ästhetik. Hamburg 1804. — A. W. SCHLEGEL: Ueber dramatische Kunst und Literatur. Vorlesungen. Cz. 1-3. Heidelberg 1805-1811. — G. G. BYRON: English Bards and Scotch Reviewers. Londyn 1809. — G. DE STAËL: De l'Allemagne. T. 1-2. Paryż 1810 (skonfiskowane z rozkazu Napoleona); wyd. nast. Londyn 1813; wyd. rozszerzone t. 1-3. Paryż 1814. — J. W. GOETHE: Dichtung und Wahrheit. Cz. 1-3. Tybinga 1811-1814; cz. 4 wyd. 1833. — F. SCHLEGEL: Geschichte der alten und neuen Literatur. Vorlesungen. Powst. 1812. Wyd. Wiedeń 1815. — S. T. COLERIDGE: Biographia Literaria. T. 1-2. Londyn 1817. — P. B. SHELLEY: A Defence of Poetry. Powst. 1821. Wyd. w: Essays, Letters from Abroad. Translations and Fragments. Londyn 1840. — STENDHAL (H. BEYLE): Racine et Shakespeare. Cz. 1-2. Paryż 1823-1825. — V. HUGO: Préface. W: Cromwell. Paryż 1827. — V. HUGO: Préface. W: Hernani ou l'honneur castillan. Paryż 1830.

b) Preromantyzm

K. BRODZIŃSKI: O klasyczności i romantyczności tudzież o duchu poezji polskiej. *Pam. Warsz.* 1818 t. 10-11 i wyd. nast. — J. ŚNIADECKI: O pismach klasycznych i romantycznych. *Dzien. Wil.* 1819 t. 1; przedr. w: Pisma rozmaite. T. 4. Wil. 1822. — F. Gr. (GRZYMAŁA): Pani Staël przed trybunałem krytyki francuskiej. *Astrea* 1822 t. 2 nr 6. — E. DESCHAMPS: La guerre en temps de paix. *Muse française* 1824; przedr. zmieniony w: Études françaises et étrangères. Paryż 1828. — F. ENGELS: Schelling und die Offenbarung. Lipsk 1842. — J. B. ANGELL: Influence of the English Literature on the German. *North American Review* 84 (1857). — C. J. REVILLAUT: La littérature du moyen-âge et le romantisme. *Revue des langues romanes* 1 (1870). — E. SCHMIDT: Richardson, Rousseau und Goethe. Jena 1875; wyd. nast. Jena 1924. — E. WALTHER: Der Einfluss Shakespeares auf die Sturm- und Drangperiode. Chemnitz 1890. — E. WOLFF: Der Einfluss Shakespeares auf die Sturm- und Drangperiode unserer

Literatur im 18 Jahrhundert. *Zeitschrift für vergleichende Literaturgeschichte* 2 (1890). — W. L. PHELPS: The Beginnings of the English Romantic Movement. Boston 1893. — J. TEXTE: J. J. Rousseau et les origines du cosmopolitisme littéraire. Paryż 1895. — O. WALZEL: Frau von Staëls Buch „De l'Allemagne" und W. Schlegel. *Forschungen zur neueren Literaturgeschichte. Festgabe für R. Heinzel.* Weimar 1898. — E. MARGRAF: Einfluss der deutschen Literatur auf die englische am Ende des 18 Jahrhunderts und im ersten Drittel der 19 Jahrhunderts. Lipsk 1901. — A. C. BRADLEY: English Poetry and German Philosophy in the Age of Wordsworth. 1909. — L. SECHÉ: Le Cénacle de la „Muse française". Paryż 1909. — L. MELVILLE: The Life and Letters of William Beckford. Londyn 1910. — H. H. HOUBEN: Jungdeutscher Sturm und Drang. Lipsk 1911. — R. UNGER: Hamann und die Aufklärung. Studien zur Vorgeschichte des romantischen Geistes im 18 Jahrhundert. Jena 1911; wyd. nast. Halle 1925. — F. BALDENSPERGER: Rousseau et le romantisme. *Jean Jacques Rousseau.* Paryż 1912. — R. D. HAVENS: Romantic Aspects of the Age of Pope. *Publications of the Modern Language Association* 1912. — J. MARSAN: La bataille romantique. Paryż 1912; wyd. nast. Paryż 1925. — D. MORNET: Le romantisme en France au XVIII e siècle. Paryż 1912. —

M. B. FINCH, E. A. PEERS: The Origins of French Romanticism. Londyn 1920. — A. O. LOVEJOY: Schiller and the Genesis of German Romanticism. *Modern Language Notes* 35 (1920); przedr. w: Essays in the History of Ideas. Baltimore 1948. — P. VAN THIEGHEM: Ossian et l'ossianisme dans la littérature européenne au XVIIIe siècle. Groningen 1920. — J. NADLER: Die Berliner Romantik 1800-1814. Berlin 1920. — E. ESTÈVE: Études de littérature préromantique. Paryż 1923. — J. G. ROBERTSON: The Genesis of Romantic Theory in the Eighteenth Century. Cambridge 1923. — O. W. CAMPBELL: Some Suggestions on the Romantic Revival and Its Effects. W: Shelley and the Unromantics. 1924. — P. VAN TIEGHEM: Le préromantisme. Études d'histoire littéraire européenne. T. 1-3. Paryż 1924, 1930, 1947. — R. UNGER: Vom Sturm und Drang zur Romantik. Eine Problem- und Literaturschau. *Deutsche Vierteljahrschrift für Literaturwissenschaft* 1924, 1926, 1928. — L. REYNAUD: Le romantisme, ses origines anglo-germaniques. Paryż 1926. [Rec.: M. ZDZIECHOWSKI: Antyromantyzm i antygermanizm. *Przegląd Współcz.* 1927 t. 23 nr 68]. — H. ROHL: Sturm und Drang. Eine Einführung. Lipsk 1926. — F. BALDENSPERGER: La grande communion romantique de 1827. Sous le signe de Walter Scott. *Revue de la littérature comparée* 1927. — I. A. HENNIG: „L'Allemagne" de Mme de Staël et la polémique romantique. Première fortune de l'ouvrage en France et en Allemagne (1814-1830). Paryż 1929. — H. JACOUBERT: Le genre troubadour et les origines françaises du romantisme. Paryż 1929. — A. MONGLOND: Le préromatisme français. Grenobla 1930. — H. TRONCHON: Romantisme et préromantisme. Paryż 1930. — P. YRAN: Le Gothique et la Renaissance gothique en Angleterre (1750-1880). Caen 1931. — R. BRAY: Chronologie du romantisme (1804-1830). Paryż 1932. — E. EGGLI, P. MARTINO: Le débat romantique en France 1813-1830. T. 1: 1813-1816. Paryż 1933. — H. DREGER: Die Entstehung des Subiektivismus und die Wiedergeburt der Individualität im Sturm und Drang. Tybinga 1935. — A. E. ADDISON: Romanticism and the Gothic Revival. Filadelfia 1938. — R. BUCK: Rousseau und die deutsche Romantik. Berlin 1939. — L. A. BISSON: Rousseau and the Romantic Experience. *Modern Language Review* 37 (1942). —

I. STAMM: The Empirical Character of Sturm und Drang. *Germanic Review* 18 (1943). — E. A. RUNGE: Primitivism and Related Ideas in Sturm und Drang Literature. Baltimore 1946. — G. LUKÁCS: Die Romantik als Wendung in der deutschen Literatur. W: Fortschritt und Reaktion in der deutschen Literatur. Berlin 1947. — E. RUPRECHT: Der Aufbruch der romantischen Bewegung. Monachium 1948. — R. D. HAVENS: Discontinuity in Literary Development: the Case of English Romanticism. *Studies in Philology* 47 (1950). — J. GIRAUD: Aux origines du romantisme. La querelle de la mythologie et le duel Staël — Chateaubriand. *Annales de l'Université de Paris* 1951. — J. TARDIEU: Pré-romantisme ou premier romantisme? *Cahiers du Sud* 1951. — M. BONFANTINI: Le idee e la poesia del primo romanticismo francese. Mediolan 1952. — H. B. GARLAND: Storm and Stress. Londyn 1952. — R. PASCAL: The German Sturm und Drang. Manchester 1953; toż Nowy Jork 1953. — H. STOLPE: Versuch einer Analyse der gesellschaftsgeschichtlichen Grundlagen und Hauptmerkmale der Sturm- und Drang-Bewegung der deut-

schen Literatur im 18 Jh. *Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Berlin. Gesellschaftspolitische und Sprachwissenschaftliche Reihe* 3 (1953/54). — F. BRONNER: England's Influence on France's Romantic Movement. *Culture* 16 (1955). — J. VOISINE: J. J. Rousseau en Angleterre à l'époque romantique. Les écrits autobiographiques et la légende. Paryż 1956. — A. KETTLE: The English Romantik Movement. *Philologica* (dod. do *Časopis pro moderní filologii*) t. 39 (1957). — K. GUTHKE: Englische Vorromantik und deutscher Sturm und Drang. Getynga 1958. — J. KÖRNER: Krisenjahre der Frühromantik. Briefe aus dem Schlegelkreis. T. 1-3. Berno 1958. — E. BONARA: Il preromanticismo in Italia. Mediolan 1959. — E. BRAEMER: Goethes „Prometheus"-Dichtung und die Grundpositionen des Sturm und Drang. Weimar 1959. — CH. A. E. JENSEN: L'évolution du romantisme d'année 1826. Genewa 1959. — C. PICHOIS: Préromantiques rousseauistes et shakespeariens (1770-1778). *Revue de la littérature comparée* 33 (1959). — A. PELLEGRINI: Sturm und Drang e rivoluzione. *Belfagor* 15 (1960). — P. VAN TIEGHEM: Le sentiment de la nature dans le préromantisme européen. Paryż 1960.

2. NAZWA

P. VOELKER: Die Bedeutungsentwicklung des Wortes Roman. *Zeitschrift für romanische Philologie* t. 10 (1886). — G. BECKER: Die Bedeutung des Wortes romantic bei Fielding und Smollett. *Archiv für das Studium der neueren Sprachen* 123 (1886/87). — G. ALLAIS: Qu'est-ce que le romantisme? *Revue des cours et conférences* t. 5 (1897). — G. MICHAUT: Sur le romantisme. Une poignée de définitions. *Annales de la Faculté des Lettres de Bordeaux* 1900. — F. BALDENSPERGER: Une définition de la poésie romantique par Charles de Villers. *Revue de philologie française et de littérature* 16 (1902). — A. FRANÇOIS: Romantique. *Annales de la Société de J. J. Rousseau* 5 (1909). [Rec.: D. MORNET. *Revue d'histoire littéraire* 1910]. — J. KLEINER: Romantyzm. Historia wyrazu i konstrukcja pojęcia. *Przew. Nauk. i Lit.* 1910 s. 703-712, 798-804. — L. DELARNELLE: Encore „romantique". *Revue d'histoire littéraire* 1911. — A. ŁUCKI: Pochodzenie wyrazu „romantyzm" i ewolucja jego znaczenia. *Pam. Lit.* R. 10 (1911). — A. MORIZE: Romantique. *Revue d'histoire littéraire* 1911. — A. O. LOVEJOY: The Meaning of Romantic in Early German Romanticism. *Modern Language Notes* 1916-1917; przedr. w: Essays in the History of Ideas. Baltimore 1948. — Z. ŁEMPICKI: Romantyzm. Przyczynki do krytyki pojęcia. *Pam. Lit.* R. 15 (1917) i odb. — A. T. QUILLER-COUCH: On the Terms „Classic" and „Romantic". Cambridge 1918. — A. ŁUCKI: Rozwój teorii romantyzmu we Francji. Kr. 1919. —

A. O. LOVEJOY: On the Discriminations of Romanticism. *Publications of the Modern Languages Association* 1924; przedr. w: Essays in the History of Ideas. Baltimore 1948. — F. SCHULTZ: „Romantik" und „romantisch" als literarhistorische Terminologien und Begriffsbildungen. *Deutsche Vierteljahrschrift für Literaturwissenschaft* cz. 2 (1924) s. 349-366. — L. P. SMITH: Four Words: Romantic, Originality, Creative, Genius. 1924; przedr. w: Words and Idioms. 1925. — P. TRAHARD: Le romantisme défini par „Le Globe". Abbeville 1924. — J. AYNARD: Comment définir le romantisme. *Revue de la littérature comparée* t. 5 (1925). — P. KAUFMAN: Defining Romanticism: A Survey and a Program. *Modern Language Notes* 40 (1925). — W. P. KER: On the Value of the Terms Classical and Romantic as Applied to Literature. W: Collected Essays. Cz. 2. Londyn 1925. — R. ULLMANN, H. GOTTHARD: Geschichte des Begriffs „Romantisch" in Deutschland vom ersten Aufkommen des Wortes bis ins dritte Jahrzehnt des 19 Jhds. Berlin 1927. — E. BERNBAUM: Guide Through the Romantic Movement. Nowy Jork 1930; wyd. nast. 1948. — W. FOLKIERSKI: Na lotnych piaskach terminologii historycznej: „renesans" i „romantyzm". *Prace hist.-lit. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936 i nadb. — F. BALDENSPERGER: „Romantique", ses analogues et équivalents. *Harvard Studies and Notes in Philology and Literature* 19 (1937). — D. ASH: Creative Romanticism. *College English* 1942. — E. H. ZEYDEL: The Concepts of „Classic" and „Romantic". *Germanic Review* 19 (1944). —

R. WELLEK: The Concept of „Romanticism" in Literary History. *Comparative Literature* 1949. — R. WELLEK: In

Defense of the Term Romanticism. Tamże. — J. B. Barrère: Sur quelques définitions du romantisme. *Revue des sciences humaines* 1951. — M. Peckham: Toward a Theory of Romanticism. *Publications of the Modern Languages Association* 1951; Toward a Theory of Romanticism: II. Reconsiderations. *Studies in Romanticism* 1962. — C. Apollonio: Dell'uso del termine „romantico" nelle letterature europee. *Lettera Italiana* I/III (1952). — C. Apollonio: Romantico. Storia e fortuna di una parola. Florencja 1958.

3. ROMANTYZM JAKO EPOKA W DZIEJACH KULTURY

V. Hugo: La littérature et la philosophie. Paryż 1834; przekł. pol. H. Szumańska-Grossowa pt. Literatura i polityka. Wybór M. Żurowskiego. W-wa 1953. — P. Boyer: Défense de l'ordre social contre le carbonarisme moderne, avec un jugement sur... De Lamennais considéré comme écrivain et une dissertation sur le romantisme. Paryż 1835. — A. Ruge: Geschichte der neuesten Poesie und Philosophie seit Lessing oder unsere Klassiker und Romantiker. — A. Ruge, Echtermeyer: Der Protestantismus und die Romantik. *Hallische Jahrbücher* 1839 nr 245, 265, 301; 1840 nr 53, 63. — P. Chasles: Études sur la littérature et les moeurs de l'Angleterre au XIX siècle. Paryż 1850. — L. Noack: Schelling und die Philosophie der Romantik. 1859. — D. Bernard: La queue du romantisme. *La Revue du monde catholique* 9 (1864). — F. K. (Krupiński): Romantyzm i jego skutki. *Ateneum* 1876 t. 2. [Rec.: zob. Romantyzm w Polsce. 2 c. Dziedzictwo romantyzmu]. — Z. Kaczkowski: Romantyzm. Literacka gawęda. *Gaz. Nar.* 1891 nr 130-150 (z przerwami); odb. Lw. 1891 (tu na okładce tyt.: Słowo o romantyzmie). — S. Pawlicki: Historia nowszej filozofii od Kanta do czasów współczesnych. Kr. 1895. — S. Charléty: Histoire du saint-simonisme (1826-1864). Paryż 1896. — P. Lafargue: (U źródeł romantyzmu. Studium krytyczne okresu rewolucyjnego). W: Le devenir social. Paryż 1896; przekł. pol. I. Tarłowskiej w: P. Lafargue: Pisma wybrane. T. 1. W-wa 1961 *Bibl. Myśli Socjalistycznej*. — E. Seillière: Le mal romantique. Paryż 1900. — R. Canat: Du sentiment de la solitude morale chez les romantiques et les parnassiens. Paryż 1904. [Rec.: H. R. *Pam. Lit.* R. 4 (1905)]. — I. I. Zamotin: Znaczenije romantizma dwadcatych godow XIX stol. w istorii russkoj litieratury i obszczestwiennosti. Kazań 1904. — M. Joachimi-Dege: Die Weltanschauung der deutschen Romantik. Jena 1905. — P. Lasserre: Romantisme et révolution. Paryż 1905; wyd. 2 Paryż 1922. — C. Cestre: La Révolution française et les poètes anglais. 1906. — E. Kirchner: Die Philosophie der Romantik. Jena 1906. — P. Lasserre: Le romantisme français. Essais sur la révolution dans les sentiments et les idées au XIXe siècle. Paryż 1907; wyd. nast. Paryż 1909. — A. Poetzsch: Studien zur frühromantischen Politik und Geschichtsauffassung. Lipsk 1907. — I. I. Zamotin: Romanticzeskij idiealizm w russkom obszczestwie i litieraturie 20-30 godow XIX stoletija. Petersb. 1907. — A. Counson: De la légende de Kant chez les romantiques français. *Mélanges G. Kurth.* 1908. — A. Joussain: Romantisme et la religion. Paryż 1910 (1911). — L. Maigron: Le romantisme et les moeurs. Paryż 1910. — L. Maigron: Le romantisme et la mode. Paryż 1911. — P. E. More: Shelburne Essays. S. VII-VIII. 1910-1913. — O. Walzel: Vom Geistesleben des 18 und 19 Jahrhunderts. Lipsk 1911; wyd. 2 Lipsk 1922. — S. Brzozowski: Głosy wśród nocy. Studia nad przesileniem romantycznym kultury europejskiej. Z teki pośmiertnej wyd. i przedmową poprzedził Ostap Ortwin. W-wa 1912. — A. von Hartmann: Zwischen Dichtung und Philosophie. Berlin 1912. — O. Ewald: Die Probleme der Romantik als Grundfragen der Gegenwart. Berlin 1914. — P. Vogel: Das Bildungsideal der deutschen Frühromantik. *Zeitschrift für Geschichte der Erziehung* 1914. — M. Zdziechowski: Pesymizm, romantyzm a podstawy chrześcijaństwa. T. 1-2. Kr. 1914-1915. — W. Żirmunskij: Niemieckij romantizm i sowriemiennaja mistika. Petersb. 1914.— S. F. Richardson: A Neglected Aspect of the English Romantic Revolt. Berkeley 1915. (O politycznym aspekcie romantyzmu). — E. Cassirer: Freiheit und Form. Studien zur deutschen Geistesgeschichte. Berlin 1916; wyd. 2 Berlin 1918. — I. Chrzanowski: Charakterystyka romantyzmu. *Rok Pol.* 1917 nr 2-3; przedr. w: Z epoki romantyzmu. Studia i szkice. Kr. (1918). — S. El-

KUSS: Zur Beurteilung der Romantik und zur Kritik ihren Erforschung. Monachium i Berlin 1918. — O. WALZEL: Deutsche Romantik. Lipsk 1918. —

I. BABBITT: Rousseau and Romanticism. Boston 1919; wyd. nast.: Boston 1926; Boston 1947; Nowy Jork 1959. [Rec.: A. O. LOVEJOY. *Modern Language Notes* 1920].— C. SCHMITT-DOROTIČ: Politische Romantik. Monachium i Lipsk 1919; wyd. 2 Monachium 1925. — E. SEILLIÈRE: Les étapes du mysticisme passionnel de Saint-Preux à Manfred. Paryż 1919. — E. SEILLIÈRE: Les origines romanesques de la morale et de la politique romantique. Paryż 1920. — A. TUMARKIN: Die romantische Weltanschauung. Berno 1920. — J. BAB: Fortinbras oder der Kampf des 19 Jahrhunderts mit dem Geiste der Romantik. Wyd. 2. Berlin 1921. — H. CYSARZ: Erfahrung und Idee. Wiedeń i Lipsk 1921. — M. DEUTSCHBEIN: Das Wesen der Romantik. Cöthen 1921. — W. GRAHAM: The Politics of the Greater Romantic Poets. *Publications of the Modern Languages Association* 36 (1921).— I. BABBITT: Schiller and Romanticism. *Modern Language Review* 31 (1922). [Polemika: A. O. LOVEJOY: Reply to Professor Babbitt. Tamże; C. H. HERFORD: Romanticism in the Modern World. *English Association Essays and Studies* 1922]. — Z. ŁEMPICKI: Uwagi nad genezą i istotą romantyzmu. *Spr. PAU* 1922 nr 2; przekł. franc. pt. Considérations sur la genèse et l'essence du romantisme. *Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres* 1922; odb. Kr. 1922. — A. VIATTE: Le catholicisme chez les romantiques. Paryż 1922. [Polemika: H. GIRARD: La pensée religieuse des romantiques. *Revue d'histoire littéraire de la France* t. 21 (1925). — O. WALZEL: Die Romantik im neuen Lichte. *Zeitschrift für Bücherfreunde* 1922. —

H. BREMOND: Pour le romantisme. Paryż 1923. — N. HARTMANN: Die Philosophie des deutschen Idealismus. T. 1-2. Berlin 1923-1929. — Z. ŁEMPICKI: Renesans, oświecenie, romantyzm. W-wa 1923. [Rec.: S. BEDNARSKI. *Przegl. Powsz.* 1923 t. 159; R. DRAGAN. *Przegl. Wyd. Książnicy Pol.* 1923; J. KLEINER. *Pam. Lit.* R. 20 (1923); M. KRIDL. *Przegl. Warsz.* 1923 t. 4; E. BURSCHE. *Ref. w Pol.* 1924; Z. CZERNY. *Kwart. Hist.* 1924; J. KLEINER. *Ruch Filoz.* 1926/27 t. 10]. — H. A. KORFF: Der Geist der Goethezeit. T. 1-4. Lipsk 1923-1948; wyd. 2 Lipsk 1957-1958; Registerband. Lipsk 1957. — T. E. HULME: Speculations. Londyn 1924; wyd. nast. Nowy Jork 1936. — A. JOUSSAIN: Romantisme et politique. Paryż 1924. — H. A. KORFF: Humanismus und Romantik. Die Lebensauffassung der Neuzeit und ihre Entwicklung im Zeitalter Goethes. Lipsk 1924. — A. MARTIN: Das Wesen der romantischen Religiosität. *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte* 1924 z. 3. — F. STRICH: Die Romantik als europäische Bewegung. *Festschrift H. Wölfflin.* Monachium 1924. — I. CHRZANOWSKI: Romantisme contre rationalisme. *La Revue mondiale* 1925 nr 11. — P. FUNK: Von der Aufklärung zur Romantik. Monachium 1925. — J. KLEINER: Z zagadnień bergsonizmu i romantyzmu. W: Studia z zakresu literatury i filozofii. W-wa 1925. — CH. BERNOULLI, H. KERN (wyd.): Romantische Naturphilosophie. Jena 1926. — C. C. BRINTON: The Political Ideas of the English Romanticism. Oksford 1926. — A. O. LOVEJOY: Optimism and Romanticism. *Publications of the Modern Languages Association* 42 (1927); przedr. zmieniony pt. Romanticism and the Principle of Plentitude. W: The Great Chain of Being. Cambridge, Mass. 1936; toż wyd. nast. Nowy Jork 1960. —

(I. Babbitt: Rousseau and Romanticism. Boston 1926. Polemika): J. TRESNON: The Paradox of Rousseau. *Publications of the Modern Languages Association* 1928; G. R. HAVENS. Tamże 1929; H. I. A. FAUSSET: The New Humanism Disputed. W: The Proving of Psyche. Londyn 1929; W. S. KNICKERBOCKER: Humanism and Scholarship. *Sewanee Review* 1930; E. BERNBAUM: The Practical Results of the Humanistic Theories. *English Journal* 1931; L. HYDE: The Prospects of Humanism. 1931; G. MUNSON: Humanism and Modern Writers. *English Journal* 1931. — H. N. FAIRCHILD: The Noble Savage. A Study in Romantic Naturalism. Nowy Jork 1928. — H. A. KORFF: Die Dichtung von Sturm und Drang im Zusammenhange der Geistesgeschichte. Lipsk 1928; wyd. nast. 1955. — A. VIATTE: Les sources occultes du romantisme. Humanisme. Théosophie (1770-1820). T. 1-2. Paryż 1928. — A. COBBAN: Edmund Burke and the Revolt against the 18th Century. A Study of political thinking of Burke, Wordsworth, Coleridge and Southey. 1929. — E. JENISCH: Die Entfaltung des Subjektivismus. Von der Aufklärung zur Romantik. Królewiec 1929. — H. A. KORFF: Das Wesen der Romantik. *Zeitschrift für Deutsch-*

kunde t. 43 (1929). — J. Marsan: Bohème romantique. (Documents inédits). Paryż 1929. — A. Müller: Die Auseinandersetzung der Romantik mit den Ideen der Revolution. Romantik Forschungen. Halle 1929. — E. Bernbaum: Guide Through the Romantic Movement. Nowy Jork 1930; wyd. nast. Nowy Jork 1949. — E. Seillière: 1830-1930. La religion romantique et ses conquètes. Paryż 1930. — W. Husarski: Le style romantique. Paryż 1931. — W. Tatarkiewicz: Historia filozofii. T. 2. Filozofia nowożytna do roku 1830. W-wa 1931; wyd. nowe W-wa 1958. — R. Wellek: Kant in England 1793-1838. 1931. — I. Babbitt: The Primitivism of Wordsworth. W: On Being Creative. 1932. — P. Kluckhohn: Weltanschauung der Frühromantik. Lipsk 1932. — J. Poisson: Le romantisme social de Lamennais. Essai sur la métaphysique des deux sociétés (1833-1854). Vrin 1932. — A. W. Harrison: Romanticism in Religious Revivals. *Hibbert Journal* 1933. — C. Dawson: The Origin of the Romantic Tradition. W: Medieval Religion and Other Essays. 1934. —

H. J. Hunt: Le socialisme et le romantisme en France. Oksford 1935. — A. Schwartz: Studien zur Fortschritts und Humanitätsgedanken in der französischen Romantik. Würzburg 1935. — W. H. Bruford: Die gesellschaftlichen Grundlagen der Goethezeit. Weimar 1936. — C. Caudwell: The Bourgeois Illusion and English Romantic Poetry. 1936; przedr. w książce: Illusion and Reality. Nowy Jork 1947. — E. Klemann: Die Entwicklung des Schicksalsbegriffs in der deutschen Klassik und Romantik. Würzburg 1936. — R. Benz: Die deutsche Romantik. Geschichte einer geistlichen Bewegung. Lipsk 1937; wyd. 5 Stuttgart 1956. — R. B. Mowatt: The Romantic Age. Europe in the Early 19th Century. Londyn 1937. — R. Bach: Tragik und Grösse der deutschen Romantik. 1938. — H. Kern: Geheimnis und Ahnung. Zur Wesenbestimmung der Deutschen Romantik. *Rhytmus* 16 (1938). — J. C. Ransem: The World's Body. 1938. — H. Schöffler: Die Leiden des jungen Werther. Ihr geistesgeschichtliche Hintergrund. Frankfurt 1938. — B. I. Evans: Tradition and Romanticism. 1939. — R. Unger: „Heilige Wehmut". Zum geistes- und seelengeschichtlichen Verständnis einer romantischen Begriffsprägung. *Jahrbuch des Freien Deutschen Hochstifts* 40 (1939/40). —

A. Arnold: Die Theologie der Romantik. *Hochland* 38 (1940/41). — K. Borries: Das Weltbild und Lebensgefühl der deutschen Romantik. *Die Welt als Geschichte* 6 (1940). — K. E. Gass: Die Idee der Volksdichtung und die Geschichtsphilosophie der Romantik. Wiedeń 1940. — H. A. Korff: Das Werk der romantischen Generation. *Goethe-Jahrbuch* 9 (1940). — A. Bellesort: XVIIIe siècle et romantisme. Paryż 1941. — E. B. Burgum: Romanticism. *Kenyon Review* 1941. — R. Gröhl: Religion und Volkstum bei den führenden deutschen Romantikern. *Schönere Zukunft* 16 (1941). — H. F. Hedderich: Die Gedanken der Romantik über Kirche und Staat. Gütersloh 1941. — P. Kluckhohn: Das Ideengut der deutschen Romantik. Halle n. S. 1941; wyd. 3 Tybinga 1953. — A. O. Lovejoy: The Meaning of Romanticism for the Historian of Ideas. *Journal of the History of Ideas* 2 (1941). — J. C. Ransom: The New Criticism. 1941. — Symposium of Romanticism. *Journal of the History of Ideas* 2 1941. — E. A. Anderson: German Romanticism as an Ideology of Cultural Crisis. *Journal of the History of Ideas* 1942. — G. D. Briefs: The Economic Philosophy of Romanticism. Tamże. — E. Busch: Die Idee des göttlichen Seins und seine Entfaltung in der Welt nach der romantischen Naturmystik. *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte* 20 (1942). — M. Leroy: Histoire des idées sociales en France. T. 1. (Paryż) 1942. — J. Barzun: Romanticism and the Modern Ego. 1943; wyd. nast. rozszerzone pt. Classic, Romantic and Modern. Toronto 1961. [Rec.: mw. *Ruch Lit.* 1963 z. 4]. — A. Schreiber: Das Mittelalter, universalhistorisches Problem vor der Romantik. *Archiv für Kulturgeschichte* 31 (1943). — F. Baldensperger: 1793-1794: Climacteric Times for „Romantic" Tendencies in English Ideology. *Journal of the History of Ideas* 1944. — E. R. Beutley: Romanticism: A Re-Evaluation. *Antioch Review* 1944. — R. Picard: Le romantisme social. Nowy Jork 1944. — M. Weber: Das Problem des romantischen Logos. Zurych 1944. —

W. W. Chambers: Language and Nationality in German Preromantic and Romantic Thought. *Modern Language Review* 41 (1946). — A. Comfort: Art and Social Responsibility: Lectures in the Ideology of Romanticism. Londyn 1946. — J. Hoffmeister: Die Heimkehr des Geistes. Studien zur Dichtung und Philosophie der Goethezeit. Hameln 1946. — J. Barrell: Shelley and the

Thought of His Time. A study in the history of ideas. New Haven 1947. — J. Bertaut: L'époque romantique. Paryż 1947. — G. Lukács: Goethe und seine Zeit. Berno 1947. — P. Roubiczek: The Misinterpretation of Man. 1947. — *Romantik. Ein Zyklus Tübinger Vorlesungen*. Tybinga 1948. (Tu m. in.: C. Brinkmann: Romantische Gesellschaftslehre; A. Köberle: Die Romantik als religiöse Bewegung). — R. Bach: Deutsche Romantik. Ein geistes, geschichtliches Umriss. Hamburg 1948. — A. Cuvillier: L'idéologie de 1848. *Revue philosophique* 1948. — E. Ermatinger: Deutsche Dichter 1700-1900. Eine Geistesgeschichte in Lebensbildern. T. 1: Vom Beginn der Aufklärung bis zu Goethes Tod. Bonn 1948. — D. Evans: Le socialisme romantique. Pierre Leroux et ses contemporains. Paryż 1948. — R. H. Fogle: A Recent Attack upon Romanticism. *College English* 1948. — J. Larnac: Romantyzm jako kompleks reakcji. *Kuźnica* 1948 nr 21. (Przeł. A. Sowiński). — J. Pommier: Les écrivains devant la révolution de 1848. Paryż 1948. — W. Schreckenberg: Romantik und Katholicismus. *Die Neue Ordnung* 2 (1948). — F. Strich: Europe and the Romantic Movement. *German Life and Letters* New Series 2 (1948/49). — W. P. Wołgin: Wstęp do przekł. ros.: C. H. Saint-Simon: (Dzieła wybrane). T. 1. Moskwa 1948. [Rec.: R. Brandwajn: Saint-Simon i jego szkoła w wydawnictwach Radzieckiej Akademii Nauk. *Pam. Lit.* R. 41 (1950) z. 1]. —

H. N. Fairchild: Religious Trends in English Poetry. T. 3: 1780-1830. Romantic Faith. Nowy Jork 1949; wyd. 2 Nowy Jork 1956. — F. Martini: Die Goethezeit. Stuttgart 1949. — J. A. Notopoulos: The Platonism of Shelley. A Study of Platonism and the Poetic Mind. 1949. — W. von den Steinen: Das Zeitalter Goethes. Berno 1949. — M. Gilman: Revival and Revolution in English and French Romantic Poetry. *Yale French Studies* 1950 nr 6. — H. Kohn: Romanticism and the Rise of German Nationalism. *Review of Politics* 12 (1950). — M. Leroy: Histoire des idées sociales en France. T. 2. Paryż 1950. — E. Trunz: Seelische Kultur. Eine Betrachtung über Freundschaft, Liebe und Familiengefühl im Schrifttum der Goethezeit. *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte* 24 (1950). — D. O. Evans: Social Romanticism in France 1830-1848. Oksford 1951. — M. Levaillant: Problèmes ou problème du romantisme. *Revue des Sciences humaines* 1951. — J. Roos: Aspects littéraires du mysticisme philosophique au début du romantisme. Strasburg 1951. — R. Schneider: Vom Geschichtsbewusstsein in der Romantik. Moguncja 1951 *Abhandlungen der Mainzer Akademie der Wissenschaften und der Literatur* nr 5. — C. H. Edgron: The Concept of the Political Leader in the Romantic Period. *Summaries of Doctoral Dissertations... Northwestern University* 1952 nr 19. — A. J. George: The Romantic Movement and the Industrial Revolution. *Symposium* 6 (1952). — W. V. Riasanovsky: Russia and the West in the Teaching of the Slavophiles. A Study of a Romantic Ideology. Cambridge, Mass. 1952. — W. Kohlschmidt: Nihilismus in die Romantik. *Neue Schweizer Rundschau* Neue Folge 1953/54 t. 21. — C. Brinkmann: Romantik und Tiefenpsychologie. *Universitas* 9 (1954). — H. Reiss: The Political Ideas of the German Romantic Movement. *German Life and Letters* New Series 1954/55 nr 8. —

I. Gaudeffroy-Demombynes: Le romantisme dans la musique européenne. Paryż 1955. — J. George: The Development of French Romanticism. The Impact of the Industrial Revolutions on Literature. Syracuse (N. Y.) 1955. — A. Leonard: Note sur la poésie, la religion et la foi. *La Vie spirituelle* 1955 nr 8 Suppl. — H. Locher: Die Idee des Nationalstaates bei den Romantikern. *Antares* 1955 nr 3. — G. Lukács: Schellings intelektuelle Anschauung als erste Erscheinungsform der Irrationalismus. W: Die Zerstörung der Vernunft. Berlin 1955. — H. S. Reiss (wyd.): The Political Thought of the German Romantics 1793-1815. Oksford i Nowy Jork 1955. — I. Stamm: Sturm und Drang and Conservatism. *Germanic Review* 30 (1955). — B. G. Reizow: Francuzskaja romanticzeskaja istoriografija (1815-1830). Leningrad 1956. — A. Banach: O modzie romantycznej. W: O modzie XIX wieku. W-wa 1957. — H. Lefèbvre: Vers un romantisme révolutionnaire. *Nouvelle Revue française* 1957, październik. — G. Bianquis: La vie quotidienne en Allemagne à l'époque romantique (1795-1830). Paryż 1958. — L. Émery: L'âge romantique. T. 1-2. Lyon 1957-1958. — H. Lefèbvre, L. Goldmann, T. Tzara: Le romantisme révolutionnaire. Paryż 1958. — L. Trénard: Histoire sociale des idées: Lyon de l'Encyclopédie au préromantisme. T. 1-2. Paryż 1958. — G. A. Bornheim: Aspectos filosóficos do romantismo. Por-

to Alegre 1959. — M. GHIO: Illuminismo francese e romanticismo tedesco. *Filosofia* 1959 nr 10. — Z. KUDEROWICZ: Młody Marks a romantyczna koncepcja stosunku jednostki do społeczeństwa. Wstęp. *Arch. Historii Filozofii i Myśli Społ.* T. 4 (1959). — I. G. NIEUPOKOJEWA: Riewolucionnyj romantizm Szelli (Shelleya). Moskwa 1959. — A. BORST: Revolution und Romantik. W: Der Turmbau von Babel. Cz. 3 t. 2. Stuttgart 1961 s. 1521-1529. — E. FISCHER: (?); przeł. H. Migała pt. O istocie romantyzmu. *Przegl. Hum.* 1962 nr 6. — A. ORŁOWSKI: Młody Schelling i romantyczna filozofia historii. *Arch. Historii Filozofii i Myśli Społ.* T. 7 (1961). — R. F. GLECKNER, G. E. ENSCOE: Romanticism. Points of View. Englewood Cliffs 1962. (Tu m. in. przedr. fragm.: I. BABBITT: The Present Outlook; E. BERNBAUM: The Romantic Movement; E. B. BURGUM: Romanticism; C. CAUDWELL: The Bourgeois Illusion and English Romantic Poetry; H. I. FAUSSET: „Rousseau and Romanticism"). — M. JANION: Zygmunt Krasiński — debiut i dojrzałość. W-wa 1962. — L. PESCH: Die romantische Rebellion in der modernen Literatur und Kunst. Monachium 1962. —

J. FABRE: Lumières et romantisme. Énergie et nostalgie de Roussseau à Mickiewicz. Paryż 1963. — M. STRASZEWSKA: Romantyzm. Wstęp, wybór materiałów i przypisy W-wa 1964 *Bibl. „Polonistyki"*. (Tu m. in. przedr. fragm. przekł. wypowiedzi pisarzy: F. Schlegel, W. Wordsworth, A. L. G. de Staël, P. B. Shelley, Stendhal, V. Hugo, H. Heine, W. Bieliński, A. de Musset, J. P. Eckermann, T. Gautier, Ch. Baudelaire). [Rec.: J. KOTLIŃSKI: Nowe pozycje Biblioteki „Polonistyki". *Polonistyka* 1964 nr 4; A. Witkowska: Czy udana popularyzacja? *Nowe Książki* 1964 nr 20].

4. ROMANTYZM JAKO PRĄD LITERACKI

a) Studia ogólne

F. BOUTERWEK: Geschichte der Poesie und Beredsamkeit. T. 11. Getynga 1819. — L. UHLAND: Über das Romantische. Powst. (?). Wyd. w: Werke. T. 2. Lipsk 1893. — H. HEINE: Zur Geschichte der neueren schönen Literatur in Deutschland. Paryż i Lipsk 1833; wyd. nast. pt. Die romantische Schule. Hamburg 1836. — M. J. STEPHANI: Die neue romantische Schule und ihre Repräsentanten. Lipsk 1838. — CH. LOUANDRE: La poésie en France depuis 1830. *Revue des Deux Mondes* 1842. — A. MICHIELS: Histoire des idées littéraires. T. 1. Paryż 1842. — CH. BAUDELAIRE: L'art romantique. Powst. (?). Wyd. w: Oeuvres complètes. T. 3. Paryż 1868 i wyd. nast. — CH. DE GROVESTINS: Les gloires du romantique. T. 1-2. Paryż 1859. — R. HAYM: Die romantische Schule. Berlin 1870; wyd. 5 wyd. O. Walzel. 1928. — G. BRANDES: Hovedstrømninger i det 19de Aarhundredes europaeiska Litteratur. T. 1-6. Kopenhaga 1871-1887; przekł. niem. Lipsk 1882-1891; przekł. ang. 1901-1905; przekł. ang. pt. The Main Currents Nineteenth Century Literature. T. 1-5. Nowy Jork 1906; przekł. ros. Moskwa 1902; przekł. pol. fragm. pt. Polska. Przeł. z niem. Z. Poznański. Lw. 1898; toż wyd. 2 Lw. 1902. — T. GAUTIER: Histoire du romantisme. Paryż 1874. (Zbiór artykułów ogł. poprzednio w *Le Bien public*); wyd. nast. pt. Histoire du romantisme suivie de notices romantiques et d'une étude sur la poésie française 1830-1868. Paryż 1927. — F. H. O. WEDDIGEN: Lord Byrons Einfluss auf die europäischen Literaturen der Neuzeit. Hanower 1884. — F. BRUNETIÈRE: Le mouvement littéraire au XIXe siècle. *Revue des Deux Mondes* 1889. — W. PATER: Appreciations. Nowy Jork 1889. — M. ZDZIECHOWSKI: Byron i jego wiek. Studia porównawczoliterackie. T. 1-2. Kr. 1894-1897. [Rec.: P. CHMIELOWSKI: Nowe dzieło o bajronizmie. *Ateneum* 1895 t. 1; E. PORĘBOWICZ. *Kwart. Hist.* 1898 t. 12 s. 875-883; J. TRETIAK: Byronizm w literaturach słowiańskich. Tamże s. 800-817; *Gaz. Pol.* 1898 nr 17]. — G. ALLAIS: Quelques vues générales sur le romantisme français. Paryż 1897. —

R. HUCH: Die Romantik. T. 1-2. Lipsk 1899-1902; wyd. nast. Lipsk 1912; Tybinga 1951. — C. L. VAUGHAN: The Romantic Revolt-Periods of European Literature. (Londyn) 1900. — F. BALDENSPERGER: Une définition de la poésie romantique par Charles de Villers. *Revue de philosophie française et provençale* t. 16 (1902). — W. J. ŁAZURSKIJ: Zapadnojewropiejskij romantizm i romantizm Żukowskogo. Odessa 1902. — O. EWALD: Die Probleme der Romantik als Grund-

fragen der Gegenwart. Berlin 1904. — A. Cassagne: La théorie de l'art pour l'art en France chez les derniers romantiques et les premiers réalistes. Paryż 1906. — G. Muoni: Note per una poetica storica del romanticismo. Mediolan 1906. — A. M. Jewłachow: Czto że takoje „romantizm"? *Żurnal Ministierstwa Narodnogo Proswieszczenija* 1909 nr 8; odb. Petersb. 1909. — T. S. Omond: The Romantic Triumph. Nowy Jork 1909. — F. Gundolf: Shakespeare und der deutsche Geist. Berlin 1911. — G. Pellissier: Le réalisme du romantisme. Paryż 1911. — P. E. Morc: The Drift of Romanticism. *Shelburne Essays* t. 8 (1913). — I. Chrzanowski: Charakterystyka romantyzmu. *Rok Pol.* 1917 nr 2-3; przedr. w: Z epoki romantyzmu. Studia i szkice. Kr. (1918). [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 16 (1918)]. — M. Deutschbein: Das Wesen des Romantischen. Cöthen-Lipsk 1921. — W. P. Ker: Romantic Fallacies. W: Art of Poetry. Oksford 1923. — H. Bremond: Pour le romantisme. Paryż 1923. — W. E. Thormann: Prophetische Romantik. 1924. — J. Kleiner: Romantyzm. W: Studia z zakresu literatury i filozofii. W-wa 1925. [Rec.: J. Saloni. *Wiedza i Życie* 1926 nr 10]. — E. Seillière: Le romantisme. Paryż 1925. — L. Abercrombie: Romanticism. Londyn 1926. — Le romantisme. Ses origines anglo-germaniques. Influences étrangères et traditions nationales. Le réveil du génie français. Paryż 1926. — A. Farinelli: Il romanticismo nel mondo latino. T. 1-3. Turyn 1927. — J. Kleiner: Wartości trwałe romantyzmu. (W związku z setną rocznicą romantyzmu we Francji). *Tyg. Ilustr.* 1927 t. 2 nr 52. — E. Ospina: El romanticismo. Estudio de sus carácteres esenciales en la poesia lirica europea y colombiana. Madryt 1927. — J. W. Drager: The Summa of Romanticism. *Colonnade* 14 (1929). — H. Knittermeyer: Schelling und die romantische Schule. 1929. — J. Körner: Die Botschaft der deutschen Romantik an Europa. Augsburg 1929. — P. Van Tieghem: Essai sur le romantisme européen. *Bibliothèque universelle et Revue de Genève* 1929 nr 2. — Le romantisme et les lettres. Paryż 1929. — H. Heiss: Die Romantik in den romanischen Literaturen. Fryburg 1930. —

H. N. Fairchild: The Romantic Quest. Nowy Jork 1931. — J. Giraud: L'école romantique française. Paryż 1931; wyd. 2 Paryż 1953. — M. Kridl: Główne prądy literatury europejskiej. (Klasycyzm, romantyzm, epoka poromantyczna). W-wa 1931. — G. Hübener: Die Theorie der Romantik. *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft* t. 10 (1932). — H. Rehder: Die Philosophie der unendlichen Landschaft. Ein Beitrag zur Geschichte der romantischen Weltanschauung. Halle 1932. — M. Bouteron: Muses romantiques. Paryż 1934. — O. Walzel: Romantisches. Bonn 1934. — P. Quennel: Byron. The Years of Fame. Londyn 1935. — I. Chrzanowski: W sprawie romantyzmu i estetyzmu. W: Literatura a naród. Lw. 1936. — H. Read: Introduction. W zbiorze: Surrealism. (Red. A. Breton i in.). Londyn 1936. — K. Turey: Konstrukcja pojęcia romantyzmu jako zagadnienie teorii prądów. *Pam. Lit.* R. 33 (1936) z. 3; odb. Lw. 1936. — A. Béguin: L'âme romantique et le rêve. Essai sur le romantisme allemand et la poésie française. Paryż 1937; wyd. nast. Paryż 1956. — M. M. Colum: From these Roots: The Ideas that Have Made Modern Literature. 1937. — F. L. Lucas: The Decline and Fall of the Romantic Ideal. Cambridge 1937; wyd. nast. Cambridge 1948. — J. Marsan: Autour du romantisme. Tuluza 1937. — J. C. Blankenagel, G. R. Havens (i in.): *Romanticism. A Symposium.* Nowy Jork 1940 *Publications of Modern Languages Association* t. 55. — P. Quennel: Byron in Italy. Londyn 1941. — J. H. Warner: Education of the Heart. Observations on the Sentimental Movement. 1943 *Michigan Academy of Sciences, Arts and Letters.* —

J. Kleiner: Romantyzm. Lubl. 1946; przedr. zmieniony w: Studia z zakresu teorii literatury. Wyd. 2 rozszerzone Lubl. 1961 *Tow. Nauk. KUL. Rozpr. Wydz. Hist.-Filol.* 24.—K. H. Bodensick: Von die romantischen Illusien. *Geistige Welt* 1947 t. 2. — A. Grimme: Vom Wesen der Romantik. Brunszwik 1947.— E. Staiger: Deutsche Romantik in Dichtung und Musik. *Trivium* 1947; przedr. w: Musik und Dichtung. Zurych 1947. — J. Benda: Trois idoles romantiques. Genewa 1948. — D. G. James: The Romantic Comedy. Londyn 1948; wyd. nast. Londyn 1949. — S. Kolbuszewski: Romantyzm. (W-wa) 1948. — A. De Meeus: Le romantisme. Paryż 1948. — E. Ruprecht: Romantikforschung und Romantikproblem. *Universitas* 3 (1948). — P. Van Tieghem: L'ère romantique. Le romantisme dans la littérature européenne. Paryż 1948. — Z. Żygulski: Z problemów romantycznego stylu. *Spr. PAU* 1948 nr 3. — E. Staiger: Dichtung und Musik in der

Romantik. *Universitas* 4 (1949). — M. U. Clark: The Cult of Enthusiasm in French Romanticism. Waszyngton 1950. —

A. Franz: Apologie der Romantik. *Bücherei und Bildung* 1951, grudzień. — M. Peckham: Towards a Theory of Romanticism. *Publications of the Modern Languages Association* 1951 t. 66. — M. Puppo: Il romanticismo. Rzym 1951; wyd. 2 poprawione Rzym 1956. — G. Michaud, P. Van Tieghem: Le romantisme. Paryż 1952. — J. Guiraud: L'école romantique française. Paryż 1953. — A. Sauro: Il mito del romanticismo francese. Bari 1953. — Romanesques et romantiques. *Bulletin du Centre d'Études de l'Université de Bordeaux* 1953/54 z. 3 (zeszyt specjalny). — H. Friedrich: Wirkungen der Romantik. Frankfurt n. Menem 1954. — L. Mittner: Ambivalenze romantiche. Studi sul romanticismo tedesco. Messyna-Florencja 1954. — M. Vinciguerra: Romanticismo. Piza 1954. — M. Żurowski: Z problemów romantyzmu zachodnioeuropejskiego. W-wa 1955 *Materiały Dyskusyjne Komisji Nauk. Obchodu Roku Mickiewiczowskiego*. (Maszynopis powielany). — D. Čiževskij: Einige Aufgaben der slavistische Romantikforschung. *Die Welt der Slaven* 1956. — A. Gerard: (?). *L'Athénée* t. 45 (1956); przekł. ang. pt. On the Logic of Romanticism. *Essays in Criticism* t. 7 (1957). — G. Gillain: Études sur le romantisme. *Lettres Romanes* 1956 nr 10. — On Romanticism and the Art of Translation. *Studies in Honor of E. H. Zeydel*. (Wyd. G. Merkel). Nowy Jork 1956. (Tu m. in.: R. Immerwahr: German Romanticism and the Unity of Romantic Imagination). — H. G. Schenk: Die Kulturkritik der europäischen Romantik. Wiesbaden 1956. —

B. Allemann: Der frühromantische Begriff einer modernen Literaturwissenschaft. W: Über das Dichterische. Pfullingen 1957. — M. Bodmer: Goethe und der Geist des Abendlandes. Variationen zum Thema Weltliteratur. Zurych 1957. — H. Read: The Romantic Revolution. W: The Tenth Muse. Londyn 1957. — G. De Ruggiero: L'età del romanticismo. Wyd. 4. Bari 1957. — J. Bayley: The Romantic Survival. A Study in Poetic Evolution. Londyn 1958. — A. Monglond: Au seuil de l'école romantique. *Les Annales* 1958. — J. Friese: Romantik und Wirklichkeit. *Studium Generale* 1959 nr 12. — G. I. James: The Unexplored Romanticism. *Criticism* 1959. — R. Bertacchini: Aspetti e problemi del romanticismo. *Studium* 56 (1960). — A. Jelistratowa: Nasledije anglijskogo romantizma i sowriemiennost'. Moskwa 1960. — G. Petronio: Il romanticismo. Palermo 1960.

b) Klasycyzm a romantyzm

Desmarais: Essai sur les classiques et romantiques. Paryż 1824. — W. Rushton: The Classical and Romantic School of English Literature. W: Afternoon Lectures on English Literature. Londyn 1863. — B. Bauch: „Naiv" und „Sentimentalisch" — „Klassisch" und „Romantisch". *Archiv für Geschichte der Philosophie* 16 (1903). — O. Harnack: Der deutsche Klassizismus im Zeitalter Goethes. Eine literarhistorische Studie. Berlin 1906. — T. E. Huhne: Romanticism and Classicism. 1913; przedr. w: Critique and Essays in Criticism. 1949. —

F. Strich: Deutsche Klassik und Romantik oder Vollendung und Unendlichkeit. Monachium 1922; wyd. 4 1949. — H. J. C. Grierson: Classical and Romantic. A Point of View. Cambridge 1923; przedr. w: The Background of English Literature Classical and Romantic. Londyn 1960. — J. Körner: Romantiker und Klassiker; Die Brüder Schlegel in ihren Beziehungen zu Schiller und Goethe. Berlin 1924. — E. A. Boucke: Aufklärung, Klassik und Romantik. Brunszwik 1925. — J. G. Robertson: The Reconciliation of Classic and Romantic. *Publications of Modern Humanities Research Association* 1925. — E. Partridge: Les débuts de la controverse classico-romantique. *Revue de la littérature comparée* 1929. — W. Silz: Early German Romanticism. Cambridge 1929. — O. Walzel: Klassicismus und Romantik als europaeische Erscheinungen. *Propyläen-Weltgeschichte*. T. 7. Berlin 1929. — H. Levin: The Broken Column. A Study in Romantic Hellenism. 1932. — P. Moreau: Le classicisme des romantiques. Paryż 1932. — A. Bettex: Der Kampf um das klassische Weimar 1788-1798. Antiklassische Strömungen in der deutschen Literatur vor dem Beginn der Romantik. Zurych 1935. — E. M. Butler. The Tyranny of Greece over Germany. Cambridge 1935; przekł. skrócony pt.

Deutsche im Banne Griechenlands. Berlin 1948. — W. J. CALVERT: Byron: Romantic Paradox. 1935. — F. SCHULTZ: Klassik und Romantik der Deutschen. Cz. 1-2. Stuttgart 1935-1940; wyd. 3 Stuttgart 1959. — D. BUSH: Mythology and the Romantic Tradition in English Poetry. Cambridge, Mass. 1937; wyd. nast. Nowy Jork 1957. — A. EMMERSLEBEN: Die Antike in der romantischen Theorie: Die Gebrüder Schlegel und die Antike. Berlin 1937. — A. STANSFIELD: Deutsche Klassik und Romantik. *Modern Language Review* 32 (1937). — R. BENZ: Klassik und Romantik. Von Ursprung und Schicksal eines deutschen Dualismus. Berlin 1938. —

W. J. BATE: From Classic to Romantic. Promises of Taste in Eighteenth Century England. Cambridge, Mass. 1946. — H. WEISINGER: English Treatment of the Classical-Romantic Problem. *Modern Language Notes* 1946. — C. GRAVENKAMP: Die romantische Idee vom Ideal der Klassik. *Geistlicher Welt* R. 2 (1947/48). — A. CORNU: Rationalisme, classicisme et romanticisme allemands. *Europe* 29 (1948). — A. O. LOVEJOY: Essays in the History of Ideas. Baltimore 1948. — G. CIANCHETTI-BALDASSERINI: Classicismo e romanticismo nel Faust di Goethe. Perugia 1949. — R. CANAT: L'hellénisme des romantiques jusqu'à 1852. T. 1-3. Paryż 1951-1955. — L. A. WILLONGHBY: Classic and Romantic. A Re-examination. *German Life and Lettres* 6 (1952). — R. BENZ: Die Zeit der deutschen Klassik-Kultur des achtzehnten Jahrhunderts 1750-1800. Stuttgart 1953. — F. HIEBEL: The Modern View of Hellas and German Romanticism. *The Germanic Review* 29 (1954) nr 1. — W. KOHLSCHMIDT: Form und Innerlichkeit. Beiträge zur Geschichte und Wirkung der deutschen Klassik und Romantik. Berno 1955. — V. E. ALFIERI: L'estetica dall' Illuminismo al Romanticismo. Mediolan 1957. — F. KAINZ: Klassik und Romantik. W: F. Maurer, F. Stroh: Deutsche Wortgeschichte. Wyd. 2. T. 2. Berlin 1958. — CH. PERELMAN, L. OLBRECHTS-TYTECA: Classicisme et romantisme dans l'argumentation. *Revue internationale de philosophie* 12 (1958). — G. S. SMITH: Romantic Hellenism in England. A Facet of the Romantic Revaluation of the Past. *Dissertation Abstracts* 19 (1959). — J. C. STEPHENS: „Classic" and „Romantic". *Emory University Quarterly* 15 (1959). — R. F. GLECKNER, G. E. ENSCOE: Romanticism. Points of view. Englewood Cliffs 1962. (Tu m. in. przedr. fragm. art. i rozpraw: L. ABERCROMBIE; I. BABBITT; H. J. C. GRIERSON; T. E. HULME; W. PATER; E. R. WASSERMAN).

c) Estetyka i krytyka literacka

W. E. WEBER: Vorlesungen zur Ästhetik, vornehmlich in Bezug auf Göthe und Schiller. Hanower 1831. — W. BIELINSKIJ: Litieraturnyje miecztanija. *Molwa* 1834 i wyd. nast.; przekł. pol. pt. Dumania literackie. Tłum. W. Anisimow-Bieńkowska. W: Pisma filozoficzne. Oprac. A. Walicki. T. 1. (W-wa) 1956. — H. LOTZE: Geschichte der Aesthetik in Deutschland. Monachium 1868. — E. VON HARTMANN: Die deutsche Aesthetik seit Kant. Berlin 1886. — B. BOSANQUET: A History of Aesthetic. Londyn 1892; wyd. nast. Londyn 1949.— K. KLECZKOWSKI: Romantyzm. (Studium estetyczne). W-wa 1892. — W. WINDELBAND: Der ästhetische Idealismus. (Schiller und die Romantiker). W książce: Die Geschichte der neueren Philosophie. Wyd. 2. T. 2. Lipsk 1899. — W. BODE: Goethes Aesthetik. Berlin 1901. — CH. A. ROSSÉ: Les théories littéraires de Victor Hugo. Delémont 1903. — G. SAINTSBURY: A History of Criticism and Literary Taste in Europe. T. 3: 19th Century. Edynburg 1904; wyd. nast. Londyn 1949. — O. F. WALZEL: Zeitschriften der Romantik. Berlin 1904. — G. A. BORGESE: Storia della critica romantica in Italia. Neapol 1905; wyd. nast. Mediolan 1920; Florencja 1949. — M. ADAM: Schellings Kunstphilosophie. *Abhandlungen zur Philosophie und ihrer Geschichte* 1907 nr 4.— CH. M. DES GRANGES: Le romantisme et la critique: La presse littéraire sous la Restauration 1815-1830. Paryż 1907.— I. I. ZAMOTIN: Iz istorii russkoj żurnalistiki sorokowych godow. „Majak" i jego obszczestwiennaja i litieraturnaja programma. W-wa 1912. — M. L. BARSTOW: Wordsworth's Theory of Poetic Diction. New Haven 1917. —

A. JOUSSAIN: L'esthétique de Victor Hugo. Paryż 1920. — F. BRIE: Aesthetische Weltanschauung in der Literatur des XIX Jahrhunderts. Fryburg 1921. — E. SEILLIÈRE: Sainte-Beuve, agent, juge et complice de l'évolution romantique. Paryż 1921. — F. STRICH: Deutsche Klassik und Romantik oder Vollendung und Unendlichkeit. Monachium 1922;

wyd. 4 1949. — C. T. Goode: Byron as Critic. Weimar 1923. — A. E. Longueil: The Word „Gothic" in 18th Century Criticism. *Modern Language Notes* 1923. — E. Cassirer: Idee und Gestalt. Goethe, Schiller, Hölderlin, Kleist. Wyd. 2. Berlin 1924. — W. Folkierski: Entre le classicisme et le romantisme. Étude sur l'esthétique et les esthéticiens du XVIII siècle. Paryż 1925. — A. E. Powell (A. E. Dodds): The Romantic Theory of Poetry. An Examination in the Light of Croce's Aesthetica. Londyn 1926. — E. Fiesel: Die Sprachphilosophie der deutschen Romantic. Tybinga 1927. — A. O. Lovejoy: Nature as Aesthetic Norm. *Modern Language Notes* 1927. — M. Solve: Shelley, His Theory of Poetry. Chicago 1927. — F. Gundolf: Romantiker. T. 1-2. Berlin 1930-1931. — A. Müller: Kunstanschauung der Frühromantik. Lipsk 1931. — F. Vial, L. Denise: Idées et doctrines littéraires du XIXe siècle. Wyd. 3. Paryż 1931. — J. Gibelin: L'esthétique de Schelling d'après la philosophie de l'art. Paryż 1934. — J. Gibelin: L'esthétique de Schelling et „L'Allemagne" de Madame de Staël. Paryż 1934. — E. Raab: Die Grundanschauungen von Coleridges Aesthetik. Giessen 1934. — I. A. Richards: Coleridge on Imagination. Londyn 1934. — I. Rouge: Wackenroder et la genèse de l'esthétique romantique. *Mélanges Henri Lichtenberger*. Paryż 1934. — A. Schlagdenhauffen: Frédéric Schlegel et son groupe. La doctrine de l'Athenaeum. Paryż 1934. — S. H. Monk: The Sublime. A Study of Critical Theories in 18th Century England. 1935. — E. Rose: The Function of Poetry According to Schiller. *Modern Language Forum* 20 (1935). — L. Landré: Leigh Hunt (1784-1859). Contribution à l'histoire du romantisme anglais. 1936. — H. Meng: Schillers Abhandlung über naive und sentimentalische Dichtung. Frauenfeld 1936. — H. R. Liedke: Literary Criticism and Romantic Theory in the Work of Achim von Arnim. Nowy Jork 1937. — O. Walzel: Grenzen der Poesie und Unpoesie. Frankfurt 1937. — E. B. O. Borgerhoff: Realisme and Kindred Words: Their Use as Terms of Literary Criticism in the First Half of the Nineteenth Century. *Publications of the Modern Languages Association* 1938. — C. Brooks: Modern Poetry and the Tradition. Chapel Hill 1939. — K. Gilbert, H. Kuhn: History of Esthetics. Nowy Jork 1939; wyd. nast. Bloomington, Ind. 1953. — M. Kommerell: Geist und Buchstabe der Dichtung. Goethe, Kleist, Hölderlin. Frankfurt n. M. 1940. — C. Varese: Appunti di estetica romantica. *Studi Germanici* 1940 nr 4. —

W. G. Alexejeff: Schillers Ideen über die ästhetische Erziehung in den russischen Rigaer und Wilnaer Lehrbezirken. Bad Frankenhausen 1944. — J. W. Beach: A Romantic View of Poetry. Minneapolis 1944. — R. G. Fogle: Romantic Bards and Metaphysical Reviewers. *Journal of English Literary History* 1945. — P. Reiff: Die Ästhetik der deutschen Frühromantik. Urbana 1946. — R. L. Brett: Coleridge's Theory of Imagination. *English Studies* 1949 (wyd. P. Magnus). Londyn 1949. — W. J. Bate: Coleridge on the Function of Art. *Perspectives of Criticism*. (Wyd. H. Levin). Cambridge, Mass. 1950. — E. R. Curtius: Goethe als Kritiker. W: Kritische Essays zur Europäischen Literatur. Berno 1950. — M. L. Peacock: The Critical Opinions of William Wordsworth. Baltimore 1950. — A. Warren: English Poetic Theory 1825-1865. Princeton 1950. — C. Dédéyan: La notion de poésie dans le cosmopolitisme préromantique (1790-1815). *Revue des sciences humaines* 1951, kwiecień. — G. Matore: Les notions d'art et d'artiste à l'époque romantique. *Revue des sciences humaines* 1951. — O. Schütz: Schillers Theorie des Schönen. Schlehdorf 1951. — W. Binni: La battaglia romantica in Italia. W: Critici e poeti dal Cinquecento al Novecento. Florencja 1952. — E. L. Stahl: Zur Theorie der Dichtung bei Coleridge im Hinblick auf Goethe. *Weltliteratur. Festgabe für F. Strich*. Berno 1952. — L. A. Willonghby: English Romantic Criticism. Tamże. — M. Abrams: The Mirror and the Lamp. Romantic Theory and the Critical Tradition. Nowy Jork 1953; wyd. nast. Londyn 1960. — W. Bazanow: Oczerki diekabristskoj litieratury. Publicistika, proza, kritika. Moskwa 1953. — M. Fubini: Romanticismo italiano. Saggi di storia della critica e della letteratura. Bari 1953. — H. Read: The Tone Voice of Feeling. Studies in the English Romantic Poetry. Londyn 1953. — G. Lukács: Zur Ästhetik Schillers. W: Beiträge zur Geschichte der Ästhetik. Berlin 1954. —

G. Friedländer: Estieticzeskije i fiłosofskije wzglady Szillera. *Woprosy filosofii* 5 (1955). — A. Gérard: L'idée romantique de la poésie en Angleterre. Paryż 1955. — V. Lange: Friedrich

Schlegel's Literary Criticism. *Comparative Literature* 7 (1955). — R. Marleyn: The Poetic Ideal in Schiller's „über naive und sentimentalische Dichtung". *German Life and Letters* 1955/6 nr 9. — W. Molè: Podstawy i tendencje romantyzmu w sztukach plastycznych (w ujęciu ogólnoeuropejskim). W-wa 1955 *Materiały Dyskusyjne Komisji Nauk. Obchodu Roku Mickiewiczowskiego.* — H. Peyer: Herder's Theorie der Lyrik. Winterthur 1955. — F. Usinger: Friedrich Schiller und die Idee des Schönen. Wiesbaden 1955. — R. Wellek: A History of Modern Criticism. T. 2. The Romantic Age. New Haven 1955. — H. Begenan: Grundzüge der Ästhetik Herders. Weimar 1956. — H. Eichner: Friedrich Schlegel's Theory of Romantic Poetry. *Publications of the Modern Languages Association* 1956 nr 71. — I. N. Lerman: Bor'ba wokrug francuzskogo romantizma w russkoj kritikie. Moskwa 1956. — B. Markwardt: Geschichte der deutschen Poetik. Bd 2: Aufklärung, Rokoko, Sturm und Drang; Bd 3: Klassik und Romantik. Berlin 1956-1958. — M. Regard: L'adversaire des romantiques: G. Planche. Paryż 1956. — P. Reimann: Hauptströmungen der deutschen Literatur 1750-1848. Beiträge zu ihrer Geschichte der Kritik. Berlin 1956. — H. Röhrs: Schillers Philosophie des Schönen. *Euphorion* 50 (1956). — J. Rosteutscher: Das ästhetische Ideal im Werke von Winckelmann, Novalis, Hoffmann, Goethe, George und Rilke. Berno 1956. — A. Walicki: Wissarion Bieliński a zagadnienia romantyzmu. *Myśl Filoz.* 1956; przedr. w: Osobowość a historia. W-wa 1959. — E. Behler: Friedrich Schlegels Theorie der Universalpoesie. *Jahrbuch der Deutschen Schiller-Gesellschaft* 1 (1957). — O. Flambach: Schiller und sein Kreis in der Kritik ihrer Zeit. Berlin 1957. — F. Flora: La rivolta romantica e la poesia come verità. *Letterature Moderne* 7 (1957). — D. Henrich: Der Begriff der Schönheit in Schiller Ästhetik. *Zeitschrift für Philosophische Forschung* 11 (1957). — P. Menzer: Goethes Ästhetik. Kolonia 1957. — S. Morawski: Rozwój myśli estetycznej od Herdera do Heinego. W-wa 1957. — R. Brinkmann: Romantische Dichtungstheorie in F. Schlegels Frühschriften und Schillers Begriffe des Naiven und Sentimentalischen. *Deutsches Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte* 32 (1958). — R. A. Foakes: The Romantic Assertion. 1958. — O. Flambach: Das grosse Jahrzehnt in der Kritik seiner Zeit. (1796-1805). Berlin 1958. — E. Klin: Z problematyki wczesnoromantycznej teorii literatury Fryderyka Schlegla. (Praca przedstawiona przez ... prof. Żygulskiego na zebraniu dn. 19 V 1958 w W-wie). *Spr. z Prac Nauk. Wydziału Nauk Społ. PAN* 1958 z. 7. (Streszcz.). — B. von Wiese: Kritik und Überwindung der Romantik in der deutschen Literatur des 19 Jahrhunderts. W: Der Mensch in der Dichtung. Düsseldorf 1958. — Istorija russkoj kritiki. T. 1. Moskwa 1958. — Momenti e problemi di storia dell'estetica. T. 2. Mediolan 1959. — E. R. Wasserman: Metaphors for Poetry. W książce: The Subtler Language. Baltimore 1959. — A. Beatty: William Wordsworth. His Doctrine and Art in Their Historical Relations. Madison 1960. — R. F. Gleckner, G. E. Enscoe: Romanticism. Points of View. Englewood Cliffs 1962. (Tu m. in. przedr. fragm.: L. Abercrombie: Romanticism; C. Brooks: Notes for a Revised History of English Poetry; R. A. Foakes: Order Out of Chaos: The Task of the Romantic Poet; E. R. Wasserman: Metaphors for Poetry).

d) Rodzaje i gatunki literackie

Liryka

A. L. Reed: The Background of Gray's Elegy: A Study in the Taste for Melancholy Poetry 1700-1751. 1924. — J. W. Draper: The Funeral Elegy and the Rise of English Romanticism. Nowy Jork 1929. — E. M. Sickels: The Gloomy Egoist: Moods and Themes of Melancholy from Gray to Keats. 1932. — P. Hazard: Les caractères originaux du lyrisme romantique français. *Revue des cours et conférences* 1935/6. — G. W. Knight: The Burning Oracle. Studies in the Poetry of Action. 1939. — M. Irvine: The Unceasing Quest. 1940. (O dążeniu do doskonałości u poetów romantycznych). — G. W. Knight: The Star-lit Dome. Studies in the Poetry of Vision. 1941. — E. Slanina: Die Rollendichtung in der romantischen Lyrik. Villach 1941. — B. Alvardu-Dupuy: Barocke Elemente in der Lyrik der Romantik. Wiedeń 1943. — A. Guérard: Romanticism and the Aeolian Lyre. *Yale Review* 1944. —

S. de Ullman: Romanticism and Synaesthesia: A Comparative Study of Sense Transfer in Keats and Byron. *Publications of the Modern Languages Association* 1945. —

E. E. Stoll: Symbolism in Coleridge. *Publications of the Modern Languages Association* 1948. — M. Atkinson: Musical Form in Some Romantic Writings. *Modern Language Review* 1949. — C. M. Bowra: The Romantic Imagination. Cambridge, Mass. 1949; wyd. nast. Londyn 1957. — J. Miles: The Romantic Mode in Poetry. *English Literary History* 20 (1953). — H. E. Read: The True Voice of Feeling: Studies in English Romantic Poetry. Nowy Jork 1953. — P. Böckmann: Klang und Bild in der Stimmungslyrik der Romantik. *Gegenwart im Geiste. Festschrift für R. Benz*. Hamburg 1954. — L. Guichard: La musique et les lettres au temps du romantisme. Paryż 1954. — H. Peyre: Romantic Poetry and Rhetoric. *Yale French Studies* 13 (1954). — A. Sauro: La lingua poetica in Francia dal romanticismo al simbolismo. Bari 1954. — W. Mönch: Das Sonett. 1955. (Tu rozdz. pt. Das Sonett im Zeitalter der Romantik). — F. Portinari: Un aspetto della polemica romantica: Il romanzo. *Letteratura* 4 (1956). — J. Wiegand: Zur lyrischen Kunst Walthers, Klopstocks und Goethes. Tybinga 1956. — M. H. Abrams: The Correspondent Breeze: A Romantic Metaphor. *Kenyon Review* 19 (1957). — F. Kermode: Romantic Image. Londyn 1957. —

R. Auty: The Linguistical Revival among the Slavs of the Austrian Empire 1780-1850. The Role of Individuals in the Codification and Acceptance of New Literary Languages. *Modern Language Review* 53 (1958). — J. Bayley: The Romantic Survival. A Study in Poetic Evolution. Londyn 1958. — F. De Castro Gil: La poesia de la epoca romantica en Rusia. *Revista de Letteratura* 14 (1958). — R. Erny: Lyrische Sprachmusikalität als ästhetisches Problem der Vorromantik. *Jahrbuch der Deutschen Schiller-Gesellschaft* t. 2 (1958). — R. A. Foakes: Romantic Assertion. A Study in the Language of 19th-Century Poetry. New Haven 1958. — J. Hermand: Die literarische Formenwelt des Biedermeiers. Giessen 1958 *Beiträge zur deutschen Philologie* t. 27. — K. Kroeber: The Reaper and the Sparrow. A Study in Romantic Style. *Comparative Literature* 10 (1958). — D. Perkins: The Quest for Permanence: The Symbolism of Wordsworth, Shelley and Keats. Cambridge, Mass. 1959.— E. R. Wasserman: The Subtler Language: Critical Readings of Neoclassic and Romantic Poems. Baltimore 1959. — M. H. Abrams (wyd.): English Romantic Poets. Nowy Jork 1960. (Wybór studiów o romantyzmie z 1940-1960). — P. de Man: Structure intentionnelle de l'image romantique. *Revue internationale de philosophie* t. 14 (1960).

Ballada

W. Wollner: Der Lenorenstoff in der slavischen Volkspoesie. *Archiv für slavische Philologie* 1882 t. 4. — I. E. Rembacz: Ballada w literaturze niemieckiej i polskiej. *Spr. Gimn. w Jaśle* 1890. — F. J. Child: Ballad Poetry. *Johnson's Universal Cyclopedia*. T. 1 (1893). — J. Sozonowicz: „Lenora" Bürgera i rodstwiennyja jej siużety w narodnoj poezii, jewropiejskoj i russkoj. W-wa 1893. — V. Beyer: Die Begründung der ersten Ballade durch Bürger. Strasburg 1905. — F. Kiesel: Bürger als Balladendichter. Lipsk 1907. — D. Darenberg: Die Ballade als Kleindrama. Lipsk 1911. — T. F. Henderson: The Ballad in Literature. 1912. — C. W. Stark: The Influence of the Popular Ballad on Wordsworth and Coleridge. *Publications of the Modern Languages Association* 1914. — H. L. Cohen: The Ballad. Nowy Jork 1915. — L. Pound: Poetic Origins and the Ballad. 1919. —

L. Ch. Wimberly: Folklore in the English and Scottish Ballads. Chicago 1928. — R. Szor: Bałłada. *Litieraturnaja enciklopiedija*. T. 1. Moskwa 1930. — G. H. Gerould: The Ballad of Tradition. 1932; wyd. nast. Nowy Jork 1957. — J. Horák: Balada v literaturách slovanských v epoše romantické. *Księga referatów II Międzynarodowego Zjazdu Slawistów*. Sekcja 2 — Historia literatury. W-wa 1934. — G. Schulz: Die Balladendichtung der deutschen Frühromantik. Wr. 1935. — W. Kayser: Geschichte der deutschen Ballade. Berlin 1936. — F. W. Neumann: Geschichte der russischen Ballade. Królewiec 1937. — W. J. Entwistle: European Balladry. Oksford 1939. — P. Lang: Die Balladik. Bazyleja 1942. —

F. Mossé: Les ballades traditionnelles dans les littératures germaniques. Essai de synthèse. *Études germaniques* 1 (1946). — C. Zgorzelski: Duma — poprzedniczka ballady. Tor. 1949. [Rec.: K. Bartoszyński. *Pam. Lit*. R. 43

(1952) z. 3/4]. — R. SCHNEIDER: Theorie der Ballade. Bonn 1950. — N. DI FEDE: La ballata tedesca da Gleim a Schiller. Mediolan 1952. — K. STEWART: The Ballad and the „Genres" in the 18th Century. *Journal of English Literary History* 24 (1957). — O. RIEGER: Die Ballade. *Welt und Wort* 13 (1958). — G. GILLIAN: A Reason for the Inadequacy of the Romantic „Kunstballade". *Modern Language Review* 55 (1960). — C. ZGORZELSKI: Über die Structurtendenzen der Ballade. *Zagadnienia Rodzajów Lit.* (Wyd. Łódzkie Tow. Nauk.) 1962 t. 4 z. 2. (Tamże streszcz. pol. pt. O strukturalnych tendencjach ballady).

Epika poetycka

W. ŽIRMUNSKIJ: Bajron i Puszkin. Iz istorii romanticzeskoj poemy. Leningrad 1924. — H. J. HUNT: The Epic in Nineteenth Century France. A Study of Heroic and Humanitarian Poetry. Oksford 1941. — I. GUGLER: Das Problem der fragmentarischen Dichtung in der englischen Romantik. Berno 1944. — A. N. SOKOŁOW: Lermontow i russkaja romanticzeskaja poema. *Uczenyje zapiski* t. 13 (1949). — L. CELLIER: L'épopée romantique. Paryż 1954. — D. M. FOERSTER: The Critical Attack upon the Epic in the English Romantic Movement. *Publications of the Modern Languages Association* 1954 nr 69. — A. N. SOKOŁOW: Oczerki po istorii russkoj poemy XVIII i pierwoj połowiny XIX wieka. Moskwa 1955. — K. KROEBER: Romantic Narrative Poetry. 1790-1825. *Dissertation Abstracts* 16 (1956). — J. T. SHAW: Byron. The Byronic Tradition of the Romantic Verse Tale in Russian. *Indiana Slavic Studies* 1956 t. 1. — B. F. WILKIE: The English Romantic Poets and the Epic. *Dissertation Abstracts* 20 (1959). — K. KROEBER: Romantic Narrative Art. Madison 1960.

Powieść

L. MAIGRON: Le roman historique à l'époque romantique. Essai sur l'influence de Walter Scott. Paryż 1898. — A. M. KILLEN: Le roman terrifiant ou roman noir de Walpole à Anne Radcliffe. 1915. — E. BIRKHEAD: Sentiment and Sensibility in the 18th Century Novel. *Essays and Studies* 1925. — K. SKIPINA: Czuwstwitielnaja powiest'. *Russkaja proza. Sbornik statiej.* Leningrad 1926. — M. SUMMERS: The Gothic Quest: A History of the Gothic Novel. Londyn 1938. — J. R. FOSTER: History of the Pre-Romantic Novel in England. Nowy Jork 1949. — E. A. BAKER: The History of the English Novel. T. 5: The Novel of Sentiment and the Gothic Romance; t. 6: Edgeworth, Austen, Scott. Nowy Jork 1950. — C. I. PATTERSON: The Romantic Critics' Conception of the Novel. *Microfilm Abstracts* 10 (1950). — J. S. BRUSHWOOD: The Romantic Novel in Mexico. Columbia 1954. — A. KETTLE: An Introduction to the English Novel. T. 1-2. Londyn 1954-1955. — L. LECLAIRE: Le roman régionaliste dans les Îles Britanniques 1800-1950. Paryż 1954. — K. S. THORNTON: Religion in Early Romantic Novels. *Dissertation Abstracts* 15 (1955). — I. MASSEY: Subject and Object in Romantic Fiction. *Symposium* 11 (1957). — D. P. VARMA: The Gothic Flame, Being a History of the Gothic Novel in England: Its Origins, Efflorescence, Desintegration and Residuary Influences. Londyn 1957. — B. G. REIZOW: Francuzskij istoriczeskij roman w epochu romantizma. Leningrad 1958. — J. HANKISS: Problèmes du roman historique. *Zagadnienia Rodzajów Lit.* (Wyd. Łódzkie Tow. Nauk.) 1960 t. 2 z. 2 (3). — O. HENSCHELE: Erzähler der Romantik. W: Weg und Ziel. Heidenheim (?).

Dramat

G. SAND: Essai sur le drame romantique. Goethe, Byron, Mickiewicz. *Revue des Deux Mondes* 1839, 1 grudnia; przedr. w: Impressions littéraires. Paryż 1862 i wyd. nast. — M. A. SOURIAN: De la convention dans la tragédie et dans le drame romantique. Paryż 1885. — P. REIFF: Views of Tragedy among the Early German Romanticists. *Modern Language Notes* 1904. — F. BRUNETIÈRE: Les époques du Théâtre Français 1636-1850. 1922. — K. STOCKMEYER: Soziale Probleme im Drama des Sturmes und Dranges. Frankfurt n. M. 1922. — G. WEBER: Herder und das Drama. Weimar 1922. — F. W. M. DRAPER: The Rise and Fall of the French Romantic Drama. Nowy Jork 1923. — E. BERNBAUM: The Drama of Sensibility. 1925. — A. NICOLL: A History of Late Eighteenth-Century Drama 1750-1800. Cambridge 1927; wyd. nast. Cambridge 1955. — A. SÉCHÉ, J. BERTAUT: La passion romantique. Paryż 1927. — S. MELCHRINGER: Dramaturgie des Sturm und Drang. Gotha 1929. — A. NICOLL: A History of Early Nine-

teenth-Century Drama 1800-1850. T. 1-2. Cambridge 1930; wyd. nast. Cambridge 1955. — R. W. Babcock: The Genesis of Shakespeare Idolatry. 1766--1799. 1931. — S. Kolbuszewski: Polski teatr romantyczny. Cz. 1: Prolegomena do estetyki. (Poz.) 1931. — H. Oertel: Schillers Theorie der Tragödie. Drezno 1934. — R. Ulshöfer: Die Theorie des Dramas in der deutschen Romantik. Berlin 1935. — G. Ascoli: Le théâtre romantique. Paryż 1936. — T. Stilman: Dramaturgija epochi „buri i natiska". W: Rannij buržuaznyj rielalizm. Leningrad 1938. — D. O. Evans: Le drame moderne à l'époque romantique (1827-1850). Paryż 1937. — M. A. Allévy-Viala: La mise en scène en France dans la première moitié du dix-neuvième siècle. 1938; przekł. pol. pt. Inscenizacja romantyczna we Francji. Przeł. W. Natanson. W-wa 1958. —

B. H. Clark: European Theories of the Drama. Nowy Jork 1947. — H. Kindermann: Theatergeschichte der Goethezeit. Wiedeń 1948. — R. O. J. Van Nuffel: Il romanticismo e le sue teorie drammatiche. *Revue Belge de philologie et d'histoire* 1948 t. 26 nr 1-2. — B. von Viese: Die deutsche Tragödie von Lessing bis Hebbel. T. 1-2. Hamburg 1948. — W. H. Bruford: Theatre, Drama and Audience in Goethe's Germany. 1950. — W. Kubacki: Dramat romantyczny. *Pam. Lit.* R. 41 (1950) z. 2; przedr. w: Arcydramat romantyczny. Kr. 1951 *Literatura. Sztuka. Krytyka. Bibl. Nauk.* nr 15. — L. Łopatyńska: Le drame poétique d'histoire de l'époque romantique en France. *Bulletin de la Société des Sciences et des Lettres de Łódź Cl. I* 1951 nr 21. — L. Vigo-Tazio: I drammi maggiori di Victor Hugo. Catania 1951. — L. Łopatyńska: Wiktor Hugo w walce o nowy dramat. *Pam. Teatr.* 1952 z. 4. — S. Skwarczyńska: Poglądy Wiktora Hugo na dramat. Tamże. — G. E. Bair: The Plays of the Romantic Poets: Their Place in Dramatic History. *Dissertation Abstracts* 14 (1954). — G. Sinko, T. Grzebieniowski: Teatr krajów zachodniej Europy XIX i początku XX w. W-wa 1954. — M. Descotes: Le drame romantique et ses grands créateurs. (1827-1839). Paryż 1955. — R. Laqueur: Shakespeares dramatische Konzeption. Tybinga 1955. — J. Van Der Veen: Le mélodrame musical de Rousseau au romantisme, ses aspects historiques et stylistiques. Haga 1955. — P. Fechter: Das europäische Drama. T. 1. Vom Barock zu Naturalismus. Mannheim 1956. — Z. Raszewski: Przedmowa. W: M. A. Allévy-Viala: Inscenizacja romantyczna we Francji. W-wa 1958. — B. von Wiese: Das deutsche Drama. T. 1. Vom Barock bis zur klassisch-romantischen Zeit. Düsseldorf 1958. — R. Fricker: Shakespeare und das englische romantische Drama. *Shakespeare-Jahrbuch* 45 (1959). — S. Kahan: Pre-Victorian Romantic Melodrama. *Dissertation Abstracts* 19 (1959). — E. Merian-Genast: Der Einfluss Shakespeares auf das französische romantische Drama. *Shakespeare-Jahrbuch* 45 (1959); toż *Comparative Literature* 2 (1960). — P. H. Frye: Romance and Tragedy. A Study of Classic and Romantic Elements in the Great Tragedies of European Literature. Lincoln 1961. — B. von Wiese: Die deutsche Tragödie von Lessing bis Hebbel. Hamburg 1961.

e) Motywy

A. Kehle: Der Teufel in der Poesie. 1896. — M. Reynalds: The Treatment of Nature in Poetry between Pope and Wordsworth. 1896. — K. Friedemann: Die romantische Ironie. *Zeitschrift für Aesthetik* 13 (1919). — P. Kluckhohn: Die Auffassung der Liebe in der Literatur des 18 Jahrhunderts und in der deutschen Romantik. Halle 1922; wyd. nast. 1931. — B. S. Lehman: The Doctrine of Leadership in the Greater Romantic Poets. *Publications of the Modern Languages Association* 1922. — M. Rudwin: Satanisme in French Romanticism. *The Open Court.* T. 37. Chicago 1923. — E. Railo: The Haunted Castle. A Study of the Elements of English Romanticism. 1927. — K. Klein: Przyroda u romantyków. Zagadnienia podstawowe. *Pam. Lit.* R. 25 (1928); odb. Lw. 1928. — A. Monglond: Histoire intérieure au préromantisme. T. 1-2. Paryż 1929. — M. Praz: (?). 1931; przekł. ang. pt. The Romantic Agony. Oksford 1933; Londyn 1954. — G. Sattler: Das deutsche Lied in der französischen Romantik. Berno 1932. — C. Grillet: Le diable dans la littérature au XIXe siècle. Paryż 1935. — J. W. Beach: The Concept of Nature in Nineteenth-Century English Poetry. Nowy Jork 1936; wyd. nast. Nowy Jork

1956. — S. Dutt: The Supernatural in English Romantic Poetry. 1938. — P. Jourda: L'exotisme dans la littérature française depuis Chateaubriand. T. 1: Le romantisme. Paryż 1938. — C. Heutschel: The Byronic Teuton. Aspects of German Pessimism. 1800-1833. Londyn 1939. —

H. Kern: Vom Genius der Liebe. Frauenschicksale der Romantik. Wyd. 2. Lipsk 1940. — U. Müller: Die Gestalt Lucifers der Dichtung vom Barock bis zur Romantik. Berlin 1940. — W. Emrich: Begriff und Symbolik der „Urgeschichte" in der romantischen Dichtung. *Deutsche Vierteljahrsschrift für Literaturwissenschaft und Geistesgeschichte* 20 (1942). — S. A. Larrabee: English Bards and Grecian Marbles. The Relationship between Sculpture and Poetry Especially in the Romantic Period. 1942. — S. Selhorst: Die Problematik des Individualismus in der Romantik. Wattenscheid 1942. — M. Züllig: Friedrich Schlegels Begriff der romantischen Ironie. *Tatwelt* 18 (1942).— P. Ritzler: Der Traum in der Dichtung der deutschen Romantik. Berno 1943. — S. Sommerfeld: Indienschau und Indiendeutung romantischer Philosophie. Zurych 1943. — G. Wegmann: Studien zur Bedeutung des Märchens in der Dichtung der deutschen Romantik. Lachen 1944. —

P. Szandi: Friedrich Schlegel und die romantische Ironie. *Euphorion* 1945.— E. Jalaux: Le fantastique chez les romantiques allemands. W: D'Eschyle à Giraudoux. Fryburg 1946. — J. Ramming: Die Bedeutung der Magie in der Dichtung der deutschen Romantik. Zurych 1946. — K. Langheit: Das Freundschaftsbild der Romantik. Getynga 1947. — V. Lober: Die Frauen der Romantik im Urteil ihrer Zeit. Erlangen 1947. — S. P. Atkins: The Testament of Werther in Poetry and Drama. Cambridge, Mass. 1949. — W. T. Miermann: Romantische Ironie nach Jean Paul und Solger. Nowy Jork 1949. — W. K. Wimsatt: The Structure of Romantic Nature Imagery. *The Age of Johnson. Essays Presented to C. B. Tinker*. New Haven 1949. — H. Dubourdieu: L'ouvrier dans la littérature romantique. *Revue socialiste* 1950. — R. Immerwahr: The Subjectivity and Objectivity of Friedrich Schlegel's Poetic Irony. *Germanic Review* 26 (1951). — R. Taupin: Le mythe de Hamlet à l'époque romantique. *French Review* 27 (1953). — G. Poulet: Timelessness and Romanticism. *Journal of the History of Ideas* t. 15 (1954). — C. Dédéyan: Le thème de Faust dans la littérature européenne. T. 2. Le préromantisme; t. 3: Romantisme. Paryż 1955-1959. — A. Müller: Deutsches Landschaftserlebnis. Studien zur deutschen Dichtung des 18 Jahrhunderts und die Romantik. Stuttgart 1955. — G. C. Schoolfield: The Figure of Musician in German Literature from Romanticism to the Present. *Dissertation Abstracts* 15 (1955). — W. Leibbrand: Die spekulative Medizin der Romantik. Hamburg 1956. —

M. Gurewitch: European Romantic Irony. *Dissertation Abstracts* 17 (1957). — W. Kayser: Das Groteske in der Erzählkunst der Romantik. *Deutsche Beiträge zur geistigen Überlieferung* 3 (1957). — A. M. Schmidt: Féminité du romantisme allemand. *Nouvelle Revue Française* 1957 nr 5. — B. Blume: Das Bild des Schiffbruchs in der Romantik. *Jahrbuch der Deutschen Schiller-Gesellschaft* 2 (1958). — W. Bruggemann: Cervantes und die Figur des Don Quijote in Kunstanschauung und Dichtung der deutschen Romantik. Münster 1958. — L. Cellier: Le romantisme et le mythe d'Orphée. *Cahiers de l'Association Internationale des Études Françaises* 1958 nr 10. — M. F. Sciacca: La morte come liberazione della vita nel „naturalismo" romantico. *Humanitas* 13 (1958). — M. J. Temmer: Time in Rousseau and Kant. An Essay on French Pre-Romanticism. Genewa 1958. — H. Oppel: The Sacred River. Studien und Interpretationen zur Dichtung der englischen Romantik. Frankfurt n. M. 1959. — G. R. Ridge: The Romantic Hero in France. *Dissertation Abstracts* 19 (1959); wyd. osob. pt. The Hero in French Romantic Literature. B. m. 1959 (University of Georgia Press). — E. Stürzl: Das Zeitbewusstsein der englischen Romantik. *Anglistische Studien* 1959. — K. Badt: Wolkenbilder und Wolkengedichte der Romantik. Berlin 1960. — I. Strohschneider-Koch: Die romantische Ironie in Theorie und Gestaltung. Tybinga 1960.— M. Taha-Hussein: Présence de l'Islam dans la littérature romantique en France. Kair 1960. — P. L. Thorslev: The Byronic Hero. Types and Prototypes. *Dissertation Abstracts* 20 (1960). — P. Van Tieghem: Le sentiment de la nature dans le préromantisme européen. Paryż 1960. — R. Girard: Mensonge romantique et vérité romanesque. Paryż 1961. — M. Z. Shroder: Yearns. The Image of the Artist in French

Romanticism. Cambridge, Mass. 1961.— J. KRZYŻANOWSKI: L'allégorie dans les courants romantiques. *Zagadnienia Rodzajów Lit.* (Wyd. Łódzkie Tow. Nauk.) 1962 t. 4 z. 2; toż pt. ¡Alegoria w prądach romantycznych. *Przegl. Hum.* 1962 nr 5.

5. DZIEJE ROMANTYZMU W POSZCZEGÓLNYCH KRAJACH

W. HAZLITT: The Spirit of the Age or Contemporary Portraits. Londyn 1825; wyd. nast.: Londyn 1904; Londyn 1910. — (E. RONTEIX): Histoire du romantisme en France. Paryż 1829. — E. RZEWUSKI: Rzut oka na tegoczesną europejską literaturę. W: Studia filozoficzno-literackie. W-wa 1847. — C. A. SAINTE-BEUVE: Chateaubriand et son groupe littéraire. T. 1-2. Paryż 1849. — D. NISARD: Essais sur l'école romantique. Paryż 1891. — W. L. PHELPS: The English Romantic Movement. Nowy Jork 1893. — M. MURKO: Deutsche Einflüsse auf die Anfänge der böhmischen Romantik. Graz 1897. — V. ROSSEL: Histoire des relations littéraires entre la France et l'Allemagne. T. 1-2. Paryż 1897. — H. A. BEERS: A History of English Romanticism. Londyn 1897 i wyd. nast. — C. H. HERFORD: The Age of Wordsworth. Londyn 1897 *Handbooks of English Literature.* —

G. BRANDES: L'école romantique en France. Berlin 1902. — W. F. ŁAZURSKIJ: Zapadno-jewropiejskij romantizm i romantizm Żukowskogo. Odessa 1902. — H. LARDANCHET: Les enfants perdus du romantisme. Paryż 1905. — A. N. PYPIN: Charaktieristika litieraturnych umienij ot dwadcatych do piatidiesiatych godow. Petersb. 1906. — I. I. ZAMOTIN: Litieraturnyja epochi XIX-go stoletija. Oczerki po istorii russkoj litieratury. Wyp. 1: Naczało wieka. Romanticzeskij idiealizm w russkoj litieraturie. W-wa 1906. — E. ESTÈVE: Byron et le romantisme français. Paryż 1907. — N. KOTLARIEWSKIJ: Litieraturnyje naprawlenija Aleksandrowskoj epochi. Petersb. 1907; wyd. 3 Petrograd 1917. — M. SALOMON: Charles Nodier et le groupe romantique. Paryż 1908. — O. WALZEL: Deutsche Romantik. T. 1-2. Lipsk 1908; wyd. 5 Lipsk 1923-1926; przekł. ang. pt. German Romanticism. Nowy Jork 1934. — A. SYMONS: The Romantic Movement in English Poetry. Nowy Jork 1909; wyd. 4 Nowy Jork 1924. — H. HAUVETTE: Littérature italienne. Paryż 1910. — A. MARASCA: Le origini del romanticismo italiano. Rzym 1910. — A. FARINELLI: Il romanticismo in Germania. Bari 1911; wyd. 3 Mediolan 1945. — H. RICHTER: Geschichte der englischen Romantik. T. 1-2. Halle n. S. 1911-1916. [Rec.: W. BOROWY. *Pam. Lit.* R. 12 (1913) z. 2]. — I. I. ZAMOTIN: Romantizm dwadcatych godow XIX stol. w russkoj litieraturie. T. 1. Petersb. 1911. — O. ELTON: A Survey of English Literature (1780--1830). Londyn 1912. — R. HUCH: Ausbreitung und Verfall der Romantik. Lipsk 1912. — H. MEYER: Romantic School and Its Connections with Goethe and Schiller. *Publications of the English Goethe Society* 14 (1912). — D. MORNET: Le romantisme en France au XVIII siècle. Paryż 1912; wyd. nast. Paryż 1925. — A. A. SZACHOW: Oczerki litieraturnogo dwiżenija w pierwuju połowinu XIX wieka. Petersb. 1913. — W. I. MASŁOW: Naczalnyj pieriod bajronizma w Rossii. (Kritiko-bibliograficzeskij oczerk). Kijów 1915. — F. E. PIERCE: Currents and Eddies in the English Romantic Generation. New Haven 1918. —

M. N. ROZANOW: Oczerki istorii anglijskoj litieratury XIX wieka. Cz. 1. Moskwa 1922. — G. STEPHANSKY: Das Wesen der deutschen Romantik. Kritische Studien zu ihrer Geschichte. Stuttgart 1923. — J. PETERSEN: Die Wesenbestimmung der deutschen Romantik. Lipsk 1926. — F. W. STOKOE: German Influence in the English Romantic Period. 1788-1818. Cambridge 1926. — M. SOURIAN: Histoire du romantisme en France. T. 1-3. Paryż 1927. — A. BIELECKIJ (wyd.): *Russkij romantizm.* 1927. — D. ČIŽEVSKIJ: Tjutčev und die deutsche Romantik. *Zeitschrift für slavische Philologie* 4 (1928). — A. TRETIAK: Literatura angielska w okresie romantyzmu. Lw. 1928. — C. H. HERFORD: The Age of Wordsworth. Londyn 1930. — L. LEVRAULT: De Lamartine à Paul Verlaine. W: La poésie lyrique des origines à nos jours. Paryż (1930). — L. A. WILLONGHBY: The Romantic Movement in Germany. Oksford 1930. —

W. LINDEN: Umwertung der deutschen Romantik. *Zeitschrift für Deutschkunde* t. 47 (1933). — M. MORAND: Le romantisme français en Angleterre de 1814-1848. Contributions à l'étude des relations littéraires entre la France et

l'Angleterre dans la première moitié du XIXe siècle. Paryż 1933. — L. Myszkowskaja: Litieraturnyje problemy puszkinskoj pory. Moskwa 1934. — M. Sherwood: Undercurrents of Influence in English Romantic Poetry. Cambrigde, Mass. 1934. — N. H. Clement: Romanticism in France. Nowy Jork 1938. — M. Ehrhardt: V. A. Joukovski et le préromantisme russe. Paryż 1938. — L. A. Peers: History of the Romantic Movement in Spain. T. 1-2. Cambridge 1939-1940. — G. Boas: Romanticism in America. 1940. — A. Bellessort: XVIII siècle et romantisme. Paryż 1941. — U. Bosco: Aspetti del romanticismo italiano. Rzym 1942. — J. Garcia-Mercadal: Historia del romanticismo en España. Barcelona 1943. — P. Martino: L'époque romantique en France 1815-1830. Paryż 1944. — P. Van Tieghem: Le romantisme français. Paryż 1944; wyd. 5 Paryż 1958. —

S. B. Liljegren: Essence and Attitude in English Romanticism. 1945. — P. Van Tieghem: Petite histoire des grandes doctrines littéraires en France de la Pléiade au surréalisme. Paryż 1946; wyd. nast. Paryż 1960. — D. Obłomijewskij: Francuzskij romantizm. Moskwa 1947. — W. F. Schirmer: Der Einfluss der deutschen Literatur auf die englische im 19 Jahrhundert. Halle 1947. — G. Charlier: Le mouvement romantique en Belgique (1815-1850). I. La bataille romantique. T. 1. Bruksela 1948 *Mémoires de l'Académie de Langue et de Littérature Françaises de Belgique* t. 17. — G. B. Woods: English Poetry and Prose of the Romantic Movement. 1950. — N. Ségur: Histoire de la littérature européenne. T. 4: L'époque romantique. Paryż 1951. — D. Čiževskij: Outline of Comparative Slavic Literatures. Boston 1953. — G. Zamboni: Die italienische Romantik. Krefeld 1953. — Romanticismo italiano. Bari 1953. — M. Czerwiński: Tradycje włoskie. Szkice literackie. W-wa 1954. — H. Juretschke: Origen doctrinal y genesis del romanticismo español. Madryt 1954. — L. Lun: Diorama de romanticismo tedesco. Rzym 1954. —

K. Doderer: Das englische und französische Bild von der deutschen Romantik. *Germanisch-Romanische Monatsschrift* 56 (1955). — W. W. Iwaszewa: Istorija zarubieżnych litieratur XIX wieka. I: 1789-1830. Moskwa 1955. — J. Rossi: The Distinctive Character of Italian Romanticism. *Modern Language Journal* 39 (1955). — J. Müller: Wirklichkeit und Klassik. Beiträge zur deutschen Literaturgeschichte von Lessing bis Heine. Berlin 1955; wyd. nast. Monachium 1957. — H. Raab: Deutsch-Russische literarische Beziehung in der Zeit von der Aufklärung bis zur Romantik. *Wissenschaftliche Zeitschrift der E. M. Arndt-Universität Greifswald* 5 (1955/56); toż *Neue Deutsche Literatur* 5 (1957). — I. Siciliano: Romanticismo francese. Wenecja 1955. — R. Tymms: German Romantic Literature. Londyn 1955. — F. Koch: Idee und Wirklichkeit. Deutsche Dichtung zwischen Romantik und Naturalismus. T. 1-2. Düsseldorf 1956. — M. Marcazzan: Romanticismo italiano e romanticismo europeo. *Humanitas* 11 (1956). — A. Mráz: Podstawowe cechy słowackiej literatury romantycznej. W-wa 1956 *PAN. Materiały Sesji nauk. poświęconej twórczości A. Mickiewicza.* (Maszynopis powielany). — H. Oppel: Englische und deutsche Romantik. *Die neueren Sprachen* 10 (1956). — C. P. Brand: Italy and the English Romantics. Cambridge 1957. — D. Čiževskij: On Romanticism in Slavic Literature. Haga 1957. — J. Lavrin: Some Notes on Lermontov's Romanticism. *Slavonic and East European Review* 36 (1957). — J. Miles: Eras and Modes in English Poetry. Berkeley 1957. — A. N. Sokołow: Ot romantizma k riealizmu. Iz kursa lekcij po istorii russkoj litieratury 19 wieka. Moskwa 1957; wyd. nast. Moskwa 1959. —

H. M. Battenhouse: English Romantic Writers. Great Neck 1958. — M. Levaillant: Le romantisme. W: Neuf siècles de littérature française. Paryż 1958. — G. Peterli: Zerfall und Nachklang. Studien zur deutschen Spätromantik. Zurych 1958. — M. Součková: The Czech Romantics. Haga 1958. — G. Avitabile: The Controversy on Romanticism in Italy. Nowy Jork 1959. — E. C. Mason: Deutsche und Englische Romantik. Eine Gegenüberstellung. Getynga 1959. — B. Tecchi: Romanticismo tedesco. Mediolan 1959. — S. Nikolskij, A. Sokołow, W. Stachiejew: Niekotoryje osobiennosti romantizma w sławianskich litieraturach. Issledowanija po sławianskomu litieraturowiedieniju i stilistikie. Moskwa 1960. — J. M. Cohen: A History of Western Literature. Londyn 1961. [Rec.: Scrutator (M. Grydzewski): Romantycy. *Wiadomości* (Londyn) 1961 nr 42]. — D. G. James: Matthew Arnold and the Decline of English Romanticism. Oksford 1961. — A. Walicki: Wstęp do: W. Bieliński: Pisma literackie. (Wybór). Wr. 1962 *BN* II, 134.

7. WAŻNIEJSZE MONOGRAFIE PISARZY

P. W. Annienkow: Aleksandr Siergiejewicz Puszkin w Aleksandrowskuju epochu. 1799-1826. Petersb. 1874. — R. Haym: Herder. T. 1-2. Lipsk 1877 i wyd. nast.; wstępem opatrzył W. Harich. Berlin 1954. — E. Schmidt: Lessing. Geschichte seines Lebens und seiner Schriften. T. 1-2. Berlin 1884; wyd. 4 1923. — A. Brandl: S. T. Coleridge und die englische Romantik. Berlin 1886. — W. A. Knight: The Life of Wordsworth. T. 1-3 (= W. Wordsworth: Poetical Works. Vol. 9-11). Londyn 1889. — J. D. Campbell: Samuel Taylor Coleridge. Londyn 1894. — J. Legras: Henri Heine, poète. Paryż 1897. — Goethe und die Romantik. Weimar 1898 *Schriften der Goethe Gesellschaft* t. 13-14. — I. Rouge: Frédéric Schlegel et la genèse du romantisme allemand. Paryż 1904. — E. Berend: Jean Pauls Ästhetik. Berlin 1909. — W. Dilthey: Das Erlebnis und die Dichtung. Lipsk 1909; wyd. 9 Lipsk 1924. (O Novalisie). — C. F. Enders: Friedrich Schlegel. Die Quellen seines Wesen und Werdens. Lipsk 1913. — G. M. Harper: William Wordsworth. T. 1-2. Nowy Jork 1916 i wyd. nast. — W. Oehlke: Lessing und seine Zeit. T. 1-2. Monachium 1919. — H. Schneider: Uhland. Leben, Dichtung, Forschung. Berlin 1920. —

D. G. Larg: Madame de Staël. La vie dans l'oeuvre. T. 1-2. Paryż 1924--1928. — E. Eggli: Schiller et le romantisme français. T. 1-2. Paryż 1927. — E. Kühnemann: Herder. Monachium 1927. — J. Buchan: Sir Walter Scott. Londyn 1932. — M. Kommerell: Jean Paul. Frankfurt 1933; wyd. 3 1957. — P. Jourda: Stendhal, l'homme et l'oeuvre. Paryż 1935. — B. Mejłach: Puszkin i russkij romantizm. Moskwa 1937. — M. Duchemin: Chateaubriand. Paryż 1938. — H. J. C. Grierson: Scott, a New Life. Londyn 1938. — A. Maurois: Chateaubriand. Paryż 1938. — C. Pellegrini: Madame de Staël. Il gruppo cosmopolito di Coppet, influenza delle sue idee critiche. Florencja 1938. — H. Guillemin: Lamartine, l'homme et l'oeuvre. Paryż 1940. — N. I. White: Shelley. T. 1-2. Nowy Jork 1940; wyd. nast. Londyn 1947; wyd. skrócone 1945. — B. von Brentano: August Wilhelm Schlegel. Stuttgart 1943; wyd. nast. 1949. — H. Jacoubert: Stendhal. Paryż 1943. — R. Ibel: Weltschau der Dichter. Goethe, Schiller, Hölderlin, Kleist. Jena 1944. —

A. Gillies: Herder. Oksford 1945. — F. Strich: Goethe und die Weltliteratur. Berno 1946; wyd. 2 Berno 1957; przekł. ang. Londyn 1949. — H. Troyat: Pouchkine. T. 1-2. Paryż 1946; wyd. nast. Paryż 1953. — J. Lavrin: Pushkin and Russian Literature. Nowy Jork 1948. — H. B. Garland: Schiller. Londyn 1949. — B. Mejłach: Puszkin. Oczerki żizni i tworczestwa. Moskwa 1949. — K. Viëtor: Goethe. Dichtung — Wissenschaft — Weltbild. Berno 1949; przekł. ang. Cambridge, Mass. 1950. — W. Witte: Schiller. Oksford 1949. — D. D. Błagoj: Tworczeskij put' Puszkina. (1813-1826). Moskwa 1950. — F. V. Guille: Victor Hugo et son oeuvre. Paryż 1950. — M. Levaillant: Le véritable Chateaubriand. Oksford 1951. — H. Martineau: Le coeur de Stendhal. Histoire de sa vie et de ses sentiments. T. 1-2. Paryż 1951; przekł. pol. F. Śniateckiej pt. Serce Stendhala, historia jego życia i miłości. T. 1-2. W-wa 1961. — H. Martineau: L'oeuvre de Stendhal. Paryż 1951. — J. M. Moore: Herder and Coleridge. Berno 1951. — H. Read: Byron. Londyn 1951. — J. B. Barrère: Hugo, l'homme et l'oeuvre. Paryż 1952. — A. Caraccio: Stendhal. Paryż 1953. — H. Darbishire: Wordsworth. Londyn 1953. — H. Margoliouth: Wordsworth and Coleridge. Londyn 1953. — F. Gregh: Victor Hugo. Sa vie, son oeuvre. Paryż 1954. — Hesketh Pearson: Walter Scott, His Life and Personality. Londyn 1954. — R. Escarpit: Lord Byron. Un tempérament littéraire. T. 1-2. Paryż 1955--1957. (Tu obszerna bibliografia bajronizmu). — B. Revel: Victor Hugo (1802-1830). La vittoria romantica. Mediolan 1955. — E. Butler: Byron and Goethe. Londyn 1956. — M. F. Guyard: Alphonse de Lamartine. Paryż 1956. — A. Jelistratowa: Bajron. Moskwa 1956. — G. von Lukács: Heinrich Heine als nationaler Dichter. 1956. — L. A. Marchand: Byron. T. 1-3. Nowy Jork 1957. — The Major English Romantic Poets... Carbondale, Ill. 1957. (Tu wstęp o ruchu romantycznym i monograficzne szkice poetów: W. Wordsworth, S. T. Coleridge, G. G. Byron, J. Keats). — H. Birven: Novalis, Magus der Romantik. Büdingen 1959. — F. Sieburg: Chateaubriand. Romantik und Politik. Stuttgart 1959. — E. D. Hirsch: Wordsworth and Schelling: A Typological Study of Romanticism. New Haven 1960.

8. ŹRÓDŁA BIBLIOGRAFICZNE

H. Houben, O. Walzel: Zeitschriften der Romantik. Berlin 1904. — R. Pissin: Die Almanache der Romantik. Lipsk 1910. — J. Bobeth: Die Zeitschriften der Romantik. Lipsk 1911. — H. Girard, P. Moncel: Pour et contre le romantisme. Bibliographie des travaux publiés de 1914 à 1926. Paryż 1927 *Études Françaises* III, 1927. — H. P. Thieme: Bibliographie de la littérature française de 1800 à 1930. T. 3. Paryż 1933. — M. Escoffier: Le mouvement romantique 1788-1850. Essai d'une bibliographie. Paryż 1934. — The Romantic Movement. A Selective and Critical Bibliography. *ELH. Journal of English Literary History* t. 4 (1937) - t. 17 (1949); c. d. *Philological Quarterly* t. 19 (1950) i n. (Zawiera coroczną bibliografię romantyzmu europejskiego). — H. N. Fairchild: A Selective Bibliography of Romanticism. *Romanticism.* Nowy Jork 1940. — The Cambridge Bibliography of English Literature. T. 3: 1800-1900. Cambridge 1940. —

Revue de littérature comparée 1949--1950, 1953, 1955 i n. (Kwartalnik; zawiera bieżącą bibliografię literatury porównawczej w układzie wg zagadnień). — E. Bernbaum: The Romantic Movement. The English Romantic Poets. Wyd. T. M. Rayser. Nowy Jork 1950; wyd. 2 Nowy Jork 1956. — F. Baldensperger, W. P. Friedrich: Bibliography of Comparative Literature. Chapel Hill 1950 *University of North Carolina, Studies in Comparative Literature* 1; wyd. nast. Nowy Jork 1960. (C. d. w *Yearbook...* od r. 1952, zob. niżej). — D. O. Evans: Social Romanticism in France 1830-1848. Oksford 1951. — *Publications of the Modern Languages Association* 1951 i n. (Kwartalnik; w nr 2 podaje roczną bibliografię literatury europejskiej). — *Yearbook of Comparative and General Literature.* Chapel Hill 1952 i n. (Zawiera m. in. c. d. bibliografii F. Baldenspergera). — J. Wain: Contemporary Reviews of Romantic Poetry. Londyn 1953. — V. F. Hopper, B. D. N. Grebanier: Bibliography of European Literature. 1954. — R. Wellek: A History of Modern Criticism. T. 1-2. New Haven 1955. —

The English Romantic Poets and Essayists. Nowy Jork 1957. (Zawiera omówienie stanu badań w układzie wg autorów). — H. W. Eppelsheimer: Bibliographie der deutschen Literaturwissenschaft. T. 1-3 (1945-1958). Frankfurt n. M. 1957-1960. — R. H. Fogle: The Romantic Movement. W: L. Levry (wyd.): Contemporary Literary Scholarship. Nowy Jork 1958. — A. Gérard: Le romantisme anglais: Orientation récente de l'histoire et de la critique. *Revue des langues vivantes* 25 (1959). — H. W. Eppelsheimer: Handbuch der Weltliteratur. T. 3. Wyd. nowe rozszerzone. Frankfurt n. M. 1960. — P. Langlois, A. Mareuil: Guide bibliographique des études littéraires. Paryż 1960. — *Jahresbericht für deutsche Sprache und Literatur.* T. 1. Bibliographie 1940-1945. Berlin 1960.

ROMANTYZM W POLSCE

PRZEŁOM ROMANTYCZNY

a) Walka klasyków z romantykami

Teksty współczesne: K. Brodziński: O klasyczności i romantyczności tudzież o duchu poezji polskiej. *Pam. Warsz.* 1818 t. 10-11 (poszczególne fragm. pod różnymi tytułami) i wyd. nast. — (K. Brodziński): O poetycznej literaturze niemieckiej. Wyjątek z francuskiej „Minerwy" (1818, październik) z uwagami tłumacza nad poezją polską. *Pam. Warsz.* 1819 t. 13; przedr. w: Pisma estetyczno-krytyczne. T. 1. W-wa 1934. — I. S. Kiełczewski: Wiadomość charakterystyczna o życiu i pismach baronowej de Staël. W-wa 1819. — Kł...: O idei i uczuciu nieskończoności. *Pam. Nauk.* 1819 Oddział Literatury t. 1. — J. Korzeniowski: O patetyczności. Tamże. — J. F. Królikowski: O literaturze. Rozprawa, w której się rozważają istotne cele dzieł smaku i sposoby ich osiągnięcia tudzież co szczególniejszym przedmiotem literatury narodowej być powinno. *Pam. Warsz.* 1819 t. 14. — J. Śniadecki: O pismach klasycznych i romantycznych. *Dzien. Wil.* 1819 t. 1 s. 2-27; przedr. w: Pisma... o filozofii Kanta. Kr. 1821; w: Pisma rozmaite. T. 4. Wil. 1822; w zbiorze: Polska krytyka literacka (1800-1918). Materiały. T. 1. W-wa 1959. [Rec.: Uwagi nad Jana Śniadeckiego rozprawą o pismach klasycznych i romantycznych. *Pam. Warsz.* 1819 t. 14; (M. Mochnacki): Niektóre uwagi nad poezją romantyczną z powodu rozprawy Jana Śniadeckiego. *Dzien. Warsz.* 1825 t. 2 nr 5; przedr. w: Pisma po raz pierwszy edycją książkową objęte. Wyd. A. Śliwiński. Lw. 1910]. — K. Brodziński: Listy o polskiej literaturze. *Pam. Warsz.* 1820 t. 16-17; przedr. jw. — H. K. (Kaliński): Listy o literaturze polskiej. *Astrea* 1821 nr 6. — J. F. Królikowski: Rozprawa, w której się okazuje, że nie każda romantyczność przeciwna jest klasyczności, że owszem, ażeby literatura była narodową i celowi odpowiadającą, romantyczności wyrzekać się nie powinna. *Mrówka Poz.* 1821 t. 3 s. 81 i n. — K. Brodziński: Listy o literaturze. *Pam. Warsz.* 1822 t. 1; przedr. *Niwa* 1876 t. 10 z. 40; przedr. w: Pisma..., jw. — F. Gr. (Grzymała): Pani Staël przed trybunałem krytyki francuskiej. *Astrea* 1822 nr 6. — I. S. K. (J. Skarbek Kiełczewski?, J. K. Szaniawski?): Mowa o duchu klasyczności i romantyczności we względzie filozoficznym. W-wa 1822. — A. Mickiewicz: O poezji romantycznej. Wyd. pt. Przemowa. W: Poezje. T. 1. Wil. 1822 i wyd. nast. — (M. Mochnacki): Uwagi nad literaturą romantyczną, przystosowaną do historii starożytności i obyczajów narodowych. *Astrea* 1823 t. 4 nr 1. (Przekł. z *Revue encyclopédique* 1823). —

F. S. Dmochowski: Uwagi nad teraźniejszym stanem, duchem i dążnością poezji polskiej. *Bibl. Pol.* 1825 t. 1, luty; przedr. w: Odpowiedź na pismo p. Mickiewicza... W-wa 1830 (zob. niżej); przedr. w zbiorze: Polska krytyka literacka (1800-1918). Materiały. T. 1. W-wa 1959; przedr. W. Billip: Mickiewicz w oczach współczesnych. Wr. 1962. — M. Grabowski: Uwagi nad balladami Witwickiego z przyłączeniem uwag ogólnych nad szkołą romantyczną w Polszcze. *Astrea* 1825 t. 1, kwiecień, s. 45-55. — M. Mochnacki: O duchu i źródłach poezji w Polszcze. *Dzien. Warsz.* 1825 t. 1 nr 2; przedr. w: Pisma po raz pierwszy edycją książkową objęte. Wyd. A. Śliwiński. Lw. 1910. [Polemika: J. Lelewel: O romantyczności. Z powodu 2 numeru Dziennika Warszawskiego. *Bibl. Pol.* 1825 t. 4; przedr. w: Polska, dzieje i rzeczy jej. T. 18. Poz. 1865; przedr. w zbiorze: Polska krytyka literacka..., jw.]. — F. Morawski: Klasycy i romantycy polscy. W dwóch listach wierszem. Powst. ok. 1825. Wyd. W-wa 1829 i wyd. nast.; przedr. w zbio-

rze: Polska krytyka literacka..., jw. [Odpowiedź: K. Koźmian: Odpis Franciszkowi Morawskiemu jenerałowi na list jego o klasykach i romantykach, przypisany Julianowi Niemcewiczowi w r. 1825. Powst. 1825. Wyd. pt. List. Odpowiedź Franciszkowi Morawskiemu na jego list o klasykach i romantykach. W: Różne wiersze. *Przegl. Pol.* 1881/82 t. 1; toż odb. Kr. 1881; przedr.: *Sto lat myśli pol.* T. 2 (1907); przedr. S. Kawyn: Walka klasyków z romantykami. Lubl. 1947; przedr. P. Hertz: Zbiór poetów polskich XIX w. Ks. 1. W-wa 1959]. —

F. S. Dmochowski: Sonety Adama Mickiewicza. *Bibl. Pol.* 1826 t. 3; przedr. pt. Uwagi nad sonetami Pana Mickiewicza. W: Odpowiedź na pismo p. Mickiewicza... W-wa 1830 (zob. niżej); przedr. w zbiorze: Polska krytyka literacka..., jw.; przedr. W. Billip, jw. — (A. Pictet): Kilka myśli o różnicy rodzajów klasycznego i romantycznego. *Bibl. Pol.* 1826 t. 3. — A. W. Z.: O wierszopisach i poetach uwag kilka. *Gaz. Pol.* 1827 nr 58-59. — K. Brodziński: Artykuł z powodu pism w Gazecie Polskiej umieszczonych. *Gaz. Korespondenta* 1827 nr 71-72; przedr. w: Pisma estetyczno-krytyczne. T. 2. W-wa 1934. — K.: W rzeczy sonetów Adama Mickiewicza. *Gaz. Pol.* 1827 nr 100-101. — M. M. (Mochnacki): O sonetach Adama Mickiewicza. *Gaz. Pol.* 1827 nr 80, 82; przedr. w: Pisma... Lw. 1910 (jw.); przedr. w zbiorze: Polska krytyka literacka..., jw.; przedr. W. Billip, jw. [Polemika: K. Brodziński. *Gaz. Korespondenta* 1827 nr 71-72; M. Mochnacki: Lekarz własnego honoru (z Calderona, J. N. Kamińskiego). *Gaz. Pol.* 1827 nr 222, 229, 234, 240]. —

T. Eliaszewicz: Ogólne uwagi nad klasycznością i romantycznością. *Dzien. Wil.* 1828 *Historia i Literatura* t. 5. — M. Gosławski: Wstęp w: Poezje. T. 1. W-wa 1828. — M. Grabowski: Myśli o literaturze polskiej. *Dzien. Warsz.* 1828 t. 12 nr 36; O poezji narodowej. Część druga. *Tyg. Petersb.* 1834 nr 39-41; przedr. *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* 1835 t. 2; przedr. obu artykułów pt. O poezji XIX wieku. W: Literatura i krytyka. T. 1 cz. 1. Wil. 1837; przedr. w zbiorze: Polska krytyka literacka..., jw. — (M. Mochnacki): Klasycy. *Gaz. Pol.* 1828 nr 50; przedr. w: Pisma... Lw. 1910 (jw.). — M. Mochnacki: Myśli o literaturze polskiej. *Gaz. Pol.* 1828 nr 89-94; przedr. w: Pisma... Lw. 1910 (jw.); przedr. fragm. w zbiorze: Polska krytyka literacka..., jw. — (M. Mochnacki): Z powodu artykułu w Monitorze Warszawskim o klasyczności... *Gaz. Pol.* 1828 nr 24; przedr. w: Pisma. Lw. 1910 (jw.). — *** (S. Witwicki): O reputacji autorów za ich życia, kilka uwag przyjaciela literatury ojczystej. *Gaz. Pol.* 1828 nr 140. — Lord Byron i jego spółcześni. *Gaz. Pol.* 1828 nr 47. — O literaturze romantycznej. (Z francuskiego). Podał P. R. D. W. *Dzien. Warsz.* 1828 nr 13-14. — Rzut oka na teraźniejszy stan francuskiej literatury. *Gaz. Pol.* 1828 nr 38, 39, 50. — Walter Scott i jego wiek spółczesny. *Gaz. Pol.* 1828 nr 182-184. — Ważniejsze myśli z przedmowy Arlenkura do poematu Ismalie ou la Mort et l'Amour. *Gaz. Pol.* 1828 nr 64. —

A. Mickiewicz: O krytykach i recenzentach warszawskich. Wyd. jako przedmowa do: Poezje. T. 1. Petersb. 1829 i wyd. nast.; przedr. m. in. *Gaz. Pol.* 1829 nr 101-104. [Polemiki: F. S. Dmochowski: Odpowiedź na pismo p. Mickiewicza o krytykach i recenzentach warszawskich, obejmująca tekst p. Mickiewicza z uwagami krytycznymi i obraz dążności literatów polskich od panowania Stanisława Augusta aż do naszych czasów. W-wa 1829; edycja druga z dołączeniem dwóch artykułów z Biblioteki Polskiej wyjętych. W-wa 1830; fragm. przedr. W. Billip: Mickiewicz w oczach współczesnych. Wr. 1962; M. Mochnacki: Odpowiedź na niektóre zarzuty Mickiewicza w jego rozprawie „O krytykach i recenzentach warszawskich". *Gaz. Pol.* 1829 nr 93, 101-104; przedr. w: Pisma... Lw. 1910 (jw.); fragm. przedr. w zbiorze: Polska krytyka literacka..., jw.; fragm. przedr. W. Billip, jw.; (M. Mochnacki): Zanosi się na burzę w dziennikarstwie warszawskim... *Gaz. Pol.* 1829 nr 93; X.: List z powodu doniesienia o nowym wydaniu Poezji Mickiewicza umieszczonego w „Przewodniku Warszawskim". *Gaz. Pol.* 1829 nr 100]. —

B.: Ważne doniesienie. *Dzien. Powsz. Kraj.* 1829 nr 321. — M. Gosławski: O klasyczności i romantyczności. *Gaz. Pol.* 1829 nr 284, 295. — M. P. (Podczaszyński?): O walce klasyków i romantyków w Paryżu (wyjątek z listu pisanego do przyjaciela). Paryż 20 III 1829. *Gaz. Pol.* 1829 nr 97. — M. P.: Romantyczność i klasyczność (wyjątek z listu prywatnego do przyjaciela). Paryż dn. 14 IV 1829. *Gaz. Pol.* 1829 nr 116. — (M. Mochnacki): Artykuł, do którego był powodem Zamek ka-

niowski Goszczyńskiego. *Gaz. Pol.* 1829 nr 15-29 (z przerwami); przedr. w: Pisma... Lw. 1910 (jw.). — K. PRAWDZIC (S. WITWICKI): List podający sposób na zgodę. *Gaz. Pol.* 1829 nr 11. — Uwagi nad romantycznością ze względem na pisma p. Chateaubriand. *Goniec Kr.* 1829 nr 146, 150, 151. —

K. BRODZIŃSKI: O egzaltacji i entuzjazmie. W: Pisma rozmaite. T. 1. W-wa 1830; przedr. w: Pisma estetyczno-krytyczne. T. 2. W-wa 1934. [Polemika: M. MOCHNACKI. *Kur. Pol.* 1830 nr 145; przedr. w: Pisma... Lw. 1910 (jw.); J. B. OSTROWSKI: Co to prawidła. *Dzien. Powsz. Kraj.* 1830 nr 130; przedr. w: K. Brodziński: Pisma estetyczno-krytyczne, jw.; K. BRODZIŃSKI: Odpowiedź Ostrowskiemu. *Dzien. Powsz. Kraj.* 1830 nr 134; przedr. jw.]. — K. BRODZIŃSKI: O krytyce. W: Pisma rozmaite, jw.; przedr. jw. — W. CHŁĘDOWSKI: Arystoteles sędzia romantyczności. *Haliczanin* 1830 t. 1; przedr. w zbiorze: Polska krytyka literacka..., jw. — W. CHŁĘDOWSKI: O poezji i poetach. *Haliczanin* 1830 t. 2. — M. MOCHNACKI: O literaturze polskiej w wieku XIX. W-wa 1830 i wyd. nast.; oprac. H. Życzyński. Kr. 1923 *BN* I, 56. — M. MOCHNACKI: (Odpowiedź klasykom). *Kur. Pol.* 1830 nr 91; przedr. w: Pisma... Lw. 1910 (jw.). — J. U. NIEMCEWICZ: Zagajenie posiedzenia Tow. Król. Warsz. Przyj. Nauk odbytego 30 kwietnia 1830 r. ... *Dzien. Wil.* 1830 t. 5; z rkpsu pt. Mowa na posiedzeniu publicznym... Ogł. A. Kraushar: Tow. Warsz. Przyj. Nauk. T. 7. Kr.-W-wa 1905 s. 328-331. — (W. NIEMOJOWSKI): Myśli dorywcze o romantyczności i romantykach. Kalisz 1830; fragm. przedr. W. Billip, jw. — J. B. OSTROWSKI: Ponieważ zobowiązałem się... *Kur. Pol.* 1830 nr 374 (28 grudnia). (Art. proklamujący szkołę romantyczną jako awangardę rewolucji). — M. ROSZKOWSKI: Stan literatury dramatycznej i romantycznej w Niemczech. *Dzien. Wil.* 1830 t. 5. (Przekł. z *Le Globe*). — (S. WITWICKI): O poezji i jej krytykach. Dwie rozmowy. *Melitele* 1830 s. 151-168. — XYZ: Literatura. Do Redakcji Gońca Krakowskiego. *Goniec Kr.* 1830 nr 2, 15, 23. [Dyskusja na temat klasyków i romantyków tamże nr 11, 115, 177, 321, 387]. — Literatura. Artykuł nadesłany do Gazety Warszawskiej. *Goniec Kr.* 1830 nr 34. (Satyra na poezję romantyczną, fragm. pt. Nowe zasady). — M. MOCHNACKI: Romantyzm i rewolucja. *Nowa Polska* 1831 nr 1; przedr. w: Pisma ... Lw. 1910 (jw.); przedr. w zbiorze: Polska krytyka literacka ..., jw. — M. MOCHNACKI: Rzut oka na ogół polskiego piśmiennictwa. Powst. 1832. Ogł. *Spr. Muz. Nar. w Raperswilu za r. 1909.* — A. B.: Słówko o poezjach i poetach polskich. *Przyj. Ludu* 1837 nr 14. — B.: Jeszcze słówko o nowej erze poezji polskiej. *Przyj. Ludu* 1840 nr 10.

O p r a c o w a n i a   p ó ź n i e j s z e: W. CYBULSKI: Die letzte Revolution Polens und die ihr vorangehende politisch-literarische Bewegung. (Berlin) 1846. — F. S. DMOCHOWSKI: Obraz piśmiennictwa naszego w pierwszych 25 latach XIX wieku. *Gaz. Codz.* 1856 nr 146-149. — F. S. DMOCHOWSKI: Wspomnienia od 1806 do 1830 roku. W-wa 1858; wyd. nast. Poz. 1887; oprac. Z. Libera. W-wa 1959 *Bibl. Pam. Pol. i Obcych.* — L. SIEMIEŃSKI: Obóz klasyków. Ustęp z historii wyobrażeń literackich w XIX wieku. *Czas* 1865 nr 229-245 (z przerwami); wyd. osob. Kr. 1866 i wyd. nast. — F. S. DMOCHOWSKI: Wspomnienia literackie z dawnych czasów. *Bibl. Warsz.* 1866 t. 3; przedr. Z. Libera w: Wspomnienia..., jw. — S. GOSZCZYŃSKI: Noc belwederska. Paryż 1870 i wyd. nast. — F. S. DMOCHOWSKI: Znakomici literaci z okresu od 1800 do 1830 roku. *Kłosy* 1871 t. 12 s. 342, 358, 375, 395; przedr. Z. Libera w: Wspomnienia ..., jw. — A. BEŁCIKOWSKI: Romantyczność przed Mickiewiczem. *Wieniec* 1872 nr 4-10; przedr. w: Ze studiów nad literaturą polską. W-wa 1886. — K. W. WÓJCICKI: Ostatni klasyk. Wspomnienie z pierwszej połowy naszego stulecia. *Bibl. Warsz.* 1872 t. 1-2; wyd. osob. W-wa 1872. —

E. PRZEWÓSKI: Maurycy Mochnacki jako krytyk literatury. *Kraj* 1884 nr 27 i n.; wyd. osob. W-wa 1905 *Książki dla Wszystkich.* — H. BIEGELEISEN: Atak Mickiewicza na obóz klasyków. *Dod. Mies. do Przegl. Tyg.* 1885 t. 1. — H. BIEGELEISEN: Echa walki klasyków z romantykami. *Tyg. Ilustr.* 1885 nr 110-111. — Z. HORDYŃSKI: Mickiewicz i Brodziński. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 4 (1890). — K. ARABAŻIN: Kazimir Brodzinskij i jego litieraturnaja diejatielnost'. Kijów 1891. — E. PRZEWÓSKI: Maurycy Mochnacki jako krytyk literatury. *Kraj* 1894 nr 27-34; wyd. osob. W-wa 1905. — S. DOBRZYCKI: Glosa do „Krytyków i recenzentów warszawskich". *Pam. Lit.* R. 4 (1905) z. 2/3. — K. WOJCIECHOWSKI: Przyczynek do dziejów reakcji przeciw wszech-

władztwu uczucia po r. 1820. Tamże. — J. MICHALSKI: Walka romantyków z klasykami. *Sto lat myśli pol.* T. 3 (1907). — P. BAŃKOWSKI: Adam Mickiewicz i romantycy warszawscy. (Pierwsze płody poezji romantycznej w świetle krytyki Mickiewicza). *Przegl. Nar.* t. 4 (1909) nr 9. — M. SMOLARSKI: Poezja powstania listopadowego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1910; wyd. osob. Kr. 1911. — S. WASYLEWSKI: Dwie współczesne satyry na Mickiewicza i na romantyzm. (1827). *Pam. Lit.* R. 9 (1910) z. 3/4. — S. WASYLEWSKI: „Mowa o duchu klasyczności i romantyczności we względzie filozoficznym" (1822). *Pam. Lit.* R. 9 (1910) z. 1. — J. KLIMCZYK: O listach do klasyków i romantyków Fr. Morawskiego. *Spr. Dyrektora c.-k. Gimn. Nowodworskiego, czyli Św. Anny w Kr. za r. szk. 1911.* Kr. 1911. — J. TRETIAK: Bohdan Zaleski do upadku powstania listopadowego 1802-1831. Życie i poezja. Kartka z dziejów romantyzmu polskiego. Kr. 1911. — S. WASYLEWSKI: (M. Mochnacki: Pisma po raz pierwszy edycją książkową objęte. Wyd. A. Śliwiński. Lw. 1910 Rec.). *Pam. Lit.* R. 10 (1911) s. 158-180. — P. BAŃKOWSKI: Maurycy Mochnacki jako teoretyk i krytyk romantyzmu polskiego. Kr. 1913 *Prace Hist.-Lit.* nr 2. [Rec.: J. UJEJSKI. *Pam. Lit.* R. 12 (1913) s. 497-501]. — A. KRAUSHAR: Posąg Thorwaldsenowski księcia Józefa jako echo walki klasyków z romantykami. (Kartka z roku 1829). *Sfinks* 1913, styczeń. — M. ROLLE: Echa walki klasyków z romantykami. *Gaz. Lw.* 1914 nr 170-173. — W. GORZYCKI: Stanisław Potocki jako przeciwnik romantyzmu. *Przew. Nauk. i Lit.* 1917. —
B. GUBRYNOWICZ: Z dziejów walki klasyków z romantykami. Ostatni atak klasyków. *Kur. Warsz.* 1921 nr jubileuszowy. — T. SINKO: Pierwsza walka klasyków z romantykami. *Przegl. Warsz.* 1922 nr 4. — H. ŻYCZYŃSKI: Wstęp do: M. Mochnacki: O literaturze polskiej w wieku XIX. Kr. 1923 *BN* I, 56. — J. KORPAŁA: Uwagi o polskiej prasie literackiej przed powstaniem listopadowym. *Silva Rerum* 1928 nr 6/9; odb. Kr. 1929. — A. BAR: Przedlistopadowy romantyzm a polityka. *Przegl. Powsz.* 1930 nr 563-564; odb. Kr. 1930; przedr. w: Kumoszki na Parnasie. Kr. 1947. — K. KWIATKOWSKI: Wincentego Niemojowskiego myśli dorywcze o romantyczności i romantykach. *Ziemia Kaliska* 1930 nr 4-5. — J. UJEJSKI: Ideologia powstania listopadowego. *Pam. Warsz.* 1930 z. 8-9. — J. ZNAMIROWSKA: Liryka powstania listopadowego. W-wa 1930. [Rec.: K. FIRLEJ-BIELAŃSKA. *Droga* 1931 nr 3; J. KORPAŁA. *Pam. Lit.* R. 28 (1931)]. — Z. JABŁOŃSKA-ERDMANOWA: Oświecenie i romantyzm w stowarzyszeniach młodzieży wileńskiej na początku XIX w. Wil. 1931 *Rozpr. Wydz. III Tow. Przyj. Nauk w Wil.* t. 4 z. 2. [Rec.: M. GIERGIELEWICZ. *Ruch Lit.* 1933 nr 1/2]. — J. KORPAŁA: Za kulisami młodej Warszawy literackiej przed powstaniem listopadowym. *Pam. Lit.* R. 28 (1931); odb. Lw. 1931. — A. FLIS: Spór klasycyzmu z romantyzmem jako walka polskości z niemczyzną. *Polityka Nar.* 1938 nr 10. —
A. BAR: Kumoszki na Parnasie. Kr. 1947. (Tu m. in.: Plotkarski artykuł; Romantyczni antagoniści). — S. KAWYN: Oprac.: Walka romantyków z klasykami. Wypisy z wybranych tekstów źródłowych. Lubl. 1947. — M. DZIEWISZ, S. KASZYŃSKI, Z. MACUŻANKA, Z. SZPROKOFF: Obóz klasyków. *Prace Polon.* S. IX (1951). — Z. SZPROKOFF, Z. MACUŻANKA, S. KASZYŃSKI, M. DZIEWISZ: Walka romantyków z klasykami. *Polonistyka* 1951 nr 5. — S. ŻÓŁKIEWSKI: Spór o Mickiewicza. Wr. 1952 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 16, rozdz. I. — H. SCHRÖDER: Studien über M. Mochnacki mit besonderer Berücksichtigung des deutschen Einflusses. Berlin 1953. — J. SZACKI: O polskich rewolucjonistach szlacheckich drugiego i trzeciego dziesięciolecia XIX wieku. *Myśl Filoz.* 1955 z. 4. — W. BILLIP: Mickiewicz w krytyce literackiej przed r. 1830. *Przegl. Hum.* 1959 nr 3. — Z. LIBERA: Franciszek Salezy Dmochowski jako krytyk Mickiewicza. *Księga pam. ku czci S. Pigonia.* Kr. 1961. — W. BILLIP: Wstęp do: Mickiewicz w oczach współczesnych. Dzieje recepcji na ziemiach polskich w latach 1818-1830. Antologia. Wr. 1962. — S. KAWYN: Wstęp. W: Walka romantyków z klasykami. Wr. 1963 *BN* I, 183. [Rec.: Z dziejów wielkiego sporu. *Nowe Książki* 1964 nr 18; J. ZIĘTARSKA: Spór o klasyczność i romantyczność. (Uwagi nad antologią S. Kawyna). *Przegl. Hum.* 1964 nr 6].

b) Początki romantyzmu

Archiwum Filomatów. Cz. I: Korespondencja Filomatów 1815-1823. T. 1-5. Wyd. J. Czubek. Kr. 1913; cz. II: Materiały do historii Towarzystwa Fi-

lomatów. T. 1-2. Wyd. S. Szpotański i S. Pietraszkiewiczówna. Kr. 1920-1921; t. 3. Wyd. S. Pietraszkiewiczówna. Kr. 1934. — A. Bełcikowski: Romantyczność przed Mickiewiczem. *Wieniec* 1872 nr 4-10; przedr. w: Ze studiów nad literaturą polską. W-wa 1886. — S. Tomkowicz: Przyczynek do historii początków romantyzmu w Polsce. (Fr. Wężyka rozprawa o poezji dramatycznej tudzież zdanie o niej sprawy przez deputację wyznaczoną z grona Warsz. Tow. Przyj. Nauk w r. 1814). *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce.* T. 1. Kr. 1878 i odb. — A. Mazanowski: Balladomania po pierwszym wystąpieniu Mickiewicza. *Ziarno* 1883 nr 7-11. — J. E. Rembacz: Ballada w literaturze niemieckiej i polskiej. *Spr. Gimn. w Jaśle* 1890. — A. Lange: O romantyzmie przed Mickiewiczem. *Życie* 1898 nr 31-37. — E. Porębowicz: Przyczynek do pojęcia „romantyczności" u Mickiewicza. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 6 (1898). — A. Lange: Ballada przed Mickiewiczem. *Głos* 1899 nr 40-42. —

W. Barewicz: Fryderyk Schiller i tzw. romantyka polska przed Mickiewiczem. (Ku uczczeniu setnej rocznicy śmierci Schillera). *Spr. Dyrekcji c.-k. Gimn. V we Lw. za r. szk. 1905.* Lw. 1905. — K. Wojciechowski: Przedmowy do pierwszych powieści polskich XIX w. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) z. 2/3. — S. Wasylewski: U świtu romantyzmu. Cz. I. Edward Lubomirski. *Pam. Lit.* R. 9 (1910) z. 2. — E. Petzold: Ballada Mickiewicza a Goethego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1910. — A. Lange: O romantyzmie przed Mickiewiczem. *Literatura i Sztuka* (dod. do *Nowej Gaz.*) 1913 nr 7, 30, 42, 66, 78, 102, 114. — K. Trybowski: Spór o genezę ballad ludowych. *Bibl. Warsz.* 1913 t. 4. — M. Szyjkowski: Podstawy romantyzmu A. Mickiewicza w epoce wileńsko-kowieńskiej. *Bibl. Warsz.* 1914 t. 1. — J. Kleiner: Zawiązki romantyzmu w Polsce. Wykłady wygł. 1916/17. Wyd. J. Starnawski w: Studia inedita. Lubl. 1964. —

A. Krupiński: Poezja Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego. Charakterystyka. Zamość 1919. — I. Górski: Ballada polska przed Mickiewiczem. Kr. 1920 *Prace Hist.-Lit.* nr 13. — M. Szyjkowski: Dzieje nowożytnej tragedii polskiej. Typ pseudoklasyczny. 1661-1831. Kr. 1920. — J. Gebethner: Poprzedniczka romantyzmu (Anna Mostowska). *Pam. Lit.* R. 19 (1921). — J. Kleiner: Lwów kolebką romantyzmu polskiego. *Jednodniówka ku uczczeniu dziesięciolecia walk o Lwów.* Lw. (1928); przedr. w książce: W kręgu Mickiewicza i Goethego. W-wa 1938. — G. Maver: Alle fonti del romanticismo polacco. Rzym 1929. [Rec.: R. Pollak: Polonika włoskie. *Przegl. Współcz.* 1929 t. 30 nr 87 s. 152-153]. — C. Zgorzelski: Duma — poprzedniczka ballady. Tor. 1949 *Tow. Nauk. w Tor. Prace Wydz. Filol.-Filoz.* t. 2 z. 3. [Rec.: K. Bartoszyński. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) z. 3/4]. — H. Kirchner, R. Przybylski, J. Siekiera: Postępowe oblicze wczesnego romantyzmu. *Życie Lit.* 1951 nr 9.

Zob. również: Walka klasyków z romantykami.

2. LITERATURA EPOKI ROMANTYZMU

a) Rozwój świadomości literackiej

(Wypowiedzi i dyskusje)

Zob. rozdz. 1: Walka klasyków z romantykami. a) Teksty współczesne, w szczególności: A. Mickiewicz: O poezji romantycznej. Wyd. pt. Przemowa. W: Poezje. T. 1. Wil. 1822 i wyd. nast. — M. Mochnacki: O duchu i źródłach poezji w Polszcze. *Dzien. Warsz.* 1825 t. 1 nr 2 i wyd. nast. — M. Grabowski: Myśli o literaturze polskiej. *Dzien. Warsz.* 1828 t. 12 nr 36 i wyd. nast. — M. Mochnacki: O literaturze polskiej w wieku XIX. W-wa 1830 i wyd. nast.; oprac. H. Życzyński. Kr. 1923 *BN* I, 56. —

J. L. Żukowski: O sztuce. *Dzien. Warsz.* 1828 nr 96. — J. Korzeniowski: Kurs poezji. W-wa 1829; przedr. w: Dzieła. T. 12. W-wa 1873. [Rec.: Y. Y. *Dzien. Wil.* 1829 t. 7, luty, s. 137-152]. — J. S.: Wzmianka o nowożytnych poetach polskich. *Tyg. Petersb.* 1833 nr 45, 50, 61. — A. Gurowski: État actuel de la littérature en Pologne (Brodziński, Mickiewicz, Malczewski, Bohdan Zaleski, Goszczyński, Haliczanin). *L'Europe littéraire* 1833 nr 68. — J. Słowacki: Wstęp. W: Poezje. T. 3. Paryż 1833 i wyd. nast. — D. Magnu-

szewski: Uwagi nad dramatem polskim. Dat. 31 stycznia 1834. Ogł. *Ziewonia*. T. 2. Strasburg 1839; toż *Tyg. Lit.* 1839 nr 14-17; przedr. w zbiorze: Polska krytyka literacka (1800-1918). Materiały. T. 2. W-wa 1959. — G. Ehrenberg: Wstępne myśli o estetyce; Estetyka uważana jako umiejętność. *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* 1835 t. 2. — (S. Goszczyński): Nowa epoka poezji polskiej. *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* 1835 t. 1-2; przedr. w: Dzieła zbiorowe. T. 3. Lw. 1911; w skróceniu przedr. w zbiorze: Polska krytyka literacka..., jw. — K. Mecherzyński: Filozoficzne pojęcie historii literatury ojczystej. *Kwart. Nauk.* 1835 t. 2. — S. Witwicki: De l'esprit poétique en Pologne, ou de l'ancienne Pologne et de ses poètes traductionnels. *Le Polonais* (Paryż) 1835 t. 4; toż w jęz. pol. pt. O duchu poetyckim polskiego narodu, o dawnej Polsce i jej poetach ustnych. W: Wieczory pielgrzyma. T. 1. Paryż 1837 i wyd. nast. — J. I. Kraszewski: O polskich romansopisarzach. *Wizerunki i Roztrząsania Nauk.* 1836 nr 11; przedr. w: Wybór pism. Oddział X: Studia i szkice literackie. Oprac. P. Chmielowski. W-wa 1893; przedr. w: O powieściopisarzach i powieści. Oprac. S. Burkot. W-wa 1962. — M. Gr. (Grabowski): Literatura i krytyka. T. 1-2. Wil. 1837-1840. (Tu m. in.: O szkole ukraińskiej poezji; Literatura romansu w Polsce). — A. Tyszyński: O szkołach poezji polskiej. W: Amerykanka w Polsce. Cz. 2. Petersb. 1837; przedr. w: Pisma krytyczne. T. 1. Kr. 1904. — S. Witwicki: Co u nas działo się w literaturze, a mianowicie w poezji, przez ciąg ostatnich lat kilkudziesięciu. W: Wieczory pielgrzyma. T. 1. Paryż 1837 i wyd. nast. — J. I. Kraszewski: Przeszłość i przyszłość romansu. *Tyg. Petersb.* 1838 nr 29-30; przedr. w: Studia literackie. Wil. 1842; przedr. P. Chmielowski, jw.; przedr. S. Burkot, jw. — Z. Fisz: Krótki rozbiór praw poezji gminnej w sztuce. *Tyg. Petersb.* 1839 nr 87. — J. N. Sadowski: Kilka słów o Anhellim Słowackiego. *Tyg. Lit.* 1839 nr 1-2. —

Z. Fisz: Myśl o wpływie natury na poezję ludów. *Tyg. Petersb.* 1840 nr 3. — W. Dawid: Oryginalność i nowość w artystostwie. *Niezabudka* 1840. — S. Ropelewski: Krótki rys literatury emigracyjnej od roku 1832. *Kalendarz pielgrzymstwa polskiego*. Paryż 1840 s. 31-64; wyd. osob. Paryż 1840; przedr. w zbiorze: Polska krytyka literacka ... jw. — M. Wiszniewski: Historia literatury polskiej. T. 1-7. Kr. 1840-1845; t. 8-9. Kr. 1851. — W. Dawid: O prawdzie estetycznej. *Niezabudka* 1841. — (Z. Krasiński): Kilka słów o Juliuszu Słowackim. *Tyg. Lit.* 1841 nr 21-23 i wyd. nast.; m. in. przedr. P. Hertz: Juliusza Słowackiego Myśli o literaturze i sztuce. W-wa 1959. — A. Mickiewicz: Kurs literatury słowiańskiej w Collège de France w 1841-1844. Ogł. pt. Kurs... literatury słowiańskiej. T. 2-4. Paryż 1842-1845 i wyd. nast. — J. Słowacki: Krytyka krytyki i literatury. Powst. wrzesień 1841. Ogł. B. Erzepki. Poz. 1891 i wyd. nast.; m. in. przedr. P. Hertz, jw. — K. J. Turowski: Poezja historyczna — poezja narodowa. *Dniestrzanka* 1841. — W. Cybulski: (Wykłady na uniwersytecie berlińskim). Powst. 1842-1845. Wyd. pt. Odczyty o poezji polskiej w pierwszej połowie XIX wieku. Przekł. z niem. F. Dobrowolskiego. Poz. 1870; toż w jęz. niem. pt. Geschichte der polnischen Dichtkunst in der ersten Haelfte des laufenden Jahrhunderts. Cz. 1-2. Tłum. L. Kurtzmann. Poz. 1880. — M. Gr....ski (Grabowski): Korespondencja literacka. T. 1-2. Wil. 1842-1843; wyd. A. Bar: M. Grabowskiego listy literackie. Kr. 1934 *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* S. II t. 3. — J. I. Kraszewski: Studia literackie. Wil. 1842; fragm. przedr. P. Chmielowski, jw.; przedr. S. Burkot, jw. — F. H. Lewestam: Wyznanie wiary literackiej. *Roczniki Krytyki Lit.* 1842 nr 1. — K. Libelt: Estetyka, czyli umnictwo piękne. Fragm. ogł. *Bibl. Warsz.* 1842-1843 t. 1; t. 1 wyd. Poz. 1849 jako: Filozofia i krytyka. T. 2; całość wyd. t. 1-2 cz. 1-2. Petersb. 1854; wyd. nast. Poz. 1875 jako: Filozofia i krytyka. T. 4-6. — A. Małecki: O stanowisku i dziełach autora Irydiona. *Rok* 1842 t. 2. —

E. Dembowski: O dramacie w dzisiejszym piśmiennictwie polskim. *Rok* 1843 t. 4; przedr. w zbiorze: Polska krytyka literacka..., jw. — E. Dembowski: Klemens Brentano. *Przegl. Nauk.* 1843 t. 2 nr 15; przedr. w: Pisma. T. 3. W-wa 1955. — E. Dembowski: Kilka słów o poemacie dramatycznym samorodnym. *Jaskułka* 1843 s. 23-40; przedr. w: Pisma, jw. — E. Dembowski: Kilka słów o pojęciu poezji. *Rok* 1843 t. 6; przedr. jw. — E. Dembowski: O dramacie w dzisiejszym piśmiennictwie polskim. Tamże. — S. Goszczyński: Stanowisko poetów w społeczności. *Rok* 1843 t. 1. — J. I. Kraszewski: Nowe studia literackie. T. 1-2. W-wa 1843. (Tu m. in.: Literatura jako sztuka; Słówko o prawdzie w romansie historycznym); fragm. przedr.

S. Burkot, jw. — J. KREMER: Listy z Krakowa. T. 1. Kr. 1843; wyd. 2 poprawione i pomnożone. T. 1-3. Wil. 1855-1856; toż wyd. 3 Naumburg 1869. — A. MAŁECKI: O żywej, pojmującej się i dokonywającej się narodowości. *Tyg. Lit.* 1843 nr 39-45. —H. CEGIELSKI: Nauka o poezji zawierająca teorię poezji i jej rodzajów oraz znaczny zbiór najcelniejszych wzorów poezji polskiej do teorii zastosowany. Poz. 1845 i wyd. nast. — E. DEMBOWSKI: Kilka słów o jednym tylko kryterium poezji. *Rok* 1845 t. 7; przedr. w: Pisma. T. 4. W-wa 1855. — E. DEMBOWSKI: Piśmiennictwo polskie w zarysie. Poz. 1845 (tu rozdz.: Epoka trzecia. Piśmienność narodowa polska. Wyrobienie pojęć politycznych i miłość ludu w narodzie); przedr. w: Pisma. T. 4, jw. — A. CIESZKOWSKI: O romansie nowoczesnym. *Bibl. Warsz.* 1846 t. 1. — (A. MARCINKOWSKI): Listy Alberta Gryfa do Benedykta Dołęgi w przedmiotach krytyki, filozofii i historii. *Gwiazda* 1846-1847. — M. GRABOWSKI: O najnowszych powieściach polskich. *Tyg. Petersb.* 1847 nr 59-61, 81-82, 86, 87. — J. I. KRASZEWSKI: O celu w powieści. *Athenaeum* 1847 t. 6; przedr. w: Okruszyny. Zbiór powiastek, rozpraw i obrazków. T. 2. W-wa 1856; przedr. P. Chmielowski, jw.; przedr. S. Burkot, jw. — J. MAJORKIEWICZ: Historia, literatura i krytyka. Literatura polska w rozwinięciu historycznym. W-wa 1847; wyd. 2 pomnożone w: Pisma pośmiertne. T. 1. W-wa 1850. — J. MAJORKIEWICZ: Pierwszy zawiązek literatury w pieśniach i podaniach ludu. *Przegl. Nauk.* 1847 nr 2. — E. RZEWUSKI: Studia filozoficzno-literackie. W-wa 1847. — L. DUNIN BORKOWSKI: Powieściopisarstwo polskie. *Dzien. Mód Paryskich* 1848 nr 6, 9, 10, 11, 23, 24, 39, 40; fragm. przedr. w zbiorze: Polska krytyka literacka..., jw. — M..... Gr..... (M. GRABOWSKI): Literatura i krytyka. Artykuły literackie, krytyczne, artystyczne. W-wa 1849. —

J. KLACZKO: Wieszcze i wieszczby. Rys dziejów nowszej poezji polskiej. *Goniec Pol.* 1850 nr 118-121. — T. A. OLIZAROWSKI: O literaturze dramatycznej polskiej. *Przegl. Poz.* 1850 t. 11. — (M. GRABOWSKI): Pamiętniki o literaturze polskiej między 1830 a 1848 r. *Dzien. Warsz.* 1851 nr 89-105 (z przerwami). — F. H. LEWESTAM: Kilka słów o stanowisku krytyki i literatury. *Dzien. Warsz.* 1851 nr 1. — K. LIBELT: Pisma pomniejsze. T. 4-5: Pisma krytyczne. Poz. 1851. — K. SZAJNOCHA: O typie narodowym w powieściach nowszych. *Dzien. Lit.* 1852 nr 39; przedr. w zbiorze: Polska krytyka literacka..., jw. T. 3. W-wa 1959. — K. SZAJNOCHA: Przesądy poetyckie. *Dzien. Lit.* 1825 nr 23. — A. TYSZYŃSKI: Rozbiory i krytyki. T. 1-3. Petersb. 1854. — J. RYMARKIEWICZ: Nauka prozy. Poz. 1855 i wyd. nast. — L. SIEMIEŃSKI: Pogadanki literackie. Kr. 1855. — (A. MARCINKOWSKI): Kilka myśli o powieści i jej formach. *Gaz. Warsz.* 1856 nr 166. — A. NOWOSIELSKI (A. MARCINKOWSKI): Pisma krytyczno-filozoficzne. T. 1-2. Wil. 1857. (Tu m. in.: Co jest żywiołem literatury XIX wieku; Znaczenie romansu historycznego w dziejach sztuki; Słówko o trajedii klasycznej i dobrym smaku; Kilka myśli o powieści i jej formie). — F. H. LEWESTAM: Obraz najnowszego ruchu literackiego w Polsce. W-wa 1859. — L. SIEMIEŃSKI: Kilka rysów z literatury i społeczeństwa od roku 1848-1858. T. 1-2. W-wa 1859. — (K. ESTREICHER): Powieściopisarze w Galicji. *Bibl. Warsz.* 1860 t. 1. — A. PAJGERT: Uwagi nad tragedią nowoczesną z powodu Szyllera „Intrygi i miłości". *Dzien. Lit.* 1860 nr 5. —

J. KLACZKO: La poésie polonaise au dix-neuvième siècle et le poète anonyme. *Revue des Deux Mondes* 1862 t. 37; przekł. pol. pt. Poezja polska i poeta bezimienny w XIX wieku. *Dzien. Lit.* 1862 nr 18-20, 22-26, 28-37; wyd. osob. Kr. 1863; toż pt. Dwa utwory bezimiennego poety. Nie-Boska komedia i Irydion. W: Szkice i rozprawy literackie. W-wa 1904. — A. PAJGERT: Słowo o dramacie. *Dzien. Lit.* 1862 nr 64-67. — (E. CHOJECKI): La Pologne captive et ses trois poètes. Mickiewicz — Krasiński — Słowacki. Lipsk 1864. — Poezja polska i jej koryfeusze. *Dzien. Lit.* 1864 nr 1-6. — L. SIEMIEŃSKI: Portrety literackie. T. 1-4. Poz. 1865, 1867, 1868, 1875. — A. MAŁECKI: Juliusz Słowacki. Jego życie i dzieła w stosunku do współczesnej epoki. T. 1-2. Lw. 1866; wyd. 2 pomnożone t. 1-3. Lw. 1881; wyd. 3 Lw. 1901. — E. H. NOAILLES: La poésie polonaise. Paryż 1866. — W. POL: Pamiętnik... do literatury polskiej XIX wieku. Lw. 1866. — F. H. LEWESTAM: O poezji dramatycznej. Trzy prelekcje publiczne. W-wa 1867. — A. TYSZYŃSKI: Dwie Świtezianki, czyli rzut oka na ostatni okres poezji polskiej. *Bibl. Warsz.* 1870 t. 2; odb. W-wa 1871; przedr. w: Pisma krytyczne. T. 2. Kr. 1904. — J. ZACHARIASIEWICZ: Idealizm i realizm. Studium historycznoliterackie. *Kłosy* 1872 nr 367-370, 372-374.

b) Studia i charakterystyki ogólne

W. Zawadzki: Literatura w Galicji (1772-1848). Cz. 1-2. *Przew. Nauk. i Lit.* 1877; wyd. osob. c. d. pt. Dziennikarstwo w Galicji w roku 1848. Lw. 1878; całość wyd. A. Knot pt. Pamiętniki życia literackiego w Galicji. Kr. 1961. — P. Chmielowski: Pogląd na poezję polską XIX stulecia. W: M. Carrière: Sztuka i literatura w XVIII i XIX wieku. Epoka rozwoju ducha i ideały ludzkości. Przekład... W-wa 1878; przedr. pt. Pogląd na poezję polską w pierwszej połowie XIX stulecia. W: Studia i szkice z dziejów literatury polskiej. Seria II. Kr. 1889. [Rec.: Z. Hordyński. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 1 (1887)]. — S. Przerowa (K. Jarochowski): Literatura poznańska w pierwszej połowie bieżącego stulecia. *Przegl. Pol.* 1879/80 t. 2-4; wyd. osob. (bezimiennie) Poz. 1880; wyd. 2 Poz. 1884. — T. Dobszewicz: Wspomnienia z czasów, które przeżyłem. Rozdz. XI. Ogólny charakter naszego piśmiennictwa od r. 1831 do 1855. *Przegl. Pol.* 1882/83 t. 4; odb. Kr. 1883. — P. Chmielowski: Autorki polskie wieku XIX. Studium literacko-obyczajowe. W-wa 1885. — A. Bełcikowski: Ze studiów nad literaturą polską. W-wa 1886. (Tu m. in.: Główne prądy poezji polskiej w XIX wieku; Gustaw i Werter; Charaktery kobiece w poezji polskiej). —

J. Brandes: O poezji polskiej w XIX stuleciu. Trzy odczyty. (Tłumaczone z oryginału duńskiego przez J. S.). W-wa 1887. (Wygł. 1886); przedr. w: Polska. Lw. 1898. [Rec.: P. Chmielowski: Odczyty Jerzego Brandesa o romantyzmie polskim. *Ateneum* 1886 t. 2; S. K.: Romantyzm polski w pojęciu Brandesa. *Bluszcz* 1886 t. 22 nr 18, 20-21; O romantyzmie polskim. Odczyty Jerzego Brandesa. *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1886 nr 131]. — T. J. (Jeske) Choiński: Historyczna powieść polska. *Niwa* 1888 t. 34; wyd. osob. W-wa (1899). — J. Tretiak: O głównych kierunkach poezji polskiej XIX w. *Świat* (Kr.) 1890 nr 21-22; przedr. w: Szkice literackie. T. 1. Kr. 1896. — Z. Kaczkowski: Romantyzm. Literacka gawęda. *Gaz. Nar.* 1891 nr 130-150 (z przerwami); odb. Lw. 1891 (tu na okładce tyt.: Słowo o romantyzmie). [Rec.: B. *Przegl. Powsz.* 1891 t. 31 s. 411]. — A. Barański: Kilka słów o epoce romantycznej i o autorze „Chorału", ostatnim romantyku polskim. *Rocznik* (Sambor) t. 17 (1893//94). — J. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa w Kościele katolickim. Cz. 2. Kr. 1896. — P. Chmielowski: Nasza literatura dramatyczna. Szkice nakreślone przez ... T. 1. Petersb. 1898. (Tu m. in. rozdziały: Aleksander Fredro; Józef Korzeniowski; Twórczość dramatyczna Juliusza Słowackiego; Stan dramatu i komedii od r. 1831 do 1863). — Wanda (I. Chrzanowski): Ideały romantycznej poezji polskiej. Poz. 1899. —

K. Sosnowski: Poezja krakowska z czasów Wolnego Miasta 1815-1846. Kr. 1901. — J. Bystrzycki: Kwestia religijna na emigracji (po roku 1831). *Pam. księga 1866-1906. Prace byłych uczniów S. hr. Tarnowskiego ku uczczeniu XXXV-lecia jego nauczycielskiej pracy.* T. 1. Kr. 1904. [Rec.: K. Wojciechowski. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) z. 2/3]. — P. Chmielowski: Przegląd krytyczno-porównawczy dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 2. W-wa 1905. — T. Sierzputowski: Romantyzm polski, jego fazy, istota i skutki. Próba syntezy uzupełniona rozbiorem literatury krytycznej poświęconej temu przedmiotowi. Lw. 1905. [Rec.: W. Dropiowski. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) z. 2/3; H. Struve: Istota, nastrój zasadniczy i znaczenie romantyzmu. *Bibl. Warsz.* 1905 t. 1]. — Z. Wasilewski: Śladami Mickiewicza. Szkice i przyczynki do dziejów romantyzmu. Lw. 1905. (Tu m. in.: O ton w poezji i w życiu. (Z dziejów towianizmu); Stosunki Goszczyńskiego ze Słowackim). [Rec.: A. Brückner. *Książka* 1905 s. 225]. — J. Sarrazin: Les grands poètes romantiques de la Pologne. Paryż 1906; przekł. pol. pt. Wielcy poeci romantyczni Polski. Z przedmową J. Lorentowicza. T. 1-2. W-wa 1907-1908. [Rec.: J. Topass: Książka o romantyzmie polskim. *Krytyka* 1906 t. 1 z. 4; L. Dobrzyńska-Rybicka: Pierwsze studium francuskie o polskiej poezji romantycznej. *Przew. Nauk. i Lit.* 1906 s. 466-480]. — S. Windakiewicz: Poezja romantyczna. (Odczyt). Kr. 1912. — S. Kossowski: Wśród romantyków i romantyzmu. W-wa 1916. (Tu: Matka poety. Salomea Słowacka-Bécu i wpływ jej na syna w okresie młodości; Wpływ Krasińskiego na ewolucję duchową Słowackiego w okresie transfiguracji; Z dziejów poetyckiej przyjaźni. Krasiński a Norwid; Konstanty Gaszyński a Lucjan Siemieński w latach 1851-66. Rozdział z dziejów epistolografii romantycznej). — I. Chrzanowski: Z epoki romantyzmu. Studia i szkice. Kr. 1918. (Tu m. in.: Charakterystyka romantyzmu; Źródła klasyczne dwóch utworów romantycz-

nych: „Resurrecturis"; „Psalm dobrej woli"). [Rec.: A. Brückner. *Pam. Lit.* R. 16 (1918) s. 310]. — J. Kallenbach: Poezja polska w latach 1800-1863. *Dzieje literatury pięknej w Polsce.* Cz. 1. Kr. 1918 *AU. Enc. Pol.* — M. Mann: Rozwój powieści w Polsce. Cz. III: Od r. 1831 do naszych czasów. Tamże, cz. II. — M. Szyjkowski: Dramat w Polsce. Tamże, cz. 2; toż wyd. 2 Kr. 1936. — M. Szyjkowski: Kierunek rozwoju polskiej twórczości literackiej. *Polska w kulturze powszechnej.* Cz. II szczegółowa. Kr. 1918. —

S. Szpotański: Adam Mickiewicz i jego epoka. T. 1. Racjonalizm i romantyzm. W-wa-Kr. 1921. — M. Szyjkowski: U kolebki polskiego dramatu. *Przegl. Współcz.* 1922 t. 2 nr 4. — J. Ujejski: Literatura polska na emigracji w latach 1844-1848. Wykłady... w Uniwersytecie Warszawskim w roku akad. 1921//1922. W-wa 1922. (Powielane). — S. Szpotański: Adam Mickiewicz et le romantisme. Paryż (1923). — M. Szyjkowski: Dzieje nowożytnej tragedii polskiej. Typ szekspirowski. Kr. 1923. — T. Sinko: Powinowactwo klasyczności i romantyczności. *Przegl. Współcz.* 1924 t. 9 nr 26; przedr. w: Hellenizm Juliusza Słowackiego. W-wa 1925 *Bibl. Hist.-Lit.* — J. Ujejski: Rok 1848 w literaturze polskiej. W-wa 1924. (Powielane). — K. Wojciechowski: Historia powieści w Polsce. Lw. 1925. (Tu rozdziały: Romans walterscottowski; Pierwsze powieści Kraszewskiego). — J. Ujejski: Wielcy poeci 1848 r. (Mickiewicz, Słowacki, Krasiński, Norwid). W-wa 1926. — P. Ratusiński: Indywidualizm romantyczny. Trembowla 1929. — J. Krzyżanowski: Polish Romantic Literature. Londyn 1930. [Rec.: R. Dyboski: Książka angielska o romantyzmie polskim. *Przegl. Współcz.* 1930 t. 35 nr 102; J. Tretiak. *Pam. Lit.* R. 29 (1932)]. — G. Maver: Charakter patriotyczny i dążności wszechludzkie w literaturze polskiej. *Zrąb* 1930 nr 4. — R. Pollak: Pagine di cultura e di letteratura polacca. Rzym (1930) *Biblioteca Piccola Slava* nr 11. (Tu m. in.: Uno sguardo sul romanticismo polacco). — P. Ratusiński: Wiara romantyków polskich. Trembowla 1930. — S. Kolbuszewski: Polski teatr romantyczny. Cz. 1: Prolegomena do estetyki. (Poz.) 1931. — E. Krakowski: L'Europe romantique. Trois destins tragiques: Słowacki, Krasiński, Norwid. Paryż 1931. — J. Braun: Romantyzm fałszywy i prawdziwy. *Gaz. Lit.* 1933 nr 1. — Istota przesilenia romantycznego. *Gaz. Lit.* 1934 nr 6. — M. Kridl: Poezja w latach 1795-1863. *Dzieje literatury pięknej w Polsce. PAU.* Wyd. 2. Kr. 1936. — S. Pigoń: Na wyżynach romantyzmu. Studia historycznoliterackie. Kr. 1936. (Tu m. in.: U kolebki polskiej poezji mesjanicznej; Jan Kochanowski w sądach romantyków; Orzeł i kruk w improwizacji Konrada; Wieszczby Mickiewicza). — M. Bouteron: Pologne romantique. Paryż 1937. [Rec. B. Wójcicka. *Przegl. Powsz.* 1937 nr 10 s. 114]. — S. Windakiewicz: Romantyzm w Polsce. Kr. 1937. [Rec.: I. Chrzanowski. *Nowa Książka* 1938 z. 1]. — J. Kott: O klasycznej i romantycznej wielkości sztuki. *Tyg. Ilustr.* 1938 nr 11. — J. Lechoń: O literaturze polskiej. Londyn 1942; wyd. nast. Nowy Jork 1946. —

A. Stawar: Pozytywizm, romantyzm, oświecenie. *Odrodzenie* 1947 nr 30. — Z. Libera: Mickiewicz — Słowacki — Krasiński — Norwid w roku 1848. *Polonistyka* 1948 nr 3. — Z. Rothertowa: O romantyzmie. *Płomień* 1948 nr 10. — A. Stawar: Paradoksy romantyczne. *Odrodzenie* 1948 nr 51-52. — Z. Szweykowski: Sylwetki literackie. Oświecenie. Romantyzm. Pozytywizm. Młoda Polska. Odczyty radiowe z cyklu: *Mówiona historia literatury.* Poz. 1948. — W. Kubacki: Dramat romantyczny. *Pam. Lit.* R. 41 (1950) z. 2 i odb.; przedr. w: Arcydramat Mickiewicza. Studia nad III częścią „Dziadów". Kr. 1951 *Literatura — Sztuka — Krytyka. Bibl. Nauk.* nr 15. — L. Winniczuk i S. Linowska: Elegia. W-wa 1950. — K. Wyka: Stan badań i potrzeby nauki o literaturze romantyzmu polskiego. Ogł. pt. Stan badań nad romantyzmem. *Twórczość* 1950 z. 7; przedr.: *O sytuacji w historii literatury polskiej. Wybór referatów wygłoszonych na Zjeździe Polonistów w dniach od 8 do 12 maja 1950 r.* W-wa 1951. (Por. *Polonistyka* 1950 nr 3/4). — S. Żółkiewski: Aktualne zadania i stan nauki o literaturze w Polsce. *Twórczość* 1950 nr 8. — J. Skórnicki: Romantyzm na warsztacie. *Życie Lit.* 1951 nr 6. (O V Zjeździe Młodzieży Polonistycznej we Wrocławiu). — S. Żółkiewski: O polskim romantyzmie. *Polonistyka* 1951 nr 3; *Wieś* 1951 nr 17. (Fragm. przemówienia na Zjeździe, jw.). — S. Żółkiewski: O romantyzmie polskim. *Życie Lit.* 1951 nr 22; c. d. pt. Romantyzm polski po roku 1840. Tamże nr 23. —

K. Wyka: O realizmie romantycznym. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) z. 3/4. — S. Żółkiewski: Spór o Mickiewicza. Wr. 1952 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 16. — M. Janion: W walce o ideowe nowatorstwo

poezji krajowej. *Pam. Lit.* R. 44 (1953) z. 3/4. — K. WYKA: Matejko i Słowacki. W-wa 1953. (Tu m. in.: O romantycznym realizmie; Niektóre odrębności polskiego romantyzmu; Dwojaki historyzm epoki romantycznej). — K. WYKA: Problematyka romantyzmu polskiego a Mickiewicz. *Nowa Kultura* 1953 nr 7. — K. WYKA: Tradycje postępowe literatury polskiej. *Życie Lit.* 1953 nr 2. — A. WAŻYK: Romantyzm w podręczniku. *Nowa Kultura* 1954 nr 47. (O książce: K. Wyka: Historia literatury polskiej dla klasy X. Cz. 1: Romantyzm. W-wa 1950). [Polemika: K. WYKA: Sprawy główne polskiego romantyzmu. *Nowa Kultura* 1954 nr 48; M. MIRSKI: O spornych problemach polskiego romantyzmu. *Nowe Drogi* 1955 z. 8; K. WYKA: Sprawy bezsporne i sporne polskiego romantyzmu. (Artykuł dyskusyjny). *Nowe Drogi* 1955 nr 10]. — M. ŻMIGRODZKA: Jeszcze o tzw. „realizmie romantycznym". *Pam. Lit.* R. 45 (1954) z. 3. — S. ŻÓŁKIEWSKI: Rozwój badań literatury polskiej w latach 1944-1954. *Pam. Lit.* R. 45 (1954) z. 4; odb. Wr. 1954; wyd. osob. W-wa 1955. (Bibliografię oprac. J. Stradecki). — O. SCHERER-VIRSKI: The Modern Polish Short Story. Haga 1955. — A. WITKOWSKA: Dyskusja nad problemem realizmu romantycznego. *Pam. Lit.* R. 46 (1955) z. 2. —

C. ZGORZELSKI: Romantyzm w Polsce. Lubl. 1957 *Tow. Nauk. KUL. Wykłady i przemówienia* 36. [Rec.: W. GRABOWSKI: O poezji romantycznej. *Tyg. Powsz.* 1958 nr 8]. — M. JANION: Wstęp. W: M. Grabowska i M. Janion: Antologia romantycznej poezji krajowej (1831--1863). W-wa 1958. — S. KOLBUSZEWSKI: Romantyzm i modernizm. Studia o literaturze i kulturze. Kat. 1959 *Zeszyty Nauk. WSP w Opolu* S. B nr 1. (Tu m. in.: Z zagadnień romantyzmu: 1. Zagadnienie metodologiczne; 2. Elementy genezy; 3. Irracjonalizm; 4. Zagadnienie poetyki romantycznej; 5. Indywidualizm romantyczny; 6. Uczucie i wyobrażenia; 7. Sytuacja romantyzmu w dziejach kultury. — Polsko-czeskie stosunki literackie w epoce romantyzmu; Z dziejów wolności w polskiej poezji romantycznej; Puszkin a romantyzm). [Rec.: J. KIRKICKA. *Głos Nauczycielski* 1960 nr 15; L. OLSZYŃSKA. *Études Slaves et Est-Européennes*... 1960 z. 3/4; L. OLSZYŃSKA. *Kwart. Opolski* 1960 nr 4; L. OLSZYŃSKA. *Słowo Pol.* 1960 nr 42; M. SMEREKA. *Słowo Pol.* 1960 nr 295; A. STEARNS. *Wiadomości* (Londyn) 1961 nr 42]. — H. MARKIEWICZ: Pojęcie prądu w historii literatury. *Studia Filoz.* 1959 nr 2. — W. WEINTRAUB: Polish Romantic Literature as the Literature of Emigration. *Proceedings of the Second Congress of the University of the North Carolina* 1959 s. 577-582 i odb.; toż *Comparative Literature* 2, 1960. — M. JANION: Twórczość Krasińskiego do roku 1836 a problematyka ideowa romantyzmu. *Zygmunt Krasiński. W stulecie śmierci.* W-wa 1960 *Historia i Teoria Literatury. Studia. Hist. Lit.* 4 i nadb. — J. KRZYŻANOWSKI: W świecie romantycznym. Kr. 1961 *Bibl. Studiów Lit.* (Tu m. in.: Droga Mickiewicza do literatury światowej. (Dat. 1955); O waltersko-tyzmie polskim). — M. MACIEJEWSKI: Liryka opisowa w polskiej poezji romantycznej. *Spr. Tow. Nauk. KUL* 1961 nr 12. Lubl. 1962. — A. ZIELIŃSKI: Emigracyjny „Dziennik Narodowy" wobec zagadnienia literatury polskiej. *Prace Polon.* S. XVIII (1962). — J. KRZYŻANOWSKI: Romantyzm polski. *Pam. Lit.* R. 3 (1962); toż w odb. zbior. pt. *Literatura polska w perspektywie światowej.* Wr. 1963. — A. BARTOSZEWICZ: Walka o powieść tendencyjną u schyłku okresu międzypowstaniowego. *Ruch Lit.* 1963 nr 5-6. — I. K. GORSKIJ: Polskij istoriczeskij roman i problema istorizma. Moskwa 1963. — M. JANION: Zmierzch romantyzmu. *Pam. Lit.* R. 54 (1963) z. 4.

c) Dziedzictwo romantyzmu

F. KRUPIŃSKI: Romantyzm i jego skutki. *Ateneum* 1876 t. 2. [Rec. i polemiki: A. GORAY: W sprawie romantyzmu. *Tyg. Ilustr.* 1876 t. 1 nr 22-24; J. I. KRASZEWSKI. *Kłosy* 1876 t. 1 nr 569; przedr. pt. O romantyzmie polskim. W: Wybór pism. Oddział X: Studia i szkice literackie. W-wa 1894; S. KRZEMIŃSKI: Kilka słów z powodu artykułu w Ateneum „Romantyzm i jego skutki". (1876); przedr. w: Nowe szkice literackie. W-wa-Kr. 1911; A. E. ODYNIEC. *Kronika Rodz.* 1876 nr 13 s. 201; R-n: Jeszcze jedna uwaga o artykule p. F. K. „Romantyzm i jego skutki". *Kronika Rodz.* 1876 s. 170; Kilka słów z powodu artykułu w Ateneum „Romantyzm i jego skutki". *Bluszcz* 1876 t. 12 nr 19; T. ŻULIŃSKI: Nowe studium nad Syrokomlą przez W. Spasowicza oraz

Romantyzm i jego skutki przez F. K. Lw. 1877; W. Feldman: Romantyzm i jego skutki. *Witeź* 1908 z. 9, 10-12]. — W. Nehring: O kierunkach nowszej literatury polskiej. *Bibl. Warsz.* 1882 t. 2; 1883 t. 1, 4. —

W. Feldman: Epigonowie romantyzmu. W: Piśmiennictwo polskie ostatnich lat dwudziestu. Lw. 1902; toż wyd. 3 pt. Piśmiennictwo polskie 1880-1904. T. 1. Lw. 1905. — I. Matuszewski: Słowacki i nowa sztuka. W-wa 1902. — W. Feldman: Romantyzm polski i nasz do niego stosunek. W: Pomniejszyciele olbrzymów. Stanisławów (1905). — T. Miciński: Do źródeł duszy polskiej. Lw. 1906. — J. Kotarbiński: Pogrobowiec romantyzmu. Rzecz o Stanisławie Wyspiańskim. W-wa 1909. [Rec.: P. Mączewski. *Pam. Lit.* R. 9 (1910) z. 4]. — S. Brzozowski: Legenda Młodej Polski. Studia o strukturze duszy kulturalnej... 1909; wyd. 2 Lw. 1910; wyd. jako: Dzieła wszystkie. T. 8. W-wa 1937. — J. Dickstein-Wieleżyńska: Mieczysław Romanowski i przedzgonne chwile romantyzmu polskiego. *Pam. Lit.* R. 10 (1911) z. 2. — S. Brzozowski: Głosy wśród nocy. Studia nad przesileniem romantycznym kultury europejskiej. W-wa 1912. — M. Smolarski: Romantyzm polski i drogi poezji przyszłości. (Rzut syntezy). *Przegl. Nar.* 1912 nr 9. — M. Zdziechowski: Odgłosy mesjanizmu w Polsce współczesnej. W: U epoki mesjanizmu. Nowe szkice z psychologii narodów słowiańskich. Lw. 1912. (Tu: Wojciech Dzieduszycki o mesjanizmie polskim; X. Leon Zbyszewski; Stanisław Szczepanowski). — Romantyzm polski. Ankieta „Świata". *Świat* 1912 nr 37-39. (Tu m. in. wypowiedzi: T. Grabowski, A. Krechowiecki, Z. Wasilewski, I. Moszczeńska). — A. Piskozub: Zmierzch romantyzmu. Zarys poezji powstania styczniowego. Lw. (1913). —

M. B. Muttermilch (Mileski): Katechizm ducha polskiego. W-wa 1920. — A. Lange: Romantyzm i poromantyzm. *Tyg. Ilustr.* 1921 nr 24-25. — J. Dąbrowski: Stulecie romantyzmu. *Świat* 1922 t. 33 nr 1. — J. Marcinkowska: Wartości twórcze religijnej myśli polskiej. W-wa 1922. — T. Sinko: Stulecie polskiego romantyzmu. *Czas* 1922 nr 120. — Z. Wasilewski: Stulecie Mickiewiczowskie. *Tyg. Ilustr.* 1922 nr 22. — S. Stypiński: Sienkiewicz a polski romantyzm. (Trylogia). W-wa 1925. — H. Obiezierska: Stosunek współczesnego pokolenia do romantyzmu. Referat wygłoszony na Zjeździe Kół Polonistycznych w Wilnie 1926 r. Wil. 1927. — W. Horzyca: Między dawnymi a przyszłymi laty. *Droga* 1928 nr 10. — S. Dobrzycki: Romantyzm dzisiaj. *Tęcza* 1928 nr 22. — S. Kolbuszewski: Wyspiański a romantyzm polski. Poz. 1928. — L. Pomirowski: Romantyzm wczoraj a dziś (na marginesie stulecia romantyzmu). *Kur. Por.* 1930 nr 331. [Rec.: O triumf twórczej indywidualności. *Tyg. Ilustr.* 1930 nr 50]. — W. Barbasz: Wyspiański na tle romantyzmu. Lw. 1932 *Badania Lit.* t. 4. — H. Szucki: Asnyk wobec walki romantyków z pozytywistami o przedmiot sztuki. *Pam. Lit.* R. 29 (1932) z. 1. — K. W. Kumaniecki: Na powrotnej fali. *Gaz. Lit.* 1933 nr 2. — Powrót Konrada. *Gaz. Lit.* 1933 nr 1. — W. Natanson: Romantyzm Wyspiańskiego. W: Chwyty i zachwyty. Kr. 1934. — K. H. Rostworowski: Romantyzm w obliczu współczesności. *Verbum* 1934 nr 4 i odb.; przedr.: *Roczn. Pol. Akademii Literatury 1933-36*. W-wa 1937. — M. Kasprowiczowa: O romantyzmie polskim i rosyjskim realizmie. *Pion* 1935 nr 20. — A. Żółtowski: O tradycję romantyzmu. *Głos* 1935 nr 2. — Z. Reutt-Witkowska: Bojownik romantyzmu. *Prace hist.-lit. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego*. Kr. 1936. — W. Pietrzak: O potrzebie postawy romantycznej. *Pion* 1937 nr 30. — K. Turey: Bolesław Prus a romantyzm. Lw. 1937. [Rec.: R. J. Kubiński. *Tyg. Ilustr.* 1936 nr 43]. —

J. Braun: Bronię romantyzmu. *Tyg. Warsz.* 1948 nr 7. — J. Braun: W czym aktualność romantyzmu. *Tyg. Warsz.* 1948 nr 21. — S. Dzikowski: W niewoli romantyczności. *Odrodzenie* 1949 nr 42. — S. Treugutt: O romantyzmie, realizmie i dramacie współczesnym. *Przegl. Kult.* 1953 nr 28. — K. Wyka: Modernizm polski. Kr. 1959. — P. Hertz: Perspektywa romantyzmu polskiego. W: Domena polska. W-wa 1961. — J. N. Miller: Romantyzm do wzięcia. *Życie i Myśl* 1961 nr 5/6. — C. Zgorzelski: Z dziejów polskiej ballady poromantycznej. *Pam. Lit.* R. 42 (1961) z. 2. — Z. Barański: Echa romantyzmu polskiego. W: Literatura polska w Rosji na przełomie XIX i XX wieku. Wr. 1962 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 78. — J. Magnuszewski: Polski romantyzm a literatury zachodniosłowiańskie. *Z polskich studiów slawistycznych.* S. 2. *Nauka o literaturze. Prace na V Międzynarodowy Kongres Slawistów w Sofii 1963.* W-wa 1963.

d) Krytyka literacka

Zob. rozdz. 2 a: Rozwój świadomości literackiej. (Wypowiedzi i dyskusje). —

P. Chmielowski: Estetyka Mickiewicza. Lw. 1898. — P. Chmielowski: Nasza krytyka literacka w w. XIX. *Bluszcz* 1899 nr 16-20, 42-43; przedr. w: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. W-wa 1902. — T. Grabowski: Michał Grabowski, jego pisma krytyczne i pojęcia polityczne. Kr. 1901. — P. Chmielowski: Znaczniejsze teorie dramatu w literaturze polskiej. *Pam. Lit.* (1902) z. 1. — B. Czarnik: Spór literacki o „Jana z Tęczyna". (1825). Kartka z dziejów krytyki w Polsce. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) z. 2/3. — W. Hahn: Karol Libelt jako krytyk literacki. *Pam. Lit.* R. 6 (1907) z. 2. — T. Grabowski: Krytyka literacka w czasach romantyzmu (1818-1830). *Bibl. Warsz.* 1909 t. 4. (Por. streszcz. *Spr. AU* 1908 nr 8). — T. Grabowski: Kazimierz Brodziński i współczesna krytyka literacka. *Spr. AU* 1914 nr 5. — T. Grabowski: Teoria poezji od wieków średnich do epoki romantycznej w Polsce. *Spr. AU* 1916 nr 7. — T. Grabowski: Krytyka literacka w Polsce w epoce pseudoklasycyzmu. Kr. 1918. — H. Życzyński: Badania nad historią estetyki i teorii literatury. I. Estetyka Pamiętnika Warszawskiego (1815-1822). *Pam. Lit.* R. 16 (1918). —

T. Grabowski: Z dziejów krytyki literackiej w Polsce. Wyniki teorii romantycznej — reakcja Kresów. *Przegl. Współcz.* 1924 t. 30 nr 28; przedr. w: Krytyka literacka w Polsce w epoce romantyzmu (1831-1863). Kr. 1931. — K. Kolbuszewski: Z dziejów krytyki literackiej w czasopismach emigracyjnych. (1836-1848). Szkic. Wil. 1924. — J. Andycz: Pojęcie dramatu u Magnuszewskiego na tle prądów romantycznych. Wil. 1925. — K. Górski: Mickiewicz jako historyk i krytyk czeskiej literatury. *Pam. Lit.* R. 22/23 (1925/26). — T. Grabowski: Stanowisko Tyszyńskiego w dziejach krytyki literackiej w Polsce. *Pam. Lit.* R. 22/23 (1925/26). — S. Biegański: Seweryn Goszczyński jako krytyk literacki. *Pam. Lit.* R. 24 (1927). — T. Grabowski: Krytyka literacka w Wielkopolsce za dni Libelta i Cybulskiego. *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 7 (1927). — L. Finkel: Karola Szajnochy próba krytyki literackiej w r. 1839. *Pam. Lit.* R. 25 (1928). — T. Grabowski: Krytyka poznańska w latach Libelta i Cybulskiego. *Księga pam. S. Dobrzyckiego.* Poz. 1928. — A. Bar: Grabowski jako teoretyk i przeciwnik romantyzmu. *Pam. Lit.* R. 26 (1929). — H. Eile: Prasa warszawska przed stu laty i współczesna jej ocena. W-wa 1929. — T. Grabowski: Krytyka literacka na emigracji (1831-1863). *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1929 nr 3. — T. Grabowski: Krytyka literacka w Polsce w epoce romantyzmu (1831-1863). Kr. 1931. [Rec.: S. Wierczyński. *Ruch Lit.* 1931 nr 7]. — S. Pigoń: Jan Kochanowski w sądach romantyków. *Pam. Zjazdu Nauk. im. Kochanowskiego w Kr. 8 i 9 czerwca 1930.* Kr. 1931 i odb.; przedr. w: Na wyżynach romantyzmu. Kr. 1936. — A. Bar: Wstęp do wyd.: Michała Grabowskiego listy literackie. Kr. 1934 *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* S. II t. 5. —

L. Przemski: Dembowski jako teoretyk literatury. *Pam. Lit.* R. 41 (1950) z. 2. — S. Kozakiewicz: Początki krytyki artystycznej w Warszawie (1819-1845). *Materiały do Studiów i Dyskusji z Zakresu Teorii i Historii Sztuki...* 1951 nr 6. — J. Starzyński: O realizmie w polskiej krytyce artystycznej XIX wieku. Tamże. — M. Żmigrodzka: Walka o realizm w estetyce i krytyce literackiej kraju w latach 1831-1848. *Pam. Lit.* R. 44 (1953) z. 1. — M. Żmigrodzka: Jeszcze o tzw. „realizmie romantycznym". *Pam. Lit.* R. 45 (1954) z. 3. — S. Morawski: Program sztuki narodowej w krytyce i teorii artystycznej lat 1830-1860. W-wa 1955. (Maszynopis powielany). — S. Morawski: Kilka uwag o polskiej teorii sztuki w okresie 1830-1850. *Sztuka i Krytyka. Materiały do Studiów...* 1956 nr 1/2. — S. Morawski: Program sztuki narodowej w polskiej krytyce artystycznej okresu romantyzmu. *Myśl Filoz.* 1956 z. 3. — M. Żmigrodzka: Edward Dembowski i polska krytyka romantyczna. W-wa 1957. [Rec.: S. Morawski. *Pam. Lit.* R. 49 (1958) z. 1 i odb.]. — A. Bartoszewicz: Spór o powieść historyczną w połowie XIX wieku na tle antagonizmu między „Dziennikiem Warszawskim" a „Gazetą Warszawską". *Zeszyty Nauk. Uniw. ... Tor. Nauki Hum.-Spol.* 1959 z. 2. — Z. Szmydtowa: Wstęp. W zbiorze: Polska krytyka literacka (1800-1918). Materiały. T. 2. W-wa 1959. — A. Bartoszewicz: Polemiki wokół powieści francuskiej w polskiej krytyce literackiej okresu międzypowstaniowego (1831-1863). *Zeszyty Nauk. Uniw. ... Tor. Nauki Hum.-Społ.* 1960 z. 3. — E.

Grabska i S. Morawski: Z dziejów polskiej krytyki i teorii sztuki. T. 1: Myśli o sztuce w okresie romantyzmu. W-wa 1961. [Rec.: M. Janion: Myśli o sztuce w okresie romantyzmu. *Estetyka* 1963]. — S. Morawski: O polskiej teorii i krytyce artystycznej w latach 1830-1860. W: Studia z historii myśli estetycznej XVIII i XIX wieku. W-wa 1961. — K. Poklewska: „Dziennik Literacki" (1852-1870) wobec ogólnopolskiej dyskusji nad powieścią. *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego* z. 20. *Filologia*. Łódź 1961 i nadb. — A. Bartoszewiczówna: Z dziejów polskiej terminologii literackiej pierwszej połowy XIX wieku. Cz. 1. (Romans, powieść, historia, powiastka, opowiadanie, gawęda, obraz, szkic). *Pam. Lit.* R. 54 (1963) z. 3; cz. 2. (Cel, dążność, tendencje). Tamże z. 3; cz. 3. (Realizm). *Pam. Lit.* R. 55 (1964) z. 1. — J. Degler: Problem dramatu historycznego w polskiej krytyce literackiej lat 1830-1848. *Acta Universitatis Wratislaviensis* nr 13. *Prace Lit.* V. Wr. 1963.

e) Motywy literackie

P. Chmielowski: Kobiety Mickiewicza, Słowackiego i Krasińskiego. Studium literackie. W-wa 1873; wyd. 4 Kr. 1895. — W. Przyborowski: Niewieście ideały poetów polskich. W-wa 1881. — A. Bełcikowski: Charaktery kobiece w poezji polskiej. W: Ze studiów nad literaturą polską. W-wa 1886. — A. Pilecki: Miłość w poezji romantycznej. Odczyt wygłosz. w dn. 23 kwietnia rb. w Sali Ratuszowej na dochód Warszawskiego Towarzystwa Dobroczynności. *Bluszcz* 1893 t. 29 nr 18-22; wyd. osob. W-wa 1894. [Spr.: *Biesiada Lit.* 1893 t. 35 nr 18; *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1893 nr 500]. — I. Matuszewski: Diabeł w poezji. Studium krytyczno-porównawcze. W-wa 1894; wyd. 2 znacznie powiększone i przerobione pt. Diabeł w poezji. Historia i psychologia postaci uosabiających zło w literaturze pięknej wszystkich narodów i wieków. Studium literacko-porównawcze. W-wa 1899. — A. Pilecki: Przyroda w poezji. *Bluszcz* 1897 nr 23-52 (z przerwami); wyd. osob. W-wa 1899. — A. Górski: Śmiech i satyra na emigracji. *Słowo Pol.* 1904 nr 161. — J. Tretiak: Najświętsza Panna w poezji polskiej. Kr. 1904. — T. Dąbrowski: Przesilenie prometeizmu w romantyce polskiej. *Krytyka* 1910 z. 2. — M. Szyjkowski: Dzieje polskiego upiora przed wystąpieniem Mickiewicza. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* S. III t. 10. Kr. 1917. — S. Wasylewski: O miłości romantycznej. Lw. 1921; wyd. nast.: Poz. 1928; Kr. 1958. [Rec.: J. Richter. *Pam. Lit.* R. 25 (1928)]. — W. Borowy: Wisła w poezji polskiej. W-wa 1922 *Monografia Wisły* z. 15. — L. Komarnicki: Studium o rozwoju poczucia piękna natury w polskiej literaturze romantycznej. *Przegl. Hum.* 1922 z. 2; przedr. w: Sztuka ogrodnicza na przełomie wieku XVIII i XIX. W-wa 1923. — W. Kossonoga: O romantycznych cudach i romantycznym aktorstwie. W-wa 1929. — S. Kolbuszewski: Iluzja w romantycznym teatrze. *W 10-letnią rocznicę Państw. Gimn. im. I. J. Paderewskiego w Poz. 1921-1931*. Poz. 1931. — S. Kolbuszewski: Polski teatr romantyczny. Cz. 1: Prolegomena do estetyki. Gniezno 1931. [Rec.: M. Giergielewicz. *Pam. Lit.* R. 29 (1932) z. 1]. — S. Kolbuszewski: Z dziejów idei wolności w polskiej poezji romantycznej. *Pam. Lit.* R. 29 (1932) z. 2. — K. Meyer: Die Ukraine in der polnischen Romantik. Vortrag gehalten an 26 Februar 1932 im Ukrainischen Wissenschaftlichen Institut zu Berlin. *Beiträge zur Ukrainekunde* 1932 z. 1. — S. Skwarczyńska: Wartość treściowa kolorów w romantyzmie a dzisiaj. (Na tle badania relacji między twórcą a odbiorcą). *Pam. Lit.* R. 29 (1932) z. 3/4. [Rec.: W. Weintraub. *Język Pol.* 1933 nr 2]. — C. Zgorzelski: Motyw przyrody w opisach wędrówek po kraju w okresie romantyzmu. *Księga pam. Koła Polonistów Słuchaczów USB w Wil. 1922-1932*. Wil. 1932 i odb. — P. Ratusiński: Miłość w polskiej poezji romantycznej. Złoczów 1934. — M. Janik: Motyw zemsty ludu w poezji polistopadowej. Lw. 1935; przedr. w: Na drogach myśli ludowej. Lw. 1936. — Z. Niemojewska-Gruszczyńska: Walka szatana z Bogiem w polskim dramacie romantycznym. Kr. 1935. (Por. *Spr. PAU* 1930 nr 6). [Rec.: S. Skwarczyńska: Książka, która otwiera perspektywy. *Prąd* 1936 nr 3-4]. — M. Bielanka-Luftowa: Znaczenie terytorium w tak zwanej szkole ukraińskiej. *Pam. Lit.* R. 33 (1936) z. 2. — A. S. Wolamin: Przyroda w poezji okresu przedromantycznego literatury polskiej. Kr. 1936. — W. Wołk-Gumplewiczowa: Chłopi, mieszczaństwo i szlachta w powieści

polskiej w pierwszej połowie XIX w. *Przegl. Socjologiczny* 1939 z. 1/2 i odb. — M. JASTRUN: Chłopi w polskiej poezji romantycznej. *Odrodzenie* 1945 nr 15. — E. DAMIANI: Roma nel romanticismo polacco. *La Cultura nel Mondo*. Rzym 1946. — J. REYCHMAN: Próby organizacji orientalistyki polskiej w dobie mickiewiczowskiej. *Przegl. Orientalistyczny* 1954 nr 3 i nadb. — A. ZAJĄCZKOWSKI: Z dziejów orientalizmu polskiego doby mickiewiczowskiej. Tamże; przedr. w zbiorze: Szkice z dziejów polskiej orientalistyki. W-wa 1957. — A. ZAJĄCZKOWSKI: Orient jako źródło inspiracji w literaturze romantycznej doby mickiewiczowskiej. W-wa 1955. — J. REYCHMAN: Zainteresowania orientalistyczne w środowisku Mickiewiczowskim w Wilnie i Petersburgu. W zbiorze: Szkice ..., jw. — A. PALUCHOWSKI: Matka Boska w poezji czasów stanisławowskich i okresu romantyzmu. W zbiorze: M. Jasińska, Z. Jastrzębski, T. Kłak, S. Nieznanowski, A. Paluchowski, S. Sawicki: Matka Boska w poezji polskiej. T. 1. Szkice o dziejach motywu. Lubl. 1959.

Ludowość: W. POL: O źródłach narodowej poezji polskiej. Powst. Wil. 1829. Fragm. pt. O poezji gminnej. Ogł. H. Biegeleisen: Wincenty Pol o poezji ludowej. *Głos* 1892 nr 17-19; fragm. ogł. M. Mann: Wincenty Pol. T. 1. Kr. 1904. — Słów kilka o podaniu i pieśni ludu. *Zbieracz Lit. i Polit.* 1837 t. 3. — F. RAWITA-GAWROŃSKI: Zorian Dołęga Chodakowski, jego życie i praca. *Przew. Nauk. i Lit.* 1897; odb. Lw. 1898. — W. DROPIOWSKI: Pierwsze ślady zajęcia się twórczością ludową w literaturze polskiej XIX w. *Spr. Gimn. w Rzeszowie* 1900 i odb. — S. ZDZIARSKI: Pierwiastek ludowy w poezji polskiej XIX w. Studia porównawczoliterackie. W-wa 1901. [Rec.: P. CHMIELOWSKI. *Gaz. Pol.* 1901 nr 283; I. CHRZANOWSKI. *Książka* 1901 s. 451; W. NEHRING. *Kwart. Hist.* 1902 t. 16 s. 63-68; A. BRÜCKNER. *Pam. Lit.* R. 1 (1902) z. 1; H. UŁASZYN. *Wisła* 1902 z. 2 s. 256-263; Z. WASILEWSKI. *Kur. Warsz.* 1902 nr 16]. — W. JANKOWSKI: Pierwiastek ludowy w poezji F. D. Kniaźnina. *Lud* 1902 s. 127-141. — S. ZDZIARSKI: Ludowość w poezji polskiej XIX w. Okruszyny badań. *Lud* 1904; odb. Lw. 1904. — J. KALLENBACH: Tło obrzędowe „Dziadów". W: Czasy i ludzie. W-wa 1905. — S. KOSSOWSKI: Brodzińskiego tłumaczenie pieśni ludowych. Przyczynek do dziejów zajęcia się twórczością ludową w literaturze polskiej. Lw. 1906. — F. AUGUSTAITIS: Pierwiastki litewskie we wczesnym romantyzmie polskim. Kr. 1911. — K. TRYBOWSKI: Spór o genezę ballad ludowych. *Bibl. Warsz.* 1913 t. 4. — S. M. KUCZYŃSKI: Zagadnienie ludowości w literaturze polskiej. *Wiedza i Życie* 1930 nr 12. — M. JANIK: Romantycy a ludowość. W: Na drogach myśli ludowej. Studia historycznoliterackie. Lw. 1936. — J. KRZYŻANOWSKI: Literatura a folklor. *Pam. Lit.* R. 33 (1936) z. 2. — S. STANKIEWICZ: Pierwiastki białoruskie w polskiej poezji romantycznej. Cz. 1 (do roku 1830). Wil. 1936. [Rec.: J. GOŁĄBEK. *Nowa Książka* 1939 z. 2]. — W. WOŁK-GUMPLOWICZOWA: Chłopi, mieszczaństwo i szlachta w powieści polskiej w pierwszej połowie XIX w. *Przegl. Socjologiczny* 1939 z. 1/2 i odb. —

R. PISARSKI: Pierwiastek ludowy i społeczny w piśmiennictwie polskim. Wybór zagadnień z literatury. Kr. (1948). — M. PISZCZKOWSKI: Obrońcy chłopów w literaturze polskiej doby oświecenia i romantyzmu. 1764-1804. T. 2. Kr. 1948. — M. JANION: Problem ludowości romantycznej. *Wieś* 1952 nr 4. — R. GÓRSKI: Ludoznawstwo epoki Mickiewicza. W zbiorze: Ludowość u Mickiewicza. W-wa 1958.

f) Język i styl

K. WÓYCICKI: Forma dźwiękowa prozy polskiej i wiersza polskiego. W-wa 1912; wyd. nast. W-wa 1960. — J. ŁOŚ: Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju. W-wa 1920. — M. GRZĘDZIELSKA: Rym klasyczny polski i początki rymu romantycznego. (Feliński i Mickiewicz do r. 1822). Lw. 1935 *Badania Lit.* t. 7. [Rec.: J. BIRKENMAJER. *Nowa Książka* 1936 z. 3]. — F. SIEDLECKI: Studia z metryki polskiej. Cz. 1-2. Wil. 1937 *Z Zagadnień Poetyki* nr 4-5. — K. WÓYCICKI: Rytm w liczbach. Wil. 1938 *Z Zagadnień Poetyki* nr 7. —

M. DŁUSKA: Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej. T. 1-2. Kr. 1948--1950 *PAU. Prace Komisji Język.* nr 33, 35. — A. WAŻYK: Mickiewicz i wersyfikacja narodowa. W-wa 1951; wyd. 2 rozszerzone W-wa 1954. — K. W. ZAWODZIŃSKI: Studia z wersyfikacji polskiej. Wr. 1954. — M. DŁUSKA: Rym

polski. Kr. 1955 *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel. S. Nauk Społ. Filologia* nr 1. — T. Skubalanka: Nowotwory językowe Mickiewicza wobec teorii i praktyki oświeceniowej i romantycznej. W-wa 1955. (Maszynopis powielany). — L. Pszczołowska: O wierszu dramatu Mickiewiczowskiego. *Pam. Lit.* R. 50 (1959) z. 2; nadb. Wr. 1959. — F. Pepłowski: Słownictwo i frazeologia polskiej publicystyki okresu oświecenia i romantyzmu. W-wa 1961. — T. Skubalanka: Neologizmy w polskiej poezji romantycznej. Tor. 1962. (Por. streszcz. *Spr. Tow. Nauk. Tor.* 1959 nr 1/4). [Rec.: S. K. Papierkowski: Z dziejów języka polskiego. *Zeszyty Nauk. KUL* 1963 nr 1]. — K. Górski: Onomastyka w literaturze polskiej XIX i XX wieku. Zarys problematyki. *Pam. Lit.* R. 54 (1963) z. 2 i nadb. — Z. Kopczyńska, L. Pszczołowska: O wierszu romantycznym. W-wa 1963 *Historia i Teoria Literatury. Studia. Teoria Lit.* 3. — A. Okopień-Sławińska: Wiersze nieregularne w poezji romantycznej. (Szkic problemu). *Z teorii i historii literatury. Prace poświęcone V Międzynarodowemu Kongresowi Slawistów w Sofii.* W-wa 1963.

3. IDEOLOGIA EPOKI ROMANTYZMU

a) Filozofia

H. Struve: Die philosophische Literatur der Polen. *Philosophische Monatshefte* 1874 nr 10. — H. Struve: Charakter narodowej filozofii polskiej. *Bibl. Warsz.* 1900 t. 2; przedr. w: Historia filozofii w Polsce na tle ogólnego rozwoju życia umysłowego. Z. 1. W-wa 1900. — M. Szyjkowski: Génie du christianisme a prądy umysłowe w Polsce porozbiorowej. Lw. 1908. — S. Garfein-Garski: Zagadnienie polskiej filozofii narodowej. *Bibl. Warsz.* 1910 t. 2. — W. M. Kozłowski: Historia filozofii w XIX w. W-wa 1910. — S. Brzozowski: Filozofia romantyzmu polskiego. Powst. przed 1911. Ogł. *Tyg. Lit.* (dod. do *Kur. Lw.*) 1921; wyd. osob. Lw. 1924 *Bibl. Tęczowa* nr 11; wyd. nast. Rzym 1945. [Rec.: A. Zieleńczyk. *Przegl. Filoz.* 1925 z. 1/2; S. Adamczewski: Pojęcie romantyzmu u Stanisława Brzozowskiego. *Przegl. Współcz.* 1929 nr 87]. — J. Dicksteinówna: Z ideologii romantyzmu. *Literatura i Sztuka* 1911 nr 16-18; przedr. w: Prometeusz-Paraklet. W-wa 1913. — S. Brzozowski: Głosy wśród nocy. Studia nad przesileniem romantycznym kultury europejskiej. Lw. 1912. — M. Straszewski: Dzieje filozoficznej myśli polskiej w okresie porozbiorowym. T. 1: Od rozbiorów do roku 1831. Kr. 1912. [Rec.: J. Saloni. *Pam. Lit.* R. 12 (1913) s. 110]. — M. Sobeski: Filozoficzne źródła romantyzmu. *Literatura i Sztuka* 1914 nr 6. — S. Harassek: Kant w Polsce przed rokiem 1830. Kr. 1916. —

Polska filozofia narodowa. (15 wykładów urządzonych staraniem Tow. Filozoficznego w Krakowie. Wyd. M. Straszewski). Kr. 1921. — A. Zieleńczyk: Geneza i charakterystyka kantyzmu polskiego. *Przegl. Filoz.* 1924 z. 3/4. — P. Ratusiński: Wiara romantyków polskich. Trembowla 1930. — J. Czarnecki: Wpływ niemieckiej myśli na polską filozofię. *Przegl. Katolicki* 1931 nr 38-41. — A. Bar: Zwolennicy i przeciwnicy filozofii Hegla w polskim czasopiśmiennictwie (1830-1850). *Arch. Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce.* T. 5. Kr. 1933 i odb. [Rec.: S. Cywiński. *Ruch Filoz.* 1935 nr 4/5]. — Geneza romantyzmu a rozum twórczy. *Gaz. Lit.* 1933 nr 3. — W. Kühne: Die Polen und die Philosophie Hegels. W: Hegel bei den Slaven. Reichenberg 1934. — Idea Logosu w romantyzmie. *Gaz. Lit.* 1934 nr 4. — Istota przesilenia romantycznego. *Gaz. Lit.* 1934 nr 6. — J. Dybowski: Cyprian Kamil Norwid als christlicher Kulturphilosoph der polnischen Romantik. *Sammlung wissenschaftlicher Arbeiten der in der Schweiz internierten Polen. Zbiór prac naukowych Polaków internowanych w Szwajcarii.* Cz. 2. Berno 1943. —

B. Gawecki: Próba interpretacji zasad polskiej filozofii romantycznej w terminach nauki współczesnej. *Spr. PAU* 1946 nr 6. — T. Kroński: Rozkładowe kierunki filozofii i estetyki burżuazyjnej i ich oddziaływanie na gruncie polskim. *Materiały do Studiów i Dyskusji z Zakresu Teorii i Historii Sztuki...* 1950 nr 2. — B. Suchodolski: Filozofia polska w dobie rozkładu feudalizmu. *Myśl Filoz.* 1952 nr 1. — Historia polskiej postępowej myśli społecznej i filozoficznej XIX w. (do r. 1864). Oprac. kolektyw przy Instytucie Kształcenia Kadr Naukowych KC

PZPR. *Myśl Filoz.* 1952 nr 1. — T. KROŃSKI: Walka wokół Kanta w Polsce pierwszych dziesięcioleci XIX wieku. *Myśl Filoz.* 1954 nr 4. — A. ŚLADKOWSKA: Stosunek polskiej filozofii połowy XIX wieku do klasycznej filozofii niemieckiej. *Myśl Filoz.* 1954 nr 4. — B. BACZKO: Niektóre węzłowe problemy rozwoju polskiej myśli społeczno-politycznej i filozoficznej XIX w. (do lat siedemdziesiątych). W zbiorze: Z dziejów polskiej myśli filozoficznej i społecznej. T. 3. Wiek XIX. W-wa 1957. — B. SUCHODOLSKI: Studia z dziejów polskiej myśli filozoficznej i społecznej. Wr. 1958 *Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* VIII. — M. JANION: Światopogląd polskiego romantyzmu. W zbiorze: Proces historyczny w literaturze i sztuce. Materiały konferencji naukowej maj 1965. Pod red. M. Janion i A. Piorunowej. W-wa 1967 *IBL. Historia i Teoria Literatury. Studia. Hist. Lit.* 18.

b) Mesjanizm

L. AUGÉ: Exposition du messianisme. Résumé d'un cours. Paryż 1835. — Albrecht, Vintras, Towiański, czyli prorocy 1842 roku. *Pszonka* IV (1842) półarkusz 3/4; przedr. pt. Mesjanizm, czyli prorocy XIX wieku. Albrecht, Vintras, Towiański. *Album Pszonki.* Paryż 1845; fragm. przedr. B. Baczko: Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Dokumenty i pisma. W-wa 1954. — Filozofowie wynalazku Adama Mickiewicza. *Pszonka* IV (1843). — S. GOSZCZYŃSKI: Noc belwederska. Paryż 1870 i wyd. nast. — C. PIENIĄŻEK: Mesjanizm i towiańszczyzna w ogólnym zarysie. *Tydzień* 1876 t. 3 nr 9-32; odb. Lw. 1877. — M. URSIN (M. ZDZIECHOWSKI): Oczerki iz psichołogii sławianskogo plemieni. Sławianofiły. Petersb. 1887; toż w jęz. pol. pt. Mesjaniści i słowianofile. Kr. 1888. — M. ZDZIECHOWSKI: Z psychologii naszego mesjanizmu. O. Piotr Semenenko. *Przegl. Lit. Dod. do Kraju* 1887 nr 22-24. — A. G. BEM: Echa mesjanistyczne w literaturze polskiej. *Prawda* 1888 nr 6-9; przedr. w: Studia i szkice literackie. W-wa 1904. — Z. S. FELIŃSKI: Trzej wieszczowie nasi wobec Kościoła. List otwarty do pana Mariana Zdziechowskiego. *Świat* 1888 s. 381-384; odb. Kr. 1889. — P. SMOLIKOWSKI: Początki odrodzenia religijnego na wychodztwie. *Przegl. Pol.* 1891/92 t. 2. — P. SMOLIKOWSKI: Pierwsi bracia Zmartwychwstania Pańskiego i początki towiańszczyzny. *Przegl. Pol.* 1893/94 t. 3 - -1894/95 t. 2. — M. ZDZIECHOWSKI: Byronizm poezji mesjanicznej. W: Byron i jego wiek. T. 2. Kr. 1897. —

H. STRUVE: Charakter narodowy filozofii polskiej. *Bibl. Warsz.* 1900 t. 2. — W. DZIEDUSZYCKI: Mesjanizm polski a prawda dziejów. *Przegl. Pol.* 1900/01 t. 4 - 1901/02 t. 2; odb. Kr. 1902. [Rec.: J.: Książka o mesjanizmie. *Krytyka* 1902 z. 12; J. FREJLICH: Książka o mesjanizmie. *Krytyka* 1902 z. 12; M. ZDZIECHOWSKI. (1902); przedr. w książce: U epoki mesjanizmu. Lw. 1912]. — K. JAROCKI: Idee historiozoficzne Woronicza a mesjanizm polski. *Pam. Lit.* R. 3 (1904). — A. BAUMFELD (BOLESKI): „Niebo" i „ziemia" w towianizmie polskim. *Świat* 1909 t. 7 nr 16. — J. G. PAWLIKOWSKI: Studiów nad Królem Duchem część I: Mistyka Słowackiego. W-wa 1909. — A. BAUMFELD (BOLESKI): Polska myśl mesjanistyczna. W-wa 1910. [Rec.: W. M. BOROWSKI. *Bibl. Warsz.* 1910 t. 2 s. 182-184; J. U. *Przegl. Powsz.* 1910 t. 108 s. 431-432]. — S. GARFEIN-GARSKI: Zagadnienie polskiej filozofii narodowej. *Bibl. Warsz.* 1910 t. 2. — S. PIGOŃ: O „Księgach narodu i pielgrzymstwa polskiego" A. Mickiewicza. Kr. 1911 *Prace Hist.-Lit.* nr 1. — W. HORODYSKI: Polska filozofia romantyczna a mesjanizm. (Zarys porównawczy). *Bibl. Warsz.* 1912 t. 3. — J. KLEINER: Mesjanizm narodowy w systemie Krasińskiego. *Spr. Gimn. VI we Lw. za r. szk. 1911/12.* Lw. 1912; toż: *Księga pam. ku uczczeniu setnej rocznicy urodzin Z. Krasińskiego.* T. 2. Lw. 1912; przedr. w: Studia z zakresu literatury i filozofii. W-wa 1925. — M. ZDZIECHOWSKI: Wizja Krasińskiego. Ze studiów nad literaturą i filozofią polską. Kr. 1912. (Tu: „Ojcze nasz" (A. Cieszkowskiego); Wizja eschatologiczna Zygmunta Krasińskiego; Mickiewicz i Towiański; Mistyka Słowackiego). — F. GABRYL: Polska filozofia religijna w wieku XIX. T. 1. W-wa 1913. [Rec.: W. HORODYSKI. *Przegl. Filoz.* 1914; I. CHRZANOWSKI. *Prawda* 1915 nr 1-3]. — S. CYWIŃSKI: Romantyzm a mesjanizm. *Roczn. Tow. Przyj. Nauk w Wil.* T. 5 (1911-1914); odb. Wil. 1914. — J. MAJKA: Polska filozofia życia. Cz. 1. Idealizm poezji wieszczej. *Spr. Gimn. w Podgórzu.* Kr. 1914. — W. HORODYSKI: Średniowieczne źródło do filo-

zofii mesjanizmu (Eriugena — Mistrz Eckhart). *Arch. Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce.* T. 1 cz. 1. Kr. 1915. [Rec.: K. Jaworski. *Ruch Filoz.* 1914/18 nr 9/10]. — W. Bojomir: Mesjanizm polski a Kościół katolicki. Kr. 1916. — M. Straszewski: Myśl filozoficzna polska. *Polska w kulturze powszechnej.* Cz. I ogólna. Kr. 1918; przedr. zmieniony oprac. F. Kwiatkowski w: A. Stöckl, J. Weingärtner: Historia filozofii w zarysie. Przekł. pol. wyd. 3. Kr. 1930; odb. Kr. 1930. —

Jednacz: Sprawa żydowska w oświetleniu mesjanizmu polskiego. (Poglądy Towiańskiego, Mickiewicza, Cieszkowskiego i Hoene-Wrońskiego). *Pochodnia* 1919 nr 3. — S. Pigoń: Towianizm włoski. Przemówienie wygłoszone na uroczystej akademii ku czci konsula Attilio Begeya 12 lipca 1921 r. w auli Uniwersytetu Stefana Batorego. *Rzeczpospolita* (Wil.) 1921 nr 154. — M. Straszewski (red.): *Polska filozofia narodowa.* Kr. 1921. — J. Marcinkowska: Wartości twórcze religijnej myśli polskiej. W-wa 1922. — M. Kridl: Duch, Słowo i Polska w mistyce Słowackiego i Mickiewicza. *Przegl. Warsz.* 1924 nr 32-33. — M. Kridl: Antagonizm wieszczów. Rzecz o stosunku Słowackiego do Mickiewicza. W-wa 1925. — Z. Klarnerówna: Słowianofilstwo w literaturze polskiej lat 1800-1848. W-wa 1926 *Studia z Zakresu Hist. Lit. Pol.* nr 4. — F. Baldensperger: Powinowactwa romantyzmu francuskiego z Polską. *Przegl. Współcz.* 1927 t. 23 nr 67. — J. Kleiner: System Towiańskiego. *Przegl. Filoz.* 1927 z. 4. — W. Mileski (Muttermilch): Polska filozofia narodowa. W-wa 1927. — W. Lutosławski: Die polnische Philosophie. W: F. Ueberweg: Grundriss der Geschichte der Philosophie. T. 5. Wyd. 12. Berlin 1928. — Z. L. Zaleski: Michelet, Mickiewicz et la Pologne. *Séances et travaux de l'Académie des Sciences Morales et Politiques* 1928, lipiec/sierpień. — J. Ujejski: Prolegomena do dziejów polskiego mesjanizmu. *Pam. Warsz.* 1929 z. 3. — A. Godard: Les règnes de Dieu, le messianisme. Paryż 1930. — I. Mirtschuk: Der Messianismus bei den Slaven. *Jahrbuch für Kultur und Geschichte der Slaven* 1930. — S. Pigoń: Wergiliusz u kolebki polskiej poezji mesjanicznej. *Księga Wergiliuszowa.* Wil. 1930 *Alma Mater Vilnensis Bibl.* z. 1; przedr. pt. U kolebki polskiej poezji mesjanicznej. (Proroctwo ks. Marka). W: Na wyżynach romantyzmu. Kr. 1936; przedr. w: Studia literackie. Kr. 1951. — W. Przysiecki-Nowina: W ważnej sprawie mesjanizmu polskiego. Płock 1930. —

J. Kleiner: Polska mistyka romantyczna wobec koncepcji paralelizmu światów. *Księga pam. Pol. Tow. Filoz. we Lw. 12 II 1904 - 12 II 1929.* Lw. 1931; przedr. w: W kręgu Mickiewicza i Goethego. W-wa 1938. — W. M. Kozłowski: Rewolucja listopadowa a mesjanizm polski. *Pam. V Zjazdu Historyków Pol.* T. 2. Lw. 1931. — F. Manthey: Dzieje myśli filozoficznej w Polsce w czasach nowszych. *Mies. Diecezji Chełmińskiej* 1931 nr 4-5. — W. Tatarkiewicz: Historia filozofii. T. 2. Filozofia nowożytna do roku 1830. Wyd. 1931; wyd. nowe W-wa 1958. — J. Ujejski: Dzieje polskiego mesjanizmu do powstania listopadowego włącznie. Lw. 1931. [Rec.: I. Chrzanowski: Uwagi o monografii Józefa Ujejskiego „Dzieje polskiego mesjanizmu". *Przegl. Współcz.* 1931 t. 38 nr 111]. — J. Braun: O twórczy nacjonalizm polski. *Gaz. Lit.* 1934 nr 7. —

(J. Braun): Romantyzm czy mesjanizm? *Gaz. Lit.* 1934 nr 5. — W. Klinger: Wernyhora i jego proroctwa w świetle krytyki historycznej. *Przegl. Współcz.* 1934 t. 51 nr 150. — Słowo twórcze. *Gaz. Lit.* 1934 nr 9/10. — Symbolizm doktryny mesjanistycznej. *Gaz. Lit.* 1934 nr 8. — N. O. Lossky (Łosskij): Three Chapters from the History of Polish Messianism. *International Philosophical Library* (Praga) 1936 t. 2 nr 9; odb. Praga 1936. — Z. L. Zaleski: Wartości żywe mesjanizmu polskiego. *Prace hist.-lit. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936. — J. Braun: Istota polskiego mesjanizmu. *Zet* 1937 nr 9. — S. Pigoń: „Przepowiednia Wernyhory". *Przegl. Współcz.* 1937 t. 60 nr 177; przedr. w: Wśród twórców. Studia i szkice z dziejów literatury i oświaty. Kr. 1947. — J. Chobot: Mesjanizm polski. Istota — zasady, rodowód i wskazania na przyszłość. Wisła 1938. — N. O. Lossky (Łosskij): Three Polish Messianists. Praga 1938. —

Karol Górski: Stan badań nad dziejami mistyki w Polsce. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk.* T. 13 (za lata 1945-1946) z. 1. — T. Kroński: Reakcja mesjanistyczna i katolicka w Polsce połowy XIX wieku. *Myśl Filoz.* 1954 z. 3; przedr. w zbiorze: Z dziejów polskiej myśli filozoficznej i społecznej. T. 3. Wiek XIX. W-wa 1957. — T. Kroński: Koncepcje filozoficzne mesjanistów polskich w połowie XIX wieku. W-wa 1955. (Maszynopis powielany); przedr.:

Arch. Historii Filozofii i Myśli Społ. T. 2 (1957). — J. Dolanský: Echa mesjanizmu polskiego w literaturze czeskiej. W-wa 1956. (Maszynopis powielany). — H. Kohn: Romantik und Messianismus bei den Polen. W: Die Slaven und der Westen. Die Geschichte des Panslavismus. Wiedeń 1956. — E. Zawacki: Mass Messianism: Mickiewicz versus Marx. *Mickiewicz and the West. A Symposium.* Buffalo 1956. — A. Nowicki: Humanizm a romantyczna teoria religii. *Humanizm i kultura świecka.* W-wa 1959.

Zob. również rozdz. 3 a: Filozofia. (Tu historie filozofii w Polsce).

c) Idee polityczne i społeczne

L. Zienkowicz: Przegląd polityczny pisarstwa emigracji polskiej. T. 1. Paryż 1848. — Lud Polski w Emigracji. 1835-1846. Wyd. Z. Świętosławski. Jersey 1854; fragm. przedr. H. Temkinowa: Lud Polski. Wybór dokumentów. W-wa 1957. — W. Heltman: Emigracja polska od 1831 do 1863. Krótki rys historyczny. Lipsk 1865; wyd. nast. Lipsk 1877. — W. Heltman: Demokracja polska na emigracji. Lipsk 1866. — L. Zienkowicz: Wizerunki polityczne literatury polskiej. T. 1-2. Lipsk 1867 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 50-51. — W. Smoleński: Szkoły historyczne w Polsce. (Główne kierunki poglądów na przeszłość). *Ateneum* 1886 t. 4; wyd. osob. W-wa 1887 i wyd. nast. — B. Limanowski: Młoda Polska i Stowarzyszenie Ludu Polskiego. *Tydzień* 1894 nr 1-6. —

L. Gadon: Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 1-3. Kr. 1901-1902; wyd. M. Kukiel. Paryż 1960. — B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 1-2. Zurych 1901; wyd. 2 Kr. 1922; wyd. 3 W-wa 1946; wyd. 4 W-wa 1957. — J. Krajewski: Tajne związki polityczne w Galicji (od r. 1833 do r. 1841). Lw. 1903. — W. Jodko-Narkiewicz, S. Dyksztajn: Polski socjalizm utopijny na emigracji. Kr. (1904). — M. Sokolnicki: Upadek polskiej myśli historycznej. (Od Lelewela do szkoły krakowskiej). *Krytyka* 1905 t. 1. — S. Szpotański: Lud polski. Z dziejów polskiej myśli socjalistycznej. Lw. 1907. — W. Sobieski: Optymizm i pesymizm w historiozofii polskiej. *Ateneum* 1908 t. 2; przedr. w: Studia historyczne. Król a car. Lw. 1912. — E. Kołodziejczyk: Słowianofilstwo Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk (1800-1832). *Świat Słowiański* 1909. — S. Szpotański: Emigracja polska w Anglii (1831-1848). *Bibl. Warsz.* 1909 t. 2. — J. Moszyński: Geneza powstania listopadowego. Kr. 1909. — E. Woroniecki: Słowianofilstwo Królestwa Kongresowego. *Świat Słowiański* 1910. — W. Feldman: Dzieje polskiej myśli politycznej w okresie porozbiorowym. T. 1 (do 1863 r.). W-wa 1913; wyd. nast.: W-wa 1920; W-wa 1933. — E. Kołodziejczyk: Prądy słowianofilskie wśród wielkiej emigracji. 1830-1863. *Przegl. Powsz.* 1913 t. 119; odb. Kr. 1914. — J. Strzeszewski: Polski romantyzm polityczny w teorii i w praktyce. *Tyg. Pol.* 1914 nr 24-26. — A. Brückner: Die leitenden Ideen der polnischen Politik in den Jahren 1795-1863. *Zeitschrift für Politik* 1915. — S. Vrtel: Do dziejów satyry na emigracji po r. 1831. *Pam. Lit.* R. 13 (1914/15). — J. Ujejski: Ogólny rzut oka na prądy religijno-społeczne wśród emigracji po r. 1831. *Spr. AU* 1915 nr 4. —

J. Szmańda: Polska myśl polityczna w zaborze pruskim. Od rozbiorów do roku 1863. Próba syntezy historycznej. Poz. 1919. — W. Smoleński: Patriotyzm historiografii polskiej w czasach porozbiorowych. *Przegl. Hist.* 1919/20; przedr. w: Studia historyczne. W-wa 1925. — M. Stecka: Pisma polityczne wielkiej emigracji od początków jej istnienia do Manifestu Towarzystwa Demokratycznego włącznie. W-wa 1922. — I. Chrzanowski: Romantyzm polski wobec Konstytucji 3 Maja. W-wa 1925. — M. Handelsman: Romantyzm polityczny we Francji i w Polsce. *Francja — Polska 1795-1845.* W-wa 1926. — Z. Klarnerówna: Słowianofilstwo w literaturze polskiej lat 1800-1848. W-wa 1926 *Studia z Zakresu Hist. Lit. Pol.* nr 4. — P. Ratusiński: Odrębność narodowa w epoce romantyzmu. Trembowla 1929. — A. Lewak: Przemiany ideowe wielkiej emigracji (1831-1846). *Pam. V Zjazdu Historyków Pol.* T. 1. Lw. 1930. — M. Stecka: Towarzystwo Demokratyczne Polskie 1832-1836. *Spr. PAU* 1930 nr 9. — M. Walewska: Polacy w Paryżu, Florencji i Dreźnie. W-wa 1930. — M. Tyrowicz: U źródeł polskiej myśli socjalnej. Rzecz o historii społecznej wielkiej emigracji. *Droga* 1931 nr 11. — M. Janik: Początki myśli ludowej w Polsce. *Piast* 1932-1933; przedr. w: Na drogach myśli ludowej. Studia

historycznoliterackie. Lw. 1936. — S. Kolbuszewski: Z dziejów idei wolności w polskiej poezji romantycznej. *Pam. Lit.* R. 29 (1932) z. 2. — M. Janik: Prądy panslawistyczne i rusofilskie w okresie wielkiej emigracji. *Pam. Lit.* R. 31 (1934). — A. Lewak: Ideologia polskiego romantyzmu politycznego a Mazzini. W-wa 1934. — M. Janik: Sprawa ludowa na Litwie w XIX wieku. (Głosy publicystyki). *Pam. VI Powsz. Zjazdu Historyków Pol. w Wil.* Lw. 1935; przedr. w: Na drogach myśli ludowej, jw. — A. Lewak: Dzieje emigracji polskiej w Turcji. W-wa 1935. — F. Bujak: Przedmowa do: M. Janik: Na drogach myśli ludowej, jw. — S. Pigoń: Zręby nowej Polski w publicystyce wielkiej emigracji. Fragm. ogł. *Marcholt* 1937 nr 1; całość wyd. W-wa 1938. [Rec.: T. Grabowski. *Pam. Lit.* R. 35 (1938); A. Lewak. *Nowa Książka* 1938 z. 7]. — E. Kostołowski: Studia nad kwestią włościańską w latach 1846-1864 ze szczególnym uwzględnieniem literatury politycznej. Lw. 1938. —

H. Jabłoński: Polski romantyzm i polski liberalizm. *Wiedza i Życie* 1946 nr 3. — H. Jabłoński: U kolebki polskiego socjalizmu. *Wiedza i Życie* 1946 nr 4/5.— Z. Młynarski: Z dziejów polskiej demokracji. W-wa 1946. — B. Suchodolski: Polskie tradycje demokratyczne. Wr. 1946. — Rozwój idei słowiańskiej w Polsce po roku 1830. *Życie Słowiańskie* 1947 nr 9-12. — S. Kieniewicz: Oblicze ideowe Wiosny Ludów. W-wa 1948. — M. Kukiel: Przedwiośnie rewolucji i wojna poetów. *Kultura* (Paryż) 1948 nr 6. — B. Leśnodorski: Polskie prądy ideowe w przeddzień Wiosny Ludów. *Wiedza i Życie* 1948 nr 8-9. — H. Szyper: Romantyzm polityczny a młodzieńcza twórczość Mickiewicza. *Kuźnica* 1948 nr 52 - 1949 nr 1. — K. Tymieniecki: Zarys dziejów historiografii polskiej. Kr. 1948. — S. Kozicki: Dziedzictwo polityczne trzech wieszczów. W-wa 1949 *Bibl. Wiedzy o Polsce* t. 6. — A. Mogilska: Wspólna własność ziemi w polskiej publicystyce lat 1835-1860. W-wa 1949. — S. Kieniewicz: Konspiracje galicyjskie 1831-1845. W-wa 1950. —

L. Baumgarten: O współpracy Towarzystwa Patriotycznego z dekabrystami. *Nowe Drogi* 1951 nr 3. — W. Łukaszewicz: Wielka emigracja (1831--1862). Obozy ideologiczne, polityka, publicystyka. *Prace Polon.* S. IX (1951). — W. Łukaszewicz: Wpływ masonerii, karbonaryzmu i Józefa Mazziniego na polską myśl rewolucyjną w latach poprzedzających Wiosnę Ludów. *W stuleciu Wiosny Ludów.* T. 3. W-wa 1951; odb. W-wa (1951). — G. Missałowa: Francuski socjalizm utopijny i jego wpływ na polską myśl rewolucyjną w latach 1830-1840. Tamże. — K. Wyka: Teka Stańczyka na tle historii Galicji w latach 1849-1869. Wr. 1951 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 4. [Rec.: K. Budzyk. *Pam. Lit.* R. 43 (1952) z. 3/4]. — L. Baumgarten: Dekabryści a Polska. W-wa 1952. [Rec.: S. Kieniewicz. *Przegl. Hist.* 1952; H. Batowski. *Kwart. Instytutu Pol.-Radzieckiego* 1954 nr 2]. — Historia polskiej postępowej myśli społecznej i filozoficznej XIX w. (do r. 1864). Oprac. kolektyw przy Instytucie Kształcenia Kadr Naukowych przy KC PZPR. *Myśl Filoz.* 1952 z. 1. — M. Janion: Uwagi o polskim słowianofilstwie. *Kwart. Instytutu Pol.-Radzieckiego* 1952 z. 1. — B. Baczko: W sprawie etapów rozwoju polskiej postępowej przedmarksowskiej myśli filozoficznej i społecznej XIX w. *Myśl Filoz.* 1953 nr 3. — P. Brock: The Birth of Polish Socialism. *The Journal of Central European Affairs* 13, 1953. — S. Kawyn: Polska publicystyka postępowa w kraju 1831-1846. Wybór tekstów. Wr. 1953. — H. Kodź: Marks i Engels a demokracja polska w latach czterdziestych XIX w. *Myśl Filoz.* 1953 nr 3. — B. Baczko: Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Dokumenty i pisma. W-wa 1954. [Rec.: M. Żychowski. *Kwart. Hist.* 1955 nr 4/5]. — J. Chałasiński: Z zagadnień historii kultury polskiej pierwszej połowy XIX wieku. (Z powodu nowej publikacji Instytutu Badań Literackich Polskiej Akademii Nauk). *Nauka Pol.* 1954 nr 1. [Polemika: M. Janion: Jeszcze jedno nieporozumienie wokół liberalizmu. *Pam. Lit.* R. 45 (1954) z. 3; J. Chałasiński: Jeszcze jedno nieporozumienie wokół liberalizmu. *Nauka Pol.* 1954 nr 3]. — M. H. Serejski: Zarys historii historiografii polskiej. Cz. 1. (Od połowy XVIII w. do roku ok. 1860). Łódź 1954. —

B. Baczko: Poglądy społeczno-polityczne i filozoficzne Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W-wa 1955. — B. Baczko: W sprawie dróg kształtowania się światopoglądu w polskiej demokratycznej myśli społecznej połowy XIX wieku. *Myśl Filoz.* 1955 t. 4. — J. Danielewicz: Mickiewicz w ogniu polemik emigracyjnych. W-wa 1955. (Maszynopis powielany). — W. Knapowski: Lud Polski — Gromada Rewolucyjna Londyn. *Kwart. Hist.* 1955. — J. Magnuszewski: Sprawy słowiańskie

na łamach Tygodnika Literackiego. *Pam. Słowiański* t. 5 (1955). — J. Szacki: O polskich rewolucjonistach szlacheckich drugiego i trzeciego dziesięciolecia XIX wieku. *Myśl Filoz.* 1955 z. 4. — H. Temkin: Socjalizm utopijny Gromad Ludu Polskiego. W-wa 1955. (Maszynopis powielany). — K. Groniowski: Problem rewolucji agrarnej w ideologii obozów politycznych w latach 1846-1870. W-wa 1957. — W. Łukaszewicz: Ruch rewolucyjny w kraju 1831-1845. *Prace Polon.* S. XIII (1957). — H. Temkinowa: Oprac. wyd.: Lud Polski. Wybór dokumentów. W-wa 1957. — P. Brock: Z dziejów Wielkiej Emigracji w Anglii. W-wa 1958. — F. Wollman: L'idée slave dans la langue littéraire de la renaissance nationale chez les Slaves. Praga 1958. [Rec.: H. Granjard. *Revue de littérature comparée* 1960 nr 4]. — J. Grajewski: Komitet Emigracji Polskiej z 1848 roku. (Nieznana karta z dziejów wielkiej emigracji). Łódź 1960. — J. Korpała: Historiografia literacka w epoce romantyzmu. (Próba charakterystyki). *Spr. PAN* 1960 I półrocze s. 34-36. — A. Goriaczko-Borkowska: Z zagadnień galicyjskiego słowianofilstwa. *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr.* S. A. *Nauki Społ. Prace Lit.* II nr 32. Wr. 1961. — A. Zieliński: Publicystyka prasowa powstania listopadowego. Poglądy i dążenia. *Prace Polon.* S. XVII (1961). — R. Dyoniziak: Pojęcie przełomu dziejowego na łamach czasopism wielkiej emigracji (1832-1850). *Kwart. Hist.* 1962 z. 1. — S. Fiszman: Droga Mickiewicza i Puszkina do historyzmu romantycznego. *Slavia Orientalis* 1964 nr 1.

Idea narodu: I. Snitko: Zarys pojęć o narodzie. Lw. 1901. — I. Chrzanowski: Mowa Brodzińskiego „O narodowości Polaków" na tle współczesnej ideologii patriotycznej. *Roczn. Tow. Nauk. Warsz.* R. 7 (1914); odb. W-wa 1915; przedr. w: Z epoki romantyzmu. Studia i szkice. Kr. (1918). — I. Chrzanowski: Polska ideologia narodowa od trzeciego rozbioru aż do powstania listopadowego. *Spr. PAU Wydz. Filol.* 1915. — I. Chrzanowski: Wstęp do: K. Brodziński: Mowy i pisma patriotyczne. Kr. 1926 *BN* I, 94. — P. Ratusiński: Odrębność narodowa w epoce romantyzmu. Trembowla 1929. — I. Chrzanowski: Romantyzm jako czynnik rozwoju idei narodowości w Polsce. (Szkic do rozprawy). *Kultura i Wychowanie* 1933/34 nr 3; przedr. w książce: Literatura a naród. Lw. 1936. — I. Chrzanowski: W stulecie zgonu apostoła narodowości. *Kur. Poz.* 1935 nr 469. (O K. Brodzińskim). — R. Rybarski: O pojmowaniu idei narodowej. *Polityka Nar.* 1938 nr 8-9. — I. Chrzanowski: Kult przeszłości narodowej w literaturze polskiej. (Odczyt). W: Studia i szkice. T. 1. Kr. 1939 *Prace Hist.-Lit.* nr 51. —

M. H. Serejski: Idea narodu w burżuazyjnej historiografii polskiej od schyłku XVIII do końca XIX w. *Przegl. Nauk Hist. i Społ.* T. 2 (1952). — M. H. Serejski: Pojęcie narodu w historiografii polskiej XVIII i XIX w. *Pierwsza konferencja metodologiczna historyków polskich.* Przemówienia. Referaty. Dyskusja. T. 2. W-wa 1953. — M. Porębski: Polskie malarstwo historyczne doby romantyzmu a rozwój historycznej świadomości narodu burżuazyjnego. W-wa 1955. (Maszynopis powielany); przedr. *Sztuka i Krytyka* 1956 nr 1/2. — J. Chałasiński: Poeta i naród w świetle twórczości Mickiewicza i romantyzmu. *Nauka Pol.* 1956 nr 2/3.

4. ŻYCIE NAUKOWE I LITERACKIE

a) Ogólne tło naukowe i kulturalne

J. Brodowicz: Rzut oka na stan ogólny Towarzystwa Naukowego z Uniwersytetem Jagiellońskim połączonego, począwszy od zawiązania się jego w roku 1816 aż do końca roku 1839. *Roczn. Tow. Nauk. Kr.* poczet II t. 1 (1841). — J. Majer: Pogląd historyczny na Towarzystwo Naukowe Krakowskie z czasu jego związku z Uniwersytetem Jagiellońskim. Kr. 1858. — P. Chmielowski: Liberalizm i obskurantyzm na Litwie i Rusi. (1815-1823). *Ateneum* 1883 t. 1-2; wyd. osob. W-wa 1898. — L. Finkel, S. Starzyński: Historia Uniwersytetu Lwowskiego. Cz. 1 (do r. 1869). Lw. 1894. — W. Kętrzyński: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. Z widokiem zakładu i portretami kuratorów. Lw. 1894. — M. Rolle: Krzemieniec. Z dziejów oświaty w Polsce (1805-1832). *Przew. Nauk. i Lit.* 1896; wyd. osob. pt. Ateny wołyńskie. Szkic z dziejów o-

światy w Polsce. Lw. 1898; wyd. 2 Lw. 1923. — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 3. Kr. 1899-1900. — A. Kraushar: Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk (1800-1832). T. 1-9. Kr.- W-wa 1900-1911. — S. Górski: Towarzystwo Naukowe Płockie (1820-1830). *Przegl. Hist.* (1906) t. 3 z. 2. — A. Karbowiak: Młodzież polska akademicka za granicą 1795-1910. Kr. 1910. — J. Bieliński: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816-1831). T. 2. W-wa 1911. — S. Karwowski: Kultura wielkopolska 1830-1846. *Przegl. Wielkopol.* 1911 nr 14-17. — J. Kucharzewski: Epoka paskiewiczowska. Losy oświaty. W-wa 1914. — F. Koneczny: Warunki pracy kulturalnej w Polsce porozbiorowej. *Polska w kulturze powszechnej.* Cz. I ogólna. Kr. 1918. —

L. Janowski: W promieniach Wilna i Krzemieńca. Wil. 1923. — H. Rutska: Towarzystwo Naukowe Płockie 1820-1830 — 1907-1928. Notatka historyczna. *Roczn. Tow. Nauk. w Płocku.* R. 1 (1929); toż: *Księga pam. Koła Płoczan.* T. 2. W-wa 1931. — A. Brückner: Tło ogólne kultury polskiej w latach 1796-1863. *Polska, jej dzieje i kultura.* T. 3. W-wa 1930. — A. Lewak: Czasy wielkiej emigracji. Tamże. — F. Bujak: Rozwój nauki polskiej w latach 1800 do 1880. *Nauka Pol.* 1932 t. 15; nadb. W-wa 1932. — W. T. Wisłocki: Instytucje kulturalne Galicji w pierwszej połowie XIX w. *Pam. Lit.* R. 33 (1936) z. 3. — W. Dobaczewska: Dzieje kultury wileńskiej pomiędzy dwoma powstaniami. Wil. 1937. — Z. Kukulski: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Lublinie na tle epoki (1818-1830). *Pam. Lubelski.* T. 3. Lubl. 1938; odb. Lubl. 1938. — J. Hulewicz: Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w wieku XIX. Kr. 1939 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce* nr 5. — L. Janowski: Słownik bio- bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939. —

A. Brückner: Dzieje kultury polskiej. T. 4. Dzieje Polski porozbiorowej 1795 (1772) — 1914. Kr. 1946. — E. Maleczyńska: Polskie tradycje naukowe i uniwersyteckie Wrocławia. Wr. 1946. [Rec.: J. W. Opatrny. *Sobótka* 1946 s. 122-127; B. Zakrzewski. *Przegl. Zach.* 1946 nr 9; M. Rusinský. *Slezský sborník* 1948 z. 1]. — B. Suchodolski: Rola Towarzystwa Warszawskiego Przyjaciół Nauk w rozwoju kultury umysłowej w Polsce. W-wa 1951.

Zob. również: Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu; Towarzystwo Literacko-Słowiańskie we Wrocławiu; Towarzystwo Poznańskie Przyjaciół Nauk; Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.

b) Czasopiśmiennictwo

F. M. Sobieszczański: Rys historyczno-statystyczny wzrostu i stanu m. Warszawy od najdawniejszych czasów aż do r. 1847. W-wa 1848. — (F. Łobeski): Pogląd na dziennikarstwo w Galicji od r. 1816 do r. 1848. *Dzien. Lit.* 1852 nr 9-10, 14-15. — A. Białecki: Czasopiśmiennictwo w W. Ks. Poznańskim od r. 1850 i charakter tegoż w poprzedzających latach. *Teka Wil.* 1858 nr 5-6. — E. (K. Estreicher): Dziennikarstwo w Galicji i Krakowie do r. 1860. *Bibl. Warsz.* 1861 t. 2. — F. S. Dmochowski: O wydawnictwie warszawskim od początku bieżącego stulecia do r. 1840. *Przegl. Europejski* 1863 t. 3. — E. Kierski: Czasopisma polskie w Poznańskiem od ich początku. *Przegl. Wielkopol. Hist. i Lit.* 1867 poszyt 1 s. 5-20. — W. Zawadzki: Dziennikarstwo w Galicji w r. 1848. Lw. 1878; wyd. nast. w: Pamiętniki życia literackiego w Galicji. Oprac. A. Knot. Kr. 1961. — S. J. Czarnowski: Literatura periodyczna i jej rozwój. Cz. 1-2. Kr. 1892-1895; fragm. wyd. osob. pt. Dziennikarstwo słowiańskie i polskie. Kr. 1895. — *Kurier Warszawski. Książka jubileuszowa... 1821-1896.* W-wa 1896. — B. Gubrynowicz: Czasopiśmiennictwo polskie na obczyźnie. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 6 (1898). —

P. Chmielowski: Publicystyka polska w w. XIX. *Prawda* 1901 nr 3. — A. Potocki: Sejmiki literackie w dobie romantyzmu. (O noworocznikach i almanachach literackich w pierwszej połowie XIX w.). *Pam. Lit.* R. 1 (1902) z. 3. — K. Bąkowski: Dziennikarstwo krakowskie do r. 1848. *Roczn. Kr.* t. 8 (1906); odb. Kr. 1906. — S. Górski: Z dziejów cenzury w Polsce. *Bibl. Warsz.* 1906 t. 4. — J. Zakrzewski: Czasopiśmiennictwo polskie na emigracji. Wydawnictwa awiniońskie (1832-1833). *Przegl. Hist.* 1907 z. 1-3; odb. W-wa 1908. [Rec.: S. Wasylewski. *Pam. Lit.* R. 7 (1908) z. 3]. — S. Karwowski: Czasopisma wielkopolskie.

Część pierwsza: 1796-1859. *Dzien. Poz.* 1908; odb. Poz. 1908. — M. LAUBERT: Presse und Zensur in neupreussischer Zeit (1815 bis 1847). *Studien zur Geschichte der Provinz Posen in der ersten Hälfte des neunzehnten Jahrhunderts.* Poz. 1908; odb. Wr. 1908. — A. KRAUSHAR: Wolność druku i dziennikarstwo warszawskie w czasach listopadowych. W-wa 1909 *Miscellanea Hist.* t. 40. — J. KUCHARZEWSKI: Czasopiśmiennictwo polskie wieku XIX w Królestwie, na Litwie i Rusi oraz na emigracji. (Zarys bibliograficzno-historyczny). *Przegl. Nar.* 1911 nr 4-5; odb. W-wa 1911. — *Stulecie Gazety Lwowskiej 1811-1911.* T. 1 cz. 1. Lw. 1911. — A. KRAUSHAR: Senator Nowosilcow i cenzura za Królestwa Kongresowego. Kr. 1913. — T. GUTKOWSKI: Cenzura w Wolnym Mieście Krakowie 1832-1846. Kr. 1914 *Bibl. Kr.* — N. GĄSIOROWSKA: Wolność druku w Królestwie Kongresowym 1815-1830. W-wa 1916. —

L. ABRAMOWICZ: Represje prasowe przed stu laty. *Przegl. Wil.* 1921 nr 4. — W. L. LANGROD: Les journaux de l'émigration polonaise en France. Les premiers journaux polonais à Paris et en province (1832-33). *La Pologne politique, économique, littéraire et artistique* 1927 s. 217-222. — J. KORPAŁA: Uwagi o polskiej prasie literackiej przed powstaniem listopadowym. *Silva Rerum* 1928 z. 6/9; odb. Kr. 1929. — H. EILE: Prasa warszawska przed stu laty i współczesna jej ocena. W-wa 1929. — J. KORPAŁA: Za kulisami młodej Warszawy literackiej przed powstaniem listopadowym. *Pam. Lit.* R. 28 (1931). — S. ZIELIŃSKI: Bibliografia czasopism polskich za granicą 1830-1934. W-wa 1935. — B. NADOLSKI: Lwowskie czasopiśmiennictwo literackie w XIX w. *Pam. Lit.* R. 33 (1936) z. 2. — Z. KOSIDOWSKI: Z okresu złotego kultury Poznania. Tygodnik Literacki 1838-1845. Poz. 1938. — Z. ZALESKA: Czasopisma kobiece w Polsce. (Materiały do historii czasopism). Rok 1818-1937. W-wa 1938. —

F. FENIKOWSKI: Żołnierze bez mundurów. Rzecz o księgarzach poznańskich z okresu „Wiosny Ludów". *Przegl. Księgarski* 1948 nr 15/16-20. — A. KOWALSKA: O felietonie dziennikarskim Królestwa Kongresowego. *Prace Polon.* S. VIII (1950). — J. TRZYNADLOWSKI: W sprawie czasopiśmiennictwa polskiego do r. 1840. Tamże. — M. STRASZEWSKA: Czasopisma literackie w Królestwie Polskim w latach 1832-1848. Cz. 1-2. Wr. 1953-1959 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 22-23. [Rec.: J. CHAŁASIŃSKI. *Nauka Pol.* 1954 nr 1, 3; A. BARTOSZEWICZ. *Pam. Lit.* R. 42 (1961) z. 2; M. INGLOT. *Pam. Lit.* R. 43 (1962) z. 2]. — J. CHAŁASIŃSKI: Czasopisma naukowe warszawskie w latach Królestwa Kongresowego (1815-1830). *Przegl. Nauk Hist. i Społ.* T. 4 (1954). — Z. MŁYNARSKI: Zarys historii prasy polskiej. Cz. 1 (do 1864 r.). W-wa 1956 *Skrypty dla Szkół Wyższych Uniw. Warsz.* — L. GOCEL: Początki prasy wielkiej emigracji i jej kryptograficzny charakter (1832-1833). *Kwart. Prasoznawczy* 1957 nr 2. [Rec.: M. TUROWICZ. *Prasa Współcz. i Dawna* 1958 nr 1]. — L. GOCEL: Drukarnie polskie na emigracji (1832-1862). *Kwart. Prasoznawczy* 1958 nr 2. — M. TYROWICZ: Zagadnienie elementów treściowych i wkładu redakcyjnego w czasopiśmiennictwie galicyjskim i krakowskim 1772-1831. *Prasa Współcz. i Dawna* 1958 nr 1. — A. KOWALSKA: Warszawa literacka w okresie przełomu kulturalnego 1815-1822. W-wa 1961 *Bibl. Syrenki.* — W. GIEŁŻYŃSKI: Prasa warszawska 1661-1914. W-wa 1962. — B. ZAKRZEWSKI: Tygodnik Literacki 1838-1845. Zarys monograficzny. W-wa 1964 *Historia i Teoria Literatury. Studia. Hist. Lit.* 5. [Rec.: F. FORNALCZYK: Najwybitniejszy tygodnik okresu romantyzmu. *Twórczość* 1964 nr 10; T. GOSPODAREK. *Kwart. Opolski* 1864 nr 3/4; M. INGLOT. *Zeszyty Prasowe* 1964 nr 4; M. SPRUSIŃSKI: „Pismo barwy czasowej wybitnej". *Nowe Książki* 1964 nr 15; T. ŻABSKI. *Odra* 1964 nr 11].

c) Teatr

K. ESTREICHER: Teatra w Polsce. T. 1-3. Kr. 1873, 1876, 1879; wyd. 2 fotooffsetowe W-wa 1953. — J. HEPPEN: Teatr warszawski przed pół wiekiem. *Kłosy* 1885 t. 1 nr 1018-1030. — K. ESTREICHER: Historia sceny warszawskiej do roku 1850. Powst. po 1886. Ogł. *Pam. Lit.* R. 34 (1937) z. 4 i odb. — W. KORYZNA (R. FIAŁKOWSKI): Pamiętnik Sceny Narodowej w Wielkopolsce do roku 1888. Poz. 1888; wyd. uzup. w książce: Teatr polski w Poznaniu 1784-1898. Poz. 1898. — S. SCHNÜR-PEPŁOWSKI: Teatr polski we Lwowie (1780-1881). Lw. 1889. — K. BĄKOWSKI: Kronika krakowska 1796-1848. T.

2-3. Kr. 1906-1910. (Tu m. in. repertuar teatrów w latach 1816-1848). — M. Rulikowski: Teatr polski na Litwie 1784-1906. *Kur. Litewski* 1907; odb. Wil. 1907. —

W. Rapacki: Sto lat sceny polskiej w Warszawie. W-wa 1925. — W. Brumer: Teatry warszawskie podczas powstania listopadowego. *Teatr* 1930 nr 3. — J. Lorentowicz: Zarys dziejów teatru w Polsce. *Wiedza o Polsce*. T. 2. W-wa (ok. 1930); toż w odb. zbior. pt. Literatura i teatr polski. W-wa b. r. — L. Simon: Teatr warszawski za powstania listopadowego. *Scena Pol.* 1930 nr 23-24; odb. W-wa 1931. — A. Bar: Dzieje teatrów krakowskich. *Kraków w XIX wieku*. T. 2. Kr. 1932; odb. Kr. 1931. — L. Simon: Dykcjonarz teatrów polskich czynnych od czasów najdawniejszych do roku 1863. W-wa 1935. — A. Miller: Teatr polski i muzyka na Litwie jako strażnice kultury Zachodu (1745-1865). Wil. 1936. [Rec.: L. Simon. *Scena Pol.* 1937 nr 1-4]. — H. Eile: Teatr warszawski w dobie powstań. W-wa 1937. [Rec.: B. Korzeniewski. *Scena Pol.* 1938 nr 2/3; J. Kuroczycki. *Scena Pol.* 1937 nr 1/4]. — M. Rulikowski: Teatr warszawski od czasów Osińskiego (1825-1915). *Scena Pol.* 1937; wyd. osob. Lw. 1939. — M. Alexandrowicz: Dzieje teatru wileńskiego. Wil. 1938. — K. Ciołkosz: Teatr narodowy w Warszawie za dyrekcji L. Osińskiego w l. 1814-1830. Tarnów 1938. — A. Bar: Teatr Szlachty Wołyńskiej. *Księga ku czci J. I. Kraszewskiego*. Łuck 1939. —

Z. Grot: Dzieje sceny polskiej w Poznaniu 1782-1860. Poz. 1950 *Bibl. Kroniki M. Poz.* nr 13/14. [Rec.: S. Straus. *Pam. Teatr.* 1952 z. 2/3]. — A. Brayer: Teatr „wolnego miasta" Krakowa (1815-1846). Kr. 1952. [Rec.: E. Szwankowski. *Pam. Teatr.* 1953 nr 2]. — E. Szwankowski: Teatr warszawski XVIII i XIX w. na tle przemian gospodarczo-społecznych. *Pam. Teatr.* 1952 nr 2/3. — T. Sivert: Nad „Bibliografią dramatu polskiego" Ludwika Simona. *Pam. Teatr.* 1955 z. 1 i nadb. — K. Wierzbicka: Historia sceny polskiej. Cz. 2. W-wa 1956. — S. Straus: Bibliografia źródeł do historii teatru w Polsce. Wr. 1957. [Rec.: P. Grzegorczyk. *Pam. Teatr.* 1961 z. 3].

d) Życie literackie

L. Janiszewski: List o pracach literackich i naukowych na Kaukazie. *Czas* 1851 nr 203-205. — P. Wilkońska: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. Poz. 1871 i wyd. nast. — A. Giller: Obraz życia umysłowego w zaborze austriackim. *Gaz. Wielkopol.* 1872 nr 39, 67, 70. — K. W. Wójcicki: Ostatni klasyk. Wspomnienie z pierwszej połowy naszego stulecia. *Bibl. Warsz.* 1872 t. 1-2; wyd. osob. W-wa 1872. — K. W. Wójcicki: Kawa literacka w Warszawie (r. 1829-1830). *Bibl. Warsz.* 1873 t. 1; wyd. osob. W-wa 1873. — Wielisław (E. Skrodzki): Wieczory piątkowe. Wspomnienia z literackiego świata Warszawy. *Bluszcz* 1875-1876; wyd osob. oprac. M. Opałek W-wa 1962. — K. W. Wójcicki: Społeczność Warszawy w początkach naszego stulecia (1800-1830). *Bibl. Warsz.* 1875 t. 3-4; 1876 t. 2-4; wyd. osob. W-wa 1876. — H. Blumenstock: Die Ukraine und ihre Dichter... *Dioskuren* i odb. Wiedeń 1877. — M. Jezierski: Ruch literacki w Kijowie 1840 do 1852 roku. *Ruch Lit.* 1877 t. 1. — K. W. Wójcicki: Warszawa, jej życie umysłowe i ruch literacki w ciągu lat trzydziestu (od 1800-1830 r.). *Bibl. Warsz.* 1878 t. 2; wyd. osob. W-wa 1880. — A. Niewiarowski: Cyganeria warszawska. *Kur. Warsz.* 1881 nr 269 - 1882 nr 7 (z przerwami); przedr. J. W. Gomulicki, zob. niżej (1964). — L. Dębicki: Trzy pokolenia w Krakowie. Kr. 1896. —

J. Grajnert: Wspomnienia z życia umysłowo-artystycznego warszawian w ciągu dziesięciolecia od r. 1853 do 1863. *Wędrowiec* 1901 nr 43-48. — W. Morzkowska (Marrené): Cyganeria warszawska. W-wa 1905. — B. Chlebowski: Salony i kółka literacko-artystyczne w Warszawie między 1840 a 1855. *Książka* 1907 nr 10; przedr. pt. Salony i kółka literackie w Warszawie (1840-1855). W: Pisma. T. 4. W-wa 1912. — W. Gomulicki: Cyganeria warszawska. *Tyg. Ilustr.* 1911 nr 42; przedr. w: Sylwety i miniatury literackie. Kijów 1916. — A. Kraushar: Salony i zebrania literackie warszawskie na schyłku w. XVIII i w ubiegłym stuleciu. W-wa 1916. —

F. Hoesick: Z życia kulturalnego Warszawy przed powstaniem listopadowym. W: Warszawa. Luźne kartki z przeszłości syreniego grodu. Poz. 1920. — S. Wasylewski: O miłości romantycznej. Lw. 1921; wyd. nast.: Poz. 1928; Kr. 1958. — S. Wasylewski: Wtorki u pana marszałka. W: Historie lwowskie. Lw.-Poz. 1921; toż wyd. nast. pt. Bardzo przy-

jemne miasto. Poz. b. r. — S. Wasylewski: Sztambuch — skarbnica romantyzmu. W-wa (1922). — A. Kraushar: Życie Warszawy w czasach listopadowych. 1830-1831. *Powstanie listopadowe 1830-1831*. Lw. 1931. — T. Turkowski: Archiwum księgarni Zawadzkich w Wilnie. *Spr. z posiedzeń Tow. Nauk. Warsz.* 1931 z. 1-9. — S. Kawyn: Cyganeria warszawska. Szkic z dziejów obyczajowości literackiej. *Pam. Lit.* R. 30 (1933) z. 2; odb. Lw. 1933; wyd. rozszerzone W-wa 1938. — Z. Wasilewski: Atmosfera warszawska przed 90 laty. *Myśl Nar.* 1933 nr 1. — Z. Wasilewski: Aspazja i Alcybiades. Z dziejów powieści warszawskiej. W-wa 1935. — M. Estreicherówna: Życie towarzyskie i obyczajowe Krakowa w latach 1848-63. T. 1-2. Kr. 1936. — S. Cywiński: Literatura w Wilnie i Wilno w literaturze. *Wilno i Ziemia Wileńska. Zarys monograficzny*. T. 2. Wil. 1937 i odb. — J. S. Bystroń: Literaci i grafomani z czasów Królestwa Kongresowego 1815-1831. 12 portretów. Lw. 1938. — A. Mannówna: Lwowskie salony literackie. Wieczory dyskusyjne u Kłodzińskiego i Dzierzkowskiego. *Kur. Lit.-Nauk.* 1938 nr 41. — W. Lachnitt: Do skał Taurydy przykuci... *Trybuna Literatów i Artystów* 1939 nr 1-2. — T. Mikulski: Spotkania wrocławskie. Wr. 1950; wyd. 2 Kr. 1954. — Z. Grot: Życie umysłowe w latach 1793-1870. *Dziesięć wieków Poznania*. T. 2. Poz. 1956. — S. Strumiłło: Źródła i początki romantyzmu w muzyce polskiej. Kr. 1956 *Studia i Materiały do Dziejów Muzyki Polskiej* t. 3. — Z. Grot, F. Paprocki: Szkice poznańskie 1794-1864. W-wa 1957. — M. Inglot: Polacy piszący na Kaukazie w pierwszej połowie XIX w. Materiały do zagadnienia. *Pam. Lit.* R. 48 (1957) z. 2. — T. Łepkowski: Warszawa w powstaniu listopadowym. W-wa 1957. — T. Syga: Woda z Niemna. W-wa 1957. — M. Żywow: Polscy poeci „kaukascy". (Materiały biograficzne). Tłum. K. Heintsch. *Pam. Lit.* R. 50 (1959) z. 3/4. — F. German: W kręgu poetów. W: Chopin i literaci warszawscy. Kr. 1960. — J. Nowakowski: Cyganeria warszawska. (Między legendą a prawdą). *Ruch Lit.* 1960 nr 1/2. — B. Zakrzewski: Z życia literackiego Wielkopolski okresu Wiosny Ludów. *Zjazd Nauk. Polonistów 10-13 grudnia 1958*. Wr. 1960. — T. Frączyk: Warszawa młodości Chopina. Kr. 1961. — J. Reychman: Ze stosunków literackich polsko-gruzińskich w XIX w. *Przegl. Hum.* 1961 nr 3. — K. Poklewska: W kręgu „Ziewonii" i „Dziennika Mód Paryskich". (Z dziejów grup literackich w Galicji lat 1830-1848). *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego.* S. I. *Nauki Hum.-Spol.* z. 25. Łódź 1962. — Literackie przystanki nad Wartą. Pod red. Z. Szweykowskiego. Poz. 1962. — M. Straszewska: U początków życia literackiego wielkiej emigracji. *Przegl. Hum.* 1963 nr 6 i nadb. — J. W. Gomulicki: Wstęp i oprac. wyd.: W. Szymanowski, A. Niewiarowski: Wspomnienia o Cyganerii warszawskiej. W-wa 1964; wstęp odb. pt. Genealogia Cyganerii warszawskiej. W-wa 1964. — M. Straszewska: O poezji emigranckiego losu. *Przegl. Hum.* 1964 nr 6. — S. Stupkiewicz: Ognisko polskiego życia kulturalnego w połowie XIX wieku w Żytomierzu. *Przegl. Hum.* 1966 nr 5 i nadb.

5. RECEPCJA LITERATUR OBCYCH

a) Literatura angielska

A. Mickiewicz: Goethe i Bajron. Powst. 1827. Ogł. J. Prusinowski. *Gaz. Codz.* 1860 nr 110 i wyd. nast.; inna red. w jęz. franc. ogł. A. Méyet: Z nieznanych autografów A. Mickiewicza. *Ateneum* 1901 t. 2 i wyd. nast. — S. B.: O romansach Walter Scotta. *Dzien. Wil.* 1827 t. 2 nr 57. — Lord Byron i jego spółcześni. *Gaz. Pol.* 1828 nr 47. — Walter Scott i jego wiek spółczesny. *Gaz. Pol.* 1828 nr 182-184. — (R. L.): Jak sądził Byron o swoim talencie poetyckim. *Goniec Kr.* 1829 nr 124. — E. Ziemięcka: Poezja i Bajron. Rozbiór „Manfreda". *Pielgrzym* 1843 t. 2. — E. Rzewuski: Studia filozoficzno-literackie. W-wa 1847. (Tu m. in.: Stanowisko Szekspira w historii umysłu ludzkiego; Lord Byron wobec wieku). — Lipnicki: Byron im Befreiungskampfe der polnischen Nationalliteratur. *Magazin für die Literatur des In- und Auslandes* 1877. — S. Tarnowski: Szekspir w Polsce. *Przegl. Pol.* 1877/78 t. 2-3; przedr. w: Studia do historii literatury polskiej. Wiek XIX. T. 4. Kr. 1898. — J. Tretiak: O bajronizmie w poezji polskiej. *Tydzień* 1879. — S. Gramlewicz: „Maria" Malczewskiego

w świetle nowej krytyki. *Dod. Mies. Przegl. Tyg.* 1884 t. 2. — W. Spasowicz: Kilka słów o bajronizmie Mickiewicza. *Kraj* 1885 nr 46; przedr. w: Pisma. T. 1. Petersb. 1892. — N. Hirszband (C. Jellenta): Byron w poezji polskiej. *Prawda* 1888 nr 3. — P. Chmielowski: Wstęp do wyd. przekł.: J. G. Byron: Poemata. W-wa 1895. — C. Jellenta: Wszechpoemat i najnowsze jego dzieje. Kr. 1895. — J. Zahorski (J. Goldberg): Szekspir w Polsce. W: W. Shakespeare: Dzieła. T. 9. Lw. 1897. — M. Zdziechowski: Bajronizm polski. W: Byron i jego wiek. T. 2. Kr. 1897. — I. Matuszewski: Lord Byron i wpływ jego na literaturę polską. W: Swoi i obcy. W-wa 1898; toż wyd. 2 W-wa 1903. — J. Tretiak: Mickiewicz i Puszkin jako bajroniści. *Ateneum* 1899 t. 2; toż *Przegl. Powsz.* 1899 t. 62-63; przedr. w: Mickiewicz i Puszkin. W-wa 1906.—

B. Czarnik: Spór literacki o „Jana z Tęczyna" (1825). Kartka z dziejów krytyki w Polsce. *Pam. Lit.* R. 4 (1905) - -R. 5 (1906). — M. Szyjkowski: Osjan w Polsce na tle genezy romantycznego ruchu. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 52 (1913); odb. Kr. 1912. [Rec.: I. Chrzanowski. *Pam. Lit.* R. 12 (1913) s. 487- -490]. — S. Wasylewski: U świtu romantyzmu. Pierwsze sądy o Byronie w Polsce (1816-1822). *Pam. Lit.* R. 12 (1913). — S. Windakiewicz: Walter Scott i lord Byron w odniesieniu do polskiej poezji romantycznej. Kr. 1914. — W. Tarnawski: O polskich przekładach dramatów Szekspira. Kr. 1914. — M. Szyjkowski: Edwarda Younga „Myśli nocne" w poezji polskiej. (Ze studiów nad genezą polskiego romantyzmu). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 55 (1917); odb. Kr. 1916. — K. Wojciechowski: Motywy z Waverleya W. Scotta w Grażynie i Konradzie Wallenrodzie; Halban jako postać kierownicza. *Pam. Lit.* R. 16 (1918). —

K. Wojciechowski: „Pan Tadeusz" Mickiewicza a romans Waltera Scotta. Kr. 1919. — J. Kleiner: Przyczynki do dziejów romantyzmu. 1. Lewis i jego „Tales of Wonder" jako źródło ballad Niemcewicza. *Pam. Lit.* R. 19 (1921); przedr. w: Studia z zakresu literatury i filozofii. W-wa 1925. — E. Porębowicz: Wstęp do wyd. przekł.: J. G. Byron: Don Juan. Wyd. nowe. T. 1. W-wa 1922. — M. Szyjkowski: U kolebki polskiego dramatu. *Przegl. Współcz.* 1922 t. 2 nr 3. — J. Calina: Shakespeare in Poland. Londyn-Oksford 1923. — M. Szyjkowski: Dzieje nowożytnej tragedii polskiej. Typ szekspirowski. Kr. 1923. — J. Ujejski: Bajronizm i skotyzm w „Konradzie Wallenrodzie". Kr. 1923. — A. Tretiak: Wstęp w wyd. przekł.: J. G. Byron: Powieści poetyckie. Kr. 1924 *BN* II, 34. — K. Wojciechowski: Romans walterskotowski. W: Historia powieści w Polsce. Lw. 1925. — M. Szyjkowski: Osjan w Polsce na tle genezy romantycznego ruchu. Kr. 1928.— J. Krzyżanowski: Z dziejów walterskotyzmu polskiego. *Przegl. Współcz.* 1933 t. 44 nr 130; przedr. pt. O walterskotyzmie polskim. W setną rocznicę śmierci Waltera Scotta. W: W świecie romantycznym. Kr. 1961 *Bibl. Studiów Lit.*; przekł. ang. pt. Scott in Poland. *The Slavonic and East European Review* 1933 t. 12 nr 34. — R. Pakowska: Polskie przekłady poematów Byrona „Childe Harold" i „Manfred". Kr. 1938. —

M. Rulikowski: Shakespeare na scenach polskich. *Teatr* 1946 nr 5. — W. Hahn: Wpływ Szekspira na polską literaturę dramatyczną. *Teatr* 1947 nr 1-2. — S. Landówna: Legenda o Byronie w Polsce. 1816-1863. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1947 nr 2. — W. Hahn: Szekspir w Polsce. Wr. 1958. — Z. Sinko: Powieść angielska XVIII wieku a powieść polska lat 1764-1830. W-wa 1961 *Historia i Teoria Literatury. Studia. Hist. Lit.* 6. — W. Ostrowski: Walter Scott w Polsce 1816-1830. *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego* S. I. *Nauki Hum.-Społ.* z. 29. *Filologia.* Łódź 1963.

b) Literatura francuska

F. Gr. (Grzymała): Pani Staël przed trybunałem krytyki francuskiej. *Astrea* 1822 nr 6. — O literaturze romantycznej. (Z francuskiego). Podał P. R. D. W. *Dzien. Warsz.* 1828 nr 13-14. — Rzut oka na teraźniejszy stan francuskiej literatury. *Gaz. Pol.* 1828 nr 38, 39, 50. — Ważniejsze myśli z przedmowy Arlenkura do poematu Ismalie ou la Mort et l'Amour. *Gaz. Pol.* 1828 nr 64. — M. P.: O walce klasyków i romantyków w Paryżu (wyjątek z listu pisanego do przyjaciela). Paryż 20 III 1829. *Gaz. Pol.* 1829 nr 97. — M. P.: Romantyczność i klasyczność (wyjątek z listu prywatnego do przyjaciela). Paryż dn. 14 IV 1829. *Gaz. Pol.* 1829 nr 116. — Uwagi nad romantycznością ze względem na pisma p. Chateaubriand. *Goniec Kr.* 1829 nr 146, 150, 151. —

M. Szyjkowski: Génie du christianisme a prądy umysłowe w Polsce porozbiorowej. Lw. 1908. [Rec.: K. Wojciechowski. *Pam. Lit.* R. 7 (1908) s. 660]. — M. Dreszer: La Fontaine i jego wpływ na bajkę polską. Kr. 1921. — T. Grabowski: Sigismond Krasiński et le romantisme français. *La Revue de Pologne* 1925/26 nr 1/2. — F. Baldensperger: Powinowactwa romantyzmu francuskiego z Polską. *Przegl. Współcz.* 1927 t. 23 nr 67. — G. Charlier: Polska i belgijscy poeci romantyczni. *Pam. Lit.* R. 27 (1930) z. 4. — W. Morzkowska-Tyszkowa: Żmichowska wobec romantyzmu francuskiego. *Pam. Lit.* R. 30 (1933); wyd. osob. Lw. 1934. — W. Folkierski: Od Chateaubrianda do „Anhellego". Rzecz o związkach między przedmistycznym okresem Słowackiego a romantyzmem francuskim. Kr. 1934. — A. Załuska: Poezje opisowe Delille'a w Polsce. Kr. 1934. —

S. Wędkiewicz: Victor Hugo et la Pologne. *Bulletin du Centre Polonais de Recherches Scientifiques de Paris* 1953 nr 11. — Z. Żydanowicz: Recepcja „Legendy wieków" w Polsce. *Przegl. Hum.* 1959 nr 5. — J. Fabre: Romantisme polonais et culture française. *Europe* 1960 nr 375/6. — M. Żurowski: Norwid i Gautier. W zbiorze: Nowe studia o Norwidzie. W-wa 1961 i nadb. — M. Kocięcka: „Hernani" w Polsce. *Ruch Lit.* 1963 z. 1.

c) Literatura niemiecka

(A. Mickiewicz): G. A. Bürger. *Dzien. Wil.* 1822 t. 1 i wyd. nast. — A. Mickiewicz: Goethe i Bajron. Powst. 1827. Ogł. J. Prusinowski. *Gaz. Codz.* 1860 nr 110 i wyd. nast.; toż w red. franc. ogł. L. Méyet: Z nieznanych autografów A. Mickiewicza. *Ateneum* 1901 t. 2 i wyd. nast. — M. Roszkowski: Stan literatury dramatycznej i romantycznej w Niemczech. *Dzien. Wil.* 1830 t. 5. (Przekł. z *Le Globe*). — S. Budziński: O dramacie niemieckim w XIX wieku, a w szczególności o Halmie. *Bibl. Warsz.* 1852 t. 2. — J. I. Kraszewski: O Schillerze. Odczyt wygł. 10 listopada 1859 r. na uroczystym obchodzie setnej rocznicy urodzin poety. *Gaz. Codz.* 1859 nr 299; przedr. w: Wybór pism. Oddział X: Studia i szkice literackie. Oprac. P. Chmielowski. W-wa 1893. —

J. Klaczko: Lenora i Ucieczka. Ogł. ok. 1860; przedr. w: Zapomniane pisma polskie zebrał i objaśnił F. Hoesick. Kr. 1912. — W. Wollner: Der Lenorenstoff in der slavischen Volkspoesie. *Archiv für slavische Philologie* 1882 t. 4. — E. Schnobrich: Schiller w Polsce. *Ateneum* 1885 t. 4. — M. Gawalewicz: Goethe w Polsce. *Tyg. Ilustr.* 1886 nr 180-183. — L. Kurzmann: Goethe w Polsce. Poz. 1887. — S. Grudziński: Lenore in Polen. *Spr. Gimn. w Bochni.* Bochnia 1890. — G. Karpeles: Goethe in Polen. Berlin 1890. [Rec.: R. Pilat. *Kwart. Hist.* 1890 t. 4 s. 535-545; R. Pilat. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 5 (1891)]. — J. E. Rembacz: Ballada w literaturze niemieckiej i polskiej. *Spr. Gimn. w Jaśle* 1890. — H. Nitschmann: Schiller in der polnischen Literatur. *Leipziger Literaturberichte* 1895 nr 1-2. —

H. Struve: Ideały twórczości poetyckiej Schillera oraz poezji romantycznej polskiej. *Ateneum* 1900 t. 1. — K. Wojciechowski: Werter w Polsce. Lw. 1904; wyd. 2 uzup. Lw. 1925. [Rec.: A. G. Mazanowski. *Pam. Lit.* R. 3 (1904) s. 698; S. Dobrzycki: Do „Wertera w Polsce". *Pam. Lit.* R. 4 (1905) z. 1; W. Borowy. *Warszawianka* 1926 nr 35; B. Gubrynowicz. *Ruch Lit.* 1926 z. 4]. — W. Barewicz: Fryderyk Schiller i tzw. romantyka polska przed Mickiewiczem. (Ku uczczeniu setnej rocznicy śmierci Schillera). *Spr. Dyrekcji c.-k. Gimn. V we Lw. za r. szk. 1905.* Lw. 1905. — B. Merwin: Schiller in Polen. *Neue Freie Presse* (Wiedeń) 1905.— A. Zipper: Grillparzer in der polnischen Dichtung. Wiedeń 1907. — E. Petzold: Ballada Mickiewicza a Goethego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1910. — E. Kołodziejczyk: Goethe w Polsce. Rzecz literacko-bibliograficzna. *Spr. Gimn. Realnego IV w Kr.* Kr. 1913; odb. Kr. 1913. [Rec.: Z. Gerstmann. *Pam. Lit.* R. 13 (1914) s. 408]. — M. Szyjkowski: Gessneryzm w poezji polskiej. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 53 (1916); odb. Kr. 1914. — M. Szyjkowski: Schiller w Polsce. Studium historyczno-porównawcze. Kr. 1915. [Rec.: B. Gubrynowicz. *Kwart. Hist.* 1916; przedr. w: Studia literackie. W-wa 1935]. — A. Brückner: Schiller in Polen. *Polnische Blätter* (Berlin) 1916 z. 19. — A. M. Wagner: Deutsche und polnische Romantik. *Neue Jahrbücher* 1917 oddział I cz. 39 z. 1 s. 608-622. —

Z. CIECHANOWSKA: Nieznana recenzja przekładu „Fausta" Klingemana (1819). *Pam. Lit.* R. 20 (1923). — Z. CIECHANOWSKA: Mickiewicz a Goethe. Ze studiów nad znajomością Goethego w Polsce. *Pam. Lit.* R. 21 (1924/25). — Z. CIECHANOWSKA: K. Brodziński jako pierwszy tłumacz Goethego w Polsce. *Pam. Lit.* R. 25 (1928). — S. WUKADINOVIĆ: Goethe und Polen. Kr. 1930. — Z. CIECHANOWSKA: Twórczość Goethego a romantyzm polski. *Spr. PAU* 1932 nr 10. — T. CIESZEWSKI: Bürger w Polsce. *Księga pam. Koła Polonistów Słuchaczów USB w Wil. 1922-1932.* Wil. 1932 *Alma Mater Vilnensis Bibl.* z. 2 i odb. — B. GUBRYNOWICZ: Kilka notatek o Goethem w Polsce. *Ruch Lit.* 1932 nr 3. — M. VASMER: Der deutsche Einfluss in der polnischen Literatur. *Deutschland und Polen* (Monachium) 1933. — B. HUTH: Friedrich von Schiller bei den Polen. *Deutsche Monatshefte in Polen* t. 1 (1934). — Z. CIECHANOWSKA: Literatura niemiecka w Polsce w pierwszych latach romantyzmu. (Materiały). *Prace hist.-lit. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936. — W. MAAS: Schiller und die polnische Romantik. *Deutsche Monatshefte in Polen* t. 6 (1939). —

Z. CIECHANOWSKA: Twórczość Goethego w Polsce. *Twórczość* 1949 z. 8. — W. LEDNICKI: Goethe and the Russian and Polish Romantics. *Comparative Literature* 4, 1952. — H. SCHROEDER: Studien über Maurycy Mochnacki mit besonderer Berücksichtigung des deutschen Einflusses. Berlin 1953. — A. MILSKA: Die Traditionen Schillers in Polen. *Schiller in unserer Zeit.* Weimar 1955. — J. MATL: Slavische und deutsche Romantik. Gemeinsamkeiten, Beziehungen, Verschiedenheiten. *Deutsch-slavische Wechselseitigkeit.* Wyd. J. Tetzner. Berlin 1956 s. 567-577. — J. P. SYDORUK: Herder and the Slaves. *Ukrainian Quarterly* 12, 1956. — H. ROOS: Die Tübinger Romantik und die Polen. *Tübinger Blätter* 45, 1958. — M. GRABOWSKA: Henryk Heine a literatura polska okresu romantyzmu. (Zarys problematyki). *Z polskich studiów slawistycznych.* S. 2. *Nauka o literaturze.* W-wa 1963.

d) Literatury inne

A. MICKIEWICZ: Pouchkine et le mouvement littéraire en Russie. *Le Globe* 1837 nr 1 i wyd. nast. (Wspomnienie pośmiertne). — E. RZEWUSKI: Studia filozoficzno-literackie. W-wa 1847. (Tu m. in.: Rzut oka na tegoczesną europejską literaturę; Kalderon de la Barca i jego teatr; Kamoens i poezja luzytańska). — S. BUDZIŃSKI: Dramat hiszpański. I. Calderon. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 3. — H. ZATHEY: Homer w Polsce. Przegląd polskich tłumaczeń Homera z powodu przekładu Odysei p. Lucjana Siemieńskiego. *Przegl. Pol.* 1874/75 t. 1 i odb.; przedr. w: Pisma. T. 2. Poz. 1885; wyd. osob. Poz. 1886. — I. CHRZANOWSKI: Czym był Wirgiliusz dla Polaków po utracie niepodległości? *Głos Narodu* 1915 nr 588, 590, 593, 596; odb. Kr. 1915; przedr. w: Z epoki romantyzmu. Kr. (1918); wyd. osob. (3). Kr. 1930. [Rec.: R. SKULSKI. *Pam. Lit.* R. 28 (1931) z. 3]. —

S. PILCH: Tacyt w twórczości trzech wieszczów. *Pam. Lit.* R. 22/23 (1925/ /1926). — H. UŁASZYN: Wpływy „Słowa o pułku Igora" w poezji polskiej. Notatka tymczasowa. Tamże. — S. WINDAKIEWICZ: Literatura hiszpańska u romantyków. *Przegl. Współcz.* 1928 t. 25 nr 73. — Z. SCHULBAUM: Świat klasyczny jako źródło natchnienia romantyków polskich. *Filomata* 1929 nr 9. — B. VYDRA: Lidová piseň srbská v Polsku v prvních dobách polského romantismu. *Slovenský přehled* 1929 nr 8/9; odb. Praga 1929. — (Z. SZMYDTOWA): Dante and Polish Romanticism. B. m. (1930). — A. BRONARSKI: Stosunki intelektualne polsko-szwajcarskie w ciągu wieków. *Przegl. Współcz.* 1931 t. 38 nr 112/113; toż w jęz. franc. pt. Les relations intellectuelles entre la Pologne et la Suisse au cours des siècles. W-wa 1930. — Z. LEŚNODORSKI: Lucjan w epoce romantyzmu. W: Lucjan w Polsce. Kr. 1933 *Prace Hist.-Lit.* t. 43. — T. SINKO: Hellada i Roma w Polsce. Przegląd utworów na tematy klasyczne w literaturze polskiej ostatniego stulecia. Lw. 1933. — W. DE ANDREIS-WYHOWSKA: Dante nella letteratura polacca. *Mies. Italo-Pol.* 1935 nr 2. — W. OGRODZIŃSKI: Polskie przekłady Horacego. Kr. 1935. — K. GEORGIJEVIĆ: Srpskohrvátska narodna pjesma u poljskoj književnosti. W: Studija iz uporedne istorije slovenskih književnosti. Belgrad 1936. — D. ŽIVANOVIĆ: Srbi i poljska književnost (1800-1871). Belgrad 1941. — A. BRONARSKI: L'Italie et la Pologne au cours des siècles. Lozanna 1945. —

S. KOLBUSZEWSKI: Polsko-czeskie zagadnienia w epoce romantyzmu. *Sobótka*

1947; przedr. pt. Polsko-czeskie stosunki literackie w epoce romantyzmu. W: Romantyzm i modernizm. Studia o literaturze i kulturze. Kat. 1959. — J. W. Opatrny: Stosunki polsko-czeskie w latach 1830-1848. *Sobótka* 1948. — Z. Szmydtowa: Donkiszot w Polsce w pierwszej połowie w. XIX. *Spr. PAU* 1948 nr 2. — C. Zgorzelski: O stosunkach literatury polskiej i rosyjskiej w latach 1810-1830. *Nauka i Sztuka* t. 9 (1948). — W. Preisner: Stosunki literackie polsko-włoskie w latach 1800-1939 w świetle bibliografii. Tor. 1949 *Tow. Nauk. w Tor. Prace Wydz. Filol.-Filoz.* t. 3 z. 1. — M. Toporowski: Puszkin w Polsce. W-wa 1950. — W. Lednicki: Russia, Poland and the West. Essays in litterary and cultural history. Nowy Jork (1954). — M. Jakóbiec: Literatura rosyjska w wykładach paryskich A. Mickiewicza. W-wa 1956 *PAN. Materiały Sesji Nauk. poświęconej twórczości A. Mickiewicza.* — G. Skwor: Le romantisme polonais et tchèque au XIXe siècle. *Études Slaves et Est-Européennes* 1, 1956. — W. Preisner: Dante i jego dzieła w Polsce. Tor. 1957. — S. Fiszman: Z polsko-rosyjskich stosunków literackich w okresie 1800-1830. *Z polskich studiów slawistycznych. Prace historycznoliterackie na IV Międzynarodowy Kongres Slawistów w Moskwie 1958.* W-wa 1958. — M. Jakóbiec: Kluczowe problemy stosunków literackich polsko-rosyjskich w latach trzydziestych-czterdziestych wieku XIX. Tamże. — M. Brahmer: Dante, le grand émigré, et le romantisme polonais. *Comparative Littérature* 2, 1960.

6. MATERIAŁY BIBLIOGRAFICZNE

S. Żółkiewski: Rozwój badań literatury polskiej w latach 1944-1954. *Pam. Lit.* R. 45 (1954) z. 4. (Dokumentację bibliograficzną sporządził J. Stradecki); odb. Wr. 1954; toż wyd. osob. W-wa 1955. — Bibliografia filozofii polskiej 1750-1830. Oprac. A. Kadler przy współudziale Zespołu Redakcyjnego. W-wa 1955 *PAN. Komitet Filoz.* — Z. Libera: Historia literatury. Romantyzm. *Roczn. Lit. 1955.* W-wa 1956. — Z. Libera: Historia literatury polskiej. Romantyzm. *Roczn. Lit. 1956.* W-wa 1957. — M. Eckhardt, M. Rodakowa: Polska poezja okolicznościowa z lat 1800-1864 w zbiorach Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich z uzupełnieniami według Estreichera „Bibliografii polskiej XIX wieku". (Materiały bibliograficzne). *Ze Skarbca Kultury* 1958 z. 2 (11). — S. Płoski (red.): Bibliografia historii Polski XIX wieku. (T.) 1: 1815-1831. Wr. 1958. — A. Kadler i I. Raczyńska: Bibliografia filozofii polskiej 1831-1864. W-wa 1960 *PAN. Instytut Filozofii i Socjologii.* — Z. Libera: Historia literatury polskiej. Romantyzm. *Roczn. Lit. 1957.* W-wa 1962. — Z. Libera: Historia literatury polskiej. Romantyzm. *Roczn. Lit. 1961.* W-wa 1962. — Z. Libera: Historia literatury polskiej. Romantyzm. *Roczn. Lit. 1962.* W-wa 1964. — Z. Sudolski: Ważniejsze prace o literaturze romantycznej w Polsce (wydane w latach 1962-1963). *Polonistyka* 1964 nr 3.

HASŁA RZECZOWE

BIBLIOTEKA POLSKA W PARYŻU (od 1838)

Zob. Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu.

CYGANERIA WARSZAWSKA (1838—1844)

W 1838 zaczęła się skupiać w Warszawie grupa młodzieży o zainteresowaniach literackich i artystycznych oraz o manifestacyjnej postawie protestu przeciwko pewnym konwenansom towarzyskim. Grupę tę dopiero w 1881 Aleksander Niewiarowski (zob. Opracowania) nazwał „Cyganerią warszawską", członkowie jej nazywali siebie najczęściej „zapaleńcami" lub „młodymi". Grupie przewodził najpierw Seweryn Filleborn, później Józef Bohdan Dziekoński, należeli do niej niewątpliwie Aleksander Niewiarowski, Seweryn Zenon Sierpiński, Roman Zmorski i Włodzimierz Wolski. W tworzonej po latach legendzie o Cyganerii warszawskiej pojawiają się nazwiska Karola Brzozowskiego, Edwarda Dembowskiego, Józefa Keniga, Józefa Miniszewskiego i Wacława Szymanowskiego, którzy byli związani z „cyganami" raczej tylko na zasadzie kontaktów towarzyskich. Zupełnym nieporozumieniem było zaliczenie do „cyganów" Teofila Lenartowicza i Cypriana Norwida.

„Cyganie" mieli bliżej nie określony program udziału w akcji narodowowyzwoleńczej, więcej jednak wagi przykładali do rzuconego przez Dziekońskiego hasła poznawania kraju przez piesze wędrówki oraz pracy wśród ludu i dla ludu.

Najbardziej typowym „cyganem" był Zmorski, jedyny z tej grupy pasujący zewnętrznie do utworzonego później modelu. Odbywał on długie piesze wędrówki z wielkim kosturem w ręce, a jego ludowość miała głębsze podłoże, bo łączyła się również z akcją konspiracyjną na wsi.

Przeciwieństwem Zmorskiego był Wolski: bywał ozdobą salonów imponując dowcipem i znajomością kilku języków. Do działalności narodowowyzwoleńczej nie angażowali się Sierpiński i Niewiarowski. „Cyganie" początkowo zbierali się w szynku słynnej Miramki na Gnojnej Górze, później miejscem częstych spotkań „cyganów" bywał piękny pałac w Rybienku nad Bugiem, należący do Michała i Walerii Morzkowskich.

W literaturze „cyganie" zaznaczyli się ogłoszeniem indywidualnie kilkunastu utworów w prasie, m. in. nawet w *Bibliotece Warszawskiej*. W 1841 Filleborn był redaktorem efemerycznego miesięcznika *Nadwiślanin*, w 1843 Dziekoński i Zmorski wydali noworocznik *Jaskułka* (!).

Działalność grupy osłabła w 1843, kiedy zagrożony aresztowaniem Zmorski wyjechał w Poznańskie, a Sierpiński umarł. Pozostali w Warszawie Dziekoński, Niewia-

rowski i Wolski nawiązali bliższe kontakty z Wilkońskimi i uczestniczyli przez parę lat w zebraniach tzw. Cechu Głupców. Do obowiązków każdego z członków cechu należało złożenie raz w miesiącu oryginalnej pracy na piśmie. Z prac tych powstało pismo zbiorowe *Dzwon Literacki*, wydawane tomami w latach 1846, 1848 i 1853.

OPRACOWANIA

W. Szymanowski: Literaci warszawscy. *Dzien. Warsz.* 1855 nr 216-268 (z przerwami); przedr. J. W. Gomulicki w: W. Szymanowski, A. Niewiarowski: Wspomnienia o Cyganerii warszawskiej. W-wa 1964. — J. Bartoszewicz: Historia literatury polskiej. W-wa 1861; wyd. 2 powiększone. T. 2. Kr. (W-wa) 1877. — A. Giller: Historia powstania narodu polskiego w 1861-1864 r. T. 3. Paryż 1870. — P. Wilkońska: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. Poz. 1871 i wyd. nast. — A. Półkozic (A. Niewiarowski): Wycieczka do ruin czerskiego zamku. *Echo* 1877 nr 36-49 (z przerwami); przedr. J. W. Gomulicki, jw. — (W. Marrené): Grupa poetów w 1840 r. *Przegl. Tyg.* 1878 nr 40-43; 1879 nr 1-3, 41-43, 45; 1880 nr 1-4. — A. Półkozic (A. Niewiarowski): Cyganeria warszawska. *Kur. Warsz.* 1881 nr 269 - 1882 nr 7 (z przerwami); przedr. J. W. Gomulicki, jw. — A. Półkozic (A. Niewiarowski): Roman Zmorski. Iskry z popiołów. *Kłosy* 1885 nr 1057. — A. Półkozic (A. Niewiarowski): Liszt i poeci polscy w Warszawie. *Wiek* 1886 nr 176; przedr. J. W. Gomulicki, jw. — A. Półkozic (A. Niewiarowski): Cech Głupców. Fragment z 2 części „Cyganerii warszawskiej". *Kur. Warsz.* 1890 nr 1, 206; przedr. J. W. Gomulicki, jw. — (A. Pietkiewicz). Filleborn Seweryn. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 21 (1898).—

W. Marrené: Cyganeria warszawska. Fragm. ogł. *Słowo Pol.* 1901 nr 453-455; całość wyd. H. Galle. W-wa 1905 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 374. [Rec.: Jes. *Przedświt* 1901 nr 224; *Gaz. Lw.* 1901 nr 223; *Gaz. Nar.* 1901 nr 262]. — K. Witte: „Cyganeria warszawska" i Teofil Lenartowicz. *Tyg. Ilustr.* 1904 t. 2 nr 27. — W. Gomulicki: „Cyganeria warszawska". (Wyjaśnienia i przyczynki). *Goniec Por.* 1905 nr 273 Dod. świąteczny lit. — W. Gomulicki: Cyganeria warszawska. Bajki o niej i prawda. *Tyg. Ilustr.* 1911 nr 42-43; przedr. pt. Cyganeria warszawska. W: Sylwety i miniatury literackie. Kijów 1916. — M. Stecka: Edward Dembowski. *Przegl. Hist.* 1911 t. 12 z. 1-2; odb. Lw. 1911. — J. Lorentowicz: Legenda „Cyganerii warszawskiej". *Myśl Pol.* 1915 z. 3. — A. Kraushar: Salony i zebrania literackie warszawskie na schyłku wieku XVIII i w ubiegłym stuleciu. W-wa 1916. —

G. Korbut: Cyganeria warszawska. *Sto lat myśli pol.* T. 9 (1923). — A. Minkowska: Organizacja spiskowa 1840 roku w Królestwie Polskim. W-wa 1923 *Rozpr. Hist. Tow. Nauk. Warsz.* t. 3 z. 1. — S. Cywiński: Z dziejów walki Mazurów o stolicę. (Warszawa w l. 1840-2 jako tło pierwszych wystąpień Norwida). *Myśl Nar.* 1931 nr 12, 14. — M. Gembarzewski: Przywódca Cyganerii warszawskiej Seweryn Filleborn. *Tyg. Ilustr.* 1931 nr 47. — S. Kawyn: Cyganeria warszawska. Szkic z dziejów obyczajowości literackiej. *Pam. Lit.* R. 30 (1933) z. 2; odb. Lw. 1933. — Z. Wasilewski: Atmosfera warszawska przed 90 laty. *Myśl Nar.* 1933 nr 1. — S. Windakiewicz: Romantyzm w Polsce. Kr. 1937. — S. Kawyn: Cyganeria warszawska. Z dziejów obyczajowości literackiej. W-wa 1938. —

L. Kaltenbergh: Cygańska topografia stolicy. *Stolica* 1953 nr 5. — K. Leśniewska: Wstęp. W wyd.: W. Wolski: Utwory wybrane. W-wa 1955. — T. Jodełka: Wstęp. W wyd.: W. Wolski: Domek przy ulicy Głębokiej. W-wa 1956. — J. W. Gomulicki: Wstęp. W wyd.: P. Wilkońska: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. W-wa 1959 *Bibl. Pam. Pol. i Obcych.* — Z. Lewinówna: Przypisy. W wyd.: P. Wilkońska: Moje wspomnienia..., jw. — J. Nowakowski: Cyganeria warszawska. (Między legendą a prawdą). *Ruch Lit.* 1960 nr 1/2. — J. W. Gomulicki: Przeprowadzka Heliogabala. Z życia Cyganerii warszawskiej. *Stolica* 1963 nr 15. — J. W. Gomulicki: Wstęp i oprac. wyd.: W. Szymanowski, A. Niewiarowski: Wspomnienia o Cyganerii warszawskiej. W-wa 1964; wstęp odb. pt. Genealogia Cyganerii warszawskiej. W-wa 1964.

Zob. również: A. Nowaczyński: Cyganeria warszawska. Sztuka w czterech aktach. Wyst. W-wa 1911. Wyd. W-wa 1912. — A. Nowaczyński: Parerga do „Cyganerii warszawskiej". *Świat* 1911 nr 45. — A. Grzymała-Siedlecki: Cyganeria i Parerga. *Tyg. Ilustr.* 1911 nr 51-52.

ENTUZJASTKI I ENTUZJAŚCI (1842—1849)

Nazwy „entuzjastki" użyła w druku po raz pierwszy Narcyza Żmichowska w 1875 na określenie grupy kobiet skupiających się w 1842-1849 w Warszawie wokół niej i Anny Skimborowiczowej. Jeszcze później, bo w 1880, Hipolit Skimborowicz nazwał entuzjastami kilku mężczyzn związanych z redakcją *Przeglądu Naukowego*, założonego w 1842 przez niego i Edwarda Dembowskiego.

Entuzjastki i entuzjaści zbierali się najczęściej w domu Skimborowiczów. Do najczynniejszych entuzjastek obok Żmichowskiej i Skimborowiczowej należały Tekla Dobrzyńska, Emilia Gosselin, Bibianna Moraczewska, Faustyna Morzycka, Wincenta Zabłocka, Kazimiera Ziemięcka. Do grupy entuzjastów byli zaliczani Karol Baliński, Edward Dembowski, Henryk Kamieński, Jan Majorkiewicz, Hipolit Skimborowicz oraz chyba niesłusznie Julian Bartoszewicz i Feliks Jezierski.

Entuzjastki rozpoczęły swą działalność od pracy na polu kulturalno-oświatowym: prowadziły kursy dokształcające wśród rzemieślników i guwernantek. W 1843 zorganizowały pomoc dla więźniów politycznych i ich rodzin, po 1844 prowadziły tajną działalność oświatową na wsi i wśród rzemieślników. Brały również czynny udział w akcji spiskowo-wyzwoleńczej i z Poznańskiego przewoziły podręczniki i pisma nielegalne. W 1848 prowadziły propagandę akcji zbrojnej i nawiązywały kontakty między rewolucjonistami trzech zaborów. Ten właśnie udział w akcji spiskowej, a nie literackie wystąpienia czy postępowe poglądy w kwestii chłopskiej lub kobiecej, był najsilniejszą więzią łączącą grupę ponad 20 kobiet. W 1849 najczynniejsze z nich zostały aresztowane.

Część grona entuzjastek i entuzjastów w salonie Skimborowiczów sportretowała Żmichowska w „Obrazku wstępnym" do *Poganki*.

OPRACOWANIA

N. Żmichowska: Słowo przedwstępne do dzieł dydaktycznych pani Hoffmanowej. W: Dzieła K. z Tańskich Hoffmanowej. T. 8. W-wa 1876 s. 282-292. — Sfinx (H. Skimborowicz): Gabriela i entuzjastki. *Bluszcz* 1880 nr 10-32 (z przerwami). — J. Baranowska: Wspomnienia o Narcyzie Żmichowskiej, jej rodzinie i kręgu jej przyjaciół. Powst. 1885. Ogł. z rękopisu M. Romankówna. W wyd.: N. Żmichowska, J. Baranowska: Ścieżki przez życie. Wr. 1961. — P. Chmielowski: Entuzjastki. W: Autorki polskie XIX wieku. W-wa 1885. — E. Orzeszkowa: O kobiecie polskiej. W książce: Tanie zbiorowe wydanie pism. T. 41: O kobiecie. W-wa 1888 s. 31-32, i wyd. nast. — L. Jenike: Jeszcze słówko o Gabrieli (Narcyzie Żmichowskiej) i entuzjastkach. (Wspomnienie). *Ateneum* 1892 t. 3. — A. Pilecki: Kobiety - poetki. W-wa 1895. — B. Chlebowski: Salony i kółka literacko-artystyczne w Warszawie między r. 1840 a 1855. *Książka* 1907 nr 10; przedr. w: Pisma. T. 4. W-wa 1912. — M. Stecka: Edward Dembowski. *Przegl. Hist.* 1911 t. 12 z. 1-2; odb. Lw. 1911. — A. Kraushar: Salony i zebrania literackie warszawskie na schyłku wieku XVIII i w ubiegłym stuleciu. W-wa 1916. — I. W. Kosmowska: Narcyza Żmichowska i entuzjastki. W-wa (1917) *Polska w Życiorysach i Charakterystykach.* — J. Mirwiński: Karol Baliński. (Studium biograficzno-literackie). Lw. 1918. —

A. Minkowska: Gabriela i entuzjastki. *Bluszcz* 1922 nr 41-43. — A. Minkowska: Organizacja spiskowa 1840 roku w Królestwie Polskim. W-wa 1923 *Rozpr. Hist. Tow. Nauk. Warsz.* t. 3 z. 1. — A. Drogoszewski: Najznakomitsza z entuzjastek — Narcyza Żmichowska (Gabriela). 1819-1876. *Iskry* 1926/27 nr 1. — A. Minkowska: Tragizm „entuzjastów". *Wiedza i Życie* 1929 nr 3. — T. Boy-Żeleński: Wstęp. W: N. Żmichowska: Poganka. Kr. 1930 *BN* I, 121; wyd. 2 przejrzane Wr. 1950. — Z. Wasilewski: Na warszawskim Parnasie. *Myśl Nar.* 1932 nr 53; przedr. w: Norwid. W-wa 1935 (1934). — A. Bar: Zwolennicy i przeciwnicy filozofii Hegla w polskim czasopiśmiennictwie (1830-1850). *Arch. Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce.* T. 5. Kr. 1933 i odb. — Izabela Zbiegniewska, ostatnia entuzjastka. W-wa (1933). (Tu m. in.: Z. Findeisenówna:

Kilka słów o entuzjastkach). — J. Hulewicz: Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w wieku XIX. Kr. 1939 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce* nr 5. — A. Minkowska: Narcyza Żmichowska i entuzjastki. *Płomień* 1948 nr 15-16. — M. Romankówna: Zagadka „Poganki". *Życie Lit.* 1955 nr 36. — M. Romankówna: Sprawa entuzjastek. *Pam. Lit.* R. 48 (1957) z. 2. — M. Romankówna: Przypisy i oprac. wyd.: N. Żmichowska, J. Baranowska: Ścieżki przez życie. Wspomnienia. Wstęp napisała Z. Kossak. Wr. 1961. — W. Benedyktowicz: Hipolit Skimborowicz, dziennikarz – bibliograf – bibliotekarz. *Roczn. Uniw. Warsz.* t. 5 (1964) z. 1 i nadb.

Zob. również Żmichowska Narcyza oraz inne hasła pisarzy wymienionych w artykule wstępnym.

FILOMACI, FILARECI, PROMIENIŚCI (1817—1824)

Józef Jeżowski, Adam Mickiewicz, Onufry Pietraszkiewicz, Erazm Poluszyński, Bruno Suchecki i Tomasz Zan — sześciu zaprzyjaźnionych studentów Uniwersytetu Wileńskiego — po kilkumiesięcznych dyskusjach, niekiedy w tonie żartobliwym, założyli stowarzyszenie. Ustawy uchwalone na posiedzeniu organizacyjnym w dniu 1 października 1817 w pierwszym paragrafie określały, że „ćwiczenia naukowe, mianowicie sztuka pisania, udzielanie wzajemnej pomocy w naukach są celem Towarzystwa Filomatycznego". Dalszy paragraf ustaw podkreślał, że zasadą czynności Towarzystwa jest „przyjacielska poufałość członków" i „tajemnica wszystkich czynności".

Do końca roku 1817 przyjęto do Towarzystwa trzech członków, w roku następnym dwóch, w 1819 sześciu, w 1820 jednego, w 1821 wykluczono dwóch, jeden sam odszedł, w 1822 przyjęto jednego. Razem do Towarzystwa należało 19 osób. Prezydentem przez cały czas był Jeżowski, na innych stanowiskach (wiceprezydent, kasjer, sekretarz) członkowie się zmieniali, wybierani najpierw co kwartał, później co rok. W 1818 Towarzystwo zostało podzielone na dwa wydziały: I — literatury i nauk moralnych; II — nauk fizycznych, matematycznych i medycznych. Na czele wydziałów stali naczelnicy, mający do pomocy sekretarzy.

Filomaci mieli co niedzielę, później co dwa tygodnie, zebrania poświęcone tematyce naukowej, po pewnym czasie jednak do form samokształceniowych dodali założenia działalności na zewnątrz. Drugie ustawy, przyjęte w czerwcu 1818, jako cel Towarzystwa wymieniają obok „doskonalenia się własnego" również „przykładanie się według możności do wzmagania powszechnego oświecenia". W kwietniu 1819 założenia te przybrały formy organizacyjne. Nie zdradzając istnienia Towarzystwa Filomatycznego, liczącego wtedy 13 członków, filomaci zorganizowali Związek Przyjaciół, do którego w ciągu roku zwerbowali 30 studentów. Celem jego była praca naukowa i samokształceniowa. Wkrótce potem uchwalono ustawy trzecie, które na czoło wysuwają nie cele samokształceniowe, lecz patriotyczne i wychowawcze: „Zaszczepiać między polską młodzieżą uczucia czystej moralności, utrzymywać w niej zamiłowanie rzeczy ojczystych, obudzać chęć do nauk, wspierać w trudnym doskonalenia się umysłowego zawodzie przez udzielanie wszelkiej wzajemnej pomocy, silniej wzmacniać zbawienny związek jednostajnością wieku i wychowania poczęty, wzmagać w miarę sił narodową oświatę i tym sposobem pracować na dobro i pomyślność kraju — celem jest Towarzystwa Filomatycznego."

Za najbliższy cel Towarzystwo postawiło sobie poznanie stanu i potrzeb społeczeństwa, powołało więc pod kierunkiem Franciszka Malewskiego Komitet Statystyczny, w którym poszczególni członkowie mieli za zadanie zbierać informacje o warunkach geograficznych, przemyśle, szkolnictwie, zwyczajach i obyczajach itp. Wydrukowano nawet potajemnie w 200 egzemplarzach broszurę pt. *Opis geograficzny, czyli instrukcja do układania opisu parafii* (Wilno 1821).

Trzecią i jedyną jawną formą organizacyjną działalności Towarzystwa Filomatów było Zgromadzenie Przyjaciół Pożytecznej Zabawy, nazywane pospolicie Towarzystwem Promienistych, pod kierownictwem „arcy-promienistego" Tomasza Zana. Działalność Promienistych ograniczyła się do trzech majówek w dniach 6, 17 i 30 maja 1820. Zgłoszenie się do Promienistych około 200 studentów zaniepokoiło władze uniwersyteckie (kościelne i cywilne również), więc rektor nakazał rozwiązanie organizacji.

Działalność Filomatów musiała wrócić do form tajnych. W jesieni 1820 zostało zorganizowane Zgromadzenie Filaretów, stawiające sobie cele samokształceniowe i moralnonaukowe. W ciągu dwóch lat Zgromadzenie objęło około dwustu osób podzielonych na siedem związków według kierunku studiów (Związki: Amarantowy, Biały, Błękitny, Granatowy, Liliowy, Różowy, Zielony).

Ponieważ spośród pierwszych organizatorów Towarzystwa Filomatów kilku najważniejszych musiało po ukończeniu studiów opuścić Wilno (Mickiewicz, Malewski, Pietraszkiewicz, przez pewien czas również Jeżowski), w październiku 1821 filomaci powzięli uchwałę o zawieszeniu swego Towarzystwa do czasu opracowania nowych ustaw i powierzyli rolę kierowniczą Związkowi Przyjaciół, który przybrał wkrótce nazwę Filadelfistów i podzielił się na grupy błękitnych, kierujących Filaretami, i czerwonych, mających pracować nad całym społeczeństwem. Filadelfiści czerwoni próbowali m. in. opanować swym wpływem różne jawne organizacje studenckie w Wilnie, a nawet założyć swój komitet w seminarium duchownym. Na prowincji powstawały filie filareckie w Kownie, Białymstoku, Świsłoczy, Szczuczynie i Krzemieńcu. Członkowie organizacji pracujący poza Wilnem nazywali się filadelfistami zielonymi. Filomaci kierujący całą działalnością przybrali nazwę braci białych.

Tak rozległa działalność i wielka liczba młodzieży objętej organizacją nie pozwalały utrzymywać złudzeń co do zachowania tajności organizacji. Na początku roku 1822 Zan poinformował rektora o istnieniu Towarzystwa Filaretów. W odpowiedzi otrzymał polecenie: papiery filareckie oddać i organizację rozwiązać. W końcu kwietnia 1822 archiwum filareckie zostało spalone, a organizacja rozwiązana. Po paru tygodniach Zan rozpoczął ponowne werbowanie bardziej pewnych członków, pełną jednak działalność Filaretów wznowiono dopiero w grudniu 1822.

3 maja 1823 w gimnazjum wileńskim uczeń piątej klasy Michał Plater napisał na tablicy: „Vivat Konstytucja 3 maja, o jak słodkie wspomnienie dla rodaków!" Inny uczeń dopisał: „lecz nie masz, kto by się o nią upomniał". Fakt ten podany do wiadomości generał-gubernatora wileńskiego, a przez niego przekazany wielkiemu księciu Konstantemu w Warszawie, stał się powodem długiego śledztwa, którym zajął się osobiście senator Mikołaj Nowosilcow jako komisarz rządu rosyjskiego przy rządzie Królestwa Polskiego. Sprawa była uważana za tak groźną, że na pewien czas aresztowany został nawet rektor uniwersytetu Józef Twardowski.

Na trop Filaretów sprawę skierował Józef Massalski, który z niewiadomych przyczyn zgłosił się do policji i kazał się zawieźć do wielkiego księcia Konstantego, któremu osobiście miał przekazać jakieś ważne wiadomości. Rewizja przeprowadzona w jego mieszkaniu wydała w ręce policji m. in. listy filarety Jana Jankowskiego z wiadomością o zebraniach u Jana Czeczota. Po paru tygodniach więzienia Jankowski w dniu 22 października odkrył istnienie Towarzystwa Filaretów. Na tę wiadomość aresztowano przeszło 100 członków Towarzystwa. Pozostający na wolności Pietraszkiewicz stworzył komitet pomocy uwięzionym i ułatwiał porozumiewanie się pomiędzy nimi. W grudniu 1823 aresztowano w Berlinie Malewskiego; ten, przewieziony do Warszawy, wobec dowodów odkrycia tajnych związków zeznał, że istniało również Towarzystwo Filomatów. Zan, najsurowiej więziony jako przywódca, wziął na siebie całą winę za organi-

zację tajnego związku i nakazał zeznania o Towarzystwie Filaretów, a ratowanie przywódców filomackich.

Na wiadomość o procesie Filaretów w wielu szkołach na prowincji powstały wśród młodzieży związki, dążące do niesienia pomocy uwięzionym lub pomszczenia ich. Niektóre z nich zostały wykryte. Kilkunastu uczniów z Kiejdan, Kroż i Poniewieża podzieliło los skazanych „w sołdaty" pięciu uczniów gimnazjum wileńskiego obwinionych za napis z 3 maja 1823; niektórzy z nich mieli wyroki śmierci, zamienione na ciężkie roboty.

W kwietniu 1824 śledztwo w sprawie Filaretów zostało zakończone. Więźniów zwolniono z wyjątkiem Zana, Czeczota i Suzina oraz Jankowskiego, za którego nikt w Wilnie nie chciał dać poręki. Wyrok, opracowany przez powołany przez cara komitet, złożony z Nowosilcowa, ministra oświaty Aleksandra Szyszkowa i generała Aleksieja Arakczejewa, został zatwierdzony przez cara Aleksandra I w dniu 14 sierpnia 1824.

W wyroku jako winę filaretów uznano, że „myśleli rozszerzyć nierozsądną narodowość polską za pomocą nauczania". Dziesięciu filomatów i dziesięciu filaretów skazano na wywiezienie do guberni oddalonych od Polski, w tym Zan skazany również na rok a Czeczot i Suzin na sześć miesięcy twierdzy. Trzy osoby pozostawiono w kraju pod surowym dozorem policji miejscowej, dwóch księży pod szczególnym dozorem zwierzchności duchownej. Wykonanie wyroku nastąpiło w październiku 1824.

Równocześnie wyrok nakazywał wydalić z Wilna profesorów: Joachima Lelewela, Michała Bobrowskiego, Ignacego Daniłowicza i Józefa Gołuchowskiego. Już wcześniej, 20 października 1823, Adam Jerzy Czartoryski wręczył carowi podanie o dymisję ze stanowiska kuratora okręgu szkolnego wileńskiego. Dymisja została przyjęta i załatwiona w maju 1824, a 1 września 1824 kuratorem został Nowosilcow.

MATERIAŁY

1. Archiwum Filomatów. Rkpsy gromadził i przechował O. Pietraszkiewicz, po nim pozostały w rękach jego rodziny w Wilnie.

WYDANIA

a) Archiwum Filomatów. Cz. I: Korespondencja filomatów 1815-1823. T. 1-5. Wyd. J. Czubek. Kr. 1913.

b) Nieznane pisma Adama Mickiewicza (1817-1823). Z Archiwum Filomatów wyd. J. Kallenbach. Kr. 1910.

Zawartość: Pisma w sprawie organizacji Filomatów; wiadomości o Wydziale I Tow. Filomatów; mowy A. Mickiewicza; listy z 1819.

c) Archiwum Filomatów. Cz. II: Materiały do historii Towarzystwa Filomatów. T. 1-2. Wyd. S. Szpotański i S. Pietraszkiewiczówna. Kr. 1920-1921; t. 3 wyd. S. Pietraszkiewiczówna. Kr. 1934.

d) Archiwum Filomatów. Cz. III: Poezja filomatów. T. 1-2. Wyd. J. Czubek. Kr. 1922.

e) A. Łucki: Towarzystwo Filomatów. Wybór tekstów, wstęp i objaśnienia. Kr. 1924 *BN* I, 77.

f) A. Mickiewicz: Pisma i przemówienia filomatyczne (1817-1822). Oprac. A. Łucki w wyd.: Dzieła wszystkie. T. 5. W-wa 1933. (Wyd. sejmowe). Wyd. nast.: oprac. L. Płoszewski w wyd.: Dzieła. Wyd. nar. T. 5. W-wa 1950; toż przedr. w wyd.: Dzieła. (Wyd. jubileuszowe). T. 5. W-wa 1955.

g) A. Mickiewicz: Listy. Cz. 1. Oprac. S. Pigoń w wyd.: Dzieła. Wyd. nar. T. 14. W-wa 1953; toż przedr. w wyd.: Dzieła. (Wyd. jubileuszowe). T. 14. W-wa 1955.

h) A. Witkowska: Wybór pism filomatów. Konspiracje studenckie w Wilnie 1817-1823. Wyd. 2 zmienione. Wr.-Kr. 1959 *BN* I, 77.

2. W. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza podług zebranych przez siebie materiałów oraz z własnych wspomnień. T. 1. Poz. 1890.

Tu w dodatku kilka dokumentów, m. in.: Piętnaście prawideł postępowania... z 17 maja 1820; Przydomki nadawane promienistym; Spis więzień, w jakich trzymani byli filareci.

3. H. Mościcki: Promieniści — Filomaci — Filareci. W-wa 1916. Wyd. nast.: wyd. 2 W-wa 1919; wyd. 3 W-wa 1928.

Zawartość: Wybór dokumentów z 1817-1870, m. in.: Organizacja Towarzystwa Filaretów — wg zeznania I. Chodźki przed komisją śledczą.

4. Korespondencja księcia Adama Czartoryskiego i rektora Twardowskiego z lat 1822-1824. Wyd. J. Ogończyk. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 26 (1900); odb. Poz. 1899.

5. Z. Wasilewski: Promieniści, Filareci i Zorzanie. Dokumenty urzędowe dotyczące towarzystw tajnych na Litwie (1822-27). *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* t. 9 (1897).

Tu dokumenty z akt rektora W. Pelikana, wycofanych z akt Kuratorii Wileńskiej.

6. Dr Szeliga (J. Bieliński): Proces Filaretów w Wilnie. Dokumenta urzędowe z „Teki" rektora Twardowskiego. *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* t. 6 (1890); odb. Kr. 1890.

7. Akta procesu Filaretów. Rkpsy w Centralnym Państw. Arch. Republiki Litewskiej, Wil., nr 1342. Fragm. ogł. Z. Wasilewski, jw. poz. 5; zeznania A. Mickiewicza ogł. T. Wierzbowski: Z badań nad Mickiewiczem i utworami jego. W-wa 1916; zeznania J. Jeżowskiego ogł. H. Mościcki: Ze stosunków wileńskich w okresie lat 1816-1823. *Bibl. Warsz.* 1904 t. 2; przedr. w: Z filareckiego świata. W-wa 1924; zeznania T. Łozińskiego ogł. A. Witkowska, jw. poz. 1h.

8. M. Nowosilcow: Raport dla wielkiego księcia Konstantego dat. 13 maja 1824. Ogł. T. Wierzbowski: K istorii tajnych obszczestw i kružkow sriedi litowsko-polskoj mołodieži 1819-1823 gg. *Warszawskije uniwiersitietskije izwiestija* 1897 t. 8-9; odb. W-wa 1898; przekł. pol. A. Krechowiecki: Do historii Filaretów. *Rok Mickiewiczowski. Księga pam.* Lw. 1899; przedr. w: Prawdy i bajki. W-wa 1911; fragm. przedr. A. Łucki, jw. poz. 1e; A. Witkowska, jw. poz. 1h.

9. F. Kułakowski: Trzy listy do Stanisława Kiewlicza, dat. Jaszuny, 13 lipca i 17 lipca, Rzeczyca, 24 listopada 1824. Ogł. H. Łopaciński: Listy i wiersze F. Kułakowskiego. *Księga pam. ... A. Mickiewicza (1798-1898).* T. 1. W-wa (1898).

10. List filaretów, dat. Kazań 12 stycznia 1825. Ogł. Wł. K. (Korotyński). *Kur. Warsz.* 1906 nr 326.

11. M. Nowosilcow: Raport senatora... dla w. ks. Konstantego, dat. W-wa, 30 maja 1825. Ogł. H. Mościcki: Przyczynek do pobytu filomatów w Odessie (1825). *Kwart. Hist.* 1905 t. 19.

12. S. Pigoń: Głosy sprzed wieku. Szkice z dziejów procesu filareckiego. Wil. 1924.

Tu m. in. wykaz zaginionych akt procesu Filaretów wg katalogu policmajstra Szłykowa.

PAMIĘTNIKI

1. T. Krasiński: Dziennik ucznia Uniwersytetu Wileńskiego (1816-1818). Powst. 1818. Ogł. H. Mościcki: Z filareckiego świata. Zbiór wspomnień z lat 1816-1824. W-wa 1924.

2. F. Malewski: Dziennik więzienny. Powst. 1823-1824. Ogł. H. Mościcki, jw. poz. 1.

3. I. Łobojko: Pamiętnik. Rkps w Instytucie Literatury Ros. Akademii Nauk ZSRR, Leningrad. Fragm. ogł. S. Fiszman pt. Z pamiętnika Iwana Mikołajewicza Łobojki, profesora języka rosyjskiego i literatury rosyjskiej na Uniwersytecie Wileńskim. *Kwart. Instytutu Pol.-Radzieckiego* 1953 (nr) 2/3; przedr. w: Archiwalia Mickiewiczowskie. Wr. 1962.

4. J. Lelewel: Nowosilcow w Wilnie w roku szkolnym 1823/24. W-wa 1831. Wyd. nast.: wyd. 2 Bruksela 1843; tekst zmieniony w: Polska odradzająca się. Bruksela 1843; w: Polska, dzieje i rzeczy jej. T. 7. Poz. 1859; przedr. H. Mościcki: Promieniści — Filomaci — Filareci. W-wa 1916 i wyd. nast.

5. A. Mickiewicz: Dziadów część III. Paryż 1832 i wyd. nast.

6. J. Frank: Pamiętniki. T. 1-3. Powst. ok. 1840. Przekł. z franc., wstęp i przypisy W. Zahorskiego. Wil. 1913.

7. S. Jundziłł: Pamiętnik. Powst. ok. 1840. Fragm. ogł. (A. H. Kirkor): Obrazki litewskie. Ze wspomnień tułacza Sobarri. Poz. 1874; całość wyd. A. Kurpiel. *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* t. 13 (1904); odb. Kr. 1905.

8. M. Czarnocki: Krótka wiadomość o tajnych towarzystwach uczniów Uniwersytetu Wileńskiego aż do ich rozwiązania w r. 1824. Powst. 1844. Ogł. *Roczn. Tow. Przyj. Nauk w Wil.* t. 1 (1908); przedr. H. Mościcki, jw. poz. 1.

9. S. Morawski: Kilka lat młodości mojej w Wilnie (1818-1825). Powst. 1848. Wyd. A. Czartkowski i H. Mościcki. W-wa 1924; wyd. nast. W-wa 1959.

10. T. Zan: Notatki pamiętnikarskie. Powst. ok. 1850. Ogł. H. Mościcki, jw. poz. 1.

11. E. Ostaszewski: Silva rerum. Powst. w połowie XIX w. Wyd. E. Heleniusz (Iwanowski): Wspomnienia polskich czasów. T. 2. Lw. 1894.

12. E. z K. P. (Puffke): Wspomnienia wygnańca Litwina (1806-1834). Powst. przed 1851. Wyd. Poz. 1887; wyd. 2 Poz. 1891.

13. I. Zdanowicz (K. Piasecki): Pamiętnik o Filomatach i Filaretach. Paryż (1860) *Bibl. Lud. Pol.* Fragm. przedr. H. Mościcki, jw. poz. 4.

14. M. Malinowski: Księga wspomnień. Powst. 1864. Wyd. J. Tretiak. Kr. 1907 *Źródła do Dziejów Polski Porozbiorowych* III.

15. K. Kaczkowski: W Wilnie od roku 1815 do 1821. Powst. przed 1867. Ogł. pt. Wspomnienia z przeszłości. *Ojczyzna* 1875 nr 36-37; wyd. osob. pt. Wspomnienia ... ułożył T. Oksza Orzechowski. T. 1. Lw. 1876.

16. G. z Güntherów Puzynina: W Wilnie i w dworach litewskich. Pamiętnik z lat 1815-1843. Powst. przed 1867. Wyd. A. Czartkowski i H. Mościcki. Wil. 1928.

17. I. Domejko: Filareci i Filomaci. List (do Bronisława Zaleskiego). Powst. 1870. Ogł. *Roczn. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. Rok 1870-1872.* Poz. 1872; wyd. osob. Poz. 1872. Wyd. nast.: w skróceniu przedr. H. Mościcki, jw. poz. 4; całość wyd. H. Mościcki, jw. poz. 1.

18. A. Giller: Z wygnania. T. 1-2. Lw. 1870 *Bibl. Nar.* t. 6-7.

19. E. T. Massalski: Pamiętniki. Powst. przed 1879. Fragm. pt. W celi więziennej. (Z nie drukowanych pamiętników). Ogł. H. Mościcki, jw. poz. 4; fragm. pt. Z pamiętników (1799-1824). Ogł. H. Mościcki, jw. poz. 1.

20. A. E. Odyniec: Wspomnienia z przeszłości. *Kronika Rodz.* 1879-1883; wyd. osob. pt. Wspomnienia z przeszłości opowiadane Deotymie. W-wa 1884; fragm. przedr. H. Mościcki, jw. poz. 4.

21. O. Ślizień: Wspomnienia. Powst. 1882. Rkps Muz. Mickiewicza, W-wa; fragm ogł. L. Finkel pt. Z pamiętników Ottona Śliźnia. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 2 (1888); przedr. H. Mościcki, jw. poz. 1.

OPRACOWANIA

M. Mochnacki: Powstanie narodu polskiego w r. 1830 i 1831. T. 1. Paryż 1834 s. 409-416; wyd. nast. Poz. 1863. — N. J. Ł. M. Roszkowski: Wspomnienia o Cyprianie Daszkiewiczu. *Athenaeum* 1847 t. 3. — S. Barzykowski: Historia powstania listopadowego. T. 1. Powst. ok. 1850. Wyd. Aër (A. Rzążewski). Poz. 1883 s. 240-246. — G. Czernicki: Żywot i korespondencja T. Zana. Kr. 1863. [Rec.: *Dzien. Lit.* 1863 nr 34]. — S. Szołkowicz: O tajnych obszczestwach i uczebnych zawiedienijach siewiero-zapadnogo kraja pri kniazie A. Czartoryskom. *Zaria* 1871 t. 5. — A. Giller: Lista wygnańców polskich do roku 1860 spisana na Syberii. *Album Muz. Nar. w Rapperswyl. Na stoletnią rocznicę 1772 r.* Poz. 1872. — N. W. Bierg: Zapiski o polskich zagoworach i wosstanijach 1831-1862. Moskwa 1873; przekł. pol. W. Ralexa pt. Pamiętniki o polskich spiskach i powstaniach 1831-1862. Kr. 1880. — S. Barchatcew: Iz istorii wilenskogo uczebnogo okruga. *Russkij archiw* 1874 t. 1 s. 1150-1262. — A. Ligenza Niewiarowicz: Wspomnienia o Adamie Mickiewiczu. Lw. 1878. — Antoni J. (A. J. Rolle): Polonica. Materiały do dziejów Polski w pismach rosyjskich (1700-1862). *Rozpr. i Spr. AU* t. 11 (1879). —

Ign. Kl. (Klatecki): Promieniści. Poz. 1881. — A. Małecki: Filomaci w Wilnie 1805-1808. *Dla Zagrzebia. Album Koła Lit. we Lw.* Lw. 1881. — P. Chmielowski: Liberalizm i obskurantyzm na Litwie i Rusi (1815-1823). *Ateneum* 1883 t. 1-2; wyd. osob. W-wa 1898 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 21. — J. Tretiak: Mickiewicz w Wilnie. Poezja i życie. Cz. 2: 1818-1821. *Tyg. Powsz.* 1883 nr 12-16; wyd. osob. rozszerzone pt. Mickiewicz w Wilnie i Kownie. T. 2. Lw. 1884; wyd. 2 pt. Młodość Mickiewicza (1798-1824). Życie i poezja. T. 2. Petersb. 1898. — T. Ziemba: Przyjaźń i miłość w życiu Mickiewicza. (Okres wileński i kowieński). *Bibl. Warsz.* 1883 t. 2. — Chorąży (S. Godlewski): „Filareci" wileńscy i ich nowocześni komentatorowie. *Niwa* 1884 z. 232. — Kutiejnikow: Fiłariety. *Wilenskij istoriczeskij wiestnik* 1884. — Z. Librowicz: Polacy w Syberii. Kr. 1884. — S. F. Momidłowski: Filomaci i Filareci w Wilnie. *Roczn. Filarecki* 1886 i odb. [Rec.: L. Finkel. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 1 (1887); Z. Hordyński. *Kwart. Hist.* 1887 z. 2]. — J. Horoszkiewicz: O pieśniach filareckich. *Gaz. Nar.* 1887 nr 264. [Polemika: F. Konarski. *Gaz. Nar.* 1887 nr 268; J. Horoszkiewicz: Jeszcze w sprawie pieśni filareckich. *Gaz. Nar.* 1887 nr 274;

Z. Hordyński. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 2 (1888)]. — Z. Hordyński: Wiadomość o „Śpiewniku filareckim". *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 2 (1888). — T. Wierzbowski: Mickiewicz w Wilnie i Kownie 1815--1824. Przyczynek do biografii poety. *Bibl. Warsz.* 1888 t. 2; przedr. w: Z badań nad Mickiewiczem i utworami jego. W-wa 1916; toż w jęz. ros. *Wiestnik Jewropy* 1888 nr 9. — Dr Szeliga (J. Bieliński): Kilka słów o Filomatach i Filaretach. *Przew. Nauk. i Lit.* 1889. [Rec.: L. Finkel. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 4 (1890); J. Tretiak. *Kwart. Hist.* 1890]. — F. M.: Polstí Filomati i Filareti. *Narodní listy* 1889. — W. Gostomski: Dążenia Filaretów w świetle pojęć obecnych. *Ateneum* 1890 t. 2. [Rec.: B. Czarnik. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 5 (1891)]. — Alkar (A*; A. Kraushar): Bajkow. Z kartek pamiętnika rękopiśmiennego. (1824-1829). *Przew. Nauk. i Lit.* 1892; wyd. osob. Lw. 1893; wyd. 2 poprawione Kr. 1913. [Rec.: M. Pawlikowski. *Nowa Reforma* 1894; przedr. Alkar (A. Kraushar): Bajkow..., jw. wyd. 2, s. 3-9; *Świat* (Kr.) 1894 nr ?]. — H. Sawicka: O Filaretach. Chicago 1892. — E. Heleniusz (Iwanowski): Ostaszewski Eliasz. W: Wspomnienia polskich czasów dawnych i późniejszych. T. 2. Lw. 1894. — T. Wierzbowski: K istorii tajnych obszczestw i krużkow sriedi litowsko-polskoj mołodieżi w 1819-1823 gg. *Warszawskije uniwiersitietskije izwiestija* 1897 nr 8-9; wyd. osob. W-wa 1898. — B. Czarnik: Wieści o filaretach wileńskich we Lwowie. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 6 (1898). — M. Gawalewicz: Druh Mickiewicza (Tomasz Zan). Studium biograficzno-krytyczne. *Tyg. Pol.* 1898 nr 1-1899 nr 23 (z przerwami). — H. Łopaciński: Listy i wiersze Feliksa Kułakowskiego. *Księga pam. ... A. Mickiewicza (1798-1898)*. T. 1. W-wa (1898). — A. Krechowiecki: Do historii Filaretów. *Rok Mickiewiczowski. Księga pam.* Lw. 1899; przedr. w: Prawdy i bajki. W-wa 1911. — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579--1831). T. 3. Kr. 1899-1900. — J. Ogończyk: Oprac. wyd.: Korespondencja księcia Adama Czartoryskiego i rektora Twardowskiego z lat 1822-1824. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 26 (1900); toż odb. Poz. 1899. —

M. Gawalewicz: Poeta promienisty. Z filareckiej twórczości Tomasza Zana. *Kraj* 1900 nr 34-49 (z przerwami); 1901 nr 5-7; wyd. osob. W-wa 1911 *Książki dla Wszystkich*. [Rec.: H. M. *Bibl. Warsz.* 1911 t. 4; K. Kwieciński. *Pam. Lit.* R. 11 (1912)]. — I. Chrzanowski: Autograf „Majtka" Mickiewicza i poezje filaretów. Lw. 1901; przedr. pt. Album pani Ludwiki Kostrowickiej. W: Okruchy literackie. W-wa 1903. — J. Dzięciołowski: Nowy dokument do dziejów filaretyzmu. (Sztambuch p. Kostrowickiej). *Niwa Pol.* 1904 s. 5-6, 22-23, 56-57. — W. Gostomski: Ideały filareckie w „Odzie do młodości". W: Z przeszłości i teraźniejszości. Studia i szkice krytyczno-literackie. W-wa 1904. — H. Mościcki: Ze stosunków wileńskich w okresie 1816-1823. *Bibl. Warsz.* 1904 t. 2; przedr. w: Z filareckiego świata. Zbiór wspomnień z lat 1816-1824. W-wa 1924. — Z-ski: Uniwersytet w niebezpieczeństwie. *Noworocznik Litewski na r. 1904*. Wil. 1904. — J. Kallenbach: Kuratoria Wileńska. W: Czasy i ludzie. W-wa 1905. — H. Mościcki: Przyczynek do pobytu filomatów w Odessie (1825). *Kwart. Hist.* t. 19 (1905). — F. Przyjemski: Dążności etyczne młodzieży filareckiej. *Teka* 1905 nr 1-2. — Z. Wasilewski: Szkoła w oblężeniu. W: Śladami Mickiewicza. Szkice i przyczynki do dziejów romantyzmu. Lw. 1905. — M. Brensztejn: „Bracia Czarni". Kartka z przeszłości Litwy. *Bibl. Warsz.* 1906 t. 2. — A. Karpowicz: Filareci i Filomaci. *Dzien. Wil.* 1906 nr 56-79. — M. Rolle: Spod filareckiego sztandaru. *Gaz. Lw.* 1906 nr 89, przedr. w: Z minionych stuleci. Szkice historyczne i literackie. Lw. 1908. — M. Synoradzki: Mickiewicz przed sądem. *Biesiada Lit.* 1906 nr 14-16, 18-24, 26. — M. Synoradzki: Senator Nowosilcow i młodzież litewska. *Biesiada Lit.* 1906 nr 27-37. — J. Tretiak: O nieznanych pamiętnikach Mikołaja Malinowskiego jako ważnym przyczynku do historii prześladowania Filaretów w Wilnie. (Streszcz. referatu). *Spr. AU* 1906 nr 1.— H. Mościcki: Tło historyczne trzeciej części „Dziadów". *Bibl. Warsz.* 1907 t. 2; przedr. zmieniony w: Wilno i Warszawa w „Dziadach" Mickiewicza. Tło historyczne trzeciej części „Dziadów". W-wa 1908. — F. Przyjemski: Proces filarecki. *Spr. Dyrekcji c.-k. VII Gimn. we Lw. za r. szk. 1908*. Lw. 1908. —

Skarb rękopiśmienny po Filomatach i Filaretach. *Kur. Lw.* 1908 nr 102. — Archiwum Filomatów. *Przegl. Bibl.* 1909 z. 1-2. — J. Kallenbach: Archiwum Filomatów. *Bibl. Warsz.* 1909 t. 1; toż *Goniec Wil.* 1909 nr 136-137. — S. Pietraszkiewiczówna: Dzieje Filomatów w zarysie. Słowo wstępne J. Kallenbacha. *Przegl. Powsz.* 1909 t. 102-104; 1910

t. 105; 1911 t. 109; wyd. osob. Kr. 1912. [Rec.: M. Kridl. *Książka* 1912 nr 10; J. Migowa. *Głos Narodu* 1912 nr 112; H. Mościcki. *Bibl. Warsz.* 1912 t. 3; Z. Bujakowski. *Przegl. Hist.* 1913 t. 17]. — J. Kallenbach: Lata uniwersyteckie Mickiewicza. (1815-1819). *Bibl. Warsz.* 1910 t. 1. [Rec.: J. Ujejski. *Pam. Lit.* R. 10 (1911)]. — J. Kallenbach: Słowo wstępne. W: Nieznane pisma Adama Mickiewicza (1817-1823). Z Archiwum Filomatów. Kr. 1910. [Rec.: J. Kleiner. *Słowo Pol.* 1909 nr 478, 482; S. Tarnowski. *Przegl. Pol.* 1909/10 t. 3; J. Lorentowicz: Filomatyzm Mickiewicza. *Literatura i Sztuka* (dod. do *Nowej Gaz.*) 1911 nr 14]. — Ilicz: Kilka doświadczeń z ruchu Filomatów w Wilnie. *Zarzewie* 1910 nr 3-4. — H. Mościcki: Młodzież litewska i dekabryści. *Bibl. Warsz.* 1910 t. 1; przedr. w: Pod znakiem Orła i Pogoni. W-wa 1915; toż wyd. 2 W-wa 1923. — H. Mościcki: Przed „daleką nieznajomą drogą...". (Z dziejów Wilna w 1824 r.). *Kwart. Litewski* 1910 t. 1; przedr. pt. Ostatni pobyt Mickiewicza w Wilnie. W: Pod znakiem Orła i Pogoni, jw. — A. Kraushar: Przedmowa. W: M. Gawalewicz: Poeta promienisty. Z filareckiej twórczości Tomasza Zana. W-wa 1911 *Książki dla Wszystkich.* — H. Mościcki: Promieniści. *Tyg. Ilustr.* 1912 nr 51. — A. Ł. Pogodin: A. Mickiewicz. Jego żizn' i tworczestwo. T. 1. Moskwa 1912. — S. Szpotański: Filomaci. *Czas* 1912 nr 182. — Z. Bujakowski: Sprawa Zana i Domejków z chorążym Pelskim. Kartka z dziejów Uniwersytetu Wileńskiego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1913; odb. Lw. 1913. — S. Szpotański: Mickiewicz jako filomata. *Bibl. Warsz.* 1913 t. 2. — J. Kallenbach: Ród Filomatów. *Bibl. Warsz.* 1914 t. 1 i odb. — [Archiwum Filomatów. Rec.]: J. Kleiner. *Książka* 1914 nr 1-2; J. Kleiner. *Pam. Lit.* R. 14 (1916). — J. Kleiner: Wśród filomatów. *Kronika Powsz.* 1914 nr 1-3.— M. Szyjkowski: Wileńscy przyjaciele Mickiewicza. *Krytyka* 1914 t. 3. — J. Tokarzewicz (Hodi): Album promienistych. Wyd. razem z: M. Malinowski: Dziennik. Wil. 1914. —

J. Lewicki: Z tajemnic filomackich. *Spr. Dyr. Pryw. Gimn. Żeńskiego J. i M. Lewickich w Kr. za r. 1915/16.* Kr. 1916; odb. Kr. 1917. — S. Pigoń: Jeszcze o nauczaniu historii literatury polskiej XIX w. *Szkoła Pol.* 1916 z. 10; przedr. w: Do podstaw wychowania narodowego. Kr. 1917; toż wyd. 2 rozszerzone Lw. 1920. — S. Mękarski: Stulecie polskich organizacyj akademickich (1817-1917). *Kur. Lw.* 1917 nr 601-604. — M. Szyjkowski: Filomaci (w 100 rocznicę). *Ilustr. Kur. Codz.* 1917 nr 308. — J. Tretiak: Adam Mickiewicz w świetle nowych źródeł 1815-1821. Kr. 1917. — E. Zdrojewski: Filomaci. *Kur. Warsz.* 1917 nr 272. — T. Dobrowolski: (H. Mościcki: Promieniści — Filareci — Filomaci. Rec.). *Muzeum* 1918 t. 1. — J. Kallenbach: Filomatyzm w setną rocznicę założenia ich towarzystwa. *Muzeum* 1918 t. 1. — I. W. Kosmowska: Związki młodzieży. W setną rocznicę założenia Towarzystwa Filomatów. W-wa 1918. — S. Mękarski: Sto lat Filomatów. *Muzeum* 1918 t. 1. — W. Bruchnalski: Z powodu wznowienia Uniwersytetu Wileńskiego. Uwag kilka z epoki mickiewiczowskiej. *Czasop. Pedag.* 1919/ /20. — Z. Gąsiorowska: Warszawa w opinii filomatów. *Tyg. Ilustr.* 1919 nr 11. — J. Kallenbach: Triumf Filomatów. Z powodu wskrzeszenia Uniwersytetu Wileńskiego. *Nasz Kraj* 1919 nr 173-174, 177; wyd. osob. W-wa 1920. — S. Pigoń: Oddźwięki procesu Filaretów w twórczości J. Niemcewicza. *Kur. Warsz.* 1919 nr 2; przedr. w: Z epoki Mickiewicza. Studia i szkice. Lw. 1922.— S. Szpotański: Pochodzenie i idea wileńskiego Towarzystwa Filomatycznego. *Nasz Kraj* 1919 nr 193. — S. Pigoń: Filomaci wileńscy. *Gaz. Nar.* 1920 nr 66 i n.; przedr. w: Do podstaw wychowania narodowego. Wyd. 2 rozszerzone. Lw. 1920. —

L. Janowski: Historiografia Uniwersytetu Wileńskiego. Wil. 1921. — S. Pigoń: Sprawa o celę Konrada. *Tyg. Ilustr.* 1921 nr 49-50. — S. Szpotański: Adam Mickiewicz i jego epoka. T. 1: Racjonalizm i romantyzm. W-wa 1921. — M. Brensztejn: Biblioteka uniwersytecka w Wilnie do 1832 r. Wil. 1922; wyd. 2 Wil. 1925. — I. W. Kosmowska: Uniwersytet Wileński w epoce Filaretów. *Siew* 1922 nr 47. — S. Pigoń: Rola Filomatów wileńskich w dziejach patriotyzmu polskiego. *Ognisko* 1922 nr 3. — J. Iwaszkiewicz: „Plemię Sarmatów". Kartka z dziejów tajnych związków na Uniwersytecie Wileńskim. *Ateneum Wil.* 1923 z. 3-4. — L. Janowski: W promieniach Wilna i Krzemieńca. Wil. 1923. [Rec.: J. Iwaszkiewicz. *Przegl. Warsz.* 1924 nr 28]. — A. Łuckiewicz: Prawda o „celi Konrada". W setną rocznicę procesu Filomatów. Wil. 1923. [Polemika: S. Pigoń: Nieprawda i prawda o celi Konrada. *Dzien. Wil.* 1924 nr 46, 49-54; wyd. osob. rozszerzone Wil. 1924; J. Kłos: Na marginesie dyskusji w spra-

wie „celi Konrada". Wil. 1924; A. Łuckiewicz. *Przegl. Wil.* 1924 nr 6]. — J. N. Miller: Przezwyciężenie filomatyzmu przez Mickiewicza. *Przegl. Warsz.* 1923 nr 23. — S. Pigoń: Dziejowa rola procesu filareckiego. (Na setną rocznicę). *Dzien. Wil.* 1923 nr 97; przedr. w: Głosy sprzed wieku. Wil. 1924. — S. Pigoń: Józef Staniszewski i Kanuty Rusiecki w procesie filareckim. *Słowo* 1923 nr 114. — S. Pigoń: „Pieśń Filaretów" przed sądem. *Tyg. Ilustr.* 1923 nr 2-3; przedr. jw. — W. Borowy: Towarzystwo Filomatów. *Warszawianka* 1924 nr 59; przedr. w: Kamienne rękawiczki i inne studia i szkice literackie. W-wa 1932; przedr. w: Studia i rozprawy. T. 1. Wr. 1952. — Cz. J. (Jankowski): Pokłosie obchodu. *Słowo* 1924 nr 252. — J. Kallenbach: Stulecie Filomatów. *Nowa Reforma* 1924 nr 295. — I. W. Kosmowska: Związki Filomatów, ich zadania i cele. W: Związki młodzieży polskiej od 1815 do naszych czasów. W-wa 1924. — A. Łucki: Wstęp i oprac. wyd.: Towarzystwo Filomatów. Kr. 1924 *BN* I, 77. — H. Mościcki: Projekty połączenia Litwy z Królestwem Polskim w okresie 1813-1830. W: Pod berłem carów. W-wa 1924. — S. Pigoń: Głosy sprzed wieku. Szkice z dziejów procesu filareckiego. Wil. 1924 (1923). [Rec.: Licz (L. Abramowicz). *Przegl. Wil.* 1923 nr 18; S. Bednarski. *Przegl. Powsz.* 1924 t. 163 s. 73-74; W. Borowy. *Warszawianka* 1924 nr 59; J. Iwaszkiewicz. *Przegl. Warsz.* 1924 nr 28]. — H. Mościcki: Z filareckiego świata. Zbiór wspomnień z lat 1816-1824. W-wa 1924. [Rec.: S. Cywiński. *Dzien. Wil.* 1925 nr 46; A. C. (Černy). *Slovanský přehled* 1925; F. Gawroński-Rawita. *Rzeczpospolita* 1925 nr 49; Cz. J. (Jankowski). *Słowo* 1925 nr 25, 27; Z. Szmydtowa. *Bluszcz* 1925 nr 17; XX. *Przegląd Wszechpol.* 1925; *Kur. Pol.* 1925 nr 39]. —

S. Pigoń: „Występne" książki. Kartka z dziejów procesu filareckiego. *Prace Filol.* 1927 t. 12 (= *Prace polon. ofiarowane J. Łosiowi*...); przedr. w: Z dawnego Wilna. Szkice obyczajowe i literackie. Wil. 1929. — M. Brensztejn: Filomata w Krożach. (Jan Sobolewski) 1821-1823. *Księga pam. ku uczczeniu 350 rocznicy założenia i 10 wskrzeszenia Uniw. Wil.* Wil. 1929.—W. Tatarkiewicz: Z dziejów gmachu uniwersyteckiego w Wilnie. Tamże. — E. Ł.: Z poszukiwań archiwalnych. Notatka o „Promienistych". *Kur. Wil.* 1930 nr 163. — J. Kulpa: Towarzystwo Filomatów w świetle ich poezji. *Kur. Lit.-Nauk.* 1930 nr 40. — S. Małachowski-Łempicki: Wolnomularstwo a związki tajne młodzieży wileńskiej. W: Wolnomularstwo na ziemiach dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego 1776-1822. Dzieje i materiały. Wil. 1930 *Rozpr. Wydz. III Tow. Przyj. Nauk w Wil.* t. 4 z. 1. — K. Mężyński: Patriotyzm filomatów i ich stosunek do Rosji. *Księga pam. wyd. na dziesięciolecie istnienia Koła Polonistów Uniw. Poz.* Poz. 1930. — W. Tokarz: Czasy wrzenia. *Polska, jej dzieje i kultura.* T. 3. W-wa b. r. (ok. 1930) s. 116-124. — Z. Jabłońska Erdmanowa: Oświecenie i romantyzm w stowarzyszeniach młodzieży wileńskiej na początku XIX w. Wil. 1931 *Rozpr. Wydz. III Tow. Przyj. Nauk w Wil.* t. 4 z. 2. [Rec.: M. Danilewiczowa. *Pam. Warsz.* 1930 z. 10-12]. — A. Markwicz: Filomaci (1816-1826). Cz. 1: Wilno. Wielkopolska. Grudziądz 1931. — S. Pigoń: Zamiary wydawnicze Filomatów. *Akademik Wil.* 1931 nr 1. — J. Ujejski: Dzieje polskiego mesjanizmu do powstania listopadowego włącznie. Lw. 1931. —

T. Sinko: Udział Polaków w bojach i pracach Hellady. *Przegl. Współcz.* 1932 t. 42 nr 125. — M. Dunajówna: Tomasz Zan. Lata uniwersyteckie 1815-1824. Wil. 1933 *Rozpr. i Materiały Wydz. I Tow. Przyj. Nauk w Wil.* t. 5 z. 1. — T. Sinko: Hellada i Roma w Polsce. Przegląd utworów na tematy klasyczne w literaturze polskiej ostatniego stulecia. Lw. 1933. — S. Szaleska: Poezja filomatów na tle ich korespondencji. Kr. 1933. — A. Załuska: Poezja opisowa Delille'a w Polsce. Kr. 1934. — M. Dunajówna: Filomaci na prowincji. Wil. 1935 *Bibl. Poradni Dydaktyczno-Wychowawczej przy Kuratorium Okręgu Szk. Wil.* nr 10. — M. Dunajówna: Filomaci w Wilnie. Wil. 1935 *Bibl. Poradni*... (jw.) nr 9. [Rec.: H. Mościcki. *Nowa Książka* 1935 z. 5]. — R. Dyboski: Wilno a Syberia. *Sybirak* 1935 nr 3. — W. Grzmielewska: Wilno na szlaku Syberii. Tamże. — W. Hahn: (Archiwum Filomatów. Cz. 2 t. 3. Rec.). *Nowa Książka* 1935 z. 4. — J. Kulpa: Mickiewicz w świetle poezji filomatów. *Filomata* 1935 nr 68. — M. Szyjkowski: Wileńscy filomaci w Pradze. (Z cyklu „Polskie peregrynacje do Pragi i Karlowych Warów"). *Pam. Lit.* R. 32 (1935); przedr. pt. Filomaci w Pradze. W: Polskie peregrynacje do Pragi i Karlowych Warów od Augusta Mocnego do A. Mickiewicza. Bydgoszcz 1936. — S. Warszawska: Filomaci wileńscy a Horacy. *Filomata* 1935 nr 75. — H. Życzyński: Kandydatura filomatów na tron polsko-litewski. *Prąd* 1935 t. 28; przedr. w: Adam Mickiewicz. 1. Mło-

dość. Lubl. 1936. — Ł. KURDYBACHA: Stosunki literacko-kulturalne Wilna ze Lwowem w początkach XIX w. (Streszcz. referatu). *Spr. Tow. Nauk. we Lw.* t. 16 (1936). — S. CYWIŃSKI: Literatura w Wilnie i Wilno w literaturze. *Wilno i Ziemia Wileńska. Zarys monograficzny.* T. 2. Wil. 1937 i odb. — L. PODHORSKI-OKOŁÓW: Niebezpieczny bilet. *Kur. Warsz.* 1937 nr 153. — J. DUCHNOWSKI: Ziemia walczącego ideału. *Ziemia Lidzka* 1938 nr 5-6. — Z. OBRZUD: Legenda Filomatów a rzeczywistość. *Kultura* 1938 nr 30. — W. POBÓG-MALINOWSKI: Polacy na Syberii. *Przegl. Współcz.* 1938 t. 66 nr 195-197. —

S. LINOWSKA: Twórcza więź. *Płomień* 1946 nr 3. — T. ŁOPALEWSKI: Z młodzieńczej twórczości Mickiewicza. *Prace Polon.* S. IV (1946). — Z. NIEMOJEWSKA-GRUSZCZYŃSKA: Razem, młodzi przyjaciele! *Płomień* 1946 nr 1. — S. PIGOŃ: Filomata na wygnaniu. W: Wśród twórców. Studia i szkice z dziejów literatury i oświaty. Kr. 1947. — S. KAWYN: Mickiewicz wśród filomatów i filaretów. W: Z badań nad legendą Mickiewiczowską. Studia i szkice fenograficzne. Lubl. 1948. — J. KLEINER: Mickiewicz. Wyd. 2. T. 1. Lubl. 1948. — J. N. MILLER: Miraże filomatyzmu. *Wiedza i Życie* 1949 nr 5. — S. PIGOŃ: Klimat „Promienistych". *Listy z Teatru* 1947 nr 11. —

L. BAUMGARTEN: Dekabryści a Polska. W-wa 1952. — L. PODHORSKI-OKOŁÓW: Realia Mickiewiczowskie. W-wa 1952. — S. FISZMAN: Wspomnienia Iwana Łobojki o procesie Filaretów. *Kwart. Instytutu Pol.-Radzieckiego* 1953 (nr) 2/3; przedr. pt. Z pamiętnika Iwana Łobojki o Uniwersytecie Wileńskim i o procesie Filomatów. W: Archiwalia Mickiewiczowskie. Wr. 1962. — S. ŻÓŁKIEWSKI: Spór o Mickiewicza. Wr. 1953 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 16. — Z. SKWARCZYŃSKI: O działalności Kazimierza Kontryma na tle ruchu umysłowego i społecznego w Wilnie w latach 1812-1822. *Przegl. Nauk Hist. i Spol.* T. 4 (1954). — J. SZACKI: O polskich rewolucjonistach szlacheckich drugiego i trzeciego dziesięciolecia XIX wieku. *Myśl Filoz.* 1955 z. 4. —

A. WITKOWSKA: Czy Mickiewicz „przezwyciężył" filomatyzm? *Życie Lit.* 1955 nr 48. — A. WITKOWSKA: Filomatyzm Mickiewicza. W-wa 1955 *Materiały Dyskusyjne Komisji Nauk. Obchodu Roku Mickiewicza PAN.* (Maszynopis powielany). — M. DERNAŁOWICZ: Memoriał Franciszka Malewskiego. W zbiorze: Miscellanea z okresu romantyzmu. Wr. 1956 *Arch. Lit.* t. 1. — Z zagranicy. W Wilnie odnaleziono Archiwum Filomatów. *Życie Lit.* 1956 nr 17. — H. BATOWSKI: Wstęp i oprac. wyd.: Dekabryści. Wr. 1957 *BN* II, 106. — M. DERNAŁOWICZ, K. KOSTENICZ, Z. MAKOWIECKA: Kronika życia i twórczości Mickiewicza. Lata 1798-1824. W-wa 1957. — S. KASZYŃSKI: Uwagi o teatrze wileńskim w czasach Mickiewicza (1816-1823). *Prace Polon.* S. XIII (1957). — S. SKWARCZYŃSKA: „Penelope" i kilka innych lipskich wydawnictw z czasów młodości Mickiewicza. W: Mickiewiczowskie „powinowactwa z wyboru". W-wa 1957. — M. KUKIEL: Mickiewicz w podziemiu (1816-1824). *Adam Mickiewicz 1855-1955.* Londyn 1958 i nadb. — S. ŚWIRKO: Filomaci a folklor. W zbiorze: Ludowość u Mickiewicza. W-wa 1958. — S. KOLBUSZEWSKI: Echa śląskie w pismach filomatów. W: Romantyzm i modernizm. Studia o literaturze i kulturze. Kat. 1959. — A. WITKOWSKA: Wstęp i oprac. wyd.: Wybór pism filomatów. Konspiracje studenckie w Wilnie 1817-1823. Wyd. 2 zmienione. Wr. 1959 *BN* I, 77. [Rec.: W. BILLIP: Nad pismami filomatów. *Nowe Książki* 1959 nr 21; K. KOSTENICZ. *Pam. Lit.* R. 51 (1960) z. 4; A. KAMIŃSKI. *Przegl. Hist.-Oświatowy* 1960 nr 2]. —

A. KOWALSKA: O kontaktach Lelewela z filomatami i prasą warszawską. *Przegl. Hum.* 1962 nr 5. — Z. SKWARCZYŃSKI: Szubrawcy a filomaci. We wstępie do wyd.: „Wiadomości Brukowe". Wybór artykułów. Wr. 1962 *BN* I, 178, s. XCI-XCV. — A. WITKOWSKA: Rówieśnicy Mickiewicza. Życiorys jednego pokolenia. W-wa 1962. [Rec.: S. TREUGUTT: Zakon przyjaciół. *Przegl. Kult.* 1962 nr 47; W. WEINTRAUB: Filomaci na nowo odczytani. *Wiadomości* (Londyn) 1962 nr 46; Z. J. NOWAK: Wizerunek pokolenia mickiewiczowskiego. *Ruch Lit.* 1963 nr 5/6]. — A. WITKOWSKA: Światopogląd filomatów wileńskich w l. 1817-1823. Powst. 1962. Rkps Bibl. IBL nr 324. [Rec.: K. GÓRSKI. Rkps Bibl. IBL nr 325; M. JANION. Rkps Bibl. IBL nr 326]. — A. KAMIŃSKI: Polskie związki młodzieży (1804-1831). W-wa 1963. — Z. KAWYN-KURZOWA: Język filomatów i filaretów. Przyczynek do dziejów języka polskiego XIX wieku. Słowotwórstwo i słownictwo. Wr. 1963. — K. MĘŻYŃSKI: Adam Mickiewicz a Godfryd Ernest Groddeck. *Zeszyty Nauk. Wydz. Hum. WSP w Gdańsku* 1963 z. 5. Gdańsk 1963. — W. ZAJEWSKI: Spór o podziem-

ną działalność polityczną Lelewela w Wilnie i o jego wpływ na filomatów. *Przegl. Hum.* 1963 nr 2.

Bibliograficzne zestawienia podają: A. Łucki, zob. Materiały poz. 1e. — A. Witkowska, zob. Materiały poz. 1h.

KOTERIA PETERSBURSKA (1841—1850)

Inne nazwy: KOTERIA KATOLICKO-SZLACHECKICH PISARZY; KOTERIA WOŁYŃSKO-LITEWSKA; KOTERIA TYGODNIKOWA; PENTARCHIA.

Powstanie koterii wiąże się z inicjatywą Michała Grabowskiego na początku roku 1839, by wydawać w Kijowie czasopismo literackie pt. *Przeglądnik Literatury Rosyjskiej i Polskiej* lub *Przeglądnik Literatur Słowiańskich.* Celem czasopisma miało być zaznajamianie społeczeństwa polskiego z literaturą rosyjską i zachodniosłowiańską, a społeczeństwa rosyjskiego z polskim ruchem literackim. Dla swego projektu Grabowski pozyskał przebywających wówczas w Kijowie Ignacego Hołowińskiego i Henryka Rzewuskiego, następnie zwrócił się do wielu pisarzy na Ukrainie, Wołyniu i Litwie, m. in. do Józefa Ignacego Kraszewskiego, z prośbą o współpracę.

Generał-gubernator kijowski Dymitr Bibikow odmówił zgody na wydawanie pisma, Grabowski jednak nie ustawał w zabiegach i wspólnie z Rzewuskim listami zapraszali pisarzy, pochodzących przeważnie spośród zamożnej szlachty, do udziału w najbliższych dorocznych kontraktach kijowskich (styczeń-luty), ażeby przy spotkaniu przedyskutować projekt organizacji Towarzystwa Starożytności i Literatur Słowiańskich. Po wstępnych rozmowach w Kijowie w lutym 1841 Rzewuski zaprosił literatów na zjazd w swym majątku Cudnowie na Wołyniu.

Zjazd w Cudnowie obradował od 5 do 12 czerwca 1841. Wzięło w nim udział kilkunastu pisarzy, wśród nich trzej organizatorzy i Józef Ignacy Kraszewski. W Cudnowie nie związano się organizacyjnie, ale postanowiono skupić się pod hasłem katolicyzmu i lojalności oraz wzajemnie popierać i oddziaływać na organizację polskiego ruchu literackiego. Nie mogąc wydawać własnego pisma, wodzowie koterii pozyskali sobie Józefa Emanuela Przecławskiego i za organ przyjęli jego *Tygodnik Petersburski* (1830--1859).

Realizacja postanowień cudnowskich przybrała najpierw postać licznych recenzji pochwalnych, pisanych nawzajem o swych utworach przez członków koterii głównie w *Tygodniku Petersburskim,* częściowo również w *Athenaeum,* oraz ataków na pisma inne, przede wszystkim warszawskie, o tendencjach demokratycznych, którym wkrótce potrafiła przeciwstawić wydawanego przez Eleonorę Ziemięcką *Pielgrzyma* (1842-1846) o tendencjach katolickich. Żywym objawem działalności koterii było zorganizowanie kilku wieczorów literackich, m. in. z udziałem Kraszewskiego, w czasie kontraktów kijowskich w lutym 1842.

Szybko jednak zaczęły powstawać opory przeciw hegemonii koterii i jej oddziaływaniu ideologicznemu. Najpierw oburzenie wywołały *Mieszaniny obyczajowe Jarosza Bejły* (1841, 1843), w których Rzewuski głosił idee unicestwienia narodowości polskiej i wchłonięcia jej przez naród rosyjski. Potem protest wywołało stanowisko Grabowskiego, który w liście do Juliusza Strutyńskiego, adiutanta generał-gubernatora Bibikowa, i w projekcie czasopisma *Słowianin* (1843) ofiarował władzom carskim pomoc w umacnianiu w społeczeństwie polskim idei panslawistów rosyjskich.

Pierwszy odpadł od koterii Kraszewski, rozpoczynając trwające kilka lat ciągłe utarczki publicystyczne z Rzewuskim. Jego miejsce zajął Ludwik Sztyrmer, przebywający stale w Petersburgu pułkownik sztabu generalnego. Ponieważ w tym czasie (1842) do Petersburga przeniósł się na stanowisko rektora Akademii Duchownej Ho-

łowiński, a wkrótce potem przyjechał i Rzewuski, tu się skupili wodzowie koterii określanej odtąd mianem „tygodnikowej” lub „petersburskiej”, wreszcie „pentarchii”.

Pentarchia (Hołowiński, Przecławski, Rzewuski, Sztyrmer i coraz luźniej z nią związany, przebywający na Ukrainie Grabowski) rządziła *Tygodnikiem Petersburskim*, lecz coraz mniejszy miała wpływ na życie literackie w kraju, w którym coraz silniej dochodziły do głosu idee demokratyczne, przygotowujące rewolucję 1846 i 1848 roku. Nie udały się Hołowińskiemu próby ponownego pozyskania Kraszewskiego, natomiast z powodzeniem zaczęli atakować koterię niektórzy dawni jej młodzi zwolennicy: Zenon Fisz, Jakub Jurkiewicz i Antoni Marcinkowski, wydając najpierw w Petersburgu, potem w Kijowie czasopismo *Gwiazda* (1846-1849).

Próbą odzyskania wpływów i przeszczepienia ich na inny teren była działalność Rzewuskiego (przy współpracy Grabowskiego) jako redaktora *Dziennika Warszawskiego* (1851-1856).

OPRACOWANIA

Zagadnienia dotyczące koterii są poruszane fragmentarycznie w pracach odnoszących się do pisarzy z nią związanych, są więc podane w opracowaniach tych pisarzy (tam również związane z koterią materiały drukowane i rękopiśmienne). Poniżej są wymienione tylko niektóre prace, poświęcające więcej uwagi zagadnieniu koterii jako grupy.

S. Chołoniewski: Potajemne usiłowania skrzywienia opinii narodowej w prowincjach naszych za pomocą periodycznego piśmiennictwa. Powst. 1843. Wyd. w: Obrazy z galerii życia mego. Lw. 1890. — M. Jezierski: Ruch literacki w Kijowie 1840-1852. *Ruch Lit.* 1877 nr 20. — T. Bobrowski: Pamiętniki. T. 1-2. Powst. 1879-1890. Wyd. Lw. 1900. — J. T. H. (Tokarzewicz Hodi): Triumwirat ukraiński. *Kraj* 1883 nr 47. — P. Chmielowski: Józef Ignacy Kraszewski. Kr. 1888 s. 115-227. — P. Chmielowski: Z dziejów postępu i reakcji u nas. *Prawda. Książka zbior. ... A. Świętochowskiego.* Lw. 1899. — Z. Klarnerówna: Słowianofilstwo w literaturze polskiej lat 1800 do 1840. W-wa 1926. — A. Bar: O apostazji politycznej Henryka Rzewuskiego. *Przegl. Współcz.* 1928 t. 27 nr 78. — B. Gubrynowicz: Epizod z walki J. I. Kraszewskiego z H. Rzewuskim. *Pam. Lit.* R. 28 (1931) z. 2. — A. Bar: Stanowisko polityczne Michała Grabowskiego. *Prace hist.-lit. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936. — F. Bielak: Między „Tygodnikiem Petersburskim” a „Gwiazdą” kijowską. *Księga ku czci J. I. Kraszewskiego.* Łuck 1939. —

M. Janion: Uwagi o polskim słowianofilstwie. *Kwart. Instytutu Pol.-Radzieckiego* 1952 nr 1. — M. Żmigrodzka: Walka o realizm w estetyce i krytyce literackiej kraju w latach 1831-1848. *Pam. Lit.* R. 44 (1953) z. 1-2. — M. Żmigrodzka: Edward Dembowski i polska krytyka romantyczna. W-wa 1957. — M. Straszewska: Czasopisma literackie w Królestwie Polskim w latach 1832-1848. Cz. 2. Wr. 1959 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 23. — M. Inglot: Poglądy literackie koterii petersburskiej w latach 1841-1843. Wr. 1961 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 73. [Rec.: Koteria petersburska. *Nowe Książki* 1961 nr 13; M. Danilewiczowa: „Koteria petersburska”. *Wiadomości* (Londyn) 1962 nr 19; M. Straszewska. *Pam. Lit.* R. 53 (1962) z. 2; A. Bartoszewicz. *Ruch Lit.* 1963 nr 2].

POEZJA POWSTANIA LISTOPADOWEGO (1830—1832)

Powstanie listopadowe było przygotowywane w dużym stopniu pod postacią literackiej walki klasyków z romantykami. Wybuch powstania został powitany cytatem z *Ody do młodości* i przypomnieniem *Konrada Wallenroda*, w szeregach powstańczych stanęło wielu poetów, pragnących służyć ojczyźnie zarówno bronią, jak piórem. Już w pierwszych dniach grudnia 1830 ukazały się wiersze pełne entuzjazmu do rozpoczętej walki, później powstawały coraz to nowe i liczniejsze pieśni bojowe i obozowe, marsze, pobudki do walki z wrogiem, hymny zwycięstwa, panegiryki na cześć wodzów lub satyry na nich po klęskach, wreszcie elegie pełne smutku po upadku

sprawy narodowej. Poezja towarzyszyła wszelkim przejawom walki, toteż znajduje w niej odbicie niemal cały przebieg powstania.

Jako pierwsi poeci powstania najbardziej się wsławili Rajmund Suchodolski (*Dalej, bracia, do bułata*; *Patrz, Kościuszko, na nas z nieba*; *Rżnijcie nam od ucha tęgiego mazura*) i Juliusz Słowacki (*Oda do wolności*; *Hymn*; *Kulik*). Obok nich wkrótce zasłynęli Stefan Garczyński, Konstanty Gaszyński, Maurycy Gosławski, Seweryn Goszczyński, Hieronim Kajsiewicz, Bruno Kiciński, Franciszek Kowalski i Stefan Witwicki. Jako autorzy pieśni upamiętnili się mniej znani Józef Frankowski (*Cześć polskiej ziemi, cześć*) i Józef Tetmajer (*Jak wspaniała nasza postać*). Powstańcze wiersze pisali nawet niektórzy poeci z dawnego obozu klasyków, jak Kazimierz Brodziński, Ferdynand Chotomski, Antoni Gorecki i Franciszek Wężyk. Na Litwie jako poeci-żołnierze wsławili się Hipolit Klimaszewski (*Dosyć, bracia, w kącie siedzieć*) i Wincenty Pol. Ogromną popularność zyskało również wiele pieśni anonimowych, jak np. *Bywaj, dziewczę, zdrowe, ojczyzna mię woła* lub *Nasz Chłopicki wojak dzielny, śmiały*. Pieśni te często były przedrukowywane w czasopismach i zbiorkach pieśni patriotycznych. Po upadku powstania w rzędzie poetów powstaniowych obok W. Pola (*Pieśni Janusza*) stanął Adam Mickiewicz pamiętnymi utworami: *Nocleg*, *Pieśń żołnierza*, *Reduta Ordona*, *Śmierć pułkownika*. Zakończyć ciąg poezji listopadowej trzeba utworem K. Brodzińskiego *Rocznica*.

Do poezji powstania listopadowego włączyli się niektórzy poeci obcy. Wśród nich należy wymienić Francuza Kazimierza Delavigne (1794-1843) i Niemca Juliusza Mosena (1803-1867). Pierwszy z nich jest autorem *Warszawianki*, którą na język polski przetłumaczyli Karol Sienkiewicz (tekst powszechnie przyjęty) i Bruno Kiciński, drugi — autorem pieśni *Tysiąc walecznych*, znanej w przekładzie Jana Nepomucena Kamińskiego.

Poezja powstania listopadowego przez długie lata była najsilniejszym wyrazem uczucia patriotycznego w pieśni. Była ona bardzo popularna w całym kraju do końca okresu rozbiorów, a niektóre z jej pieśni pozostały znane i po odzyskaniu niepodległości.

WYDANIA I ZBIORY

1. *Bard Oswobodzonej Polski* 1830 nr 1-9; 1831 nr 1-10.

Zbiór wierszy patriotycznych w postaci czasopisma. Red. i wyd. Karol Ludwik Królikowski.

2. Guslar gwardii narodowej. Wyd. K. W. Wójcicki. W-wa 1830.

3. Pieśni ojczyste. Wyd. K. W. Wójcicki. W Warszawie oswobodzonej. W-wa 14 grudnia 1830.

4. Kolęda Polaków, czyli Muza Nadwiślańska. (Wyd. R. Matuszewicz). W-wa 1831.

5. Pieśni ulubione. W-wa 1831. Wyd. nast.: wyd. 2 poprawione i pomnożone W-wa 1831; wyd. 3 W-wa 1831.

6. Ulubione pieśni. W oswobodzonej Warszawie 1831. Wyd. nast.: wyd. 2 W-wa 1831; wyd. 3 W-wa 1831.

7. Nowe pieśni ulubione. W oswobodzonej Warszawie 1831.

8. *Bard Nadwiślański nad Brzegami Duransy i Rodanu*. (Avignon) 1832 nr 1-6; 1833 nr 1-3.

Zbiór śpiewów narodowych i wierszy patriotycznych w postaci czasopisma, wyd. miesięcznie. Red. i wyd. Antoni Alfons Starzyński.

9. Poezje ulotne i wiersze patriotyczne z roku 1830-1831 w Warszawie. Rkpsy Bibl. Nar. Zbiory Batignolskie sygn. 2497; zniszcz. 1944.

Był to zbiór pieśni i druków ulotnych z biblioteki Władysława Ostrowskiego, marszałka Izby Poselskiej.

10. Zbiór pieśni rewolucyjnych polskich z lat 1830-1831. Rkpsy z 1832 w Bibl. Nar. sygn. M. 221; zniszcz. 1944.

Zbiór zawierał ok. 70 wierszy.

11. Różne pieśni patriotyczne, wiersze satyryczne i aktualne z czasów rewolucji listopadowej i emigracji polskiej we Francji. Rkpsy Bibl. Nar. Zbiory Batignolskie sygn. 2506; zniszcz. 1944.

12. Zbiór pieśni wojennych i wierszy rozmaitych. Rkpsy z 1830-1838 w Muz. Mickiewicza, Paryż, sygn. 1099.

13. Zbiór różnych wierszy, pieśni i utworów muzycznych. Rkpsy w Muz. Mickiewicza, Paryż, sygn. 1108.

14. Piosnki i piosneczki narodowe. Poz. 1848.

15. Pieśni narodowe po kościołach polskich śpiewane. Z nutami. Bruksela 1862.

16. J. Horoszkiewicz: Wspomnienia roku 1830-1831. Wiersze, pieśni z muzyką, marsze wojska polskiego, odnoszące się do tej epoki. Zebrał i wydał ... Z. 1-2. Lipsk 1880.

Z. 1: Słowa; z. 2: Nuty.

Dedykacja: Cieniom poległych, czci weteranów, nauce młodzieży poświęcone.

17. J. Horoszkiewicz: Echa minionych lat. Wiersze, pieśni z muzyką, marsze wojska polskiego z końca XVIII i początku XIX w. Zebrał i wydał ... Z. 1-2. Lw. 1889. Wyd. 2 Kr. 1898.

Z. 1: Słowa; z. 2: Nuty.

18. S. Leonhard: Polenlieder deutscher Dichter. Der Novemberaufstand in den Polenliedern deutscher Dichter. T. 1-2. Kr. 1911-1917.

19. S. Garczyński, M. Gosławski, S. Goszczyński, K. Gaszyński: Liryki powstańcze z lat 1830-1831. Wyd. A. Słapa. Kr. 1916.

20. A. Bełcikowska: Powstanie listopadowe. Zbiór pieśni i poezji poprzedzony zarysem historii powstania (1830--1930). Melodie dla chórów ułożył S. Kazuro. W-wa 1930.

PRZEKŁADY

Francuskie: K. Ostrowski: Hymnes et chants nationaux polonais 1797-1864. Paryż 1864.

OPRACOWANIA

W. Cybulski: (Wykłady na uniwersytecie berlińskim). Powst. 1842-1845. Wyd. pt. Odczyty o poezji polskiej w pierwszej połowie XIX wieku. Przekł. F. Dobrowolskiego. Poz. 1870; przekł. niem. L. Kurtzmanna pt. Geschichte der polnischen Dichtkunst in der ersten Haelfte des laufenden Jahrhunderts. T. 1-2. Poz. 1880. — M. Rolle: Poeci żołnierze. Notatka literacka. *Iris* 1899 z. 4. — M. Smolarski: Poezja powstania listopadowego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1910; wyd. osob. Kr. 1911. [Rec.: I. Chrzanowski. *Sfinks* 1911 t. 4; A. Łucki. *Pam. Lit.* R. 12 (1913) z. 3]. — S. Leonhard: Przedmowa w: Polenlieder deutscher Dichter. T. 1. Kr. 1911. — (S. Leonhard: Polenlieder deutscher Dichter. T. 1. Rec.): T. S. Grabowski: Powstanie listopadowe w poezji niemieckiej. *Przegl. Nar.* 1911 nr 12; W. Hahn. *Pam. Lit.* R. 11 (1912) z. 2; C. Jankowski. *Tyg. Ilustr.* 1911 nr 27-28; M. Kridl. *Bibl. Warsz.* 1911 t. 4; W. *Przegl. Powsz.* 1912 t. 1. —

Z. Hajkowski: Z liryki powstania listopadowego. *Ruch Lit.* 1930 nr 9. — J. Znamirowska: Liryka powstania listopadowego. W-wa 1930 *Studia z Zakresu Hist. Lit. Pol.* nr 9. [Rec.: A. Galiński. *Ruch Lit.* 1930 nr 9; Z. Miszewska. Tamże; J. Korpała. *Pam. Lit.* R. 28 (1931) z. 1]. — J. Czarnecki: Powstanie listopadowe w poezji. *Powstanie listopadowe 1830-1831.* Lw. 1931. — M. Smolarski: Poezja powstania listopadowego. Tamże. — K. Świerkowski: Prasa powstania listopadowego. Tamże. — A. Słomkowska: Prasa powstania listopadowego. *Trybuna Ludu* 1960 nr 329.

Zob. również hasła pisarzy wymienionych we wstępnym artykule.

SZKOŁA GŁÓWNA WARSZAWSKA (1862—1869)

Powstanie Szkoły Głównej w Warszawie wiąże się z działalnością Aleksandra Wielopolskiego jako dyrektora głównego Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Zaraz po swej nominacji w 1861 zlecił on Józefowi Korzeniowskiemu, powieściopisarzowi oraz byłemu wizytatorowi i członkowi Rady Wychowania, opracowanie projektu ustaw Szkoły Głównej. Projekt ten, oparty na 38 memoriałach specjalistów, został ogłoszony w urzędowym *Dzienniku Powszechnym* 28 października 1861 i poddany publicznej dyskusji. Równocześnie otwarto kurs przygotowawczy pod kierownictwem filologa Augustyna Szmurły.

20 maja 1862 projekt ustaw został zatwierdzony jako część ustawy o wychowaniu publicznym w Królestwie Polskim. We wrześniu 1862 mianowano pierwszych profesorów i rozpoczęto egzaminy wstępne. Instalacja wydziałów Prawnego i Matematycz-

no-Fizycznego odbyła się 22 września, wydziałów Lekarskiego i Filologiczno-Historycznego 6 października, uroczyste otwarcie Szkoły Głównej w obecności 800 studentów 25 listopada 1862.

Rektorem został mianowany na trzy lata doktor Józef Mianowski, emerytowany profesor Akademii Medycznej w Petersburgu. Wybierany później dwukrotnie co trzy lata, pozostawał on rektorem przez cały czas istnienia uczelni. Profesorów zwyczajnych miało być 35, nadzwyczajnych 15, adiunktów 11, lektorów 4.

Szkoła Główna miała cztery wydziały:

1. Wydział Lekarski — przetworzony z Akademii Medyko-Chirurgicznej (istniejącej od 1857) i organizowany przy wybitnym udziale doktora Tytusa Chałubińskiego; dziekanem był Aleksander Antoni Le Brun.
2. Wydział Prawa i Administracji — dziekanem był Jan Kanty Wołowski, po nim Józef Kasznica.
3. Wydział Matematyczno-Fizyczny — dziekanem był Augustyn Frąckiewicz.
4. Wydział Filologiczno-Historyczny — dziekanem był Józef Kowalewski, dawny filomata, emerytowany profesor języków wschodnich na uniwersytetach w Kazaniu i Irkucku.

Wydział Filologiczno-Historyczny dzielił się na trzy sekcje: filologiczną, języków słowiańskich i historyczną. Dla wszystkich sekcji wspólne były wykłady z filozofii, bibliografii, języków nowożytnych i języka hebrajskiego. Języka polskiego nauczał Józef Przyborowski (zob.), historię literatury polskiej wykładali Adam Bełcikowski w latach 1866—1868 i Aleksander Tyszyński (zob.) w 1866—1869. Język starosłowiański wykładał Julian Kotkowski, język i literaturę czeską Franciszek Bolemir Kwiet, a po jego śmierci w 1864 Władysław Choroszewski. Wykłady z bibliografii prowadził w 1865—1868 Karol Estreicher, pełniący równocześnie obowiązki podbibliotekarza Biblioteki Głównej.

Przez cały czas istnienia Szkoły Głównej nie obsadzone pozostawały trzy katedry: historii polskiej, estetyki i historii sztuki oraz pedagogiki i dydaktyki.

Wydziały Lekarski i Matematyczno-Fizyczny mieściły się w Pałacu Staszica, pozostałe w jednym z pawilonów Pałacu Kazimierzowskiego. Na Wydziale Lekarskim nauka trwała 5 lat, na innych 4 lata. Liczba studiujących w ciągu poszczególnych półroczy wahała się w granicach 559-1270 studentów. Na Wydziale Filologiczno-Historycznym studiowało ogółem 160 studentów, ukończyło go 39 osób ze stopniem magistra i 13 ze świadectwem ukończenia studiów. Tytuł doktora uzyskał tylko Karol Estreicher w lipcu 1867. Wydział Lekarski ukończyło 108 lekarzy i 99 farmaceutów, Wydział Prawa i Administracji 66 magistrów i 3 doktorów.

Pod zarządem Szkoły Głównej były: Biblioteka Główna, Muzeum Sztuk Pięknych, Obserwatorium Astronomiczne, Ogród Botaniczny oraz gabinety i kliniki. Przy Szkole Głównej ustanowione też było Seminarium Pedagogiczne. Organem urzędowym był *Wykaz Szkoły Głównej Warszawskiej* wydawany od 1864 w każdym półroczu; ogółem ukazało się 10 numerów *Wykazu*.

Warunki polityczne, w jakich Szkoła Główna istniała, decydowały o jej specyficznym charakterze. Profesorowie musieli ograniczać się do urzędowych czynności w stosunku do studentów. Młodzież, mimo przeciążenia wykładami i mimo utrudnień w korzystaniu z pomocy naukowych (Biblioteka Główna była czynna tylko w tych samych godzinach, co wykłady), uczyła się bardzo pilnie. Stosując się ściśle do zarządzeń władz nie organizowała się, nie mogło więc rozwijać się wśród niej życie społeczne, ideowe i towarzyskie. Współżycie koleżeńskie ograniczało się do niewielkich grup, przeważnie z jednej miejscowości, i do pewnych form wzajemnej pomocy materialnej i naukowej.

Do powstania styczniowego młodzież, głównie pod wpływem rektora J. Mianowskiego, nie przyłączyła się w wyniku gromadnej narady, na której większość wypowiedziała się za stanowiskiem, że zdobywanie nauki da krajowi większą korzyść.

Upadek powstania zmienił sytuację w Królestwie. Wraz z likwidacją instytucji autonomicznych zlikwidowano i Szkołę Główną, ale dekret z 11 września 1864 nakazujący przekształcenie jej w uniwersytet rosyjski został definitywnie wykonany dopiero na wiosnę 1869.

Ze Szkoły Głównej wyszli m. in.: Jan Baudouin de Courtenay, Antoni Gustaw Bem, Bronisław Chlebowski, Piotr Chmielowski, Adolf Dygasiński, Józef Kotarbiński, Aleksander Kraushar, Adam Antoni Kryński, Lucjan Malinowski, Bolesław Prus, Walery Przyborowski, Henryk Sienkiewicz, Julian Adolf Święcicki, Andrzej i Aleksander Świętochowscy.

MATERIAŁY

1. Projekt organizacji zakładów naukowych w Królestwie Polskim. *Dzien. Powsz.* 1861 nr 24 (28 października).

2. Powody do projektu organizacji wychowania publicznego w Królestwie. *Dzien. Powsz.* 1861 nr 28.

3. Ustawa o wychowaniu publicznym w Królestwie Polskim. (Ukaz cesarski z 20 maja 1862). *Zbiór przepisów administracyjnych Królestwa Polskiego. Sbornik administratiwnych postanowlenij... Wydział Oświecenia.* T. 4. W-wa 1868 s. 503-569. (W jęz. pol. i ros.).

4. Projekt o zachowaniu porządku w Szkole Głównej i o jurysdykcji władz tejże Szkoły. *Dzien. Powsz.* 1863 nr 15; toż: *Zbiór przepisów administracyjnych...*, zob. poz. 7 t. 6 s. 571-589.

5. Spis wykładów w Szkole Głównej warszawskiej w letnim półroczu roku naukowego 1863-1864 się odbywających. W-wa 1864.

6. Index lectionum in Universitate literarum Varsoviensi per aestatem a. 1864, a die XV mensis Martii habendarum. W-wa 1864; toż ... per annum 1864/5, a die XV Octobris habitarum et habendarum. W-wa 1864.

7. *Zbiór przepisów administracyjnych Królestwa Polskiego. Sbornik administratiwnych postanowlenij... Wydział Oświecenia.* T. 4, 6. W-wa 1868. (W jęz. pol. i ros.).

8. *Wykaz Szkoły Głównej warszawskiej w zimowym półroczu r. nauk. 1864-65.* W-wa 1864; toż wyd. na każde półrocze, ostatni (nr 10) ... *na okres od 1/13 września 1868 do 1/13 lutego 1869.* W-wa 1868. (Wszystkie wykazy red. A. Białecki). (Kilka wykazów wyd. również w jęz. ros. pt. *Obozrienije cztienij w Warszawskoj Gławnoj Szkole*).

9. Akta Zjazdu byłych wychowańców Szkoły Głównej w dniu 6 VI 1903. Rkpsy Bibl. Publ. W-wa sygn. 1751, I-IV.

Archiwum Szkoły Głównej było w Archiwum Oświecenia, Arch. Akt Dawnych i Arch. Skarbowym; zniszcz. 1939, 1944.

OPRACOWANIA

Wiadomości o wyborach i powołaniu profesorów Szkoły Głównej przez Komisję Oświecenia. *Dzien. Powsz.* 1862 nr 207, 219, 241. — Wzmianki o wynikach egzaminów do Szkoły Głównej. *Dzien. Powsz.* 1862 nr 213, 214, 218. — J. MIANOWSKI: Mowa wygłoszona na uroczystości otwarcia Szkoły d. 25 listopada 1862 r.; przedr.: *Księga pam. Zjazdu b. wychowańców b. Szkoły Głównej...* W-wa 1914. — Otwarcie Szkoły Głównej. Przemówienie Józefa Mianowskiego. *Dzien. Powsz.* 1862 nr 269. — J. I. KRASZEWSKI: Otwarcie Szkoły Głównej. *Przegląd Europejski* 1862 t. 2. — H. SKIMBOROWICZ: Pałac Kaźmirowski i Biblioteka Główna w Warszawie. *Tyg. Ilustr.* 1865 t. 12 nr 308, 309, 312. — Szkoła Główna Warszawska. *Tyg. Ilustr.* 1866 t. 13 nr 353. — J. BARTOSZEWICZ: Fragmenty pamiętnika. Powst. 3 II - 21 III 1869. Ogł. K. Bartoszewicz pt. Ostatnie dni Szkoły Głównej. Z pamiętników. *Tyg. Ilustr.* 1923 nr 42-47, 49, 51. (Są to fragmenty rękopiśmiennego pamiętnika Juliana Bartoszewicza, przechowywanego w Arch. Państw. w Łodzi). —

H. LISICKI: Aleksander Wielopolski. 1803-1877. T. 2. Kr. 1878 s. 232-233. — A. BIAŁECKI: Rektor Józef Mianowski w Warszawie od 1862-1869 r. *Niwa* 1879 t. 15 z. 97. — A. KRAUSHAR: Siedmiolecie Szkoły Głównej Warszawskiej 1862--1869. Wydział Prawa i Administracji.

Notatki do historii szkół prawa w Polsce. W-wa 1883. — J. TALKO: Szokalski, profesor dr, i jego działalność, tudzież zebranie materiałów do historii oftalmologii w Polsce od najdawniejszych czasów aż do dni naszych. W-wa 1884. — J. K. PLEBAŃSKI: Przed dwudziestu pięciu laty. *Tyg. Ilustr.* 1887 t. 2 nr 255-256. — E. ŚWIEŻAWSKI: Wspomnienia z pobytu w Szkole Głównej. Powst. przed 1887. Rkps Bibl. Nar. Zbiory J. I. Kraszewskiego; zniszcz. 1944. — H. DOBRZYCKI: Ze wspomnień o Szkole Głównej. *Przegl. Lit. Dod. do Kraju* 1890 nr 34. — E. DZIEWULSKI: Ze wspomnień o Szkole Głównej. Tamże nr 28-33. — Szkoła Główna Warszawska (1862-1869). T. 1: Wydział Filologiczno-Historyczny. Kr. 1900 *Fontes et Commentationes historiam scholarum superiorum in Polonia illustrantes* VI. (Red. zbior.; tu: Rys historyczny wyższych zakładów naukowych od r. 1831 do 1861 w Królestwie Polskim; Instytucje przygotowawcze do Szkoły Głównej; Organizacja Szkoły Głównej; Organizacja i rozwój Wydziału Filologiczno-Historycznego; Katedry poszczególnych nauk; Seminarium Pedagogiczne; Studenci); ... T. 2: Cesarsko-Królewska Warszawska Medyko-Chirurgiczna Akademia (1857-1862) i Wydział Lekarski Szkoły Głównej Warszawskiej (1862-1869). Materiały zebrał i oprac. B. Bartkiewicz. Kr. 1901 *Fontes*... VIII. (Tu zarys historyczny, organizacja obu uczelni; życiorysy wykładających, wykaz bibliograficzny prac). — E. JANKOWSKI: Szkoła Główna Warszawska. *Tyg. Ilustr.* 1903 t. 1 nr 24. — S. P. (POSNER): Zjazd wychowańców b. Szkoły Głównej. *Ogniwo* 1903 nr 26 s. 619. — Kronika społeczna. *Ogniwo* 1903 nr 25 s. 607. (Spr. ze Zjazdu wychowańców b. Szkoły Głównej). — *Księga pam. Zjazdu b. wychowańców b. Szkoły Głównej Warszawskiej w 40 rocznicę jej założenia.* W-wa 1905. (Tu mowy wygł. w czasie zjazdu, spis uczestników wraz z ich notkami biograficznymi, sprawy organizacyjne). — I. BARANOWSKI: Pamiętniki. (1840-1862). Powst. ok. 1909. Wyd. A. Wrzosek. Poz. 1923 *Roczniki Poz. Tow. Przyj. Nauk* t. 49. — H. WÓJCICKI: W szkołach przed pół wiekiem. Wspomnienia ze szkół lubelskich i ze Szkoły Głównej w Warszawie. *Bibl. Warsz.* 1909 t. 2; przedr. *Przegl. Pol.* 1912/13 t. 1; odb. Kr. 1912. — B. CHLEBOWSKI: Znaczenie Szkoły Głównej Warszawskiej w dziejach umysłowości i nauki polskiej. *Spr. roczne ze stanu i działalności Tow. Nauk. Warsz. za rok piąty (1911/12).* W-wa 1912 s. 108-131; odb. W-wa 1912; przedr.: *Księga pam....* 1914. — W. KOSIAKIEWICZ: Szkoła Główna Warszawska. *Świat* 1912 nr 46. — Żyjący profesorowie Szkoły Głównej. (Podobizny i autografy). *Tyg. Ilustr.* 1912 nr 47. — J. BIELIŃSKI: Charakterystyka działalności naukowej Szkoły Głównej Warszawskiej. (Streszczenie). *Spr. z posiedzeń Tow. Nauk. Warsz. Wydz. I i II* 1913 z. 7. — L. SZPERL: Materiały do historii Szkoły Głównej Warszawskiej. Rada Wydziału Matematyczno-Fizycznego. Chemicy. Pracownia chemiczna. W-wa 1913. — A. KRAUSHAR: Margrabiego Wielopolskiego reforma wychowania publicznego w Królestwie Polskim 1861-1862. W-wa 1914. — J. KUCHARZEWSKI: Epoka Paskiewiczowska. Losy oświaty. W-wa-Kr. 1914. — *Księga pam. Zjazdu b. wychowańców b. Szkoły Głównej Warszawskiej w 50 rocznicę jej założenia.* W-wa 1914. (Tu m. in.: przemówienia wygł. w czasie Zjazdu; odczyt B. Chlebowskiego: Znaczenie Szkoły Głównej..., jw.; Notatki biograficzne b. wychowańców Szkoły Głównej). — A. KRAUSHAR: Wspomnienia o Szkole Głównej w Warszawie. *Świat* 1915 nr 2-4. — J. BAUDOUIN DE COURTENAY: Rok 1863 a Szkoła Główna Warszawska. *Odgłosy. Książka zbior. wyd. staraniem i nakładem Stowarzyszenia „Dom Polski" w Moskwie.* Moskwa 1916 i nadb. — S. ESTREICHER: Z ostatnich chwil Szkoły Głównej. Kr. 1916. —

T. MANTEUFFEL: Centralne władze oświatowe na terenie b. Królestwa Kongresowego (1807-1915). W-wa 1929 *Rozpr. Hist. Tow. Nauk. Warsz.* t. 6 z. 2. — Z. SZWEYKOWSKI: Zarys historii Kasy im. Mianowskiego. *Nauka Pol.* t. 15 (1932). — S. BOROWSKI: Szkoła Główna Warszawska. 1862-1869. Wydział Prawa i Administracji. W-wa 1937. — W. KOTWICZ: Józef Kowalewski, orientalista. (1801-1878). Ze wstępem M. Lewickiego, bibliografią opracowaną przez M. Kotwiczównę oraz nie wydaną korespondencją Kowalewskiego. Wr. 1948 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 11. [Rec.: W. ZAJĄCZKOWSKI: Filomata-orientalista. *Tyg. Powsz.* 1949 nr 34]. — L. T. BŁASZCZYK, J. DANIELEWICZ: Szkoła Główna Warszawska 1862-1869 i jej rola w kształtowaniu ideologii pozytywizmu. *Przegl. Nauk Hist. i Społ.* T. 2 (1952).

TOWARZYSTWO DEMOKRATYCZNE POLSKIE (1832—1862)

Towarzystwo Demokratyczne Polskie powstało jako secesja Komitetu Narodowego Polskiego (J. Lelewela). Założyli je w dniu 17 marca 1832 Jan Nepomucen Janowski (zob.), Adam Gurowski (zob.), Tadeusz (Szymon) Krępowiecki, ksiądz Kazimierz Aleksander Puławski i Ignacy Romuald Płużański. Tegoż dnia akt założenia Towarzystwa (tzw. *Mały Manifest TDP*) podpisało dalszych 17 członków. Kierownictwo Towarzystwem sprawowało pięciu założycieli, z których Płużański pełnił obowiązki sekretarza.

Celem Towarzystwa było związanie sprawy wyzwolenia Polski z rewolucyjnymi siłami wszystkich ludów w Europie i z programem reform społecznych. Cel ten realizowano głównie poprzez propagandę zasad demokracji w ujęciu burżuazyjnym. Sprawiło to, że przez cały niemal czas swej działalności Towarzystwo było głównym ośrodkiem propagandowym idei nowego, antyfeudalnego ustroju w Polsce, a rolę kierowniczą w nim pełnili publicyści. Wydawali oni broszury polityczne i odezwy, redagowali czasopisma, rozsyłali okólniki, zorganizowali bibliotekę TDP w Wersalu (ok. 1000 tomów) i Czytelnię Polską w Paryżu.

Równocześnie jednak brak ściśle sprecyzowanego programu i uzgodnienia stanowisk wywoływał pomiędzy członkami Towarzystwa częste polemiki, prowadzące do wykluczania członków i powstawania samodzielnych odłamów organizacyjnych. Nie minął rok istnienia Towarzystwa, a został z niego wykluczony jeden z założycieli — Krępowiecki (ponownie przyjęty w 1846), wkrótce po nim usunięto Puławskiego i Gurowskiego.

Ponieważ w 1833 władze francuskie nakazały Janowskiemu i Płużańskiemu opuścić Paryż, do którego przybywali wciąż nowi emigranci, do Kompletu Centralnego Paryskiego TDP, wybieranego spośród paryskiej sekcji Towarzystwa, weszli nowi ludzie nie budzący zaufania innych sekcji rozrzuconych po całej Francji. W 1835 liczba członków sięgała 1500 i obejmowała głównie zakłady w środkowej i południowej Francji. Jedna z najsilniejszych sekcji skupiła się w Poitiers. Przy pomocy sprowadzonego tam Janowskiego przeprowadzono w Poitiers reorganizację Towarzystwa, uchwalono nowy statut, powołano władzę centralną pod nazwą Centralizacji z udziałem kilku przedstawicieli z sekcyj na południu Francji, m. in. Wiktora Heltmana (zob.), Wojciecha Darasza (zob.), wreszcie 4 grudnia 1836 ogłoszono *Manifest Towarzystwa Demokratycznego Polskiego* (tzw. *Wielki Manifest TDP*).

Sekcje TDP istniały również w Anglii, m. in. w Portsmouth i na wyspie Jersey, wśród emigrantów-żołnierzy, poprzednio więzionych przez Prusaków w Grudziądzu. W toku dyskusji nad *Manifestem* przeciwko niemu wypowiedziały się wymienione sekcje pozostające pod opieką Stanisława Worcella (zob.) i Krępowieckiego. W październiku 1835 sekcja Portsmouth zerwała łączność z Towarzystwem i zawiązała się w organizację pod nazwą Gromada Grudziąż, która przejmowała „inicjatywę sprawy narodowej polskiej w swoje ręce" i dążyła do całkowitego zniesienia feudalizmu przez rewolucję dokonaną przez chłopów, do zupełnego wywłaszczenia obszarników i do oparcia ustroju Polski wyzwolonej na zasadzie całkowitej równości społecznej.

14 marca 1836 sekcja na wyspie Jersey, wykreślona z Towarzystwa przed rokiem, zorganizowała się w Gromadę Humań. W marcu 1839 powstał Londyński Wydział Gromady Grudziąż, który w styczniu 1842 przekształcił się w Gromadę Praga. Wszystkie Gromady przejęły nazwę organizacyjną Lud Polski. Gromady Grudziąż i Humań istniały do marca 1846, kiedy to rozwiązały się podporządkowując Rządowi Narodowemu w Krakowie, Gromada Praga istniała do 1850. Po usunięciu Krępowieckiego w 1837 i odejściu Worcella w 1840 kierował nimi Zenon Świętosławski.

Centralizacja w Poitiers, a od listopada 1840 w Wersalu, rozwinęła energiczną działalność propagandową w szczególności przez założenie nowych pism: *Demokrata Polski* (1837-1849; red. Kazimierz Tomkiewicz, po nim Wojciech Darasz), *Pismo Towarzystwa Demokratycznego Polskiego* (1837—1843) i *Pszonka* (1839—1844; red. Leon Zienkowicz, zob.). Równocześnie rozpoczęła akcję szkoleniową ideologiczną przez dostarczanie sekcjom materiałów organizacyjnych i źródłowohistorycznych, a pod kierunkiem Ludwika Mierosławskiego (zob.) rozpoczęła szkolenie przyszłych oficerów. Akcja propagandowa została przeniesiona na teren kraju, przy czym wpływy Centralizacji ogarnęły szczególnie Poznańskie i Galicję. Kiedy w porozumieniu z ruchem konspiracyjnym w kraju czyniono konkretne przygotowania do powstania, do powstańczego Rządu Narodowego obok trzech członków z Poznańskiego, Krakowa i Galicji weszli z emigracji dwaj członkowie Centralizacji: Jan Alcyato (zob.) oraz Wiktor Heltman — jako sekretarz Rządu. W 1848 większość członków Centralizacji udała się do kraju, ażeby bezpośrednio wziąć udział w akcji powstańczej.

W obliczu przygotowań do powstania w 1846 do Towarzystwa Demokratycznego przyłączyło się Zjednoczenie Emigracji Polskiej z Lelewelem i Worcellem na czele W 1847 Worcell wszedł do Centralizacji. W marcu 1848 Centralizacja została przeniesiona do Paryża. W lipcu następnego roku rząd francuski usunął z Francji Worcella i Darasza. Udali się oni do Londynu, tu dokooptowali Jana Kantego Podoleckiego (zob.) i założyli Centralizację londyńską, z którą współpracował m. in. Heltman, zamieszkały wtedy w Brukseli.

Niepowodzenia akcji rewolucyjnej lat 1846—1848 osłabiły znaczenie Towarzystwa i oddzieliły je od coraz silniejszych ruchów politycznych w kraju. Centralizacja ponownie musiała ograniczyć się do akcji propagandowej. Nawiązała współpracę z przebywającymi w Anglii emigrantami politycznymi innych narodów, m. in. z Aleksandrem Hercenem, 12 lipca 1850 przystąpiła do Centralnego Komitetu Demokracji Europejskich, w 1851 wznowiła *Demokratę Polskiego*, działalność ta jednakże stopniowo zanikała. W 1852 zmarł Darasz, w 1855 Podolecki, w 1857 Worcell. Ostatni numer *Demokraty Polskiego* ukazał się w Londynie z datą 20 stycznia 1863.

W dniu 12 stycznia 1862 Towarzystwo Demokratyczne Polskie, liczące wtedy na emigracji 300 członków, rozwiązało się. Uważało, że zadanie Towarzystwa zostało wykonane: zasady demokracji dzięki jego działalności zostały spopularyzowane w narodzie polskim i stopniowo znajdowały realizację w społecznym i politycznym rozwoju kraju.

MATERIAŁY

1. Akt założenia Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Dat. Paryż, 17 marca 1832. Wyd. Paryż 1832 (w jęz. pol. i franc.). Przedr. m. in. zob. poz. 3 Wyd. zbior. poz. 1, 3.

2. Ustawy Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Uchwalone 17 marca 1832. Wyd. zob. poz. 3. Przedr. m. in. zob. Wyd. zbior. poz. 1.

3. Towarzystwo Demokratyczne Polskie — Société Démocratique Polonaise. Paryż 1832. (Tu m. in. przedr. poz. 1, 2).

4. *T. D. P.* (Paryż) 1832-1833 z. 1-3.

Pierwsze czasopismo Towarzystwa, dat.: nr 1:29 sierpnia 1832; nr 2: listopad 1832; nr 3: styczeń 1833.

5. Towarzystwo Demokratyczne Polskie do Obywateli żołnierzy. Dat. Paryż, 12 września 1832. Wyd. Paryż 1832. Przedr. m. in. zob. Wyd. zbior. poz. 1.

6. Okólniki Kompletu Paryskiego Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Paryż 1832-1834. (Okólników 13).

7. Lista ogólna członków Towarzystwa Demokratycznego Polskiego sporządzona 29 maja 1834. B. m. 1834.

8. *Postęp. Broszurek* (Paryż) 1834 nr 1-11.

Pismo wychodziło od 26 maja do września. Do jego redakcji należeli m. in. Jan Czyński, Piotr Henryk Niewęgłowski, Piotr Semenenko.

9. Zbiór pamiętników i pism urzędowych dotyczących Emigracji Polskiej. Cz. 1-2. Poitiers 1834 (litografowane).

10. Organizacja wewnętrzna Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Uchwalona w czerwcu 1835. Wyd. Paryż 1835. Przedr. m. in. zob. poz. 16; przedr. W. Heltman pt. Ustawa Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W: Emigracja polska od 1831 do 1863. Krótki rys historyczny. Lipsk 1865 i wyd. nast.

11. Okólniki Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Poitiers 1835 - Paryż 1848.

Okólniki (niektóre pod nieco zmienionymi tytułami) były wydawane (litografowane) nieregularnie w zeszytach o różnej objętości. Łączone były w roczniki o kolejnej numeracji stronic. Zawierały akta związane z urzędowaniem Centralizacji, sprawozdania i materiały szkoleniowe.

12. Manifest Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Dat. Poitiers, 4 grudnia 1836. Wyd. Paryż 1836. Przedr. m. in. zob. poz. 16, 21. Wyd. zbior. poz. 1, 3; wyd. osob.: oprac. C. Leśniewski. W-wa 1936.

Jest to tzw. Wielki Manifest TDP.

13. *Demokrata Polski. Pismo polemiczne broniące zasad i polityki Towarzystwa Demokratycznego Polskiego* (Poitiers) 1837 - (Paryż) 1849, (Londyn) 1851--1863.

Główny organ Centralizacji, najpierw dekada, później tygodnik, redagowany w Poitiers przez Kazimierza Tomkiewicza (1837-1841), w Paryżu przez Wojciecha Darasza (1841-1849), w Londynie przez Stanisława Worcella (1851--1857), a po jego śmierci przez Antoniego Żabickiego i Ludwika Bulewskiego (1857-1863). Zawierało artykuły ogł. anonimowo.

W 1841-1842, po przeniesieniu Centralizacji do Wersalu, a redakcji do Paryża, w Poitiers dawny redaktor K. Tomkiewicz wydawał wrogie Centralizacji pismo pod tymże tytułem *Demokrata Polski* — nr 1-28.

14. *Pismo Towarzystwa Demokratycznego Polskiego* 1837-1843.

Wychodziło co kwartał zeszytami, ujętymi następnie w tomy: Cz. 1. Poitiers 1837-1839; cz. 2. Poitiers 1840; cz. 3 pt. *Pamiętnik Towarzystwa Demokratycznego Polskiego*. Paryż 1843; cz. 4 pt. *Pismo...*. Paryż 1844. Zawierało akta uchwalone przez Centralizację oraz artykuły treści politycznej i socjalnej, podpisywane nazwiskami autorów.

15. Przegląd dziejów polskich. Cz. 1-4. Poitiers 1837-1840; cz. 5. Paryż 1844.

Wyd. arkuszami raz na miesiąc, później półarkuszami co dwa tygodnie. Zawierał materiały źródłowohistoryczne do akcji szkoleniowej.

16. Zbiór ustaw i postanowień Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Poitiers 1837. (Tu m. in. przedr. poz. 10, 12).

17. Zdanie sprawy Centralizacji Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Poitiers 1837 - Paryż 1848.

Zdanie sprawy było ogłaszane za okres urzędowania każdej Centralizacji, mniej więcej co rok. Niektóre były dołączane do Okólników, zob. poz. 11.

18. Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Rozbiór kwestii polityczno-socjalnych. Kwestia przedwstępna. Poitiers 1838 - kwestia siódma. Paryż 1841. Przedr. m. in. zob. poz. 21.

19. Akt z roku 1834 przeciwko Adamowi Czartoryskiemu, wyobrazicielowi systemu polskiej arystokracji. Poitiers 1839.

20. *Pszonka. Pismo satyryczne* (Strasburg-Paryż) 1839-1843.

Wychodziło 2 razy na miesiąc. Red. Leon Zienkowicz. Wybór tekstów ukazał się pt. *Album Pszonki*. Paryż 1845.

21. Pamiętnik Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Poitiers 1841.

Zbiór publikacji TDP z 1836-1841, m. in. przedr. poz. 12, 18 oraz materiały z dyskusji nad Wielkim Manifestem.

22. *Noworocznik Demokratyczny*. Rok I. Paryż 1842; R. II. Paryż 1843.

Red. Teofil Wiśniowski.

23. F. Stawiarski: Dziennik emigracji polskiej w Portsmouth. Rkps Bibl. Pol. w Paryżu.

24. Lud Polski w emigracji. Wyd. Z. Świętosławski. Jersey 1854. Fragm. przedr. m. in. zob. Wyd. zbior. poz. 2.

Archiwum TDP z 1832-1849 było złożone w Szkole na Batignolles, stąd przewiezione do Kórnika, a w 1927 do Bibl. Nar.; rkpsy sygn. 2300-2384, 2396-2491; zniszcz. 1944. — Papiery W. Heltmana w Bibl. Kórn. — Część protokołów zebrań i luźne dokumenty Ludu Polskiego w Bibl. Pol. w Paryżu.

W y d a n i a z b i o r o w e

1. B. Baczko: Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Dokumenty i pisma. W-wa 1954.

2. H. Temkinowa: Lud Polski. Wybór dokumentów. W-wa 1957.

3. W. Łukaszewicz i W. Lewandowski: Postępowa publicystyka emigracyjna 1831-1846. Wr. 1961 *PAN. Bibl. Hist. Roku Mickiewicza.*

B i b l i o g r a f i ę materiałów dotyczących TDP podał w obszernym wyborze W. Łukaszewicz: Wielka Emigracja (1831-1862). (Obozy ideologiczne, polityka, publicystyka). *Prace Polon.* S. IX (1951) s. 180-182, i nadb.

OPRACOWANIA

J. Wołowski: O arystokracji, liberalizmie i demokracji w Polsce słów kilka. Poz. 1843.— Ojczyźniak-Podolanin (J. B. Ostrowski): Obraz Towarzystwa Demokratycznego i jego Centralizacji. Kr. 1849. — H. Kamieński: Pamiętnik. Powst. 1852-1853. Wyd. pt. Pamiętniki i wizerunki. Wstęp W. Kuli, oprac. I. Śliwińska. Wr. 1951. — J. N. Janowski: O początku demokracji polskiej. Krótka wiadomość. Paryż 1862. — (W. Heltman): Organizacja emigracji. *Wytrwałość* 1864/65 nr 21-31; wyd. osob. rozszerzone ze zmianami pt. Emigracja polska od 1831 do 1863. Krótki rys historyczny. Lipsk 1865; toż wyd. nast. Lipsk 1877. — W. Heltman: Demokracja polska na emigracji. Paryż 1866. — W. Mazurkiewicz: Demokracja polska. Paryż 1869. — A. Giller: Historia powstania narodu polskiego. T. 3-4. Paryż 1870-1872. — J. N. Janowski: Notatki autobiograficzne. 1803-1853. Powst. 1876-1886. Wyd. M. Tyrowicz. Wr. 1950. —

B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 1-2. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — L. Gadon: Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 2-3. Kr. 1901-1902; wyd. M. Kukiel. Z. 1-15. Paryż 1957-1960. — Grotowski: Z rozwoju polskiej myśli demokratycznej. *Bibl. Warsz.* 1901 t. 2. — Z. Miłkowski: Centralizacja Towarzystwa Demokratycznego Polskiego w r. 1850-1851. W: Sylwety emigracyjne. Lw. 1904. — S. Szpotański: Lud Polski. Z dziejów polskiej myśli socjalistycznej. Lw. 1907. — S. Szpotański: Początki polskiego socjalizmu. W-wa 1907. — T. T. Jeż (Z. Miłkowski): Od kolebki przez życie. Wspomnienia. Powst. przed 1909. Wyd. A. Lewak. T. 1-2. Kr. 1936. — S. Szpotański: Emigracja polska w Anglii (1831-1848). *Bibl. Warsz.* 1909 t. 2. — B. Limanowski: Stanisław Worcell. Kr. 1910. — B. Limanowski: Szermierze wolności. Kr. 1911. — W. Feldman: Dzieje polskiej myśli politycznej w okresie porozbiorowym. T. 1. Kr. 1913 s. 160-161. —

M. Stecka: Układy Towarzystwa Demokratycznego z Młodą Polską (1834). *Przegl. Hist.* 1919/20. — A. Lewak: Katalog rękopisów Biblioteki Narodowej. T. 1. Zbiory Biblioteki Raperswilskiej. W-wa 1929. — A. Lewak: Czasy wielkiej emigracji. *Polska, jej dzieje i kultura.* T. 3. W-wa (1931). — J. Ujejski: Myśl polska sto lat temu. Mowy rektorskie. W-wa 1933. [Rec.: J. Krzyżanowski. *Roczn. Lit.* 1934]. — H. Więckowska: Katalog rękopisów Biblioteki Narodowej. T. 3. Zbiory Biblioteki Batignolskiej. W-wa 1933. — H. Łuczakówna: Wiktor Heltman. Poz. 1935. — C. Leśniewski: Wstęp i oprac. wyd.: Manifest Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W-wa 1936. — A. Lewak: Oprac. wyd.: T. T. Jeż (Z. Miłkowski): Od kolebki przez życie. Wspomnienia. T. 1. Kr. 1936. — A. Brossowa: Przywódcy emigracji polskiej i włoskiej w Anglii po r. 1831. *Filomata* 1938 nr 108. — E. Kostołowski: Studia nad kwestią włościańską w latach 1846-1864. Lw. 1938. — A. Lewak i H. Więckowska: Katalog rękopisów Biblioteki Narodowej. T. 2. Zbiory Biblioteki Raperswilskiej. W-wa 1938. — M. Meloch: Sprawa włościańska w powstaniu listopadowym. W-wa 1939; wyd. 2 W-wa 1948. —

K. A. Jaworski: Aleksander Hercen. *W stulecie Wiosny Ludów literaci lubelscy.* Lubl. 1948. — J. Miller: Kriestianskij wopros w programmie polskogo diemokraticzeskogo obszczestwa. *Woprosy istorii* 1948 nr 9. — H. Mogilska: Wspólna własność ziemi w polskiej publicystyce lat 1835-1860. W-wa 1949. — C. Wycech: Materiały do dziejów ruchu ludowego. Lud Polski i ludowy spisek ks. Ściegiennego. W-wa 1949. — M. Handelsman: Adam Czartoryski. T. 3. W-wa 1950. — W. Łukaszewicz: Stanisław Gabriel Worcell. W-wa 1951. — W. Łukaszewicz: Wielka Emigracja (1831-1862). (Obozy ideologiczne, polityka, publicystyka). *Prace Polon.* S. IX (1951) i nadb. — W. Łukaszewicz: Wpływ masonerii, karbonaryzmu i Józefa Mazziniego na polską myśl rewolucyjną w latach poprzedzających Wiosnę Ludów. *W stulecie Wiosny Ludów.* T. 3. W-wa 1951 i odb. — G. Missalowa: Francuski socjalizm utopijny i jego wpływ na polską myśl rewolucyjną w latach 1830-1848. *W stulecie Wiosny Ludów.* T. 3. W-wa 1951. — L. Baumgarten: Dekabryści a Polska. W-wa 1952. — Historia polskiej postępowej myśli społecznej i filozoficznej XIX w. (do r. 1864). *Myśl Filoz.* 1952 nr 1. — S. Kieniewicz: Sprawa włościańska w powstaniu styczniowym. Wr. 1953. — W. Knapowska: Lud Polski — Gromada Rewolucyjna Londyn. *Kwart. Hist.* 1953 nr 2. — B. Zakrzewski: Z dziejów walki o ideologię demokratyczną w Poznaniu w latach

1830-1850. *Przegl. Zach.* 1953 nr 7-8; toż: *Studia Poz.* Poz. 1953. —

B. Baczko: Wstęp i oprac. wyd.: Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Dokumenty i pisma. W-wa 1954. [Rec.: M. Żychowski. *Kwart. Hist.* 1955 nr 4/5]. — C. Bobińska: Marks i Engels a sprawy polskie do osiemdziesiątych lat XIX wieku. W-wa 1954. — W. Łukaszewicz: Tadeusz Krępowiecki. Żołnierz rewolucjonista. W-wa 1954. — B. Baczko: Poglądy społeczno-polityczne i filozoficzne Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W-wa 1955. [Rec.: J. Ł.: Dyskusja nad monografią B. Baczki o Towarzystwie Demokratycznym Polskim. *Myśl Filoz.* 1956 nr 1]. — W. M. Bartel: Rewolucja krakowska 1846 roku na tle niektórych polskich koncepcyj społeczno-politycznych lat 1831-1846. *Czasop. Prawno-Hist.* 1957 t. 9 z. 1. — A. G. Duker: The Polish Democratic Society and the Jewish Problem, 1832-46. *Jewish Social Studies* t. 19 (1957). — M. Kukiel: Wstęp. W: L. Gadon: Wielka emigracja w pierwszych latach po powstaniu listopadowym. Wyd. 2. Z. 1. Paryż 1957 (1961). [Rec.: J. Bielatowicz: Wielka emigracja. *Wiadomości* (Londyn) 1962 nr 45]. — W. Łukaszewicz: Ruch rewolucyjny w kraju 1831-1845. *Prace Polon.* S. XIII (1957). — H. Temkinowa: Wstęp do wyd.: Lud Polski. Wybór dokumentów. W-wa 1957. — Z dziejów polskiej myśli filozoficznej i społecznej. T. 3. Wiek XIX. W-wa 1957. (Tu m. in.: B. Baczko: Niektóre węzłowe problemy rozwoju polskiej myśli społeczno-politycznej i filozoficznej XIX wieku (do lat siedemdziesiątych); W. Łukaszewicz: O poglądach Tadeusza Krępowieckiego; H. Temkin: Lud Polski na emigracji). — P. Brock: Z dziejów wielkiej emigracji w Anglii. Przeł. z ang. A. Ślósarczyk. W-wa 1958 [Rec.: T. Terlecki: Wielka emigracja w Anglii. *Wiadomości* (Londyn) 1960 nr 21]. — H. Rzadkowska: Kilka uwag o rewolucji agrarnej na marginesie pracy K. Groniowskiego „Problem rewolucji agrarnej w ideologii obozów politycznych w latach 1846-1870". *Kwart. Hist.* 1958 nr 3. [Polemika: K. Groniowski: W sprawie polskich rewolucyjnych demokratów lat pięćdziesiątych-sześćdziesiątych XIX w. oraz oceny T. D. P. Tamże]. —

H. Grajewski: Komitet Emigracji Polskiej z 1848 roku. Nieznana karta z dziejów wielkiej emigracji. Łódź 1960. — P. Brock: Na marginesie historii Gromady Grudziąż (cz. 1). *Przegl. Hist.* 1961 z. 1. — W. Łukaszewicz i W. Lewandowski: Wstęp i oprac. wyd.: Postępowa publicystyka emigracyjna 1831-1846. Wr. 1961 *PAN. Bibl. Hist. Roku Mickiewicza.* — H. Temkinowa: Gromady Ludu Polskiego. (Zarys ideologii). W-wa 1962. — J. Willaume: Polacy w powstaniu drezdeńskim 1849 roku. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska.* S. F. *Nauki Filoz.-Hum.* t. 15 z. 3. Lubl. 1963. — B. Cygler: Zjednoczenie Emigracji Polskiej 1837-1846. *Zeszyty Nauk. Wydz. Hum. WSP w Gdańsku* 1963 z. 4. Gdańsk 1963. — S. Kalembka: Prasa Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Zarys dziejów wydawniczych 1832-1863. *Roczn. Bibl.* 1963 z. 1/2. — M. Żychowski: Ludwik Mierosławski. W-wa 1963.

Zob. również: Alcyato Jan, Darasz Wojciech, Gurowski Adam, Heltman Wiktor, Janowski Jan Nepomucen, Lelewel Joachim, Mierosławski Ludwik, Podolecki Jan Kanty, Worcell Stanisław, Zienkowicz Leon.

TOWARZYSTWO HISTORYCZNO-LITERACKIE W PARYŻU (1832—1893)

Inna nazwa: Towarzystwo Literacko-Historyczne w Paryżu.

Towarzystwa włączone: Towarzystwo Historyczne Polskie; Towarzystwo Literackie Polskie.

W dniu 29 kwietnia 1832 w paryskim mieszkaniu Teodora Morawskiego, byłego ministra w rządzie narodowym, dwunastu emigrantów i jeden Francuz założyli Towarzystwo Literackie, mające na celu „zbierać i ogłaszać materiały tyczące się dawnego Królestwa Polskiego, jego obecnego położenia lub pomyślności przyszłej, a to w widoku zachowywania i ożywiania w opinii narodów spółczucia, które dla Polski okazywały".

Członkami założycielami byli: Józef Bem, Wojciech Grzymała, Alfons d'Herbelot, Ludwik Jelski, Stanisław Kunatt, Teodor Morawski, Ludwik Plater, Andrzej Plichta, Prot Prószyński, Jan Nepomucen Umiński, Aleksander Walewski, Franciszek Wołowski i Ludwik Wołowski. Na prezesa zaproszono przebywającego wówczas jeszcze w Londynie księcia Adama Czartoryskiego. Do grona założycieli zaproszono również Juliana Ursyna Niemcewicza. W ciągu roku liczba członków wzrosła do 98, ogólny spis członków za pięćdziesięciolecie 1832—1882 wymienia 437 nazwisk.

Członkowie dzielili się najpierw na kolaboratorów, stowarzyszonych i korespondentów oraz członków honorowych; w latach późniejszych dwie pierwsze grupy nazwano członkami zwyczajnymi oraz powołano grupę członków dobroczyńców, których obowiązkiem było zasilanie kasy Towarzystwa składką roczną. Prezesem Towarzystwa dożywotnio był Adam Czartoryski, a po jego śmierci w 1861 jego syn Władysław. Pierwszym wiceprezesem został Ludwik Plater.

W pierwszym okresie działalność Towarzystwa polegała na cotygodniowych zebraniach zwyczajnych i na oddziaływaniu na opinię francuską w sprawie polskiej przez składanie memoriałów rządowi francuskiemu i ogłaszanie artykułów w prasie. Towarzystwo nie miało swego organu prasowego, ale jego członkowie kierowali pismami: *Feniks* (1833), *Le Polonais* (1833—1836), *Kronika Emigracji Polskiej* (1834—1839), *Kraj i Emigracja* (1835—1843), *La Revue Slave* (1839—1840), *Trzeci Maj* (1839—1848), *Dziennik Narodowy* (1841—1848), oraz stale współpracowali z kilku dziennikami francuskimi. Co roku w dniach 3 maja i 29 listopada odbywały się uroczyste posiedzenia, na których prezes Towarzystwa informował o sytuacji sprawy polskiej w polityce międzynarodowej.

W końcu 1836 z inicjatywy J. U. Niemcewicza i Karola Sienkiewicza zorganizowano pod ich kierownictwem Wydział Historyczny, który regularną swą pracę rozpoczął właściwie dopiero w lutym 1838. Celem tego Wydziału było „gromadzenie wszelkich materiałów historycznych polskich ze źródeł zagranicznych i uformowanie z nich archiwum historycznego polskiego". Do gromadzenia materiałów w postaci wypisów z dokumentów w archiwach publicznych i prywatnych oraz książek, czasopism, pamiętników, listów itd. zostali wezwani wszyscy rozproszeni po świecie Polacy. W Anglii w sierpniu 1839 zawiązano w celu współpracy Grono Historyczne Londyńskie pod przewodnictwem Krystyna Lacha Szyrmy. W ciągu dwudziestu lat liczyło ono ponad stu członków i przesłało Wydziałowi Historycznemu w Paryżu (później Bibliotece Polskiej) około 5000 arkuszy wypisów z archiwów brytyjskich. Pracami tymi kierował głównie Jan Terlecki, sekretarz Grona. Trzykroć bogatsze wypisy zgromadzono bezpośrednio w Paryżu. Pracami tu kierował Sienkiewicz, który zamierzał na zgromadzonych materiałach oprzeć szerszą akcję wydawniczą. Zamiarów tych nie dało się zrealizować. Ukazało się zaledwie parę publikacji, wśród nich *Portfolio*, pięciotomowy zbiór dokumentów historycznych i dyplomatycznych (1836—1837) i *Skarbiec historii polskiej* (1839, 1842).

Od marca 1838 do połowy 1842 działał przy Towarzystwie Wydział Statystyczny pod przewodnictwem Ludwika Platera. Próbował on prowadzić prace statystyczne z zakresu geografii, prawa i administracji.

Z inicjatywy K. Sienkiewicza w dniu 24 listopada 1838 w obecności około 30 członków Towarzystwa założono Bibliotekę Publiczną Polską, przeznaczając ją na własność narodową. Na Bibliotekę złożyły się zbiory Towarzystwa Literackiego, Wydziału Historycznego, Wydziału Statystycznego i pozostającego również pod przewodnictwem Czartoryskiego Towarzystwa Pomocy Naukowej. Biblioteka została otwarta 24 marca 1839 w lokalu przy ulicy Duphot 10. Liczyła wtedy 2085 tomów. Na utrzymanie Biblioteki miały się składać cztery organizacje fundacyjne. Kierowała nią wspólnie po-

wołana rada biblioteczna. Pierwszym bibliotekarzem został Sienkiewicz. Odtąd w lokalu Biblioteki odbywały się zebrania Towarzystwa.

Po kilku miesiącach Biblioteka musiała przenieść się do innego lokalu wynajętego przy ulicy Surène 10, po roku znowu na ulicę Saussaie 8, stąd po dwu latach na Saussaie 3. Ponieważ zbiory szybko rosły, głównie z darów i zapisów, i po roku miały 5000 tomów, a po dziesięciu latach ponad 20 000, ponadto zaś równie rosnącą kolekcję rycin i medali, w 1851 postanowiono kupić w Paryżu dom. Odwołano się do pomocy społeczeństwa, zebrano trzecią część potrzebnej kwoty, zaciągnięto pożyczkę w banku, resztę pożyczono u prezesa komisji składkowej Władysława Zamoyskiego i w grudniu 1853 kupiono dom, a we wrześniu 1854 otwarto czytelnię we własnym gmachu Biblioteki Polskiej w Paryżu przy ulicy Quai d'Orléans 6.

Podczas gdy szybko rozwijała się biblioteka, inne dziedziny działalności Towarzystwa uległy pewnemu zahamowaniu na skutek śmierci lub wyjazdu z Paryża niektórych wybitnych jego członków. Wywołało to zmiany na kierowniczych stanowiskach. Po śmierci Niemcewicza prezesem Wydziału Historycznego od sierpnia 1841 do marca 1843 był Adam Mickiewicz, po nim kierownictwo objął bezpośrednio sam Czartoryski. Wiceprezesem Towarzystwa od 1842 był Stanisław Barzykowski, a Wydziału Historycznego od 1843 Teodor Morawski. W 1851 uchwałą z 2 kwietnia Wydział Historyczny przekształcił się w odrębne Towarzystwo Historyczne, jednak po dwu latach, w toku zabiegów o dom dla Biblioteki, oba towarzystwa postanowiły się połączyć i w dniu 6 lutego 1854 uchwaliły nowy statut połączonej organizacji pod nazwą Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu. Prezesem dożywotnim był nadal Adam Czartoryski, wiceprezesem został ponownie zwerbowany w czasie akcji składkowej na dom Adam Mickiewicz. Dyrektorem Biblioteki został Feliks Wrotnowski.

Działalność Towarzystwa ożywiła się po nadejściu do Paryża nowej fali emigracji po okresie walk Wiosny Ludów i wojny krymskiej. W 1854 rozpoczęto wydawanie dekady *Wiadomości Polskich* (1854—1861), w 1856 powołano Komitet Wydawniczy pod przewodnictwem Eustachego Januszkiewicza. W ciągu pięciu lat wydano dziesięć dzieł, m. in. jedenastotomowe wydanie *Pism* Adama Mickiewicza, oraz dokończono rozpoczęte przed dwudziestu laty prace nad *Kartą dawnej Polski z przyległymi okolicami krajów sąsiednich, według nowszych materiałów, na 1:300 000* (Paryż 1859).

Od początku istnienia Towarzystwa sekretarzem jego był Andrzej Plichta; po jego śmierci w 1866 stanowisko to objął Bronisław Zaleski. Zasługą jego było wydanie w 1866—1879 siedmiu tomów *Rocznika* Towarzystwa.

Konieczność zalegalizowania własności domu Biblioteki Polskiej podyktowała uzyskanie od rządu francuskiego nadania Towarzystwu osobowości prawnej. Przyznał ją dekret Napoleona III z dnia 10 czerwca 1866, uznający również Towarzystwo za instytucję użyteczności publicznej. Na mocy tego dekretu nie tylko dokonano rozliczenia z W. Zamoyskim, ale przy likwidacji — na skutek zmniejszenia liczby członków — Towarzystwa w 1893 przekazano Bibliotekę jako darowiznę warunkową Akademii Umiejętności w Krakowie.

Obejmując Bibliotekę Akademia związała z nią swą Stację Naukową w Paryżu. Obiema instytucjami kierował delegat Akademii, byli nim kolejno: Józef Korzeniowski (1893—1896), Konstanty Górski (1896—1899), Władysław Mickiewicz (1899—1926), Franciszek Pułaski (1926—1946). W 1904 przy Bibliotece zostało zorganizowane Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu.

Na początku wojny Pułaski zdołał ukryć w południowej Francji około 20 000 tomów druków i rękopisów, natomiast większość zbiorów — ok. 130 000 tomów — została wywieziona przez hitlerowców w głąb Niemiec. Po wojnie wróciło do Paryża w 1947 (poprzez Bibliotekę Narodową w Warszawie) zaledwie około 45 000 tomów.

Zaraz po zakończeniu wojny zarząd Biblioteki zawarł 13 czerwca 1945 umowę dzierżawną ze Zjednoczeniem Polskim Rzymsko-Katolickim w Ameryce. 18 czerwca 1946 uchwałą Polskiej Akademii Umiejętności Stacja Naukowa PAU została oddzielona od Biblioteki Polskiej w Paryżu.

MATERIAŁY

1. Akt założenia Towarzystwa Literackiego. Dat. 29 kwietnia 1832. Rkps Bibl. Pol. w Paryżu. Facsimile podpisów podała M. Rakowska: Setna rocznica Towarzystwa Literackiego w Paryżu. *Tyg. Ilustr.* 1932 nr 33 s. 529.

2. Ustawy Towarzystwa Literackiego Polskiego. Paryż 1832.

3. Archiwum Towarzystwa Literackiego i Towarzystwa Historyczno-Literackiego. Rkpsy Bibl. Pol. w Paryżu.

4. Archiwum K. Sienkiewicza zawierające akty Towarzystwa, sprawozdania, korespondencje z członkami i Gronem Londyńskim; korespondencja kilku członków Towarzystwa, m. in. L. Platera. Rkpsy Bibl. Nar. Zbiory Raperswilskie zniszcz. 1944.

5. Zdanie sprawy z dziesięciolecia pracy Towarzystwa Literackiego Polskiego w Paryżu. Paryż 1843.

6. Towarzystwo Historyczne Polskie w latach od 1847 do 1852. Paryż 1852.

7. Towarzystwo Historyczne Polskie. Składka na dom dla Biblioteki Narodowej w Paryżu. Sprawozdanie I-III. Paryż 1852.

8. Sprawozdanie Towarzystwa Historycznego Polskiego w Paryżu z r. 1852. Paryż 1853.

9. *Wiadomości Polskie* (Paryż) 1854-1861.

Wychodziły trzy razy w miesiącu od 16 czerwca 1854, od 1857 do 2 lutego 1861 jako tygodnik.

10. Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Literacko-Historycznego z lat 1854 i 1855. Paryż 1856; toż z lat 1856 i 1857. Paryż 1858.

11. Zdanie sprawy ze stanu Biblioteki Polskiej w Paryżu przez r. 1863 i 1864. Paryż 1865.

12. Ustawy Towarzystwa Literacko-Historycznego w Paryżu. Paryż 1865; przedr. zob. poz. 14; przedr. pt. Statuta Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu. Wyd. jako załącznik do przekładu dekretu Napoleona III. *Roczn. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. Rok 1866.* Paryż 1867 (zob. poz. 15).

13. Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Historyczno-Literackiego przez r. 1865 i I kwartał 1866. Paryż 1866; toż wyd. co rok do sprawozdania za r. 1891/92. Paryż 1892. (Za r. 1870-1872 razem wyd. Paryż 1872; niektóre sprawozdania numerowane kolejno do nr XX za r. 1881/82).

14. Towarzystwo Historyczno-Literackie Polskie w Paryżu do rodaków w kraju i emigracji. Paryż 1866. (Tu również przedr. poz. 12).

15. *Rocznik Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu. Rok 1866.* Paryż 1867; ... *Rok 1867.* Paryż 1868; ... *Rok 1868.* Paryż 1869; ... *Rok 1869.* Paryż 1870; ... *Rok 1870-1872.* Poz. 1872; ... *Rok 1873-1878.* T. 1-2. Poz. 1878-1879.

Red. Bronisław Zaleski. Na początku każdego rocznika sprawozdania kilku zakładów polskich na wychodztwie, następnie rozprawy naukowe, edycje dokumentów i korespondencji oraz wspomnień, na zakończenie stała rubryka wspomnień pośmiertnych pt. „Zmarli na wychodztwie".

16. Sprawozdanie Sekretarza Generalnego z czynności Akademii od maja 1892 do maja 1893 r. *Roczn. AU w Kr. Rok 1892/93.* Kr. 1893 s. 87-90.

17. Regulamin Stacji Naukowej w Paryżu. (Uchwalony na walnym zebraniu Akademii dnia 9 maja 1893). Wyd. jw. poz. 16, s. 105-112.

18. A. Lewak: Katalog rękopisów Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu. Kr. 1931.

19. C. Chowaniec: Katalog rękopisów Biblioteki Polskiej w Paryżu. T. 1. Rękopisy nr 1-431. Kr. 1939.

OPRACOWANIA

(B. Zaleski): Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu. *Roczn. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. Rok 1866.* Paryż 1867. — L. Gadon: Z życia Polaków we Francji. Rzut oka na 50-letnie koleje Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu 1832-1882. Paryż 1883. — W. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza. T. 2-4. Poz. 1890-1895; wyd. 2 uzup. T. 2. Poz. 1931. — F. Hoesick: Biblioteka Polska w Paryżu. W: Szkice i opowiadania historycznoliterackie. W-wa 1900; przedr. zmieniony w: Paryż. Kr. 1923. — L. Gadon: Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 1-3. Kr. 1901-1902. —

W. Mickiewicz: Towarzystwa emigracyjne od 1860 do 1890 r. W: Emigracja polska 1860-1890. Kr. 1908 s. 106-110. — L. Strzembosz: La Bibliothèque Polonaise de Paris. *Polonia* 1914, 16 maja; odb. Paryż 1914. —
W. Mickiewicz: La Bibliothèque Polonaise et le Musée Adam Mickiewicz. *Pologne politique, littéraire et artistique* (Paryż) 1921 t. 1 s. 250-254. — Biblioteka i Stacja Naukowa w Paryżu. *Świat* 1923 nr 3. — A. Lewak: Czasy Wielkiej Emigracji. *Polska, jej dzieje i kultura*. T. 3. W-wa (1930) s. 209-210. — M. Rakowska: Setna rocznica Towarzystwa Literackiego w Paryżu. *Tyg. Ilustr.* 1932 nr 33. — C. Chowaniec: Katalog rękopisów Biblioteki Polskiej w Paryżu. T. 1. Kr. 1939. — C. Chowaniec: Akt fundacji Biblioteki Polskiej w Paryżu. Rkps 1942 (?) Bibl. Pol. Paryż. — E. Fiszer: Bibliograficzny wykaz artykułów o Bibliotece Polskiej w prasie emigracyjnej. Rkps 1942 (?) Bibl. Pol. Paryż. — F. Pułaski: Sprawozdanie z działalności Biblioteki Polskiej w Paryżu za czas od 3 maja 1939 do 3 maja 1940 r. Nicea 1944. —
L'oeuvre internationale de secours à la Bibliothèque Polonaise de Paris dévastée par les Allemands en 1940. Z. 1. Paryż 1945. (Tu przemówienie: F. Pułaski: Situation actuelle de la Bibliothèque Polonaise de Paris. Wygł. 20 stycznia 1945). — I. Gałęzowska: Bibliothèque Polonaise de Paris 1839-1939. Paryż 1946. — M. Handelsman: Adam Czartoryski. T. 1, 3. W-wa 1948, 1950. — F. Pułaski: Biblioteka Polska w Paryżu w latach 1893-1948. Z przedmową K. Gronkowskiego. Paryż 1948. (Tu m. in. dokumenty — lub ich przekłady — dotyczące przekazania Biblioteki Akademii Umiejętności w 1890-1893. W aneksach: Wydawnictwa Biblioteki Polskiej; Wykaz odczytów wygłoszonych w Bibliotece Polskiej; Wystawy w Bibliotece Polskiej; Biblioteka Polska w rycinach). — C. Chowaniec i I. Gałęzowska: Powstanie listopadowe w dokumentach i pamiątkach Biblioteki Polskiej w Paryżu. Londyn 1952. — C. Chowaniec: Podstawy ideowe Biblioteki Polskiej w Paryżu. Paryż 1956 *Société Historique et Littéraire Polonaise*. Cahier 3. — I. Gałęzowska: Biblioteka Polska własność narodu. *Dod. Lit.-Nauk. „Syreny”* 1957 nr 10 (46); odb. Paryż 1957 *Société Historique et Littéraire Polonaise*. Cahier 4. — S. Strumph Wojtkiewicz: Książka szła za emigrantem. Wr. 1963 *Książki o Książce*, s. 210-214, 232-236. [Rec.: M. Danilewiczowa. *Kultura* (Paryż) 1963 nr. 6; T. J. Żółciński. *Twórczość* 1963 nr 9]. — M. Żychowski: Ludwik Mierosławski. W-wa 1963.

TOWARZYSTWO LITERACKO-SŁOWIAŃSKIE WE WROCŁAWIU (1836—1886)

Inne nazwy: Towarzystwo Literackie Słowiańskie; Towarzystwo Literacko-Słowiańskie przy Uniwersytecie Wrocławskim.

W 1835 Polacy studiujący we Wrocławiu, drugim obok Berlina ośrodku polskiego życia akademickiego w zaborze pruskim w połowie XIX wieku, projektowali założenie Koła, które by grupowało studentów pracujących nad literaturą, historią i prawem narodów słowiańskich. Organizacją Koła zajął się w 1836 Teodor Teofil Matecki, student medycyny, później znany lekarz i działacz poznański. Dzięki poparciu profesora fizjologii Jana Ewangelisty Purkiniego, Czecha, rektor uniwersytetu w dniu 17 czerwca 1836 zezwolił na założenie organizacji pod nazwą Towarzystwo Literackie Słowiańskie.

Celem Towarzystwa było „przez wspólne naukowe prace, a mianowicie przez piśmienne rozprawy, obeznać członków z językami, literaturą, dziejami i prawem ludów słowiańskich”. Członkiem Towarzystwa mógł zostać tylko student uniwersytetu, bez względu na narodowość, byleby władał językiem polskim lub innym słowiańskim. W rzeczywistości wyjątkowo tylko do Towarzystwa należeli studenci nie-Polacy.

W chwili powstania Towarzystwo liczyło 20 członków. Prezesem został profesor Purkinie, który swoje obowiązki pojmował jako gorliwą opiekę nad zrzeszoną grupą studentów oraz udzielanie swego mieszkania na zebrania, a swoich pieniędzy na zakup książek do biblioteki Towarzystwa.

Brak systematycznego planu działania oraz szybka wymienność członków studentów utrudniały zorganizowanie regularnej trwałej pracy, a wręcz doprowadziły do zawieszenia działalności w sierpniu 1840. Purkinie odnowił Towarzystwo w styczniu 1842 i próbował nadać mu formy organizacyjne na podstawie statutu zatwierdzonego przez władze uniwersyteckie i policyjne. W tym roku rozpoczęły się stale później wznawiane próby uporządkowania trwałej pracy Towarzystwa i zorganizowania sekcji naukowych. Z prób tych najpoważniejszy i realizowany był zaprojektowany w 1860 przez Stefana Pawlickiego cykl dwuletni prac naukowych łączących równolegle zagadnienia wybrane z geografii i mitologii słowiańskiej oraz studium filologiczne i historyczne.

Pod opieką Purkiniego odnowione Towarzystwo kontynuowało działalność pomimo parokrotnych likwidacyjnych zarządzeń policji (1844, 1845), jednakże kiedy w 1850 został on powołany na katedrę do Pragi, nastąpiły zakłócenia organizacyjne w pracy (Kazimierz Szulc wydał jednak dwa poszyty *Znicza*), aż w 1853 senat uniwersytecki rozwiązał Towarzystwo i opieczętował jego bibliotekę w mieszkaniu Stanisława Sczanieckiego, bibliotekarza. Już jednak w styczniu roku następnego prace zostały wznowione pod opieką profesora prawa Ludwika Gitzlera, Niemca, znającego język polski. Od tego czasu zebrania Towarzystwa odbywały się w jednym z audytoriów w gmachu uniwersyteckim.

Zmiana na stanowisku kuratora Towarzystwa nastąpiła w listopadzie 1866, kiedy to Gitzler przekazał je Wojciechowi Cybulskiemu, nowo mianowanemu profesorowi slawistyki. Nowy kurator bywał niemal zawsze na zebraniach Towarzystwa i tak kierował doborem referatów, że ich tematyka objęła głównie zagadnienia historycznoliterackie od wieku XVI do *Nie-Boskiej komedii*.

Po śmierci Cybulskiego w lutym 1867 przez rok opiekował się Towarzystwem ponownie Gitzler, a w listopadzie 1868 kuratorem został Władysław Nehring, dawny w latach studiów jego prezes (1852/53), wówczas następca Cybulskiego na katedrze slawistyki.

Nehring, jako kurator, próbował uczynić z Towarzystwa teren badań rozszerzających jego wykłady uniwersyteckie i prowadził zajęcia (głównie nad literaturą polską) niemal metodą seminaryjną. Wpłynęło to na wzmożenie systematyczności pracy i wywołało zwiększenie liczby członków do 51 (w roku 1885). Za tym poszły projekty podziału Towarzystwa na sekcje, z których tylko sekcja medyczna utrzymała się przez pięć lat (1873—1878), a sekcja prawnicza trzy lata (1878—1881).

W 1885, kiedy powstała Czytelnia Akademików Polaków we Wrocławiu, łącząca wszystkie koła akademickie polskie, Towarzystwo podporządkowało się nowej organizacji i oddało na jej użytek swoją bibliotekę.

3 lipca 1886 rektor uniwersytetu „na mocy rozkazu ministerialnego" rozwiązał wszystkie związki akademickie, w tym więc również Towarzystwo Literacko-Słowiańskie. Prace zostały natychmiast przerwane. Ostatni prezes Towarzystwa, Bronisław Kąsinowski, dokończył druku *Pamiętnika ... wydanego w roku złotego jubileuszu* (zob. Materiały poz. 11), a bibliotekę, liczącą 2263 dzieła, po kilku próbach pozostawienia jej we Wrocławiu lub przekazania Bibliotece Kórnickiej, przesłał jako depozyt dawnemu prezesowi Towarzystwa Władysławowi Łebińskiemu w Poznaniu. W 1899 biblioteka wraz z archiwum Towarzystwa została przekazana Towarzystwu Przyjaciół Nauk w Poznaniu, dublety przesłane polskiemu gimnazjum w Cieszynie.

W chwili rozwiązania Towarzystwo Literacko-Słowiańskie liczyło 30 członków, ale równocześnie ogłaszany w *Pamiętniku* spis członków wymienia 907 studentów, którzy w ciągu pięćdziesięciolecia byli członkami Towarzystwa. Pochodzili oni przeważnie z Wielkopolski, nie brak jednak było członków Towarzystwa pochodzących ze wszystkich innych dzielnic Polski. Po studiach wracali oni w swoje strony i prze-

szczepiali tam nabyte we Wrocławiu wiedzę i doświadczenie organizacyjne. Niektórzy z nich wyraziście zapisywali się w dziejach polskiej nauki, jak Józef Plebański, Józef Przyborowski, Jan Rymarkiewicz, Stanisław i Zygmunt Węclewscy, inni zaznaczyli się na innych polach działania, jak Ewaryst Estkowski i Kazimierz Szulc w Poznaniu, Florian Ceynowa na Pomorzu, Marian Langiewicz w Królestwie, a tacy, jak Ryszard Berwiński, Adam Asnyk i Jan Kasprowicz, ogarnęli swym wpływem cały kraj.

MATERIAŁY

1. J. Purkinie: Ustawy Literackiego Towarzystwa Wrocławskiego Uniwersytetu. Wydał... Wr. 1842.

2. Ustawy Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego w Wrocławiu, zatwierdzone przez władze wyższe. Wr. b. r.

3. Władysław Nehring: Pamiętnik, dzienniki, notatki, korespondencja z 1850 i n. Rkps Bibl. Uniw. Wr. sygn. Archiwum Nehringa. Fragm. ogł. T. Mikulski: Z papierów Władysława Nehringa. *Sobótka* 1947; odb. Wr. 1948; toż przedr. w: Temat Wrocław. Wr. 1961.

4. *Znicz. Pismo zbiorowe młodzieży polskiej.* Wyd. Kazimierz Szulc. Poszyt 1-2. Wr. 1851-1852. (Poszyt 2 druk. Chełmno).

5. Stefan Pawlicki: Plan wspólnych prac naukowych i inne pisma. Powst. ok. 1860. Rkps Bibl. Jagiel.

6. *Pamiętnik Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego we Wrocławiu z przyczyny obchodu 50-letniego jubileuszu doktoryzacji prof. Purkynego.* Według akt spisał go M. S. (Maciej Świtalski). Nakład T. L. S. Poz.-Bydg. 1869.

7. Listy do J. Działyńskiego i Z. Celichowskiego z 1869-1882. Rkps Bibl. Kórn.

8. Listy do J. I. Kraszewskiego z 4 grudnia 1869 i 15 stycznia 1882 oraz 1870-1877. Rkpsy Bibl. Jagiel. sygn. 6485, 6504.

9. Listy do księgarni Gubrynowicza we Lwowie z 1871. Rkps w Śląskiej Bibl. Publ. Kat.

10. Katalog biblioteki Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego przy Uniwersytecie Wrocławskim. Poz. 1872. (Tu również statut Towarzystwa).

11. *Pamiętnik Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego przy Uniwersytecie Wrocławskim, wydany w roku złotego jubileuszu.* Wr. 1886.

Red. Bronisław Kąsinowski. Tu m. in.: Spis prac od 1843/44 do 1886; spis członków.

12. Korespondencja Władysława Łebińskiego z zarządem Biblioteki Kórnickiej z 1886. Rkps Bibl. Kórn.

OPRACOWANIA

B. R...wski: (Korespondencja). Berlin, dn. 11 czerwca. *Tyg. Lit.* 1842 nr 19. — P. Huta (J. Kasprowicz): (Korespondencja). Wrocław, 29 grudnia 1885. *Kraj* (Petersb.) 1886 nr 1; fragm. przedr. T. Mikulski: Towarzystwo Literacko-Słowiańskie we Wrocławiu (1836-1886). *Oblicze Ziem Odzyskanych. Dolny Śląsk.* T. 2: Dzieje. Kultura. Wr.-W-wa 1948 s. 738; toż odb. Wr. 1948; toż przedr. w: Temat Wrocław. Wr. 1961 s. 85-86. — *Pamiętnik Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego przy Uniwersytecie Wrocławskim, wydany w roku złotego jubileuszu.* Wr. 1886. (Red. B. Kąsinowski. Tu m. in.: Historia Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego; O posiedzeniach Towarzystwa...; O sekcjach Towarzystwa). — A. Karbowiak: Młodzież polska akademicka za granicą 1795-1910. Kr. 1910. — B. Kąsinowski: Towarzystwo Literacko-Słowiańskie we Wrocławiu 1836-1886. *Dzien. Poz.* 1911 nr 221-223, 226-227; przedr. *Kur. Poz.* 1911 nr 229 i 230; w skrócie przedr. *Słowo Pol.* 1911 nr 462, 464. — B. Kąsinowski: Wojciech Cybulski (1808-1867). W 50 rocznicę śmierci. *Pam. Lit.* R. 15 (1917). — I. W. Kosmowska: Związki młodzieży polskiej od r. 1818. W-wa 1924. — A. Wojtkowski: Historia Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu. *Roczniki Poz. Tow. Przyj. Nauk.* T. 50 = *Tow. Przyj. Nauk w Poz. w latach 1857-1927.* Poz. 1928. — J. Jachimek: Wojciech Cybulski jako krytyk i historyk literatury. Poz. 1930 *Prace Polon. Studentów Uniw. Poz.* nr 2.—

H. Barycz: Polska młodzież akademicka we Wrocławiu przed powstaniem styczniowym (1858-1863). *Sobótka* 1946 nr 2. — H. Barycz: Rola Polaków w Uniwersytecie Wrocławskim. Wr. 1946. — E. Maleczyńska: Polskie tradycje naukowe i uniwersyteckie Wro-

cławia. Wr. 1946. — T. Mikulski: Lata wrocławskie Kasprowicza. *Odra* 1946 nr 45/46; przedr. pt. Uniwersytet Kasprowicza. W: Spotkania wrocławskie. Wr. 1950; toż wyd. 2 Kr. 1954. — T. Mikulski: Trzeba petycyować o wspaniałomyślne dary. *Odra* 1946 nr 42; przedr. pt. Książka we Wrocławiu. W: Temat Wrocław. Wr. 1961. — M. Smereka: Śladami wrocławskich przeżyć Bończyka. *Odra* 1946 nr 42. — F. Szymiczek: Tradycja wrocławska. *Odra* 1946 nr 13. — B. Górska: Dr Kazimierz Szulc. *Kronika M. Poz.* R. 20 (1947). — T. Mikulski: Biedny Mazurzyna. *Zeszyty Wr.* 1947 nr 2; przedr. rozszerzony w: Spotkania wrocławskie, jw. — T. Mikulski: Jak meteor. *Odra* 1947 nr 43/44; przedr. w: Spotkania wrocławskie, jw. — T. Mikulski: Z papierów Władysława Nehringa. *Sobótka* 1947; odb. Wr. 1948; przedr. w: Temat Wrocław, jw. — B. Zakrzewski: Józef Przyborowski na studiach we Wrocławiu. *Sobótka* 1947. — T. Mikulski: Towarzystwo Literacko-Słowiańskie we Wrocławiu (1836-1886). *Oblicze Ziem Odzyskanych. Dolny Śląsk.* T. 2. Dzieje. Kultura. Wr.-W-wa 1948; odb. Wr. 1948; przedr. w: Temat Wrocław, jw. — T. Mikulski: Dwa semestry Asnyka. W: Spotkania wrocławskie, jw. — T. Mikulski: Udział młodzieży wrocławskiej w jubileuszu Seweryna Goszczyńskiego. *Przegl. Zach.* 1951 nr 1/2 i odb.; przedr. w: Temat Wrocław, jw. — J. Kostrzewski: O „emigrantach" naukowych z Wielkopolski. *Księga pam. w stulecie Poz. Tow. Przyj. Nauk.* Poz. 1957 = *Roczniki Hist.* R. 23 (1957). — J. Reiter: August Mosbach. *Ludzie dawnego Wrocławia.* Wr. 1958 (wyd. Tow. Miłośników Wrocławia). — T. Gospodarek: Materiały do dziejów polskich Towarzystw we Wrocławiu w XIX w. *Acta Universitatis Wratislaviensis* nr 13. *Prace Lit.* V. Wr. 1963.

TOWARZYSTWO POZNAŃSKIE PRZYJACIÓŁ NAUK (od 1857)

Inne nazwy: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk; Towarzystwo Przyjaciół Nauk Poznańskie.

Towarzystwo powstało z inicjatywy dwóch Pomorzan działających w Poznaniu i Wielkopolsce: Kazimierza Szulca, nauczyciela, syna bardzo licznej rodziny chłopskiej, i księdza Franciszka Ksawerego Malinowskiego, pierwszego badacza języka polskiego metodą językoznawstwa porównawczego. Inicjatywę ich poparli przede wszystkim zamożni ziemianie: Tytus Działyński, Roger Raczyński i Władysław Niegolewski.

Towarzystwo zostało założone 12 stycznia 1857 na zebraniu pod przewodnictwem Hipolita Cegielskiego w obecności 42 osób. Przyjęty statut był wzorowany na Statucie Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie. Głównym celem Towarzystwa było „pielęgnowanie nauk i umiejętności w języku polskim" oraz budzenie w społeczeństwie zainteresowań naukowych. Wyłączone były sprawy polityki bieżącej.

Pierwszą siedzibą Towarzystwa, tymczasową, była Biblioteka Raczyńskich. Po krótkim pobycie w 1870–1872 w Bazarze Towarzystwo przeniosło swą siedzibę do domu podarowanego przez Seweryna Mielżyńskiego i następnie rozbudowanego. Dopiero w 1908 Towarzystwo przeniosło się do swego nowo zbudowanego gmachu przy ulicy (dziś) Seweryna Mielżyńskiego.

Początkowo posiedzenia zwyczajne odbywały się co kwartał. Na zebraniu po Nowym Roku miały być wybory, w połowie roku posiedzenia publiczne z odczytami. Od 1876, po zmianie statutu, pozostawiono dwa zebrania: styczniowe, poświęcone sprawom administracyjnym i majątkowym, oraz czerwcowe — z odczytem publicznym. Odtąd też wybierano zarząd co trzy lata.

Istotna praca naukowa była prowadzona na początku w dwu wydziałach: Nauk Historyczno-Moralnych i Nauk Przyrodniczych. Na zebraniach wydziałów — odbywanych co dwa tygodnie, a od 1876 co miesiąc — odczytywano i oceniano prace naukowe członków, referowano postępy nauk w Polsce i za granicą oraz informowano

o ważniejszych nowych wydawnictwach. Osobna komisja opracowywała Wielkie Księstwo Poznańskie pod względem statystycznym, historycznym i archeologicznym. W zmienionym w 1876 statucie do celów Towarzystwa dodano także pielęgnowanie literatury; obok członków czynnych i honorowych ustanowiono członków korespondentów; czynnych członków miały przyjmować wydziały. Od 1912 przyjmowano na członków Towarzystwa kobiety z tytułem naukowym doktora.

Hamująco na rozwój prac w wydziałach wpłynęły zakazy rządowe zabraniające udziału w pracach Towarzystwa nauczycielom, a później i urzędnikom państwowym w ogóle, z drugiej zaś strony zmobilizowanie wysiłków całego społeczeństwa do walki kulturalnej, potem do walki o ziemię.

W pracach Wydziału Nauk Historyczno-Moralnych ważną pozycję stanowiły badania starożytności oraz języków słowiańskich, a osobliwie polskiego. W 1870 Wydział zwołał „wiec ortograficzny"; wyłoniona na nim komisja ortograficzna działała do 1878. W 1915—1918 istniała komisja językowa mająca na celu „oczyszczanie języka".

W pracach Wydziału Nauk Przyrodniczych szczególną troską były otaczane sprawy wypracowania i przyswojenia polskiej terminologii naukowej oraz podniesienia gospodarki narodowej, a zwłaszcza rolnictwa. W tym celu wyniki badań były ogłaszane w *Ziemianinie*, piśmie istniejącym od 1850, a w 1856—1874 wydawanym jako „tygodnik przemysłowo-rolniczy". W 1865 wyłoniła się z Wydziału osobna Sekcja Lekarska. Zebrania jej odbywały się co kwartał. Członkowie drukowali swe prace w *Przeglądzie Lekarskim* i w *Nowinach Lekarskich*, które od 1889 były organem Towarzystwa. Organizowano także zjazdy lekarzy. W 1889 uruchomiono Stację Meteorologiczną w Żabikowie.

W 1871 powstał Wydział Nauk Ekonomicznych i Statystycznych. Zbierał się co dwa miesiące, lecz wkrótce przerwał prace. Wznawiany na krótko w 1877 i 1893, dłuższą działalność przejawił w 1908—1913, istniał do 1920.

W 1885 powstała Sekcja Archeologiczna przy Wydziale Nauk Historyczno-Moralnych. Od 1887 wydawała ona *Wiadomości Archeologiczne*, od 1891 prowadziła tylko pracę wydawniczą. W 1920 wskrzeszona została pod nazwą Komisji Archeologicznej, lecz wkrótce przekształciła się w samodzielne Polskie Towarzystwo Prehistoryczne.

W 1887 powstał Wydział Techniczny, w 1916—1918 istniał Wydział Sztuki, w 1916—1939 także Wydział Teologiczny.

W 1921 w związku z powstaniem w Poznaniu polskich instytucji naukowych z uniwersytetem na czele został znacznie zmieniony statut Towarzystwa. Po stopniowej likwidacji wydziałów w 1927 pozostały tylko dwa: Lekarski i Teologiczny. Do kwalifikowania dzieł do druku oraz do organizacji badań naukowych powołano komisje: Filologiczną, Filozoficzną, Historyczną, Nauk Społecznych, Lekarską i Matematyczno-Fizyczną. Przed 1927 powstała Komisja Teologiczna, w 1928 Komisja Historii Sztuki oraz w 1934 Komisja Geograficzna.

Drugą stałą formą pracy Towarzystwa obok posiedzeń wydziałów, komisyj i sekcyj jest działalność wydawnicza. Pierwszym stałym organem były *Roczniki*, wychodzące od 1860 do 1928 z przerwą w 1882—1884, kiedy to ukazały się tylko sprawozdania z działalności Towarzystwa, zresztą policzone później za XII-XIV tomy *Roczników*. W 1917—1926 wydawano oddzielnie roczne sprawozdania z działalności zarządu Towarzystwa, a w 1927 *Roczniki* zastąpiono (po wydaniu tomu 50 na siedemdziesięciolecie istnienia Towarzystwa) *Sprawozdaniami* zawierającymi prace naukowe członków, zaczęto również wydawać *Prace* poszczególnych Komisji.

Od początku swego istnienia Towarzystwo ogłaszało konkursy na prace naukowe na zadany temat; w jednym wypadku był to konkurs literacki. Od 1881 Towarzystwo

administrowało funduszem Norberta Bredkrajcza, przeznaczonym na popieranie literatury w formie nagród za dramaty i inne dzieła, zwłaszcza treści historycznej.

Bardzo ważny i osobny rozdział prac i zasług Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk stanowi nagromadzenie, uporządkowanie i przechowanie rozlicznych zbiorów naukowych. Społeczeństwo i instytucje naukowe dostarczały wielu książek i wszelkich przedmiotów muzealnych; wielu wykopalisk prehistorycznych dostarczył lud wiejski. Przez pewien czas po 1872 sprawa zbiorów dominowała nawet nad pracą naukową. W 1878 zbiorom nadano nazwę: Muzeum imienia Mielżyńskich. W 1880 przybyła biblioteka Jana Koźmiana. W 1882 biblioteka, zbiory i galerie obrazów zostały przeniesione do nowej siedziby. W 1884 przybył do zbiorów gabinet Józefa Ignacego Kraszewskiego. Ostatecznie zbiory ugrupowano następująco: 1. Muzeum starożytności polskich i słowiańskich w Wielkim Księstwie Poznańskim; 2. Zbiory prehistoryczne; 3. Muzeum pamiątek historycznych; 4. Gabinet numizmatyczny; 5. Zbiory przyrodnicze; 6. Biblioteka; 7. Galeria obrazów i gabinet rycin; 8. Zbiór rękopisów.

W 1919 Biblioteka organizacyjnie została połączona z Biblioteką Uniwersytecką, w której przeważały zbiory niemieckie. W 1939 księgozbiór Towarzystwa liczył: 141 343 tomy, 1492 mapy i atlasy, 1330 tomów nut. Galeria obrazów, zamknięta w 1915, w 1932 została ponownie po uporządkowaniu udostępniona ogółowi. Oprócz wystawy stałej co roku urządzano wystawy grafiki grupowane dokoła pewnych tematów. W czasie drugiej wojny światowej biblioteka i zbiory zostały w znacznej części zniszczone i rozproszone, z wyjątkiem muzeum prehistorycznego, które się powiększyło wskutek dołączenia pomniejszych zbiorów.

Uszczuplone zbiory znajdują się w Muzeum Wielkopolskim i teraz Towarzystwo nimi się nie opiekuje, stanowią one wszakże jego własność.

Troska o pamiątki przeszłości nie ograniczyła się do zamkniętych zbiorów. Towarzystwo uratowało szereg zabytków historycznych od zagłady, jak kościół Panny Marii w Poznaniu, kościół w Strzelnie, ruiny na Ostrowie Lednickim i in. Specjalna komisja inwentaryzowała zabytki oraz archiwa grodzkie i miejskie. Towarzystwo podejmowało wielokrotnie uczczenie zasłużonych przez stawianie pomników, płyt marmurowych, urządzanie uroczystych obchodów. Z tych ostatnich największy był obchód narodowy czterechsetlecia urodzin Mikołaja Kopernika.

Podstawę finansową Towarzystwa stanowiły na początku opłaty członków czynnych, dobrowolne dary i dochody z wydawnictw; później doszedł do tego czynsz z dwu kamienic. Łączyło się to z założeniami Kazimierza Szulca, który zakładając Towarzystwo w połowie XIX wieku chciał oprzeć jego byt o mecenat kulturalny mas. Miało to ten skutek, że Towarzystwo pozostawało pod wpływami ziemiaństwa, duchowieństwa i zamożnego mieszczaństwa. Sytuacja Towarzystwa zaczęła ulegać zmianie po roku 1919, kiedy Poznań stał się poważnym ośrodkiem uniwersyteckim. Związani z tym ośrodkiem pracownicy nauki stopniowo eliminowali wpływy dawnych mecenasów i zaczęli przekształcać Towarzystwo w organizację zrzeszającą wyłącznie naukowców. Wzrosły wtedy dotacje władz i instytucji państwowych i samorządowych.

Po drugiej wojnie światowej Towarzystwo wznowiło swą działalność w r. 1945 w dawnych ramach organizacyjnych, szybko jednak doprowadziło do zasadniczej zmiany, nazwanej akademizacją. 15 grudnia 1947 ogłoszono nowy statut, wzorowany na statucie Polskiej Akademii Umiejętności i nadający Towarzystwu charakter akademicki.

Przywrócono wtedy podział na wydziały: I — Filologiczno-Filozoficzny, II — Historii i Nauk Społecznych, III — Matematyczno-Przyrodniczy, IV — Lekarski. Ustanowiono podział członków na miejscowych i zamiejscowych, później, w 1954 — na zwyczajnych i nadzwyczajnych. Główną podstawą finansową Towarzystwa stały się dotacje państwowe.

Działalność wydawnicza po 1945 została znacznie rozszerzona, m. in. o *Roczniki Historyczne*, *Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych*, *Studia nad Historią Prawa Polskiego*, *Czasopismo Prawno-Historyczne*. Wydaje się także po francusku *Bulletin* informujący zagranicę o dokonaniach Towarzystwa. Ważniejsze z dawnych osobne wydawnictwa to: *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski* (2073 dokumenty), *Liber beneficiorum Łaskiego*, *Słownik rytowników polskich*.

Na stanowiskach prezesów Towarzystwem kierowali: August Cieszkowski trzema nawrotami (1857–1858, 1861–1868, 1885–1894), Tytus Działyński (1858–1861), Karol Libelt (1868–1875), Stanisław Koźmian (1875–1885), Edward Likowski (1895–1914), Heliodor Święcicki (1915–1923), Bronisław Dembiński (1923–1939), Zygmunt Lisowski (1945—1955), Zygmunt Wojciechowski (1955), Kazimierz Tymieniecki (1956–1961), Stefan Barbacki (od 1961).

MATERIAŁY (ważniejsze)

1. Projekt do ustaw Towarzystwa Poznańskiego Przyjaciół Nauk, odczytany na posiedzeniu przygotowawczym d. 13 grudnia 1856 i temu zgromadzeniu pod sąd oddany. Poz. 1856.

2. Ustawy Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego. Poz. 1857; toż w jęz. niem. pt. Statut des Vereins „Freunde der Wissenschaft zu Posen". Poz. 1857.

3. Statut Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Poz. 1947.

4. S. Bielińska, M. Witkowski: Bibliografia wydawnictw Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1856-1956. Poz. 1957 *Zeszyt dodatkowy do Księgi pam. w stuleciu Poz. Tow. Przyj. Nauk* = *Roczniki Hist.* R. 23 (1957).

OPRACOWANIA

F. Morawski: List do F. Malinowskiego z września 1856. Ogł. J. Kostrzewski. *Pam. Lit.* R. 14 (1917). — A. Cieszkowski: List do F. Malinowskiego, dat. 27 lutego 1857. Ogł. J. Kostrzewski, jw. — J. I. Kraszewski: List do F. Malinowskiego, dat. 20 listopada 1857. Ogł. J. Kostrzewski, jw. — F. Malinowski: Wspomnienia o pierwszych zaczątkach Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. *Dzien. Poz.* 1872 nr 172. — S. P. (K. Jarochowski): Towarzystwo Przyjaciół Nauk Poznańskie. *Ateneum* 1883 t. 1. — M. Motty: Przechadzki po mieście. *Dzien. Poz.* 1888-1892; wyd. osob. cz. 1-5. Poz. 1888-1892; wyd. nast. oprac. Z. Grot. T. 1-2. W-wa 1957. — W. Bogusławski: Wizerunek czynności i zasług Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego. *Charitas. Księga zbior.* Petersb. 1894. — Prost: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. *Kraj* 1902 nr 7 *Życie i Sztuka. Pismo dod. ilustr.* — S. Karwowski: Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Poznaniu. *Książka* 1914 nr 4/5 s. 249 i n. — J. Kostrzewski: Trzy listy nieznane gen. F. Morawskiego, Aug. hr. Cieszkowskiego i J. I. Kraszewskiego, dotyczące początków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. *Pam. Lit.* R. 14 (1917). — *Roczniki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.* T. 50. *Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Poznaniu w latach 1857-1927.* Poz. 1928. (Tu: A. Wojtkowski: Historia Tow. Przyj. Nauk w Poz.; Zbiory Tow. Przyj. Nauk w Poz.; wydawnictwa Tow. Przyj. Nauk). — L. Dobrzyńska-Rybicka: Biblioteka Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu. Poz. 1929. — Z. Grot: Ks. Aleksy Prusinowski. Poz. 1935. —

Z. Grot: Hipolit Cegielski. Poz. 1947. — B. Górska: Dr Kazimierz Szulc. *Kronika M. Poz.* R. 20 (1947). — Z. Lisowski: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk w latach 1927-1947. Poz. 1947. — M. Wojciechowska: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. *Przegl. Zach.* 1952 nr 9/10. — *Księga pam. w stuleciu Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk.* Poz. 1957 = *Roczniki Hist.* R. 23 (1957). (Tu m. in.: A. Wojtkowski: Stulecie Poz. Tow. Przyj. Nauk; W. Knapowska: Ksawery Liske o środowisku naukowym Poz. Tow. Przyj. Nauk; A. Koehlerówna: Biblioteka Poz. Tow. Przyj. Nauk; P. Michałowski: Zbiory artystyczne Poz. Tow. Przyj. Nauk; M. Wojciechowska: Poz. Tow. Przyj. Nauk po II wojnie światowej). — A. Wakar: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk. *Warmia i Mazury* 1957 nr 10. — Z. Grot: Posłowie i przypisy do wyd.: M. Motty: Przechadzki po mieście. T. 1-2. W-wa 1957. — Z. Jordan: Stulecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. *Kultura* (Paryż) 1958 nr 1/2. — M. Wojciechowska: Rola kulturotwórcza Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. *Kultura i Społeczeństwo* 1958 nr 1.

ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH (od 1817)

Inne nazwy: Księgozbiór Publiczny Imienia Ossolińskich; Naukowy Zakład Imienia Ossolińskich; Ossolineum.

Józef Maksymilian Ossoliński (1748-1826) — w czasie swego pobytu w Wiedniu, gdzie przebywał od r. 1790 najpierw jako członek deputacji Galicji do cesarza, później jako tajny radca cesarski, prefekt Biblioteki Nadwornej oraz najwyższy marszałek i wielki ochmistrz Królestwa Galicji i Lodomerii — powziął myśl powiększenia swej biblioteki i przekazania jej jako biblioteki publicznej wyłącznie na usługi narodu.

Biblioteka J. M. Ossolińskiego, gromadzona skrzętnie w Wiedniu, składała się początkowo z następujących zbiorów:

1. biblioteka rodowa zamku Ossolińskich;
2. dublety biblioteki Tadeusza Czackiego;
3. część księgozbioru Michała Hieronima Juszyńskiego (przez pewien czas był on proboszczem w dobrach Ossolińskiego);
4. zbiory kasztelana Ewarysta Kuropatnickiego.

Biblioteka spisana po raz pierwszy w r. 1793 miała ogromną przewagę dzieł obcych, odtąd jednak stale wzrastała w niej liczba dzieł odnoszących się do dziejów Słowiańszczyzny. Nowe dzieła Ossoliński skupywał przy pomocy swych agentów, wynajdując nieraz białe kruki w licytowanych po kasacie zakonów w Galicji książnicach klasztornych i w różnych zbiorach prywatnych. W latach 1794-1804 w bibliotece jego pracował Samuel Bogumił Linde.

Szukając miejsca w kraju dla swych zbiorów Ossoliński myślał przez pewien czas o Krakowie i Tarnowie, potem, 17 sierpnia 1804, zawarł w Łańcucie ze Stanisławem Zamoyskim umowę o ulokowanie zbiorów w Zamościu, przy czym wspólną z nimi całość miała stanowić biblioteka Zamoyskich. Umowa ta uzyskała aprobatę cesarza Franciszka I w lutym 1809, nie została jednak zrealizowana na skutek wojny i przyłączenia w tym roku Zamościa do Księstwa Warszawskiego.

Nowy układ polityczny Galicji po kongresie wiedeńskim zwrócił uwagę Ossolińskiego na Lwów. W połowie roku 1816 rozpoczął on starania o nabycie zniszczonego i częściowo grożącego zawaleniem gmachu poklasztornego z kościołem Św. Agnieszki, należących przed laty do karmelitanek trzewiczkowych. Równocześnie opracowywał „Ustanowienie familijne Biblioteki Publicznej pod imieniem Ossolińskich we Lwowie" i z pismem datowanym 18 października 1816 przedłożył je cesarzowi z prośbą o zatwierdzenie fundacji. Aprobata fundacji przez cesarza nastąpiła w dniu 8 maja 1817.

„Ustanowienie" w pierwszym paragrafie przekazuje zbiory fundatora, mianowicie „wszystko, co do umiejętności i sztuk ściąga się" — „na założenie publicznej biblioteki w mieście stołecznym Galicji, Lwowie", w następnych (razem 60) zawiera szczegółowe dyspozycje dotyczące urządzenia zbiorów, a nawet uposażenia personelu.

Podstawy materialne Zakładu miały stanowić dobra ziemskie Ossolińskiego (był on bezdzietny), powierzone dożywotnio dziedzicznemu kuratorowi, którego obowiązkiem było wypłacanie rocznie 6 000 złotych reńskich na potrzeby instytucji. Obok kuratora zbiorami miał zarządzać podległy mu dyrektor. Personel Biblioteki miał się składać z kustosza i pisarza oraz dwu służących. Do obowiązków dyrektora miało należeć również wydawanie „dziennika" pt. *Wiadomości o dziełach uczonych*. Przy bibliotece powinna być założona drukarnia.

W marcu 1817 Ossoliński kupił gmach poklasztorny i po paru miesiącach objął go w posiadanie, zanim jednak gmach mógł być użytkowany, trzeba go było gruntownie wyremontować i częściowo odbudować, a na to funduszów brakowało.

Dalszym stopniem rozwoju sprawy Zakładu było zawarcie przez Ossolińskiego w dniu 25 grudnia 1823 układu z Henrykiem Lubomirskim, ordynatem z Przeworska. Ossoliński przyznawał Lubomirskiemu dziedziczną kuratorię Zakładu, ten zaś „zbiory swoje w księgach, medalach, obrazach i starożytnościach" do Biblioteki imienia Ossolińskich przyłączał i wcielał, zastrzegając jednak, że miały one zachować odrębną nazwę: Musaeum Lubomirscianum.

W akcie dodatkowym z dnia 15 stycznia 1824 Ossoliński zmieniał akt fundacyjny Zakładu, ustanawiając podział na kuratorię majątkową, powierzoną swej najbliższej rodzinie, i kuratorię literacką, związaną z majoratem przeworskim. Powiększał też fundusz biblioteczno-muzealny procentem od kapitału rezerwowego.

Dopiero po śmierci fundatora nastąpiło uruchomienie Zakładu w 1826. Mikołaj Malinowski, pierwszy profesor literatury polskiej na Uniwersytecie Lwowskim, mianowany przez Lubomirskiego pełnomocnikiem do spraw kuratorii literackiej, zajął się przygotowaniem ruin poklasztornych do przyjęcia biblioteki. Na roboty remontowe Stany Galicyjskie przyznały pożyczkę (później darowaną) 15 000 złotych reńskich. Równocześnie poleciły one Gwalbertowi Pawlikowskiemu odebrać i spisać zbiory Ossolińskiego w Wiedniu, po czym wysłać je do Lwowa. Po dziesięciu miesiącach pracy Pawlikowski wysłał je do Lwowa w końcu marca 1827, na miejsce przybyły one w kwietniu.

Zbiory zawierały 10 121 dzieł w 19 055 woluminach, 456 tomów dubletów, 76 wiązek różnych pism, 567 rękopisów w 715 tomach, 133 mapy, 1 445 rycin i „wiele innych... drobnostków".

W dniu 16 czerwca 1827 Henryk Lubomirski złożył przysięgę i objął kuratorię Zakładu, w trzy dni później arcybiskup lwowski Andrzej Alojzy Ankwicz kładł kamień węgielny pod nowe mury gmachu. W listopadzie tegoż roku przystąpił do pracy pierwszy dyrektor Zakładu Franciszek Siarczyński (1758-1829), zasłużony historyk i geograf, wówczas dziekan jarosławski.

Podczas kiedy roboty budowlane były prowadzone pod wprawnym kierownictwem kapitana Józefa Bema, Siarczyński — w myśl założeń statutu — przy pomocy kustosza i paru urzędników przystąpił do porządkowania zbiorów, złożonych prowizorycznie, i już po paru miesiącach wydał drukiem pierwszy numer *Czasopisma Naukowego Księgozbioru Publicznego imienia Ossolińskich*. W czerwcu 1828 Lubomirski wystąpił z prośbą o przyznanie Zakładowi tytułu „narodowy", a w listopadzie tegoż roku o zezwolenie na założenie przy Bibliotece Narodowego Galicyjskiego Naukowego Towarzystwa we Lwowie. Tytułu „Narodowy" Zakład zaczął używać w 1829, później jednak aż do 1848 tytuł ten był kwestionowany i zakazywany przez władze austriackie.

Prace podjęte gorliwie i ofiarnie (bez wynagrodzenia) wkrótce zostały przerwane: 7 listopada 1829 umarł Siarczyński, w 1830 Bem porzucił Lwów dla wzięcia udziału w powstaniu listopadowym. Podczas gdy kurator i jego zastępca, Ksawery Wiesiołowski, przebywali przeważnie poza Lwowem, porządkowaniem księgozbioru zajmował się młodszy personel pod kierownictwem pisarza bibliotecznego Juliana Aleksandra Kamińskiego.

Nowy dyrektor został mianowany w grudniu 1831. Został nim Konstanty Słotwiński. Prowadził on sprawnie roboty budowlane, w 1832 założył drukarnię, w roku następnym otworzył czytelnię i próbował podnieść poziom *Czasopisma*, a w staraniach nad założeniem Towarzystwa Naukowego nawiązywał kontakty z towarzystwami obcymi. Spośród Czechów wybrano w styczniu 1834 na zagranicznych członków-współpracowników Wacława Hankę, Pawła Józefa Šafařika i Jana Kollára. Działalność Słotwińskiego została nagle przerwana.

W ciągu roku 1833 w drukarni Ossolineum wydrukowano kilkanaście tajnych druków patriotycznych, m. in. *Pieśni patriotyczne z czasów rewolucji polskiej*, K. Brodzińskiego *O narodowości Polaków*, *Ostatnie rymy J. U. Niemcewicza tudzież Reduta Ordona przez A. Mickiewicza* i *Zgon Sowińskiego*, *Do matki Polki* oraz *Księgi narodu i pielgrzymstwa polskiego*. Kilka druków wydano jawnie, ale bez zgody cenzury, np. podobiznę Kościuszki.

Władze austriackie potraktowały tajne publikacje jako zdradę stanu. Zakład wraz z litografią został zamknięty, Słotwiński uwięziony i po trzyletnim procesie skazany na osiem lat twierdzy, dwaj inni pracownicy Zakładu otrzymali również kilkuletnie wyroki. Władze roztoczyły nad Zakładem dozór policyjny, zabrały na pięć lat katalogi i powołały specjalną komisję rewizyjną, bez której zgody nie można było ani kupić, ani przyjąć w darze choćby jednej książki. Pozwolono tylko na pracę wewnętrzną: porządkowanie zbiorów, prowadzone pod kierownictwem Gwalberta Pawlikowskiego jako zastępcy kuratora i dyrektora oraz Stanisława Przyłęckiego jako „praktykanta" (chociaż był on bibliografem o pełnych kwalifikacjach naukowych).

Wznowienie prac Zakładu nastąpiło w 1839. Za zgodą władz austriackich dyrektorem Zakładu został mianowany Adam Kłodziński, kustoszem Jan Szlachtowski. Pod kierownictwem Kłodzińskiego w ciągu kilku lat odremontowano gmachy, urządzono w 1842 galerię obrazów oraz gabinetów starożytności, rzeźb i numizmatów, wznowiono czasopismo pt. *Biblioteka Naukowego Zakładu imienia Ossolińskich*, w 1844 ukończono inwentarze, a w 1846 ogólny katalog alfabetyczny, równocześnie prowadzono katalog systematyczny. Po trzymiesięcznej kontroli zbiorów przez cenzurę rządową 1 kwietnia 1848 otworzono czytelnię. W tymże roku uruchomiono nowo urządzoną drukarnię.

Do współpracy najpierw w czasopiśmie, później w pracach naukowych wciągnięto najwybitniejszych pisarzy Galicji z Wincentym Polem na czele, zaczęto także w myśl statutu fundacji organizować stałe doroczne posiedzenia publiczne (12 października) ku czci fundatora. W domu dyrektora Kłodzińskiego co tydzień we wtorki odbywały się prywatne zebrania skupiające wszystkich, którzy brali udział w ruchu umysłowym Lwowa. Ossolineum stało się głównym ośrodkiem ówczesnego życia naukowego, literackiego i artystycznego Galicji.

Nie uchroniło to jednak władz Zakładu od krytyki ze strony literatów, którzy pragnęli wyników znacznie większych. W 1847 ustąpił Pawlikowski, w 1849 Kłodziński, w 1850 Szlachtowski. W 1850 umarł Henryk Lubomirski. Po nim kuratorem powinien był zostać jego syn Jerzy, od paru lat już zastępujący ojca w pełnieniu obowiązków kuratora, jednak władze austriackie wbrew postanowieniom statutu fundacji i ku oburzeniu społeczeństwa powierzyły to stanowisko Maurycemu Dzieduszyckiemu.

Dzieduszycki, chociaż sprawujący urząd zastępcy kuratora w ramach „nadzoru rządowego", zajmował się zakładem gorliwie, głównie jako organizator. Dzięki swemu stanowisku radcy w namiestnictwie łatwiej niż jego poprzednicy przeprowadzał sprawy administracyjne. Uporządkował finanse Zakładu, dbał o powiększenie zbiorów, utrzymywał kontakty ze światem naukowym w kraju i za granicą. Jego zastępcą w kierowaniu Zakładem od 1851 był August Bielowski. Kustoszem przez osiem lat był Karol Szajnocha, po nim od 1859 Ksawery Godebski. W działalności Zakładu Dzieduszycki na pierwszym miejscu stawiał jego funkcję biblioteki naukowej polskiej, a ograniczył wydawnictwa i wydzierżawił drukarnię, w tej ograniczonej jednak działalności pozostawił trwały ślad w drugiej, pomnożonej edycji *Słownika języka polskiego* S. B. Lindego. Na miejsce dawnego czasopisma Bielowski zaczął w 1862 wydawać pismo zbiorowe pt. *Biblioteka Ossolińskich. Pismo historii, literaturze, umiejętnościom i rzeczom narodowym poświęcone. Poczet nowy*. Do 1869 wydał dziewięć tomów tego pisma.

W 1869 nastąpiła nowa zmiana w dziejach Ossolineum, związana z nową organizacją polityczną Austrii po klęsce pod Sadową. W tym roku ze stanowiska kuratora został odwołany M. Dzieduszycki, a zgodnie ze statutem Fundacji powrócił na to stanowisko Jerzy Lubomirski z ambitnym zamiarem zreorganizowania Ossolineum na wzór zagranicznych instytucji naukowych. Dokonał tego przez bezpośredni nadzór nad działalnością instytucji i przez dobór współpracowników o wysokich kwalifikacjach naukowych. Na zastępcę kuratora został powołany Antoni Małecki, dyrektorem został August Bielowski, zajmujący właściwie to stanowisko jako zastępca od osiemnastu lat. Na miejsce kustosza mianowano dwóch skryptorów literackich: Władysława Wisłockiego i Lucjana Tatomira. Stworzono też stanowisko sekretarza naukowego i powołano na nie Władysława Łozińskiego. Zwiększono również liczbę pracowników pomocniczych.

Nowi kierownicy Zakładu dbali szczególnie o konserwację i powiększanie zbiorów oraz o zwiększenie ich roli jako ośrodka badań naukowych, w których sami służyli przykładem. W zakresie prac wydawniczych zaniechali oni publikacji periodycznych, a zwrócili się ku dziełom mającym podstawowe znaczenie dla badań nad historią Polski. Już w 1864 Bielowski wydał pierwszy tom *Monumenta Poloniae historica — Pomniki dziejowe Polski*, teraz obok przygotowywania dalszych tomów tego wydawnictwa rozpoczęto serię pt. *Biblioteka Ossolińskich. Zbiór Materiałów do Historii Polski*. Do 1882 ukazało się osiem zeszytów tej serii.

Tak zorganizowany i wzbogacony w 1870 o sprowadzone z Przeworska zbiory muzealne Lubomirskich, Zakład pomyślnie rozwijał swą działalność przy następujących kolejno zmianach w kierownictwie, kiedy po śmierci Jerzego Lubomirskiego w 1872 obowiązki kuratora pełnił Kazimierz Krasicki, a po nim od 1882 Andrzej Lubomirski. Po Bielowskim stanowisko dyrektora w 1876 objął Wojciech Kętrzyński i pozostawał na nim do roku 1918. Wśród innych pracowników Zakładu w końcu XIX i początku XX wieku wyróżnili się konserwator muzeum Edward Pawłowicz, kustosze Aleksander Hirschberg, Bronisław Czarnik, Mieczysław Treter i Ludwik Bernacki oraz skryptorzy Wilhelm Bruchnalski i Bronisław Gubrynowicz.

Dzięki staraniom Krasickiego, rozpoczętym zresztą wcześniej przez Dzieduszyckiego, Zakład Ossolińskich uzyskał w 1878 przywilej na druk i nakład książek polskich dla szkół ludowych. Wydawanie tych książek ustaliło na długie lata sytuację finansową Zakładu i pozwoliło na dalsze rozszerzanie jego działalności. Obowiązki naczelnika wydawnictwa książek szkolnych z górą dwadzieścia lat pełnił Władysław Bełza.

W czasie pierwszej wojny światowej zbiorom Ossolineum kilkakrotnie groziło niebezpieczeństwo zniszczenia lub wywiezienia, jednak w końcu poniesione szkody okazały się stosunkowo niewielkie.

W chwili odzyskania niepodległości przez Polskę w 1918 Ossolineum było wielką instytucją naukową opartą na mocnych podstawach materialnych, znacznie przewyższających założenia fundatora sprzed stu lat, kupującego ruiny poklasztorne. Obok pierwotnej siedziby, należycie odbudowanej, Zakład posiadał dwie inne kamienice we Lwowie, ponadto dochodowe wydawnictwo, mianowicie dwie drukarnie, warsztat introligatorski i księgarnię. Wkrótce majątek ten wzrósł o kamienicę i księgarnię w Warszawie oraz skład druków i wydawnictw w Krakowie.

Jeszcze bardziej w ciągu stulecia wzrosły zbiory biblioteczne i muzealne. W 1827 Zakład rozpoczynał z ok. 11 000 dzieł i niespełna tysiącem tomów rękopisów oraz 133 mapami, po stu latach miał prawie 200 000 dzieł, 6 000 rękopisów i 10 000 autografów oraz 3 000 atlasów i map. Podobnie wielokrotnie wzrosły zbiory muzealne, niezależnie od Muzeum Lubomirskich liczącego około 60 000 pozycji inwentarzowych.

Na wzrost zbiorów w dużym stopniu wpływały zakupy, zwłaszcza od czasów uzyskania dla wydawnictwa monopolu na druk podręczników szkolnych, przeważnie jednak zbiory rosły dzięki hojnym ofiarodawcom, skrzętnie zapisywanym w „Pamiętniku darów obywatelskich dla księgozbioru narodowego". Pierwszy zapis 500 dukatów został zrobiony jeszcze w styczniu 1818, ofiarodawcą był Wincenty Kopystyński. Jego kwotę przyćmiła dwa miesiące później Marcelina Worcellowa zapisem dochodu z 300 000 złotych polskich, zamienionych następnie na wieś Rakowiec; trzecia część zapisu Worcellowej była przeznaczona na stypendia dla młodzieży kształcącej się w Ossolineum. Spośród ofiarodawców książek największe zbiory przekazali: w 1838 Stanisław Wronowski, później Lubomirscy z ordynacji przeworskiej, Józef Nargielewicz, Stanisław Henryk Badeni, wreszcie w 1914 (1921) Jan Gwalbert Pawlikowski. Władysław Sapieha zapoczątkował przekazywanie Ossolineum archiwów rodzinnych, które napływały obficie zwłaszcza w czasie pierwszej wojny światowej.

Po wojnie na pewien czas szybki wzrost zbiorów został zahamowany, m. in. na skutek zmniejszenia się dochodów wydawnictwa po ustaniu monopolu na wydawanie podręczników, ożywił się jednak ponownie w 1927, kiedy Ossolineum otrzymało egzemplarz obowiązkowy. Równocześnie o nabywanie cennych starodruków i rękopisów dbało Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum, założone w 1926 pod przewodnictwem Bronisława Gubrynowicza, po którym w 1933 przewodnictwo objął Jan Gwalbert Pawlikowski. W chwili wybuchu wojny we wrześniu 1939 Biblioteka Ossolineum liczyła 240 000 dzieł. Dublety były od kilku już lat przekazywane Bibliotece Śląskiej w Katowicach i innym bibliotekom w kraju.

Przez cały okres między wojnami 1918-1939 dyrektorem Ossolineum był Ludwik Bernacki. Do ważniejszych wydarzeń w tym okresie należy zaliczyć uroczysty obchód stulecia istnienia Zakładu — w dniu 27 maja 1928.

Po wybuchu wojny i śmierci dyrektora Bernackiego we wrześniu 1939 przez parę miesięcy kierowali Zakładem trzej kustosze: Mieczysław Gębarowicz, Kazimierz Tyszkowski i Władysław Tadeusz Wisłocki. W końcu listopada 1939 dyrektorem został mianowany Jerzy Borejsza. Pragnął on utrzymać Ossolineum jako całość nienaruszalną stanowiącą ośrodek polski, jednak w styczniu 1940 Bibliotekę Ossolineum, podobnie jak inne biblioteki naukowe z wyjątkiem uniwersyteckiej, objęła Ukraińska Akademia Nauk, równocześmie przekazując zbiory muzealne Galerii Miejskiej i innym muzeom lwowskim. W marcu 1940 Borejsza ustąpił ze stanowiska dyrektora, objął je dyrektor Zajkin, a po kilku miesiącach dyrektor Zełenko.

W roku 1940 Ossolineum, jako filia Biblioteki Ukraińskiej Akademii Nauk w Kijowie, otrzymało polecenie zabezpieczenia książek na terenie całego obwodu lwowskiego. Przywieziono wtedy do Ossolineum kilkadziesiąt bibliotek prywatnych i zaczęto je opracowywać według systemu dziesiętnego jako jeden wspólny zbiór liczący ponad pół miliona książek. Personel Biblioteki został zwiększony z 30 do ponad 200 pracowników. Powiększono też czytelnię i przedłużono godziny jej otwarcia.

Po zajęciu Lwowa przez wojska niemieckie w końcu czerwca 1941 Ossolineum było podporządkowane dyrekcji bibliotek naukowych, na której czele stał dyrektor Johanssen. Na jego polecenie zbiory prywatne miały wrócić do swoich właścicieli, wydzielano zatem i zwracano książki niedawno włączane. Równocześnie czytelnia była nieczynna, więc personel Biblioteki pod kierownictwem kustosza Gębarowicza porządkował zbiory i opracował katalog systematyczny. Na wiosnę 1944 — wobec zbliżania się frontu — ewakuowano do Krakowa, a stąd na Dolny Śląsk 60 skrzyń cymeliów.

Po uwolnieniu Lwowa przez wojska radzieckie w lipcu 1944 Ossolineum ponownie zostało przejęte przez Ukraińską Akademię Nauk. Połączone ono zostało z Biblioteką Baworowskich i stanowiło „sektor polski" Biblioteki Akademii Nauk.

Po zakończeniu działań wojennych w maju 1945 pozostali na miejscu pracownicy Ossolineum na mocy umowy między rządem polskim i radzieckim przygotowali do wysyłki dwa transporty książek do bibliotek polskich, które w ciągu wojny poniosły wyjątkowo ciężkie straty. Miały to być wyłącznie druki polskie XIX i XX wieku, później dodano do nich pewną liczbę rękopisów. Pierwszy transport liczący 150 000 tomów był wysłany na wiosnę 1946 i przez Przemyśl przybył do Wrocławia w lipcu tegoż roku. Drugi transport przybył tu w marcu 1947. Razem zawierały one 210 000 tomów książek i 7000 rękopisów. We Wrocławiu Ossolineum miało otrzymać nową siedzibę jako niepodzielna całość. Tę decyzję władz uzyskał były dyrektor Zakładu, Jerzy Borejsza.

Opiekę nad zbiorami objęło reaktywowane w listopadzie 1946 Towarzystwo Przyjaciół Ossolineum pod przewodnictwem Stanisława Kulczyńskiego. Bibliotece przydzielono gmach przy ulicy Szewskiej 37, Wydawnictwu, przeniesionemu tu z Krakowa w marcu 1947, gmachy przy Placu Solnym 11 i 13. Wszystkie gmachy były zniszczone i musiały być odbudowane. Prace remontowe trwały do roku 1951, jednak równocześnie prowadzono prace nad porządkowaniem zbiorów. Tymczasowa czytelnia została otwarta 1 września 1947, nowa czytelnia 16 listopada 1948. Wydawnictwo już w 1947 wydało we Wrocławiu 14 tytułów.

W 1953 Ossolineum zostało przejęte przez Polską Akademię Nauk, przy czym Wydawnictwo i Biblioteka zostały od siebie uniezależnione.

MATERIAŁY

1. Korespondencja J. M. Ossolińskiego. Rkpsy arch. Ossol. sygn. m. in. 129, 525, 541, 776, 777, 780, 796-800, 919, 1087, 1300, 1301, 2174, 2200-2203, 2338, 4006.

2. Listy J. M. Ossolińskiego do Ambrożego Grabowskiego (1813-1826). Z rękopisu Biblioteki Narodowej wyd. B. Horodyski. Wr. 1950.
Rkps Bibl. Nar. sygn. II 3503.

3. Ustanowienie familijne Biblioteki Publicznej pod imieniem Ossolińskich we Lwowie. Złożone cesarzowi Franciszkowi I wraz z prośbą o zatwierdzenie fundacji, dat. Wiedeń, 18 października 1816. Z rkpsu w arch. Ossol. tekst polski ogł. J. Lubomirski w wyd.: Zbiór ustaw i dokumentów tyczących się Zakładu imienia Ossolińskich. Lw. 1851 i wyd. nast., zob. poz. 15, 16; tekst pol. i niem. ogł. W. Bruchnalski, zob. poz. 23.

4. Układ hr. Ossolińskiego z JO. księciem Henrykiem Lubomirskim. Dat. Wiedeń, 25 grudnia 1823. Ogł. w wyd.: Ustawy..., zob. poz. 16; przedr. W. Bruchnalski, zob. poz. 23.

5. Akt dodatkowy do ustawy fundacyjnej. Dat. Wiedeń, 15 stycznia 1824. Tekst polski ogł. w wyd.: Ustawy..., zob. poz. 16; tekst pol. i niem. z kopii w arch. Ossol. ogł. W. Bruchnalski, zob. poz. 23.

6. J. W. Bąkowski: Pamiętnik założenia i uposażenia Biblioteki Publicznej imienia hrabiów Ossolińskich we Lwowie ku zachowaniu imion osób dobroczynnych, które darami lub pracami uczonymi do wzrostu lub do zachowania tegoż Instytutu przyczynić się raczyły, zaczęty w r. 1824. Rkps Ossol. sygn. 1314/III. Fragm. ogł. *Zakład imienia Ossolińskich 1827-1956 w dziesięciolecie działalności we Wrocławiu.* Wr. 1956.

7. Protokół odebrania i wyprawienia do Lwowa zbiorów bibliotecznych śp. J. M. hr. Ossolińskiego. Dat. Wiedeń, 4 kwietnia 1827. Z rkpsu Ossol. sygn. 1302/III ogł. W. Bruchnalski, zob. poz. 23.

8. Relacja Gwalberta Pawlikowskiego o ukończonym spisaniu zbiorów po śp. Ossolińskim i wyprawieniu ich do Lwowa. Dat. Wiedeń, 16 kwietnia 1827. Z rkpsu Arch. Wojewódzkiego Lw. ogł. W. Bruchnalski, zob. poz. 23.

9. Dziennik czynności urzędowych księgozbioru narodowego im. Ossolińskich we Lwowie przez Franciszka Siarczyńskiego, kanonika warszawskiego, proboszcza kolegiaty jarosławskiej, Królewskiego Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk członka, przełożonego tegoż księgozbioru, pisany od 1 stycznia r. 1828 (do 28 IX 1829). Rkps Ossol. sygn. 533/III.

10. Fr. S. (Siarczyński): Sprawa o stanie księgozbioru publicznego imienia Osso-

lińskich we Lwowie roku 1828, *Czasopism Nauk. Księgozbioru Publ. im. Ossol.* 1828 z. 1 s. 130-137.

11. Fr. S. (Siarczyński): Sprawa o założeniu i stanie zbioru narodowego imienia książąt Lubomirskich, Muzeum Lubomirianum, i uczynionych dlań darach. *Czasopism Nauk. Księgozbioru Publ. im. Ossol.* 1828 z. 4; uzup. tamże 1829 z. 4; 1830 z. 1.

12. Korespondencja Tadeusza Wasilewskiego z 1828-1831. Rkps Ossol. sygn. 1113/III. (Tu m. in. 3 listy Siarczyńskiego z 1828-29).

13. A. Kłodziński: Zdanie sprawy z czynności Zakładu Naukowego imienia Ossolińskich, czytane na uroczystym posiedzeniu 12 października 1840 r. *Bibl. Nauk. Zakładu im. Ossol.* 1842 t. 1.

Następne sprawozdania ogł. w *Bibl. Nauk*..., jw., 1843 t. 5; 1844 t. 9, 12; 1847 t. 1, 2; 1848 t. 1.

14. M. Dzieduszycki: Sprawozdania z czynności Zakładu Narodowego im. Ossolińskich od 1 lipca 1851 do 12 października 1856 przez ... zastępcę kuratora tegoż Zakładu. Lw. 1857.

Następne sprawozdania roczne, składane na uroczystym posiedzeniu Zakładu w październiku, wyd. osob. Lw. 1857, 1858, 1859, 1860; dalsze ogł. w *Bibl. Ossol.* 1862 t. 1; 1863 t. 2; 1864 t. 4; 1865 t. 6; 1866 t. 8; 1868 t. 10, 11.

15. Zbiór ustaw i dokumentów tyczących się Zakładu imienia Ossolińskich. (Wyd. Jerzy Lubomirski). Lw. 1851.

Por. poz. 16.

16. Ustawy Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich. Lw. 1857. Wyd. nast. Lw. 1857 (1912).

Por. poz. 15.

17. Ustanowa Ordynacji Przeworskiej. Kr. 1866. Wyd. nast.: Lw. 1870 *Zbiór dokumentów i ustaw dotyczących Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich* 1; Lw. 1928.

18. Sprawozdanie z czynności Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich, czytane na posiedzeniu publicznym dnia 12 października 1869 roku. *Bibl. Ossol.* 1869 t. 12.

Następne sprawozdania roczne lub dwuletnie wyd. osob. Lw. od 1873 do 1913. Od r. 1870 do sprawozdań dodawano prawie co rok jedną rozprawę naukową lub wydanie pamiętnika z dawnych czasów.

19. W. Kętrzyński: Katalog rękopisów Biblioteki Zakładu Nar. im. Ossolińskich. T. 1-3. Lw. 1880-1898.

Katalog ukazywał się zeszytami.

20. A. Małecki: Instrukcja dla Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich i połączonego z nim Muzeum Lubomirskich. Lw. 1882.

21. W. Kętrzyński: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Lw. 1894. (Tu m. in. rozdz. pt. Wydawnictwa Zakładu).

22. Statut Towarzystwa Przyjaciół Ossolineum we Lwowie, zatwierdzony przez Województwo Lwowskie... dnia 12 XII 1926. Ogł. w: Sprawozdanie Towarzystwa Przyjaciół Ossolineum za r. 1936. Lw. 1937.

23. Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich ustawy, przywileje i rzeczy dziejów jego dotyczące. Wyd. W. Bruchnalski. Lw. 1928.

24. M. Gębarowicz: Katalog rękopisów Biblioteki im. Gwalberta Pawlikowskiego. Lw. 1929 jako nadb. z przygotowywanego do druku *Rocznika*... T. 3, zob. Wydawnictwa ciągłe poz. 8. Przedr. zob. poz. 28.

25. Sprawozdanie Towarzystwa Przyjaciół Ossolineum za lata 1926-1928. Lw. 1930 jako nadb. jw. poz. 24.

Następne sprawozdania wyd. osob. Lw. 1933, (1935), 1936, 1937.

26. F. Pohorecki: Catalogus diplomatum Bibliothecae Instituti Ossoliniani nec non Bibliothecae Pawlikowianae, inde ab anno 1227 usque ad annum 1505. Lw. 1937.

27. Statut Towarzystwa Przyjaciół Ossolineum. Wr. 1947.

28. Inwentarz rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Opracowany zbiorowo pod red. J. Turskiej. T. 1-2. Wr. 1948-1949; c. d. oprac. M. Górkiewicz i A. Dician. *Ze Skarbca Kultury* 1952 z. 2.

W t. 1 również przedr. poz. 24.

29. Statut Towarzystwa Przyjaciół Ossolineum, Stowarzyszenia Wyższej Użyteczności. Wr. 1949.

30. K. Heintsch: Bibliografia wydawnictw Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu 1946-1952. *Roczn. Zakładu Nar. im. Ossol.* T. 4. Wr. 1953.

Inne materiały ogłoszone drukiem, zob. M. Górkiewicz: Bibliografia doty-

cząca Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (do r. 1939). *Roczn. Zakładu Nar. im. Ossol.* T. 4. Wr. 1953.

Wydawnictwa ciągłe

1. *Czasopism Naukowy Księgozbioru Publicznego imienia Ossolińskich.* Red. Franciszek Siarczyński. 1828 z. 1-4; 1829 z. 1-4; red. Ksawery Wiesiołowski. 1830 z. 1-4; 1831 z. 1-4; red. Konstanty Słotwiński. 1832 z. 1-4; 1833 z. 1-8; 1834 z. 1-3; red. Adam Kłodziński 1834 z. 4 (wyd. 1841).

Zawartość, zob. J. Kolasa: Bibliografia Czasopisma Zakładu Narodowego im. Ossolińskich 1828-1869. *Roczn. Zakładu Nar. im. Ossol.* T. 5. Wr. 1957 i nadb.

2. *Biblioteka Naukowego Zakładu imienia Ossolińskich. Pismo poświęcone dziejom, bibliografii, rozprawom i wiadomościom naukowym.* Red. Adam Kłodziński. 1842 t. 1-4; 1843 t. 5-8; 1844 t. 9-12; c. d. bez podtyt. red. Wincenty Pol. 1847 t. 1 z. 1-6; t. 2 z. 1-6; 1848 t. 1 z. 1-4.

Zawartość, jw. poz. 1.

3. *Biblioteka Ossolińskich. Pismo historii, literaturze, umiejętnościom i rzeczom narodowym poświęcone. Poczet nowy.* Red. August Bielowski. 1862 t. 1; 1863 t. 2-3; 1864 t. 4-5; 1865 t. 6-7; 1866 t. 8-9; 1868 t. 10-11; 1869 t. 12.

Zawartość, jw. poz. 1. — Spis zawartości podaje Estr. II (1961), 270-272.

4. *Monumenta Poloniae historica. Pomniki dziejowe Polski.* T. 1-2. Wyd. August Bielowski. Lw. 1864-1872; t. 3-6 oprac. Lwowskie grono członków Komisji Historycznej... Akademii (Umiejętności w Krakowie). Lw. 1878, 1884, 1888, 1893. Wyd. nast.: T. 1-6. Przedr. fotooffsetowy W-wa 1960-1961.

T. 1-2 wyd. nakładem wydawcy, t. 3-6 nakładem Akademii Umiejętności w Krakowie. T. 3 oprac. głównie A. Bielowski, t. 4-6 głównie W. Kętrzyński.

Zawartość m. in. w t. 1: Kronika Galla; Latopis Nestora; w t. 2: Kroniki Mierzwy, Wincentego Kadłubka i Janka z Czarnkowa. — Przegląd zawartości z. 1 podaje Estr. I, 107.

5. *Biblioteka Ossolińskich. Zbiór Materiałów do Historii Polski.* Z. 1-8. Lw. 1874-1882.

Z. 1: Pamiętnik Jakuba Pszonki. Inwentarz Skarbu koronnego z r. 1607. Lw. 1874.

Z. 2: Pamiętniki księcia Antoniego Jabłonowskiego, kasztelana krakowskiego. Lw. 1875.

Z. 3: Jerzego Ossolińskiego, kanclerza wiel. koron., autobiografia obejmująca pierwszych 26 lat jego życia. Lw. 1876.

Z. 4: Diariusz legacji Jerzego Ossolińskiego, posła polskiego na Sejm Rzeszy Niemieckiej w Ratyzbonie w r. 1636. Lw. 1877.

Z. 5: Pamiętnik Zbigniewa Ossolińskiego, woj. sandomierskiego. Lw. 1879.

Z. 6: W. Kętrzyński: Nazwy miejscowe polskie Prus Zachodnich, Wschodnich i Pomorza. Lw. 1879.

Z. 7-8: W. Kętrzyński: O ludności polskiej w Prusiech niegdyś krzyżackich. Lw. 1882.

6. *Wydawnictwa Biblioteki Zakładu Nar. im. Ossolińskich.*

T. 1: L. Bernacki: Pierwsza książka polska. Studium bibliograficzne z 86 podobiznami. Lw. 1918.

T. 2: B. Gubrynowicz: Antoni Małecki (1821--1913). Lw. 1920.

T. 3: A. Fischer: Zwyczaje pogrzebowe ludu polskiego. Lw. 1921.

7. *Przewodnik Bibliograficzny. Miesięcznik dla wydawców, księgarzy, antykwarzy, jako też dla czytających i kupujących książki, wydawany przez Bibliotekę Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Lwowie.* Komitet Redakcyjny: Władysław Tadeusz Wisłocki, Mieczysław Gębarowicz, Kazimierz Tyszkowski. Seria II t. 5 (1924) z. 1/6, 7/8, 9-12; t. 6 (1925) z. 1-8, 9/10, 11-12; t. 7 (1926) z. 1-12; t. 8 (1927) z. 1-6, 7/8, 9-12; t. 9 (1928) (dwutygodnik) z. 1-9, 10/11, 12-14, 15/16, 17-19, 20/21, 22, 23/24.

W 1925 Redakcja wydała satyryczny *Przewodnik Bibliograficzny* zeszyt 13.

Przejmując wydawanie *Przewodnika Bibliograficznego* w r. 1924 Ossolineum nawiązywało do pisma pod tymże tytułem wydawanego w Krakowie w 1878-1913 przez firmę Gebethner i Spółka, najpierw pod redakcją Władysława Wisłockiego, i kontynuowało rozpoczęte w 1920 przez W. T. Wisłockiego prace nad bibliografią pozycyj od roku 1920. Po pięciu latach Ossolineum na skutek strat finansowych zaniechało dalszego wydawania *Przewodnika* i przekazało go Związkowi Księgarzy Polskich w Warszawie, który wydawał to pismo przez sześć lat, w tym w 1929-1931 nadal pod redakcją W. T. Wisłockiego.

8. *Rocznik Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich.* T. 1/2 (1927 i 1928). Red. Ludwik Bernacki. Lw. 1928; t. 3. Red. Marian Jakóbiec. Wr. 1948; t. 4. Red. Franciszek Pajączkowski. Wr. 1953; t. 5. Red. F. Pajączkowski. Wr. 1957.

Od 1929 Bernacki gromadził materiały do tomu 3 i wydał parę prac jako jego nadbitki (Materiały poz. 24, 25), jednak wydanie tomu do skutku nie doszło.

9. *Ze Skarbca Kultury. Biuletyn informacyjny Zakładu Narodowego im. Ossolińskich.* 1951 z. 1; 1952 z. 2-3; 1953 z. 4-5; 1954 z. 6; 1955 z. 7-8; 1957 z. 10; 1958 z. 11; 1960 z. 12; 1961 z. 13;

1962 z. 14; 1963 z. 15; 1964 z. 16; 1965 z. 17; 1967 z. 18.

OPRACOWANIA

S..... (F. Siarczyński): Wspomnienie zasług i dzieł męża wiekopomnej pamięci J. M. hrabiego z Tenczyna Ossolińskiego jako dług wdzięczności narodowej. *Czasopism Nauk. Księgozbioru Publ. im. Ossol.* 1828 z. 1 s. 9-38; przedr. F. S. Dmochowski: Muzeum domowe. T. 1. W-wa 1838; przedr. w: J. M. Ossoliński. Żywot i sprawy Stanisława Orzechowskiego. Kr. 1851. — S. Borkowski Dunin: O obowiązkach bibliotekarza. Rzecz napisana w roku 1827 z powodu uporządkować i otworzyć się mającej Biblioteki imienia Ossolińskich. Lw. 1829; wyd. Z. Mocarski. Poz. 1929.— J. Tarnowski: Wspomnienie o życiu i dziełach Józefa hrabi Ossolińskiego. *Roczniki Tow. Król. Warsz. Przyj. Nauk* 1830 t. 21 s. 67-80. — H. Bogdański: Pamiętnik 1830-1848. Powst. 1850-1867. Fragm. ogł. pt. Policjanci w Ossolineum. *Tyg. Ilustr.* 1921 nr 40; toż przedr. K. Lewicki: Pamiętniki spiskowców i więźniów galicyjskich 1842-1846. Wr. 1954 s. 74-78. — A. Kłodziński: Odpowiedź... byłego dyrektora Zakładu Ossolińskich na artykuł bezimiennego autora o Zakładzie Naukowym imienia Ossolińskich umieszczony w Gazecie Polskiej wydawanej w Poznaniu r. b. Lw. (1850). — (J. Waligórski): Zakład Naukowy i nienaukowi ludzie. Pogląd na całą dotychczasową polemikę o Zakładzie Ossolińskich. Lw. 1850. — A. Bielowski: Biblioteki lwowskie. *Dzien. Lit.* 1852; przedr. *Bluszcz* 1884 nr 40. — K. Szajnocha: Zakład Narodowy im. Ossolińskich. *Dzien. Lit.* 1853 nr 48. — J. Szujski: Jerzy książę Lubomirski, zm. dnia 24 maja 1872. *Przegl. Pol.* 1871/72 t. 4, czerwiec. — W. Zawadzki: Muzeum Zakładu im. Ossolińskich. *Bibl. Warsz.* 1874 t. 3. — K. Kantecki: Zakład Narodowy im. Ossolińskich do r. 1829. *Ateneum* 1877 t. 4; przedr. pt. Początek Zakładu Narodowego im. Ossolińskich. W: Szkice i opowiadania. Poz. 1883. — W. Zawadzki: Literatura w Galicji. Ustęp z pamiętników. *Przew. Nauk. i Lit.* 1877; wyd. osob. pt. Literatura w Galicji (1772-1848). Lw. 1878; przedr. w: Pamiętniki z życia literackiego w Galicji. Oprac. A. Knot. Kr. 1961. — W. Kętrzyński: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Lw. 1894. — S. Schnür-Pepłowski: Ossolineum. *Tyg. Ilustr.* 1897 nr 47-48. —

J. Krajewski: Tajne związki polityczne w Galicji od r. 1833 do 1841. Lw. 1903. — L. Dębicki: Portrety i sylwetki z dziewiętnastego stulecia. S. I-II. Kr. 1905-1907. — W. Łoziński: Prawem i lewem. T. 1. Lw. 1913 s. 309-313. — A. Fischer: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich (Ossolineum) 1817-1917. Lw. 1917 *Wyd. Macierzy Pol.* nr 103. [Rec.: St. L. (Lam). *Nowa Reforma* 1917 nr 326; Wł. J. *Wiek Nowy* 1917 nr 4854-4855]. — A. Fischer: Zasługa J. M. Ossolińskiego. (Odczyt wygłoszony w Towarzystwie Historycznym w setną rocznicę założenia Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich). *Kwart. Hist.* 1918 z. 1. — W. Bruchnalski: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich 8 maja 1817 — 8 maja 1917. (Przypomnienie jubileuszu stuletniego). *Exlibris* 1918 z. 2. —

A. Wyleżyńska: Pracownia naukowa Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich. *Nowa Polska* 1919 nr 7. — A. Fischer: Ofiarność Lwowa na cele naukowe. *Nauka Polska* 1925. — E. Chwalewik: Zbiory polskie. T. 1. W-wa 1926. — M. Gębarowicz, K. Tyszkowski: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich we Lwowie. *Publiczne biblioteki lwowskie. Zarys dziejów.* (Red. L. Bernacki). Lw. 1926; odb. Lw. 1926. — A. Semkowicz: Wydania dzieł Adama Mickiewicza w ciągu stulecia. O wydaniach oryginalnych ogłoszonych za życia poety 1822-1855. Gawęda bibliofilska. Lw. 1926. — A. Fischer: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Zarys dziejów. Lw. 1927; przekł. franc. J. Narkiewicz Jodko pt. Institut National Ossoliński. Esquisse historique. Lw. 1928. — T. Mańkowski: Dzieje gmachu Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich. Lw. 1927. — W. Bruchnalski: Wstęp do wyd.: Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich ustawy, przywileje i rzeczy dziejów jego dotyczące. Lw. 1928. — Z. Ciechanowska: Święto książki we Lwowie. *Przegl. Powsz.* 1928 t. 178. — J. Kallenbach: Twierdza Ossolińskiego. Tamże. — J. Parandowski: Ossolineum (1827-1927). Lw. 1928. — K. Tyszkowski: Kopitar a Ossolineum. Z powodu 100-letniego jubileuszu otwarcia Zakładu (1827-1927). *Slavia* (Praga) 1928 z. 1 i odb. — W. T. Wisłocki: Jerzy Lubomirski (1817-1872). Lw. 1928. — J. Skoczek: Pokłosie naukowe stulecia „Ossolineum". *Pam. Lit.* R. 26 (1929). —

K. Badecki: Lwowskie zbiory naukowe i muzealne. Wykład ilustrowany 30 przeźroczami. *Lwów w obrazach.*

Lw. 1932; odb. Lw. 1932. — W. T. Wisłocki: Tajne druki Zakładu Ossolińskich. W stulecie procesu o zdradę stanu. *Pam. Lit.* R. 31 (1934) z. 3/4; odb. rozszerzona Lw. 1935. — A. Mannówna: Lwowskie salony literackie. Wieczory dyskusyjne u Kłodzińskiego i Dzierzkowskiego. *Kur. Lit.-Nauk.* 1938 nr 41. — S. Łempicki: Wspomnienia Ossolińskie. Powst. 1944. Wyd. Wr. 1948; fragm. przedr.: *Zakład im. Ossol. 1827-1956*, zob. niżej. —

J. Borejsza: Ossolineum powinno być we Wrocławiu. Wywiad Głosu Ludu z tow. Jerzym Borejszą. *Głos Ludu* 1946 nr 175. (Art. przedr. przez prawie całą prasę polską). — A. Knot: Przedmowa. W: Inwentarz rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. T. 1. Wr. 1948. — F. Pajączkowski: Zakład Narodowy im. Ossolińskich w ostatnim dwudziestoleciu (1928-1948). *Roczn. Zakładu Nar. im. Ossol.* T. 3. Wr. 1948; odb. Wr. 1948. — F. Pajączkowski: Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu w 1948 r. *Sobótka* 1948; uzup. odb. Wr. 1949. — Ossolineum, z dziejów i pracy Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich. Wr. 1951. — S. Wasylewski: Pod kopułą lwowskiego Ossolineum. Pamiętnik stypendysty i asystenta Zakładu Narodowego im. Ossolińskich w latach 1905-1910. Powst. Opole 1952. Fragm. ogł.: *Zakład im. Ossol. 1827-1956*, zob. niżej; całość wyd. Wr. 1958. — T. Modelski: Ossolineum i Czeskie Muzeum Narodowe. (Pierwsze związki i zawiązki). *Roczn. Zakładu Nar. im. Ossol.* T. 4. Wr. 1953. — F. Pajączkowski (i J. Pelc): Sześć lat pracy Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (1946-1952). Tamże. — J. Trzynadlowski: Wydawnictwo Zakładu imienia Ossolińskich w dziesięciolecie Polski Ludowej. *Ze Skarbca Kultury* 1955 z. 1. — M. Gębarowicz: Oczyma starszego ossolińczyka. *Zakład im. Ossol. 1827-1956 w dziesięciolecie działalności we Wrocławiu.* Wr. 1956. — E. Kipa: Ze wspomnień Ossolińskich. Tamże. — T. Mikulski: Narodziny Biblioteki. Tamże. — J. Trzynadlowski: Dziesięć lat we Wrocławiu. Tamże. — J. Kolasa: Bibliografia Czasopisma Zakładu Narodowego im. Ossolińskich 1828-1869. *Roczn. Zakładu im. Ossol.* T. 5. Wr. 1957.

Bibliografię szczegółową opracowań podają: A. Fiszer: Bibliografia. W: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Zarys dziejów. Lw. 1927 s. 116-120. — M. Górkiewicz: Bibliografia dotycząca Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (do r. 1939). *Roczn. Zakładu Nar. im. Ossol.* T. 4. Wr. 1953. — F. Pajączkowski: Bibliografia dotycząca Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu 1946-1952. Tamże.

HASŁA OSOBOWE

A

ALCYATO JAN (1809—1855)

Publicysta.

Ur. 4 stycznia 1809 w Warszawie; syn Pawła, szlachcica włoskiego i nauczyciela języków obcych, i Polki Marianny z Mleczków. W 1822-1829 uczył się u pijarów w Warszawie. W 1829 wstąpił na wydział prawa i administracji Uniwersytetu Warszawskiego. W kampanii 1830/31 dosłużył się stopnia oficerskiego. Po upadku powstania emigrował do Francji i w Dijon kontynuował rozpoczęte studia. Równocześnie należał do Węglarstwa Polskiego. W 1833 brał udział razem z innymi Polakami w niemieckich ruchach rewolucyjnych we Frankfurcie. Po upadku rewolucji frankfurckiej znalazł się w Szwajcarii. Tu został aresztowany w 1834 za przynależność do ekspedycji sabaudzkiej. Po uwolnieniu wyjechał do Londynu, gdzie brał udział w pracach ogółu emigracji polskiej. W 1836 wstąpił do Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W 1838 został wybrany do Centralizacji i w związku z tym powrócił do Francji. Zamieszkał w Poitiers. W 1839 odbył pierwszą podróż do kraju. W 1845 i 1846 działał w Wielkopolsce i Galicji jako emisariusz. W 1846 w zastępstwie chorego Wiktora Heltmana wszedł w skład rządu rewolucyjnego jako przedstawiciel emigracji i tymczasowy dowódca siły zbrojnej w Krakowie. Na wieść o uwięzieniu Ludwika Mierosławskiego w Poznańskiem i wkroczeniu wojsk austriackich do Krakowa przeforsował w rządzie powstańczym odwołanie powstania i powrócił do Paryża. Tu spotkał się z ostrym sądem opinii ogółu emigracji, więc podał się do dymisji. W grudniu 1846 został usunięty z Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Wyjechał do Londynu i tam zajmował się publicystyką. Zmarł 4 czerwca 1855 w Paryżu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Rzecz o rozumie stanu w Polsce. Strasburg 1849. Rozszerzył i wyd. L. Zienkowicz jako: Wizerunki polityczne dziejów Państwa Polskiego. T. 1. Lipsk 1864 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 28.

2. Kilka słów o wypadkach w roku 1846 z notatkami od roku 1831. Strasburg 1850. Przedr. i rozszerzył L. Zienkowicz, jw. poz. 1.

Artykuły ogł. w następujących czasopismach: *Demokrata Pol.* (tu m. in.: Jezuici. Wyjątek z dziennika. (Bezimiennie). 1843), *Orzeł Biały* (Bruksela; 1846-1848?), *Pismo Tow. Demokratycznego Pol.* (tu m. in.: O stanie sprawy Polski demokratycznej w Anglii. 1837--1839 t. 1 s. 113-142).

Listy i materiały

1. Korespondencja dotycząca wykreślenia się... z listy członków Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Paryż po 1846.

2. Listy do różnych osób i materiały dotyczące działalności J. Alcyaty znajdowały się w Bibl. Nar. Zbiory Batignolskie i Raperswilskie; zniszcz. 1944.

OPRACOWANIA

K. Rogawski: Do Centralnego Towarzystwa Demokratycznego Polskiego.

Powst. 1846. Ogł. H. Barycz: W przededniu ruchu rewolucyjnego w Krakowie w r. 1846. (Relacja K. Rogawskiego o wypadkach w dniach od 8 do 18 lutego 1846). *Przegl. Hist.* 1946 t. 36; fragm. pt. Odwołanie wybuchu powstania. (Relacja Karola Rogawskiego). Przedr. S. Kieniewicz: Rewolucja polska 1846 roku. Wybór źródeł. Wr. 1950 *BN* I, 132. — (Rzecz o rozumie stanu w Polsce. Rec.). *Przegl. Poz.* 1849 t. 9. — (Kilka słów o wypadkach w roku 1846 z notatkami od roku 1831. Rec.). *Przegl. Poz.* 1851 t. 12. — L. Gadon: Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 2-3. Kr. 1901-1902. — B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 1-2. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — J. Bieliński: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816-1831). T. 2. W-wa 1911. —

W. Tokarz: Sprzysiężenie Wysockiego i noc listopadowa. W-wa 1925. — M. Tyrowicz: Jan Tyssowski, dyktator krakowski r. 1846. Działalność polityczna i społeczna 1811-1857. W-wa 1930. — A. Lewak: Czasy wielkiej emigracji. *Polska, jej dzieje i kultura.* T. 3. W-wa (1931). — J. Jankowska. *Pol. słownik biogr.* T. 1 (1935). — H. Łuczakówna: Wiktor Heltman. Poz. 1935. — E. Kostołowski: Studia nad kwestią włościańską w latach 1846-1864 ze szczególnym uwzględnieniem literatury politycznej. Lw. 1938. —

M. Tyrowicz: Udział Śląska w ruchu rewolucyjnym 1846-1849. W-wa 1949. — W. Łukaszewicz: Tadeusz Krępowiecki (1798-1848). W-wa 1954. — M. Tyrowicz: Wizerunki sprzed stulecia. Fragmenty biograficzne rewolucyjnych dziejów ziemi krakowskiej 1815-1846. Kr. 1955. — M. Żychowski: Rok 1846 w Rzeczypospolitej Krakowskiej w Galicji. W-wa 1956. — S. Kalembka: Prasa Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Zarys dziejów wydawniczych 1832-1863. *Roczn. Bibl.* 1963 z. 1/2. — M. Żychowski: Ludwik Mierosławski. W-wa 1963. — M. Tyrowicz: Alcyato Jan Chrzciciel. Materiały do słownika publicystów i dziennikarzy polskich. *Zeszyty Prasoznawcze* 1964 nr 1/2. — M. Tyrowicz: Towarzystwo Demokratyczne Polskie 1832-1863. Przywódcy i kadry członkowskie. Przewodnik biobibliograficzny. W-wa 1964.

ANCZYC WŁADYSŁAW LUDWIK (1823–1883)

Pseud. i krypt.: L. v. Anschütz; Góral z Zakopanego; Kazimierz Góralczyk; Walenty Kurek, kosynier spod Bodzentyna; A. W. Lasota; Makary; Oxygeniusz d'Azote; Piszcałka Bonifacy, organiszta Parafije Pędzichowskiej; Antoni Słowik, woźny „Przewodnika Ekonomicznego"; Sokołek pod nazwiskiem Gwoździka; W. A.; W. K. C.

Dramatopisarz, literat, publicysta, tłumacz.

Ur. 12 grudnia 1823 w Wilnie; syn Zygmunta, aktora, i Barbary z Hrehorowiczów. Pochodził z rodziny szlacheckiej saskich emigrantów (von Anschütz) osiadłej w Polsce od początku XVIII w. Początkowo uczył się w domu, następnie w 1836-1839 w Liceum Św. Anny w Krakowie, po czym praktykował w aptece dopełniając studia samouctwem. Twórczość literacką rozpoczął już w czasie nauki szkolnej. Po zdaniu egzaminu dojrzałości w 1845 zapisał się na wydział farmacji Uniwersytetu w Krakowie i ukończył go w 1847 ze stopniem magistra. Wziął czynny udział w wypadkach 1846 i w 1846-1847 był więziony. W 1848–1849 pracował jako adiunkt przy katedrze chemii i farmacji. W 1851 ożenił się z Teklą Bryniarską. Lata 1858–1867 spędził w Warszawie będąc współpracownikiem wielu czasopism i wydawnictw, m. in. *Encyklopedii powszechnej* Orgelbranda. W 1859 wszedł w skład zespołu redakcyjnego *Tygodnika Ilustrowanego*, w 1859–1863 redagował *Kalendarze* J. Ungra. W 1861–1866 był redaktorem pisma dla ludu *Kmiotek*. W 1862 jeździł do Niemiec. W 1866–1867 redagował czasopismo *Przyjaciel Dzieci*, brał również udział w redagowaniu *Wędrowca* i *Przewodnika Ekonomicznego*. W 1867 wrócił do Krakowa i tu w 1875 założył drukarnię. Był współpracownikiem *Encyklopedii ludowej* i należał do Towarzystwa Przyjaciół

Oświaty Ludowej. Był również wieloletnim członkiem zarządu Towarzystwa Tatrzańskiego i komitetu redakcyjnego *Pamiętnika Tatrzańskiego*. Zmarł w Krakowie 28 lipca 1883.

TWÓRCZOŚĆ

1. Emisariusz. Kr. (wg Estr. Lw.) 1848. Przedr. S. Kieniewicz: Rewolucja polska 1846 roku. Wybór źródeł. Wr. 1950 *BN* I, 132.

Wiersz o Edwardzie Dembowskim.

2. Zbój galicyjski z r. 1846. Powst. przed 1848. Wyd. (Kr. 1848).

3. Biurokracja, czyli młocarnia wiedeńska. Komedia w 1 a. Wyst. Kr. 1848.

4. Śmierć republikanów d. 24 czerwca 1848 r. (Kr. 1848).

5. Wiersz do króla pruskiego. Napisany przy zdobyciu arsenału d. 14 czerwca 1848 r. w Berlinie. (Kr. 1848).

6. Chłopi arystokraci. Szkic dramatyczny w 1 odsłonie ze śpiewkami. Wyst. Kr. 1849; wyd. Kr. 1850. Wyd. nast.: wyd. 2 Kr. 1851; wyd. 3 Kr. 1862; W-wa 1902 *Teatr Amatorski* nr 66; toż W-wa 1907; toż W-wa 1908; W-wa (1910); Poz. 1926. Zob. również poz. 44.

Przekł. czeski: Sédlaci pani. Wyst. Praga 1852.
Przekł. ukraiński: Mużyki arystokraty. Wyst. (?).

7. Pauper krakowski. Komedia w 3 aktach. Wyst. Kr. 1850.

Naśladowanie farsy niemieckiej.

8. Rzeczpospolita. Obraz dramatyczny w 3 aktach z epilogiem według powieści J. Korzeniowskiego „Kollokacja". Wyst. Kr. 1850.

9. Jan Sobieski pod Żurawnem, czyli swaty królewskie. Dramat na tle powieści A. A. Kosińskiego w 5 aktach. Wyst. Kr. 1851; wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 1.

Wg powieści A. A. Kosińskiego pt. Zamek rakowiecki.

10. Łobzowianie. Obrazek dramatyczny w 1 akcie napisany originalnie. W-wa 1854 (wg Estr. 1856). Wyd. nast.: Chicago 1891; W-wa 1902 *Teatr Amatorski* nr 67; Chicago 1906; Poz. 1939. Zob. również poz. 44.

11. Flisacy. Obrazek ludowy w 1 akcie ze śpiewkami. Wyst. 1855. Wyd. zob. poz. 44. Wyd. nast. osob.: W-wa 1901; W-wa 1902 *Teatr Amatorski* nr 69; W-wa 1911.

12. Arystokracja na Kleparzu. Krotochwila w 2 aktach. Wyst. Kr. 1856.

Pierwsza wersja tego utworu powst. 1850 pt. Dziesiąty dzień pożaru. Obrazek dramatyczny z czasów pożaru krakowskiego w 2 a. ze śpiewami.

13. Andrzej Batory, książę siedmiogrodzki. Dramat w 3 aktach i 4 obrazach z prologiem z oryginału J. Korzeniowskiego. Wyst. Kr. 1856.

Daleko idąca przeróbka dramatu J. Korzeniowskiego pod tymże tytułem.

14. Błażek opętany. Krotochwila w 1 akcie ze śpiewami. Wyst. Kr. 1856. Wyd. zob. poz. 44. Wyd. nast. osob.: W-wa 1902; W-wa 1912 *Teatr Amatorski* nr 68; Poz. 1939.

15. Jarmark w Krakowie. Fraszka w 1 akcie. Wyst. Kr. 1856.

16. Pepita w Słomnikach. Fraszka w 1 akcie. Wyst. Kr. 1856.

17. Człowiek trzechwieczny. Powst. 1858. Rkps nie dokończony.

18. Tyrteusz. Poemat. Powst. 1861. Ogł. *Księga zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu*. W-wa 1862; przedr. N. Żmichowska: Kwiaty rodzinne. Wybór poezji polskich. W-wa 1882; wyd. osob. Kr. 1883. Wyd. nast.: Kr. 1920; oprac. A. Chorowiczowa. W-wa (1924) *Wielka Bibl.* nr 68 (razem z poz. 23).

19. Czytelnia dla ludu wiejskiego. Książeczki trzy. W-wa 1862.

20. Elementarz dla dzieci polskich. W-wa 1862.

21. Gorzałka. Obrazek dramatyczny w 1 akcie. Próbka teatralnego przedstawienia dla włościan. Ogł. w wyd.: Kalendarz..., zob. poz. 22; wyd. osob. W-wa 1862. Wyd. nast.: Lw. 1908; Kr. 1927.

22. Kalendarz dla ludu polskiego na rok zwyczajny 1863. W-wa 1862.

23. Uczta wyzwoleńca. Poemat. Powst. 1862. Fragm. ogł. *Kalina* 1868 nr 8; fragm. *Kłosy i kwiaty*. Kr. 1869 s. 194-197; całość zob. Wyd. zbior. poz. 1; wyd. osob. oprac. A. Chorowiczowa. W-wa (1924) *Wielka Bibl.* nr 68 (razem z poz. 18).

24. Dzieje Polski w 24 obrazkach... dla użytku braci włościan. W-wa 1863. Wyd. nast.: wyd. 2 W-wa 1865; wyd.

3 Lw. 1891; oprac. F. Papée. W-wa 1898; W-wa 1907; fragm. pt. Bitwa pod Grunwaldem. Śmierć Warneńczyka. Stefan Czarniecki. W-wa 1909; całość W-wa 1914.

Książka zawiera rozszerzone artykuły z *Kmiotka*.

25. Trzech Moskali. Opowiadanie Walentego Kurka, kosyniera spod Bodzentyna. Kr. 1863.

26. Pieśni zbudzonych. Zbiór pieśni powstańczych z r. 1863. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 1. Wyd. osob. pt. Pieśni zbudzonych i inne poezje. Oprac. A. Słapa. Kr. 1916.

27. Do Walerego Rzewuskiego. (Dwa wiersze z r. 1865). Kr. 1886.

28. Duch wojewody. Opera komiczna w 3 aktach. Muzyka L. Grossmana. Powst. 1865. Wyst. W-wa 1873; wyd. W-wa 1878.

Przekł. niem.: A. Langer. Wiedeń b. r. Przekł. ros.: A. C.: Tien' wojewody. Petersb. 1877.

29. Księga najpamiętniejszych odkryć geograficznych, przeznaczona dla dorastającej młodzieży, podług najnowszych źródeł. W-wa 1865. Wyd. nast.: wyd. 2 W-wa 1870; wyd. 3 Kr. 1880; wyd. 4 przejrzał i uzup. W. Umiński. W-wa 1897.

30. Meszty Abu-Kazema. Komedyjka w 2 aktach wierszem do grania dla dzieci. *Przyj. Dzieci* 1867 nr 307, 309-311, 313-316; wyd. osob. W-wa 1867.

Przeróbka powiastki francuskiej.

31. Pijaństwo, nędza i zguba włościan. W-wa 1867. Wyd. nast.: Poz. 1869.

Przekł. ukraiński: A. I. Stefanowicz. Lw. 1876.

32. Opisy i przygody z podróży po różnych częściach świata. W-wa 1868. Wyd. nast.: wyd. 2 W-wa 1873; wyd. 3 W-wa 1891; wyd. 4 W-wa 1900; wyd. 5 W-wa 1908.

33. Obrazki historyczne. Ksiądz Augustyn Kordecki, przeor paulinów, obrońca klasztoru częstochowskiego. Kr. 1869 *Czytelnia dla Ludu* dział V cz. 2. Wyd. nast.: Kr. 1875.

34. Pamiątka odkrycia zwłok Kazimierza Wielkiego z dodaniem wiadomości o życiu tego króla, spisanych dla ludu przez Kazimierza Góralczyka, oraz chronologii wszystkich czynów i wypadków za jego panowania. Kr. 1869. Wyd. 2 Kr. 1869.

35. Praca. Książeczka obrazkowa dla dzieci. W-wa 1869. (Z rysunkami F. Kostrzewskiego).

36. A. B. C. Pierwsza nauka dla dzieci. W-wa (1870). Do 1907 wydań 10.

37. Dzieje narodu węgierskiego. Kr. 1870.

38. Historia polska doprowadzona do ostatnich czasów, ułożona przez pytania i odpowiedzi dla początkujących. Kr. 1870.

39. Przygody prawdziwe żeglarzy i podróżników wśród dzikich ludów kuli ziemskiej. W-wa 1870. Wyd. nast.: W-wa 1877; W-wa 1893; W-wa 1933; W-wa 1935; przerobił W. Zechenter. Kr. 1948.

40. Żaki. Operetka komiczna w 2 aktach wg St. Dobrzańskiego. Muzyka K. Hoffmana. Wyst. Kr. 1870.

41. Perły. Zbiór celniejszych powieści z literatury angielskiej dla młodocianego wieku. Wolny przekład. W-wa 1871. Wyd. nast.: wyd. 2 W-wa 1882; wyd. 3 W-wa 1896; wyd. 5 W-wa 1940.

42. Doellingeriada. Poemat bohaterski. Majora cano. *Diabeł* 1871 i odb. Wyd. nast.: W-wa 1879.

Podobno pomysł tego utworu satyrycznego podał K. Estreicher.

43. Robert i Bertrand. Wyst. Kr. 1871. Ogł. *Wisła. Księga zbior. ku czci P. Stalmacha*. Kr. 1873; wyd. osob. Poz. 1914.

44. Obrazki dramatyczne ludowe. Kr. 1873. Wyd. nast.: W-wa 1894; oprac. J. S. Bystroń. Kr. 1924 *BN* I, 78.

Zawartość: poz. 6, 10, 11, 14. (Wyd. 1894 bez poz. 11).

45. Emigracja chłopska. Obraz dramatyczny ludowy w 5 aktach. Wyst. Kr. 1876; wyd. W-wa 1877. Wyd. nast.: wyd. 2 W-wa 1879; W-wa 1907.

Utwór otrzymał pierwszą nagrodę w konkursie na sztukę ludową.

46. Przygody krakowianina na wystawie lwowskiej r. 1877. *Gaz. Nar.* 1877; odb. Lw. 1878. (Wyd. bezimiennie).

47. Rozbitki. Obraz ludowy w 5 aktach. Powst. 1878. Rkps.

Utwór zgłoszony na konkurs w 1878. Nagrody nie uzyskał.

48. Czy potrzebny nowy teatr w Krakowie? Kr. 1879.

49. Kościuszko pod Racławicami. Obraz historyczno-ludowy w 5 oddziałach, 7 odsłonach. Wyst. Kr. 1880; wyd. Kr. 1881. Wyd. nast.: wyd. 2 Kr. 1882;

wyd. 3 Kr. 1894; Kr. 1908; Kr. 1916; Lw. 1921; oprac. J. S. Bystroń. Kr. 1924 *BN* I, 69 (zob. Wyd. zbior. poz. 2).

50. Jan III pod Wiedniem. Obraz dramatyczny w 6 odsłonach. Wyst. Kr. 1883; wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 1.

Utwór odznaczony na konkursie dramatycznym.

Ponadto szereg drobnych utworów dramatycznych i wierszy.

Artykuły i drobne utwory umieszczał w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bluszcz* (1865-1866), *Diabeł* (po 1869), *Dodatek do Świstka* (red. i autor 1848), *Enc. powsz.* Orgelbranda (T. 1, 10), *Gaz. Codz.* (1859-1861), *Gaz. Nar.* (1878), *Kalendarz humorystyczny* (1866), *Kalendarz ilustr. dla Polek* (tu: Moda i zbytek. Operetka. 1861), *Kalendarz pol.* (1862), *Kalendarz warsz. ilustr.* J. Ungra (red. 1859-1863), *Kalina* (1868), *Kłosy* (tu: Ignacy Łukasiewicz. 1882 t. 34 nr 874-876), *Kłosy i kwiaty*. Kr. 1869, *Kmiotek* (red. 1861-1866), *Kraj* (1869), *Kronika Tyg.* (1863-1864), *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu*. W-wa 1862, *Magazyn Mód i Nowości* (1860--1861), *Pam. Tow. Tatrzańskiego* (1878 i n.), *Przew. Ekonomiczny* (red. 1869--1870), *Przegląd* (Krakowowej; 1867), *Przyj. Dzieci* (red. 1866-1867), *Szpargały Wiosenne* (tu m. in.: Nimfa chaosu. Tragedia w 5 aktach z prologiem i epilogiem. 1859), *Tyg. Ilustr.* (sekretarz i członek red. 1859-1863; tu m. in.: O zamku krakowskim. 1862; Kaplica w Podhorcach. 1862; Swoszowice. 1862; Eureka. Szkic szczęścia ziemskiego. 1863; Żółkiew. 1863; Wieliczka i Jaworzno. 1864), *Wędrowiec* (1862-1863), *Wisła. Księga zbior. ku czci P. Stalmacha*. Kr. 1873, *Wolne Żarty* (tu: Świstki humorystyczno-artystyczne zebrane przez bocianów polskich. 1858-1859).

Przekłady

1. F. Suppé: Dziesięć cór na wydaniu. Komiczna operetka w 1 akcie z muzyką. Wyst. i wyd. W-wa 1865.

2. D. Defoe: Przypadki Robinsona Kruzoe podług najlepszych źródeł dla dzieci polskich opracowane. W-wa 1868. Do 1908 wydań 9; wyd. nast.: W-wa 1919; W-wa 1925; W-wa 1936; Kr. 1938; W-wa 1938; Mikołów 1939; Kr. 1940; Mikołów 1947.

3. F. Suppé: Bursze. Operetka. Wyst. Kr. 1869.

4. J. Weilen: Drahomira. Tragedia w 5 aktach. *Bluszcz* 1868 t. 4 nr 27-40; wyst. Kr. 1869; wyd. osob. W-wa 1869 *Bibl. Utworów Dramatycznych Oryginalnych i Tłumaczonych* t. 1.

5. R. Montgomery (Pseud. Bird): Duch puszczy. Opowiadanie z amerykańskich borów. W-wa 1872. Wyd. nast.: wyd. 2 W-wa 1883; wyd. 3 W-wa 1892; wyd. 4 W-wa 1899; wyd. 5 W-wa 1906; W-wa 1930; W-wa 1940; W-wa 1946; W-wa 1947.

6. F. Hoffman: Bóg nie opuści, kto się nań spuści... Opowiadanie dla młodzieży. W-wa 1877. Wyd. nast.: wyd. 2 W-wa 1880; wyd. 3 W-wa 1897; wyd. 4 W-wa 1907.

7. F. Hoffman: Czas to pieniądz. Opowiadanie dla młodzieży. W-wa 1877. Wyd. nast.: wyd. 2 W-wa 1880; wyd. 3 W-wa 1899.

8. J. Verne: Przygody trzech Rosjan i trzech Anglików w południowej Afryce. W-wa 1879.

9. V. Hugo: Ruy Blas. Dramat w 5 aktach. W-wa 1879.

10. F. Hennig: Dwie róże. Powiastka historyczna z dziejów Anglii z XV w. dla młodzieży. W-wa 1880.

11. F. Hennig: Gabor Hunyad Berenyi. Powiastka historyczna z dziejów Węgier z XV w. dla młodzieży. W-wa 1880.

12. F. Hoffman: Kręte drogi. Opowiadanie dla młodzieży. T. 1-3. W-wa 1880. Wyd. nast.: W-wa 1904; W-wa 1930.

13. F. Hoffman: Pierwszy błąd. Opowiadanie dla młodzieży. W-wa 1880. Wyd. nast.: W-wa 1907.

14. O. Ludwig: Machabeusze. W-wa 1880.

15. T. Mayne Reid: Polowanie na wieloryby. W-wa 1884.

16. G. Conrad: Fedra. Tragedia w 5 aktach wierszem. Wyst. W-wa 1871. Ogł. *Kłosy* 1872 t. 14 nr 347-351; wyd. książkowe zob. Wyd. zbior. poz. 1.

Wydania zbiorowe

1. Życie i pisma. T. 1-6. Oprac. M. Szyjkowski. Kr. 1908.

Zawartość: t. 1: monografia i fragm. autobiografii pt. Pamiątka po ojcu; t. 2: poz. 1, 2, 4, 5 oraz drobne wiersze; t. 3: poz. 6, 10, 11, 14, 21; t. 4: poz. 45, 49; t. 5: poz. 9, 30, 50; Nimfa chaosu; t. 6: Przekłady poz. 4, 9, 14, 16; w t. 3, 5 także kilka innych drobnych utworów.

2. Poezje patriotyczne i Kościuszko pod Racławicami. Oprac. J. S. Bystroń. Kr.

1924 *BN* I, 69. Wyd. nast.: Pittsburg 1945.

Zawartość: poz. 1, 16, 22, 45 oraz drobne wiersze.

Listy

1. Do J. I. Kraszewskiego trzy listy z 1857-1858. Ogł. *Przegl. Lit.* 1898 nr 1-2.
Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6460.

2. Fragm. z listów do różnych osób przytacza M. Szyjkowski w przedmowie do Wyd. zbior. poz. 1 t. 1.

3. Fragm. z listów do M. Trzcienieckiego z lat 1858-1868 przytacza G. (W. Gomulicki): Listy rymowane Anczyca. *Tyg. Ilustr.* 1905 nr 4-6.

Bibliografię podają: M. Szyjkowski we wstępie do Wyd. zbior. poz. 1 t. 1 s. 369-376. — M. Stankiewicz: Poczet prac literackich W. L. Anczyca w zestawieniu chronologicznym. *Upominek z uroczystości odsłonięcia i poświęcenia tablicy pamiątkowej śp. W. L. Anczyca.* Kr. 1886.

OPRACOWANIA

Zarys monograficzny: M. Szyjkowski: Władysław Ludwik Anczyc. Wstęp do wyd.: Życie i pisma. T. 1. Kr. 1908. [Rec.: Z. Dębicki. *Głos Warsz.* 1909 nr 147; A. Piskozub. *Krytyka* 1911 t. 32; E. W. (Woroniecki). *Krytyka* 1911 t. 32; W. Hahn. *Pam. Lit.* R. 11 (1912) z. 3].

(Chłopi arystokraci. Rec.): Wł. (K. W. Wójcicki). *Bibl. Warsz.* 1850 t. 3; *Pam. Lit.* 1850 nr 10; J. Kenig. *Gaz. Warsz.* 1858 nr 171. — (Łobzowianie. Rec.): L. Miłkowski. *Gaz. Codz.* 1856 nr 188; W. Szymanowski. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 105; *Dzien. Lit.* 1858 nr 3; 1861 nr 61. — (Błażek opętany. Rec.). *Dzien. Lit.* 1858 nr 59. — (Dzieje Polski. Rec.): *Dzien. Powsz.* 1862 nr 279; *Gaz. Pol.* 1862 nr 266. — (Elementarz dla dzieci polskich. Rec.): × (J. I. Kraszewski). *Gaz. Pol.* 1862 nr 181; *Dzien. Powsz.* 1863 nr 8; *Dzien. Powsz.* 1864 nr 23. — × (J. I. Kraszewski): (Tyrteusz. Rec.). *Gaz. Pol.* 1862 nr 37. — (Krajobrazy polskie. Rec.). *Czas* 1863 nr 149. — (Łobzowianie. Rec.). *Dzien. Powsz.* 1864 nr 29. — J. S. (Starkel): (F. Suppé: Dziesięć cór na wydaniu. Rec. teatr.). *Dzien. Lit.* 1866 nr 16. — K. Estreicher i M. i F. Faleńscy: Korespondencja ... (1867--1903). Wyd. J. Rudnicka. Wr. 1957 *Arch. Lit.* t. 3. — F. H. L. (Lewestam): (Chcesz się żenić, przyjacielu, to się żeń. Rec. teatr.). *Kłosy* 1867 nr 119. — P. Chm. (Chmielowski): (D. Defoe: Przypadki Robinsona Kruzoe. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1868 t. 1. — J. S. (Starkel): (Człowiek trzechwieczny. Rec. teatr.). *Dzien. Lit.* 1868 nr 2. — (Błażek opętany. Rec. teatr.): W. Szymanowski. *Tyg. Ilustr.* 1869 nr 101; X. *Tyg. Mód i Powieści* 1869 nr 47; *Gaz. Pol.* 1869 nr 252; E. Lubowski. *Bluszcz* 1870 nr 1. — E. Lubowski: (J. Weilen: Drahomira. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1869 t. 4. — (Przygody prawdziwe żeglarzy i podróżników... Rec.). *Przegl. Tyg.* 1870 nr 50. — (b. a.): Władysław Anczyc. *Opiekun Dom.* 1871 nr 37, 38. — (G. Conrad: Fedra. Rec. teatr.): J. Kotarbiński. *Przegl. Tyg.* 1872 nr 10; W. Szymanowski. *Tyg. Ilustr.* 1872 nr 219; *Kłosy* 1872 nr 350. — F. H. L. (Lewestam): (Robert i Bertrand. Rec. teatr.). *Kłosy* 1872 nr 365. — (Duch wojewody. Rec.): J. Kleczyński. *Bluszcz* 1873 nr 44; J. Kleczyński. *Tyg. Ilustr.* 1873 nr 307-308; W. Wiślicki. *Kłosy* 1873 nr 436; *Tyg. Romansów i Powieści* 1873 nr 253. — (Obrazki dramatyczne ludowe. Rec.): R. *Bibl. Warsz.* 1873 t. 4; *Czas* 1873 nr 119; *Przegl. Tyg.* 1873 nr 34. — (Chłopi arystokraci. Rec. teatr.): Wilhelm. *Afisz Teatr.* 1874 nr 51. — (Flisacy. Rec. teatr.): K. Kaszewski. *Tyg. Ilustr.* 1875 nr 383; E. Lubowski. *Bluszcz* 1875 nr 37; L. Niemojewski. *Tyg. Mód i Powieści* 1875 nr 19; H. St. (Struve). *Kłosy* 1875 nr 515. —
(Emigracja chłopska. Rec. teatr.): S. Koźmian. *Przegl. Pol.* 1876/77 t. 2; przedr. w książce: Rzeczy teatralne. Kr. 1904; F. H. L. (Lewestam). *Kłosy* 1876 nr 583; E. Lubowski. *Bluszcz* 1876 nr 36; St. M. Rz. (Rzętkowski). *Biesiada Lit.* 1876 nr 35; W. K. Sawicz-Zabłocki. *Ruch Lit.* 1876 nr 50; J. T. (Tretiak). *Kronika Codz.* 1876 nr 137; K. Zal. (Zalewski). *Wiek* 1876 nr 184, 185; *Kur. Codz.* 1876 nr 184; *Tyg. Ilustr.* 1876 nr 35. (Polemika: *Tyg. Ilustr.* 1876 nr 37); A. Dygasiński: Społeczeństwo nasze w dramacie współczesnym. *Dod. Mies. Przegl. Tyg.* 1880 t. 1. — R. St.: (Chłopi arystokraci. Rec. teatr.). *Tydzień Pol.* 1880 nr 40. — (Kościuszko pod Racławicami. Rec. i rec. teatr.): *Czas* 1880 nr 297, 298, 300; 1881 nr 1; Ch. M. D. (Dzikowski Chamski). *Dzien. dla Wszystkich* 1881 nr 14/15; R. St. *Tydzień Pol.* 1881 nr 21; *Strażnica Pol.* 1881 nr 9. — (Duch puszczy. Rec.): P. Ch. (Chmielowski). *Roczn. Pedag.* 1882/83; P. R. *Ateneum* 1883 t. 1. — P. Ch. (Chmielowski): (Perły. Rec.). *Roczn. Pedag.* 1882/83. — (Emigracja

chłopska. Rec. teatr.): Z. P. *Echo* 1882 nr 62; *Kur. Codz.* 1882 nr 62. — B. Zawadzki: Wł. L. Anczyc. *Kur. Warsz.* 1882 nr 191. — Nekrologi i wspomnienia pośmiertne w 1883: E. K. *Biesiada Lit.* nr 410; M. G. (Gawalewicz). *Tyg. Powsz.* nr 31; J. G. *Kłosy* nr 945; E. Jelínek. *Pokrok* nr 193; E. Jelínek. *Slovenský sborník*; K. *Prawda* nr 32; S. Koźmian. *Przegl. Pol.* 1883/84 t. 1; S. Krzemiński. *Bluszcz* nr 34; C. Moudry. *Ruch* (Praga); Z. P. (Pietkiewicz). *Echo* nr 168-170; S. M. Rzętkowski. *Tyg. Ilustr.* nr 31; *Bibl. Warsz.* t. 3; *Czas* nr 171; *Dzien. dla Wszystkich* nr 30; *Dzien. Pol.* nr 173; *Gaz. Kr.* nr 170; *Gwiazdka Cieszyńska* nr 31; *Kronika Rodz.* nr 16; *Kur. Codz.* nr 195; *Kur. Pol.* nr 208; *Nowa Reforma* nr 171, 172; *Pogoń* nr 16; *Przegl. Rzeszowski* nr 16; *Przegl. Tyg.* nr 31; *Przyj. Dom.* nr 16; *Roczn. Pedag.* 1882/83; *Rola* nr 31; *Wiek* nr 168, 171; *Kr. kalendarz informacyjny premiowy.* Kr. 1884; *Kur. Paryski* 1884 nr 3. —

W. Hempel: (F. Hoffman: Czas to pieniądz. Rec.). *Szkoła* 1883. — F. A. Hora: V. L. Anczyc i jeho narodní hry. *Divadelní listy* 1883. — (Jan III pod Wiedniem. Rec.): A. Z. *Przegl. Lit. i Artyst.* 1883 nr 18/19; L. K. *Czas* 1883 nr 221. — W. (W. Marrené Morzkowska): (Tyrteusz. Rec.). *Kur. Codz.* 1883 nr 239. — P. R.: (Perły. Rec.). *Ateneum* 1883 t. 1. — Władysław Ludwik Anczyc (1824-1883). *Kalendarz Wieku.* W-wa 1885. — P. Chmielowski: Władysław Ludwik Anczyc. *Złota przędza.* T. 3. W-wa 1886. — Al. R. (Rzążewski): W. L. Anczyc. (Z powodu odsłonięcia tablicy pamiątkowej). *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1886 nr 159. — *Upominek z uroczystości odsłonięcia i poświęcenia tablicy pamiątkowej śp. W. L. Anczyca.* Kr. 1886. — L. Jenike: Władysław Ludwik Anczyc w „Tygodniku". *Tyg. Ilustr.* 1889 nr 354. — S. P. (Schnür-Pepłowski): (Kościuszko pod Racławicami. Rec. teatr.). *Dzien. Pol.* 1889 nr 256. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 3 (1890). — H. Zoil (H. Gliński): (Emigracja chłopska. Rec. teatr.). *Kraj* 1890 nr 50. — H. Zoil (H. Gliński): (Łobzowianie. Rec. teatr.). *Kraj* 1890 nr 48. — (Chłopi arystokraci. Rec. teatr.): A. B. *Kur. Codz.* 1891 nr 59; *Kur. Por.* 1891 nr 59. — A. Bełcikowski: Wład. Anczyc. Sylwetka literacka. *Nowa Reforma* 1892 nr 6. — (Łobzowianie. Rec. teatr.). *Kraj* 1892 nr 4. — (Kościuszko pod Racławicami. Rec. teatr.). *Dzien. Pol.* 1892 nr 291; 1894 nr 96. — (Księga najpamiętniejszych odkryć geograficznych. Rec.): F. *Tyg. Mód i Powieści* 1896 nr 51; W. Gomulicki. *Kraj* 1896 nr 50; *Ateneum* 1897 t. 1. — P. Chmielowski: Nasza literatura dramatyczna. T. 1. Petersb. 1898. — J. B.: (Dzieje Polski. Rec.). *Tyg. Ilustr.* 1898 nr 11. — (Emigracja chłopska. Rec.): Wł.: Zamiar i czyn. *Biesiada Lit.* 1898 nr 22; J. Głodowski-Przegonia: W imię prawdy. *Biesiada Lit.* 1898 nr 27. —

A. Nowaczyński: Dramat polski XIX wieku. Studium impresjonistyczne. *Ateneum* 1900 t. 3. — H. Galle: Władysław Ludwik Anczyc. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 1. W-wa 1901. — Iz. K. (Kuncewicz): (Kościuszko pod Racławicami. Rec.). *Dzien. Pol.* 1901 nr 242. — S. Zdziarski: „Ptaki małego lotu". W: Pierwiastek ludowy w poezji polskiej XIX w. Studia porównawczoliterackie. W-wa 1901. — (Emigracja chłopska. Rec. teatr.): M. Gur. (Gurowski). *Kur. Teatr.* 1902 nr 33; *Kur. Por.* 1903 nr 44. — L. Grossman: (Duch wojewody. Rec.). *Kur. Por.* 1903 nr 43. — E. Lubowski: Władysław Ludwik Anczyc. Wspomnienie w dwudziestą rocznicę zgonu. *Tyg. Ilustr.* 1903 nr 30. — J. Magiera: W. L. Anczyc jako dramaturg ludowy. *Spr. Dyrektora c.-k. Gimn. Św. Jacka w Kr. za r. szk. 1903.* Kr. 1903. [Rec.: Zd. St. (S. Zdziarski). *Tydzień* 1903 nr 50; W. Hahn. *Pam. Lit.* R. 3 (1904) z. 1]. — G. (W. Gomulicki): Listy rymowane Anczyca. *Tyg. Ilustr.* 1905 nr 4-6. — A. S. G.: (Łobzowianie. Rec. teatr.). *Dzien. Kijowski* 1907 nr 28. — (Perły. Rec.). *Kur. Litewski* 1907 nr 276. — W. Górnikiewicz: Teatr amatorski na Śląsku. *Zaranie Śląskie* 1908 nr 3. —

T. Kończyc (T. Grot-Bęczkowski): W. L. Anczyc. (W dwudziestą piątą rocznicę zgonu). *Bluszcz* 1908 nr 31-32. — J. Kotarbiński: Pamięci Anczyca. *Kur. Warsz.* 1908 nr 207-208. — O W. L. Anczycu. *Biesiada Lit.* 1908 nr 5. — M. Szyjkowski: O pisarzu ludowym W. L. Anczycu. Lw. 1908. — M. Szyjkowski: Władysław Ludwik Anczyc. *Książka* 1908 nr 11; toż *Tyg. Ilustr.* 1908 nr 38-39. — Wspominki w Dzień Zaduszny. W. L. Anczyc. *Biesiada Lit.* 1908 nr 5. — A. Grzymała-Siedlecki: Wł. L. Anczyc. *Czas* 1909 nr 104. — J. Magiera: O autorze Kościuszki pod Racławicami, W. L. Anczycu. Lw. 1909 *Bibl. Macierzy Pol.* nr 47. — Clar (A. Nowaczyński): Pamięci W. Anczyca. *Świat* 1909 nr 20. — E. Paszkowski: Władysław Lud-

wik Anczyc. *Dzien. Kijowski* 1909 nr 98. — C. Pieniążek: Wspomnienie o W. L. Anczycu. *Nowa Reforma* 1909 nr 228. — W. Pr. (Prokesch): Wł. L. Anczyc. *Nowa Reforma* 1909 nr 209. — M. Przeworski: Władysław Ludwik Anczyc. *Ojczyzna* 1909 nr 16. — A. Zagórski: Wspomnienie o W. L. Anczycu. *Kur. Lw.* 1909 nr 215. — Ludwik Anczyc. *Dzien. Chicagowski* 1910 nr 90. —

(Kościuszko pod Racławicami. Rec. teatr.): A. E. Balicki. *Przegl. Pol.* 1911/12 t. 2; W. Günther: Uroczyste przedstawienie „Kościuszki pod Racławicami". *Czas* 1911 nr 472. — A. Słapa: Powstańcza poezja Anczyca. *Znicz* 1912/ /13. — jb. (J. Bandrowski): (Emigracja chłopska. Rec. teatr.). *Słowo Pol.* 1913 nr 420. — T. S. Grabowski: Život a spisy W. L. Anczyce. *Slovenský přehled* (Praga) 1913. — K. Makuszyński: (Robert i Bertrand. Rec. teatr.). *Słowo Pol.* 1914 nr 141. — (Kościuszko pod Racławicami. Rec. teatr.): A. Grzymała-Siedlecki. *Tyg. Ilustr.* 1915 nr 42; L. (J. Lorentowicz). *Nowa Gaz.* 1915 nr 477; L. Ch. (Chrzanowski). *Kur. Pol.* 1916 nr 166; A. D. (Dobrowolski). *Kur. Warsz.* 1916 nr 165, 286; H. Mościcki: O Bartoszu Głowackim. *Kur. Warsz.* 1916 nr 167; *Kur. Warsz.* 1916 nr 155, 164; W. Hahn: Kościuszko w polskiej poezji dramatycznej. *Kur. Poz.* 1917 dod. do nr 248, 249; M. Szyjkowski: Pierwsze przedstawienie „Kościuszki pod Racławicami". *Ilustr. Kur. Codz.* 1917 nr 284. — K-d. (K. Olchowicz): (Błażek opętany. Rec.). *Kur. Warsz.* 1917 nr 249. — (Robert i Bertrand. Rec. teatr.): k-ls (E. Czekalski). *Kur. Pol.* 1917 nr 217; A. D. (Dobrowolski). *Kur. Warsz.* 1917 nr 220; T. Kończyc (T. Grot-Bęczkowski). *Bluszcz* 1917 nr 34. — M. Szyjkowski: Dramat w Polsce. *Dzieje literatury pięknej w Polsce. PAU.* T. 2. Kr. 1918; toż wyd. 2 Kr. 1936. —

(Kościuszko pod Racławicami. Rec. teatr.): E. Łuskina. *Goniec Kr.* 1920 nr 231; S. Pieńkowski. *Gaz. Warsz.* 1922 nr 124. — K. Bartoszewicz: Z życia Wł. L. Anczyca. *Nowa Reforma* 1923 nr 269. — J. S. Bystroń: Władysław Ludwik Anczyc. *Tyg. Ilustr.* 1923 nr 53. — J. S. Bystroń: Wstęp do wyd.: Poezje patriotyczne i Kościuszko pod Racławicami. Kr. 1924 *BN* I, 69. — (Kościuszko pod Racławicami. Rec. teatr.): K. P. R. *Nowości Ilustr.* 1924 nr 12; S. Rayski. *Słowo Pol.* 1924 nr 28. — M. Estreicherówna: Anczyc jako autor dla młodzieży. *Czas* 1924 nr 85. — A. Grzymała-Siedlecki: Władysław Ludwik Anczyc. (W setną rocznicę urodzin). *Rzeczpospolita* 1924 nr 32 por. — P. Kleczkowski: Le centenaire de Ludwik Anczyc. *La Pologne politique, économique, littéraire et artistique* (Paryż) 1924 nr 4. — Setna rocznica urodzin W. L. Anczyca. *Ilustr. Kur. Codz.* 1924 nr 75.— J. Skulski: W. L. Anczyc jako współpracownik prasy powstańczej. *Nowa Reforma* 1924 nr 149. — (Kościuszko pod Racławicami. Rec.): (mi). *Przegl. Wołyński* (Łuck) 1926 nr 4. — H. Erdmann: Eine polnische Döllingeriade. *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven* (Wr.) 1928. —

S. W. Balicki: W. L. Anczyc a powstanie styczniowe. *Kur. Lit.-Nauk.* 1933 nr 4. — A. Grzymała-Siedlecki: Pięćdziesięciolecie Wł. L. Anczyca. *Kur. Warsz.* 1933 nr 234. — (Kościuszko pod Racławicami. Rec.): W. Br. (Brumer). *Kur. Por.* 1933 nr 322; W. Rzymowski. *Kur. Por.* 1933 nr 316; W. Z. (Zawistowski). *Pion* 1933 nr 8; *Kur. Por.* 1933 nr 308, 311; *Wiedza i Życie* 1933 nr 12; T. Żeleński (Boy): Reflektorem w serce. (Wrażenia teatralne). W-wa 1934. — C. Łagiewski: Władysław Ludwik Anczyc. (Z powodu 50 rocznicy zgonu). *Gaz. Pol.* 1933 nr 239. — T. Sinko: Hellada i Roma w Polsce. Przegląd utworów na tematy klasyczne w literaturze polskiej ostatniego stulecia. Lw. 1933. — M. Szyjkowski. *Pol. słownik biogr.* T. 1 (1935). — Racławice w poezji i malarstwie. *Polska* 1937 nr 8. — Z. Szweykowski: Anczyc, Jeż i Romanowski jako budziciele ruchu powstańczego przed r. 1863. *Przegl. Hist.* 1937/38 z. 2. — S. Windakiewicz: Romantyzm w Polsce. Kr. 1937. — J. Galicz: Felieton literacki w najstarszych pismach polskich Śląska Cieszyńskiego (1848-1878). *Zaranie Śląskie* 1938 nr 1.— E. Kostołowski: Studia nad kwestią włościańską w latach 1846-1864 ze szczególnym uwzględnieniem literatury politycznej. Lw. 1938. —

F. Bielak: Dziecko krakowskiej rewolucji W. L. Anczyc (1823-1883). *Tyg. Powsz.* 1947 nr 4. — B. Zakrzewski: Poeta Wiosny Ludów. *Arkona* 1948 nr 4-6. — B. Zakrzewski: Rewolucjonizm w polskiej poezji okolicznościowej 1848 r. *Przegl. Zach.* 1948 nr 5. — H. Syska: Od „Kmiotka" do „Zarania". Z historii prasy ludowej. W-wa 1949. — A. J. Mikulski: Nieznany poemat W. L. Anczyca. (Streszcz. komunikatu). *Spr. PAU* 1951 nr 1. — K. Dunin-Wąsowicz: Czasopiśmiennictwo ludowe w Galicji. Wr. 1952 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 15. —

J. W. Gomulicki: Władysław Ludwik Anczyc. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 2. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — M. Grabowska, M. Janion: Władysław Ludwik Anczyc. W: Antologia romantycznej poezji krajowej (1831-1863). W-wa 1958. — K. Paszkowski: Władysław Anczyc, działacz i pisarz ludowy. *Księgarz* 1959 nr 1/2. — J. W. Gomulicki: Przypisy. W: W. Gomulicki: Warszawa wczorajsza. W-wa 1961. — T. S. (Syga): Liryka powstania styczniowego. Wł. L. Anczyc. *Stolica* 1963 nr 24.

ANTONIEWICZ BOŁOZ KAROL (1807—1852)

Krypt.: K. A.; K. A. T. J.

Pisarz ludowy, kaznodzieja.

Ur. 6 listopada 1807 we Lwowie w rodzinie pochodzenia ormiańskiego; był synem Józefa, adwokata, i Józefy z Nikorowiczów. Wykształcenie średnie otrzymał w domu, potem wstąpił na wydział prawny uniwersytetu lwowskiego. W powstaniu listopadowym walczył pod generałem J. Dwernickim, potem osiadł w Skwarzewie i w 1833 ożenił się z Zofią Nikorowiczówną. Po śmierci żony i pięciorga dzieci wstąpił w 1839 do zakonu jezuitów. Po krótkim pobycie w klasztorze w Starej Wsi studia teologiczne odbył w Tarnopolu i Nowym Sączu, po czym w 1844 otrzymał święcenia kapłańskie. W 1846 rozwinął działalność misjonarską. W 1848 po rozproszeniu zakonu jezuitów rozpoczął tułaczkę. W 1850 dłużej zatrzymał się w Krakowie, w 1851 i 1852 odbył szereg misji na Śląsku i w Poznańskiem, łącząc obowiązki duchownego i działacza ludowego. Niosąc pomoc chorym w czasie epidemii cholery zaraził się i zmarł w Obrze 14 listopada 1852.

TWÓRCZOŚĆ

1. Sonety. Z. 1. Lw. 1828.

2. Bielany. (Poema wierszem). Lw. 1829.

3. Der Ausflug in die Karpathen. Liederkranz. Wiedeń 1829.

4. Stanzen eines nordischen Aschenmannes. Wiedeń 1831.

5. Listki palmowe. Wiedeń 1834.

6. Wander-Töne am Pruthfall bei Dora im Karpatischen Gebirge. Wiedeń 1834.

7. Listy o misji z r. 1846. *Przegl. Poz.* 1849 t. 8 s. 482-499; wyd. osob. pt. Wspomnienie misyjne z r. 1846. Poz. 1849. Wyd. nast.: Poz. 1855; przedr. J. Badeni: Ksiądz Karol Antoniewicz. Kr. 1896 (uzupełnione opuszczonymi poprzednio szczegółami i nazwiskami oraz opisem wsi z okolic Tarnowa i odniesionych w nich wrażeń bezpośrednio po rzezi 1846); fragm. pt. Rzeź w Lipnicy. Przedr. S. Kieniewicz: Rewolucja polska 1846 r. Wybór źródeł. Wr. 1950 *BN* I, 132.

8. Kochaj. Wiersz. Lw. 5 kwietnia 1848.

9. Pamiątka jedności, zgody i bratniej radości. Trzy poezje. Wiara, Nadzieja i Miłość. (Lw. 1848).

10. Groby świętych polskich. *Tyg. Katolicki* 1849; odb. Piekary 1849. Wyd. nast.: Piekary 1851.

11. Jeden dzień w Piekarach. Ustęp z pielgrzymki życia mojego. Lw. 1849.

12. List z zakonu. Poz. 1849.

13. Święty Izydor oracz. Podarek dla szkółek ludu naszego. Leszno 1849.

14. Wianek krzyżowy. Lw. 1849.

15. Wspomnienie o klasztorach w Polsce. Mowa na uroczystość św. Benedykta, miana dn. 22 kwietnia 1849 w kościele katedr. ormiańskim we Lwowie. Lw. 1849.

Przekł. niem.: I. M. Fritz. *Schlesisches Kirchenblatt* 1850.

16. Czytania świąteczne dla ludu naszego. Oddział I. Od 1 stycznia do 1 lipca. Kr. 1850. Liczne wyd. w latach nast.

17. Listy w duchu Bożym do przyjaciół. Kr. 1850. Wyd. nast.: wyd. 2 Kr. 1857; wyd. 3 Kr. 1870; W-wa 1900.

18. Obrazki z życia ludu wiejskiego dla szkółek wiejskich. Z. 1-3. Lw. 1850. Wyd. nast.: Leszno 1852; W-wa 1900; W-wa 1907.

19. Nauki i mowy przygodne miane w Krakowie. Kr. 1851. Wyd. nast.: wyd. 2 Kr. 1853; wyd. zupełne Kr. 1871.

20. Żywot i cuda wielkiego męczennika Jędrzeja Boboli, T. J. kapłana. Poz. 1884.

Ponadto kazania i wiele innych utworów o treści religijnej.

Drobne utwory ogł. w czasopismach: *Dzwonek* (tu m. in.: Wiersze. 1850-1851; Wspomnienia cichego domku. 1851 t. 4), *Mnemosyne* (Lw.; tu niemieckie sonety w 1827), *Pokłosie* (tu: Pamiętnik. 1862), *Przegl. Poz.* (1852), *Rozmaitości* (Lw.; tu w 1824-1826 pierwsze poezje; różne wiersze w 1828-1838), *Sławianin* (tu: Jeden dzień życia mego. Wyciąg z dziennika podróży do Jass 1828 r. 1839), *Tyg. Katolicki* (tu: Listy z Krakowa. 1848-1850).

Przekłady

F. Fénélon: Krótkie rozmyślania w czasie choroby. Lw. 1838.

Wydania zbiorowe

1. Poezje. Poprzedzone krótką wiadomością o życiu i pismach autora. (Oprac. M. Steczkowska). Kr. 1861.

Zawartość: m. in. Twórczość poz. 1, 2, 13.

2. Kazania. T. 1-2. Kr. 1890. Wyd. 3 pomnożone. T. 1-3. Kr. 1906.

3. Poezje. T. 1-2. Wyd. J. Badeni. Kr. 1895-1896. Wyd. nast.: t. 1 wyd. 2 Kr. 1898; toż wyd. 3 Kr. 1899.

Zawartość: t. 1: Poezje religijne (tu m. in. Twórczość poz. 7, 13); t. 2: Poezje różne (tu m. in. Twórczość poz. 1,5).

Listy

Wyjątki z korespondencji cytuje J. Badeni w: Ksiądz Karol Antoniewicz. Kr. 1896.

Bibliografię podają: J. Brown: Biblioteka asystencji polskiej Towarzystwa Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1861 t. 31; odb. Poz. 1862. — M. Steczkowska, zob. Wyd. zbior. poz. 1 s. 37-48. — Estr. I (1959), 150-158.

OPRACOWANIA

Monografia: J. Badeni: Ks. Karol Antoniewicz. *Przegl. Powsz.* 1893 t. 40; 1894 t. 41-44; 1895 t. 46; 1896 t. 50-51; wyd. osob. Kr. 1896. [Rec.: Z. Sarnecki. *Głos Narodu* 1896 nr 234; Misjonarz i poeta. *Gaz. Kościelna* 1896 nr 50-51; *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1896 nr 207; N. *Przegl. Pol.* 1896/97 t. 3].

O kazaniach i pismach ks. K. Antoniewicza. *Przegl. Poz.* 1849 t. 8. — O księdzu K. Antoniewiczu. *Szkółka dla Dzieci* 1850 nr 4. — Rozmaite publikacje ks. K. Antoniewicza. *Przegl. Poz.* 1850 t. 10. — (E. Estkowski): Żywot księdza K. Antoniewicza. *Szkółka dla Dzieci* 1852 nr 8. — Mowy żałobne i pogrzebowe: J. Janiszewski. Poz. 1852; A. Prusinowski. Poz. 1852; przedr. w: Mowy pogrzebowe i kazania. Poz. 1884; S. Tomicki. Leszno 1852; A. Jełowicki. Paryż 1853. [Omówienie: *Przegl. Poz.* 1852 t. 15]. — Nekrologi. Ojciec K. Antoniewicz. *Przegl. Poz.* 1852 t. 15. — X. H. F.: Kilka szczegółów z życia ks. K. Antoniewicza. *Czas* 1852 nr 293. — E. E. (Estkowski): Ostatnie dnie życia ks. K. Antoniewicza. *Szkółka dla Dzieci* 1853 nr 4. — E. E. (Estkowski): Pobyt księdza K. Antoniewicza w Tatrach między Hucułami. *Szkółka dla Dzieci* 1853 nr 1. — Przypisek o śp. ks. K. Antoniewiczu do wiersza: „Krzyż Misyjny w Czerwonej Wsi". *Pokłosie* R. 1 (1853) s. 233-253. — F. Wężyk: Rysy z życia śp. ks. K. Antoniewicza. Poz. 1853. —

S. Barącz: Żywoty sławnych Ormian w Polsce. Lw. 1855. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 1 (1859). — K. W. Wójcicki: Ks. Karol Antoniewicz. *Tyg. Ilustr.* 1859 nr 6. — I. Polkowski: Wspomnienie o życiu i pismach księdza K. Antoniewicza. W-wa 1861. [Rec.: K. W. Wójcicki. *Bibl. Warsz.* 1861 t. 4; *Czas* 1861 nr 257]. — J. Brown: Biblioteka asystencji polskiej Towarzystwa Jezusowego. *Przegl. Poz.* 1861 t. 31; odb. Poz. 1862. — (M. Steczkowska): Kilka słów o życiu i pismach ks. K. Antoniewicza. Wstęp do wyd.: Poezje. Kr. 1861. [Rec.: R. *Gaz. Codz.* 1861 nr 50; *Czas* 1861 nr 54]. — I. Polkowski: List do Redakcji Dziennika Poznańskiego z powodu wydawnictwa pism śp. K. Antoniewicza. *Dzien. Poz.* 1865 nr 191. — S. Koźmian: Ojciec K. Antoniewicz. W: Pisma wierszem i prozą. T. 2. Poz. 1872; przedr. w: Pisma. T. 3. Poz. 1881. — Ks. Karol Antoniewicz. *Przyj. Dzieci i Młodzieży* 1872 nr 15. — A. Nowolecki: Ks. Karol Antoniewicz, wsławiony wymową kaznodziejską i pismami dla ludzi. *Ilustr. powsz. kalendarz.* Kr. 1876. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 3 (1890). — (Kazania. Rec.): E. X. *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1890 nr 240; X. Tamże nr 224; Ks. E. S. *Gaz. Kościelna* 1893 nr 45. — X....: Polski misjonarz-poeta. *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1893 nr 224. —

(Poezje. Rec.): P. *Głos Narodu* 1895 nr 242; (Wys.) (A. WYSOCKI). *Świat* (Kr.) 1895 nr 8; *Ateneum* 1895 t. 4; M. FULMAN. *Przegl. Katolicki* 1896 nr 18; R. ZAWILIŃSKI. *Przegl. Lit.* 1896 nr 2. — J. PELCZAR: Zarys dziejów kaznodziejstwa w Kościele katolickim. Cz. 2. Kr. 1896. — W. BRUCHNALSKI: Sonety Mickiewicza w literaturze galicyjskiej w l. 1827-1828. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 6 (1898). — WARD-IK: (Poezje. Rec.). *Szkoła* 1901. — A.: Ks. K. Antoniewicz w półwiekową rocznicę jego zgonu 1852-1902. *Gaz. Nar.* 1902 nr 280. — B.: Pamięci ks. K. Antoniewicza T. J. w półwiekową rocznicę śmierci (1852-1902). *Przedświt* 1902 nr 261. — J. R.: K. Antoniewicz. *Czas* 1902 nr 262. — Ks. K. Antoniewicz Tow. Jez. Krótkie wspomnienie życia i prac w półwiekową rocznicę jego zgonu. Kr. 1902. — J. TEODOROWICZ: O o. Karolu Bołoz Antoniewiczu. *Przedświt* 1902 nr 286-287. — BENZELSTJERNA ENGESTRÖM: Ksiądz Karol Bołoz Antoniewicz. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 2. W-wa 1903. — X. Karol Antoniewicz. *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1903 nr 35. — S. ZAŁĘSKI: Jezuici w Polsce porozbiorowej. T. 5 cz. 2. Kr. 1906. — A. POLIŃSKI: (Ave Maria. Rec.). *Kur. Warsz.* 1916 nr 11. —

F. BŁOTNICKI: Ks. Karol Antoniewicz. (W 80 rocznicę zgonu). *Gaz. Kościelna* 1932 nr 20. — J. MIKUŁA. *Pol. słownik biogr.* T. 1 (1935).

B

BALIŃSKI KAROL (1817–1864)

Pseud. i krypt.: K. B.; KAROL B.; KAROL B. z JAROSŁAWCA; K. FARYS; KAROL z JAROSŁAWCA; LUDOMIR (?).

Poeta

Ur. 21 maja 1817 w Dzierzkowicach w Lubelskiem; syn Tomasza, lekarza wojskowego, i Hiszpanki Marii Orian (O'Ryan). Lata dziecięce spędził w Jarosławcu, w powiecie hrubieszowskim. Po stracie rodziców od piątego roku życia wychowywał się pod opieką babki. Po ukończeniu szkoły powiatowej w Hrubieszowie zapisał się do Liceum Lindego w Warszawie. W 1833 został uwięziony za manifestację patriotyczną kolegi, którego winę przyjął na siebie. Po uwolnieniu wstąpił do Stowarzyszenia Ludu Polskiego. Ukończywszy naukę gimnazjalną uczęszczał na tzw. kursy prawne, po czym został aplikantem przy prokuratorii sądu apelacyjnego. Należał do związku rewolucyjnego założonego przez emisariusza Centralizacji Waleriana Breańskiego. Aresztowany 6 czerwca 1838, skazany na śmierć, a po złagodzeniu wyroku na zesłanie na Syberię, przebywał w 1839-1842 w Iszymie wraz z Adolfem Januszkiewiczem i Gustawem Zielińskim.

Po powrocie do kraju mieszkał w Warszawie i Jarosławcu. W Warszawie należał do grona entuzjastów i entuzjastek skupiających się wokół *Przeglądu Naukowego.* W 1844-1845 redagował wraz z Marcinem Cieplińskim noworocznik *Snopek Nadwiślański.* W 1846 ponownie uwięziony przesiedział do kwietnia 1847 w cytadeli warszawskiej, po czym udał się do Galicji i we Lwowie wstąpił do legionu gwardii narodowej, składającego się z młodzieży akademickiej. Wydalony z Galicji, udał się do Poznania, skąd w 1849 wyjeżdżał do Paryża. W 1850 redagował wespół z Ewarystem Estkowskim tygodnik *Krzyż a Miecz.* Na skutek obostrzeń policyjnych opuścił Wielkopolskę w 1851 i wyjechał do Francji. W Paryżu zbliżył się do Adama Mickiewicza i został towiańczykiem. Zaprzyjaźnił się również z Sewerynem Goszczyńskim, Ludwikiem Nabie-

lakiem i Karolem Różyckim. W początkach 1863 powrócił do kraju, aby wziąć udział w powstaniu, na to mu jednak nie pozwoliło nadszarpnięte zdrowie. W tymże roku należał w Krakowie do zespołu redakcyjnego czasopisma *Wolność*. W październiku 1863 wyjechał do Lwowa. Tam zmarł 10 stycznia 1864.

TWÓRCZOŚĆ

1. Farys - wieszcz. (Naśladowanie z arabskiego). *Bibl. Warsz.* 1844 t. 4; przedr. zob. poz. 2; przedr. pt. Farys - wieszcz. Poemat. Wyd. zob. poz. 6.

2. Kilka prac literackich. W-wa 1845.

Zawartość: Farys - wieszcz (zob. poz. 1); Prośba o krzyżyk. (*Album warsz.* W-wa 1845); Prawdziwa piękność. Powiastka. (*Zorza* 1844 t. 6; przedr. *Snopek Nadwiślański* 1845); Kwiat-paproć. (*Snopek Nadwiślański* 1844); Do przyjaciela. (*Przegl. Nauk.* 1843 t. 3 nr 25; toż z drobnymi zmianami pt. Do współtowarzysza wygnania żądającego pieśni w Sybirze, zob. poz. 6).

3. Nasza pieśń. Poemat. Dat.: Warszawa, na kilka dni przed wybuchem 1846 r. Wyd. Lw. (1848; druk ulotny z podpisem K. Farys); przedr. zob. poz. 6.

4. Mowa miana na ogólnym zgromadzeniu akademików. Lw. 1848.

5. Requiem staremu światu przy pożarze Pragi, Krakowa i Lwowa. Dat.: Kraków 1848 r. Wyd. Kr. 1848; przedr. zob. poz. 6.

Dedykacja: Towarzyszom byłego Legionu Akademickiego Lwowskiego poświęca Towarzysz kompanii 2-giej.

6. Pisma. Poz. 1849.

Zawartość: wstęp prozą o charakterze autobiograficznym; 35 drobnych utworów poetyckich z 1838-1849, m. in.: poz. 1, 3, 5; fragm. poz. 2; Konik Zwierzyniecki. (*Athenaeum* 1844 t. 4); Spowiedź przed Aniołem Stróżem. (*Dzwon Lit.* 1846 t. 1); Żywy trup. (Tamże t. 4); Piosnka rolnika. (Tamże); Do braci lekarzy. (Tamże); Kwiat tajemniczy. (*Tyg. Pol.* 1848 nr 38); Więzień do zbirów. (Tamże nr 41); Modlitwa wiosenna.

Dedykacja: Drogim braciom moim gasnącym w Sybirze w dowód głębokiej czci i dozgonnej przyjaźni poświęca Współtowarzysz.

Przekł. ang.: Exile's Prayer in the Spring (Modlitwa wiosenna); What's the Use of Dreaming? (O czym można marzyć?); The Living Corps (Żywy trup). W: P. Sobolewski: Poets and Poetry of Poland. Chicago 1881 i wyd. nast.

Przekł. ros.: 6 wierszy w zbiorze: Polskije skazki. Petersb. (1897).

7. Grosz wdowi. Kolęda na korzyść braci tułaczy kształcących się we Francji. Poz. 1851. Wyd. nast. pt. Grosz wdowi. Kolęda z roku 1851 na rok 1852 na korzyść sierot polskich wychowywanych w Szkole Narodowej Polskiej Boulevard Batignolles 56. (Wiersz). Paryż 1852.

Wyd. nast. powiększone o wiersze H. Klimaszewskiego i A. Goreckiego.

8. Myśli serdeczne. Jersey 1854.

Zawartość: kilkanaście drobnych utworów poetyckich.

Dedykacja: Braciom na tułactwie.

9. Śpiewakowi Mohorta bratnie słowo. Londyn 1856. Wyd. 2 Londyn 1863.

Autograf znajdował się w 1938 w posiadaniu Anieli Chłapowskiej w Czerwonej Wsi.

Na egzemplarzu Bibl. Nar. sygn. Kras. 67150 odręczna dedykacja: Wieszczowi w Sprawie świętej, Sewerynowi Goszczyńskiemu, w dowód czci i miłości Brat Karol Baliński.

10. Mądrość polska. Napisał Ludomir. Paryż 1861.

Dedykacja: Polakowi Aleksandrowi i Polce Klementynie Małżonkom poświęcam z prośbą o życzliwą pamięć. W lipcu 1858 r.

Autorstwo niepewne.

11. Głos ludu polskiego w tysiącletnią rocznicę zgonu Piasta. (Vox populi, vox Dei). Paryż 1861.

12. Pieśni do Bogarodzicy. Fragm. pt. Ustęp z pieśni: Do Bogarodzicy. *Niewiasta* 1861 nr 40; przedr. *Dzien. Lit.* 1861 nr 61, 73; odb. Kr. 1861.

Autograf całości zaginął.

13. Hasło polskie. Poemat. Fragm. ogł. *Dzien. Lit.* 1862 nr 4; całość wyd. Poz. 1862.

Dedykacja: Jaśnie oświeconej Łaską Bożą, Prześwietnej męstwem chrześcijańskim, prawdziwej stolicy Nieśmiertelnej Rzeczypospolitej Polskiej Warszawie, ufającej tylko Bogu, miłościwej nawet wrogom, w najgłębszej czci, miłości i pokorze składa niegodny sługa K. B.

14. Myśl narodu i jej koleje od roku 1794 do chwili obecnej. Fragm. ogł. *Dzien. Lit.* 1862 nr 12-15, 21-25, 60-66.

Autograf całości zaginął.

15. Męczeństwo Zbawiciela. Poemat. *Bibl. Ossol.* 1863 t. 2; 1864 t. 4; wyd. osob. z przedmową A. Bielowskiego. Lw. 1863 (na okładce: 1864).

Autograf znajdował się w 1938 w posiadaniu Anieli Chłapowskiej w Czerwonej Wsi.

16. Kolęda. Polonez na grobie Kościuszki. Dzieciom Lelewela. Lw. 1866.

Zawartość: Kolęda na korzyść braci tułaczy kształcących się we Francji. (*Tyg. Nauk. i Lit.*

1866 nr 14, 16-20); Polonez pisany na grobie Kościuszki pod Soloturn. (Tamże nr 21); Dzieciom Lelewela. (Tamże nr 21).

Na końcu dołączony wiersz T. Lenartowicza: Karolowi na pożegnanie.

17. Kolęda polskich bojowników. Lw. b. r. (1848?; druk ulotny).

18. Gerylasy. Poemat. Autograf zaginął.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Album lit.* W-wa 1849 (tu: Chwila z czasów piastowskich. Powieść malowana), *Album warsz.* W-wa 1845, *Athenaeum* (1844 t. 4), *Bibl. Ossol.* (1863 t. 3; 1864 t. 4), *Bibl. Warsz.* (1844 t. 4; Moje pieśni; Żeglarz. 1857 t. 3; List do p. Kazimierza, r. 1859. Ogł. 1861 t. 2), *Czytelnia dla Młodzieży* (tu: Z Albumu P. z L. W. (Pauliny z Lauczów Wilkońskiej). 1860 nr 27; Urywek z pieśni. 1861 nr 30), *Demokrata Pol.* (Paryż; tu: Pożegnanie do braci związkowych. 1840; Do piewcy. 1840), *Dzien. Lit.* (tu m. in.: Wyjątki z pieśni. 1861 nr 28, 38, 49; Odwieczne czarnoksięskie zwierciadło. 1861 nr 42-43; Ustęp z poematu. 1862 nr 4), *Dzwon Lit.* (1846, 1853), *Krzyż a Miecz* (współred.; tu m. in.: Wstęp do historii poezji polskiej. 1850 nr 2-3), *Niewiasta* (tu m. in.: Wyimek z poematu. (Czasy Piastowskie). 1861 nr 18), *Przegl. Nauk.* (tu m. in.: Obrazek. 1844 t. 2 nr 11; Obrazki. 1844 t. 3 nr 25; Chory do złych losów. 1847 nr 18), *Snopek Nadwiślański* (współred. 1844-1845; tu m. in.: Życie za uśmiech. Powiastka. 1844; Do*** na Nowy Rok. 1844; Gęślarz. 1845; Wyjątek z pamiętników. 1845), *Szkółka dla Dzieci* (1853-1854), *Szkółka dla Młodzieży* (tu: Teofilowi na pamiątkę pogadanki. 1854 nr 7-8; przedr. *Nowiny* 1855 nr 27), *Tyg. Pol.* (1848), *Wolność* (1863), *Zorza* (1844 t. 6).

P r z e k ł a d y

P. Calderon de la Barca: Wybór dzieł. T. 1. Kochankowie nieba. Poz. 1858.

Przekład poprzedzony listem otwartym do L. Nabielaka, dat. 22 marca 1858.

D e d y k a c j a: Ludwikowi Nabielakowi na znak wdzięczności, czci i braterskiej miłości składa tłumacz.

L i s t y

1. Do A. E. Odyńca z 1843. Ogł. *Kronika Rodz.* 1883 nr 10.

2. Do K. Szajnochy z 3 maja 1849. Fragm. ogł. J. Mirwiński: Karol Baliński. (Studium biograficzno-literackie). *Przew. Nauk. i Lit.* 1918; odb. Lw. 1918; przedr. H. Barycz w: Korespondencja Szajnochy. T. 1. Wr. 1959.

Rkps był w Ossol. Lw. sygn. 2740.

3. Do K. Szajnochy z listopada 1849. Fragm. ogł. K. Wróblewski: Kornel Ujejski. Lw. 1902 s. 112-113, 284.

4. Do W. Pola z 12 grudnia 1855. Ogł. *Przew. Nauk. i Lit.* 1913.

OPRACOWANIA

Z a r y s m o n o g r a f i c z n y: J. MIRWIŃSKI: Karol Baliński. (Studium biograficzno-literackie). *Przew. Nauk. i Lit.* 1918; odb. Lw. 1918.

(Pisma K. Balińskiego. Rec.): T...... *Dzien. Pol.* 1849 nr 45; *Przegl. Poz.* 1849 t. 8. — S. GOSZCZYŃSKI: Do K. Balińskiego 2 listy z 12 maja 1850 i 11 września 1851. Ogł. S. Pigoń: Listy Seweryna Goszczyńskiego (1823-1875). Kr. 1937 *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* S. II t. 4. — (P. Calderon: Kochankowie nieba. Rec.): T. RUTKOWSKI. *Dzien. Lit.* 1858 nr 91-95; L. SIEMIEŃSKI. *Czas. Dod. Mies.* 1858 t. 11; K. KASZEWSKI. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 2. — (Męczeństwo Zbawiciela. Rec.): G. E. (EHRENBERG). *Bibl. Warsz.* 1863 t. 1; *Dzien. Lit.* 1864 nr 19. — A. BIELOWSKI: Spomnienie o K. Balińskim. *Bibl. Ossol.* 1864 t. 4; przedr. jako wstęp do wyd.: Męczeństwo Zbawiciela. Lw. 1864. — L. SIEMIEŃSKI: Michał i Karol Balińscy. *Chwila* 1864 nr 21; przedr. w: Portrety literackie. T. 1. Poz. 1865; przedr. w: Dzieła. T. 3. W-wa 1881. — Nekrologi: W. Ł. *Mieszczanin Pol.* 1864 nr 3; Z. *Chwila* 1864 nr 11; *Chwila* 1864 nr 9; *Gaz. Pol.* 1864 nr 12; *Przegl. Poz.* 1864 t. 37. — W. WĘDRYCHOWSKI: Słów kilka o J. Korzeniowskim, D. Magnuszewskim, K. Balińskim i A. Fredrze. Lw. 1864. — W. KOCIATKIEWICZ: Żywot i pisma K. Balińskiego. *Tyg. Nauk. i Lit.* 1866 nr 7-18. — A. GILLER: Wykłady publiczne w Paryżu. *Dzien. Poz.* 1869 nr 120. — F. WROTNOWSKI: Żywot Adolfa Januszkiewicza. T. 1. Berlin 1875 s. 61. — K. KANTECKI: Żywot Karola Szajnochy. W: K. Szajnocha: Dzieła. T. 10. W-wa 1878 s. 315. — SFINKS (H. SKIMBOROWICZ): Gabriela i entuzjastki. *Bluszcz* 1880 nr 10-16, 18-19, 21, 27-30, 32. — F. BOBERSKA: Karol Baliński. *Reforma* 1882 nr 117-119; wyd. osob. Kr. 1882; przedr. w: Pisma. Lw. 1893. — M. MOTTY: Prze-

chadzki po mieście. T. 1. Poz. 1888; wyd. nast. oprac. Z. Grot. W-wa 1957. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 6 (1891). — M. Zdziechowski: Byron i jego wiek. Studia porównawczoliterackie. T. 2. Kr. 1897. — B. Prus: „Farys". *Książka zbior. ... A. Mickiewicza.* Petersb. (1898). — F. Faleński: Wspomnienia z czasów szkolnych. Fragm. z: Wspomnienia z mojego życia. Powst. ok. 1900. Ogł. W. Przecławski: Z pamiętników Felicjana Medarda Faleńskiego. *Nowy Przegl. Lit. i Sztuki* 1921 nr 1/2/3. — K. Wróblewski: Kornel Ujejski. Lw. 1902. — S. Szczepanowski: Farys-zwycięzca. (Odczyt). W: Pisma i przemówienia. T. 1: Myśli o odrodzeniu narodowym. Lw. 1903; toż wyd. 2 Lw. 1907. — Ella (I. Zbiegniewska): Sylwetki. *Bluszcz* 1903 nr 37. — R. Przegaliński: Wspomnienia o znakomitym poecie K. Balińskim. *Ziemia Lubelska* 1906 nr 199-207. — R. Przegaliński: Przyczynki do życiorysu poety K. Balińskiego. *Bibl. Warsz.* 1907 t. 4. — V. G. (W. Gasztowtt): O „Groszu wdowim" K. Balińskiego. *Bulletin Polonais littéraire, scientifique et artistique* 1908 nr 237. — A. Karwowski: Ze wspomnień. 1840--1848. Ogł. S. Karwowski. *Biesiada Lit.* 1911 nr 5. — B. Kąsinowski: Pamięci K. Balińskiego. 25 V 1817-10 I 1864. *Literatura i Sztuka* (dod. do *Dzien. Poz.*) 1914 nr 21-23. — B. Kąsinowski: Karol Baliński. 1817 - 1864. *Kronika Powsz.* 1914 nr 14. — S. Karwowski: Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego. T. 1. Poz. 1918. — G. Korbut: Baliński Karol. *Sto lat myśli pol.* T. 9 (1923). — J. S. (Sokulski): Notatki bibliofila. T. 2. Kr. 1926. — S. Windakiewicz: Literatura hiszpańska u romantyków. *Przegl. Współcz.* 1928 t. 25 nr 73. — Z. Wasilewski: Kto to jest Edmund? *Ruch Lit.* 1934 nr 8. [Polemika: G. Korbut: „Edmund" a Cyprian Norwid. Tamże 1935 nr 1; Z. Wasilewski: Czy to K. Baliński? Odpowiedź prof. G. Korbutowi. Tamże 1935 nr 1]. — M. Janik. *Pol. słownik biogr.* T. 1 (1935). — M. Janik: Motyw zemsty ludu w poezji polistopadowej. *Pam. Lit.* R. 32 (1935); odb. Lw. 1935; przedr. w: Na drogach myśli ludowej. Lw. 1936. — S. Windakiewicz: Romantyzm w Polsce. Kr. 1937. — C. Taczanowski: Odnalezione rękopisy K. Balińskiego (1816-1864). *Kur. Lit. - Nauk.* 1938 nr 41. —

J. Korpała: K. Baliński - poeta i rewolucjonista. *Twórczość* 1948 z. 5. — B. Zakrzewski: Rewolucjonizm w polskiej poezji okolicznościowej 1848 r. *Przegl. Zach.* 1948. — J. W. Gomulicki: Karol Baliński. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 2. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — M. Romankówna: Słownik biograficzny. W: N. Żmichowska: Listy. T. 2. Wr. 1960. — J. Kowalczykówna: Poeta przypomnienia godny. *Kamena* 1961 nr 15. — H. Pańczykówna: K. Balińskiego „Krzyż a Miecz". W zbiorze: Literackie przystanki nad Wartą. Poz. 1962.

BALIŃSKI MICHAŁ (1794—1864)

Pseud. i krypt.: Ausz...; Auszlawis; B...; Jeśpan Auszlawis, nadzwyczajny witaynik i strażnik porządku, piastujący Łopatę; Jeśpan Auszlawis, strażnik porządku piastujący Łopatę; Lizistopek Jaśmin; M. B.; M.... B....; Mich. Bal.; Pamfil ze Żmudzi; Pan Jacek Sobiesław; Papiorkowski Juda, nauczyciel szkółki parafialnej w ...; Pewien jegomość; Pszonka Sobiesław, szlachcic na ogrodzie; Septymiusz; Sobiesław Jacek; Usztaritois Mokitinis; X. Auszlawis S. N.

W *Tygodniku Wileńskim* i *Wiadomościach Brukowych* jeszcze inne pseudonimy, których prawdopodobnie użył M. Baliński.

Publicysta, historyk.

Ur. 14 sierpnia 1794 w majątku rodzinnym w Terespolu w Połockiem; syn Ignacego, cześnika inflanckiego, i Anny z Korsaków. Gimnazjum i uniwersytet ukończył w Wilnie. Otrzymawszy stopień magistra filozofii na wydziale matematyczno-przyrodniczym w 1815, w dalszym ciągu studiował literaturę starożytną, angielską i włoską oraz historię u Joachima Lelewela i prawo u Ignacego Daniłowicza. W 1815-1822 i w 1829-30 był współpracownikiem *Dziennika Wileńskiego*, a od 1816 kierował, wspól-

nie z Lelewelem, *Tygodnikiem Wileńskim*. Należał do Towarzystwa Szubrawców od początku jego powstania, zajmując w nim stanowisko strażnika porządku. Jego artykuły w *Wiadomościach Brukowych* należą, zdaniem Korbuta, do najlepszych obok prac Jędrzeja Śniadeckiego. W *Tygodniku Wileńskim* utworzył dział: „Literatura szubrawska". Po ukończeniu studiów na uniwersytecie wyjeżdżał w 1818 za granicę. W 1818-1822 był sekretarzem zarządu Towarzystwa Typograficznego Wileńskiego.

W 1820 ożenił się z Zofią, córką Jędrzeja Śniadeckiego, przez co zbliżył się do obu Śniadeckich. Należał do Towarzystwa Biblijnego i do Towarzystwa Mineralogicznego w Dreźnie. Brał udział w przygotowaniach do powstania 1831 i był więziony. Lata 1836-1847 spędził w Warszawie jako komisarz do nadzoru handlu księgarskiego w Wydziale Oświecenia oraz członek Komitetu statystycznego i Komitetu egzaminacyjnego. Powróciwszy w 1847 na Litwę osiadł w majątku Jaszuny, gdzie zajmował się gospodarstwem i pracą naukową. Dwukrotnie sprawował funkcje kuratora gimnazjum i instytutu szlacheckiego w Wilnie, a także wiceprezesa Komisji Archeologicznej i redaktora jej *Pamiętnika* (1856). Był także członkiem Towarzystwa Naukowego w Krakowie i Towarzystwa Geograficznego w Petersburgu. Zmarł w Wilnie 22 grudnia 1863 (3 stycznia 1864). Pochowany został w Jaszunach.

TWÓRCZOŚĆ

1. Rys życia Jana Śniadeckiego. *Kur. Litewski* 1830 nr 141; odb. Wil. 1830.

2. Wspomnienia o Janie Śniadeckim. *Noworocznik litewski na r. 1831*. Wil. 1830; odb. (Wil. 1831).

3. Opisanie statystyczne miasta Wilna. Wil. 1835.

4. Historia miasta Wilna. T. 1 zawierający dzieje Wilna od założenia miasta aż do roku 1430; t. 2 zawierający dzieje miasta Wilna od początku rządów Świdrygajłły do śmierci Stefana Batorego, czyli od 1430-1586 roku. Wil. 1836-1837.

Fragm. pt. Dwukrotne oblężenie Wilna przez Anglików, Francuzów i Niemców. *Dzien. Wil.* 1829 t. 7 s. 3-14.

5. Pamiętniki o królowej Barbarze, żonie Zygmunta Augusta. T. 1-2. W-wa 1837-1840. Fragm. ogł. pt. Zgoda o Barbarę i koronacja. R. 1550. *Przyj. Ludu* 1839/40 nr 42-48. Przedr. zob. poz. 9. Dopełnienie zob. poz. 13.

Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 3084.

6. Fundacja zakonu i kościoła księży kapucynów w Warszawie. *Alleluja* 1840 s. 107-174; wyd. osob. W-wa 1840. Przedr. zob. poz. 9; nadb. W-wa 1843.

7. Życie Jędrzeja Śniadeckiego. *Przyj. Ludu* 1840/41 nr 1-9; wyd. osob. Leszno i Gniezno 1840; toż jako wstęp do Dzieł Jędrzeja Śniadeckiego. T. 1. W-wa 1840 (por. Prace edytorskie poz. 2).

8. Wspomnienia jednego dnia wędrówki po kraju. *Bibl. Warsz.* 1841; odb. (W-wa 1841). Przedr. zob. poz. 9.

9. Pisma historyczne. T. 1-4. W-wa 1843.

Zawartość: t. 1-2: poz. 5; t. 3: Andrzej Wolan, jego życie uczone i publiczne. (*Bibl. Warsz.* 1841 t. 1); Jan Potocki, wędrownik, literat i dziejopis. (*Wizerunki i Roztrząsania Nauk.* 1835 cz. 6); t. 4: poz. 6, 8; Przywilej miasta Janowca; Krewo, starodawny zamek w Litwie. (*Niezapominajki* 1842).

10. Starożytna Polska pod względem historycznym, jeograficznym i statystycznym opisana (do r. 1795). T. 1-3 (4 vol.). W-wa 1843-1846. Wyd. 2 poprawione i uzupełnione przez F. K. Martynowskiego. T. 1-4 (5 vol.). W-wa 1885-1886. (Współautor: Tymoteusz Lipiński).

Rkps fragm. Bibl. Jagiel. sygn. 3082.

11. Historia polska. W-wa 1844. (Podręcznik).

12. Pielgrzymka do Jasnej Góry w Częstochowie, odbyta przez Pątnika XIX wieku i wydana z rękopisu. *Album warsz.* K. W. Wójcickiego. W-wa 1845 s. 102-109; wyd. osob. W-wa 1846 (na okładce 1847); c. d. pt. Ostatni rozdział Pielgrzymki do Jasnej Góry w Częstochowie, którą opisał w roku 1847 Pątnik XIX wieku. *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1862 s. 376-405.

Dedykacja: Pani H. S. na pamiątkę czci i niezmiennej przyjaźni opis tej pielgrzymki poświęca Autor.

13. Studia historyczne. Wil. 1856.

Zawartość: Jan Śniadecki; Tadeusz Czacki; Napoleon i Jan Śniadecki; Dopełnienie pamiętników o królowej Barbarze (por. poz. 5); Spytko z Melsztyna i ród jego. Opowiadanie historyczne. (*Bibl. Warsz.* 1844 t. 3); Zgon Żółkiewskiego

w cecorskiej wyprawie i pomnik jego w Besarabii. Opowiadanie historyczne na zbiorze świadectw i dokumentów spółczesnych oparte. (*Bibl. Warsz.* 1845 t. 2 i odb.); Paprocki i Panosza; Dopiski do Studiów historycznych.

14. Dawna Akademia Wileńska. Próba jej historii od założenia w roku 1579 do ostatecznego jej przekształcenia w roku 1803. Petersb. 1862.

15. Pamiętniki o Janie Śniadeckim, jego życiu prywatnym i publicznym i dziełach jego. T. 1-2. Wil. 1865.
Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 1160, 3165.

16. Pamiętniki. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 3081.

Artykuły, drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Album Lw.* (tu: Zamość. 1862 s. 231-248), *Album warsz.* W-wa 1845, *Alleluja* (1840), *Bibl. Warsz.* (tu m. in. recenzje dzieł historycznych i geograficznych w 1841-1847), *Dzien. Wil.* (1815-1822, 1829; tu m. in.: Obraz państwa W. Brytanii. 1817; drobne utwory podpisane: Jeśpan Auszlawis. 1816-1819; Dziennik podróży do Niemiec. 1819 nr 1-2; 1820 nr 1-2, 4), *Dzwon Lit.* (1846), *Enc. powsz.* Orgelbranda (1859-1864), *Gaz. Warsz.* (tu m. in.: Listy znad brzegów Krożenty. 1856-1860; Pokutnik. 1857 nr 80-82), *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1862, *Kur. Litewski* (1830), *Magazyn Powsz.*, *Niezapominajki* (tu m. in.: Testament starej panny. 1841 s. 50-67; Szwajcaria polska. Pieskowa Skała. 1843 s. 218-237; Nieśwież do czasów księcia Karola Radziwiłła zwanego Panie Kochanku. 1847 s. 283-333), *Noworocznik litewski na r. 1831.* Wil. 1830, *Podarek dla Płci Pięknej* (1850), *Przyj. Ludu* (1839-1841, 1848/49), *Rozmaitości* (Lw.; 1817, 1835), *Słowo* (Petersb.; 1859), *Teka Wil.* (tu: X. Marcin Poczobut. 1858 nr 5), *Telegraf* (tu: Notatki Oryginała. Mowa na pewnym towarzystwie sentymentalnym miana przez jednego z członków, Jaśmina Lizistopka. 1854 nr 10), *Tyg. Ilustr.* (1861-1864; tu m. in.: Kościół Św. Piotra i Pawła, z klasztorem księży kanoników regularnych, w Wilnie na Antokolu. 1862 nr 154), *Tyg. Wil.* (współred. 1815-1819; tu m. in.: Wyjątek z listu JP. P. O. Do przyjaciela mieszkającego na wsi. 1815 nr 1; Z Horacego Księgi I oda XXXIV. 1816 nr 4; Odezwa. Mixtum-chaos. 1816 nr 39; O życiu i pismach Jana Bokkacjusza (Giovanni Boccaccio). 1817 nr 89; Kot i ser. Z Roberti, poety włoskiego. 1818 nr 107; Literatura szubrawska. (Ze zwojów dziuplowych). 1819 nr 130, 142, 143; Tym lepiej — tym gorzej. 1819 nr 143; Dzieje wyspy Eldorado przez Pana Jacka Sobiesława. (Wyjątek z podróży do Wyspy Nipu). 1819 nr 144; Mowa Jeśpana Auszlawis, strażnika porządku, piastującego Łopatę, z tejże okoliczności miana. 1819 nr 130, 150), *Wiad. Brukowe* (tu m. in.: List znaleziony pod wiejską kawą. 1817 nr 22; List mieszkającego na wsi do przyjaciela w Wilnie. 1817 nr 22; Podróż do wyspy Nipu. 1817 nr 37, 50; 1818 nr 60; 1819 nr 121; 1820 nr 211; 1821 nr 222; Madrygał Jeśpana Auszlawis, nadzwyczajnego witajnika i strażnika porządku, piastującego Łopatę... 1818 nr 75; Do towarzystwa sentymentalnego doniesienie z Eldorada. (Fragm.). 1820 nr 198; Żywoty dwunastu sławnych ludzi na wzór Korneliusza Neposa. 1821 nr 258-259), *Wieniec. Pismo zbior. ofiarowane S. Jachowiczowi.* T. 2. W-wa 1858 (tu: Król Jan III Sobieski jako geograf), *Wizerunki i Roztrząsania Nauk.* (1834-1835; tu m. in.: Jan Śniadecki w latach 1778-1781. 1835 cz. 11), *Znicz* (tu: Statystyczne obrachowanie (ludności) miasta Wilna w roku 1832. 1834 s. 101).

Wybór pism szubrawskich przedr. K. Bartoszewicz: Księgi humoru polskiego. T. 3. Petersb. 1897 s. 206-222.

M. Balińskiemu jest przypisywane autorstwo Karylli (*Tyg. Wil.* 1819 nr 139), przypisywanej również A. Mickiewiczowi.

P r z e k ł a d y

1. G. Boccaccio: Dekameron. Fragm. ogł. *Tyg. Wil.* 1817 nr 91; 1818 nr 113.

2. E. Wassenberg: Więzienie we Francji Jana Kazimierza, polskiego i szwedzkiego królewicza. Z łacińskiego na język polski wytłumaczył, wiadomością o życiu i pracach autora, przypisami i dodatkami pomnożył... Petersb. 1858.

Ponadto drobne przekłady z Horacego.

P r a c e e d y t o r s k i e

1. Jan Śniadecki: Dzieła. Wyd. nowe. T. 1-7. W-wa 1837-1839.

T. 1 z 1839 zawiera przedmowę pt. Żywot uczony i publiczny Jana Śniadeckiego.

2. Jędrzej Śniadecki: Dzieła. T. 1-6. W-wa 1840.

T. 1 zawiera przedmowę pt. Życie Jędrzeja Śniadeckiego, zob. Twórczość poz. 7.

3. M. Krajewski: Dzieje panowania Jana Kazimierza od roku 1656 do jego abdykacji w roku 1668. W-wa 1846.

4. M. Baliński, L. Kondratowicz, A. Kirkor, M. Gusiew: Pamiętniki Komisji Archeologicznej Wileńskiej. Cz. 1. Wil. 1856.

5. H. Chavannes de la Giraudière, J. Huillard-Bréholles: Irlandia, jej początek, historia i obecne położenie. Wil. 1858.

6. Pamiętniki historyczne do wyjaśnienia spraw publicznych w Polsce w XVII wieku posługujące, w dziennikach domowych Obuchowiczów i Cedrowskiego pozostałe. Wil. 1859.

Zawartość: Diariusz Kazimierza Filipa Obuchowicza, wojewody smoleńskiego i marszałka Koła Rycerskiego (z 1630-1662); Jana Cedrowskiego diariusz wyprawy przeciw Moskwie roku 1664.

Listy

1. Do J. Lelewela 5 listów z 1818-1827. Ogł. K. Jasiulaniec: Z korespondencji J. Lelewela z M. Balińskim. *Ateneum Wil.* 1939 z. 1; odb. Wil. 1939.

2. Do J. I. Kraszewskiego 3 listy z 1834, 1846, 1847. Ogł. K. Bartoszewicz: Korespondencja J. I. Kraszewskiego. *Przegl. Lit.* 1898 nr 2-3.
Rkpsy Bibl. Jagiel. sygn. 6461.

3. Do K. W. Wójcickiego z 1858-1863. Fragm. ogł. K. W. Wójcicki: Michał Baliński. Wspomnienie. *Bibl. Warsz.* 1865 t. 1.

Rękopisy utworów i listów, częściowo zniszczone, znajdowały się w Jaszunach pod Wilnem. Ocalałe rkpsy przechowywane są w Bibl. Jagiel. sygn. 123, 988, 1004, 1006, 1007, 3084, 3085, 3087, 3164, 3515.

OPRACOWANIA

(Opisanie statystyczne miasta Wilna. Rec.): *Wizerunki i Roztrząsania Nauk.* 1834 cz. 5; *Tyg. Petersb.* 1835 nr 18. — (Historia miasta Wilna. Rec.): J. I. Kraszewski. *Tyg. Petersb.* 1837 nr 47; 1838 nr 9; X. *Tyg. Lit.* 1838 nr 1. — (Pamiętniki o królowej Barbarze. Rec.): *Tyg. Lit.* 1838 nr 15-17; M. Gr.... (Grabowski). *Tyg. Petersb.* 1840 nr 93; A. Tyszyński. *Bibl. Warsz.* 1841 t. 1; przedr. w: Rozbiory i krytyki. T. 2. Petersb. 1854 s. 115-124. — F. H. L. (Lewestam): (Krewo. Rec.). *Roczniki Krytyki Lit.* 1842 nr 2. — A. Bielowski: (Starożytna Polska ... Rec.). *Dzien. Mód Paryskich* 1843 nr 13. — E. Dembowski: Pisma historyczne M. Balińskiego. *Przegl. Nauk.* 1843 nr 13; przedr. w: Pisma. T. 3. W-wa 1955. — B. Oktawnin: (Filozofomania. Komedioopera oryginalnie napisana. Rec.). *Przegl. Nauk.* 1845 nr 4. — (Pielgrzymka do Jasnej Góry ... Rec.): Ż. Kostrowiec (I. Hołowiński). *Tyg. Petersb.* 1846 nr 92; J. Bartoszewicz: O Pątniku XIX wieku i Częstochowie. *Przegl. Nauk.* 1847 nr 25. — J. Bartoszewicz: (Historia polska. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1852 t. 3. — (Starożytna Polska. Rec.): J. Bartoszewicz: Nowa epoka literatury historycznej polskiej. Przegląd. *Bibl. Warsz.* 1852 t. 4; *Przegl. Poz.* 1852 t. 14. — K. N. (Niezabitowski): Słówko do triumwiratu krytycznego znad brzegów Krożenty. *Gaz. Warsz.* 1856 nr 301. — (Studia historyczne. Rec.): J. Bartoszewicz. *Bibl. Warsz.* 1856 t. 4; L. Siemieński. *Czas. Dod. Mies.* 1857 t. 5. — K. W. Wójcicki: (Pamiętniki Komisji Archeologicznej Wileńskiej. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1857 t. 1. — L. Hubert: (Pamiętniki historyczne ... Rec.). *Bibl. Warsz.* 1859 t. 2. — K. W. Wójcicki, *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 2 (1860). — (Dawna Akademia Wileńska. Rec.). *Gaz. Pol.* 1862 nr 268. —

Nekrologi: L. Rogalski. *Tyg. Ilustr.* 1864 t. 9 nr 227-228; *Gaz. Pol.* 1864 nr 5-7; *Przegl. Poz.* 1864 t. 37. — Korespondencja z Wilna. *Gaz. Pol.* 1864 nr 17-18. — L. Siemieński: Michał i Karol Balińscy. *Chwila* 1864 nr 21; przedr. w: Portrety literackie. T. 1. Poz. 1865; przedr. w: Dzieła. T. 3. W-wa 1881. — F. (F. Faleński): (Pamiętniki o Janie Śniadeckim. Rec.). *Tyg. Ilustr.* 1865 t. 12 nr 325. — L. Rogalski: Michał Baliński. J. Jaworskiego *Kalendarz polski ilustr. na r. 1866.* W-wa 1865. — K. W. Wójcicki: Michał Baliński. Wspomnienie. *Bibl. Warsz.* 1865 t. 1. — Michał Baliński. J. Ungra *Kalendarz warsz. popularno-nauk. ilustr. na r. ... 1867.* W-wa 1866. — K. W. Wójcicki: Michał Baliński. (Ustęp z pamiętników literackich). *Kłosy* 1868 t. 7 nr 176, 182. — L. Rogalski: Michał Baliński. *Opiekun Dom.* 1869 nr 50-51. —

S. Tomkowicz: Barbara Radziwiłłówna u historyków, w rzeczywistości i w poezji. *Przegl. Pol.* 1874/75 t. 3-4. — Z. Hordyński: Towarzystwo Szubrawców. *Przew. Nauk. i Lit.* 1882; wyd. osob. pt. O Towarzystwie Szubrawców. Lw. 1883. — W. Korotyński: O źródle Karylli. *Tyg. Powsz.* 1885 nr 635. — E. S. Ś. (Świerzawski): Michał Baliński. *Złota*

przędza. T. 2. W-wa 1885. — A. Zipper: Przypisywana A. Mickiewiczowi „Karylla" i źródło jej. *Ateneum* 1887 t. 4. [Rec.: R. Pilat. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 2 (1888)]. — A. Sienicki: Parę słów o przypisywanej A. Mickiewiczowi „Karylli". *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 2 (1888). — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr*. T. 6 (1891). — K. Bartoszewicz: Korespondencja J. I. Kraszewskiego. *Przegl. Lit*. 1898 nr 2-3. — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 3. Kr. 1899-1900. — A. Małecki: Lechici w świetle historycznej krytyki. Wyd. 2. Lw. 1907. — J. Witort: Legendy o Sicińskim. *Biesiada Lit*. 1908 nr 9-12. — L. Janowski: Historiografia Uniwersytetu Wileńskiego. (Streszcz. referatu). *Spr. AU* 1909 nr 8; całość wyd. Wil. 1921. — J. Bieliński: Szubrawcy w Wilnie (1817-1822). Wil. 1910. —

B. Chlebowski: Baliński Michał. *Sto lat myśli pol*. T. 9 (1923). — S. Windakiewicz: Literatura hiszpańska u romantyków. *Przegl. Współcz*. 1928 t. 25 nr 73. — T. Biliński: Towarzystwo Szubrawców (1817-1822). Kartka z dziejów umysłowości polskiej na Litwie. *Kur. Lit.-Nauk*. 1929 nr 40. — C. Zgorzelski: Sycyna, Czarnolas i Zwoleń w opisach wędrówek po kraju. *Alma Mater Vilnensis* z. 9 (1930). — S. Pigoń: Sprawa o autorstwo „Karylli". *Silva Rerum* 1931 z. 1/6 i odb.; przedr. w: Wśród twórców. Kr. 1947. — S. Rabinowiczówna: Wilno w powstaniu roku 1830/31. Wil. 1932. — M. Znatowicz-Szczepańska: Listy do miłego przyjaciela. *Przegl. Współcz*. 1934 t. 51 nr 151. — W. Ogrodziński: Polskie przekłady Horacego. Kr. 1935. — T. Turkowski. *Pol. słownik biogr*. T. 1 (1935). — L. Janowski: Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939. — K. Jasiulaniec: Z korespondencji Joachima Lelewela z M. Balińskim. *Ateneum Wil*. 1939 z. 1 i odb. —

Z. Skwarczyński: Towarzystwo Szubrawców. W: Kazimierz Kontrym. Towarzystwo Szubrawców. Dwa studia. Łódź 1961 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 48. — Z. Skwarczyński: Wstęp. W: Wiadomości Brukowe. Wybór artykułów. Wr. 1962 *BN* I, 178.

BARĄCZ SADOK WINCENTY (1814–1892)

Pseud.: Wincenty B.; Wincenty z Podkamienia; Wincenty z Pokucia.

Historyk.

Ur. 29 kwietnia 1814 w Stanisławowie w niezamożnej rodzinie pochodzenia ormiańskiego; syn Grzegorza. W 1821-1830 uczył się w szkole normalnej i gimnazjum w Stanisławowie. W 1830 był nauczycielem w Ottyni w powiecie tłumackim. W 1831-1833 studiował filozofię na uniwersytecie lwowskim i jednocześnie zabiegał o przyjęcie do zakonu dominikanów. Przez następne dwa lata studiował teologię. W 1835 po uzyskaniu zgody Rzymu na przejście z obrządku ormiańskiego na łaciński rozpoczął nowicjat w Podkamieniu koło Brodów, następnie kształcił się w zakonnym studium filozoficzno-teologicznym we Lwowie. Tu w 1838 otrzymał święcenia kapłańskie, a w 1839 nominację na profesora nauk biblijnych. W 1842-1845 był katechetą w szkole normalnej w Żółkwi, potem często zmieniał pracę i miejsca pobytu w ciągu dziesięciu lat. W 1848 był prezesem Rady Narodowej i sędzią pokoju w Tyśmienicy. W 1855 wrócił na stałe do Podkamienia. Tu był czas jakiś przeorem, a następnie przez wiele lat bursariuszem i prokuratorem klasztoru; cieszył się opinią wzorowego kaznodziei. W 1858 został członkiem korespondentem Krakowskiego Towarzystwa Naukowego. Był członkiem redakcji *Encyklopedii powszechnej* Orgelbranda. W 1863 nadano mu stopień magistra św. teologii. W 1884 redagował czasopismo *Towarzysz Duchowny*. Zmarł w Podkamieniu 2 kwietnia 1892.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pamiątki miasta Żółkwi. Lw. 1852. Wyd. powiększone Lw. 1877.

2. Pamiętnik dziejów polskich. Z aktów urzędowych lwowskich i rękopismów zebrał... (od 1383 do 1799). Lw. 1855.

3. Żywoty sławnych Ormian w Polsce. Lw. 1856.

4. Pamiątki miasta Stanisławowa. *Rozmaitości* (Lw.) 1858 nr 52; wyd. osob. Lw. 1858.

5. Wiadomości o klasztorze ww. oo. dominikanów w Podkamieniu. Lw. 1858. Wyd. nast.: wyd. 2 Lw. 1861; wyd. 3 Tarnopol 1864; wyd. 5 Lw. 1887.

6. Wolne miasto Brody. *Kółko Rodz.* 1860 nr 35-37; wyd. osob. pt. Wolne miasto handlowe Brody. Lw. 1865.

7. Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce. T. 1-2. Lw. 1861.

8. Pamiątki jazłowieckie. Lw. 1862.

9. Bajki, fraszki, podania, przysłowia i pieśni na Rusi. Zebrał... Tarnopol 1866. Wyd. 2 Lw. 1886.

10. Rys dziejów ormiańskich. Tarnopol 1869.

11. Pamiętnik zakonu ww. oo. bernardynów w Polsce. Lw. 1874.

12. Badacz. Studium obyczajowe. Brody 1875.

13. Pamiętnik szlachetnego Ledóchowskich domu. Lw. 1879.

14. Pamiątki buczackie. Lw. 1882.

15. Gołogóry. Poz. 1886. (Por. poz. 17).

16. Jan Tarnowski. Szkic biograficzny. *Warta* 1888; odb. Poz. 1888.

17. Smotrycki Melecy. Szkic bibliograficzny. Poz. 1889.

Na okładce: I. Smotrycki Melecy; II. Gołogóry. Poz. 1886. (Por. poz. 15).

18. Kassjan Sakowicz. Szkic bibliograficzny. *Warta* (ok. 1889); odb. Poz. ok. 1889.

19. Założce. Poz. 1889.

20. Gawath Jakub. Szkic bibliograficzny. Poz. 1890.

21. Cudowne obrazy Matki Najświętszej w Polsce. Lw. 1891.

Ponadto dzieje klasztoru dominikanów w Krakowie, Jarosławiu, Podkamieniu, Starym Borku oraz wykaz dominikanów w dawnej Polsce.

Kilkanaście prac w rkpsach znajdowało się w bibliotece konwentu dominikanów we Lwowie.

Artykuły i rozprawy ogł. m. in. w czasopismach: *Dzien. Lit.* (1853-1854; tu m. in.: Biedny Jaś. Powieść z wieku XVII. 1854 nr 7), *Dzwonek* (1865, 1870), *Gaz. Codz.* (1853), *Gaz. Lw.*, *Gaz. Nar.*, *Kółko Rodz.* (1860), *Mies. Galicyjskiego Tow. Ochrony Zwierząt* (1879, 1890), *Mrówka* (tu: Przygody Sławosza Sulimy. 1870 nr 2-4), *Przegl. Archeol.* (1890), *Przegl. Archidiecezjalny*, *Przegl. Kościelny* (tu m. in.: Autobiografia. 1893 t. 15), *Przegl. Lw.* (1871), *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* (tu: Szarada. 1889 nr 32), *Przyj. Dom.* (1857 nr 17), *Rocznik* (Sambor; tu: Rzecz o prawdzie historycznej. 1887/88), *Rozmaitości* (Lw.; 1858), *Tyg. Katolicki*, *Warta* (1886-1889).

P r a c e e d y t o r s k i e

W. Plebankiewicz. Nauki religijne. T. 1-2. Lw. 1881-1884.

L i s t y

1. Do J. I. Kraszewskiego 12 listów z 1852-1861. Fragm. ogł. K. Bartoszewicz: Korespondencja J. I. Kraszewskiego. *Przegl. Lit.* 1898 nr 3, 5. Autografy w Bibl. Jagiel. sygn. 6461.

2. Ok. 80 listów do uczonych i literatów znajdowało się w bibliotece konwentu dominikanów we Lwowie.

B i b l i o g r a f i ę podają: Autobiografia. Ogł. *Przegl. Kościelny* 1893 t. 15 s. 69-73. — *Kalendarz katolicki krakowski* 1887 s. 58-59.

OPRACOWANIA

J. I. Kraszewski: Listy do Redakcji Gazety Warszawskiej. IV. *Gaz. Warsz.* 1857 nr 12. — (Pamiątki miasta Stanisławowa. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1859 nr 163. — × (J. I. Kraszewski): Wydana przez księdza... *Gaz. Codz.* 1860 nr 52. — *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 2 (1860). — (Rys dziejów zakonu kaznodziejskiego w Polsce. Rec.): × (J. I. Kraszewski). *Gaz. Pol.* 1861 nr 112; *Czas* 1861 nr 80, 90. — (Pamiątki jazłowieckie. Rec.). *Dzien. Lit.* 1862 nr 64. — (Bajki, fraszki, podania, przysłowia i pieśni na Rusi. Rec.). *Sioło* (Lw.) 1866 z. 1. — S. Załęski: (Dzieje klasztoru ww. oo. dominikanów w Podkamieniu. Rec.). *Roczn. dla Archeologów, Numizmatyków i Bibliogr. Pol. 1871.* Kr. 1874. — (Pamiętnik zakonu ww. oo. bernardynów w Polsce. Rec.): Marian: Listy ze Lwowa. *Przegl. Lw.* 1874 t. 7; R. M-r (Mauer): Przegląd krytyczny. *Przew. Nauk. i Lit.* 1874. — (Badacz. Rec.). *Ruch Lit.* 1875 nr 47. — Nekrologia. Sadok Barącz. *Ateneum* 1892 t. 2. — K. Bartoszewicz: Korespondencja J. I. Kraszewskiego. *Przegl. Lit.* 1898 nr 3. — L. Theodorowicz: Ksiądz Sadok Barącz. *Posłaniec Św. Grzegorza* 1927 nr 7 - 1928 nr 8/9. — A. Knot. *Pol. słownik biogr.* T. 1 (1935).

BARSZCZEWSKI JAN (ok. 1790–1851)

Krypt.: J. B.; Jan B.

Poeta, publicysta.

Ur. ok. 1790 (wg Estr. 1794) w Moruchach w Witebszczyźnie; syn ubogiego szlachcica zaściankowego. Uczył się u jezuitów w Połocku, następnie zamieszkał w Petersburgu. Tam poznał Adama Mickiewicza, a później Tarasa Szewczenkę. Pracował jako nauczyciel prywatny. W 1840-1844 wydawał w Petersburgu noworocznik *Niezabudka*. Był również współpracownikiem *Rocznika Literackiego*. Odbył kilka podróży morskich, zwiedził wybrzeża Anglii i Francji. Zmarł 11 marca 1851 w Cudnowie, majątku Rzewuskich na Wołyniu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Szlachcic Zawalnia. *Athenaeum* 1844 t. 1; wyd. osob. pt. Szlachcic Zawalnia, czyli Białoruś w fantastycznych opowiadaniach. Poprzedzone krytycznym rzutem oka na literaturę białoruską przez R. Podbereskiego. T. 1-4. Petersb. 1844-1846.

2. Proza i wiersze. Cz. 1. Dat. 1845. Wyd. Kijów 1849.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach: *Athenaeum* (1844), *Gwiazda* (1846), *Niezabudka* (red. 1840-1844; tu m. in.: Drewniany dziadek i kobieta Insekta. Powieść. 1844), *Roczn. Lit.* (1843-1846), *Rubon* (tu: Dalsze opowiadania o drewnianym dziadku i o kobiecie Insekcie. 1846 t. 8).

Listy

Do J. I. Kraszewskiego 2 listy z 1840, 1842. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6456.

OPRACOWANIA

M. Grabowski: Korespondencja. *Pielgrzym* 1843 t. 2. — Z. L.: (Niezabudka. Rec.). *Tyg. Petersb.* 1844 nr 30. — E. Ziemięcka: (Szlachcic Zawalnia. Rec.). *Pielgrzym* 1845 t. 1. — Nekrologi: J. Bartoszewicz. *Dzien. Warsz.* 1851 nr 22, 24; przedr. *Goniec Pol.* 1851 nr 127; J. B. *Czas* 1851 nr 101. — W. Dawid: Ze wspomnień uniwersyteckich. *Przegl. Lit. Dod. do Kraju* 1890 nr 39. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 6 (1891). — A. N. Pypin: Istorija russkoj etnografii. T. 4. Petersb. 1892. — R. Ziemkiewič: Jan Barščeuski. Pieršy biełaruski piśmiennik XIX stulećcia. Wil. 1911. — S. Wasylewski: Mickiewicz i rapsod Białejrusi. *Wiad. Lit.* 1931 nr 11. — J. W. Gomulicki: Jan Barszczewski. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 1. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — T. S. Grabowski: Z pogranicza polsko-białoruskiego. *Księga pam. ku czci S. Pigonia.* Kr. 1961.

BARTELS ARTUR (1818–1885)

Inna forma nazwiska: Barthels.

Krypt.: A. B.; A. B....ls.

Satyryk, piosenkarz, karykaturzysta.

Ur. w 1818 w Wilnie (czy na Polesiu?) w rodzinie ziemiańskiej. Uczył się w latach trzydziestych w Gimnazjum Wojewódzkim w Warszawie, gdzie był kolegą Cypriana Norwida. Później kształcił się w Petersburgu i Paryżu. Po powrocie do kraju przez dłuższy czas przebywał na wsi na Wileńszczyźnie. Po roku 1863 przeniósł się do Warszawy, później do Krakowa. Lata 1875-1878 spędził w Rydze, następnie wrócił do Krakowa. Obok prac literackich zajmował się malarstwem na drzewie. Żonaty był z Wańkowiczówną. Zmarł w Krakowie 23 grudnia 1885.

TWÓRCZOŚĆ

1. Łapigrosz. Szkice obyczajowe. (Karykatury z tekstem). *Album de Vilna*. Wyd. J. K. Wilczyński. Oddział 6 nr 3. Paryż 1858.

2. Pan Eugeniusz. Szkice obyczajowe.

(Karykatury z tekstem). Wyd. jw. poz. 1, nr 4.

3. Pan Atanazy Skorupa, człowiek postępowy. Szkice obyczajowe. (Karykatury z tekstem). Wyd. jw. poz. 1, nr 5.

4. Niewiniątko. Komedia w 1 akcie. Wyd. zob. poz. 6.

5. Serce brata. Dramat w 3 aktach. Wyd. zob. poz. 6.

6. Dramata i komedie. Wil. 1859.

Zawartość: poz. 4, 5.

7. Zbiór piosnek z towarzyszeniem fortepianu. Muzyka i słowa. W-wa 1870.

8. Goście. Obrazek z życia wiejskiego w jednym akcie. *Przegl. Pol.* 1874/75 t. 4 z. 12; toż *Przegl. Mies.* (Kr.) 1875 z. 9; wyd. osob. Kr. 1875. Wyst. za życia autora oraz Petersb. 1892.

9. Popas w Miłosnej pod Warszawą. Komedia. Wyst. 1877.

10. Tyś nie, ona nie! Wiersz. (Muzyka A. Gruenera). W-wa 1877.

11. Drugi zbiór piosnek z towarzyszeniem fortepianu. Lw. 1878.

12. Tydzień poleski. Ustęp z życia myśliwskiego na Litwie... Wyd. staraniem redakcji czasopisma „Łowiec". Lw. 1878. Wyd. nast.: Kr. 1883.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Afisz Teatr.* (Kr.; tu wiersze w 1874-1875), *Biesiada Lit.* (1884), *Czas* (1874 nr 168), *Kłosy* (tu wiersze w 1868-1871), *Łowiec* (1878--1880), *Mucha* (tu wiersze w 1871), *Przegl. Lit. i Artyst.* (1884 nr 21/22), *Przegl. Lw.* (1877), *Przegl. Mies.* (1875), *Przegl. Pol.* (1874/75), *Szczutek* (1877), *Tyg. Ilustr.* (1868 nr 6).

Po śmierci autora wiersze ogł.: *Ananas* (1888-1892), *Kur. Kr.* (1887-1889), *Wędrowiec* (1897).

Wydania zbiorowe

1. Utwory. T. 1. Satyry. Nakładem K. Bartoszewicza. Kr. 1888.

Zawartość: Kilkadziesiąt drobnych utworów satyrycznych.

2. Piosnki i satyry. Z. 1-2. Nakładem K. Bartoszewicza. Kr. 1888-1890.

Zawartość z niewielkimi zmianami jw. poz. 1.

Listy

Do J. I. Kraszewskiego 2 listy z 16 stycznia 1857 i 6 maja 1858. Ogł. K. Bartoszewicz: Korespondencja J. I. Kraszewskiego. *Przegl. Lit.* 1898 nr 4.

Autograf Bibl. Jagiel. sygn. 6461.

OPRACOWANIA

(Łapigrosz. Rec.): J. I. Kraszewski. *Gaz. Warsz.* 1858 nr 64-65; Wł. (K. W. Wójcicki). *Bibl. Warsz.* 1858 t. 1. — (Pan Eugeniusz. Rec.): Albert W. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 345; Wacław P. (Przybylski). *Gaz. Warsz.* 1859 nr 1-2. — (Pan Atanazy Skorupa. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1860 t. 1. — R.: (Zbiór piosnek z towarzyszeniem fortepianu. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1874 t. 2. — C. Norwid: List do A. Bartelsa z 1 września 187?. Ogł. S. Zdziechowska: Nieznany list Cypriana Norwida do A. Bartelsa. *Przegl. Współcz.* 1923 t. 7 nr 18. — Odyniec, Maurycy Dzieduszycki, Bartels w Krakowie. *Przegl. Lw.* 1875 t. 10 s. 340. — (Goście. Rec. teatr.). *Tyg. Ilustr.* 1877 nr 62. — (Popas w Miłosnej. Rec. teatr.). *Tyg. Ilustr.* 1877 nr 71; *Kur. Codz.* 1878 nr 81. — Nekrologi: ♎. *Gaz. Pol.* 1885 nr 287; L. D. (Dębicki). *Czas* 1885 nr 294; *Kur. Por.* 1885 nr 357; M. G. (Gawalewicz). *Kłosy* 1886 nr 1071; J. Z. *Przegl. Lit. i Artyst.* 1886 nr 1; Smok (J. Mien). *Kraj* 1886 nr 4; E. S. (Ulanowska?). *Gaz. Pol.* 1886 nr 1; A. Zaleski. *Tyg. Ilustr.* 1886 nr 158; *Ateneum* 1886 t. 1; *Kalendarz Wieku.* W-wa 1886; *Łowiec* 1886 nr 2; *Ognisko Dom.* 1886 nr 62; *Przegl. Tyg.* 1886 nr 1. — Artur Bartels. J. Ungra *Kalendarz warsz. ilustr.* W-wa 1887. — (Piosnki i satyry. Rec.). *Kur. Kr.* 1888 nr 189; *Przegl. Polit., Spol. i Lit.* 1888 nr 192. — W. Prokesch: Spuścizna po humoryście. *Przegl. Lit. Dod. do Kraju* 1888 nr 51. — K. Bartoszewicz: Pogadanki na tle literatury, sztuki i życia krakowskiego. *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1889 nr 97-102. — Spuścizna po humoryście. *Warta* 1889 nr 794. — A. Walicki: Artur Bartels. *Świat* (Kr.) 1889 nr 6. — Kb. (K. Bartoszewicz): Luźne kartki. Pośmiertne utwory Bartelsa. *Kraj* 1890 nr 12. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 6 (1891). — Secundus: (Goście. Rec. teatr.). *Kraj* 1892 nr 49. — K. Bartoszewicz: Korespondencja J. I. Kraszewskiego. Artur Bartels. *Przegl. Lit.* 1898 nr 4. — A. Rembowski: (Tydzień poleski. Rec.). *Łowiec Pol.* 1899 nr 5-7. — F. Chwalibóg: Z teki starego mruka. *Słowo Pol.* 1912 nr 337. —

C. Jankowski: Z czeczotkowej szkatułki. Wil. 1926. — M. Wańkowicz:

„Twardojada" A. Bartelsa. *Tyg. Ilustr.* 1934 nr 27. — W. Ziembicki. *Pol. słownik biogr.* T. 1 (1935). — W. Ziembicki: Artur Bartels. *Łowiec* 1936 nr 6 i odb. — J. W. Gomulicki: Artur Bartels. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 2. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956.

BARTOSZEWICZ JULIAN (1821–1870)

Pseud. i krypt.: *; Baron Gwido; Bataglia B. J. R.; J. B.; Jul. Bar.; Julian B.; Lemnicki; Wiśniowiecki.

Historyk literatury, historyk.

Ur. 17 stycznia 1821 w Białej Radziwiłłowskiej (Podlaskiej); syn Adama, nauczyciela matematyki, i Amelii z Sengtellerów. Do szkół uczęszczał w Białej, Łukowie i Warszawie. W 1838 wysłany jako stypendysta Królestwa Polskiego na uniwerstytet w Petersburgu zapisał się tam na oddział literatury powszechnej, a nadobowiązkowo studiował języki nowożytne. Był również współredaktorem noworocznika *Niezabudka*. Ukończywszy studia w 1842 powrócił do Warszawy. W 1842-1847 uczył łaciny w Gimnazjum Gubernialnym w Warszawie, w 1847-1849 geografii i historii w szkole powiatowej w Końskich, w 1849 powrócił do łaciny w szkole powiatowej III w Warszawie. W tymże roku ożenił się z Kazimierą Zapałowską. Od 1854 redagował *Dziennik Warszawski*, przekształcony w 1856 w *Kronikę Wiadomości Krajowych i Zagranicznych* (do 1858). W okresie reform Wielopolskiego sprawował urząd kustosza Biblioteki Głównej w Warszawie i należał do Rady Opiekuńczej Szpitala Dzieciątka Jezus. W 1863-1866 wykładał historię polską w II gimnazjum męskim w Warszawie. Był członkiem Towarzystwa Geograficznego w Petersburgu, Komisji Archeologicznej w Wilnie, Towarzystwa Naukowego w Krakowie i Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu oraz jednym z naukowych opiekunów Muzeum im. Świdzińskich. Był współredaktorem *Encyklopedii powszechnej* Orgelbranda. Zmarł 5 listopada 1870 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Kniaź Kurbski na Wołyniu. *Dzien. Warsz.* 1851 nr 9-11, 13-14.

Przekł. ros.: Kniaź Kurbskij na Wołyni. *Istoriczeskij wiestnik* (Petersb.) 1881 t. 6 s. 65-86.

2. Królewicze biskupi. Żywoty czterech kapłanów: Fryderyka Jagiellończyka, Jana z książąt litewskich, Jana Olbrachta, Karola Ferdynanda Wazy, i o stosunkach biskupstwa wrocławskiego do metropolii gnieźnieńskiej. W-wa 1851.

Żywot Fryderyka Jagiellończyka ogł. *Album lit.* T. 2. W-wa 1849.

3. O pomysłach historycznych Augusta Bielowskiego. W-wa 1852.

Polemika z pismami A. Bielowskiego: Wstęp krytyczny do dziejów Polski. Lw. 1850; Rzut oka na dotychczasową pierwotną polską historię. *Bibl. Warsz.* 1851 t. 1-3.

4. Panowie niemieccy na dworze Stanisława Augusta. Cz. 1. Wizerunki osób historycznych. W-wa 1852.

5. Znakomici mężowie polscy w XVIII w. Wizerunki historycznych osób. T. 1-3. Petersb. 1853-1856. Wyd. 2 poprawione i powiększone nie doszło do skutku po 1870 z powodu śmierci autora.

Zawartość: 19 wizerunków, m. in.: Biskup Naruszewicz; Gazeta księdza Łuskiny; Ignacy Krasicki. — Wiadomość o ks. Adamie Naruszewiczu i pismach tegoż. Przedr. w: A. Naruszewicz: Historia narodu polskiego. Wyd. K. J. Turowski. Kr. 1860. (Wyd. ma osobną paginację s. 1-108 i bywa oprawiane z t. 1 lub 6 Historii).

6. Kościoły warszawskie rzymskokatolickie opisane pod względem historycznym. W-wa 1855-1857.

7. Królowie polscy. Wizerunki zebrane i rysowane przez A. Lessera, objaśnione tekstem historycznym (pol. i franc.). Z. 1-15. W-wa 1857-1860.

8. Kropińscy. Obrazki sejmikowego życia z czasów saskich. *Teka Wil.* 1858 t. 3; nadb. Wil. 1858; toż *Przyj. Dom.* 1858 nr 35-40.

9. Pogląd na stosunki Polski z Turcją i Tatarami, na dzieje Tatarów w Polsce osiadłych, na przywileje tu im nadane,

jako też wspomnienia o znakomitych Tatarach polskich. W: Koran (Al Koran). (Z arabskiego przekł. pol. J. Murcy Tarak Buczackiego). W-wa 1858; wyd. osob. W-wa 1860.

10. Arcybiskupi gnieźnieńscy, prymasi Rzeczypospolitej i warszawscy i prymasi Królestwa Polskiego. Wizerunki z galerii łowickiej, objaśnione tekstem historycznym. Z. 1-22. W-wa 1858-1865.

11. Szkic dziejów kościoła ruskiego w Polsce. *Przegl. Poz.* 1858 t. 26 - 1859 t. 27; wyd. osob. Kr. (-W-wa) 1880 jako: Dzieła. T. 12 (por. Wyd. zbior.).

12. Zamek bialski. Fragm. ogł. *Księga Świata* 1858 cz. 1-2; całość ogł. *Przew. Nauk. i Lit.* 1880; odb. Lw. 1881. Wyd. nast.: cz. 1-2. W-wa 1914 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 829-830.

13. Adam Kisiel, wojewoda kijowski. (Wyjątek z obszerniejszego życiorysu). *Tyg. Ilustr.* 1860 nr 45-47. Rkps całości był w posiadaniu Kazimierza Bartoszewicza.

14. Hetmani polscy koronni i Wielkiego Księstwa Litewskiego. Wizerunki zebrane i rysowane przez W. Gersona, objaśnione tekstem historycznym. Z. 1-9. W-wa 1860-1866.

15. Historia literatury polskiej potocznym sposobem opowiedziana. W-wa 1861. Wyd. 2 powiększone. T. 1-2. Kr. 1877 jako: Dzieła. T. 1-2 (por. Wyd. zbior.).

16. Historia Kijowa od początku jego założenia aż do naszych czasów. W książce: K. Bellier: Malownicze album Kijowa ze szczegółowym opisem miasta. Z. 1. W-wa 1861.

17. Anna Jagiellonka. T. 1-2. Zapowiedziano druk: Żytomierz 1862; wyd. Kr. (-W-wa) 1882 jako: Dzieła. T. 11 (por. Wyd. zbior.).

18. Żywot ks. Piotra Skargi. W: P. Skarga: Żywoty świętych. T. 1. Petersb. 1862.

19. Deputacja sandomierska. Powieść historyczna. *Kółko Dom.* 1865 z. 18-24.

20. Księżniczka Teresa (Czartoryska). Powieść historyczna. *Gaz. Warsz.* 1866.

21. Paweł Piasecki, biskup przemyski, opat mogilski (1579-1649). Dat. W-wa, 27 kwietnia 1869. Ogł. w: Kronika Pawła Piaseckiego ... Polski przekład wedle dawnego rękopismu. Kr. 1870.

22. Historia Szpitala Dzieciątka Jezus w Warszawie. *Rys historyczno-statystyczny szpitali i innych zakładów dobroczynnych w Królestwie Polskim.* T. 1. W-wa 1872; odb. W-wa 1870.

23. Kniaź i książę. Powst. 1870. Ogł. *Szkice Społ. i Lit.* 1876 nr 1/2-10; odb. Kr. 1876.

Dedykacja: Aleksandrowi Weryże Darowskiemu poświęca Autor.

24. Historia pierwotna Polski. T. 1-4. Z rkpsu wyd. K. Bartoszewicz. Kr. - (- W-wa) 1878-1879 jako: Dzieła. T. 3-6 (por. Wyd. zbior.).

25. Jan Sobieski do dwudziestego roku życia. Kijów 1884.

26. Pamiętnik. (Notatnik pamiętniczy). Powst. 1838, 1842 n., 1869-1870. Fragm. ogł. K. Bartoszewicz: Z dziennika J. Bartoszewicza. *Przegl. Lit.* 1897 nr 17/18; Z pamiętnika J. Bartoszewicza. Powieść o sercu dobrego człowieka. *Biesiada Lit.* 1906 nr 24-33; Z notatnika pamiętniczego J. Bartoszewicza 1842--1848. *Przegl. Hist.* 1912 t. 14 z. 1-2; Ostatnie dni Szkoły Głównej. Z pamiętnika. *Tyg. Ilustr.* 1922 nr 42-47, 49, 51; 1923 nr 32-38, 40-41.

Rkps fragm. w Arch. Państw. Łódź.

27. Początki Rusi. Cz. 1-2. W-wa (1914).

28. Historia Aleksandra Jagiellończyka. Rozprawa. Rkps, jw. poz. 13.

29. Stanisław Poniatowski, kasztelan krakowski, ojciec króla Stanisława Augusta. Rys do dziejów reform politycznych XVIII w. Rkps, jw. poz. 13.

Artykuły, rozprawy i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Album lit.* T. 2. W-wa 1849, *Athenaeum* (1850), *Bibl. Ossol.* (1866), *Bibl. Warsz.* (tu m. in.: Helena Iwanówna, żona Aleksandra Jagiellończyka. 1847. (Praca skonfiskowana przez cenzurę); O nowym wydaniu sag skandynawskich. 1851 t. 1 i odb.; Konstanty Świdziński i jego wieczysta fundacja. 1857 t. 2-3 i nadb.; Tablice historyczne. 1860 t. 3; 1861 t. 2; 1863 t. 1, 4; 1865 t. 2, 4), *Czas* (1860), *Czas. Dod. Mies.* (1860), *Dzien. Powsz.* (1862), *Dzien. Poz.* (1867-1869), *Dzien. Warsz.* (1851--1856; red. 1853-1856; tu m. in.: Książę podkomorzy. 1852 nr 326-342 (z przerwami); Wespazjan Kochowski. 1853 nr 326; O kasztelanie brzeskim Matuszewiczu jako poecie. 1854 nr 279), *Enc. powsz.* Orgelbranda (od 1859 ok. 1300 artykułów), *Gaz. Codz.* (1860), *Gaz. Kr.*

(1847), *Gaz. Warsz.* (1847, 1850-1851, 1860), J. Jaworskiego *Kalendarz astronomiczno-gospodarczy* (1859-1862), J. Jaworskiego *Kalendarz pol. ilustr.* (1866), S. Strąbskiego *Kalendarz, czyli roczniki na rok przestępny* (tu: Wspomnienie o Koperniku. 1852; Kasztelan Syruć. 1856), J. Ungra *Kalendarz warsz.* (1854--1856, 1859-1861, 1865-1867), *Kółko Dom.* (1863-1867; tu m. in.: Anna z Sapiehów Jabłonowska. 1866 z. 23-24; 1867 z. 1-6), *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* (red. 1856-1858), *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1862 (tu: Jaczo z Kopnika), *Księga Świata* (1851-1858; tu m. in.: Czerniaków. 1852; Jan Stanisław Jabłonowski ... i jego dzieło „Skrupuł bez skrupułu". 1859 cz. 1), *Kur. Wil.* (1851), *Niezabudka* (1840-1842), *Nowiny* (1854), *Noworocznik (Kalendarz) ilustr. dla Polek* (1861--1865), *Pam. Religijno-Moralny* (tu m. in.: Antoni Onufry Okęcki, biskup poznański, kanclerz wielki koronny. 1854 i nadb.), *Pismo zbior.* J. Ohryzki. T. 1. Petersb. 1859 (tu: Józef Sosnowski, wojewoda smoleński, hetman polny litewski, wojewoda połocki), *Pismo zbior. wil.* (1859, 1862), *Przegl. Katolicki* (1869), *Przegl. Lw.* (1880), *Przegl. Nauk.* (1843--1848), *Przegl. Poz.* (1858-1859), *Przegl. Tyg.* (1867-1868), *Przyj. Dom.* (1858, 1865), *Szkice Spol. i Lit.* (1876), *Teka Wil.* (1858), *Tyg. Ilustr.* (1859-1867), *Tyg. Petersb.* (1852), *Wieniec. Pismo zbior. ofiarowane S. Jachowiczowi.* T. 1. W-wa 1857 (tu: Pan Bystry; odb.).

P r a c e   e d y t o r s k i e

1. J. Rulikowski: Wspomnienia i pamiątki ... przejrzane, uporządkowane, objaśnieniami opatrzone i wydane. T. 1. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 52-70, 73-78, 81-83, 85, 126-129.

2. Kodeks dyplomatyczny Polski, obejmujący przywileje królów polskich, wielkich książąt litewskich, bulle papieskie, jako też wszelkie nadania prywatne ... od najdawniejszych czasów do 1506. T. 3. W-wa 1858. (Tytuł również w jęz. łac.).

3. J. Rulikowski: Urywek wspomnień ... wydany z obszerniejszego rękopismu (1731-92 r.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856; odb. W-wa 1862.

4. T. Święcki: Historyczne pamiątki znamienitych rodzin i osób dawnej Polski. T. 1-2. W-wa 1858-1859.

5. K. Zawisza: Pamiętniki ... wojewody mińskiego (1666-1721). W-wa 1862.

6. W. Jakubowski: Listy do Jana Klemensa Branickiego, w. hetmana koronnego, z lat 1758-1771, przypisami objaśnił i dodatkami uzupełnił śp. Julian Bartoszewicz, wydał I. Janicki. W-wa 1882 *Bibl. Ordynacji Krasińskich, Muz. K. Świdzińskiego* t. 7.

P r z e k ł a d y

1. A. Puszkin: Borys Godunow. Fragm. ogł. K. W. Wójcicki: Życiorysy znakomitych ludzi. T. 1. W-wa 1850; J. Ungra *Kalendarz warsz. na r. 1872.* W-wa 1871 s. 20-21; K. Bartoszewicz. *Przegl. Lit.* 1899 nr 2/3.

Wg W. Przyborowskiego (*Warsz. Roczn. Lit.* z r. 1872 s. 91) J. Bartoszewicz pozostawił w rkpsie przekład całego Borysa Godunowa i Gościa kamiennego.

2. W. W. Tomek: Starania domu rakuskiego w XVI w. dla pozyskania korony polskiej. (Z czeskiego). Cz. 1 ogł. *Bibl. Warsz.* 1853 t. 1; całość w wyd.: Dzieła. T. 9. Kr. (-W-wa) 1881 (zob. Wyd. zbior.).

3. M. D. Bizardière: Bezkrólewie po Janie III Sobieskim. Wil. 1853.

4. Tucydydes: Historia wojny peloponeskiej. Powst. przed 1856. Rkps.

Przedmowę ogł. *Tyg. Petersb.* 1852 nr 91.

5. A. G. Oehlenschläger: Hagbart i Sygna. Poemat w 5 aktach. *Bibl. Warsz.* 1856 t. 1.

6. S. Pellico: Francesca da Rimini. Tragedia w 5 aktach. Fragm. (akt I scena 1-5) ogł. *Przegl. Nauk.* 1843 nr 19; całość wyd. W-wa 1856.

7. J. J. Załuski: Epistolae historico-familiares. T. 1-2. Rkps.

W y d a n i a   z b i o r o w e

Dzieła. T. 1-12. Wyd. K. Bartoszewicz. Kr. (-W-wa) 1877-1882.

Z a w a r t o ś ć: t. 1-6, 11-12, zob. Twórczość poz. 11, 15, 17, 24; w innych tomach wybór rozpraw ogł. poprzednio w czasopismach: t. 7: Szkice z czasów saskich. Kr. (-W-wa) 1880; t. 8-10: Studia historyczne i literackie. T. 1-3. Kr. (-W-wa) 1880-1881.

L i s t y

1. Do rodziców 5 listów z 1838. Ogł. K. Bartoszewicz: Listy J. Bartoszewicza pisywane z Petersburga do rodziny. *Tyg. Powsz.* 1882 nr 15-20, 22-24; przedr. *Przew. Nauk. i Lit.* 1901.

2. Do J. I. Kraszewskiego 2 listy z 1850. Ogł. *Przegl. Lit.* 1898 nr 4.
Autografy w Bibl. Jagiel. sygn. 6461.

3. Do Z. Glogera z 1868 i do M. Glogerowej z 1870. Ogł. *Księga pam. ... A. Mickiewicza*. T. 1. W-wa (1898).

4. Umowa pomiędzy Henrykiem Rzewuskim i J. Bartoszewiczem, dat. Warszawa, 23 lutego 1851. (Oryginał pisany ręką Augusta Wilkońskiego). Ogł. jw. poz. 3.

Wykaz prac naukowych J. Bartoszewicza (z krótkim ich omówieniem) podaje (Z. Gloger): Julian Bartoszewicz. *Przegl. Pol.* 1870/71 t. 4; toż w odb. Kr. 1871.

OPRACOWANIA

F. M. Sobieszczański: Dopełnienia i poprawki pierwszej części rozprawy p. J. Bartoszewicza pt. Kościół Św. Andrzeja w Warszawie. *Bibl. Warsz.* 1850 t. 2. — A. P.: (Królewicze biskupi. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1851 t. 1. — E. H. z Radomia: Sprostowanie niektórych okoliczności mylnie przytoczonych w artykule przez ... *Gaz. Warsz.* 1852 nr 284-285. — L. Rogalski: Dopełnienie uwag J. Bartoszewicza nad dziełami: Dzieje Krzyżaków i Dzieje Jana III Sobieskiego. *Gaz. Warsz.* 1852 nr 294. — (Bezkrólewie po Janie III. Rec.). *Tyg. Petersb.* 1852 nr 91. — J. Weinert: Rozwiązanie wątpliwości o istnieniu w Warszawie kościoła N. P. Marii Zwycięskiej i kępy na Wiśle przy Bełku, jako odpowiedź na ocenę prac moich przez p. J. Bartoszewicza w Bibl. Warsz. za sierpień r. b. umieszczoną. *Bibl. Warsz.* 1853 t. 4 i odb. — M. Grabowski: List do J. Bartoszewicza z 11 listopada 1854. Wyd. A. Bar: Michała Grabowskiego listy literackie. Kr. 1934 *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* S. II t. 3. — L. de Lavaux: Do autora: Kilku słów na zaczepkę p. D. w Bibliotece Warszawskiej. *Bibl. Warsz.* 1854 t. 2. — K. W. Wójcicki: Do Redakcji Biblioteki Warszawskiej. *Bibl. Warsz.* 1854 t. 2. — (Znakomici mężowie polscy w XVIII w. Rec.). *Nowiny* 1854 nr 72. — T. Padalica (Z. Fisz): (Materiały historyczne. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1855 nr 189-190. — (Kościoły warszawskie. Rec.): J. Z. *Bibl. Warsz.* 1855 t. 4; M. Starkman: Prospekt. *Tyg. Petersb.* 1855 nr 80. — E. Ziemięcka: Spowiedź piśmiennicza, czyli przegląd gazet naszych. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 234, 236. — (Znakomici mężowie polscy w XVIII w. Rec.): T. (A. Tyszyński). *Bibl. Warsz.* 1856 t. 1; przedr. w: Pisma krytyczne. T. 1. Kr. 1904; A. N. (A. Marcinkowski). *Gaz. Warsz.* 1857 nr 224; H. Schmitt. *Dzien. Lit.* 1858 nr 121-137. — A. C. (Cyprysiński): (S. Pellico: Francesca da Rimini. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1857 t. 1. — J. N. Romanowski: Wyjątki z listów do J. Bartoszewicza. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 117; 1859 nr 7. — H. Schmitt: O rozprawie J. Bartoszewicza. *Dzien. Lit.* 1857 nr 150-151. (Starania domu rakuskiego w XVI w. o koronę polską). — (Pogląd na stosunki Polski z Turcją i Tatarami. Rec.): L. Hubert. *Bibl. Warsz.* 1858 t. 4; *Gaz. Warsz.* 1858 nr 342-343. — J. Lelewel: List do J. Bartoszewicza z 15 maja 1859. *Przegl. Lit.* 1897 nr 11. — △ (L. Rogalski): (Kodeks dyplomatyczny Polski. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1859 nr 56. — (M. Baliński): Listy znad brzegów Krożenty. List XIX. *Gaz. Warsz.* 1860 nr 284. — A. Pecq et Comp. (A. Dzwonkowski): (Hetmani polscy. Rec.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1860 nr 51, 78. — (A. Dzwonkowski): (Królowie polscy. Rec.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1860 nr 76. — F. Kozłowski: Odpowiedź na uwagi p. J. Bartoszewicza nad dziejami Mazowsza. *Bibl. Warsz.* 1860 t. 3. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 2 (1860). —

(Historia literatury polskiej. Rec.): M. Baliński. *Bibl. Warsz.* 1861 t. 4; F. S. D. (Dmochowski). Świat literatury ... T. 1. W-wa 1861; G. E. (Ehrenberg). *Bibl. Warsz.* 1861 t. 1; M. Gliszczyński. *Gaz. Codz.* 1861 nr 57-58/59; J. Łukaszewicz. *Bibl. Warsz.* 1861 t. 3; A. Nowosielski (A. Marcinkowski). *Bibl. Warsz.* 1861 t. 3; A. Mosbach. *Gaz. Pol.* 1861 nr 118; A. Tyszyński. *Bibl. Warsz.* 1862 t. 2; przedr. w: Pisma krytyczne. T. 1. Kr. 1904. — A. Mosbach: Serdeczna przemowa do p. Juliana (Bartoszewicza). Wr. 1861. (Z powodu krytyki wyd. Klimakterów W. Kochowskiego, częściowo w przekładzie Mosbacha). — J. K. Plebański: (Pamiętniki Krzysztofa Zawiszy. Rec.). *Dzien. Powsz.* 1862 nr 49. — Pan J. Bartoszewicz i Dziennik Powszechny Warszawski. *Dzien. Lit.* 1862 nr 3. — E. Ziemięcka: Kilka słów z powodu artykułu J. Bartoszewicza pod tytułem: Charakterystyka Barbary Radziwiłłówny, jej choroba i śmierć. *Noworocznik (Kalendarz) ilustr. dla Polek.* W-wa 1864. — Kilka słów o biografiach przez pana Bartoszewicza pisanych. *Gaz. Pol.* 1866 nr 125. — L. Powidaj: Odpowiedź p. J. Bartoszewiczowi na zarzuty autorowi dzieła: Kozacy zaporoscy. *Dzien. Lit.* 1866 nr 45. — A. Kraushar: Historia Żydów w Polsce. *Przegl. Tyg.* 1867 nr 5. — J. K. Turski: Julian Bartoszewicz. J. Jaworskiego *Kalendarz pol. ilustr.* W-wa 1867. —

K. W. Wójcicki: Julian Bartoszewicz. *Kłosy* 1867 nr 81-82 i odb. — M. Berson: List otwarty do redakcji Przeglądu Tygodniowego. *Przegl. Tyg.* 1868 nr 34, 38. — Julian Bartoszewicz. *Przegl. Tyg.* 1869 nr 30. —

Wspomnienia pośmiertne: J. Dobieszewska-Śmigielska. *Gaz. Nar.* 1870 nr 298, 302; G. P. *Gaz. Nar.* 1870 nr 291; K. Ruszkiewicz. *Przegl. Katolicki* 1870 nr 46; O. Stanisławski. *Opiekun Dom.* 1870 nr 51; W. Szymanowski. *Tyg. Ilustr.* 1870 nr 150-151; A. Wołyński. *Rivista Europea* 1870; K. W. Wójcicki. *Kłosy* 1870 nr 280; *Dzien. Lit.* 1870 nr 15; *Dzien. Poz.* 1870 nr 265; *Gaz. Kielecka* 1870 nr 18; *Kronika Rodz.* 1870/71 nr 4; *Przegl. Tyg.* 1870 nr 46; *Roczn. dla Archeologów, Numizmatyków i Bibliografów Pol.* 1870; *Světozor* 1870 nr 403; *Przegl. Lw.* 1871 t. 1. — Prace J. Bartoszewicza. *Dzien. Lit.* 1870 nr 47-48. — (Z. Gloger): Julian Bartoszewicz. *Przegl. Pol.* 1870/71 t. 3-4; odb. pt. Julian Bartoszewicz. Jego żywot i prace (ur. 1821 † 1870). Kr. 1871. —

P. Wilkońska: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. Poz. 1871 i wyd. nast. — Rękopisma po śp. J. Bartoszewiczu pozostałe. *Tydzień* (Drezno) 1871 nr 9. — Wiadomości literackie, artystyczne i naukowe. *Gaz. Pol.* 1871 nr 73. (O rkpsach J. Bartoszewicza). — K. W. Wójcicki: Julian Bartoszewicz. *Bibl. Warsz.* 1871 t. 1. — Z. Gloger: Wspomnienie o J. Bartoszewiczu. *Kronika Rodz.* 1872 nr 24. — W. Korotyński: Pomnik J. Bartoszewicza. *Wieniec* 1872 nr 37. — Julian Bartoszewicz. *Strzecha* 1873 nr 10. — O. Stanisławski: Julian Bartoszewicz. *Kalendarz powsz. ilustr. na r. 1875.* W-wa 1874. — Silva Rerum. *Kronika Rodz.* 1874 nr 20. (O spuściźnie literackiej J. Bartoszewicza). — Spuścizna literacka po J. Bartoszewiczu. *Ruch Lit.* 1876 nr 44. — K. Bartoszewicz: Silva Rerum. *Kronika Rodz.* 1877 nr 23. (Dane biograficzne). — (Dzieła. Rec.): B. S. *Dzien. Pol.* 1877 nr 221; J. T. (Tretiak). *Tydzień* 1877 nr 7; H. Z. (Zathey). *Przegl. Pol.* 1876/77 t. 4; *Kronika Rodz.* 1877 nr 20, 24; *Przegl. Lw.* 1877 t. 14; *Ruch Lit.* 1877 nr 10; S. Grudziński. *Echo* 1878 nr 29; *Tyg. Powsz.* 1878 nr 8; W. Smoleński. *Nowiny* 1879 nr 229, 235-236, 284, 326-327; L. Sowiński. *Kłosy* 1879 nr 741-750; *Tyg. Powsz.* 1879 nr 13; K. Kantecki. *Przew. Nauk. i Lit.* 1880; Z. Miłkowski. *Tydzień Pol.* 1880 nr 14-15; T. T. Jeż (Z. Miłkowski). *Tydzień Pol.* 1880 nr 29; -§- (H. Sienkiewicz). *Gaz. Pol.* 1880 nr 291-292; A. Tyszyński. *Bibl. Warsz.* 1880 t. 2; Z-z. *Gaz. Nar.* 1880 nr 292-295; *Gaz. Nar.* 1880 nr 187; *Gaz. Warsz.* 1880 nr 4-5; *Przegl. Lw.* 1880 t. 19; K. Jarochowski. *Muzeum* 1881 z. 1-9; E. (E. Podolski). *Przegl. Lw.* 1881 t. 21; L. S. W. (Szczerbowicz-Wieczór). *Tyg. Ilustr.* 1881 nr 270, 307; *Ateneum* 1881 t. 1; *Przegl. Lw.* 1881 t. 21. — (Zamek bialski. Rec.): -§- (H. Sienkiewicz). *Gaz. Pol.* 1880 nr 284; *Tyg. Powsz.* 1881 nr 1. — Julian Bartoszewicz. *Wieczory Rodz.* 1881 nr 45. — K. Bartoszewicz: Listy J. Bartoszewicza pisane z Petersburga do rodziny. *Tyg. Powsz.* 1882 nr 15. —

T. J. (Jeske) Choiński: Historyczna powieść polska. *Niwa* 1888 t. 34; wyd. osob. W-wa 1899. — Z. Gloger. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 7 (1892). — P. Chmielowski: Metodyka historii literatury polskiej. W-wa 1899. — G. Z.: Pamięci J. Bartoszewicza. *Kronika Rodz.* 1900 nr 25. — Z. Kościesza: Ze wspomnień dziennikarza. *Rola* 1909 nr 45-49; 1901 nr 3-4; 1903 nr 4. — A. Kraushar: Pamięci J. Bartoszewicza. *Tyg. Ilustr.* 1900 nr 44 i odb. — W. Prokesch: Julian Bartoszewicz. *Nowa Reforma* 1900 nr 253. — Red.: Julian Bartoszewicz. W trzydziestą rocznicę śmierci. *Wędrowiec* 1900 nr 46-47. — Julian Bartoszewicz. *Gaz. Warsz.* 1900 nr 296. — Julian Bartoszewicz. *Głos Lit. i Spol.* (dod. do *Głosu Narodu*) 1900 nr 19-22. — Julian Bartoszewicz-Lemnicki. *Tyg. Pol.* 1900 nr 46. — Z. Gloger: Julian Bartoszewicz. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 1. W-wa 1901. — J. Grajnert: Wspomnienie z życia umysłowo-artystycznego Warszawian w ciągu dziesięciolecia od r. 1853 do 1863. *Wędrowiec* 1901 nr 43, 45, 48. — Julian Bartoszewicz. *Biesiada Lit.* 1901 nr 1, 7-13, 15. — Głos ks. biskupa K. Puszkiewicza o śp. J. Bartoszewiczu. *Biesiada Lit.* 1901 nr 16. — K. Bartoszewicz: Z pamiętnika J. Bartoszewicza. Powieść o sercu dobrego człowieka. *Biesiada Lit.* 1906 nr 23-24. — A. Kraushar: Julian Bartoszewicz. W: Obrazy i wizerunki historyczne. W-wa 1906. — K. Bartoszewicz: Przyczynek do sądów współczesnych o Słowackim. *Kur. Warsz.* 1909 nr 1. — K. Bartoszewicz: Z notatnika pamiętniczego J. Bartoszewicza 1842-1848. *Przegl. Hist.* 1912 t. 14 z. 1-3. —

M. Dubiecki: Julian Bartoszewicz. *Nowa Reforma* 1921 nr 15-16. — T. Kupczyński: Bartoszewicz Julian. *Sto lat myśli pol.* T. 9 (1923). — T. S. (Sterzyński): J. Bartoszewicz w sprawie

bibliografii artykułów pism codziennych. *Ruch Lit.* 1929 nr 6. — T. Grabowski: Krytyka literacka w Polsce w epoce romantyzmu (1831-1863). Kr. 1931. — A. Moraczewski. *Pol. słownik biogr.* T. 1 (1935). — S. Cywiński: Sprawa podziału dziejów literatury polskiej na okresy. (Przegląd prób dotychczasowych i pomysły). *Prace hist.-lit. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936; odb. Kr. 1936. — A. Zajączkowski: Henryk Rzewuski i jego „Dziennik Warszawski" (1851-1854). *Przegl. Nauk Hist. i Społ.* T. 7 (1957) i nadb. — A. Bartoszewicz: Spór o powieść historyczną w połowie XIX wieku na tle antagonizmu między „Dziennikiem Warszawskim" a „Gazetą Warszawską". *Zeszyty Nauk. Uniw. ... Tor. Nauki Hum.-Społ.* 1959 z. 2. — J. W. Gomulicki: Przypisy w: W. Gomulicki: Warszawa wczorajsza. W-wa 1961.

BARZYKOWSKI STANISŁAW (1792–1872)

Pamiętnikarz, polityk.

Ur. 19 listopada 1792 we wsi Drejcewie na Mazowszu. Nauki początkowe pobierał u pijarów w Łomży, do liceum uczęszczał w Warszawie. W 1808 zaczął pracować w biurach Rady Stanu. W 1810 został mianowany sekretarzem wydziału skarbowego, a następnie protokolantem Rady Stanu. Dla uzupełnienia wykształcenia wyjechał za granicę. W 1818 powrócił do kraju i poświęcił się pracy na roli. W 1824 został wybrany na posła z powiatu ostrołęckiego. Zwrócił na siebie wtedy uwagę jako wybitny mówca. Brał udział w sejmie 1830 i przewodził opozycji z Płockiego. Po wybuchu powstania listopadowego objął wydział wojskowy w Radzie Najwyższej Narodowej, następnie był członkiem 6-osobowego Rządu Narodowego. Mimo tych godności bił się jako szeregowiec pod Wawrem, Grochowem, Iganiami, został odznaczony srebrnym krzyżem żołnierskim za waleczność. Po wypadkach 15 sierpnia podał się wraz z rządem do dymisji. Po upadku powstania przeszedł granicę z generałem Maciejem Rybińskim i osiedlił się w Paryżu. Dobra jego uległy konfiskacie. Zarówno w kraju, jak i za granicą był zwolennikiem polityki księcia Adama Czartoryskiego. Należał do Stowarzyszenia Jedności Narodowej i do Towarzystwa Historyczno-Literackiego. Zmarł 16 marca 1872 w Paryżu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wiadomości o instytucie przygotowawczym. Paryż 1852.

2. Historia powstania listopadowego. T. 1-5. Powst. 1850-1860. Oprac. Aër (Adam Rzążewski). Poz. 1883-1884.

Drobne artykuły ogł. w czasopismach: *Kur. Pol.* (1830-1831), *Kronika Emigracji Pol.* (Paryż; tu: Wypis z pamiętników. 1837 t. 5).

OPRACOWANIA

J. Lelewel: Pamiętnik z roku 1830-31. Wyd. J. Iwaszkiewicz. W-wa 1924; wyd. H. Więckowska. W: Dzieła. T. 1: Materiały autobiograficzne. W-wa 1957. — W. Czartoryski: Protokoły posiedzeń biura. Powst. 1861-1862. Wyd. w: Pamiętnik 1860-1864. Ogł. H. Wereszycki. W-wa 1960. — Zmarli na wychodztwie. Od 1870 do 1872 roku. Barzykowski Stanisław. *Roczn. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. Rok 1870-1872.* Poz. 1872. — P. P.: Barzykowski o powstaniu roku 1830. *Przegl. Pol.* 1884/85 t. 3. — W. (W. Smoleński). *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 7 (1892). —

B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 1-2. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — L. Gadon: Emigracja polska. T. 1-3. Kr. 1901-1902. — H. Więckowska: Opozycja liberalna w Królestwie Kongresowym 1815-1830. W-wa 1925. — (rs): Wodzowie i twórcy czynu zbrojnego. Garść dat z życia wybitnych postaci walki o wolność 1830-1831. *Powstanie listopadowe 1830-1831.* Lw. 1931. — M. Meloch. *Pol. słownik biogr.* T. 1 (1935). — M. Handelsman: Adam Czartoryski. T. 2-3. W-wa 1949-1950. — W. Rostocki: Władza wodzów naczelnych w powstaniu listopadowym. (Studium historyczno-prawne). Wr. 1955.

BAWOROWSKI WIKTOR (1826–1894)

Pseud. i krypt.: P. 2; W. B.; WIKT. z BAW.; WIKTOR z BAWOROWA.

Literat, tłumacz.

Ur. 1826 w Kołtowie pod Brodami. Był synem Józefa, żołnierza napoleońskiego, i Felicji ze Starzeńskich. Pochodził z rodziny hrabiowskiej. Wychowanie otrzymał cudzoziemskie: pobierał nauki w języku francuskim, później niemieckim i angielskim. Po śmierci rodziców (matki w 1837, ojca w 1841) pozostawał pod opieką wuja, Michała Starzeńskiego. Od 1847 przebywał we Lwowie. Tam poznał Jana Nepomucena Kamińskiego i pod jego kierunkiem rozpoczął systematyczne studia nad językiem i literaturą polską. W 1848 otrzymał posadę w namiestnictwie we Lwowie, wkrótce jednak opuścił służbę i zajął się gromadzeniem biblioteki i zbiorów w dobrach swoich koło Tarnopola. W 1852-1853 był w Paryżu i tam poznał Adama Mickiewicza. Około 1857 został mianowany członkiem korespondentem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. W 1872 odbył wycieczkę na wyspę Guernsey dla poznania Wiktora Hugo. Zmarł 2 (3) grudnia 1894 we Lwowie śmiercią samobójczą. Zbiory swoje zapisał krajowi.

TWÓRCZOŚĆ

1. Odwiedziny u Mickiewicza. *Nowiny* 1856 nr 41-43.

2. Autobiografia. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6161.

Artykuły i drobne poezje ogł. w czasopismach: *Czas* (1878, 1890), *Dzien. Lit.* (1853-1869; tu m. in. sonety w 1857-1858), *Gaz. Lw.* (1890), *Gaz. Nar.* (1877), *Nowiny* (1856), *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* (1888), *Skarbonka. Jednodniówka.* Kr. 1893 (tu: Z mojego dzienniczka; Aforyzmy).

Przekłady

1. Ch. Wieland: Oberon. Lw. 1853.

2. J. G. Byron: Pielgrzymka Czajlda Harolda. Poema. Fragm. ogł.: Pieśń pierwsza. *Nowiny* 1856 nr 45-49; Pieśń druga. *Dzien. Lit.* 1856 nr 34-42; odb. (Pieśń I-II). Lw. 1856; *Bibl. Warsz.* 1857 t. 2; *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1859 nr 100; Pieśń trzecia. *Dzien. Lit.* 1868 nr 9-10. Całość w rkpsie.

3. J. G. Byron: Don Juan. Pieśń pierwsza. Fragm. ogł. *Dzien. Warsz.* 1856 nr 77; całość wyd. osob. Tarnopol 1863; Ustęp z pieśni drugiej. *Dzien. Lit.* 1865 nr 22-27; *Ruch Lit.* 1876 nr 36; *Przegl. Pol.* 1876/77 t. 3; toż odb. Kr. 1877; Pieśń trzecia. *Przegl. Pol.* 1877/78 t. 1; odb. Kr. 1878; Pieśni 2, 3, 4 wyd. osob. Tarnopol 1879; Pieśń piąta-dziesiąta. Tarnopol 1881; Pieśni dziesięć. Lw. 1882. Całość w rkpsie.

4. A. Mickiewicz: Do Napoleona III. Na zdobycie Bomarsundu oda... z łacińskiego. Tarnopol 1863 i wyd. nast.

5. J. M. Villefranche: Gołąb i małpa. *Czas* 1878 nr 162; wyd. osob. Tarnopol 1878.

6. W. Hugo: Dumania o Mazepie. Tarnopol 1889.

Ponadto drobne poezje G. A. Bürgera, J. W. Goethego, F. Schillera, L. Uhlanda oraz G. G. Byrona, V. Hugo i Horacjusza w czasopismach: *Czas* (1885 nr 43), *Dzien. Lit.* (1853-1869), *Ognisko Dom.* (1886 nr 67), *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* (1885-1886), *Przyj. Dom.* (1881 nr 6).

OPRACOWANIA

Dr S. P. (S. PILAT): (Ch. Wieland: Oberon. Rec.). *Dzien. Lit.* 1853 nr 11. — *(J. BARTOSZEWICZ): Biblioteki publiczne. *Dzien. Warsz.* 1856 nr 53. — Nowiny lwowskie. *Nowiny* 1856 nr 19. — Doniesienia literackie. *Bibl. Warsz.* 1857 t. 2. — W. POL: Do W. Baworowskiego 4 listy z 1857, 1863 i bez daty. Ogł.: Z korespondencji Wincentego Pola. *Przew. Nauk. i Lit.* 1907. — (J. G. Byron: Don Juan. Pieśń 1. Rec. przekł.): *Czas* 1863 nr 208; *Gaz. Pol.* 1863 nr 211; *Dzien. Lit.* 1864 nr 24. — H. SCHMITT: Listy do żony z 1867, 1872. Wyd. S. Kieniewicz w: Listy do żony (1845-1880). Wr. 1961. — J. I. KRASZEWSKI: Wiktor hr. Baworowski. *Tyg. Ilustr.* 1877 nr 68. — (J. G. Byron: Don Juan. Pieśń 2, 3, 4. Rec.): F. JEZIERSKI. (*Bibl. Warsz.* 1879 t. 2; L. D. (DĘBICKI). *Czas* 1881 nr 281; S. TARNOWSKI: „Don Juan" Byrona w polskich tłumaczeniach. *Czas* 1883 nr 180, 182, 184. — (Zr.) (A. ZIPPER): Notatki literacko-artystyczne.

(Inc.: Znany pod pseudonimem...). *Gaz. Lw.* 1887 nr 229. — Zr. (A. ZIPPER): Kronika literacka. (Inc.: Znany pod pseudonimem...). *Przew. Nauk. i Lit.* 1888. — H. Sienkiewicz o przekładach Wiktora z Baworowa. *Gaz. Lw.* 1889 nr 190. — Sienkiewicz o Wiktorze z Baworowa. *Dzien. Pol.* 1889 dod. do nr 352. — P. CHMIELOWSKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 7 (1892). — Nekrologi: A. ZIPPER. *Kur. Codz.* 1894 nr 347; *Gaz. Lw.* 1894 nr 278; *Kraj* 1894 nr 48; *Ateneum* 1895 t. 1. — L. DĘBICKI: Lwów przed czterdziestu laty. W: Portrety i sylwetki. T. 2. Kr. 1906. — R. KOTULA: Biblioteka W. Baworowskiego we Lwowie. Lw. 1926. — A. ZIPPER: Ze wspomnień. Wiktor z Baworowa. *Wiek Nowy* 1931, 1 i 3 marca. — B. NADOLSKI: Stosunki Ujejskiego i Sienkiewicza z Baworowskim. *Ruch Lit.* 1934 nr 5. — W. PREISNER: Stosunki Wiktora Baworowskiego z Wiktorem Hugo. *Przegl. Hum.* 1934 i odb. — RED. *Pol. słownik biogr.* T. 1 (1935). — H. BARYCZ: Joachim Lelewel w życiu Galicji i Krakowa. W: Wśród gawędziarzy, pamiętnikarzy i uczonych galicyjskich. Studia i sylwety z życia umysłowego Galicji XIX w. T. 1. Kr. 1963.

BAYKOWSKI KAROL (1823–1904)

Pamiętnikarz, wydawca.

Ur. 1823 w Owruckiem z ojca Gracjana, podkomorzego owruckiego, i Julii z Brodzkich. Od 1841 do 1845 kształcił się na uniwersytecie kijowskim na wydziale matematycznym, następnie został urzędnikiem kancelarii głównego sztabu armii rosyjskiej. W obawie prześladowania przez rząd rosyjski przedostał się w październiku 1846 za granicę wraz z Bohdanem Dziekońskim. Był w Brukseli; tu poznał generała J. Skrzyneckiego. Następnie wyjechał do Paryża; tam zbliżył się do Leonarda Rettla. W 1848 wyjechał do Szwajcarii; w Biningen pod Bazyleą poznał Andrzeja Towiańskiego i został jego gorliwym wyznawcą. Około 1856 uzyskał posadę w Paryżu. Na wieść o manifestacjach warszawskich w 1862 rzucił posadę, zatrzymany jednak przez Towiańskiego zaniechał powrotu. Odtąd pozostawał przy Towiańskim jako jego najbliższy współpracownik, pełniąc dobrowolnie obowiązki sekretarza mistrza. Po śmierci Towiańskiego zajął się wspólnie ze Stanisławem Falkowskim i Attilio Begeyem wydaniem jego dzieł. Od 1883 przebywał w Krakowie. Zmarł 5 września 1904 w Szczawnicy.

TWÓRCZOŚĆ

Znad grobu. T. 1-2. Kr. 1891. Wyd. 2 pomnożone Kr. 1903.

Zawartość: t. 1: Spowiedź; t. 2: Wyjątki z listów do rodziców i krewnych z 1852-1860.

Artykuły ogł. w czasopismach: *Nowa Reforma* (tu: List otwarty do St. hr. Tarnowskiego. 1889, 15 listopada), *Życie* (tu: Odezwa do spółbraci spod zaboru rosyjskiego. 1898 nr 36).

Przekłady

T. Canonico: Andrzej Towiański. Turyn 1897.

Prace edytorskie

1. A. Towiański. Pisma. T. 1-3. Turyn 1882. (Wspólnie z S. Falkowskim).

2. Kilka aktów i dokumentów odnoszących się do działalności Andrzeja Towiańskiego. Cz. 1-2. Rzym 1898-1899; Dodatek. Kr. 1899.

OPRACOWANIA

-nd-: (Znad grobu. Rec.). *Slovanský přehled* 1903. — R. BAUDOUIN DE COURTENAY: Karol Baykowski. *Życie i Sztuka. Dod. ilustr. Kraju* 1904 nr 38; toż w jęz. franc. Turyn 1904. — K. JARECKI: Śp. K. Baykowski i towianizm. *Słowo Pol.* 1904 nr 476. — J. G. PAWLIKOWSKI: Układ pism Towiańskiego podług ich treści. *Pam. Lit.* R. 21 (1924/25). — A. BEGEY: U źródła. Wspomnienie o Andrzeju Towiańskim. *Przegl. Współcz.* 1929 t. 29 nr 86. — S. BURHARDT. *Pol. słownik biogr.* T. 1 (1935).

BERWIŃSKI RYSZARD WINCENTY (1819—1879)

Krypt.: B; B...; B........; ERWEB; R. B.; R. W. B.; RWBER.; RYSZARD B.; RYSZARD W. B.

Poeta.

Ur. 28 lutego 1819 w Polwicy pod Zaniemyślem, w Poznańskiem; syn Jakuba, administratora dóbr ziemskich, i Marianny z Bukowskich. Od 1830 uczył się w gimnazjum w Lesznie. W 1834 opuścił szkołę i przez rok czy półtora próbował zawodu nauczycielskiego w domach ziemiańskich oraz czas jakiś zajmował się gospodarstwem na wsi. Po krótkim pobycie w Poznaniu, spędzonym na studiach samokształceniowych w Bibliotece Raczyńskich, powrócił do szkoły w Lesznie. We wrześniu 1836 debiutował w *Przyjacielu Ludu* utworem pt. *Kępa Zaniemyska.* W roku następnym po raz drugi opuścił gimnazjum w Lesznie i złożył egzamin dojrzałości we Wrocławiu, gdzie następnie studiował na wydziale filozoficznym uniwersytetu. W 1838 (lipiec—październik) odbył wędrówkę po Wielkopolsce. We Wrocławiu należał do Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego. Znał dobrze język czeski i tłumaczył w tym okresie na język polski czeskie piosenki ludowe. W 1840 wyjechał na dalsze studia do Berlina. Stąd pisywał artykuły do *Tygodnika Literackiego.* W 1841-1842 przebywał w Poznaniu, gdzie należał do tajnego związku demokratycznego, założonego przez emisariusza Centralizacji TDP, Walerego Breańskiego. W 1842 ponownie wyjechał na rok do Berlina. W czasie studiów uniwersyteckich korzystał z pomocy materialnej Franciszka Morawskiego.

Zaprzyjaźniony z Karolem Libeltem i Edwardem Dembowskim, brał udział w rewolucyjnej działalności konspiracyjnej. W grudniu 1845 został wysłany przez Komitet Poznański do Galicji, gdzie prowadził propagandę powstania i wydał rozkaz do obywateli Krakowa w sprawie zniesienia pańszczyzny. Po dwóch tygodniach został aresztowany i osadzony w Wiśniczu, a po roku więzienia został przekazany władzom pruskim i do grudnia 1847 przebywał w berlińskim więzieniu w Moabicie. Uwolniony, stanął na czele ruchu niepodległościowego w Poznańskiem. Dnia 20 marca 1848 wybrany członkiem Komitetu Narodowego starał się przyśpieszyć zbrojne wystąpienie przeciw Prusom. Należał w tym okresie do zespołu redakcyjnego *Gazety Polskiej,* założonej przez Hipolita Cegielskiego w kilka dni po wypadkach marcowych 1848. Wysłany do Krakowa, dostał się w sam ogień walk ulicznych w dniu 26 kwietnia. Następnie wziął udział w zjeździe delegatów ziem polskich we Wrocławiu, w przygotowaniach do kongresu słowiańskiego i w kongresie. W 1849-1850 był współpracownikiem *Dziennika Polskiego,* redagowanego przez Karola Libelta. Został również członkiem Ligi Polskiej (1848-1850). W 1850-1851 chorował nerwowo. W 1852-1854 był posłem do sejmu pruskiego. W grudniu 1853 został sekretarzem Koła Polskiego, ale w październiku 1854 w związku z wojną krymską złożył mandat poselski i wyjechał do Paryża, a stąd z ramienia Hotelu Lambert udał się do Konstantynopola. W sierpniu 1855 wstąpił do formacji kozaków sułtańskich Sadyka-Paszy (Michała Czajkowskiego), później do 2 pułku dragonów otomańskich, gdzie dosłużył się stopnia kapitana. W 1865-1866 przebywał na urlopie w kraju. Po wojnie francusko-pruskiej, gdy formacja polska w Turcji straciła podstawy ekonomiczne, podał się do dymisji i popadł w nędzę. Zmarł 19 listopada 1879 w szpitalu francuskim w Konstantynopolu.

TWÓRCZOŚĆ

1. O dwunastu rozbójnikach. Powieść z gminnego podania. Ze zbioru powieści gminnych wielkopolskich, w rękopisie. *Tyg. Lit.* 1838 nr 6-8; przedr. *Rozmaitości* (Lw.) 1838 nr 35; przedr. zob. poz. 3.

Przekł. czeski: *Dennica.*

2. Bogunka na Gople. Wyd. zob. poz. 3. Epilog pt. Wieża Kruszwicka — z pew-

nymi zmianami przedr. jako wiersz pt. Mysza wieża — zob. poz. 5 cz. 2.

3. Powieści wielkopolskie. T. 1. Wr. 1840.

Zawartość: poz. 1, 2 oraz przypisy i spis wyrazów przestarzałych albo zapomnianych, użytych w Bogunce.

T. 2 nie ukazał się.

Dedykacja: Przyjaciołom i braci pokrewnej w nadziejach owoc pierwszej pracy poświęca autor.

4. Don Juan poznański. Poemat bez końca. Pieśń I-II. Powst. 1842-1843. Wyd. zob. poz. 5 cz. 1; Parabaza do Don Juana poznańskiego. Powst. 1844. Wyd. zob. poz. 5 cz. 2; całość wyd. A. Kaczurba. Przemyśl 1882 *Bibl. Uniwersalna Arcydzieł Pol. i Obcych.*

5. Poezje. Cz. 1. Poz. 1844; cz. 2. Bruksela 1844.

Zawartość: Cz. 1: poz. 2; Księga światła i złudzeń; Don Juan poznański. Pieśń I-II (zob. poz. 4); cz. 2: Parabaza do Don Juana poznańskiego; Księga życia i śmierci (tu m. in.: Mysza wieża; Na Gople... w nocy. (*Żywie* 1844); Wawel i Kraków; Mogiła Kościuszki; W Częstochowie. (Pierwsza red. pt. Odpust. *Przegl. Nauk.* 1843 t. 3 nr 23); Ubogim w duchu. (Pierwsza red. pt. Modlitwa. *Przegl. Nauk.*, jw.; z autografu ogł. S. Walczak: Z teki korespondencji Hipolita Skimborowicza. *Ze Skarbca Kultury* 1956 z. 1; tu również facsimile autografu); Piosnka wygnańca. (Przedr. z muzyką K. Danysza. *Tyg. Wielkopol.* 1871 nr 30); Marsz w przyszłość; Ostatnia spowiedź w starym kościele. (Fragm. pt. Myśli szalonego. *Tyg. Lit.* 1841 nr 26; fragm. pt. Ostatnia spowiedź. *Przegl. Nauk.* 1843 t. 3 nr 23).

Przekł. ang.: (Na Gople... w nocy; Piosnka wygnańca). Tłum. P. Sobolewski: Poets and Poetry of Poland. Chicago 1881 s. 359-363; toż wyd. nast. Chicago 1883; Milwaukee 1929.

6. Zasady i miłość. Powieść. Rkps powst. 1848.

7. Studia o literaturze ludowej ze stanowiska historycznej i naukowej krytyki. T. 1-2. Poz. 1854; toż wyd. tyt. pt. Studia o gusłach, czarach, zabobonach i przesądach ludowych. T. 1-2. Poz. 1862.

8. Duma polska żołnierza wojsk tureckich, napisana na Babunie Macedońskiej w lutym r. 1864. Ogł. M. Czajkowski: Dziwne życia Polaków i Polek. Lipsk 1865 *Bibl. Pol.* t. 32.

9. Kazimierz Mnich. Szkic dramatu. Rkps.

10. Rzym a Konstantynopol. Rkps zaginął.

11. Silva rerum. Brulion poezji drukowanych i nie drukowanych. Fragm. ogł.: E. Czekalski, zob. Wyd. zbior. poz. 1; T. Terlecki: Rodowód poetycki R. Berwińskiego. Poz. 1937 *Bibl. Kroniki M. Poz.* nr 5; T. Terlecki: Z papierów po R. W. Berwińskim. *Ateneum* 1939 nr 3.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bibl. Warsz.* (1841, 1852; tu m in.: Żeglarz. 1841 t. 3), *Dwutyg. Lit.* (tu: Na przesilenie dnia z nocą. 1844 nr 8), *Dzien. Pol.* (współprac. 1849-1850), *Dzien. Poz.* (1865), *Gaz. Lw.* (1877-1879), *Gaz. Pol.* (współprac. 1848; tu m. in.: Zjazd polski w Wrocławiu. 1849 nr 74-75), *Gaz. Wielkiego Księstwa Poz.* (tu m. in. w obronie E. Dembowskiego: Korespondencja literacka. 1844 nr 55-56), *Pokłosie* (tu: Wielka noc. 1854), *Przegl. Nauk.* (1843 t. 3; 1846 t. 2; tu m. in.: Przestroga; Jawnogrzesznica. 1846 t. 2 nr 13), *Przyj. Dzieci i Młodzieży* (1872), *Przyj. Ludu* (tu m. in.: O pieniążkach wykopanych pod Zaniemyślem. 1836 nr 18-19; Mądry Macioś. Powiastka gminna. 1837 nr 2; Do mojej przyszłej kochanki. 1837 nr 25; Listy z narodowej pielgrzymki. 1838 nr 8, 11, 19, 20, 27; Kojata. Powieść gminna. 1838 nr 21-22; Gopło i jego okolice. Z podróży malowniczej po Wielkopolsce. 1839 nr 51-52; Chłop i diabeł. (Ze zbioru gminnych gawęd wielkopolskich). 1840 nr 33-35), *Rozmaitości* (Lw.; 1838), *Tyg. Lit.* (1838-1842; tu m. in.: Moje sny — moje uczucia. 1840 nr 50; Gość nieproszony. 1841 nr 24; Kilka uwag nad literaturą, a zwłaszcza niemiecką. 1841 nr 27-29; Na widok Krakowa. (Wyjątek z dłuższego poematu). 1841 nr 32), *Wieczorne rozrywki przy kominku.* Poz. 1855 (tu: Dwa kruki. Rzecz opowiadana przy stole wirującym), *Żywie* (1844).

Opowiadanie pt. Pięciu męczenników Kazimierskich. Powst. ok. 1840. Ogł. J. Rymarkiewicz: Wzory prozy. Poz. 1856 s. 212-217.

Przekł. niem.: (Kojata). *Magazin für die Literatur des Auslandes* (?).

Drobne utwory po śmierci poety ogł.: A. Bądzkiewicz: R. W. Berwiński: Rys biograficzno-krytyczny. *Ateneum* 1887 t. 3-4 i odb. (tu: Ojcowie moi...; Czajld-Haroldowska i mnie dziś fala...; Do róży; Do Sokołowej Dragon. (Cz. 1); Do pióra, które się nie dało odczepić (cz. 2); Więc znowu żegnać ... (W imionniku p. Idalii Krajewskiej); Dla jedynej siostry przy wyjeździe w świat. (Dołączone facsimile autografu); fragm.

prozą o błędnej antytureckiej polityce Jana III);

T. Terlecki: Z papierów po R. W. Berwińskim. *Ateneum* 1939 nr 3 (tu m. in. wiersz: Do Władysława Wężyka);

Z. Sudolski: Inedita wieku XIX w zbiorach Skimborowicza. *Pam. Lit.* R. 47 (1956) z. 3/4 (tu ogł. z autografu całość wiersza złożonego z trzech części: Do Sokółki Dragon; Do piórka Sokółki Dragon; Do Dragona po stracie Sokółki; cz. 1-2, zob. wyżej: A. Bądzkiewicz. *Ateneum* 1887 t. 3-4).

Wydania zbiorowe

1. Wybór pism. Oprac. E. Czekalski. T. 1-2. W-wa (1914) *Muzy. Bibl. Lit.-Artyst.*

Zawartość: t. 1: Księga światła i złudzeń; Don Juan poznański; Księga życia i śmierci; Ostatnia spowiedź w starym kościele; Wiersze z różnych czasopism i z rękopisów; t. 2: Utwory prozą: Twórczość poz. 1-3 oraz Kojata.

2. Wybór pism rewolucyjnych. Oprac. N. Obrębska. W-wa 1948 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* t. 33. (Wyd. razem z pismami rewolucyjnymi S. Goszczyńskiego).

Zawartość: Na balu. (Fragm. z Parabazy do Don Juana poznańskiego); Mysza wieża; Na Gople... w nocy; Mogiła Kościuszki. (Fragm.); Marsz w przyszłość; W Częstochowie; Ostatnia spowiedź w starym kościele. (Fragm.).

3. Księga życia i śmierci. (Wybór pism). Oprac. M. Janion. W-wa 1953.

Zawartość: Z „Księgi światła i złudzeń"; Don Juan poznański. Z „Księgi życia i śmierci"; Ostatnia spowiedź w starym kościele; Wiersze luźne; Bogunka na Gople; Mądry Macioś; Z „Listów z narodowej pielgrzymki"; wybór artykułów i listów.

Listy i materiały

1. Do matki 6 listów z 1842. Ogł. Z. Kasprzycka-Strauchowa. *Kronika M. Poz.* 1932 nr 1.

2. Do matki z 1855. Ogł. Z. Strauchowa: List R. Berwińskiego z drogi do Turcji w 1855 r. *Ruch Lit.* 1931 nr 10.

3. Do W. Bentkowskiego 3 listy z 1859-1861 i do K. Libelta z 1859. Ogł. T. Terlecki: Listy tureckie R. Berwińskiego do W. Bentkowskiego i K. Libelta. *Kronika M. Poz.* 1932 nr 4; 1933 nr 1; odb. Poz. 1933.

4. Do J. Działyńskiego, dat. Konstantynopol, 11 marca 1873. Ogł. A. W. Walczak: R. W. Berwiński. *Wybitni Wielkopolanie XIX w.* Poz. 1959.

5. Do W. Łozińskiego z 21 kwietnia 1878. Ogł. T. Terlecki: Z papierów po R. W. Berwińskim. *Ateneum* 1939 nr 3.

Rkps znajdował się w Ossol., Zbiór Kołaczkowskiego.

6. Do M. Czajkowskiego 37 listów z 1858-1878; jeden list do porucznika Golczewskiego; jeden list do R. Raczyńskiego. Rkps Ossol. sygn. 5900/II.

7. Umowa wydawnicza między Berwińskim a Napoleonem Kamieńskim. Dat. Poznań, 8 listopada 1842. Ogł. T. Terlecki: Ze studiów nad Ryszardem Berwińskim. *Ruch Lit.* 1932 nr 3.

Bibliografię podaje M. Janion. *Dwieście lat literatury polskiej. Tom próbny.* W-wa 1958 *IBL PAN.* — Wiadomości o rękopisach podaje W. Knapowska. *Pol. słownik biogr.* T. 1 (1935) s. 473 oraz T. Terlecki: Rodowód poetycki R. Berwińskiego. Poz. 1937 *Bibl. Kroniki M. Poz.* nr 5.

OPRACOWANIA

Biografia

F. Wiesiołowski: Pamiętnik z r. 1845-1846. Ogł. J. S. (Starkel). Lw. 1868; fragm. przedr. K. Lewicki: Pamiętniki spiskowców i więźniów galicyjskich w latach 1832-1846. Wr. 1954. — Sprawa więźniów poznańskich. *Demokrata Pol.* (Paryż) 1847 t. 10. — *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 3 (1860). — Nekrologi: H. Sienkiewicz. *Gaz. Pol.* 1879 nr 270; przedr. w: Pisma. T. 4: Publicystyka. W-wa 1937; *Dzien. dla Wszystkich* 1879 nr 88; *Gaz. Lw.* 1879 nr 273; *Kur. Codz.* 1879 nr 270; *Kur. Por.* 1879 nr 334; *Nowiny* 1879 nr 333; *Szkoła* 1879; *Tyg. Powsz.* 1879 nr 49; *Wiek* 1879 nr 269; *Gwiazda. Kalendarz petersb. na r. 1882.* Petersb. 1881. — (A. Bronikowski): Przyczynek do życiorysu śp. W. R. Berwińskiego. *Dzien. Poz.* 1880 nr 34. —

A. Małecki: Juliusz Słowacki, jego życie i dzieła w stosunku do współczesnej epoki. T. 3. Lw. 1881. — H. Biegeleisen: Ryszard Berwiński. *Złota przędza.* T. 3. W-wa 1886. — A. Bądzkiewicz: Ryszard Wincenty Berwiński. Rys biograficzno-krytyczny. *Ateneum* 1887 t. 3-4; odb. W-wa 1887. [Rec.: Z. Przesmycki. *Życie* (W-wa) 1887 nr 51; K. *Kłosy* 1888 t. 1 nr 1181; K. Kaszewski. *Bibl. Warsz.* 1888 t. 1]. — M. Motty: Przechadzki po mieście. *Dzien. Poz.* 1888; wyd. osob. cz. 1. Poz. 1888; wyd. nowe oprac. Z. Grot. W-wa 1957. — Lambda: Z pamiętnika Wielkopolanina. *Przegl. Lit. Dod.*

do Kraju 1890 nr 35. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 8 (1892). — B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 1-2. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — E. Czekalski: Ryszard Berwiński. *Literatura i Sztuka* (dod. do *Nowej Gaz.*) 1912 nr 35-36. — E. Czekalski: Ryszard Berwiński. Wstęp do wyd.: Wybór pism. T. 1. W-wa 1913. — S. Karwowski: Z życia R. Berwińskiego. *Przegl. Wielkopol.* 1914 nr 5. — J. Horak: R. W. Berwiński. *Narodopisný věstník českoslovanský* 1916 z. 3. — S. Karwowski: Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego. T. 1-2. Poz. 1918-1920. — Miscellanea. R. W. Berwiński 1819-1879. *Zdrój* 1919 nr 3/4. — W. T. Wisłocki: Kongres słowiański w roku 1848 i sprawa polska. *Roczn. Zakładu Nar. im. Ossol.* T. 1/2. Lw. 1928. — Z. Strauchowa: List R. Berwińskiego z drogi do Turcji w 1855 r. *Ruch Lit.* 1931 nr 10. — T. Terlecki: Przechadzki po mieście Poznaniu. *Świat Kobiecy* 1931 nr 24. — Z. Kasprzycka-Strauchowa: Listy R. Berwińskiego do matki z r. 1848. *Kronika M. Poz.* 1932 nr 1. — T. Terlecki: Listy tureckie R. Berwińskiego do W. Bentkowskiego i K. Libelta. *Kronika M. Poz.* 1932 nr 4; 1933 nr 1; odb. Poz. 1933. [Rec.: M. Tyrowicz. *Kwart. Hist.* 1935; M. Tyrowicz. *Nowa Książka* 1935 nr 5]. — A. H. Kaletka: Berwińscy recte Berniccy. *Roczn. Hist.* 1933. — Z. Kasprzycka-Strauchowa: Czasy szkolne R. Berwińskiego. *Ziemia Leszczyńska* 1933 z. 4 i odb. [Rec.: J. Krzyżanowski. *Roczn. Lit.* 1934]. — S. Papée: Poznań ostoją myśli polskiej. W: Wielkopolska wczoraj i dziś. Lw. 1933. — T. Terlecki: Berwinsciana. (Materiały biograficzne). *Kronika M. Poz.* 1933 nr 4 i nadb. — M. Wicherkiewicz: Dom rodzinny zapomnianego poety. *Dzien. Poz.* 1933 nr 194. — Z. Kasprzycka-Strauchowa: Uzupełnienie berwinscianów. *Kronika M. Poz.* 1934 nr 1. — T. Terlecki: Jeszcze w sprawie „berwinscianów". Tamże nr 2. — Z. Kasprzycka-Strauchowa: Don-Żuan poznański — Ryszard Berwiński. *Przegl. Współcz.* 1935 nr 162 i odb. — S. Kieniewicz: Społeczeństwo polskie w powstaniu poznańskim 1848 r. W-wa 1935. — W. Knapowska. *Pol. słownik biogr.* T. 1 (1935). — T. Terlecki: Ryszard Wincenty Berwiński. *Pion* 1936 nr 48; przedr. jako wstęp do: Rodowód poetycki R. Berwińskiego. Poz. 1937. — M. J. Mika: Przyczynki do rodowodu R. Berwińskiego i Józefa Hoene-Wrońskiego. *Kronika M. Poz.* 1937 nr 3. — S. Kieniewicz: Wielkopolska i Prusy Zachodnie w latach 1846-1848. *Wiosna Ludów na ziemiach polskich.* T. 1. W-wa 1948 s. 75-76. — Cz. Latawiec: R. Berwiński. *Świat* 1948 nr 15. — T. Mikulski: R. Berwiński — poeta romantyczny. *Trybuna Dolnośląska* 1948 nr 127. — B. Mizerski: O R. Berwińskim. *Świat* 1948 nr 18. — J. Piechocki: Poezja w kręgu Wiosny Ludów. R. Berwiński — na pół zapomniany poeta wielkopolski. *Ziemia Pomorska* 1948 nr 24. — Z. Skorupska: Nieznane listy R. Berwińskiego. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1949 nr 1 s. 38-42. — M. Tyrowicz: Udział Śląska w ruchu rewolucyjnym 1846-1849. W-wa 1949. — M. Handelsman: Adam Czartoryski. T. 3 cz. 2. W-wa 1950. — K. Lewicki: Pamiętniki spiskowców i więźniów galicyjskich w latach 1832-1846. Wr. 1954. — J. Maciejewski: Słowacki w Wielkopolsce. Szkice i materiały. Wr. 1955 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 27. — B. Zakrzewski: „Symeon". Dembowsciana IV. *Przegl. Zach.* 1956 nr 1/2. — Z. Grot i F. Paprocki: Szkice poznańskie 1794-1864. W-wa 1957. — M. Grabowska, M. Janion: Ryszard Wincenty Berwiński. W: Antologia romantycznej poezji krajowej (1831-1863). W-wa 1958. — J. Ratajczak: „Don Juan poznański". (W sto czterdziestą rocznicę urodzin R. Berwińskiego). *Tyg. Zach.* 1959 nr 8. — A. W. Walczak: Ryszard Wincenty Berwiński. *Wybitni Wielkopolanie XIX wieku.* Poz. 1959. — B. Zakrzewski: Wokół zagadki wydania „Do autora Trzech psalmów". *Juliusz Słowacki w stopięćdziesięciolecie urodzin. Materiały i szkice.* W-wa 1959. — B. Zakrzewski: Z życia literackiego Wielkopolski okresu Wiosny Ludów. *Zjazd Nauk. Polonistów 10-13 grudnia 1958.* Wr. 1960.

Twórczość

K. Libelt: (Powieści wielkopolskie. Rec.). *Tyg. Lit.* 1840 nr 25-30. — E. Dembowski: Myśli o rozwijaniu się piśmienniczości naszej w XIX stuleciu. *Przegl. Nauk.* 1843 nr 1; przedr. w: Pisma. T. 3. W-wa 1955. — Z. K. (J. Łukaszewicz): Uwagi nad Don Juanem Pana Berwińskiego. *Orędownik Nauk.* 1844 nr 49. — Red. Oręd.: Odpowiedź panu Berwińskiemu na art. umieszczony w Gazecie Poznańskiej. *Orędownik Nauk.* 1844 nr 6. — Z. (J. Łukaszewicz): Odpowiedź przez Z. nadesłana Redakcji Orędownika. Tamże. — (Poezje.

Rec.): *Orzeł Biały* 1844 nr 19; *Przegl. Poz.* 1845 t. 1; S. W. (Witwicki). *Obrona Prawdy* 1845 z. 3. — Sew. Wr.: Korespondencja z Poznania. *Przegl. Nauk.* 1844 nr 12-13. — N. Żmichowska: Listy do Anny Kisielnickiej (1843-1876). List z 11 czerwca 1844. W: Listy do rodziny i przyjaciół. T. 3. Kr. 1906; wyd. nast. pt. Listy. T. 1: W kręgu najbliższych. Oprac. M. Romankówna. Wr. 1957. — E. Dembowski: Piśmiennictwo polskie w zarysie. Poz. 1845 s. 355, 364; przedr. w: Pisma. T. 4. W-wa 1955. — Rozmaitości. *Rok* 1845 z. 1. — K. W.: Berwiński. *Tyg. Pol.* 1849 nr 6. — (Studia o literaturze ludowej. Rec.): (K. J.) (Jarochowski). *Gaz. Warsz.* 1855 nr 313, 317; Rzecz z powodu studiów o literaturze ludowej. *Czas* 1855 nr 84-93; *Przegl. Poz.* 1855 t. 20; *Gaz. Codz.* 1860 nr 22. — B. Moraczewska: Ryszard Berwiński, poeta Wielkopolanin. *Wieniec* 1862 nr 10. — (Studia o gusłach, czarach, zabobonach i przesądach ludowych. Rec.): (W.) (K. W. Wójcicki). *Bibl. Warsz.* 1863 t. 1; *Przegl. Europejski* 1863 t. 4. — Stefan M. (Mizerski): Ryszard Berwiński. *Tyg. Ilustr.* 1865 nr 317. —

S. Przerowa (K. Jarochowski): Literatura poznańska w pierwszej połowie bieżącego stulecia. *Przegl. Pol.* 1879/80 t. 4; wyd. osob. Poz. 1880; wyd. nast. Poz. 1884. — S. Koźmian i K. Morawska: I z bliska, i z daleka. Poz. 1880. — Ryszard Berwiński. *Przegl. Lw.* 1880 t. 19. — W. Marrené (Morzkowska): Zapomniani. Sylwetki literackie. Ryszard Berwiński. *Przegl. Tyg.* 1884 nr 1-4. — M. Zdziechowski: Byron i jego wiek. Studia porównawczo-literackie. T. 2. Kr. 1897. — I. Matuszewski: Lord Byron i wpływ jego na literaturę polską. W: Swoi i obcy. W-wa 1898; wyd. 2 W-wa 1903. — A. Pilecki: Zapomniany śpiewak miłości. *Bluszcz* 1898 nr 29-32. — K. Wojciechowski: Werter w Polsce. Lw. 1904; wyd. 2 uzup. Lw. 1925. — A. Wyleżyńska: Ryszard Berwiński. Studium. Kr. 1913. [Rec.: P. B. (Bańkowski): Z dziejów umysłowości poznańskiej. *Przegl. Nar.* 1913 nr 5; A. Fischer. *Pam. Lit.* R. 12 (1913); E. Woroniecki. *Museion* 1913 nr 4; *Tyg. Ilustr.* 1913 nr 44]. — A. Koehlerówna: Zapomniany poeta wielkopolski, R. Berwiński. *Lit. i Sztuka* (dod. do *Dzien. Poz.*) 1914 nr 15. — S. Windakiewicz: Walter Scott i lord Byron w odniesieniu do polskiej poezji romantycznej. Kr. 1914. — (Wybór pism. Rec.): J. Kotarbiński: Zapomniany poeta. *Nasz Dom* 1914 nr 10; *Kronika Artyst.* 1914 z. 3/4. — C. Kędzierski: Gopło w poezji dwóch poetów wielkopolskich. *Dzien. Kujawski* 1917 nr 224. —

M. Janik: Berwiński a Wyspiański. *Pam. Lit.* R. 29 (1932) i odb. Lw. 1932; przedr. w: Na drogach myśli ludowej. Lw. 1936. [Rec.: J. Krzyżanowski. *Roczn. Lit.* 1933]. — A. Szyperski: R. Berwiński, poeta z ziemi średzkiej. *Wici* 1932 nr 2. — T. Terlecki: Ze studiów nad R. Berwińskim. *Ruch Lit.* 1932 nr 3. — T. Terlecki: Gawęda o jednym poecie. *Lw. Wiad. Muzyczne i Lit.* 1933 nr 76, 78. — A. Szyperski: Geografia talentów wielkopolskich. Poz. 1934. — M. Janik: Motyw zemsty ludu w poezji polistopadowej. *Pam. Lit.* R. 32 (1935); przedr. w: Na drogach myśli ludowej. Lw. 1936. — T. Terlecki: Nowicjat literacki R. Berwińskiego. *Kronika M. Poz.* 1935 nr 1. — T. Terlecki: Pierwsza synteza twórcza R. Berwińskiego: „Bogunka na Gople". *Kronika M. Poz.* 1935 nr 2-3. — T. Terlecki: R. Berwiński a filozofia niemiecka. *Kronika M. Poz.* 1935 nr 4. — C. Zgorzelski: Poeci-romantycy u grobu dawnych bogów. *Ziemia* 1935. — J. Brzeziński: Filozofia zapomnianego poety. *Wici Wielkopol.* 1936 nr 3. — T. Terlecki: Druga synteza twórcza R. Berwińskiego: Poezje z r. 1844. *Kronika M. Poz.* 1936 nr 2. — T. Terlecki: R. Berwiński a ideologia demokratyczna. Tamże nr 1. — Z. Kasprzycka: Wielkopolski poeta romantyczny R. Berwiński. *Dzien. Poz.* 1937 nr 122. — T. Terlecki: Rodowód poetycki R. Berwińskiego. Poz. 1937. [Rec.: K. Czachowski. *Pion* 1937 nr 27; przedr. w: Pod piórem. Kr. 1947; W. Kubacki. *Wiad. Lit.* 1937 nr 42; M. Tyrowicz. *Przegl. Powsz.* 1937 t. 216; E. Czekalski. *Nowa Książka* 1938 z. 2; H. Michalski. *Ateneum* 1939 nr 3]. — S. Windakiewicz: Romantyzm w Polsce. Kr. 1937. — Z. Kosidowski: Z okresu złotego kultury Poznania. Tygodnik Literacki 1838-1845. Poz. 1938. — A. Wojtkowski: Bibliografia historii Wielkopolski. Poz. 1938. — A. Nowaczyński: W obronie baronowej Z. *Kur. Poz.* 1939 nr 117. — T. Terlecki: Z papierów po R. W. Berwińskim. *Ateneum* 1939 nr 3. —

A. Fischer: Ryszard Wincenty Berwiński. *Lud* 1947 i odb. — M. Kukiel: Przedwiośnie rewolucji i wojna poetów. *Kultura* (Paryż) 1948 nr 6. — N. Obrębska: Życie i twórczość literacka R. Berwińskiego. W wyd.: S. Goszczyń-

ski i R. Berwiński: Wybór pism rewolucyjnych. W-wa 1948. — M. Piszczkowski: Obrońcy chłopów w literaturze polskiej. Cz. 2. Kr. 1948 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 55. — B. Zakrzewski: Rewolucjonizm w polskiej poezji okolicznościowej 1848 r. *Przegl. Zach.* 1948 nr 5. — J. Maciejewski: Wielkopolskie ścieżki wiersza Słowackiego „Do autora Trzech psalmów". *Przegl. Zach.* 1949 nr 11. —

M. Janion: Z narodowej pielgrzymki. Rozdział z monografii o R. Berwińskim. *Pam. Lit.* R. 42 (1951) z. 3/4 i odb. — S. Żółkiewski: Romantyzm polski po r. 1840. *Życie Lit.* 1951 nr 23. — M. Janion: R. Berwiński — poeta rewolucji. *Życie Lit.* 1952 nr 15. — Historia polskiej postępowej myśli społecznej i filozoficznej XIX w. (do r. 1864). *Myśl Filoz.* 1952 z. 1. — M. Janion: Wstęp do wyd.: Księga życia i śmierci. W-wa 1953. [Rec.: M. Olszaniecka. *Pam. Lit.* R. 45 (1954) z. 3; J. W. Gomulicki: Przypomniany romantyk. *Twórczość* 1955 z. 3; J. Rohoziński: Poezje R. Berwińskiego. *Polonistyka* 1955 nr 2]. — B. Zakrzewski: Z dziejów walki o ideologię demokratyczną w Poznaniu w latach 1830-1850. *Przegl. Zach.* 1953; toż: *Studia poznańskie* 1953. — Z. Gosiewska: Uwagi nad językiem „Bogunki na Gople" R. W. Berwińskiego. *Prace Polon.* S. XII (1955). — J. W. Gomulicki: Ryszard Berwiński. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 2. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — Z. Sudolski: Inedita wieku XIX w zbiorach Skimborowicza. *Pam. Lit.* R. 47 (1956) z. 3/4. — S. Walczak: Z teki korespondencji Hipolita Skimborowicza. *Ze Skarbca Kultury* 1956 z. 1. — M. Żmigrodzka: Edward Dembowski i polska krytyka romantyczna. W-wa 1957. — A. Paluchowski: Matka Boska w poezji czasów stanisławowskich i okresu romantyzmu. W zbiorze: M. Jasińska, Z. Jastrzębski, T. Kłak, S. Nieznanowski, A. Paluchowski, S. Sawicki: Matka Boska w poezji polskiej. T. 1. Szkice o dziejach motywu. Lubl. 1959.

BIELAWSKI BRUNO (1831–1861)

Krypt.: B.; B. B.; Bruno B.; Bruno B....

Poeta, pisarz ludowy.

Ur. 4 października 1831 w Nehrybce koło Przemyśla; syn Antoniego, oficjalisty dóbr Bakończyce, i Petroneli z Białoskórskich. Naukę rozpoczął w szkole przemyskiej, potem przeszedł do konwiktu jezuitów we Lwowie, następnie do gimnazjum w Bochni i Krakowie. W 1852 studiował chemię na Uniwersytecie Jagiellońskim, ale po roku porzucił studia i rozpoczął praktykę urzędniczą w skarbowości. W 1854 osiadł u brata gospodarującego w Nehrybce. W 1858 zamieszkał we Lwowie i po krótkiej pracy w Bibliotece Zakładu Ossolińskich objął w lipcu 1859 redakcję pisma dla ludu pt. *Dzwonek.* W tym okresie przyjaźnił się z Walerym Łozińskim i Mieczysławem Romanowskim. W 1860 opuścił Lwów z zamiarem udania się do Włoch w celu wstąpienia do legionów Garibaldiego. Zatrzymał się w Jassach w Rumunii, gdzie wskutek sprzeczki z urzędnikiem telegrafu Trzaskowskim doszło w dniu 17 stycznia 1861 do pojedynku, po którym umarł z ran 21 stycznia 1861.

TWÓRCZOŚĆ

Stary ułan kaznodzieją. Powieść dla ludu. Rkps. Zapowiedź druku podał *Dzien. Lit.* 1858 nr 62.

Drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach: *Dzien. Lit.* (tu wiele wierszy w 1856-1858, 1861; tu m. in.: Opowiadanie pani strażnikowej. 1856 nr 53-54), *Dzwonek. Pismo dla ludu* (tu seria popularnych artykułów i opowiadań w 1859-1860; m. in.: Każdy stan sobie dobry. 1859 nr 4; O miłosiernym kowalu z Wielunia. 1859 nr 17; Piotr Mytnik, czyli nawrócenie pewnego skąpca. 1860 nr 1; Niby bieda, a nie bieda. 1860 nr 17), *Gwiazdka Cieszyńska* (opowiadania w 1854-1859), *Nowiny* (poezje i korespondencje z Krakowa w 1854-1856).

Wydania zbiorowe

Gawędy i powieści. Lw. 1899 *Bibl. Macierzy Pol.* 2.

Zawartość: obok opowiadań Walerego Łozińskiego cztery utwory Bielawskiego przedr. z *Dzwonka,* jw.

OPRACOWANIA

(K. Estreicher): Powieściopisarze w Galicji. *Bibl. Warsz.* 1860 t. 1. — D. (J. Dobrzański): Walery Łoziński i Bruno Bielawski. *Dzien. Lit.* 1861 nr 13-14. — T. T. J. (Z. Miłkowski): Do redakcji Dziennika Literackiego. *Dzien. Lit.* 1861 nr 29. (W sprawie pomnika dla Bielawskiego); przedr. *Czytelnia dla Młodzieży* 1861 nr 12. — Nekrologi: *Gaz. Codz.* 1861 nr 35; *Głos* 1861 nr 29. — K. Estreicher: Bruno Bielawski. *Pam. Lit.* R. 10 (1911) z. 2/3. — J. Starkel: Sprzed laty pięćdziesięciu. *Kalendarz pol. rolnika.* Kr. 1912. — A. Bar. *Pol. słownik biogr.* T. 2 (1936). — K. Dunin Wąsowicz: Czasopiśmiennictwo ludowe w Galicji. Wr. 1952 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 15.

BIELOWSKI AUGUST (1806–1876)

Pseud. i krypt.: A.; A***; A. B.; Aug. B.; A....t B.....ski; Jan Płaza.

Wydawca, poeta, historyk.

Ur. 27 marca 1806 w Krechowicach na Pokuciu; syn Grzegorza, oficjalisty dóbr hrabiego Kalinowskiego, i Marianny z Żędzianowskich. W 1813-1815 uczył się w szkołach w Stanisławowie, następnie do 1823 w szkole i gimnazjum bazylianów w Buczaczu. Od 1823 studiował filozofię i prawo na Uniwersytecie Lwowskim. Utrzymywał się z lekcji prywatnych. W 1825 debiutował jako poeta w lwowskich *Rozmaitościach*. W powstaniu listopadowym walczył w korpusie generała Samuela Różyckiego. Brał udział w bitwach pod Grochowem i Ostrołęką. Po upadku powstania osiadł we Lwowie. W 1831/32 słuchał wykładów uniwersyteckich, ale dyplomu nie uzyskał. Przyjaźnił się z Józefem Dunin Borkowskim i razem dążyli do ożywienia ruchu literackiego w Galicji. W 1834 wydał we Lwowie pierwszy tom noworocznika *Ziewonia*. Drugi tom *Ziewonii* pod jego redakcją został wydany w Pradze (po konfiskacie ukazało się nowe pomnożone wydanie tego tomu w 1839 w Strasburgu). Równolegle z pracą literacką prowadził pracę konspiracyjną. W 1832 należał do spisku nazwanego Związkiem Dwudziestu Jeden, a w 1834 do Związku Przyjaciół Ludu. Za akcję spiskową był więziony w 1834-1836. Po odzyskaniu wolności kontynuował studia na wydziale prawnym i w Akademii Handlowej. W 1840 należał do kierownictwa spisku Sprzysiężenie Demokratów Polskich i przez pewien czas kierował pracą tzw. Urzędu Ziemskiego.

Po 1841 zwrócił się do badań historycznych. W 1845 otrzymał posadę skryptora Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, w 1851 został jego kustoszem, a w 1869 dyrektorem. W 1856-1857 odbył kilka podróży naukowych; był w Wiedniu, Pradze Dreźnie, Lipsku, Monachium, Petersburgu, Moskwie i Berlinie. Był członkiem wielu towarzystw i akademii naukowych polskich i obcych. Proponowano mu katedrę historii w Szkole Głównej w Warszawie, ale propozycji nie przyjął. W 1862-1869 wydawał pismo *Biblioteka Ossolińskich*. Żonaty był dwukrotnie: w 1844 z Kordulą Wisłocką, a po jej śmierci w 1865 z Justyną Wisłocką. Zmarł 12 października 1876 we Lwowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Przedmowa. Dat. Lwów, 24 marca 1837. W wyd.: Antoni Malczewski, jego żywot i pisma. Lw. 1843 (por. Prace edytorskie poz. 4).

2. Dumki. Praga 1838. (Wspólnie z L. Siemieńskim). Wstęp do nich ogł. *Tyg. Lit.* 1838 nr 17; przedr. *Warta* 1882 nr 443.

Tu m. in. pieśń inc.: Za Niemen hen precz!...

3. Scena na murowanym mostku. Zdarzenie prawdziwe opisane przez Jana Płazę. *Tyg. Lit.* 1839 nr 46; odb. (Poz.) 1839.

4. Wiersz dziękczynny Janowi Szlachtowskiemu, Drowi Filozof., kustoszowi Zakł. Ossol., Prof. liter. polsk. we Wszechnicy Lwowskiej; złożony w dzień jego imienin dn. 21 paźdz. 1849 r. od grona pracujących w drukarni tegoż Zakładu. Lw. 1849.

5. Wiersz pożegnawczy oddany Wielmożnemu Panu Adamowi Kłodzińskiemu przy rozstaniu się jego z Zakładem Narodowym imienia Ossolińskich dnia 9 sierpnia 1850 od grona pracujących w drukarni tegoż Zakładu. B. m. r. (1850). (Wyd. bezimiennie).

6. Wstęp krytyczny do dziejów Polski. Lw. 1850.

7. Rzut oka na dotychczasową pierwotną polską historią. *Bibl. Warsz.* 1851 t. 1-3; odb. W-wa 1853.

8. Program wydania Pomników historycznych Polski. *Dzien. Lit.* 1852 nr 14; wyd. osob. Lw. 1852.

9. Poezje. Petersb. 1855 *Skarbczyk Poezji Pol.* t. 6.

10. Przedmowa do: K. Baliński: Męczeństwo Zbawiciela. Lw. 1864.

11. Mistrz Wincenty i jego „Kronika Polska". *Bibl. Warsz.* 1863 t. 2 s. 351-432.

Ogólne studium nad Kroniką i recenzja wydania A. Przezdzieckiego.

12. Genealogia książąt i królów polskich od r. 880-1195. *Bibl. Ossol.* 1866 t. 9; odb. Lw. 1866. (Współautor J. Wagilewicz).

13. Wyniki badań najnowszych o mistrzu Wincentym Kadłubku i jego Kronice. *Na dziś.* T. 1. Kr. 1872.

14. Szymon Szymonowicz. Studium. Kr. 1875 (por. Prace edytorskie poz. 18).

Artykuły, drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Album lw.* Lw. 1862 (tu: Zamość), *Album na korzyść pogorzelców.* Lw. 1844 (tu: Rzeszów i jego okolice), *Athenaeum* (tu: Szymonowicz. 1844 t. 1), *Bibl. Nauk. Zakładu im. Ossol.* (1842-1847; tu m. in.: Początkowe dzieje Polski. 1842 t. 1; Rzut oka na najdawniejsze pomniki naszych dziejów. 1844 t. 11), *Bibl. Ossol.* (red. 1862-1869; tu m. in.: Jan Mazepa i jego listy 1702-1705. 1864 t. 4; Św. Otto i jego żywociarze. 1868 t. 11), *Bibl. Warsz.* (1850-1876; tu m. in.: Pierwsze pomniki języka polskiego. 1853 t. 3; Nagrobek Bolesława Chrobrego. 1857 t. 2; Nowo wykryte poezje Sarbiewskiego. 1876 t. 4), *Czas. Dod. Mies.* (tu: Pokucie. 1857 t. 6), *Dzien. Lit.* (1852-1866; tu m. in.: Nowy zapis na korzyść języka i literatury polskiej. 1852 nr 1; Pierwsze pomniki języka polskiego. 1853 nr 16), *Dzien. Mód Paryskich* (1840-1847; tu m. in.: Przypomnienia z podróży po kraju. 1845 nr 1-2), *Gaz. Codz.* (1852, 1856, 1860), *Dod. Tyg. Gaz. Lw.* (1854-1858), *Głos* (tu: Spominki podkarpackie. 1861 nr 37-39; Łoboda i Nalewajko. 1861 nr 156-158; toż *Tyg. Ilustr.* 1861 nr 117-118), *Haliczanin* (1830; tu m. in.: Trójziele; Wołoska dziewica; Klechda), *Kółko Rodz.* (tu m. in.: Pamiątki trembowelskie. 1860 nr 4-6, 8-13; Krzyżactwo a nauka. 1860 nr 20), *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1862 (tu: Chasdaj-Ibn-Szaprut), *Na dziś.* T. 1. Kr. 1872, *Niezapominajki* (1839), *Ognisko Dom.* (1875),

Pam. AU Wydz. Filol. i Hist.-Filoz. (1875), *Pam. Nauk.* (tu m. in. wiersze: Ucieczka trzech braci z Azowa; Do mego anioła-stróża. 1837 t. 3 nr 9), *Pismo zbior.* J. Ohryzki (tu: Synowie Chrobrego. Ustęp z dziejów Polski. 1859 t. 1), *Podarek dla Płci Pięknej* (tu m. in.: Do K. W. w dzień ślubu. 1850 t. 3), *Prace lit.* Wiedeń 1838 (tu wiersze: Do Julii; Dobosz), *Przegl. Warsz.* (1840-1842; tu m. in.: Do poety. (Przekład z Jazykowa). 1840 t. 1), *Przew. Nauk. i Lit.* (tu: Urodziny Bolesława Krzywoustego i śmierć matki jego, Judyty. 1873 t. 1), *Przyj. Dom.* (1863-1865), *Przyj. Ludu* (1840-1844), *Roczn. Zarządu AU w Kr.* (1874), *Rozmaitości* (Lw.; 1825-1837), *Sobótka. Księga zbior. ... S. Goszczyńskiego.* Lw. 1875 (tu wiersze: W album; Do L. S. W dzień ślubu; Prośba), *Świat Dramatyczny* (1838), *Świętojanka* (tu wiersz: Parobczak. 1842), *Tyg. Ilustr.* (1861 nr 117-118), *Tyg. Lit.* (1838-1841; tu m. in.: O nowej erze słowiańskiej. 1840 nr 10; Myśli do dziejów słowiańskich. 1841 nr 16-19), *Warta* (1882), *Wieniec. Pismo zbior. ofiarowane S. Jachowiczowi.* T. 1. W-wa 1857, *Zbiór pism różnych autorów.* Lw. 1835 (tu: Antoni Malczewski), *Ziewonia* (red. i wyd.; tu Dumy: Sawa; Nastia; Pobojowisko. 1834; Dumy ruskie: Smutek; Spoczynek; Cztery brody. Tamże; Przedsłowie. Bołdy nad Sokołowem w Polanicy; Pieśń o Henryku Pobożnym. Piśmiennictwo Słowian. 1838; Pożegnanie. 1839).

Przekłady

1. Pieśni serbskie: Marko i Wila; Sarajewo; Kochankowie; Narzeczona księcia Stefana; Konda; Daleka; Pamiątki; Duka-Leka; Trzy kukułki; Udana branka; Usługa; Przekleństwo Zeny. *Haliczanin* 1830 t. 2 s. 208-217; Skarga; Prośba; Trzy Greczynki; Rozłączenie;

Strażnica grodu; Damian; Pożegnanie; Służba. *Czasopism Nauk. Księgozbioru Publ. im. Ossol.* 1833 t. 3; Marko i Luty. Bogdan; Śmierć Smailbeja Begzadytia. *Prace lit.* Wiedeń 1838 s. 206-210; Marko i Wila; Duka-Leka; Trzy kukułki. *Dzien. Warsz.* 1853 nr 179-180.

2. Wyprawa Igora na Połowców. Poemat słowiański. Lw. 1833. Wyd. nast.: Złoczów 1903; pt. Słowo o pułku Igora. Brody 1906 *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy* t. 47; pt. Wyprawa Igora na Połowców. Złoczów 1912.

3. J. W. Goethe: Faust. Fragm. pt. Dialog. (Dyrektor Teatru, Poeta, Aktor). Ogł. *Rozmaitości* (Lw.) 1836 nr 37; przedr. *Niezapominajki* 1839 s. 43-53. Przedr. fragm.: *Tyg. Lit.* 1839 nr 2, 20; *Dzien. Mód Paryskich* 1841 nr 19-1842 nr 2; *Podarek dla Płci Pięknej* 1850 t. 4.

Wiersze F. Schillera, zob. Prace edytorskie poz. 3.

Prace edytorskie

1. A. Malczewski: Maria. Powieść ukraińska... z wiadomością o życiu autora. Lw. 1833.

2. A. Malczewski: Maria. Powieść ukraińska tudzież drobne jego prace zebrał i dokumenta objaśniające historię Marii przyłączył i żywot pisarza skreślił... Lw. 1838.

3. F. Schiller: Pienia liryczne... Poprzedzone jego żywotem i ozdobione rycinami. Lw. 1841. Wyd. wznowione. Lw. 1866. (Tu m. in. przekłady A. Bielowskiego).

4. A. Malczewski: Maria oraz drobne utwory. W wyd.: Antoni Malczewski, jego żywot i pisma. Lw. 1843 (por. Twórczość poz. 1).

5. M. Jemiołowski: Pamiętnik towarzysza lekkiej chorągwi, ziemianina województwa bełskiego, obejmujący dzieje Polski od roku 1648 do 1679 spółcześnie, porządkiem lat opowiedziane. Lw. 1850.

6. Sz. Starowolski: Paradoksa koronne publice i privatim potrzebne szlachcicowi polskiemu. Napisane roku 1603. Kr. 1853.

7. P. Trogus: Fragmenta, quorum alia in codicibus manuscriptis Bibliothecae Ossolinianae invenit, alia in operibus, scriptorum maximam partem Polonorum, iam vulgatis primus animadvertit, fragmento pridem nota adjunxit, ac una cum prologis Historiarum Philippicarum et criticis annotationibus edidit... Accedit notitia literaria de Trogo et Index. Lw. 1853.

8. S. B. Linde: Słownik języka polskiego. Wyd. 2 poprawne i pomnożone staraniem i nakładem Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich. T. 1-6. Lw. 1854-1861. Wyd. nast. fotooffsetowe W-wa 1951.

W przedmowie do t. 1 obszerny Żywot S. B. Lindego.

9. J. Dunin Borkowski: Pisma. T. 1-2. Lw. 1856.

Tu w t. 1 obszerny życiorys autora; t. 2 nie dokończony.

10. Żywot ś. Metodego. Lw. 1858.

Wyd. z anonimowego autografu z XIII w. Obok łacińskiego tekstu oryginalnego przekł. pol. wydawcy. Na egzemplarzu Bibl. Nar. dedykacja odręczna: Joachimowi Lelewelowi wydawca.

11. S. Żółkiewski: Pisma. Lw. 1861.

12. J. S. Jabłonowski: Pamiętnik... wojewody ruskiego. Lw. 1862.

13. *Monumenta Poloniae Historica. Pomniki dziejowe Polski.* T. 1. Lw. 1864; t. 2. Lw. 1872; t. 3. Lw. 1878. Wyd. nast.: t. 2 wyd. fotooffsetowe. W-wa 1961.

Zawartość, zob. Estr. I, 107.

14. F. Ciecierski: Pamiętnik... przeora dominikanów wileńskich, zawierający jego i towarzyszów jego przygody, doznane na Sybirze w latach 1797-1801. Lw. 1865.

15. F. Zabłocki: Poezje dotąd nie drukowane. *Bibl. Ossol.* 1866 t. 9.

Kilkanaście wierszy politycznych z czasów Sejmu Czteroletniego, mylnie przypisanych S. Trembeckiemu.

16. W. Kadłubek: Kronika polska. Lw. 1872.

17. J. Pszonka: Pamiętnik ... Z autografu w Bibliotece Ossolińskich znajdującego się wydany. Inwentarz skarbu koronnego z roku 1607. (Lw. 1874) *Bibl. Ossol. Zbiór materiałów do historii Polski* z. 1.

18. Szymon Szymonowicz. 1. Spółcześni i nowsi jego biografowie. 2. Zbiór listów jego i do niego pisanych. 3. Nie drukowane dotąd lub nie objęte w dotychczasowych zbiorach jego poezje. 4. Jego żywot z dołączeniem urzędowych akt wyjaśniających domowe jego stosunki. *Pam. AU w Kr. Wydz. Filol. i Hist.-Filoz.* t. 2 (1875) s. 105-213; odb. Kr. 1875 (por. Twórczość poz. 14).

L i s t y

1. Do L. Nabielaka 8 listów z 1832-1834. Ogł. W. Zawadzki: Ludwik Nabielak. *Przew. Nauk. i Lit.* 1885; odb. Lw. 1886.

2. Do L. Siemieńskiego z 26 stycznia 1833. Ogł. H. Fischówna. *Pam. Lit.* R. 9 (1910).

3. Do W. Hanki 14 listów z 1837-1838. Ogł. W. Francew: Pis'ma k Wiaczesławu Gankie iz sławianskich ziemiel. W-wa 1905.

4. Do W. Chłędowskiego 10 listów z 1840-1841. Ogł. B. Czarnik: Listy A. Bielowskiego do W. Chłędowskiego (1840-1841). *Spr. Zakładu Nar. im. Ossol. za r. 1912.* Lw. 1913 i odb.

5. Do J. I. Kraszewskiego 14 listów z 1842-1874. Autografy Bibl. Jagiel. sygn. 6456, 6461, 6488. 3 listy z 1857-1861 ogł. K. Bartoszewicz. *Przegl. Lit.* 1898 nr 7.

6. Do A. Maciejowskiego z 30 listopada 1846. Ogł. *Księga pam. ... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898).

7. Do K. Szajnochy z 1852. Ogł. K. Kantecki: Żywot K. Szajnochy. W: K. Szajnocha: Dzieła. T. 10. W-wa 1878.

8. Do F. Strońskiego 3 listy z 5 marca 1854, 5 stycznia 1856, 21 stycznia 1857. Ogł. A. Knot: Karty z życia A. Bielowskiego. *Roczn. Bibl.* 1960 z. 1/4.

9. Do J. Majera 2 listy z 1858 i b. d. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2020.

10. Do M. Bersohna 2 listy z 31 stycznia i 4 marca 1865. Ogł. *Nowe Życie* 1924 t. 2 s. 49-51.

Materiały rękopiśmienne znajdują się w Ossol.

OPRACOWANIA

S. GOSZCZYŃSKI: Do A. Bielowskiego 13 listów z 1833-1869. Wyd. S. Pigoń: Listy Seweryna Goszczyńskiego (1823-1875). Kr. 1937 *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* S. II t. 4. — (Wyprawa Igora na Połowców. Rec.): L. SIEMIEŃSKI. *Rozmaitości* (Lw.) 1833 nr 11; S. GOSZCZYŃSKI. *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* 1835 t. 1. — (S. Goszczyński): Nowa epoka poezji polskiej. Tamże i wyd. nast. — (A. Malczewski: Maria. Rec.). *Tyg. Lit.* 1838 nr 10-13. — W. POL: Z wędrówek po ziemi naszej. 1. Listy pisane do żony z podróży po kraju z r. 1840. W: Pamiętniki. Oprac. K. Lewicki. Kr. 1960. — K. W. WÓJCICKI: Augustyn Bielowski. *Przegl. Nauk.* 1843 nr 18. — (M. GRABOWSKI): Pamiętniki o literaturze polskiej między 1830 a 1848 r. Literatura galicyjska. *Dzien. Warsz.* 1851 nr 90-93. — J. I. KRASZEWSKI: (M. Jemiołowski: Pamiętnik. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1851 nr 232-233. — (Wstęp krytyczny do dziejów Polski. Rec.): JULIAN BART. (BARTOSZEWICZ). *Dzien. Warsz.* 1851 nr 85-88, 152-155, 157, 159-160; 1852 nr 14, 16-18; S. L. G. *Czas* 1851 nr 87; D. SZULC. *Gaz. Warsz.* 1851 nr 96-98. — J. BARTOSZEWICZ: O pomysłach historycznych A. Bielowskiego. W-wa 1852.— (P. Trogus: Fragmenta. Rec.): X*. *Gaz. Codz.* 1853 nr 320; *Bibl. Warsz.* 1854 t. 1; J. WAGILEWICZ: Osann o fragmentach Troga wydanych przez Bielowskiego. *Dod. Tyg. Gaz. Lw.* 1854 nr 47-49; przedr. *Bibl. Warsz.* 1855 t. 4; J. BARTOSZEWICZ: Jeszcze o dziejach pierwotnych Polski i o pomysłach Wagilewicza. *Dzien. Warsz.* 1854 nr 331-333, 337, 344. — J. I. KRASZEWSKI: Do A. Bielowskiego 3 listy z 1 czerwca 1857, 25 i 28 czerwca 1861. Ogł. K. Bartoszewicz: Korespondencja J. I. Kraszewskiego. *Przegl. Lit.* 1898 nr 7. — (Wstęp krytyczny do dziejów Polski. Rec.): (M. BALIŃSKI): Listy znad brzegów Krożenty. List V. *Gaz. Warsz.* 1857 nr 253-255; *Przegl. Poz.* 1857 t. 23. — K. KASZEWSKI: (J. Dunin Borkowski: Pisma. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1859 t. 1. — Kronika. Rzym we wrześniu. *Czas. Dod. Mies.* 1859 t. 15. — K. W. WÓJCICKI. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 3 (1860). — J. B. ZALESKI: Do L. Nabielaka list z 20 sierpnia 1860. Ogł. *Przew. Nauk. i Lit.* 1901. — L. HUBERT: (S. Żółkiewski: Pisma. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1862 t. 4. — J. S.: (Królestwo Galicji. Rec.). *Przegl. Europejski* 1862 z. 5-6. — (Mistrz Wincenty i jego kronika. Rec.): A. Bielowski o Kronice Kadłubka. *Dzien. Lit.* 1863 nr 27; G. E. (EHRENBERG). *Bibl. Warsz.* 1863 t. 3. — J. BARTOSZEWICZ: (Królestwo Galicji. Rec.). *Tyg. Ilustr.* 1865 t. 12 nr 317-318. — A. Z. HELCEL: List otwarty ... do A. Bielowskiego o najdawniejszych znanych nadaniach klasztoru benedyktynów w Mogilnie. *Bibl. Ossol.* 1865 t. 6. — (Monumenta Poloniae Historica. Rec.): L. TATOMIR. *Tyg. Nauk.* 1865 nr 8-34; *Czas* 1865 nr 32; (W. ŁOZIŃSKI). *Dzien. Lit.* 1867 nr 48. — (W. GÓRSKI): (F. Schiller: Pienia liryczne. Rec.). *Tyg. Ilustr.* 1866 nr 339. — L. SIEMIEŃSKI: Do A. Bielowskiego o nie drukowanych dotąd poezjach S. Trembeckiego. *Czas* 1866 nr 256. —

A. Brandowski: O pomysłach lechickich pana A. Bielowskiego wobec filologii klasycznej napisał z powodu Monumenta Poloniae Historica ..., Kr. 1868. — F. Waligórski: Wizerunki żyjących znakomitości narodowych. *Strzecha* 1868 nr 1. — W. Grochowski: August Bielowski. *Tyg. Ilustr.* 1869 nr 53-54. — (Monumenta Poloniae Historica. Rec.): L-e. *Przew. Nauk. i Lit.* 1873; C. W. (Walewski). *Bibl. Warsz.* 1873 t. 1; *Wiek* 1873 nr 94. — N.: Listy z Wielkopolski. P. August Bielowski. *Przegl. Lw.* 1874 t. 8. — (Szymon Szymonowicz. Rec.): W. Chomętowski. *Wiek* 1875 nr 223; *Kronika Rodz.* 1875 nr 14; *Ruch Lit.* 1875 nr 19. —

Nekrologi: (A.). *Kronika Rodz.* 1876 nr 22; (b. a.) *Gwiazdka Cieszyńska* 1876 nr 48; B. Ł. (Łoziński). *Tyg. Mód i Powieści* 1876 nr 45; B. Z. *Tyg. Ilustr.* 1876 nr 45; I. Polkowski. *Dzien. Poz.* 1876 nr 239; W. K. Sawicz-Zabłocki. *Ruch Lit.* 1876 nr 43-44; L. Siemieński. *Kronika Rodz.* 1876 nr 23; J. Szujski. *Przegl. Pol.* 1876/77 t. 2; przedr. w: Dzieła. S. I t. 7. Kr. 1889; J. Szujski: Mowa na pogrzebie śp. A. Bielowskiego. *Czas* 1876 nr 239; toż *Kronika Codz.* 1876 nr 91; *Roczn. Zarządu AU w Kr.* 1876; przedr. w: Dzieła, jw.; K. W. Wójcicki. *Kłosy* 1876 nr 590; W. Zawadzki. *Gaz. Pol.* 1876 nr 281; *Biesiada Lit.* 1876 nr 42; *Bluszcz* 1876 nr 44; *Czas* 1876 nr 253; *Dzien. Poz.* 1876 nr 236; *Kronika Codz.* 1876 nr 87-88, 90, 146; *Kur. Codz.* 1876 nr 227; *Nowiny* 1875 nr 15; *Przegl. Lw.* 1876 t. 12; *Szkoła* 1876; *Tyg. Ilustr.* 1876 nr 43; J. Heppen: Nekrologia półroczna. *Tyg. Ilustr.* 1877 nr 69; W. Kętrzyński. *Ateneum* 1877 t. 4; O. Mokrý. *Osvěta* 1877 z. 2; W. Kętrzyński: Żywot śp. A. Bielowskiego. *Spr. z czynności Zakładu Nar. im. Ossol. za r. 1877.* Lw. 1878; przedr. *Warta* 1878 nr 186-188. — ens (K. Kantecki): Siemieński i Bielowski. *Gaz. Lw.* 1877 nr 313-314. — (Szymon Szymonowicz. Rec.): P. Chmielowski. *Niwa* 1877 t. 11; St. Ł. *Ateneum* 1877 t. 1. — E. Świeżawski: August Bielowski. *Bibl. Warsz.* 1877 t. 1 i odb. — W. Zawadzki: Literatura w Galicji. Ustęp z pamiętników. August Bielowski i jego stanowisko literackie. *Przew. Nauk. i Lit.* 1877; przedr. w: Literatura w Galicji (1772-1848). Cz. 2. Lw. 1878 s. 67-77; przedr. w: Pamiętniki życia literackiego w Galicji. Oprac. A. Knot. Kr. 1961. — W. Zawadzki: Dziennikarstwo w Galicji w roku 1848. Lw. 1878; przedr. w: Pamiętniki życia literackiego w Galicji, jw. — D. P.: Z literatury dziejowej. *Nowiny* 1879 nr 57. — S. Smolka: Pomniki dziejowe. *Ateneum* 1879 t. 4. —

K. Estreicher: Wincenty Pol, jego młodość i jego otoczenie (1807-1832). *Przew. Nauk. i Lit.* 1881. — J. Karłowicz: Podanie o Walterze z Tyńca. *Ateneum* 1881 t. 4. — L. Jabłonowski: Pamiętniki. Powst. 1876-1882. Wyd. K. Lewicki. Kr. 1963. — W. Zawadzki: Ludwik Nabielak. Opowieść historyczna. *Przew. Nauk. i Lit.* 1885; odb. Lw. 1886. — J. Zachariasiewicz: Muza czy Meduza. (Kartka z moich wspomnień). *Dla Stryja.* Lw. 1886. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 8 (1892). — S. Zdziarski: Kaczkowski o Ujejskim. *Przegl. Lit.* 1898 nr 14/15-16/17. — S. Inglot: August Bielowski (w 50 rocznicę śmierci). *Słowo Pol.* 1901 nr 277. — B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 1-2. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — M. Rolle: August Bielowski. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 1. W-wa 1901. — S. Zdziarski: Na niwie galicyjskiej. W: Pierwiastek ludowy w poezji polskiej XIX w. Studia porównawczoliterackie. W-wa 1901. —

A. Bielowski. *Kraj* 1906 nr 12. — L. Dębicki: Lwów przed czterdziestu laty. A. Bielowski. W: Portrety i sylwetki. T. 2. Kr. 1906. — T. K. (T. Grot-Bęczkowski): A. Bielowski. (W 100 rocznicę urodzin). *Bluszcz* 1906 nr 16. — H. M.: August Bielowski w setną rocznicę urodzin. *Tyg. Ilustr.* 1906 nr 16. — K. Hartleb: August Bielowski. (Wspomnienie w 100 rocznicę urodzin). *Nasz Kraj* 1906 nr 14. — W. Kętrzyński: August Bielowski — w setną rocznicę jego urodzin. *Gaz. Lw.* 1906 nr 71; toż *Przew. Nauk. i Lit.* 1906 nr 4. — (Słowo o pułku Igora. Rec.). *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1906 nr 121. — B. Czarnik: Daty z lat szkolnych A. Bielowskiego. *Pam. Lit.* R. 9 (1910) i nadb. [Rec.: S. Łempicki. *Książka* 1912 nr 2]. — B. Czarnik: Pierwsze utwory poetyczne A. Bielowskiego. *Spr. z czynności Zakładu Nar. im. Ossol. za r. 1910.* Lw. 1911 i odb. [Rec.: S. Łempicki. *Książka* 1912 nr 2]. — B. Czarnik: Bielowski i Chłędowski. Karta z dziejów umysłowości polskiej w Galicji. *Stulecie Gazety Lwowskiej.* T. 2. Lw. 1912 i odb. [Rec.: S. Łempicki. *Pam. Lit.* R. 11 (1912)]. — B. Czarnik: Mianowanie Bielowskiego skryptorem w Zakładzie Ossolińskich. *Pam. Lit.* R. 11 (1912). — B. Czarnik: Listy A. Bielowskiego do Walerego Chłędowskiego. *Spr. z czynności Zakładu*

Nar. im. Ossol. za r. 1912. Lw. 1913. — T. Kupczyński: Bielowski August. *Sto lat myśli pol.* T. 8 (1913). — K. Sokaniewicz: (Pomniki dziejowe Polski. Rec.). *Kronika Powsz.* 1914 nr 22. — M. Szyjkowski: Schiller w Polsce. Studium historycznoporównawcze. Kr. 1915. —
T. Grabowski: Krytyka literacka w Polsce w epoce romantyzmu (1831-1863). Kr. 1931. — M. Janik: Na drogach myśli ludowej. Lw. 1936. — W. Semkowicz. *Pol. słownik biogr.* T. 2 (1936). — S. Windakiewicz: Romantyzm w Polsce. Kr. 1937. — Z. Kosidowski: Z okresu złotego kultury Poznania. Tygodnik Literacki 1838-1845. Poz. 1938. —
S. Kolbuszewski: Pieśń o Henryku Pobożnym. *Odra* 1946 nr 50. — S. Kolbuszewski: Polsko-czeskie zagadnienia w epoce romantyzmu. *Sobótka* 1947; przedr. pt. Polsko-czeskie stosunki literackie w epoce romantyzmu. W: Romantyzm i modernizm. Kat. 1959. — S. Kieniewicz: Konspiracje galicyjskie 1831-1845. W-wa 1950. — A. Knot: August Bielowski. Uwagi o korespondencji i przyczynki do działalności spiskowej. *Roczn. Zakładu Nar. im. Ossol.* T. 4. Wr. 1953 i odb. — J. W. Gomulicki: August Bielowski. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 1. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — A. Goriaczko-Borkowska: Pieśń historyczna ziewończyków. *Pam. Lit.* R. 50 (1959) z. 3/4 — A. Knot: Karty z życia Augusta Bielowskiego. *Roczn. Bibl.* 1960 z. 1/4. [Rec.: T. S. (Syga): Aleksander Borkowski i inni. *Stolica* 1963 nr 33]. — A. Goriaczko-Borkowska: Z zagadnień galicyjskiego słowianofilstwa. *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr.* S. A. *Nauki Społ. Prace Lit.* II nr 32. Wr. 1961. — J. Skrzypek: U zarania państwa polskiego. *Nowe Książki* 1961 nr 2. (Monumenta Poloniae Historica. T. 1. Rec.). — J. Fisiak: Emendacje polskiego przekładu tekstów staroangielskich w zbiorze A. Bielowskiego Pomniki dziejowe Polski. *Rozpr. Komisji Język. Tow. Nauk. Łódzkiego.* T. 8. Łódź 1962. — K. Poklewska: W kręgu „Ziewonii" i „Dziennika Mód Paryskich". (Z dziejów grup literackich w Galicji lat 1830-1848). *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego.* S. I. *Nauki Hum.-Społ.* z. 25. Łódź 1962. — H. Barycz: Joachim Lelewel w życiu Galicji i Krakowa. W: Wśród gawędziarzy, pamiętnikarzy i uczonych galicyjskich. Studia i sylwety z życia umysłowego Galicji XIX w. T. 1. Kr. 1963. — A. Kamiński: Polskie związki młodzieży (1804-1831). W-wa 1963. — Z. Niedziela: Vuk Karadžić i serbskie pieśni ludowe we Lwowie do roku 1864. *Pam. Słowiański* t. 15 (1964).

BLIZIŃSKI JÓZEF FRANCISZEK (1827–1893)

Krypt.: J. B.; X.

Komediopisarz, nowelista.

Ur. 10 marca 1827 w Warszawie; syn Augusta i Marii Ogończyk Zakrzewskiej. Pochodził z rodziny szlacheckiej. Kształcił się w warszawskim Gimnazjum Gubernialnym w 1837-1843, następnie uczęszczał na tzw. kursy prawne, lecz ich nie ukończył. W 1844 przez kilka miesięcy pracował jako aplikant Komisji Spraw Wewnętrznych, następnie opuścił Warszawę, aby gospodarować na wsi w odziedziczonych na Kujawach Choceniu i Bodzanówku. Około 1859 wyjechał na krótko za granicę. Od 1860 współpracował z *Gazetą Codzienną* przesyłając do niej korespondencje i materiały do etnografii ziemi kujawskiej; utrzymywał wówczas ścisły kontakt z Józefem Ignacym Kraszewskim jako redaktorem pisma. Brał udział w powstaniu styczniowym. W 1874 ożenił się z Pauliną Sokołowską i zamieszkał w Warszawie. W 1876 przeniósł się do nabytego przez siebie majątku Bóbrki w Sanockiem. W 1877 na konkursie dramatycznym w Krakowie otrzymał pierwszą nagrodę za komedię *Pan Damazy*. Od 1888 mieszkał w Krakowie i pracował w Bibliotece Jagiellońskiej. Zmarł w Krakowie 29 kwietnia 1893.

TWÓRCZOŚĆ

1. Imieniny. Fraszka sceniczna w 1 akcie wierszem. *Gaz. Codz.* 1860 nr 293-302 (z przerwami).

Pierwsza redakcja pt. Konkurenci. Komedia w 1 akcie. Powst. 1859. Rkps zniszcz. w 1944.

2. Urok. Piosenka-mazurek. W-wa 1860.

3. Typy i obrazki wiejskie. Powst. 1861. Nie wyd. Rkps zniszcz. 1944. Fragm. ogł. pt. 1. Gospodarz postępowy. 2. Gospodarz partacz. *Tydzień Pol.* 1879 nr 23; przedr. pt. Z typów i obrazków wiejskich. *Kur. Warsz.* 1880 nr 198; *Świat Powieściowy* 1880/81 nr 6.

Zawartość całości: 1. Gospodarz postępowy; 2. Gospodarz partacz; 3. Agronomowie i agronomowie; 4. Pałac i dworek; 5. Jaśnie Wielmożni i Wielmożni.

4. Panna z posagiem. Komedia w jednym akcie. Powst. 1867; wyst. W-wa 1893; wyd. *Świat* 1893 nr 18 - 1894 nr 1; wyd. osob. Lw. (1893).

Pierwotny tytuł: Konkurent zza Wisły.

5. Przezorna mama. Komedia w trzech aktach, wierszem. Wyst. Ciechocinek 1871; wyd. *Gaz. Pol.* 1871 nr 1-9; wyd. osob. Lw. 1878 *Bibl. Teatrów Amatorskich* nr 4; toż Lw. 1907; toż Lw. 1922; przedr. zob. poz. 15.

Pierwotna redakcja pt. Starsza czy młodsza? Komedia w 1 akcie. Rkps zniszcz. 1944.

6. Marcowy kawaler. Krotochwila w 1 akcie. Wyst. i wyd. W-wa 1873. Wyd. nast.: W-wa 1875; Lw. (1879) *Bibl. Teatrów Amatorskich* nr 17; toż Lw. 1900; toż Lw. (1910); toż Lw. ok. 1925; przedr. zob. poz. 15.

7. Wilk w baraniej skórze. Komedia w 2 aktach. Powst. 1873. Nie wyd. Rkps zniszcz. 1944.

8. Chleb ludzi bodzie. Komedia w 1 akcie. Powst. 1873 lub 1874; wyst. W-wa 1875; wyd. Lw. 1879 *Bibl. Teatrów Amatorskich* nr 14; przedr. zob. poz. 15.

Utwór poświęcony J. I. Kraszewskiemu.

Przeróbka pt. Mośkowe swaty, zob. poz. 13; pt. Zięć dla parady, zob. poz. 26.

9. Ojczulek. Komedia w 1 akcie. *Tyg. Ilustr.* 1874 nr 346. Red. 2 pt. Uczuciowi. Komedia w 2 aktach. Wyst. W-wa 1874; wyd. *Bluszcz* 1883 nr 30-37; wyd. osob. Lw. 1883. Wyd. nast.: pt. Opiekun w zalotach. Lw. 1887 *Bibl. Teatrów Amatorskich* nr 40; toż Lw. 1908; toż Lw. (1933).

10. Dziwolągi. Szkice i obrazki. Ilustr. F. Kostrzewski. W-wa 1876.

Zawartość: Kłopoty paniczyka; Rycerze kieliszkowi; Pierwsze kolce w literackim zawodzie. (*Tyg. Ilustr.* 1865 nr 316); Dyletant; Uprzedzenia sąsiedzkie. Obrazek obyczajowy. (*Tyg. Ilustr.* 1867 nr 420); Polowanie na wróble; Pan Kalasanty; Klucz do serca panny Julii; Sprawa honorowa. Humoreska. (*Tyg. Ilustr.* 1873 nr 271-273); Rekreacje Zefirka. (*Tyg. Ilustr.* 1866 nr 350; por. poz. 18); Pan Maciej; Karierowicz; Wyprawa pana Prota. Humoreska. (*Tyg. Ilustr.* 1867 nr 382, 384; por. poz. 18); Kredyt sąsiedzki.

11. Pan Damazy. Komedia w czterech aktach. Wyst. Kr., W-wa 1877; wyd. *Tyg. Ilustr.* 1877 nr 84-97; wyd. osob. pt. Pan Damazy. Komedia konkursowa w 4 aktach. Lw. 1878 *Bibl. Teatrów Amatorskich* nr 7; toż Lw. 1921; przedr. zob. poz. 15; Złoczów ok. 1925 *Bibl. Powsz.* nr 1082-1084; oprac. Z. Tempka-Nowakowski. Kr. (1921) *BN* I, 38; toż wyd. 2 przejrzane Kr. 1927; oprac. Z. Wasilewski. W-wa 1951; toż wyd. 2 W-wa 1953 (luty); toż wyd. 3 W-wa 1953 (grudzień); oprac. Z. Żabicki. Wr. 1955 *Nasza Bibl.*; oprac. J. Garbaczowska wyd. 3 zmienione. Wr. 1957 *BN* I, 38.

Rkps (fragm.) zniszcz. 1944.

Komedia ta uzyskała pierwszą nagrodę na konkursie dramatycznym w Krakowie w 1877.

Przekł. czeski: Pan Damian. Tłum. A. Schwab-Polabský. Praga 1886 *Ochotnické divadlo* t. 26; wyd. 2 Praga (1908).

Przekł. niem.: A. C. i Voigt. 1877.

12. Mąż od biedy. Komedia w 1 akcie. Wyst. W-wa 1878; ogł. *Kur. Warsz.* 1878 nr 121-133 (z przerwami); wyd. osob. Lw. 1879 *Bibl. Teatrów Amatorskich* nr 11; toż wyd. 2 Lw. 1899; toż Lw. ok. 1925; przedr. zob. poz. 15.

Przekł. ros.: A. Griniewskij: Muż po obstojatielstwam. *Trud* 1899 nr 10.

13. Mośkowe swaty. Komedia w 1 akcie. *Wiek* 1881 nr 37-47; wyd. osob. Lw. 1881.

Rkps zniszcz. 1944.

Jest to przeróbka poz. 8; por. poz. 26.

14. Rozbitki. Komedia w czterech aktach. Wyst. 1881; akt I ogł. *Tydzień Pol.* 1881 nr 34-36; całość ogł. *Wiek* 1881 nr 168-207; przedr. zob. poz. 15; wyd. osob. Lw. 1882 *Bibl. Teatrów Amatorskich* nr 22; toż Lw. (1908); Lw. 1924; oprac. Z. Wasilewski. W-wa 1951; oprac. J. Garbaczowska. Wr. 1953 *BN* I, 143.

15. Komedie. Lw. 1882. Wyd. nast.: wznowione i pomnożone Lw. 1890.

Zawartość: poz. 5, 11, 12, 8, 6, 14; w wyd. nast. także poz. 16. Dla każdej komedii odrębna paginacja.

16. Ciotka na wydaniu. Komedia w jednym akcie. Wyst. Kr. 1883; ogł. *Niwa* 1883 t. 24 z. 216; wyd. osob. Lw. 1884 *Bibl. Teatrów Amatorskich* nr 32; toż wyd. 2 Lw. 1890; toż wyd. 3 Lw.

1899; toż Lw. ok. 1925; toż Kat. (1945); toż Kat. (1948). Przedr. zob. poz. 15.

17. Szach i mat. Komedia w czterech aktach. Akt I ogł. *Echo Muzyczne i Teatr.* 1884 nr 58-65; całość wyst. pt. Karierowicz. Komedia w 4 aktach. Lw. 1885; wyd. osob. pt. Szach i mat. („Karierowicz"). W-wa 1886; wyd. nast.: Lw. 1925 *Bibl. Teatrów Amatorskich* nr 164.

18. Wyprawa pana Prota. Rekreacje Zefirka. Lw. (1884) *Bibl. Mrówki* t. 176.
Por. poz. 10.

19. Nowe humoreski. Lw. 1885 *Bibl. Powieści.*

Zawartość: Mój pierwszy frak. (*Gaz. Lw.* 1882 nr 241-248; toż *Słowo* 1882 nr 284-294); O co im poszło; Składkowy obiadek. (Ogł. pt. Obiad składkowy. *Ognisko Dom.* 1875 nr 60); Ostatni figiel pana wojszczyca. (*Bluszcz* 1882 nr 44-45; toż *Gaz. Kr.* 1882 nr 79-82); Sielanka pana Michała. (*Czas* 1882 nr 116-117); O koniu, co zjadł sam siebie.

Przekł. czeski: Poslední konsek páně wojščicův. Tłum. J. F. Khun. Praga 1897 *Knihovna lidu* t. 67.

Przekł. niem.: (Składkowy obiadek). *Wiener Allgemeine Zeitung* 1888 nr 3043.

20. Lekkoduch. Komedia w 4 aktach. Wyst. W-wa 1886; ogł. W-wa 1887. (Współautor: Zygmunt Sarnecki, wg jego powieści: Złote serce).

21. Mąż w drodze. Komedia w 1 akcie. Wyst. Lw. 1887; ogł. *Kur. Warsz.* 1887 nr 316-332; wyd. osob. Lw. (1888) *Bibl. Mrówki* t. 256.

22. Barbaryzmy i dziwolągi językowe. Kr. 1888.

23. Psoty małżeńskie. Szkice. W-wa 1888.

Zawartość: Nieszczęście. (*Kur. Codz.* 1888 nr 315-316); Mąż na urlopie. (*Dzien. Pol.* 1889 nr 52-53, 55, 57); Co ją mogło obrazić? (*Nowa Reforma* 1888 nr 292-293).

24. Dzika różyczka. Komedia w jednym akcie. Wyst. Poz. 1889; ogł. *Przegl. Pol.* 1888/89 t. 4; odb. Kr. 1889. Wyd. 2 Poz. 1929 *Scena Pol.* nr 28.

25. Nowele. Humoreski. Wiedeń (1890) *Bibl. Rodz.* nr 20.

Zawartość: Baba. Nowela. (*Przegl. Lit. i Artyst.* 1883 nr 16/17-20/21); Tragikomedie małżeńskie; Co za szkoda! Fantasmagoria. (*Rola* 1883 nr 1-2); Stary Azor i młody Azor. (*Kur. Warsz.* 1888 nr 263); Nie od razu Kraków zbudowano; My tak zawsze. (*Kur. Pol.* 1889 nr 32).

26. Zięć dla parady. Komedia w 1 akcie. W-wa 1892 *Teatr Amatorski* (nr 2).
Rkps zniszcz. 1944.

Jest to przeróbka poz. 8 i 13.

27. Chwast. Komedia w trzech aktach. Wyst. Lw. 1893; wyd. W-wa 1894.
Rkps (fragm.) zniszcz. 1944.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Ananas* (1889), *Bibl. Warsz.* (1893), *Bluszcz* (1882-1883), *Bukiet dla Pań* (1892), *Czas* (1882), *Dzien. Pol.* (1889), *Echo* (1878), *Echo Muzyczne i Teatr.* (1883-1884; tu m. in.: Pierwsze fiasco. 1883 nr 11), *Enc. powsz.* Orgelbranda (tu art. na R i S, 1865), *Gaz. Codz.* (1860-1861), *Gaz. Kr.* (1882), *Gaz. Lw.* (1882 nr 241-248), *Gaz. Pol.* (1868-1869, 1871; tu m. in.: Przygody paniczyka. Powieść spisana z pamiętnika. 1868 nr 208-215), *Kłosy* (tu: Sąsiedzi. 1866 nr 77-78), *Krakowianka* (tu: Powitanie dziedzica. 1891; Mąż wdowy. 1892), *Kur. Codz.* (1888 nr 315-316), *Kur. Pol.* (1889-1892; tu m. in.: Michał Bałucki i jego czarna magia. 1889 nr 39; Suknia z Paryża. Humoreska. 1890 nr 260, 262, 264; Śluby kawalerskie. 1891 nr 343), *Kur. Warsz.* (1878, 1880, 1887-1892), *Myśl* (Kr.; tu: Podanie rodzinne. Urywek z własnych wspomnień. 1891 nr 1), *Niwa* (1883 t. 24), *Nowa Reforma* (1888-1889), *Nowiny* (1876 nr 1-4), *Ognisko Dom.* (1875 nr 60), *Przegl. Lit. i Artyst.* (1883, 1885; tu m. in.: Warszawiak na wsi. Opowiadanie. 1885 nr 1/2-3/4), *Przegl. Pol.* (1888/89 t. 4), *Przyj. Dom.* (1886), *Rola* (1883 nr 1-2), *Słowo* (1882, 1891), *Śmigus* (1890 nr 1), *Świat* (Kr.; 1888, 1892-1893), Śpiewnik polski. Lw. 1879 *Bibl. Mrówki* t. 4 (tu: Mazurek do Zosi. Omyłkowo podpisany nazwiskiem Wł. Belzy), *Świat Powieściowy* (1880/81), *Tydzień* (Lw.; 1877-1878), *Tydzień Pol.* (1879, 1881), *Tyg. Ilustr.* (1865-1868, 1873, 1877), *Upominek. Księga zbior. na cześć E. Orzeszkowej.* Kr. 1893 (tu: Urywek z nie wydanej komedii), *Wędrowiec* (tu: Dwie strony medalu. Dramat we dwóch balladach, nie tak smutny, jakby się zdawało. I. Halina. Powst. 1862; II. Intermezzo; III. Zośka. Powst. 1865. Ogł. 1893 nr 40), *Wiek* (1881).

Po śmierci autora drobne utwory ogł.: *Świat* (Kr.; tu: Tak sobie. 1894 nr 14), *Kur. Pol.* (tu: Zawzięci. Opowiadanie z lat ubiegłych. 1898 nr 192-198).

Ponadto kilka wierszy ogł. A. Dobro-

wolski: Józef Bliziński. Zarys biograficzno-literacki. Kr. 1894 (tu: wiersze z 1861-1867: Sen; Życzenie; Kobieta-kotka; Szkic libretta opery w 5 aktach pt. Partyzant; tu także informacje o piosenkach J. Blizińskiego i jego zaginionych rękopisach).

Przekłady

1. A. Dumas (ojciec): Mistrz Adam. W-wa 1850.

2. A. Dumas (ojciec): Benvenuto Cellini. T. 1-5. W-wa 1851.

3. P. Féval: Łowy królewskie. T. 1. W-wa 1851.

4. A. Maquet: Sylvandira. W-wa 1852.

5. P. Chapelle, M. Marc: Pięć lat. Komedia w 1 akcie. W-wa b. r.

6. F. A. Duvert, A. Lausanne, T. de Vaux Rouxel: Człowiek bez czucia. W-wa b. r.

Wydania zbiorowe

1. Obrazki. Z przedmową P. Chmielowskiego. W-wa 1898.

Zawartość: My tak zawsze; Nie od razu Kraków zbudowano; Co ją mogło obrazić?; Pajączek; Suknia z Paryża; A to się złapał! Humoreska; Nieboszczyk. Obrazek z prawdziwego zdarzenia; Powitanie dziedzica; Święta familijne. Obrazek z życia; Safandulski. Humoreska; Na cmentarzu. Nowela.

2. Dziwolągi i humoreski. (Przedmowa J. Garbaczowskiej. Wybór tekstów, ilustracji oraz przypisy: Z. Wasilewski. Opracowanie tekstów oraz nota wydawcy J. Pociecha). Kr. 1962.

Zawartość: Pan Kalasanty; Pierwsze kolce w literackim zawodzie; Rekreacje Zefirka; Sąsiedzi; Wyprawa pana Prota; Uprzedzenia sąsiedzkie; Sprawa honorowa; Rycerze kieliszkowi; Pan Maciej; Polowanie na wróble; Klucz do serca panny Julii; Dyletant; Karierowicz; Obiad składkowy; Sielanka pana Michała; A to się złapał!; Mój pierwszy frak; Ostatni figiel pana wojszczyca; Baba; Nie od razu Kraków zbudowano; O co im poszło?; Stary Azor i młody Azor; Tragikomedie małżeńskie; Lekko przyszło, lekko poszło; Suknia z Paryża; Nieboszczyk; Podanie rodzinne; Powitanie dziedzica; Safandulski; Na cmentarzu; Święto familijne.

Listy

1. Do J. I. Kraszewskiego 7 listów z 1861-1867. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6461, 6488.

2. Do O. Kolberga z 23 marca i 26 kwietnia 1865 oraz 19 października 1866 (fragm.). Ogł. R. Wojciechowski: Z dziejów jednej przyjaźni. Na marginesie „Kujaw" O. Kolberga: *Lit. Lud.* 1963 nr 2/3.

3. Do A. Wilczyńskiego 3 listy z 1877-1878. Ogł. w art.: Trzy listy o „Panu Damazym". *Prosto z mostu* 1935 nr 43.

OPRACOWANIA

Zarys monograficzny: A. Dobrowolski: Józef Bliziński. Zarys biograficzno-literacki. Kr. 1894. [Rec.: N. (A. Niemojewski). *Wędrowiec* 1895 nr 1; *Ateneum* 1895 t. 2].

(Chleb ludzi bodzie. Rec. teatr.): -F.-. *Kur. Codz.* 1873 nr 189; A-ry (M. Dzieduszycki). *Tydzień* 1875 nr 41; J. *Kur. Codz.* 1876 nr 112; *Czas* 1876 nr 84. — (Ojczulek. Rec. teatr.): -J-. *Kur. Codz.* 1874 nr 173; J. K. (Kotarbiński). *Niwa* 1874 t. 6; *Tyg. Romansów i Powieści* 1874 nr 294; St. K. (Krzemiński). *Kłosy* 1874 nr 476; E. Lubowski. *Bluszcz* 1874 nr 33; S. M. Rzętkowski. *Tyg. Ilustr.* 1874 nr 346; Zg. (D. Zgliński-Freundensohn). *Przegl. Tyg.* 1874 nr 33; E. Lubowski. *Bibl. Warsz.* 1875 t. 2. — (Dziwolągi. Rec.): K. W. (Wójcicki). *Bibl. Warsz.* 1876 t. 2; *Tyg. Ilustr.* 1876 nr 6; J. Tretiak. *Tydzień* 1877 nr 30. — Józef Bliziński. *Biesiada Lit.* 1877 nr 97. — (Mąż od biedy. Rec. teatr.): -X-. *Gaz. Pol.* 1878 nr 132; Ilasiewicz. *Ruch Lit.* 1878 nr 14; K. Kaszewski. *Tyg. Powsz.* 1878 nr 24; F. H. L. (Lewestam). *Kłosy* 1878 nr 677; E. Lubowski. *Bluszcz* 1878 nr 26; Al. Pół. (A. Niewiarowski). *Echo* 1878 nr 132; W. Noskowski. *Tyg. Ilustr.* 1878 nr 130; p. o. *Kur. Codz.* 1878 nr 132; Orgon (Z. Sarnecki). *Echo* 1878 nr 103; *Czas* 1878 nr 116; J. T. (Tretiak). *Tydzień* 1878 nr 31; *Wiek* 1878 nr 132; Z obrazka J. Blizińskiego „Mąż od biedy". *Wiek* 1878 nr 103; *Kur. Codz.* 1878 nr 104; F. W.: Przegląd teatralny za rok 1878. *Bibl. Warsz.* 1879 t. 4. —

(Mośkowe swaty. Rec. teatr.): K. Kaszewski. *Kłosy* 1881 nr 828; E. Lubowski. *Tyg. Ilustr.* 1881 nr 281; Orgon (Z. Sarnecki). *Echo* 1881 nr 99; -X-. *Gaz. Pol.* 1881 nr 99; *Kur. Codz.* 1881 nr 99; *Kur. Por.* 1881 nr 123; *Nowiny* 1881 nr 123; *Tyg. Powsz.* 1881 nr 21-22; Nemo (A. Mieszkowski): Komedie Blizińskiego. *Czas* 1882 nr 70. — (op.): (Mąż od biedy. Rec. teatr.). *Kur. Por.* 1882 nr 201. — (Ciotka na wydaniu. Rec. teatr.): A. Z. *Przegl. Lit. i Artyst.* 1883 nr 24; Bolesław Cz. (Czerwieński). *Gaz. Nar.* 1883 nr 265; L. K. *Czas* 1883 nr 264;

ORGON (Z. SARNECKI). *Gaz. Lw.* 1883 nr 270; No... No...: Spod Wawelu. *Bibl. Warsz.* 1884 t. 2. — AL. R. (RAJCHMAN): Józef Bliziński. *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1883 nr 501. — (Uczuciowi. Rec. teatr.): *Przegl. Lit. i Artyst.* 1883 nr 20/21; L. K. *Czas* 1883 nr 229; ORGON (Z. SARNECKI). *Gaz. Lw.* 1883 nr 153; *Dzien. Pol.* 1883 nr 151; No... No...: Spod Wawelu. *Bibl. Warsz.* 1884 t. 2. — M. G. (GAWALEWICZ): Nasz współczesny dramat i komedia. *Tyg. Powsz.* 1884 nr 26-30. — J. KOTARBIŃSKI: Józef Bliziński. *Echo Muzyczne i Teatr.* 1884 nr 23-24. —

(Nowe humoreski. Rec.): S. T. (TARNOWSKI). *Przegl. Pol.* 1884/85 t. 4; B. CZERWIEŃSKI. *Gaz. Nar.* 1885 nr 77; T. T. JEŻ (Z. MIŁKOWSKI). *Kraj* 1885 nr 42; M. (A. MIESZKOWSKI). *Przegl. Lit. i Artyst.* 1885 nr 7/8; *Tyg. Powsz.* 1885 nr 38; E. Z. (SEDLACZEK). *Kłosy* 1885 nr 1052; Z. *Prawda* 1885 nr 16; *Biesiada Lit.* 1885 nr 30. —

(Karierowicz. Rec. teatr.): *** (A. KRECHOWIECKI). *Gaz. Lw.* 1885 nr 262; L. K. *Czas* 1885 nr 263; NEMO (A. MIESZKOWSKI). *Przegl. Lit. i Artyst.* 1885 nr 16-18; O. *Gaz. Lw.* 1885 nr 259; R. P. *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1885 nr 264; *Gaz. Nar.* 1885 nr 262; *Kur. Por.* 1885 nr 319; *** (A. KRECHOWIECKI). *Gaz. Lw.* 1886 nr 42. — J. L.: (Ciotka na wydaniu. Rec. teatr.). *Tydzień* (Piotrków) 1886 nr 32. — (Lekkoduch. Rec. teatr.): *Czas* 1886 nr 280; *Kur. Por.* 1886 nr 339; Cz. *Kur. Codz.* 1887 nr 234; G. *Tyg. Mód i Powieści* 1887 nr 41; H. (N. HIRSZBAND). *Prawda* 1887 nr 36; *** (A. KRECHOWIECKI). *Gaz. Lw.* 1887 nr 12; St. M. Rz. (RZĘTKOWSKI). *Kur. Warsz.* 1887 nr 234; (S. P.) (S. SCHNÜR-PEPŁOWSKI). *Dzien. Pol.* 1887 nr 16; ALFA (W. ZIELIŃSKI). *Przegl. Tyg.* 1887 nr 1; *Kur. Por.* 1887 nr 235. — (S. P.) (S. SCHNÜR-PEPŁOWSKI): (Mąż od biedy. Rec. teatr.). *Dzien. Pol.* 1886 nr 92. — Z. SARNECKI: Poeci i komediopisarze. I. Józef Bliziński. *Kłosy* 1886 nr 1111-1112. — (Mąż w drodze. Rec. teatr.): (S. P.) (S. SCHNÜR-PEPŁOWSKI). *Dzien. Pol.* 1887 nr 297; K. SKRZYŃSKI. *Gaz. Lw.* 1887 nr 247; Z-z. *Przegl. Polit.* 1887 nr 253-254; *Czas* 1888 nr 295. —

(Barbaryzmy i dziwolągi językowe. Rec.): K. P. *Czas* 1888 nr 269-270; M. MACISZEWSKI. *Muzeum* 1888; (A. MAZANOWSKI). *Przegl. Tyg.* 1888 nr 51; (S. ROSOWSKI). *Przegl. Tyg.* 1888 nr 46; rs: Stabilizowanie błędów językowych... w naszej „żurnalistyce". *Kraj* 1888 nr 45; POSEŁ PRAWDY (A. ŚWIĘTOCHOWSKI): Bliziński o barbaryzmach i dziwolągach językowych. *Prawda* 1888 nr 47; S. TARNOWSKI. *Przegl. Pol.* 1888/89 t. 2; ZOIMEK: Język „galicyjski". *Świat* 1888 nr 21; *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1888 nr 278; L. JENIKE. *Życie* 1889 nr 5; A. M. L. (LISIECKA z MYCIELSKICH). *Przegl. Powsz.* 1889 t. 21. —

(Ciotka na wydaniu. Rec. teatr.): ITEM (G. CZERNICKI). *Rola* 1888 nr 50; SKIERKA (C. JANKOWSKI). *Kraj* 1888 nr 49; K. KASZEWSKI. *Kłosy* 1888 nr 1222; E. LUBOWSKI. *Tyg. Ilustr.* 1888 nr 309; A. P. (POLIŃSKI). *Kur. Por.* 1888 nr 329; G. C. *Biesiada Lit.* 1889 nr 4; S. KRZEMIŃSKI. *Bluszcz* 1889 nr 3; SPEKTATOR. *Niwa* 1889 nr 1. — (Dzika różyczka. Rec. teatr.): A-N. *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1889 nr 269; (G. ZAPOLSKA). *Przegl. Tyg.* 1889 nr 6. — Jubileusz Blizińskiego. *Kur. Por.* 1889 nr 80. — E. LUBOWSKI: Józef Bliziński. *Tyg. Ilustr.* 1889 nr 327. — POSEŁ PRAWDY (A. ŚWIĘTOCHOWSKI): Jubileusz Blizińskiego. *Prawda* 1889 nr 14. — AD. BR.: (Ciotka na wydaniu. Rec. teatr.). *Kur. Codz.* 1890 nr 281. — (Dzika różyczka. Rec. teatr.): A. DOBROWOLSKI. *Kur. Pol.* 1890 nr 105; *Dzien. Pol.* 1891 nr 23. — ZOIL (H. GLIŃSKI): (Ciotka na wydaniu. Rec. teatr.). *Kraj* 1891 nr 50. — Dziennik rosyjski o Blizińskim. *Kur. Pol.* 1891 nr 55. — ZOIL (H. GLIŃSKI): (Mąż od biedy. Rec. teatr.). *Kraj* 1891 nr 41. — △: (Nowele. Humoreski. Rec.). *Kur. Pol.* 1891 nr 41. — P. CHMIELOWSKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 8 (1892). — ZOIL (H. GLIŃSKI): (Lekkoduch. Rec. teatr.). *Kraj* 1892 nr 41. —

Nekrologi: L. RYDEL. *Przegl. Pol.* 1892/93 t. 4; A. Z. *Słowo* 1893 nr 99; W. BOGUSŁAWSKI. *Gaz. Pol.* 1893 nr 99; P. CHMIELOWSKI. *Wiek* 1893 nr 102-104, 106-107, 110-111; *Tyg. Ilustr.* 1893 nr 168; M. G. (GAWALEWICZ). *Kur. Por.* 1893 nr 118; W. GOMULICKI. *Tyg. Ilustr.* 1893 nr 175; (ja). *Dzien. Pol.* 1893 nr 120; KL. J. (JUNOSZA-SZANIAWSKI). *Wędrowiec* 1893 nr 18; A. K. (KRECHOWIECKI). *Gaz. Lw.* 1893 nr 99; S. KRZEMIŃSKI. *Bluszcz* 1893 nr 20-21; A. MIESZKOWSKI. *Kur. Codz.* 1893 nr 119; MŁ. SY. *Biesiada Lit.* 1893 nr 19; P. *Gaz. Warsz.* 1893 nr 115; K. SPORZYŃSKI. *Przegl. Tyg.* 1893 nr 18; K. ZALEWSKI. *Kur. Warsz.* 1893 nr 119, 122-123; *Ateneum* 1893 t. 2; *Bibl. Warsz.* 1893 t. 2; *Dzien. dla Wszystkich* 1893 nr 99, 105; *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1893 nr

502; *Gaz. Lw.* 1893 nr 99; *Gaz. Nar.* 1893 nr 100; *Głos* 1893 nr 18; *Kronika Rodz.* 1893 nr 10; *Kur. Codz.* 1893 nr 117; *Kur. Lw.* 1893 dod. do nr 121; *Kur. Pol.* 1893 nr 118-123; *Nowa Reforma* 1893 nr 99; *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1893 nr 100; *Przegl. Tyg.* 1893 nr 18; *Rola* 1893 nr 18. —

A. K.: Pogrzeb śp. J. Blizińskiego. *Kur. Warsz.* 1893 nr 123. — Średnik (K. Bartoszewicz): Pogrzeb Blizińskiego. *Kraj* 1893 nr 18. — K. Bartoszewicz: Ze wspomnień o Blizińskim. *Kraj* 1893 nr 18-19. — Dola komediopisarza polskiego. *Dzien. Pol.* 1893 nr 116. — Ostatnie chwile Blizińskiego. *Wiek* 1893 nr 99. —

(Panna z posagiem. Rec. teatr.): (B.). *Gaz. Warsz.* 1893 nr 325; W. Bogusławski. *Gaz. Pol.* 1893 nr 280; M. G. (Gawalewicz). *Kur. Por.* 1893 nr 339; W. Janowski. *Głos* 1893 nr 50; G. Kempner. *Przegl. Tyg.* 1893 nr 50; S. Krzemiński. *Bluszcz* 1893 nr 50; E. Lubowski. *Tyg. Ilustr.* 1893 nr 207; A. Mieszkowski. *Kur. Codz.* 1893 nr 338; P. *Wiek* 1893 nr 280; Al. R. (Rajchman). *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1893 nr 532; Urbanus. *Kraj* 1893 nr 50; Selika (C. z Zaleskich Walewska). *Prawda* 1893 nr 50. — Spectator: Józef Bliziński. *Kolce* 1893 nr 18. — J. St. (J. Tokarzewicz): Józef Bliziński. Życiorys. *Kraj* 1893 nr 18. — Wiadomości bieżące. Zgon Blizińskiego. *Kur. Warsz.* 1893 nr 119. — A. Dobrowolski: Ze świeżych dziejów naszej komedii. J. Bliziński. *Ateneum* 1894 t. 2. — (Panna z posagiem. Rec. teatr.): W. Bogusławski. *Bibl. Warsz.* 1894 t. 3; Wł. M. (Maleszewski). *Biesiada Lit.* 1894 nr 3; K. Zalewski: Geneza komedii Blizińskiego „Panna z posagiem". *Kur. Warsz.* 1894 nr 1. — ...iński: (Mąż od biedy. Rec. teatr.). *Kur. Por.* 1895 nr 7. —

Bliziński Józef. *Kurier Warszawski. Książka jubileuszowa 1821-1896.* W-wa 1896. — (Mąż od biedy. Rec. teatr.): J. M. *Wiek* 1896 nr 262; E. Lubowski. *Tyg. Ilustr.* 1896 nr 47; Wł. (W. Maleszewski). *Biesiada Lit.* 1896 nr 47. — K. Bartoszewicz: Korespondencja J. I. Kraszewskiego. *Przegl. Lit.* 1898 nr 8. — P. Chmielowski: Józef Bliziński. W: Nasza literatura dramatyczna. Szkice nakreślane. T. 2. Petersb. 1898. — (Mąż od biedy. Rec. teatr.): Kl. K. (Kołakowski). *Dzien. Pol.* 1900 nr 348; A. Krechowiecki. *Gaz. Lw.* 1900 nr 242; *Dzien. Pol.* 1900 nr 291. — Józef Bliziński. *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1902 nr 963. — Łuc. Kośc. (Kościelecki): Twórca „Pana Damazego". (Z powodu 75 rocznicy urodzin). *Kur. Codz.* 1902 nr 68. —

Ad. D. (Dobrowolski): (Ciotka na wydaniu. Rec. teatr.). *Kur. Warsz.* 1903 nr 234. — D.: Migawki. J. Bliziński. *Kur. Warsz.* 1906 nr 117. — W. R.: (Dzika różyczka. Rec. teatr.). *Kur. Warsz.* 1906 nr 131. — S. J. (Ciotka na wydaniu. Rec. teatr.). *Dzien. Kijowski* 1908 nr 3. — R. Zawiliński: Kolberg a Bliziński. *Nowa Reforma* 1914 nr 50. — (Dzika różyczka. Rec. teatr.): A. B. *Świat* 1916 nr 44; A. D. (Dobrowolski). *Kur. Warsz.* 1916 nr 294; J. L. (Lorentowicz). *Nowa Gaz.* 1916 nr 485. — K. Bartoszewicz: „Pierwsze kroki" Blizińskiego. *Nowa Reforma* 1918 nr 318-328. — W. Hahn: J. Bliziński w 25 rocznicę śmierci. *Gaz. Lw.* 1918 nr 98-101. —

A. Lange: La littérature polonaise contemporaine. *Le Journal de Pologne* 1924 nr 229. — W. F. (Filochowski): Dwie daty Blizińskiego. *Gaz. Warsz. Por.* 1927 nr 280. — J. Kotarbiński: Dwa polskie typy. (Z powodu komedii Blizińskiego). *Kur. Warsz.* 1927 nr 331. — W. Koszyc: Bliziński i Orłowski. Wspomnienie. *Echo Tygodnia* 1928 nr 18. — J. Dürr: Nieznana autobiografia Blizińskiego. *Kur. Lit.-Nauk.* 1935 nr 47. — J. Dürr: Niezrozumiane życie Blizińskiego. *Gaz. Pol.* 1935 nr 307-308. — S. O. S. J. Blizińskiego. *Ilustr. Kur. Codz.* 1935 nr 311. — R. Zrębowicz: Tajemnica powodzenia Blizińskiego. *Świat* 1935 nr 5. — Z. Nowakowski. *Pol. słownik biogr.* T. 2 (1936). — M. Szyjkowski: Dramat w Polsce. *Dzieje literatury pięknej w Polsce. PAU.* Wyd. 2. T. 2. Kr. 1936. —

Z. Wasilewski: Mała kronika życia i twórczości J. Blizińskiego. W wyd.: Pan Damazy. W-wa 1951; toż wyd. 3 W-wa 1953. — L. Schiller: Tradycje realizmu w teatrze polskim. *Materiały do Studiów i Dyskusji* ... 1951 z. 5. — J. Garbaczowska: Realizm J. Blizińskiego. *Życie Lit.* 1953 nr 38. — Z. Żabicki: Wstęp do wyd.: Pan Damazy. Wr. 1955 *Nasza Bibl.* — J. W. Gomulicki: Józef Bliziński. W: Iskry z popiołów. Zapomniane opowiadania polskie XIX wieku. Seria II. W-wa 1960. — J. Garbaczowska: O prozie epickiej J. Blizińskiego. W wyd.: Dziwolągi i humoreski. Kr. 1962. — R. Wojciechowski: Z dziejów jednej przyjaźni. Na marginesie „Kujaw" O. Kolberga. *Lit. Lud.* 1963 nr 2/3.

Przezorna mama. Rec. teatr.: W. Bogusławski. *Kur. Warsz.* 1873 nr 215; G. C. *Wiek* 1873 nr 80; -J-. *Kur. Codz.* 1873 nr 223; J. K. K. (Kotarbiński). *Przegl. Tyg.* 1873 nr 41; E. Lubowski. *Bluszcz* 1873 nr 43; K. Łuniewski. *Tyg. Mód i Powieści* 1873 nr 42; W. Szymanowski. *Tyg. Ilustr.* 1873 nr 303-304; *Tyg. Romansów i Powieści* 1873 nr 250. — A-ry (M. Dzieduszycki). *Tydzień* 1875 nr 36; B. Zawadzki. *Ruch Lit.* 1875 nr 36. — *Kur. Codz.* 1878 nr 52. — (J. Brzeziński). *Gaz. Pol.* 1886 nr 1; *Kur. Por.* 1886 nr 2. — W. B. (Bogusławski). *Kur. Codz.* 1888 nr 278. — Zoil (H. Gliński). *Kraj* 1891 nr 47; Sfinks. *Dzien. Pol.* 1891 nr 161.

Marcowy kawaler. Rec. teatr.: (J.). *Kur. Codz.* 1873 nr 108; K. Kaszewski. *Tyg. Mód i Powieści* 1873 nr 21; E. Lubowski. *Bluszcz* 1873 nr 22; *Dzien. Pol.* 1873 nr 193; *Kronika Rodz.* 1873 nr 11; *Niwa* 1873 t. 4; *Przegl. Tyg.* 1873 nr 21; E. Lubowski. *Bibl. Warsz.* 1874 t. 2; *Czas* 1874 nr 15. — Spectator. *Kraj* 1883 nr 6. — *Kraj* 1891 nr 6. — a. c. (A. Chołoniewski). *Dzien. Pol.* 1898 nr 131. — Kl. K. (Kołakowski). *Dzien. Pol.* 1903 nr 196 wyd. por.; Avanti (G. Glass). *Sowizdrzał* 1919 nr 10. — B. Korzeniewski. *Pion* 1935 nr 42; J. N. Miller. *Robotnik* 1935 nr 311; K. Wierzyński. *Gaz. Pol.* 1935 nr 275; *Ilustr. Kur. Codz.* 1935 nr 278. — T. Żeleński-Boy: Krótkie spięcia. Wrażeń teatralnych seria szesnasta. W-wa 1938; L. Szczepański. *Ilustr. Kur. Codz.* 1939 nr 271. — A. Odnowa: Jednoaktówki Fredry i Blizińskiego. *Dziś i Jutro* 1951 nr 30.

Pan Damazy. Rec. teatr.: A. Kł. *Czas* 1877 nr 235; Ilasiewicz. *Ruch Lit.* 1877 nr 39; J. K. (Kotarbiński). *Przegl. Tyg.* 1877 nr 33; A. Półkozic (Niewiarowski). *Echo* 1877 nr 175; J. Rogosz. *Dzien. Pol.* 1877 nr 214, 216; St. M. Rz. (Rzętkowski). *Biesiada Lit.* 1877 nr 85; Z. Sarnecki. *Niwa* 1877 t. 12; J. Tretiak. *Tydzień* 1877 nr 4-5; *Wiek* 1877 nr 64, 175-176, 229; G. C. *Wiek* 1878 nr 158; K. Grzymała (S. Grudziński). *Tyg. Powsz.* 1878 nr 30-31; St. K. (Krzemiński). *Kłosy* 1878 nr 684--685; E. Lubowski. *Bluszcz* 1878 nr 30; W. Noskowski. *Tyg. Ilustr.* 1878 nr 135; Orgon (Z. Sarnecki). *Echo* 1878 nr 160; V: „Pan Damazy" na warszawskiej scenie. *Nowiny* 1878 nr 16; -x-. *Gaz. Pol.* 1878 nr 160, 162; *Kur. Codz.* 1878 nr 158; *Kur. Por.* 1878 nr 195; F. W.: Przegląd teatralny za rok 1878. *Bibl. Warsz.* 1879 t. 4. —

Kur. Pol. 1882 nr 222. — Tamże 1883 nr 245. — J. Rogosz. *Kur. Pol.* 1889 nr 48. — Ad. Br. *Kur. Codz.* 1890 nr 283; B. (W. Bogusławski). *Gaz. Pol.* 1890 nr 230; S. Krzemiński. *Bluszcz* 1890 nr 43; *Kur. Por.* 1890 nr 359. — Zoil (H. Gliński). *Kraj* 1891 nr 48; Z. *Kraj* 1891 nr 7. — *Dzien. Pol.* 1892 nr 135; J. Łoziński. *Kur. Pol.* 1893 nr 144; *Dzien. Pol.* 1893 nr 263; (c). *Dzien. Pol.* 1894 nr 154. — (jk). *Kur. Lw.* 1896 nr 154. — *Dzien. Kr.* 1896 nr 268. — K. Zalewski. *Kur. Warsz.* 1897 nr 309. — Kl. K. (Kołakowski). *Dzien. Pol.* 1901 nr 326; 1902 nr 136. — Z. Sarnecki. *Przedświt* 1902 nr 68. — K. Zalewski. *Wiek Ilustr.* 1902 nr 70. — K. Kołakowski. *Dzien. Pol.* 1903 nr 234 wyd. por. — *Dzien. Poz.* 1903 nr 52. — B. Lutomski. *Gaz. Pol.* 1904 nr 19; A. Sygietyński. *Goniec Wiecz.* 1904 nr 33. — J. Bandrowski. *Scena i Sztuka* 1908 nr 48; G. Kempner. *Nowa Gaz.* 1908 nr 550; W. R. *Kur. Warsz.* 1908 nr 329. — A. E. Balicki. *Przegl. Pol.* 1909/10 t. 2; Orion (M. Synoradzki). *Biesiada Lit.* 1909 nr 5. — L. R. *Dzien. Kijowski* 1913 nr 332. — Z. Jach. (Jachimecki). *Głos Narodu* 1917 nr 208 por. — L. Chrzanowski. *Kur. Pol.* 1918 nr 230; T. Kończyc (Grot-Bęczkowski): W kalejdoskopie sceny. *Bluszcz* 1918 nr 41; St. K. (Krzywoszewski). *Świat* 1918 nr 39; J. L. (Lorentowicz). *Nowa Gaz.* 1918 nr 420; *Kur. Warsz.* 1918 nr 262. — J. Parandowski. *Gaz. Lw.* 1920 nr 252. — Z. Tempka-Nowakowski: Wstęp do wyd.: Pan Damazy. Kr. 1923 *BN* I, 38. — Rec. teatr.: *Ilustr. Kur. Codz.* 1926 nr 345. — K. B. (Beylin). *Kur. Pol.* 1927 nr 282; W. Filochowski. *Gaz. Warsz. Por.* 1927 nr 284; J. Koller. *Dzien. Poz.* 1927 nr 266; h. n. (H. Naglerowa). *Bluszcz* 1927 nr 44; Z. Popławska. *Kobieta Współcz.* 1927 nr 30; L. Roquigny. *Messager Polonais* 1927 nr 239; B. Vydra. *Slovanský přehled* 1927; W. Zawistowski: Pięćdziesięciolecie „Pana Damazego" na scenie Teatru Narodowego. *Tyg. Ilustr.* 1927 nr 43; T. Żeleński-Boy: Flirt z Melpomeną. Wieczór ósmy. W-wa 1929. — η (K. Piotrowski). *Ilustr. Kur. Codz.* 1930 nr 147. — B. Korzeniewski. *Pion* 1935 nr 42; J. N. Miller. *Robotnik* 1935 nr 314; W. Syruczek. *Tyg. Ilustr.* 1935 nr 41; K. Wierzyński. *Gaz. Pol.* 1935 nr 276. — T. Żeleński (Boy): Krótkie spięcia. (Wrażeń teatralnych seria szesnasta).

W-wa 1938. — Z. Jachimecki. *Ilustr. Kur. Codz.* 1939 nr 103. —

E. Csató. *Teatr* 1946 nr 6-7; T. Kudliński. *Tyg. Powsz.* 1947 nr 20. — Z. Żabicki: Wstęp do wyd.: Pan Damazy. Wr. 1955 *Nasza Bibl.* — J. Garbaczowska: Wstęp do wyd.: Pan Damazy. Wyd. 3 zmienione. Wr. 1957 *BN* I, 38. — Z. Szweykowski: „Pan Damazy" Blizińskiego wobec komedii francuskiej drugiego cesarstwa. Szkic. *Pam. Lit.* R. 50 (1959) z. 3/4. —

Rec. teatr.: W. Orłowski. *Głos Rob.* 1961 nr 111. — S. E. (Bury): Jubileusz S. Łapińskiego ... *Słowo Powsz.* 1961 nr 110.

R o z b i t k i. Rec. teatr.: (a. g.). *Gaz. Pol.* 1881 nr 192. — (b). *Gaz. Nar.* 1881 nr 126; (s.). *Czas* 1881 nr 122. — Sigma (K. Bartoszewicz). *Gaz. Kr.* 1881 nr 15-16. — I. Jastrzębiec. *Echo* 1881 nr 117; Borzywój (W. Korotyński). *Tyg. Powsz.* 1881 nr 32; S. Krzemiński. *Bluszcz* 1881 nr 38-39; E. Lubowski *Tyg. Ilustr.* 1881 nr 294; M. D. Ch. *Dzien. dla Wszystkich* 1881 nr 16; R. St. (Rossowski). *Tydzień Pol.* 1881 nr 23; Orgon (Z. Sarnecki). *Echo* 1881 nr 171; -ś-. *Gaz. Pol.* 1881 nr 180; T. Z. *Kur. Codz.* 1881 nr 120; *Kur. Codz.* 1881 nr 171; *Kur. Por.* 1881 nr 146, 213; *Nowiny* 1881 nr 211; *Wiek* 1881 nr 116, 171; 1882 nr 75; W. Bogusławski. *Tyg. Powsz.* 1882 nr 16; K. Kaszewski. *Kłosy* 1882 nr 876; (W. Marrené-Morzkowska). *Przegl. Tyg.* 1882 nr 16-17; -r.- *Kur. Por.* 1882 nr 95; S. *Kraj* 1882 nr 20; Solus. *Niwa* 1882 t. 21; *Kur. Codz.* 1882 nr 75; *Nowiny* 1882 nr 95. — *Dzien. Pol.* 1883 nr 73. —

W. B. (Bogusławski). *Kur. Codz.* 1887 nr 330. — (SB). *Kur. Lw.* 1888 nr 178. — A. Br. *Kur. Codz.* 1890 nr 47; *Kur. Por.* 1890 nr 47. — Przecinek. *Kur. Por.* 1892 nr 182. — Ant. Mieszk. (Mieszkowski). *Kur. Codz.* 1893 nr 130. — W. Bogusławski. *Kur. Warsz.* 1899 nr 95. — *Głos Narodu* 1905 nr 30. — A. E. Balicki. *Przegl. Pol.* 1910/11 t. 4. — C. Jankowski. *Tyg. Ilustr.* 1910 nr 51; J. L. (Lorentowicz). *Nowa Gaz.* 1910 nr 565; W. R. *Kur. Warsz.* 1910 nr 341. — L. Ch. (Chrzanowski). *Kur. Pol.* 1916 nr 137. —

J. Biliński. *Dzien. Poz.* 1920 nr 99. — K. H. Rostworowski. *Głos Narodu* 1921 nr 105. — Hro (H. Romer-Ochenkowska). *Kur. Wil.* 1930 nr 213. — S. Krzywoszewski: „Rozbitki" jako dokument epoki. *Kur. Warsz.* 1934 nr 323; J. N. Miller. *Robotnik* 1934 nr 402; rtm. *Pion* 1934 nr 44; S. Rumelt. *Opinia* 1934 nr 45; W. Syruczek. *Tyg. Ilustr.* 1934 nr 43; E. Świerczewski: J. Bliziński i jego „Rozbitki". *Dziś i Jutro* 1934 nr 17/18; K. Wierzyński. *Gaz. Pol.* 1934 nr 300; Zastępca. *Myśl Nar.* 1934 nr 48; b. ż. (T. Żeleński Boy): Niedyskrecje teatralne. *Kur. Por.* 1934 nr 303. — A. Waśkowski. *Głos Narodu* 1935 nr 287; K. W. Zawodziński: Rozbitki na naszym brzegu. *Pion* 1935 nr 1. — T. Żeleński (Boy): Romanse cieniów. (Wrażenia teatralne). W-wa 1935. — T. S. (Sinko): Pasożyt dystyngowany. *Czas* 1936 nr 273. —

J. Garbaczowska: „Rozbitki" Blizińskiego na tle jego twórczości. *Spr. PAU* 1952 nr 4.

S z a c h i m a t. Rec. teatr.: *** (A. Krechowiecki). *Gaz. Lw.* 1884 nr 213. — *Ateneum* 1886 t. 3. — (§). *Kur. Lw.* 1888 nr 118; St. *Gaz. Nar.* 1888 nr 100; *Dzien. Pol.* 1888 nr 119; *Gaz. Lw.* 1888 nr 100. — A. B. *Kur. Codz.* 1889 nr 160; S. Krzemiński. *Bluszcz* 1889 nr 26; E. Lubowski. *Tyg. Ilustr.* 1889 nr 338; J. Łętowski. *Niwa* 1889 nr 12; St. M. Rz. (Rzętkowski). *Kur. Por.* 1889 nr 16; 1890 nr 12; A. Br. *Kur. Codz.* 1890 nr 12; W. Bogusławski. *Gaz. Pol.* 1890 nr 9; Item (G. Czernicki). *Rola* 1890 nr 4; M. Gawalewicz. *Ateneum* 1890 t. 1; Czesław (C. Jankowski). *Kraj* 1890 nr 2; K. Kaszewski. *Kłosy* 1890 nr 1281; E. Lubowski. *Tyg. Ilustr.* 1890 nr 3; L. Niemojewski. *Tyg. Mód i Powieści* 1890 nr 5; P. *Gaz. Warsz.* 1890 nr 10; A. Rajchman. *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1890 nr 329; S. M. Rzętkowski. *Wiek* 1890 nr 9-10; Alfa (A. Szczepański). *Przegl. Tyg.* 1890 nr 3. — Zoil (H. Gliński). *Kraj* 1893 nr 4. — Chigi. *Sowizdrzał* 1916 nr 26; L. Ch. (Chrzanowski). *Kur. Pol.* 1916 nr 176; E. C. (Czekalski). *Świat* 1916 nr 27; A. Dobrowolski. *Kur. Warsz.* 1916 nr 175; J. L. (Lorentowicz). *Nowa Gaz.* 1916 nr 287. — E. Z. *Głos Narodu* 1918 nr 135 por.

C h w a s t. Rec. teatr.: B. *Gaz. Lw.* 1893 nr 54; Średnik (K. Bartoszewicz). *Kraj* 1893 nr 48; W. Bogusławski. *Bibl. Warsz.* 1893 t. 3; Item (A. Czernicki). *Rola* 1893 nr 29; J. Gadomski. *Gaz. Pol.* 1893 nr 133; J. W. *Przegl. Pol.* 1893/94 t. 3; G. Kempner. *Przegl. Tyg.* 1893 nr 24; Gros (W. Kosiakiewicz). *Gaz. Pol.* 1893 nr 131; Nux (J. Kotarbiński). *Gaz. Pol.* 1893 nr 136; S. Krzemiński. *Bluszcz* 1893 nr 24-25; E. Lubowski. *Tyg. Ilustr.* 1893 nr 181;

A. Mieszkowski. *Kur. Codz.* 1893 nr 159, 161; (On). *Dzien. Pol.* 1893 nr 67; P. *Wiek* 1893 nr 132; Cz. P. (Pieniążek). *Głos Narodu* 1893 nr 2-3; R. P. (Poliński). *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1893 nr 55; Wł. P. (Prokesch). *Nowa Reforma* 1893 nr 272; A. Rajchman. *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1893 nr 507; S. Śliwowski. *Dzien. dla Wszystkich* 1893 nr 132-133; K. Tetmajer. *Myśl* 1893 nr 5; Urbanus. *Kraj* 1893 nr 24; *Kur. Lw.* 1893 nr 75; *Kur. Pol.* 1893 nr 68-70; *Kur. Por.* 1893 nr 162; A. D. *Kur. Codz.* 1894 nr 331; E. Lubowski. *Ateneum* 1894 t. 1. — W. Pr. *Nowa Reforma* 1902 nr 148. — A. Dobrowolski. *Kur. Warsz.* 1906 nr 64. — A. B. *Świat* 1916 nr 39; A. Dobrowolski. *Kur. Warsz.* 1916 nr 258; J. L. (Lorentowicz). *Nowa Gaz.* 1916 nr 425; M. Synoradzki. *Biesiada Lit.* 1916 nr 41; Z. *Kur. Pol.* 1916 nr 259.

BOBERSKA FELICJA (1825–1889)

Pierwsze utwory ogł. pod nazwiskiem panieńskim: Wasilewska.

Publicystka.

Ur. 20 czerwca 1825 we Lwowie; córka Tadeusza Wasilewskiego, ostatniego marszałka koronnego, i Antoniny z Radwańskich. Lata dziecięce spędziła w Juśkowicach koło Lwowa, następnie przebywała we Lwowie. Otrzymała staranne wychowanie domowe pod kierunkiem Wincentego Pola i Jana Dobrzańskiego. W 1850 po śmierci ojca oddała się pracy nauczycielskiej. W 1850 złożyła jako tzw. privatstudierende (eksternistka) egzamin z pedagogii na Uniwersytecie Lwowskim, po czym w 1853 otworzyła słynny później we Lwowie żeński zakład wychowawczy i kierowała nim do 1884. Rozwijała ożywioną działalność na polu literackim i społecznym. W domu jej bywali Roman Zmorski, Henryk Schmitt, Mieczysław Romanowski, Jan Zachariasiewicz. Nawiązała stosunki korespondencyjne z Narcyzą Żmichowską. Od 1845 do 1864 przejawiała dużą aktywność jako opiekunka więźniów politycznych. W związku z powstaniem styczniowym brała czynny udział w pracach konspiracyjnych na terenie Lwowa. Wskutek tej działalności została uwięziona, po czternastu dniach odzyskała wolność, ale pozbawiono ją do 1867 prawa wychowywania i nauczania dziewcząt. Czas ten spędziła w Sieńkowie koło Radziechowa. Po powrocie do Lwowa prowadziła ponownie swój zakład. W 1872 należała do inicjatorek Lwowskiego Stowarzyszenia Pracy Kobiet, brała również żywy udział w działalności założonego w 1877 Kółka Polek. W 1879 wyszła za mąż za Alojzego Boberskiego. W 1884 obchodziła jubileusz pracy na polu społeczno-pedagogicznym. W końcu życia osiadła w Rudenku Lackim koło Łopatynia; tam zmarła 25 stycznia 1889.

TWÓRCZOŚĆ

1. Historia literatury polskiej ofiarowana młodym uczącym się Polkom. T. 1 z. 1-2. Lw. 1866-1867. Wyd. nast.: Lw. 1870 (1869).

2. Klementyna z Tańskich Hoffmanowa. Odczyt z dn. 23 kwietnia 1871. Lw. 1871. Wyd. nast.: Lw. 1893 (por. Wyd. zbior.).

3. O kształceniu charakteru. Odczyt dla kobiet miany. *Tydzień Pol.* 1881 nr 11-14; odb. Lw. 1881. Wyd. nast.: Lw. 1893 (por. Wyd. zbior.).

4. O Polkach, które się szczególniej zasłużyły ojczyźnie w powstaniu listopadowym. *Wieniec pam. półwiekowej rocznicy powstania listopadowego obchodzonej 29 listopada 1880 r.* T. 1. Raperswil 1881; odb. Raperswil 1882. Wyd. nast.: Lw. 1893 (por. Wyd. zbior.).

5. Karol Baliński. Odczyt. *Nowa Reforma* 1882 nr 117-129; wyd. osob. Kr. 1882. Wyd. nast.: Lw. 1893 (por. Wyd. zbior.).

6. Henryk Jabłoński. *Nowa Reforma* 1883 nr 15-23; odb. Kr. 1883. Wyd. nast.: Lw. 1893 (por. Wyd. zbior.).

7. Narcyza Żmichowska. *Nowa Reforma* 1884 nr 29-52; odb. Lw. 1884. Wyd. nast.: Lw. 1893 (por. Wyd. zbior.).

8. Zygmunt August i czasy jego w Polsce. *Ognisko Dom.* 1884 nr 1-10; wyd.

osob. Lw. 1884. Wyd. nast.: Lw. 1893 (por. Wyd. zbior.).

9. Kościuszko i Kiliński. Lw. 1893 (por. Wyd. zbior.).

10. Joachim Lelewel. Lw. 1893 (por. Wyd. zbior.).

11. Adam Mickiewicz. Lw. 1893 (por. Wyd. zbior.).

12. Mieczysław Romanowski. Lw. 1893 (por. Wyd. zbior.).

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Album Muz. Nar. w Rapperswyl. Wieniec pam.* ... (jw.) 1881, *Nowa Reforma* (1882-1884), *Ognisko Dom.* (1884, 1887), *Tydzień Pol.* (1881).

P r z e k ł a d y

K. F. Becker: Oblężenie Troi. Opowiadanie z dziejów starożytnych dla młodzieży. Lw. 1861.

W y d a n i a z b i o r o w e

Pisma. Wydane staraniem Komitetu tworzącego fundację im. śp. Felicji z Wasilewskich Boberskiej. Lw. 1893.

Z a w a r t o ś ć: Wybór artykułów pedagogicznych i popularnohistorycznych, zgrupowany w dwu działach: I. Wspomnienia i życiorysy (tu m. in. poz. 2, 4-7, 9-12); II. Z dziejów pedagogii (tu m. in. poz. 3, 9).

Podane w Twórczości wyd. lub wyd. nast. poz. 2-12 są odbitkami z tego wydania zbiorowego.

OPRACOWANIA

(Historia literatury polskiej. Rec.): L. Tatomir. *Dzien. Lit.* 1866 nr 16; *Dzien. Lit. i Polit.* 1867 nr 44; *Tyg. Lw.* 1867 nr 10; i. y. *Kalina* 1868 nr 6; W.: Kronika bibliograficzna. *Dzien. Lit.* 1869 nr 31. — Alma K.: Dwa odczyty Felicji z Wasilewskich Boberskiej. (Sprawozdanie). *Gaz. Nar.* 1875 nr 103. — Felicja z Wasilewskich Boberska. J. Ungra *Kalendarz warsz. ilustr. na r. 1882.* W-wa 1881. — M. Ilnicka: Felicja z Wasilewskich Boberska. *Tyg. Ilustr.* 1881 nr 288. — M. G. (Gawalewicz): Nasze autorki. *Tyg. Powsz.* 1884 nr 20-21. — W. Bełza: (Odczyt na wieczorku Mickiewiczowskim. Rec.). *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 2 (1888). — Nekrologi: M. Ilnicka. *Bluszcz* 1889 nr 6; W. S. *Tyg. Ilustr.* 1889 nr 317; *Gaz. Nar.* 1889 nr 14; *Kłosy* 1889 nr 1234; *Nowa Reforma* 1889 nr 15; *Przegl. Pedag.* 1889; *Szkoła* 1889. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 8 (1892). — Z. R.: Życiorys autorki. Wstęp do wyd.: Pisma. Lw. 1893. [Rec.: Ester. (S. Rossowski). *Dzien. Pol.* 1893 nr 198; K. I. N. *Muzeum* 1894]. —

Z. Romanowiczówna: Kobiety. Felicja Wasilewska. W: Cienie. (Kilka oderwanych kart z mojego życia). Lw. 1930. — S. Wasylewski. *Pol. słownik biogr.* T. 2 (1936).

BOCHWIC FLORIAN (1799–1856)

M o r a l i s t a.

Ur. 4 maja 1799 w Mirze, pow. nowogródzki; syn Romualda, pełnomocnika i rządcy majątku Radziwiłłów, i Anieli z Borzobohatych. Uczył się u dominikanów w Nieświeżu, następnie studiował prawo w Kijowie i Wilnie. Po ukończeniu studiów przebywał czas jakiś w Kijowie, później pracował jako członek palestry nowogródzkiej. Ożeniwszy się z Pauliną Majewską gospodarował we wsi Waszkowce pod Darewem. Zmarł 9 sierpnia 1856 w Waszkowcach.

TWÓRCZOŚĆ

1. Obraz myśli mojej. Na pamiątkę egzystencji mojej żonie i dzieciom. Cz. 1-2. Wil. 1838-1839. (Wyd. bezimiennie).

2. Obraz myśli mojej o celach istnienia człowieka. Wil. 1841.

3. Zasady myśli i uczuć moich. Wil. 1842.

4. Pomysły o wychowaniu człowieka przez ... autora Obrazu myśli mojej. Wil. 1847.

5. Wiara zbawi społeczność. Rkps.

L i s t y

Do J. I. Kraszewskiego, b. d. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6461.

OPRACOWANIA

(Obraz myśli mojej. Rec.): J. Dębiński. *Wizerunki i Roztrząsania Nauk.* 1840 t. 12; M. Gr. (Grabowski). *Tyg.*

Petersb. 1840 nr 52-53; L. (K. Libelt). *Tyg. Lit.* 1840 nr 33-37; przedr. w: Pisma pomniejsze. T. 5. Pisma krytyczne. Poz. 1851. — (Obraz myśli mojej ... Rec.): F. Z. *Bibl. Warsz.* 1841 t. 2; (J. I. Kraszewski). *Athenaeum* 1841 t. 3; K. Libelt. *Tyg. Lit.* 1841 t. 4 nr 29-30; przedr. w: Pisma ..., jw.; M. Przezdziecki. *Tyg. Petersb.* 1841 nr 3, 34. — H. Rzewuski: Filozofia narodowa. W: Mieszaniny obyczajowe Jarosza Bejły. T. 1. Wil. 1841 s. 194, 203. — H. Rzewuski: Uwaga nad systemem p. Bochwica. *Tyg. Petersb.* 1841 nr 58. — M. Grabowski: Mieszaniny obyczajowe Jarosza Bejły. *Tyg. Petersb.* 1842 nr 3-4. — I. Hołowiński: Dopisek do artykułu drugiego p. Michała Grabowskiego o Mieszaninach Bejły. *Tyg. Petersb.* 1842 nr 8. — B. Trentowski: Listy naukowe. List drugi. O F. Bochwicu, A. Bukatym i E. Ziemięckiej. *Orędownik Nauk.* 1842 nr 49 - 1843 nr 3. — (Zasady myśli i uczuć moich. Rec.): E. Dembowski. *Przegl. Nauk.* 1842 nr 27; przedr. w: Pisma. T. 2. W-wa 1955; A. K. (Kurc). *Bibl. Warsz.* 1842 t. 4; K. Libelt. *Tyg. Lit.* 1842 nr 49. — M. Grabowski: Korespondencja literacka. T. 2. Wil. 1843 s. 81-84. — K. Libelt: Filozofia i krytyka. T. 1. Poz. 1845. — J. Chwalibóg: Uwagi nad dziełem Bochwica „Obraz myśli mojej". W: Pisma. Lw. 1849 s. 435-462. — J. Majorkiewicz: Historia serca i rozumu. Cz. 2. W-wa 1851 s. 408-411. —

P. Ch. (Chmielowski): Florian Bochwic. *Tyg. Ilustr.* 1860 t. 2 nr 42, 48. — W. Pol: Pamiętnik do literatury polskiej XIX w. Lw. 1866 s. 221. — A. Zdanowicz: Rys dziejów literatury polskiej. Oprac. L. Sowiński. T. 5. Wil. 1878 s. 69-70. — H. Struve: Filozofia. J. I. Kraszewski w stosunku do filozoficznych dążności swego czasu. *Księga jubileuszowa dla uczczenia pięćdziesięcioletniej działalności lit. J. I. Kraszewskiego.* W-wa 1880. — A. Jelski i P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 8 (1892). — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 3. Kr. 1899-1900. — H. Struve: Wstęp krytyczny do filozofii, czyli rozbiór zasadniczych pojęć o filozofii. Wyd. 3. W-wa 1903. — H. Struve: Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. Wyd. 2 pomnożone. W-wa 1911. — F. Gabryl: Florian Bochwic. W: Polska filozofia religijna w wieku XIX. T. 2. W-wa 1914. —

A. Bar: Zwolennicy i przeciwnicy filozofii Hegla w polskim czasopiśmiennictwie (1830-1850). *Arch. Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce.* T. 5. Kr. 1933. — W. Wąsik. *Pol. słownik biogr.* T. 2 (1936). — L. Janowski: Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939.

BOGUCKI JÓZEF SYMEON (1816—1855)

Krypt.: J. S. B.

Powieściopisarz.

Ur. w 1816 w Warszawie; syn znanego wówczas inżyniera, projektodawcy Alei Jerozolimskich. Utrzymywał kontakty towarzyskie z grupą młodzieży literackiej nazwanej później Cyganerią warszawską. Żył w trudnych warunkach materialnych; powieści jego dopiero około 1900 zyskały uznanie publiczności i krytyki literackiej. Zmarł 23 kwietnia 1855 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Zalotna, czyli jeden rok tajemnicy. Powieść z roku 1837 oryginalnie napisana. *Magazyn Mód* 1837 nr 48-1838 nr 9; wyd. osob. W-wa 1838.

2. Pozór szczęścia, czyli rozpustnik salonowy. Dramat w 3 aktach. Powst. ok. 1840. Nie wyd.

3. Wizerunki społeczeństwa warszawskiego. Szkice obyczajowe. Fragm. ogł.: *Gaz. Warsz.* 1843 nr 184-185, 225, 273-275; 1844 nr 47-48; *Dzien. Warsz.* 1853 nr 34-41; wyd. osob. t. 1. W-wa 1844; wyd. t. 1-2. W-wa 1853. Wyd. nast.: t. 2 edycja druga powiększona przez A. Niewiarowskiego. W-wa 1855.

Zawartość: t. 1: Wstęp; Maskarady cnót towarzyskich; Milionery w perspektywie. (*Gaz. Warsz.* 1843 nr 184-185); Pantominy kobiet. (*Gaz. Warsz.* 1843 nr 225); Konsumpcja 24 godzin; Amfiteatr serca; Ostatni wtorek; Nauczycielki rozumu; Historie zielonych stolików. (*Gaz. Warsz.* 1843 nr 273-275); Licytacje stanu małżeńskiego; Społeczność Dworu gościnnego; Małżeństwa ze skłonności; Przygody panieńskie; Jedna noc karnawału. (*Gaz. Warsz.* 1844 nr 47-48); Prowincjonalista na warszawskim bruku;

t. 2: I. Ludzie i ludziska; II. Quod licet Jovi, non licet bovi; III. Czym się ludzie różnią od zwierząt; IV. Bohaterowie żelaznej woli; V. Rzeczpospolita małżeństw; VI. Galeria kawalerów do wzięcia. (*Dzien. Warsz.* 1853 nr 34-41); VII. Niewolnicy towarzyskiego poloru.

Wyd. 1855 powiększone przez A. Niewiarowskiego o rozdz. VIII pt. Galeria panien na wydaniu.

4. Klementyna, czyli życie sieroty. T. 1-6. W-wa 1845-1846. Wyd. nast.: t. 1-6. W-wa 1901; t. 1-2. W-wa 1909.

5. Rodin, czyli duch na drodze pokuty. Romans alegoryczny. T. 1-8. W-wa 1846. Wyd. nast.: t. 1-3. W-wa 1896-1897.

6. Pożar miasta Krakowa, czyli przeszłość i przyszłość. Obraz alegoryczny. Wyst. Kr. 1850.

7. Kapitaliści. T. 1-4. W-wa b. r. (data cenzury: 3/15 listopada 1851); toż pt. Kapitaliści. Powieść. T. 1-4. W-wa 1852. Wyd. nast. pt. Kapitaliści. Romans. T. 1-4: Gródek 1898; W-wa 1901-1902.

8. Zuzanny. Dramat. Nie wyd.

Drobne utwory umieszczał w czasopismach: *Dzien. Warsz.* (1853), *Gaz. Warsz.* (1843-1844, 1851), *Magazyn Mód* (1837-1838).

OPRACOWANIA

(Klementyna, czyli życie sieroty. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1846 t. 1. — L. Z. (ZIENKOWICZ): (Rodin ... Rec.). *Bibl. Warsz.* 1846 t. 4. — (Kapitaliści. Rec.): J. O.: Wiadomości krajowe. Z Płocka d. 15 IX rb. *Dzien. Warsz.* 1852 nr 257; *Kur. Warsz.* 1852 nr 256. — Nekrologi: *(A. NIEWIAROWSKI). *Gaz. Warsz.* 1855 nr 109; W. SZYMANOWSKI. *Dzien. Warsz.* 1855 nr 110. — H. SKIMBOROWICZ: Literaci i artyści zmarli w ubiegłym roku. *Gaz. Warsz.* 1856 nr 58. — *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 3 (1860). — A. TYSZYŃSKI: Przegląd podręczników do historii literatury. *Bibl. Warsz.* 1870 t. 1; przedr. w: Pisma krytyczne. T. 2. Kr. 1904 s. 295-296. — P. CHMIELOWSKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 9 (1893). — P. CHMIELOWSKI: Przegląd krytyczno-porównawczy dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 2. W-wa 1905. — W. GOMULICKI: Cyganeria warszawska. *Goniec Por.* 1905 nr 273 (dod. świąteczny). — W. HAHN. *Pol. słownik biogr.* T. 2 (1936).

BOGUSŁAWSKI STANISŁAW (1805—1870)

Pseud. i krypt.: BO... ST.; KRUK; KRUK WAWRZYNIEC; S. B.; ST. B.; W. K.; WAWRUŚ K.; WAWRZYNIEC K.

Komediopisarz, publicysta.

Ur. 18 grudnia 1805 w Warszawie; syn Wojciecha, twórcy teatru narodowego, i aktorki K. Pięknowskiej. Kształcił się u pijarów, gdzie zaprzyjaźnił się z K. Wł. Wójcickim. Następnie służył jako prosty żołnierz w pułku grenadierów wojska polskiego. W 1827 został podporucznikiem i przebywał w wojsku aż do rozwiązania armii polskiej po upadku powstania listopadowego. W 1833 został aktorem teatru warszawskiego. Debiutował 8 maja w roli Edgara Ravenswooda w dramacie *Oblubienica z Lammermooru.* W 1843-1844 był współpracownikiem warszawskiej *Gazety Teatralnej.* Przez lat kilkanaście był współpracownikiem *Kuriera Warszawskiego,* a w 1867-1868 jego redaktorem. Zmarł 10 czerwca 1870 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Urojenie. Komedia w 3 aktach. Wyst. W-wa 1829; wyd. W-wa 1834. Wyd. nast.: zob. poz. 13 t. 1.

2. Adwokat. Komedioopera w jednym akcie oryginalnie napisana ... Z muzyką E. Wolffa. Wyst. W-wa 1832. Fragm. ogł. *Kur. Warsz.* 1832 nr 233; całość wyd. W-wa 1833. Wyd. nast.: zob. poz. 13 t. 1.

3. Dwie bramy. Krotochwila w 1 akcie. Wyst. W-wa 1833; wyd. zob. poz. 13 t. 3. Wyd. 2 Poz. 1928 *Scena Pol.* nr 27.

4. Stara romantyczka. Komedia w dwóch aktach, oryginalnie wierszem napisana. Wyst. W-wa 1837. Fragm. ogł. *Kur. Warsz.* 1837 nr 230; całość wyd. W-wa 1838 (z przedmową L. A. Dmuszewskiego zawierającą życiorys Wojciecha Bogusławskiego). Wyd. nast.: zob. poz. 13 t. 1.

5. Krewni. Komedia w dwóch aktach, oryginalnie wierszem napisana. Fragm.

ogł. pt. Wyjątek z komedii oryginalnej pod tytułem: Krewni. *Noworocznik Gaz. Warsz.* 1840; pt. Krewni. *Pam. Sceny Warsz. na r. 1840.* W-wa 1841; całość wyd. W-wa 1840. Wyd. nast.: zob. poz. 13 t. 1.

6. Kontrabandzista. Opera w 3 aktach. Wyst. W-wa 1844. (Libretto do muzyki I. Damsego).

7. Prześladowca. Szkic obyczajowy. T. 1-2. W-wa 1844.

8. Lwy i lwice. Komedia w 3 aktach wierszem. Fragm. ogł. *Przegl. Nauk.* 1844 nr 33/34. Wyst. W-wa 1846. Wyd. książkowe zob. poz. 13 t. 2.

9. Cnota chłopczyka wynagrodzona. Powieść dla dobrych dzieci, z niemieckiego. W-wa 1846; wyd. 2 W-wa 1847.

10. Pod strychem. Komedia ze śpiewkami w jednym akcie. Wyst. W-wa 1846. Wyd. zob. poz. 13 t. 2.

11. Kiedy hulać, to hulać, czyli ostatni wtorek. Krotochwila w 1 akcie. Wyst. W-wa 1847. (Współautor: J. St. Jasiński).

12. Opieka wojskowa. Komedia w 3 aktach. Wyst. W-wa 1848; wyd. zob. poz. 13 t. 2. Wyd. 2 Poz. 1926 *Scena Pol.* nr 21.

13. Komedie oryginalne. T. 1-(4). W-wa 1848-1866.

Zawartość: t. 1: poz. 1, 2, 4, 5; t. 2: poz. 8 10, 12; t. 3: poz. 3, 14, 15; t. (4): poz. 16, 19 20, 21.

14. Serdeczna przyjaciółka. Komedia w 3 aktach wierszem. Wyst. W-wa 1852. Wyd. zob. poz. 13 t. 3.

15. Stoliki magnetyczne. Krotochwila, w 1 akcie ze śpiewkami. Wyst. W-wa, 1853; wyd. zob. poz. 13 t. 3.

16. Tak się dzieje, czyli życie nad stan. Komedia w 3 aktach oryginalnie wierszem napisana. Wyst. W-wa 1857. Wyd. W-wa 1858. Wyd. nast.: zob. poz. 13 t. (4).

17. Flis. Obrazek ludowy w 1 akcie. Wyst. i wyd. W-wa 1858. (Libretto do muzyki S. Moniuszki).

18. Gałganiarka. Komedia w 1 akcie. Wyst. Lw. 1858.

19. Mistrz Twardowski. Libretto w 3 aktach. W-wa 1862. Wyd. nast.: zob. poz. 13 t. (4).

20. Złoty młodzieniec. Komedia w 5 aktach oryginalnie wierszem napisana. Fragm. pt. Wyjątek z komedii w trzech aktach oryginalnie wierszem napisanej ... pod napisem: Złoty młodzieniec, czyli, niestety, i tacy byli!! *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1862; całość wyd. zob. poz. 13 t. (4). Wyst. W-wa 1868.

21. Blagier. Monodram ... wierszem napisany. Wyst. W-wa 1866. Wyd. zob. poz. 13 t. (4).

22. Córka lichwiarza. Powieść. *Kolce* 1871 s. 53-65.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Gaz. Teatr.* (1843-1844), *Kolce* (1871), *Kłosy* (tu: Kochanek upiorem. Fragment cmentarny. 1865 nr 11), *Kolenda na r.* (1827, 1828), *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1862, *Kur. Warsz.* (1829-1866; red. 1867-1868; tu m. in.: Listy Kruka. 1850-1867), *Noworocznik Gaz. Warsz.* (1840), *Pam. Sceny Warsz. na r. 1840.* W-wa 1841, *Przegl. Nauk.* (1844), *Przegl. Warsz.* (1840), *Rozmaitości Warsz.* (tu: Bajka. Wół i mucha. 1825 nr 32), *Światowid* (1835, 1837), *Tyg. Ilustr.* (tu: Gdzie diabeł nie może, tam babę pośle. 1862 nr 161; Noc na nowiu. Bajka. 1865 nr 305-306), *Wieniec. Pismo zbior. ofiarowane S. Jachowiczowi.* T. 1. W-wa 1857 (tu: Ludzie i nędza).

Wiersz okolicznościowy z rkpsu ogł. *Kur. Warsz. Książka jubileuszowa 1821-1896.* W-wa 1896.

Przekłady

1. E. A. Scribe: Ona go nienawidzi. Komedia w jednym akcie. W-wa 1834.

2. F. A. Duvert, Lauzanne (A. T. de Vaux-Roussel): Szczęście i nieszczęście. Komedia w 1 akcie. W-wa b. r.

OPRACOWANIA

(K. Witte): (Krewni. Rec. teatr.). *Pam. Sceny Warsz. na r. 1840.* W-wa 1841. — A. Niewiarowski: (Prześladowca. Rec.). *Przegl. Nauk.* 1844 nr 20. — (Pod strychem. Rec. teatr.): T. W. *Gaz. Codz.* 1846 nr 171; *Gaz. Warsz.* 1846 nr 166; *Przegl. Nauk.* 1846 nr 22. — Sz. (K. Szajnocha): (Lwy i lwice. Rec. teatr.). *Dzien. Mód Paryskich* 1847 nr 22. — (Komedie oryginalne. Rec.). *Przegl. Poz.* 1850 t. 11. — (Serdeczna przyjaciółka. Rec. teatr.): *Dzien. Warsz.* 1852 nr 59; *Kur. Warsz.* 1852

nr 30. — (Stoliki magnetyczne. Rec. teatr.). *Dzien. Warsz.* 1853 nr 139. — Mozaika dziennikarska. *Dzien. Warsz.* 1854 nr 243. — W. Szymanowski: List do Redakcji Dziennika Warszawskiego. *Dzien. Warsz.* 1855 nr 51. — (Opieka wojskowa. Rec. teatr.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 61. — (Gałganiarka. Rec. teatr.). *Dzien. Lit.* 1858 nr 119. — (Flis. Rec.): H. T. *Gaz. Codz.* 1858 nr 269; M. K. (Karasowski). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 273; (J. Kenig). *Gaz. Warsz.* 1858 nr 336; *Ruch Muzyczny* 1858 nr 39. — (Tak się dzieje, czyli życie nad stan. Rec.): W. Szymanowski. *Gaz. Codz.* 1859 nr 285-286; Z. Z. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1859 nr 108; *Kur. Warsz.* 1859 nr 282. — (Opieka wojskowa. Rec. teatr.): *Gaz. Warsz.* 1860 nr 100; *Czas* 1861 nr 10. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 3 (1860). — (Stara romantyczka. Rec. teatr.). *Czas* 1862 nr 294. — Al. (A. Niewiarowski): (Opieka wojskowa. Rec. teatr.). *Dzien. Warsz.* 1865 nr 113. — Al. (A. Niewiarowski): (Blagier. Rec. teatr.). *Dzien. Warsz.* 1866 nr 198. — K. W. Wójcicki: Bogusławski Stanisław. *Kłosy* 1867 nr 88. — (Złoty młodzieniec. Rec. teatr.): K-i (J. Kotarbiński). *Przegl. Tyg.* 1867 nr 45; E. Lubowski. *Bluszcz* 1867 nr 47; Al. (A. Niewiarowski). *Dzien. Warsz.* 1867 nr 242; W. Szymanowski. *Tyg. Ilustr.* 1867 nr 135; S. Pawlicki. *Bibl. Warsz.* 1868 t. 1; *Tyg. Mód* 1868 nr 3. — W. Szymanowski: Stanisław Bogusławski. *Tyg. Ilustr.* 1868 nr 47. — Nekrologi: *Dzien. Lit.* 1870 nr 24; *Gaz. Pol.* 1870 nr 126; *Kłosy* 1870 nr 261. —

W. Szymanowski: Stanisław Bogusławski. J. Jaworskiego *Kalendarz ilustr.* W-wa 1872. — (Życie nad stan. Rec. teatr.). *Dzien. Poz.* 1872 nr 239. — (Stara romantyczka. Rec. teatr.): W. Bogusławski. *Kur. Warsz.* 1875 nr 197; E. Lubowski. *Bluszcz* 1875 nr 38; A. Pilecki. *Opiekun Dom.* 1875 nr 38; Z. (K. Zalewski). *Wiek* 1875 nr 197; *Przegl. Tyg.* 1875 nr 39. — (Opieka wojskowa. Rec. teatr.): -J.-. *Kur. Codz.* 1876 nr 156; F. H. L. (Lewestam). *Kłosy* 1876 nr 578; *Antrakt* 1876 nr 21. — (Serdeczna przyjaciółka. Rec. teatr.): *Kur. Codz.* 1878 nr 280; *Kur. Por.* 1878 nr 345; *Nowiny* 1878 nr 98. — (Opieka wojskowa. Rec. teatr.): Orgon (Z. Sarnecki). *Echo* 1880 nr 187; *Dzien. Poz.* 1885 nr 267. — P. Chmielowski: Stanisław Bogusławski. *Złota przędza.* T. 3. W-wa 1886. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 9 (1893). — (Stoliki magnetyczne. Rec. teatr.): W. B. (Bogusławski). *Gaz. Pol.* 1894 nr 1; E. Lubowski. *Tyg. Ilustr.* 1894 nr 1. — M. Gawalewicz: Bogusławscy. (Trzy pokolenia). *Tyg. Ilustr.* 1895 nr 5. — Stanisław Bogusławski. *Kur. Warsz. Książka jubileuszowa 1821-1896.* W-wa 1896. — (Opieka wojskowa. Rec. teatr.): M. Rolle. *Gaz. Lw.* 1900 nr 63; (alc). *Słowo Pol.* 1907 nr 515; A. E. Balicki. *Przegl. Pol.* 1907/8 t. 2; W. Pr. (Prokesch). *Nowa Reforma* 1907 nr 505; K. R. (Rakowski). *Czas* 1907 nr 252; -m. dz.- (M. Synoradzki). *Biesiada Lit.* 1914 nr 38; M. Szyjkowski. *Ilustr. Kur. Codz.* 1918 nr 157; Wład. L. (Laudyn). *Słowo Wil.* 1921 nr 99. —

L. Winniczukówna: Wspólne motywy w polskiej i rzymskiej komedii. *Filomata* 1934 nr 65. — A. Bar. *Pol. słownik biogr.* T. 2 (1936). — S. Windakiewicz: Romantyzm w Polsce. Kr. 1937. — J. W. Gomulicki: Stanisław Bogusławski 1805-1870. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 1. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — Z. Szweykowski: Stanisław Bogusławski i jego „Lwy i lwice". Kartka z dziejów wpływu Moliera na komedię polską. *Księga pam. ku czci S. Pigonia.* Kr. 1961.

BORKOWSKA ALEKSANDRA (1828—1898)

Publicystka, powieściopisarka.

Ur. w 1828 we wsi Usarzewie, pow. sandomierski; córka Franciszka Chomętowskiego, radcy wojewódzkiego, posła na sejm Królestwa Polskiego, i Franciszki Konstancji z Orłowskich. Otrzymała bardzo staranne wykształcenie. W 1853 wyszła za mąż za Józefa Dunin Borkowskiego, właściciela majątku Żelizno na Podlasiu. W 1856 po śmierci męża osiadła w Warszawie. W 1861-1867 wspólnie z Józefą Śmigielską redagowała *Kółko Domowe*, potem w 1868-1896 *Kronikę Rodzinną*. W 1889 po śmierci Marii Julii Zaleskiej objęła redakcję pisma dla młodzieży *Wieczory Rodzinne*. Zajmo-

wała się filantropią, z jej inicjatywy powstały takie instytucje, jak zakład dla nieuleczalnych kalek i schronisko dla pracownic domowych. W publicystyce domagała się szerszego i gruntowniejszego kształcenia kobiet. Zmarła 24 lutego 1898.

Była siostrą Władysława Chomętowskiego, historyka, bibliotekarza Biblioteki Ordynacji Krasińskich, oraz Stanisława, lekarza, żonatego z Teresą Odyńcówną, córką poety Antoniego Edwarda Odyńca.

TWÓRCZOŚĆ

1. Obrazki z życia świętobliwych i bogobojnych Polaków i Polek ofiarowane młodemu wiekowi. (Seria pierwsza). W-wa 1859 (1858). Wyd. 2 przejrzane i pomnożone W-wa 1863. (Współautor: J. Śmigielska).

Serię drugą wyd. sama J. Śmigielska w 1861.

2. Wspomnienia z przeszłości. Obrazki poświęcone młodemu wiekowi. W-wa 1860. Wyd. 2 W-wa 1877.

3. Maria Klementyna. Opowiadanie o wnuczce króla Jana, poświęcone młodemu wiekowi. W-wa 1861. Wyd. 2 pt. Maria Klementyna Sobieska. Opowiadanie poświęcone młodemu wiekowi. W-wa 1874.

4. Powieści i opowiadania dla młodego wieku. W-wa 1874.

5. Wakacje Janka i Zosi. Opowiadanie o znakomitych wynalazkach przemysłu i sztuki, cudach przyrody i wypadkach codziennego życia. W-wa 1874. (Współautor: M. J. Zaleska).

6. Nad wodami Bałtyku. Panna Marychna z Oporowa. Wojewodzic Spiski. Opowiadania historyczne. W-wa 1900.

Artykuły ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Czytelnia Niedzielna* (1861), J. Jaworskiego *Kalendarz powsz. ilustr.* (1865), *Ilustr. powsz. kalendarz kr.* (1871), *Kalendarz dla gospodyń na r. 1867*, *Kalendarz kr.* (1862, 1865, 1870), *Kółko Dom.* (współred. 1861-1867; tu m. in.: Wspomnienia historyczne. 1861-1862/63), *Kronika Rodz.* (red. 1868-1896; tu dział: Wiadomości literackie. 1868-1872), *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1861, *Noworocznik* (*Kalendarz*) *ilustr. dla Polek* (1861-1866/67), *Wieczory Rodz.* (1880-1897; red. 1889-1892), *Wieniec* (tu: Honorata z Wiśniowieckich Zappowa. 1862 nr 7), *Zabawy przyjemne i pożyteczne, czyli zbiór powieści, poezyj, komedyj i podróży dla młodego wieku* (1856-1857).

Listy

1. Do K. W. Wójcickiego z 1866; do redaktora Kłosów 2 listy z 1868 i b. d. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

2. Do J. I. Kraszewskiego 20 listów z 1868-1885. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6488.

OPRACOWANIA

(Obrazki z życia ... Rec.): *Gaz. Warsz.* 1858 nr 338; *Niewiasta* 1861 nr 7-8; W. (K. W. Wójcicki). *Bibl. Warsz.* 1863 t. 2. — E. Ziemięcka: Józefa Śmigielska i Aleksandra Borkowska. *Noworocznik* (*Kalendarz*) *ilustr. dla Polek.* W-wa 1865. — J. Pracki: (Powieści i opowiadania dla młodego wieku. Rec.). *Przegl. Lit.* 1874 nr 4. — J. Pracki: (Wakacje Janka i Zosi. Rec.). *Tyg. Mód i Powieści* 1874 nr 3. — (Wspomnienia z przeszłości. Rec.): *Kłosy* 1876 nr 599; *Kur. Codz.* 1876 nr 281. — M. G. (Gawalewicz): Nasze autorki. *Tyg. Powsz.* 1884 nr 20-21. — *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 9 (1893). — Hajota (H. J. Rogozińska Pajzderska): Aleksandra Borkowska. Sylwetka literacka. *Tyg. Ilustr.* 1896 nr 51. — Nekrologi: B. L. *Biesiada Lit.* 1898 nr 11; Szczęsna (J. Bąkowska). *Bluszcz* 1898 nr 9; L. *Kur. Codz.* 1898 nr 57; Z. Urbanowska. *Wieczory Rodz.* 1898 nr 11-12; J. Warnkówna. *Przegl. Pedag.* 1898 nr 6; *Bibl. Warsz.* 1898 t. 1; *Gaz. Warsz.* 1898 nr 54; *Przegl. Lit.* 1898 nr 5; *Wieczory Rodz.* 1898 nr 10. — H. Cichowski. *Pol. słownik biogr.* T. 2 (1936). — K. Lutyńska: Ideologia czasopism rodzinnych Królestwa Polskiego w latach 1860-1880. *Przegl. Nauk Hist. i Społ.* T. 7 (1957).

BORKOWSKI DUNIN ALEKSANDER (LESZEK) (1811—1896)

Pseud. i krypt.: Adam D. Sportek; L.; L. B.; L. D-B; Leszek.

Publicysta, poeta.

Ur. 11 stycznia 1811 w Gródku nad Dniestrem; syn Franciszka, członka Stanów Galicyjskich, i Franciszki z Dzieduszyckich; młodszy brat Józefa. Uczył się w domu

następnie w gimnazjum we Lwowie. W 1827 razem z bratem rozpoczął studia filozoficzne w Czerniowcach. Po roku przeniósł się na wydział prawa Uniwersytetu Lwowskiego. Z tego okresu pochodzą jego pierwsze próby literackie. W powstaniu listopadowym walczył początkowo w pułku krakusów sandomierskich; raniony pod Radomiem, został odkomenderowany w stopniu podporucznika na adiutanta generała Jana Krukowieckiego. W czasie oblężenia stolicy był adiutantem prezesa rządu. Po upadku powstania przeszedł granicę Prus. Przez osiem miesięcy studiował sanskryt w Królewcu. W 1832 wrócił na krótko do Lwowa, następnie przebywał w Wiedniu na studiach orientalnych.

Od 1834 znów przebywał we Lwowie i utrzymywał stały kontakt ze związanymi z konspiracją galicyjską literatami (August Bielowski, Wincenty Pol, Lucjan Siemieński, Józef Dzierzkowski, Dominik Magnuszewski). Był nakładcą drugiego tomu *Ziewonii*. W 1837 ożenił się z Seweryną Cielecką. Należał do założycieli *Dziennika Mód Paryskich* i w latach 1840-1848 był jego stałym współpracownikiem. Od 1848 prowadził ożywioną działalność polityczną. W marcu tegoż roku wyjechał jako poseł na sejm do Wiednia i Kromieryża, gdzie odegrał znaczną rolę jako mówca lewicy, ostro atakujący despotyzm rządów absolutnych i niesprawiedliwą wojnę we Włoszech. Był członkiem Rady Narodowej. Po rozwiązaniu sejmu przebywał czas jakiś w Dreźnie, później w Poznaniu, gdzie utrzymywał kontakt z Karolem Libeltem, Ryszardem Berwińskim, Józefem Łukaszewiczem. W 1850 powrócił do Galicji, osiadł w Winniczkach pod Lwowem, potem w Krzywczycach, i poświęcił się gospodarstwu. W 1861 został obrany posłem na sejm krajowy galicyjski. Należał do mniejszości opozycyjnej walczącej o prawa języka polskiego i autonomię. Mandat poselski piastował do 1872.

Odegrał również znaczną rolę w życiu organizacyjnym i kulturalnym Lwowa. Do 1870 był delegatem Towarzystwa Kredytowego Ziemskiego oraz w tymże roku członkiem rady ogólnej Towarzystwa Gospodarczego. W 1874 zasiadał w wydziale lwowskiej rady powiatowej. Był inicjatorem założenia Towarzystwa Sztuk Pięknych, któremu przewodniczył w latach 1867-1884. Przemawiał na wielu obchodach i uroczystościach. Od 1885 był prezesem Towarzystwa Weteranów 1831 r. Zmarł 30 listopada 1896 we Lwowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Obrona Trembowli. Powieść. Fragm. ogł. *Rozmaitości* (Lw.) 1833 nr 52; 1834 nr 14; 1835 nr 8. (Utwór nie dokończony).

2. Wieszczenia Lechowe, które Bóg dał na początku roku Chrystusowego 1835. Powst. 1836; wyd. (Kr. 1848). (Wyd. bezimiennie).

3. Orły z Herburtów. Powieść fantastyczna. *Prace lit.* T. 1. Wiedeń 1838 i nadb.

4. Uwagi o literaturze w Galicji. *Tyg. Lit.* 1842 nr 12, 17; c. d. pt. Uwagi ogólne nad literaturą w Galicji. Tamże nr 49-52. (Ogł. bezimiennie). Przedr. skrócony w zbiorze: Polska krytyka literacka (1800-1918). Materiały. T. 2. W-wa 1959.

Uwagi krytyczne zawarte w tym artykule miały zniechęcić Aleksandra Fredrę do ogłaszania swych komedii.

5. Parafiańszczyzna. T. 1. Wr. 1843. (Wyd. bezimiennie); t. 2. *Athenaeum* 1844 t. 1; całość pt. Parafiańszczyzna przez Leszka. Poz. 1849 (tu również przedr. poz. 6).

6. Co mówią o Parafiańszczyźnie, wizyta wizyt. *Rok* 1844 z. 9; wyd. osob. Poz. 1845. Przedr. zob. poz. 5.

7. Cymbalada. Poema heroiczne z wypadków naszego czasu. Wr. 1845. (Wyd. bezimiennie). Wyd. 2 pt. Cymbalada. Poema heroiczne na cały tydzień. Wr. 1848. (Wyd. bezimiennie).

8. Niepowieści i nierozprawy. (Na dochód zubożałych przez wylewy Sanu). T. 1. Bochnia 1846.

9. Polacy! (Odezwa z 27 kwietnia 1848). Wiedeń 1848.

10. Powieściopisarstwo polskie. *Dzien. Mód Paryskich* 1848 nr 6, 9-11, 23-24; *Tyg. Pol.* 1848 nr 39-40. Przedr. skrócony w zbiorze, jw. poz. 4.

11. W przedmiocie konstytucji 25 kwietnia. B. m. 1848. (Wiersz).

12. Wyjątek z Gazety i myśl Herwegha. Lw. 1848. (Wiersz).

13. Sejm ustawodawczy rakuski ze szczególniejszą uwagą na poselstwo polskie. Cz. 1-2. Poz. 1849-1850. (Wyd. bezimiennie).

Przekł. niem.: W. Sanguszko: Oesterreichs Gesetzgebender Reichstag ... Poz. 1850.

14. O najdawniejszych zabytkach pisemnych. *Pam. Lit.* 1850 nr 14-20; odb. Lw. 1850.

15. O pismach czasowych W. Ks. Poznańskiego. Poz. 1850.

16. Odpowiedź na krytykę Parafiańszczyzny w Przeglądzie Poznańskim. Poz. 1850.

17. Pamiętnik urywkowy współczesny. Lw. 1861.

18. Dualizm. Lw. 1867.

19. Quodlibet, gałązka z wielkiego kalejdoskopu. Lw. 1869.

20. Mowa na zgromadzeniu członków Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych we Lwowie dnia 3 listop. 1872. Lw. 1872.

21. Dość dwie słowie. Poz. 1879.

22. Pierwszy sejm słowiański we Lwowie 1865-1866 przez naocznego świadka. Lw. 1884. (Wyd. bezimiennie).

23. Toast... miany na weselu Jerzego hr. Dunina Borkowskiego i Elżbiety hr. Łosiówny dnia 10 czerwca 1884 we Lwowie. Lw. 1884.

24. Pokalanki. Budapeszt 1890.

25. Nieco o Stanisława Tarnowskiego doświadczeniach i rozmyślaniach. Budapeszt 1892.

26. Przypomnienie zapoznawanych prawd. Budapeszt 1892.

27. Autobiografia. *Dzien. Pol.* 1897 nr 133; odb. W-wa 1897.

28. Marek Jakimowski. Poemat dramatyczny. Rkps.

Ponadto wyd. kilka pism politycznych i mów sejmowych.

Artykuły, drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Album Muz. Nar. w Rapperswylu. Wieniec pam.* Raperswil 1881 (tu: Wstęp do odczytów z powodu pięćdziesięcioletniej rocznicy powstania listopadowego), *Album na korzyść pogorzelców.* Lw. 1844 (tu wiersze), *Athenaeum* (1844), *Dzien. Lit.* (tu m. in. wiersze: Duch opiekuńczy. 1857 nr 47; Duch gaju. 1857 nr 48; Za Alpami. 1859 nr 18; Galant. 1860 nr 86-88, 90-91), *Dzien. Lit. i Polit.* (1867), *Dzien. Lw.* (1867-1868), *Dzien. Mód Paryskich* (tu w 1840-1848 stałe rec. teatr. oraz wiele artykułów i rozpraw, m. in.: Służebnictwo świata wielkiego, czyli arystokracja parafiańska. 1848 nr 24-26), *Dzien. Pol.* (1879, 1882), *Dzien. Poz.* (1866-1867), *Gaz. Kr.* (1832), *Gaz. Nar.* (1848, 1865-1871; tu m. in.: O prawie wyborczym u nas. 1848), *Haliczanin* (tu m. in.: Kozak. Powieść wierszem. 1830 t. 1), *Kronika Codz.* (tu: O cywilizacyjnym wpływie sztuki. 1876 nr 137), *Niezapominajki* (tu wiersz: Pociecha. Z poezji wschodnich Rückierta. 1845; toż przedr. *Podarek dla Płci Pięknej* 1850 t. 3), *Nowiny* (1855 nr 24-26), *Orędownik Nauk.* (1845?), *Pam. Lit.* (1850), *Prace lit.* Wiedeń 1838, *Przegl. Warsz.* (1842), *Rok* (1844--1845), *Rozmaitości* (Lw.; 1824, 1829, 1832-1835), *Tyg. Lit.* (tu m. in.: Słowianin. Rec. 1839 nr 29-30), *Tyg. Pol.* (1848), *Upominek. Książka zbior. ... na cześć E. Orzeszkowej.* Kr. 1893 (tu wiersze), *Ziewonia* (tu wiersze: Połów pereł; Łazienki; Kochałem; Tęskna; Moja chata; Królowa toni. 1834).

Przekłady

Bhartriharis: (Poezje). W art. pt. Setka Bhartriharisa. *Rok* 1845 z. 6; odb. Poz. 1845.

Wydania zbiorowe

Mowy... (1867-1887). Przedmowę napisał S. Schnür-Pepłowski. Lw. 1897.

Zawartość: cz. 1: Mowy sejmowe; cz. 2: Mowy wygłoszone w Towarzystwie Przyjaciół Sztuk Pięknych we Lwowie; cz. 3: Przemówienia podczas obchodów rocznicy listopadowej.

Listy

1. Do J. I. Kraszewskiego 2 listy z 1843. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6456.

2. Do Redaktora Słowianina (K. J. Turowskiego) z 15 lipca 1865. Ogł. *Słowianin* 1868 t. 1.

3. Do Erazma Ujejskiego b. d. Ogł. M. Pawlikowski: Nieznany Kornel Ujejski. *Przegl. Współcz.* 1936 t. 56 nr 166; toż przedr. pt. Dumania archiwalne. Ujejski. W: Okna. (Seria druga). W-wa 1936.

OPRACOWANIA

(S. Goszczyński): Nowa epoka poezji polskiej. *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* 1835 t. 1 i wyd. nast. — N...: Orły z Herburtów i gminna cudowność. *Tyg. Lit.* 1840 nr 5-6. — (Parafiańszczyzna. Rec.): D. (J. Dobrzański?). *Tyg. Lit.* 1842 nr 11; (W. Chłędowski?). *Gaz. Lw.* 1843 nr 71, 150; K. (H. Kamieński). *Przegl. Nauk.* 1843 nr 27; A. J. Lisowski. *Przyj. Ludu* 1843 nr 8; (W. Tarnowski?): Słów kilka o wizycie ósmej Parafiańszczyzny. Przemyśl 1843; J. Woykowska. *Tyg. Lit.* 1843 nr 50-51; E. Dembowski: Sprawozdanie z piśmienności polskiej w ciągu 1843 r. *Rok* 1844 t. 1; przedr. w: Pisma. T. 4. W-wa 1955 s. 13, 27; K. T. *Rok* 1844 z. 5. — A. Bielowski: O apologiach i krytykach tragedii „Stasio". *Dzien. Mód Paryskich* 1843 nr 14. — (Parafiańszczyzna. Rec.): M. Grabowski: O najnowszych powieściach polskich. *Tyg. Petersb.* 1847 nr 59-61, 81-82, 86, 87; W. Ostrowski: Ocenienie Parafiańszczyzny Leszka. Budziszyn 1850; *Czas* 1850 nr 1 Dod. lit.; *Przegl. Poz.* 1850 poszyt 2. — F. Smolka: Dziennik 1848-1849 w listach do żony. Ogł. S. Smolka. W-wa 1913. — (Wieszczenia Lechowe. Rec.). *Czas* 1850 nr 10 Dod. lit. — Dwaj hrabiowie Borkowscy: Józef i Aleksander. *Czas* 1851 nr 172-173. — (M. Grabowski): Pamiętniki o literaturze polskiej między 1830 a 1848 r. Literatura galicyjska. *Dzien. Warsz.* 1851 nr 104-105. — F. K. Prek: Czasy i ludzie. Powst. przed 1855. Wyd. H. Barycz. Wr. 1959. —

K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 4 (1860). — L. hr. Borkowski i dr Czerkawski. *Gaz. Nar.* 1867 nr 23. — Ruch wyborczy. *Gaz. Nar.* 1867 nr 21. — List otwarty do Leszka Dunina Borkowskiego. *Dzien. Lw.* 1868 nr 187. — K. J. Turowski: „Słowianina" krótka odprawa dana Leszkowi hr. Borkowskiemu na jego niezbyt znamienitą odpowiedź na zupełnie niedorzeczny list otwarty ... *Słowianin* 1868 nr 4. — Leszek Dunin Borkowski. *Towarzysz* 1870 nr 10/11. — K. Kruk (K. Chłędowski): Poseł Pokrzywka (na Pokrzywcach). *Kraj* 1871; przedr. w: Album fotograficzne. Cz. 2. Kr. 1871; wyd. nast. oprac. A. Knot. Wr. 1951. — W. Zawadzki: Leszek Dunin Borkowski. *Tyg. Ilustr.* 1872 nr 223-224. — W. Zawadzki: Literatura w Galicji. Ustęp z pamiętników. *Przew. Nauk. i Lit.* 1877; wyd. osob. Lw. 1878; przedr. w: Pamiętniki życia literackiego w Galicji. Kr. 1961. — K. Estreicher: Teatra w Polsce. T. 3. Kr. 1879; wyd. 2 fotooffsetowe W-wa 1953. — Z Galicji. *Nowiny* 1879 nr 39. — J. Sewer hr. Dunin Borkowski: Rocznik szlachty polskiej. T. 2. Lw. 1883; toż w: Genealogia żyjących utytułowanych rodów polskich. Lw. 1895; wyd. nast. Lw. 1914; toż w: Almanach błękitny. Genealogia żyjących rodów polskich. Lw. (1909). — H. Biegeleisen: Aleksander (Leszek) Dunin Borkowski. *Złota przędza.* T. 2. W-wa 1885. — Lm. (L. Krzywicki): (Pierwszy sejm słowiański we Lwowie 1865-1866. Rec.). *Dod. Mies. do Przegl. Tyg.* 1885 t. 1. —

P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 9 (1893). — Nekrologi: *Dzien. Kr.* 1896 nr 280; *Gaz. Lw.* 1896 nr 278; *Ateneum* 1897 t. 1; *Przegl. Lit.* 1897 nr 1. — S. Schnür-Pepłowski: Przedmowa do wyd.: Mowy. Lw. 1897. — (Mowy. Rec.): A. B. *Gaz. Nar.* 1897 nr 161. — J. A. Sierpniak (K. Wróblewski). *Tydzień* 1897 nr 45; B. Łoziński. *Kwart. Hist.* 1898 t. 12. — B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 2. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — P. Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. W-wa 1902. — W. Feldman: Stronnictwa i programy polityczne w Galicji 1846-1906. T. 1. Kr. 1907. — I. Pannenkowa: Walka Galicji z centralizmem wiedeńskim. Lw. 1918. —

S. Wasylewski: O zapomnianym świetnym pisarzu polskim. *Wiad. Lit.* 1929 nr 32. — S. Wasylewski: „Uwagi nad literaturą w Galicji". Tamże nr 34. — S. Wasylewski: Leszek i parafiańszczyzna. W: Bardzo przyjemne miasto. Poz. 1930. — M. Janik: Motyw zemsty ludu w poezji polistopadowej. Lw. 1935; przedr. w: Na drogach myśli ludowej. Studia historycznoliterackie. Lw. 1936. — M. Pawlikowski: Nieznany Kornel Ujejski. *Przegl. Współcz.* 1936 t. 56 nr 166; przedr. pt. Dumania archiwalne. Ujejski. W: Okna. (Seria druga). W-wa 1936. — M. Tyrowicz. *Pol. słownik biogr.* T. 2 (1936). — T. Kleszczyński: Kraszewski we Lwowie. *Lw. Lit.* 1937 nr 5. — E. Kostołowski: Studia nad kwestią włościańską w latach 1846-1864 ze szczególnym uwzględnieniem literatury politycznej. Lw. 1938. —

S. Kieniewicz: Konspiracje galicyjskie 1831-1845. W-wa 1950. — K. Wyka: Teka Stańczyka na tle historii

Galicji w latach 1849-1869. Wr. 1951 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 4. — M. Żmigrodzka: Walka o realizm w estetyce i krytyce literackiej w kraju w latach 1831-1848. Cz. 2: Edward Dembowski jako krytyk i teoretyk literatury. *Pam. Lit.* R. 44 (1953) z. 2. — S. Pigoń: Spuścizna literacka Aleksandra Fredry. W-wa 1954 s. 88-111. — M. Żmigrodzka: Edward Dembowski i polska krytyka romantyczna. W-wa 1957. — M. Żmigrodzka: Galicyjska „księga snobów". *Życie Lit.* 1957 nr 35. — M. Żmigrodzka: Hrabia i „doktrynerzy". *Życie Lit.* 1958 nr 2. — M. Grabowska: Leszek Dunin Borkowski. W zbiorze: Polska krytyka literacka (1800--1918). Materiały. T. 2. W-wa 1959. — A. Bartoszewicz: Polemiki wokół powieści francuskiej w polskiej krytyce literackiej okresu międzypowstaniowego (1831-1863). *Zeszyty Nauk. Uniw. ... Tor. Nauki Hum.-Spol.* 1960 z. 3. Tor. 1960. — A. Knot: Aleksander Borkowski i niedoszła odbitka „Parafiańszczyzny". (Miscellanea bibliograficzne). *Roczniki Bibliogr.* 1960 z. 3/4. — A. Knot: Aleksander (Leszek) Borkowski i niedoszła odbitka „Parafiańszczyzny". Streszczenie. *Spr. Wr. Tow. Nauk.* 15 (1960) A; całość wyd. Wr. 1962. — A. Goriaczko-Borkowska: Z zagadnień galicyjskiego słowianofilstwa. *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr.* S. A. *Nauki Spol. Prace Lit.* II nr 32. Wr. 1961. — K. Pecold: O autorstwie „Uwag ogólnych nad literaturą w Galicji". *Pam. Lit.* R. 52 (1961) z. 4. — M. Żmigrodzka: Galicyjska „księga snobów". *Pam. Lit.* R. 52 (1961) z. 3 i nadb. — T. Gospodarek: Julia Molińska--Woykowska (1816-1851). Wr. 1962 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 82. — K. Poklewska: W kręgu „Ziewonii" i „Dziennika Mód Paryskich". (Z dziejów grup literackich w Galicji lat 1830--1848). *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego.* S. I. *Nauki Hum.-Spol.* z. 25. Łódź 1962. —

A. Bartoszewicz: Z dziejów polskiej terminologii literackiej pierwszej połowy XIX wieku. *Pam. Lit.* R. 54 (1963) z. 3. — H. Barycz: Kazimierz Józef Turowski i jego „Biblioteka Polska". W: Wśród gawędziarzy, pamiętnikarzy i uczonych galicyjskich. Studia i sylwety z życia umysłowego Galicji XIX w. T. 1. Kr. 1963. — M. Janion: Zmierzch romantyzmu. *Pam. Lit.* R. 54 (1963) z. 4. — T. S. (Syga): Aleksander Borkowski i inni. *Stolica* 1963 nr 33.

BORKOWSKI DUNIN JÓZEF (1809–1843)

Krypt.: J. D. Hr. Bor......i; J. hr. B.; J. hr. D. B.; J. hr. D.-B.

Poeta, tłumacz.

Ur. 22 marca 1809 w Dzieduszycach Wielkich na Pokuciu, pow. Kołomyja; najstarszy z pięciu synów Franciszka i Franciszki z Dzieduszyckich. Pochodził z zamożnej rodziny hrabiów galicyjskich. W 1818 został oddany do konwiktu pijarów w Warszawie, a po roku przeniesiony do Liceum Lindego. Od 1822 musiał uczyć się we Lwowie, wskutek ustawy austriackiej zabraniającej kształcenia młodzieży za kordonem. Jako uczeń zorganizował kółko literackie, do którego należeli August Bielowski, Szczęsny Chlibkiewicz, Julian i Faustyn Boguccy, Albin Niezabitowski, Baltazar Zbrożek i Ignacy Kikiewicz. W 1827 uzyskał maturę, po czym wraz z bratem Leszkiem udał się do Czerniowiec na Bukowinie na studia filozoficzne. W Czerniowcach znalazł się w gronie emigrantów greckich. W 1829-1830, kształcąc się na uniwersytecie wiedeńskim, pogłębiał znajomość greczyzny nowoczesnej i starożytnej. W 1830 powrócił do kraju. Przebywał we Lwowie, następnie w Warszawie, gdzie wziął czynny udział w powstaniu listopadowym. Od 1832 przebywał znowu we Lwowie. W tym okresie projektował wydawanie popularnego czasopisma o charakterze beletrystycznym, lecz nie uzyskał na nie koncesji. Pozostawał w bliskich kontaktach z grupą literatów związanych z galicyjską konspiracją (August Bielowski, Lucjan Siemieński, Wincenty Pol); w 1833-1834 bywał u Kazimierza Władysława Wójcickiego, potem u Augusta Wysockiego. Wobec niemożności wydawania czasopisma w zaborze austriackim szukał form zastępczych i w 1838 wydał tom zbiorowy *Prac literackich*. Był głównym inicjatorem i współpracownikiem *Dziennika Mód Paryskich*. Przygoto-

wał również do wydania *Album na korzyść pogorzelców* (Rzeszowa), wydany drukiem w 1844, już po jego śmierci. Był członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, Towarzystwa Mołdawskiego i Zakładu im. Ossolińskich. Zmarł na gruźlicę 18 czerwca 1843 we Lwowie.

TWÓRCZOŚĆ

Artykuły, drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Album na korzyść pogorzelców*. Lw. 1844 (wyd.; tu kilka wierszy), *Bibl. Warsz.* (tu wiersze w 1841-1842; m. in.: Czuryło. 1841 t. 1; Turczyk. 1841 t. 2), *Dzien. Mód Paryskich* (współred. 1840; utwory w 1840-1844), *Haliczanin* (tu: Na śmierć Jana Pawła Woronicza. 1830 t. 1; toż *Kur. Pol.* 1830 nr 53; Uwagi nad przekładem pieśni gminnych nowogreckich A. Chodźki. 1830 t. 2), *Muzeum Dom.* (1839), *Przyj. Ludu* (tu: Okręt. 1843/44 nr 41), *Rozmaitości* (Lw.; tu debiut poetycki: O dobroci Boga. 1825 nr 1; Do Ady. 1835 nr 25), *Rozrywki Umysłowe* (1841), *Tyg. Lit.* (tu: Pieśni słowiańskie. I-III. 1839 nr 17; Ogłoszenie. 1842 nr 34), *Ziewonia* (tu wiersze: Pogrzeb Beja; Śpiew; Stance I. II. 1834; Czarownica; Esma; Kobieta. 1838; toż przedr. 1839).

Zob. również Prace redakcyjne.

Przekłady

1. F. Schiller: Bogowie Grecji. Lw. 1839; przedr. *Piśmiennictwo Kraj.* 1840 oddział 2 nr 41.

2. A. Dumas (ojciec): Teresa. Tragedia w 5 aktach. Przełożona z francuskiego w r. 1839. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 1.

Drobne przekłady ogł.: *Bibl. Warsz.* (tu przekład 14 wierszy L. Uhlanda. 1842 t. 1), *Dzien. Mód Paryskich* (1841), *Prace lit.* T. 1 (zob. Prace redakcyjne poz. 1; tu: Gazele I-III tłum. z Hafiza; IV-VI z Machmuda Baky), *Przegl. Warsz.* (tu: Do Emy. (Z Szyllera). 1842 t. 3) oraz Wyd. zbior. poz. 1 (tu przekł. autorów: F. Schiller, L. Uhland, J. Kramer, A. Lamartine, V. Hugo, A. Christopulus, C. Fauriel, Mesihi, Machmud Baka).

Prace redakcyjne

1. *Prace literackie.* T. 1. Wiedeń (właściwie: Lw.) 1838.

Tu jego pióra: O polskim języku łowieckim i o świecie łowieckim; Gazele (zob. Przekłady).

2. *Album na korzyść pogorzelców.* Lw 1844.

Tu jego wiersze: Kobieta; Prośba; Gdy moje oko światłem nie błyśnie.

Wydania zbiorowe

1. Pisma. Z przedmową A. Bielowskiego. T. 1-2. Lw. 1856-1857 *Dzieła Znakomitych Pisarzów Kraj.* t. 1-2.

Zawartość: t. 1: Poezje (tu m. in.: Sonety pełtewne); Przekłady poz. 1, 2; Pieśni ludu; Opisanie Ziemi Mołdawskiej i Multańskiej p. Mirona Kostyna; Mowa kwiatów; Kosz z kwiatami (tu utwory poetyckie 24 autorów); t. 2 ukazał się tylko zeszyt 1: Greczyzna w Polsce (5 arkuszy notat).

2. Wybór poezji. Wyd. i oprac. A. Ważyk. W-wa 1950.

Zawartość: Sonety; Pieśni.

Listy

1. Do E. Korytki z 1838. Ogł. I. Franko: Emil Korytko zabutyj sławianśkyj etnograf. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* 1908 t. 86.

2. Do G. Pawlikowskiego bez daty. Ogł. B. Czarnik: List J. hr. Dunina Borkowskiego i słowo o jego literackiej spuściźnie. *Pam. Lit.* R. 14 (1916).

OPRACOWANIA

(S. Goszczyński): Nowa epoka poezji polskiej. *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* 1835 t. 2 i wyd. nast. — (Prace literackie. T. 1. Rec.). *Lwowianin* 1839 z. 2. — (F. Schiller: Bogowie Grecji. Rec.). *Piśmiennictwo Kraj.* 1840 oddział 2 nr 41. — A. Bielowski: Żywot J. Dunina Borkowskiego. *Bibl. Nauk. Zakładu im. Ossol.* 1843 t. 7; przedr. *Przyj. Ludu* 1843/44 nr 40-43; przedr. *Album na korzyść pogorzelców.* Lw. 1844; przedr. jako wstęp do wyd.: Pisma. T. 1. Lw. 1856. — Nekrologi: L. Dunin-Borkowski. *Dzien. Mód Paryskich* 1843 nr 14; M. D. (Dzieduszycki). *Bibl. Nauk. Zakładu im. Ossol.* 1843 t. 8; Józef hrabia Dunin Borkowski. *Orędownik Nauk.* 1843 nr 24; *Tyg. Lit.* 1843 nr 33. — (Album na korzyść pogorzelców. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1844 t. 4. — Dwaj hrabiowie Borkowscy: Józef i Aleksander. *Czas* 1851 nr 172-173. — (M. Grabowski): Pamiętniki o literaturze polskiej między 1830 a 1848 r. Literatura galicyjska. *Dzien. Warsz.* 1851 nr 61, 89, 101, 103-104. — K. Kaszewski: (Pisma. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1859 t. 1. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 4 (1860). — E. Kierski:

Józef Dunin Borkowski. *Tyg. Ilustr.* 1864 nr 255. — W. ZAWADZKI: Wspomnienie o Karolu Szajnosze. Kartka z mego pamiętnika. *Kłosy* 1874 t. 19 nr 470-473; przedr. w: Pamiętniki życia literackiego w Galicji. Kr. 1961. — W. ZAWADZKI: Literatura w Galicji. Ustęp z pamiętników. *Przew. Nauk. i Lit.* 1877; wyd. osob. Lw. 1878; przedr. jw. — H. BIEGELEISEN: Józef Borkowski. *Złota przędza.* T. 2. W-wa 1885. — S. SCHNÜR-PEPŁOWSKI: Krawiec redaktor. Notatka dziennikarska. *Sami sobie. Książka zbior. na rzecz warsz. kasy lit. „Grosz do grosza".* W-wa 1900. — B. CZARNIK: List J. hr. Dunina Borkowskiego i słowo o jego literackiej spuściźnie. *Pam. Lit.* R. 14 (1916). —
T. SINKO: Udział Polaków w bojach i pracach Hellady. *Przegl. Współcz.* 1932 t. 42 nr 125. — T. SINKO. *Pol. słownik biogr.* T. 2 (1936). — S. ŁUKASIK: Polska w kulturze rumuńskiej. *Przegl. Współcz.* 1937 t. 61 nr 180. —
Rozwój idei słowiańskiej w Polsce po roku 1830. *Życie Słowiańskie* 1947 nr 9-12. — A. WAŻYK: Bielmo na oczach. *Nowa Kultura* 1950 nr 1. — A. WAŻYK: Przedmowa do wyd.: Wybór poezji. W-wa 1950. — (Wybór poezji. Rec.): M. JANION. *Pam. Lit.* R. 42 (1951) z. 1; W. MACIĄG. *Twórczość* 1952 nr 5; K. WALICKA: Józef Dunin Borkowski i jego poetycka twórczość. (Wobec nowego wydania A. Ważyka). *Prace Polon.* S. X (1952) i nadb. — M. JASIŃSKA: Niesłusznie zapomniany poeta — Józef Dunin-Borkowski. (Próba charakterystyki twórczości). *Prace Polon.* S. IX (1951) i nadb. — J. W. GOMULICKI: Józef Dunin-Borkowski. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 1. W-wa 1954; toż wyd. 2 Wr. 1956. — M. GRABOWSKA, M. JANION: Józef Dunin Borkowski. W: Antologia romantycznej poezji krajowej (1831-1863). W-wa 1958. — K. POKLEWSKA: W kręgu „Ziewonii" i „Dziennika Mód Paryskich". (Z dziejów grup literackich w Galicji lat 1830-1848). *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego* S. I. *Nauki Hum.-Społ.* z. 25. Łódź 1962.

BREDKRAJCZ NORBERT (1819–1858)

D r a m a t o p i s a r z.

Ur. w Wielkopolsce 6 czerwca 1819. Pochodził z rodziny ziemiańskiej. Gimnazjum ukończył w Poznaniu, po czym studiował na uniwersytetach wrocławskim i berlińskim. Ok. 1847 przebywał w Paryżu, gdzie zbliżył się do ugrupowania Braci Zjednoczonych. Prawdopodobnie był współpracownikiem czasopisma *Zbratnienie*, gdzie pod tymże tytułem zamieścił w 1847 wiersz programowy. Zmarł 20 lipca 1858 w Borku, w Poznańskiem, przeznaczając cały majątek na ufundowanie stałych nagród za najlepsze polskie utwory literackie bądź prace naukowe, przyznawanych drogą konkursu. Z tego funduszu w 1876 nagrodę otrzymał Adam Asnyk za *Kiejstuta*.

TWÓRCZOŚĆ

1. Matka bohaterka. Poemat z czasów porewolucyjnych. Wr. 1843.

2. Zbigniew Czarło. Dramat (wierszem) w 4 aktach. Paryż 1847.

3. Mieczysław Pierwszy. Dramat w 5 aktach. Lipsk 1858.

Artykuły i wiersze ogł. w czasopismach: *Tyg. Lit.* (tu: Do Anieli Dembowskiej. 1843 nr 30), *Zbratnienie* (1847-1848).

OPRACOWANIA

(Matka bohaterka. Rec.). *Tyg. Lit.* 1843 nr 28-29. — (Mieczysław Pierwszy. Rec.): K. KASZEWSKI. *Bibl. Warsz.* 1858 t. 4; *Dzien. Lit.* 1858 nr 16; *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 46. — Nekrologi. *Przegl. Poz.* 1858 t. 26. — *(J. BARTOSZEWICZ): Spis zmarłych w r. 1858 literatów polskich. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1859 nr 5. — Gazeta Polska i Warszawska podały ... *Bibl. Warsz.* 1861 t. 3 s. 470-472. — Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego od stycznia 1860 do grudnia 1862. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* T. 2. Poz. 1863. — S. PRZEROWA (K. JAROCHOWSKI): Literatura poznańska w pierwszej połowie bieżącego stulecia. *Przegl. Pol.* 1879/80 t. 2-4; wyd. osob. Poz. 1880; wyd. 2 Poz. 1884 s. 178. — P. CHMIELOWSKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 9 (1893). — M. DANILEWICZOWA. *Pol. słownik biogr.* T. 2 (1936). — A. WOJTKOWSKI: Bibliografia historii Wielkopolski. T. 1. Poz. 1938.

BRONIKOWSKI ANTONI (1817—1884)

Krypt.: A. B.; A. Br.

Poeta, tłumacz-hellenista.

Ur. 29 października 1817 w Golejewku, w Poznańskiem, w rodzinie ziemiańskiej; syn Wiktora i Aleksandry z Garczyńskich. Naukę rozpoczął w domu, szkołę średnią ukończył w Lesznie w 1837. Wyższe studia odbył we Wrocławiu, gdzie z wydziału prawnego przerzucił się na filozoficzny. Uniwersytet ukończył ze stopniem doktora filozofii. Działalność literacką rozpoczął już w czasie studiów przesyłając artykuły do *Przyjaciela Ludu*. Po powrocie do Księstwa Poznańskiego osiadł w majątku własnym, gospodarując i interesując się filozofią klasyczną, szczególnie grecką. Po utracie majątku poświęcił się pracy pedagogicznej i uczył w Gimnazjum Św. Marii Magdaleny w Poznaniu. W 1848 został przez władze pruskie usunięty z posady razem z Hipolitem Cegielskim i Marcelim Mottym. Wrócił wówczas do pracy na roli biorąc w dzierżawę Mościejowice. Po pięciu latach powołano go do szkolnictwa powierzając mu wykłady w gimnazjum w Ostrowie. Szykanowany przez władze pruskie na tym stanowisku, podał się do dymisji 1 października 1883. Zmarł w Ostrowie 7 kwietnia 1884.

TWÓRCZOŚĆ

1. Kwiatek wielkopolski. Poezje. Wr. 1838.

2. Moje marzenie. Poezje. Leszno 1840.

3. Animadversionum in Trachinias Sophocleam particulae duae, quas auctoritate ampl. philos. ordinis etc. publice defendet. Wr. 1842. (Rozprawa doktorska).

4. Mnemonion. Fragment. (Poezje). Ostrów 1852.

5. Specimen versionis polonae operum Platonis. Program szkolny(?). Poz. 1860.
Przeciw F. Kozłowskiemu.

6. Specimen alterum versionis polonae operum Platonis, continens librum primum Reipublicae... *XVII Spr. Król. Katolickiego Gimn. w Ostrowie* 1862.

7. Tam — co bądź, skąd — nic powiedzieć nie godziłoby się. Poz. 1876.

8. J. I. Kraszewskiemu. (Wiersz). B. m. (1879).

9. Wspomnienia z 1863 r. Rkps w posiadaniu rodziny. Odpis w zbiorach E. Maliszewskiego.

Artykuły i drobne przekłady ogł. w czasopismach: *Bibl. Warsz.* (1880), *Czas. Dod. Mies.* (1857-1858, 1860), *Dzien. Lit.* (tu dział: Wiadomości z W. X. Poznańskiego. 1857-1858), *Gaz. Pol.* (tu: Przekłady klasyków greckich a krytyka. 1884 nr 48), *Przyj. Ludu* (1840/41, 1847/48), *Tyg. Lit.* (1838-1844).

Przekłady

1. Ksenofont: Ekonomikon. Poz. 1857.

2. Platon: Dzieła. T. 1. Poz. 1858; t. 2 z. 1. Poz. 1871; t. 2 z. 2. Poz. 1879.
Zawartość: Phaidros; Symposion; Hippias Maior; Lysis; Charmides; Euthyphron; Jon. (*Czas. Dod. Mies.* 1857 t. 6); Menexenos.

3. Homer: Odyseja. T. 1-2. Poz. 1859.

4. Ksenofont: Cynegetyk, czyli łowiectwo. *Czas. Dod. Mies.* 1860 t. 17; wyd. osob. Kr. 1860.

5. Ksenofont: Hippika i Hipparch, czyli jazda konna i naczelnik jazdy. Poz. 1860.

6. Herodot: Dzieje. T. 1-2. Poz. 1861-1862.

7. Tucydydes: Historia wojny peloponeskiej. Z. 1 (ks. 1-2). Poz. 1861; z. 2-4 (ks. 3-8). Ostrów 1870.

8. Platon: Rzeczpospolita, czyli co jest sprawiedliwość. T. 1-3. Ostrów 1862, 1866.

9. Ksenofont: Wspomnienia o Sokratesie. Ostrów 1868.

10. Plutarch: Życiorys Peryklesa. Ostrów 1877.

Listy

Do J. I. Kraszewskiego 44 listy z lat 1845-1883. Autografy w Bibl. Jagiel. Fragm. listów z 1845-1862 ogł. K. Bartoszewicz. *Przegl. Lit.* 1898 nr 16/17-18/19; 1899 nr 2/3.

OPRACOWANIA

(Mnemonion. Rec.). *Przegl. Poz.* 1852 t. 14. — (Platon: Dzieła. Rec.): Dowiadujemy się, że p. dr A. Bronikowski ... *Dzien. Lit.* 1857 nr 16; L. Siemieński. *Czas. Dod. Mies.* 1858 t. 9; *Dzien. Lit.* 1858 nr 13; F. Kozłowski. *Bibl. Warsz.* 1861 t. 1. — J. I. Kraszewski: Listy do Redakcji Gazety Warszawskiej. *Gaz. Warsz.* 1857 nr 273. — (Homer: Odyseja. Rec.): F. S. D. (Dmochowski). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1859 nr 60; C. Izdebski. *Bibl. Warsz.* 1860 t. 1. — P. Antoni Bronikowski, nauczyciel ... *Gaz. Warsz.* 1859 nr 144. — (Ksenofont: Hippika i Hipparch. Rec.): (w: z). *Gaz. Codz.* 1860 nr 271; *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1860 nr 178. — Otrzymaliśmy od p. A. Bronikowskiego ... *Gaz. Pol.* 1861 nr 92. — Profesor Antoni Bronikowski... *Bibl. Warsz.* 1861 t. 1. — × (J. I. Kraszewski): (Herodot: Dzieje. Rec.). *Gaz. Pol.* 1862 nr 44, 234. — × (J. I. Kraszewski): (Mnemonion Rec.). *Gaz. Pol.* 1862 nr 52. — (Tucydydes: Historia wojny peloponeskiej. Rec.). *Gaz. Pol.* 1863 nr 8. — K. Kaszewski: Jedność Odysei. Przekład jej przez Bronikowskiego w porównaniu z przekładem Lucjana Siemieńskiego. *Bibl. Warsz.* 1866 t. 1. — K. Kaszewski: Odpowiedź p. A. Bronikowskiemu. *Gaz. Pol.* 1866 nr 47. — (Homer: Odyseja. Rec.): ꭥ. *Gaz. Pol.* 1867 nr 162; J. Szujski. *Przegl. Pol.* 1867/68 t. 1. — (Ksenofont: Wspomnienia o Sokratesie. Rec.): J. Szujski. *Przegl. Pol.* 1868/69 t. 2; Chm. (P. Chmielowski). *Bibl. Warsz.* 1870 t. 3. — (Przekłady dzieł klasyków greckich. Rec.): K. Libelt. *Mrówka* 1869 nr 4-6; S. *Gaz. Pol.* 1870 nr 116, 153-154. — Dr Omega (J. I. Kraszewski): (Tucydydes: Historia wojny peloponeskiej. Rec.). *Tydzień* (Drezno) 1870 nr 24. — (Platon: Dzieła. Rec.): L. P. (Powidaj). *Przegl. Pol.* 1871/72 t. 3; K. Kaszewski. *Wieniec* 1872 nr 22. — H. Zathey: Homer w Polsce. Przegląd polskich tłumaczeń Homera z powodu przekładu Odysei p. Lucjana Siemieńskiego. *Przegl. Pol.* 1874/75 t. 1; przedr. w: Pisma. T. 2. Poz. 1885. — L. Ćwikliński: Homer i homerycy. Lw. 1881. — Nekrologi: M. Massonius. *Tyg. Ilustr.* 1884 nr 82; X. *Dzien. Poz.* 1884 nr 112; *Ateneum* 1884 t. 2; *Tyg. Powsz.* 1884 nr 22. — P. Chmielowski: Antoni Bronikowski. *Złota przędza.* T. 2. W-wa 1885. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 9 (1893). — K. Bartoszewicz: Korespondencja J. I. Kraszewskiego. *Przegl. Lit.* 1898 nr 16/17-18/19; 1899 nr 2/3. — W. M. Kozłowski: Kilka uwag o naszych przekładach Platona. *Przegl. Filoz.* 1909. — H. Weigt: O polskich przekładach Platona. Tamże.—

S. Karwowski: Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego. T. 2: 1852-1889. Poz. 1920. — A. Szyperski: Geografia talentów wielkopolskich. Poz. 1934. — Red. *Pol. słownik biogr.* T. 2 (1936). — A. Wojtkowski: Bibliografia historii Wielkopolski. T. 1. Poz. 1938. — W. Bortnowski: Walka o cele powstania listopadowego (od 29 listopada 1830 r. do lutego 1831 r.). Łódź 1960 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 31.

BRZOZOWSKI KAROL (1821–1904)

Krypt.: Br. Karol; Br...i Karol M.; K. B.; K. Brzoz.; Kar. Br.; Kar. Brz.; Kar. Brzoz.; Karol B.; Karol M. Br........i; ....l ....i.

Poeta.

Ur. 29 listopada (wg Korbuta 28 września) 1821 w Warszawie; syn Wincentego, byłego oficera napoleońskiego, i matki z Damarów. Pochodził z rodziny krakowskiej. Studia odbywał kolejno u pijarów we Włocławku, w Sejnach, w powiecie augustowskim (od 1835), i w Instytucie Gospodarstwa Wiejskiego i Leśnictwa w Marymoncie pod Warszawą (1840-1842). W 1843 przedostał się wraz z T. Lenartowiczem w Poznańskie. Tam wziął udział w wypadkach 1848. Następnie przebywał za granicą (Drezno, Piemont, Paryż). Po przybyciu do Francji przygotowywał się do egzaminu do szkoły artyleryjskiej w Metzu. W 1853 został wysłany przez Koło Polskie, kierujące stronnictwem demokratycznym, do Konstantynopola celem przygotowania gruntu dla utworzenia legionu. Przeciwny zmianie wyznania i służbie w wojsku tureckim, osiadł w lasach Anatolii pod Stambułem utrzymując się z polowania, wreszcie w porozumieniu z demokratycznym odłamem emigracji stambulskiej zajął się pracami mają-

cymi na celu cywilizacyjne podniesienie Turcji i przeciwdziałanie wpływom Rosji na Bałkanach. Zatrudniony od 1855 przy budowie linii telegraficznych, zwiedził znaczną część Turcji, a także Trację, Bułgarię i Albanię. W 1856 był w Paryżu. W 1861 przyjechał do Syrii; w roku następnym ożenił się z córką konsula francuskiego. Przeciwny powstaniu 1863, wziął jednak udział w wyprawie T. T. Jeża (Z. Miłkowskiego) na Podole. Był dowódcą jednej z trzech kompanii. Powróciwszy do służby tureckiej pracował jako leśnik i rolnik w Bułgarii, następnie w Mezopotamii. W 1868 w Peredżacie pod Bagdadem zakładał wzorowe gospodarstwo rolne i inicjował utworzenie szkoły rolniczej. W 1869 dokonał odkryć archeologicznych w górach Kurdystanu na granicy Persji. W 1877-1878, w czasie wojny rosyjsko-tureckiej, powołany przez demokratów lwowskich na przedstawiciela w Stambule, prowadził ożywioną działalność polityczną. Po zakończeniu wojny urzędował przez jakiś czas w Syrii jako wicekonsul hiszpański. W 1883 powrócił do kraju i osiadł we Lwowie. Przejściowo zarządzał zakładem dla sierot w Drohowyżu. W 1899 Koło Artystyczno-Literackie we Lwowie urządziło uroczysty jubileusz 60-lecia jego pracy literackiej. Zmarł 5 listopada 1904 we Lwowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Druga epoka sprawy wschodniej i obowiązki Polaków. Dat. Konstantynopol, 15 lutego 1854. Wyd. Paryż 1854.

2. Noc strzelców w Anatolii. Fragm. ogł. *Dzien. Lit.* 1856 nr 1-2; całość wyd. Paryż 1856. Wyd. nast.: Lw. 1877 *Bibl. Mrówki* t. 46; W-wa 1919 *Skarbiec Pol.* nr 29/30.

Dedykacja: Towarzyszom koczowiska na pamiątkę Autor.

3. Park boży (Ałłah Bahczesi). Obrazek z Bałkanów poświęcony Cyprianowi Norwidowi. *Czas. Dod. Mies.* 1856 t. 3; przedr. *Biesiada Lit.* 1882 nr 314; pt. Sad boży. (Ałłah Bahczesi). Obrazek z Bałkanów poświęcony Cyprianowi Norwidowi. Wyd. zob. poz. 17.

4. Bojomir. Poemat dramatyczny. Fragm. pt. Bojomir. Para ułamków z większej całości. Ogł. P. Wilkońska. *Snopek lit.* Poz. 1857; całość wyd. Poz. 1858.

5. Ognisty lew. Powieść czerkieska. *Dzien. Lit.* 1857 nr 20-24; wyd. osob. Lw. 1857.

6. Deli Petko. Powiastka podług legendy bułgarskiej. Lw. 1876.

Dedykacja: Poświęcam Władysławowi Tarnowskiemu na pamiątkę 17 marca 1875. Karol Brzozowski.

7. Sen w Bałkanach. Dedykacja turecka: Bujuk ustanize J. Matejko Ak-baba-Kara-audżi. To znaczy: Wielkiemu naszemu mistrzowi J. Matejce Biały ojciec — Czarny strzelec*. *Ruch Lit.* 1877 nr 13; odb. Lw. 1877; toż pt. Sen w Bałkanach. Obrazek poświęcony Janowi Matejce. Wyd. zob. poz. 17.

* Przydomki nadane Brzozowskiemu przez Turków.

8. Malek. Tragedia w 5 aktach. Wyst. Lw. 1883.

9. Do tarczy o pannę. Fraszka strzelecka w dwóch aktach. *Łowiec* 1883 nr 11-12; 1884 nr 1-2.
Rkps Ossol. sygn. 9921/I.

10. Oblężenie Lwowa w r. 1648. Obraz historyczno-dramatyczny w 5 aktach. Wyst. i wyd. Lw. 1884. Wyd. nast.: Lw. 1891.

11. Eryk XIV. Dramat historyczny w 5 aktach. Wyst. Lw. 1885; wyd. *Tyg. Ilustr.* 1885 nr 105-112, 114-119.

12. Hadżi Ibrahim. Fragm. ogł. *Ognisko Dom.* 1885 nr 58-59; całość: *Kur. Warsz.* 1886 nr 201-202, 204, 206-210.

13. Zbrodnia w Awersie. Tragedia historyczna w pięciu aktach. *Tyg. Mód i Powieści* 1887 nr 4-14. Wyst. Lw. 1889.

Dedykacja: Utwór ten ośmiela się autor poświęcić pannie Celinie Dobrzańskiej jako szczery dowód głębokiej czci i poważania.

14. Miesiąc maj 1848. Luźne wspomnienia. Lw. 1892.

15. Dumny Turek. *Biesiada Lit.* 1896 nr 1-5, 15-16.

16. Joanna Neapolitańska. Tragedia w 5 aktach. *Ateneum* 1896 t. 1.

17. Poezje. W-wa 1899 *Bibl. Najcelniejszych Utworów Literatury Europejskiej.*
Rkps (fragm.): Bibl. PAN Kr. sygn. 2073; Ossol. sygn. 5696/I.

Zawartość: Legendy, obrazy i powiastki wschodnie (m. in. poz. 3,7); Nieładem z różnych stron i czasów. (Kilkadziesiąt drobnych wierszy).

18. Jezioro Dusza. Legenda litewska. Obraz dramatyczny w trzech odsłonach. Muzyka M. Sołtysa. Powst. 1902. Tekst okrojony przez cenzurę ogł. pt. Jezioro Dusza. Poemat. *Kur. Codz.* 1903 nr 137-138; tekst pełniejszy ogł. *Dzien. Pol.* 1904 nr 31, 33, 35; całość wyd. osob. Lw. 1921. (Przedruk litograficzny rękopisu autora. Odbito dwieście egzemplarzy numerowanych).

Dedykacja: Jaśnie Wielmożnemu Panu Dr Józefowi Wereszyńskiemu... w hołdzie dziad lirnik Karol Brzozowski.

Cenzura nie dopuściła do wystawienia tego utworu na scenie lwowskiej.

19. Pamiętnik. Rkps był w posiadaniu rodziny.

20. Wspomnienia z roku 1877. Rkps był w posiadaniu F. Rawity-Gawrońskiego.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Ameryka* (Toledo; tu: Rewolucjonista. 1895 nr 42), *Ateneum* (1896), *Bibl. Warsz.* (tu: Wodnica. (Obrazek podług opowieści ludowej z okolic Dusi i Metel). 1853 t. 3; przedr. *Dzien. Lit.* 1858 nr 144), *Biesiada Lit.* (1880, 1882, 1886, 1896, 1899, 1904; tu m. in.: Wzdłuż Eufratu. 1880 nr 255-260; przedr. *Wędrowiec* 1885 nr 22-29), *Chochlik* (1896), *Czas. Dod. Mies.* (1856 t. 3), *Czytelnia dla Młodzieży* (1861), *Dzien. Chicagowski* (tu: Z losu zadowolony. 1899 nr 60), *Dzien. Lit.* (1856-1861, 1866; tu m. in. wiersz poświęcony T. Lenartowiczowi pt. Pielgrzymie piosenki. 1861 nr 1-2), *Dzien. Pol.* (1889, 1891-1892, 1895, 1897, 1902-1904), *Echo* (1880), *Gaz. Codz.* (1840-1841), *Gaz. Lw.* (1883--1884, 1889, 1894, 1899; tu m. in.: Wspomnienie z Kurdystanu. 1899 nr 211-219; przedr. pt. W Kurdystanie. Karta ze wspomnień, z rysunkami A. Piotrowskiego. *Tyg. Ilustr.* 1907 nr 32--34), *Gaz. Nar.* (1874-1875, 1884, 1888, 1890; tu m. in.: Do redaktora Messager d'Orient, 29 IV 1874. 1874 nr 20), *Goniec Pol.* (tu: Modlitwa. 1850 nr 88), *Gwiazdka Kr.* (1881), J. Jaworskiego *Kalendarz ilustr.* (1874), J. Ungra *Kalendarz warsz. ilustr.* (1886), *Kalendarz katolicki Wieniec i Pszczółka.* Kr. 1892, *Kłosy* (tu drobne wiersze. 1884), *Kłosy i kwiaty.* Kr. 1869, *Kraj* (tu m. in.: Mickiewicz o Carogrodzie. 1883 nr 43; Moje wspomnienia o Mickiewiczu. 1885 nr 46; przedr. *Książka zbior. ... A. Mickiewicza.* Petersb. 1898; Z podróży po Wschodzie. 1885 nr 49-51), *Krakowianka* (1891), *Kronika Codz.* (1877), *Kur. Codz.* (1903), *Kur. Lw.* (1889, 1892, 1895, 1903), *Kur. Warsz.* (1877, 1880-1887), *Łowiec* (1880-1884; tu m. in.: Polowanie na słonki w Syrii Północnej w r. 1879 i 1880. 1880 nr 6-7),

Nadwiślanin (1841), *Ognisko Dom.* (1885-1887), *Polak w Ameryce* (Bufallo; tu: Polak w piekle. 1896 nr 10), *Przedświt* (tu m. in.: Gdzie twoja ojczyzna? 1893 nr 19), *Przegl. Lw.* (1880), *Przegl. Nauk.* (1845), *Przegl. Polit., Spol. i Lit.* (1886, 1902-1904), *Przegl. Rzeczy Pol.* (tu wiersz: Podarek ślubny Polsce. 1858), *Przegl. Warsz.* (1841), *Przew. Nauk. i Lit.* (tu: O Lenartowiczu. (Z własnych wspomnień). 1893 t. 1/2; toż: *Dla Szląska.* Lw. 1895, *Pszczółka* (tu: Na powitanie najdostojniejszego gościa cesarza Franciszka Józefa I. 1880 nr 19; przedr. *Dzien. Pol.* 1880 nr 210; przedr. *Przegl. Lw.* 1880 t. 20; Zbliża się wiosna. 1884 nr 6; Modlitwa. 1884 nr 7), *Ruch Lit.* (1876-1878), *Słowo Pol.* (1902-1904), *Snopek Nadwiślański* (1844), *Szkice Społ. i Lit.* (1876), *Szkółka dla Dzieci* (tu: Wieszcze dzieci. Teofilowi T. 1853 t. 4 z. 7), *Towarzysz Pilnych Dzieci* (1877, 1880), *Tydzień* (Lw.; 1877-1878; tu m. in.: Z pamiętników. Powrót z Bagdadu Eufratem. 1877 t. 6), *Tydzień Pol.* (1879-1880; tu m. in.: Za wielki trzewiczek. (Powiastka ze Wschodu). 1879 nr 45; przedr. *Kur. Warsz.* 1880 nr 186. Rkps Ossol. sygn. 5898/II), *Tyg. Ilustr.* (1885-1889, 1896, 1899; tu m. in.: Wspomnienia z Turcji. 1886 nr 181-208 (z przerwami); Wspomnienia z Albanii. 1891 nr 68-71, 73-75), *Tyg. Lit.* (1844-1845), *Tyg. Mód i Powieści* (1887), *Tyg. Powsz.* (1885), *Tyg. Wielkopol.* (1861, 1871, 1873), *W 40 rocznicę powstania styczniowego.* Lw. 1903 (tu: Bitwa pod Costangalią), *Wędrowiec* (1885), *Wieniec* (tu: Wiarus. Modlitwa. 1884 nr 7).

Drobne utwory ogł. po śmierci autora: *Dzien. Wil.* (tu: Bóg się rodzi. 1930 nr 296), *Pam. Lit.* (tu: Autobiografia K. Brzozowskiego. Ogł. T. Pini. R. 6 (1907) z. 2; toż przedr. *Przegl. Bibl.* 1908; toż *Kur. Lw.* 1908 nr 498).

Ponadto: Pieśni pielgrzyma. 1858. Rkps Ossol. sygn. 5696/I; Pamiętnik o Konferencji narodu polskiego 1876. Dat. 1889. Rkps Ossol. sygn. 6588/II; Wiersze: Trzewiczek; Potępieniec; Cudowna lutnia. Rkps Ossol. sygn. 5898/II.

Przekłady

1. Pieśni ludu nadniemeńskiego z okolic Aleksoty zebrał i przełożył Karol M.

Br.......i. (Z dołączeniem do niektórych melodii). Poz. 1844.

2. J. Gundulić: Osmanida. Epopea chorwacka. Rkps z dopiskami Mickiewicza spłonął w Dreźnie.

3. G. Herwegh: Księga Hioba. Fragm. ogł.: *Ruch Lit.* 1878 nr 16, 18; *Wędrowiec* 1896 nr 1; *Życie* 1899 nr 17/18; przedr. *Sztuka* 1904.
Rkps Ossol. sygn. 4580/I; fragm. rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 3163.

4. T. Koerner: Zrini. Lw. b. r.

Drobne przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Dzien. Lit.* (tu: H. Heine: Pieśni. 1857 nr 2; G. Herwegh: Z obcej ziemi. 1857 nr 54; L. Uhland: Skon bohaterów. 1857 nr 97; przedr. *Bibl. Warsz.* 1863 t. 1; J. W. Goethe: Pieśń Mahometa. 1857 nr 116; Przekleństwo piewcy. (Z Uhlanda). 1858 nr 78; H. Heine: Księga pieśni. 1858 nr 84; 1861 nr 7; H. Heine: Rozbitek. 1858 nr 95; J. W. Goethe: Żywioły pieśni. 1860 nr 66), *Dzien. Lit. i Polit.* (1867 nr 3), *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1862 (tu: Z daleka. (Lied aus der Fremde von Herwegh), *Życie* (tu: Salomonowa Pieśń nad pieśniami. Powst. 1870. Ogł. 1899 nr 6).

Listy i materiały

1. Do A. G. (zapewne Guttrego) 2 listy z 1854. Ogł. pt. Z listów K. Brzozowskiego do Aleksandra G...ego. *Tyg. Powsz.* 1885 nr 16, 32-37.

2. Do J. Dobrzańskiego z 1860. Rkps Ossol. sygn. 6517/II.

3. Do K. Ujejskiego z 1860. Ogł. *Dzien. Lit.* 1861 nr 1.

4. Do A. Guttrego z 1869. Ogł. A. Czartkowski: Jeden z projektów założenia kolonii polskiej na Wschodzie. *Kur. Warsz.* 1938 nr 305.

5. Do W. Pola 2 listy z 15 lipca 1870 i 26 października 1872. Ogł. *Przew. Nauk. i Lit.* 1913.

6. Do J. I. Kraszewskiego 8 listów z 1872-1880. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6490.

7. Do T. Lenartowicza z 25 marca 1875. Ogł. S. Pigoń. *Pam. Lit.* R. 14 (1916).

8. Do Osman Paszy z 1877; do A. Guttrego z 1878. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2638.

9. Do W. Bełzy z 1880. Ogł. W. Bełza. *Tyg. Ilustr.* 1885 nr 105.

10. Do R. Potworowskiej 14 listów z 1881-1903. Rkps Ossol. sygn. 5695/I.

11. Do F. Boberskiej z 1886. Rkps Ossol. sygn. 5157/II.

12. Do A. Kuliczkowskiego z 1889; do T. Piniego z 27 października 1889. Ogł. T. Pini. *Pam. Lit.* R. 6 (1907) z. 2.

13. Do A. Kraushara 11 listów z 1895-1898. Ogł. A. Kraushar: Kartka z pamiętnika. Listy ostatniego romantyka K. Brzozowskiego do Alkara (1895-1898). W-wa 1912. (Tu dołączone wiersze: Sonet-gazella (hexametr); Roztargnienie).

14. Do S. Dembego z 1899. Ogł. *Przegl. Bibl.* 1908 z. 2.

15. Do T. Orzechowskiego. Autografy były w zbiorach raperswilskich Bibl. Nar.; zniszcz. 1944.

16. Do A. Zwierkowskiego b. r. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2634.

17. Do redakcji „Łowca" b. r. Rkps Ossol. sygn. 6524/II.

OPRACOWANIA

Aleksander N... (Niewiarowski): (Pieśni ludu nadniemeńskiego z okolic Aleksoty. Rec.). *Przegl. Nauk.* 1845 nr 4. — (Noc strzelców w Anatolii. Rec.). *Przegl. Poz.* 1856 t. 22. — T. T. Jeż (Z. Miłkowski): Z pamiętników włóczęgi. Konstantynopol. Rozdz. 8 i ostatni. *Dzien. Lit.* 1858 nr 133-136; przedr. w książce: Od kolebki przez życie. Wspomnienia. T. 2. Wyd. A. Lewak. Kr. 1936. — (Ognisty lew. Powieść czerkieska. Rec.). *Przegl. Poz.* 1858 t. 25. — Karol Brzozowski... *Dzien. Pol.* 1871 nr 281. — T. T. Jeż (Z. Miłkowski): K. Brzozowski. Z dawnych wspomnień. *Kraj* 1883 nr 45; toż *Gaz. Nar.* 1883 nr 267; przedr. w książce, jw. — (Malek. Rec.): Roman P. *Gaz. Nar.* 1883 nr 261; Orgon (Z. Sarnecki). *Gaz. Lw.* 1883 nr 462; *Dzien. dla Wszystkich* 1883 nr 30; *Dzien. Pol.* 1883 nr 262; *Kur. Lw.* 1883 nr 271; (Ъ). *Nowa Reforma* 1884 nr 121-122; A. Z. *Przegl. Lit. i Artyst.* 1884 nr 13/14; L. K. *Czas* 1884 nr 122; A. Niewiarowski. *Kur. Warsz.* 1884 nr 196; *Gaz. Kr.* 1884 nr 121. — (Oblężenie Lwowa. Rec.): (b.). *Gaz. Nar.* 1884 nr 94; Ary (N. Hirszband). *Nowa Reforma* 1884 nr 106-107; ***(A. Krechowiecki). *Gaz. Lw.* 1884 nr 94; A. Lam. *Gaz. Lw.* 1884 nr 95; A. Urbański. *Echo Muzyczne i Teatr.* 1884 nr 31. — Norbert P.: Karol Brzozowski. *Kłosy* 1884 nr 973-974. — (Eryk XIV. Rec. teatr.): B. Czerwieński. *Gaz. Nar.* 1885 nr 5;

***(A. Krechowiecki). *Gaz. Lw.* 1885 nr 8; (O. B.). *Dzien. Pol.* 1885 nr 5; A. Półkozic (Niewiarowski). *Tyg. Powsz.* 1885 nr 8-9; *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1885 nr 6. — Karol Brzozowski. Notatka bibliograficzna. *Wędrowiec* 1885 nr 22. — T. T. J. (Z. Miłkowski): Karol Brzozowski. *Ognisko Dom.* 1885 nr 35-36. — W. B.: Karol Brzozowski. *Tyg. Ilustr.* 1885 nr 105. — (Zbrodnia w Awersie. Rec. teatr.): (a). *Dzien. Pol.* 1889 nr 347; R. P. (Popliński). *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1889 nr 290; St. B. *Kur. Lw.* 1889 nr 347. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 10 (1893). — (Joanna Neapolitańska. Rec.). *Przegl. Tyg.* 1896 nr 7. —

b.: Karol Brzozowski. *Słowo Pol.* 1898 nr 300. — Artykuły jubileuszowe na 60-lecie pracy literackiej w 1899: Č. (A. Černy). *Slovanský přehled* (Praga); Pełka (A. Chołoniewski). *Kraj* nr 1-2; St. G. (Gębarski). *Przyj. Dzieci* nr 17-18; K. L. W-ski. *Tydzień* nr 2-3; J. Kasprowicz. *Tyg. Ilustr.* nr 4-5, 7; F. Rawita (Gawroński). *Tyg. Pol.* nr 3; (S. P.) (S. Schnür-Pepłowski). *Dzien. Pol.* nr 13; tenże *Gaz. Nar.* nr 11; tenże: Poeta-Farys. (Sylwetka jubileuszowa). *Iris* nr 1; toż *Kur. Por.* nr 12; K. Wróblewski. *Głos* nr 3; *Biesiada Lit.* nr 2; *Czas* nr 10-11; *Dzien. Pol.* nr 11, 13; *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* nr 793; *Gaz. Lw.* nr 8-9; *Gaz. Nar.* nr 13; *Niedziela* nr 6; *Przegl. Polit., Spol. i Lit.* nr 9; *Przyj. Dzieci* nr 15; *Tyg. Ilustr.* nr 3; *Wieczory Rodz.* nr 17; *Wiek* nr 10; *Zgoda* (Chicago) nr 5-6. — S. Demby: Album pisarzy polskich (współczesnych). W-wa 1901. — S. Zdziarski: Ptaki małego lotu. W: Pierwiastek ludowy w poezji polskiej XIX w. W-wa 1901. — a.: Karol Brzozowski. *Tyg. Ilustr.* 1902 nr 11. — W. Feldman: Piśmiennictwo polskie ostatnich lat dwudziestu. T. 1. Lw. 1902; wyd. 3 pt. Piśmiennictwo polskie 1880-1904. T. 1. Lw. 1905. —

Nekrologi w 1904: B. B. *Prawda* nr 47; B. L. *Biesiada Lit.* nr 47; Pełka (A. Chołoniewski). *Życie i Sztuka. Pismo dod. do Kraju* nr 44-45; Z. D. (Dębicki). *Gaz. Pol.* nr 308; H. Galle. *Książka* s. 457; M. Haraszkiewicz. *Rodzina i Szkoła* nr 21/22; K. L. *Dzien. Lw.* nr 255-256; L. *Kur. Codz.* nr 310; mp: Ostatni romantyk. *Tyg. Ilustr.* nr 46; (ąż) (J. Pieniążek). *Słowo Pol.* nr 553; J. Pietrzycki. *Nowa Reforma* nr 256; S. *Ogniwo* nr 46; *Bibl. Warsz.* t. 4; *Dzien. Pol.* nr 519 (wyd. por.); *Dzien. Pol.* (Dortmund) nr 185; *Gaz. Nar.* nr 255; *Gaz. Pol.* nr 308; *Gaz. Warsz.* nr 297; *Głos Narodu* nr 310; *Ilustracja Pol.* nr 32; *Kronika Rodz.* nr 46; *Kur. Lw.* nr 310; *Kur. Pol.* nr 309; *Naród Pol.* (Chicago) nr 47; Ostatni z mickiewiczowskiej plejady. *Nowości Ilustr.* nr 7; *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* nr 255; *Reformator* nr 46; *Rola* nr 46; *Tydzień* nr 46; *Tyg. Samborski* nr 46; *Wędrowiec* nr 46; *Ziarno* nr 46; A. Černy. *Slovanský přehled* 1905; *Zlatá Praha* 1905. — Spuścizna po K. Brzozowskim. *Słowo Pol.* 1904 nr 526; przedr. *Zgoda* (Chicago) 1904 nr 47. —

H. Cepnik: (Malek. Rec.). *Dzien. Pol.* 1905 nr 133 (wyd. por.). — Ważna wiadomość o manuskrypcie K. Brzozowskiego pt. Księga Hioba. *Szkoła* 1905 s. 31. — T. Pini: Autobiografia K. Brzozowskiego. *Pam. Lit.* R. 6 (1907). — S. Demby: Z teki autografów. *Przegl. Bibl.* 1908 s. 111-115. — F. Rawita-Gawroński: Konfederacja narodu polskiego w roku 1876. Lw. 1909 i wyd. nast. — A. Kraushar: Wstęp. W wyd.: Listy ostatniego romantyka K. Brzozowskiego do Alkara (1895-1898). W-wa 1912. —

Sakowicz: Karol Brzozowski. *Nowiny Wil.* 1921 nr 61. — Z. Romanowiczówna: Ci, których znałam. *Gaz. Lw.* 1928 nr 228-237; przedr. w: Cienie. (Kilka oderwanych kart z mojego życia). Lw. 1930. — J. S. Bystroń: Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914. Kr. 1930. [Rec.: W. Folkierski: O Polakach na Bliskim Wschodzie. *Myśl Nar.* 1930 nr 4]. — M. Pawlicowa: Ze starań o legię polską w początkach wojny krymskiej (1853-54). *Kwart. Hist.* 1932 z. 1-2. — T. Sinko: Hellada i Roma w Polsce. Przegląd utworów na tematy klasyczne w literaturze polskiej ostatniego stulecia. Lw. 1933. — E. Weissberżanka: Karol Korab Brzozowski (27 IX 1821 - 1904 listopad). *Kur. Lit.-Nauk.* 1934 nr 47. — A. Piskor: Rodzina poetów. „Czarny łowiec" i jego synowie. *Zwierciadło* 1937 nr 7. — T. Turkowski. *Pol. słownik biogr.* T. 3 (1937). — S. Windakiewicz: Romantyzm w Polsce. Kr. 1937. — W. Pyrek: K. Brzozowski, życie i dzieła. (Praca magisterska nie drukowana, zakończona 1942. Rkps w Uniw. Warsz.). —

T. S. Grabowski: Z dziejów 1848 roku na Słowaczyźnie. Wr. 1948. — S. Kościałkowski: Polacy a Liban i Syria w toku dziejowym. Bejrut 1949. — M. Handelsman: Adam Czartoryski. T. 3. W-wa 1950. — J. W. Gomulicki: Karol Brzozowski. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 2. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — E. Georgiew: Polsko-bułgarskie więzy

literackie w epoce Adama Mickiewicza. W-wa 1956. — M. GRABOWSKA, M. JANION: Karol Brzozowski. W: Antologia romantycznej poezji krajowej (1831-1863). W-wa 1958. —
T. BRZOZOWSKA: Karol Brzozowski, tłumacz pieśni litewskich i folklorysta. *Literatura Lud.* 1960 nr 2/3. — M. KOCIĘCKA: Nie drukowane przekłady polskie poezji Wiktora Hugo. *Przegl. Hum.* 1960 nr 1. — B. BARANOWSKI: Polskie zainteresowania kulturą ludową Bułgarii (od połowy XVI w. do 1878 r.). *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego* S. I. *Nauki Hum.-Społ.* z. 21. Łódź 1961. — J. KRZYŻANOWSKI: „My rządzim światem, a nami kobiety". 3. K. Brzozowskiego „Bajraktar Ali". W: Paralele. Wyd. 2. W-wa 1961. — J. REYCHMAN: Z dziejów polsko-tureckich stosunków literackich, naukowych i artystycznych. *Przegl. Hum.* 1961 nr 1. — S. STRUMPH WOJTKIEWICZ: Burzliwe dzieje T. T. Jeża. Z pamiętników, pism i listów wybrał i oprac. ... W-wa 1961. — M. GRABOWSKA: Henryk Heine a literatura polska okresu romantyzmu. (Zarys problematyki). *Z polskich studiów slawistycznych.* S. 2. *Nauka o literaturze.* W-wa 1963.

BRZOZOWSKI LUDWIK (1833–1873)

Poeta, powieściopisarz.

Ur. 22 czerwca 1833 we wsi Opaczy koło Raszyna. Szkołę średnią ukończył w Warszawie. W 1857 zapisał się na Akademię Medyko-Chirurgiczną, otwartą w tymże roku w Warszawie. Zamierzenie powzięte z Apollonem Korzeniowskim w sprawie wydawania czasopisma literackiego *Świat* nie doszło do urzeczywistnienia z powodu aresztowania Korzeniowskiego i skonfiskowania przez policję teki redakcyjnej. Brzozowski brał czynny udział w pracy konspiracyjnej należąc do odłamu społeczno-radykalnego, przygotowującego powstanie styczniowe. W 1861 studiował nauki przyrodnicze w Heidelbergu, matematyczne w Karlsruhe, a w 1868 ekonomiczne i literackie w Paryżu. W 1862 przez parę miesięcy wraz z Ludwikiem Mierosławskim redagował w Paryżu miesięcznik *Baczność.* Po powrocie do Warszawy w roli emisariusza Mierosławskiego należał do komitetu jego imienia. W powstaniu 1863 brał czynny udział jako podporucznik i adiutant Władysława Grabowskiego, później jako partyzant. Po upadku powstania wrócił do Paryża i zajął się ponownie pracą literacką. Zmarł śmiercią samobójczą 10 grudnia 1873 w Paryżu.

TWÓRCZOŚĆ

Noclegi. *Gaz. Codz.* 1858 nr 153-156, 160-171, 310-315.

Powieści: Noc jesienna; Kawaler Fras; Kamienica na Podwalu — wymienionych w *Pol. słowniku biogr.* — nie znaleziono.

Artykuły, drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Baczność* (1862), *Dzien. Lit.* (1862-1868), *Dzien. Lit. i Polit.* (1867-1868), *Gaz. Codz.* (1856, 1858), *Gaz. Warsz.* (1855), *Kłosy i kwiaty.* Kr. 1869, *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1862 (tu: Pożegnanie poety. Wiersz), *Przegl. Powsz.* (Drezno; tu: Dzień krwawy. 1866 z. 3; Wieczór i ranek. 1866 z. 4), *Przegl. Tyg.* (tu: Trzej w jednej. Rysunek z pamięci. 1874 nr 1-6), *Pszczoła* (tu: Gammy. Szkice społeczno-literackie. 1861), *Tyg. Ilustr.* (1859, 1868, 1873; tu m. in.: Astry. Rysunek z pamięci. 1859 nr 13-14; Sygnały. 1873 nr 311; toż 1909 nr 50), *Tyg. Wielkopol.* (1870-1874).

Ponadto *Gaz. Lw.* (tu: Śmiech. Nowela. Powst. ok. 1860; ogł. 1928 nr 66-71), *Tyg. Mód i Powieści* (tu: Wiersz przedśmiertny... spisał Miron w r. 1862. 1876 nr 39).

Przekłady

A. Ganot: Wykład fizyki doświadczalnej i stosowanej oraz meteorologii. W-wa 1860 (wspólnie ze studentami Akademii Medyczno-Chirurgicznej w Warszawie).

OPRACOWANIA

Nekrologi: *Dzien. Pol.* 1873 nr 292; *Tyg. Romansów i Powieści* 1874 nr 262. — Zmarli na wychodztwie od 1873 do 1878 roku. Brzozowski Ludwik. *Roczn. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. Rok 1873-1878.*

T. 2. Poz. 1879. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 10 (1893). — E. Maliszewski: Żołnierze-poeci z roku 1863. 1. Ludwik Brzozowski. *Ilustracja Pol. „Wieś i Dwór"* 1918 z. 3. — S. Pomarański: Zapomniany poeta Ludwik Brzozowski (1833-1873). *Gaz. Lw.* 1927 nr 297-299. — Poeta-żołnierz Ludwik Brzozowski. *Żołnierz Pol.* 1928 nr 4. — S. P. Koczorowski. *Pol. słownik biogr.* T. 3 (1937). — J. W. Gomulicki: Ludwik Brzozowski. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 2. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — R. Taborski: Apollo Korzeniowski, ostatni dramatopisarz romantyczny. Wr. 1957 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 9. — R. Taborski: Ludwik Brzozowski — poeta powstania styczniowego. *Przegl. Hum.* 1958 nr 6.

BUDZIŃSKI STANISŁAW (1824—1895)

Pseud.: Bolesław Wiktor.

Krytyk, tłumacz, prawnik.

Ur. 25 listopada 1824 w Warszawie. Uczył się w Gimnazjum Gubernialnym warszawskim, następnie studiował na wydziale prawnym uniwersytetu w Moskwie, który ukończył ze stopniem kandydata. Pracował w sądownictwie warszawskim, prowadząc równocześnie wykłady prawa w Instytucie Gospodarstwa Wiejskiego na Marymoncie. W 1859 został powołany na katedrę prawa polskiego wykładanego w języku polskim na uniwersytecie petersburskim. Wkrótce zdobył tytuł magistra i stanowisko profesora zwyczajnego. Po zniesieniu katedry prawa polskiego w 1861 powrócił do Warszawy i tu pełnił kolejno obowiązki referendarza Rady Stanu, referenta w X departamencie Senatu, pomocnika naczelnego prokuratora, członka Sądowej Izby Warszawskiej. W 1864 objął katedrę prawa karnego w Szkole Głównej, a później na Uniwersytecie Warszawskim. Zmarł 25 listopada 1895 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. O powadze rzeczy osądzonej w procesie cywilnym i kryminalnym oraz o wzajemnym ich na siebie wpływie. Petersb. 1861.

2. O zbiegu przestępstw i przestępstwach ciągłych ze stanowiska teorii i praktyki. W-wa 1864.

3. Myśli do ułożenia nowego prawa karnego w formie projektu z motywami. W-wa 1865.

4. Wykład porównawczy prawa karnego. W-wa 1868.

Ponadto szereg rozpraw z dziedziny prawa oraz artykułów krytycznoliterackich.

Artykuły, drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach: *Bibl. Warsz.* (1852--1861; tu m. in.: O dramacie niemieckim w XIX wieku, a w szczególności o Halmie. 1858 t. 2; Dramat hiszpański. I: Calderon. 1859 t. 3), *Dzien. Warsz.* (1854), *Gaz. Sądowa* (1874-1885), *Gaz. Warsz.* (1859), J. Jaworskiego *Kalendarz astronomiczno-gospodarczy* (tu: Żeglarz. 1856), *Kłosy* (1868, 1876), *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* (1858-1859), *Upominek. Książka zbior. ... na cześć E. Orzeszkowej (1866-1891).* Kr. 1893 (tu: Byron), *Wędrowiec* (1885).

Przekłady

1. J. Krasiński: Polska, czyli opisanie typograficzno-polityczne Polski w wieku XVI oraz materiały do panowania Henryka Walezjusza. W-wa 1852.

2. M. Lermontow: Chadży Abrek. (Powieść kaukaska). *Bibl. Warsz.* 1854 t. 3. Przedr. zob. poz. 11.

3. J. W. Goethe: Wędrówka ziemska artysty i apoteoza artysty. Dwa szkice dramatyczne. *Bibl. Warsz.* 1855 t. 3; odb. W-wa 1855.

4. A. Oehlenschläger: Corregio. Dramat w 5 aktach. *Bibl. Warsz.* 1855 t. 1; odb. W-wa 1855.

5. W. Ellis: Zarysy ekonomii współczesnej ... podług tłumaczenia z franc. E. Terrien. W-wa 1858.

6. M. Lermontow: Zbieg. Legenda górali kaukaskich. *Bibl. Warsz.* 1858 t. 1.

7. F. Halm (E. F. J. Münch Bellinghausen): Gladiator raweński. Tragedia w 5 aktach. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 2-3 i odb.

8. J. Orzelski: Roczniki domu Orzelskich. W-wa 1859 jako: Zbiór pamiętników do dziejów polskich. Wyd. W. S. Broel-Plater. T. 4.

9. F. Ozanam: Kobiety chrześcijańskie. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 2.

10. P. Calderon de la Barca: Czarnoksiężnik. Dramat w 3 aktach. *Bibl. Warsz.* 1861 t. 4.

11. Z obcego Parnasu. W-wa 1886.

Zawartość: fragm. przekł. utworów nast. pisarzy: H. C. Andersen, P. J. Béranger, J. Reboul, E. Ebert, E. Geibel, J. W. Goethe, H. Heine, F. Hermans, J. Müller, A. Oehlenschläger, F. Schiller, D. Schultz, L. Uhland, M. Lermontow, A. Puszkin, T. Padurra, W. Żukowski, T. Moore, S. A. Petöfi, E. Tegnér.

Bibliografię podają: A. Niemirowski: Nasi prawnicy. Budziński Stanisław. *Tyg. Powsz.* 1885 nr 44. — A. Suligowski: Bibliografia prawnicza polska. W-wa 1911.

OPRACOWANIA

(J. Bartoszewicz): (J. Krasiński: Polska. Rec.). *Dzien. Warsz.* 1852 nr 31, 274. — (M. Lermontow: Chadży Abrek. Rec.). *Dzien. Warsz.* 1854 nr 237. — +(I. Zapolski): (A. Oehlenschläger: Corregio. Rec.). *Dzien. Warsz.* 1855 nr 113. — +(I. Zapolski): (P. Calderon: Czarnoksiężnik. Rec.). *Dzien. Warsz.* 1856 nr 13. — K. Kaszewski: Wyjaśnienie co do filozofii XVIII wieku, z powodu zdania Bolesława Wiktora... *Bibl. Warsz.* 1858 t. 3. — *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 4 (1860). — A. Kraushar: Siedmiolecie Szkoły Głównej Warszawskiej (1862-1869). Kr. 1883. — A. Niemirowski: Nasi prawnicy. Budziński Stanisław. *Tyg. Powsz.* 1885 nr 44. — (Z obcego Parnasu. Rec.): N. Hirszband (C. Jellenta). *Prawda* 1886 nr 6; K. Kaszewski. *Bibl. Warsz.* 1886 t. 1; Al. K. (Kraushar). *Kłosy* 1886 nr 1087; E. Schnobrich. *Przegl. Tyg.* 1886 nr 23. — A.: Stanisław Budziński. *Tyg. Ilustr.* 1892 nr 142. — *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 10 (1893). — Nekrologia. Stanisław Budziński. *Ateneum* 1895 t. 4. — W. W. Jesipow: Matieriały k istorii Impieratorskogo Warszawskogo Uniwiersitieta. Biograficzeskije oczerki. Prof. S. M. Budzinskij. W-wa 1913. — T. Turkowski. *Pol. słownik biogr.* T. 3. (1937).

BUDZYŃSKI MICHAŁ (1811–1864)

Pseud.: Jeden z więźniów.

Pamiętnikarz, poeta, tłumacz.

Ur. 1811 w Michałówce na Wołyniu; syn Ignacego i Kunegundy z Ilińskich; był bratem Wincentego. Uczył się u bazylianów w Lubarze i w Liceum Krzemienieckim. W 1829 zapisał się na wydział prawny Uniwersytetu Wileńskiego. Brał udział w powstaniu listopadowym pod dowództwem Karola Różyckiego. Po upadku powstania przeszedł do Prus, a stąd uciekł do Lwowa. W 1833 wstąpił do Stowarzyszenia Przyjaciół Ludu Polskiego i do organizacji kierowanej przez węglarzy. Zaaresztowany w 1834, przebywał w więzieniu do 1836. Zwolniony, udał się przez Triest do Anglii. W 1837-1838 przebywał w Londynie, następnie przeniósł się do Belgii. W 1843 zamieszkał w Paryżu, gdzie zbliżył się do stronnictwa Adama Czartoryskiego. Jako agent Czartoryskiego w 1845-1846 przebywał w Turcji, a w 1847-1848 w Rzymie przy Ludwiku Orpiszewskim. W 1849 w Paryżu prowadził kancelarię polityczną księcia, zastępując Janusza Woronicza. W 1850 uzyskał paszport i powrócił na Wołyń. Po krótkim uwięzieniu oddał się pracy na roli. Ożenił się z Otoliną Konopacką. Zmarł po długiej chorobie 7 sierpnia 1864 na Wołyniu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Cztery lata 1833-1836 w Galicji austriackiej przez jednego z więźniów. Bruksela 1838.

Toż w jęz. franc. Bruksela 1838.

2. Pierwiosnki. Poezje. Bruksela 1839.

Wyd. w 120 egzemplarzach.

3. Poezje. Bruksela 1839.

4. Wacław Rzewuski. Fantazja z czasów powstania podolsko-ukraińskiego w 1831 r. Bruksela 1841.

5. Urbi et orbi. Powieść rzymska. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 1-2.

6. Wspomnienia z mojego życia. T. 1-2. Powst. 1860; wyd. Poz. 1880.

Fragm. przedr. K. Lewicki: Pamiętniki spiskowców i więźniów galicyjskich w l. 1832-1846. Wr. 1954.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach: *Bibl. Warsz.* (1858-1859), *Gaz. Pol.* (1863), *Noworocznik Lit.* Petersb. 1838 (tu: Obraz więźnia).

Przekłady

1. F. Schiller: Dzieła dramatyczne. T. 1-4. Lipsk 1843-1844. Wyd. nast.: Lipsk 1850; Bruksela 1862.

Zawartość: t. 1: Żywot Schillera; Oblubienica z Messyny; Intryga i miłość; t. 2: Don Karlos; t. 3: Maria Stuart; Rozbójnicy; t. 4: Wilhelm Tell; Fiesco.

Wyd. osob.: Maria Stuart. W-wa 1911; Sprzysiężenie Fieska w Genui. Lw. (1920); Zbójcy. Kr. 1923.

2. J. G. Byron: Poezje w tłumaczeniu polskim. T. 1: Wędrówki Czajld-Harolda. Petersb. 1857.

3. J. G. Byron: Proroctwo Dantego. *Bibl. Warsz.* 1858 t. 3.

OPRACOWANIA

(Wacław Rzewuski. Rec.). *Orzeł Biały* 1841 nr 41. — BOLESŁAW WIKTOR (S. BUDZIŃSKI): (F. Schiller: Don Carlos. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1856 t. 2. — (J. G. Byron: Poezje. Rec.): BOLESŁAW WIKTOR (S. BUDZIŃSKI). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 184; *Gaz. Warsz.* 1858 nr 34, 36-37, 39. — P. K.: (F. Schiller: Wilhelm Tell. Rec. teatr.). *Dzien. Lit.* 1863 nr 49. — Nekrologi: S. KONOPACKI. *Gaz. Pol.* 1864 nr 196; *Bibl. Warsz.* 1864 t. 4. — E. LUBOWSKI: (F. Schiller: Zbójcy. Rec.). *Bluszcz* 1868 nr 42. — (F. Schiller: Wilhelm Tell. Rec. teatr.). *Dzien. Poz.* 1872 nr 27. — W. J. WDOWISZEWSKI: (Wspomnienia mojego życia. Rec.). *Tydzień Pol.* 1880 nr 47. — T. BOBROWSKI: Pamiętniki. Powst. przed 1885. Wyd. T. 1. Lw. 1900. — P. CHMIELOWSKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 10 (1893). — E. HELENIUSZ (IWANOWSKI): Ostaszewski Eliasz. W: Wspomnienia polskich czasów dawnych i późniejszych. T. 2. Lw. 1894. — K. BARTOSZEWICZ: Korespondencja J. I. Kraszewskiego. *Przegl. Lit.* 1899 nr 2/3. — J. BIELIŃSKI: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 3. Kr. 1899-1900. —
T. BOY-ŻELEŃSKI: Premiera w Teatrze Narodowym. (Zbójcy Schillera). *Kur. Por.* 1927 nr 37. — (Z. KAŃSKA): Wołyń w XIX wieku. *Życie Krzemienieckie* 1936 nr 4. — *Pol. słownik biogr.* T. 3 (1937). — L. JANOWSKI: Słownik bio- bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939. — M. HANDELSMAN: Adam Czartoryski. T. 1-2. W-wa 1948-1949. — K. LEWICKI: Oprac. wyd.: Pamiętniki spiskowców i więźniów galicyjskich w latach 1832-1846. Wr. 1954.

BUDZYŃSKI WINCENTY (1815—1866)

Pseud. i krypt.: PAUL DE SAINT VINCENT; W. B.

Powieściopisarz, krytyk literacki.

Ur. 1815 na Wołyniu; syn Ignacego i Kunegundy z Ilińskich; był bratem Michała. Uczył się u bazylianów w Lubarze. Brał udział w powstaniu listopadowym w pułku jazdy wołyńskiej Karola Różyckiego. Ranny, wywieziony był do Krakowa. Potem przeniósł się do Lwowa. Brał udział w stowarzyszeniach konspiracyjnych, należał do Stowarzyszenia Ludu Polskiego. W 1834 został aresztowany i osadzony w więzieniu, gdzie przebywał dwa lata. Po uwolnieniu w 1836 wyjechał do Anglii, potem do Belgii, gdzie zbliżył się do J. Lelewela. W 1844 przybył do Paryża. Współpracował z A. Czartoryskim w Towarzystwie Trzeciego Maja oraz wykładał literaturę polską w Wyższej Szkole Polskiej na Montparnasse. W 1848 miał powierzoną przez Czartoryskiego misję dyplomatyczną w Rumunii i na Węgrzech. Znalazłszy się w 1849 w Siedmiogrodzie wstąpił do legionu polskiego. Po upadku rewolucji powrócił do Paryża i pracował w biurze telegrafów. W 1850 ożenił się z Francuzką. W 1854 był redaktorem *Wiadomości Polskich*. Zmarł 5 maja 1866 w Paryżu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Partie. Powieść. (Historia z czasów partyzantki 1833). Bruksela 1841.

2. Lechia w IX wieku. Powieść historyczna. Lipsk 1843. Wyd. nast.: wyd. 2 Lipsk 1858; wyd. 3 Bruksela 1862.

Przekł. czeski: P. J. Štulc: Lechie, obraz Polsky v devátém století. Praga 1862.

3. Biała kniehini. Powieść historyczna z czasów Bolesława Wielkiego. T. 1-2. Lipsk 1844. Wyd. 2 Bruksela 1862.

4. Wyprawa pruska i Półtora krzyża. Powieści historyczne z czasów Bolesława W. T. 1-2. Lipsk 1845. Wyd. 2 Bruksela 1862.

5. Joanna. Powieść z francuskiego. Lipsk 1845.

6. Kilka uwag o poezji narodowej z powodu nowo wydanych „Woskresenek" Tomasza Augusta Olizarowskiego. Paryż 1846.

7. Écrivains et poètes modernes de la Pologne:
Le comte Sigismond Krasiński. *Revue contemporaine* 1859; odb. Paryż 1859.
Mickiewicz. *Revue contemporaine* 1859-1860; odb. Paryż 1860.
La poésie oukrainienne. Sévérin Goszczyński. *Revue contemporaine* 1861 i odb.

8. La nationalité polonaise devant l'histoire. Paryż 1862.

9. Wiadomość o życiu i pismach Karola Sienkiewicza. Paryż (1862).

10. La Pologne et les nationalités. Paryż 1863.

11. La Pologne, l'Empereur Napoléon Ier et la Sainte Alliance. Paryż 1864.

12. Jan Jakimowicz. Romans historyczny. B. m. r.

13. Rewucha. Powieść. B. m. r.

Artykuły ogł. w czasopismach: *Bibl. Warsz.* (tu: Poezja ukraińska. 1861 t. 2; 1862 t. 1), *Revue contemporaine* (1859-1862), *Revue des Deux Mondes*, *Trzeci Maj* (1844-1848), *Wiad. Pol.* (1854 red.).

OPRACOWANIA

(Biała kniehini. Rec.). *Przegl. Nauk.* 1844 nr 10. — (Lechia w IX wieku. Rec.). *Orzeł Biały* 1844 nr 7. — (Wyprawa pruska i Półtora krzyża. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1845 t. 4; *Orzeł Biały* 1845 nr 15-16. — M. Budzyński: Wspomnienia z mojego życia. Powst. 1860. Wyd. T. 1-2. Poz. 1880; fragm. przedr. K. Lewicki: Pamiętniki spiskowców i więźniów galicyjskich w latach 1832-1846. Wr. 1954. — B. Z. (Zaleski): Zmarli na wychodztwie od 1861 r. Budzyński Wincenty. *Roczn. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. Rok 1866.* Paryż 1867. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 10 (1893). — E. Heleniusz (Iwanowski): Ostaszewski Eliasz. W: Wspomnienia polskich czasów dawnych i późniejszych. T. 2. Lw. 1894. — H. Więckowska. *Pol. słownik biogr.* T. 3 (1937). — M. Inglot: Realia Fantazego. *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr.* S. A. *Nauki Społ. Prace Lit.* II nr 32. Wr. 1961.

BUJNICKI KAZIMIERZ (1788–1878)

Pseud. i krypt.: Autor Pamiętników Jordana; K. B.; K. B....cki.

Publicysta, powieściopisarz, komediopisarz, poeta.

Ur. 30 listopada 1788 w majątku rodowym Dagda, pow. dyneburski na Inflantach; syn Andrzeja, podkomorzego witebskiego. Kształcił się najpierw w domu, następnie w szkole księży misjonarzy w Krasławiu nad Dźwiną. Straciwszy rodziców w 1811, gospodarował od 1812 w majątku rodzinnym oraz piastował różne urzędy obywatelskie: prezydenta sądu sumiennego, kuratora honorowego szkół guberni witebskiej, podkomorzego i marszałka szlachty powiatów rzeczyckiego i dyneburskiego. Twórczość literacką rozpoczął od pisywania ód, bardzo źle przyjmowanych przez krytykę. W 1842-1849 wydawał w Wilnie pismo zbiorowe *Rubon.* Rozpoczął pracę nad przekładami dramatów Fryderyka Schillera, ale zaniechał jej z powodu ukazania się w 1843-1844 przekładów Michała Budzyńskiego. Był członkiem Komisji Archeologicznej założonej w 1855 w Wilnie; darował tamtejszemu Muzeum Starożytności zgromadzone przez siebie zbiory. W 1863 spłonęła w Dagdzie jego zasobna biblioteka. Zmarł ok. 14 lipca 1878 w Dagdzie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wędrówka po małych drogach. Szkice obyczajów na prowincji. T. 1-2. Wil. 1841. (C. d. por. poz. 9).

2. Moje przygody. *Athenaeum.* 1841 t. 4; wyd. osob. Wil. 1841.

3. Gieron prawy. Powieść rycerska z czasów Arturowych. *Athenaeum* 1841 t. 6.

4. Siostra Gertruda. Powieść wierszem napisana. Wil. 1842.

5. Joanna z Ark, dziewica Orleanu. (Wyjątek ze studiów historycznych i literackich). *Athenaeum* 1843 t. 4; 1844 t. 2.

6. Stanowisko poety. Wil. 1848. (Wierszem).

7. Pamiętniki księdza Jordana. Obrazek Inflant w XVII w. T. 1-2. *Rubon* 1842 t. 1 - 1846 t. 8; 1849 t. 10; wyd. osob. Wil. 1849-1852.

8. Komedie prozą i wierszem. Wil. 1851. Zawartość: Nauczyciel w kłopotach; Sejmiki powiatowe. (*Ondyna Druskienickich Źródeł* 1844 z. 1, 2, 5; 1845 z. 7; 1846 z. 5).

9. Nowa wędrówka po małych drogach. Szkice obyczajowe. T. 1-2. Wil. 1852. (Por. poz. 1).

10. Stara panna. Powieść współczesna. Wil. 1855.

11. Prawdomówca. Biografia czy opowiadanie z epoki współczesnej, jak się to komu nazwać podoba. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 4-230 (z przerwami).

12. Kościuszko w Szwajcarii. Wyst. Dagda 1860.

13. Biurko. Obrazek obyczajowy z lat ostatnich minionego wieku. Przez autora Pamiętników ks. Jordana. T. 1-2. Wil. 1862.

14. Monografia ludu łotewskiego. Rkps zniszcz. w pożarze w Dagdzie 1863.

15. Historia Połocka. Rkps zniszcz. jw. poz. 14.

16. Pamiętnik. Rkps zniszcz. jw. poz. 14.

Artykuły, drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach: *Athenaeum* (1841, 1843-1844), *Bibl. Warsz.* (1844, 1870), *Kronika Rodz.* (1869-1870, 1873-1874; tu m. in.: Przygody pana Stanisława Pochowskiego w Ameryce Północnej. 1870 nr 20-22), *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* (1858), *Ondyna Druskienickich Źródeł* (1844-1846), *Pielgrzym* (1844--1845; tu m. in.: Słówko o moralności dramatu Schillera Don Karlos. 1844 t. 3), *Rubon* (red. i wyd. 1842-1849), *Tyg. Petersb.* (1841-1843, 1846, 1851; tu m. in.: Kilka słów o śmieszności w obrazach obyczajowych. 1841 nr 33).

Przekłady

1. F. Schiller: Don Karlos. Fragm. ogł. *Rubon* 1842 t. 1.

2. Psałterz Dawidowy. Przekład wierszem. Tor. 1878.

Listy

1. Do G. Manteuffla z 1869. Ogł. *Księga pam. ... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898).

2. Do J. I. Kraszewskiego 9 listów z 1840--1844 i b. d. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6456; list z 1855 sygn. 6461.

OPRACOWANIA

M. B. (Baliński): (*Rubon.* Rec.). *Bibl. Warsz.* 1842 t. 4. — (Wędrówki po małych drogach. Rec.): E. Dembowski. *Przegl. Nauk.* 1842 nr 7; przedr. w: Pisma. T. 1. W-wa 1955; B. D. (Dziekoński). *Bibl. Warsz.* 1842 t. 1. [Polemika: J. K.: Odpowiedź na recenzję p. B. D. *Bibl. Warsz.* 1842 t. 2]; M. Grabowski: Korespondencja literacka. T. 1. Wil. 1842 s. 23-53; I. Hołowiński. *Tyg. Petersb.* 1842 nr 40. — M. Grabowski: Wyjątek z listu do Wydawcy Rubona. *Tyg. Petersb.* 1842 nr 91. — (Siostra Gertruda. Rec.): M. Gr... (Grabowski): Nowe dzieła. *Tyg. Petersb.* 1843 nr 32; Gerwazy Bomba (L. Sztyrmer): List z Polesia VI. *Tyg. Petersb.* 1843 nr 64. — M. Grabowski: O nowych powieściach polskich. *Tyg. Petersb.* 1847 nr 61. — J. I. Kraszewski: (Komedie prozą i wierszem. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1851 nr 258. — L. Jakubowski: (Nowa wędrówka po małych drogach. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1853 nr 124. — (Pamiętniki księdza Jordana. Rec.): J. I. Kraszewski. *Gaz. Warsz.* 1853 nr 88; K. W. (Witte). *Gaz. Warsz.* 1853 nr 69, 80. — M. Grabowski: List drugi o dzisiejszym powieściopisarstwie. *Nowiny* 1854 nr 72-76. — M..... Gr........ (Grabowski): Zygmunt Kaczkowski. Ostatnie stanowisko podaniowo-historycznej powieści polskiej. *Gaz. Codz.* 1854 nr 132-137. — (Stara panna. Rec.): L. Jakubowski. *Dzien. Warsz.* 1855 nr 167--168; Wacław P. (Przybylski). *Gaz. Warsz.* 1855 nr 22, 26; *Nowiny* 1855 nr 45. — C. B. (Biernacki). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 4 (1860). — E. Tyszkiewicz: Kazimierz Bujnicki. *Kłosy* 1867 nr 93. — (G.): (Biurko. Rec.). *Opiekun Dom.* 1870 nr 21. — (Psałterz Dawidowy. Rec.): B. Baranowski. *Przegl. Pol.* 1877/ /78 t. 4; F. Jezierski: Psalmy i ważniejsze ich przekłady polskie. *Bibl. Warsz.* 1878 t. 3; S. Krzemiński. *Bluszcz* 1878 nr 20-23; przedr. w: Nowe szkice literackie. W-wa 1911; *Kronika Rodz.* 1878 nr 9; *Kur. Codz.* 1878 nr 205; *Tyg. Powsz.* 1878 nr 16; *Wiek* 1878 nr 80, 83. —

Nekrologi: P. Ch. (Chmielowski): Dwa wspomnienia pośmiertne. *Nowiny* 1878 nr 38-39; Borzywój (W. Korotyński).

Tyg. Powsz. 1878 nr 36; J. Piotrowski. *Tyg. Ilustr.* 1878 nr 140; *Bibl. Warsz.* 1878 t. 3; *Gaz. Nar.* 1878 nr 167; *Kronika Rodz.* 1878 nr 16; *Kur. Codz.* 1878 nr 160; *Kur. Pol.* 1878 nr 200; *Przegl. Lw.* 1878 nr 20-23; *Wiek* 1878 nr 160. — Kazimierz Bujnicki. J. Ungra *Kalendarz warsz. ilustr. na r. 1879*. W-wa 1878. — A. E. Odyniec: Wspomnienia z przeszłości. *Kronika Rodz.* 1880 nr 4; przedr. w: Wspomnienia z przeszłości opowiadane Deotymie. W-wa 1884. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 10 (1893). — K. Bartoszewicz: Korespondencja J. I. Kraszewskiego. *Przegl. Lit.* 1899 nr 2/3. — A. Jelski: Kazimierz Bujnicki. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 1. W-wa 1901. — T. Turkowski. *Pol. słownik biogr.* T. 3 (1937). — T. S. Grabowski: Z pogranicza polsko-białoruskiego. *Księga pam. ku czci S. Pigonia.* Kr. 1961.

BUKATY ANTONI (1808–1876)

Pseud.: Tomasz Pomian.

Pisarz polityczny, filozof, matematyk.

Ur. w 1808 w pow. augustowskim. Do szkoły średniej chodził w Sejnach, gdzie był kolegą Hieronima Kajsiewicza i Leonarda Niedźwieckiego, oraz w Łomży. Na Uniwersytecie Warszawskim studiował na wydziale prawa i administracji. Brał udział w powstaniu listopadowym, walczył pod Grochowem (tam stracił oko) i na szańcach Warszawy. Po upadku powstania przybył do Paryża. Nie brał udziału w życiu politycznym emigracji. Wstąpił do szkoły dróg i mostów i ukończył ją ze stopniem inżyniera cywilnego. Przez krótki czas przebywał w Kanadzie, gdzie budował drogę żelazną. Po powrocie do Paryża ok. 1840 zajął się filozofią J. M. Hoene-Wrońskiego i stał się wyznawcą jego systemu filozoficznego oraz propagatorem jego wynalazków technicznych. W 1849 został dyrektorem tzw. Instytucji Przygotowawczej Polskiej, kształcącej młodzież emigrancką. W starości przebywał w Zakładzie Św. Kazimierza, pod Paryżem, gdzie zmarł nagle 19 września 1876.

TWÓRCZOŚĆ

1. Sprawa Polski wywołana przed sąd miecza i polityki w roku 1830. Paryż 1833.

2. Polska w apostazji, czyli w tak zwanym russo-sławianizmie, i apoteozie, czyli tak zwanym gallo-kosmopolityzmie, jako warunkach założenia i rozwiązania problematu etnologicznego w praktyce i wiedzy. Paryż 1842.

3. O eliminacji i ewaluacji (?) narodów. Paryż 1842.

4. Hoene-Wroński i jego udział w rozwinięciu ostatecznym wiedzy ludzkiej. Paryż 1844.

5. Déduction et démonstration de trois lois primordiales de la congruence des nombres, constituant la troisième loi de l'algorithmie donné par H. Wroński. Paryż 1873.

6. O filozofii matematyki i zasługach matematycznych Wrońskiego. W: B. Trentowski: Panteon wiedzy ludzkiej. T. 2. Poz. 1874 s. 394-494.

7. Méthode spéciale ou téléologique de H. Wroński, demonstrée par... Paryż 1878.

8. Trzy grzechy śmiertelne Polski. Paryż 1887.

OPRACOWANIA

A. Mickiewicz: Kurs drugoletni (1841-2) literatury słowiańskiej. Paryż 1842, wykład 31, i wyd. nast. — B. Trentowski: Listy naukowe. List drugi. O F. Bochwicu, A. Bukatym i Eleonorze Ziemięckiej. *Orędownik Nauk.* 1842 nr 49-52; 1843 nr 1-3. — K. Libelt: Filozofia i krytyka. T. 1. Poz. 1845 s. 225-231; wyd. 2 Poz. 1874 s. 188-193. — K. Libelt: Kwestia żywotna filozofii... Samowładztwo rozumu i objawy filozofii słowiańskiej. Poz. 1845. — Ld N. (L. Niedźwiecki): Zmarli na wychodztwie od 1873 do 1878 r. Bukaty Antoni. *Roczn. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. Rok 1873-1878.* T. 2. Poz. 1879; przedr. w wyd.: Trzy grzechy śmiertelne Polski. Paryż 1887. — S. Dickstein: Hoene-Wroński. Jego życie i prace. Kr. 1896. — P. Chmielowski:

Filozoficzne poglądy Mickiewicza. *Przegl. Filoz.* 1897/98 z. 4; 1898/99 z. 1; odb. W-wa 1899. — L. Gadon: Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 3. Kr. 1902. — H. Struve: Wstęp krytyczny do filozofii, czyli rozbiór zasadniczych pojęć o filozofii. Wyd. 3. W-wa 1903. — H. Struve: Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. Wyd. 2. W-wa 1911. — J. Kleiner: Mesjanizm narodowy w systemie Krasińskiego. *Spr. Gimn. VI we Lw. za r. szk. 1911/12.* Lw. 1912; toż: *Księga pam. ku uczczeniu setnej rocznicy urodzin Z. Krasińskiego.* T. 2. Lw. 1912. — F. Gabryl: A. Bukaty. W: Polska filozofia religijna w wieku dziewiętnastym. T. 1. W-wa 1913. — J. Ujejski: Bukaty Antoni. *Sto lat myśli pol.* T. 7 (1913). — C. Jastrzębiec-Kozłowski: Bukaty o sakramentach. *Zet* 1934 nr 13. — W. Wąsik. *Pol. słownik biogr.* T. 2 (1937). — M. Handelsman: Adam Czartoryski. T. 1. W-wa 1948.

BUŁHARYN TADEUSZ (1789–1859)

Poeta, powieściopisarz, publicysta (polski i rosyjski).

Ur. w Mińszczyźnie w 1789; syn Benedykta. Kształcił się w korpusie kadetów w Petersburgu. Jako oficer rosyjski odbył kampanię napoleońską 1807, potem wyjechał do Francji i tam wstąpił do legionów polskich. Walczył w Hiszpanii. Po upadku Napoleona przyjechał do Wilna. W 1819 zamieszkał na stałe w Petersburgu i odtąd stał się powieściopisarzem i publicystą rosyjskim. Wydawał czasopisma: od 1823 *Siewiernyj archiw*, od 1825 *Siewiernaja pczeła*. Od 1828 był członkiem korespondentem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Jego powieści pisane po rosyjsku ukazywały się współcześnie w kilku językach. Zmarł w 1859 w swoim majątku pod Dorpatem.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wospominanija ob Ispanii. Petersb. 1823.

2. Esterka. Powieść historyczna. Przekł. z rosyjskiego W. G. W-wa 1829.

3. Iwan Wyżigin. Nrawstwienno-satiriczeskij roman. T. 1-4. Petersb. b. r. Wyd. nast.: wyd. 2 poprawione Petersb. 1829; wyd. 3 Petersb. 1830.

Przekł. pol.: J. Godziemby Radeckiego pt. Jan Wyżygin. Romans moralno-satyryczny oryginalnie napisany w języku rosyjskim. T. 1-4. Wil. 1829. Wyd. nast.: wyd. 2 poprawione, przekł. S. M. (Mackiewicza). W-wa 1830; wyd. 3 (skrócone). Leszno 1830.

Przekł. czeski: Bačkar. Praga 1840.

Przekł. franc.: Ferry de Pigny. Paryż 1829.

Przekł. niem.: Kaiser. Lipsk 1830.

4. Dmitrij Samozwaniec. T. 1-4. Petersb. 1830. Wyd. nast.: wyd. 2 Petersb. 1830; Petersb. 1842.

Przekł. pol. pt. Dymitr Samozwaniec. Romans historyczny. T. 1-4. W-wa 1830. Wyd. nast.: Wil. 1831; pt. Dymitr Samozwaniec. Obrazy historyczne z w. XVII. Z 4 stalorytami. Sanok 1857; toż Sanok 1868.

Przekł. franc.: W. Fleury. Petersb.-Paryż 1832.

5. Piotr Iwanowicz Wyżigin. Petersb. 1831.

Przekł. pol. A. Prokopowicza pt. Piotr Iwanowicz Wyżygin. Romans moralno-historyczny XIX wieku. T. 1-4. W-wa 1830. Wyd. 2 W-wa 1835.

Przekł. franc.: Ferry de Pigny. Paryż 1832.

Przekł. holenderski: T. 1-3. Leeuwarden 1834.

Przekł. niem.: F. Nork. Lipsk 1834.

6. Maziepa. T. 1-2. Petersb. 1833-1834.

Przekł. pol. K. Korwella pt. Mazepa. Romans historyczny. T. 1-3. W-wa 1834. Wyd. nast.: Gródek 1891; Lw. 1892.

Przekł. czeski: F. P. Volak. Praga 1854.

Przekł. włoski: G. B. Viviani. Mediolan 1845.

7. Oswobodzenie Trembowli. Przekł. z rosyjskiego S. Przyłęckiego. Rkps z 1834 r. Bibl. Jagiel. sygn. 5681.

8. Rossija w istoriczeskom, statisticzeskom, gieograficzeskom i litieraturnom otnoszenijach. Rucznaja kniga dla russkich wsiech sosłowij. T. 1-4. Petersb. 1837.

Przekł. niem.: Brakel. Ryga 1839.

9. Istorija smutnogo wriemieni w Rossii w naczale XVII wieka. T. 1-2. Petersb. 1839.

10. Letniaja progułka po Finlandii i Szwecii w 1838 godu. T. 1-2. Petersb. 1839.

11. Wospominanija. Otrywki iz widiennogo, słyszannogo i ispytannogo w żizni. Fragm. ogł. *Bibliotieka dla cztienija* 1845 t. 72; 1846 t. 74; całość t. 1-6. Petersb. 1846-1849.

Przekł. pol. fragm. pt. Wspomnienie o hrabi Walickim i księciu Franc. Sapiezie. *Roczn. Lit.* 1846; pt. Hrabia Walicki i książę Fr. Sap. *Bibl. Warsz.* 1846 t. 2.

12. Apolinarij Kontskij. Petersb. 1851. Wyd. 2 Petersb. 1852.

13. Trucizna, czyli jarmark w miasteczku. B. m. r. *Gabinet Powieści i Romansów* nr 17.

Pozostawił wiele prac o charakterze historycznym i publicystycznym w języku rosyjskim.

Wiersze i artykuły ogłaszał w czasopismach wileńskich w latach 1816-1819 i petersburskich po 1819 r., m. in.: *Tyg. Wil.* (tu m. in.: Droga do szczęścia. Satyra; Cuda. Satyra. 1819).

Wydania zbiorowe

Połnoje sobranije soczinienij. Nowoje szatoje (kompaktnoje) izdanije, isprawlennoje i umnożennoje. T. 1-7. Petersb. 1839-1844.

Listy

1. Do J. Lelewela 12 listów z 1821-1830. Ogł. w art.: Listy T. Bułharyna do Joachima Lelewela. Od 1821 do 1830 roku. *Bibl. Warsz.* 1877 t. 1.

2. Do M. Konarskiego, dat. Petersb. 11 grudnia 1827. Ogł. W. Marczewski: List T. Bułharyna do Michała Konarskiego z r. 1827. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza.* R. 2 (1888).

3. Do J. Niemcewicza, dat. 1829. Ogł. A. Kraushar: Towarzystwo Królewskie Przyjaciół Nauk. Ks. 3. Kr. 1905.

OPRACOWANIA

W. Bielinskij: Litieraturnyje miecztanija. *Mołwa* 1834 nr 38-39, 51-52 i wyd. nast.; przekł. pol. pt. Dumania literackie. Tłum. W. Anisimow-Bieńkowska. W: Pisma filozoficzne. Oprac. A. Walicki. T. 1. (W-wa) 1956. — J. Z.: Dwaj z najznakomitszych teraźniejszych pisarzów rosyjskich Polacy. *Bibl. Nauk. Zakładu im. Ossol.* 1843 t. 8. — W. Bielinskij: Wzglad na russkuju litieraturu 1846 goda. *Sowriemiennik* 1847 nr 1 i wyd. nast.; przekł. pol. pt. Przegląd literatury rosyjskiej 1846 roku. Tłum. W. Anisimow-Bieńkowska. W: Pisma filozoficzne. Oprac. A. Walicki. T. 2. (W-wa) 1956. — W. Bielinskij: Wzglad na russkuju litieraturu 1847 goda. *Sowriemiennik* 1848 nr 1 i wyd. nast.; przekł. pol. pt. Przegląd literatury rosyjskiej 1847 roku. Tłum. W. Anisimow-Bieńkowska. W: Pisma filozoficzne. T. 2, jw.; przedr. w: Pisma literackie. (Wybór). Wr. 1962 *BN* II, 134. — J. Sawicz. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 4 (1860). — Z pamiętników zaprzańca. *Dzien. Lit.* 1861 nr 86-102. — N. Griecz: Faddiej Wieniediktowicz Bułgarin 1789-1859. *Russkaja starina* 1871 t. 4. — Lelewel i Bułharyn. *Przegl. Lw.* 1877 t. 13. — Listy T. Bułharyna do Joachima Lelewela. Od 1821 do 1830 r. *Bibl. Warsz.* 1877 t. 1. — N. Griecz: Zapiski. Petersb. 1884. — S. Ptaszycki: Listy Joachima Lelewela do T. Bułharyna. *Gwiazda. Kalendarz petersb.* Petersb. 1881. — T. Bobrowski: Pamiętniki. T. 1. Powst. 1880-1885. Wyd. Lw. 1900 s. 337-338. — Bułgarin Faddiej Wieniediktowicz. *Encikłopiediczeskij słowar.* T. 4a (8). Petersb. 1891. — *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 10 (1893). — A. Kraushar: Towarzystwo Królewskie Przyjaciół Nauk. Ks. 3-4. Kr. 1905-1906. — W. Ciechowski: Na widowni petersburskiej. T. Bułharyn. *Kraj* 1906 nr 26. — M. Lemke: Nikołajewskije żandarmy i litieratura 1826-1855 gg. po podlinnym diełam trietjago otdielenija S. E. I. W. kancelarii. Petersb. 1908. —

A. Pogodin: Tadeusz Bułharyn. *Przegl. Współcz.* 1932 nr 122. — M. Biržiška: Tadas Bułharin. Kowno 1935. — S. Piekarek. *Pol. słownik biogr.* T. 3 (1937). — B. Dacjuk: Russkaja żurnalistika 30-ch godow XIX wieka. Moskwa 1948; przekł. pol. pt. Prasa rosyjska lat 1830-1840. Prasa periodyczna w Rosji po powstaniu dekabrystów. W-wa 1950. — L. Gomolicki: Dziennik pobytu Adama Mickiewicza w Rosji. 1824-1829. W-wa 1949. — M. Straszewska: Czasopisma literackie w Królestwie Polskim w l. 1832-1848. Cz. 1 (1832-1840). Wr. 1953 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 22. — Z. Skwarczyński: Kazimierz Kontrym. Towarzystwo Szubrawców. Dwa studia. Łódź 1961 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz.* I nr 48. — M. Inglot: Bałamut Petersburski 1830-1836. Zarys monografii czasopisma. Wr. 1962 *Acta Universitatis Wratislaviensis* nr 2. — Z. Skwarczyński: Wstęp. W: „Wiadomości Brukowe". Wybór artykułów. Wr. 1962 *BN* I, 178. — Z. Skwarczyński: „Wiadomości Brukowe" a pierwszy rosyjski romans moralno-satyryczny „Iwan Wyżygin". *Z polskich studiów slawistycznych.* S. 2. *Nauka o literaturze.* W-wa 1963.

BUSZCZYŃSKI STEFAN (1821–1892)

Pseud. i krypt.: B.; B...; S. B.; S. Bezstronny; Busz. S.; Gente Ruthenus natione Polonus; Hejnał; Sługa wolności i wiary; S-n B-i; Stanisław Bronowski; Tadeusz Strzemieniec.

Pisarz polityczny, publicysta.

Ur. 26 grudnia 1821 we wsi Mołodkowce na Podolu; syn Wincentego i Pelagii z Borowickich. Pochodził z zamożnej rodziny ziemiańskiej. Kształcił się w domu, w pensjonacie byłego krzemieńczanina Bałbaszewskiego w Daszkowicach, w gimnazjum w Winnicy, wreszcie w 1841-1845 w uniwersytecie kijowskim na wydziale literatury i filozofii. Ożeniwszy się w 1845 z Heleną Józefowiczówną osiadł we wsi Niemiercze na Podolu. Jego artykuły zamieszczane były nie tylko w pismach krajowych, lecz i zagranicznych, niemieckich i francuskich. W powstaniu 1863 wziął czynny udział. W roku następnym wyjechał z żoną do Szwajcarii. Po przeprowadzeniu śledztwa w kraju został zaocznie skazany na śmierć, po czym wyrok złagodzono na dwadzieścia lat ciężkich robót i dożywotnie osiedlenie na Syberii, a majątek obłożono kontrybucją. Po śmierci żony zamieszkał w Paryżu. Należał do zarządu fundacji raperswilskiej. Zbliżył się do emigracji polskiej we Francji (Seweryn Goszczyński, Ignacy Chodźko, Franciszek Duchiński). Przyjaźnił się z Zofią Węgierską i prowadził z nią korespondencję. W 1867 został członkiem Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu. Po powrocie z zagranicy osiadł w Krakowie. W 1869 został mianowany członkiem Krakowskiego Towarzystwa Naukowego, a w 1872 został członkiem Akademii Umiejętności. Wyjeżdżał do Drezna i Grazu, po czym zamieszkał we Lwowie i należał przez krótki czas do redakcji *Dziennika Polskiego*. W 1881 wygłosił odczyt na kongresie geograficznym w Wenecji. Pod koniec 1881 osiadł na stałe w Krakowie. Wyjeżdżał do Włoch w 1883, kiedy przemawiał w Mestre z okazji odsłonięcia pomnika ku czci poległych za sprawę włoską (1848) Polaków, i w 1884, kiedy to zaproszony przez rektora wygłosił cykl wykładów na uniwersytecie bolońskim. Ostatnie dziesięć lat życia wypełniła pisarzowi walka ze stronnictwem stańczyków i z historyczną szkołą krakowską. Będąc w kontakcie z Polonią amerykańską został obrany członkiem Związku Narodowego Polaków Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Zmarł 20 października 1892 w Krakowie. Pogrzeb jego stał się demonstracją narodową.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wymarzony kochanek. Powst. 1845. Ogł. *Athenaeum* 1848 t. 2; wyd. osob. Wil. 1848.

2. Inne życie. Kilka chwil lepszych. Paryż 1857. (Wyd. bezimiennie).

Zbiorek zawierający 19 wierszy.

3. Leliwa. Komedia we dwóch aktach dla amatorskiego teatru napisana. Kijów 1857. (Wyd. bezimiennie).

4. Demokraci i arystokraci. Obraz dramatyczny w pięciu odsłonach. Poz. 1858. (Wyd. bezimiennie). Wyst. pt. Posłannicy. Obraz dramatyczny w pięciu odsłonach. Kr. 1870; toż wyd. Lw. 1876.

5. Cierpliwość czy rewolucja. Paryż 1862. (Wyd. bezimiennie).

6. Podole, Wołyń i Ukraina. Prawa Korony Polskiej do tych krajów. *Gaz. Nar.* 1862 (?); wyd. osob. Lw. 1862. (Wyd. bezimiennie).

Toż w jęz. franc. pt. La Pologne et ses provinces meridionales, manuscrit d'un Ukrainien. Ze wstępem W. Mickiewicza. Paryż 1863.

7. La décadence de l'Europe. (Philosophie appliquée à la politique). Paryż 1867. (Wyd. bezimiennie). Wyd. 2 Brno 1916.

Przekł. pol. pt. Upadek Europy. T. 1-2. Kr. 1895 jako: Pisma. T. 8 (por. Wyd. zbior.).

8. Obraz europejskiego społeczeństwa w drugiej połowie XIX wieku (tekst polski) przez autora „Upadku Europy". Cz. 1-2. Lw. 1869.

Zawartość: Cz. 1: 1) Wychowanie domowe; 2) Wychowanie na ulicy; 3) Karczmy, piwiarnie, kawiarnie; cz. 2: 4) Teatr; 5) Salony; 6) Gry publiczne.

9. Przyszłość Austrii. Rozwiązanie kwestii słowiańskiej. Kr. 1869.

10. Mało znany poeta (Apollo Nałęcz Korzeniowski). Stanowisko jego przed ostatnim powstaniem, wygnanie i śmierć. Ustęp z dziejów spółczesnych południowej Polski. *Czas* 1870 nr 16-18, 21-24, 26; odb. Kr. 1870.

11. Niewolnik. Poemat z Pieśni wygnańca. Kr. 1871. (Wyd. bezimiennie).

12. Aleksander Sobański. Wspomnienie. *Gaz. Nar.* 1872 i odb.

13. Eintracht, Friede, Fortschritt. Die Wunden Europas. Statistische Tatsachen mit etlichen ethnographischen und historischen Erläuterungen. Poz. 1872. (Wyd. bezimiennie). Wyd. nast.: Lipsk 1875.
Toż w jęz. pol. pt. Rany Europy. Statystyczne fakta etnograficznymi i historycznymi notami objaśnione. *Warta* 1885 i odb.

14. Marzenia o pojednaniu się Polski z Moskwą. *Gaz. Nar.* 1872 nr 78-80; odb. Lw. 1872.

15. Minimum ludności polskiej Królestwa Kongresowego w r. 1860 i 1872, krytycznie sprawdzonej, a z oficjalnych źródeł wyjętej. *Gaz. Nar.* 1873; odb. Lw. 1873.

16. Oświata w Polsce i u Niemców za czasów Kopernika i w dzisiejszych czasach. Poz. 1873.

17. Pol i jego pisma. *Kraj* 1873 nr 36-49; odb. Kr. 1873.

Informacja w Estr. VI, 92: „Wydrukował wbrew woli autora Lud. Gumplowicz w feulet. Kraju i odbił osobno".

18. Bestandteile der Russischen Bevölkerung und deren Confessionen vor 85 Jahren. *Przegl. Etnograficzno-Hist. i Lit. poświęcony badaniom Polski i krajów sąsiednich* 1875 nr 1-2; odb. Lw. 1875.

19. Cywilizacja pruska na ziemiach polskich. Lw. 1875.

20. Ameryka i Europa. Studium historyczne i finansowe z krytycznym na sprawy społeczne poglądem. Cz. 1-2 (vol. 1). Kr. 1876.

U góry karty tyt.: „Pamięci Pułaskiego, Kościuszki, Niemcewicza w stuletnią rocznicę niepodległości Stanów Zjednoczonych".

21. Do pracy! Hymn z muzyką M. Karasowskiego. *Ruch Lit.* 1877 nr 24; wyd. osob. pt. Hymn do pracy z muzyką M. Karasowskiego. Kr. 1894.

22. Le catéchisme social. Plan d'une organisation politique précédé d'un coup d'oeil rapide sur la société actuelle, sa situation, son avenir. Par l'auteur de la „Décadence de l'Europe". Paryż 1876.

23. J. I. Kraszewski w życiu i pismach. *Kłosy* 1876 nr 578 - 583; przedr. jako przedmowa do książki: J. I. Kraszewski: Złote myśli z dzieł. Zebrał S. Wagner. Krytycznym przeglądem pism jubilata opatrzył ... Poz. 1879.

24. Anarchia polska i cesarz Józef II. Wspomnienie historyczne. Lw. 1880.

25. Autobiografia. Dat. 25 grudnia 1881 r. Ogł. pt. Testament literacki. W: Stefan Buszczyński i jego testament. Kr. 1892.

26. List otwarty do margrabiego Z. Wielopolskiego, administratora Księstwa Łowickiego. *Gaz. Nar.* 1881 nr 77; odb. Lw. 1881.

27. Rękopis z XX wieku po Chr. Powst. ok. 1881. Wyd. A. Chołoniewski pt. Rękopis z przyszłego wieku. Fantazja społeczna z r. 1881. Kr. 1918.

28. Smocza Jama. Satyra. Poz. 1881. (Wyd. bezimiennie).

29. Zasługi Aleksandra II wyliczył S-n B-i. Lw. 1881.

30. O grobowcu Bolesława Śmiałego. *Gaz. Kr.* 1882 nr 32; toż *Gaz. Nar.* 1882 nr 62; odb. Kr. 1882.

31. O pismach pana M. Bobrzyńskiego i krytyce pana Henryka Schmitta. Kr. 1882.

32. Pielgrzymka do grobu Bolesława Śmiałego. *Wiek* 1882 nr 212; odb. W-wa 1882.

33. Przestroga historii. Chronologiczny rys prześladowania Słowian przez Moskali od dawnych wieków do dni dzisiejszych skreślił S. Bezstronny dla południowych Słowian i panslawistów. Lw. 1882 *Bibl. Nowości* t. 24. (Por. poz. 51).

34. Znaczenie dziejów Polski i walk o niepodległość. Fragm. *Warta* 1882 nr 421; całość wyd. Poz. 1882.

D e d y k a c j a: Polskiej Macierzy poświęca autor.

P r z e k ł. n i e m.: F. Müller: Freiheitshort. Deutung der Geschichte Polens. Mit einem Vorwort von A. Chołoniewski. Kr. 1917.

35. Kraszewski więzień i Niemcy. Rozmyślanie. Kr. 1883. Wyd. 2 (tyt.) Kr. 1883.

36. Mowa na uroczystości w Mestre pod Wenecją, podczas odsłonięcia w dniu 9 grudnia 1883 tablicy pamiątkowej na cześć Teodora Dembowskiego i Konstantego Misiewicza, poległych w 1848 r.

Nowa Reforma 1883 i odb. Przedr. zob. poz. 40.

Toż w jęz. włoskim w wyd.: Italia e Polonia. Wenecja 1883. (Tu razem mowa D. Brochockiego-Szczawińskiego).

37. Rachunek polskiego sumienia. Rozmyślanie w niewoli. W 200-letnią rocznicę zwycięstwa pod Wiedniem. Kr. 1883. (Wyd. bezimiennie).

Po tekście podpis: Sługa wolności i wiary.

38. Sądy cudzoziemców o Polsce i jej walkach z zaborcami. *Gaz. Kr.* 1883 nr 20-46; odb. Kr. 1883.

39. Muzeum Narodowe w Raperswilu i jego oszczercy. Wenecja 1884; toż *Warta* 1884 nr 502.

40. Słowiańska sprawa. Polska i prawa narodów. Odczyty miane w uniwersytecie Bolonii 1884 r. i Mowa przy odsłonięciu pomnika poległym Polakom w Mestre. Przekład z włoskiego. Kr. 1884. (Por. poz. 36).

41. Posłannictwo Słowian i odrębność Rusi. Rzut oka na Słowiańszczyznę. *Nowa Reforma* 1885; odb. Kr. 1885.

42. Duch światła. Wieszczba z dziejów. Kr. 1886.

43. List otwarty do JO. inicjatorów postawienia pomnika w Częstochowie. Kr. 1886.

44. Syn zemsty. Obraz z końca XIX wieku. Kr. 1886. Fragm. poematu przedr. *Warta* 1890 nr 614.

45. Uwolnienie włościan polskich a pomnik Aleksandra II w Częstochowie. Rzecz dla ludu. Kr. 1886.

46. Xawery Pietraszkiewicz. Drobny przyczynek do dziejów naszych. Życiorys z portretem. Kr. 1888.

47. Obrona spotwarzonego narodu. Z. 1-3. Kr. 1888-1890. Wyd. nast.: Chicago 1897. Zeszyt 4 ogł. w Wyd. zbior. t. 4.

Zawartość: z. 1: Powszechny ruch ludowy przed powstaniem; Styczniowe 1863 roku powstanie; Zasady w historycznych dziełach krakowskiej szkoły z ostatniej ćwierci wieku od 1860 roku do dni dzisiejszych; z. 2: Rozbiór krytyczny historycznej szkoły krakowskiej; z. 3 cz. 1: Następstwa zasad historycznej szkoły krakowskiej; cz. 2: Ks. Waleriana Kalinki: Obraz Krakowa z roku 1850; Sejm Czteroletni; Męczeństwo św. Stanisława; z. 4: Wpływ historycznej szkoły krakowskiej.

48. W sprawie Muzeum raperswilskiego. *Czas* 1889 nr 233 i odb.

49. Wezwanie do zgody. Kr. 1889.

50. Dzisiejsza pieśń. Kr. 1890.

51. Okrucieństwa Moskali. Chronologiczny rys prześladowania potomków Słowian przez carów i moskiewski naród od dawnych wieków aż do dni dzisiejszych. Przestroga historii dla południowej Słowiańszczyzny i tak zwanych panslawistów. Lw. 1890 *Tow. im. S. Staszica we Lw.* t. 18-19. (Por. poz. 33).

52. Do szanownych rodaków na tułactwie. *Nowa Reforma* 1892; odb. Kr. 1892.

53. Krieg oder Frieden? Versuch einer Entscheidung dieser Frage von S. B. Kriegfeind, Verteidiger der Menschenrechte. Wiedeń 1892.

54. Otchłań. O domowych i zewnętrznych wrogach przypomina Hejnał. Kr. 1892.

55. Ustawa 3 Maja. Znaczenie tej konstytucji dla rolników i przemysłowców. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 1 t. 7; wyd. osob. pt. Ustawa 3 Maja wobec dziejów powszechnych. Kr. 1917.

56. Chroniczne choroby. Komedia w 5 aktach. Rkps znajdował się w Bibl. Uniw. Lw. sygn. 1356/III.

Ponadto inne prace publicystyczne.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Album Muz. Nar. w Rapperswylu* (tu: Historia Rusi w kilku słowach od jej początku aż do końca z najpewniejszego źródła. 1872; Wandalizm nowoczesny i honor dyplomatyczny. 1876), *Athenaeum* (1848, 1851), *Biesiada Lit.* (1882), *Czas* (1867, 1869, 1870-1871, 1874; m. in.: Postęp. Listy o wystawie paryskiej. 1867 nr 132-203, z przerwami), *Dzien. Mód* (1873), *Dzien. Pol.* (tu m. in.: Babel. 1879 nr 76, 78-79, 83, 89-90), *Dzien. Poz.* (1872), *Dzien. Warsz.* (1854), *Gaz. Kr.* (1882-1883), *Gaz. Nar.* (1862, 1869, 1872-1873, 1875, 1877-1881; tu m. in.: Bolesława Śmiałego grób w Ossjaku. 1881 nr 234), *Kłosy* (1876 nr 578-583), *Kraj* (Kr.; 1870, 1873), *Kur. Paryski* (1881), *Nowa Reforma* (1883, 1885, 1892), *Ognisko Dom.* (1887), *Opiekun Polskich Dzieci* (1869), *Ruch Lit.* (1876-1878), *Sobótka. Księga zbior. ... S. Goszczyńskiego.* Lw. 1875 (tu: W Tatrach; Do starszego brata. Wiersz ofiarowany S. Goszczyńskiemu; Cywilizacja niemiecka na ziemiach polskich), *Towarzysz Pilnych Dzieci* (1879), *Tyg. Ilustr.* (tu: Dwie struny. Obrazek z życia. 1864 nr 234--235), *Warta* (tu m. in.: Spasowicz, Suworow i Z. Krasiński. 1882; Posłannictwo Polski. 1886; Do francuskiego narodu. 1887).

Po śmierci autora wiersze polityczne ogł. *Diabeł* (tu: Wiersz napisany w 1884 r.

w Karlsbadzie w księdze pamiątkowej znajdującej się w domu „Zum Pfeil". 1893 nr 1; Sen w Krakowie. 1894 nr 7-8; Do stańczyków i pozytywistów. 1895 nr 6; Pieśń socjalistów; Chór ludu. 1898 nr 17).

Przekłady

E. Daudet: Męczennik miłości. Lw. 1880.

Prace edytorskie

1. H. Dembiński: Pamiętnik. Poz. 1860.

2. A. Szaszkiewicz: Pieśni. Kr. 1890. (Tu również wstęp pt. Historyczne wspomnienie o Antonim Szaszkiewiczu. Przyczynek do dziejów naszej walki o wyzwolenie).

Wydania zbiorowe

Pisma. T. 1-8. Kr. 1894-1895.

Zawartość: t. 1-4: poz. 47; t. 5: poz. 34; t. 6: poz. 20; t. 7: poz. 45, 55; t. 8: poz. 7.

Listy

1. Do J. I. Kraszewskiego 140 listów z 1847-1886. Rkpsy Bibl. Jagiel. sygn. 6461, 6491. Fragm. listów z 1847-1862 ogł. K. Bartoszewicz: O korespondencji Buszczyńskiego z Kraszewskim. *Przegl. Lit.* 1899 nr 4/5.

2. Do Z. Węgierskiej, A. Korzeniowskiego, A. Pługa, H. Skimborowicza, J. Kremera i in. Autografy Bibl. Jagiel.

3. Do W. Platera, A. Gillera, I. Sobańskiego, T. Lenartowicza, K. Ujejskiego, Wł. Mickiewicza. Autografy Bibl. Nar. zniszcz. 1944.

Wykazy twórczości podają: Spis drukiem ogłoszonych dzieł i rozpraw S. Buszczyńskiego, według treści. *Gaz. Kr.* 1883 nr 245. — Dzieła ... Spis dzieł wydanych drukiem w ciągu 30-lecia 1862-1892. Kr. (1891). — Stefan Buszczyński i jego testament. Kr. 1892 s. 86-94.

OPRACOWANIA

(Wymarzony kochanek. Rec.): ADOLF Z POD BIELSKA. *Pam. Nauk.-Lit.* 1850 t. 2; J. R. S. (SZYMAŃSKI). *Bibl. Warsz.* 1850 t. 2; (K. WITTE?). *Gaz. Warsz.* 1850 nr 164-165. — W. MICKIEWICZ: Préface. W wyd.: La Pologne et ses provinces méridionales. Paryż 1863. — Z. WĘGIERSKA: Listy do S. Buszczyńskiego z lat 1866-1869. Ogł. J. Mikołajtis w: Listy Narcyzy Żmichowskiej i Zofii Węgierskiej. Częstochowa 1934. — (Demokraci i arystokraci. Rec.). *Czas* 1867 nr 117. — S. GOSZCZYŃSKI: Do S. Buszczyńskiego 9 listów z 1867-1874. Wyd. S. Pigoń. W: Listy Seweryna Goszczyńskiego (1823-1875). Kr. 1937 *Arch. do Dziejów Lit. i Oświaty* t. 4. — Dr OMEGA (J. I. KRASZEWSKI): (Obraz europejskiego społeczeństwa ... Rec.). *Tydzień* (Drezno) 1870 nr 19. — (Oświata w Polsce i u Niemców. Rec.): L. P. *Dzien. Mód* 1873 nr 21; *Wiek* 1873 nr 96. — L. P.: (Pol i jego pisma. Rec.). *Dzien. Mód* 1873 nr 21. — Poczet członków nadzwyczajnych. Buszczyński Stefan. *Roczn. Zarządu AU w Kr. Rok 1875.* Kr. 1876. — Pan S. Buszczyński ... *Gaz. Nar.* 1878 nr 254. — (Znaczenie dziejów Polski i walk o niepodległość. Rec.): *Kur. Paryski* 1882 nr 26; T. *Gaz. Nar.* 1883 nr 115; *Gaz. Nar.* 1885 nr 169, 170. — Nasi profesorowie historii polskiej. *Przegl. Akademicki* 1883 nr 9-10, 12. — (Słowiańska sprawa. Rec.). *Gaz. Nar.* 1885 nr 169-170. — (Duch światła. Rec.): A. *Ziarno* 1886 nr 1; *Ognisko Dom.* 1886 nr 80-82. — O pismach S. Buszczyńskiego. *Kur. Pol. w Paryżu* 1886 nr 63. — (Syn zemsty. Rec.). *Ognisko Dom.* 1886 nr 80-82. — Stefan Buszczyński. Szkic bibliograficzno-krytyczny. *Ognisko Dom.* 1886 nr 82-86.— Stefan Buszczyński. *Ilustr. kalendarz „Ogniska Dom."*. Lw. 1887. — (b. a.): Stefan Buszczyński. *Zgoda* (Chicago) 1892 nr 28-29. — (Obrona spotwarzonego narodu. Rec.). *Zgoda* (jw.) 1892 nr 23-27. —

Nekrologi: (b. a.). *Zgoda* (jw.) 1892 nr 47; E. A. (ADAM). *Myśl* 1892 nr 20/21; przedr. *Zgoda* (jw.) 1892 nr 46; *Kur. Pol.* 1892 nr 281; *Wolne Pol. Słowo* (Genewa) 1892 nr 124; *Zgoda* (jw.) 1892 nr 45. — S. Buszczyński i jego testament. Przyczynek do dziejów naszych. Kr. 1892. — P. CHMIELOWSKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 10 (1893). — Życiorys S. Buszczyńskiego. Kr. 1894. — K. BARTOSZEWICZ: Korespondencja J. I. Kraszewskiego. *Przegl. Lit.* 1899 nr 4/5. — K. W.: Obrońca spotwarzonego narodu. *Polak* 1901 nr 3. — M. DUBIECKI: Młodzież polska w uniwersytecie kijowskim przed rokiem 1863. Kijów 1909. — W. FELDMAN: Dzieje polskiej myśli politycznej w okresie porozbiorowym. T. 2. W-wa 1914; wyd. nast.: W-wa 1920; W-wa 1933. — A. CHOŁONIEWSKI: Przedmowa do wyd.: Freiheitshort. Kr. 1917. — T. S. L.: Przedmowa do wyd. 2: Ustawa 3 Maja. Kr. 1917. — A. CHOŁONIEWSKI: Słowo o autorze. W wyd.: Rękopis z przyszłego wieku. Kr. 1918. — Stefan Buszczyński. (W dwudziestą piątą rocznicę zgonu). *Świat* 1918 nr 8. — EMSKI (M. SZYJKOWSKI): (Rękopis z przyszłego wieku. Rec.). *Ilustr. Kur. Codz.* 1918 nr 14. —

M. Cichocki: Stefan Buszczyński. *Rzeczpospolita* 1922 nr 195. — H. Kalwaryjski: S. Buszczyński, zapomniany autor polskiego projektu Stanów Zjednoczonych Europy. *Kur. Lit.-Nauk.* 1929 nr 44. — J. Mikołajtis: Oprac. wyd.: Listy Narcyzy Żmichowskiej i Zofii Węgierskiej. Częstochowa 1934. — Wisława (W. Adamówna): Stefan Buszczyński. *Dziś i Jutro* 1934/35 nr 5. — H. Kalwaryjski: Korespondencja. O S. Buszczyńskiego. *Wiad. Lit.* 1935 nr 19. — W. Kubacki: Ostatnia Korynna. (Z. Węgierska w świetle listów do S. Buszczyńskiego). *Gaz. Pol.* 1935 nr 192. — A. Nowaczyński: Szermierz nieznany. *Wiad. Lit.* 1935 nr 16. — M. Dynowska. *Pol. słownik biogr.* T. 3 (1937). — R. Taborski: Apollo Korzeniowski, ostatni dramatopisarz romantyczny. Wr. 1957 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 9. [Rec.: Z. Żabicki. *Pam. Lit.* R. 49 (1958) z 4].

BYKOWSKI JAKSA PIOTR (1823–1889)

Pseud.: Roman Gryf; Piotr Jaksa; Jaszczur; Stary gracz.

Powieścio- i komediopisarz.

Ur. 31 stycznia 1823 we wsi Jakuszyńce pod Winnicą na Podolu. Uczył się w Winnicy, następnie studiował na uniwersytecie kijowskim, który ukończył w 1843 ze stopniem kandydata prawa. Wiersze pisywał już w okresie studiów, współzawodnicząc w nich z Aleksandrem Weryhą-Darowskim. Po utracie majątku pracował jako kierownik magazynów zbożowych na terenie Podola. W 1848 osiadł w Kamieńcu. W 1859-1861 pełnił obowiązki kuratora teatru kamienieckiego; pod jego kierunkiem wystawiono po raz pierwszy w kraju *Mazepę* J. Słowackiego. Po upadku powstania 1863 opuścił Kamieniec i w 1866 osiadł w Warszawie, gdzie pracował w Izbie Obrachunkowej. Żonaty był z Georginą Mirosławską. Zmarł 3 czerwca 1889 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Urodzenie. Dramat w trzech aktach z prologiem. (Śpiew z muzyką Michała Zawadzkiego). Poz. 1860.

2. Bosy zwodziciel. Komedia w 2 aktach. Wyst. Kamieniec Podolski 1860/1861.

3. Drogo kosztuje, a mało smakuje. Komedio-opera w 2 aktach. Wyst. Kamieniec Podolski 1860/1861.

4. Przysięga kochanków. Komedia w 1 akcie. Wyst. Kamieniec Podolski 1860/1861.

5. Pamiętniki włóczęgi. (Z czasów przejścia XVIII do XIX wieku). T. 1-4. Przedmowa dat. 1871. W-wa 1872.

Seria nowa, por. poz. 21.

6. Nomina sunt odiosa. Epizod z dziejów swatania. W-wa 1872.

7. Omal nie dramat. Komedia w 2 aktach. Wyst. W-wa 1872. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 4447.

8. Skarby prababki. Powieść. T. 1-2. *Wiek* 1873 nr 1-48; wyd. osob. W-wa 1874. Wyd. nast.: W-wa 1910.

9. Czarna, czerwona. Komedia w 1 akcie oryginalnie napisana. W-wa 1874. Wyst. W-wa 1875.

10. Syn znajdy. Powieść ukraińska. Cz. 1-2. Lw. 1875.

11. Ostatni sejmikowicze. Cz. 1-2. W-wa 1876.

12. Jełowiczowie Bukojemscy. Historia prawdziwa dawnej rodziny i kawałka ziemi. Z archiwów i podań rodzinnych. *Echo* 1879 nr 31-45, 59-99; wyd. osob. W-wa 1879.

13. Trzy epizody z dawnego życia szlacheckiego. W-wa 1879.

Dedykowane Klementynie hr. Orłowskiej.

Zawartość: 1. Święcone w Łabuniu u wojewody Stępkowskiego. (*Echo* 1878 nr 73-77); 2. Córka hetmańska. (*Kur. Codz.* 1876 nr 213-226, 228-231); 3. Mirza Tadż-el-Feher (Wacław Rzewuski). (*Kłosy* 1879 nr 705-706, 708-717).

14. Chorągwie Kmitów. Powieść z XVII wieku na tle prawdziwych zdarzeń osnuta. *Wiek* 1880 nr 44-63; wyd. osob. W-wa 1880. Wyd. nast.: W-wa ok. 1909.

15. Faktor hetmański. Powieść zeszłowieczna. *Wiek* 1881 nr 169-211; wyd. osob. W-wa 1881.

16. Dwór królewski w Grodnie. Epizod biograficzny (1795-1797). *Wiek* 1882 nr 27, 33, 39, 45, 51, 56, 61, 66, 72, 78, 89; przedr. *Gaz. Kr.* 1884 nr 77-114; wyd. osob. W-wa 1884.

17. Memorialik palestranta trybunalskiego. Przepisał ... *Kur. Codz.* 1882 nr 19-119 (z przerwami); przedr. *Gaz. Kr.* 1884 nr 173 - 1885 nr 305 (z przerwami); odb. Kr. 1885.

18. Mulik, niehistoryczny hetman Ukrainy. Powieść z podań ludowych. *Biesiada Lit.* 1882 nr 327-340; wyd. osob. W-wa 1883.

19. Sądy podkomorskie. Powieść staroszlachecka. *Tyg. Ilustr.* 1882 nr 328-339; wyd. osob. W-wa 1882.

20. Lepsze dobre imię niźli maście drogie. Historia starej bramy zamkowej. T. 1 cz. 1-2. *Romans i Powieść* 1883 nr 105-127; wyd. osob. W-wa 1883. Wyd. nast.: W-wa 1885 (razem z poz. 23).

21. Pamiętniki włóczęgi. Seria nowa w dwóch częściach. I. Myszures; II. Piękne gałganki. *Wiek* 1883 nr 269 - 1884 nr 96 (z przerwami); wyd. osob. W-wa 1884.

Por. poz. 5.

22. Słoboda. Powieść historyczna z dziejów Ukrainy. *Dod. Mies. Przegl. Tyg.* 1883 t. 1-2; wyd. osob. pt. Słoboda. Powieść z dziejów zeszłowiecznej Ukrainy. W-wa 1884.

23. Sejmik województwa bracławskiego. Ze współczesnego rękopisu dosłownie przepisał ... *Kraj* 1884 nr 43-48; wyd. osob. pt. Ostatni sejmik ... Petersb. 1885. Wyd. nast.: W-wa 1885 (razem z poz. 20).

24. Czeczotka. Powieść z dawnych czasów. *Bluszcz* 1885 nr 15-26; wyd. osob. W-wa 1885.

25. Justka. Miniatura z życia powszedniego. W-wa 1885.

26. Konkurenci kasztelanki. Opowiadanie z przeszłości. *Gaz. Lw.* 1885 nr 212--234; wyd. osob. Kr. 1886.

27. Opieka kozacza. Powieść ukraińska. *Kur. Codz.* 1886 nr 317-344 (z przerwami); przedr. *Gaz. Nar.* 1887 nr 143-165.

28. Glinkowie. Stara historia starego rodu. *Romans i Powieść* 1887 nr 315-334; odb. W-wa 1887. Wyd. nast.: pt. Glinkowie. Powieść historyczna z czasów konfederacji targowickiej. W-wa ok. 1916.

29. Gry w karty dawniejsze i nowe, dokładne sposoby ich prowadzenia, poprzedzone krótką historią kart. W-wa 1888. Wyd. 2 W-wa 1893.

30. Maleparta. Powieść. Kr. 1891 *Bibl. Kur. Pol.*

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Biesiada Lit.* (1882), *Bluszcz* (1885), *Czas* (tu: Emir Rzewuski. 1885 nr 64, 66--68, 72), *Dod. Mies. Przegl. Tyg.* (1883), *Dzien. Warsz.* (1851), *Echo* (1878-1883; tu m. in.: Szlachetczyzna. Obrazek z przeszłości. 1883 nr 209-229), *Gaz. Codz.* (1859-1861), *Gaz. Kielecka* (tu: Solony placek. 1879 nr 29-35, 37-42), *Gaz. Kr.* (1882-1885), *Gaz. Lw.* (1883--1885, 1889), *Gaz. Nar.* (1887), *Gaz. Pol.* (1861), *Kłosy* (1879), *Kraj* (1884), *Kur. Codz.* (1876-1886), *Przegl. Lw.* (1879), *Przegl. Tyg.* (1879-1888), *Romans i Powieść* (1883, 1885, 1887), *Świat* (W-wa; tu: Niewola bisurmańska. Zdarzenie z XVII wieku. 1876 nr 5-12; Krzyż lacki. Legendy kronikarskie z czasów Jagiełłowych. 1879 nr 6-41), *Świat* (Kr.; tu: Obrazy z ram dawnych. 1888 nr 8-10), *Tyg. Ilustr.* (1880-1884), *Tyg. Powieściowo-Nauk.* (Chicago; 1885), *Tyg. Romansów i Powieści* (tu: Raptularz wojszczyca kowieńskiego z r. 1797. 1880 nr 597-622), *Wieczory Rodz.* (1880), *Wiek* (1873, 1880-1885, 1888-1889; tu m. in.: Jaśni. Powieść. 1888 nr 290-1889 nr 55), *Zbiór Wiad. do Antropologii Kraj.* (1878).

P r z e k ł a d y

1. O. Feuillet: Pokusa. Komedia w 5 aktach. Wyst. W-wa 1887.

2. A. Puzyrewski: Wojna polsko-rosyjska 1831 roku. W-wa 1888.

P r a c e e d y t o r s k i e

Pieśni obrzędowe ludu ruskiego z okolic Pińska. *Zbiór Wiad. do Antropologii Kraj.* t. 2 (1878); odb. Kr. 1878.

L i s t y

1. Do J. I. Kraszewskiego 7 listów z 1859-1862 i list z 1879. Autografy w Bibl. Jagiel. sygn. 6461, 6491.

2. Do Redakcji Przeglądu Tygodniowego z 1886. Ogł. w przedmowie do książki A. Puzyrewskiego, zob. Przekłady poz. 2.

OPRACOWANIA

G.....a: Piszą nam z Kamieńca ... *Gaz. Pol.* 1861 nr 198. — (Pamiętniki włóczęgi. Rec.). *Niwa* 1872 t. 1. — (Nomina sunt odiosa. Rec.): L. Powidaj. *Przegl. Pol.* 1872/73 t. 2; J. P. (Prusinowski). *Tyg. Mód i Powieści* 1873 nr 3. — (F.) (F. Fryze): (Ostatni sejmikowicze. Rec.). *Kur. Codz.* 1876 nr 136. — W. Okoń-

SKI (A. ŚWIĘTOCHOWSKI): Nauka o naszej krytyce. *Nowiny* 1878 nr 150. — (Trzy epizody z dawnego życia szlacheckiego. Rec.). *Tyg. Powsz.* 1879 nr 45. — (Chorągwie Kmitów. Rec.). *Tyg. Powsz.* 1881 nr 29. — (Faktor hetmański. Rec.): A. G. *Nowiny* 1881 nr 308; W. (W. PRZYBOROWSKI). *Kur. Codz.* 1881 nr 285; -§- (H. SIENKIEWICZ). *Gaz. Pol.* 1881 nr 246; R. B. (BUCZYŃSKI). *Niwa* 1882 t. 21; L. S. W. (SZCZERBOWICZ WIECZÓR?). *Tyg. Ilustr.* 1882 nr 359. — (I czegóż jeszcze naszej białogłowie potrzeba? Rec.): K. DUNIN: Odczyty publiczne. *Prawda* 1882 nr 10; Br. Ż. (ZAWADZKI). *Wiek* 1882 nr 52. — (Mulik. Rec.): (q). *Kur. Por.* 1882 nr 269; W. K. ZIELIŃSKI. *Tyg. Mód i Powieści* 1882 nr 38; *Prawda* 1882 nr 38; *Tyg. Powsz.* 1882 nr 42. — (Sądy podkomorskie. Rec.): M. B. (T. JESKE-CHOIŃSKI). *Przegl. Tyg.* 1882 nr 52; *Tyg. Powsz.* 1882 nr 42. — (Lepsze dobre imię niźli maście drogie. Rec.). *Przegl. Tyg.* 1883 nr 49. — (Pamiętniki włóczęgi. Rec.): T. CH. (JESKE-CHOIŃSKI). *Niwa* 1884 t. 26; E. Z. (SEDLACZEK). *Kłosy* 1884 nr 992; Z. (E. SEDLACZEK). *Niwa* 1885 t. 28. — (Dwór królewski w Grodnie. Rec.): J. I. KRASZEWSKI. *Kraj* 1884 nr 50; S. W. *Kłosy* 1885 nr 1035; *Biesiada Lit.* 1885 nr 30; *Tyg. Powsz.* 1885 nr 4. — (Konkurenci kasztelanki. Rec.): *Przegl. Tyg.* 1886 nr 35; -wg- (W. GOMULICKI). *Kur. Codz.* 1886 nr 112. — (Czeczotka. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1886 nr 31. — (O. Feuillet: Pokusa. Rec. teatr.): Cez. Jel. (C. JELLENTA). *Prawda* 1887 nr 45; *Kur. Por.* 1887 nr 301; *Wiek* 1887 nr 244-245. — (Glinkowie. Rec.): T. J. (JESKE) CHOIŃSKI. *Kur. Warsz.* 1887 nr 333; T. J. (JESKE) CHOIŃSKI. *Niwa* 1888 t. 33; (A. MAZANOWSKI). *Przegl. Tyg.* 1888 nr 2; *Wiek* 1888 nr 117-118, 121-122, 124. —

Nekrologi w 1889: A. DOBROWOLSKI. *Świat* (Kr.) nr 13; Q. (M. GAWALEWICZ). *Gaz. Pol.* nr 126; Q. (M. GAWALEWICZ). *Kur. Codz.* nr 153; W. KOROTYŃSKI. *Tyg. Ilustr.* t. 14 nr 336; H. MERZBACH: Ze wspomnień o Jaksie Bykowskim. *Przegl. Lit. Dod. do Kraju* nr 41; A. PŁUG (A. PIETKIEWICZ). *Kłosy* nr 1250; Dr ANTONI J. (A. J. ROLLE). *Tyg. Ilustr.* t. 14 nr 340-341; *Ateneum* t. 3; *Bibl. Warsz.* t. 3; *Biesiada Lit.* nr 23; *Dzien. Pol.* nr 283; *Gaz. Lw.* nr 130; *Kur. Por.* nr 153; *Przegl. Tyg.* nr 23. — MEFISTO (A. RAJCHMAN): Nowelistki i noweliści polscy. Piotr Jaksa Bykowski. *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1889 nr 297. — W. KOROTYŃSKI: Piotr Jaksa-Bykowski. J. Ungra *Kalendarz warsz. ilustr.* W-wa 1890. — P. CHMIELOWSKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 10 (1893). — M. ROLLE: P. Jaxa-Bykowski w życiu i w listach. *Gaz. Lw.* 1918 nr 123-142. — T. TURKOWSKI. *Pol. słownik biogr.* T. 3 (1937).

C

CEGIELSKI HIPOLIT (1813–1868)

Krypt.: H. C.

F i l o l o g, w y d a w c a.

Ur. 6 stycznia 1813 w Ławkach pod Gnieznem; syn Michała, dzierżawcy, i Józefy z Polkowskich. W 1827-1830 uczył się w Trzemesznie, następnie w gimnazjum poznańskim. Zarabiał na swoje utrzymanie udzielając korepetycji. W 1835 po uzyskaniu świadectwa dojrzałości zapisał się na uniwersytet w Berlinie, gdzie studiował filozofię, filologię klasyczną oraz literaturę i historię polską. W czasie studiów utrzymywał się z udzielonego mu stypendium rządowego oraz lekcji prywatnych z języka i literatury polskiej, udzielanych przez dłuższy czas księciu Antoniemu Sułkowskiemu i księżnie Wandzie z Radziwiłłów Czartoryskiej. W 1840 uzyskał stopień doktora filozofii. W tym samym roku został nauczycielem języka i literatury polskiej w Gimnazjum Św. Marii Magdaleny w Poznaniu. W 1841 ożenił się z Walentyną Motty, siostrą swego przyjaciela Marcelego Mottego. W 1846 podejrzany o udział w spisku politycznym młodzieży gimnazjalnej stracił posadę nauczyciela, postanowił więc zmienić zawód. Wy-

jechał na praktykę kupiecką do Berlina i pracował tam przez pół roku jako pomocnik handlowy w wielkiej firmie żelaza. Po powrocie do Poznania założył sklep narzędzi rolniczych, który rozwinął się z biegiem lat w wielką fabrykę maszyn. W 1848-1850 wydawał z własnych funduszów *Gazetę Polską*, której druk przejął następnie Walenty Stefański. W 1849 wyjeżdżał do Berlina jako poseł na sejm. Od 1 stycznia 1859 wydawał *Dziennik Poznański*. W grudniu 1859 przejął upadające pismo *Ziemianin*, przekształcając je na tygodniowy dodatek rolniczy do *Dziennika Poznańskiego*. Należał do wielu towarzystw naukowych. Był wiceprezesem Towarzystwa Pomocy Naukowej, współzałożycielem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu, prezesem Centralnego Towarzystwa Gospodarczego, a od 1865 prezesem Towarzystwa Rolniczego. Był również długoletnim radnym miasta Poznania i energicznie przeciwstawiał się poczynaniom pruskim w procesie germanizacji miasta. Zmarł 30 listopada 1868.

TWÓRCZOŚĆ

1. Vergleichung des Troianischen Krieges mit den Kreuzzügen. Powst. 1835. Rkps Arch. Państw. Poz.

2. De vi ac loco Homeri in inquirenda antiquitate. Powst. 1836. Rkps Arch. Państw. Poz.

3. De Sophoclei Oedipi regis argumento et compositione. Powst. 1837. Rkps Arch. Państw. Poz.

4. De natura atque usu modi conjunctivi et optativi apud Graecos. Powst. 1838. Rkps Arch. Państw. Poz.

5. De negatione dissertatio quum philosophica, tum grammatica comparativa. Powst. 1839; wyd. Berlin 1840.

6. O słowie polskim. *Orędownik Nauk*. 1842 nr 32-38; wyd. osob. pt. O słowie polskim i koniugacjach jego. Poz. 1852.

7. Gramatyka języka greckiego podług Kühnera wyłożona. Poz. 1843. Wyd. nast.: Poz. 1862.

8. Nauka poezji zawierająca teorię poezji i jej rodzajów oraz znaczny zbiór najcelniejszych wzorów poezji polskiej do teorii zastosowany. Poz. 1845. Wyd. nast.: wyd. 2 Poz. 1851; wyd. 3 Poz. 1860; wyd. 4 pt. Teoria poezji i jej rodzajów uzupełnił W. Nehring. Poz. 1869; wyd. 5 pomnożone Poz. 1879.

9. Sprawa polska przed Trybunałem Kongresu Europejskiego. Bruksela 1864.

10. Życie i zasługi dra Karola Marcinkowskiego. Rzecz z okazji jubileuszu obchodu 25-letniej rocznicy założenia Tow. Pomocy Nauk. im. K. Marcinkowskiego napisana i na walnym zebraniu tegoż Tow. dn. 8 lutego 1866 odczytana. Poz. 1866.

11. O pisowni pana Ludwika Rzepeckiego i towarzyszów. Poz. 1868.

Ponadto kilka prac o maszynach rolniczych.

Artykuły i rozprawy ogł. w czasopismach: *Dzien. Poz.* (red. 1859; utwory 1866-1868), *Gaz. Pol.* (red. 1848-1850; tu m. in.: O powrocie emigracji polskiej do kraju. 1850), *Orędownik Nauk.* (tu m. in.: O zasadach wychowania po szkołach wyższych. 1840 nr 4-8; O powstaniu mowy i szczególnych języków. 1841 nr 13-15), *Przyj. Ludu* (tu: O Janie Kochanowskim jako poecie lirycznym i jego stosunku do wieku szesnastego. 1839 nr 2-4, 6-7), *Przyroda i Przemysł* (ok. 1858), *Ziemianin* (red. 1860-1868).

Listy i materiały

1. Korespondencja z E. Flotwellem z 1835-1840. Arch. Państw. Poz.

2. Do S. E. Koźmiana 6 listów z 1850-1863. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2210 t. 1.

3. Do J. Koźmiana z 1854. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2213 t. 1.

4. Listy do W. Bentkowskiego, K. Libelta i rodziny z 1856-1868. Ogł. Z. Grot: Hipolit Cegielski. Poz. 1947.

5. Mowy wygłoszone na walnych zebraniach Tow. Pomocy Nauk. ogł. Z. Grot, jw. poz. 4.

OPRACOWANIA

A. Bronikowski: Wyjątek z listu do Redaktora. *Tyg. Lit.* 1840 nr 51. — (O słowie polskim i koniugacjach jego. Rec.): T. Sierociński. *Bibl. Warsz.* 1854 t. 4; F. Żochowski. *Gaz. Warsz.* 1853 nr 208, 211, 217, 221; P. A. Ławrowskij: Zamieczanija ob etimołogicze-

skich osobiennostiach starinnogo jazyka polskogo. *Uczenyje zapiski wtorogo otdielenija Impieratorskoj Akadiemii Nauk.* Kniga IV. Petersb. 1858. — (Narzędzia i machiny rolnicze. Rec.): (A. E. Koźmian): Korespondencja Kroniki. Z gościny w Poznańskiem. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 51; Wiadomości krajowe. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 29. — W. Bentkowski. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 5 (1861). — W. Bentkowski: Do H. Cegielskiego 22 listy z 1863-1864. Ogł. Z. Grot: Listy Władysława Bentkowskiego do Hipolita Cegielskiego z czasu powstania styczniowego 1863-1864. *Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza* t. 8 (1963) z. 1 (15). — W. A. Wolniewicz: Suum cuique. *Dzien. Poz.* 1866 nr 64. — Wspomnienia pośmiertne: J. Chociszewski. *Dzien. Poz.* 1868 nr 281; F. M. Sobieszczański. *Tyg. Ilustr.* 1868 nr 50; *Dzien. Lit.* 1868 nr 49; B. Bolesławita (J. I. Kraszewski): Z roku 1868 Rachunki. Rok trzeci. Poz. 1869; K. Liske. *Strzecha* 1869 nr 3; A. Mieczyński. *Opiekun Dom.* 1869 nr 1. — (Nauka poezji. Rec.): T. *Szkoła* 1869 dod. s. 287-288; *Czas* 1869 nr 273. — Hipolit Cegielski. *Przyj. Dzieci i Młodzieży* 1872 nr 1-2. — J. N. Janowski: Notatki autobiograficzne 1803-1853. Powst. 1876-1886. Wyd. M. Tyrowicz. Wr. 1950. — M. M. *Enc. wych.* T. 2. W-wa 1882. — M. Motty: Przechadzki po mieście. *Dzien. Poz.* 1888-1892; wyd. osob. cz. 1-5. Poz. 1888-1892; wyd. nast. oprac. Z. Grot. T. 1-2. W-wa 1957. — (M. Motty): Rzut oka na pięćdziesięciolecie działania Towarzystwa Pomocy Naukowej im. Karola Marcinkowskiego. Poz. 1891. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 11 (1893). — P. Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. W-wa 1902. — H. Cegielski założyciel „Dziennika Poznańskiego". *Nasz Kraj* 1909 nr 29. — S. Karwowski: Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego. T. 1-2. Poz. 1918-1919. —

S. Pigoń: Jan Kochanowski w sądach romantyków. *Pam. Zjazdu Nauk. im. J. Kochanowskiego w Kr. 8 i 9 czerwca 1930 r.* Kr. 1931; przedr. w: Studia literackie. Kr. 1951 *Bibl. Nauk.* nr 16. — A. Szyperski: Geografia talentów wielkopolskich. Poz. 1934. — S. Pigoń: Filolog przemysłowcem. *Myśl Nar.* 1936 nr 51. — Z. Grot. *Pol. słownik biogr.* T. 3 (1937). — A. M. Skałkowski: Bazar Poznański. Zarys stuletnich dziejów 1838-1938. Poz. 1938. — A. Wojtkowski: Bibliografia historii Wielkopolski. T. 1. Poz. 1938. —

Z. Grot: 100 lat zakładów H. Cegielski 1846-1946. Poz. 1946. — Z. Grot: Hipolit Cegielski. Poz. 1947. [Rec.: W. Jakóbczyk. *Roczniki Hist.* R. 17 (1948)]. — C. Zgorzelski: Duma — poprzedniczka ballady. Tor. 1949. — W. Borowy: Polski wiersz trzynastozgłoskowy a badania M. Dłuskiej. *Spr. Tow. Nauk. Warsz.* 1952 i nadb. — W. Jakóbczyk: Wielkopolska (1851-1914). Wybór źródeł. Wr. 1954. — Z. Grot: Hipolit Cegielski 1813-1868. *Wybitni Wielkopolanie XIX wieku.* Poz. 1959. — Z. Grot: Działalność posłów polskich w sejmie pruskim (1848-1850). Poz. 1961. — S. Kawyn: Wielkopolska polemika o Mickiewicza (1841-1846). *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego* S. I. *Nauki Hum.-Spol.* z. 25. Łódź 1962. — A. Bartoszewicz: Z dziejów polskiej terminologii literackiej pierwszej połowy XIX wieku. *Pam. Lit.* R. 54 (1963) z. 3. — Z. Grot: Rok 1863 w zaborze pruskim. Udział społeczeństwa polskiego w powstaniu styczniowym. Poz. 1963. — S. Kieniewicz: Dramat trzeźwych entuzjastów. O ludziach pracy organicznej. W-wa 1964.

CHĘCIŃSKI JAN (1826–1874)

Krypt.: J. Ch.

Dramaturg, poeta, pisarz dla młodzieży, tłumacz.

Ur. 22 grudnia 1826 w Warszawie. Był synem Jana, prawnika, i Marianny z Dobrowolskich. W 1836-1837 przebywał w Groślubiu nad Bzurą u matki drugiej z kolei macochy. (Z dwiema poprzednimi żonami jego ojciec rozwiódł się). W 1837-1840 uczył się w gimnazjum na Lesznie. Nie ukończywszy nauk szkolnych zdobył duże wykształcenie samouctwem. Od 1844 brał lekcje śpiewu u Quattriniego i wkrótce występował w drobnych rolach w warszawskim Teatrze Wielkim. W 1846-1849 uczęszczał do szkoły dramatycznej. W 1850 otrzymał etat artysty dramatycznego i ożenił się z Felicją Sobieską. Jako dramaturg debiutował w 1851. Przyjaźnił się z Ludwikiem

Kondratowiczem, którego poznał w Warszawie w 1856. W 1856-1857 był współredaktorem *Rozrywek dla Młodocianego Wieku*. W 1858 razem z Mikołajem Wisłockim odbył dwumiesięczną podróż po Włoszech. Od 1860 był kilkakrotnie reżyserem. W 1861-1867 współpracował z *Przyjacielem Dzieci*. Od 1862 uczył języka włoskiego w Instytucie Muzycznym, następnie w 1864-1868 był wykładowcą w szkole dramatycznej, a po jej zamknięciu nauczycielem prywatnym. W 1867 był współredaktorem *Kuriera Warszawskiego*. W tymże roku odwiedził Kraków i Lwów. Był również autorem librett, między innymi do oper Stanisława Moniuszki. Zmarł na tyfus w Warszawie 31 grudnia 1874.

TWÓRCZOŚĆ

1. Poeta. Dramat w 1 akcie. Wyst. i wyd. W-wa 1851.
Rkps zniszcz. 1944.

2. Rozwód, czyli dwie mężatki. Komedia w 2 aktach. Wyst. i wyd. W-wa 1852.
Rkps zniszcz. 1944.

3. Anioł i czart. Powiastka. W-wa 1856. Wyd. nast.: W-wa 1926.

Dedykacja: Kazimierzowi Władysławowi Wójcickiemu w dowód szacunku poświęca autor.

4. Jałmużna. Gawęda z podania ludowego. W-wa 1857. Wyd. nast.: poszerzone pt. Jałmużna i Przypowieść o pszenicy. Gawędy z podania ludowego. W-wa 1862; wyd. 3 W-wa 1870.

Przypowieść o pszenicy. Ogł. J. Ungra *Kalendarz warsz.* W-wa 1858; przedr. zob. poz. 7.

5. Paria. Opera w 3 aktach S. Moniuszki. Powst. 1859; wyst. i wyd. W-wa 1869. Wyd. nast.: oprac. J. G. W-wa 1917.

6. Szlachectwo duszy. Komedia wierszem w trzech aktach. Wyst. i wyd. W-wa 1859. Wyd. nast.: W-wa 1860.

Dedykacja: Janowi Sewerynowi Jasińskiemu, dyrektorowi teatrów warszawskich, na pamiątkę poważania i niewygasłej wdzięczności za nauczycielskie trudy, serdeczne rady i pokrzepienie ducha na ciężkiej drodze naszego zawodu.

Przekł. czeski: J. Kotík. Wyst. Praga 1874; wyd. Praga 1878.

7. Poemata mniejsze i strofy ulotne. W-wa 1860.

Zawartość: 20 drobnych utworów, m. in. Przypowieść o pszenicy (z podania ludu) (por. poz. 4); Zamki na lodzie. (*Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 260).

Dedykacja: Mikołajowi Wisłockiemu, zacnemu zbieraczowi pamiątek przeszłości, w dowód serdecznego poważania i przyjaźni poświęca autor.

8. Verbum nobile. Opera w jednym akcie. Muzyka S. Moniuszki. W-wa 1860; wyst. W-wa 1861. Wyd. nast.: Lw. 1872.

9. Porządni ludzie. Komedia w 5 aktach wierszem. Wyst. Kr. 1861; ogł. *Gaz. Pol.* 1861 nr 156-167, 170-172; wyd. osob. W-wa 1861.

Dedykacja: Władysławowi Syrokomli na pamiątkę braterskiej przyjaźni.

10. Przed obiadem i po obiedzie. Przysłowie dramatyczne w jednym akcie wierszem. Wyst. i wyd. W-wa 1862. Wyd. nast.: z podtyt. Komedia w 1 akcie, wierszem. W-wa 1892 *Teatr Amatorski* nr 13; toż wyd. 2 W-wa 1907.

Dedykacja: Alojzemu Żółkowskiemu, artyście dramatycznemu, na pamiątkę przedstawienia komedii „Szlachectwo duszy" i przyjęcia w niej pełnego życzliwości udziału, z wdzięcznością i przyjaźnią poświęca kolega.

11. Ciekawość pierwszy stopień do piekła. Przysłowie dramatyczne. W jednym akcie, wierszem. Powst. przed 1863. Wyst. i wyd. W-wa 1864. Wyd. nast.: W-wa 1892 *Teatr Amatorski* nr 4; toż W-wa 1898.

Dedykacja: Profesorowi Karolowi Jurkiewiczowi w dowód serdecznego poważania i przyjaźni.

12. Bal przed wakacjami. Obrazek dramatyczny w jednym akcie ze śpiewkami. Muzyka W. Troschla. *Przyj. Dzieci* 1863 nr 104-106. Wyst. W-wa 1884.

13. Straszny dwór, opera w 4 aktach, z których pierwszy w dwóch odsłonach. Muzyka S. Moniuszki. Powst. 1863. Wyst. i wyd. W-wa 1865. Wyd. nast.: wyd. 2 W-wa 1877; wyd. 3 W-wa 1888; wyd. 4 W-wa 1896; oprac. dla użytku scenicznego i uzupełnił K. Pasławski. Lw. (1920) *Teatr dla Wszystkich* nr 402; W-wa 1926; Kr. 1949.

Dedykacja: Julianowi Dobrskiemu i Wilhelmowi Troschel z braterskim uściskiem kolega.

Przekł. czeski: J. H. Böhm. Praga 1891.

Przekł. niem.: J. Śliwiński. W-wa 1939.

14. Otton Łucznik. Opera w pięciu aktach. Muzyka A. Münchheimer. Wyst. i wyd. W-wa 1864 *Bibl. Teatr.* nr 6.

15. Poświęcenie. Komedia w trzech aktach wierszem. Fragm. ogł. *Bibl. Warsz.*

1865 t. 3; wyst. Lw. 1866; całość wyd. W-wa 1866.

Dedykacja: Aleksandrowi hrabiemu Fredrze na pamiątkę dnia 26 marca 1865 roku z czcią autor.

16. Cicha woda brzegi rwie. Przysłowie dramatyczne w jednym akcie, wierszem. Wyst. W-wa 1867; wyd. *Tyg. Ilustr.* 1867 nr 390-392; wyd. osob. Poz. 1868.

Dedykacja: Pani Natalii z Przyremblów i Józefowi Stummerom na pamiątkę poważania i przyjaźni autor.

17. Dzień grzecznego Władzia w rymowanych ustępach opowiedziany dziatwie z dodaniem różnych wierszyków, z 12 drzeworytami rysunku J. Kossaka. W-wa 1867. Wyd. 2 W-wa 1886.

18. Rybak z Palermo. Opera w 3 aktach do muzyki L. Grossmana. W-wa 1867.

19. Beata. Operetka w jednym akcie. Muzyka S. Moniuszki. W-wa 1872.

20. Robinson dla młodszej dziatwy, czyli najciekawsze przygody Robinsona Kruzoe. Ozdobione 4 rysunkami. W-wa 1873. Wyd. nowe W-wa 1893.

21. W niełasce. Przysłowie dramatyczne w 1 akcie, wierszem. Wyst. W-wa 1873; wyd. *Kłosy* 1873 nr 416-420; wyd. osob. W-wa 1874 *Bibl. Teatr.* nr 7 (razem z utworem anonimowym: Pierwszy mąż. Komedia w jednym akcie z francuskiego).

Dedykacja: Władysławowi Umiastowskiemu na pamiątkę wdzięczności i przyjaźni.

22. Krytycy. Komedia w 5 aktach wierszem. Wyst. i wyd. W-wa 1875; toż *Wiek* 1875 nr 1-38; wyd. osob. W-wa 1875.

Dedykacja: Jaśnie Wielmożnemu Sergiuszowi Muchanow, prezesowi Dyrekcji Teatrów, w dowód najgłębszej czci i poważania ofiaruje autor.

23. Malowanki. Książeczka obrazkowa dla grzecznych dzieci. W-wa 1875. Dziewięć wyd. do 1908.

24. Homo sum. W-wa 1876. (Wiersz).

Artykuły, drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bibl. Warsz.* (tu m. in.: Epilog. Fragm. 1863 t. 2), *Gaz. Pol.* (1861, 1869), J. Jaworskiego *Kalendarz astronomiczno-gospodarczy* (1859), J. Jaworskiego *Kalendarz pol. ilustr.* (1865, 1869), J. Ungra *Kalendarz warsz.* (1858-1859, 1862, 1865, 1869), *Kalendarz premiowy ilustr.* W-wa 1869, *Kalendarz wyd. przez Warsz. Tow. Dobroczynności* (tu: Modlitwa sierot za dobroczyńców. 1863), *Kłosy* (1872-1874; tu m. in.: Dotrzymaj! 1872 nr 369; Jedyna pieśń. 1872 nr 382; Jeszcze zamki na lodzie. 1874 nr 464), *Kolce* (1872), *Kronika Rodz.* (tu: Bądź poetką. 1869 nr 20), *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* (1856-1858; tu m. in.: Nie ma złej drogi do swojej niebogi. 1858 nr 198; Zamki na lodzie. 1860 nr 260), *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1862 (tu: Kołek bronowy), *Kur. Warsz.* (1857, 1859, 1862; współred. 1867, 1873), *Opiekun Dom.* (1870 nr 9), *Przegl. Europejski* (1862); *Przyj. Dzieci* (współprac. 1861-1867, 1871-1873), *Przyj. Ludu* (1859 nr 17), *Rozrywki dla Młodocianego Wieku* (współred. 1856-1857), *Tyg. Ilustr.* (1860-1865, 1867; tu m. in.: Scena do quodlibetu pt. „Nowy Teatr". 1860 nr 46; Próba satyry. Pożyteczni. 1862 nr 127), *Tyg. Mód i Powieści* (tu: Pamiętnik teatrów warszawskich. 1872 nr 47), *Tyg. Nauk.* (tu: Egzotyczne kwiaty. 1865 nr 25), *Włościanin* (tu: Moja matka. 1874 nr 23).

Przekłady

1. F. M. Piave: Rigoletto. Opera w 3 aktach. Z muzyką G. Verdi. W-wa 1853.

2. M. Azeglio: Hektor Fieramosca albo Wyzwanie w Barlecie. Powieść historyczna. W-wa 1856.

3. E. Scribe: Żydówka. Opera w 5 aktach. Z muzyką F. Halévy. W-wa 1856; wyst. W-wa 1857. Wyd. nast.: wyd. 2 W-wa 1857; W-wa 1872; W-wa 1877; Lw. 1897.

4. Trubadur. Opera w czterech aktach. (Akt czwarty w dwóch częściach). Z muzyką G. Verdi. Wyst. i wyd. W-wa 1859. Wyd. nast.: Lw. 1879; Gródek 1895; Lw. 1904; Lw. 1906; w streszczeniu M. Makowieckiego. W-wa ok. 1930.

5. V. Vimercati: Kurs języka włoskiego podług metody Robertsona. W-wa 1859.

6. Ch. Schmidt: 90 powiastek dla dzieci. W-wa 1863. Pięć wyd. do 1896.

7. E. Scribe: Prorok. Opera w 5 aktach z muzyką J. Meyerbeera. W-wa 1867. Wyd. nast.: Lw. 1875; Lw. 1895.

8. A. Dumas (syn): Przyjaciel kobiet. Komedia w 5 aktach. *Gaz. Pol.* 1869 nr 196-203.

9. F. M. Piave: Violetta (La Traviata). Opera w 3 aktach (czterech obrazach). Z muzyką G. Verdi. W-wa 1869. Wyd. nast.: Lw. 1872; Lw. 1877; Lw. 1893; w streszczeniu S. Cieszkowskiego. W-wa

(1910); oprac. dla sceny i uzupełnił K. Pasławski. Lw. (1924) *Teatr dla Wszystkich* nr 404.

10. H. Meilhac i L. Halévy: Piękna Helena. Opera w 3 aktach. Tłumaczenie i podkład pod muzykę..., muzyka J. Offenbacha. W-wa 1870.

11. J. R. Ryss: Robinson szwajcarski. Z ostatniego wydania francuskiego, przerobionego przez P. J. Stahla, przełożył ... z 12 rycinami. W-wa 1871. Wyd. nast.: wyd. 2 W-wa 1881; wyd. 3 W-wa 1890; wyd. 4 W-wa 1899; wyd. 5 W-wa (1908).

12. A. Castillon: Wakacje na wsi. Powieść naukowa dla dzieci. W-wa 1873.

13. H. Meilhac i L. Halévy: Bandyci. W-wa 1873.

14. M. Edgeworth: Powieści dla młodszej dziatwy. W-wa 1874.

15. H. Meilhac i L. Halévy: Perichola. W-wa 1874.

16. L. Biart: Pogadanki braci z siostrami spisane ku zabawie młodych czytelników. W-wa 1875.

Ponadto przekłady, przeróbki, pieśni i utwory dla młodzieży.

Wydania zbiorowe

Wybór wierszyków. W-wa 1908 *Biblioteczka Młodzieży Szk.* nr 35.

Listy

1. Do J. I. Kraszewskiego 7 listów z 1856-1878. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6462, 6491.

2. Do L. Kondratowicza z 1857. Ogł. W. Korotyński: Syrokomla o sobie. W-wa 1896.

3. Do niewiadomej osoby z 1869. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1352.

OPRACOWANIA

(Poeta. Rec.): L. (A. LESZNOWSKI). *Gaz. Warsz.* 1851 nr 226; *Dzien. Warsz.* 1851 nr 141. — (Rozwód. Rec. teatr.): W. SZYMANOWSKI. *Dzien. Warsz.* 1852 nr 312-313; *Kur. Warsz.* 1852 nr 302. — ?: (E. Scribe: Marco spada. Rec. teatr.). *Gaz. Codz.* 1854 nr 124. — (Anioł i czart. Rec.): J. MIŁKOWSKI. *Gaz. Codz.* 1856 nr 208-210; Al. N. (NIEWIAROWSKI). *Gaz. Warsz.* 1856 nr 243; (W. SZYMANOWSKI). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 67; L. SIEMIEŃSKI. *Czas. Dod. Mies.* 1857 t. 5; *Przegl. Poz.* 1858 t. 25. — F. S. D. (DMOCHOWSKI): (M. Azeglio: Hektor Fieramosca. Rec.). *Gaz. Codz.* 1856 nr 227. — W. SZYMANOWSKI: (Obojętni. Rec. teatr.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 176. — (Jałmużna. Rec.): Al. N. (NIEWIAROWSKI). *Gaz. Warsz.* 1857 nr 105; *Kur. Warsz.* 1857 nr 34; *Przegl. Poz.* 1858 t. 25. — (E. Scribe: Żydówka. Rec. teatr.): M. K. (KARASOWSKI). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 39; (J. KENIG). *Gaz. Warsz.* 1857 nr 48-49. — (Szlachectwo duszy. Rec.): (J. KENIG). *Gaz. Warsz.* 1859 nr 89-90; (F. H. LEWESTAM). *Tyg. Ilustr.* 1859 nr 59; Al. N. (NIEWIAROWSKI). *Gaz. Codz.* 1859 nr 90-92; L. SIEMIEŃSKI. *Czas. Dod. Mies.* 1859 t. 15; przedr. pt. Teoria socjalna w komedii. W: Dzieła. T. 2. W-wa 1881; (W. SZYMANOWSKI). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1859 nr 100; □. *Gaz. Codz.* 1860 nr 116; *Bibl. Warsz.* 1860 t. 1; *Dzien. Lit.* 1860 nr 5; *Przegl. Powsz.* 1860 nr 5; *Dzien. Lit.* 1861 nr 61. — (Poemata mniejsze i strofy ulotne. Rec.): (F. S. DMOCHOWSKI?). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1859 nr 150; *(J. BARTOSZEWICZ). *Kronika...*, jw., 1860 nr 74; K. KASZEWSKI. *Bibl. Warsz.* 1860 t. 2; K. KASZEWSKI. *Tyg. Ilustr.* 1860 nr 23; F. H. L. (LEWESTAM). *Gaz. Codz.* 1860 nr 141. — (Trubadur. Rec. teatr.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1859 nr 83. — (Purytanie. Rec.). *Gaz. Codz.* 1860 nr 89. — F. H. LEWESTAM. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 5 (1860). — (Porządni ludzie. Rec.): K. *Bibl. Warsz.* 1861 t. 4; WALENTY W. *Gaz. Codz.* 1861 nr 212; *Dzien. Lit.* 1862 nr 101; A. N. KORZENIOWSKI. *Tyg. Ilustr.* 1863 nr 179. — -λ-: (Verbum nobile. Rec. teatr.). *Gaz. Codz.* 1861 nr 2. — (Przed obiadem i po obiedzie. Rec. teatr.): × (J. I. KRASZEWSKI). *Gaz. Pol.* 1862 nr 102; *Bibl. Warsz.* 1862 t. 4. — (Szlachectwo duszy. Rec. teatr.). *Czas* 1863 nr 241. — (Ch. Schmidt: 90 powiastek dla dzieci. Rec.): W. (K. W. WÓJCICKI). *Bibl. Warsz.* 1863 t. 2; *Gaz. Pol.* 1863 nr 128. — (Ciekawość pierwszy stopień do piekła. Rec.): (f) (F. FALEŃSKI). *Bibl. Warsz.* 1864 t. 2; *Dzien. Lit.* 1864 nr 31. — Al. (A. NIEWIAROWSKI): (Porządni ludzie. Rec.). *Dzien. Warsz.* 1865 nr 4. — (Poświęcenie. Rec. teatr.): FELICJAN (F. FALEŃSKI). *Tyg. Ilustr.* 1866 nr 337; F. H. L. (LEWESTAM). *Kłosy* 1866 nr 35; + (W. ŁOZIŃSKI). *Dzien. Lit.* 1866 nr 2; Al. (A. NIEWIAROWSKI). *Dzien. Warsz.* 1866 nr 32; W. SZYMANOWSKI. *Tyg. Ilustr.* 1866 nr 333; *Bluszcz* 1866 nr 20; *Gaz. Warsz.* 1866 nr 29. —

(Cicha woda brzegi rwie. Rec. teatr.): F. H. L. (LEWESTAM). *Kłosy* 1867 nr 101; E. LUBOWSKI. *Bluszcz* 1867 nr 19; F. N. (NIEDZIELSKI). *Przegl. Tyg.* 1867 nr 18; Al. (A. NIEWIAROWSKI). *Dzien.*

Warsz. 1867 nr 99, 104; J. S. (Starkel). *Dzien. Lit. i Polit.* 1867 nr 25; W. Szymanowski. *Tyg. Ilustr.* 1867 nr 397. — (Dzień grzecznego Władzia. Rec.): J. K. T. (Turski). *Tyg. Ilustr.* 1867 nr 398; K. Wł. W. (Wójcicki) *Bibl. Warsz.* 1867 t. 1. — Jan Chęciński. *Przegl. Tyg.* 1867 nr 49. — (Opowiadania historyczne. Rec.): J. K. T. (Turski). *Tyg. Ilustr.* 1867 nr 398; K. Wł. W. (Wójcicki). *Bibl. Warsz.* 1867 t. 1. — (Rybak z Palermo. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1867 nr 42. — J. S. (Starkel): (Ciekawość pierwszy stopień do piekła. Rec.). *Dzien. Lit. i Polit.* 1867 nr 39. — Chm. (P. Chmielowski): (E. Leclercq: Powieści prawdopodobne dla dzieci. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1868 t. 1. — Al. (A. Niewiarowski): (Ciekawość pierwszy stopień do piekła. Rec. teatr.). *Dzien. Warsz.* 1869 nr 51. — (Paria. Rec.). *Gaz. Pol.* 1869 nr 274. — M. Dzikowski: Jan Chęciński. *Opiekun Dom.* 1870 nr 31. — G.: (Aktor. Rec. pt.) Odczyt p. J. Chęcińskiego. *Opiekun Dom.* 1870 nr 16. — (Beata. Rec.). *Niwa* 1872 nr 9. — (Szlachectwo duszy. Rec. teatr.). *Dzien. Poz.* 1872 nr 27. — (Wiązanka na r. 1872. Rec.): J. K. K. (Kotarbiński). *Opiekun Dom.* 1872 nr 19; J. Pracki. *Tyg. Mód i Powieści* 1872 nr 8. — H. W. (Wernic): (Robinson dla młodszej dziatwy. Rec.). *Opiekun Dom.* 1873 nr 52/53. — ☐: (Krytycy. Rec.). *Tyg. Romansów i Powieści* 1874 nr 310. — (Straszny dwór. Rec.): *Gaz. Pol.* 1874 nr 120; *Wiek* 1874 nr 130-131. —

Nekrologi: *Wiek* 1874 nr 288; Os... *Gaz. Pol.* 1875 nr 2; S. M. Rzętkowski. *Tyg. Ilustr.* 1875 nr 367; S. *Opiekun Dom.* 1875 nr 2; K. W. Wójcicki. *Kłosy* 1875 nr 497; *Bibl. Warsz.* 1875 t. 1; *Przegl. Tyg.* 1875 nr 1. —

(Krytycy. Rec. teatr.): -×-. *Gaz. Pol.* 1875 nr 39; ▭. *Tyg. Romansów i Powieści* 1875 nr 315, 322; W. Bogusławski. *Kur. Warsz.* 1875 nr 39; Ar-y (M. Dzieduszycki). *Tydzień* 1875 nr 47; -J-. *Kur. Codz.* 1875 nr 39; K. Kaszewski. *Tyg. Ilustr.* 1875 nr 374; F. H. L. (Lewestam). *Wiek* 1875 nr 39; E. Lubowski. *Bluszcz* 1875 nr 9; L. Niemojewski. *Tyg. Mód i Powieści* 1875 nr 9; H. St. (Struve). *Kłosy* 1875 nr 505; *Ognisko Dom.* 1875 nr 22; *Ruch Lit.* 1875 nr 46. — A. Pilecki: (Opowiadania historyczne. Wyd. 2. Rec.). *Opiekun Dom.* 1875 nr 24-25. — (Szlachectwo duszy. Rec.). *Dzien. Pol.* 1875 nr 9. — R. (K. W. Wójcicki): (Malowanki. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1875 t. 1. — E. Lubowski: (Rosenmüller i Finke. Rec. teatr.). *Bluszcz* 1879 nr 21. — Z. Mrozowicka: (Opowiadania historyczne. Rec.). *Szkoła* 1883. — (E. Müller: Młodość sławnych ludzi. Rec.): P. Ch. (Chmielowski). *Roczn. Pedag.* 1882/83; P. R. *Ateneum* 1883 t. 1. — (Dzień grzecznego Władzia. Rec.): Fantazy (W. Gomulicki). *Kur. Codz.* 1885 nr 345; L. Zwierkowski. *Szkoła* 1885. — P. Chmielowski: Jan Chęciński. *Złota przędza.* T. 3 (1886). — (Cicha woda brzegi rwie. Rec. teatr.). *Kur. Por.* 1886 nr 96. — Ad. Dyg. (Dygasiński): (Przyjaciele dzieci. Rec.). *Przegl. Tyg.* 1887 nr 50. —

(W niełasce. Rec. teatr.): A. Br. *Kur. Codz.* 1891 nr 129; W. Bogusławski. *Gaz. Pol.* 1891 nr 104; *Kur. Por.* 1891 nr 128. — Zoil (H. Gliński): (Cicha woda brzegi rwie. Rec. teatr.). *Kraj* 1891 nr 41. — A. Poliński: (Beata. Rec.). *Kur. Por.* 1892 nr 33. — W. Rapacki. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 12 (1894). — W. Gomulicki: Książka i dzienniczek. Mozaika literacka. *Kraj* 1895 nr 46. — W. Gomulicki: (E. Müller: Młodość sławnych ludzi. Rec.). *Kraj* 1896 nr 50. — Jan Chęciński. *Kurier Warszawski. Książka jubileuszowa 1821-1896.* W-wa 1896. — W. R. Korotyński: Syrokomla o sobie. W-wa 1896. — M-i: (Verbum nobile. Rec. teatr.). *Dzien. dla Wszystkich* 1896 nr 119. — W. Bogusławski: Bogusławski i jego scena. *Album teatr.* T. 1. W-wa 1897. — (Krytycy. Rec. teatr.): b. *Czas* 1897 nr 280; F. Koneczny. *Przegl. Pol.* 1897/98 t. 3; A. Nowaczyński: Poeta i „Krytycy". *Życie* 1897 nr 11; Z. Szczepański. *Życie* 1897 nr 12. — (p.) (S. Schnür-Pepłowski): (Straszny dwór. Rec.). *Gaz. Lw.* 1897 nr 42. — P. Chmielowski: Nasza literatura dramatyczna. T. 2. Petersb. 1898. —

Z. Kościesza: Z końcem wieku. Ze wspomnień dziennikarza. *Rola* 1900 nr 47. — (Szlachectwo duszy. Rec. teatr.): *Głos Narodu* 1900 nr 76 popoł.; (as). *Wiek Ilustr.* 1904 nr 36; *Kur. Por.* 1904 nr 35. — (Krytycy. Rec. teatr.): A. Dobrowolski. *Kur. Warsz.* 1909 nr 302; S. Kiedrzyński. *Bluszcz* 1909 nr 46; J. Kotarbiński. *Kur. Warsz.* 1909 nr 311; J. Lorentowicz. *Nowa Gaz.* 1909 nr 501; W. Rabski. *Kur. Warsz.* 1909 nr 302; t. g. *Scena i Sztuka* 1909 nr 45. —

J. Kotarbiński: Aktorzy i aktorki. W-wa 1924. — J. Kotarbiński: Z dziejów dramatu i komedii w teatrach warszawskich. W-wa 1924. — E. Land. (Landau): Jan Chęciński. *Życie Teatru* 1925 nr 1. — W. Rapacki: Sto lat sceny polskiej w Warszawie. W-wa 1925. — J. Lorentowicz: Dwadzieścia lat teatru. W-wa 1929. — M. Rulikowski. *Pol. słownik biogr.* T. 3 (1937). — S. Windakiewicz: Romantyzm w Polsce. Kr.

1937. — M. Rulikowski: Teatr warszawski od czasów Osińskiego 1825-1915. Lw. 1939. —
(Szlachectwo duszy. Rec. teatr.): M. Rulikowski. *Program Teatru MO w Warszawie* 1946/47; E. Csató. *Robotnik* 1947 nr 42; J. Słotwiński. *Teatr* 1947 nr 3; w. b. k. *Teatr* 1947 nr 1-2. — J. W. Gomulicki: Jan Chęciński. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 2. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — J. Rudnicka: Oprac. wyd.: Korespondencja Karola Estreichera z Marią i Felicjanem Faleńskimi (1867-1903). Wr. 1957 *Arch. Lit.* t. 3. — Z. Żabicki: „Szlachectwo duszy" i jego autor. *Pam. Lit.* R. 48 (1957) i nadb. — J. Krzyżanowski: Jan Chęciński. *Straszny dwór.* W-wa 1965. (Program teatr. Teatru Wielkiego).

CHŁAPOWSKI DEZYDERY ADAM (1788–1879)

Pamiętnikarz.

Ur. 23 maja 1788 w Turwi lub Śmiglu w Wielkopolsce; syn Józefa, starosty kościańskiego, i Urszuli z Moszczeńskich. Uczył się w szkole pijarów w Rydzynie, później na pensji francuskiej w Berlinie. Przeznaczony od 14 roku życia do zawodu wojskowego wstąpił do pułku dragonów pruskich generała Briesewitza, następnie kształcił się w instytucie oficerów inspekcji berlińskiej. Czynną służbę wojskową rozpoczął w 1806 przy formowaniu Gwardii Honorowej, zyskując sobie względy Napoleona. W kampanii pruskiej brał udział w bitwie pod Tczewem, po której otrzymał Legię Honorową i krzyż Virtuti Militari. Podczas oblężenia Gdańska dostał się do niewoli i był internowany w Rydze. Po powrocie do kraju został mianowany kapitanem-adiutantem generała J. H. Dąbrowskiego. W 1808 jako oficer ordynansowy Napoleona wyjechał do Paryża i otrzymał godność barona cesarstwa. Tu uzupełnił studia wojskowe w szkole politechnicznej. Towarzyszył cesarzowi w kampaniach: hiszpańskiej, austriackiej, moskiewskiej i saskiej. W 1813, niezadowolony z polityki Napoleona wobec Polski, został na własną prośbę zdymisjonowany w randze pułkownika. Po upadku cesarstwa wyjechał na krótko do Anglii. W 1814 wrócił w Poznańskie do Turwi.

Po uporządkowaniu spraw majątkowych zajął się bardzo gorliwie agronomią. Wiedzę fachową w tym zakresie zdobywał w 1818-1819 w Niemczech, Anglii i Szkocji. Jako członek sejmu prowincjonalnego przyczynił się do uwłaszczenia chłopów. W 1821 ożenił się z Antoniną Anną Grudzińską, siostrą Joanny. W 1822 wyjechał do Berlina i brał udział w naradach przedstawicieli wszystkich prowincji polskich nad reformą włościańską. Uczestniczył w życiu politycznym Księstwa posłując na sejm poznański w 1827 i w 1830. W powstaniu listopadowym walczył pod Grochowem, później mianowany generałem dywizji odbył pod komendą generała Antoniego Giełguda wyprawę na Litwę, zakończoną przejściem granicy pruskiej. Po dwuletnim pobycie w więzieniu w Szczecinie wrócił do Turwi. Pisał i działał w zakresie agronomii, ideowo związany był z grupą Karola Marcinkowskiego. Duże zasługi położył w kształceniu i wychowywaniu młodych rolników. Był jednym z założycieli i nakładcą w 1845-1863 *Przeglądu Poznańskiego*. W 1848 powierzono mu organizację siły zbrojnej w powiecie. Był członkiem pruskiej Izby Panów. Zmarł 26 maja 1879 w Turwi.

TWÓRCZOŚĆ

1. Avertissement des officiers polonais de la Garde. Wyd. A. Rembowski pt. Źródła do historii pułku polskiego lekkokonnego gwardii Napoleona I. T. 1. W-wa 1899.

2. Lettre... sur les événements militaires en Pologne et en Lithuanie. Paryż 1831. Wyd. 2 Berlin 1832.

Przekł. szwedzki: pt. Krigshändelserna i Pohlen och Litthauen år 1831. Meddelade uti bref från General Chlapowski. Öfversättning. Sztokholm 1832.

3. O rolnictwie. Poz. 1835. Wyd. nast.: wyd. 2 przejrzane i pomnożone Poz. 1843; wyd. 3 przejrzane i pomnożone Poz. 1852; wyd. 4 Poz. 1875.

4. Pamiętniki. Cz. 1-2. Poz. 1899. Wyd. skrócone pt. Szlakiem legionów. Z pamiętników generała Chłapowskiego. T. 1-2. W-wa 1903; fragm. z cz. 1 pt. Wojna w 1807 roku. Kr. 1916 *Biblioteczka Legionisty* t. 8.

Zawartość: cz. 1: Wojny napoleońskie 1806-1813; cz. 2: Wojny roku 1830-1831.

Przekł. franc.: J. Chełmiński i A. Malibran pt. Mémoires sur les guerres de Napoléon 1806-1813. Paryż 1908.

Przekł. niem.: C. v. d. Osten-Sacken pt. Als Ordonnanz-Offizier Napoleons in den Kriegen 1806-1813 Erinnerungen. Berlin 1910.

Artykuły z dziedziny agronomii ogł. w *Przewodniku Rolniczo-Przemysłowym* (Leszno; 1838-1845).

Listy

1. Do W. Wielogłowskiego 9 listów z 1842-1844, 1848. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1834, 1823.

2. Do kapitana A. Stryjeńskiego z 1848. Ogł. A. Lewak. *Kwart. Hist.* 1919 s. 52.

3. Do F. z Łempickich Koźmianowej z 1885. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2208.

OPRACOWANIA

K. Bronikowski: Pamiętniki polskie. T. 3. Paryż 1844-1845. — *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 5 (1860). — W. Pol: „Nie masz pana nad ułana"... Powst. ok. 1870. Ogł. K. Lewicki w: Pamiętniki. Kr. 1960. — Jenerał Chłapowski. Wspomnienie pośmiertne. *Czas* 1879 i odb. — Wspomnienie o jenerale Chłapowskim. *Przegl. Lw.* 1879 t. 17. — K. Krasicki: Wspomnienie z r. 1831, a osobliwie z czasów wyprawy Chłapowskiego na Litwę. *Zbiór pamiętników do historii powstania polskiego w r. 1830-1831.* Lw. 1882. — S. Barzykowski: Historia powstania listopadowego. T. 4. Poz. 1884. — W. Kalinka: Jenerał Dezydery Chłapowski. Poz. 1885. [Rec.: H. Lisicki. *Przew. Nauk. i Lit.* 1885]. — I. Domejko: Moje podróże. T. 1. Powst. 1886. Wyd. E. H. Nieciowa. Wr. 1962. — M. Motty: Przechadzki po mieście. *Dzien. Poz.* 1888; wyd. osob. cz. 1. Poz. 1888; wyd. nowe oprac. Z. Grot. T. 1 W-wa 1957. — S. Rewieński. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 12 (1894). — K. Morawski: Wstęp do wyd.: Pamiętniki. Poz. 1899. [Rec.: S. Tarnowski. *Przegl. Pol.* 1898/99 t. 4; L. M. Dziama. *Przegl. Powsz.* 1899 t. 63; A. R. (Rembowski). *Ateneum* 1899 t. 4; A. Rembowski. *Tyg. Ilustr.* 1899 nr 34-35; S. Askenazy. *Kwart. Hist.* 1900 t. 13]. — A. Rembowski: Przedmowa do wyd.: Źródła do historii pułku polskiego lekkokonnego gwardii Napoleona I. W-wa 1899. —

L. Gadon: Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 1. Kr. 1901. — Z. Gloger: Jenerał Dezydery Chłapowski. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 1. W-wa 1901. — S. Askenazy: Wczasy historyczne. W-wa 1902. — (Szlakiem legionów. Z pamiętników gen. D. Chłapowskiego. Rec.): A. S. *Tyg. Mód i Powieści* 1902 nr 39; Rom. B. (Baudouin de Courtenay). *Życie i Sztuka. Dod. Kraju* 1903 nr 1. — A. Chuquet: Le chef d'escadron Chlapowski. W: Épisodes et portraits. Paryż 1909. — S. Karwowski: Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego. T. 1. Poz. 1918. —

S. Wotowski: Dezydery Chłapowski. *Kur. Warsz.* 1929 nr 249. — *Enc. wojskowa.* T. 1 (1931). — (rs.): Wodzowie i twórcy czynu zbrojnego. Garść dat z życia wybitnych postaci walki o wolność 1830-1831 r. *Powstanie listopadowe 1830-1831.* Lw. 1931. — R. Pollak: Polonika włoskie w 1931 r. *Przegl. Współcz.* 1932 nr 124. — A. Szyperski: Geografia talentów wielkopolskich. Poz. 1934. — S. Kieniewicz: Społeczeństwo polskie w powstaniu poznańskim 1848 r. W-wa 1935.— A. Skałkowski. *Pol. słownik biogr.* T. 3 (1937). — A. Wojtkowski: Bibliografia historii Wielkopolski. T. 1. Poz. 1938. — F. Kalkstein: Dezydery Chłapowski. Sylwetka rolnika polskiego sprzed stulecia. *Księga pam. na 75-lecie „Gazety Rolniczej" 1861-1935.* W-wa 1939. — S. K. Rostworowski: O gen. Chłapowskim słów kilka. *Dziś i Jutro* 1947 nr 2. — W. Bortnowski: Walka o cele powstania listopadowego (od 29 listopada 1830 r. do lutego 1831 r.). Łódź 1960 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 31.

CHŁOPICKI EDWARD (1830–1894)

Literat, etnograf.

Ur. w Mazuryszkach pod Wilnem; syn Jana, ziemianina, dawnego żołnierza napoleońskiego. Gimnazjum ukończył w Krożach, po czym przez kilka lat przebywał w Paryżu słuchając wykładów w Sorbonie i Collège de France. W jesieni 1850 poznał Ada-

ma Mickiewicza. Dużo podróżował. Zwiedził południową Francję i Belgię. Wrócił do kraju ok. 1858. Tu zwiedził Inflanty, Litwę, Żmudź i Pobereże. W 1861 dorywczo pracował „przy kolei żelaznej w Kownie". Po 1863 poświęcił się publicystyce, trudnił się również guwernerką. Borykał się z ciężkimi warunkami materialnymi. Zmarł w Warszawie w nędzy 13 października 1894.

TWÓRCZOŚĆ

1. Notatki z różnoczasowych podróży po kraju. (Inflanty, Żmudź, Litwa, Pobereże). W-wa 1863.

2. Dzieje jedynaka. Powieść. W-wa 1872.

Drobne utwory i wiersze ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bluszcz* (tu m. in.: Wiosna. 1868 nr 19; W dworku na Batignolles. 1876 nr 27-29; Maria Calan. Opowiadanie napoleonisty. 1877 nr 26-28), *Gaz. Codz.* (tu: Korespondencja z Litwy. 1859 nr 7-8; Korespondencja z Podola. 1860 nr 187), *Gaz. Nar.* (tu m. in.: Jarmark w Berdyczowie. 1880 nr 218), J. Ungra *Kalendarz ilustr.* (tu: Wybrani. 1871), *Kaliszanin* (tu m. in.: Do Stanisława Moniuszki. 1872 nr 47), *Kłosy* (tu: Niedola Grzesia. (Obrazek). 1867 nr 100; Dwie gotowalnie. 1870 nr 266; Macierzyństwo. 1872 nr 355; Szabla Jana III. 1883 nr 928; Zenon Brzozowski. 1887 nr 1161; Fela. Szkic biograficzno-powieściowy. 1887 nr 1168-1171; Opowiadania z wędrówek po kraju. 1867-1889), *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* (tu: Korespondencja. 1858 nr 298), *Ognisko Dom.* (tu: Korespondencja. 1875 nr 17), *Opiekun Dom.* (tu m. in.: Pątnik i turysta. 1868 nr 42; Historia znad sierocej trumienki. 1869 nr 10), *Przyj. Dzieci* (tu: Gucio. Powiastka. 1868 nr 35; Stasio. 1869 nr 56; Karolcia Jucewiczówna. (Wspomnienia z lat ubiegłych). 1869 nr 63), *Tyg. Ilustr.* (tu: Do pomnika Żółkiewskiego w Besarabii. 1860 nr 35; Ateńczyk. 1861 nr 78; Podróżny i sierota. (Dialog). 1861 nr 82; Wybrani. 1861 nr 118; Krzyż w lesie. 1862 nr 127; Dom Mickiewiczów w Nowogródku i wieś Tuhanowicze. 1862 nr 140; Czerniatyn. 1870 nr 155; Panorama okolic Wilna. 1872 nr 215-216; Altana Marii i brzoza Mickiewiczowska w Tuhanowiczach. 1872 nr 248; Częstochowskie strony. 1874 nr 344-349, 351-352; Kijów. Notatka z teki podróżniczej. 1879 nr 160-162; Wędrówka po guberni kijowskiej. 1881 nr 304-309; Od Słuczy do Bohu. Kartki z podróży. 1887 nr 227-231, 233), *Upominek. Książka zbior. na cześć E. Orzeszkowej.* Kr.-Petersb. 1893 (tu: Strzechy ubogich), *Tyg. Powsz.* (tu: Korespondencja. 1880 nr 40-41), *Wiek* (tu: Obrzędy, zwyczaje i gusła ludowe. 1873 nr 134-146 (z przerwami); Korespondencja 1874-1885, 1893-1894; Rys topograficzno-statystyczny guberni kowieńskiej. 1885 nr 97).

Przekłady

1. P. Calderon: Alkad z Zalamei. Tragikomedia w trzech odsłonach. W-wa 1873.

2. A. de Musset: Noc majowa. *Kłosy* 1874 nr 465.

3. E. Quinet: Mozaizm. *Ognisko Dom.* 1874/75 nr 13-16.

4. H. Blare de Bury: Ostatni z Koenigsmarków. Szkic historyczny. *Gaz. Pol.* 1878 nr 199-206.

5. Literaci albiońscy. Wspomnienie z podróży angielskiego turysty. *Wiek* 1878 nr 6-9, 11-15.

6. T. Gautier: Żałobna wróżka. *Kłosy* 1890 nr 1295.

Listy

1. Do J. I. Kraszewskiego 9 listów z 1859-1879 i b. d. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6462, 6491.

2. Do K. W. Wójcickiego 6 listów z 1868-1870 i b. d. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

3. Do K. Białopiotrowiczowej. Rkps Bibl. Nar. Zbiory Raperswilskie nr 238; zniszcz. 1944.

OPRACOWANIA

(Notatki z różnoczasowych podróży po kraju. Rec.). *Gaz. Pol.* 1863 nr 110. — (Dzieje jedynaka. Rec.): D. Henkel. *Tyg. Ilustr.* 1872 nr 255; J. K. K. (Kotarbiński). *Opiekun Dom.* 1872 nr 17; J. K. Kotarbiński. *Przegl. Tyg.* 1872 nr 16. — L. Finkel: (Fela. Rec.). *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 2 (1888). — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 12 (1894). — Echa warszawskie. *Przegl. Tyg.* 1894 nr 43. — Nekrologi: *Ateneum* 1894 t. 4; *Kraj* 1894 nr 41; *Kronika Rodz.* 1894 nr 21. — M. Danilewiczowa. *Pol. słownik biogr.* T. 3 (1937).

CHODŹKIEWICZ WŁADYSŁAW KSAWERY (ok. 1820–1898)

Pseud. i krypt.: Józef Szczygielski; Max Berthaud; W. Ch.

Powieściopisarz, dramaturg, orientalista.

Ur. ok. 1820 w okolicach Tulczyna na Podolu. Nauki szkolne pobierał w Humaniu, następnie przebywał częściowo w Berdyczowie, częściowo w Kijowie. Od 1843 pozostawał w kontakcie z J. I. Kraszewskim. W 1847 udał się w podróż do Ziemi Świętej. Od 1851 przebywał w Paryżu. Zaprzyjaźnił się z Sewerynem Goszczyńskim i Bohdanem Zaleskim, bywał w domu Adama Mickiewicza. W 1854-1856 brał udział w wojnie krymskiej w charakterze wojskowego tłumacza francuskiego w sztabie cesarza Napoleona III. Później osiadł na stałe w Paryżu i pracował na kolei zachodniej jako generalny inspektor. W ruchu umysłowym emigracji brał czynny udział: był członkiem Rady Szkoły Polskiej na Batignolles, wiceprezesem Towarzystwa Historyczno-Literackiego w Paryżu, długoletnim członkiem Towarzystwa Międzynarodowego Literacko-Artystycznego, wiceprezesem Towarzystwa Filologicznego, asesorem Czytelni Polskiej w Paryżu, wiceprezesem Międzynarodowego Zjazdu Literatów w Lizbonie w 1880. Zmarł 15 marca 1898 w Neuilly.

TWÓRCZOŚĆ

1. Haman. Tragedia napisana oryginalnie. Lipsk 1846. Wyd. 2 Lipsk 1852.

2. Trzy lilie, spisane z opowiadań śp. Józefa Szczygielskiego. T. 1-2. Wil. 1846.

3. Obrazy historyczne polskie z XVI i XVII wieku. I. Zamek w Czarnokozińcach. Powieść narodowa. T. 1-3. Wil. 1847. Wyd. 2 Wil. 1852.

4. Nasza ziemia. Petersb. 1859. (Satyra).

5. Pamiętniki włóczęgi. Powieść. Powst. przed 1876(?). Wyd. z przedmową B. Gubrynowicza. T. 1-2. Lw. 1903.

6. Un vers d'Aristophane. Texte persan de la comédie les Acharnanniens expliqué. Paryż 1876.

Toż w jęz. pol. pt. Wiersz setny w komedii Arystofanesa „Acharneńczycy". *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 3 (1875) i odb.

7. Une inscription cunéiforme de Persépolis, nouvelle interprétation. Paryż 1879.

Toż przedstawione na posiedzeniu w dniu 7 października 1879 pt. Teoria napisów klinowych staroperskich, ułatwiająca odczytanie i zrozumienie tychże... *Rozpr. AU Wydz. Filol.* 1880 t. 7. (Wzmianka w dziale „Sprawozdania").

8. Une tente persane du XVI siècle. Paryż 1883.

9. Mowy ... miane w Paryżu dn. 12 września 1883 na obchodzie dwóchsetnej rocznicy odsieczy Wiednia przez króla polskiego Jana III. Paryż 1883. (Razem z mowami W. Gasztowtta i W. Mazurkiewicza).

Ponadto prace z zakresu archeologii i inżynierii.

Artykuły i rozprawy umieszczał w czasopismach: *Bibl. Warsz.* (tu: Ważność bibliografii we względzie historii literatury i o jej wpływie na historię powszechną. 1845 t. 3), *Bluszcz* (tu: Antoni Malczewski. 1878 nr 35-43; Ernest Renan. 1879 nr 17-19; Pamiętnik królowej Wiktorii. 1882 nr 22-23), *Pielgrzym* (tu: Trzy rozdziały z nieznanej powieści. 1844 t. 4; Pamiętnik odźwiernego. Rok 18... 1846 t. 1), *Rozpr. AU* (1875, 1880), *Tyg. Ilustr.* (tu: Korespondencja z Paryża. 1876, 1880-1881; Teodor Morawski. 1880 nr 217; Wojciech Sowiński. 1880 nr 224; Henryk Niewęgłowski. 1880 nr 241).

Listy

1. Do A. Weryhy Darowskiego 3 listy z 1843. Ogł. *Księga pam. ... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898).

Przyczynek do charakterystyki H. Rzewuskiego i M. Grabowskiego.

2. Do redakcji Biblioteki Warszawskiej z 1843. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

3. Do J. I. Kraszewskiego 3 listy z 1845-1847 oraz 176 listów z 1869-1887. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6462, 6492.

4. Do T. Lenartowicza z 1854. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2029.

5. Do T. Lenartowicza 9 listów z 1855-1884. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2028 t. 2.

6. Do T. Lenartowicza z 1866. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2027.

7. Do S. Buszczyńskiego z 1874. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2064 t. 2.

8. Do ks. I. Polkowskiego. Rkps Bibl. Nar. sygn. 1590; zniszcz. 1944.

9. Do Ludwika i Zofii Nabielaków. Rkps Bibl. Nar. Zbiory Raperswilskie sygn. 268; zniszcz. 1944.

10. Do K. Szwykowskiego. Rkps, jw. poz. 9, sygn. 326; zniszcz. jw.

11. Do S. Goszczyńskiego. Rkps, jw. poz. 9, sygn. 1119; zniszcz. jw.

12. Do Koła Emigracyjnego Polskiego w Paryżu z 1853-1855. Rkps, jw. poz. 9, sygn. 1001; zniszcz. jw.

OPRACOWANIA

(K. Witte?): (Obrazy historyczne z XVI i XVII wieku. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1850 nr 165. — J. B. Zaleski: List do W. Chodźkiewicza z 5 lutego 1856. Ogł. *Przew. Nauk. i Lit.* 1901. — (Nasza ziemia. Rec.): K. Kaszewski. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 4; J. I. Kraszewski. *Gaz. Warsz.* 1859 nr 114-115; P. W. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1859 nr 5. — (Haman. Rec.). *Ruch Lit.* 1877 nr 13. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 12 (1894). — E. Heleniusz (Iwanowski): Władysławowi Chadźkiewiczowi (!) odpowiedź. W: Listki wichrem do Krakowa z Ukrainy przyniesione. T. 1. Kr. 1901. — B. Gubrynowicz: Przedmowa do wyd.: Pamiętniki włóczęgi. Lw. 1903. [Rec.: J. Flach. *Przegl. Pol.* 1902/3 t. 3; *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1902 nr 273; St. Zdz. (Zdziarski). *Przegl. Powsz.* 1903 t. 77]. — I. Śliwińska. *Pol. słownik biogr.* T. 3 (1937).

CHODŹKO ALEKSANDER (1804–1891)

Krypt.: A. Ch.

Poeta, orientalista, tłumacz.

Ur. 30 sierpnia 1804 w Krzywiczach, pow. wilejski; syn Jana, literata („Jana ze Świsłoczy"), i Klary z Korsaków. Kształcił się w gimnazjum w Wilnie i na wydziale literatury i sztuk wyzwolonych Uniwersytetu Wileńskiego. W 1823 uzyskał stopień kandydata filozofii. Wprowadzony przez Tomasza Zana do Towarzystwa Filomatów, był przez kolegów wysoko ceniony jako poeta. Adam Mickiewicz widział w nim swego następcę. W jesieni 1823 został uwięziony w procesie Filaretów; odzyskał wolność w kwietniu 1824. W 1824-1831 studiował języki wschodnie w Instytucie Orientalnym w Petersburgu. W tym okresie zawarł bliską znajomość z Aleksandrem Puszkinem, Wasylim Żukowskim, Piotrem Wiaziemskim i innymi pisarzami rosyjskimi, a także odnowił dawną przyjaźń z Mickiewiczem. Po ukończeniu studiów wszedł do dyplomatycznej służby rosyjskiej i wyjechał do Persji. Był dragomanem w konsulacie rosyjskim w Tebriz i w Teheranie, następnie konsulem w Reszt nad Morzem Kaspijskim. W tym czasie poznał dokładnie język i literaturę perską. W 1841 podróżował po Grecji i Włoszech, następnie udał się do Paryża, gdzie w 1842 zamieszkał na stałe. W Paryżu wszedł do Koła Towiańczyków. W 1844 złożył w ambasadzie rosyjskiej w Paryżu słynne pismo do cara Mikołaja I, opracowane przy udziale Towiańskiego, w którym podał się do dymisji. W 1847 ożenił się z Heleną Jundziłłówną. W 1852-1855 pracował we francuskim Ministerstwie Spraw Zagranicznych jako znawca spraw wschodnich. W 1857-1883 był profesorem literatur słowiańskich w Collège de France (na dawnej katedrze Mickiewicza) oraz od 1857 przez kilka lat sprawował powierzoną mu przez szacha perskiego opiekę nad Persami studiującymi w Paryżu. Zmarł w Noisy-le-Sec pod Paryżem 19 grudnia 1891.

TWÓRCZOŚĆ

1. Przypomnienie. Wiersz z powodu grania przez amatorów na zysk Towarzystwa Dobroczynności komedii Barbary Zapolskiej w Wilnie roku 1823 kwietnia 28. Wil. 1823. (Wyd. bezimiennie).

2. Poezje. Petersb. 1829. Wyd. nast.: Poz. 1833; Paryż 1836.

Zawartość: Wstęp do pieśni nowogreckich; Pieśni nowogreckie dedykowane A. Mickiewiczowi; Derar, powieść wschodnia w dwóch kasydach; Elegie, ballady, piosnki (tu m. in. słynna ballada pt. Maliny; pieśń: Janek, inc.: „Stach mi pierścionek przyniósł z jarmarku...") oraz drobne przekłady.

Przekł. franc.: C. Pavlof: Le chant de la jeune Arabe. Fragment de Derar. W: Les préludes. Paryż 1839.

Przekł. ros.: Derar. Fragm. *Bibliotieka dla cztienija* 1839 t. 32 cz. 6; całość wyd. Petersb. 1839.

3. Król Saul. Dramat biblijny. Powst. 1835. Rkps.

4. Le Ghilan ou les marais Caspiens. Description historique et géographique du pays qui borde au sud la mer Caspienne. Paryż 1850.

5. Grammaire persane ou principes de l'iranien moderne... Paryż 1852. Wyd. 2 powiększone Paryż 1883.

6. Le drogman turc donnant les mots et les phrases le plus nécessaires pour la conversation. Vade-mecum indispensable à l'armée de l'Orient. Paryż 1855.

7. Une renaissance littéraire en Bohême. Les poètes modernes. *La Revue contemporaine* 1861 t. 19 i nadb.

8. De la littérature sacrée chez les Slaves. Paryż 1865.

9. Grammaire paléoslave suivie de textes paléoslaves, tirés, pour la plupart, des manuscrits de la Bibliothèque Impériale de Paris et du Psautier de Bologne. Paryż 1869.

10. Dokładny słownik polsko-angielski, czerpany z najlepszych źródeł krajowych i obcych, a mianowicie ze słowników polskich: Lindego, Mrongoviusa i Ropelewskiego. Berlin (1874); toż z odmienną kartą tyt.: A Complete Dictionary English and Polish, compiled from the Dictionaries of Johnson, Webster, Walker, Fleming and Tibbins etc. Berlin (1874). Wyd. nast.: cz. ang.-pol. Chicago 1890; toż Berlin ok. 1905; obie części wyd. 3 W-wa 1929.

11. Études bulgares. Paryż 1875.

Artykuły, drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bibl. Pol.* (tu: Piosnka czerkieska. 1826 t. 1), *Bibl. Warsz.* (tu: Odrodzona literatura w Czechach. Poeci nowocześni: Kolar, Czelakowski. 1861 t. 2), *Czas. Dod. Mies.* (1856-1858), *Dzieje Dobroczynności Kraj. i Zagr.* (pierwsze wiersze 1823-1824; tu m. in.: Powieść Pustelnik. 1824 t. 5), *Dzien. Warsz.* (tu: Piosnka. (Myśl z perskiego). 1827 nr 23; Modlitwa chłopca. (Z nowogreckiego). 1827 nr 23; Pieśń. (Z nowogreckiego). 1827 nr 23; Egil. Powieść skandynawska. 1828 nr 32; Powrót wiosny. Elegia z P. Brucès. 1828 nr 32), *Dzien. Wil.* (tu wiersze i przekłady w 1824-1827), *Gwiazda* (tu: W albumie M. Szymanowskiej. 1846 s. 197-198), *Journal Asiatique* (tu: Études philologiques sur la langue Kurde. Dialecte de Soléimanie. 1857 nr 4), *Kolęda na r. 1828* (W-wa), *Melitele* (tu m. in.: Morel; Upiór. Ballada morlacka; Zuch. (Piosnka dawnego Litwina). 1829), *Motyl* (1830), *Pam. dla Płci Pięknej* (1830 t. 1), *La Pologne pittoresque* (Paryż; tu: Zalesie (fragm. w przekł. J. K. Ostrowskiego). 1835/36 s. 475--480), *Rozmaitości* (Lw.; 1827, 1833), *Ruch Lit.* (1877), *La Tribune des Peuples* (tu: Souvenirs diplomatiques. 1849 nr 89-102, z przerwami), *Tyg. Petersb.* (tu: Widok Gilanu, (Wyjątek z listu... z Persji). 1833 nr 6; Muzyka perska. Powieść perska. (Wyjątek drugi z listów). 1833 nr 10), *Tyg. Wil.* (tu: Emina. Sielanka. 1819 t. 7 nr 138), *Wanda* (1825).

Po śmierci autora wiersze ogł.:

A. Kątski: Z moich wspomnień o Adamie. *Księga pam. ... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898) (tu wiersz inc.: Dzielnym goniec...);

I. Chrzanowski: Autograf Majtka i poezje filaretów. Lw. 1901 (tu przytoczony Sonet z albumu L. Kostrowickiej, inc.: Któż to wlał we mnie natchnienie wieszcze?...); toż przedr. w: Okruchy literackie. W-wa 1903;

W. Mickiewicz: Imionniki Marii Szymanowskiej. *Pam. Lit.* R. 9 (1910) (tu wiersz inc.: Marzyłem o muzyce...);

J. Czubek: Archiwum Filomatów. Cz. 3. Poezje filomatów. T. 1. Kr. 1922 (tu:

Wiersz na imieniny T. Zana, dat. 21 grudnia 1822; Aleksander Adamowi;

Wiersz na imieniny T. Zana, dat. 21 grudnia 1823);

W sztambuchu J. Sidorowiczowej. (Wiersz). *Słowo* 1930 nr 110.

Przekł. ros.: W. Romanowicz: (Fragm. listów z podróży). *Litieraturnaja gazieta* 1830 nr 51, 57. — A. Palm: Jesli choczesz widiet' leto... *Litieraturnaja gazieta* 1843 nr 48 s. 848. — K. Pawłowa (Jaenisch): Litowskaja piesnia. Powst. ok. 1840. Przedr. w: Połnoje sobranije soczinienij. Leningrad 1939.

Przekłady

1. Pieśni nowogreckie. Fragm. pt Pieśni nowogreckie. I-V. *Melitele* 1829; wyd. całości zob. Twórczość poz. 2.

2. Specimens of the Popular Poetry of Persia... as found in the adventures and improvisation of Karroglou the bandit, minstrel of Northern Persia, and in the songs of the people inhabiting shores of the Caspian Sea. Londyn 1842.

Przekł. niem.: O. L. B. Wolf. Jena 1843.

3. Les aventures et les improvisations de Kourrouglou, recueillies en Perse. *La Revue indépendante* 1843 i odb.

4. Przy oddaniu pucharu. Wiersz napisany przez Rosjan do A. Mickiewicza w Moskwie 1827 roku. *Czas. Dod. Mies.* 1856 t. 4.

5. Padyszach i czterech derwiszów. Powieść tłumaczona z perskiego. Ogł. fragm.: pt. Derwisz trzeci. *Czas. Dod. Mies.* 1857 t. 5; pt. Przygody padyszacha i czterech derwiszów. Tamże 1857 t. 8; pt. Padyszach i czterech derwiszów. (Powieść derwisza drugiego). Tamże 1858 t. 10-12; 1859 t. 16; całość wyd. osob. Kr. 1859.

6. Légendes slaves du moyen âge 1169-1237. Les Némania, vies de Saint Syméon et de Saint Sabba. Traduction du paléoslave en français avec texte en regard. Paryż 1858.

7. Contes des paysans et des pâtres slaves. Traduits en français et rapprochés de leur source indienne. Paryż 1864.

Przekł. ang.: Emily J. Harding. Londyn 1896.

8. Théâtre persan, choix de téaziés ou drames traduits pour la première fois du persan. Paryż 1878.

9. Les chants historiques de l'Ukraine et les chansons des Latyches des bords de la Dvina occidentale. Périodes païenne, normande, tartare, polonaise et cosaque. Traduits sur les textes originaux. Paryż 1879.

10. Trzy bułgarskie pieśni: Dwie o zgonie Władysława Warneńczyka i jedna o Sobieskim pod Wiedniem. *Rozpr. i Spr. AU Wydz. Filol.* t. 8 (1880) i odb.

Prace edytorskie

A. Mickiewicz: Pisma... na nowo przejrzane, dopełnione i za zezwoleniem jego (autora) w tym siódmym z kolei wydaniu do druku podane. T. 1-4. Paryż 1844.

Listy i materiały

1. Do A. Frejenda z 1823 i do T. Zana 3 listy z 1823 oraz fragm. zeznań na komisji śledczej. Ogł. S. Pigoń: Głosy sprzed wieku. Szkice z dziejów procesu filareckiego. Wil. 1924.

2. Do J. Zawadzkiego z 1825. Ogł. T. Turkowski: Materiały do dziejów literatury i oświaty na Litwie i Rusi. T. 1. Wil. 1935.

3. Do A. E. Odyńca z 14 grudnia 1827, z dopiskami M. Piaseckiego, F. Malewskiego i A. Mickiewicza. Ogł. S. Pigoń. *Myśl Nar.* 1929 nr 1.

Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1352.

4. Do A. Mickiewicza z 1829. Ogł. W. Mickiewicz: Korespondencja A. Mickiewicza. T. 3. Paryż 1876.

5. Do A. Mickiewicza 20 listów z 1842, 1843 i 1848. Z autografów w Muz. Mickiewicza w Paryżu sygn. 504 ogł. J. Odrowąż-Pieniążek: Listy A. Chodźki do Adama Mickiewicza. *Pam. Lit.* R. 53 (1962) z. 3; pięć listów z 1848 przedr. H. Lutzowa: Listy legionistów Adama Mickiewicza z lat 1848-1849. Wr. 1963.

6. Do A. Towiańskiego z 1846. Ogł. S. Szpotański: Adam Mickiewicz i jego epoka. T. 3. Działalność polityczna Mickiewicza. Aneksy. W-wa 1922.

7. Do F. Wrotnowskiego z 1855 i E. Januszkiewicza z 1856. Rkpsy Muz. Mickiewicza w Paryżu sygn. 752, 778.

8. Do dyrektora Biblioteki Polskiej w Paryżu (Bronisława Zaleskiego) z 1868. Ogł. *Roczn. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. Rok 1868.* Paryż 1869. (Inc.: Odsyłając Bibliotece piękne Małeckiego i Tarnowskiego prace o Słowackim...).

9. Do S. Buszczyńskiego 8 listów z 1866-1874. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2064 t. 1-2.

10. Do J. I. Kraszewskiego 3 listy z 1872-1886. Autografy Bibl. Jagiel. sygn. 6492.

11. Do J. Papłońskiego z 1883 (z autobiografią). Ogł. L. S. Korotyński. *Księga pam. ... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898).

OPRACOWANIA

Biografia

M. Malinowski: Dziennik (łaciński). Powst. 1827-1828. Wyd. M. Kridl. *Prace Komisji do Badań nad Historią Literatury i Oświaty Tow. Nauk. Warsz.* T. 1. W-wa 1914; przekł. pol. wyd. M. Kridl. Wil.

1914 *Bibl. Pamiętników* R. 2 nr 2. — A. Mickiewicz: Do A. Chodźki 6 listów z 1842, 2 listy z 1853, kartka b. d. Ogł.: Listy Adama Mickiewicza do A. Chodźki. *Kłosy* 1887 nr 1158-1159, 1168; 1888 nr 1177 i wyd. nast. [Rec.: H. Kopia. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 2 (1888), R. 3 (1889)]. — Paryż, 15 grudnia 1857 ... *Gaz. Warsz.* 1858 nr 21. (O objęciu katedry w Collège de France). — *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 5 (1861). — P.: Aleksander Chodźko ... *Czas* 1861 nr 193. — M. Malinowski: Księga wspomnień. Powst. 1864. Wyd. J. Tretiak. Kr. 1907 *Źródła do Dziejów Polski Porozbiorowych* III. — A. E. Odyniec: Listy z podróży. T. 1-4. W-wa 1875-1878 i wyd. nast. — A. Wernicki: Leonard Chodźko i jego prace. Krótki rys biograficzny i naukowy. *Tydzień Pol.* 1879 nr 16-42; wyd. osob. Lw. 1880 s. 3-5. — A. E. Odyniec: Wspomnienia z przeszłości. *Kronika Rodz.* 1880 nr 1, 2, 4; 1881 nr 9, 12; 1883 nr 3; przedr. w: Wspomnienia z przeszłości opowiadane Deotymie. W-wa 1884. — F. Junosza: Z wędrówki tygodniowej. *Wędrowiec* 1883 nr 49. — J. B. Zaleski: Do A. Chodźki list, dat. Paryż, 19 maja 1883. Ogł. w: Korespondencja. Wyd. D. Zaleski. T. 5. Lw. 1905. — H. Biegeleisen: Aleksander Chodźko. *Złota przędza.* T. 2. W-wa 1885. — W. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza. T. 1, 3-4. Poz. 1890-1895; wyd. 2 Poz. 1929. —

Nekrologi: S. Estreicher. *Czas* 1891 nr 296; *Gaz. Nar.* 1891 nr 311; *Kur. Lw.* 1891 nr 361; *Wiek* 1891 nr 288; ***. *Niwa* 1892 nr 1; Alfa. *Kur. Codz.* 1892 nr 3; P. Chmielowski. *Ateneum* 1892 t. 1; G. Cz. *Tyg. Mód i Powieści* 1892 nr 2; Wł. (W. Korotyński). *Tyg. Ilustr.* 1892 nr 106; W. K. Sawicz-Zabłockij. *Sławianskoje obozrienije* 1892 t. 1; (S. Smolka): Sprawozdanie sekretarza generalnego z czynności Akademii od maja 1891 do maja 1892 r. *Roczn. AU w Kr. 1891/92.* Kr 1892 s. 103-104; *Prawda* 1892 nr 2; *Wędrowiec* 1892 nr 2. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 12 (1894). — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 3. Kr. 1899-1900. — W. Mickiewicz: Uczta na cześć A. Chodźki. *Iris* 1900 nr 16; przedr. *Pam. Lit.* R. 3 (1904). — M. Zdziechowski: Aleksander Chodźko. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 1. W-wa 1901. — J. Michalski: Chodźko Aleksander. *Sto lat myśli pol.* T. 3 (1907). —

S. Pigoń: A. Chodźko i T. Zan w przededniu procesu filareckiego. W: Głosy sprzed wieku. Wil. 1924. — A. Lewak: Katalog rękopisów Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu. Kr. 1931. — L. Płoszewski. *Pol. słownik biogr.* T. 3 (1937). — L. Janowski: Słownik bio- bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939. —

L. Gomolicki: Dziennik pobytu A. Mickiewicza w Rosji 1824-1829. W-wa 1949. — S. Kościałkowski: Polacy a Liban i Syria w toku dziejowym. Bejrut 1949. — J. Reychman: Zainteresowania orientalistyczne w środowisku Mickiewiczowskim w Wilnie i Petersburgu. W-wa 1955 (na prawach rękopisu); przedr. w zbiorze: Szkice z dziejów polskiej orientalistyki. W-wa 1957. — S. Kieniewicz: Legion Mickiewicza 1848-1849. W-wa 1957. — L. Płoszewski: Mickiewicz w korespondencji i zapiskach Leonarda Niedźwieckiego. *Pam. Bibl. Kórn.* Z. 6 (1958). — J. Odrowąż-Pieniążek: Listy A. Chodźki do Adama Mickiewicza. *Pam. Lit.* R. 53 (1962) z. 3.

Twórczość

(Poezje. Rec.): T. Bułharyn. *Siewiernaja pczela* 1829; M. Mochnacki. *Kur. Pol.* 1829 nr 23; przedr. w: Pisma po raz pierwszy edycją książkową objęte. Wyd. A. Śliwiński. Lw. 1910; *Kur. Pol.* 1829 nr 11; *Kur. Warsz.* 1829 nr 344; *Gaz. Pol.* 1830 nr 286; *Rozmaitości* (Lw.) 1830 nr 47. — J. Borkowski: Uwagi nad przekładem pieśni gminnych nowogreckich A. Chodźki. *Haliczanin* 1830 t. 2. — M. Mochnacki: Somnambulizm estetyczny. *Kur. Pol.* 1830 nr 60; przedr. jw. — (S. Goszczyński): Nowa epoka poezji polskiej. *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* 1835 t. 2 i wyd. nast. — A. Tyszyński: O szkołach poezji polskiej. W: Amerykanka w Polsce. T. 2. Petersb. 1837 s. 39-43; przedr. w: Pisma krytyczne. T. 1. Kr. 1904 s. 16-18. — (Specimens of the Popular Poetry of Persia... Rec.). *Bibl. Warsz.* 1842 t. 4. — J. S. (Sikorski): (Żal Turczynki po stracie syna na wojnie. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1847 t. 4. — Korespondencje. *Dzien. Lit.* 1861 nr 1. — L. Léger: Le cours de littérature slave au Collège de France. *La Pologne* (Paryż) 1864 nr 12. — Powieści gminne Słowian porównane z zabytkami sanskrytu. *Czas* 1864 nr 75. — W. Pol: Pamiętniki do literatury polskiej XIX w. Lw. 1866. — K. W. Wójcicki: Ostatni klasyk. Wspomnienie z pierwszej połowy naszego stulecia. W-wa 1872. — (S. Duchińska): Kronika zagraniczna. Poezje perskie rozgłoszone po raz pierwszy w Europie przez A. Chodźkę. *Bibl. Warsz.* 1874 t. 2. — (S. Duchińska): Kronika zagraniczna.

Bibl. Warsz. 1874 t. 3. — (S. DUCHIŃSKA): Kronika ... Kurs prof. Chodźki o historycznych tradycjach Bułgarów. *Bibl. Warsz.* 1875 t. 1. — F. J. (JEZIERSKI): (Études bulgares. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1876 t. 1. — (S. DUCHIŃSKA): Kurs prof. A. Chodźki w Kolegium Francuskim. *Bibl. Warsz.* 1877 t. 2. — S. z Ż. D. (DUCHIŃSKA): Pieśni ludu bułgarskiego. Wykład prof. A. Chodźki w Kolegium Francuskim. *Kronika Rodz.* 1879 nr 8. — J. A. ŚWIĘCICKI: Najnowsze prace orientalistów polskich za granicą. *Ateneum* 1879 t. 4. — Profesor języków i literatur słowiańskich... *Kur. Codz.* 1880 nr 32. — A. PŁUG (A. PIETKIEWICZ): Aleksander Chodźko. *Kłosy* 1881 nr 826, 828. — A. MAZANOWSKI: Balladomania po pierwszym wystąpieniu Mickiewicza. *Ziarno* 1883 nr 7-11. —

M. ZDZIECHOWSKI: Z dziejów bajronizmu polskiego. I. Korsak i Chodźko. *Przegl. Lit.* 1896 nr 12; przedr. w: Byron i jego wiek. T. 2. Kr. 1897. — M. ZDZIECHOWSKI: Farys i Derar. Adam Mickiewicz i Aleksander Chodźko. *Księga pam. ... A. Mickiewicza*. T. 2. W-wa (1898). — S. ZDZIARSKI: Rówieśnicy Mickiewicza. W: Pierwiastek ludowy w poezji polskiej XIX w. W-wa 1901. — W. JANKOWSKI: Aleksander Chodźko. *Słowo Pol.* 1904 nr 408. — B. KĄSINOWSKI: Aleksander Chodźko. *Tyg. Ilustr.* 1904 nr 36. — B. BROŽ: Stolice slovanských literatur na Collège de France. *Slovanský přehled* (Praga) 1905 s. 51-62. — P. BAŃKOWSKI: M. Mochnacki jako teoretyk i krytyk romantyzmu polskiego. Kr. 1913. —

T. STANISZ: Orientalistyka w Polsce w XIX w. *Kur. Lit.-Nauk.* 1933 nr 24. — T. KOWALSKI: Omar Chajjam. *Przegl. Współcz.* 1934 t. 50 nr 149. — A. ROSENBERG: Nieznane uwagi Chodźki o Mickiewiczu. *Kur. Lit.-Nauk.* 1934 nr 39. — M. KRIDL: Poezja w latach 1795-1863. *Dzieje literatury pięknej w Polsce. PAU.* Wyd. 2. Kr. 1936. — S. STANKIEWICZ: Pierwiastki białoruskie w polskiej poezji romantycznej. Wil. 1936. —

J. W. GOMULICKI: Aleksander Chodźko 1804-1891. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 1. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — J. REYCHMAN: Próby organizacji orientalistyki polskiej w dobie mickiewiczowskiej. *Przegl. Orientalistyczny* 1954 nr 3 i odb. — K. WYCZAŃSKI: Polacy w Komunie Paryskiej 1871 r. W-wa 1957 *Prace Komisji Wojskowo-Hist. MON* S. A nr 8. — J. ODROWĄŻ-PIENIĄŻEK: Listy A. Chodźki do Adama Mickiewicza. *Pam. Lit.* R. 53 (1962) z. 3. — Z. KAWYN-KURZOWA: Język filomatów i filaretów. Przyczynek do dziejów języka polskiego XIX wieku. Słowotwórstwo i słownictwo. Wr. 1963. — H. LUTZOWA: Listy legionistów Adama Mickiewicza z lat 1848-1849. Wr. 1963. — J. REYCHMAN: Kilka azerbajdżańskich piosenek ludowych zapisanych przez Polaków na Zakaukaziu w I połowie XIX wieku. *Roczn. Orientalistyczny* t. 26 (1963) z. 2.

CHODŹKO IGNACY (1794–1861)

Pseud. i krypt.: I. CH.; SZUBRAWIEC RUSTYKANIN; WIRSZAJTOS.
Powieściopisarz.

Ur. 29 września 1794 w Zabłoczyźnie, pow. wilejski; syn Antoniego, sędziego grodzkiego, i Katarzyny z Widmontów. Pochodził ze środowiska ziemiańskiego. Uczył się u bazylianów w Borunach, później studiował filozofię na Uniwersytecie Wileńskim (1810-1814) i uzyskał stopień kandydata filozofii. W 1812 pełnił funkcje tłumacza w czasie przemarszu przez Wilno wojsk francuskich. Przez jakiś czas, dzięki poparciu swego stryja Jana („Jana ze Świsłoczy”), pracował w kancelarii tzw. masy radziwiłłowskiej oraz został przez niego wprowadzony do lóż wolnomularskich w Mińsku i w Wilnie. Tam wystąpił z pierwszymi próbami pisarskimi. W 1815 odbył ze stryjem podróż do Warszawy, gdzie zetknął się z wieloma znanymi pisarzami. Pod imieniem Wirszajtos wszedł do wileńskiego Towarzystwa Szubrawców. Opuściwszy kancelarię radziwiłłowską osiadł w majątku rodzinnym Dziewiętniach w powiecie zawilejskim, późniejszym święciańskim, i pozostawał tam prawie przez całe życie.

Piastował szereg godności szlacheckich. W 1820 był deputatem wywodowym guberni wileńskiej, a w 1823-1826 prezesem sądu grodzkiego powiatu zawilejskiego. W 1825 ożenił się z Ludwiką Mackiewiczówną (dla której Mickiewicz napisał w 1824 wiersz: *Nieznajomej, dalekiej...*). W 1830-1834 był podkomorzym powiatu zawi-

go. Przez wiele lat sprawował kuratorstwo honorowe szkoły powiatowej święciańskiej. Był członkiem wileńskiego Komitetu Statystycznego, w 1855 został członkiem Komisji Archeologicznej w Wilnie, wreszcie członkiem korespondentem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego (1859). Wzięcie udziału w tzw. *Albumie wileńskim*, publikacji wydanej przez wileńską Komisję Archeologiczną dla cesarza Aleksandra II na pamiątkę jego pobytu w Wilnie w 1858, wywołało konflikt między pisarzem a społeczeństwem. Zmarł w Dziewiętniach 1 sierpnia 1861, pochowany został w Wojstomiu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Proby nowego dykcjonarza. Wydaje pan Wirszajtos, niegdyś Szubrawiec Rustykanin (Ignacy Chodźko). Powst. ok. 1816-1822. Wyd. Wil. 1860.

Artykuliki przeznaczone dla *Wiadomości Brukowych*.

2. Obrazy litewskie. Seria pierwsza. T. 1-2. Wil. 1840. Wyd. nast.: wyd. 2 poprawne i pomnożone Wil. 1847; wyd. nowe poprawne Wil. 1855; wyd. nowe poprawne. Wil. 1872 (razem z poz. 3); Złoczów 1891-1892 *Bibl. Powsz.* t. 13, 43.

Zawartość: t. 1: Domek mojego dziadka. Wspomnienia przeszłości. (*Wizerunki i Roztrząsania Nauk.* 1836 t. 6); Boruny. (*Przegl. Warsz.* 1840 t. 3); Śmierć mojego dziadka; t. 2: Ostatnia sesja eksdywizji; Samowar. (*Biruta* 1837); Powrót dziedzica; w wyd. nast. także: Poddany. (*Melitele* 1829).

Wyd. osob. poszczególnych powiastek: Domek mojego dziadka. Śmierć mojego dziadka. W-wa 1908 *Biblioteczka Uniw. Lud.* nr 86; toż W-wa (ok. 1920); toż W-wa (ok. 1920); oprac. W. Kucharski. Lw. 1926 *Nasza Bibl.* nr 10.

Boruny. W-wa 1908 *Biblioteczka Uniw. Lud.* nr 87; toż wyd. 2 W-wa 1925; oprac. Z. Żygulski. Lw. 1925 *Nasza Bibl.* nr 1.

Samowar. Powiastka. W-wa 1908 *Biblioteczka Uniw. Lud.* nr 85.

Poddany. Powieść. Poz. b. r.

Przekł. franc.: (Domek mojego dziadka). *Revue franco-slave* 1857 z. 1.

3. Obrazy litewskie. Seria druga. T. 1-3. Wil. 1843. Wyd. nast.: wyd. 2 poprawne Wil. 1851; wyd. nowe poprawne Wil. 1854; wyd. nowe poprawne Wil. 1872 (razem z poz. 2); Złoczów 1892 *Bibl. Powsz.*

Zawartość: Brzegi Wilii; Ranek przed szlubem. (*Athenaeum* 1842 t. 6).

Dedykacja: Cieniom i pamiątce Adama Strawińskiego, najcnotliwszego obywatela, najlepszego swego przyjaciela, poświęca Autor.

Przekł. litewski: (Brzegi Wilii). *Katalikas* 1901; *Lietuva* 1924.

4. Obrazy litewskie. Seria trzecia. Pamiętniki kwestarza. T. 1-3. Wil. 1843-1845. Wyd. nast.: wyd. 2 poprawne Wil. 1850; Wil. 1851; wyd. nowe poprawne Wil. 1855; wyd. nowe poprawne Wil. 1872; wyd. A. Kaczurba. Tarnów 1880 *Bibl. Uniwersalna Arcydzieł Pol. i Obcych*; pt. Pamiętniki kwestarza. Z dwunastoma rycinami M. E. Andriollego. W-wa 1881; toż wyd. 2 W-wa 1901; wyd. 10 z portretem autora i 3 drzeworytami. Odessa 1894; oprac. P. Chmielowski. Kr. 1898 *Czytelnia Pol.* 3-4; Złoczów 1899 *Bibl. Powsz.* nr 271-273a; ze słowem wstępnym S. Bełzy. T. 1-2. W-wa 1911; wyd. skrócone, z ośmiu rycinami E. M. Andriollego. Oprac. J. Grabowski. W-wa 1924; toż wyd. 2 W-wa 1929.

Od wyd. 1881 zwykle pt. Pamiętniki kwestarza.

Przekł. litewski: 1924.

Przekł. ros.: W. J. Wiesiełowskij: Dniewnik monacha biernardina. Petersb. 1882.

5. Obrazy litewskie. Seria czwarta. T. 1-2. Wil. 1845-1846. Wyd. nast.: wyd. 2 poprawne Wil. 1851; wyd. nowe poprawne Wil. 1854; wyd. 3 poprawne Wil. 1872.

Zawartość: t. 1: Jubileusz; Duch opiekuńczy; t. 2: Autor swatem; Panna respektowa.

Dedykacja: Janowi Chodźkowi, autorowi Jana ze Świsłoczy i pism rozmaitych, w dowód i na pamiątkę najszczerszego przywiązania poświęca najżyczliwszy synowiec Autor.

6. Obrazy litewskie. Seria piąta i ostatnia. Dworki na Antokolu. T. 1-2. Wil. 1850. Wyd. nast.: wyd. 2 poprawne Wil. 1854; wyd. 3 Wil. 1872.

7. Podania litewskie. Seria pierwsza. Wil. 1852. Wyd. nast.: Wil. 1870 (razem z poz. 8); toż Wil. 1874; Lw. (ok. 1923) *Bibl. Powsz.* nr 726-727.

Zawartość: Wyklęty; Kamień w Olgienianach. (*Gaz. Warsz.* 1852 nr 23-24, 26-27).

8. Podania litewskie. Seria druga. Żegota z Milanowa Milanowski. *Gaz. Warsz.* 1852 nr 237 - 1853 nr 29 (z przerwami); wyd. osob. Wil. 1854. Wyd. nast.: Wil. 1870 (razem z poz. 7); toż Wil. 1874.

9. Dwie konwersacje z przeszłości. Wil. 1857. Wyd. nast.: Wil. 1872.

10. Podania litewskie. Seria trzecia. Pustelnik w Proniunach. Powieść w dwóch częściach. *Gaz. Warsz.* 1858 nr 87-118

(z przerwami); wyd. osob. Wil. 1858. Wyd. nast.: Lw. 1898 *Bibl. Wyborowych Powieści i Romansów.*

Dedykowane wierszem Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu.

11. Podania litewskie. Seria czwarta. Drugi pustelnik w Proniunach, czyli votum chybione. Wil. 1860.

12. Obrazy litewskie. Seria szósta. Nowe pamiętniki kwestarza przez brata Rafała Karęgę. Wydane przez... Wil. 1862. Wyd. nast.: Wil. 1872.

13. Toast na cześć Eustachego hr. Tyszkiewicza, wniesiony przez autora Obrazów litewskich. B. m. r.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Athenaeum* (tu m. in.: Wyjątek z rękopismu filozofii praktycznej z codziennego życia. 1848 t. 3), *Biruta* (tu m. in.: Ruiny zamku w Mirze. 1838), *Czas* (1851), *Dzien. Warsz.* (wiersze w 1826 t. 5 nr 15), *Dzien. Wil.* (tu wiersze: Zosia, filut dziewczyna. Anakreontyk. 1823 t. 2; Do A. E. Odyńca. 1824 t. 1; Myśli, uwagi i obrazy. 1829 t. 4), *Gaz. Codz.* (1852, 1854), *Gaz. Warsz.* (1852-1858), *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* (1856-1859), *Melitele* (Lipsk; tu wiersz: Mniszka. 1837), *Motyl* (1829), *Na pamiątkę pobytu... Aleksandra II w Wilnie 6 i 7 września 1858.* Wil. 1858 (tu panegiryczny art.: Dzień szósty i siódmy września w Wilnie; toż przedr. *Kur. Wil.* 1858; toż *Tyg. Petersb.* 1858 nr 76), *Noworocznik Lit.* Wil. 1843, *Pam. Nauk.-Lit.* (tu: Materiały historyczne. Przedstoletnie kalendarze. 1850 t. 2 nr 6), *Przegl. Warsz.* (1840), *Przyj. Ludu* (1845), *Radegast* (1843 t. 1), *Teka Wil.* (tu: Periody życia. Dokończenie autobiografii autora Obrazów litewskich. 1858 nr 3), *Tyg. Petersb.* (1851, 1858), *Wiad. Brukowe* (1816-1818), *Wizerunki i Roztrząsania Nauk.* (1836).

Po śmierci autora ogł.:

W. Syrokomla (L. Kondratowicz): Życie i pisma I. Chodźki. Wil. 1861 (tu wiersze: Na miłosne dla cię tony...; Ostatni dziedzic; Rocznica; Mój kamień nad Jeziorem Świrskim; Dzięki ci, dzięki, nieznany ziomku!...);

L. Méyet: Sztambuch matki J. Słowackiego. *Ateneum* 1895 t. 2 (tu wiersz wpisany do sztambucha Salomei Bécu, inc.: Idąc raz pod święty Michał...);

J. Wagnerówna: Nieznany masoński wiersz I. Chodźki. *Pam. Lit.* R. 26 (1929) (tu wiersz inc.: Bracia! co od pół wieku w Gedyminów grodzie...);

A. Frydrychs: Nieznany wiersz I. Chodźki. *Prace Polon.* S. X (1952) i nadb. (tu wiersz: Podziękowanie panu Władysławowi Syrokomli za dedykację poematu „Stare wrota").

Przekł. ros.: L. Miej: Mołodiec. *Obszczezanimatielnyj wiestnik* 1858 nr 8 s. 373; przedr. N. Gierbiel: Poezija Sławian. Petersb. 1871 s. 426-427; przedr. w: Połnoje sobranije soczinienij. T. 1. Petersb. 1887 i wyd. nast. — S. Durow: Piesnia. Wyd. N. Gierbiel, jw.

Wydania zbiorowe

1. Pisma. Wyd. nowe poprawne. T. 1-11. Wil. 1875-1879.

Zawartość: t. 1 i 2 (1 vol., 1875): Twórczość poz. 2, 3; t. 3 (1879): poz. 4; t. 4 (1876): poz. 5; t. 5 (1876): poz. 6; t. 6 (1876): poz. 12; t. 7 (1876): poz. 7, 8; t. 8 (1875): poz. 10; t. 9 (1877): poz. 11; t. 10 (1875): poz. 9; t. 11 (1875): poz. 1.

Nie obejmuje wierszy drukowanych w czasopismach.

2. Pisma. Wyd. nowe. T. 1-3. Wil. 1880-1881.

Zawartość: Twórczość t. 1: poz. 2, 4; t. 2: poz. 5, 6, 12; t. 3: poz. 7, 8, 10, 11, 9, 1.

3. Wybór pism. Obrazy litewskie. Wyd. nowe. Wil. 1903.

Zawartość: Twórczość poz. 2-6, 12.

Listy

1. Do A. E. Odyńca 15 listów z 1824-1861. Ogł. *Kronika Rodz.* 1882 nr 4-6.

2. Do A. Günthera z 22 lutego 1832. Ogł. *Kronika Rodz.* 1878 nr 15.

3. Do R. Symonowicza 5 listów z 1845-1860. *Kronika Rodz.* 1883 nr 2-3.

4. Do M. Grabowskiego. Fragm. listu ogł. M. Grabowski: Artykuły literackie, krytyczne, artystyczne. W-wa 1849 s. 268-271.

5. Do J. I. Kraszewskiego 8 listów z 1854-1860. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6462.

6. Do A. Kirkora z 1856. *Księga pam. ... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898).

7. Do A. E. Odyńca i Julii Bobińskiej. Fragm. listów ogł. W. Syrokomla (L. Kondratowicz): Życie i pisma I. Chodźki. Wil. 1861.

8. Do M. Malinowskiego b. d. Ogł. *Kur. Warsz.* 1902 nr 303. Autograf znajdował się w zbiorze W. Korotyńskiego.

OPRACOWANIA

Monografia

W. Borowy: Ignacy Chodźko. (Artyzm i umysłowość). Kr. 1914 *Prace Hist.-Lit.*

nr 4. [Rec.: J. Ujejski. *Książka* 1914 nr 7; K. Wojciechowski. *Pam. Lit.* R. 14 (1916)].

Biografia

G. Puzynina: Do I. Chodźki 9 listów z 1851-1856. Ogł. T. Kończyc (T. Grot Bęczkowski): Gabriela Puzynina i jej listy do Chodźki. *Bluszcz* 1909 nr 7, 9, 11-12.— J. I. Kraszewski: Do Ignacego Chodźki. *Gaz. Warsz.* 1857 nr 12. — A. Pług (A. Pietkiewicz): List do Feliksa Pietkiewicza. Kilka wrażeń z wycieczek na Litwę. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 234-276 (z przerwami). — L. J. (Jenike): Ignacy Chodźko. *Tyg. Ilustr.* 1860 nr 29. — *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 5 (1861). — Nekrologi: B. R. *Gaz. Pol.* 1861 nr 239-240; *Bibl. Warsz.* 1861 t 3; *Czas* 1861 nr 240; *Gaz. Pol.* 1861 nr 204; *Przegl. Poz.* 1861 t. 32. — W. Syrokomla (L. Kondratowicz): Życie i pisma I. Chodźki. Wil. 1861. [Rec.: × (J. I. Kraszewski). *Gaz. Pol.* 1862 nr 35]. — G. z Güntherów Puzynina: W Wilnie i w dworach litewskich. Pamiętnik z lat 1815-1843. Powst. przed 1867. Wyd. Wil. 1928. —

A. E. Odyniec: Wspomnienia z przeszłości. *Kronika Rodz.* 1879-1883; wyd. osob. pt. Wspomnienia z przeszłości opowiadane Deotymie. W-wa 1884. — p.: Listy I. Chodźki. *Kronika Rodz.* 1882 nr 4. — p.: Listy I. Chodźki do Romualda Symonowicza. *Kronika Rodz.* 1883 nr 2. — P. Chmielowski: Ignacy Chodźko. *Złota przędza.* T. 2. W-wa 1885. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 12 (1894). — C. Jankowski: Powiat oszmiański. Materiały do dziejów ziemi i ludzi. Cz. 2. Petersb. 1897. — P. Chmielowski: Ignacy Chodźko. *Dzien. Poz.* 1898 nr 81-84. — M. Federowski: Imieniny Chodźki. *Księga pam. ... A. Mickiewicza.* T. 2. W-wa (1898). — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 3. Kr. 1899-1900. — R. Plenkiewicz: Ignacy Chodźko. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 2. W-wa 1903. — T. Kończyc (T. Grot Bęczkowski): Gabriela Puzynina i jej listy do Chodźki. *Bluszcz* 1909 nr 2, 3, 5, 7, 9, 11-12. — Ignacy Chodźko. *Dzien. Kijowski* 1911 nr 224. — T. Kończyc (T. Grot Bęczkowski): Ignacy Chodźko. (W 50-cioletnią rocznicę zgonu). *Bluszcz* 1911 nr 40. — W. Borowy: Chodźko Ignacy. *Sto lat myśli pol.* T. 8 (1913). —

S. Małachowski-Łempicki: Wolnomularstwo na ziemiach dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego 1776-1822. Wil. 1930 *Rozpr. Wydz. III Tow. Przyj. Nauk w Wil.* t. 4 z. 1. — W. Borowy. *Pol. słownik biogr.* T. 3 (1937). — W. Dobaczewska: Dzieje kultury wileńskiej pomiędzy dwoma powstaniami. Wil. 1937. — L. Janowski: Słownik bio- bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939. — S. Kieniewicz: Legion Mickiewicza 1848-1849. W-wa 1957.

Twórczość

(Obrazy litewskie. S. I. Rec.): *Orędownik Nauk.* 1840 nr 12; J. I. Kraszewski. *Athenaeum* 1841 t. 2; L. Z. (Zieliński). *Lwowianin* 1841 z. 7; B. (A. Bielowski). *Dzien. Mód Paryskich* 1843 nr 14; Z. *Przegl. Nauk.* 1843 nr 18; R.: List do wydawcy. *Tyg. Petersb.* 1844 nr 76. — M. Grabowski: (Pamiętnik kwestarza. Rec.). *Tyg. Petersb.* 1845 nr 19, 21-22. — M. Grabowski: O nowszych powieściach polskich. *Tyg. Petersb.* 1847 nr 59-61, 81-82, 86-87. — (Obrazy litewskie. Rec.): (K. Witte?). *Gaz. Warsz.* 1850 nr 160; *Przegl. Poz.* 1850 t. 11. — (K. Witte?): (Dworki na Antokolu. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1850 nr 160, 162. — K. W. (Witte): (Pamiętniki kwestarza. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1851 nr 312. — (Podania litewskie. Rec.): J. I. Kraszewski. *Gaz. Warsz.* 1852 nr 132, 137, 142; *Czas* nr 87-88; Wł. Sab. (Sabowski). *Gaz. Codz.* 1854 nr 95-96. — T. Padalica (Z. Fisz): Gawędy o tym i o owym. *Dzien. Warsz.* 1854 nr 16. — M...... Gr......... (Grabowski): Listy do Gazety Codziennej. Zygmunt Kaczkowski. Ostatnie stanowisko podaniowo-historycznej powieści polskiej. *Gaz. Codz.* 1854 nr 132-137. — M. Grabowski: O obecnym ruchu literackim. *Nowiny* 1854 nr 15-16. — Michała Grabowskiego list drugi o dzisiejszym powieściopisarstwie. *Nowiny* 1854 nr 72-76. — (Żegota z Milanowa Milanowski. Rec.): W. Wieczorkowski. *Dzien. Warsz.* 1854 nr 119; *Nowiny* 1854 nr 36, 38. — L. Siemieński: (Obrazy litewskie. Rec.). *Czas. Dod. Mies.* 1856 t. 1. —

(Dwie konwersacje z przeszłości. Rec.): A. N. (A. Marcinkowski). *Gaz. Warsz.* 1857 nr 170; Wacław P. (Przybylski). *Gaz. Warsz.* 1857 nr 209; L. Siemieński. *Czas. Dod. Mies.* 1857 t. 7; K. W. Wójcicki. *Bibl. Warsz.* 1857 t. 3; (J. Zachariasiewicz). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 191; *Dzien. Lit.* 1857 nr 47-49. — (Pustelnik w Proniunach. Rec.): Bolesław Wiktor (S. Budziński). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1859 nr 37; J. Dzierzkowski. *Dzien. Lit.* 1859 nr 96-99; K. Kaszewski. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 2. — L. J. (Jenike): Ignacy Chodźko. *Tyg. Ilustr.* 1860 nr 29. —

J. Klaczko: Odstępcy. *Wiad. Pol.* 1860 nr 5; wyd. osob. poprawione i dopełnione. Paryż 1860. — K. Ujejski: O Albumie wileńskim. W: Listy spod Lwowa. Pierwsze trzy głosy. Lipsk 1861. —
A. Pług (A. Pietkiewicz): I. Chodźko i ogólna charakterystyka pism jego. *Kłosy* 1877 nr 619-623; toż *Echo* 1877 nr 619-623. — A. Pług (A. Pietkiewicz): Prelekcje o I. Chodźce. *Wiek* 1877 nr 86. — H. Sienkiewicz: (Pamiętniki kwestarza. Rec.). *Gaz. Pol.* 1880 nr 285; przedr. w: Pisma. W układzie I. Chrzanowskiego. T. 45: Publicystyka. T. 5. Lw. 1937 i wyd. nast. — W. Z. Kościałkowska: Ignacy Chodźko. Szkic literacki. *Ateneum* 1884 t. 1-2; wyd. osob. W-wa 1907 *Bibl. Dzieł Wyborowych.* [Rec.: Z. D. (Dębicki). *Gaz. Pol.* 1907 nr 148]. — T. Jeske-Choiński: Historyczna powieść polska. *Niwa* 1888 t. 34; wyd. osob. W-wa 1899. — W. G. (Gomulicki): Jesień w klasztorze. (Z odnalezionego rękopisu I. Chodźki. Słówko o rękopisie i o autorze). *Wędrowiec* 1895 nr 21. — Spór o rękopis. *Wędrowiec* 1895 nr 22. — P. Chmielowski: Ignacy Chodźko. W wyd.: Pamiętniki kwestarza. T. 1. Kr. 1898. — W. Gomulicki: (Pamiętniki kwestarza. Rec.). *Kraj* 1900 nr 42. — L. Uziębło: Ignacy Chodźko. (W 50 rocznicę zgonu). *Kur. Wil.* 1911 nr 190. — L. Uz. (Uziębło): Pamięci autora „Obrazów litewskich". (W 50 rocznicę zgonu). *Kur. Warsz.* 1911 nr 250. — Kartki ilustrowane. Ignacy Chodźko. *Biesiada Lit.* 1911 nr 44. —
J. Wagnerówna: Nieznany masoński wiersz I. Chodźki. *Pam. Lit.* R. 26 (1929). — J. Krzyżanowski: Dykteryjki kwestarskie I. Chodźki. (Paralele X). *Pam. Lit.* R. 29 (1932); przedr. w: Paralele. Studia porównawcze z pogranicza literatury i folkloru. W-wa 1935; toż wyd. 2 W-wa 1961. [Rec.: A. Brückner. *Nowa Książka* 1936 z. 7]. — Z. Szweykowski: Rozwój powieści w Polsce. Powieść w latach 1776-1930. *Dzieje literatury pięknej w Polsce. PAU.* Wyd. 2. Kr. 1936. — E. Zegadłowicz: Stary, poczciwy Chodźko. *Sygnały* 1938 nr 42. —
A. Frydrychs: Nieznany wiersz I. Chodźki. *Prace Polon.* S. X (1952) i nadb. — J. W. Gomulicki: Ignacy Chodźko 1794-1861. W: Iskry z popiołów. 25 zapomnianych opowiadań polskich XIX wieku. W-wa 1959. — J. Krzyżanowski: Ludowość w „Dziadów" części III. W: Paralele, jw. W-wa 1961.

CHODŹKO LEONARD (1800–1871)

Pseud. i krypt.: Bronislas Polski; Le-Ch; Le Comte d'Angeberg.

H i s t o r y k, w y d a w c a.

Ur. 6 listopada 1800 w Oborku, pow. oszmiański, w rodzinie szlacheckiej; syn Ludwika i Walerii z Dederków. Uczył się w kolegium w Borunach, następnie w Mołodecznie, gdzie zaprzyjaźnił się z Tomaszem Zanem. W 1816-1817 studiował na wydziale prawnym Uniwersytetu Wileńskiego i uczęszczał na wykłady historii Joachima Lelewela. Należał do Towarzystwa Filaretów i do Towarzystwa Wspierania Niedostatnich Uczniów. W 1819 został sekretarzem księcia Michała Ogińskiego i wyjeżdżał z nim do Kijowa i Petersburga. W 1822 wyjechał z Ogińskim za granicę. Przebywał kolejno w Niemczech, Włoszech, Belgii, Holandii i Anglii. W 1826 (po śmierci Ogińskiego) osiedlił się na stałe w Paryżu i rozpoczął działalność wydawniczą i literacką. W 1830 uzyskał obywatelstwo francuskie. W lutym tegoż roku zorganizował w Paryżu demonstrację o charakterze politycznym z okazji rocznicy urodzin Tadeusza Kościuszki. Był jednym z założycieli Komitetu Francusko-Polskiego, jego archiwariuszem, sekretarzem i głównym twórcą odezw. W czasie rewolucji lipcowej był kapitanem gwardii narodowej paryskiej i jednym z adiutantów generała La Fayette'a. Utrzymywał bliskie stosunki z Joachimem Lelewelem i należał do Komitetu Emigracji Polskiej. Brał udział w organizowaniu wyprawy Zaliwskiego do Polski oraz należał do Komitetu Zemsta Ludu. W 1833 został wydalony z Paryża, przebywał w Anglii do drugiej połowy 1834. Po powrocie do Paryża ożenił się z Olimpią Maleszewską, autorką licznych artykułów o Polsce. Brał udział w wielu wydawnictwach propagandowych dotyczących Polski. W 1845 został podbibliotekarzem w Bibliotece Św. Genowefy, później bibliotekarzem w Ministerstwie Oświaty. W 1848 z powodów

politycznych utracił to stanowisko i został urzędnikiem w Bibliotece Sorbony. Uczestniczył w pracach licznych towarzystw naukowych: Société Royale des Sciences de Nancy, Société de Géographie, de Statistique Universelle, Société Philotechnique, Société de Gens de Lettres, Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu, Towarzystwo Litewsko-Ruskie, National Institution for the Promotion of Science w Waszyngtonie, Società Colombaria Fiorentina i innych. Zmarł w Poitiers 12 marca 1871. Jego olbrzymi zbiór materiałów historycznych złożono w Muzeum Raperswilskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Observations sur la Pologne et les Polonais. Pour servir d'introduction aux Mémoires de Michael Ogiński. Paryż 1827. (Wyd. bezimiennie).

2. Histoire des légions polonaises en Italie sous le commandement du général Dombrowski. T. 1-2. Paryż 1829. Wyd. 2 Paryż 1829.
Przekł. pol. fragm. J. R. H. K. pt. Obraz życia generała Dąbrowskiego wydany w Paryżu 1829 roku. W-wa 1831.

3. Coup d'oeil historique et militaire sur la guerre actuelle entre la Russie et la Pologne. *Le Spectateur militaire* 1831; wyd. osob. Paryż 1833.

4. Notice biographique sur Joachim Lelewel. Paryż 1834. Wydań 5 tegoż roku.
Wyd. bezimiennie; pod tekstem podpis: Le-Ch.

5. Biographie du général Kościuszko, ornée de son portrait. Fontainebleau 1837.

6. Tadeusz Kościuszko. Paryż 1859 *Usque ad finem. Żywoty narodowe z ostatnich lat stu.* Wyd. nast.: W-wa 1906.

7. Żywot Kazimierza na Pułaziu Pułaskiego (1748-1779). Z okazji setnej rocznicy konfederacji barskiej zawiązanej 29 lutego 1768, a obchodzonej w Paryżu 29 lutego 1868 roku. Lw. 1869.

8. Historia domu Rawitów-Ostrowskich związana z dziejami Polski, Litwy, Prus i Rusi, składających Rzeczpospolitą Polską, między latami 1190-1650, 1650-1845. Z przedmową K. Widmana zawierającą żywot Wł. Ostrowskiego, ostatniego marszałka sejmu polskiego w r. 1831. T. 1-2. Lw. 1871-1873.

Ponadto kilkadziesiąt prac historycznych i geograficznych oraz broszur politycznych, przeważnie w języku francuskim.

Artykuły i rozprawy ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Biographie universelle portative des contemporains.* (C. A. Vieilh de Boisjoslin). T. 1-4. Paryż 1826-1831, *Le Courrier français*, *Demokrata Pol.* (Poitiers; 1840), *Le Globe* (Paryż; 1830; tu artykuły pod pseud. Bronislas Polski), *Le Journal des débats*, *Kur. Pol.* (1831), *Nouvelle biographie générale*. T. 1-46. Paryż 1857-1866, *Orzeł Biały* (Bruksela 1840-1841; tu m. in.: Żywoty męczenników polskich. 1841 nr 35), *Pielgrzym Pol.* (1833), *Polak* (Paryż; 1837-1838), *Revue encyclopédique*, *Le Spectateur militaire* (Paryż; 1831), *Tyg. Emigracji Pol.* (1835-1836).

Prace edytorskie

1. M. Ogiński: Mémoires... sur la Pologne et les Polonais depuis 1788 jusqu'à la fin 1815. T. 1-4. Paryż 1826-1827.

2. A. Mickiewicz: Poezje. T. 1-2. Paryż 1828-1829; t. 3. Paryż 1832.
Nakład Klementyny Ostrowskiej.

3. C. Malte-Brun: Tableau de la Pologne ancienne et moderne... Nouvelle édition entièrement refondue, augmentée et ornée de carte. T. 1-2. Bruksela 1830. Wyd. nast.: Bruksela 1831.
Pierwsze wyd.: Paryż 1807.
Przekł. niem.: Lipsk 1831.
Przekł. włoski: Livorno 1831.

4. J. Lelewel: Trzy konstytucje polskie 1791, 1807, 1815, porównał i różnice ich rozważył w Polszcze... Dla użytku tułaczów polskich we Francji przedrukował i ofiaruje L. Chodźko. Paryż 1832.

5. *La Pologne historique, littéraire, monumentale et pittoresque*... Rédigée par une Société de Littérateurs sous la direction de L. Chodźko. Publié par I. S. Grabowski. T. 1-3. Paryż 1835-1842. Wyd. nast. pod tyt. trochę zmienianymi w 1842, 1843, 1844, 1846-1847, 1854-1857 (wyd. 8).
U góry karty tyt.: Dédiée à la France.
Przekł. ang.: Nowy Jork 1841.
Przekł. niem.:?
Przekł. włoski: T. 1-4. Livorno 1851.

6. Recueil des traités, conventions et actes diplomatiques concernant la Pologne 1762-1862 par le Comte d'Angeberg. Paryż 1862. Wyd. nast.: Paryż 1873.

Listy

1. Do T. Zana z 1818. Ogł. J. Czubek: Archiwum Filomatów. Cz. 1. Korespondencja 1815-1823. T. 1. Kr. 1913 s. 65.

2. Do J. Zawadzkiego 2 listy z 1820. Ogł. T. Turkowski: Materiały do dziejów literatury i oświaty na Litwie i Rusi. T. 1. Wil. 1935.

3. Do A. Mickiewicza z 3 maja 1828. Ogł. W. Mickiewicz: Korespondencja A. Mickiewicza. T. 3. Paryż 1876.

4. Do redakcji Nowej Polski z 10 października 1835 oraz list do generała J. Dwernickiego z 25 sierpnia 1835. *Nowa Polska* (Paryż) 1835.

5. Do T. Filipowskiego z 5 października 1840. Ogł. *Orzeł Biały* (Bruksela) 1840 nr 23.

6. Do W. Wielogłowskiego z 1840. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1838.

7. Do S. E. Koźmiana 2 listy z 1842. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2210.

8. Do K. W. Wójcickiego 12 listów z 1857-1862. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

9. Do J. I. Kraszewskiego 3 listy z 1858--1860. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6462.

10. Do J. A. Kamińskiego z 1859. Ogł. *Skarbiec Pol.* (Lw.) 1860 z. 3.

11. Do S. Buszczyńskiego 7 listów z 1867--1870. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2064 t. 1.

Bibliografię obszerną podają: Estr. III (1962), 149-155. — J. Lorentowicz: La Pologne en France. T. 1-3. Paryż 1935, 1938, 1941.

OPRACOWANIA

Dzienniki literackie paryskie donoszą... *Rozmaitości* 1828 nr 50. — J. Lelewel: Do L. Chodźki 13 listów z 1828-1833. Ogł. *Album Muz. Nar. w Rapperswyl.* Lw. 1876. — (Esquisse chronologique de l'histoire de la littérature polonaise. Rec.). *Pam. Warsz.* 1829 t. 4. — M.: (C. Malte--Brun: Tableau de la Pologne. Rec.). *Gaz. Pol.* 1830 nr 175-181. — J. Lelewel: Do L. Chodźki list dat.: Oblężona Warszawa, 4 września 1831. W: J. Lelewel: Dzieła. T. 1: Materiały autobiograficzne. Oprac. H. Więckowska. W-wa 1957. — Przyjęcie Dwernickiego w Paryżu. *Pam. Emigracji* 1832 cz. 1. — (La Pologne historique... Rec.). *Tyg. Emigracji Pol.* 1835 nr 5. — (Polska ozdobnicza. Rec.). *Orzeł Biały* (Bruksela) 1840 nr 24. — Zbiory L. Chodźki w Paryżu. *Noworocznik Demokratyczny.* Paryż 1842. — (Histoire de la Pologne. Rec.). *Wiad. Pol.* 1855 nr 2. — J. B. Zaleski: Do L. Chodźki 4 listy z 1858-1866. Ogł. *Przegl. Powsz.* 1898 t. 60. — J. B. Zaleski: Do L. Chodźki 5 listów z 1859, 1864-1866. Ogł. *Przew. Nauk. i Lit.* 1901-1902; przedr. w: Korespondencja. T. 5. Lw. 1902. —

Enc. powsz. Orgelbranda. T. 5 (1860). — Mochnacki i L. Chodźko. *Gaz. Pol.* 1863 nr 181. — C. Norwid: Do L. Chodźki list z 2 czerwca 1866. Ogł. S. Pigoń: Listów C. Norwida garść trzecia. *Myśl. Nar.* 1936 nr 21. — Nekrologi: W. P. *Gaz. Nar.* 1871 nr 132; *Gaz. Pol.* 1871 nr 73; *Rocz. dla Archeologów, Numizmatyków i Bibliografów Pol.* Kr. 1871; A. C.: Zmarli na wychodztwie od 1870-1872. *Roczn. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. Rok 1870-1872.* Poz. 1872. — (Historia domu Rawitów-Ostrowskich. Rec.): K. Kantecki. *Gaz. Lw.* 1873 nr 261-262; *Czas* 1873 nr 264. — A. E. Odyniec: Wspomnienia z przeszłości. *Kronika Rodz.* 1879 nr 16-17; przedr. w: Wspomnienia z przeszłości opowiadane Deotymie. W-wa 1884. — A. Wernicki: Leonard Chodźko i jego prace. Krótki rys biograficzny i naukowy. *Tydzień Pol.* 1879 nr 16-42; wyd. osob. Lw. 1880. [Rec.: *Gaz. Nar.* 1879 nr 290].—

W. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza. T. 2. Poz. 1892. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 12 (1894). — C. Jankowski: Powiat oszmiański. Materiały do dziejów ziemi i ludzi. T. 2. Kr. 1897. — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 3. Kr. 1899-1900. — L. Gadon: Emigracja polska w pierwszych latach po upadku powstania listopadowego. T. 1-3. Kr. 1901-1902. — B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 1. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — W. Mickiewicz: Emigracja polska 1860-1890. Kr. 1908. — F. Jaworski: Pierścienie historyczne. *Na ziemi naszej* (dod. lit. nauk. *Kur. Lw.*) 1911 nr 8. —

J. Tretiak: Leonard Chodźko. Autentyczne pismo Kościuszki. W: Finis Poloniae! Historia legendy maciejowickiej i jej rozwiązanie. Kr. 1921. — J. Iwaszkiewicz: Smutna karta z historii czasów paskiewiczowskich. *Przegl. Warsz.* 1922 nr 6. — A. Lewak: Źródła raperswilskie do historii nowożytnej. *Przegl. Współcz.* 1931 t. 39 nr 116. — J. Korpała: Za kulisami młodej Warszawy literackiej przed powstaniem listopadowym. *Pam. Lit.* R. 28 (1931) i odb. — L. Rac: Konfederacja Narodu Polskiego. Z dziejów

Wielkiej Emigracji. *Przegl. Hist.* 1934. — W. Borkowska. *Pol. słownik biogr.* T. 3 (1937). — A. Wojtkowski: L. Chodźki plan bibliografii historii Polski. (Streszcz.). *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1937 i nadb.— L. Janowski: Słownik bio- bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939. —
M. Czapska: Przyjaciele Francuzi. W: Szkice mickiewiczowskie. Londyn 1963. — S. Kalembka: Prasa Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Zarys dziejów wydawniczych 1832-1863. *Roczn. Bibl.* 1963 z. 1/2. — Z. Kawyn-Kurzowa: Język filomatów i filaretów. Przyczynek do dziejów języka polskiego XIX wieku. Słowotwórstwo i słownictwo. Wr. 1963. — M. Straszewska: U początków życia literackiego wielkiej emigracji. *Przegl. Hum.* 1963 nr 6. — M. Żychowski: Ludwik Mierosławski. W-wa 1963.

CHODŹKO MICHAŁ BOREJKO (1808—1879)

Pseud. i krypt.: Jeden z emisariuszów; M.***; +++.

Poeta, tłumacz.

Ur. w 1808 w Krzywiczach, pow. wilejski, na Litwie; syn Jana (pisarza „Jana ze Świsłoczy") i Klary z Korsaków, a młodszy brat Aleksandra. Pochodził z rodziny szlacheckiej. Szkołę średnią ukończył w Mińsku, później studiował na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Wileńskiego. Należał do Towarzystwa Filaretów. Ukończywszy studia gospodarował na wsi i brał udział w konspiracji przygotowującej powstanie na Litwie. W powstaniu walczył w wielu bitwach i potyczkach. Po przejściu na Litwę korpusu generała Antoniego Giełguda został kapitanem 12 pułku ułanów. Po upadku powstania był więziony przez parę miesięcy w Kłajpedzie, później emigrował do Francji. Przebywał w Besançon, następnie w Paryżu. Był zwolennikiem emigracyjnej polityki Joachima Lelewela. W maju 1832 został członkiem Towarzystwa Litewskiego i Ziem Ruskich, następnie został przyjęty do międzynarodowej loży masońskiej „Les Trinités Indivisibles" oraz do polskiej wenty karbonariuszów paryskich. Przy końcu 1832 został członkiem związku Zemsta Ludu i z jego ramienia brał udział w 1833 w wyprawie Zaliwskiego do Polski. Po nieudanej akcji wrócił w roku następnym do Paryża. W 1837 przez krótki czas należał do Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W 1837-1848 był członkiem zarządu paryskiej sekcji Zjednoczenia Emigracji Polskiej; w 1838 należał do zespołu redakcyjnego czasopisma *Polak*. Po powrocie do Francji osiadł w Paryżu i zaliczał się do radykalnego odłamu emigracji. Zmarł 2 maja 1879.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wyprawa do Polski w r. 1833 przez Jednego z emisariuszów. Paryż 1835.

2. Cinquième anniversaire de la révolution polonaise. Paryż 1836.

3. Dziesięć obrazów z wyprawy do Polski 1833 r. 1834-1835. Poema z muzyką do dwóch pieśni i czterema portretami. Paryż 1841.

Wyd. bezimiennie; przypisy L. Królikowskiego. Portrety J. Zaliwskiego, Sz. Konarskiego, A. Zawiszy, M. Wołłowicza.

4. Nowy dodatek do Polski odradzającej się przez Joachima Lelewela, wydanej w Brukseli roku 1843. Paryż 1843.

5. Dwa akty. Paryż 1845.

Wyd. bezimiennie; poemat dedykowany A. Mickiewiczowi.

6. Szymon Konarski. Poema dramatyczne. Obraz I. Śmierć księdza Trynkowskiego. Paryż 1845. (Wyd. bezimiennie).

7. Oni to my. Wiersz. Paryż 1848.

8. Oświadczenie (co do organizującej się legii polskiej w Mediolanie). Paryż (1848).

9. Siedm listów o legionie polskim we Włoszech przez M. * * *. Poz. 1850. Wyd. nast.: Paryż 1857.

10. Kongres i amnestia. Paryż 1856.

Dwa wiersze. Utwór mylnie przypisywany J. Słowackiemu, Z. Krasińskiemu i L. Siemieńskiemu.

11. Jezioro cudów. Poemat chrześcijański. Paryż 1857.

12. Artur Zawisza i Michał Wołłowicz. Paryż 1859 *Usque ad finem. Żywoty narodowe z ostatnich lat stu.*

13. Noc pielgrzyma. Urywek z poematu Ducha. Paryż (1861).

14. Adam Mickiewicz i legion polski we Włoszech. Czterdziestego ósmego lata wspomnienie. Paryż 1862.

15. Żywot Rajmunda Rembielińskiego. Paryż 1862.

16. Zapowiedź poematu nowego. Człowiek wobec Boga i Przyrody. Legenda o Madeju z XVI stulecia ofiarowana dla dorastającego pokolenia. Paryż 1876.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach: *Głos Wolny* (Londyn; 1866, 1869), *Narodowość* (Paryż; 1842), *Polak* (Paryż; red. 1838).

Przekłady

1. F. Lamennais: Wieszczby Lamennego. Ogł. prospekt i fragm. pt. Uczta królów. Paryż 1843.

Przekł. Paroles d'un croyant.

2. J. G. Byron: Mazepa. Poemat ... Przekład wolny na wiersz polski. Paryż (1860) (razem z poz. 3).

3. A. M. Lamartine: Śmierć Jonathana syna Saulowego. Urywek z Tragedii biblijnej. Przekład wolny. Wyd. razem z poz. 2.

4. J. G. Byron: Manfred. Poemat ... Przekład wolny na wiersz polski. Paryż ok. 1860.

Listy i materiały

1. Do A. Mickiewicza 19 listów z 1848 i jeden list do A. Towiańskiego z 1846. Ogł. S. Szpotański: Adam Mickiewicz i jego epoka. T. 3. Działalność polityczna Mickiewicza. Aneksy. W-wa 1922 s. 141-142, 168-188.

2. Do I. Klukowskiego b. d. (1848). Ogł. W. Mickiewicz: Korespondencja Adama Mickiewicza. T. 3. Paryż 1876. Przedr. H. Lutzowa, zob. poz. 3.

3. Do J. N. Siodołkowicza 4 listy, dat. Florencja, 19 września, 23 września i 14 października 1848; Livorno, 16 października 1848. Ogł. H. Lutzowa: Listy legionistów Adama Mickiewicza z lat 1848-1849. Wr. 1963.

4. Do J. I. Kraszewskiego z 1876. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6492.

5. Pamiętnik wyprawy do Polski 1833 r., spisany z notatek po powrocie do Paryża 1835-36. Rkps znajdował się w zbiorach raperswilskich Bibl. Nar.; zniszcz. 1944.

Por. Twórczość poz. 1, 3.

OPRACOWANIA

(Wyprawa do Polski w r. 1833. Rec.). *Nowa Polska* 1835. — J. Lelewel: 3 listy do M. Chodźki. W wyd.: Nowy dodatek do Polski odradzającej się... Paryż 1843. — Korespondencja w sprawie Legionu Polskiego we Włoszech z 1848-1849. Ogł. H. Lutzowa: Listy legionistów Adama Mickiewicza z lat 1848-1849. Wr. 1963. — (Jezioro cudów. Rec.). *Przegl. Poz.* 1858 t. 25. — F. H. L. (Lewestam): (J. G. Byron: Mazepa. Rec.). *Gaz. Codz.* 1860 nr 113. — A. Giller: Historia powstania narodu polskiego w 1861-1864 r. T. 3-4. Paryż 1867-1871. — A. Wernicki: Leonard Chodźko i jego prace. Krótki rys biograficzny i naukowy. *Tydzień Pol.* 1879 nr 16-42; wyd. osob. Lw. 1880. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 12 (1894). — W. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza. T. 3-4. Poz. 1894-1895; wyd. nast. t. 1-2. Poz. 1929-1931. — L. Gadon: Emigracja polska w pierwszych latach po upadku powstania listopadowego. T. 1-3. Kr. 1901-1902. — B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 1-2. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. —

A. Lewak: Katalog rękopisów Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu. Kr. 1931. — M. Janik: Motyw zemsty ludu w poezji polistopadowej. *Pam. Lit.* R. 32 (1935); odb. Lw. 1935; przedr. w: Na drogach myśli ludowej. Lw. 1936. — K. Morawski: Polacy i sprawa polska w dziejach Italii w latach 1830-1866. W-wa 1937. — W. Rębalski. *Pol. słownik biogr.* T. 3 (1937). — L. Janowski: Słownik bio- bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939. —

H. Mogilska: Wspólna własność ziemi w polskiej publicystyce lat 1835-1860. W-wa 1949. — S. Kieniewicz: Konspiracje galicyjskie 1831-1845. W-wa 1950. — H. Batowski: Legion Mickiewicza w kampanii włosko-austriackiej 1848 roku. W-wa 1956 *Prace Komisji Wojskowo-Hist. MON* S. A nr 7. — H. Batowski: Wstęp. W: Legion Mickiewicza. Wybór źródeł. Wr. 1958. — A. Zieliński: Emigracyjny „Dziennik Narodowy" wobec zagadnień literatury polskiej. *Prace Polon.* S. VIII (1962). — M. Tyrowicz: Towarzystwo Demokratyczne Polskie 1832-1863. Przywódcy i kadry członkowskie. Przewodnik bibliograficzny. W-wa 1964.

CHOJECKI EDMUND (1822–1899)

Pseud. i krypt.: Charles Edmond; E. Ch...; Ed. Ch.; Edmund Ch.; Jean Dhasp; Un Polonais; Tibul Jules; Jules Tibyl.

Poeta, powieściopisarz, dramaturg, publicysta.

Ur. 16 listopada (15 października?) 1822 w Wiskach na Podlasiu; syn Andrzeja i Karoliny z Taszyckich. Kształcił się w Gimnazjum Gubernialnym w Warszawie, razem z Felicjanem Faleńskim, Kazimierzem Kaszewskim i Wacławem Szymanowskim. W 1841 był przez kilka miesięcy sekretarzem teatrów warszawskich oraz redagował *Echo*, dodatek do *Gazety Warszawskiej*, gdzie wydrukował *Kartoflę* Mickiewicza. W 1843 odbył wycieczkę na Krym w towarzystwie Ksawerego Branickiego. W drugiej połowie 1844 wyjechał do Paryża. W czerwcu 1845 udał się do Pragi, aby pogłębić swoją znajomość spraw słowiańskich. W 1846-1847 pisywał artykuły do *Revue indépendante*. W 1848 uczestniczył w Zjeździe Słowiańskim w Pradze jako jeden z delegatów Rady Narodowej Lwowskiej. Ścigany przez władze austriackie, powrócił do Paryża, tam nawiązał bliskie stosunki z Fryderykiem Chopinem. W 1849 czas jakiś był współpracownikiem i sekretarzem redakcji *La Tribune des Peuples*. Z powodu współpracy z redakcją *La Voix du Peuple*, dziennika socjalistycznego Pierre Joseph Proudhona, wszedł w konflikt z policją francuską i został zmuszony do opuszczenia Francji. Wyjechał do Egiptu i studiował tam języki wschodnie.

Następnie udał się do Włoch. Tu pozyskał względy księcia Napoleona, stryjecznego brata Napoleona III. Dzięki jego protekcji po krótkim pobycie w Szwajcarii powrócił w 1852 do Paryża. Po wybuchu wojny krymskiej w 1854 wstąpił jako ochotnik do armii Omera Paszy. W 1856 odbył podróż do Islandii jako sekretarz księcia Napoleona. W Paryżu nawiązał stosunki towarzyskie z przedstawicielami literatury i nauki francuskiej, jak Gustave Flaubert, bracia Goncourt, Albert Sorel i Georges Clemenceau. W 1860 był jednym z założycieli dziennika politycznego *Le Temps* i został prezesem jego rady nadzorczej. W roku następnym zerwał kontakt z P. J. Proudhonem z powodu różnicy poglądów na sprawę polską. Uzyskawszy obywatelstwo francuskie został bibliotekarzem przy ówczesnym Ministerium Algieru. W 1862 bawił z misją polityczną w Londynie. Tam nawiązał stosunki z Aleksandrem Hercenem. Podczas wystawy paryskiej w 1867 był komisarzem wicekróla Egiptu i wzorowo urządził dział egipski. Po 1870 pisał swoje utwory przeważnie w języku francuskim pod pseudonimem Charles Edmond. Zmarł 1 grudnia 1899 w Bellevue pod Paryżem.

TWÓRCZOŚĆ

1. Halina. Powieść z upłynionych czasów. Fragm. ogł. pt. Śpiew w powieści Halina. *Bibl. Warsz.* 1841 t. 2; całość ogł. *Bibl. Warsz.* 1842 t. 1.

2. Hanna. Powieść historyczna. *Bibl. Warsz.* 1845 t. 3-4.

3. Wspomnienia z podróży po Krymie. W-wa 1845.

Dedykacja: J. O. Księżnie Jadwidze Lubomirskiej ofiaruje Autor.

4. Gęśla. Wyd. J. N. Bobrowicz. Lipsk 1846. Wyd. tyt. Bruksela 1862.

Zawartość: Noc w Wenecji. (Fragm. pt. Wenecja. *Bibl. Warsz.* 1844 t. 4); Pokuta Szafrańca. Legenda. (Przedr. *Bibl. Warsz.* 1899 t. 4); Śmierć Żyżki. Śpiew historyczny; Ralf. Urywek z poematu. (Fragm. *Bibl. Warsz.* 1842 t. 2); Hiszpania. Fantazja; Sąd bocianów. Z podania ludowego; Dwa anioły; Pożegnanie rodziny; Odpływ.

5. Czechia i Czechowie przy końcu pierwszej połowy XIX stulecia. T. 1-2. Fragm. ogł. *Bibl. Warsz.* 1846 t. 4; całość wyd. Berlin 1846-1847.

Dedykacja: Rogerowi Raczyńskiemu na pamiątkę ubiegłych lat Autor.

6. La paix et la guerre. Lettre à M. Paul de Bourgoing (Ex-Ministre de France à Munich et à Saint-Petersbourg) en réponse à sa brochure sur La guerre d'idiome et de nationalité. Paryż 1849.

7. Rewolucjoniści i stronnictwa wsteczne. Berlin 1849. Wyd. nast.: pt. Rewolucjo-

niści i stronnictwa wsteczne w 1848 roku. Wyd. powtórne, przejrzane, z dodaniem wstępu o wypadkach obecnych przez L. Zienkowicza. (W serii:) Wizerunki polityczne dziejów państwa polskiego. Lipsk 1865 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 30.

8. Alkhadar. Ustęp z życia ojców naszych. T. 1-3. Paryż 1854. Wyd. nast.: wyd. 2 poprawne. T. 1-4. Lipsk 1869 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 55-58; t. 1-4 oprac. W. Hahn. Wr. 1949 *Powieści Pol. XIX w.*

9. La Florentine. Drame en 5 actes en prose précédé d'une lettre de P. J. Proudhon. Wyst. Paryż 1855; wyd. Paryż 1856; toż Paryż 1856 *Théâtre contemporain illustré* t. 9.

10. Réponse à M. Émile de Girardin, suivie de quelques mots aux croisés orthodoxes. Paryż 1855.

11. Voyage dans les mers du Nord à bord de la corvette „La Reine Hortense". Notices scientifiques communiquées par M. M. les membres de l'expédition. Paryż 1857. Wyd. nast.: Paryż 1863.

12. Les Mers polaires. Drame en 5 actes avec un prologue. Musique de M. Bovery. Paryż 1858 *Théâtre contemporain illustré.*

Przekł. czeski: F. L. Rieger: Vláda a láska. Drama v 5 jednáních. (Praga) 1863 *Bibl. divadelní* z. 38.

13. L'Africain. Comédie en quatre actes, en prose. Wyst. i wyd. Paryż 1860; toż Paryż 1860 *Théâtre contemporain illustré* t. 28.

Przekł. pol.: K. Godebski. Rkps Ossol. sygn. 5671/II.

14. La Pologne captive et ses trois poètes: Mickiewicz — Krasiński — Słowacki. Fragm. ogł. pt.: Anhelli. *La Revue contemporaine* 1862, 15 stycznia; De l'esprit poétique de la Lithuanie. Adam Mickiewicz. Tamże, 28 lutego; całość wyd. Lipsk 1864. (Wyd. bezimiennie).

15. Souvenirs d'un dépaysé. Paryż 1862.

Przekł. pol. pt. Prakseda. Powieść z czasów wojny tureckiej. *Kraj* 1869 nr 1-55; wyd. osob. Poz. 1885.

16. L'Aïeule. Drame en 5 actes et 6 tableaux. Wyst. i wyd. Paryż 1863. Wyd. nast.: Paryż 1864.

17. La Fantôme rose. Comédie en 1 acte. Paryż 1864 (?). Wyd. nast.: Paryż 1873.

18. L'Égypte à l'exposition universelle de 1867. Paryż 1867.

Przekł. pol. fragm. ogł. pt. Ustęp z dzieła pt. L'Égypte... *Gaz. Warsz.* 1882 nr 156-159, 161-162.

19. Morale et religion. Réponse à Mr E. Boissière. Strasburg 1867.

20. Le Dompteur. Drame en 5 actes et 6 tableaux. Paryż 1869. (Współautor: A. d'Ennery).

21. Patriotyzm i objawy jego u niektórych narodów. Rzecz wygłoszona na posiedzeniu Tow. Nauk. Pomocy w Paryżu. Paryż 1870. Wyd. nast.: Paryż 1872.

22. La Baronne. Drame en quatre actes en prose. Wyst. i wyd. Paryż 1871. (Współautor: E. Foussier).

23. Elsy. Miała być grana: Paryż 1872; Bordeau 1873.

Dedykacja: À Madame Noubar-Pacha.

24. Conte vénitien. Dedykacja dat. 10 grudnia 1874. Wyd. Paryż 1885.

25. Ce sont les secrès des dames défendues à révéler, publiés pour la I-re fois d'après les manuscrits du XVe siècle avec le facsimile, une introduction et un appendice par le Dr A. C*** et Charles Edmond. Paryż 1880.

26. Zéphyrin Cazavan en Égypte. Paryż 1880.

Powieść nagrodzona przez Akademię Francuską.

27. L'association générale d'Alsace-Lorraine par Charles Edmond, membre-adhérent de l'Association. Châteauroux 1881.

28. Harald. Paryż 1881 *Bibliothèque contemporaine.*

Przekł. pol. pt. Harald. Powieść. Cz. 1 ogł. *Gaz. Lw.* 1881 nr 60-67; całość cz. 1-2. *Gaz. Pol.* 1881 nr 145-153, 156-158, 160-176; wyd. osob. Paryż 1881. Wyd. nast. z przekł. Z. Sokołowskiej. Cz. 1-2. W-wa 1912 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 744-745.

29. Louis Blanc. Paryż 1882.

30. La Bûcheronne. Paryż 1883. Wyd. nast.: wyd. 7 Paryż 1890.

Przeróbka sceniczna wyst. Paryż 1889.

Przekł. pol. T. Z. pt. Drwalówna. Powieść. W-wa 1884; pt. Drwalka. Powieść. W-wa 1884 *Bibl. Romansów i Powieści.*

31. Le Ménage Hubert. Paryż 1884. (Współautor: J. Clarétie).

Przekład pol. Bronisławy K. pt. Dwa małżeństwa. *Kur. Codz.* 1885 dod.

32. Le Trésor du Guèbre. Paryż 1885.

Przekł. pol. pt. Życie i sen. *Tyg. Ilustr.* 1885 t. 1 nr 112-130; wyd. osob. W-wa 1885.

33. Rose Fleury. Paryż 1887.

34. Paul Rochebert. Paryż 1891.

35. Jean Dhasp. Paryż 1892.
Przekł. pol. M. Faleńskiej pt. Jan Dhasp. Powieść. *Tyg. Ilustr.* 1892 nr 105-115 (Dodatek); odb. W-wa 1892.

36. La Maison Cossemant et Cie. Paryż 1893.

37. Le Neveu du comte Sérédine. *Aurore* 1898 (?); wyd. osob. Paryż 1898.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach: *Ateneum* (tu: Dzień zaduszny. Nowela. 1881 t. 3), *Bibl. Warsz.* (1841-1846), *Echo* (red. 1841), *Gaz. Codz.* (1860-1861?), *Gaz. Lw.* (1881), *Gaz. Pol.* (1881), *Gaz. Warsz.* (1882), *Goniec Pol.* (1850), *Kraj* (Kr.; 1860), *Kraj* (Petersb.; tu m. in.: Patriotyzm i objawy jego u niektórych narodów. 1884 nr 14-16), *Niezapominajki* (tu: Kozak Ukrainiec. 1842), *Ognisko* (Bruksela; tu m. in.: Czym Słowiańszczyzna dzisiaj, czym jutro? 1866 nr 1), *Paris-Guide.* T. 2. Paryż 1867 (tu: La colonie polonaise, s. 1086-1098), *Le Peuple* (1848-1849), *Podarek dla Płci Pięknej.* W-wa 1850, *Przegl. Warsz.* (tu: Nie kocham. 1840 t. 1; Stan tegoczesny Czech pod względem ludności, zamożności i przemysłu. 1840 t. 3; Rzut oka na romans we Francji. 1840 t. 3), *Revue indépendante* (tu m. in.: Origines et antiquités de la race slave. 1847), *Le Temps* (współred. 1860), *La Tribune des Peuples* (współprac. 1849), *Tyg. Ilustr.* (1885, 1892), *Tyg. Mód i Powieści* (1898), *La Voix du Peuple* (1849-1850).

Rękopisy niektórych utworów znajdują się w zbiorach teatru „Comédie Française" w Paryżu.

P r z e k ł a d y

J. Potocki: Rękopis znaleziony w Saragossie... T. 1-6. Lipsk 1847. Wyd. nast.: wyd. 2 Lipsk 1857; ze wstępem J. Lorentowicza. T. 1-3. W-wa 1917 *Muzy. Bibl. Lit. i Artyst.*; t. 1-3 z przedmową M. Toporowskiego. W-wa 1950; oprac. L. Kukulski. W-wa 1956.

L i s t y

1. Do M. Trębickiej z 1845/46. Rkps Bibl. Jagiel.

2. Do redakcji Biblioteki Warszawskiej z 1848. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

3. Do C. Norwida z 1850 z Kairu. Ogł. *Goniec Pol.* 1850, 27 lutego.

4. Do George Sand 144 listy z 1855-1876. Rkpsy w Bibliothèque Historique de la ville de Paris, Paryż.

5. Do A. Dumasa (syna) 1 list b. d.; do G. Flauberta 10 listów z 1857-1877; do T. Gautier 2 listy; do V. Hugo 1 list b. d.; do K. A. Sainte-Beuve'a 5 listów z 1865-1867. Rkpsy w Bibliothèque Nationale, Paryż.

6. Do J. I. Kraszewskiego 7 listów z 1860 i b. d. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6462.

7. Do A. Zamoyskiego 2 listy z 1861. Ogł. A. Kraushar: Z niezbyt dawnych szpargałów. *Myśl Nar.* 1923 nr 18, 20, 22.

8. Do S. Buszczyńskiego 4 listy z 1866-1869 i 1874. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2064 t. 1, 2.

9. Do redaktora Kraju z 1885. *Kraj* 1885 nr 46. Przedr. z podobizną autografu podpisu: *Księga pam. ... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898).

OPRACOWANIA

M. Grabowski: Korespondencja literacka. T. 2. Wil. 1843 s. 19. — (Wspomnienia z podróży po Krymie. Rec.): W. N. *Przegl. Nauk.* 1845 nr 5; (K. Witte). *Bibl. Warsz.* 1845 t. 1. — (Czechia i Czechowie przy końcu pierwszej poł. XIX w. Rec.). *Demokrata Pol.* 1847/48 t. 11. — (La Florentine. Rec.): T. Gautier. *Le Moniteur universel* 1855, 3 grudnia; *Appel* 1855, listopad-grudzień; *Avenir* 1855, listopad-grudzień; *Gaz. Warsz.* 1856 nr 290, 293. — P. de Saint-Victor: (Les Mers polaires. Rec.). *Presse* 1858, czerwiec. — (L'Africain. Rec.): T. Gautier. *Le Moniteur universel* 1860, 14 sierpnia; 1861, 11 marca. — *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 5 (1860). — St. B.: (Alkhadar. Rec.). *Dzien. Lit.* 1862 nr 85. — F. Sarcey: (L'Aïeule. Rec.). *Le Temps* 1863, październik. — (La Pologne captive et ses trois poètes. Rec.): B. T. *Dzien. Lit.* 1864 nr 29; *Dzien. Lit.* 1864 nr 36-39. — (Rewolucjoniści i stronnictwa wsteczne. Rec.). *Ognisko* (Bruksela) 1866 z. 1. — (Prakseda. Rec.). *Dzien. Lit.* 1869 nr 10. — (Patriotyzm i jego objawy u niektórych narodów. Rec.): Al. W. *Głos Wolny* 1870 nr 239/240; Dr Omega (J. I. Kraszewski). *Tydzień* (Drezno) 1870 nr 31; Odczyt ob. Edm. Chojeckiego w Paryżu. *Głos Wolny* 1870 nr 237/238. — J. I. Kr. (Kraszewski): (Alkhadar. Rec.). *Tydzień* (Drezno) 1870 nr 8. — T. T. Jeż (Z. Miłkowski): (La Baronne. Rec.).

Kłosy 1872 nr 340. — (H. Perzyński): Ślady życia. *Opiekun Dom.* 1873 nr 17. — F. Sarcey: (L'Aïeule. Rec.). *Le Temps* 1873, 24 lutego. — Wielisław (E. Skrodzki): Wieczory piątkowe. Wspomnienia z literackiego świata Warszawy. *Bluszcz* 1877 nr 33; przedr. pt. Salon pani Lewockiej. W: Wieczory piątkowe i inne gawędy. Oprac. M. Opałek. W-wa 1962. — Listy z Paryża. *Ojczyzna* 1875 nr 74. —

H. Sienkiewicz: Rodak nasz Edmund Chojecki... *Gaz. Pol.* 1880 nr 140; przedr. w: Pisma. W układzie I. Chrzanowskiego. T. 45: Publicystyka. T. 5. Lw. 1937. — T. Hodi (Tokarzewicz): Edmund Chojecki. Fragmenty literackie. *Dod. Mies. do Przegl. Tyg.* 1882 t. 1. — Nekanda (M. E. Trepka): Kronika paryska. *Kłosy* 1883 nr 944. — A. N.: (Prakseda. Rec.). *Przegl. Lit. i Artyst.* 1885 nr 14/15. — Aër (A. Rzążewski): Kilka słów do portretu E. Chojeckiego. *Tyg. Ilustr.* 1885 nr 111; sprostowanie nr 113. — P. Chmielowski: Edmund Chojecki. *Złota przędza.* T. 3. W-wa 1886. — (La Bûcheronne. Rec. teatr.): Un Badaud. *Le Figaro* 1889, 13 listopada; F. Sarcey. *Le Temps* 1889, 18 listopada. — (Drwalówna. Rec.): Castus. *Kur. Codz.* 1889 nr 320; *Dzien. Pol.* 1889 nr 323; *Gaz. Lw.* 1889 nr 266, 289; *Kłosy* 1889 nr 1273. — A. Pług (A. Pietkiewicz): Edmund Chojecki. *Kłosy* 1889 nr 1269. — E. P. (Przewóski): U Charles Edmonda. *Kur. Codz.* 1889 nr 335. — A. Rajchman: Edmund Chojecki. *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1889 nr 315. — S. Rzewuski: Edmund Chojecki (Charles Edmond). *Tyg. Ilustr.* 1889 nr 359. — K. Waliszewski: Karol Chojecki (Charles Edmond). Sylwetka literacka. *Przegl. Lit. Dod. do Kraju* 1889 nr 38-40. — X.: Edmund Chojecki. *Kur. Codz.* 1889 nr 259. — Edmund Chojecki (Charles Edmond). *Goniec Lw.* 1890 nr 57. — (Jan Dhasp. Rec.): H. Biegeleisen. *Przegl. Tyg.* 1892 nr 23; -wg.- (W. Gomulicki). *Kur. Codz.* 1892 nr 154. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 12 (1894). — Kronika. Edmund Chojecki. *Gaz. Lw.* 1894 nr 234. — W. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza. T. 4. Poz. 1895. — Notatki literacko-artystyczne. Dymisja Chojeckiego. *Gaz. Lw.* 1896 nr 32. — Stef. Krz. (Krzywoszewski): (Alkhadar. Rec.). *Kraj* 1897 nr 48. — (Le Neveu du comte Sérédine. Rec.): G. R. *Le Temps* 1898; P. Véron. *Journal illustré* 1898; *Bulletin Polonais littéraire, scientifique et artistique* 1898 nr 122; *L'Aurore* 1898; *Charivari* 1898. —

Nekrologi: Z. D. (Dębicki). *Głos* 1899 nr 49; Z. Dębicki. *Tyg. Ilustr.* 1899 nr 50; (Tr.). *Wędrowiec* 1899 nr 49; W lot. *Tyg. Nar.* 1899 nr 12; *Biesiada Lit.* 1899 nr 50; *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1899 nr 845; *Gaz. Lw.* 1899 nr 278; *Gaz. Warsz.* 1899 nr 323; *Prawda* 1899 nr 49; *Zgoda* (Chicago) 1899 nr 52; Č. (A. Černy). *Slovanský přehled* 1900; A. de Gubernatis. *Revue Encyclopédique Larousse* X, 57 (20 stycznia 1900). — (Czechia i Czechowie przy końcu pierwszej poł. XIX w. Rec.). *Kraj* 1900 nr 5. — Od.: Z dawnych wspomnień. *Kraj* 1900 nr 4. — S. Demby: Chojecki Edmund. W: Album pisarzy polskich (współczesnych). W-wa 1901. — W. Mickiewicz: Przedmowa wydawcy. W: A. Mickiewicz: Trybuna Ludów. W-wa 1907. — W. Rettinger: (J. Potocki: Rękopis znaleziony w Saragossie. Rec.). *Wiad. Pol.* 1918 nr 171. —

A. C.: Anatol France i Karol Edmund Chojecki. *Gaz. Warsz.* 1924 nr 352. — L. Bartou: Anatole France commis-bibliothécaire au Sénat. *La Revue de Paris* 1924, 1 grudnia, s. 481-490. — G. Suarez: La vie orgueilleuse de Clemenceau. Paryż 1930 s. 273-277. — Ch. Aubriant: Charles Edmond. Équilibriste politique et littéraire. *L'Esprit français* 1931, 10 października i 10 listopada. — G. Suarez: Soixante années d'histoire française. Paryż 1932. — J. Veran: Un journaliste oublié. Charles Edmond. *Comoedia* 1932, 4 grudnia. — Z. L. Zaleski: Les relations polonaises de Flaubert. W: Attitudes et destinés. Paryż 1932. — A. Jungermanówna: Karol Edmund Chojecki. *Kur. Lit.-Nauk.* 1933 nr 39. — J. et J. Tharaud: Un ami des Goncourt et de Flaubert: Charles Edmond. *Nouvelles littéraires* 1933, 5 sierpnia. — Ch. Braibant: Le secret d'Anatole France. Paryż 1935. — M. Gembarzewski: Poprzednicy „Konrada". *Prosto z mostu* 1935 nr 14. — M. Janik: Motyw zemsty ludu w poezji polistopadowej. Lw. 1935; przedr. w: Na drogach myśli ludowej. Lw. 1936. — A. Chojecki. *Pol. słownik biogr.* T. 3 (1937). — A. Nowaczyński: Dziadek zwycięstwa (Edmund Chojecki). *Kronika Polski i Świata* 1938 nr 40. —

W. Hahn: Wstęp do wyd.: Alkhadar. T. 1. Wr. 1949. [Rec.: R. Kaleta. *Zeszyty Wr.* 1950 nr 1-2 i odb.; A. Sowiński: „Alkhadar" — stara powieść społeczna. *Nowa Kultura* 1951 nr 4]. — J. Maciejewski: Wielkopolskie ścieżki wiersza Słowackiego „Do autora Trzech psalmów". *Przegl. Zach.* 1949 nr 11; przedr. pt. Wielkopolskie ścieżki „Odpowiedzi". W: Słowacki w Wielkopolsce. Szkice i materiały. Wr. 1955 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 27. — J. W. Gomulicki: Edmund Chojecki. W: J. Tuwim: Księga wierszy pol-

skich XIX wieku. T. 2. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — H. STANKOWSKA: „Alkhadar" E. Chojeckiego. *Wyższa Szkoła Pedag. w Opolu. Zeszyty Nauk. Hist.-lit.* 1957 nr 1. — M. INGLOT: „Alkhadar" E. Chojeckiego na tle literatury polskiej lat 1832-1850. *Pam. Lit.* R. 50 (1959) z. 1. — B. ZAKRZEWSKI: Wokół zagadki wydania „Do autora Trzech psalmów". *Juliusz Słowacki w stopięćdziesięciolecie urodzin. Materiały i szkice.* W-wa 1959. — F. GERMAN: W kręgu poetów. W: Chopin i literaci warszawscy. W-wa 1960. — M. INGLOT: Realia Fantazego. *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr.* S. A. *Nauki Spol. Prace Lit.* II nr 32. Wr. 1961. — Z. MARKIEWICZ: Czy Vigny znał „Anhellego"? Z rozważań komparatysty. *Księga pam. ku czci S. Pigonia.* Kr. 1961. — K. WYKA: Pan Tadeusz. Studia o poemacie. W-wa 1963 *Historia i Teoria Literatury. Studia. Hist. Lit.* 1. — Z. MARKIEWICZ: Udział Proudhona w akcji antypolskiej. *Wiadomości* (Londyn) 1964 nr 6. — Z. MARKIEWICZ: Charles Edmond (Chojecki), voyageur et cosmopolite Oublié. *Mélanges Jean-Marie Carré.* Paryż 1964. — Z. MARKIEWICZ: Les relations de Charles Edmond Chojecki avec Herzen et les émigrés russes. *Annali dell'Istituto Universitario Orientale. Sezione slava* t. 7 (1964). — Z. MARKIEWICZ: La servitude sans grandeur d'un écrivain bilingue (Ch. Edm. Chojecki). *Actes du VIe Congrès de l'Association de Littérature Comparée.* Haga 1966.

CHOŁONIEWSKI STANISŁAW (1791—1846)

Pisarz-moralista, tłumacz.

Ur. 23 marca 1791 w rodzinnym Janowie, pow. lityński na Podolu; syn Rafała, miecznika koronnego, i Katarzyny z Rzyszczewskich. Pochodził z zamożnej rodziny szlacheckiej z tytułem hrabiowskim. Nauki pobierał w domu, wyłącznie w języku francuskim, pod kierunkiem Jana Witwickiego, ojca poety Stefana. Studia uniwersyteckie odbył w Wilnie na wydziale prawnym. W tym okresie przyjaźnił się z Janem Potockim. W 1810 wrócił do Janowa. W 1812 przebywał w Petersburgu i tam wstąpił do loży masońskiej. W tym okresie postanowił oddać się służbie dyplomatycznej i w tej sprawie czynił starania u cesarza Aleksandra I, przebywając w Warszawie w 1815. W roku następnym wyjechał ponownie do Petersburga, gdzie został urzędnikiem Ministerium Spraw Zagranicznych i kamerjunkrem dworu. W Petersburgu zawarł znajomość z Józefem de Maistre i Zachariaszem Wernerem. Jego starania o posadę dyplomatyczną przy poselstwie rosyjskim w Paryżu lub w Bernie nie odniosły skutku. Po krótkim pobycie w Janowie odbył podróż do Wilna, dokąd odwiózł siostrę Cecylię, która wstąpiła do zakonu wizytek. W jesieni 1818 wyjechał za granicę. Przebywał w Wiedniu, Paryżu, Wenecji i Padwie. W Wiedniu zaprzyjaźnił się z Fryderykiem Schleglem, z którym później prowadził korespondencję. W Paryżu uczęszczał na wchodzące w modę konferencje religijne. W 1819-1820 przebywał w Janowie przy chorym ojcu.

W 1820, po śmierci ojca, postanowił wstąpić w Rzymie do seminarium duchownego. W 1821 udał się do Wiednia, aby tu przygotować się do przyszłych studiów teologicznych. W 1822 był w Dreźnie, gdzie poznał J. W. Goethego. Pobyt w Wiedniu przeciągnął się do 1824. W tym okresie, dla poratowania zdrowia, spędzał miesiące letnie w miejscowościach kuracyjnych (Karlsbad, Eger, Cieplice). W 1824 wrócił do Janowa. Zawarł bliższą znajomość z Henrykiem Rzewuskim. Na wiosnę 1827 udał się do Rzymu i wstąpił do Akademii Duchownej, a w dwa lata później otrzymał święcenia kapłańskie. W 1830 zaprzyjaźnił się w Rzymie z A. Mickiewiczem. W 1832 otrzymał stopień doktora filozofii i godność szambelana papieskiego. Pod koniec 1832 powrócił na Podole i został dziekanem katedralnym kapituły i kaznodzieją w Kamieńcu. W tym okresie odbywał letnie wycieczki do Janowa oraz Odessy i na Krym. W 1838 odbył podróż do Petersburga. W tymże roku został mianowany kanonikiem-prałatem. W 1840 należał do deputacji szlachty podolskiej, wezwanej do Kijowa dla złożenia

hołdu cesarzowi Mikołajowi. Przyjaźnił się z J. I. Kraszewskim, w którego *Athenaeum* drukował swoje artykuły i utwory literackie. W 1842 został administratorem diecezji kamienieckiej. Zmarł w Janowie 3 września 1846.

TWÓRCZOŚĆ

1. Nauka przy pogrzebie JW. Hr. Michała Grocholskiego. (Berdyczów 1833).

2. Considération sur la prospérité morale des colonies de la Nouvelle Russie. Powst. 1837. Rkps. Nie wyd.

3. Opis podróży kijowskiej odbytej w 1840 roku. Z rękopismu wyd. dr Ant. J. (A. J. Rolle). *Przew. Nauk. i Lit.* 1886; odb. Lw. 1886.

4. Sen w Podhorcach. Wyciąg z dziennika życia mego. *Athenaeum* 1842 t. 3; odb. pt. Sen w Podhorcach. Wil. 1842. Wyd. nast.: wyd. tyt. Wil. 1847; wyd. 2 Kr. 1888 *Nowa Bibl. Uniwersalna*. Fragm. usunięty przez cenzurę ogł. E. Heleniusz (Iwanowski): Pamiątki polskie różnych czasów. T. 2. Kr. 1888 s. 677-698.

5. Dwa wieczory u pani starościny Olbromskiej. Wil. 1843. Przedr. zob. poz. 10.

D e d y k a c j a: Bratu i Przyjacielowi ściślejszym braterstwem serc z sobą połączonemu, Gabrielowi Rzyszczewskiemu, na pamiątkę wesołych chwil błogiej przeszłości poświęca Autor.

6. Artykuł nadesłany. Obraz z galerii życia mego. (Poprzedzony listem S. Witwickiego do wydawcy). Lipsk 1846. (Wyd. bezimiennie). Wyd. nast.: wyd. 2 wyd. J. N. Bobrowicz. Lipsk 1857; wyd. tyt. Bruksela 1862 *Bibl. Dom.* t. 30 cz. 1.

7. Odpowiedzi... na dwa pytania: 1) Co znaczy słowo p o s t ę p l u d z k o ś c i w duchu nauki Chrystusowej? 2) Jak zabezpieczyć sobie zbawienie w stanie małżeńskim? Z dodatkiem legendy wschodniej Słowik i róża. Wil. 1847.

8. Pisma pośmiertne. T. 1-2. Wyd. J. N. Bobrowicz. Lipsk 1851. Wyd. nast. tyt.: wyd. 2 Lipsk 1858; wyd. nowe Bruksela 1862 *Bibl. Dom.* t. 9.

Z a w a r t o ś ć: t. 1: Notaty zmarłego przyjaciela szkolnego; Wyjątek z dziennika życia mego; Treść pamiętników niektórych przyjaciół młodości mojej; Memoranda, czyli żywot Stęplowskiego; Wody krzeszowickie; Pamiątki z dziennika życia mego; t. 2: Magnificat; Soliloquia P. Baltazara Radwańskiego; Wiersze; Wieczory i przechadzki rzymskie. (*Athenaeum* 1851 t. 3).

9. Kazania. T. 1-2. Wyd. J. Badeni. Kr. 1888. Wyd. nast.: Kr. 1902.

10. Obrazy z galerii życia mego. Wyd. J. Badeni. Lw. 1890.

Z a w a r t o ś ć: poz. 5; Potajemne usiłowania skrzywienia opinii narodowej w prowincjach naszych za pomocą periodycznego piśmiennictwa. (Dat. 1843, lipiec); Proroctwo Józefa de Maistre w Petersburgu, przesłane Janowi Potockiemu r. 1810, sprawdzone w Uładówce R. P. 1841.

Artykuły, drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Athenaeum* (tu m. in.: Kilka słów o polemice chrześcijańskiej w przedmiotach moralno-filozoficznych. 1841 t. 6; Do redaktora Athenaeum. List pierwszy. 1843 t. 2), *Bibl. Warsz.* (tu: Dewocja p. generała Kunickiego. Wyjątek z listu... do J. I. Kraszewskiego. (Krytyka „Listopada" H. Rzewuskiego). 1846 t. 2), *Pam. Religijno-Moralny, Pielgrzym* (tu: Uwagi o stylu pod względem psychologicznym. 1842 t. 3; O wpływach racjonalizmu na tegoczesną literaturę i kunszta. 1842 t. 3).

Po śmierci pisarza ogł. wiersz: Na dawny obraz szkoły florenckiej. *Czas. Dod. Mies.* 1858 t. 9.

P r z e k ł a d y

1. F. Lamennais: Essais sur l'indifférance en matière de religion. Rkps. Jeden rozdział wyd. pt. Wstęp do dzieła o obojętności w przedmiocie religii. Petersb. 1821.

2. J. E. Veith: Narzędzia męki Chrystusowej. Wil. 1842.

3. J. E. Veith: Słowa nieprzyjaciół Chrystusa. Wil. 1843.

4. K. Borgo: Nowenna przygotowująca do uroczystości Przen. Serca Jezusowego. Poz. 1874.

Ponadto przekł. wiersza Michała Anioła Buonarrotiego, inc.: Pędząc burzliwym... *Athenaeum* 1842 t. 2; przedr. *Czas. Dod. Mies.* 1858 t. 9.

L i s t y i m a t e r i a ł y

1. Do M. Potockiej z 1839. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 4009.

2. Do J. I. Kraszewskiego 28 listów z 1842-1846 i 11 listów z 1844-1846. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6456, 6462.

3. Korespondencja w sprawie wychowania klasztornego panien. Rkps.

4. Dziennik podróży do Kijowa w r. 1827. Rkps.

5. Diariusz podróży z Kamieńca Podolskiego do Rzymu. Rkps powst. 1827.

6. Dzienniczek podróży do Sycylii. Rkps powst. 1831.

7. Dzienniczek podróży w głąb Krymu. Rkps powst. 1836.

Fragm. z bardzo obszernej korespondencji, pamiętników i notatek oraz wiadomości o utworach oryginalnych i przekładach w rkpsach podał J. Badeni: Ksiądz Stanisław Chołoniewski. Kr. 1888.

Bibliografię podaje Z. Stefanowska. *Dwieście lat literatury polskiej. Tom próbny.* W-wa 1958, IBL PAN, s. 17-20. (Maszynopis powielany).

OPRACOWANIA

Monografia: J. BADENI: Ksiądz Stanisław Chołoniewski. Kr. 1888. [Rec.: C. *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1889 nr 40].

(Sen w Podhorcach. Rec.): M. Gr. (GRABOWSKI). *Tyg. Petersb.* 1842 nr 64; przedr. w: Korespondencja literacka. T. 2. Wil. 1843 s. 225-230; J. I. KRASZEWSKI. *Athenaeum* 1842 t. 3; F. Z. (ZIELIŃSKI). *Bibl. Warsz.* 1842 t. 4; *Orędownik Nauk.* 1842 nr 46, 48; *Przegl. Nauk.* 1842 t. 3 nr 27. — M. Gr. (GRABOWSKI): (Rec. artykułów). *Tyg. Petersb.* 1842 nr 86, 89. — (Dwa wieczory u pani starościny Olbromskiej. Rec.): R.: List do wydawcy. *Tyg. Petersb.* 1844 nr 77/78; A. RENIER. *Tyg. Petersb.* 1844 nr 56; *Dzien. Mód Paryskich* 1844 nr 16. — JEDEN Z ZIOMKÓW X. STANISŁAWA: Nekrolog. *Tyg. Petersb.* 1846 nr 68. — J. I. KRASZEWSKI: X. Stanisław Chołoniewski. Nekrolog. *Athenaeum* 1846 t. 6; przedr. w: Okruszyny. T. 1. W-wa 1856; toż wyd. nowe. T. 1. Lw. 1876 s. 51-60. — J. M. MĘTLEWICZ: Kazanie na żałobnym nabożeństwie za duszę śp. ks. hr. S. Chołoniewskiego. *Pielgrzym* 1846 t. 4. — H. RZEWUSKI: Kilka słów odpowiedzi na list J. W. Księdza Chołoniewskiego do Pana Kraszewskiego pisany, a przez tegoż ogłoszony w zeszycie 66 Bibl. Warsz. *Pielgrzym* 1846 t. 3. — △ (L. ROGALSKI): W guberni radomskiej, powiecie miechowskim... *Gaz. Warsz.* 1853 nr 234. — A. TYSZYŃSKI: Rozbiory i krytyki. T. 1. Petersb. 1854 s. 115-126. — *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 5 (1860). —

P. CHMIELOWSKI: Henryk hr. Rzewuski. Studium literackie. *Niwa* 1877 z. 72; przedr. w: Nasi powieściopisarze. T. 1. Kr. 1887 s. 206-209. — ANTONI J. (A. J. ROLLE): Józef Ignacy Kraszewski i ksiądz S. Chołoniewski. *Przew. Nauk. i Lit.* R. 6 (1878); wyd. osob. Lw. 1878. — E. HELENIUSZ (IWANOWSKI): Pamiątki polskie z różnych czasów. T. 2. Kr. 1882. — T. DOBSZEWICZ: Wspomnienia z czasów, które przeżyłem. Kr. 1883 s. 121-122. — ANTONI J. (A. J. ROLLE): Z teki autografów. Listy ks. I. Hołowińskiego. *Kronika Rodz.* 1883 nr 20-21. — J. T. H. (HODI TOKARZEWICZ): Kurier literacki. Tryumwirat ukraiński. *Kraj* 1883 nr 47. — ANTONI J. (A. J. ROLLE): Z przeszłości. Ks. S. hr. Chołoniewski. *Kronika Rodz.* 1885 nr 17. — Dr Ant. J. (A. J. ROLLE): Wstęp. W wyd.: Opis podróży kijowskiej odbytej w 1840 roku. *Przew. Nauk. i Lit.* 1886 i odb. [Rec.: Z. HORDYŃSKI. *Kwart. Hist.* 1887 z. 1]. — J. BADENI: Ks. S. Chołoniewski w Rzymie. *Przegl. Powsz.* 1887 t. 16; 1888 t. 17. — J. BADENI: Młode lata księdza S. Chołoniewskiego. *Przegl. Powsz.* 1887 t. 14-15. [Rec.: Z. HORDYŃSKI. *Kwart. Hist.* 1887 z. 4]. — A. S. OLECHNOWICZ (A. S. CHOŁONIEWSKI): Wstęp. W wyd.: Sen w Podhorcach. Kr. 1888. — J. BADENI: Kapłańska i literacka działalność ks. S. Chołoniewskiego. *Przegl. Powsz.* 1888 t. 20; 1889 t. 21 i odb. [Rec.: C. *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1889 nr 40; Z. HORDYŃSKI. *Kwart. Hist.* 1889]. — J. BADENI: Od wydawcy. W wyd.: Kazania. T. 1. Kr. 1888. — ANTONI J. (A. J. ROLLE): Z korespondencji J. I. Kraszewskiego. *Niwa* 1888 t. 33. — C.: (Sen w Podhorcach. Rec.). *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1889 nr 40. — A. S. CHOŁONIEWSKI: Ksiądz S. Chołoniewski, kartka z dziejów literatury polskiej w latach 1840-1846. *Rocznik* (Sambor) 1889/90. — J. BADENI: Przedmowa w wyd.: Obrazy z galerii życia mego. Lw. 1890. —

P. CHMIELOWSKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 12 (1894). — A. ZIPPER: Zacharias Werner und die Familien Grocholski und Chołoniewski. *Spr. Gimn. Niem. we Lw.* Lw. 1896 i odb. — Ks. Chołoniewski o Goethem. *Tyg. Pol.* 1899 nr 44. — Ks. T. *Podręczna enc. kościelna.* T. 7/8 (1906). — J. GABRYL: Idee filozoficzne ks. S. Chołoniewskiego. *Ateneum Kapłańskie* 1911 t. 6; przedr. w: Polska filozofia religijna w wieku XIX. T. 2. W-wa 1914. — S. PIGOŃ: O Księgach narodu i pielgrzymstwa polskiego A. Mickiewicza. Kr. 1911 *Prace Hist.-Lit.* t. 1. — H. STRUVE: Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. Wyd. 2 w dwójnasób pomnożone. W-wa 1911. — G. KORBUT: Chołoniewski Stanisław. *Sto lat myśli pol.* T. 7 (1913). —

K. KUCHARSKI: Ofiara uprzedzeń literackich. Ks. S. Chołoniewski (1791-1846). *Alma Mater Vilnensis* z. 4 (1926). — W. MICKIEWICZ: Żywot Adama Mickiewicza. Wyd. 2. T. 2. Poz. 1931. — A. BAR: Zwolennicy i przeciwnicy filozofii Hegla w polskim czasopiśmiennictwie. (1830-

-1850). *Arch. Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce*. T. 5 (1933). — G. Korbut: Przyjaciel rzymski Mickiewicza. W: Szkice i drobiazgi historycznoliterackie. W-wa 1935. — A. Bar. *Pol. słownik biogr*. T. 3 (1937). — L. Janowski: Słownik bio- bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939. — S. Żółkiewski: Spór o Mickiewicza. Wr. 1952 *IBL. Studia Hist.-lit*. t. 16. — W. Kubacki: Religia smutku. (I). *Przegl. Hum*. 1960 nr 4. — M. Inglot: Poglądy literackie koterii petersburskiej w latach 1841-1843. Wr. 1961 *Prace Wr. Tow. Nauk*. S. A nr 73.

CHOMĘTOWSKI WŁADYSŁAW (1829–1876)

Inna forma nazwiska: Chomentowski.

Pseud. i krypt.: Kwiryn Władysław; W. C.; Wł. Ch.

Literat, wydawca źródeł historycznych.

Ur. 29 kwietnia 1829 we wsi Usarzew w Sandomierskiem, w rodzinie ziemiańskiej. Był synem Franciszka, radcy wojewódzkiego, i Konstancji z Orłowskich oraz młodszym bratem Aleksandry (późniejszej Borkowskiej). Uczył się w gimnazjum w Sandomierzu, później w gimnazjum na Lesznie w Warszawie, które ukończył w 1846. W uniwersytecie nie studiował. W 1861 został bibliotekarzem w Bibliotece Ordynacji Krasińskich, następnie także księgozbioru pozostałego po Konstantym Świdzińskim. Od 1868 razem z Władysławem Krasińskim kierował wydawnictwem Biblioteki Ordynacji Krasińskich. Gromadził materiały do dziejów obyczajowości w dawnej Polsce. Żonaty był z Niewiarowską. Zmarł w Warszawie 21 maja 1876.

TWÓRCZOŚĆ

1. Poezje w trzech obrazach. W-wa 1846.

2. Legendy polskie. Kr. 1862.

3. Władysław Biały, książę gniewkowski. *Kółko Dom*. 1863-1864.

4. Książę Krzysztof Zbaraski, koniuszy koronny. *Bibl. Warsz*. 1865 t. 3-4; odb. W-wa 1866.

5. Przygody księcia Marcina Lubomirskiego według autentycznych źródeł opowiedział... *Kółko Dom*. 1866 z. 4-18; wyd. osob. W-wa 1867. Wyd. nast.: W-wa 1887; wyd. tyt. W-wa 1888.

6. Dzieje teatru polskiego od najdawniejszych czasów do 1750 roku. Fragm. ogł. *Kronika Rodz*. 1868 nr 20, 23; całość wyd. W-wa 1870.

7. Dzieje niewiasty polskiej. Rkps. Fragm. pt. Stanowisko praktyczne dawnych niewiast. *Kronika Rodz*. 1871 nr 1-6; odb. W-wa 1872; fragm. pt. Niewiasty z XIV wieku. Ustęp z dziejów średniowiecznych. *Wieniec* 1872 t. 1 nr 11-23 (z przerwami); fragm. pt. Niewiasty i obyczaje słowiańskie i polskie w XII i XIII wieku. *Wiek* 1873 nr 5-83 (z przerwami).

8. Pamiętnik Feliksa hr. Łubieńskiego, ministra sprawiedliwości, skreślił i opracował... Fragm. ogł. *Kronika Rodz*. 1874 nr 14-22; całość wyd. W-wa 1874. Wyd. tyt. W-wa 1876; wyd. 2 W-wa 1890.

9. Pielgrzymki do Ziemi Świętej i sąsiednich krain. 1. Pielgrzymka do Ziemi Świętej Mikołaja Krzysztofa Radziwiłła. 2. Podróże po Europie, Azji i Afryce Tomasza Stanisława Wolskiego. W-wa 1874.

10. Synowie hetmańscy. Opowiadanie historyczne. *Bibl. Warsz*. 1876 t. 1-4; wyd. osob. t. 1-2. W-wa 1877.

Kopia rękopisu Bibl. Jagiel. sygn. 6243.

Artykuły, rozprawy i drobne przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bibl. Warsz*. (1858, 1860, 1864-1868, 1876; tu m. in.: rec. Legendy wieków V. Hugo. 1860 t. 2; Alfred Tennyson i jego dzieła. 1860 t. 4; Jan Ostroróg, wojewoda poznański, mówca i pisarz z czasów Zygmunta III. 1864 t. 3-4; Rodzina hetmana Jabłonowskiego. 1880 t. 2), *Czas. Dod. Mies*. (tu: Łucja z Bolonii. Legenda. 1860 t. 19), *Gaz. Pol*. (1865), *Kłosy* (1876), *Kłosy i kwiaty*. Kr. 1869 (tu: J. G. Byron: Oblężenie Koryntu. Fragm.), *Kółko Dom*. (1861-1866), *Kronika Rodz*. (1867-1874; pośmiertnie 1887), *Noworocznik (Kalendarz) ilustr. dla Polek* (tu: Święty Stanisław. Wyjątek z nie wydanego poematu: Mikołaj z Zębocina. 1865 s. 101-120), *Ognisko Dom*. (tu: Rozprawy o małżeństwie i wycho-

waniu w dziełach z drugiej połowy XVI i pierwszej XVII wieku. 1876 nr 1-4), *Przyj. Dom.* (tu m. in.: Bitwa z Tatarami na polach Kałusza. 1870 nr 8), *Tyg. Ilustr.* (tu: Władysław hrabia ordynat Krasiński. 1873 nr 277), *Wiek* (1873-1875; tu m. in.: Niewiasty i obyczaje słowiańskie i polskie w XII i XIII wieku. 1873 nr 5-83, z przerwami), *Wieniec* (tu m. in.: Stosunki domowe i społeczne w XIII wieku. 1872 t. 2 nr 102-104), *Zabawy przyjemne i pożyteczne, czyli zbiór powieści, poezji, komedii i podróży dla młodego wieku* (tu: Pamiętnik młodego chłopca. (Z angielskiego Jerzego Sargent). 1857 t. 4; Ptaszek. Powiastka. 1857 t. 5).

Przekłady

A. Tennyson: Helena, z Idyllów króla. *Bibl. Warsz.* 1860 t. 4.

Prace edytorskie

1. J. S. Jabłonowski: Dziennik... z oryginalnego rękopismu biblioteki ordynata hr. Krasińskiego. *Gaz. Pol.* 1865 nr 22-101 (z przerwami); wyd. osob. W-wa 1865.

2. Diariusz sejmu piotrkowskiego, R. P. 1565. Poprzedzony kroniką 1559-1562. Objaśnił W. Chomętowski. Wyd. W. Krasiński. *Bibl. Warsz.* 1868 t. 2; wyd. osob. W-wa 1868 *Bibl. Ordynacji Krasińskich. Rok 1868.*

3. F. Krasiński: Akta podkanclerskie 1569-1573. Cz. 1-3. Wyd. W. Krasiński, objaśnił przypiskami W. Chomętowski. W-wa 1869-1871 *Bibl. Ordynacji Krasińskich. Rok 1869-1871.*

4. J. K. Chodkiewicz: Korespondencje... poprzedzone opisem rękopismów z Archiwum Radziwiłłowskiego znajdujących się w Bibliotece Ordynacji Krasińskich połączonej z Muzeum K. Świdzińskiego. W-wa 1875 *Bibl. Ordynacji Krasińskich. Muz. K. Świdzińskiego* t. 1.

5. Materiały do dziejów rolnictwa w Polsce w XVI i XVII wieku, poprzedzone wiadomością o życiu i pismach Jana Ostroroga, wojewody poznańskiego. W-wa 1876 *Bibl. Ordynacji Krasińskich. Muz. K. Świdzińskiego* t. 2.

6. Zabytki języka polskiego z XV wieku w rękopismach Biblioteki Ordynacji Krasińskich. *Spr. Komisji Język. AU* t. 1 (1877) i odb.

Listy

Do C. Walewskiego 4 listy z 1868-1870 i b. d. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

OPRACOWANIA

(Przygody ks. Marcina Lubomirskiego. Rec.): F. H. L. (Lewestam). *Kłosy* 1861 nr 81; *Gaz. Warsz.* 1866 nr 274; W. A. Maciejowski. *Gaz. Pol.* 1867 nr 51. — W. Górski: (Książę Krzysztof Zbaraski. Rec.). *Tyg. Ilustr.* 1866 nr 345. — (Dzieje teatru polskiego. Rec.): W. Bogusławski. *Gaz. Pol.* 1869 nr 237; *Dzien. Lit.* 1869 nr 50; K. W. Wójcicki. *Bibl. Warsz.* 1870 t. 2. — S. Warnka: (Diariusz sejmu piotrkowskiego. Rec.). *Dzien. Lit.* 1868 nr 36-37. — St. Ch.: Do redakcji Kłosów. *Kłosy* 1869 nr 189. — W. Zakrzewski: (Akta podkanclerskie F. Krasińskiego. Rec.). *Dzien. Lit.* 1870 nr 18. — (Stanowisko praktyczne dawnych niewiast. Rec.): L. P. (Powidaj). *Przegl. Pol.* 1871/72 t. 3; P. Ch. (Chmielowski). *Opiekun Dom.* 1872 nr 27; W. A. Maciejowski. *Gaz. Pol.* 1872 nr 109. — W. A. Maciejowski: (Synowie hetmańscy. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1872 nr 109. — Literatura historyczna. *Wiek* 1875 nr 223. — (Korespondencje J. K. Chodkiewicza. Rec.). *Przegl. Lw.* 1875 t. 9. — (Pamiętnik F. hr. Łubieńskiego. Rec.): K. *Gaz. Pol.* 1876 nr 160; K. Wł. W. (Wójcicki). *Bibl. Warsz.* 1876 t. 1. — R. (K. W. Wójcicki): (Biblioteka Ordynacji Krasińskich. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1876 t. 2. — Nekrologi: A. G. *Bibl. Warsz.* 1876 t. 2; W. Korotyński. *Tyg. Ilustr.* 1876 nr 23; A. Pług (A. Pietkiewicz). *Kłosy* 1876 nr 570; *Kronika Rodz.* 1876 nr 11; *Kur. Codz.* 1876 nr 113; *Niwa* 1876 nr 12; *Tyg. Ilustr.* 1876 nr 22. — H. Lisicki: (Pamiętnik F. hr. Łubieńskiego. Rec.). *Kwart. Hist.* 1891. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 12 (1894). — M. Rulikowski. *Pol. słownik biogr.* T. 3 (1937).

CHWALIBÓG JÓZEF (1808–1841)

Filozof.

Ur. 18 marca 1808 we wsi Żuków, pow. złoczowski; syn Stanisława i Tekli z Żurowskich, byłej narzeczonej Tadeusza Kościuszki. Uczył się częściowo prywatnie, częściowo w gimnazjum lwowskim. Studiował filozofię, następnie prawo na Uniwer-

sytecie Lwowskim do 1829. Po ukończeniu studiów pracował w sądownictwie. W 1832 ożenił się z Józefą Lanikiewiczówną. Po śmierci trzech synów i żony odbył pielgrzymkę do Ziemi Świętej. W 1838 przez Kraków, Wiedeń, Florencję podążył do Rzymu, a stamtąd przez Ateny, Aleksandrię i Jaffę do Jerozolimy. W Ziemi Świętej zaprzyjaźnił się z księdzem Ignacym Hołowińskim. W 1839 wskutek choroby musiał przez Rzym wracać do Lwowa. Zmarł 14 lipca 1841 w Olszanicy. Pochowany we Lwowie.

TWÓRCZOŚĆ

Zarysy myślenia z wiary. Poz. 1846.

Tekst poprzedzony wierszem inc.: W jakimże pióro uchwyciłeś celu?...

Ponadto wiersze, drobne utwory prozą i listy z podróży, zob. Wyd. zbior.

Przekłady

(C. Gozzi): Turandot, księżniczka chińska. Drama. Przełożył wierszem miarowym z Szyllera... Wyd. zob. Wyd. zbior.

Przekład z przekł. niem. F. Schillera.

Wydania zbiorowe

Żywot wzorowy J. Chwaliboga, opisał i pisma jego zebrał i ułożył Prosper Chwalibóg. Lw. 1847. Wyd. nast. pt. Pisma... wydane i poprzedzone opisem żywota jego przez P. Chwaliboga. Lw. 1849.

Zawartość: Drobne utwory prozą i wierszem oraz listy do rodziny; Turandot; Listy z podróży do Syrii odbytej. W dodatku: Listy Tadeusza Kościuszki do Tekli Żurowskiej pisane r. 1791; w wyd. nast. także: Uwagi nad dziełem Bochwica.

OPRACOWANIA

S.: Przedmowa wydawcy. W wyd.: Zarysy myślenia z wiary. Poz. 1846. — P. CHWALIBÓG: Żywot wzorowy J. Chwaliboga. Lw. 1847; toż jako wstęp do wyd.: Pisma. Lw. 1849; przedr. S. Kościałkowski: Polacy a Liban i Syria w toku dziejowym. Bejrut 1949. — *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 5 (1860). — P. CHMIELOWSKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 12 (1894). — H. STRUVE: Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. Wyd. 2 w dwójnasób pomnożone. W-wa 1911. — F. GABRYL: Polska filozofia religijna w wieku XIX. T. 1. W-wa 1913. — J. S. BYSTROŃ: Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie. 1147-1914. Kr. 1930. — W. OGRODZIŃSKI. *Pol. słownik biogr.* T. 4 (1938). — S. KOŚCIAŁKOWSKI: Polacy a Liban..., jw.

CIESZKOWSKI AUGUST (1814–1894)

Pseud.: AUTEUR DU CRÉDIT ET DE LA CIRCULATION.

Filozof, publicysta.

Ur. 12 września 1814 w Suchej na Podlasiu; syn Pawła i Zofii z Kickich. Pochodził z zamożnej szlachty. W dzieciństwie stracił matkę, chorą na gruźlicę. Kształcił się w Warszawie, ukończył gimnazjum na Lesznie w czasie powstania listopadowego. W 1831 przed upadkiem powstania wyjechał na życzenie ojca do Krakowa i zapisał się na Uniwersytet Jagielloński. Po dwóch latach przeniósł się na uniwersytet berliński, gdzie pod kierownictwem Karola L. Micheleta zajął się studiami filozoficznymi. Na początku 1838 doktoryzował się w Heidelbergu, po czym wyjechał do Paryża, następnie do Anglii i Włoch. We Włoszech w 1839 spotkał się z Zygmuntem Krasińskim, z którym się zaprzyjaźnił. W 1840 powrócił do Warszawy. W 1841 należał do założycieli *Biblioteki Warszawskiej*. W 1842 osiadł w Dobrzyniu. W roku następnym wyjechał do Berlina i założył tam wraz z Karolem L. Micheletem Towarzystwo Filozoficzne. W 1847 przeniósł się na stały pobyt w Poznańskie i zamieszkał początkowo w swym majątku Wierzenicy pod Poznaniem, później w Żabikowie. Co roku przez pewien czas przebywał w swej posiadłości Champtercier w Prowansji. W 1848 był jednym z organizatorów krótkotrwałej Ligi Polskiej. W 1848-1862 posłował na sejm pruski. Wyjeżdżał za granicę do Berlina, Wrocławia, Paryża, Ostendy, Baden. W 1857 należał do założycieli Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu i został pierwszym jego prezesem (1857-1867). W tym samym roku ożenił się ze stryjeczną siostrą Heleną

Cieszkowską, która po czterech latach umarła, zostawiając dwóch synów. Objąwszy w jesieni 1860 prezesurę Koła Polskiego, przetrwał na tym stanowisku do 1866. (Karol Libelt przejściowo był prezesem w 1862). W 1861 wyjeżdżał do Wenecji, w roku następnym odbył podróż do Anglii, Francji i Belgii. W 1867 założył wyższą szkołę rolniczą w Żabikowie, zamkniętą w 1877 przez rząd pruski. W tym czasie przebywał przez kilka lat wraz z synami we Włoszech, Francji i Niemczech. W 1872 przeniósł się na stałe do Poznania. Tu został ponownie wybrany prezesem Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Od 1873 był członkiem Akademii Umiejętności w Krakowie. W kilka miesięcy po uroczystym jubileuszu 50-lecia pracy naukowej zmarł 12 marca 1894 w Poznaniu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Śpiew na nutę piosnki o maju. (W-wa 1830). Przedr. J. Znamirowska: O nieznanych wierszach A. Cieszkowskiego. *Ruch Lit.* 1929 nr 2. (Tu również wiersz bez tyt., inc.: Bismarku, strzeż się...).
Rkps Bibl. Krasińskich, zniszcz. 1944.

2. De philosophiae jonicae ingenio, vi, loco. Heidelberg 1838. (Rozprawa doktorska).
W jęz. pol. pt. Rzecz o filozofii jońskiej jako wstęp do historii filozofii. *Bibl. Warsz.* 1841 t. 1.

3. Prolegomena zur Historiosophie. Berlin 1838. Wyd. 2 Poz. 1908.
Przekł. pol. przez syna autora, Augusta Adolfa, pt. Prolegomena do historiozofii. Poz. 1908.

4. Du crédit et de la circulation. Paryż 1839. Wyd. nast.: wyd. 2 powiększone Paryż 1847; wyd. 3 przejrzane i powiększone Paryż 1883 *Bibliothèque des sciences morales et politiques*; toż wyd. tyt. Paryż 1884.
Przekł. pol. przez syna autora pt. O kredycie i obiegu... Poz. 1911. (Tu dołączona poz. 8).

5. Ein Blick auf die Ereignisse, durch welche das Grossherzogtum Posen eine preussische Provinz geworden ist. Berlin 1839.

6. Gott und Palingenesie. Berlin 1842. Wyd. 2 Poz. 1911.
Przekł. pol. przez syna autora pt. Bóg i palingenezja. Cz. pierwsza — krytyczna. Poz. 1912.

7. O ochronach wiejskich. *Bibl. Warsz.* 1842 t. 1 i odb. Wyd. nast.: Lw. 1845; Poz. 1849; W-wa 1861; wyd. 4 z przedmową L. Posadzego. Poz. 1922.

8. Uwagi nad obecnym stanem finansów angielskich. *Bibl. Warsz.* 1842 t. 2 i odb. Wyd. nast.: Poz. 1911 (razem z przekł. pol. poz. 4).

9. De la pairie et de l'aristocratie moderne. Paryż 1844. Wyd. 2 Paryż 1908.
Przekł. pol. przez syna autora pt. O Izbie wyższej i arystokracji w naszych czasach. Poz. 1908.

10. Zur Verbesserung der Lage der Arbeiter auf dem Lande. Ein Vortrag gehalten in der zweiten General-Versammlung des landwirthschaftlichen Provinzial--Vereins für die Mark Brandenburg und die Niederlausitz am 17 Mai 1845. Berlin 1846.
Przekł. franc.: M. A. Julien pt. Sur les moyens d'améliorer le sort de la population des campagnes. Discours. *Journal des Économistes* 1845 nr 47; odb. Paryż 1846.
Przekł. włoski: M. A. C. pt. Sul miglioramento dello stato dei lavoratori agricoli. Wenecja 1891.

11. O romansie nowoczesnym. *Bibl. Warsz.* 1846 t. 1 i odb.

12. Słowo wieszcze Polaka wyrzeczone r. 1846. Pamiątka I Zjazdu słowiańskiego w Pradze Czeskiej 1848. Praga 1848. (Tu także fragm. poz. 14 t. 1).

13. Du crédit agricole mobilier et immobilier. Paryż 1847. (Współautor: J. Duval).

14. Ojcze-nasz. T. 1. Wstęp. Paryż 1848. Fragm. (rozdz. IX-XIII) wyd. zob. poz. 12. Wyd. nast.: wyd. 2 Poz. 1870; wyd. 3 Poz. 1905 (tu dołączona poz. 18).
Powst. za namową Z. Krasińskiego; wyd. bezimiennie.
T. 2. Ojcze-nasz. (Wezwanie). Fragm. wyd. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 21 (1895) i odb.; całość wyd. pośmiertnie. Poz. 1899.
T. 3. Ojcze-nasz. Pierwsza prośba. „Święć się Imię Twoje". Wyd. pośmiertne. Poz. 1903.
T. 4. Ojcze-nasz. Druga prośba. „Przyjdź Królestwo Twoje". Wyd. pośmiertne. Poz. 1906.
Streszczenie pt. Ojcze-nasz. Streścił i przedmową (!) zaopatrzył A. Karpowicz. Wil. 1911.

Całość: wydanie nowe zupełne. T. 1-3. Z przedmową A. Żółtowskiego. Poz. 1922-1923. (Poszerzone w t. 3 o części poprzednio nie drukowane).

Zawartość: t. 1: Wstęp poprzedzony traktatem O drogach ducha; t. 2: Wezwanie i Pierwsza prośba; t. 3: Prośby druga do siódmej i Amen.

Przekł. ang.: W. J. Rose. Londyn 1919.

Przekł. franc.: V. Gasztowtt i A. A. Cieszkowski. T. 1. Paryż 1906.

Przekł. włoski: A. Palmieri: Padre nostro. T. 1. Rzym 1923.

15. Zusammenstellung von Staats- und Völkerrechtlichen Urkunden, welche das Verhältnis des Grossherzogtums Posen zur Preussichen Krone betreffen, nebst einigen Erläuterungen. Berlin 1849.

16. Wniosek o założeniu Szkoły Głównej (uniwersytetu) w Poznaniu. *Czas* 1852; odb. Kr. 1852.

Toż w jęz. niem. pt. Zwei Anträge des Abgeordneten... die Posener Universitäts- und Unterrichts-Frage betreffen. (Poz. 1852).

17. Antrag zu Gunsten der Kleinkinderbewahranstalten als Grundlage der Volkserziehung. Beitrag zur Bestimmung und Feststellung der Aufgabe des Staats in Beziehung auf Volkswohlstand und Cultur. Berlin 1855.

18. O drogach ducha. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* 1863; wyd. osob. Poz. 1869. Wyd. nast.: wyd. 3 Poz. 1905; przedr. zob. poz. 14 t. 1.

Ponadto rozprawy z zakresu filozofii i ekonomii.

Artykuły i rozprawy ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bibl. Warsz.* (1842-1846, 1862; tu m. in.: Kilka wrażeń z Rzymu. 1842 t. 1; Organizacja handlu drzewem i przemysłu leśnego. 1843 t. 1), *Czas* (1852), *Dzien. Pol.* (1850), *Dzien. Poz.* (1881, 1893), *Gaz. Powsz.* (1848), *Jahrbücher für spekulative Philologie* (1847), *Journal des Économistes* (1845, 1866), *Kur. Pol.* (1830), *Kur. Poz.* (1882, 1893), *La Pologne* (1850), *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* (1863, 1872, 1888-1889), *Rok* (tu: O skojarzeniu dążeń i prac umysłowych w W. Księstwie Poznańskim. 1843 t. 1).

Prace edytorskie

1. Acta Vladislao Jagiellonide regnante. Poz. 1890 *Fontes rerum Polonicarum* S. I z. 2.

2. Litterae ambaxatorum venetorum apud regem Poloniae ab anno 1574 usque ad annum 1606. Wenecja 1892-1902 *Fontes rerum Polonicarum* S. II z. 1.

Listy

1. Do K. L. Micheleta 18 listów z 1836-1893. Ogł. W. Kühne: Graf A. Cieszkowski. Lipsk 1938.

2. Do A. Szabrańskiego 4 listy z 1840-1855; do L. Potockiego z 1845; do W. A. Maciejowskiego 2 listy z 1855 i b. d.; do niewiadomej osoby z 1862. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

3. Do Komisji Narodowej w Poznaniu z 1848. Ogł. J. Kostrzewski. *Kur. Poz.* 1921 nr 136.

4. Do T. Lenartowicza 32 listy z 1855-1891. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2028 t. 2.

5. Do ks. F. Malinowskiego z 27 lutego 1857. Ogł. J. Kostrzewski: Trzy listy nieznane... *Pam. Lit.* R. 15 (1917).

6. Do A. E. Koźmiana z 1861. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2040 t. 1.

7. Do arcybiskupa L. Przyłuskiego z 1862. Ogł. E. Majkowski. *Kronika M. Poz.* 1939 nr 1.

8. Do J. I. Kraszewskiego 169 listów z 1864-1887. Autografy Bibl. Jagiel. sygn. 6462, 6493.

9. Do S. E. Koźmiana 20 listów z 1868-1882. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2210 t. 1.

10. Do A. Kirkora z 1871. Ogł. S. Wierczyński: Dwa nieznane listy wielkich Wielkopolan (A. Cieszkowskiego i K. Libelta). *Kur. Poz.* 1928 nr 504.

11. Do T. Lenartowicza 2 listy z 1872, 1875. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2029.

12. Do niewiadomej osoby z 1873. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2026.

13. Do T. Lenartowicza 3 listy z 1878. Ogł. J. Kostrzewski. *Kur. Poz.* 1916 nr 209.

14. Do J. Szujskiego z 1880. Ogł. S. Wasylewski. *Kronika M. Poz.* 1932 nr 4.

15. Do S. Tomkowicza z 1893. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1978.

16. Do A. Kirkora b. d. Ogł. S. Wasylewski. *Księga pam. ... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898).

17. Do T. Lenartowicza 2 listy. Ogł. S. Pigoń. *Kur. Lw* 1916 nr 455.

18. Zbiór listów do Z. Krasińskiego znajdował się w archiwum rodzinnym Edwarda Raczyńskiego; zniszcz. 1939.

19. Korespondencja z lat 1859-1864. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 3146.

Bibliografię podają A. Kadler i I. Raczyńska: Bibliografia filozofii polskiej 1831-1864. W-wa 1960.

OPRACOWANIA

Biografia

Z. Krasiński: Listy do A. Cieszkowskiego (z 1841-1859). Z autografu wyd. J. Kallenbach, wstępem opatrzył A. Żółtowski. T. 1-2. Kr. 1912. [Rec.: J. Kleiner. *Pam. Lit.* R. 11 (1912); przedr. *Książka* 1913 s. 179; M. Szyjkowski. *Przegl. Powsz.* 1913 t. 120; S. Tarnowski. *Przegl. Pol.* 1912/13 t. 1]. — T. Matecki: Listy do żony i A. Cieszkowskiego (1845, 1861). Wyd. A. Wrzosek. *Arch. Historii i Filoz. Medycyny oraz Histrii Nauk Przyr.* 1931 z. 1 i odb. — J. Woykowska: Do A. Cieszkowskiego 2 listy z 12 i 22 października 1849. Ogł. W. Jakóbczyk: Nieznane listy Antoniego i Julii Woykowskich do A. Cieszkowskiego ... *Kronika M. Poz.* 1938 nr 4. — C. Norwid: Do A. Cieszkowskiego i Z. Krasińskiego listy z lat 1850-1878. Ogł. J. Ujejski. *Pam. Lit.* R. 22/23 (1925/26). — *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 5 (1861). — J. T. Lubomirski: August Cieszkowski. *Tyg. Ilustr.* 1861 nr 85. — Wielisław (E. Skrodzki): Wieczory piątkowe. Wspomnienia z literackiego świata Warszawy. *Bluszcz* 1877 nr 34; przedr. pt. Salon pani Lewockiej. W: Wieczory piątkowe i inne gawędy. Oprac. M. Opałek. W-wa 1962. — T. Żychliński: Kronika żałobna rodzin wielkopolskich od 1863-1876 r. Poz. 1877 s. 17-20, 29-39. — S. K. (Krzemiński): August Cieszkowski. *Złota przędza.* T. 3. W-wa 1886. — Korespondencja zagraniczna. *Bluszcz* 1887 nr 28. — M. Motty: Przechadzki po mieście. *Dzien. Poz.* 1888; wyd. osob. cz. 1. Poz. 1888; wyd. nowe oprac. Z. Grot. W-wa 1957. — Ś.: A. Cieszkowski. *Dzien. Poz.* 1892 nr 155. — (Art. o jubileuszu A. Cieszkowskiego): F. K. *Tyg. Ilustr.* 1893 nr 197; W. Sp. (Spasowicz). *Kraj* 1893 nr 36; *Dzien. Pol.* 1893 nr 25; *Dzien. Poz.* 1893 nr 207-211; *Gaz. Lw.* 1893 nr 206, 208-209, 212; *Gaz. Nar.* 1893 nr 209; *Kur. Pol.* 1893 nr 250, 251, 254; *Kur. Poz.* 1893 nr 207-209; *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1893 nr 207; *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 20 (1894). — Ostatnie chwile śp. A. Cieszkowskiego. *Dzien. Pol.* 1894 nr 75. — J. Banzemer. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 12 (1894). — Nekrologi w 1894: A. S. *Kwart. Hist.*; W. Prokesch. *Świat* (Kr.) nr 12; Szczawiński-Brochocki. *Dzien. Poz.* nr 63; S. Tarnowski. *Przegl. Pol.* t. 4; Wisław. *Dzien. Poz.* nr 61-62; *Dzien. Pol.* nr 73; *Dzien. Poz.* nr 62; *Gaz. Lw.* nr 59; *Gaz. Nar.* nr 59; *Gaz. Warsz.* nr 71; *Kur. Poz.* nr 58, 62-64; *Nowiny Lekarskie* nr 4; *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* nr 59; *Słowo* nr 59; *Tyg. Mód i Powieści* nr 16. —

W. P.: A. Cieszkowski. *Praca* 1900 nr 43. — W. M. Kozłowski: August Cieszkowski. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 1. W-wa 1901. — B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 2. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — Z ostatniego roku życia A. Cieszkowskiego. *Kur. Poz.* 1901 nr 338. — R. Komierowski: Koła Polskie w Berlinie 1875-1900. Poz. 1905. — L. Dębicki: Portrety i sylwetki z XIX stulecia. Seria II. T. 1. Kr. 1906. — K. Wais. *Podręczna enc. kościelna.* T. 7/8 (1906). — K. M. Morawski: A. Cieszkowski. *Dzien. Poz.* 1909 nr 231. — A. Żółtowski: Cieszkowski August. *Sto lat myśli pol.* T. 5 (1909). — S. Kossowski: Krasiński a Norwid. *Spr. Gimn. II we Lw. za r. szk. 1911/12.* Lw. 1912; toż: *Księga pam. ku uczczeniu setnej rocznicy urodzin Z. Krasińskiego.* T. 2. Lw. 1912. — A. Żółtowski: Z aktów sławnej przyjaźni. (Korespondencja Krasińskiego z A. Cieszkowskim). *Bibl. Warsz.* 1912 t. 1; przedr. jako wstęp do: Z. Krasiński: Listy do A. Cieszkowskiego. T. 1. Kr. 1912. [Rec.: W. Hahn. *Pam. Lit.* R. 11 (1912)]. — Kj. (K. Jaworski): W setną rocznicę urodzin A. Cieszkowskiego. *Kur. Lw.* 1914 nr 428. — jk. (K. Jaworski): August Cieszkowski (1814-1914). *Kur. Lw.* 1914 nr 430, 435. — J. Kostrzewski: A. Cieszkowski wobec jubileuszu Kraszewskiego. (Fragment korespondencji z T. Lenartowiczem). *Kur. Poz.* 1916 dod. do nru 209. —

S. Karwowski: Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego. T. 1-3. Poz. 1918-1931. — W. Knapowska: W. Ks. Poznańskie przed wojną krymską. Poz. 1923. — A. Wrzosek: Przyczynek do życiorysu A. Cieszkowskiego. *Dzien. Poz.* 1924 nr 10-12 i odb. — J. Ujejski: Listy Norwida do A. Cieszkowskiego i Zygmunta Krasińskiego. *Pam. Lit.* R. 22/23 (1925/26). — A. Wojtkowski: Historia Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu. *Roczniki Poz. Tow. Przyj. Nauk* T. 50 = *Tow. Przyj. Nauk w Poz. w latach 1857-1927.* Poz. 1928. — A. Minkowska:

August Cieszkowski. *Wiedza i Życie* 1931 nr 1. — A. Żółtowski: August Cieszkowski. *Myśl Nar.* 1932 nr 30. — Nowe książki. *Zet* 1933/34 nr 6. (O bibliotece Cieszkowskiego). — B. Chrzanowski: Do charakterystyki autora „Ojcze nasz". *Roczn. Hist.* 1934. — A. Czartkowski: Z życia A. Cieszkowskiego. *Kur. Warsz.* 1934 nr 234. — H. Grynwaser: Kwestia agrarna i ruch włościan w Królestwie Polskim w pierwszej połowie XIX wieku. W-wa 1935. — S. Kieniewicz: Społeczeństwo polskie w powstaniu poznańskim 1848 roku. W-wa 1935. — H. Barycz: Stosunki A. Cieszkowskiego z Uniwersytetem Jagiellońskim. *Spr. PAU* 1938 nr 9. — Z. Kosidowski: Z okresu złotego kultury Poznania. Tygodnik Literacki 1838-1845. Poz. 1938. — A. Żółtowski. *Pol. słownik biogr.* T. 4 (1938). — W. Jakóbczyk: Pierwsze centralne Towarzystwo Rolnicze w Poznańskiem. *Roczn. Hist.* 1939. — K. Krobicki: O polskim filozofie-romantyku. *Kur. Lit.-Nauk.* 1939 nr 7. —

Z. Grot: Hipolit Cegielski. Poz. 1947.— S. Kieniewicz: Sprawa włościańska w powstaniu styczniowym. Wr. 1953. — Z. Grot: Oprac. wyd.: Protokoły posiedzeń Koła Polskiego w Berlinie. T. 1: Lata Wiosny Ludów 1849-1851. Poz. 1956. — W. Jakóbczyk: Wielkopolska w XIX wieku. Okres pierwszy 1815-1870. *Wybitni Wielkopolanie w XIX wieku.* Poz. 1959. — A. Wojtkowski: August Cieszkowski 1814-1894. Tamże. — A. Wojtkowski: August Cieszkowski, Karol August Varnhagen von Ense i dr Jan Metzig. *Roczniki Hum.* t. 7 (1958). Lubl. 1960. — Z. Grot: Działalność posłów polskich w sejmie pruskim (1848-1850). Poz. 1961. — S. Kieniewicz: Dramat trzeźwych entuzjastów. O ludziach pracy organicznej. W-wa 1964.

Twórczość

K. Libelt: (Prolegomena do historiozofii. Rec.). *Tyg. Lit.* 1839 nr 9-11. — (Du crédit et de la circulation. Rec.): K. Libelt. *Tyg. Lit.* 1840 nr 4-9; A. Bagniewski. *Bibl. Warsz.* 1841 t. 2; F. Zieliński. *Bibl. Warsz.* 1841 t. 1-2. — M. Gr. (Grabowski): Stan literatury polskiej w obecnej chwili. *Rusałka* 1841. — M. Przeździecki: (Rzecz o filozofii jońskiej. Rec.). *Tyg. Petersb.* 1841 nr 56. — (Bóg i palingenezja. Rec.): A. K. (Kurc). *Bibl. Warsz.* 1842 t. 3; R. *Orędownik Nauk.* 1842 nr 35; E. Ziemięcka. *Pielgrzym* 1842 t. 4. — H. Kamieński: Filozofia ekonomii materialnej ludzkiego społeczeństwa. Cz. 1. Poz. 1843; wyd. nast. oprac. B. Baczko. W-wa 1959. — A. Mickiewicz: Kurs trzecioletni (1842-1843) literatury słowiańskiej. Paryż 1844, wykład XXII, i wyd. nast. — A. Mosbach: Rok 1843 pod względem oświaty, przemysłu i wypadków czasowych. *Tyg. Lit.* 1844 nr 11-18. — E. Dembowski: Piśmiennictwo polskie w zarysie. Poz. 1845 s. 383-384; wyd. nast. w: Pisma. T. 4. W-wa 1955. — F. H. Lewestam: A. Cieszkowski i jego prace. *Dzwon Lit.* 1846 t. 1. — K. Libelt: Pisma pomniejsze. T. 5: Pisma krytyczne. Poz. 1851 s. 3-54. — A. Tyszyński: Rozbiory i krytyki. T. 1. Petersb. 1854 s. 103-115. — F. K. (Krupiński): Cieszkowski. Dodatek pt. O filozofii w Polsce. W: A. Schwegler: Historia filozofii w zarysie. W-wa 1863. — H. Struve: Wykład systematyczny logiki... T. 1. W-wa 1870. — J. Szujski: (O drogach ducha. Rec.). *Przegl. Pol.* 1869/70 t. 4. — K. Libelt: Filozofia i krytyka. Wyd. 2. T. 1: Samowładztwo rozumu i objawy filozofii słowiańskiej. Część krytyczna. Poz. 1874. — F. Jezierski: (O drogach ducha. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1876 t. 3. —

Zur Feier des fünfzigjährigen Jubiläums des Professors Michelet als akademischen Professors. *Verhandlungen der Philosophischen Gesellschaft zu Berlin* 1880 z. 16/17. — W. Korotyński: August Cieszkowski. *Tyg. Powsz.* 1881 nr 28-30. — (Materiały do historii Jagiellonów. Rec.): B. D. (Dębiński). *Przegl. Pol.* 1887/88 t. 4; A. P-ska (Prochaska). *Kwart. Hist.* 1888; S. Kwiatkowski. *Kwart. Hist.* 1890. — L. Caro: August Cieszkowski. Kr. 1893. — S. Głąbiński: Jubileusz A. Cieszkowskiego. *Przegl. Prawa i Administracji* 1893 s. 817. — P. Chmielowski: August Cieszkowski. *Ateneum* 1894 t. 2. — J. B-r: August Cieszkowski. *Ateneum* 1894 t. 2. — S. Tarnowski: Przedmowa. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 20 (1894). — S. Tarnowski: Z powodu półwiekowej rocznicy pierwszych prac A. Cieszkowskiego. *Przegl. Pol.* 1893/94 t. 3. — F. Chłapowski: O stosunku śp. A. Cieszkowskiego do nauk przyrodniczych w ogóle, a do wydziału przyrodniczego w szczególności. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 21 (1895). — L. Dębicki: Do wspomnień o A. Cieszkowskim. *Czas* 1895 nr 55; przedr. w: Z teki dziennikarskiej 1893-1894. Seria II. Kr. 1895. —

P. Chmielowski: Filozoficzne poglądy Mickiewicza. W-wa 1899. — H. Struve: Charakter narodowy filozofii polskiej. *Bibl. Warsz.* 1900 t. 2. — P. Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. W-wa 1902. — H. Struve: Wstęp kry-

tyczny do filozofii. Wyd. 3. W-wa 1903. — T. Sinko: A. Cieszkowskiego „Filozofia czynu". *Czas* 1904 nr 265. — M. Walewska: Ojciec filozofii polskiej. *Biesiada Lit.* 1904 nr 29. — A. Żółtowski: Graf A. Cieszkowski's „Philosophie der Tat". Die Grundzüge seiner Lehre und der Aufbau seines Systems. Poz. 1904. — M. Sokolnicki: Upadek polskiej myśli historycznej. (Od Lelewela do szkoły krakowskiej). *Krytyka* 1905 t. 1. — T. Gapczyński: Królestwo Boże wedle Cieszkowskiego. *Przegl. Kościelny* 1908 t. 12. — (Prolegomena do historiozofii. Rec.): C. J. (Jellenta). *Dzien. Poz.* 1908 nr 210; M. Sobeski. *Bibl. Warsz.* 1909 t. 4; odb. pt. Cieszkowskiego prolegomena do historiozofii. W-wa 1910. [Rec.: *Przegl. Filoz.* 1910 s. 2; I. Halpern. *Książka* 1910 s. 148]. — J. Zmitrowicz: Do źródeł natchnienia i mocy. *Prąd* 1909 nr 7-8. [Polemika: J. Kaźmierczak. *Prąd* 1909 nr 9]. — S. Garfein-Garski: Zagadnienie polskiej filozofii narodowej. *Bibl. Warsz.* 1910 t. 2. — A. Zieleńczyk: Drogi i bezdroża filozofii polskiej. *Sfinks* 1910 t. 3. — H. Boguski: Hegel i jego zwolennicy. Ustęp ze sprawozdania o „Drogach ducha" Cieszkowskiego. *Przegl. Nar.* 1911 t. 8. — S. Brzozowski: Filozofia romantyzmu polskiego. Powst. przed 1911; wyd. Lw. 1924 *Bibl. Tęczowa* nr 11; wyd. nast. Rzym 1945. — S. Karwowski: Kultura wielkopolska. 1830--1846. *Przegl. Wielkopol.* 1911 nr 15. — K. Lubecki: August Cieszkowski. *Głos Narodu* 1911 nr 62. — W. Lutosławski: O nieznanych pismach A. Cieszkowskiego. *Ruch Filoz.* 1911. — M. Sobeski: Z dziejów estetyki polskiej. *Bibl. Warsz.* 1911 t. 4. — H. Struve: Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. Wyd. 2. W-wa 1911. — A. Żółtowski: August Cieszkowski. *Ruch Filoz.* 1911 nr 3. —

W. Horodyski: Polska filozofia romantyczna a mesjanizm. (Zarys porównawczy). *Bibl. Warsz.* 1912 t. 3. — J. Kleiner: Zygmunt Krasiński. Dzieje myśli. T. 1-2. Lw. 1912. — T. Staniewski: Filozofia Zygmunta Krasińskiego. *Spr. Gimn. I w Tarnopolu za r. szk. 1911/12.* Tarnopol 1912; toż: *Księga pam. ku uczczeniu setnej rocznicy urodzin Z. Krasińskiego.* T. 3. Lw. 1912. — H. Trzpis: O Niedokończonym poemacie Z. Krasińskiego. *Spr. gimn. w Bochni za r. szk. 1911/12.* Bochnia 1912; toż: *Księga pam.* ..., jw., T. 1. — M. Zdziechowski: Wizja eschatologiczna Z. Krasińskiego. W: Wizja Krasińskiego. Ze studiów nad literaturą i filozofią polską. Kr. 1912. — A. Żółtowski: Wstęp. W: Z. Krasiński: Listy do A. Cieszkowskiego. Z autografów wyd. J. Kallenbach. T. 1. Kr. 1912. — F. Gabryl: Polska filozofia religijna w wieku XIX. T. 1. W-wa 1913. — I. Halpern: (Bóg i palingenezja. Cz. pierwsza krytyczna. Rec.). *Książka* 1913 s. 102. — M. Sobeski: Cieszkowski i Krasiński. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 39 (1913). — A. Popławski: Z życia i z zapomnianych dzieł Cieszkowskiego. *Sfinks* 1916 t. 1-2. — K. Bross: A. Cieszkowski o wychowaniu dziatwy wiejskiej. *Kur. Poz.* 1917 dod. do nru 141, 143. — Wilson a Cieszkowski. *Kur. Warsz.* 1917 nr 28. — T. Wojeński: Sztuka a życie w korespondencji Zygmunta Krasińskiego. W-wa 1917.

Jednacz: Sprawa żydowska w oświetleniu mesjanizmu polskiego. (Poglądy Towiańskiego, Mickiewicza, Cieszkowskiego i Hoene-Wrońskiego). *Pochodnia* 1919 nr 3. — G. B. (J. Śmigielski): Cieszkowski do Słowian. *Kur. Warsz.* 1920 nr 260. — A. Żółtowski: August Cieszkowski (1814-1894). *Polska filozofia narodowa. 15 wykładów urządzonych staraniem Tow. Filozoficznego w Krakowie.* Kr. 1921. — W. M. Kozłowski: Cykl wykładów o Cieszkowskim: Francuskie wpływy w historiozofii Cieszkowskiego. Poz. 1922. — A. Roszkowski: Poglądy społeczne i ekonomiczne A. Cieszkowskiego. Poz. 1923. [Rec.: W. M. *Dzien. Poz.* 1923 nr 182; A. Żółtowski: O Cieszkowskim najnowsza praca. *Rzeczpospolita* 1923 nr 200]. — B. Suchodolski: Pokrewieństwo poglądów Cieszkowskiego, Trentowskiego i Euckena. *Przegl. Warsz.* 1923 nr 20. — J. Kallenbach: Towianizm na tle historycznym. *Przegl. Powsz.* 1924 t. 163 - 1926 t. 170; wyd. osob. Kr. 1926. — A. Minkowska: Wpływ filozofii czynu A. Cieszkowskiego na działaczy okresu Paskiewicza. *Pam. IV Powsz. Zjazdu Historyków Pol. w Poz. 6-8 grudnia 1925.* Lw. 1925. —

Z. Klarnerówna: Słowianofilstwo w literaturze polskiej lat 1800-1848. W-wa 1926. — K. Kowalski: Podstawowe zasady filozofii Cieszkowskiego. *Kwart. Filoz.* 1926. — L. Biesiekierski: „O drogach ducha" Cieszkowskiego. *Przegl. Filoz.* 1927 z. 4. — E. Dąbrowski: Pojęcie Trójcy Św. u A. Cieszkowskiego. *Przegl. Teolog.* 1927. — K. Kowalski: Filozofia A. Cieszkowskiego w świetle zasad filozofii św. Tomasza z Akwinu. Poz. 1929. [Rec.: F. Kwiatkowski. *Przegl. Powsz.* 1929 t. 181; P. Hulka-Laskowski. *Slavische Rundschau* 1929 nr 8; J. Salamucha. *Przegl. Filoz.* 1932 z. 1-2; A. Stener. *Przegl. Teolog.* 1929]. — R. Pollak: Obcy o Polsce. Polonika włoskie. *Przegl. Współcz.* 1929 t. 28 nr 81. — J. Znamirowska: O nieznanych

wierszach A. Cieszkowskiego. *Ruch Lit.* 1929 nr 2. — A. Żółtowski: Myśl i wyobrażenie w filozofii Cieszkowskiego. *Przegl. Filoz.* 1929 z. 1. — W. Kühne: Neue Einblicke in Leben und Werke Zieszkowskis. Aus unveröffentlichtem Nachlass. *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven* 1930-1931. — Z. L. Zaleski: Edgar Quinet et A. Cieszkowski. Paryż 1930. — T. Grabowski: Krytyka literacka w Polsce w epoce romantyzmu (1831-1863). Kr. 1931. — J. Braun: Historia i prawo postępu. *Zet* 1932/33 nr 12-15, 21-24; 1933/34 nr 1. — K. Zieliński: Problem pracy u Cieszkowskiego. *Zet* 1932/33 nr 7. — Redakcja: Komentarz do art. „Problem pracy u Cieszkowskiego". Tamże. — J. Braun: Praca a czyn twórczy. *Zet* 1932/33 nr 12. — J. Braun: Trzy próby historiozofii. *Gaz. Pol.* 1932 nr 31. — E. Jelínek: August Cieszkowski. (Żywot i dzieła). *Jednota* 1932 nr 8-12; 1933 nr 2-5. — S. Wasylewski: a) Zapiski wśród archiwaliów i pamiątek. b) A. Cieszkowski i akta polskie w Wenecji. *Kronika M. Poz.* 1932. —

A. Bar: Zwolennicy i przeciwnicy filozofii Hegla w polskim czasopiśmiennictwie (1830-1850). *Arch. Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce.* T. 5. Kr. 1933. — M. Klepacz: Idea Boga w historiozofii A. Cieszkowskiego na tle ówczesnych prądów umysłowych. Kielce 1933. [Rec.: F. Kwiatkowski. *Przegl. Powsz.* 1933 t. 198; J. Braun: Idea Boga u Cieszkowskiego. *Gaz. Lit.* 1934 nr 4; B. Sobociński. *Przegl. Filoz.* 1934 z. 2]. — S. Pigoń: Z rękopiśmiennej spuścizny A. Cieszkowskiego. *Spr. PAU* 1934 nr 4. — S. Harassek: Trentowski o filozofii narodów europejskich. *Kwart. Filoz.* 1935 z. 2-4. — A. Nowaczyński: Natus est Conradus. *Wiad. Lit.* 1935 nr 37. — W. Wrzos: Jezus z Nazaretu w filozofii dziejów A. Cieszkowskiego. *Jednota* 1935 nr 11-12. — F. Zweig: Liberalizm polskiej szkoły ekonomicznej. *Przegl. Współcz.* 1937 t. 37 nr 188. — J. Chobot: Mesjanizm polski. Istota, zasady, rodowód i wskazania na przyszłość. Wisła 1938. — E. Kostołowski: Studia nad kwestią włościańską w latach 1846-1864 ze szczególnym uwzględnieniem literatury politycznej. Lw. 1938. — W. Kühne: Graf A. Cieszkowski, ein Schüler Hegels und des deutschen Geistes. Lipsk 1938. — A. Żółtowski: W stulecie prolegomenów do filozofii. *Przegl. Filoz.* 1938. —

J. Keller: Czyn jako wyraz postawy moralnej A. Cieszkowskiego. Lublin 1948. [Rec.: St. k. *Przegl. Powsz.* 1950 t. 229]. — M. Żmigrodzka: Walka o realizm w estetyce i krytyce literackiej kraju w latach 1831-1848. *Pam. Lit.* R. 44 (1953) z. 1. — T. Kroński: Koncepcje filozoficzne mesjanistów polskich w połowie XIX wieku. W-wa 1955. (Na prawach rękopisu); przedr. zmieniony *Arch. Historii Filozofii i Myśli Spol.* 1957 nr 2; przedr. pt. Filozofia mesjanistyczna i katolicka w Polsce połowy XIX wieku. W: Rozważania wokół Hegla. W-wa 1960. — A. Kłoskowska: Socjologiczne i filozoficzne koncepcje „Biblioteki Warszawskiej" w pierwszym dziesięcioleciu pisma (1841-1850). *Przegl. Nauk Hist. i Spol.* T. 7 (1957). — S. Morawski: O estetyce Libelta. *Przegl. Hum.* 1958 nr 5. — B. Baczko: Oprac. wyd.: H. Kamieński: Filozofia ekonomii materialnej ludzkiego społeczeństwa. W-wa 1959. — M. Janion: Dialektyka historii w polemice między Słowackim a Krasińskim. *Pam. Lit.* R. 51 (1960) z. 2 i nadb. — A. Wojtkowski: August Cieszkowski, nie Jerzy Lubomirski, autorem Słów wieszczych Polaka wyrzeczonych roku MDCCCXLVI. *Roczniki Hum.* t. 7 (1958). Lubl. 1960. — D. Kubat: Marx and Cieszkowski. *The American Slavic* 1961 nr 1. — A. Lisiecka: Romantyczna „filozofia przyszłości" Cypriana Norwida. W zbiorze: Nowe studia o Norwidzie. W-wa 1961. — S. Pigoń: Z laboratorium filologa. VI. Kto jest autorem broszury „Słowa wieszcze Polaka wyrzeczone roku MDCCCXLVI". W: Miłe życia drobiazgi. W-wa 1964. — B. Piotrowski: Delegacja wielkopolska na Zjeździe słowiańskim w Pradze (1848 rok). *Zeszyty Nauk. Uniw. ... Poz.* nr 47. *Historia* nr 6. Poz. 1964. —

O j c z e - n a s z: A. M.: List drugi jawny do autora dzieła Ojcze-nasz. *Krzyż a Miecz* 1850 nr 24. — J. R. (Rymarkiewicz): List jawny do autora dzieła nazwanego Ojcze-nasz, a wydanego w Paryżu 1849. *Krzyż a Miecz* 1850 nr 3. — X. Y. Z.: O trzeciej epoce plemienia ludzkiego, czyli o dziele „Ojcze-nasz". *Tyg. Kościelny* 1850 nr 4. — B. Trentowski: „Ojcze-nasz" A. Cieszkowskiego. W: Panteon wiedzy ludzkiej. T. 2. Poz. 1874. — R. Koppens: „Ojcze-nasz" Cieszkowskiego. Szkic krytycznoliteracki. *Przegl. Powsz.* 1896 t. 51. — W. Dzieduszycki: Mesjanizm polski a prawda dziejów. Z powodu II tomu „Ojcze-nasza" A. Cieszkowskiego. *Przegl. Pol.* 1900/01 t. 4 - 1901/02 t. 2. — W. Hozakowski: A. Cieszkowskiego Ojcze-nasz. Wezwanie. *Dzien. Poz.* 1900 i odb. — R. Koppens: (Ojcze-nasz. Rec.). *Przegl. Powsz.* 1900 t. 68. — Skrzydlewski: Kwestia socjalna w Ojcze-nasz A. Cieszkowskiego. *Przegl. Kościelny* 1902

t. 1. — T. Gapczyński: Cieszkowskiego Ojcze-nasz tom 3 wobec nauki Kościoła katolickiego. *Przegl. Kościelny* 1903 t. 4 i odb. — A. Pechnik: (Ojcze-nasz. Rec.). *Przegl. Pol.* 1904/05 t. 1. — M. Zdziechowski: „Ojcze nasz" Cieszkowskiego. (Sprawozdanie). *Spr. AU* 1907 nr 10. — J. Majka: Ojcze-nasz A. Cieszkowskiego. *Spr. dyrektora c.-k. Gimn. Nowodworskiego, czyli Św. Anny w Kr. za r. szk. 1910.* Kr. 1910. [Rec.: K. Sośnicki. *Ruch Filoz.* 1911 nr 3]. — M. Zdziechowski: „Ojcze-nasz". W: Wizja Krasińskiego. Ze studiów nad literaturą i filozofią polską. Kr. 1912. — I. Chrzanowski: Ojcze-nasz A. Cieszkowskiego. *Rok Pol.* 1916 z. 7-9; wyd. osob. Kr. 1918; wyd. 2 Kr. 1918; wyd. 3 Kr. 1923. [Rec.: X. A. P. (Pechnik): Prof. Chrzanowski o Cieszkowskim. *Mies. Katechetyczny i Wych.* 1917]. — W. J. Rose: The Desire of All Nations of A. Cieszkowski. (Our Father). Londyn 1919. — I. Chrzanowski: Ostatnie rozdziały dzieła Cieszkowskiego. *Przegl. Współcz.* 1923 nr 13; przedr. w: Literatura a naród. Lw. 1936. — A. Palmieri: Wstęp do wyd. przekł.: Padre nostro. T. 1. Rzym 1923. [Rec.: W. Jabłonowski. *Gaz. Warsz.* 1923 nr 144; St. W. (Windakiewicz). *Przegl. Współcz.* 1923 t. 6 nr 16; J. Dicksteinówna. *Przegl. Warsz.* 1924 nr 28]. — H. Zarembowicz: O powstaniu „Ojcze-nasz" Cieszkowskiego. *Przegl. Katolicki* 1927 nr 44. — H. Zarembowicz: Duch i jego rola w „Ojcze-nasz" Cieszkowskiego. *Przegl. Katolicki* 1928 nr 22. — I. Chrzanowski: Romantyzm jako czynnik rozwoju idei narodowości w Polsce. (Szkic do rozprawy). *Kultura i Wychowanie* 1933/34 nr 3; przedr. jw. — K. Krobicki: O polskim filozofie-romantyku. *Kur. Lit.-Nauk.* 1939 nr 7. — H. Hinz i A. Sikora: Wstęp i oprac. wyd.: Polska myśl filozoficzna. Oświecenie — Romantyzm. W-wa 1964.

CIESZKOWSKI HENRYK (1808—1873)

Pseud. i krypt.: Grzegorz z Polesia; H. C.; ....yk ....ski.

Poeta, powieściopisarz.

Ur. 29 czerwca 1808 w Bortnowie na Wołyniu; syn Kajetana (herbu Dołęga) i Marianny z Rastawieckich. Kształcił się w Liceum Krzemienieckim, a od 1820 w Liceum Warszawskim. Był kolegą Stefana Garczyńskiego, Konstantego Gaszyńskiego, Dominika Magnuszewskiego. Bliższe stosunki łączyły go z Antonim Malczewskim i Stefanem Witwickim. Po ukończeniu liceum i odbyciu rocznej praktyki w biurze komisarza obwodowego w Hrubieszowie wrócił na wieś na Wołyń, gdzie przebywał do 1830. W dniu wybuchu powstania listopadowego przyjechał do Warszawy w celu objęcia posady w Banku Polskim. Wstąpił do gwardii narodowej i walczył w artylerii. Po upadku powstania powrócił na Wołyń. W 1849 osiadł na stałe w Warszawie i poświęcił się pracy literackiej. W 1864-1867 pracował w Bibliotece Głównej. Zmarł 1 stycznia 1873 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Świat i dusza. Powieść; Okruszyny z teki. Szkice; Wianek cierniowy. Poezje. W-wa 1852.

2. Postępowi. Powieść. *Gaz. Codz.* 1855 nr 24-97 (z przerwami); wyd. osob. W-wa 1855.

3. Notatki z mojego życia. Powst. 1850-1860. Fragm. ogł.: Wyjątki z pamiętników wrażeń. *Gaz. Codz.* 1855 nr 176, 180-181; Józef Massalski i Ludwik Kropiński. (Wyjątek z pamiętnika). *Bibl. Warsz.* 1857 t. 3; *Dzien. Poz.* 1873 nr 181-247; całość wyd. Poz. 1873.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach: *Athenaeum* (tu: Gwiazda. 1841 t. 3; Sen. 1841 t. 3; O Łukaszu Gołębiowskim. 1849 t. 2), *Bibl. Warsz.* (tu m. in.: Córki wieku. Obrazy. 1843 t. 1; Wyjątek z powieści. 1844 t. 3; Jęk duszy. 1845 t. 4; Pieśń życia. 1850 t. 2; Smutno mi, Boże! 1850 t. 3; Babunia. (Gawęda). 1855 t. 2; Dlaczegoś smutny? 1855 t. 2; Spowiedź zakonnika. 1856 t. 4; Wspólny dół. 1870 t. 3), *Bluszcz* (tu: Karolina Skibicka. 1867 nr 51), *Dzien. Lit.* (tu: Kwestarz. 1856 nr 54), *Dzien. Poz.* (1873), *Dzien. Warsz.* (tu: Która lepsza. 1852 nr 34; Który lepszy. 1854 nr 141; Aniela z Błędowskich Kropińska. 1855 nr 303; toż *Gaz. Codz.* 1855 nr 310), *Dzien. Wil.* (tu: Oskar; Westchnienie. 1827 s. 281-286; Łza. 1828 s. 326; Spojrzenie. 1828 s. 368-370), *Gaz. Codz.* (1855),

Kłosy (tu: Ludzie zowią go dziwakiem. 1860 nr 175; Student. 1871 nr 318), *Kółko Dom.* (tu: Notatki z podróży. 1862/63 s. 24-28; Fałszywa nuta. Tamże s. 157-158), *Kronika Rodz.* (tu: Dwie kolebki. Urywek z nie wydanego poematu: Komedia świata. 1868 nr 7), *Kur. Warsz.* (tu: Łza. 1829 nr 6), *Pielgrzym* (tu m. in.: Dwa obrazy. 1842 t. 1), *Rozmaitości* (Lw.; 1829, 1856), *Rozmaitości Warsz.* (tu: Poezje. Do E***. Elegia S. S. 1827 nr 47), *Tyg. Ilustr.* (tu m. in.: Kobieta. 1868 nr 5), *Tyg. Petersb.* (tu: Sierota. 1839 nr 98; Wspomnienie o Ludwiku Kropińskim. 1844 nr 71).

Wiersz pt. Pocztylion. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

Przekłady

1. F. Czacki: Studia historyczne nad rewolucją francuską 1789 roku. T. 1-3. W-wa 1862.

2. F. Ponsard: Giełda. Komedia w 5 aktach. Początkowe sceny aktów I i II ogł. *Bibl. Warsz.* 1864 t. 2, 4.

Listy i materiały

1. Do J. I. Kraszewskiego z 1840. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6456; z 1872 tamże sygn. 6493.

2. Do niewiadomej osoby z 1867; do K. W. Wójcickiego b. d. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

3. Autobiografia. Rkps, jw. poz. 2.

OPRACOWANIA

Wiadomości krajowe. W tych dniach ma opuścić prasę... *Dzien. Warsz.* 1851 nr 189. — J. I. Kraszewski: (Poezje. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1852 nr 31, 33-36. — × (J. I. KRASZEWSKI): W ostatnim numerze... *Gaz. Codz.* 1860 nr 68. (O Notatkach z mojego życia). — F. M. SOBIESZCZAŃSKI. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 5 (1861). — Nekrologi: (J. HEPPEN). *Tyg. Ilustr.* 1873 nr 295; *Bibl. Warsz.* 1873 t. 1. — P. CHMIELOWSKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 12 (1894). — H. MOŚCICKI. *Pol. słownik biogr.* T. 4 (1938).

CYBULSKI WOJCIECH (1808–1867)

Krypt.: W. C.

Slawista, krytyk i historyk literatury.

Ur. 10 kwietnia 1808 w Koninie w Poznańskiem, w niezamożnej rodzinie oficjalisty ziemian Łąckich. W 1828 przy pomocy Łąckich ukończył Gimnazjum Św. Marii Magdaleny w Poznaniu i wyjechał na studia uniwersyteckie do Berlina. W 1828-1830 studiował historię, filologię i filozofię. Na wykłady Hegla uczęszczał wraz z Karolem Libeltem i Stefanem Garczyńskim. W 1829 poznał Mickiewicza. Po wybuchu powstania listopadowego przerwał naukę, powrócił do kraju i wziął udział w walkach. Ranny pod Ostrołęką, został wzięty do niewoli rosyjskiej i zesłany do Bobrujska. Po powrocie w Poznańskie w 1834 został uwięziony na pół roku w twierdzy świdnickiej. W 1836 wrócił do przerwanych studiów w Berlinie. W 1838 otrzymał stopień doktora filozofii i stypendium na dalsze studia slawistyczne. W tym celu odbył szereg podróży (Praga, Wiedeń, Kraków, Budapeszt, Belgrad, Zagrzeb), wszędzie nawiązując kontakty z wybitnymi uczonymi. W 1841 habilitował się w Berlinie, gdzie od połowy 1842 rozpoczął wykłady z dziedziny języków i literatur słowiańskich. Do 1859 był profesorem uniwersytetu berlińskiego. W 1848 uczestniczył w ruchu rewolucyjnym i wyjeżdżał na Zjazd słowiański do Pragi. Po 1848 dwukrotnie posłował z Wielkiego Księstwa Poznańskiego do sejmu pruskiego. Był członkiem Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W 1859 ożenił się z Józefą Machczyńską. W tymże roku został profesorem zwyczajnym. W 1860 przeniósł się do Wrocławia. Prelekcje na uniwersytecie wygłaszał często po polsku. Propozycji Wielopolskiego w sprawie objęcia stanowiska profesora w Szkole Głównej w Warszawie nie przyjął. Był kuratorem Towarzystwa Literacko-Słowiańskiego we Wrocławiu. Zmarł nagle 16 lutego 1867 we Wrocławiu.

Córką jego była poetka Józefa Bąkowska (pseud. Szczęsna).

TWÓRCZOŚĆ

1. De bello civili Sullano. Berlin 1838. (Rozprawa doktorska).

2. O pochodzeniu, rozwijaniu się i podziale języków słowiańskich. Powst. 1841. Nie wyd. (Rozprawa habilitacyjna).

3. Geschichte der polnischen Dichtkunst in der ersten Haelfte des laufenden Jahrhunderts. Vorlesungen über die neueste polnische Poesie gehalten in den Wintersemestern 1842/43 und 1844/45 an der Berliner Universität. T. 1-2. Poz. 1880.

Przekł. pol. F. Dobrowolskiego pt. Odczyty o poezji polskiej w pierwszej połowie XIX wieku. Cz. 1-2 z przedmową J. I. Kraszewskiego. Poz. 1870.

4. Mickiewicza moralne i poetyckie stanowisko. *Rok* 1845 t. 8. Przedr. skrócony w zbiorze: Polska krytyka literacka (1800-1918). Materiały. T. 2. W-wa 1959.

5. Die letzte Revolution Polens und die ihr vorangehende politisch-literarische Bewegung. (Berlin) 1846.

6. Deputowani polscy w niemieckich parlamentach. Poz. 1849.

7. Slavische Ortsnamen der Insel Potsdam und der allernächsten Umgegend. Berlin 1859.

8. Obecny stan nauki o runach słowiańskich. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* T. 1 (1860); odb. pt. O runach słowiańskich. Poz. 1860.

9. Dziady Mickiewicza. Krytyczny rozbiór zasadniczej idei poematu. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* T. 2 (1863); wyd. osob. Poz. 1864.

Artykuły i rozprawy ogł. w czasopismach: *Czas. Dod. Mies.* (tu: Korespondencja z Berlina. 1856-1859), *Orędownik Nauk.* (tu: Kilka uwag nad prelekcjami Mickiewicza. 1841 nr 14), *Przegl. Poz.*, *Przyj. Ludu* (tu: Zabytek starożytny znaleziony w Witosławiu. 1849 nr 26), *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* (1860, 1863), *Rok* (tu m. in.: Przegląd literatury słowiańskiej z roku 1842. 1843 t. 2), *Tyg. Lit.* (1839) oraz w czasopismach niemieckich.

Listy

1. Do W. Hanki 10 listów z 1840-1847. Ogł. E. Jelinek: Listy W. Cybulskiego do Wacława Hanki (1840-1847). *Przegl. Poz.* 1894; odb. Poz. 1894; 8 listów przedr. *Gaz. Nar.* 1895 nr 53-54, 57; ogł. W. Francew: Pisma k Wiaczesławu Gankie. W-wa 1905.

2. Do niewiadomej osoby z 1842. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

3. Do Naczelnej Rady Kościelnej w Berlinie uwagi w sprawie wydawnictw pastorów Paskudy i Fiedlera z Wrocławia, dat. 12 września 1861. Ogł. W. Malewiczowa: List W. Cybulskiego o języku polskim na Śląsku. *Sobótka* 1960 nr 2.

4. Do J. I. Kraszewskiego z 1862. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6462.

Bibliografię wykładów oraz korespondencji w czasopismach podaje m. in.: J. Jachimek: Wojciech Cybulski jako krytyk i historyk literatury, zob. Monografia. — Bibliografię prac filozoficznych podają A. Kadler i I. Raczyńska: Bibliografia filozofii polskiej 1831-1864. W-wa 1960.

OPRACOWANIA

Monografia: J. JACHIMEK: Wojciech Cybulski jako krytyk i historyk literatury. Poz. 1930 *Prace Polon. Studentów Uniw. Poz.* nr 2. [Rec.: T. Gr. (GRABOWSKI). *Tęcza* 1930 nr 22; L. S. (SIENKIEWICZ). *Alma Mater Vilnensis* z. 9 (1930); W. O. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk na Śląsku* 1930].

A. MOSBACH: Rok 1843 pod względem oświaty, przemysłu i wypadków czasowych. *Tyg. Lit.* 1844 nr 15. — R. P.: Wiadomości literackie. *Rok* 1844 t. 8. — J. L. (LASKARYS): (Odczyty o literaturze słowiańskiej. Rec.). *Gaz. Codz.* 1860 nr 124. — (Obecny stan nauki o runach słowiańskich. Rec.): × (J. I. KRASZEWSKI). *Gaz. Codz.* 1860 nr 215; J. ŁEPKOWSKI. *Czas* 1860 nr 184; *Gaz. Warsz.* 1860 nr 211. — *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 6 (1861). — J. PAPŁOŃSKI: (Krytyczny rozbiór zasadniczej idei poematu: Dziady. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1864 t. 1. — Nekrologi: C. *Dzien. Lit. i Polit.* 1867 nr 12; J. ZACHARIASIEWICZ. *Tyg. Ilustr.* 1867 nr 392; *Czas* 1867 nr 51; *Dzien. Lw.* 1867 nr 43; B. BOLESŁAWITA (J. I. KRASZEWSKI): Mogiły. Cybulski Wojciech. W: Z roku 1867 Rachunki. Rok drugi. Cz. 2. Poz. 1868. — J. I. KRASZEWSKI: Wstęp do wyd.: Odczyty o poezji polskiej. Poz. 1870. [Rec.: ⁂. *Kalina* 1869 nr 10; A. B. C. *Dzien. Lit.* 1870 nr 44-45; *Przegl. Pol.* 1870/71 t. 2; *Kraj* (Kr.) 1870 nr 228]. — L. KURTZMANN: Vorwort. W wyd.: Geschichte der polnischen Dichtkunst. T. 1. Poz. 1880. [Rec.: L. GERMAN. *Przegl. Pol.* 1880/81 t. 2; *Czas* 1880 nr 140; *Nowiny* 1881 nr 12]. — M. MOTTY: Przechadzki po mieście. *Dzien. Poz.* 1888; wyd. osob. Cz. 1-2. Poz. 1888; wyd. nast. oprac. Z. Grot. W-wa 1957. — P. CHMIELOWSKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 13

(1894). — W. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza. T. 3-4. Poz. 1894-1895. — J. Tretiak: Młodość Mickiewicza. T. 2. Petersb. 1898. — P. Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. W-wa 1902. — G. Korbut: Cybulski Wojciech. *Sto lat myśli pol.* T. 7 (1913). — B. Kąsinowski: Wojciech Cybulski (1808-1867). W 50 rocznicę śmierci. *Pam. Lit.* R. 15 (1917). —

T. Grabowski: Zapomniany krytyk wielkopolski. *Kur. Poz.* 1927 nr 80. — T. Grabowski: Krytyka poznańska w latach Libelta i Cybulskiego. *Księga pam. S. Dobrzyckiego.* Poz. 1928. — W. T. Wisłocki: Kongres słowiański w roku 1848 i sprawa polska. *Roczn. Zakładu Nar. im. Ossol.* T. 1/2. Lw. 1928 i odb. — T. Grabowski: Krytyka literacka w Polsce w epoce romantyzmu (1831-1863). Kr. 1931. — A. Wojtkowski: Przyczynki do życiorysu W. Cybulskiego. *Roczn. Hist.* 1932. — T. Pietrykowski: W. Cybulski o roli Wielkopolski. *Wici Wielkopol.* 1933 nr 5. — A. Szyperski: Geografia talentów wielkopolskich. Poz. 1934. — S. Harassek: Trentowski o filozofii narodów europejskich. *Kwart. Filoz.* 1935 z. 2-4. — J. Felczak: Nastroje Wielkopolski wobec rewolucji węgierskiej w r. 1848-1849. Poz. 1938. — Z. Kosidowski: Z okresu złotego kultury Poznania. Tygodnik Literacki 1838-1845. Poz. 1938. — S. Pigoń. *Pol. słownik biogr.* T. 4 (1938). —

H. Barycz: Polska młodzież akademicka we Wrocławiu przed powstaniem styczniowym (1858-1863). *Sobótka* 1946; nadb. Wr. 1947. — T. Mikulski: Polonistyka wrocławska. (100 lat historii). *Spr. z posiedzeń Tow. Nauk. Warsz. Wydz. I Językoznawstwa i Hist. Lit.* 1946 z. 1; przedr. w: Temat Wrocław. Wr. 1961. — T. Mikulski: Towarzystwo Literacko-Słowiańskie we Wrocławiu (1836-1886). *Oblicze Ziem Odzyskanych. Dolny Śląsk.* T. 2. Wr.-W-wa 1948; odb. Wr. 1948; przedr. jw. — J. Kostrzewski: O „emigrantach" naukowych z Wielkopolski. *Roczn. Hist.* R. 23 (1957) = *Księga pam. w stulecie Poz. Tow. Przyj. Nauk.* Poz. 1957. — J. Magnuszewski: Sprawy słowiańskie na łamach poznańskiego „Tygodnika Literackiego" (1838-1845). *Pam. Słowiański.* T. 5 (1955). Wyd. Wr. 1957. — B. W. Januszewski: Wojciech Cybulski. *Ludzie dawnego Wrocławia.* Wr. 1958. — M. Grabowska: Wojciech Cybulski. W zbiorze: Polska krytyka literacka (1800-1918). Materiały. T. 2. W-wa 1959. — J. Rudnicka: Fragment archiwum W. Cybulskiego w papierach Józefy Bąkowskiej. *Pam. Lit.* R. 50 (1959) z. 3/4. — Z. Szmydtowa: Wstęp do zbioru: Polska krytyka..., jw. — B. W. Januszewski: Wojciech Cybulski i czescy budziciele. *Pam. Słowiański.* T. 10. Wr. 1960. — W. Malewiczowa: List W. Cybulskiego o języku polskim na Śląsku. *Sobótka* 1960 nr 2. — Z. Grot: Działalność posłów polskich w sejmie pruskim (1848-1850). Poz. 1961. — S. Kolbuszewski: Z dziejów kultu Juliusza Słowackiego na Śląsku w latach 1860-1909. *Księga pam. ku czci S. Pigonia.* Kr. 1961. — J. Rudnicka: Relacje W. Cybulskiego o Wrocławiu. (Korespondencja do rodziny z lat 1860-1862). *Sobótka* 1961 nr 1. — B. Zakrzewski: Słowacki w krytyce romantycznej. *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr.* S. A. *Nauki Społ. Prace Lit.* II nr 32. Wr. 1961. — S. Kawyn: Wielkopolska polemika o Mickiewicza (1841-1846). *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego* S. I. *Nauki Hum.-Społ.* z. 25. Łódź 1962. — M. Pater: W murach uniwersytetu. Patriotyczne tradycje wrocławskich studentów. Wr. 1962.

CZAJKOWSKI ANTONI (1816–1873)

Krypt.: A. C.

Poeta, tłumacz.

Ur. 13 czerwca 1816 w Krakowie; syn Pawła, profesora literatury polskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim. Uczył się w Krakowie. W 1836 ukończył studia prawnicze i za *Rozprawę historyczną o prawach kobiet* uzyskał stopień doktora obojga praw i administracji. W 1837-1845 pracował w sądownictwie warszawskim. W 1841 był sekretarzem generalnego prokuratora w Królestwie Polskim. Brał udział w życiu literackim stolicy. Do Cyganerii warszawskiej nie należał, uczestniczył jednak wspólnie z jej członkami w zebraniach „Cechu Głupców" u Pauliny i Augusta Wilkońskich. Przyjaźnił się z Cyprianem Norwidem i Władysławem Wężykiem. Po 1845 poświęcił się pracy naukowej w zakresie prawa, gdyż został profesorem dawnego prawa pol-

skiego na uniwersytecie petersburskim. Około 1858 wyjeżdżał za granicę. W 1859 należał do komitetu redakcyjnego *Słowa* petersburskiego. W 1863 dedykował mu Norwid swój *Fortepian Szopena*. Zmarł 9 lutego 1873 w Petersburgu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Rozprawę historyczną o prawach kobiet, napisał... w celu otrzymania stopnia doktora obojga praw. *Kwart. Nauk.* 1836 t. 3; odb. Kr. 1836.

2. Na dzień urodzin następcy tronu połączonych Królestw W. Brytanii i Irlandii... Dnia 9 listopada 1841 r. *Gaz. Codz.* 1841 nr 334; wyd. osob. W-wa 1841; przedr. zob. poz. 6.

Przekł. niem.: J. D. Minasowicz: Auf den Geburtstag des Thronerben Prinzen ... W-wa 1842; przedr. w: Twory ... T. 3. Lipsk 1844; toż wyd. nast. Lipsk 1872.

3. Niektóre poezje. Wyd. W. Bentkowski. W-wa 1841.

Zawartość: 50 wierszy, m. in.: Zwiastowanie N. Pannie Marii. (Wyd. osob. pt. Zwiastowanie. Z muzyką S. Moniuszki. W-wa b. r.); przekł.: J. G. Byron: Beppo (fragm.; por. Przekłady poz. 1); J. da Todi: Dies iras. (Przedr. *Warta* 1869 nr 749). (Por. poz. 6).

4. Baśń o żelaznym wilku i o pięknym królewiczu. Z podania gminnego. *Bibl. Warsz.* 1845 t. 1; toż zob. poz. 6. Wyd. nast.: w zbiorze: Poezje A. E. Odyńca, A. Czajkowskiego, J. Słowackiego i T. Lenartowicza, Petersb. 1857 *Skarbczyk Poezji Pol.* t. 12; przedr. *Przyj. Dzieci* 1861 nr 37 - 1862 nr 41; W-wa 1893 (razem z poz. 5); wyd. osob. z 3 ilustr. K. Mackiewicza. W-wa 1928.

5. Madej. Wyd. zob. poz. 6; wyd. osob. W-wa 1893 (razem z poz. 4).

6. Poezje. W-wa 1845.

Zawartość: poz. 2, 4, 5 oraz 31 wierszy i przekł. Beppa J. G. Byrona. (Por. poz. 3).

Dedykacja: Pawłowi Czajkowskiemu, najdroższemu ojcu, syn.

7. O ziemskom krieditnom obszczestwie Carstwa Polskogo. Petersb. 1856.

8. Wykład prawa polskiego. Rkps.

Artykuły, drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Alleluja* (1841), *Bibl. Warsz.* (1841-1845, 1856, 1858; tu m. in.: Towarzystwo Sztuk Pięknych (Kunstverein). 1842 t. 1; Legenda o świętym Stanisławie z Herbarza Niesieckiego. 1842 t. 1; Złamane serce (z Irvinga). Powieść poświęcona W. Bentkowskiemu. 1842 t. 2; Walka Michała z szatanem. 1843 t. 2; Zenon Izaurycki. (Fragment). 1843 t. 4), *Dwutyg. Lit.* (tu: Spowiedź poety. 1845 nr 22), *Dzien. Mód Paryskich* (tu wiersz: Do J. N. Kamińskiego posyłając mu swoje poezje wyd. w Warszawie r. 1841. 1842 nr 18), *Gaz. Codz.* (1842), *Haliczanin. Kalendarz powsz. Lw.* 1857, *Jaskulka* (tu wiersz: Pająk. 1843; toż *Przegl. Nauk.* 1843 nr 22), *Jutrzenka* (1843), *Kwart. Nauk.* (1836), *Lwowianin* (tu: Trzej mistrze. 1842 z. 5), *Nadwiślanin* (1841), *Niezapominajki* (1842, 1845; tu m. in.: Zmarły zakonnik. 1842; Pustelnicy. Legenda z czasów Bolesława Chrobrego r. 1005. 1842; Na powrót zwłok Napoleona. 1845), *Pielgrzym* (1842 t. 1), *Piśmiennictwo Kraj.* (1841-1842), *Przegl. Nauk.* (tu m. in.: Śmierć Stefana Czarnieckiego. 1842 nr 1. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714), *Przyj. Dom.* (1852, 1857), *Słowo. Dod. Mies.* (Petersb. 1859 z. 1; tu wiersze powst. 1842: Do Władysława Wężyka; Do Norwida. Autograf Ossol. sygn. 5427), *Tyg. Lit.* (tu wiersz: Do poety. 1843 nr 4; toż z pewnymi zmianami ogł. pt. Do Norwida, zob. *Słowo*), *Wieniec. Pismo zbior. ofiarowane S. Jachowiczowi.* T. 1. W-wa 1857 (tu: Statut wiślicki z roku 1347).

Przekłady

1. J. G. Byron: Beppo. Wyd. fragm. zob. Twórczość poz. 3; całość zob. Twórczość poz. 6. Wyd. nast. w: J. G. Byron: Wiersze i poematy. Oprac. J. Żuławski. W-wa (1954).

2. J. W. Goethe: Herman i Dorota. *Bibl. Warsz.* 1844 t. 4 - 1845 t. 1; wyd. osob. W-wa 1845.

3. A. Barbier: (Poezje). Trzy wiersze ogł. *Bibl. Warsz.* 1856 t. 2, 3; 1858 t. 3; kilkadziesiąt wierszy w zbiorze: Poezje K. Gaszyńskiego, C. Norwida i A. Czajkowskiego. Petersb. 1859 *Skarbczyk Poezji Pol.* t. 11 cz. 2.

4. J. G. Byron: Don Juan. Rkps.

Drobne przekłady z G. G. Byrona, G. Bürgera, A. Lamartine'a, F. Schillera, J. da Todi, zob. Twórczość poz. 3, 6; przekł. z W. Irvinga, zob. *Bibl. Warsz.* 1842 t. 2.

Listy

Do K. W. Wójcickiego z 1849. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

OPRACOWANIA

W. Bentkowski: Wydawca do czytelnika. W wyd.: Niektóre poezje. W-wa 1841; fragm. pt. O poezji (z przemowy do poezyj Czajkowskiego). *Piśmiennictwo Kraj.* 1841 s. 209-219. — (Niektóre poezje. Rec.): S. J. (Jaszowski). *Rozmaitości* (Lw.) 1841 nr 33; H. S. (Skimborowicz). *Piśmiennictwo Kraj.* 1841 s. 201-208; A. J. S. (Szabrański). *Bibl. Warsz.* 1841 t. 2; R. Zmorski. *Nadwiślanin* 1841 t. 1; (L. Zieliński). *Lwowianin* 1842 z. 5. — E. Dembowski: Młoda piśmienność warszawska. *Tyg. Lit.* 1843 nr 31; przedr. w: Pisma. T. 3. W-wa 1955. — (Poezje. Rec.): Włodzimierz (Wolski): A. Czajkowski i jego poezje. *Przegl. Nauk.* 1845 nr 5, 8; J. N. Deszkiewicz: Do Redakcji Gazety i Rozmaitości Lwowskich. *Rozmaitości* (Lw.) 1846 nr 44; K. Wasilewski. *Przegl. Nauk.* 1846 nr 8-9. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 6 (1861). — Nekrologi: Kazimierz B. (Bartoszewicz). *Czas* 1873 nr 128; K. Pieńkowski. *Strzecha* 1873 nr 7; W. K. Stattler: Przypomnienie starych znajomości. *Kłosy* 1873 nr 431; *Gaz. Nar.* 1873 nr 50; *Szkoła* 1873. — P. Chmielowski: Antoni Czajkowski. *Złota przędza.* T. 3. W-wa 1886. — I. Matuszewski: Diabeł w poezji. Studium historycznoliterackie. 4. Figury demoniczne w utworach poetów polskich. *Ateneum* 1893 t. 2; przedr. w: Diabeł w poezji. Historia i psychologia postaci uosabiających zło w literaturze pięknej wszystkich narodów i wieków. Studium literackoporównawcze. Wyd. 2 znacznie powiększone i przerobione. W-wa 1899. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 14 (1895). — S. Zdziarski: Ludowość w poezji polskiej XIX w. Okruszyny badań. Lw. 1904. — A. E. Balicki: Bolesław Śmiały w poezji polskiej. Kr. 1905. — W. Trąmpczyński: Rojenia czterech poetów o Polsce idealnej. W: Epizody historyczne. S. I. W-wa 1914. — S. Windakiewicz: Walter Scott i lord Byron w odniesieniu do polskiej poezji romantycznej. Kr. 1914. —

W. Borowy: Wisła w poezji polskiej. *Monografia Wisły.* B. m. 1922 z. 15 i odb.; przedr. w: Kamienne rękawiczki. W-wa 1932. — G. Korbut: Czajkowski Antoni. *Sto lat myśli pol.* T. 9 (1923). — Z. Zagórowski: Wstęp do wyd. przekł.: J. W. Goethe: Herman i Dorota. Kr. 1928 *BN* II, 51. — S. Windakiewicz: Romantyzm w Polsce. Kr. 1937. — K. Czachowski. *Pol. słownik biogr.* T. 4 (1938). — J. W. Gomulicki: Antoni Czajkowski. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 1. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — J. Żuławski: Oprac. wyd. przekł.: J. G. Byron: Wiersze i poematy. W-wa (1954).

CZAJKOWSKI MICHAŁ (1804–1886)

Nazwisko tureckie: Mehmed Sadyk (Sadyk-Pasza).

Pseud. i krypt.: M. C.; X. K. O.; X. Kozak Ottomański.

Powieściopisarz, działacz polityczny.

Ur. 1804 we wsi Halczyniec, niedaleko Berdyczowa, na Wołyniu; syn Stanisława, podkomorzego żytomierskiego, i Petroneli z Głębockich. Pochodził z zamożnej rodziny szlacheckiej. Uczył się początkowo w Berdyczowie, w prywatnym zakładzie naukowym Anglika Wolseya, później u pijarów w Międzyrzeczu. W 1820 wstąpił na wydział prawny Uniwersytetu Warszawskiego. Nie ukończywszy studiów powrócił do Halczyńca w związku z chorobą i śmiercią matki. Jako młody dziedzic dużego majątku zasłynął z gościnności i polowań. W 1830 w Kijowie przedstawiony był carowi Mikołajowi I i został mianowany jego kamerjunkrem. W powstaniu listopadowym walczył w randze porucznika pod komendą Karola Różyckiego. Po upadku powstania przeszedł z oddziałem generała Samuela Różyckiego granicę austriacką i udał się do Francji. Początkowo mieszkał w Bourges, gdzie ożenił się z Francuzką, potem przeniósł się do Paryża. Przez krótki okres należał do Towarzystwa Demokratycznego (do 1836), a następnie do Konfederacji Narodu Polskiego. Związawszy się z polityką Czartoryskiego wyjechał do Rzymu, a w 1841 do Konstantynopola, pozostawiając w Paryżu żonę i czworo dzieci. Stanął na czele głównej agencji polskiej na Wschodzie. W działalności politycznej pomagała mu wydatnie Ludwika Śniadecka. W 1850 przyjął islamizm i imię Mehmed Sadyk. W czasie wojny krymskiej został naczelnym wodzem

kozaków sułtańskich. Po śmierci Ludwiki Śniadeckiej w 1866 ożenił się z Greczynką Ireną Teoscolo. Na skutek odmiennych poglądów politycznych popadł w antagonizm z Władysławem Zamoyskim. Skłócony z całą emigracją, począł skłaniać się ku tureckiemu stronnictwu reakcyjnemu, a następnie ku Rosji. Około 1870 podał się do dymisji, uzyskał od cara amnestię i w 1872 powrócił na Ukrainę. Po krótkim pobycie w Kijowie, nie przyjęty przez społeczeństwo polskie, lecz cieszący się łaską cara, który został ojcem chrzestnym jego córki, zamieszkał w folwarku Borki w guberni czernichowskiej. Życie zakończył samobójstwem 4 stycznia 1886 w Parchimowie, w pobliżu Borek.

TWÓRCZOŚĆ

1. Quelle a été l'influence des Kosacks sur la littérature, les sciences, les arts et la civilisation en général dans le Nord et dans l'Orient. (Discours sur cette question prononcé au Congrès historique. Paris, Novembre 1835). Paryż 1835.

2. Powieści kozackie. Paryż 1837. Wyd. 2 Berlin 1840.

Zawartość: Swatanie Zaporożca (przedr. zob. poz. 14); Mogiła (przedr. zob. poz. 14); Kościół w Grużyńcach; Módlmy się, a bijmy; Wyprawa na Carogród (przedr. zob. poz. 14); Skałozub w zamku siedmiu wież; Ataman Kunicki; Orlik i Orłenko (przedr. zob. poz. 14).

Przekł. czeskie: J. B. Malý: Povĕsti ukrajinské. Kupadlo; Plivník; Kozaci w Cařihradé. *Bibl. zabavného čtení.* (Dod.) Praga 1845. — E. Vávra: Chrám gružinecký. Praga 1863. — Jan Boubela: Zaloty Zaporožca. *Obrazy života* 1874.

Przekł. franc.: W. M. (Władysław Mickiewicz): Contes des Kosaks. Paryż 1857.

Przekł. niem.: F. Minsberg: Nationalsagen der Kosaken. Lipsk 1838. — G. Gizewiusz. *Rheinland* ok. 1841. — J. P. Jordan: Kosakenrache; Paul Wyhowsky. Wyd. zob. Wyd. zbior.

Przekł. serbo-chorwackie: Kozaci u Carigradu. *Danica Ilirska* 1844 nr 30-34. — Skalozub u gradu od sedam tornjeva. *Danica Ilirska* 1845 nr 23-25. — A. Tkalčević: Ataman Kunicki. *Op či zágrebački Kolédar za god* 1849 s. 1-9. — H-ž-ć: Svadba Zaporošca. Tamże 1850 s. 37-42. — Pavao Wyhowski. *Neven* 1853. — D. Cieleszewicz: (Swatanie Zaporożca). Belgrad 1854. — A. Tomić: Zaporošče zaruke. *Vijenac* 1870 nr 31; Gružinacka crkva. Mogila. Ataman Kunicki. Tamże 1871 nr 6-7, 13, 28. — M. Rakić: Ataman pripovetka. Belgrad 1879. — A. Demartini: Skalozub u kuli sa sedom tornjeva. *Hrvatska vila* 1883 s. 224-226.

Przekł. włoski: O. Perini: Racconti cosacchi. Mediolan 1863.

3. Wernyhora, wieszcz ukraiński. Powieść historyczna z roku 1768 przez... pisarza Powieści kozackich. T. 1-2. Paryż 1838. Wyd. nast.: wyd. 2 Paryż 1842; Lw. 1870 *Bibl. Mrówki* t. 21-22; Chicago 1894; W-wa 1907; Chicago 1917; oprac. S. Vrtel-Wierczyński. T. 1-2. W-wa (1924) *Wielka Bibl.* nr 70-71; toż W-wa (1928).

Przekł. czeski: F. B. Kořinek: Vernyhora, věštec ukrajinský. Praga 1852.

Przekł. niem.: Wernyhora, der Seher im Grenzlande. Lipsk 1841. — G. Diezel: Wernyhora, der Seher in der Ukraine. Stuttgart 1843 *Das belletristische Ausland* t. 6.

4. Kirdżali. Powieść naddunajska. T. 1-2. Fragm. ogł. *Tyg. Lit.* 1838 nr 30-34; całość wyd. Paryż i Lipsk 1839. Wyd. tyt. Paryż 1839. (Wyd. bezimiennie). Wyd. nast.: Berlin 1840; Lipsk 1875 *Książki dla Wszystkich* t. 349-350; Lipsk 1900; W-wa 1906.

Rkps fragm. Bibl. Jagiel. sygn. 2787.

Dedykacja: Jaśnie Oświeconej księżnie Marii z książąt Czartoryskich Wirtembergskiej, autorce Malwiny, w hołdzie czci i uwielbienia jej cnót, patriotyzmu i wysokich zdolności owoc ten swojej pracy poświęca pisarz Powieści kozackich.

Przekł. ang.: K. Lach Szyrma: The Moslem and the Christian, or Adventures in the East. T. 1-3. Londyn 1855. — The Black Pilgrim (Kirdżali). Londyn 1900.

Przekł. czeskie: F. P. Volák: Kirdžali. Praga 1852; wyd. 2 Praga 1863; wyd. 3 Praga 1901.

Przekł. bułgarskie: S. Botew: Kyrdżali. Krajdunawska powest. *Zname* 1875 nr 12-27; przedr. *Syjedinenije* 1884; wyd. osob. Płowdiw 1884. — Przeróbka sceniczna pt. Kyrdżali, Tragedia w 5 d. Stara Zagora 1899.

Przekł. franc.: (M. Jełowicki): Kirdgeali. T. 1-2. Paryż i Lipsk 1839. Wyd. tyt. Paryż 1839.

Przekł. niem.: H. Scherbel: Kirdżali. Leszno 1840 *Bibliothek der ausgezeichnesten polnischen Romane in deutschen Uebersetzungen* 1-3. — G. Diezel: Kirdschali. Stuttgart 1843 *Das belletristische Ausland* t. 38-40.

Przekł. ros.: S ustiew Dunaja. Powiest'. Kijów 1873.

Przekł. serbo-chorwackie: S. Novaković. Belgrad 1863. — L. Vukelič: Kirdžali. *Matica Hrvatska* 1878.

5. Anna. Powieść. T. 1-2. Paryż 1840. Wyd. nast.: fragm. przedr. *Orędownik Nauk.* 1841 nr 8-9; całość cz. 1-2. Poz. 1841; wyd. nowe poprawne Wil. 1851; wyd. nowe poprawne, pomnożone dodatkiem pism ulotnych Ludwiki ze Śniadeckich, zob. Wyd. zbior. t. 8.

6. Gawędy. Paryż 1840. Wyd. tyt. Paryż 1841.

Zawartość: Owruczanie 1794. (*Trzeci Maj* 10 grudnia 1839 - 7 stycznia 1840); Staro-Kijowianie 1809; Łuczczanie 1812; Żytomierzanie 1812; Bitwa pod Mołoczkami. (Opowiadanie Żyda); Bitwa pod Iłżą. (Wspomnienia pułkowe); Trzynasty. (Wspomnienia pułkowe); Bitwa pod Lipskiem; Sawelej. (Wspomnienia pułkowe); Maksym Sztroc. (Wspomnienia ukraińskie); Zimowa noc. (Wspomnienia z Halczyńca). (*Przyj. Ludu* 1840 nr 19-20, 22-24; por. poz. 13); Dzień jesienny. (Wspomnienia z Halczyńca) (por. poz. 13).

Przekł. czeskie: Hanus Klima: Sawelej. *Světozor* 1874. — Efr. z K.: (Żytomierzanie 1812)?

Przekł. serbo-chorwacki: A. Tomić: Zimska noc. *Vijenac* 1872 nr 6-7.

7. Stefan Czarniecki. Powieść historyczna. T. 1-2. Fragm. ogł. *Tyg. Lit.* 1839 nr 30-40; całość wyd. Paryż 1840. Wyd. nast.: cenzurowane pt. Szwedzi w Polsce. Romans historyczny przez autora Anny, Powiastek i gawęd. T. 1-2. Petersb. 1851; toż W-wa 1899; wyd. pełne Kr. 1891; W-wa 1899; Kr. 1903; t. 1-4. W-wa (1912); oprac. Z. Szweykowski. T. 1-2. W-wa (1925) *Wielka Bibl.* nr 114-115; t. 1-2. Leszno 1927; oprac. Z. Szweykowski. W-wa b. r. *Bibl. Uniw. Lud.* 309-310; wstępem i przypisami opatrzył J. Kajtoch. W-wa 1961 *Bibl. Powieści i Romansów.*

Przekł. czeski: F. L. Vorliček: Švédové v Polště. Praga 1862 *Slovanské besedy* R. 2.

8. Hetman Ukrainy. Powieść historyczna. T. 1-2. Paryż 1841; toż Berlin 1841. Wyd. nast.: W-wa b. r.

Przekł. niem.: J. P. Jordan: Der Kosaken-Hetman. Cz. 1-3. Lipsk 1843 jako: Czaykowski's ausgewählte Romane. Cz. 4-6; toż Lipsk 1845. (Por. Wyd. zbior.).

Przekł. serbo-chorwackie: M. Rakić. Belgrad 1879.

9. Koszowata. Powiastka. Fragm. ogł. *Tyg. Lit.* 1840 nr 34-41; całość wyd. Paryż 1841; toż Berlin 1841. Wyd. nast.: W-wa (1927) *Bibl. Domu Pol.* t. 23.

10. Owruczanin. Powieść historyczna z 1812 roku. T. 1-2. Paryż 1841. Wyd. nast.: W-wa (1908); oprac. Z. Szweykowski. Kr. 1927 *BN* I, 103.

11. Ukrainki. Paryż 1841.

Zawartość: Termolama (przedr. zob. poz. 13); Czerwona sukienka. (*Tyg. Lit.* 1838 nr 39-44; przedr. zob. poz. 13); Kto z Bogiem, to Bóg z nim. (*Tyg. Lit.* 1840 nr 8-11; przedr. zob. poz. 13); Konstanty Horodeński. (*Tyg. Lit.* 1840 nr 1-3; przedr. zob. poz. 14); Do pani Konstancji Ł...... (przedr. zob. poz. 13); Trech-Tymirów; Złoty krzyżyk; Słobodyszcze. (*Przyj. Ludu* 1840 nr 9-13; przedr. zob. poz. 13); W Rzymie 29 Maja 1840 roku.

Przekł. czeski: J. Joachim: Červená suknička. Praga 1844. — (Kto z Bogiem, to Bóg z nim). *Květy* 1850.

Przekł. niem.: (Czerwona sukienka). *Figaro* 1839. — J. P. Jordan: Termolama; Das rote Kleid; Wer mit Gott ist, mit dem ist auch Gott; Konstantyn Horodensky; Die drei Tymirer; Die Pflegetochter. Wyd. zob. Wyd. zbior. — A. Weiss: Der rote Sarafan. W zbiorze: Polnisches Novellenbuch im deutschen Gewande. Halle (1906).

Przekł. serbo-chorwackie: Crvena suknja. *Neven* 1852. — Termolama. *Neven* 1853 nr 26. — D. Cieleszewicz: (Czerwona sukienka). Belgrad 1856. — M. Rakić: Termolama. Belgrad 1879.

12. Powieści. Poz. 1844.

Zawartość: Jan Wyhowski. (*Orędownik Nauk.* 1841 nr 21-25); Rusałka czaromoca. (*Przyj. Ludu* 1840/41 nr 41-42); W Czywita-Kastelana; Do Jana Omiecińskiego. (*Przyj. Ludu* 1841 nr 1-3); Święto-Michalska Ławra. (*Orędownik Nauk.* 1841 nr 50). Z mojej podróży; Do Hermana Pobudzkiego; Do R...... M.........; Do P... Z...; Ślub przyjaźni.

13. Powiastki i gawędy. Petersb. 1850. (Wyd. bezimiennie).

Zawartość: Do pani Konstancji Ł...... (por. poz. 11); Słobodyszcze (por. poz. 11); Termolama (por. poz. 11); Zimowa noc. (Wspomnienie z Halczyńca) (por. poz. 6); Kto z Bogiem, to Bóg z nim (por. poz. 11); Dzień jesienny. (Wspomnienie z Halczyńca) (por. poz. 6); Czerwona sukienka (por. poz. 11).

14. Nowe powiastki i gawędy, przez autora Szwedów w Polsce. Petersb. 1852.

Zawartość: Swatanie Zaporożca (por. poz. 2); Mogiła (por. poz. 2); Sahajdaczny; Wyprawa na Carogród (por. poz. 2); Konstanty Horodeński (por. poz. 11); Orlik i Orlenko (por. poz. 2).

15. Wniosek p. Aug. hr. Cieszkowskiego... o założenie Szkoły Głównej (uniwersytetu) w Poznaniu. *Czas* 1852 nr 114, 122, 134; odb. Kr. 1852.

16. Kozaczyzna w Turcji. Dzieło w trzech częściach przez X. K. O. Paryż 1857.

Pod tekstem podpis: X. Kozak Ottomański.

Zawartość: Szkice, opowiadania, notatki i dokumenty dotyczące dziejów kozaczyzny w Turcji, Polsce i Rosji oraz listy i pieśni.

17. Dziwne życia Polaków i Polek. Dzieło pierwszy raz wydane. Wyd. zob. Wyd. zbior. t. 9.

Zawartość: Aleksander Pausza; Julia Wąsowiczówna; Julian Duszyński; Iskinder Pasza — Antoni Iliński; Henryk Służalski; Adam Baranowski, sandżaktor pułku kozaków ottomańskich; w dodatku utwór R. Berwińskiego: Duma polska żołnierza wojsk tureckich.

Dedykacja: Ludwice ze Śniadeckich jenerałowej Sadykowej. Dat.: W dzień św. Ludwika 25 sierpnia 1862 roku w Stambule.

18. Bośnia. Powieść historyczna. Data (dedykacji): 31 maja 1871. Rkps Bibl. Uniw. Warsz. sygn. 197.

Dedykowana synowi, Adamowi Czajkowskiemu.

19. Bułgaria. Powieść sławiańska. Data (dedykacji): 20 kwietnia 1871. Wyd. zob. Wyd. zbior. t. 10.

Dedykacja: Ryszardowi Berwińskiemu, kapitanowi kozaków gwardii sułtańskiej, towarzyszowi broni i przyjacielowi serdecznemu, poświęca Autor.

Przekł. bułgarski: P. Papanczew: Bălgaria. Slavanska powest. Sliwen 1896.

Przekł. ros.: *Russkaja biesieda* 1873 nr 6-11.

20. Nemolaka. Powieść sławiańska. Dat. 28 lutego 1871. Wyd. zob. Wyd. zbior. t. 11.

21. Legendy. Wyd. zob. Wyd. zbior. t. 12.

Zawartość: Ułani; Jeszcze gawęda o kawalerii; Trzech Janów; Ikbala; O jeźdźcach i o koniach; Z czasów hetmana Lacha.

22. Pamiętniki. T. 1-12. Powst. po 1872. Fragm. ogł. *Dzien. Pol.* 1893 nr 140; 1896 nr 47-195 (z przerwami); inny fragm. ogł. F. Rawita-Gawroński: Sadyk-Pasza i Adam Mickiewicz. (Wiązanka wspomnień i listów odnoszących się do Adama Mickiewicza). *Przew. Nauk. i Lit.* 1898 s. 941-950; toż: *Rok Mickiewiczowski. Księga pam.* Lw. 1899; inny fragm. ogł. F. Rawita-Gawroński: Niedoszła formacja pułku żydowskiego w Turcji w roku 1855. *Nasz Kraj* 1906 z. 6; inny fragm. ogł. F. Rawita-Gawroński: Materiały do historii polskiej XIX wieku. Działalność emigracji z r. 1831 na terenie Turcji do pokoju paryskiego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1909 s. 986-1000, 1076-1114 (tu na s. 986 uwaga: „Rkps, składający się z XII tomów, udzielony był wydawcy przez generała wojsk rosyjskich Adama Czajkowskiego").

Część pt. Moje wspomnienia o wojnie 1854 roku. Przedmowa (skierowana do syna, Adama Czajkowskiego) dat. 3 kwietnia 1875, Kijów. Wyd. J. Fijałek. W-wa 1962.

Rkps Bilbl. PAN Kr. sygn. 1901.

Przekł. ros.: Turieckije aniekdoty, iz tridcatiletnich wospominanij. Moskwa 1883. — Zapiski. *Kijewskaja starina* 1891 z. 1-12. — Tłum. W. W. Tymoszczuk: Zapiski. *Russkaja starina* 1895-1898, 1900, 1904.

Fragm. tekstu rosyjskiego wyd. w *Russkaja starina* zostały znów przełożone na jęz. polski pt. Pamiętniki Sadyka Paszy... Tłumaczył na polskie A. P. Lw. 1898.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Constitutionnel*, *Czas* (1852), *Dzien. Lit.* (tu: Mansur Oghłu. Powieść pisana w Karnabacie. 1858 nr 148; Mateo Raszo. 1858 nr 149; Wspomnienia z wojny wschodniej. 1860 nr 71-78), *Dzien. Pol.* (1869), *Kalendarz powsz. galicyjski*. Lw. 1866 (tu: Aleksander Pausza. Szkic biograficzno-powieściowy), *Kijewlanin* (1873), *Kraj i Emigracja* (tu: Kilka słów o Rusinach w roku 1831. Ogł. 1839 z. 9; toż wyd. J. Weniger. *Ruch Lit.* 1930 nr 10), *Orędownik Nauk.* (1841-1843; tu m. in: Wyjątki z podróży do państwa tureckiego odbytej w r. 1841 przez M. C. 1843 nr 27-31), *Praca* (1861/62), *Przyj. Ludu* (1840-1842), *Rozpr. i Spr. AU* (tu: Odezwa uzasadniająca przejście do Rosji. 1881 s. 229), *Le Spectateur militaire*, *Trzeci Maj* (1839-1840), *Tyg. Emigracji Pol.* (1836), *Tyg. Lit.* (1838-1840; tu m. in.: Paweł Wyhowski. Powieść kozacka. 1839 nr 5-9), *Wiad. Pol.*

Ponadto: Note pour l'agence polonaise. 1849. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1900 t. 2.

Po śmierci autora ogł.: Legenda bułgarska. *Dla powodzian. Książka zbior.* Lw. 1900.

Wydania zbiorowe

Pisma. T. 1-12. Lipsk 1862-1885 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 13-20, 32, 64-65, 79; t. 1, 2, 4, 5, 7 wyd. nast. Lipsk 1898, 1899, 1908. (Niektóre tomy wyd. parokrotnie).

Zawartość: t. 1 (1862, 1868, 1898): Wernyhora; t. 2 (1862, 1863, 1875, 1900): Kirdżali; t. 3 (1863): Powieści kozackie i gawędy; t. 4 (1863, 1898, 1908): Owruczanin; t. 5 (1863, 1898): Stefan Czarniecki; t. 6 (1863, 1900): Hetman Ukrainy; t. 7 (1865, 1899): Koszowata i Ukrainki; t. 8 (1867, 1900): Anna; t. 9 (1865): Dziwne życie Polaków i Polek; t. 10 (1872, 1900): Bułgaria; t. 11 (1872, 1900): Nemolaka; t. 12 (1885): Legendy.

Przekł. niem.: J. P. Jordan: Czaykowski's ausgewählte Romane. Band 1-3: Bilder aus dem Kosaken-Leben. Lipsk 1842; Band 4-6: Der Kosaken-Hetman. Lipsk 1843; wyd. nast. t. 1-6. Lipsk 1845.

Zawartość: cz. 1: Kosakenrache; Paul Wyhowsky; Die drei Tymirer; cz. 2: Termolama; Konstantyn Horodensky; Wer mit Gott ist, mit dem ist auch Gott; cz. 3: Das rote Kleid; Die Pflegetochter; cz. 4-6: Der Kosaken-Hetman.

Listy i materiały

1. Do nieznanej adresatki, dat. 12 sierpnia 1838. Fragm. ogł. *Demokrata Pol.* (Poitiers) 1840 t. 2 cz. 2.

2. Do A. Woykowskiego z 1838. Fragm. ogł. pt. Zdanie Czajkowskiego o Tygodniku Literackim. *Tyg. Lit.* 1838 nr 39.

3. Do A. Woykowskiego z 1839. Ogł. J. Maciejewski: Słowacki w Wielkopolsce. Szkice i materiały. Wr. 1955 *IBL Studia Hist.-lit.* t. 27.

4. Korespondencja z A. Czartoryskim z 1842-1855; do L. Śniadeckiej 4 listy z 1856. Ogł. F. Rawita-Gawroński: Materiały do historii polskiej XIX wieku. Działalność emigracji z roku 1831 na terenie Turcji do pokoju paryskiego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1908-1909.

5. Do A. Alléon 34 listy z 1849-1856; do Ali-Paszy z 1850. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1900 t. 1.

6. Fragm. listów podaje S. Bieliński: Polacy w Turcji po upadku rewolucji węgierskiej. Poz. 1852.

7. Do L. Lenoir-Zwierkowskiego z 1852 i 1853. Rkps Bibl. Czart. sygn. 5646.

8. Do H. Gropplera z 1853. Ogł. Z. W. (Wasilewski). *Pam. Koła Kielczan za 1932 r.* T. 5. (Kielce 1933) s. 54-56.

9. Do A. Mickiewicza 3 listy z 1855. Ogł. W. Mickiewicz: Korespondencja A. Mickiewicza. T. 4. Paryż 1876.

10. Do A. Mickiewicza z 1855. Wyd. zob. Twórczość poz. 16, s. 265-271.

11. Do W. Czartoryskiego z 1856 (w jęz. franc.). Ogł. K. Ostrowski: Lettres slaves. T. 1. Paryż 1857 s. 379-381.

12. Do R. Berwińskiego 2 listy z 1863. Ogł. W. Knapowska: W. Ks. Poznańskie przed wojną krymską. Poz. 1923.

13. Do R. Berwińskiego z 19 września 1865. Fragm. ogł. *Dzien. Poz.* 1865 nr 215.

14. Do K. Balińskiego z 29 stycznia 1866 (w jęz. franc.). Ogł. L. Kamykowski: Czajkowski i Ludwika Śniadecka. *Ruch Lit.* 1928 nr 8.

15. Do I. Glińskiego z 1873. W: Iz pisiem gien. Czajkowskogo k swojemu wojennomu towariszczu Ignatiju Glinskomu wo Lwowi. Lw. 1873.

16. Do W. Sabatyna z 1873-1875. Ogł. M. Rolle: Poufne zwierzenia Sadyka-Paszy. (Wiązanka listów i notat). W: Z minionych stuleci. Szkice historyczne i literackie. Lw. 1908.

17. Do T. Wierzbickiego z 1873-1880. Autografy w posiadaniu S. Pigonia.

18. Do L. Kossutha. Rkpsy w Arch. Muz. Nar. w Budapeszcie.

19. Do Sefer-Paszy J. Kościelskiego. Rkpsy znajdowały się w zbiorach Kościelskich w Miłosławiu.

20. Do J. Falkenhagena Zaleskiego. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 3774.

21. Listy do L. Lenoir-Zwierkowskiego, L. Śniadeckiej i in. znajdowały się w Zbiorach Raperswilskich Bibl. Nar.; zniszcz. 1944.

22. Korespondencja z 1841-1870. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1900 t. 1.

23. Korespondencja z 1855. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 3152.

24. Korespondencja w Arch. Ambasady Francuskiej w Konstantynopolu.

25. Raporty, rachunki i zapiski różnej treści. Rkps Bibl. Czart. Arch. Dom. sygn. Ew. XVII/1220.

26. Papiery osobiste, notatki. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1900 t. 2.

OPRACOWANIA

B i o g r a f i a

A. J. CZARTORYSKI: Listy do M. Czajkowskiego z 1851. Rkps Bibl. Czart. sygn. 5595. — Apostazja M. Czajkowskiego. *Przegl. Poz.* 1851 t. 12. — Francja. Paryż, 9 stycznia. *Goniec Pol.* (Poz.) 1851 nr 11. (O przejściu Czajkowskiego na mahometanizm). — Czartoryszczyzna wobec emigracji polskiej w Turcji. *Demokrata Pol.* 1851 nr 22-23. — S. BIELIŃSKI: Polacy w Turcji po upadku rewolucji węgierskiej. Poz. 1852. — Sadyk-Bej. *Dzien. Lit.* 1852 nr 11. — Kozacy Czajkowskiego. *Wiad. Pol.* 1854 s. 17-19. — W. C. (CZARTORYSKI). Wiadomości ze Wschodu. *Wiad. Pol.* 1855 nr 3. — A. MICKIEWICZ: Do Sadyka Paszy listy z 5 i 8 listopada 1855. Ogł. J. Czubek: Dwa listy Mickiewicza do Sadyka Paszy. (Zagadka wydawnicza). *Pam. Lit.* R. 11 (1912). — F. K. PREK: Czasy i ludzie. Powst. 1818-1855. Wyd. H. Barycz. Wr. 1959. — Drugi pułk kozaków sułtańskich. *Wiad. Pol.* 1855 nr 4. — Sadyk Basza. *Przyj. Dom.* 1855 nr 14. — Z. MIŁKOWSKI: Udział Polaków w wojnie wschodniej (1853-1856). Paryż 1858. — Wspomnienia z wojny wschodniej *Dzien. Lit.* 1860 nr 71-78. — W. CZARTORYSKI: Protokoły posiedzeń biura. Powst. 1862--1863. Wyd. w: Pamiętnik 1860-1864. Ogł. H. Wereszycki. W-wa 1960. — J. OSIECKI: M. Czajkowski (Sadyk Pasza). *Tyg. Lw.* 1867 nr 10-12. — A. SZASZ-

KIEWICZ: List otwarty do M. Czajkowskiego. *Dzien. Poz.* 1872 nr 74. — A. K.: O Michale Czajkowskim. *Kraj* 1873 nr 82-83. — Michał Czajkowski. *Dzien. Poz.* 1873 nr 28. — Renegat. *Czas* 1873 nr 31. — Renegat. *Gaz. Nar.* 1873 nr 36. — E. HELENIUSZ (IWANOWSKI): Rok 1872. W: Wspomnienia lat minionych. T. 2. Kr. 1876. — Z. MIŁKOWSKI: W Galicji i na Wschodzie. Poz. 1880. — ANTONI J. (A. J. ROLLE): Materiały do dziejów Polski w pismach rosyjskich (1700-1862). *Rozpr. i Spr. AU* 1881 t. 13. — F. SOKULSKI: W kraju i nad Bosforem (1830-1881). Fragmenty życia i listy. Powst. 1881-1891. Wyd. M. Tyrowicz. Wr. 1951. — H. B. (BIEGELEISEN): Michał Czajkowski. *Złota przędza.* T. 2. W-wa 1885. — J. N. JANOWSKI: Notatki autobiograficzne 1803-1853. Powst. 1876-1886. Wyd. M. Tyrowicz. Wr. 1950. —

Nekrologi: L. D. (DĘBICKI). *Czas* 1886 nr 18; F. JAREŠ. *Slovenský sborník* 1886 nr 3; T. T. JEŻ (Z. MIŁKOWSKI). *Kraj* 1886 nr 7-8, 10; W-T. (J. L. POPŁAWSKI). *Prawda* 1886 nr 5-6; *Ateneum* 1886 t. 1; *Gaz. Lw.* 1886 nr 16; *Szkoła* 1886. — S. CHOJECKI: Ajencja polska w Konstantynopolu i przejście na mahometanizm M. Czajkowskiego. *Czas* 1886 nr 42. — Michaił Czajkowskij i kozakofilstwo. *Kijewskaja starina* 1886 t. 14. — F. RAWITA-GAWROŃSKI: M. Czajkowski i kozakofilstwo. *Przegl. Tyg.* 1886 nr 7-8. — Z. SARNECKI: M. Czajkowski w świetle odczytów Stanisława hr. Tarnowskiego. *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1886 nr 135. — S. TARNOWSKI: Michał Czajkowski. *Przegl. Pol.* 1885/86 t. 4 - 1887/88 t. 1. —

M. MOTTY: Przechadzki po mieście. *Dzien. Poz.* 1888; wyd. osob. Cz. 2. Poz. 1888; wyd. nast. oprac. Z. Grot. W-wa 1957. — M. ROLLE: Z życia renegata. (Wiązanka listów i notat). *Kur. Pol.* 1891 nr 133, 135-139, 141-143, 145-146, 148-150. — W. CZARTORYSKI: Pamiętnik 1860-1864. Powst. 1892-1894. Ogł. H. Wereszycki. W-wa 1960. — E. HELENIUSZ (IWANOWSKI): Michał Czajkowski. Sadyk Basza. W: Wspomnienia polskich czasów dawnych i późniejszych. T. 2. Lw. 1894. — P. CHMIELOWSKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 14 (1895). — W. MICKIEWICZ: Żywot Adama Mickiewicza. T. 4. Poz. 1895. — Dr A. K.: Wspomnienia o M. Czajkowskim. *Tyg. Ilustr.* 1896 nr 9. — Wspomnienie o M. Czajkowskim. *Dzien. Pol.* 1896 nr 52. — Z daleka i z bliska. Z pism i książek. *Kraj* 1896 nr 8. — F. RAWITA-GAWROŃSKI: Sadyk Pasza i Adam Mickiewicz. (Wiązanka wspomnień i listów odnoszących się do A. Mickiewicza). *Przew. Nauk. i Lit.* 1898; toż: *Rok Mickiewiczowski. Księga pam.* Lw. 1899. — F. MAJCHROWICZ: Lata szkolne Sadyka Paszy (Michała Czajkowskiego). Na podstawie „Pamiętników". *Szkoła* 1899. — F. RAWITA-GAWROŃSKI: Adam Mickiewicz na Wschodzie (1855). *Przew. Nauk. i Lit.* 1899 i odb.; przedr. w: Studia i szkice historyczne. S. I. Lw. 1903. — F. RAWITA-GAWROŃSKI: Ostatnie lata życia Sadyka Paszy. *Słowo Pol.* 1899 nr 12-15; przedr. jw. — F. RAWITA-GAWROŃSKI: Ludwika Śniadecka. W: Studia i szkice historyczne. S. II. Lw. 1900. — F. RAWITA-GAWROŃSKI: Michał Czajkowski (Sadyk Pasza). Jego życie, działalność wojskowa i literacka. Petersb. 1900; wyd. 2 Petersb. 1901. [Rec.: S. SCHNÜR-PEPŁOWSKI. *Kwart. Hist.* 1900; WOŁYNIAK. *Przew. Nauk. i Lit.* 1900]. —

B. LIMANOWSKI: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 2. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — L. GADON: Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 3. Kr. 1902. — Z. MIŁKOWSKI: Mehmed Sadyk Pasza. W: Sylwety emigracyjne. Lw. 1904. — Mickiewicz w Turcji i kozacy ottomańscy. W rocznicę zgonu poety. *Wędrowiec* 1906 nr 48. — (b.): Muzaffer Pasza (Czajkowski). *Nasz Kraj* 1907 nr 2; toż *Słowo Pol.* 1907 nr 300. — R. KARCZEWSKI: W obozie kozaków sułtańskich. *Biesiada Lit.* 1907 nr 8-17. — F. RAWITA-GAWROŃSKI: Michał Czajkowski (Sadyk Pasza). *Nasz Kraj* 1907 nr 14. — Mechmed Sadyk o sprawie słowiańskiej na Bałkanach. *Dzien. Poz.* 1908 nr 228, 242-243. — K. PARNASOWA: M. Czajkowski w świetle nieznanej korespondencji. *Kur. Lw.* 1908 nr 602. — F. RAWITA-GAWROŃSKI: Materiały do historii polskiej XIX wieku. Działalność emigracji w roku 1831 na terenie Turcji do pokoju paryskiego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1908-1909. — M. ROLLE: Poufne zwierzenia Sadyka Paszy. W: Z minionych stuleci. Lw. 1908. — T. T. JEŻ (Z. MIŁKOWSKI): Od kolebki przez życie. Wspomnienia. T. 2-3. Powst. przed 1909. Wyd. A. Lewak. Kr. 1936-1937. — KORNELIA P. (PARNASOWA): M. Czajkowski i pani Dołmatow. (Z nie wydanych listów Sadyka Paszy). *Kur. Lw.* 1909 nr 388, 390. — G. KORBUT: Czajkowski Michał. *Sto lat myśli pol.* T. 6 (1911). — M. ROLLE: Z życia Sadyka Paszy. *Kronika Powsz.* 1911 nr 32. — S. SZPOTAŃSKI: M. Czajkowski w Turcji. *Bibl. Warsz.* 1911 t. 4. —

S. SZPOTAŃSKI: Adam Mickiewicz i jego epoka. T. 3. W-wa - Kr. 1921-1922. — W. KNAPOWSKA: Emigracja polska w Tur-

cji podczas powstania styczniowego. *Dzien. Poz.* 1923 nr 18. — B. Penew: Polsko-bałgarski snoszenija. W: Polsza, Bałgaria i sławianstwoto. Sofia 1923. — B. Penew: Polska i Bułgaria. *Przegl. Warsz.* 1924 nr 37. — W. Mickiewicz: Pamiętniki. T. 1, 3. W-wa - Kr. 1926, 1933. — L. Kamykowski: Czajkowski i Ludwika Śniadecka. *Ruch Lit.* 1928 nr 8. — J. Weniger: Czajkowski w powstaniu listopadowym. *Pam. Lit.* R. 27 (1930). — S. Szpotański: Sadyk Pasza i Ludwika Śniadecka. *Kur. Warsz.* 1931 nr 37. — W. Charkiewicz: Michał Czajkowski. *Słowo* 1932 nr 295. — M. Handelsman: Dziennik misji gen. Wysockiego do Turcji 1853-1855. *Przegl. Hist.* 1932/33 z. 2. — Z. Krzemicka: M. Czajkowski - Sadyk Pasza z perspektywy historycznej. *Kur. Lit.-Nauk.* 1932 nr 41. — M. Pawlicowa: Ze starań o legię polską w początkach wojny krymskiej (1853-54). *Kwart. Hist.* 1932 z. 1-2. — F. Gawroński-Rawita: Kozaczyzna za Dunajem. Kartka z działalności księcia Adama Czartoryskiego na emigracji. *Ateneum Wil.* 1933/34. — S. Rygiel: Zgrzyt na pogrzebie Mickiewicza w Paryżu. (W rocznicę śmierci 25 XI 1855). *Kur. Por.* 1933 nr 327. — S. Szpotański: Niewolnik kobiet. *Kur. Warsz.* 1933 nr 39. — M. Gembarzewski: Poprzednicy Conrada. *Prosto z mostu* 1935 nr 14. —

L. Rac: Konfederacja Narodu Polskiego. Z dziejów wielkiej emigracji. *Przegl. Hist.* 1935/36 z. 1. — (Z. Kańska): Wołyń w XIX wieku. *Życie Krzemienieckie* 1936 nr 4. — M. Pawlicowa: O formacjach kozackich w czasie wojny krymskiej. *Kwart. Hist.* 1936 z. 4. — J. Sokulski: Tragedia odstępcy. W 50 rocznicę śmierci M. Czajkowskiego. *Kur. Lit.-Nauk.* 1936 nr 5. — L. Świeżawski: Niespokojne życie Sadyka Paszy. *Ilustracja Pol.* 1936 nr 7-9. — M. Handelsman: Ukraińska polityka ks. Adama Czartoryskiego przed wojną krymską. W-wa 1937. [Rec.: D. Doroszenko. *Przegl. Współcz.* 1939 t. 68 nr 201]. — K. Morawski: Polacy i sprawa polska w dziejach Italii w latach 1830-1866. W-wa 1937. — L. Widerszal: Bułgarski ruch narodowy 1856-1872. W-wa 1937 *Rozpr. Hist. Tow. Nauk. Warsz.* t. 18. — K. Czachowski: Z pobytu Mickiewicza na Wschodzie. *Kur. Lit.-Nauk.* 1938 nr 50. — M. Czapska: Ludwika Śniadecka. W-wa 1938; wyd. nast. W-wa 1958. [Rec.: A. Drogoszewski. *Nowa Książka* 1939 z. 1; J. Mikuła. *Przegl. Powsz.* 1939 t. 222; J. Danielewicz: Książka o „wileńskiej Heloizie". *Nowe Książki* 1958 nr 12; Z. Żabicki: Nagroda „Wiadomości Literackich" przypomiana. *Nowa Kultura* 1958 nr 39]. — M. Handelsman: Książę Adam Czartoryski. Próba życiorysu. *Przegl. Współcz.* 1938 t. 66 nr 195. — Z. Kosidowski: Z okresu złotego kultury Poznania. Tygodnik Literacki 1838-1845. Poz. 1938. — A. Lewak. *Pol. słownik biogr.* T. 4 (1938). —

M. Handelsman: Adam Czartoryski. T. 2. W-wa 1949 *Rozpr. Hist.* t. 24. — J. Maciejewski: Słowacki w Wielkopolsce. Szkice i materiały. Wr. 1955 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 27. — H. Lutzowa: Fatalne plany Hotelu Lambert. *Wiedza i Życie* 1956 nr 3. — J. Kijas: Nowe dane do życia i twórczości M. Czajkowskiego. *Ruch Lit.* 1960 nr 1/2. — J. Makarczyk: Sadyk-Pasza. *Życie Lit.* 1960 nr 11. — J. Reychman: W sprawie Sadyka-Paszy. *Życie Lit.* 1960 nr 16. — S. Strumph Wojtkiewicz: Burzliwe dzieje T. T. Jeża. Z pamiętników, pism i listów wybrał i oprac. ... W-wa 1961. — J. Fijałek: Wstęp do wyd.: Moje wspomnienia o wojnie 1854 roku. W-wa 1962. — M. Czapska: „Gdy życia koniec szepce do początku..." W: Szkice mickiewiczowskie. Londyn 1963. — M. Tyrowicz: Towarzystwo Demokratyczne Polskie 1832-1863. Przywódcy i kadry członkowskie. Przewodnik biobibliograficzny. W-wa 1964. — J. Wszałek: Henryk Kamieński i obóz Adama Czartoryskiego w latach 1840-1842. *Przegl. Hist.* 1964 z. 4. — J. Fijałek: Oprac. wyd.: Z papierów po M. Czajkowskim i L. Śniadeckiej. Cz. I. *Roczn. Bibl. PAN* Kr. 1964.

Twórczość

(Powieści kozackie. Rec.). *Wiad. Kraj. i Emigracyjne* 1837 nr 29. — J. N. S. (Sadowski): (Kirdżali. Rec.). *Tyg. Lit.* 1839 nr 49-50. — S. Ropelewski: Wspomnienie o piśmiennictwie polskim na emigracji. *Kalendarz Pielgrzymstwa Polskiego na r. 1840.* Paryż 1840. — Sz. (A. Szukiewicz): (Stefan Czarniecki. Rec.). *Tyg. Lit.* 1840 nr 21. — A. Wereszczyński: O M. Czajkowskim. *Orędownik Nauk.* 1843 nr 36-38. — (K. Koźmian i F. Wężyk): Korespondencja literacka ... (1845-1856). Wyd. S. Tomkowicz. Kr. 1914 *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* t. 14. — J. I. Kraszewski: (Gawędy i powiastki. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1851 nr 206. — (Szwedzi w Polsce. Rec.): J. I. Kraszewski. *Gaz. Warsz.* 1851 nr 206; *Dzien. Warsz.* 1851 nr 201; J. Bartoszewicz. *Dzien. Warsz.* 1853 nr 284-285, 287, 289. — K. W. (Witte): (Anna. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1851 nr 289. — J. I. Kraszewski: (Nowe powiastki i gawędy. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1853 nr

88. — W. Pol: Pamiętnik do literatury polskiej XIX w. Lw. 1866 s. 299-300. — J. K. Kotarbiński: (Bułgaria. Rec.). *Przegl. Tyg.* 1872 nr 30. — J. T. (Tokarzewicz) Hodi: Fragment z dziejów naszej powieści. *Kłosy* 1874 nr 449. — P. Chmielowski: Bohaterowie i bohaterki w nowych powieściach historycznych. *Biesiada Lit.* 1876 nr 41-43, 47-48. — H. Biegeleisen: (Legendy. Rec.). *Prawda* 1885 nr 51. — P. Chmielowski: Nasi powieściopisarze. T. 1. Kr. 1887. — (Zapiski. Rec.): *Przegl. Lit. Dod. do Kraju* 1890 nr 11-12; M. Rolle. *Kur. Pol.* 1891 nr 167; A. Szarłowski. *Przegl. Pol.* 1890/91 t. 4. — (Pamiętniki. Rec.): F. Rawita-Gawroński. *Bibl. Warsz.* 1898 t. 4; M. R-e (Rolle). *Gaz. Lw.* 1898 nr 43-45; *Dzien. Pol.* 1898 nr 257 (dod.); L. M. Dziama. *Przegl. Powsz.* 1899 t. 63; S. Schnür-Pepłowski. *Kwart. Hist.* 1899. — M. Synoradzki: (Stefan Czarniecki. Rec.). *Biesiada Lit.* 1912 nr 6. — K. Wojciechowski: Protoplasta Zagłoby. *Pam. Lit.* R. 14 (1916); przedr. w: Henryk Sienkiewicz. Lw. 1925. —

Z. Szweykowski: Powieści historyczne Henryka Rzewuskiego. W-wa 1922. — Z. Szweykowski: Wstęp do wyd.: Owruczanin. Kr. 1927 *BN* I, 103. [Rec.: J. Krzyżanowski. *Ruch Lit.* 1927 nr 9]. — J. Wokulska-Piotrowiczowa: Stan badań nad twórczością M. Czajkowskiego. *Źródła Mocy* z. 6 (1930). — A. Lewak: Katalog rękopisów Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu. Kr. 1931. — J. Wokulska-Piotrowiczowa: „Powieści kozackie" i „Ukrainki" M. Czajkowskiego. *Pam. Lit.* R. 28 (1931). — J. z Wokulskich Piotrowiczowa: M. Czajkowski jako powieściopisarz. *Rozpr. i Materiały Wydz. I Tow. Przyj. Nauk w Wil.* 1932 t. 3; wyd. osob. Wil. 1932. [Rec.: M. Kridl: Monografia Czajkowskiego. *Wiad. Lit.* 1933 nr 35]. — C. Zgorzelski: Zapomniany fragment pamiętnika M. Czajkowskiego. *Alma Mater Vilnensis* z. 10 (1932). — W. Klinger: Wernyhora i jego proroctwa w świetle krytyki historycznej. *Przegl. Współcz.* 1934 t. 51 nr 150. — M. Bielanka-Luftowa: Znaczenie terytorium w tak zwanej szkole ukraińskiej. *Pam. Lit.* R. 33 (1936). — Z. Szweykowski: Rozwój powieści w Polsce. Powieść w latach 1776-1930. *Dzieje literatury pięknej w Polsce. PAU.* Wyd. 2. Kr. 1936. — S. Łukasik: Polska w kulturze rumuńskiej. *Przegl. Współcz.* 1937 t. 61 nr 180, 182. — M. Bielanka: Nowe źródło „Złotej Czaszki". *Pam. Lit.* R. 35 (1938). —

E. Georgiew: Bălgarsko-polski literaturni wrăzki w epochata na bălgarsko văzraždanie. *Godisznik na Sofijskija Uniwersitet. Filologiczeskijat fakultet* LI. Sofia 1955. — E. Georgiew: Polsko-bułgarskie więzy literackie w epoce Adama Mickiewicza. W-wa 1956; przedr.: *Adam Mickiewicz 1855-1955. Międzynarodowa Sesja Naukowa PAN 17-20 kwietnia 1956.* Wr.-W-wa 1958. — F. Ionescu-Niscov: Kirdjali dans la littérature universelle. Romanoslavia I. Bukareszt 1958. — J. Pelikán: Zapomniana powieść M. Czajkowskiego. *Sborník prácí Filozofické fakulty Brněnské univerzity* R. 6 (1957). *Řady literárněvědné* nr 4; toż *Prace Polon.* S. XIV (1958). — J. Kijas: M. Czajkowski pod urokiem Mickiewicza. *Studia i Rozpr. Uniw. Jagiel.* t. 12 (1959); odb. Kr. 1959. — B. Baranowski: Polskie zainteresowania kulturą ludową Bułgarii (od połowy XVI w. do 1878 r.). *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego* S. I. *Nauki Hum.-Społ.* z. 21. Łódź 1961. — J. Kajtoch: Wstęp do wyd.: Stefan Czarniecki. W-wa 1961 *Bibl. Powieści i Romansów.* [Rec.: Powieść Sadyka Paszy. *Nowe Książki* 1961 nr 15]. — J. Kijas: Bośnia — nieznana powieść historyczna M. Czajkowskiego. *Pam. Słowiański* t. 11 (1961). (Por. streszcz. *Spr. PAN.* Kr. 1961). — J. Kijas: O autorstwo „Kozaczyzny w Turcji". (Czajkowski czy Lenoir-Zwierkowski?). *Księga pam. ku czci S. Pigonia.* Kr. 1961. — J. Krzyżanowski: Dziewica-trup. Z motywów makabrycznych w literaturze polskiej. W: Paralele. Studia porównawcze z pogranicza literatury i folkloru. W-wa 1961. — J. Reychman: Z dziejów polsko-tureckich stosunków literackich, naukowych i artystycznych. *Przegl. Hum.* 1961 nr 1. — K. Wyka: Kariera burzanu. Z dziejów słownictwa poetyckiego. *Księga pam. ku czci S. Pigonia.* Kr. 1961. — M. Živančević: Nepoznati roman Čajkovskog o Bosni. *Letopis Matice Srpske* 1961 nr 5. — J. M. Kasjan: Wernyhora. Zarys dziejów postaci w literaturze polskiej. *Zeszyty Nauk. Uniw. ... Tor. Nauki Hum.-Społ.* Z. 6. *Filologia Pol.* Tor. 1962. — J. Kijas: Powieści bałkańskie Michała Czajkowskiego. *Pam. Słowiański* t. 13 (1963). — S. Treugutt: „Beniowski". Kryzys indywidualizmu romantycznego. W-wa 1964 *Historia i Teoria Literatury. Studia. Hist. Lit.* 11.

CZECZOT JAN (1796—1847)

Pseud. i krypt.: C. J....; J. C.; JAN CZ...TT; JAN Z MYSZY; ZIEMIANIN.

Poeta, etnograf.

Ur. 24 czerwca 1796 we wsi Maluszyce w Nowogródzkiem, w rodzinie drobnej szlachty. Był synem Tadeusza, rządcy majątku Tyzenhauza, i Klary z Haciskich. Około 1806 rodzice jego przenieśli się w okolice Nowej Myszy i Baranowicz. Od 1809 uczył się w szkole powiatowej prowadzonej przez dominikanów w Nowogródku, gdzie zawarł serdeczną przyjaźń z Adamem Mickiewiczem. W 1815 zapisał się na Uniwersytet Wileński, prawdopodobnie jednak nie zdał egzaminów wstępnych. Mylna jest wersja, że studiował przez rok na wydziale nauk moralnych i politycznych. Zrezygnowawszy ze studiów wyższych, może też z powodu ciężkich warunków materialnych, uzyskał pracę w administracji tzw. masy radziwiłłowskiej. W czerwcu 1819 został przyjęty jako członek korespondent do Towarzystwa Filomatów, ale w parę miesięcy później był już członkiem zwyczajnym i sekretarzem tego Towarzystwa. Jego piosnki polskie i białoruskie, układane okolicznościowo na wzór pieśni ludowych, śpiewane były przez filomatów na obchodach imieninowych, konkursach poetyckich, majówkach itp. Był bardzo lubiany i ceniony przez kolegów. W czasie swego pobytu w Wilnie kochał się w Zofii Malewskiej (późniejszej Brochockiej).

Po procesie Filaretów został skazany na 6 miesięcy twierdzy i bezterminowe zesłanie w głąb Rosji. Więziony był w Kizylu, skąd pod koniec 1825 zesłano go do Ufy, gdzie pracował jako guwerner, a od 1828 jako urzędnik państwowy. Z kolegami utrzymywał stałą korespondencję. W 1831 przeniósł się do Tweru, a w 1833 do Lepla w guberni witebskiej, gdzie został sekretarzem w zarządzie Kanału Berezyńskiego. Przebywając na wygnaniu zbierał pieśni i przysłowia ludowe rosyjskie, ukraińskie i białoruskie.

W 1841 wrócił do kraju i został bibliotekarzem w Szczorsach u Adama Chreptowicza, a po jego śmierci w 1844 przebywał w Bartnikach u Śliźniów. Stanisław Moniuszko dorobił muzykę do około dwudziestu jego piosenek. Do najbardziej znanych należy *Prząśniczka*. W 1846 przeniósł się do Dołmatowszczyzny Adama Wierzbowskiego, później do wsi Wolnej Rafała Śliźnia. W roku następnym udał się dla poratowania zdrowia do Druskiennik; tam zmarł 1 sierpnia 1847. Pochowany został w pobliskiej Rotnicy.

TWÓRCZOŚĆ

1. Trzy zbiorki piosenek poświęconych Zofii Malewskiej. Powst. 1822-1823. Rkps w posiadaniu prywatnym, W-wa. Omówienie ich zawartości podaje J. Saloni: Rękopisy ze spuścizny po Zofii Malewskiej. *Pam. Lit.* R. 38 (1948).

2. Piosnki wieśniacze znad Niemna. We dwóch częściach. (Cz. 1) Wil. 1837; cz. 2 pt. Piosnki wieśniacze znad Niemna i Dźwiny. Wil. 1839. (Wyd. bezimiennie).

3. Piosnki wieśniacze znad Dźwiny. Książeczka trzecia. Wil. 1840. (Wyd. bezimiennie).

Dedykacja: Ukochanym kmiotkom znad Niemna i Dźwiny.

4. Piosnki wieśniacze znad Niemna i Dźwiny, z dołączeniem pierwotnych w mowie sławiano-krewickiej. Wil. 1844. (Wyd. bezimiennie).

5. Piosnki wieśniacze znad Niemna, Dniepra i Dniestra. Wil. 1845. (Wyd. bezimiennie).

6. Niektóre uwagi, szczególniej pod względem stylu, nad pieśnią trzecią Anafielas: „Witoldowe boje", przez p. Kraszewskiego w r. 1845 w Wilnie u Zawadzkiego wydaną. *Tyg. Petersb.* 1845 nr 100; wyd. osob. Wil. 1846.

7. Pieśni ziemianina przez tłumacza Piosnek wieśniaczych znad Niemna i Dźwiny. Wil. 1846.

Estr. I. 269 dodaje: „Jest to poczet z pieśni historycznych".

8. Piosnki wieśniacze znad Niemna i Dźwiny, niektóre przysłowia i idiotyzmy w mo-

wie sławiano-krewickiej z postrzeżeniami nad nią uczynionymi. Wil. 1846. (Wyd. bezimiennie).

Dedykacja: Zacnej Duszy Stanisława Staszica...

Jest to zbiór pieśni białoruskich w oryginalnym brzmieniu, opatrzony wstępem w języku białoruskim oraz słowniczkiem wyrazów i wyrażeń.

Powyższe zbiorki piosnek wieśniaczych w części są przekładami. Rkpsy ich znajdują się w Muzeum A. Mickiewicza w Paryżu sygn. 1005 oraz w prywatnych zbiorach Z. Karpińskiego i W. Dreckiej.

Drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Młoda Polska* (Paryż; 1840), *Ondyna Druskienickich Źródeł* (tu: Piosenka dla Zosi. 1846 z. 2; Piosenka znad Niemna. 1846 z. 5), *Rozmaitości* (Lw.; 1838), *Rubon* (tu przedr. trzech wierszy ze *Znicza* (zob.) oraz Piosnki: III. Rocznica; IV. Prząśniczka; V. Odprawa; VI. Młócarze. 1845 t. 5; VII. Rozkosz; VIII. Modlitwa; IX. Klatka; X. Błogosławiona (z włoskiego); XI. Najmilsza piosenka. 1845 t. 6), *Znicz* (tu: I. Zosiu! Zosiu moja miła...; II. Ona daleko. 1834 (przedr. *Rubon* 1845 t. 5); Rada matki; Żona; Dary; Warunek; Doniesienie; Sen. 1835).

Po śmierci poety jego utwory ogłosili·

Kilka piosnek J. Czeczota. *Tyg. Ilustr.* 1862 nr 141 (tu: Marzenie nad brzegiem Białej; Ogrodnik; Mleczarka; Woły; Młócarze; Gołąbek; Wędrowna ptaszyna; Co to starzy za wariaci);

I. Domejko: Filareci i Filomaci. (List). *Roczn. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. Rok 1870-1872.* Poz. 1872 i odb. (tu: Wstał pan Kwiecień...);

J. H. Rychter: Świteź i Świteź (Mickiewicza i Czeczota). *Dzien. Pol.* 1886 nr 295; toż *Biesiada Lit.* 1887 nr 2-3;

J. H. Rychter: Jan Czeczot i jego nieznane poezje. *Ognisko Dom.* 1887 nr 97-101;

Dr Szeliga (J. Bieliński): Kilka słów o Filomatach i Filaretach. *Przew. Nauk. i Lit.* 1889 s. 621-622 (tu: Pieśń obrzędowa Filaretów);

A. Pług (A. Pietkiewicz): Wypisy i notatki J. Czeczota. *Kłosy* 1889 nr 1259; 1890 nr 1282;

J. H. Rychter: Raptularz J. Czeczota. Szkic literacki. *Bluszcz* 1889 nr 14-15, 17;

Z. Wasilewski: Promieniści, Filareci i Zorzanie. *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* t. 9 (1897) (tu wiersz: Bodaj to złote wieki...);

Ig. Bal. (Baliński): Urywek z nieznanej satyrycznej powieści J. Czeczota. *Księga pam. ... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898) (tu fragm.: Żmudź i Litwa w karykaturze. Powieść z r. 1829; tu także czterowiersz z podobizną autografu w albumie Maryli z 25 sierpnia 1823);

Wędrowiec 1898 nr 47 (tu: Młocarze);

L. Méyet: Szczupak kołdyczewski. *Kur. Warsz.* 1905 nr 288;

M. Czarnocki: Krótka wiadomość o tajnych towarzystwach uczniów Uniwersytetu Wileńskiego aż do ich rozwiązania w r. 1824. Powst. 1844. Ogł. *Roczn. Tow. Przyj. Nauk w Wil.* t. 1 (1907) (tu: Wstał pan Kwiecień o swej sile...; Precz, precz, nudy, troski...);

K. Bartoszewicz: Piosnka filarecka. *Świat* 1913 nr 33 (tu tekst odmienny pieśni: Wstał pan Kwiecień...);

J. Tretiak: Adam Mickiewicz w świetle nowych źródeł 1815-1821. Kr. 1917 (tu w dod.: Tyrtej, poemat czytany na imieninach Mickiewicza w r. 1819; Recenzja utworu A. Mickiewicza pt. Kurhanek Maryli, czytanego na posiedzeniu przyjaciół 28 listopada 1820);

Archiwum Filomatów. Cz. 2: Materiały do historii Towarzystwa Filomatów. T. 1-2. Wyd. S. Szpotański i S. Pietraszkiewiczówna. Kr. 1920-1921; t. 3. Wyd. S. Pietraszkiewiczówna. Kr. 1934 (tu: sprawozdania, referaty, protokoły);

Archiwum Filomatów. Cz. 3: Poezja filomatów. T. 1-2. Wyd. J. Czubek. Kr. 1922 (tu dwadzieścia kilka drobnych utworów z 1819-1823, m. in.: Wiersz białoruski na przyjazd Adama; Małgorzata z Zębocina. Operetka w jednym akcie; Apollo po kolędzie. Krotochwila we dwóch aktach; Recenzja tłumaczenia „Dziewicy Orleańskiej" pieśni 5);

W. Klinger: Z nie drukowanych poezji więziennych J. Czeczota. *Tyg. Ilustr.* 1922 nr 22.

Piosenki, do których muzykę skomponował S. Moniuszko, były przedrukowywane w różnych śpiewnikach, por. Estr. III (1962).

Przekłady

1. W. Irving: Rysy moralności i literatury Anglików i Amerykanów. T. 1-2. Wil. 1830.

2. Pamiątki dla młodych dziewcząt, naśladowane z dzieła pani de Sęt (Saintes): Délassements de la fille. T. 1-2. Wil. 1845.

Listy

1. Do przyjaciół 96 listów z 1819-1823, w tym do A. Mickiewicza 60, do O. Pie-

traszkiewicza 20, do J. Jeżewskiego 8, do M. Puttkamerowej 7, do S. Kozakiewicza 1. Ogł. J. Czubek: Archiwum Filomatów. Cz. I: Korespondencja. T. 1-5. Kr. 1913.

2. Do F. Malewskiego z 1823. Fragm. listów ogł. W. Mickiewicz: Korespondencja Adama Mickiewicza. T. 3. Paryż 1876.

3. Do M. Puttkamerowej 10 listów z 1823--1836. Ogł. W. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza. T. 1-2. Poz. 1890-1892. Dod.; toż wyd. 2 Poz. 1929-1931.

4. Do K. Tyszkiewicza 5 listów z 1844--1846. Ogł. Z. Krzyżanowska. *Pam. Lit.* R. 38 (1948); toż w odb. zbior. pt. *Studia Mickiewiczowskie. W 150 rocznicę urodzin poety.* W-wa 1948.

Nie wydane listy z zesłania do przyjaciół znajdowały się w Archiwum Filomatów w Wilnie.

OPRACOWANIA

Biografia

T. Zan: Z wygnania. Dziennik z lat 1824-1832. Z autografu wyd. M. Dunajówna. Wil. 1929 *Rozpr. i Materiały Wydz. I TPN w Wil.* t. 2 z. 4. — A. E. Odyniec i A. Mickiewicz: List do J. Czeczota z Genewy z 9 października 1830. Ogł. Z. G. *Księga pam. ... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898). — J. I. Kraszewski i K. Wolfgang: Druskieniki. Szkic literacko-lekarski. Wil. 1848. — J. Prusinowski: Jan Czeczot. *Tyg. Ilustr.* 1860 nr 23. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 6 (1861). — A. Giller: Lista wygnańców polskich do roku 1860 spisana na Syberii. *Album Muz. Nar. w Rapperswyl. Na stoletnią rocznicę 1772 r.* Poz. 1872. — A. Pług (A. Pietkiewicz): Grób J. Czeczota w Rotnicy pod Druskienikami. *Kłosy* 1878 nr 673. — Z. Librowicz: Polacy na Syberii. Kr. 1884 s. 88-92. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 14 (1895). — Grób druha Adama Mickiewicza. *Biesiada Lit.* 1897 nr 36. — W. H. K.: Grób Czeczota. *Tyg. Ilustr.* 1897 nr 44. — Poraj: Przyjaciele i towarzysze lat młodzieńczych. *Kraj* 1898 nr 50. — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 3. Kr. 1899-1900. — C. Jankowski: Czeczot i Zan w Leplu. *Z ziemi pagórków leśnych, z ziemi łąk zielonych... Książka zbior. poświęcona pamięci A. Mickiewicza.* W-wa 1899. —

Z. Gloger: Jan Czeczot. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 1. W-wa 1901. — W. Horodyński: Cmentarz w Rotnicy. *Kur. Warsz.* 1905 nr 348. — E. Pawłowicz: Grób Czeczota. *Kur. Litewski* 1905 nr 33. — G. Korbut: Czeczot Jan. *Sto lat myśli pol.* T. 3 (1907). — Groby przyjaciół Mickiewicza. *Lechita* 1908 nr 21. — W. Czeczot: O grób Czeczota. *Kur. Litewski* 1909 nr 192. — K. Hoffman: Na grobie druha wieszcza. *Kur. Litewski* 1909 nr 184. — K. Hoffman: O upiększeniu grobu Czeczota. *Kur. Litewski* 1909 nr 206. — J. Kallenbach: Ród Filomatów. *Bibl. Warsz.* 1914 t. 1 i odb. — J. Kleiner: Wśród filomatów. *Kronika Powsz.* 1914 nr 1-3. — J. Mazanowska: Przyjaźń filomacka. Stosunki Czeczota z Mickiewiczem na podstawie ich korespondencji. *Na rozstaju. Książka pam. uczennic VIII klasy gimn. H. Strażyńskiej w Kr. w r. szk. 1913/14.* Kr. 1914. — M. Szyjkowski: Wileńscy przyjaciele Mickiewicza. *Krytyka* 1914 t. 41. —

w. t.: Drugari i prijateli na Mickiewicza. Jan Czeczot. *Polsko-Bălgarski Prěgled* 1920 nr 18. — (t): Warszawa i warszawiści przed 100 laty. Co przyjaciel Mickiewicza Czeczot widział w r. 1821 w Warszawie? *Ilustr. Kur. Codz.* 1925 nr 7. — M. Janik: Dzieje Polaków na Syberii. Kr. 1928. — J. Oko: Seminarium filologiczne Godfryda Ernesta Grodka. Wil. 1933 *Rozpr. i Materiały Wydz. I TPN w Wil.* t. 4 z. 3. — S. Windakiewicz: Jan Czeczot. *Czas* 1934 nr 89 i odb. — L. Podhorski-Okołów: Czeczot nieznany. *Lech* 1937 nr 3-4; przedr. w: Realia mickiewiczowskie. W-wa 1952. — L. Podhorski--Okołów: Jan z Myszy. *Kur. Warsz.* 1937 nr 313; przedr. jw. — S. Pigoń. *Pol. słownik biogr.* T. 4 (1938). — A. Śnieżko: Ze wszystkich nędz — najstraszniejsze ludzkie zapomnienie. *Ziemia Lidzka* 1938 nr 9. — L. Janowski: Słownik bio- bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939. —

Z. Krzyżanowska: Listy J. Czeczota do Konstantego Tyszkiewicza (1844-46). *Pam. Lit.* R. 38 (1948) i w odb. zbior. pt. *Studia Mickiewiczowskie. W 150 rocznicę urodzin poety.* W-wa 1948. — L. Gomolicki: Dziennik pobytu A. Mickiewicza w Rosji 1824-1829. W-wa 1949. — Quidam: Młodzieniec z prowincji o teatrze stołecznym. (Z listu J. Czeczota). *Teatr* 1953 nr 2. — L. Podhorski-Okołów: Trzy echa epoki Mickiewiczowskiej. *Pam. Lit.* R. 44 (1953) i odb. — J. Saloni: Pieśniarz i śpiewaczka. Rzecz o Janie Czeczocie i Zofii Malewskiej. *Prace Polon.* S. XVI (1960).

Twórczość

(Piosnki wieśniacze znad Niemna. Rec.): T. P. *Tyg. Lit.* 1838 nr 14-16; *Tyg.*

Petersb. 1838 nr 41, 44. — A. Moszyński: Rozmaitości. Poprawa omyłki w artykule p. M. Gr. w nr 14 Tygodnika. *Tyg. Petersb.* 1840 nr 30. — D. C. Chodźko: Notaty J. Czeczota. *Pam. Religijno-Moralny* 1858 t. 2 seria 2. — K. W. Wójcicki: List do redakcji Tygodnika Ilustrowanego. *Tyg. Ilustr.* 1860 nr 26. — W ostatnim numerze Tygodnika Ilustrowanego znajdujemy wspomnienie o pracach autorskich Jana Czeczota... *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1860 nr 62. — J. H. Rychter: Świteż i Świteź (Mickiewicza i Czeczota). *Dzien. Pol.* 1886 nr 295; toż *Biesiada Lit.* 1887 nr 2-3. [Rec.: F. Konarski. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 1 (1887)]. — J. H. Rychter: J. Czeczot i jego nieznane poezje. *Ognisko Dom.* 1887 nr 97-101. [Rec.: Z. Hordyński. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 2 (1888)]. — J. H. Rychter: Raptularz J. Czeczota. Szkic literacki. *Bluszcz* 1889 nr 14-15, 17. — A. N. Pypin: Istorija russkoj etnografii. T. 4. Petersb. 1892. — B. Kraszewski: Z ziemi nowogrodzkiej. *Kraj* 1897 nr 51. —

(L. Méyet): Nowo odnaleziona ballada Mickiewicza. *Gaz. Lw.* 1905 nr 273. — L. Méyet: Szczupak kołdyczewski. *Kur. Warsz.* 1905 nr 288. [Polemika: J. Kwietniewski: Mickiewicz czy Czeczot. Kto jest autorem ballady o „Szczupaku kołdyczewskim"? Odpowiedź p. Méyetowi. *Gaz. Pol.* 1905 nr 276; A. Strzelecki: „Szczupak kołdyczewski". *Słowo* 1905 nr 280; T. Pini: O „Szczupaka kołdyczewskiego". *Pam. Lit.* R. 5 (1906)]. — J. Tretiak: A. Mickiewicz w świetle nowych źródeł. 1815-1821. Kr. 1917. — T. Sinko: Hellada i Roma w Polsce. Przegląd utworów na tematy klasyczne w literaturze polskiej ostatniego stulecia. Lw. 1933. — S. Stankiewicz: Pierwiastki białoruskie w polskiej poezji romantycznej. Wil. 1936. —

J. Saloni: Rękopisy ze spuścizny po Zofii Malewskiej. *Pam. Lit.* R. 38 (1948) i w odb. zbior. pt. *Studia Mickiewiczowskie*, jw. — C. Zgorzelski: O tzw. „Raptularzu" Czeczota. *Roczn. Zakładu Nar. im. Ossol.* T. 4. Wr. 1953. (Streszcz. *Spr. PAU* 1951 nr 3). — J. W. Gomulicki: Jan Czeczot. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 1. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — C. Zgorzelski: Nowa Sofiówka. *Roczniki Hum. W setną rocznicę Mickiewiczowską* R. 5 (1954/55). Lubl. 1956. — K. Wyka: „Warkocza wstęgi i bydła ryki". W art.: Poezja a prawda w świetle autografów „Pana Tadeusza". *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel.* 1957 nr 13; przedr. zmieniony w: Pan Tadeusz. Studia o tekście. W-wa 1963 *Historia i Teoria Literatury. Studia. Hist. Lit.* 1. — S. Świrko: Ballady Czeczota, ich związki z folklorem i z ludowością Mickiewicza. *Literatura Lud.* 1958 nr 1. — S. Świrko: Filomaci a folklor. W zbiorze: Ludowość u Mickiewicza. W-wa 1958. — S. Kolbuszewski: Echa śląskie w pismach filomatów. W: Romantyzm i modernizm. Kat. 1959. — Z. Kawyn-Kurzowa: Język filomatów i filaretów. Przyczynek do dziejów języka polskiego XIX wieku. Słowotwórstwo i słownictwo. Wr. 1963. — W. Ostrowski: Walter Scott w Polsce 1816-1830. *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego* S. I. *Nauki Hum.-Społ.* z. 29. *Filologia.* Łódź 1963. — L. Pszczołowska: Wiersz „Dziadów" i „Kordiana" na tle wiersza dramatu epoki. W: Z. Kopczyńska, L. Pszczołowska: O wierszu romantycznym. W-wa 1963 *Historia i Teoria Literatury. Studia. Teoria Lit.* 3. — K. Wyka: „Wewnętrzne do natury poczucie". W: Pan Tadeusz. Studia o poemacie. W-wa 1963 *Historia i Teoria Literatury. Studia. Hist. Lit.* 1. — M. Olechnowicz: Polskie zainteresowania językiem białoruskim (od połowy wieku XVI do roku 1863). *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego* S. I. *Nauki Hum.-Społ.* z. 36. *Filologia.* Łódź 1964.

Zob. również Twórczość, Utwory ogł. po śmierci poety.

Zob. również: Filomaci, Filareci, Promieniści; Adam Mickiewicz. Monografie.

CZYŃSKI JAN (1801–1867)

Pseud.: Ernest Rollin.

Powieściopisarz, komediopisarz, publicysta.

Ur. 20 stycznia 1801 na Pradze w Warszawie, w rodzinie mieszczańskiej pochodzenia żydowskiego; syn Józefa i Katarzyny z Krysińskich. Egzamin dojrzałości zdał w Liceum Warszawskim. W 1819 zapisał się na Uniwersytet Warszawski, początkowo na wydział filozoficzny, później przeniósł się na wydział prawa i administracji. Tytuł magistra praw otrzymał w 1822. Jako uczeń Feliksa Bentkowskiego i słuchacz wykła-

dów Joachima Lelewela posiadał, poza wykształceniem prawniczym, gruntowną i wszechstronną wiedzę historyczną. Po odbyciu krótkiej praktyki prawniczej w Warszawie przeniósł się do Lublina, gdzie pracował w Trybunale Cywilnym. W czasie powstania brał czynny udział w życiu politycznym. Założył i redagował w Lublinie dziennik *Kurier Polski* oraz jako utalentowany mówca propagował hasła rewolucyjne. Pułkownik Wincenty Szeptycki, dowódca i organizator Gwardii Narodowej, mianował go swym adiutantem. Po przeniesieniu się do Warszawy został referendarzem w Ministerium Wojny, gdzie powierzono mu opracowywanie ustaw związanych z organizacją powstańczych sił zbrojnych. W 1831 był wiceprezesem Towarzystwa Patriotycznego, należał do redakcji *Nowej Polski.*

Po upadku powstania przeszedł z resztkami korpusu generała Macieja Rybińskiego do Prus, a stamtąd udał się do Paryża. Tam założył Towarzystwo Przyjaciół Postępu. Przez pewien czas współpracował z Lelewelem. Kilkakrotnie jako agent Komitetu Lelewela wyjeżdżał do Metzu. Po rozwiązaniu tego Komitetu w lecie 1833 musiał wyjechać do Belgii. W 1833 został członkiem Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W połowie 1834 otrzymał pozwolenie na powrót do Francji i otrzymał posadę w zarządzie Kolei Północnej w Paryżu. Jeszcze w tym roku został współredaktorem paryskiego pisma *Postęp*. Należał również do Francuskiego Towarzystwa Literackiego. W 1835 doszło do zerwania kontaktów politycznych między nim a Lelewelem. Przez krótki czas wydawał wspólnie z Szymonem Konarskim czasopismo *Północ*. Przy końcu 1835 został skreślony z listy członków Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Na początku 1837 należał do redakcji pisma *Polak*, a w 1839 współpracował w czasopiśmie *Le Nouveau Monde*. W 1842-1843 zawarł bliższą znajomość z Ludwikiem Królikowskim i był współpracownikiem *Polski Chrystusowej*. W 1843-1845 wydawał pismo *Echo Miast Polskich*, w którym poruszał zagadnienia żydowskie. W styczniu 1863 zorganizował w Paryżu Stowarzyszenie Polaków Wszystkich Wyznań (Alliance polonaise de toutes croyances religieuses). Pod koniec tego roku był jednym z założycieli tygodnika *La Pologne*. Niebawem, zwróciwszy na siebie uwagę władz francuskich tak ożywioną działalnością polityczną, musiał opuścić Francję. Ostatnie lata życia spędził w Anglii. Na krótko przed śmiercią założył w Londynie Towarzystwo Pracowników Polskich. Zmarł 31 stycznia 1867 w Londynie i tam został pochowany.

TWÓRCZOŚĆ

1. Dzień piętnasty sierpnia i sąd na członków Towarzystwa Patriotycznego. W-wa 1831.

Przekł. franc.: J. K. Ordyniec. Paryż 1832.
Przekł. niem.: J. J. Zweibrücken 1832. — Lipsk 1832.

2. Deux mots sur les Allemands. Metz 1832.

3. Józef Kozłowski. Głos... na obchodzie uroczystym 29 listopada 1832 r. w Paryżu na cześć J. Kozłowskiego, członka Towarzystwa Patriotycznego w Warszawie. Paryż 1832.

4. Question des Juifs polonais, envisagée comme une question européenne. Paryż 1833.

5. Cesarzewicz Konstanty i Joanna Grudzińska, czyli jakubini polscy. Powieść. T. 1-4. Paryż 1833-1834. Wyd. nast.: Lipsk 1876 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 73; Gródek 1906; pt. Jakobini polscy. Powieść z czasów rewolucji 1830 r. W-wa 1907; ze wstępem K. Bartoszyńskiego. W-wa 1956. (Współautor: B. H. Demolière).

Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 3145.

Przekł. ang.: D. 1834.
Przekł. franc.: J. Czyński i B. H. Demolière: Le Grand-duc Constantin ou les jacobins polonaises. T. 1-2. Paryż 1834.
Przekł. portugalski: Lizbona 1855.

6. Système pénitentiaire des prisons russes en Pologne. Paryż 1834.

7. Do Towarzystwa Demokratycznego 5 grudnia 1835 r. Paryż 1835.

8. Le Kosak. Roman historique. T. 1-2. Paryż 1835-1836. Wyd. nast.: Bonn 1837.

Przekł. holenderski: De Kozak. Zalt Bommel 1837.

9. Une correspondance à propos de la Russie pittoresque. Paryż 1837.

10. Dziewica i starzec. Powieść. Paryż 1837.

Przekł. franc.: C. Carlet: Jeune fille et vieillard. Paryż 1837.

11. La Révolte des Circassiens. Paryż 1837.

12. Stenko, le rebelle. Roman historique. T. 1-2. Paryż 1837.

13. Histoire de Pologne depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours. Paryż 1838. Wyd. nast.: wyd. powiększone Bruksela 1848.

14. Le Roi des paysans. T. 1-2. Paryż 1838. Wyd. nast.: t. 1. Paryż 1853. (Współautor: Z. Gatti de Gammond).

Przekł. niem.: F. Funck: Der Bauern--König und die Judin. Frankfurt 1845; wyd. nast.: Frankfurt 1849.

15. Avenir des ouvriers. Paryż 1839. Wyd. nast.: Paryż 1839 (3 wyd.); Paryż 1841.

Przekł. ang.: 1839.

Przekł. niem.: 1839.

Przekł. portugalski: 1839.

16. Colonisation d'Alger (d'après la théorie de Charles Fourier). Paryż 1839. Wyd. nast.: Bruksela 1840; Paryż 1841.

17. Avenir des femmes. Paryż 1841.

18. Le choix d'une czarine. Comédie--vaudeville en deux actes. (Tirée des annales russes). Paryż 1842 *Théâtre de Paris*.

19. Bunt kobiet. Powieść historyczna. Paryż 1844.

20. Bajki Marcinowej. Paryż 1845.

21. Kopernik et ses travaux. Paryż 1847.

22. La tâche de sang. Paryż 1847.

23. A. B. C. D. de l'organisation du travail. Paryż 1848.

24. La Pologne catholique et la Pologne libérale. Paryż 1848.

25. Le réveil d'Israël. Histoire, statistique, chronique du jour, variétés littéraires, vignettes et portraits. Paryż 1848.

26. Système de fraternité. Paryż 1849.

27. Les noces du bouffon. Comédie anecdotique en 1 acte. Paryż 1858.

Przekł. pol. Wiktora Grabiańskiego pt. Wesele w zamku. Komedia w 1 akcie. Napisana przez p. Ernesta Rollin w Paryżu r. 1865. Grana była à la Porte St. Martin 140 razy. Poz. 1869.

28. Les amours de Pierrot. Wyst. Paryż 1858 (?).

29. Le Roi des îles. Drame en 5 actes et 8 tableaux. Paryż 1860. (Współautor: E. Voestyn).

Ponadto drobne prace publicystyczne i polemiczne.

Artykuły i rozprawy ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Archives Israélites de France* (1844, 1847, 1861), *Biographies des hommes du jour*. Paryż 1836-1837, *Le Constitutionnel*, *Demokrata Pol.* (Paryż; 1837-1862), *Dzien. Nar.* (Paryż; 1843/44 t. 3 nr 3), *Echo Miast Pol.* (Paryż; red. 1843-1845), *Kur. Pol.* (Lublin; red. 1831), *Kur. Pol.* (W-wa; 1831), *Niepodległość* (Paryż; 1867), *Le Nouveau Monde* (Paryż; współprac. 1839), *Nowa Polska* (Paryż; 1834), *Nowa Polska* (W-wa; współred. 1831), *Orzeł Biały* (Bruksela; 1839-1848), *Pam. Emigracji* (Paryż; 1832-1833), *Le Peuple* (1848), *Pielgrzym Pol.* (1832), *Polak* (Paryż; współred. 1837), *La Pologne* (Bruksela; red. 1863-1864), *Polska Chrystusowa* (Paryż; współprac. 1842-1843; tu m. in.: Urządzenie gminy. 1842 z. 2), *Le Populaire* (1849-1851), *Postęp* (Paryż; współred. 1834; tu art. przeciw Adamowi Mickiewiczowi. 1834 nr 2), *Północ* (Paryż; współred. 1835), *Przyszłość* (Paryż; 1835--1836), *Le Reformateur* (1834), *La Tribune*.

Prace edytorskie

Russie pittoresque. Histoire et tableau de la Russie. T. 1-2. Paryż (1837) *Russie pittoresque*.

Tu przeważająca liczba artykułów pióra J. Czyńskiego.

Przekłady

G. W. Leibniz: Wybór króla w Polsce. Paryż 1843.

Listy

1. Do J. N. Janowskiego 35 listów z 1832--1864. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 3685.

2. Do L. Niedźwieckiego z 1853. Rkps Bibl. Kórn. sygn. H-W 135.

3. Do W. Zamoyskiego z 1867. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 2431.

4. Korespondencja z różnymi osobami i materiały dotyczące działalności Czyńskiego znajdowały się w Bibl. Nar. Zbiory Batignolskie i Raperswilskie; zniszcz. 1944.

Bibliografię utworów podaje K. Świerczewska: J. Czyński — działacz polityczny, literat i publicysta czasów wielkiej emigracji (1801--1867). Cz. 1. *Prace Polon.* S. VIII (1950).

OPRACOWANIA

(Deux mots sur les Allemands. Rec.). *Pielgrzym Pol.* 1832 z. 2. — (Cesarzewicz Konstanty i Joanna Grudzińska. Rec.). *Postęp* (Paryż) 1834. — Pan Czyński. *Wiad. Kraj. i Emigracyjne* 1837 nr 19. — O. Żebrowski: (Kopernik et ses travaux. Rec.). *Trzeci Maj* 1847 nr 17-18. — K. Estreicher. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 6 (1861). — J. N. Janowski: Oświadczenie. *Głos Wolny* 1863 nr 16. — Rownia S. (S. Konwicki): Jan Czyński. *Gaz. Nar.* 1867 nr 53. — Zmarli na emigracji. Jan Czyński. *Głos Wolny* 1867 nr 129. — (J. I. Kraszewski): Zmarli na wychodztwie w 1867 roku. *Rocznik Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. Rok 1867.* Paryż 1868; przedr. pt. Mogiły. W: Z roku 1867 Rachunki. Rok drugi. Cz. 2. Poz. 1868. — W. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza. T. 2. Poz. 1892. — W. Mickiewicz: Potwarcy Mickiewicza. *Rok Mickiewiczowski. Księga pam. wyd. staraniem Kółka Mickiewiczowskiego we Lw.* Lw. 1899. — L. Gadon: Emigracja polska, pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 1-3. Kr. 1901-1902. — B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 1. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — A. Kraushar: Zagadkowy korespondent. (Kartka z dziejów emigracji polskiej). 1831-1836. *Przegl. Nar.* 1910; odb. W-wa 1910 *Miscellanea Hist.* 43. — J. Bieliński: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816-1831). T. 2. W-wa 1911. —

E. Oppman: Warszawskie „Towarzystwo Patriotyczne" 1830-1831. W-wa 1937. — S. Wasylewski: Krępowiecki. *Tęcza* 1937 nr 10. — J. Frejlich. *Pol. słownik biogr.* T. 4 (1938). — E. Kostołowski: Studia nad kwestią włościańską w latach 1846-1864 ze szczególnym uwzględnieniem literatury politycznej. Lw. 1938. — H. Mogilska: Wspólna własność ziemi w polskiej publicystyce lat 1835-1860. W-wa 1949. — K. Świerczewska: J. Czyński — działacz polityczny, literat i publicysta czasów wielkiej emigracji (1801-1867). Cz. 1. *Prace Polon.* S. VIII (1950). — S. Kieniewicz: Sprawa włościańska w powstaniu styczniowym. Wr. 1953. — B. Zakrzewski: Z dziejów walki o ideologię demokratyczną w Poznaniu w latach 1830-1850. *Przegl. Zach.* 1953 nr 7-8. — C. Bobińska: Marks i Engels a sprawy polskie do osiemdziesiątych lat XIX wieku. W-wa 1954. — W. Łukaszewicz: Tadeusz Krępowiecki. Żołnierz rewolucjonista. W-wa 1954. — A. Żyga: Zapomniana karta przyjaźni. *Życie Lit.* 1955 nr 39. — K. Bartoszyński: Wstęp do wyd.: Cesarzewicz Konstanty i Joanna Grudzińska... W-wa 1956. [Rec.: L. Przemski: Pamflet powieściowy o powstaniu listopadowym. *Nowe Książki* 1957 nr 6]. —

J. Danielewicz: Jan Czyński — zapomniany rewolucyjny działacz Lublina i wielkiej emigracji. *Kamena* 1956 nr 7/8. — T. Łepkowski: Warszawa w powstaniu listopadowym. W-wa 1957. — M. Inglot: Realia „Fantazego". *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr.* S. A. *Nauki Spol. Prace Lit.* II nr 32. Wr. 1961. — J. Maciejewski: Kordian. Dramatyczna trylogia. Poz. 1961. — S. Mikos: Gromady Ludu Polskiego w Anglii 1835-1846. Gdańsk 1962 *Wyższa Szkoła Pedag. w Gdańsku. Zeszyty Nauk. Wydz. Hum.* III. — S. Kalembka: Prasa Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Zarys dziejów wydawniczych 1832-1863. *Roczn. Bibl.* 1963 z. 1/2. — M. Tyrowicz: Towarzystwo Demokratyczne Polskie 1832-1863. Przywódcy i kadry członkowskie. Przewodnik biobibliograficzny. W-wa 1964.

D

DAHLMANN PIOTR (1810–1847)

Krypt.: P. D.; P. D.—.

P o e t a, k r y t y k l i t e r a c k i, t ł u m a c z.

Ur. 28 czerwca 1810 w Cieślach, pow. bukowski, w rodzinie ewangelickiej. Ojciec, Karol, był dworskim oficjalistą, matka – Helena z Martynów. Po ukończeniu w Poznaniu Gimnazjum Św. Marii Magdaleny wyjechał na Uniwersytet Wrocławski, gdzie w latach 1828-1830 studiował prawo. Po wybuchu powstania listopadowego przerwał

studia i odbył kampanię wojenną w 4 pułku ułanów kaliskich, a po zakończeniu działań znalazł się razem ze swym pułkiem w Krakowie. W 1833 powrócił do Poznania i za przekroczenie granicy został skazany na sześć miesięcy więzienia. W ciągu następnych trzech lat mieszkał w Poznaniu utrzymując się z korepetycji. W 1836 ponownie wyjechał na Uniwersytet Wrocławski, gdzie do 1839 studiował filologię. W tymże roku wrócił do Wielkopolski. W 1846, oskarżony o udział w spisku przygotowującym powstanie, został uwięziony w Moabicie i tam zapadł na gruźlicę. Przewieziono go następnie do Charité. Po uwolnieniu żył zapomniany, w nędzy. W ciężkim stanie zdrowia został umieszczony w Zakładzie Sióstr Miłosierdzia w Poznaniu. Tam zmarł 25 października 1847.

TWÓRCZOŚĆ

1. Maryna Mniszchówna. Tragedia. Poezje pomniejsze. Wr. 1841.

Dedykacja: Na cześć cieniom Sebast. Fabiana Klonowicza poświęca Autor.

2. Nowy słownik podręczny języka pol. skiego i francuskiego. T. 1-2. Wr. 1846-Wydań 14 do 1920.

Artykuły, recenzje i drobne utwory ogł. w czasopismach: *Gaz. Wielkiego Księstwa Poz.* (1841-1845?), *Tyg. Lit.* (1841-1845; tu m. in.: Dagerotyp w człowieka zmysłach. Hipoteza. 1841 nr 51; Noc świętego Sylwestra w Poznaniu. 1842 nr 1; Wieszcz. 1842 nr 5; Dwa ustępy z poematu „Marzenia". 1842 nr 8; Z poematu „Marzenia". Ustęp trzeci. 1842 nr 13; (A. Frignanis: La mia pazzia nelle carceri. Memorie. Rec.). 1842 nr 17-19; (Ch. J. Braniss: Geschichte der Philosophie seit Kant. Rec.). 1842 nr 27-46 (z przerwami); Światła! 1843 nr 6; Reakcja w Niemczech. 1843 nr 10-15; Wstęp do sonetów moich; I sonet. 1843 nr 31; Hymn. 1845 nr 40).

Po śmierci autora drobne utwory ogł.: *Mrówka* (tu wiersz: Do Polski. 1870 nr 2), *Ruch Lit.* (tu: Powitanie wschodu słońca w więzieniu poznańskim 1846 r. 1878 nr 16).

Przekłady

P. Šafařik: Slovanský národopis. Wr. 1843.

Zawartość: Kilkadziesiąt drobnych wierszy różnych autorów południowej Słowiańszczyzny. W dodatku m. in.: Wzory słowiańskich narzeczy i ich przekład na polskie.

Ponadto fragmenty przekładów w recenzjach książek w *Tyg. Lit.* 1842, 1844.

OPRACOWANIA

S. Przerowa (K. Jarochowski): Literatura poznańska w pierwszej połowie bieżącego stulecia. *Przegl. Pol.* 1879/80 t. 4; wyd. osob. Poz. 1880 s. 176-177; wyd. 2 Poz. 1884. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 14 (1895). — R. E. (Erzepki): Z tek wielkopolskich śp. B. Erzepkiego. Ten, który ukochał poznańską Dębinę. *Dzien. Poz.* 1932 nr 177. — A. H. Kaletka: Piotr Dahlmann i jego rodzina. *Kronika M. Poz.* 1934 nr 1. — A. Bar. *Pol. słownik biogr.* T. 4 (1938). — Z. Kosidowski: Z okresu złotego kultury Poznania. Tygodnik Literacki 1838-1845. Poz. 1938. — A. Wojtkowski: Bibliografia historii Wielkopolski. Poz. 1938. — B. Zakrzewski: Walki o ideologię demokratyczną w Poznaniu. *Przegl. Zach.* 1953 nr 6-8. — J. W. Gomulicki: Piotr Dahlmann. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 1. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — T. Gospodarek: Julia Molińska-Woykowska (1816-1851). Wr. 1962 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 82. — B. Zakrzewski: Tygodnik Literacki 1838-1845. Zarys monograficzny. W-wa 1964 *Historia i Teoria Literatury. Studia. Hist. Lit.* 5.

DANIELEWICZ KONSTANTY (1809–1842)

Poeta, filozof.

Ur. w 1809 w Białejcerkwi na Ukrainie. Był synem lekarza. Później z rodzicami przeniósł się do Opola w powiecie puławskim. Szkołę średnią ukończył w Lublinie. W 1827-1830 studiował na Uniwersytecie Warszawskim. W czasie studiów serdecznie się zaprzyjaźnił z Zygmuntem Krasińskim. Z tego okresu pochodzą jego pierwsze próby poetyckie. Brał udział w powstaniu listopadowym. Był raniony w bitwie pod

Ostrołęką, na skutek czego kulał do końca życia. Po upadku powstania przebywał za granicą w charakterze mentora i powiernika Zygmunta Krasińskiego i na życzenie ojca poety listownie składał mu sprawozdania z wykonywanej opieki. W tym okresie pogłębiał swoją znajomość filozofii, głównie studiując Hegla. Zmarł 27 marca 1842 w Monachium, pielęgnowany w chorobie do końca przez Z. Krasińskiego.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wędrowiec. Poemat. Fragm. pt.: Początek poematu Wędrowiec; Pieśń gęślarza; Druga pieśń gęślarza; Pieśń III gęślarza. *Pam. dla Płci Pięknej* 1830 t. 1-3.

2. O woli. Wyjątek z pośmiertnych rękopisów K. D. *Bibl. Warsz.* 1843 t. 4.

3. Historyczna zasada: „Jako rozłożoną na przestrzeń widzimy ludzkość w czworakiej głównej towarzyskiej postaci". Z pośmiertnych rękopisów. *Bibl. Warsz.* 1844 t. 3 i nadb.

Drobne wiersze i fragm. rozpraw ogł.: *Bibl. Warsz.* (tu m. in.: O odbiciu się historii w poezji. 1842 t. 4), *Pam. dla Płci Pięknej* (1830; tu m. in.: Harmonia (z Herdera) t. 1; Do P. P. Sonet, t. 2; Dumka Zaporożca; Nicość, t. 3).

Listy

Do K. Gaszyńskiego z 11 listopada 1833. Ogł. w art.: Wyjątki z listów Zygmunta Krasińskiego. *Kronika Rodz.* 1874 nr 20.

OPRACOWANIA

Z. Krasiński: Wyjątki z listów. Do K. Gaszyńskiego, dat. Kassel, 24 lipca 1841. Ogł. *Kronika Rodz.* 1873 nr 11. — P. R.: Konstanty Danielewicz urodził się... W wyd.: O woli. Wyjątek z pośmiertnych rękopismów. *Bibl. Warsz.* 1843 t. 4. — Z. Krasiński: Wstęp do wiersza: Pieśń melodyjna i melancholijna... Dat.: 27 marca — w rocznicę śmierci Konstantego, 1844. Wyd. J. Czubek w: Pisma. T. 6. Kr. 1912. — K. W. Wójcicki: Kawa literacka w Warszawie (r. 1829-1830). *Bibl. Warsz.* 1873 t. 1 i odb. — L. Bernacki: Listy Zygmunta Krasińskiego do Stanisława Koźmiana. *Pam. Lit.* R. 10 (1911). — J. Kleiner: Zygmunt Krasiński. Dzieje myśli. T. 1-2. Lw. 1912. — S. Tarnowski: Zygmunt Krasiński. T. 1-2. Kr. 1912. — Na grobie K. Danielewicza. *Słowo Pol.* 1913 nr 221. — W. Wąsik. *Pol. słownik biogr.* T. 4 (1938). — M. Janion: Zygmunt Krasiński — debiut i dojrzałość. W-wa 1962.

DARASZ WOJCIECH WŁADYSŁAW (1808–1852)

Publicysta.

Ur. 25 listopada 1808 w Warszawie w rodzinie pochodzenia chłopskiego. Był synem odźwiernego w pałacu Potockich. W 1824 ukończył średnią szkołę pijarów w Warszawie i rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Warszawskim. W 1828 uzyskał stopień magistra praw. W powstaniu listopadowym brał udział jako ochotnik w 20 pułku liniowym. Walczył pod Wawrem, Dębem i Ostrołęką i dosłużył się stopnia podporucznika. W listopadzie 1831 wraz z korpusem generała Hieronima Ramorino przeszedł do Austrii, stąd emigrował do Francji, dokąd przybył w połowie lutego 1832. Pracował w prowincjonalnych zakładach przemysłowych. W skupiskach Polaków (Dépôts) był wybierany do rad zakładowych. W Le Puy prowadził kursy języka francuskiego i zorganizował bibliotekę. Należał do Komisji Centralnej w Castres, która podtrzymywała łączność między emigrantami polskimi. Był członkiem Stowarzyszenia Węglarzy, później należał do Związku Młodej Polski, a w 1834 wstąpił do Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Przyjaźnił się z Wiktorem Heltmanem. W 1836 przeniósł się do Tuluzy. Tu na kursach uniwersyteckich pogłębiał swoją wiedzę prawniczą oraz pełnił funkcje sekretarza miejscowej sekcji Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W 1837 został wybrany do Centralizacji. Przeniósł się do Poitiers i do 1842 zajmował się przede wszystkim sprawami organizacji wewnętrznej TDP. W 1838-1839 wydawał wspólnie z Heltmanem *Przegląd Dziejów Polski.* W listopadzie 1840

wraz z całą Centralizacją osiedlił się w Wersalu. W 1841-1846 był redaktorem *Demokraty Polskiego*. W 1846 wszedł ponownie do Centralizacji. W lipcu 1849 wraz z przywódcami Towarzystwa Demokratycznego Polskiego został wydalony poza granice Francji. Wyjechał wówczas do Londynu, gdzie zetknął się z przywódcami rewolucji innych krajów europejskich. Wraz ze Stanisławem Worcellem i Janem Kantym Podoleckim utworzył tzw. Centralizację Londyńską, która podjęła prace dawnej Centralizacji Wersalskiej. W lipcu 1850 wszedł jako przedstawiciel skrajnej lewicy polskiej do międzynarodowej organizacji założonej przez rewolucjonistę włoskiego Józefa Mazziniego pod nazwą Komitet Centralny Demokracji Europejskiej. W 1851 utrzymywał kontakt z agenturą Towarzystwa Demokratycznego Polskiego w Konstantynopolu, organizowaną według dyrektyw Centralizacji Londyńskiej. Zmarł 19 sierpnia 1852 w Londynie.

TWÓRCZOŚĆ

1. O głównych przyczynach bezskuteczności dotychczasowych powstań w Polsce. *Pismo Tow. Demokratycznego Pol.* 1837/1839 cz. 1; fragm. przedr. B. Baczko: Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Dokumenty i pisma. W-wa 1954.

2. O monarchii w Polsce za Piastów i Jagiellonów. *Pismo Tow. Demokratycznego Pol.* 1840 cz. 2.

3. O usiłowaniach do zaprowadzenia w Polsce monarchii począwszy od wygaśnięcia linii jagiellońskiej. *Pismo Tow. Demokratycznego Pol.* 1841 cz. 2.

4. O działaniach arystokracji polskiej na tułactwie. Powst. ok. 1842. Ogł. *Noworocznik Demokratyczny* 1843 s. 15-45.
Rkps Bibl. Nar. Zbiory Batignolskie sygn. 2388; zniszcz. 1944.

5. Powstanie Polski i jej przyszłe urządzenie według pojęcia stronnictw emigracyjnych. *Demokrata Pol.* 1843 t. 5.

6. Tendance sociale de l'idée démocratique polonaise. *Le Proscrit* 1849 t. 1. (Współautorzy: S. Worcell i J. K. Podolecki).

7. Co przed nami? Wyd. Tow. Demokratyczne Pol. Paryż 1855.

8. Pamiętnik. Wyd. A. Rynkowska pt. Pamiętnik emigranta. Wr. 1953.
Rkps Bibl. Kórn. sygn. 1615.

Ponadto inne pisma i broszury wyd. przez Towarzystwo Demokratyczne Polskie.

Artykuły ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Demokrata Pol.* (red. 1841-1846), *Noworocznik Demokratyczny* (1843), *Okólniki TDP* (1838), *Pismo Tow. Demokratycznego Pol.* (współwyd. 1837-1841, 1843-1844), *TDP. Rozbiór kwestii polityczno-socjalnych* (1838-1841), *Le Proscrit* (Londyn 1849), *La Voix du proscrit* (1850), *Przegl. Dziejów Polskich* (współred. 1837-1839), *Rok* (1843-1846)

W. Daraszowi była przypisywana bezimienna broszura pt. Mickiewicz de la littérature slave. Paryż 1845. H. Łuczak-Kozerska udowodniła autorstwo A. Niezabitowskiego.

Listy

1. Do W. Heltmana z 1837; do M. Stacherskiego 5 listów z 1840-1842; do J. N. Janowskiego z 1846. Ogł. A. Rynkowska w wyd.: Pamiętnik emigranta. Wr. 1953.

2. Do A. Niezabitowskiego 11 listów z 1844-1846. Ogł. H. Kozerska: W sprawie autorstwa broszury „Mickiewicz de la littérature slave", wydanej anonimowo w Paryżu w 1845 r. *Przegl. Hum.* 1960 nr 2 i nadb.

3. Korespondencja z różnymi osobami i materiały dotyczące Darasza znajdowały się w Bibl. Nar. Zbiory Batignolskie i Raperswilskie; zniszcz. 1944.

Bibliografię podaje A. Rynkowska w przedmowie w wyd. jw.

OPRACOWANIA

W. Heltman: Emigracja polska od 1831 do 1863. Krótki rys historyczny. Lipsk 1865; wyd. nast. Lipsk 1877. — A. Giller: Historia powstania narodu polskiego w latach 1861-1864. T. 3. Paryż 1870. — J. Falkowski: Wspomnienia z roku 1848 i 1849. Poz. 1879. — J. N. Janowski: Notatki autobiograficzne. 1803-1853. Powst. 1876-1886. Wyd. M. Tyrowicz. Wr. 1950. — F. Sokulski: W kraju i nad Bosforem (1830-1881). Fragmenty życia i listy. Powst. 1881-1891. Wyd. M. Tyrowicz. Wr. 1951. — B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 1-2.

Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — Z. Miłkowski: Centralizacja Towarzystwa Demokr. Polskiego w r. 1850-51. W: Sylwety emigracyjne. Lw. 1904. — T. T. Jeż (Z. Miłkowski): Od kolebki przez życie. Wspomnienia. Powst. przed 1909. Wyd. A. Lewak. T. 1. Kr. 1936. — B. Limanowski: Stanisław Worcell. Kr. (1910). — B. Limanowski: Szermierze wolności. Kr. 1911. — W. Knapowska: W. Ks. Poznańskie przed wojną krymską. Poz. 1923. — S. Kieniewicz: Społeczeństwo polskie w powstaniu poznańskim 1848 roku. W-wa 1930; wyd. 2 W-wa 1960. — S. Pigoń: Dwie zagadki bibliograficzne. 2. Zakonspirowany krytyk Mickiewicza i Krasińskiego. *Silva Rerum* 1931 z. 1/6 i nadb.; przedr. w: Wśród twórców. Kr. 1947. — H. Łuczakówna: Wiktor Heltman. Poz. 1935. — M. Handelsman: W 100-letnią rocznicę ogłoszenia Manifestu Demokratycznego. *Wiedza i Życie* 1936 nr 10, 12. — H. Łuczak-Kozerska. *Pol. słownik biogr.* T. 4 (1938). —

M. Handelsman: Adam Czartoryski. T. 3. W-wa 1950. — A. Rynkowska: Wojciech Darasz. *W stulecie Wiosny Ludów 1848-1948.* T. 4. W-wa 1951. — A. Rynkowska: Wojciech Darasz. (Nota informacyjna). Tamże. T. 5. W-wa 1953. — A. Rynkowska: Wstęp do wyd.: Pamiętnik emigranta. Wr. 1953. — B. Baczko: Wstęp do wyd.: Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Dokumenty i pisma. W-wa 1954. — C. Bobińska: Marks i Engels a sprawy polskie do osiemdziesiątych lat XIX wieku. W-wa 1954; wyd. 2 W-wa 1955. — B. Baczko: Poglądy społeczno-polityczne i filozoficzne Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W-wa 1955. — J. S. Miller: Dokoła genezy Gromady Rewolucyjnej Londyn. *Kwart. Hist.* 1959 nr 4. — H. Kozerska: W sprawie autorstwa broszury: „Mickiewicz de la littérature slave", wydanej anonimowo w Paryżu w 1845 r. *Przegl. Hum.* 1960 nr 2 i nadb. — S. Kawyn: Trzy broszury emigracyjne przeciw Mickiewiczowi-towiańczykowi. *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego* S. I. *Nauki Hum.-Społ.* z. 20. Łódź 1961. — W. Łukaszewicz i W. Lewandowski: Wstęp i oprac. wyd.: Postępowa publicystyka emigracyjna 1831-1846. Wr. 1961 *PAN. Bibl. Hist. Roku Mickiewicza.* — S. Kalembka: Prasa Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Zarys dziejów wydawniczych 1832-1863. *Roczn. Bibl.* 1963 z. 1/2. — M. Tyrowicz: Towarzystwo Demokratyczne Polskie 1832-1863. Przywódcy i kadry członkowskie. Przewodnik biobibliograficzny. W-wa 1964.

Zob. również: Towarzystwo Demokratyczne Polskie.

DAROWSKI WERYHA ALEKSANDER (1815–1874)

Pseud. i krypt.: A. W. D.; Angielski misjonarz L. Wery; Artemiusz; Białoruska Duda; Comber; Czomber; Mizantrop; Edmund Ostoja Solecki.

Historyk, satyryk.

Ur. 17 sierpnia 1815 we wsi Tomaszówce, pow. uszycki, w rodzinie szlacheckiej; syn Karola, marszałka szlachty powiatu uszyckiego, i Katarzyny z Maszkiewiczów. Uczył się w szkole pijarów na Żoliborzu w Warszawie. Po jej ukończeniu, mając 15 lat, powrócił do ojca w majątku Żerdzie pod Kamieńcem. Około 1840 odbył kilkuletnią podróż po Europie i Afryce. W 1849 ożenił się z Antoniną Hutorowiczówną. W 1850 odziedziczył znaczne dobra Tetyjów w guberni kijowskiej, mimo to przebywał przeważnie w Kijowie, dokąd przeniósł się na stałe w 1856. Stąd robił wycieczki po kraju i wyjeżdżał kilkakrotnie za granicę. Swoje utwory drukował zazwyczaj w kilkudziesięciu egzemplarzach i rozsyłał znajomym; w handlu księgarskim ich nie było. Często zmyślał miejsca wydania. Przyjaźnił się z Konstantym Podwysockim i Antonim J. Rolle. W 1874 wyjechał do Niemiec. Zmarł w Berlinie 18 kwietnia 1874.

TWÓRCZOŚĆ

1. Książę Jeremi Wiśniowiecki. Sceny dramatyczne z XVII wieku. *Dzien. Warsz.* 1854 nr 12-13, 16; wyd. osob. Paryż (1862).

Recenzja dramatu K. Drzewieckiego pt. Jeremi Wiśniowiecki.

2. Trzej królowie. Legenda spisana podług starożytnego obrazu, zachowanego w skarbcu katedry kolońskiej. *Nowiny* 1854 nr 8; wyd. osob. z podtyt. Legenda spisana według... Lipsk (1862; wyd. bezimiennie).

3. Gawędka o swojaku przez Białoruską

Dudę. (Z teki Białoruskich obrazków). Nr 1. Mohylew (w rzeczywistości: Wilno) 1858.

4. Mala verba provocant... Bruksela 1859. (Wyd. bezimiennie).

W obronie J. I. Kraszewskiego atakowanego przez K. Mikulicza w *Gaz. Warsz.* 1859 nr 129.

5. Lament skwirski. Legenda ukraińska. Powst. 1859; ogł. (Bruksela 1862; pięć wydań, które różniły się tylko kolorem papieru).

Utwór satyryczny skierowany przeciw zwolennikom pańszczyzny.

6. Awulsa Humania. Pamiętnik historyczno-prawny do dziejów wewnętrznych Ukrainy. Z archiwum Konstantego Podwysockiego w Rychtach Humieckich pod Kamieńcem Podolskim. Wydał Edmund Ostoja Solecki. Wenecja (w rzeczywistości: Bruksela) 1862.

7. Wojna chocimska 1621 roku. Bruksela 1862. Wyd. 2 Lw. 1864. (Wyd. bezimiennie).

W wyd. 2 dodano ocenę przekładu: Jakub Sobieski: Pamiętnik wojny chocimskiej, przełożył z łac. Władysław Syrokomla (L. Kondratowicz). Petersb. 1854.

8. Znaki pieczętne ruskie. Noty heraldyczne (z tablicą herbów). Paryż 1862. (Wyd. bezimiennie).

9. Do dziejów Ukrainy. Lw. 1863. (Wyd. bezimiennie).

10. Pan Samuel Maszkiewicz. Cz. 1. Bruksela 1863. (Wyd. bezimiennie).

Na karcie nast.: Żywot i sprawy pana Samuela Maszkiewicza z pamiętników jego spisane (1595-1620).

11. Samuel Łaszcz, strażnik koronny. Opowiadanie historyczne. Kijów 1865. (Wyd. bezimiennie).

12. Jeden rozdział do przyszłej księgi przysłów polskich obejmujący nazwiska rodzin szlacheckich, a innych w przypowieściach, znaczeniu przenośnym, ucinkach itp. Kijów 1867. (Wyd. bezimiennie). Przedr. włączony do poz. 18.

13. O jednym rozdziale do przyszłej księgi przysłów polskich. Odezwa autora. *Przegl. Tyg.* 1867 nr 43; wyd. osob. pt. Historia jednego rozdziału do przyszłej księgi przysłów polskich. Lipsk (1873).

Dotyczy historii powstania poz. 12.

14. Młodość Stanisława Bohusza. *Roczn. dla Archeologów, Numizmatyków i Bibliografów Pol.* 1870; odb. pt. Młodość Stanisława Bohusza Siestrzeńcewicza. Kr. 1872.

15. Przysłowia od nazwisk szlacheckich. Ogł. *Kwiaty i owoce.* Kijów 1870; odb. Kijów 1870. Przedr. włączony do poz. 18.

16. Diariusz podróży do Warszawy, poprzedzony kilkoma słowy Stanisława Kunasiewicza. Lw. 1873.

17. Stanisław Kunasiewicz. Stara satyra polska. Lipsk 1873. (Wyd. bezimiennie).

18. Przysłowia polskie odnoszące się do nazwisk szlacheckich i miejscowości. Poz. 1874. (Tu włączone poz. 12 i 15).

19. Relacja o starej chińskiej kronice Czin-Czi-Na przez angielskiego misjonarza L. Wery. Roku (od stworzenia świata — wedle rachuby mandaryńskiej) 487593 podana, a na język nasz świeżo a wiernie przetłumaczona przez A. W. D. Lw. 1877.

20. Zbiór poezji. Autograf Bibl. Kórn.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bibl. Warsz.* (tu: Mania Multanka. Wspomnienie czumackie. 1845 t. 1; przedr. *Rozmaitości* (Lw.) 1845 nr 15), *Dzien. Warsz.* (1854), *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* (tu: Bajeczki. Panu Adamowi Bartoszewiczowi. 1857 nr 37, 45, 275, 280; 1859 nr 58), *Kwiaty i owoce.* Kijów 1870, *Nowiny* (1854), *Przegl. Tyg.* (1867), *Przegl. Warsz.* (1841), *Roczn. dla Archeologów, Numizmatyków i Bibliografów Pol.* (1870), *Ruch Muzyczny* (tu: Korespondencja. Witebsk. 1859 nr 49; 1861 nr 3), *Rusałka* (tu: Jesień w stepach. 1841).

Prace edytorskie

1. K. Arciszewski: Pieśń ułożona przez ... kiedy za listem króla Imć. z Brazylii do Holandii powracał r. 1637. (Z starego rękopisu). *Bibl. Nauk. Zakładu im. Ossol.* 1848 t. 1 z. 2; wyd. osob. Lw. 1863.

A. J. Rolle uważa tę pracę za utwór Darowskiego, który dla żartu podał się za wydawcę.

2. Status causae o zabójstwie Bartłomieja Giżyckiego w Kniażpolu pod Kamieńcem w 1768 r. przez p. Stefana Makowieckiego, skarbnika czerwonogrodzkiego. Lipsk 1848.

3. S. Rysiński: Przypowieści polskie przez ... zebrane, uporządkował, porównał i przypiskami objaśnił A. W. D. Rkps był przeznaczony dla Bibl. Ossol.

Listy

1. Do J. I. Kraszewskiego 64 listy z 1854-1860 i b. d. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6463.

2. Do A. J. Rollego 16 listów z 1867-1872. Ogł. Dr Antoni J... (A. J. Rolle): Z teki autografów. *Niwa* 1882 t. 22 z. 190.

Bibliografię podaje Dr Antoni J... (A. J. Rolle): Z teki autografów. *Niwa* 1882 t. 22 z. 190; przedr. w: Aleksander Weryha Darowski. W książce: Opowiadania historyczne. Seria IV. T. 2. W-wa 1884.

OPRACOWANIA

L. Sowiński: Kartka do dziejów paremiografii polskiej. *Wieniec* 1872 nr 11. — W. (K. W. Wójcicki): (Diariusz podróży do Warszawy. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1873 t. 3. — (Przysłowia polskie. Rec.): Marian: Listy ze Lwowa. *Przegl. Lw.* 1874 t. 7; K. W. Wójcicki. *Bibl. Warsz.* 1874 t. 3; *Czas* 1874 nr 98; *Przegl. Pol.* 1873/74 t. 4. — Dr Antoni J. (A. J. Rolle): Aleksander Weryha Darowski. *Przew. Nauk. i Lit.* 1874; przedr. w: Opowiadania historyczne. Seria IV. T. 2. W-wa 1884. — A. J. Rolle: Aleksander Weryha Darowski. *Kłosy* 1874 nr 468. — Dr Antoni J... (A. J. Rolle): Z teki autografów. Aleksander Weryha Darowski. *Niwa* 1882 t. 22 z. 190. — T. Bobrowski: Pamiętniki. T. 2. Powst. 1885-1890. Wyd. Lw. 1900 s. 70-72, 221-223. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 15 (1895). — M. Janik: Motyw zemsty ludu w poezji polistopadowej. *Pam. Lit.* R. 32 (1935); przedr. w: Na drogach myśli ludowej. Lw. 1936. — A. Weryha: Ród kniaziów Weryhów. Monografia na tle dziejowym. W-wa 1937. [Rec.: Z. Lasocki. *Mies. Heraldyczny* 1938 nr 2]. — Z. Lasocki. *Pol. słownik biogr.* T. 4 (1938).

DAWID WINCENTY (1816–1897)

Krypt.: W. D.

Poeta, językoznawca, redaktor.

Ur. w 1816 w Szczebrzeszynie w województwie lubelskim; syn Pawła i Anny ze Skubińskich. Uczył się w gimnazjum w Szczebrzeszynie, od 1837 studiował na wydziale filologicznym uniwersytetu petersburskiego. Brał udział w życiu literackim młodzieży. W 1840 debiutował jako poeta w *Niezabudce*. W 1841 ukończył studia i został nauczycielem w Suwałkach, a w 1842 w Lublinie. Zesłany w sołdaty na Kaukaz, przebywał tam w 1844-1853. Po powrocie przebywał od 1856 w Lublinie i przesyłał korespondencje do pism warszawskich. W 1857-1872 był nauczycielem w gimnazjum w Lublinie, a w 1872-1873 w Płocku. W 1882 zamieszkał w Warszawie i w 1883 redagował *Wędrowca*. Następnie wrócił do Lublina i w 1884-1887 redagował *Gazetę Lubelską* oraz *Kalendarz lubelski* i *Kurier Lubelski*. Zmarł w Warszawie 15 marca 1897.

Jego syn — Jan Władysław Dawid — był znanym autorem wielu prac z zakresu pedagogiki.

TWÓRCZOŚĆ

1. Nowa mnemonika, czyli sposób ułatwiający naukę języków obcych tudzież spamiętanie imion własnych i cyfr w geografii, statystyce itp. W-wa 1854.

2. Wiadomość o kościółku katolickim w Diszlagarze na Kaukazie. W-wa 1857. Wyd. 2 W-wa 1858.

3. Krótka gramatyka polska dla dzieci polskich. Lubl. 1858. Wyd. nast.: wyd. 2 poprawione i pomnożone Lubl. 1859; wyd. 3 Lubl. 1864; wyd. 4 W-wa 1868; wyd. 5 W-wa i Lubl. 1882.

4. Tehe, czyli zburzenie Aułu-Dubby. Powieść kaukaska. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 3; wyd. osob. W-wa 1860.

5. Metoda początkowego nauczania, czyli przewodnik dla rodziców, początkowych nauczycieli i w ogóle dla osób kierujących pierwszą nauką dzieci. Lubl. 1868.

6. Wiedeń rakuski od Turków oblężony. W-wa 1883.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bibl. Warsz.* (tu: Imatra. 1841 t. 4; Z obrazów Finlandii. 1841 t. 4; Dziewica. 1842 t. 3; Myśli o statystyce. 1843 t. 2; Wspomnienia z podróży i wycieczek po Kaukazie. 1854 t. 3; 1855 t. 2; Trzy podania kaukaskie. 1858 t. 3), *Bluszcz* (tu: Ze wspomnień pedagoga. 1891 nr 39-40), *Dzien. Warsz.* (1853-1855; tu m. in.: Panna Bronisława. Powieść zeszłego wieku wyjęta z kroniki szkolnej Pająka. Prolog. 1854 nr 21-23), *Gaz. Codz.* (1860), *Gaz. Lubelska* (tu m. in.: Wspomnienia kaukaskie. 1878;

red. 1884-1887), *Gaz. Warsz.* (1854--1858; tu m. in.: O poezji gawędowej. 1854 nr 10-12, 16; Korespondencje z Lublina. 1856 nr 48 - 1858 nr 307, z przerwami), *Gwiazda* (tu: Fragment estetyki narodowej. Z rozdziału: O twórczości. 1849), *Kalendarz lubelski* (1884--1887?), *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* (tu: Korespondencje z Lublina. 1856--1857, 1860), *Kur. Lubelski* (red. 1884--1887), *Kur. Niedzielny* (tu: Na Kaukazie. 1896 nr 9-10), *Lwowianin* (1842), *Niezabudka* (Petersb.; tu m. in.: Wyjazd. Dumka. 1840; Janek. 1841; Łza. 1841; Oryginalność i nowość w artystowstwie — prawda estetyczna. 1841; Skarga dnia z Benedyktowa. 1841; Sonety. 1841; Widzenie. 1841; Powrót. Wyjątek z powieści Oleszko. 1843), *Przegl. Lit. Dod. do Kraju* (tu: Ze wspomnień uniwersyteckich. 1890 nr 39), *Niwa* (tu: Zapoznane rymy. 1891 nr 2), *Przegl. Tyg.* (1868), *Przegl. Warsz.* (tu: Sonety. 1841 t. 2), *Rozmaitości* (Lw.; 1845), *Wędrowiec* (red. 1883; tu m. in.: Śp. Józef Szujski. 1883 nr 7; Wacław Aleks. Maciejowski. 1883 nr 8; Nasza wyprawa afrykańska. 1883 nr 10; Zjazd wychowańców szkół szczebrzeskich. 1883 nr 41), *Wiek* (tu m. in.: Korespondencje z Lublina. 1875 nr 24, 50-51, 77, 148), *Wieniec. Pismo zbior. ofiarowane S. Jachowiczowi.* T. 3. W-wa 1858 (tu: Natura i sztuka. Stosunek ich wzajemny).

Przekłady

T. Körner: Święta Dorota; Święta Cecylia. *Niezabudka* 1841.

Listy

1. Do J. I. Kraszewskiego 2 listy z 1841 i 3 listy z 1854-1858. Autografy Bibl. Jagiel. sygn. 6456, 6463.

2. Do niewiadomego adresata 4 listy z 1843-1878; do K. W. Wójcickiego z 1857. Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

3. Do D. E. Friedleina z 1884. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 3717.

OPRACOWANIA

(Oryginalność i nowość w artystowstwie. Rec.): *Tyg. Petersb.* 1841 nr 19; Hr. H.* *Lwowianin* 1842 z. 2. — (Myśli o statystyce. Rec.). *Przegl. Nauk.* 1843 nr 28. — L. JANISZEWSKI: Z listu do Wydawcy Pamiętnika. *Pam. Nauk. i Lit.* 1850 t. 2 z. 6. — (Nowa mnemonika. Rec.): Wł. Sab. (SABOWSKI). *Gaz. Codz.* 1854 nr 184; *Dzien. Warsz.* 1854 nr 175. — ✡ (A. NIEWIAROWSKI): W poście ryby i grzyby ... *Gaz. Warsz.* 1857 nr 30. — (Krótka gramatyka polska. Rec.): △ (L. ROGALSKI). *Gaz. Warsz.* 1858 nr 204; W. SABOWSKI. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 192. — K. KASZEWSKI: (Tehe, czyli zburzenie Aułu-Dubby. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1860 t. 2. — (Metoda nauczania początkowego. Rec.): W. NOWICKI. *Bibl. Warsz.* 1868 t. 3; (A. WIŚLICKI): Z redakcyjnego stołu. *Przegl. Tyg.* 1868 nr 27; *Tyg. Mód* 1868 nr 45. — W. K. ZIELIŃSKI: (Krótka gramatyka polska. Rec.). *Tyg. Mód i Powieści* 1882 nr 35. — P. CHMIELOWSKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 15 (1895). — Nekrologi: (P. CHMIELOWSKI). *Ateneum* 1897 t. 2; J. W. DAWID. *Przegl. Pedag.* 1897 nr 7; *Głos* 1897 nr 12; *Kur. Niedzielny* 1897 nr 12. —

S. HARASSEK: Trentowski o filozofii narodów europejskich. *Kwart. Filoz.* 1935//36 nr 2-4; odb. Kr. 1936. — T. TURKOWSKI. *Pol. słownik biogr.* T. 4 (1938). — M. INGLOT: Polacy piszący na Kaukazie w pierwszej połowie XIX w. Materiały do zagadnienia. *Pam. Lit.* R. 48 (1957). — A. GRYCHOWSKI: Wincenty Dawid, zdobywca i piewca Kaukazu. *Kur. Lubelski* 1960 nr 98/99. — M. ROMANKÓWNA: Słownik biograficzny. W: N. Żmichowska: Listy. T. 2. Wr. 1960.

DECZYŃSKI KAZIMIERZ (1800–1838)

Pamiętnikarz.

Ur. 5 marca we wsi Brodnia w województwie kaliskim, w rodzinie chłopskiej. Uczył się najpierw w miejscowej szkółce parafialnej, następnie u bernardynów w Warcie. Tu ukończył trzy klasy w 1815. Z braku środków naukę przerwał i powrócił do Brodni. W ciągu dwu lat prowadził akta stanu cywilnego i metryki kościelne u miejscowego proboszcza, po czym złożył odpowiedni egzamin, aby od stycznia 1818 objąć posadę nauczyciela szkoły parafialnej w Brodni. W 1820 uzyskał patent Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Na stanowisku nauczyciela pozostawał do 1828. Stając w obronie interesów chłopskich wdał się w tym okresie w spór

z Czartkowskim, dzierżawcą dóbr narodowych, do których należała Brodnia, i na ręce ministra Lubeckiego złożył memoriał do cara podpisany przez chłopów ze wsi Brodnia i Brzeg. Komisarz delegowany z Warszawy na miejsce dla zbadania sprawy stanął po stronie Czartkowskiego. Ustosunkowany dzierżawca przez zemstę oddał Deczyńskiego bezprawnie do wojska. W ten sposób mimo protestów Deczyński znalazł się w Kaliszu, gdzie przydzielono go do 2 pułku piechoty. Wziął udział w powstaniu listopadowym i pod koniec działań wojennych awansował na podporucznika. Po upadku powstania, lękając się prześladowań ze strony Czartkowskiego, udał się na emigrację do Francji. Przebywał w Brive, później w Mâcon. Tutaj od 1833 pisał pamiętnik. Dokument ten środowisko emigracyjne potępiło i przemocą zabrało autorowi wersję francuską, gotową do druku w 1837. Deczyński obwołany zdrajcą, a nawet szpiegiem na rzecz Rosji, odwoływał się do demokratycznych władz emigracyjnych, jednak sprawiedliwości nie znalazł. Żył w osamotnieniu, zgnębiony; zmarł 27 grudnia 1838.

Na podstawie pamiętnika Deczyńskiego Leon Kruczkowski osnuł znaną powieść pt. *Kordian i cham*. W-wa 1926 i wyd. nast.

TWÓRCZOŚĆ

Opis życia wieśniaka polskiego. Powst. 1833-1837. Oprac. i wyd. M. Handelsman pt. Żywot chłopa polskiego na początku XIX stulecia. W-wa 1907. Wyd. nast.: toż W-wa 1949; toż wyd. 2 W-wa 1949; toż wyd. 3 W-wa 1950; ze wstępem S. Ignara. Poz. 1935; pt. Pamiętnik chłopa nauczyciela. Wyd. 2 W-wa 1949; wyd. 3 W-wa 1950.

Rkps Bibl. Pol. w Paryżu. (Tyt. wg rkpsu).

OPRACOWANIA

M. Handelsman: K. Deczyński i jego pamiętnik. W wyd.: Żywot... W-wa 1907 i wyd. nast. — S. Ignar: Ludzie o nieznanej przeszłości. Wstęp do wyd.: Opis życia wieśniaka polskiego. Poz. 1935. — H. Więckowska. *Pol. słownik biogr*. T. 5 (1939/46). — Od wydawnictwa. W wyd.: Żywot... W-wa 1949. — M. Szulkin: Przedmowa do wyd.: Pamiętnik chłopa nauczyciela. Wyd. 2. W-wa 1949; toż wyd. 3 W-wa 1950.

DEMBOWSKA ANIELA (1824–1902)

Krypt.: A. z Ch. D.

Literatka.

Ur. 1824 w Warszawie; córka Adama Tomasza Chłędowskiego, referendarza stanu Królestwa oraz wydawcy i redaktora *Dziennika Powszechnego Krajowego*, i Cecylii z Narbuttów. Po upadku powstania Chłędowscy z synem wyemigrowali do Paryża, majątek ich uległ konfiskacie, a dwie córki pozostały w kraju pod opieką Antoniego Dobka, kierownika drukarni *Dziennika Powszechnego*. W 1839 zaopiekowała się nimi senatorowa Justyna Kochanowska, chrzestna matka Anieli, a babka Edwarda Dembowskiego, którego w jesieni 1841 Aniela poślubiła. W sierpniu 1843 towarzyszyła mężowi w jego ucieczce z Królestwa i przebywała z nim w Poznaniu, a po jego wysiedleniu pozostała w Poznańskiem. Po śmierci męża przebywała u ojca A. T. Chłędowskiego w Paryżu, później u brata Ludwika w Oberwört nad Renem pod Koblencją. W 1856-1858 w Poznańskiem zarabiała na utrzymanie swoje i dzieci jako nauczycielka. W 1858 po ogłoszeniu amnestii powróciła do Królestwa i uzyskała tzw. indemnizację dla nieletnich sierot za skonfiskowany majątek męża. Ostatnie lata życia mieszkała u syna Edwarda w Zahajkach w Podlaskiem. Tam zmarła w 1902.

TWÓRCZOŚĆ

Drobne utwory ogł. w czasopismach: *Pierwiosnek* (1843; tu: Wyjątek z pisma O retoryce i wymowie w Polsce; Wyjątek z szkicu „Obłąkany" III; Róże; Zastanówmy się), *Przegl. Nauk*. (tu wiersze:

Biuro redaktora warszawskiego. 1842 nr 4; Myśl w Czarnolesie. 1842 nr 28; Co ja lubię. 1843 nr 2; Jaż ciebie mam kochać? 1843 nr 14).

Ponadto: Odpowiedź Bibliotece Warszawskiej na dowcipkowanie nad moją poezją. Z autografu Bibl. PAN w Kr. sygn. 2060 ogł. L. Kukulski: Czego ja nie lubię. *Pam. Lit.* R. 47 (1956) z. 3.

L i s t y

Do francuskiego ministra spraw wewnętrznych z r. 1846. Ogł. W. Tatarkiewicz: Wiadomości źródłowe o Edwardzie Dembowskim. *Myśl Filoz.* 1955 z. 4.

OPRACOWANIA

K. Nakwaska: „Co ja lubię". *Bibl. Warsz.* 1843 t. 2. — N. Bredkrajcz: Do A. D. *Tyg. Lit.* 1843 nr 30. — E. Dembowski: Młoda piśmienność warszawska. *Tyg. Lit.* 1843 nr 31-32. — N. Żmichowska: Listy do rodziny i przyjaciół z 1844. Wyd. Kr. 1885 i wyd. nast. — R. Zmorski: Do A. D. *Przyj. Ludu* 1847 nr 29. — L. Dembowski: Pamiętniki. T. 2. Powst. ok. 1850. Rkps Bibl. Czart. sygn. 3812 b. Fragm. ogł. S. Kieniewicz pt. E. Dembowski w oczach ojca. *Przegl. Hist.* 1952 z. 1. — H. Kamieński: Pamiętnik. Powst. 1852--1853. Wyd. pt. Pamiętniki i wizerunki. Wr. 1952. — P. Wilkońska: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. Poz. 1871 i wyd. nast. — cw (C. Walewska): Jedna z ostatnich. *Tyg. Ilustr.* 1902 nr 13. — M. Stecka: Edward Dembowski. *Przegl. Hist.* 1911 z. 1-2 i odb. — A. Skałkowski: Edward i Aniela Dembowscy. (Streszcz.). *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1937 nr 2. — A. Skałkowski: Kasztelanic-komunista i jego żona. *Kur. Lit.-Nauk.* 1937 nr 38-39. — T. Terlecki: Rodowód poetycki Ryszarda Berwińskiego. Poz. 1937. — Z. Kosidowski: Z okresu złotego kultury Poznania. Tygodnik Literacki 1838-1845. Poz. 1938. — L. Przemski: Edward Dembowski. W-wa 1953. — T. Mikulski: Emisariusz. W: Spotkania wrocławskie. Wyd. 2. Kr. 1954. — L. Kukulski: Czego ja nie lubię. *Pam. Lit.* R. 47 (1956) z. 3. — H. Pańczyk: Twórczość literacka Narcyzy Żmichowskiej (1819-1876). Poz. 1962. — E. Pieścikowski: Poeta-tułacz. Biografia literacka Romana Zmorskiego. Poz. 1964.

DEMBOWSKI EDWARD (1822 –1846)

Inna forma nazwiska: Dębowski.

Pseud. i krypt.: Autor Kilku myśli o eklektyzmie; Dem.; D.; D...; D***; D. Red. Przegl. Nauk.; E*** ; E. D.; E. Nieznajomski; Symeon.

P u b l i c y s t a, k r y t y k l i t e r a c k i, f i l o z o f.

Ur. 25 kwietnia 1822 w Warszawie; syn Leona, kasztelana, i Julii z Kochanowskich. Pochodził z zamożnej rodziny ziemiańskiej. W 1823 stracił matkę, zmarłą na gruźlicę. Wychowywał się w rodzinnym majątku w Klementowicach pod opieką ojca i babki, senatorowej Justyny Kochanowskiej. Od 1836 uczył się w Warszawie pod kierunkiem Adriana Krzyżanowskiego. W maju 1840 wyjechał na rok wraz z ojcem za granicę. Zwiedził Niemcy północne i Włochy oraz Kraków i Śląsk. W jesieni 1841 ożenił się z Anielą Chłędowską i gospodarował na wsi u ojca. W tym czasie nawiązał kontakty z postępowymi kołami Warszawy, należał do literackiego grona tzw. entuzjastów i entuzjastek. W 1842 zaczął wydawać własnym kosztem *Przegląd Naukowy*, który redagował razem z Hipolitem Skimborowiczem. Równocześnie zaczął intensywnie pracować w konspiracji, związał się z działającym w Warszawie najbardziej radykalnym odłamem Stowarzyszenia Ludu Polskiego, mającym na celu wywołanie powstania. Walkę o niepodległość wiązał ściśle z rewolucją społeczną. Na wiosnę 1843 został przez ojca usamodzielniony majątkowo. Zagrożony aresztowaniem, wyjechał w sierpniu 1843 z Królestwa. Po krótkim pobycie we Wrocławiu osiadł w Poznaniu, gdzie w ciągu 1844 roztoczył ożywioną działalność pisarską i wydawniczą oraz został członkiem Komitetu Centralnego Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Wydalony przez rząd pruski w listopadzie 1844, przebywał m. in. w Belgii. Na początku 1845 znalazł się w Galicji w charakterze emisariusza. W 1846 podczas rewolucji w Kra-

kowie występował oficjalnie jako sekretarz dyktatora Jana Tyssowskiego, w rzeczywistości był raczej tajnym kierownikiem akcji powstańczej. Zginął 27 lutego 1846 na rynku podgórskim, ujęty przez żołnierzy austriackich, przebity bagnetem i zastrzelony. W czasie utarczki nie rozpoznano go. Władze austriackie poszukiwały go potem przez kilka miesięcy.

TWÓRCZOŚĆ

1. Stanowisko wiedzowe teraźniejszości. *Przegl. Nauk.* 1842 nr 1.

2. Wiedza i świat. *Przegl. Nauk.* 1842 nr 3.

3. Obraz układu wiedzy. *Przegl. Nauk* 1842 nr 5.

4. Rys rozwinięcia się pojęć filozoficznych w Niemczech. *Przegl. Nauk.* 1842 nr 14, 19-20, 24-26, 29-30, 35; 1843 nr 5, 11, 12-13, 15.

5. Klecha. Zarysy dawnych czasów. *Przegl. Nauk.* 1842 nr 34; 1843 nr 9, 18.

6. Myśli o rozwijaniu się piśmienności naszej w XIX stuleciu. I. Stan obecny. *Przegl. Nauk.* 1843 nr 1.

7. Twórczość jako żywioł samorodnej naszej polskiej filozofii. *Przegl. Nauk.* 1843 nr 8.

8. Stanowisko przyszłości filozofii. Filozofia samorodna polska, czyli stanowisko twórczości w filozofii. *Przegl. Nauk.* 1843 nr 9.

9. Twórczość o żywocie społeczności. *Tyg. Lit.* 1843 nr 22-25. Fragm. przedr. S. Kieniewicz, T. Mencel, W. Rostocki: Wybór tekstów źródłowych z historii Polski w latach 1795-1864. W-wa 1956.

10. Kilka myśli we względzie rozwijania się dziejów i życia społecznego Polaków. *Tyg. Lit.* 1843 nr 25-26.

11. Młoda piśmienność warszawska. Dat. Warszawa 1 maja 1843 r. *Tyg. Lit.* 1843 nr 31-32.

12. Kilka słów o pojęciu poezji. Dat. Warszawa 1 lipca 1843. *Rok* 1843 t. 6.

13. Kilka słów o poemacie dramatycznym samorodnym. *Jaskułka* 1843.

14. Kilka myśli o eklektyzmie. Dat. 25 lipca 1843. *Rok* 1843 t. 4. Fragm. przedr. S. Kieniewicz: Rewolucja polska 1846. Wr. 1950 *BN* I, 132; fragm. przedr. B. Baczko: Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Dokumenty i pisma. W-wa 1954.

15. Obrazki i szkice. *Dzien. Dom.* 1843 nr 23-26.

16. O dramacie w dzisiejszym piśmiennictwie polskim. *Rok* 1843 t. 6.

17. O cnocie w rodzinnym i publicznym życiu. *Żywie. Pismo zbior.* Poz. 1844. Przedr. B. Zakrzewski: Materiały. „Symeon". Dembowsciana. *Przegl. Zach.* 1956 nr 1/2.

18. O postępach w filozoficznym pojmowaniu bytu. *Rok* 1844 t. 6.

19. Piśmiennictwo polskie w zarysie. Poz. 1845.

Dedykowane Ryszardowi Berwińskiemu.

20. Myśli o przyszłości filozofii. *Rok* 1845 t. 4.

21. O dążeniach dzisiejszego czasu. *Rok* 1845 t. 7.

22. Kilka słów o jednym tylko kryterium poezji. *Rok* 1845 t. 7.

Liczne artykuły, rozprawy, krytyki, recenzje oraz wiersze i fragm. utworów dramatycznych i powieściowych ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Czas* (tu: Filozoficzność i Pani Ziemięcka. 1841 nr 18; Burza w Tyrolu. 1841 nr 49; Obrazy krainy. 1849 nr 51-52), *Dzien. Dom.* (tu m. in.: Z notatek wariata. 1844 nr 3-5; Piękna kuzynka. 1844 nr 6-7; Fragment. 1844 nr 23), *Dzien. Rządowy Rzeczypospolitej Kr.* (tu odezwy i dokumenty 1846), *Jaskułka* (1843),

Przegl. Nauk. (wyd. i współred. 1842-1843; tu m. in.: Pedro Kalderon de la Barca. 1842 nr 11; O różnych dążeniach w piśmiennictwie naszym. 1842 nr 12; Z poematu dramatycznego „Więcysława" fragment. 1842 nr 13; Z poematu dramatycznego Juan. 1842 nr 24; Odczyty berlińskie Schellinga. 1842 nr 29; Śmierć żeglarza pod Wenecją. 1843 nr 5; Fragment poematu dramatycznego „Nadzieje". 1843 nr 13; Kremera „Listy z Krakowa". 1843 nr 17),

Rok (1843-1845; tu m. in.: Sprawozdanie z piśmienności polskiej w ciągu 1843 roku. 1844 t. 1), *Tyg. Lit.* (tu m. in.: Wyjątek z Pomysłów do wiedzy umnictwa. 1843 nr 7-9; Z Kalderona. 1843 nr 9; Wyjątek z urywków p. n. Prawda i marzenie. 1843 nr 10; Z tragedii: Twardowski. 1843 nr 12; Diabeł polski. 1843 nr 34-35; Notatki z podróży. 1843 nr

52), *Żywie. Pismo zbior.* Poz. 1844 (tu m. in. wiersze: Do matki chrzestnej; Gęślarz).

Wiersz, inc.: Jak cień cyprysu, jak palma grobowa... Z rkpsu Ossol. sygn. 5976 s. 43 ogł. W. Tatarkiewicz: Wiadomości źródłowe o E. Dembowskim. *Myśl Filoz.* 1955 z. 4 i odb.

Wydania zbiorowe

1. *W stulecie Wiosny Ludów 1848-1948.* Teksty i materiały źródłowe. T. 5. W-wa 1953.

Zawartość: Kilka myśli o eklektyzmie, Myśli o przyszłości filozofii; Twórczość w żywocie społeczności; O dążeniach dzisiejszego czasu; Kilka myśli we względzie rozwijania się dziejów i życia społecznego Polaków.

2. Pisma. T. 1-5. Oprac. A. Śladkowska i M. Żmigrodzka. W-wa 1955 *Bibl. Klasyków Filozofii.*

Zawartość: t. 1: pisma z lat 1841 i 1842; t. 2: pisma ogł. w *Przegl. Nauk.* 1842 nr 15-35; t. 3: pisma z r. 1843; t. 4: pisma z lat 1844-1846; (t. 5: rozprawy o Dembowskim, przypisy, indeksy).

3. Kilka myśli o eklektyzmie oraz inne pisma wybrane. Z przedmową T. Krońskiego. W-wa 1957.

Listy

1. Do redaktora „Biblioteki Warszawskiej" A. J. Szabrańskiego 6 listów z 1840 r. Ogł. W. Tatarkiewicz: Wiadomości źródłowe o Edwardzie Dembowskim. *Myśl Filoz.* 1955 z. 4 i odb.
Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714/153.

2. Do niewiadomej osoby 4 listy z 1840-1841; do A. J. Szabrańskiego 2 listy z 1841-1842. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

3. Do H. Skimborowicza 34 listy z 1841-1843; do A. J. Szabrańskiego z 25 sierpnia 1842 i F. H. Lewestama z 10 maja 1843. Ogł. J. Rudnicka: Listy E. Dembowskiego do współredaktora (1841-1843). *Pam. Lit.* R. 46 (1955) z. 2 i nadb.
Rkps Arch. Główne Akt Dawnych Zbiory Wilanowskie — Sucha.

4. Do księgarza W. A. Fusieckiego z 16 września 1843. Ogł. T. Mikulski: Spotkania wrocławskie. Wyd. 2. Kr. 1954 s. 170; ogł. W. Tatarkiewicz, jw. poz. 1.
Rkps Ossol. sygn. 5976/III s. 41.

5. Do żony Anieli Dembowskiej 2 listy z 17 grudnia 1844 i 25 sierpnia 1845. Ogł. B. Zakrzewski: Dembowsciana. Z nie drukowanej korespondencji E. Dembowskiego. *Przegl. Zach.* 1954 z. 11/12.

6. Do B. Moraczewskiego z 1845. W podobiźnie autografu podał B. Limanowski: Historia ruchów rewolucyjnych 1846 r. Kr. 1914.

OPRACOWANIA

Monografie

L. Przemski: Edward Dembowski. W-wa 1953. [Rec.: M. Janion: Nowa książka o Dembowskim. *Nowa Kultura* 1954 nr 1; Z. Stefanowska: W sprawie poglądów literackich Dembowskiego. *Życie Lit.* 1954 nr 2]. — I. S. Narskij: Mirowozrienije E. Dembowskogo. Iz istorii polskoj fiłosofii XIX w. pod ried. I. S. Millera. Moskwa 1954. (Fragm. przekł. pol. pt. Estetyka E. Dembowskiego. *Myśl Filoz.* 1953 nr 1). [Rec.: A. Śladkowska: Nowa monografia radziecka o E. Dembowskim. *Myśl Filoz.* 1955 z. 5/6]. — A. Śladkowska: Poglądy społeczno-polityczne i filozoficzne Edwarda Dembowskiego. W-wa 1955. [Rec.: J. K. *Wiedza i Życie* 1956 nr 1; W. Tatarkiewicz: Monografia o E. Dembowskim. *Myśl Filoz.* 1956 z. 3]. — M. Żmigrodzka: Edward Dembowski i polska krytyka romantyczna. W-wa 1957. [Rec.: M. Inglot: Rzecz o Dembowskim. *Życie Lit.* 1958 nr 8; S. Morawski. *Pam. Lit.* R. 49 (1958) z. 1; S. Morawski: Cenna monografia o Dembowskim. *Polityka* 1957 nr 18; B. Zakrzewski: Dembowski i krytyka. *Nowe Książki* 1957 nr 10].

Biografia

N. Żmichowska: Listy do rodziny i przyjaciół z 1843-1844. Wyd. t. 1, 3. Kr. 1885, 1906; wyd. nast. w: Listy. T. 1. Wr. 1957. — A. Dembowska: List do francuskiego ministra spraw wewnętrznych, dat. Paryż, 12 lipca 1846 r. Ogł. W. Tatarkiewicz: Wiadomości źródłowe o E. Dembowskim. *Myśl Filoz.* 1955 z. 4 i odb. — A. Thomas: La propagande démocratique en Pologne. *Revue des Deux Mondes* 1848 t. 2. — R. Nabielak: Pamiętnik więźnia stanu 1835-1849. Wyd. K. Lewicki: Pamiętniki spiskowców i więźniów galicyjskich w latach 1832-1846. Wr. 1954. — W. L. Anczyc: Emisariusz. Lw. 1848. — L. Dembowski: Pamiętniki. T. 2. Powst. ok. 1850. Rkps Bibl. Czart. sygn. 3812 b. Fragm. ogł. S. Kieniewicz pt. Edward Dembowski w oczach ojca. *Przegl. Hist.* 1952 z. 1. — H. Kamieński: Pamiętnik. Powst. 1852-1853. Wyd. pt. Pamiętniki i wizerunki. Wr. 1952. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 6 (1861). — (L. Sachar-Masoch): Polnische Revolutionen. Praga 1863 s. 40-43, 173-178, 207-211; przedr.

S. Kieniewicz: Rewolucja polska 1846 roku. Wybór źródeł. Wr. 1950 *BN* I, 132. — J. Moraczewski: Pamiętnik. Lipsk 1865 s. 32-33. — M. Sala: Geschichte des polnischen Aufstandes vom Jahre 1846. Wiedeń 1867. — F. Wiesiołowski: Pamiętnik z r. 1845-1846. Lw. 1868 s. 20-32; przedr. S. Kieniewicz, jw.; przedr. K. Lewicki, jw. — J. N. Niemojowski: Wspomnienia. Powst. przed 1871. Wyd. S. Pomarański. W-wa 1925. — P. Wilkońska: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. Poz. 1871 i wyd. nast. — P. Wilkońska: Z moich wspomnień. *Tyg. Wielkopol.* 1871 nr 2. — N. W. Bierg: Zapiski o polskich zagoworach i wosstanijach 1831-1862. Moskwa 1873; przekł. pol. W. Ralexa pt. Pamiętniki o polskich spiskach i powstaniach 1831-1862. Kr. 1880. — Sfinks (H. Skimborowicz): Gabriela i Entuzjastki. *Bluszcz* 1880 nr 10-16, 18-19, 21, 27-30, 32. — L. Jabłonowski: Pamiętniki. Powst. 1876--1882. Wyd. K. Lewicki. Kr. 1963. —

K. Widman: Franciszek Smolka, jego życie i zawód publiczny. Lw. 1886; wyd. odnowione Lw. 1891 s. 102-104. — M. Motty: Przechadzki po mieście. *Dzien. Poz.* 1888; wyd. osob. cz. 3. Poz. 1889; wyd. nast. oprac. Z. Grot. T. 1. W-wa 1957. — B. Limanowski: Historia ruchu społecznego w XIX stuleciu. Lw. 1890 s. 463. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 15 (1895). — S. Schnür-Pepłowski: Z przeszłości Galicji (1772-1862). Wyd. 2 uzupełnione Lw. 1895. — J. Wawel-Louis: Kronika rewolucji krakowskiej w r. 1846. Kr. 1898. — B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 2. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — L. Dębicki: Z dawnych wspomnień 1846-1848. Kr. 1903 s. 38-39. — A. Karwowski: Ze wspomnień 1840-1848. *Biesiada Lit.* 1911 nr 3. — M. Stecka: Edward Dembowski. *Przegl. Hist.* 1911 t. 12 z. 1-2 i odb. [Rec.: J. Bieliński. *Książka* 1912 nr 3 s. 113; S. *Wici* 1912 nr 4]. — B. Limanowski: Historia ruchu rewolucyjnego w Polsce w 1846 r. Kr. (1913). — S. Karwowski: Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego. T. 1: 1815-1852. Poz. 1918. —

M. Kridl: Dembowski Edward. *Sto lat myśli pol.* T. 9 (1923). — O. Ręgorowiczowa: Dembowski E. a policja pruska w latach 1843-1844. *Dzien. Poz.* 1925 nr 11. — M. Handelsman: Emigracja i kraj. II. Poszukiwanie nowej formuły demokratycznej. *Przegl. Współcz.* 1926 nr 45. — A. Minkowska: Tragizm „entuzjastów". *Wiedza i Życie* 1929 nr 3. — M. Tyrowicz: Jan Tyssowski, dyktator krakowski r. 1846. Działalność polityczna i społeczna 1811-1857. W-wa 1930. — S. Wasylewski: Czerwoni panowie w czarnych okularach. W: Bardzo przyjemne miasto. Poz. (1930). — Z. Wasilewski: Atmosfera warszawska przed 90 laty. *Myśl Nar.* 1933 nr 1. — A. Koziara: Przed stu laty. (Fragmenty większej pracy historycznej). *Lewar* 1934 nr 11. — S. Kieniewicz: Społeczeństwo polskie w powstaniu poznańskim 1848 roku. W-wa 1935. — Z. Wasilewski: Literatura i życie. (Z dziejów powieści warszawskiej). *Myśl Nar.* 1935 nr 40. — S. Wasylewski: Zapomniana cyganeria. *Gaz. Pol.* 1935 nr 186. —

A. Koziara: Edward Dembowski. *Lewar* 1936 nr 1. — F. Lipiński: E. Dembowski. *Piast* 1936 nr 22. — A. J. Mikulski: E. Dembowski w rzeczywistości i legendzie. *Myśl Nar.* 1936 nr 9; przedr. *Tyg. Warsz.* 1946 nr 18. — W dziewięćdziesięciolecie śmierci E. Dembowskiego. *Horyzonty* 1936 nr 1. — J. E. Płomieński: Osobowość E. Dembowskiego. *Kultura i Wychowanie* 1937 z. 1. — A. Skałkowski: Edward i Aniela Dembowscy. (Streszcz.). *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1937 nr 2. — A. Skałkowski: Kasztelanic-komunista i jego żona. *Kur. Lit.-Nauk.* 1937 nr 38-39. — T. Terlecki: Rodowód poetycki Ryszarda Berwińskiego. Poz. 1937. — Z. Kosidowski: Z okresu złotego kultury Poznania. Tygodnik Literacki 1838-1845. Poz. 1938. — R. Lang: Edward Dembowski, „czerwony kasztelanic". *Epoka* 1938 nr 7. — M. Stecka. *Pol. słownik biogr.* T. 5 (1939). — R. Werfel: Dembowski i Szela. *Nowe Widnokręgi* (Moskwa) 1941 nr 2; przedr. *Twórczość* 1946 z. 2. —

R. Juryś: Henryk Michał Kamieński i Edward Dembowski. *Nowe Widnokręgi* 1945 nr 23/24. — A. Dzienisiuk: Za głosem ojczyzny i ludu. *Arkona* 1946 nr 5. — T. Hołuj: Zapomniana rewolucja. W stulecie wybuchu rewolucji krakowskiej. *Odrodzenie* 1946 nr 8. — H. Mortkowicz-Olczakowa: Plotka na marginesie portretu. *Odrodzenie* 1946 nr 20. — J. E. Płomieński: W kręgu polskiej irredenty. (O E. Dembowskim, Jakubie Szeli i rzezi galicyjskiej). W-wa 1946. [Rec.: J. Kleiner. *Tyg. Powsz.* 1946 nr 36; Z. Hierowski. *Odra* 1947 nr 4]. — K. Rolle: Jak zginął Dembowski. *Tyg. Powsz.* 1946 nr 22. — J. E. Płomieński: Retusze myślowe. *Robotnik* 1947 nr 45. — J. Bieniarzówna: Z dziejów liberalnego i konspiracyjnego Krakowa (1833-1848). Kr. 1948 *Bibl. Kr.* nr 106. — Z. Młynarski: E. Dembowski — pionier

polskiej myśli demokratycznej. *Poradnik Oświatowy* 1948 nr 30. — C. Bobińska: Marks i Engels o sprawie Polski. *Myśl Współcz.* 1949 nr 3. — M. Tyrowicz: Udział Śląska w ruchu rewolucyjnym 1846--1849. W-wa 1949. — S. Kieniewicz: Wstęp. W: Rewolucja polska 1846 r. Wybór źródeł. Wr. 1950 *BN* I, 132. — K. Kosińska: „Nie będzie panów ani chłopów, tylko ludzie". *Płomień* 1950 nr 13. — W. Łukaszewicz: Edward Dembowski. *Wieś* 1950 nr 8. —

S. Kieniewicz: Ruch chłopski w Galicji. Wr. 1951. — L. Przemski: Dembowski w Galicji. *Myśl Współcz.* 1951 z. 8. — Szan.: Edward Dembowski. *Po prostu* 1951 nr 9. — S. Kieniewicz: Edward Dembowski w oczach ojca. (W sto trzydziestą rocznicę urodzin E. Dembowskiego). *Przegl. Hist.* 1952 z. 1. — A. Śladkowska: Poglądy polityczne E. Dembowskiego. *Myśl Filoz.* 1952 z. 2. — S. Kieniewicz: Sprawa włościańska w powstaniu styczniowym. Wr. 1953. — J. Miller: Przygotowania do powstania. W: J. Miller, U. Szuster: Rok 1848 na ziemiach polskich. W-wa 1953. — B. Zakrzewski: Z dziejów walki o ideologię demokratyczną w Poznaniu w latach 1830-1850. *Przegl. Zach.* 1953 nr 7-8. — C. Bobińska: Marks i Engels a sprawy polskie do osiemdziesiątych lat XIX wieku. W-wa 1954. — T. Mikulski: Emisariusz. W: Spotkania wrocławskie. Wyd. 2. Kr. 1954. — B. Zakrzewski: Dembowsciana. I. Z nie drukowanej korespondencji E. Dembowskiego. II. Z pobytu E. Dembowskiego w Londynie. *Przegl. Zach.* 1954 z. 11/12. —

B. Baczko: Poglądy społeczno-polityczne i filozoficzne Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W-wa 1955. — J. Rudnicka: Listy E. Dembowskiego do współredaktora (1841-1843). *Pam. Lit.* R. 46 (1955) z. 2 i nadb. — A. Śladkowska: Rozwój ideologiczny E. Dembowskiego. W-wa 1955 *Materiały Dyskusyjne Komisji Nauk. Obchodu Roku Mickiewicza PAN.* — W. Tatarkiewicz: Wiadomości źródłowe o E. Dembowskim. *Myśl Filoz.* 1955 z. 4 i odb. — B. Zakrzewski: Dembowsciana. *Pam. Lit.* R. 46 (1955) z. 2 i nadb. — R. Bender: Katolicyzm E. Dembowskiego. *Kierunki* 1956 nr 14. — A. Kuczyńska: Święty E. Dembowski. *Nowa Kultura* 1956 nr 35. — M. Lewtak: Dziwna decyzja E. Dembowskiego. *Warmia i Mazury* 1956 nr 15. — M. Tyrowicz: Wstęp. III. Okres kształtowania się podziemia galicyjskiego do r. 1848. W: Galicja od pierwszego rozbioru do Wiosny Ludów 1772-1849. Wybór tekstów źródłowych. Kr.-Wr. 1956. — M. Żychowski: Rok 1846 w Rzeczypospolitej Krakowskiej i Galicji. W-wa 1956. —

W. M. Bartel: Rewolucja krakowska 1846 roku na tle niektórych polskich koncepcji społeczno-politycznych lat 1831--1846. *Czasop. Prawno-Hist.* 1957 t. 9 z. 1. — W. Łukaszewicz: Ruch rewolucyjny w kraju 1831-1845. *Prace Polon.* S. XIII (1957). — H. Mortkowicz--Olczakowa: Dwa portrety. *Życie Lit.* 1957 nr 11. — A. Zajączkowski: „Przegląd Naukowy". (Przyczynek do dziejów pisma). *Przegl. Nauk Hist. i Spol.* T. 7 (1957) i nadb. — J. Sieradzki i C. Wycech: Rok 1846 w Galicji. Materiały źródłowe. W-wa 1958. — W. Jakóbczyk: Wielkopolska w XIX wieku. Okres pierwszy 1815--1870. *Wybitni wielkopolanie XIX wieku.* Poz. 1959.— F. Paprocki: Walenty Stefański 1813-1877. Tamże. — A. W. Walczak: Ryszard Wincenty Berwiński. Tamże. — W. Borys: Nieznana odezwa E. Dembowskiego do włościan z r. 1845. *Małopol. Studia Hist.* 1960 z. 3/4. — J. Danielewicz: Edward Dembowski — czerwony kasztelanic. *Biuletyn Nauk. Opolski* 1960 nr 2. — B. Zakrzewski: Z życia literackiego Wielkopolski okresu Wiosny Ludów. *Zjazd Nauk. Polonistów 10-13 grudnia 1958.* Wr. 1960. — W. Boris, J. Miller: Wozwanije k kriestianam E. Dembowskogo. *Sławianskij archiw.* Moskwa 1961. — T. Gospodarek: Julia Molińska-Woykowska (1816-1881). Wr. 1962 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 82. — H. Pańczyk: Twórczość literacka Narcyzy Żmichowskiej (1819-1876). Poz. 1962. — J. Degler: Problem dramatu historycznego w polskiej krytyce literackiej lat 1830-1848. *Acta Universitatis Wratislaviensis* nr 13. *Prace Lit.* V. Wr. 1963. — H. Skrobiszewska: (L. Przemski: Wielka przygoda kasztelanica. Rec.). *Nowe Książki* 1963 nr 20. — M. Stępień: Ze studiów nad Narcyzą Żmichowską. *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel.* 59. *Prace Historycznolit.* z. 5. Kr. 1963.

Twórczość

H. Kamieński: Twórczość jako byt. *Przegl. Nauk.* 1843 nr 18; przedr. w: Filozofia ekonomii materialnej ludzkiego społeczeństwa z dodaniem mniejszych pism filozoficznych. W-wa 1959. — Mazur (J. Majorkiewicz): List do H. S. *Przegl. Nauk.* 1843 nr 31. — (Piśmiennictwo polskie w zarysie. Rec.): **. *Rok* 1845 t. 2; J. M. *Obrona Prawdy* 1845 z. 4; *Orędownik Nauk.* 1845 nr 3-5. [Polemika. *Orędownik Nauk.* 1845 nr 7]. — S. Przerowa (K. Jarochowski): Literatura poznańska w pierwszej połowie bie-

żącego stulecia. *Przegl. Pol.* 1879/80 t. 3-4; wyd. osob. Poz. 1880; wyd. nast. Poz. 1884. — P. Chmielowski: Metodyka historii literatury polskiej. W-wa 1899. — P. Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. T. 3. W-wa 1902. — P. Chmielowski: Znaczniejsze teorie dramatu w literaturze polskiej. *Pam. Lit.* R. 1 (1902). — H. Struve: Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. Wyd. 2. W-wa 1911. —

A. Minkowska: Wpływ filozofii czynu Augusta Cieszkowskiego na działaczy okresu Paskiewicza. *Pam. IV Powsz. Zjazdu Hist. Pol. w Poz. 6-8 grudnia 1925.* Lw. 1925. — S. Pigoń: Jan Kochanowski w sądach romantyków. *Pam. Zjazdu Nauk. im. J. Kochanowskiego w Kr. 8 i 9 czerwca 1930 r.* Kr. 1931; przedr. w: Studia literackie. Kr. 1951. — T. Grabowski: Krytyka literacka w Polsce w epoce romantyzmu (1831-1863). Kr. 1931. — A. Bar: Zwolennicy i przeciwnicy filozofii Hegla w polskim czasopiśmiennictwie (1830-1850). *Arch. Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce.* T. 5. Kr. 1933.— S. Harassek: Trentowski o filozofii narodów europejskich. *Kwart. Filoz.* 1935 z. 2-4. — S. Cywiński: Sprawa podziału dziejów literatury polskiej na okresy. *Prace hist.-lit. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936 i odb. — M. Janik: Na drogach myśli ludowej. Studia historycznoliterackie. Lw. 1936. — J. E. Płomieński: Edward Dembowski. *Przegl. Filoz.* 1937 z. 4. — E. Kostołowski: Studia nad kwestią włościańską w latach 1846-1864 ze szczególnym uwzględnieniem literatury politycznej. Lw. 1938. — J. E. Płomieński: Edward Dembowski. *Wiedza i Życie* 1938 nr 1-2. — J. Hulewicz: Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w wieku XIX. Kr. 1939. — S. Rudniański: Oblicze filozoficzne E. Dembowskiego. *Nowe Widnokręgi* (Moskwa) 1941 nr 2. —

L. Przemski: Dembowski jako teoretyk literatury. *Pam. Lit.* R. 41 (1950) z. 2. — G. Missalowa: Francuski socjalizm utopijny i jego wpływ na polską myśl rewolucyjną w latach 1830-1848. *W stulecie Wiosny Ludów 1848-1948.* T. 3. W-wa 1951. — S. Morawski: Poglądy estetyczne Karola Libelta. *Materiały do Studiów i Dyskusji z Zakresu Teorii i Historii Sztuki* 1951 nr 7/8. — L. Przemski: E. Dembowski jako krytyk i historyk literatury. *Twórczość* 1951 z. 7. — S. Żółkiewski: Romantyzm polski po r. 1840. *Życie Lit.* 1951 nr 23. — Historia polskiej postępowej myśli społecznej i filozoficznej XIX w. (do r. 1864). *Myśl Filoz.* 1952 z. 1. — S. Siekierski i A. Rymkiewicz: E. Dembowski jako teoretyk, historyk i krytyk literacki. *Prace Polon.* S. X (1952). — M. Janion: Wstęp. W: R. Berwiński: Księga życia i śmierci. W-wa 1953. — A. Knot: Zapomniana powieść o E. Dembowskim. (Gawęda bibliograficzna). *Życie Lit.* 1953 nr 20. — G. Missalowa: Edward Dembowski. (Nota informacyjna). *W stulecie Wiosny Ludów 1848-1948.* T. 5: Teksty i materiały źródłowe. W-wa 1953. — M. Żmigrodzka: Walka o realizm w estetyce i krytyce literackiej kraju w latach 1831-1848. Cz. 2: E. Dembowski jako krytyk i teoretyk literatury. *Pam. Lit.* R. 44 (1953) z. 2. —

B. Baczko: W sprawie dróg kształtowania się światopoglądu w polskiej demokratycznej myśli społecznej połowy XIX wieku. *Myśl Filoz.* 1955 z. 4. — J. Maciejewski: Słowacki w Wielkopolsce. Szkice i materiały. Wr. 1955 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 27. — S. Morawski: Program sztuki narodowej w krytyce i teorii artystycznej lat 1830-1860. W-wa 1955. — Z. Najder: Teoria dramatu w pismach E. Dembowskiego. *Pam. Teatr.* 1955 z. 2. — Od Redakcji. W wyd.: Pisma. T. 1. W-wa 1955. — A. Śladkowska: Poglądy filozoficzne i społeczne E. Dembowskiego. W wyd.: Pisma. T. 5. W-wa 1955. [Rec.: K. Nast. *Nowa Kultura* 1956 nr 5]. — M. Żmigrodzka: Estetyka E. Dembowskiego. Tamże. [Rec. jw.]. — B. Baczko: Nad spuścizną filozoficzną E. Dembowskiego. *Przegl. Kult.* 1956 nr 13. — T. Kroński: E. Dembowski i spory metodologiczne. *Nowa Kultura* 1956 nr 14. — Z. Libera: Romantyzm. *Rocznik Lit. 1955.* W-wa 1956. — S. Morawski: Kilka uwag o polskiej teorii sztuki w okresie 1830-1850. *Sztuka i Krytyka* 1956 nr 1/2. — S. Morawski: Program sztuki narodowej w polskiej krytyce artystycznej okresu romantyzmu. *Myśl Filoz.* 1956 z. 3. — B. Zakrzewski: Materiały. „Symeon". Dembowsciana. *Przegl. Zach.* 1956 nr 1/2. —

Z. Grot, F. Paprocki: Szkice poznańskie 1794-1864. W-wa 1957. — T. Kroński: Przedmowa do wyd.: Kilka myśli o eklektyzmie oraz inne pisma wybrane. W-wa 1957. — B. Zakrzewski: Z problematyki „Tygodnika Literackiego". *Pam. Lit.* R. 48 (1957) z. 4. — M. Grabowska: Wokół Dembowskiego. *Przegl. Hum.* 1958 nr 2. — B. Zakrzewski: (Pisma. Rec.). *Pam. Lit.* R. 49 (1958) z. 2. [Polemika: M. Grabowska: W sprawie recenzji „Pism" Dembowskiego. Tamże z. 3]. — Z. Szmydtowa: Wstęp. W zbiorze: Polska krytyka literacka (1800-1918). Materiały. T. 2. W-wa 1959. — A. Bartoszewicz: Polemiki wokół po-

wieści francuskiej w polskiej krytyce literackiej okresu międzypowstaniowego (1831-1863). *Zeszyty Nauk. Uniw. ... Tor. Nauki Hum.-Społ.* 1960 z. 3. — T. Gospodarek: Piosnki dla ludu wiejskiego Julii Woykowskiej. *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr.* S. A. *Nauki Spol. Prace Lit.* II nr 32. Wr. 1961. — S. Morawski: Studia z historii myśli estetycznej XVIII i XIX wieku. W-wa 1961. — B. Zakrzewski: Korespondencje warszawskie E. Dembowskiego. (Dembowsciana VI). *Munera litteraria. Księga ku czci prof. R. Pollaka.* Poz. 1962. — M. Grabowska: Henryk Heine a literatura polska okresu romantyzmu. (Zarys problematyki). *Z polskich studiów slawistycznych.* S. 2. *Nauka o literaturze.* W-wa 1963. — E. Pieścikowski: Poeta-tułacz. Biografia literacka Romana Zmorskiego. Poz. 1964.

DEMBOWSKI LEON (1789–1878)

Krypt.: L. Demb...

Pamiętnikarz.

Ur. 16 października 1789 w Puławach; syn Józefa i Konstancji z Narbuttów. Wychowywał się na dworze książąt Czartoryskich w Puławach, a po rozbiorach Polski — w Sieniawie. Po utworzeniu Księstwa Warszawskiego towarzyszył Adamowi K. Czartoryskiemu w podróży do Czech i Saksonii. W 1809 został adiunktem w wydziale dóbr narodowych, później objął stanowisko generalnego sekretarza przy prefekcie departamentu w Lublinie. W okresie kampanii napoleońskiej zajmował się organizacją dostaw i wszelkich świadczeń dla wojsk sprzymierzonych. W 1815 był referendarzem stanu Rządu Tymczasowego. Opuściwszy Warszawę w 1816 osiadł w Bronicach, majątku rodzinnym, w 1818 poślubił Julię Kochanowską (zmarła w 1823 na gruźlicę). Był marszałkiem sejmiku kazimierskiego, następnie posłem do Izby Poselskiej. Brał czynny udział w pracach prawodawczych, głównie skarbowo-finansowych sejmu. W uznaniu zasług mianowany został w 1829 senatorem kasztelanem. W okresie powstania listopadowego był członkiem Rady Administracyjnej, następnie Rządu Tymczasowego, później ministrem skarbu. Po upadku powstania osiadł na wsi w Klementowicach, w powiecie puławskim. Od 1836 przebywał w Warszawie, zajmując się wychowaniem syna Edwarda, późniejszego poety, krytyka literackiego i działacza rewolucyjnego. W 1840 zwiedził z synem Niemcy i północne Włochy. Ok. 1842 ożenił się z Seweryną Chłędowską. W związku z działalnością syna był pod nadzorem policji i odebrano mu dochody z jego majątków; z czasem udało mu się uzyskać od rządu tzw. indemnizację. W październiku 1861 został mianowany przez Aleksandra Wielopolskiego członkiem Rady Stanu, później dyrektorem Komisji Sprawiedliwości, a w kilka lat potem dyrektorem głównym w Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, wreszcie prezesem Komisji Emerytalnej. Zmarł 11 stycznia 1878 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pamiętniki. T. 1-2. Rkps Bibl. Czart. sygn. 3811, 3812b.

Fragm. t. 1 ogł. Aër (A. Rzążewski) pt. Z pamiętników. *Ateneum* 1882 t. 2-4; pt. Kongres wiedeński i ustalenie Królestwa Kongresowego. *Ateneum* 1883 t. 4; pt. Moje wspomnienia. Ustęp z nie wydanych pamiętników. *Bibl. Warsz.* 1884 t. 3; 1885 t. 1-3; 1886 t. 4; całość t. 1 wyd. pt. Moje wspomnienia. T. 1-2. Petersb. 1898; toż wyd. 2 b. m. 1902; fragm. t. 2 ogł. S. Kieniewicz pt. Edward Dembowski w oczach ojca. (W sto trzydziestą rocznicę urodzin E. Dembowskiego). *Przegl. Hist.* 1952 z. 1.

2. Wspomnienia z podróży. Rkps Bibl. Krasińskich sygn. 4583; zniszcz. 1944.

Artykuły umieszczał w czasopismach: *Czas* (tu m. in.: Elberfeld i Baarmen. 1841 nr 47-49), *Pismo Dod. do Gaz. Por.* (1839), *Piśmiennictwo Kraj.* (1840-1841), *Przegl. Nauk.* (tu: Ułamki historyczne. 1842 z. 3; Pomnik Krzysztofa Szydłowieckiego. Tamże), *Wędrowiec* (tu m. in.: Podróżnicy syberyjscy. 1878 nr 78-79).

L i s t y

1. Do K. Koźmiana z 1836. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2031 t. 2.

2. Do W. Wielogłowskiego z 1854. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1823.

3. Do niewiadomej osoby z 1863. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

OPRACOWANIA

J. LELEWEL: Pamiętnik z roku 1830-31. Fragm. pt. Delegowani w Wierzbnie d. 2 grudnia 1830. Wyd. Awinion 1832; całość wyd. J. Iwaszkiewicz. W-wa 1924; wyd. H. Więckowska w: Dzieła. T. 1. W-wa 1957. — Nekrologi: H. SKIMBOROWICZ. *Tyg. Ilustr.* 1878 nr 114; *Bibl. Warsz.* 1878 t. 1; *Czas* 1878 nr 12; *Kur. Codz.* 1878 nr 11-12; *Kur. Por.* 1878 nr 12-13; *Wiek* 1878 nr 10. — AËR (A. RZĄŻEWSKI): Z pamiętników L. Dembowskiego. *Ateneum* 1882 t. 2. — AËR (A. RZĄŻEWSKI): Moje wspomnienia. Ustęp z nie wydanych pamiętników L. Dembowskiego. *Bibl. Warsz.* 1884 t. 3. — J. T.: Pamiętniki Dembowskiego. *Kraj* 1885 nr 10-12, 14, 17, 44-45, 47. — W. S. (SMOLEŃSKI). *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 15 (1895). — (Moje wspomnienia. Rec.): P. CHMIELOWSKI. *Gaz. Pol.* 1898 nr 79; *Przegl. Polit., Spol. i Lit.* 1898 nr 2; A. REMBOWSKI. *Bibl. Warsz.* 1898 t. 3; A. REMBOWSKI. *Tydzień* 1898 nr 27-28. — J. T. (TOKARZEWICZ) HODI. *Ateneum* 1898 t. 2; M. OFFMAŃSKI. *Przegl. Powsz.* 1899 t. 61; M. RAWICZ. *Przegl. Pol.* 1899/1900 t. 2; J. T. (TOKARZEWICZ HODI). *Prawda* 1899 nr 5; S. PEPŁOWSKI-SCHNÜR. *Kwart. Hist.* 1900. — B. LIMANOWSKI: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 1. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — W. NAGÓRSKA-RUDZKA: Książę Adam Czartoryski w dobie powstania listopadowego. *Przegl. Hist.* 1930/31. — E. OPPMAN: Warszawskie „Towarzystwo Patriotyczne" 1830-1831. W-wa 1937. — E. WAWRZKOWICZ. *Pol. słownik biogr.* T. 5 (1939/46). — S. KIENIEWICZ: Edward Dembowski w oczach ojca. (W sto trzydziestą rocznicę urodzin). *Przegl. Hist.* 1952 z. 1. — J. RUDNICKA: Listy E. Dembowskiego do współredaktora (1841-1843). *Pam. Lit.* R. 46 (1955) z. 2 i nadb. — W. BORTNOWSKI: Walka o cele powstania listopadowego (od 29 listopada 1830 do lutego 1831 r.). Łódź 1960 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 31

DOBIESZEWSKA JÓZEFA (1820–1899)

Większość utworów ogł. pod nazwiskiem panieńskim: ŚMIGIELSKA.

Pseud.: WEREDYK.

P o w i e ś c i o p i s a r k a, p u b l i c y s t k a.

Ur. 15 października 1820 w Warszawie; córka Śmigielskiego, pułkownika wojsk polskich. Od 1833 kształciła się w warszawskim Instytucie Wychowania Panien. Pierwsze jej wystąpienie publicystyczne w 1854 w *Dzienniku Warszawskim* z artykułem *Do piszących kobiet* wywołało żywą polemikę. Była gorącą rzeczniczką emencypacji kobiet, głosiła kult pracy zarówno umysłowej, jak i fizycznej. Od 1861 wydawała razem z Aleksandrą Borkowską *Kółko Domowe*. W tym okresie dużo podróżowała, zwiedziła Austrię, Niemcy, Belgię, Francję i Anglię. W 1865 poślubiła lekarza Zygmunta Dobieszewskiego. W 1867 wycofała się z redakcji *Kółka Domowego*, a w 1870 przeniosła się wraz z mężem do Galicji. W 1872-1873 jej korespondencje do warszawskiej *Niwy* wywołały wiele dyskusji. Zmarła w Marienbadzie we wrześniu 1899.

TWÓRCZOŚĆ

1. Ośm obrazków w jednej ramie. *Athenaeum* 1848 t. 1.

2. Sukcesje i praca. Powieść. T. 1-2. Petersb. 1854.

3. Wychowanka doktora. T. 1-3. Powst. 1854. Nie wyd.

4. Według stawu grobla. T. 1-2. Powst. 1855. Nie wyd.

5. Wielki pan świeżej daty. Komedia w 2 aktach. Wyst. W-wa 1857.

6. Nie zawsze ten zbiera, kto sieje. Powieść. W-wa 1858.

7. Obrazki z życia świętobliwych i bogobojnych Polaków i Polek. Ofiarowane młodemu wiekowi. (Seria pierwsza). W-wa 1859 (1858). Wyd. 2 przejrzane i pomnożone W-wa 1863. (Współautor: A. Borkowska).

8. Zmiana roli, czyli niespodziewane swaty. Komedia w 1 akcie. Dat. 28 grudnia 1858. Ogł. *Kółko Dom.* 1867 t. 7; wyd. osob. W-wa 1868.

9. Obrazki z życia świętobliwych i bogobojnych Polaków i Polek. Seria II. W-wa 1861.

10. Spotkanie w Marienbadzie. Komedia w 2 aktach oryginalnie napisana. *Kółko Dom.* 1861 t. 1.

11. Odczyty publiczne w sali ratuszowej miasta stołecznego Lwowa, miane przez ... na wezwanie sekcji lwowskiej Towarzystwa Pedagogicznego galicyjskiego. Wychowanie kobiet wobec dzisiejszych dążeń społecznych. Lw. 1871.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Athenaeum* (tu m. in.: Marzenia. Fantazja. 1850 t. 5), *Bluszcz* (tu: Więzienie Marii Magdaleny dla kobiet we Lwowie. 1873 nr 19-21), *Czytelnia Niedzielna* (tu m. in.: Złe rady. 1858 nr 22; Głosy cudowne. 1858 nr 27; Lepsze czyste sumienie niż największe mienie. 1858 nr 50; Palec Boży. 1858 nr 51; Tęsknota górala. 1859 nr 2; Kmiotkowie na dzierżawie. 1859 nr 12; Rzeźbiarz z Zakopanego. 1859 nr 14), *Dzien. Warsz.* (1854-1855), *Gaz. Codz.* (1854-1856), *Gaz. Nar.* (tu: Julian Bartoszewicz, wspomnienie pośmiertne. 1870 nr 298; Kilka słów o literaturze dla ludu. 1872 nr 4), *Gaz. Pol.* (tu korespondencje w 1862, 1865-1867), *Gaz. Warsz.* (1855-1856, 1860), *Kalendarz krakowski* (tu: Dziad Zygmunta III króla polskiego. 1866), *Kłosy* (tu: Julia Janiszewska. 1869 nr 185; Prawo i obowiązek. 1870 nr 238-239; Miasto Drohobycz i jego okolice. 1873 nr 409-410), *Kółko Dom.* (współred. 1861-1867; tu m. in.: Wskazodrogi żeglarza (z francuskiego). 1867 t. 7), *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* (tu m. in.: Żona, która męża za nos wodzi. (Szkic obyczajowy). 1860 nr 65-67), *Niwa* (tu korespondencje: Znad Wisły i znad Pełtwi. 1872 t. 1 nr 1-2, 4, 6-7, 9-12; Z Bukowiny. 1873 t. 3 nr 25; Z Galicji 1873 t. 3 nr 26, 32; t. 4 nr 37, 39, 45), *Noworocznik (Kalendarz) ilustr. dla Polek* (1861, 1863-1864), *Poradnik, czyli kalendarz dla gospodyń na r. 1867.* W-wa 1866 (red.), *Tyg. Ilustr.* (1860, 1869, 1871--1873), *Upominek. Książka zbior. na cześć E. Orzeszkowej.* Kr. 1893 (tu: Z życia ludów w Austrii), *Wieniec. Pismo zbior. ofiarowane S. Jachowiczowi.* T. 2. W-wa 1858 (tu: Pierwszy i czwarty akt dramatu czteroaktowego: Gustaw Waza, napisanego oryginalnie), *Wieniec* (1862), *Zabawy przyjemne i pożyteczne ... dla młodego wieku* (por. Prace redakcyjne), *Zabawy umysłowe dla młodego wieku* (por. Prace redakcyjne).

Prace redakcyjne

1. *Zabawy przyjemne i pożyteczne, czyli zbiór powieści, poezji, komedii i podróży dla młodego wieku.* T. 1-6. W-wa 1856--1857.

2. *Zabawy umysłowe dla młodego wieku. Dzieło zbiorowe z drzeworytami.* W-wa 1861.

Listy

1. Do E. Ziemięckiej nie dat. Ogł. E. Ziemięcka: J. Śmigielska i A. Borkowska. *Noworocznik (Kalendarz) ilustr. dla Polek na r. 1865.* W-wa 1865.

2. Do J. I. Kraszewskiego 2 listy z 1871, 1886. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6496.

OPRACOWANIA

Z. (I. Zapolski): (Sukcesje i praca. Rec.). *Dzien. Warsz.* 1854 nr 73. — *(J. Bartoszewicz): Panna Józefa Śmigielska... *Dzien. Warsz.* 1855 nr 50. — (Zabawy przyjemne i pożyteczne. Rec.): ✡ (A. Niewiarowski). *Gaz. Warsz.* 1856 nr 202, 256; (H. Skimborowicz). *Gaz. Warsz.* 1856 nr 186; *Gaz. Warsz.* 1857 nr 22; *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 124. — A. N. (A. Marcinkowski): List Antoniego Nowosielskiego. *Gaz. Warsz.* 1857 nr 267. — (Nie zawsze ten zbiera, kto sieje. Rec.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 43. — (Obrazki z życia świętobliwych Polaków i Polek. Rec.): *Gaz. Warsz.* 1858 nr 338; Rog.... *Niewiasta* 1861 nr 7-8; W. (K. W. Wójcicki). *Bibl. Warsz.* 1863 t. 2. — J. Janiszewska: Do redaktorek „Kółka Domowego". *Kółko Dom.* 1865 z. 17. — E. Ziemięcka: Józefa Śmigielska i Aleksandra Borkowska. *Noworocznik (Kalendarz) ilustr. dla Polek na r. 1865.* W-wa 1865. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 23 (1866). — A. D...a: Kilka słów z powodu artykułu p. Dobieszewskiej. Potrzeba zarobku dla kobiet itd. *Tyg. Ilustr.* 1869 nr 101. [Polemika: R. Schmidt. *Tyg. Ilustr.* 1869 nr 103]. — W. Marrené (Morzkowska): Nasze autorki. *Tyg. Powsz.* 1885 nr 20-22. — Spis uczonych i literatów piszących po polsku. *Ruch. Kalendarz encyklopedyczny na r. 1889.* W-wa 1889. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 16 (1895). — Nekrologi: Szczęsna (J. Bąkowska). *Bluszcz* 1899 nr 43; *Gaz. Lw.* 1899 nr 227; *Prawda* 1899 nr 40. —

Z. Zaleska: Czasopisma kobiece w Polsce. (Materiały do historii czasopism). Rok 1818-1937. W-wa 1938 s. 64. — J. Hulewicz. *Pol. słownik biogr.* T. 5 (1939). — J. Hulewicz: Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w wieku XIX. Kr. 1939 *Arch. Komisji do Dziejów Oświaty i Szkolnictwa w Polsce* nr 5. — M. Romankówna: Słownik biograficzny. W: N. Żmichowska: Listy. T. 2. Wr. 1960.

DOBRZAŃSKI JAN (1820–1886)

Pseud. i krypt.: D.; J. D.; J. Do.........; J. Dob.; Janusz; 2.

Krytyk literacki, powieściopisarz, redaktor.

Ur. w 1820 we wsi Czarna, pow. sanocki; syn Stanisława, leśniczego, i Magdaleny z Saleniewiczów. Gimnazjum ukończył w Samborze, następnie wysłuchał rocznego kursu filozofii w Przemyślu. W 1839-1840 studiował prawo na Uniwersytecie Lwowskim. W ramach zainicjowanej przez liberałów — Leona Sapiehę, Andrzeja Zamoyskiego i Juliusza Dzieduszyckiego — pomocy dla niezamożnej młodzieży wspierał go materialnie Tadeusz Wasilewski powierzając mu funkcję swego sekretarza. W jego domu nawiązał stosunki z Wincentym Polem i Janem Kamińskim, którzy skierowali go ku studiom filozoficznym, przerwał je wszakże i w listopadzie 1841 wszedł do redakcji *Gazety Lwowskiej*, gdzie pisał recenzje teatralne; należał również do zespołu redakcyjnego *Rozmaitości*. Ożeniwszy się w 1843 z Karoliną Smochowską, córką znakomitego aktora Witalisa, zamienił licho płatne zajęcie na guwernerkę na prowincji. Był nauczycielem Adama Sapiehy w Krasiczynie. Po powrocie do Lwowa wydawał od 1847, wraz z Józefem Dzierzkowskim, *Dziennik Mód Paryskich*. W rewolucji 1848 wziął udział w organizowaniu gwardii narodowej, wszedł w skład Rady Narodowej i założył pismo *Rada Narodowa*, od nru 31 pt. *Gazeta Narodowa*. Wyjeżdżał w deputacji do Wiednia. Jako trybun ludu, zwany Janem IV, zdobył dużą popularność w całym kraju. Był delegatem na Kongres Słowiański w Pradze. W grudniu 1848 został wzięty w rekruty, wywieziony do Josephstadt i wcielony do batalionów karnych. Do kraju powrócił w 1850. Wyrok sądowy zabraniał mu zajmować się pracą dziennikarską i wydawniczą, w 1854 założył jednak pismo *Nowiny*. W 1856, gdy pismu groziło zamknięcie, przejął od Karola Szajnochy firmę upadającego *Dziennika Literackiego* i redagował go do 1865. W 1860 został członkiem lwowskiego Towarzystwa Gospodarczego w celu przeciwstawienia się w nim wpływom szlachty. W 1862 należał do Naczelnej Rady Galicji — organizacji tzw. Czerwonych we Lwowie, a w 1863 do powstałego z jej szczątków Komitetu Bratniej Pomocy. W 1862-1885 redagował wraz z T. Nowakowskim, W. Smochowskim i A. Orzechowskim *Gazetę Narodową*. W 1867-1868 wydawał pismo ludowe *Tygodnik Niedzielny*. Przez długie lata był kierownikiem teatru lwowskiego. Był również założycielem szkoły dramatycznej. W 1868 był jednym z twórców Towarzystwa Pedagogicznego. W roku następnym założył we Lwowie pierwsze gniazdo Sokoła-Macierzy. Zmarł 29 maja 1886 we Lwowie.

J. I. Kraszewski odmalował go w powieści *W mętnej wodzie*, Z. Kaczkowski w powieści *Dziwożona*.

TWÓRCZOŚĆ

1. W kraju i za morzem. Szereg obrazków powieściowych. Obrazek pierwszy: Rodzina dzierżawcy. *Dzien. Lit.* 1858 nr 130-138; Obrazek drugi: Rozbójnicy. *Dzien. Lit.* 1858 nr 145-152; Obrazek trzeci: Wygnańcy. *Dzien. Lit.* 1859 nr 16-31; Dwie żony. Powieść. *Dzien. Lit.* 1862 nr 47-55, 57-59, 96-102.

Przekł. czeski: A. Štrauch: Doma i za mořem. Řada povídek... I. Rodina najemniková. II. Povstalci. Praga 1863.

Przekł. niem.: (?).

2. Z pamiętnika przyjaciela. *Dzien. Lit.* 1860 nr 25-37.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Dzien.*

Lit. (red. 1856-1865; tu wiele rec., studiów lit. i opowiadań; m. in.: Ciotunia. 1857 nr 142-146; Teofil Lenartowicz. 1858 nr 35-38; Improwizacje i poezje Deotymy. 1858 nr 50-52, 55; Dwa obozy literackie. 1858 nr 118-119; Dziennikarstwo polskie na rok 1859. 1858 nr 145-148, 150--152; Projekt do wydawnictwa dzieł dla ludu. 1859 nr 55-56; Obecny stan piśmiennictwa u ludów południowo-słowiańskich. 1859 nr 78-79; Zapiski literackie. 1859 nr 84 - 1865 nr 11 (z przerwami); Pięciu braci. 1860 nr 99-101, 103), *Dzien. Mód Paryskich* (1841-1848; współred. 1847-1848; tu m. in.: Nowsze powieści polskie. 1847 nr 1-2, 6, 15), *Gaz. Lw.* (współred. 1841; rec. teatr.), *Gaz. Nar.* (red. 1848), *Gaz. Nar.* (współred. 1862--1885; rec. teatr. 1865-1866), *Nowiny* (red. 1854-1856), *Rozmaitości* (Lw.; współred. 1841), *Tyg. Ilustr.* (1859-1860), *Tyg. Niedzielny* (red. 1867-1868).

Przekłady

1. J. Eötvös: Notariusz. Powieść... przełożona z języka węgierskiego na polski. T. 1-2. (4 vol.). W-wa 1855.

2. J. P. Viennet: Michał Brémont. Dramat w 5 aktach.

Listy

1. Do K. W. Wójcickiego z 1855. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

2. Do J. I. Kraszewskiego 10 listów z 1856-1858 i b. d. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6464.

3. Do S. Buszczyńskiego 2 listy z 1881. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2064 t. 3.

4. Od różnych osób do J. Dobrzańskiego 51 listów z 1843-1863. Rkps Ossol. sygn. 6517/II.

Bibliografię prac o J. Dobrzańskim podaje C. Lechicki: Najpopularniejszy dziennikarz galicyjski XIX wieku. *Małopolskie Studia Hist.* 1961 nr 1 i nadb.

OPRACOWANIA

W. Pol: Z wędrówek po ziemi naszej: 1. Listy pisane do żony z podróży po kraju w r. 1840. W: Pamiętniki. Oprac. K. Lewicki. Kr. 1960. — A. Bielowski: Odpowiedź p. Dobrzańskiemu. *Kółko Rodz.* 1860 nr 23. — (K. Estreicher): Powieściopisarze w Galicji. *Bibl. Warsz.* 1860 t. 1. — T. T. J. (Z. Miłkowski): Do autora „Zapisków literackich". *Dzien. Lit.* 1860 nr 20, 45-47, 49-50, 57, 64; 1861 nr 3, 48; 1861 nr 17. — K. Estreicher. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 7 (1861). — L. Wiśniowski: List otwarty do p. Jana Dobrzańskiego. Lw. 1862. — Sprawozdanie z posiedzenia lwowskiego c. k. sądu karnego dn. 19 maja 1863 w sprawie prasowej J. Dobrzańskiego. *Gaz. Nar.* 1863 nr 82. — J. Milleret: W sprawie oszczerstwa. *Dzien. Lit.* 1865 nr 15. — W. Rapacki: Krótkie objaśnienie żywota publicznego naczelnego „Gazety Narodowej" redaktora. Lw. 1865. — Ostateczna rozprawa p. Władysława Rapackiego przeciw p. J. Dobrzańskiemu. *Dzien. Warsz.* 1865 nr 105. — Piękne za nadobne. *Dzien. Lit.* 1865 nr 19. — B. Bolesławita (J. I. Kraszewski): Z roku 1867 Rachunki. Cz. 2. Poz. 1868 s. 165-166; Z roku 1868 Rachunki. Poz. 1869 s. 796-798; Z roku 1869 Rachunki. Poz. 1870 s. 541. — T. Romanowicz: Hr. Gołuchowski i „Gazeta Narodowa". Lw. 1869. — Proces o obrazę honoru właściciela „Gazety Narodowej" przeciwko redaktorom „Dziennika Polskiego". *Gaz. Nar.* 1870 nr 52-55, 57-67, 70. — K. Kruk (K. Chłędowski): Pan Jan. W: Album fotograficzne. Cz. 2. Kr. 1871; wyd. nast. oprac. A. Knot. Wr. 1951. — Z izby sądowej. *Gaz. Nar.* 1874 nr 10-14. — T. Merunowicz: Wolski czy Dobrzański? Lw. 1877. — W. Zawadzki: Literatura w Galicji. Ustęp z pamiętników. Jan Dobrzański. *Przew. Nauk. i Lit.* 1877; przedr. w: Literatura w Galicji (1772-1848). Cz. 2. Lw. 1878; przedr. w: Pamiętniki życia literackiego w Galicji. Oprac. A. Knot. Kr. 1961. — L. Jabłonowski: Pamiętniki. Powst. 1876-1882. Wyd. K. Lewicki. Kr. 1963. — W. Zawadzki: Dziennikarstwo w Galicji w r. 1848. Lw. 1878; przedr. w: Pamiętniki..., jw. — K. Chłędowski: Walka z centralizmem. Powst. 1880-1881. Wyd. w: Z przeszłości naszej i obcej. Lw. 1935. — K. Widmann: Jan Dobrzański — wspomnienie biograficzne. *Ognisko Dom.* 1885 nr 40-44. —

Nekrologi w 1886: B. Z. *Ognisko Dom.* nr 77; J. Lam. *Dzien. Pol.* nr 129; E. Lubowski. *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* nr 141; H. Rewakowicz. *Przew. Gimnastyczny* nr 6; J. Rogosz: Dwa portrety lwowskie. 1. Jan Dobrzański. *Kraj* nr 32-33; S. P. (Schnür-Pepłowski). *Dzien. Pol.* nr 85; W. Zawadzki: Z młodych lat J. Dobrzańskiego (1835-1848). *Gaz. Nar.* nr 246-250, 252; przedr. w: Pamiętniki..., jw.; Zyzma. *Kraj* nr 23; *Ateneum* t. 3; *Bibl. Warsz.* t. 3; *Czas* nr 125; *Dzien. Pol.* nr 125; *Gaz. Nar.* nr 125; Cenzura rosyjska a śp. Dobrzański. *Gaz. Nar.* nr 128; *Gaz. Pol.* nr 44; *Gwiazdka Cieszyńska* nr 24; *Kur. Lw.*

nr 150; *Kur. Pol. w Paryżu* nr 60; *Prawda* nr 23; *Przegl. Polit.* nr 125; *Szkoła.* — Pogrzeb J. Dobrzańskiego. *Gaz. Nar.* 1886 nr 127. — A. G. (GILLER). *Przew. Gimnastyczny* 1886 nr 11-1887 nr 4. —

S. (SCHNÜR) PEPŁOWSKI: Teatr polski we Lwowie 1780-1881. Lw. 1889 s. 365-411. — S. (SCHNÜR) PEPŁOWSKI: Teatr polski we Lwowie 1881-1890. Lw. 1891 s. 45-88. — P. CHMIELOWSKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 16 (1895). — S. TARNOWSKI: Studia polityczne. T. 1. Kr. 1895. — B. LIMANOWSKI: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 2. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — T. T. JEŻ (Z. MIŁKOWSKI): Od kolebki przez życie. Wspomnienia. T. 2-3. Powst. przed 1909. Wyd. A. Lewak. Kr. 1936-1937. — te. (T. CZAPELSKI?): Zapomniany. *Słowo Pol.* 1911 nr 229. —

W. T. WISŁOCKI: Kongres słowiański w r. 1848 i sprawa polska. Lw. 1927. — S. WASYLEWSKI: Bardzo przyjemne miasto. Poz. 1929. — A. BAR: Zapomniany powieściopisarz lwowski. Lw. 1931. — S. KIENIEWICZ: Adam Sapieha (1828-1903). Lw. 1933. — A. MANNÓWNA: Zebrania literackie u Pola, Dobrzańskiego i Szajnochy. *Kur. Lit.-Nauk.* 1938 nr 42. — S. WASYLEWSKI. *Pol. słownik biogr.* T. 5 (1939/46). —

K. DUNIN-WĄSOWICZ: Czasopiśmiennictwo ludowe w Galicji. Wr. 1952 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 15. — S. KIENIEWICZ: Galicja w dobie autonomicznej (1850-1914). Wr. 1952. — I. CSAPLÁROS: Literatura węgierska w Polsce (1830-1918). *Przegl. Hum.* 1958 nr 3. — J. MACIEJEWSKI: Kiedy nastąpił przełom? *Twórczość* 1958 z. 10. — C. LECHICKI: Najpopularniejszy dziennikarz galicyjski XIX wieku. (Szkic biograficzny o J. Dobrzańskim). *Małopolskie Studia Hist.* 1961 nr 1 i nadb. — K. POKLEWSKA: „Dziennik Literacki” (1852-1870) wobec ogólnopolskiej dyskusji nad powieścią. *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego.* S. I *Nauki Hum.-Spol.* z. 20. Łódź 1961. — S. STRUMPH WOJTKIEWICZ: Burzliwe dzieje T. T. Jeża. Z pamiętników pism i listów wybrał i opracował ... W-wa 1961. — B. ZAKRZEWSKI: Słowacki w krytyce romantycznej. *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr.* S. A. *Nauki Społ. Prace Lit.* II nr 32. Wr. 1961. — K. POKLEWSKA: Jan Dobrzański (1820-1886). Szkic biograficzny. *Prace Polon.* S. XVIII (1962). — K. POKLEWSKA: W kręgu „Ziewonii” i „Dziennika Mód Paryskich”. (Z dziejów grup literackich w Galicji lat 1830-1848). *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego* S. I. *Nauki Hum.-Spol.* z. 25. Łódź 1962. — K. POKLEWSKA: Kilka uwag o galicyjskiej satyrze politycznej sprzed stu lat. *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego* S. I. *Nauki Hum.-Spol.* z. 29. *Filologia.* Łódź 1963.

DOBSZEWICZ ADAM (1807–1881)

Pseud. i krypt.: D. EJTWID; J. E.

Pisarz-moralista, pamiętnikarz.

Ur. 20 grudnia 1807 w parafii Tryszki w powiecie telszewskim na Żmudzi; syn Piotra, ubogiego szlachcica. Wychowywał się u stryja, księdza w Betygole w powiecie rosieńskim. W 1819-1825 pobierał nauki w pijarskich szkołach wydziałowych w Rosieniach. W 1825 wstąpił do seminarium diecezjalnego w Worniach, skąd po roku wysłano go na wydział teologiczny Uniwersytetu Wileńskiego, gdzie w 1831 ukończył studia ze stopniem magistra teologii. W seminarium był kolegą Ignacego Hołowińskiego. W 1831 został wyświęcony na kapłana w Worniach. W 1834 mianowano go nauczycielem religii w szkołach publicznych w Telszach, następnie był wikariuszem przy katedrze żmudzkiej. W 1835 został sekretarzem i kapelanem biskupa oraz profesorem seminarium. Od 1842 był proboszczem w Sałantach na granicy kurlandzkiej. W 1843 został mianowany profesorem teologii i prawa kanonicznego na uniwersytecie kijowskim, gdzie wykładał w 1843-1866. Następnie przeniósł się do Żytomierza, gdzie piastował kolejno godności: kanonika, prałata katedralnego łuckiego i żytomierskiego oraz oficjała konsystorza i archidiakona. Zmarł 11 maja 1881 w Żytomierzu.

TWÓRCZOŚĆ

1. List do Wydawcy. *Tyg. Petersb.* 1848 nr 43.

Recenzja dzieła biskupa żmudzkiego M. Wołonczewskiego: Żemajtin Wiskupiste. Cz. 1-2. Wil. 1848.

2. Wspomnienia z czasów, które przeżyłem. *Przegl. Pol.* 1882/83 t. 2-4; wyd. osob. Kr. 1883.

Wspomnienia spisywane od 1867.

3. Wiadomość historyczna o biskupstwie kijowskim rzymskokatolickim od założenia jego aż do roku 1339. Z dodaniem życiorysu biskupa kijowskiego Józefa Wereszczyńskiego. Wyd. ks. J. K. Gniezno 1883.

Artykuły ogł. w czasopismach: *Pam. Religijno-Moralny* (tu m. in.: Rys życia śp. ks. Mikołaja Kamińskiego, S. T. M., wysłużonego regensa seminarium żmudzkiego. 1857 t. 33), *Tyg. Petersb.* (1848).

OPRACOWANIA

K.: Ks. Tomasz Dobszewicz. *Tyg. Ilustr.* 1881 nr 307. — X. FAS (F. A. SYMON): X. Tomasz Jerzy Ejtwid Dobszewicz. *Przegl. Pol.* 1882/83 t. 2; przedr. jako przedmowa w wyd.: Wspomnienia z czasów, które przeżyłem. Kr. 1883. — J. K.: Życiorys. W wyd.: Wiadomość historyczna o biskupstwie kijowskim ... Gniezno 1883. — M. F. WŁADIMIRSKIJ-BUDANOW: Istorija Impieratorskogo Uniwiersitieta Sw. Władimira. Kijów 1884. — A. PIETKIEWICZ. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 16 (1895). — T. ZAWADYŃSKI: W stuletnią rocznicę. *Kalendarz kijowski.* Kijów 1908. — M. DUBIECKI: Młodzież polska w uniwersytecie kijowskim przed r. 1863. Kijów 1909 s. 85. — W. LASOCKI: Wspomnienia z mojego życia. T. 1. Kr. 1933. — W. WOROTYŃSKI: Seminarium główne w Wilnie. Powstanie i pierwszy okres dziejów (1803-1816). Wil. 1935. — L. JANOWSKI: Słownik bio- bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939. — T. TURKOWSKI. *Pol. słownik biogr.* T. 5 (1939-1946).

DOMEJKO IGNACY (ŻEGOTA) (1801–1889)

Inna forma nazwiska: DOMEYKO.

Pseud.: J. D. REFUGIÉ POLONAIS.

Pamiętnikarz, geolog.

Ur. 31 lipca 1802 (niektóre źródła podają błędnie 1801) w Niedźwiadce koło Mira w Nowogródzkiem, w zamożnej rodzinie ziemiańskiej; syn Hipolita, prezesa sądów ziemskich nowogródzkich, i Karoliny z Ancutów. W 1809 stracił ojca, odtąd wychowywał się pod opieką stryjów: Ignacego i Józefa. W 1812-1816 uczył się u pijarów w Szczuczynie, następnie studiował na wydziale fizyczno-matematycznym Uniwersytetu Wileńskiego. W 1819 został przyjęty do Towarzystwa Filomatów. Był najbliższym przyjacielem Adama Mickiewicza. W 1822 ukończył studia ze stopniem magistra. W czasie procesu Filaretów był więziony razem z Mickiewiczem u bazylianów. Po uwolnieniu, dzięki staraniom stryja Ignacego, gospodarował we wsi Zapolu w powiecie lidzkim, nie tracąc jednak kontaktu z Wilnem. Bezimiennie pisywał do *Dziennika Wileńskiego*, korespondował z Mickiewiczem i Julianem Korsakiem. W powstaniu 1830-1831 walczył w oddziale generała D. A. Chłapowskiego. Brał udział w marszu na Żmudź i w bitwie pod Szawlami. Po przejściu granicy był internowany w Prusach Wschodnich. W styczniu 1832 wyjechał do Drezna, gdzie spotkał się z Mickiewiczem i wraz z nim udał się do Paryża. Tu wszedł do Koła Braci Zjednoczonych. Studiował kolejno w Sorbonie, Collège de France, Conservatoire des Arts et Métiers oraz École de Mines, którą ukończył w 1837 ze stopniem inżyniera górniczego. Na początku 1838 wyjechał do Chile, gdzie został profesorem chemii i mineralogii w szkole górniczej w Coquimbo, skąd w 1847 został przeniesiony do Santiago na stanowisko profesora uniwersytetu, którego reformę zaprojektował i przeprowadził. W 1848 za wybitne zasługi otrzymał obywatelstwo chilijskie. W 1850 ożenił się z Henrietą Sotomayor. Od 1867 piastował godność rektora. Był członkiem wielu towarzystw naukowych. Mimo wieloletniej pracy na obczyźnie zachował ścisły związek z Polską. Prowadził obszerną korespondencję z przyjaciółmi, pisał po polsku pamiętnik, od 1873 był członkiem Akademii Umiejętności w Krakowie. W 1884, ustąpiwszy ze stano-

wiska rektora uniwersytetu w Santiago, przybył do Polski. Po krótkim pobycie w Warszawie i Krakowie udał się do córki na Litwę. Stamtąd wyjeżdżał do Krakowa, Paryża, Rzymu i Palestyny. 14 czerwca 1887 otrzymał tytuł doktora medycyny honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1888 powrócił do Chile. Zmarł w Santiago 23 stycznia 1889. Uroczysty pogrzeb odbył się na koszt rządu chilijskiego.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pierwsze dni kwietnia 1831 r. w Litwie. Rkps powst. przed grudniem 1831 w okolicy Elbląga, przesłany przez Franciszka Mickiewicza Adamowi Mickiewiczowi do Łukowa w Wielkopolsce, obecnie w Ossol. sygn. 4236. Ogł. J. Tretiak w dod. do wyd.: Pamiętniki. Kr. 1908, zob. poz. 8.

Inny rkps dat. w Dreźnie 1832 w kwietniu, przeznaczony dla A. E. Odyńca i wręczony 1 czerwca 1832 J. Koźmianowi, obecnie w Bibl. PAN Kr. sygn. 2219. Ogł. z podtyt. Urywek współczesnego pamiętnika I. D. *Kur. Poz.* 1880 nr 229-237 i odb.; z autografu wyd. E. H. Nieciowa w dod. do wyd.: Moje podróże. T. 1. Wr. 1962, zob. poz. 8.

Zestawienie tekstów i opis rkpsów podaje E. H. Nieciowa w przedmowie do wyd.: Moje podróże, jw.

2. De l'émigration des Allemands en Russie. Précédé de quelques lettres sur mon dérnier voyage en Allemagne, au mois de juin 1832. Par J. D. réfugié polonais. Paryż 1832. (Druk ulotny).

3. Czteromiesięczna podróż z Paryża do Chili w roku 1838. Przedmowa w formie listu do A. Mickiewicza, dat. Coquimbo, 23 stycznia 1839. Ogł. *Czas Dod. Mies.* 1857 t. 5-6; fragm. przedr. *Bibl. Warsz.* 1857 t. 3 s. 511-513. Tekst włączony do Moich podróży, zob. poz. 8.

4. Araucania y sus habitantes. Recuerdos de un viaje. Santiago 1845.

Przekł pol. pt. Araukania i jej mieszkańcy. Wspomnienia z podróży po południowych prowincjach Rzeczypospolitej Chilijskiej. Tłumaczone z hiszpańskiego przez Jana Zamostowskiego (L. Rettla). Wil. 1860 *Bibl. Podróży i Malowniczo-Historycznych Opisów Różnych Krajów...* S. 7; fragm. przedr. pt. Wyjątki z podróży po Araukanii. *Kronika Rodz.* 1884 nr 4-5, 8-11.

Przekł.: angielski, francuski, niemiecki.

5. Ciencias, literatura i bellas artes relacion, que entre ellas existe. Discurso. Santiago 1867.

6. Filareci i Filomaci. List (do Bronisława Zaleskiego). *Roczn. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. Rok 1870-1872.* Poz. 1872; wyd. osob. Poz. 1872. Wyd. nast.: w skróceniu przedr. H. Mościcki: Promieniści, Filomaci, Filareci. W-wa 1916; toż wyd. 2 W-wa 1919; toż wyd. 3 W-wa 1928; całość wyd. H. Mościcki: Z filareckiego świata. Zbiór wspomnień z lat 1816-1824. W-wa 1924.

Rkps Bibl. Czart. sygn. Ew. 1761.

7. Rzut oka na Kordyliery chilijskie i zawarte w ich łonie pokłady metaliczne. *Rozpr. AU Wydz. Mat.-Przyr.* 1879 t. 5; wyd. osob. Kr. 1879.

8. Moje podróże. Powst. 1886-1888 na podstawie zapisków bieżących sporządzanych w notatnikach. Do tekstu całości włączona poz. 3 oraz kilka artykułów ogł. poprzednio: Odpust w Andacollo w Kordylierach. *Kronika Rodz.* 1876 nr 11-12; Wyjątki z podróży po Araukanii. Tamże 1884 nr 4-5, 8-11; Ze wspomnień podróży na Wschodzie. Tamże 1886 nr 14-15. Ogł. fragm. pt.: O solfatarach bocznych. *Wszechświat* 1888 nr 25-26; Powrót z Ameryki. *Kronika Rodz.* 1889 nr 1-2; Wyjątki z nie wydanych pamiętników I. Domeyki. Ogł. M. T. *Z ziemi pagórków leśnych ... Książka zbior. poświęcona pamięci A. Mickiewicza...* W-wa 1899; t. 1 pt. Pamiętniki I. Domeyki (1831-1838). Wyd. J. Tretiak. Kr. 1908 *Źródła do Dziejów Polski Porozbiorowej* t. 5 (por. poz. 1); Powstanie 1830-1831 r. na Litwie. Ogł. H. Mościcki: Powstanie 1831 roku na Litwie. Wspomnienia uczestników. Wil. 1931; Wrażenia I. Domejki z pobytu w Krakowie 24 lipca - 3 sierpnia 1884. Ogł. E. H. Nieciowa. *Roczn. Bibl. PAN w Kr.* R. 2. Kr. 1959; całość wyd. E. H. Nieciowa. T. 1-3. Wr. 1962-1963.

Rkps w 9 woluminach (poz. 3 w wycinkach prasowych), ofiarowany przez dzieci autora, Bibl. PAN Kr. sygn. 1316.

Przekł. hiszpański: Manuel de Ferrari (Juan Carrera): Memorias recuerdos de un emigrado. T. 1. Santiago 1946.

9. O metodzie, jaką by zaprowadzić należało do uczenia się i uczenia geografii fizycznej ziem polskich. *Rozpr. AU Wydz. Mat.-Przyr.* 1888 t. 18; wyd. osob. Kr. 1888.

Ponadto ponad 130 prac w językach francuskim, hiszpańskim, niemieckim i

polskim w większości z dziedziny mineralogii i geologii.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bibl. Warsz.* (tu: Opis podróży przez Kordyliery w liście z Valparaiso z 7 kwietnia 1842 pt. Wyjątek z listu I. Domejki. 1851 t. 2), *Czas. Dod. Mies.* (1857), *Dzien. Wil.* (tu: O eksdywizjach. 1817 t. 5 nr 28; nie podpisywane utwory w 1824-1827), *Kronika Rodz.* (1876-1889; tu m. in.: Pogadanka o trzęsieniach ziemi. Do A. E. Odyńca. 1879 nr 2-3; Z życia wiejskiego w Ameryce. 1883 nr 10; O początku świata. 1885 nr 14-16), *Młoda Polska* (Paryż; 1839-1840), *Przegl. Lw.* (tu: O młodości Mickiewicza. List do Bohdana Zaleskiego z r. 1869. 1872 t. 4; przedr. *Księga pam ... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898), *Wędrowiec* (tu: Chile. 1871 t. 3 nr 58).

Po śmierci autora drobne utwory ogł.:

I. Chrzanowski: Album pani Ludwiki Kostrowickiej. W: Okruchy literackie. W-wa 1903 (tu: Wspomnienie przeszłości);

J. Tretiak: Dwie godziny przy grobie brata w maju 1886 r. (Co będzie z duszą?). *Przegl. Powsz.* 1908 t. 98;

J. Tretiak: Dusza — Duch — Materia — Eter. *Przegl. Powsz.* 1909 t. 101.

P r z e k ł a d y

Medytacje św. Teresy. Z oryginału hiszpańskiego „El caville interior...". W-wa 1904.

L i s t y

1. Do A. Jochera z 1818-1849. Autografy Bibl. Jagiel. sygn. 3175.

2. Do J. Jeżowskiego 5 listów z 1820; do O. Pietraszkiewicza 3 listy z 1820--1821; do A. Mickiewicza z 1821. Ogł. J. Czubek: Archiwum Filomatów. Cz. I. Korespondencja filomatów. T. 2-3. Kr. 1913.

3. Do A. Mickiewicza 40 listów z 1830--1855; do ks. J. Siemieńskiego 2 listy z 1880 oraz fragm. listów do M. Puttkamerowej z 1830. Ogł. W. Mickiewicz: Korespondencja Adama Mickiewicza. T. 3-4. Paryż 1875-1876.

Rkps Muz. Mickiewicza w Paryżu sygn. 517.

4. Do H. Kajsiewicza z 1835. Ogł. P. Smolikowski: Początki odrodzenia religijnego na wychodztwie. *Przegl. Pol.* 1891/92 t. 1.

5. Do A. Mickiewicza z 1838-1855. Fragm. 16 listów ogł. pt. Wyjątki z listów I. Domejki do A. Mickiewicza. *Czas. Dod. Mies.* 1857 t. 6.

6. Do A. Mickiewicza 2 listy, dat. Coquimbo, 7 czerwca 1839 i 17 marca 1843. Ogł. S. Duchińska: Korespondencja z Paryża. Listy Domeyki do Mickiewicza. *Kronika Rodz.* 1885 nr 6.

7. Do rodziny 3 listy z 19 kwietnia i 18 maja 1840, 28 września 1841. Fragm. ogł. M. Baliński: Listy znad brzegów Krożenty. List XIV, XV, XVI. *Gaz. Warsz.* 1860 nr 35-36, 51-53, 59-60.

8. Do H. Kajsiewicza 3 listy z 1843-1845. Ogł. P. Smolikowski: Historia Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego. T. 4. Kr. 1896 s. 127-132.

9. Do A. Mickiewicza, dat. Coquimbo, 27 października 1845. Ogł. J. Odrowąż--Pieniążek: Nieznany list Domeyki do Mickiewicza. *Twórczość* 1960 nr 6.

10. Do B. Jańskiego, dat. Santiago, 26 kwietnia 1857. Ogł. E. Callier: Bogdan Jański, „pierwszy pokutnik jawny i apostoł emigracji polskiej we Francji". Szkic biograficzny. Cz. 3. Poz. 1876 s. 1-2.

11. Do S. Pągowskiego z 1865. Kopia L. Niedźwieckiego w Bibl. Kórn. sygn. BK 2450.

12. Do W. Chełchowskiego 6 listów z 1865-1872 oraz jeden list do jego siostry z 1876. Ogł. H. Zathey: Z korespondencji I. Domeyki z W. Chełchowskim. *Przegl. Pol.* 1881/82 t. 4 (66); toż odb. Kr. 1883; trzy listy z 1867-1872 ogł. *Bibl. Warsz.* 1882 t. 4.

13. Do W. Laskowicza z 1867. Ogł. *Księga pam. ... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898).

14. Do B. Zaleskiego z 1870. Ogł. W. Kuźniar. *Roczn. Pol. Tow. Geolog.* t. 6 (1929) i w odb.

15. Do A. Jełowickiego z 1873. Ogł. *Czas* 1873 nr 209.

16. Do J. I. Kraszewskiego 2 listy z 1879, 1884. Autografy Bibl. Jagiel. sygn. 6497.

17. Do A. E. Odyńca 3 listy z Santiago, 9 maja 1879, 23 marca i 6 kwietnia 1880. Ogł. *Echo* 1879 nr 154; 1880 nr 139.

18. Do A. E. Odyńca, dat. Santiago, 16 stycznia 1880. Ogł. *Kłosy* 1880 nr 772.

19. Do A. E. Odyńca 2 listy z Santiago

14 listopada i 24 grudnia 1880. Ogł. *Kronika Rodz.* 1881 nr 8.

20. Do A. E. Odyńca b. d. Ogł. *Kłosy* 1881 nr 855.

21. Do A. E. Odyńca z 1 marca 1882. Ogł. *Kronika Rodz.* 1882 nr 11.

22. Do A. E. Odyńca 2 listy z października 1882. Ogł. *Gaz. Warsz.* 1882 nr 283.

23. Do A. E. Odyńca 4 listy z 1882-1883. Ogł. *Kronika Rodz.* 1883 nr 1, 10, 16; 1884 nr 2, 4.

24. Do A. Pługa (A. Pietkiewicza) z pok. 1884. Ogł. *Kłosy* 1886 nr 1121.

25. Do W. Korotyńskiego, dat. Zyburtowszczyzna, 25 września 1886. Ogł. w art.: List I. Domejki w sprawie o miejsce rodzinne Adama Mickiewicza. *Tyg. Ilustr.* 1887 nr 258.

26. Do rektora Uniw. Jagiel., dat. 9 czerwca 1887. Rkps Arch. Uniw. Jagiel. sygn. 75 IV.

27. Do córki i zięcia z 1888. Ogł. w art.: I. Domeyko w podróży do Santiago. *Kłosy* 1889 nr 1230.

28. Korespondencja (576 listów od różnych osób) i różne pisma i papiery I. Domejki. Rkps Muz. Mickiewicza w Paryżu sygn. 1018, 1019.

Bibliograficzne zestawienia rozległej działalności naukowej pisarza podaje M. Dimmel: Ignacy Domeyko. Zarys biograficzno-naukowy. *Bibl. Warsz.* 1888 t. 2.

OPRACOWANIA

S. Garczyński: Do I. Domejki 10 listów z 1832-1833. Ogł. E. Sawrymowicz: Listy Stefana Garczyńskiego do I. Domejki. *Przegl. Hum.* 1962 nr 2. — J. B. Zaleski: Korespondencja z lat 1833-1885. Wyd. D. Zaleski. T. 1-5. Lw. 1900-1905. — S. Zan: Do I. Domeyki list z 27 grudnia 1840. Ogł. *Alma Mater Vilnensis* z. 3 (1925). — A. Mickiewicz: List do I. Domejki, dat. Paryż, 26 czerwca 1853. Wyd. W. Mickiewicz: Korespondencja Adama Mickiewicza. T. 4. Paryż 1885. — (Czteromiesięczna podróż z Paryża do Chili. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1857 t. 3. — (Araukania i jej mieszkańcy. Rec.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1860 nr 170. — (M. Baliński): Listy znad brzegów Krożenty. List XIV. *Gaz. Warsz.* 1860 nr 35. — M. Baliński. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 7 (1861). — W. Korotyński: Ignacy Domeyko. *Tyg. Ilustr.* 1871 nr 186. — Omikron (W. Sabowski): Z kraju i ze świata. I. Domeyko w Chile. *Dzien. Mód* 1872 nr 5. — S. Tarnowski: (List o Filaretach i Filomatach. Rec.). *Przegl. Pol.* 1872/73 t. 2 s. 279-282. — T. Korzon: Literatura Rzeczypospolitej Chile. Dary I. Domejki dla Biblioteki Publicznej Uniwersytetu Warszawskiego. *Bibl. Warsz.* 1874 t. 4. — Dr N.: Ignacy Domejko. *Przegl. Lw.* 1876 t. 12. — A. E. Odyniec: Listy z podróży. T. 1-4. W-wa 1875-1878 i wyd. nast. — W. Korotyński: Ignacy Domeyko. *Kłosy* 1877 nr 644-650. — A. E. Odyniec: Wspomnienia z przeszłości. *Kronika Rodz.* 1879 nr 18; 1880 nr 2, 4; 1881 nr 9; 1883 nr 4; przedr. w: Wspomnienia z przeszłości opowiadane Deotymie. W-wa 1884. — Ignacy Domeyko. *Bibl. Warsz.* 1882 t. 4. — H. Zathey: Z korespondencji I. Domejki z W. Chełchowskim. *Przegl. Pol.* 1881/82 t. 4; odb. Kr. 1883. — Domeyko. *Echo* 1883 nr 187. — Ignacy Domeyko. *Gaz. Nar.* 1883 nr 77, 189. — Ignacy Domeyko. *Kronika Rodz.* 1883 nr 6. — Ignacy Domeyko. *Wiek* 1883 nr 11, 80. — Zasłużony rektor uniwersytetu w Santiago... *Gaz. Kr.* 1883 nr 188. — J. Tretiak: Mickiewicz w Wilnie i Kownie. Życie i poezja. T. 1, 3. Lw. 1884; wyd. 2 pt. Młodość Mickiewicza (1798-1824). Życie i poezja. T. 1-2. Petersb. 1898. —

(Art. okolicznościowe z powodu podróży Domejki do kraju): L. Dębicki. *Czas* 1884 nr 178; Chorąży (S. Godlewski). *Niwa* 1884 z. 232; A. H. Kirkor. *Kraj* 1884 nr 32; W. K. (Korotyński). *Kur. Warsz.* 1884 nr 212b; przedr. *Dzien. Pol.* 1884 nr 182; W. Korotyński. *Tyg. Ilustr.* 1884 nr 84-85; Eol (M. Wołowski). *Przegl. Tyg.* 1884 nr 32; *Dzien. Pol.* 1884 nr 175, 195; *Dzien. Poz.* 1884 nr 195; *Gaz. Kr.* 1884 nr 176; *Gaz. Nar.* 1884 nr 194; *Kronika Rodz.* 1884 nr 13, 16, 17; 1885 nr 21; *Wiek* 1884 nr 174, 179, 188; 1885 nr 193. — Domeyko na Litwie. *Gaz. Kr.* 1884 nr 192. — O pobycie Domejki na Litwie podajemy kilka szczegółów. *Wiek* 1884 nr 195. — Domeyko w Warszawie: ***. *Kur. Warsz.* 1884 nr 217a; W. K. (Korotyński). *Kronika Rodz.* 1884 nr 16; przedr. *Księga pam.* ... *A. Mickiewicza.* T. 2. W-wa (1898); A. Pług (A. Pietkiewicz). *Kłosy* 1884 nr 997; *Dzien. Pol.* 1884 nr 182; *Gaz. Kr.* 1884 nr 181; *Kłosy* 1884 nr 998; *Kur. Warsz.* 1884 nr 214; *Wiek* 1884 nr 176. — Domeyko we Lwowie: *Dzien. Pol.* 1885 nr 200; *Kronika Rodz.* 1885 nr 18; *Szkoła* 1885. — S. Duchińska: Korespondencja z Paryża. Listy I. Domeyki do Mickiewicza. *Kronika Rodz.* 1885 nr 6. — Zaleski i Domeyko. *Gaz. Nar.* 1885 nr 278. — M. Dimmel: Ignacy

Domeyko. Zarys biograficzno-naukowy. *Bibl. Warsz.* 1888 t. 2. — A. Pług (A. Pietkiewicz): Mapa hydrograficzna I. Domejki. *Kronika Rodz.* 1888 nr 22. — Życiorys I. Domeyki. *Kur. Por.* 1888 nr 133. —

Wspomnienia pośmiertne w 1889: E. R. *Przegl. Pol.* t. 3; Ad. N. *Kur. Warsz.* nr 31; L. Dębicki. *Czas* nr 26, 28-29; L. Dębicki. *Warta* nr 758; M. Dimmel. *Gaz. Lw.* nr 36; Z. Grabowska. *Wędrowiec* nr 6; Z. Hordyński. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 3; K. Jurkiewicz. *Wszechświat* nr 7; W. Korotyński. *Kronika Rodz.* nr 4; W. Korotyński. *Tyg. Ilustr.* nr 319; A. Pług (A. Pietkiewicz). *Kłosy* nr 1232-1233; J. Siemiradzki. *Kosmos* i odb. b. m.; Poseł Prawdy (A. Świętochowski). *Prawda* nr 6; T. H. (J. Tokarzewicz). *Kraj* nr 4; A. Walicki. *Świat* (Kr.) nr 4, 5; J. Zachariasiewicz. *Gaz. Nar.* nr 23; *Ateneum* t. 1; *Bibl. Warsz.* t. 1; *Biesiada Lit.* nr 7; *Dzien. Pol.* nr 27, 39, 81; *Gaz. Pol.* nr 27; *Kłosy* nr 1230, 1240; *Kronika Rodz.* nr 3, 8, 11, 13; *Kur. Por.* nr 28; *Kur. Warsz.* nr 28, 90; *Niwa* z. 3; *Szkoła*; *Wiek* nr 26; A. Stępiński. *Bulletin Polonais* (Paryż) 1890 nr 44-45. — B. Lachowicz: Ostatnia praca Domeyki. *Kosmos* 1889 s. 260-261. —

K. Jurkiewicz. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 16 (1895). — W. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza. T. 4. Poz. 1895; wyd. 2 Poz. 1929. — Poraj: Przyjaciele i towarzysze lat młodzieńczych. *Kraj* 1898 nr 50. — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 3. Kr. 1899-1900. — L. Gadon: Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 1-3. Kr. 1901-1902. — Ignacy Domeyko. *Kraj* 1902 nr 37. — M. Ch.: Uczczenie I. Domeyki. *Biesiada Lit.* 1902 nr 15. — W. Marrené-Morzkowska: Ignacy Domejko. *Wieczory Rodz.* 1902 nr 50. — Pomnik Domeyki. *Kraj* 1902 nr 10 dod. *Życie i Sztuka.* — S. Kossowski: Kartka z życia Domeyki. *Słowo Pol.* 1904 nr 315-319. — J. Tretiak: Mickiewicz i Domeyko. Do czasów drezdeńskich. *Bibl. Warsz.* 1906 t. 2. — G. Korbut: Domeyko Ignacy. *Sto lat myśli pol.* T. 3 (1907). — H. Mościcki: Tło historyczne trzeciej części „Dziadów". *Bibl. Warsz.* 1907 t. 2; wyd. osob. zmienione pt. Wilno i Warszawa w „Dziadach" Mickiewicza. Tło historyczne trzeciej części „Dziadów". W-wa 1908. — (Pamiętniki. Rec.): H. M. (Mościcki). *Bibl. Warsz.* 1908 t. 2; H. Mościcki. *Książka* 1908 nr 11; H. Mościcki. *Tyg. Ilustr.* 1908 nr 30; W. N. (Nakonieczny). *Kraj* 1908 nr 301. — R. Piotrowczyk: Nieznana broszura Mickiewicza. *Lechita* 1908 nr 18-19. — J. Tretiak: Wstęp do wyd.: Dwie godziny przy grobie brata w maju 1886 r. *Przegl. Powsz.* 1908 t. 98. — J. Tretiak: Mickiewicz i Domeyko wśród emigracji (1832-1838). *Bibl. Warsz.* 1908 t. 3. — Z. Bujakowski: Sprawa Zana i Domeyków z chorążym Pelskim. Karta z dziejów Uniwersytetu Wileńskiego. *Przew. Nauk. i Lit.* R. 39 (1913); odb. Lw. 1913. — H. Mościcki: Ostatni pobyt Mickiewicza w Wilnie. W: Pod znakiem Orła i Pogoni. W-wa 1915; wyd. 2 W-wa 1923. —

w. t.: Drugari i prijateli na Mickiewicza. Ignacy Domejko. *Polsko-Bălgarski Prĕgled* 1920 nr 19. — S. Pigoń: Głosy sprzed wieku. Szkice z dziejów procesu filareckiego. Wil. 1924. — W. Kuźniar: Ignacy Domeyko. *Roczn. Pol. Tow. Geolog.* t. 6 (1929); odb. Kr. 1930. — S. Małachowski-Łempicki: Wolnomularstwo a związki tajne młodzieży wileńskiej. W: Wolnomularstwo na ziemiach dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego 1776-1822. Dzieje i materiały. Wil. 1930 *Rozpr. Wydz. III Tow. Przyj. Nauk w Wil.* t. 4. — Z. Jabłońska-Erdmanowa: Oświecenie i romantyzm w stowarzyszeniach młodzieży wileńskiej na początku XIX wieku. Wil. 1931. — A. Lewak: Katalog rękopisów Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu. Kr. 1931. — M. Lepecki: Drogą korsarzy i zdobywców. W-wa 1933. — Ignacy Domeyko — twórca kultury i cywilizacji w Chile. *Wieś Polska* 1938 nr 32. — S. Śnieżko: Ze wszystkich nędz — najstraszniejsze ludzkie zapomnienie. *Ziemia Lidzka* 1938 nr 9. — L. Janowski: Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939. — K. Maślankiewicz i T. Turkowski. *Pol. słownik biogr.* T. 5 (1939/46). — (ћ) (T. Sinko): Polacy w Chile. *Ilustr. Kur. Codz.* 1939 nr 68. — S. Świętorzecka: Polak — odkrywca saletry chilijskiej. *Tęcza* 1939 nr 6. — T. Turkowski: Ignacy Domeyko (1802-1889). W 50 rocznicę śmierci. W stulecie początku pracy naukowej. *Wszechświat* 1939 nr 4. —

B. E. Sydow: Mickiewicz i Domeyko. W 150 rocznicę urodzin I. Domeyki. *Dziś i Jutro* 1951 nr 35. — J. Bero: I. Domeyko. (W 150 rocznicę urodzin). *Wiedza i Życie* 1952 nr 10. — Z. H. Gąsiorowska: O materiałach do bibliografii I. Domeyki. *Wiad. Muzeum Ziemi.* T. 6. W-wa 1952. — E. Nieciowa: Wrażenia I. Domeyki z pobytu w Krakowie 24 lipca - 3 sierpnia 1884. *Roczn. Bibl. PAN w Kr.* R. 2. Kr. 1959. — J. W.

Borejsza: Adama Mickiewicza przyjazd do Francji. (Kilka nieznanych mickiewiczianów). *Nowa Kultura* 1960 nr 22. — J. Odrowąż-Pieniążek: Nieznany list Domeyki do Mickiewicza. *Twórczość* 1960 nr 6. — E. H. Nieciowa: Przedmowa i oprac. wyd.: Moje podróże. T. 1-3. Wr. 1962. [Rec.: M. Fleszar: „Zobaczymy osiemdziesięciotrzechletniego młodzieńca". *Nowe Książki* 1963 nr 19; F. German. *Kierunki* 1963 nr 42; Z. Starowieyska-Morstinowa: Z notatnika recenzenta. *Tyg. Powsz.* 1964 nr 7; T. S. (Syga): Pamiętniki wygnańca. *Stolica* 1963 nr 43]. — E. Sawrymowicz: Listy Stefana Garczyńskiego do I. Domejki. *Przegl. Hum.* 1962 nr 2. — A. Witkowska: Rówieśnicy Mickiewicza. Życiorys jednego pokolenia. W-wa (1962). — A. Witkowska: Światopogląd filomatów wileńskich w l. 1817-1823. Powst. 1962. Rkps Bibl. IBL nr 324. [Rec.: K. Górski. Rkps Bibl. IBL nr 325; M. Janion. Rkps Bibl. IBL nr 326). — A. Kamiński: Polskie związki młodzieży (1804-1831). W-wa 1963. — Z. Kawyn-Kurzowa: Język filomatów i filaretów. Przyczynek do dziejów języka polskiego XIX wieku. Słowotwórstwo i słownictwo. Wr. 1963.

Ponadto zob.: J. Brzoza: Ignacy Domeyko. (Powieść biograficzna). Kat. 1961. [Rec.: A. Witkowska: Filomata w Chile. *Nowe Książki* 1961 nr 20].

DRZEWIECKI KAROL (1805–1879)

Krypt.: * * *.

Dramato- i komediopisarz.

Ur. 1805 w Juśkowcach na Wołyniu; syn Józefa, autora pamiętników wydanych później przez J. I. Kraszewskiego, i Tekli z Ostrowskich. Pochodził z rodziny szlacheckiej. Uczył się w Liceum Krzemienieckim do 1825. W 1826-1830 był słuchaczem Uniwersytetu Warszawskiego. Przed 1829 odbył podróż po Saksonii. W powstaniu listopadowym wziął udział i uzyskał stopień porucznika w 3 pułku ułanów. Do czerwca 1832 przebywał w Galicji, następnie wrócił na Wołyń. W 1834 odbył podróż do Drezna, a w roku następnym do Nikolska. W 1838 ożenił się z Hortensją Jaroszyńską, siostrą Edwarda, przyjaciela Zygmunta Krasińskiego, i osiadł na wsi. W jesieni 1847 udał się razem z żoną do Ziemi Świętej przez Odessę, Konstantynopol i Egipt. W styczniu 1848 dotarł do Jerozolimy, następnie przez Maltę i Włochy udał się do Paryża. Po powrocie do kraju mieszkał na przemian w Odessie i w swym majątku Kunce, w powiecie hajsyńskim, wypełniając czas pracami literackimi i kształceniem sześciorga dzieci. Łączyła go przyjaźń z Józefem Ignacym Kraszewskim. W 1857 odbył podróż do Moskwy, w dwa lata później udał się do Francji. Ostatnie dziewiętnaście lat życia spędził unieruchomiony w łóżku. Zmarł 20 marca 1879 w Kunce.

TWÓRCZOŚĆ

1. Kontrakty. Dramat w pięciu aktach. Wil. 1842.

Dedykacja (w wyd. zbior.: Pisma. T. 1): J. W. Franciszkowi Lenkiewiczowi tę czytaną mu sztukę poświęca Autor.

2. Restauracja. *Athenaeum* 1842 t. 5; wyd. osob. pt. Restauracja. Krotochwila w jednym akcie. Wil. 1842.

Dedykacja: Uczniom Liceum Wołyńskiego a swoim szkolnym kolegom ten epizod pedagogiczny poświęca Autor. (W wyd. osob. z drobną zmianą: ... tę pedagogiczną krotochwilę...).

3. Listy z podróży na Wschód. *Athenaeum* 1848 t. 2; 1849 t. 1-2; 1850 t. 1; 1851 t. 1.

4. Jeremi Wiśniowiecki. Sceny dramatyczne z XVII wieku w dwóch częściach. Wyd. J. N. Bobrowicz. Lipsk 1852. Wyd. nowe Bruksela 1862.

5. Pantofel. Komedia w dwóch aktach prozą. *Gaz. Warsz.* 1854 nr 148-154.

Dedykacja: J. I. Kraszewskiemu poświęca Autor.

Tekst poprzedzony listem do J. I. Kraszewskiego.

6. Skąpiec. Komedia w trzech aktach prozą. Wyd. zob. Wyd. zbior.

Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 4731.

Dedykacja: Panu Janowi Królikowskiemu tę dla jego znakomitego talentu ułożoną sztukę poświęca Autor.

7. Nudziarze. Komedia w jednym akcie. Wyd. zob. Wyd. zbior.

Dedykacja: J. W. Jadwidze B. tę jej czytaną sztukę poświęca Autor.

8. Powtórne śluby. Komedia w trzech aktach. Wyd. zob. Wyd. zbior.

Dedykacja: Pani N. B. tę już jej czytaną sztukę jako dowód głębokiej czci poświęca Autor.

9. Bez tytułu. Wyd. zob. Wyd. zbior.

Sztuka w jednym akcie.

Wydania zbiorowe

Pisma. Zebrane i wydane przez J. I. Kraszewskiego. T. 1-2. Poz. 1880.

Zawartość: t. 1: Twórczość poz. 1, 4; t. 2: poz. 2, 5, 6, 7, 8, 9.

OPRACOWANIA

M. Grabowski: Korespondencja literacka. T. 1-2. Wil. 1842-1843; t. 1 s. 28-29, 165-166; t. 2 s. 46-53. — (Kontrakty. Rec.): L. Norwid. *Przegl. Warsz.* 1842 t. 3; W. Z. (Zieliński). *Roczniki Krytyki Lit.* 1842 nr 63; A. T. (Tyszyński). *Bibl. Warsz.* 1843 t. 1. — Czomber (A. Weryha Darowski): Książę Jeremi Wiśniowiecki. *Dzien. Warsz.* 1854 nr 12-13, 16; wyd. osob. Paryż (1862). — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 7 (1861). — Nekrologi: J. I. Kraszewski: Listy. Kwiecień 1879. *Kłosy* 1879 nr 720; J. I. Kraszewski. *Bibl. Warsz.* 1879 t. 2; J. I. Kraszewski. *Warta* 1879 nr 248; A. Pług (A. Pietkiewicz). *Kłosy* 1879 nr 718; *Kur. Codz.* 1879 nr 69; J. I. Kraszewski. Pamięci K. Drzewieckiego. W wyd.: Pisma. T. 1. Poz. 1880. — T. Bobrowski: Pamiętniki. T. 2. Powst. po 1885. Wyd. Lw. 1900. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 17 (1896). — P. Chmielowski: Stan dramatu i komedii od r. 1831 do 1863. W: Nasza literatura dramatyczna. Szkice. T. 1. Petersb. 1898. — R. Łubieński: Generał Tomasz Pomian hrabia Łubieński. T. 2. W-wa 1899. — M. Danilewiczowa. *Pol. słownik biogr.* T. 5 (1939/46). — L. Janowski: Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939.

DUCHIŃSKA SEWERYNA (1816–1905)

I voto Pruszakowa.

Pseud. i krypt.: * * *; Gryf; Jarosza; S. P.; S........; S. z Ż.; S. z Ż. D.; S. z Ż. D.....; S. Ż.; Seweryna D.; Seweryna D........; Seweryna Ż.; Seweryna Ż. D.

Poetka, publicystka, tłumaczka.

Ur. w 1816 w Koszajcu pod Sochaczewem; córka ziemianina F. Żochowskiego Marii z Trzcińskich. Wcześnie utraciła ojca. W 1828-1830 uczyła się na pensji Wilczyńskiej w Warszawie, gdzie zaprzyjaźniła się z Narcyzą Żmichowską. Wydana za mąż w szesnastym roku życia za Tomasza Pruszaka, osiadła na wsi w Śleszynie w powiecie gostyńskim. W 1847 zamieszkała w Warszawie i rozpoczęła działalność literacką. Od 1853 była stałą współpracowniczką *Biblioteki Warszawskiej*. W 1857-1863 wydawała czasopismo *Rozrywki dla Młodocianego Wieku* (wznowiła je w 1884). Brała czynny udział w konspiracji powstania styczniowego tworząc tzw. piątki kobiece, które miały za zadanie opiekę nad rodzinami powstańców. Z polecenia Rządu Narodowego, wobec groźby aresztowania, w listopadzie 1863 opuściła Polskę. Od grudnia następnego roku przebywała w Paryżu. Tu po śmierci męża w 1864 wyszła powtórnie za mąż za Franciszka Duchińskiego, historyka, etnografa i działacza politycznego. W 1869, po śmierci Zofii Węgierskiej, objęła w *Bibliotece Warszawskiej* dział „kroniki zagranicznej literackiej, naukowej i artystycznej", który prowadziła stale do 1900. Lata 1870-1876 spędziła przebywając kolejno w Wiedniu, Karlsbadzie, Dreźnie i Zurychu. W dniu 13 lipca 1872 obchodzono w Raperswilu jubileusz jej 25-letniej pracy literackiej. W 1876 powróciła do Paryża. W 1897 obchodziła uroczysty jubileusz swej pracy literackiej. Zmarła 21 sierpnia 1905 w Paryżu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Powieści naszych czasów. T. 1-4. W-wa 1853.

Zawartość: t. 1: Fantazja. (*Album lit.* T. 1. W-wa 1848); Noc popielcowa; t. 2: Sierota; Dwór i chata. (*Dzwon Lit.* T. 2. W-wa 1853); t. 3: Rachunek z przeszłością; Justyna; Ojciec

Salezy. (*Album lit.*, jw.); t. 4: Dwie drogi; Dwie niewiasty. (*Album lit.* T. 2. W-wa 1849).

Poświęcone Kazimierzowi Władysławowi i Hannie Wójcickim.

2. Zagroda wiejska. Powiastka z pierwszych lat XIX wieku. *Bibl. Warsz.* 1854 t. 1-2; toż *Rozmaitości* (Lw.) 1854 nr 47-51; 1855 nr 43-49; wyd. osob. zob. poz. 8 t. 2. Wyd. 2 W-wa 1857.

3. Dwa dwory. Powieść. *Bibl. Warsz.* 1854 t. 3; toż *Rozmaitości* (Lw.) 1854 nr 30, 32-34, 36-38; wyd. osob. zob. poz. 8 t. 1. Wyd. 2 W-wa 1857.

4. Powiśle. Powieść z drugiej połowy XVIII wieku. *Bibl. Warsz.* 1854 t. 4; wyd. osob. zob. poz. 8 t. 3. Wyd. 2 W-wa 1857.

5. Gawędy i powieści. T. 1-2. W-wa 1854.

6. Córka wdowy. Powieść naszych czasów. Wyd. zob. poz. 8 t. 4. Wyd. 2 W-wa 1857.

7. Elżbieta Drużbacka. Powieść z końca XVII wieku. *Gaz. Codz.* 1855 nr 114-158 (z przerwami); wyd. osob. W-wa 1855.

8. Powieści poetyczne. T. 1-4. W-wa 1855.

Zawartość: t. 1: poz. 3; t. 2: poz. 2; t. 3: poz. 4; t. 4: poz. 6.

9. Obrazki dramatyczne. W-wa 1857.

Zawartość: Panny postępowe, w 1 akcie wierszem; Pielgrzymka do Częstochowy; Gawęda Rózi z dziaduniem; Pan starościc. (*Dzien. Warsz.* 1855 nr 176-182); Szopka.

10. Upominek dla dziewcząt wiejskich. W-wa 1860. (Wyd. bezimiennie). Wyd. nast.: W-wa 1866; W-wa 1869; W-wa 1876; W-wa 1878; W-wa 1879.

11. Alexota Jordan, czyli krzyż na Litwie. Opera w 5 aktach. W-wa 1861.

12. Jasyr. Dramat liryczny. Muzyka H. Krzyżanowskiej. W-wa 1861.

13. Monbar, czyli Flibustierowie. Opera w trzech aktach. Muzyka I. F. Dobrzyńskiego. W-wa 1863. (Libretto napisane wspólnie z L. Paprockim).

14. Powieści dla młodzieży naśladowane z angielskiego. W-wa 1866.

15. Nowe powieści dla dojrzalszej młodzieży. Ozdobione drzeworytami. W-wa 1868.

16. Łzy króla Jana III odrodziły Polskę i resztę Europy. Odpowiedź wrogom Polski przez Gryfa. Paryż 1876.

17. Panslawiści. Obrazek dramatyczny w jednym akcie. *Album Muz. Nar. w Rapperswylu.* Lw. 1876; wyd. osob. Lw. 1877.

18. Pierścionek. Jałmużna sieroty. Paryż 1877.

19. Wśród obłoków. Obrazek nakreślony z powodu uroczystości w Krakowie 3-5 października 1879 r. *Warta* 1880 i odb.

Na jubileusz 50-lecia działalności literackiej J. I. Kraszewskiego.

20. Marcin Rojewski. Obrazek z życia na tułactwie. *Dwutyg. dla Kobiet* 1882 i odb.

21. Sandor (Aleksander) Petoefi. *Dwutyg. dla Kobiet* 1883; odb. Poz. 1883; toż *Kronika Rodz.* 1883 nr 1-3. Tekst rozszerzony pt. Aleksander Sandor Petöfi. Studia literackie. *Ognisko Dom.* 1886 nr 88-94.

22. Wianek na cześć Jana III, z wyjaśnieniami krytycznymi punktu co do łez Sobieskiego, przez Kijowianina (F. Duchińskiego). Paryż 1883.

23. Dzbanek rozbity. Legenda z życia św. Jana Kantego, patrona Polski. Paryż 1884.

24. Jan Kochanowski. Odczyt wygłoszony w Paryżu 1 maja 1884. *Nowa Reforma* 1884 nr 123-133; odb. Kr. 1884.

25. Kazimierz Brodziński. Odczyt publiczny w Paryżu dnia 16 maja 1885 roku. Paryż 1885; toż Chicago 1885.

26. Szkółka domowa. *Wielkopolanin* 1885 nr 3-6; odb. Poz. 1885.

27. Wspomnienia z życia Marii z ks. Czartoryskich ks. Wirtemberskiej. *Kronika Rodz.* 1885 nr 7-14, 16-20; odb. W-wa 1886. (Tu przytoczone listy do matki, brata i siostrzeńca).

28. Bohdan Zaleski. (Wspomnienie pośmiertne). *Bibl. Warsz.* 1886 t. 2; odb. W-wa 1886.

29. Wakacje dziatwy tułaczej. Lw. 1889.

30. Kropla z kroplą będzie morze! Obrazek dramatyczny. Lw. (1890).

Na karcie tyt. uwaga: Cały dochód przeznaczony na budowę domu dla kolonii wakacyjnej dziewcząt.

31. Królowie polscy w obrazach i pieśniach. Część poetyczna S. Duchińskiej. Wstęp prozą hr. W. Dzieduszyckiego. Rysunki W. Eljasza. Poz. 1893.

32. Pisma. Pamiętnik. Poezje. Lw. 1893.

33. Z tułactwa. 1864-1893. Lw. 1893; Seria 2-3. Paryż 1896-1897. (Zbiór wierszy).

34. Wspomnienia z 29-letniego pożycia z mężem moim 1864-1893. Fragm. ogł. *Goniec Wielkopol.* 1894(?) i *Goniec Paryski* 1894(?); całość wyd. Paryż 1894.

35. Śluby Jana Kazimierza. Oratorium. Słowa... Muzyka M. Sołtys. Lw. 1895.

36. Młode lata Franciszka Duchińskiego uzupełnione rzutem oka na jego działalność naukową. Lw. 1897.

37. Ewunia. Kartka z życia poety. Podług opowiadania bohaterki spisała... w setną rocznicę urodzin Adama Mickiewicza. Poz. 1898.

Ponadto wiersze i drobne pisma ulotne na uroczystości patriotyczne lub dla uczczenia znanych osób, np. Wojciecha Sowińskiego, pułkownika Adolfa Malczewskiego, Ludwika Nabielaka i in.

Artykuły, drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Album lit.* T. 1-2. W-wa 1848-1849, *Album Muz. Nar. w Rapperswylu* (1872, 1876), *Bibl. Warsz.* (1853-1900; tu m. in.: Obrazek wiejski. 1853 t. 3; Pogrzeb kmiotka. 1853 t. 4; Nowy zwrot literatury francuskiej. 1854 t. 1; Kilka słów o poezji mazowieckiego ludu, przechowanej w obrzędach. 1854 t. 4; Sebastian Klonowicz. 1855 t. 4; Rękopisma króla Stanisława Leszczyńskiego. 1866 t. 4; Michał Cervantes. Jego życie i pisma. 1867 t. 1-2; Pieśni ludu francuskiego. 1867 t. 2; Kronika zagraniczna literacka, naukowa i artystyczna (tu: Kroniki paryskie). 1870-1900; Odrodzenie się literatury ludów skandynawskich. Tegnér, Öhlenschläger i Bjöernson. 1870 t. 2; Wystawa sztuk pięknych w Paryżu 1870 r. 1870 t. 3; Nowo odkryte pomniki poezji bułgarskiej. 1875 t. 1; Przegląd literatury hiszpańskiej. 1876 t. 2; Przegląd odrodzonej literatury prowansalskiej. 1878 t. 1; Antoni Oleszczyński. 1879 t. 2-3; Pamiętnik z lat młodych Juliusza Słowackiego. 1879 t. 3),

Bluszcz (1884-1898; tu m. in.: Jan z Czarnolasu, wyjątek z wyjść mającego poematu. 1884 nr 20-21), *Bulletin littéraire, scientifique et artistique (polonais)* (1883), *Czas* (1882-1883), *Czytelnia dla Młodzieży* (1860), *Czytelnia Niedzielna* (1856-1859; tu m. in.: Święta Kinga. 1856 nr 5; Kolęda. 1858 nr 1; Biały opłatek. 1859 nr 52), *Dwutyg. dla Kobiet* (1882-1883), *Dzien. Chicagowski* (wiersze w 1893-1901), *Dzien. Lit.* (tu m. in. wiersz: Do Karola S... 1858 nr 113), *Dzien. Mód* (wiersze 1874-1875), *Dzien. Pol.* (Lw.; tu wiersze w 1882-1883, 1891-1892, 1895-1896), *Dzien. Poz.* (tu wiersze w 1872-1873, 1882, 1888, 1892, 1895, 1896), *Dzien. Warsz.* (1853-1855; tu m. in.: Jak to dawniej bywało. Gawęda ciotuni. 1853 nr 317-323; O sztuce dramatycznej w Niemczech. 1853 nr 323-342 (z przerwami); Pokutnica. Gawęda mojej ciotki. 1854 nr 2-7, 9-10), *Dzwon Lit.* (W-wa 1853), *Dzwonek* (Lw.; 1868-1869), *Gaz. Codz.* (1855-1856), *Gaz. Kr.* (1883), *Gaz. Kr. i Reforma* (1882), *Gaz. Nar.* (1873, 1877, 1883-1884), *Gaz. Pol.* (Chicago; 1885-1888, 1896), *Głos Pol.* (Paryż; 1887), *Goniec Paryski* (1894), *Goniec Wielkopol.* (1894), *Gwiazdka Cieszyńska* (tu wiersz: Ślązakom. 1897 nr 26),

J. Jaworskiego *Kalendarz astronomiczno-gospodarczy* (1856-1857), J. Jaworskiego *Kalendarz pol. ilustr.* (1865), J. Ungra *Kalendarz ilustr.* (1872), *Kalendarz ludowy obrazkowy* (1866), *Kalina* (1866, 1869), *Kłosy* (1865-1890; tu m. in.: Życie artysty. 1865 nr 1, 2, 4-6, 8, 10; Listy z Paryża. 1887-1890; Nowa pieśń nad kołyską. 1888 nr 1226), *Kółko Dom.* (1861, 1863/64), *Kronika Rodz.* (1865-1896; tu m. in.: Wigilia Bożego Narodzenia u ludu francuskiego. 1876 nr 3; Walka idealizmu z realizmem w literaturze francuskiej na polu poezji, sztuki dramatycznej i filozofii. 1876 nr 4; Literatura prowincjonalna we Francji. 1878; Żywioł religijny w poezjach Tomasza Olizarowskiego. 1879 nr 18; Dobry dłużnik. Legenda wschodnia z pierwszych wieków chrześcijaństwa. 1880 nr 5; Korespondencja z Paryża. 1884-1893; Ostatnie chwile poety. 1886 nr 8; Listy dwóch ukoronowanych kobiet z pierwszych lat bieżącego wieku. 1887 nr 24; Pamiętnik Heleny Massalskiej. 1887 nr 9-11; Helena z Massalskich Potocka. 1888 nr 10-12), *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* (1856, 1859), *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1872, *Kur. Paryski* (Paryż; 1881-1884), *Kur. Pol. w Paryżu* (1885, 1887), *Kur. Warsz.* (1855-1856),

Magazyn Mód i Nowości (1861), *Mały Światek* (tu: Moje dziecięce lata. 1897 nr 1; Cześć Hoffmanowej. Dialog. 1899), *Niedziela* (Lw.; 1896-1899), *Nowa Reforma* (1884, 1895-1897, 1899), *Noworocznik (Kalendarz) ilustr. dla Polek* (1861-1863), *Ognisko Dom.* (1886-1887), *Polski Lud* (1895-1896), *Przyj. Dom.* (1867, 1883, 1886), *Przyj. Dzieci* (1868-1888, 1891), *Rocznik* (Sambor; 1892-1899), *Rodzina* (W-wa; 1866), *Rozmaitości* (Lw.; 1854-1856), *Rozrywki dla Młodocianego Wieku* (wyd. 1857-1863, 1884), *Ruch Lit.* (1874-

-1878; tu m. in. Listy z Francji. 1874--1875), *Sobótka. Księga zbior. ... S. Goszczyńskiego.* Lw. 1875, *Szkice Społ. i Lit.* (tu m. in.: O pieśniach ludu rumuńskiego. 1875 nr 24-25, 28-29), *Świat* (tu wspólnie z Anielą Tripplin: Telegram. Komedia w jednym akcie. 1889 nr 14-17, 19-21), *Tyg. Berliński* (1902), *Tyg. Ilustr.* (1862, 1863, 1867, 1877-1878), *Tyg. Mód i Powieści* (1861-1900), *Tyg. Powsz.* (1879--1885; tu m. in.: Korespondencja literacka z Paryża. 1881-1885), *Warta* (1880--1883), *Wieczory Rodz.* (1881-1903) tu m. in.: Imieniny mamy. Obrazek w kilku scenach. 1882 nr 2; Olsztyn. Obrazek dramatyczny w dwóch aktach. 1883 nr 29-32; Jajka wielkanocne. Obrazek sceniczny. 1897 nr 16; Wspomnienia z pierwszych lat moich. 1897 nr 17-19), *Wielkopolanin* (1891), *Wieniec. Pismo zbior. ofiarowane S. Jachowiczowi.* T. 2. W-wa 1857, *Wisła. Księga zbior. ... P. Stalmacha.* Kr. 1873 (tu poemat: Za Głogów Psie-Pole), *Zgoda* (Chicago; 1894-1897, 1901, 1903).

Ponadto utwory Duchińskiej ogłosili: K. W. Wójcicki: Historia literatury polskiej w zarysach. Wyd. 2. T. 4. W-wa 1861 (tu: Dwie gwiazdy. Powieść fantastyczna);

I. Chrzanowski: Z albumu Lenartowicza. *Sfinks* 1912 z. 12 (tu wiersz do Teofila Lenartowicza).

Kilka wierszy Duchińskiej znajduje się w rkpsach Bibl. PAN Kr. sygn. 1352, 2029, 2077.

Prace edytorskie

Listy księżny Izabelli z hr. Flemmingów Czartoryskiej do starszego syna, księcia Adama. *Kronika Rodz.* 1886 nr 23-24; 1887 nr 1, 5-7; wyd. osob. Kr. 1891.

Przekłady

1. F. G. Eichhoff: Obraz literatury średniowiecznych ludów, a mianowicie Słowian i Niemców. Z dodatkami i poprawą co do literatury Słowian W. A. Maciejowskiego. T. 1-2. W-wa 1856.

2. A. F. Ozanam: O poezji włoskiej w średnich wiekach jako źródle do Boskiej Komedii Danta. *Bibl. Warsz.* 1857 t. 2. (Wyd. bezimienne).

3. R. Cumming: Latarnik z Bostonu. Powieść amerykańska. T. 1-2. W-wa 1859.

4. Miesiąc Marii u stóp Krzyża. Rozpamiętywanie boleści N. Marii Panny w czasie nabożeństwa majowego, na pociechę duszom strapionym. Przekład z francuskiego. W-wa 1859.

5. J. Boldeni (red. nacz.): Dzieje Węgier pod względem historycznym, artystycznym, literackim i społecznym. W-wa 1863.

Przekład Duchińskiej (Pruszakowej) uzupełnili L. Rogalski i K. W. Wójcicki.

6. Maria Teresa w Węgrzech. Powieść historyczna. Przekład z niemieckiego. W-wa 1863.

7. Cyd. Poemat rycerski, przekład z hiszpańskiego. *Bibl. Warsz.* 1866 t. 3; wyd. osob. W-wa 1866.

8. S. Petőfi: Janosz witeź. *Bibl. Warsz.* 1870 t. 1-2; wyd. osob. W-wa 1871.

9. J. Weilen: Rozamunda. Dramat. *Bibl. Warsz.* 1871 t. 4; wyd. osob. W-wa 1872.

10. L. Eguilas: Grazalema. Dramat w trzech aktach. Przekład z hiszpańskiego. *Bibl. Warsz.* 1876 t. 4; wyd. osob. W-wa 1877.

11. F. Coppée: Jakobici. Dramat w pięciu aktach. *Bibl. Warsz.* 1886 t. 3-4.

12. A. Thenriet: Marynarz. Dramat w jednym akcie. W-wa 1903 *Bibl. Miłośników Sceny* t. 15. Wyd. nast.: W-wa (1935).

13. Antologia poezji francuskiej XIX wieku w układzie i tłumaczeniu... W-wa 1898 *Bibl. Najcelniejszych Utworów Lit. Europejskiej.*

Ponadto przekłady drobnych utworów lub fragmentów m. in. ogł. *Bibl. Warsz.* (tu m. in.: S. Petőfi: Do magnatów węgierskich przebywających za granicą. 1862 t. 1; Pieśń o Rolandzie. 1866 t. 1; Kalewala. (Fragm.). 1869 t. 3), *Kronika Rodz.* (tu m. in.: Ufren. (Poemat bułgarski). 1886 nr 1-3).

Listy

1. Do J. Łepkowskiego z 1857. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 3156.

2. Do W. Pola list S. i F. Duchińskich z 27 grudnia 1866. Ogł. W. Floryan: Z autografów Wincentego Pola. *Pam. Lit.* R. 35 (1938) s. 251-255.

3. Do T. Lenartowicza 29 listów z 1881--1893. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2028 t. 2.

4. Do B. Wierzbowskiej z 1883. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1352.

5. Do K. Przeździeckiego z 1890. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2001.

6. Korespondencja z 1894 i b. d. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 716.

OPRACOWANIA

Biografia

J. Bartoszewicz: Z notatnika pamiętniczego 1842-1848. Cz. 2. Ogł. K. Bartoszewicz. *Przegl. Hist.* 1912 t. 14 z. 2. — J. K. Gregorowicz: Seweryna Pruszak. Życiorys. *Noworocznik (Kalendarz) ilustr. dla Polek.* W-wa 1862. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 21 (1865). — P. Wilkońska: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. T. 2. Poz. 1871 i wyd. nast. — W. Plater: Jubileusz literacki 25-letni pani Duchińskiej obchodzony w Szwajcarii. *Gaz. Nar.* 1872 nr 197-198. — Jubileusz literacki 25-letni p. Duchińskiej obchodzony w Szwajcarii. *Dzien. Poz.* 1872 nr 164. — Literacki jubileusz pani Duchińskiej obchodzony w Szwajcarii 13 lipca 1872. Zurych 1872. — Stanisław Kr...: Pani S. z Żochowskich Duchińska. *Dzien. Poz.* 1872 nr 123. — P. Chmielowski: Seweryna z Żochowskich (Pruszakowa) Duchińska. *Złota przędza.* T. 3. W-wa 1885. — Seweryna Duchińska. *Wieniec pam. półwiekowej rocznicy powstania listopadowego.* Raperswil 1885. — Srebrne wesele Duchińskich. *Kur. Pol.* 1889 nr 88. — Srebrne wesele Duchińskich. *Warta* 1890 nr 807. — Franciszek i Seweryna Duchińscy. *Dzien. Pol.* 1893 nr 199. —

(Art. okolicznościowe z powodu podróży Duchińskiej do Lwowa): Średnik (K. Bartoszewicz). *Kraj* 1895 nr 38; F. Rawita (Gawroński). *Dzien. Pol.* 1895 nr 266; S. Schnür-Pepłowski. *Gaz. Lw.* 1895 nr 218; S. Schnür-Pepłowski. *Gaz. Nar.* 1895 nr 261; *Dzien. Pol.* 1895 nr 269; *Gaz. Lw.* 1895 nr 220, 227; *Nowa Reforma* 1895 nr 212, 219. — Duchińska w Kole Literackim. *Gaz. Nar.* 1895 nr 272. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 17 (1896). — J. Sedlaczkówna: S. Duchińska. Uwagi biograficzne. *Rocznik* (Sambor) 1895/96. — (Art. z okazji jubileuszu Duchińskiej): B. Korwin. *Wędrowiec* 1897 nr 51; Stef. Krz. (Krzywoszewski). *Kraj* 1897 nr 48; St. L. (Lam). *Kur. Codz.* 1897 nr 325; A. L. (Lange). *Głos* 1897 nr 49; *Bibl. Warsz.* 1897 t. 4; *Dzien. Chicagowski* 1897 nr 295; *Dzien. Pol.* 1897 nr 342; *Gaz. Lw.* 1897 nr 281; *Polak* (Kr.) 1897 nr 11; *Prawda* 1897 nr 49; *Tyg. Mód i Powieści* 1897 nr 51; *Wieczory Rodz.* 1897 nr 51; B. L. *Biesiada Lit.* 1898 nr 6; Szczęsna (J. z Cybulskich Bąkowska). *Bluszcz* 1898 nr 2; A. Pług (A. Pietkiewicz). *Bibl. Warsz.* 1898 t. 1. — Rozmaitości. *Przyj. Młodzieży* 1900 nr 7. — Pług i Pruszakowa. *Przegl. Polit. Społ. i Lit.* 1903 nr 254. —

Wspomnienia pozgonne w 1905: B. L. *Biesiada Lit.* nr 36; W. Bukowiński. *Prawda* nr 36; G. E. *Bulletin Polonais* 1905 nr 208; 1906 nr 210; S. Gębarski. *Przyj. Dzieci* nr 38; Nemo (M. Goldberg). *Kraj* nr 35; K. *Życie i Sztuka. Pismo dod. do Kraju* nr 33; B. Korwin: Ostatnia z entuzjastek, śp. S. Duchińska. *Dzien. dla Wszystkich* nr 183; Z. Kościesza. *Rola* nr 37; W. Marrené-Morzkowska. *Tyg. Ilustr.* nr 35; Y. (I. Matuszewski). *Wędrowiec* nr 35; Teresa Jadwiga (Papi): Z życia S. Duchińskiej. *Wieczory Rodz.* nr 40; W. Strzembosz: Nad grobem śp. S. Duchińskiej. *Słowo Pol.* nr 407; W. Strzembosz. *Kur. Warsz.* nr 236, 240; Wł. Tr. (Trąmpczyński). *Biesiada Lit.* nr 35; *Bibl. Warsz.* t. 3; *Bluszcz* nr 36-37; *Dzien. Pol.* nr 389 (wyd. popoł.); *Gaz. Nar.* nr 192; *Gaz. Pol.* nr 219; *Gaz. Warsz.* nr 180; *Kronika Rodz.* nr 35; *Książka* nr 9; *Kur. Lw.* nr 233; *Nowa Reforma* nr 192; *Szkoła*; *Tyg. Mód i Powieści* nr 35; *Wieczory Rodz.* nr 40. — J. T. K.: Drobne rysy. *Biesiada Lit.* 1906 nr 15-18. —

K.: Wtorki u pani Duchińskiej. *Dzien. Poz.* 1922 nr 283. — M. Godlewski: S. Duchińska w powstaniu styczniowym. *Bluszcz* 1939 nr 4. — A. Bar. *Pol. słownik biogr.* T. 5 (1939/46).

Twórczość

J. I. Kraszewski: (Pan deputat; Siostrzenica i ciotka. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1853 nr 82. — (Powieści naszych czasów. Rec.): J. R. S. *Gaz. Codz.* 1853 nr 107; T. (A. Tyszyński). *Bibl. Warsz.* 1853 t. 1; przedr. w: Pisma krytyczne. T. 1. Kr. 1904; K. Witte. *Gaz. Warsz.* 1853 nr 2. [Polemika: F. S. Dmochowski. *Gaz. Warsz.* 1853 nr 15]. — J. Bartoszewicz: Dowiadujemy się z Biblioteki... *Dzien. Warsz.* 1854 nr 183. — (Gawędy i powieści. Rec.): S. K. J. *Dzien. Warsz.* 1854 nr 54; *Kur. Warsz.* 1854 nr 49. — A. Pług (A. Pietkiewicz): (Dwa dwory. Rec.). *Gaz. Codz.* 1854 nr 270. — S. K. J.: (Powiśle. Rec.). *Dzien. Warsz.* 1854 nr 306. — (Zagroda wiejska. Rec.): A. Pług (A. Pietkiewicz). *Gaz. Codz.* 1854 nr 270; S. K. J. *Dzien. Warsz.* 1854 nr 125; W. Dawid: O poezji gawędowej. *Gaz. Warsz.* 1855 nr 12, 16. — (Powieści poetyczne. Rec.): K. W. (Witte). *Gaz. Warsz.* 1855 nr 257; *Przegl. Poz.* 1856

t. 22. — (Elżbieta Drużbacka. Rec.). *Przegl. Poz.* 1856 t. 22. — L. Siemieński: (F. G. Eichhoff: Obraz literatury średniowiecznych ludów. Rec.). *Czas. Dod. Mies.* 1856 t. 3. — L. Siemieński: Przegląd piśmiennictwa. *Czas. Dod. Mies.* 1856 t. 1. — (Kacper Miaskowski. Rec.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 89. — (Obrazki dramatyczne. Rec.): A. N. (Marcinkowski). *Gaz. Warsz.* 1857 nr 277; *Dzien. Lit.* 1857 nr 82-83; *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 260. — (Rozrywki dla młodocianego wieku. Rec.): *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 83, 87, 89; J. Bartoszewicz. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1859 nr 74, 80; P. J. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 3. — F. S. D. (Dmochowski): (R. Cumming: Latarnik z Bostonu. Rec.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1859 nr 16. — L. Siemieński: Znaczenie kobiet w literaturze i pochwała pani Pruszakowej. W: Kilka rysów z literatury i społeczeństwa od roku 1848-1858. T. 1. W-wa 1859 s. 241-263. —

W. Górski: (Maria Teresa w Węgrzech. Rec.). *Dzien. Powsz.* 1863 nr 33. — W. Górski: (Monbar, czyli Flibustierowie. Rec.). *Dzien. Warsz.* 1863 nr 33. — K. Wł. W. (Wójcicki): (Rozrywki dla młodocianego wieku. Rec.). *Tyg. Mód i Powieści* 1864 nr 22. — (Powieści dla młodzieży. Rec.): F. (F. Faleński). *Tyg. Ilustr.* 1866 nr 376; *Gaz. Warsz.* 1866 nr 235; *Tyg. Mód i Powieści* 1866 nr 46; K. Wł. W. (Wójcicki). *Bibl. Warsz.* 1867 t. 1. — Chm. (P. Chmielowski): (Nowe powieści dla dojrzalszej młodzieży. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1868 t. 1. — E. Hervet: Notice sur les travaux de Madame S. Duchińska. Paryż 1869. — L. (E. Lubowski): (J. Weilen: Rozamunda. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1872 t. 3. — (E. Manuel: Robotnicy. Rec. teatr.). *Wieniec* 1872 nr 25. — C. Pieniążek: O autorkach polskich, a w szczególności o S. Duchińskiej. Poz. 1872 s. 41-85. [Rec.: *Dzien. Mód i Powieści* 1872 nr 1]. — K. Kaszewski: (E. Manuel: Nieobecny. Rec.). *Tyg. Ilustr.* 1874 nr 363. — (sk): Raperswil. *Dzien. Poz.* 1872 nr 279. (Tu E. Manuel: Nieobecny. Rec.). —

M. G. (Gawalewicz): Nasze autorki. *Tyg. Powsz.* 1884 nr 20-21. — M. Ilnicka: Seweryna Duchińska. *Bluszcz* 1884 nr 27-28. — W. Nowicki: (Rozrywki dla młodocianego wieku. Rec.). *Kłosy* 1884 nr 1016. — Odczyt pani S. Duchińskiej w Paryżu. *Kur. Pol. w Paryżu* 1885 nr 34. — M. Szeliga: Seweryna Duchińska. *Świt* 1886 nr 129. — Z. Hordyński: (Wspomnienia z życia Marii ... Wirtemberskiej. Rec.). *Kwart. Hist.* 1887. — F. Konarski: (Listy z Paryża. Rec.). *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza.* R. 3 (1889). — (Pisma. Rec.): *Przegl. Polit., Spol. i Lit.* 1892 nr 244; Aleksander P.: *Przegl. Powsz.* 1893 t. 39; N. (K. Morawska). *Przegl. Pol.* 1892/93 t. 4; F. R. (Rawita-Gawroński). *Przew. Nauk. i Lit.* 1893; G. Kohn. *Rocznik* (Sambor) 1893/94. — (Wspomnienia z 29-letniego pożycia z mężem moim. Rec.): H. Merzbach. *Dzien. Poz.* 1894 nr 164; S. Schnür-Pepłowski. *Kwart. Hist.* 1897. — Kronika literacka. O Kochanowskim. *Kraj* 1896 nr 4. — G. Kohn: (Z tułactwa. Rec.). *Rocznik* (Sambor) 1897/98. — S. Nałęcz-Ostrowski: Ideały niewieście poetek polskich. Studium etyczno-literackie. *Bluszcz* 1898 nr 21. — M. Rolle: (Ewunia. Rec.). *Przegl. Lit.* 1898 nr 16/17. — (Antologia poezji francuskiej. Rec.): H. C. *Tyg. Mód i Powieści* 1899 nr 15; P. Chmielowski. *Kur. Codz.* 1900 nr 78. — W. Hahn: Latarnik Henryka Sienkiewicza i S. Duchińskiej. *Tydzień* 1905 nr 8-10; toż *Zgoda* (Chicago) 1905 nr 13. — R.: Z szeregów naszych autorek. *Tyg. Mód i Powieści* 1910 nr 1. —

J. Hulewicz: Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w wieku XIX. Kr. 1939. — I. Csapláros: Literatura węgierska w Polsce (1830-1918). *Przegl. Hum.* 1958 nr 3. — Z. Żydanowicz: Recepcja „Legendy wieków" w Polsce. *Przegl. Hum.* 1959 nr 5. — T. Gospodarek: Parafraza poetycka S. Duchińskiej pt. „Za Głogów Psie-Pole". *Acta Universitatis Wratislaviensis* nr 1. *Prace Lit.* III. Wr. 1962.

DUCHIŃSKI FRANCISZEK HENRYK (1816–1893)

Pseud.: Kijowianin.

P u b l i c y s t a, h i s t o r y k.

Ur. w 1816 na Ukrainie; syn Franciszka i Zofii z Bojarskich. Pochodził z zubożałej rodziny szlacheckiej. Uczył się w szkole w Krzywojezierzu koło Bałty za Koniecpolem, później u karmelitów w Berdyczowie, a od 1828 w gimnazjum bazylianów w Humaniu. W 1833 objął posadę nauczyciela prywatnego u Anieli z Morzkowskich Radziwiłłowej, później był korepetytorem przy gimnazjum w Niemirowie. Tam w 1834 zło-

żył egzamin na nauczyciela prywatnego, po czym zamieszkał w Kijowie, gdzie podobno uczęszczał na uniwersytet. Prowadził działalność agitacyjną pracując w polsko-ruskich kółkach konspiracyjnych. Tropiony przez policję carską zbiegł w 1846 do Odessy, a stamtąd przez Konstantynopol, Ateny, Maltę, Neapol, Rzym i Genuę przybył do Paryża. W 1848 wyjechał do Włoch jako uczestnik legionu Władysława Zamoyskiego. Z jego inicjatywy powstało w Turynie Stowarzyszenie Italo-Słowiańskie (Società per l'Allianza Italo-Slava). W 1849 udał się do Turcji jako agent dyplomatyczny Adama Czartoryskiego. Współpracował tu z Michałem Czajkowskim i Ludwikiem Lenoir-Zwierkowskim. W Turcji przebywał osiem lat. Podczas wojny krymskiej był przez pewien czas dozorcą robotników cywilnych na Krymie. Około 1856 przebywał w Anglii, później wyjechał do Paryża. Tu był członkiem kilku towarzystw naukowych. Należał do towarzystwa antropologicznego, geograficznego i „azjatyckiego" oraz był wiceprezesem Towarzystwa Etnograficznego. W 1861 redagował *Revue historique, etnographique et statistique de la Pologne et de la Russie*, ponadto wykładał historię w szkole polskiej na Montparnasse. W 1864 ożenił się z Seweryną z Żochowskich Pruszakową. W 1872-1875 przebywał w Szwajcarii, gdzie był kustoszem Muzeum w Raperswilu. W Zurychu miał wiele odczytów. Dwukrotnie jeździł do Galicji w celu uzyskania katedry etnografii i historii na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1875 założył w Krakowie wspólnie z Witoldem Lityńskim *Przegląd Poświęcony Etnografii, Historii i Literaturze Polski i Krajów Ościennych*. W roku następnym wrócił na stałe do Paryża. W 1877 jeszcze raz odwiedził Galicję w poszukiwaniu eksponatów polskich na powszechną wystawę etnograficzną w Paryżu. W 1885 obchodził jubileusz 50-lecia pracy naukowej. Zmarł 13 lipca 1893 w Paryżu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Les Moscovites Grands-Russes d'après leur origine, éléments et tendances... avec remarques et carte. *Journal de Constantinople* 1854; odb. Konstantynopol 1854. Wyd. nast.: Paryż 1854.

2. La Moscovie et la Pologne. *Journal de Constantinople* 1855; odb. Konstantynopol 1855.

3. Polacy w Turcji. Londyn 1856.

4. Zasady dziejów Polski i innych krajów słowiańskich. Cz. 1-3. Paryż 1858-1861.

Cz. 2 i 3 pt. Zasady dziejów Polski, innych krajów słowiańskich i Moskwy.

5. Odezwa do ziomków. Paryż 1861.

6. Pomnik nowogrodzki. Periodyczne wyjaśnienia projektu rządu moskiewskiego, aby uroczyście obchodzić w następnym 1862 roku, jakoby tysiącletnią rocznicę założenia Państwa Moskiewskiego w Nowogrodzie ... Paryż 1861.

7. Le monument de Novogrod, études sur les peuples indo-européens et touraniens et en particulier sur les Slaves et les Moscovites. Paryż 1862.

8. Do Rządu Narodowego Powstańczego od będącego obecnie na służbie krajowej w Paryżu. Paryż 1863.

9. Odezwa do ziomków Kijowianina... Paryż 1863.

10. Pierwsze fundamenta do historii kościoła polskiego i kościoła moskiewskiego. Paryż 1863.

Utwór nie dokończony.

11. Łzy króla Jana III za Smoleńskiem, Kijowem, Czernichowem... Paryż 1883.

12. Drugi mój 25-letni jubileusz, niektóre szczegóły z pierwszego z 1860. Paryż 1885.

13. Galeria obrazów polskich. Oddział pierwszy. Paryż b. r.

Artykuły i rozprawy ogł. w czasopismach: *Gaz. Codz.* (1861), *Il Corriere Mercantile* (1848), *Journal de Constantinople* (1845-1855), *La Pologne* (1848), *Przegl. Poświęcony Etnografii, Historii i Literaturze Polski i Krajów Ościennych* (red. 1875), *Revue historique, etnographique et statistique de la Pologne et de la Russie* (red. 1861), *Trzeci Maj* (1847-1848).

Wydania zbiorowe

Pisma. T. 1-3. (Z przedmową S. Grabskiego). Raperswil 1901-1904.

Zawartość: t. 1: O stosunkach Rusi z Polską i Moskwą zwaną dzisiaj Rosją; Twórczość poz. 4 cz. 1; t. 2: poz. 4 cz. 2-3; t. 3: Pierwotne dzieje Polski; poz. 10, 6, 13, 9, 3, 8.

Listy

1. Do W. A. Maciejowskiego 5 listów z 1859-1860; do K. W. Wójcickiego z 1864. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

2. List S. i F. Duchińskich do W. Pola z 27 grudnia 1866. Ogł. W. Floryan: Z autografów Wincentego Pola. *Pam. Lit.* R. 35 (1938) s. 251-255.

5. Do S. Buszczyńskiego 4 listy z 1867--1872 i 10 listów z 1873-1875. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2064 t. 1-2.

4. Do T. Lenartowicza z 1873. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2028 t. 2.

5. Do E. Decroix z 12 kwietnia 1885. Ogł. *Kur. Pol. w Paryżu* 1885 nr 34.

6. Do D. Zaleskiego z 1886; do niewiadomej osoby z 1892. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2026.

7. Do J. Łosia z 1887. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2285.

Bibliografię prac z zakresu historii i etnografii podaje Estr. I, 421; VI, 175; (1881-1900) I, 331.

OPRACOWANIA

D.: Nowe poglądy na dzieje polskie. *Dzien. Lit.* 1860 nr 6-9. — B. Trentowski: Trzy skazówki dążeń i usiłowań moich w Paryżu. Paryż 1860 s. 13-15. — J. Bartoszewicz. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 7 (1861). — Duchiński o pomniku nowogrodzkim. *Dzien. Lit.* 1861 nr 77-83. — H. Choński: Z powodu prelekcji p. Duchińskiego. *Czas* 1862 nr 100. — Druga prelekcja profesora Duchińskiego z 2 marca 1862 r. *Czas* 1862 nr 82-85. — Odczyty historyczne F. H. Duchińskiego. *Czas* 1862 nr 11. — Pomnik nowogrodzki. 17 prelekcja profesora Duchińskiego. *Czas* 1862 nr 157--159, 161-163. — Prelekcje p. Duchińskiego i ogólny charakter jego wykładu. *Czas* 1862 nr 60-62. — M. Dzikowski: Kilka uwag nad systemem historycznym p. Duchińskiego. *Pismo zbior.* Z. 1. Bendlikon 1865. — Prof. Duchiński we Włoszech. *Dzien. Lit.* 1869 nr 29. — F. H. Duchiński. *Szkice Społ. i Lit.* 1875 nr 1, 3-5. — Główne zasady historiozofii prof. Duchińskiego. *Przegl. Poświęcony Etnografii* ... 1875 nr 1. — Jeszcze kilka uwag o skutkach stanowiska, jakie C.-K. Akademia Umiejętności w Krakowie zajęła wobec prof. Duchińskiego. Tamże nr 3. — J. Żuliński: Pol i Duchiński. *Sobótka. Księga zbior. ... S. Goszczyńskiego.* Lw. 1875. — W. Nałkowski: O geograficznych błędach, na których opierają się historiozoficzne poglądy prof. Duchińskiego. W-wa 1881. —

Wieniec jubileuszowy na uczczenie 50-letniej działalności F. H. Duchińskiego. Kr. 1885. (Tu m. in.: A. Mch.: O wykładzie Duchińskiego historii Polski; S. Buszczyński: Słówko o przeciwnikach Duchińskiego; Dr M...: Znaczenie i wpływ badań historycznych Duchińskiego; A. G. (Giller): Castelar i Duchiński; A. G. (Giller): Moskiewskie pismo F. H. Duchińskiego; F. Lewicki: Nasz jubilat. (Szkic biograficzny); F. Lewicki: Znaczenie jubileuszu F. H. Duchińskiego). — A. Giller: Franciszek H. Duchiński. *Ognisko Dom.* 1885 nr 51-53. — A. Giller: O życiu i pracach F. H. Duchińskiego. Lw. 1885. [Rec.: F. Lewicki: Jubileusz doniosły. *Gaz. Nar.* 1885 nr 149]. — Jubileusz F. H. Duchińskiego. *Kur. Pol. w Paryżu* 1885 nr 33. — 50-letni jubileusz F. H. Duchińskiego, Kijowianina. *Gaz. Nar.* 1885 nr 85. — Dr T. Ż. (Żuliński): Franciszek H. Duchiński. *Ognisko Dom.* 1885 nr 25-27. — J. Baudouin de Courtenay: Z powodu jubileuszu prof. Duchińskiego. Kr. 1886. —

Srebrne wesele Duchińskich. *Kur. Pol.* 1889 nr 88. — F. Swojak: Obrona Duchińskiego. *Warta* 1890 nr 621. — Nekrologi: *Dzien. Pol.* 1893 nr 199; *Gaz. Lw.* 1893 nr 164; *Wolne Pol. Słowo* (Genewa) 1893 nr 141. — S. Duchińska: Wspomnienia z 29-letniego pożycia z mężem moim 1864-1893. Paryż 1894. — *. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 17 (1896). — Tad. Smol.: (Pisma. Rec.). *Krytyka* 1904. — M. Dubiecki: Młodzież polska na uniwersytecie kijowskim przed rokiem 1863. Kijów 1909. — T. T. Jeż (Z. Miłkowski): Od kolebki przez życie. Wspomnienia. T. 1-3. Powst. przed 1909. Wyd. A. Lewak. Kr. 1936--1937. —

A. Lewak: Dzieje emigracji polskiej w Turcji. W-wa 1935. — M. Handelsman: Ukraińska polityka ks. Adama Czartoryskiego przed wojną krymską. W-wa 1937. [Rec.: D. Doroszenko. *Przegl. Współcz.* 1939 t. 68 nr 201]. — M. Czapska. *Pol. słownik biogr.* T. 5 (1939/46). — M. Handelsman: Adam Czartoryski. T. 2-3. W-wa 1949-1950. — J. Reychman: Z dziejów polsko-tureckich stosunków literackich, naukowych i artystycznych. *Przegl. Hum.* 1961 nr 1.

DUTKIEWICZ WALENTY (1798–1882)

Krypt.: W. D.

P r a w n i k.

Ur. 5 lutego 1798 w Iłkowie, pow. bocheński w Małopolsce; syn Tomasza i Katarzyny z Frankowskich. Uczył się w Jarosławiu i Przemyślu. Maturę uzyskał w 1819 w Warszawie u pijarów na Żoliborzu. Studiował na wydziale prawa i administracji Uniwersytetu Warszawskiego. W 1822 uzyskał stopień magistra i został aplikantem sądowym w Warszawie. Od 1825 był pisarzem sądu policji poprawczej w Białej Radziwiłłowskiej, następnie awansował na asesora, później na pisarza trybunału cywilnego w Suwałkach. W 1835 został w Warszawie pisarzem trybunału, a w 1838 pisarzem sądu apelacyjnego. W 1840-1845 był nauczycielem prawa i procedury cywilnej w tzw. klasach prawnych przy Gimnazjum Gubernialnym w Warszawie. W 1842 był pisarzem IX Departamentu Rządzącego Senatu, a w 1843-1858 pomocnikiem naczelnego prokuratora Pawliszczewa. W 1847-1858 był członkiem Komisji do przejrzenia projektów kodyfikacyjnych prawa cywilnego dla Królestwa Polskiego. W 1858 został członkiem senatu i Najwyższej Komisji Egzaminacyjnej; w 1861-1867 był przewodniczącym Wydziału Prawodawczego Rady Stanu. Po otwarciu Szkoły Głównej Warszawskiej w 1862 został powołany na profesora zwyczajnego prawa cywilnego obowiązującego i dawnego prawa polskiego na Wydziale Prawa i Administracji. W 1863-1867 sprawował godność dziekana tegoż Wydziału; w 1865 został członkiem Rady Wychowania. Zmarł w Warszawie 21 kwietnia 1882.

TWÓRCZOŚĆ

1. Prawo hipoteczne w Królestwie Polskim. W-wa 1850. Wyd. nast.: oprac. Z. Frenk. W-wa 1936.

P r z e k ł. r o s.: Polskoje ipotiecznoje prawo. Petersb. 1888.

2. Słowo o Tadeuszu Czackim. W-wa 1861. (Druk ulotny).

3. O prawach wierzycieli do spadku po dłużniku pozostałego i związanych materiach podzielności i niepodzielności zobowiązań. W-wa 1862.

4. Program do egzaminu z historii praw, które w Polsce przed wprowadzeniem kodeksu Napoleona obowiązywały. Z. 1-4. W-wa 1863-1869; toż pt. Prawa cywilne, jakie w Polsce od roku 1347 do wprowadzenia kodeksu Napoleona obowiązywały. Napisane jako program do egzaminu z historii tegoż prawa. W-wa 1869.

5. Spostrzeżenia nad Historią prawodawstw słowiańskich przez W. Maciejowskiego wydaną w latach 1832, 1835. W-wa 1870.

6. Uwagi nad dziełem Prawo polskie prywatne przez P. Burzyńskiego. W-wa 1873 *Bibl. Umiejętności Prawnych* S. I nr 1.

7. O znaczeniu jurysprudencji. W-wa 1875 *Bibl. Umiejętności Prawnych* S. II (z. 6) nr 15.

8. O mniemanym prawie zwyczajowym w Polsce. W-wa 1876 *Bibl. Umiejętności Prawnych* S. II (z. 35) nr 25.

9. Słowo o stosunkach majątkowych między małżonkami i o prawie zwyczajowym polskim. W-wa 1877.

Artykuły ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bibl. Warsz.* (tu m. in.: O procentach, o karze umownej i o zastawach antychretycznych. 1841 t. 1-2; Uwagi nad rozbiorem krytycznym dzieła pt. Prawo hipoteczne w Królestwie Polskim. 1852 t. 1), *Pismo zbior.* J. Ohryzki. T. 1. Petersb. 1859 (tu: O powadze wyroków i ich wpływie na wyrokowanie w innych sprawach, czyli o powadze prejudykatów w Królestwie Polskim).

P r a c e e d y t o r s k i e

Zbiór praw sądowych przez eks-kanclerza Andrzeja Zamoyskiego ułożony i w roku 1778 drukiem ogłoszony, a teraz przedrukowany z domieszczeniem źródeł i uwag tak prawoznawczych, jak i prawodawczych. W-wa 1874.

L i s t y

Do L. Potockiego z 1845. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

OPRACOWANIA

A. Heylman: Pogląd na opinię p. Dutkiewicza co do teorii ostrzeżeń hipotecznych. *Bibl. Warsz.* 1851 t. 1. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 7 (1861). — A. Niemirowski: W. Dutkiewicz. *Tyg. Powsz.* 1881 nr 40. — S. Bełza: W. Dutkiewicz. *Tyg. Ilustr.* 1882 nr 332. — S. K. (Krzemiński): W. Dutkiewicz. *Bluszcz* 1882 nr 19. — S. Krzemiński: W. Dutkiewicz. *Kłosy* 1882 nr 879-881. — S. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 17 (1896). — J. Bieliński: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816-1831). T. 2. W-wa 1911. — S. Borowski. *Pol. słownik biogr.* T. 6 (1948).

DZIAŁYŃSKI ADAM TYTUS (1796–1861)

Wydawca źródeł historycznych.

Ur. 24 grudnia 1896 w Poznaniu, w rodzinie hrabiowskiej. Był synem Ksawerego, senatora wojewody Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego, i Justyny z Dzieduszyckich. Uczył się w domu pod kierunkiem księdza Jakuba Miszewskiego, następnie w 1807 w Berlinie i w 1808-1812 w Paryżu, gdzie specjalizował się w językach klasycznych. W 1813-1815 ukończył szkołę politechniczną w Pradze. Po powrocie do kraju rozpoczął systematyczną pracę nad gromadzeniem polskich zabytków kulturalnych i w tych celach odbył w 1817-1823 szereg podróży po kraju i za granicą. Był w Szwecji, Danii, Czechosłowacji, Niemczech i Francji. W 1825 ożenił się z Celestyną Zamoyską, a w roku następnym odziedziczył rozległe dobra kórnickie. W 1829 został członkiem Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Za czynny udział w powstaniu listopadowym rząd rosyjski skazał go zaocznie na karę śmierci, a rząd pruski pozbawił go majątku okładając dobra sekwestrem. Mieszkał początkowo w Krakowie i u krewnych w Wysocku i Zarzeczu. Na dłużej osiadł w Oleszycach pod Jarosławiem, posiadłości żony. Zniósł w tych dobrach pańszczyznę. W 1838, w wyniku kilkuletniego procesu z rządem pruskim, uzyskał zniesienie sekwestru. W 1841 był posłem na sejm prowincjonalny Księstwa Poznańskiego. Na stałe osiedlił się w Wielkopolsce w 1842. Mieszkał na przemian w Kórniku lub w swym pałacu w Poznaniu. W 1843 i w 1845 był ponownie posłem na sejmy prowincjonalne Księstwa Poznańskiego. Wziął udział w rewolucji 1848, za co ukarano go miesięcznym aresztem w twierdzy poznańskiej. Był jednym z założycieli Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu i jego prezesem od 1858. W 1859-1861 był kilkakrotnie posłem do sejmu pruskiego. Zajmował się czynnie sprawami rozwoju polskiego rzemiosła i przemysłu. Był członkiem Towarzystwa Rękodzielników, jednym z założycieli Towarzystwa Przemysłowego i Towarzystwa Pomocy Naukowej. Jemu zawdzięczamy założenie Biblioteki Kórnickiej. Zmarł w Poznaniu w nocy 11/12 kwietnia 1861.

TWÓRCZOŚĆ

1. Żywot Jaśnie Oświeconego Księcia Bogusława Radziwiłła. (Wyd. A. Popliński). Poz. 1840.

2. Offener Brief des Abgeordneten Grafen... an den Abgeordneten Freiherrn v. Vincke (Hagen) Hochwohlgeboren. Berlin 1859.

Prace edytorskie

1. J. Kiliński: (Pamiętniki). Nieszczęśliwy i smutny dla mnie przypadek dostania się w niewolę pruską r. 1794. Brzeg (na Śląsku) 1828.

2. W. Jastrzębowski: Description en usage du sciagraphe astronomique, instrument propre au trace de cadrans solaires et à la solution d'un grand nombre de problèmes astronomiques. Paryż 1829.

3. Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529. Tudzież rozprawy sejmowe o tychże prawach od roku 1544 do roku 1563. (Przekł. L. Rogalskiego). Poz. 1841.

4. Ł. Górnicki: Droga do zupełnej wolności. (Pierwodruk: Elbląg 1650). Berlin 1852.

5. Liber geneseos illustris familiae Schidloviciae 1531. Poz. 1852.

6. Acta Tomiciana - Epistolae. Legationes. Responsa. Actiones. Res gestae serenissimi principis Sigismundi, ejus nominis primi, regis Poloniae.... Per S. Górski, cracov. et plocen. canonicum, ejusdem Petri Tomicii, post, serenissime Bonae Sfforciae, Reginae Poloniae, secretarium, collectae, et in tomos 27 digestae. T. 1-8. Poz. 1852-1860.

7. A. Zbylitowski: Żywot szlachcica we wsi. W Krakowie roku Pańskiego 1597. Powtórne wyd. z polecenia księcia Z. Czartoryskiego. Poz. 1853.

8. S. Orzechowski: Annales. Secundum codicem Gymn. R. Thorunensis. Adjunximus vitam Petri Kmithae. Poz. 1854.

9. J. Orzelski: Annales domus Orzelsciae... Anno Domini 1611. Poz. 1854.

10. Lites ac Res gestae inter Polonos Ordinemque Cruciferorum... Cracoviae 1479. T. 1-3. Poz. 1855-1856.

11. Źródłopisma do dziejów unii Korony Polskiej i W. X. Litewskiego. Cz. 2-3. Poz. 1856.

Cz. 1 nie ukazała się.

12. Zabytek dawnej mowy polskiej. Poz. 1857.

Zawartość: Kazania polskie z XV i XVI w.; Psalm 136 (137) Super flumina Babylonis w różnych przekładach zestawiony.

13. Ł. Górnicki: Raczył... (Pierwodruk Kr. 1598). Podobizna autografu. Paryż 1859.

14. S. Orzechowski: Policja Królestwa Polskiego na kształt Arystotelesowych polityk wypisana i na świat dla dobra pospolitego trzema księgami wydana. Poz. 1859.

15. J. Przyłuski: Ustawy prawa polskiego najpotrzebniejsze... krótko z łacińskich wybrane, na polski język dla wszelkiego człowieka, a prawo wiedzieć potrzebującego przełożone, roku Pańskiego 1563. Paryż 1860.

16. Collectanea vitam resque gestas Joannis Zamoyscii magni cancelarii et summi ducis Reipublicae Polonae illustrantia. Poz. 1861.

17. M. Rej: Przęsło ze Zwierzyńca. Poz. 1884.

Przedruk z dodatkami i zmianami drugiego rozdziału Zwierzyńca, przygotowanego do druku przez T. Działyńskiego, a wyd. przez Z. Celichowskiego.

Listy i materiały

1. Do W. Hanki 2 listy z 1828. Ogł. E. Jelínek: Dwa listy T. hr. Działyńskiego do Wacława Hanki. (Przyczynek do historii Biblioteki Kórnickiej). *Świat* 1894 nr 6; odb. Kr. 1894.

2. Do J. Lelewela 7 listów z 1828-1830. Ogł. Z. Celichowski: Korespondencja Joachima Lelewela z T. hr. Działyńskim. Poz. 1884.

3. Do J. Skrzyneckiego z 1831. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2408.

4. Brulion listu do księcia A. Czartoryskiego z 1848; do F. Wężyka z 14 stycznia 1858; do J. N. Bielińskiego z 8 lutego 1858. Ogł. S. Bodniak: Kilka dokumentów do charakterystyki T. Działyńskiego. *Pam. Bibl. Kórn.* 1929 z. 1.

5. Wyjątki z materiałów pośmiertnych: Uwagi nad artykułem o naszych stronnictwach, umieszczonym w nrze 14 Nowej Polski; Do szanownych wyborców moich!; Projekt do dzieła o teraźniejszym stanie włościan w rozmaitych prowincjach Polski; Szanowni Rodacy (odezwa w sprawie popierania przemysłu rodzimego). Ogł. S. Bodniak, jw. poz. 4.

OPRACOWANIA

Enc. powsz. Orgelbranda. T. 7 (1861). — Nekrologi. Hr. Tytus Działyński. *Przegl. Poz.* 1861 t. 31. — W. NIEGOLEWSKI: Mowa pochwalna. *Warta* 1861 nr 569-572. — Nekrologi. Wspomnienia o śp. T. hr. Działyńskim. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 3 (1865). — T. ŻYCHLIŃSKI: Złota księga szlachty polskiej. R. 3. Poz. 1881. — M. MOTTY: Przechadzki po mieście. Cz. 1. Poz. 1888; wyd. nowe oprac. Z. Grot. W-wa 1957. — *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 18 (1896). — S. BODNIAK: Tytus Działyński. *Pam. Bibl. Kórn.* 1929 z. 1; drugie wyd. przygotowała do druku J. Łuczakowa. *Wybitni Wielkopolanie XIX wieku.* Poz. 1959. — A. WOJTKOWSKI: Działyński Tytus. W: Bibliografia historii Wielkopolski. T. 1. Poz. 1938. — S. BODNIAK *Pol. słownik biogr.* T. 6 (1946). — Z. GROT. Hipolit Cegielski. Poz. 1947. — M. HANDELSMAN: Adam Czartoryski. T. 3. W-wa 1950. — S. ŚWIERZEWSKI: Kórnik i jego fundator. *Wiedza i Życie* 1960 nr 8.

DZIEDUSZYCKI MAURYCY (1813–1877)

Pseud. i krypt.: M. D.; M. Dz..........; M. HR. D; M. J. A. RYCHCICKI.

Historyk, publicysta.

Ur. 10 lutego 1813 w Rychcicach, pow. samborski, w rodzinie hrabiowskiej. Był synem Ludwika, szambelana austriackiego i porucznika inżynierii wojskowej, oraz Domiceli z Bielskich. Lata dziecinne spędził w Rychcicach, Zahajpolu w powiecie kołomyjskim i Medowie w powiecie brzeżańskim. W 1828-1832 uczył się w Drohobyczu u bazylianów oraz w Czerniowcach i w Tarnopolu u jezuitów. W 1832-1836 uczęszczał na wydział prawny Uniwersytetu Lwowskiego. W czasie studiów zbliżył się do Wincentego Pola i Józefa Borkowskiego. Po ukończeniu prawa został urzędnikiem namiestnictwa galicyjskiego. W 1840 ożenił się z Karoliną Zagórską. W 1847 został członkiem Stanów Galicyjskich. Od 1851 był zastępcą kuratora, później kuratorem Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich. Do współpracy powołał Augusta Bielowskiego, Karola Szajnochę i później Ksawerego Godebskiego. Podjął drugie wydanie *Słownika* Lindego, nakazał inwentaryzację zbiorów muzealnych i rozpoczął zabiegi o drukowanie podręczników szkolnych. W 1854 ożenił się z Natalią Rudnicką. W tymże roku otrzymał tytuł radcy namiestnictwa, a w 1855 tytuł szambelana. W 1856 założył we Lwowie pierwszy w kraju zakład karno-poprawczy dla kobiet. W 1857 został członkiem korespondentem Krakowskiego Towarzystwa Naukowego, w dwa lata później członkiem honorowym sekcji historyczno-statystycznej Morawsko-Śląskiego Towarzystwa dla Podniesienia Rolnictwa. W 1876 był posłem do sejmu galicyjskiego. Zmarł we Lwowie 22 kwietnia 1877.

TWÓRCZOŚĆ

1. Krótki rys dziejów i spraw lisowczyków. *Bibl. Nauk. Zakładu im. Ossol.* 1842 t. 3 - 1844 t. 12; wyd. osob. t. 1-2. Lw. 1843-1844.

2. Wspomnienie pośmiertne hr. Wł. Tarnowskiego. Lw. 1844.

3. Listy o konstytucji. Z. 1-2. (Lw. 1848. Druk ulotny).

4. Piotr Skarga i jego wiek przez M. J. A. Rychcickiego. Kr. 1850. Wyd. nast.: wyd. 2 przejrzane i znacznie powiększone. T. 1-2. Kr. 1868-1869.

5. Zbigniew Oleśnicki przez autora dzieła „Piotr Skarga i jego wiek". T. 1-2. Kr. 1853-1854.

6. Krótki rys życia Kazimierza Badeniego. Kr. 1854.

7. Żywot Wacława Hieronima Sierakowskiego, arcybiskupa lwowskiego. *Dod. Tyg. Gaz. Lw.* 1858 nr 2-51 (z przerwami); wyd. osob. Kr. 1868.

8. Dążności moralne teatru. Lw. 1859.

9. Co się komu należy. Słowo o p. Kornelu Ujejskim i o p. Wincentym Polu. Lw. 1860.

10. Kronika domowa Dzieduszyckich. Odbita w dwustu egzemplarzach nakładem familii dla własnego użytku. Lw. 1865. (Tu autobiografia).

11. Święty Stanisław, biskup krakowski, wobec dzisiejszej dziejowej krytyki. Lw. 1865.

12. Ojczyzna. Lw. 1867.

13. Powieść z dawnych czasów. Lw. 1868.

14. Przegląd dziejów polskich. *Lech. Kalendarz na r. 1871 i 1872.* (Lw. 1870); wyd. osob. pt. Pieśń o dziejach polskich. Poz. 1873.

15. Wybór posła. Komedia w 1 akcie. Wyst. Kr. 1871.

Inny tyt.: Mandat poselski.

16. Wyrobienie i ustalenie urzędowego polskiego stylu. (Lw. 1871).

Jako tytuł podany jest nadpis pierwszego rozdziału. Całość zawiera pięć rozdziałów obejmujących również słownik germanizmów z tekstem niemieckim.

17. Kościół katedralny lwowski obrządku łacińskiego pod wezwaniem Wniebowzięcia Najśw. Panny. Lw. 1872.

18. Studium o papieżach. *Przegl. Lw.* 1872 t. 4; wyd. osob. Lw. 1872.

19. Dni, nocy, godziny. *Przegl. Lw.* 1874 t. 8 z. 15-18; odb. Lw. 1874.

20. Rys dziejów kościoła katolickiego w Szwecji. *Pam. AU* 1874 t. 1 - 1875 t. 2; wyd. osob. Kr. 1875.

21. Nieprzeliczeni. Studium psychologiczne. *Przew. Nauk. i Lit.* 1877 t. 1-2; wyd. osob. Lw. 1877.

22. Wincenty Pol. (Życiorys). W: W. Pol: Dzieła wierszem i prozą. T. 8. Lw. 1877.

Ponadto rozprawy historyczne i publicystyczne oraz drobne wiersze satyryczne.

Artykuły, drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bibl. Nauk. Zakładu im. Ossol.* (1842-1844), *Bibl. Ossol.* (1862-1868), *Czas* (tu m. in.: Czterej poeci Italii. 1870 nr 64; Ciekawa jedna awantura. 1870 nr 262; Nożyczki. 1871 nr 277; Sroga istota. 1871 nr 286; Postęp. 1872 nr 3; Nowy dziennik. 1872 nr 15), *Czas. Dod. Mies.* (tu: Opinia publiczna. 1856 t. 2; Szachy w Polszcze. 1856 t. 3; Pojedynki. 1857 t. 7; Kalejdoskop, czyli dramat na Łysej Górze. 1857 t. 7; Rzut oka na stan religijno-obyczajowy Polski w ośmnastym wieku. 1857 t. 8), *Dod. Tyg. Gaz. Lw.* (1858), *Dzien. Lit.* (tu: Zbiory numizmatyczne we Lwowie. 1852 nr 22-25; Dar p. Kühnla. 1868 nr 23), J. Jaworskiego *Kalendarz ilustr.* (1874, 1876-1877), *Kronika Rodz.* (1876), *Lech. Kalendarz na r. 1871 i 1872.* Lw. 1870, *Pam. AU* (1874-1875), *Przegl. Lw.* (1871--1877; tu m. in.: Ballada Mickiewicza o „zaklętym młodzieńcu". 1871 t. 1), *Przew. Nauk. i Lit.* (1869-1877; tu m. in.: Dwie polityczne unie. 1873 t. 1-2; Spiż. 1876 t. 1-2), *Przyj. Ludu* (tu m. in.: Tadeusz Dzieduszycki i początki konfederacji barskiej. 1843 nr 29-30), *Telegraf* (1853?; tu m. in.: Oda do mostku nad Pełtwią; Język polski, język galicyjski), *Unia* (Lw.; 1871), *Wieniec. Pismo zbior. ofiarowane S. Jachowiczowi.* T. 3. W-wa 1858 (tu: Galeria konkurentów).

Przekłady

1. Hymn o Św. Krzyżu, śpiewany przy nabożeństwie wielkopiątkowym, przełożył ze mszału M. D. Lw. 1854.

2. Horacy: Do Augusta. Ks. IV Oda 4. *Kronika Rodz.* 1876 nr 23.

Listy

1. Do J. I. Kraszewskiego z 1844. Autograf Bibl. Jagiel. sygn. 6464.

2. Do K. Antoniewicza z 1850. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1850.

3. Do W. Wielogłowskiego 14 listów z 1850-1859. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1823.

4. Do J. Skrzyneckiego z 1853. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2408.

5. Do Biblioteki Warszawskiej z 1860; do A. Wagi z 1866. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

6. Do A. E. Odyńca z 1871. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1352.

7. Do A. E. Koźmiana 4 listy z 1872--1876. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2210 t. 2.

8. Do J. Majera z 1873. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2020.

9. Do T. Lenartowicza z 1876. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2028.

10. Do S. Tomkowicza b. d. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1979.

Sprawozdania z czynności Zakładu Naukowego im. Ossolińskich z 1857--1860, zob. Estr. I, 436; VI, 181.

Bibliografię podaje *Roczn. Zarządu AU* Kr. 1874 s. 36-39.

OPRACOWANIA

Biografia

W. Pol: Ostatnie wspominki. Powst. 1855. Wyd. w: Pamiętniki. Oprac. K Lewicki. Kr. 1960. — C. Biernacki *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 7 (1861). — Odyniec, Maurycy Dzieduszycki, Bartels w Krakowie. *Przegl. Lw.* 1875 t. 10. — Nekrologi w 1877: B. K. *Przegl. Lw.* t. 13; K. Kantecki. *Tyg. Ilustr.* nr 72-74; N. E. R. *Kłosy* nr 625; L. Siemieński. *Kronika Rodz.* nr 11; J. Szujski. *Przegl. Pol.* t. 4; przedr. w: Dzieła. Wyd. zbior. S. I t. 7. Kr. 1889; W. Zawadzki. *Bibl. Warsz.* t. 3; *Bibl. Warsz.* t. 2; *Chata* nr 9; *Czas* nr 93; *Gaz. Nar.* nr 96; *Niwa* t. 11; *Szkoła*; *Wiek* nr 90. — S. Załęski: Mowa żałobna na pogrzebie śp. M. hr. Dzieduszyckiego. Lw. 1877 (*Dod.* do *Przegl. Lw.* z. 9). — E. S. Świeżawski: Maurycy hr. Dzieduszycki. *Złota przędza.* T. 3. W-wa 1886. — W. Kętrzyński: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Lw. 1894. — A. Bełcikowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 18 (1896). — L. Dębicki: Portrety i sylwetki z XIX stulecia. Seria. II. T. 1. Kr. 1906. — W. Hahn: Dzieduszycki hr. Maurycy (Rychcicki M. J. A.). *Sto lat myśli pol.* T. 6 (1911). — B. Gubrynowicz: Biograf Skargi. *Kronika Powsz.* 1912 nr 40. — F. Jaworski i J. Kleiner: Historia Do-

datku Tygodniowego przy Gazecie Lwowskiej 1850-1862 i 1867-1869. *Stulecie Gaz. Lw.* T. 2 cz. 2. Lw. 1912. — M. Tyrowicz. *Pol. słownik biogr.* T. 6 (1948).

Twórczość

S. Nowoszycki: (Krótki rys dziejów i spraw lisowczyków. Rec.). *Tyg. Petersb.* 1849 nr 9. — * * * *: (Piotr Skarga i jego wiek. Rec.). *Czas* 1851 nr 26. — J. Koźmian: (Zbigniew Oleśnicki. Rec.). *Przegl. Poz.* 1855 t. 20; przedr. w: Pisma. T. 3. Poz. 1881. — * * * (W. Szymanowski): (O opinii publicznej. Rec.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 105. — Szreniawita (B. Ujejski): Słów kilka o artykułach p. feuilletonisty „Czasu" i o broszurze „Co się komu należy". Lipsk 1860. — Lech Brona (L. Tatomir): (Św. Stanisław... Rec.). *Dzien. Lit.* 1865 nr 85-86. — (Ojczyzna. Rec.): J. Szujski. *Przegl. Pol.* 1867/68 t. 1; *Czas* 1867 nr 182; *Dzien. Lit. i Polit.* 1867 nr 18. — B. Bolesławita (J. I. Kraszewski): Ze świata. *Dzien. Poz.* 1868 nr 165. — (Powieść z dawnych czasów. Rec.): A. Bądzkiewicz. *Bibl. Warsz.* 1868 t. 4; i. *Kalina* 1868 nr 4; B. Bolesławita (J. I. Kraszewski): Ze świata. *Dzien. Poz.* 1868 nr 165; J. Szujski. *Przegl. Pol.* 1867/68 t. 3; *Czas* 1868 nr 180; *Dzien. Lit.* 1868 nr 7; *Nowiny* 1868 nr 15; *Przegl. Tyg.* 1868 nr 48; *Tyg. Lw.* 1868 nr 8; S. K. (Krzemiński). *Tyg. Ilustr.* 1869 nr 64. — (Piotr Skarga i jego wiek. Rec.). *Czas* 1869 nr 63. — (Żywot W. H. Sierakowskiego. Rec.): *Czas* 1869 nr 22-23; *Przegl. Pol.* 1868/69 t. 3. — (Przegląd dziejów polskich. Rec.): W. *Kraj* (Kr.) 1870 nr 263; *Czas* 1870 nr 259. — (Wybór posła. Rec. teatr.). *Czas* 1871 nr 138. — (Kościół katedralny lwowski. Rec.): O monografii kraju. *Czas* 1872 nr 144; *Przegl. Lw.* 1872 t. 3. — St. St.: (Rys dziejów kościoła katolickiego w Szwecji. Rec.). *Przegl. Lw.* 1876 t. 12. — S. Załęski: (Samobójstwo. Rec.). *Przegl. Lw.* 1876 t. 12. — W. Zawadzki: Literatura w Galicji (1772-1848). Cz. 2. Lw. 1878 s. 118-120; przedr. w: Pamiętniki życia literackiego w Galicji. Oprac. A. Knot. Kr. 1961. — W. Smoleński: Szkoły historyczne w Polsce. (Główne kierunki poglądów na przeszłość). *Ateneum* 1886 t. 4; wyd. osob. W-wa 1887.

DZIEKOŃSKI JÓZEF BOHDAN (1816–1855)

Pseud. i krypt.: B. D.; Bogdański; F. N. I.; F. N. J. J. B. D.

Nowelista, publicysta.

Ur. 7 lutego 1816 w Warszawie; syn Tomasza, znanego pedagoga, i Tekli z Błociszewskich. Pochodził z rodziny szlacheckiej. Szkołę średnią ukończył w Warszawie, następnie studiował medycynę w 1837-1839 w Królewcu i Dorpacie, a w 1840 w Moskwie, gdzie również organizował zebrania literackie i patriotyczne. Nie uzyskawszy doktoratu wrócił przy końcu 1840 do Warszawy. Do 1846 przebywał kolejno w Ustroniu pod Grochowem, posiadłości rodziców, lub w Warszawie. W tym czasie powstała większość jego prac literackich. Należał do Cyganerii warszawskiej i utrzymywał stosunki z Włodzimierzem Wolskim, Sewerynem Sierpińskim i Romanem Zmorskim. Ze Zmorskim wydał w 1843 noworocznik *Jaskułka*. Przyjaźnił się z Augustem Wilkońskim i należał do redakcji *Dzwonu Literackiego* oraz brał udział w zebraniach Cechu Głupców. Zagrożony aresztowaniem za ożywioną działalność w organizacjach konspiracyjnych, wyjechał przez Niemcy do Paryża, dokąd przybył w listopadzie 1846. Tam za pośrednictwem Leonarda Rettla zapoznał się z towianizmem i został jego gorliwym wyznawcą. Przy formowaniu legionu włoskiego czynnie współpracował z Adamem Mickiewiczem. Do Mediolanu wyruszył jako chorąży oddziału. Brał udział w walkach. Po upadku legionu Mickiewicza organizował legion toskański. Z zebranym oddziałem chciał wyruszyć z Paryża do Włoch, ale wstrzymany przez władze francuskie w Marsylii, udał się do Niemiec. Brał udział w 1849 w tzw. kampanii badeńskiej. Po upadku rewolucji przez pewien czas przebywał w Szwajcarii, a następnie w Paryżu. Zarabiał na życie jako malarz i rytownik. Projektował wydanie w Paryżu albumu grobowców polskich za granicą i pisał historię emigracji, ale tych

prac nie skończył. Zmarł na gruźlicę płuc w szpitalu w Paryżu 3 lipca 1855. Pochowany został na cmentarzu w Montmartre. Większą część pozostałych po nim rękopisów, wypełniając wolę zmarłego, spalono.

TWÓRCZOŚĆ

1. Sędziwój. T. 1-3. W-wa 1845. Wyd. nast.: W-wa 1907.

2. Spomnienia i marzenia Bogdańskiego. T. 1-2. Zebrał i drukiem ogłosił Au. Wi (August Wilkoński). W-wa 1848.

Zbiór nowel i opowiadań drukowanych poprzednio w czasopismach.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Album warsz.* zebrane staraniem K. W. Wójcickiego. W-wa 1845 (tu: Duch jaskini. Rozdział wyjęty z nie wydanej powieści), *Bibl. Warsz.* (1841-1845; tu m. in.: Zacharias Werner. 1841 t. 2; Piosnka. Fantazja. 1841 t. 3; Związek sił żywotnych z organizmem. 1841 t. 3; Ogłoszenie w gazetach. Szkic. 1841 t. 4; Siła woli. Urywek z pamiętnika nieznajomego. 1843 t. 3; Krótki rys historii alchemii, ułożony według Schmiedera. 1844 t. 2), *Dzwon Lit.* (tu: Władysław. Niepodobne do prawdy, a jednak prawdziwe zdarzenie. 1846 t. 1; Uwagi nad pochwałą poematu Dzieciątko Jezus ks. Hołowińskiego, umieszczoną przez J. I. Kraszewskiego w Bibliotece Warszawskiej w poszycie za miesiąc lipiec 1846 r. 1846 t. 2; J. Korzeniowski: Spekulant. (Rec.). 1846 t. 2; J. I. Kraszewski: Pamiętniki nieznajomego. (Rec.). 1846 t. 2; L. Sztyrmer: Kataleptyk. Powieść nieboszczyka Pantofla. (Rec.). 1846 t. 2; Przypomnienia z wędrówek. Dorpat. 1846 t. 3), *Jaskułka* (W-wa 1843; współred.; tu: Łysa Góra. Wspomnienie z wędrówek po kraju; Trupia-głowa na biesiadzie. Fantazja z podania gminnego; Okiennik. Wspomnienie z wędrówki po kraju), *Nadwiślanin* (tu m. in.: Moja fajka. Marzenie; Pająk. Urywki z listów młodego artysty. 1841 t. 2), *Niezapominajki* (tu: Spomnienia z wędrówki po kraju. Dąbrowa. 1843), *Przegl. Nauk.* (tu: Kilka słów o medycynie hermetycznej. 1842 nr 8; Gawęda o literaturze i niektórych innych rzeczach. 1843 nr 15; J. Liebig: Chemia organiczna... (Rec.). 1845 nr 10), *Przegl. Warsz.* (tu: Worek. Gawędka z podań ludu. 1841 t. 2), *Snopek Nadwiślański* (tu: Wyzwolenie zapaleńca. 1845).

Przekłady

1. J. P. Richter: Zaćmienie księżyca. *Bibl. Warsz.* 1841 t. 3.

2. A. Roselly de Lorgues: Chrystus wobec wieku. W-wa 1842.

3. F. Schiller: Zbrodniarz przez stracony honor. Powieść prawdziwa. *Bibl. Warsz.* 1845 t. 4.

Listy i materiały

1. Do Biblioteki Warszawskiej z 1843. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

2. Do A. Czartoryskiego, dat. Paryż, 22 grudnia 1846. Ogł. S. Kieniewicz: Rewolucja polska 1846 roku. Wybór źródeł. Wr. 1950 *BN* I, 132.
Rkps Bibl. Czart. sygn. 5658.

3. Do W. Wielogłowskiego 3 listy z 1847-1848. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1823.

4. Do A. Mickiewicza, dat. 18 maja 1848. Ogł. W. Mickiewicz: Korespondencja A. Mickiewicza. Wyd. 4. T. 4. Paryż 1885.

5. Do A. Mickiewicza, dat. 19 sierpnia 1848, oraz urywek z Dziennika z 1848 i odezwa. Ogł. S. Szpotański: Adam Mickiewicz i jego epoka. T. 3. W-wa-Kr. 1922.

6. Do A. Mickiewicza z 1848. Fragm. listów ogł. W. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza. T. 4. Poz. 1895.

7. Do A. Mickiewicza 9 listów z 1848-1849; do A. Myszkowskiego z 18 września 1848; do J. Witkowskiego z połowy marca 1849. Ogł. H. Lutzowa: Listy legionistów Adama Mickiewicza z lat 1848-1849. Wr. 1963.

8. Do P. Wilkońskiej 2 listy z 1855. Ogł. P. Wilkońska: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. Poz. 1871 i wyd. nast.

OPRACOWANIA

E. D. (Dembowski): (Jaskułka. Rec.). *Przegl. Nauk.* 1843 nr 26; przedr. w: Pisma. T. 3. W-wa 1955. — R. Zmorski: Dziekoński Józef Bohdan. *Jaskułka* 1843.— (Sędziwój. Rec.): *Tyg. Lit.* 1844 nr 8; W. Wolski: Przegląd. *Przegl. Nauk.* 1845 nr 13; K. W. (Witte). *Bibl. Warsz.* 1845 t. 3; *Gaz. Warsz.* 1845 nr 130, 132, 164; ✡ (A. Niewiarowski). *Gaz. Warsz.* 1857 nr 129. — W. Szymanowski: Literaci warszawscy. *Dzien. Warsz.* 1855 nr 216-268 (z przerwami); przedr. J. W. Go-

mulicki w: W. Szymanowski, A. Niewiarowski: Wspomnienia o Cyganerii warszawskiej. W-wa 1964. — F. M. Sobieszczański: Dziekoński Jan (!) Bohdan. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 7 (1861). — P. Wilkońska: Józef Bohdan Dziekoński. W: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. T. 3. Poz. 1871 i wyd. nast. — W. Mickiewicz: Mémorial de la Légion polonaise de 1848 créée en Italie par A. Mickiewicz. T. 1-3. Paryż 1877-1910; toż w jęz. pol. pt. Legion Mickiewicza. Rok 1848. Kr. 1921. [Rec.: A. S. *Bibl. Warsz.* 1913 t. 3; T. Grabowski. *Pam. Lit.* R. 12 (1913)]. — A. Półkozic (A. Niewiarowski): Wycieczka do ruin czerskiego zamku. *Echo* 1877 nr 36-49 (z przerwami); przedr. J. W. Gomulicki, jw. — A. Półkozic (A. Niewiarowski): Cyganeria warszawska. *Kur. Warsz.* 1881 nr 269-1882 nr 7 (z przerwami); przedr. J. W. Gomulicki, jw. — A. Półkozic (A. Niewiarowski): Liszt i poeci polscy w Warszawie. *Wiek* 1886 nr 176; przedr. J. W. Gomulicki, jw. — W. Marrené (Morzkowska): Zapomniani. Józef Bogdan Dziekoński. *Dod. Mies. Przegl. Tyg.* 1888 t. 2. — A. Półkozic (A. Niewiarowski): Cech Głupców. Fragment z 2 części „Cyganerii warszawskiej". *Kur. Warsz.* 1890 nr 1, 206; przedr. J. W. Gomulicki, jw. — Z. S. Feliński: Pamiętniki. Powst. 1892-1894. Wyd. T. 1. Kr. 1897; wyd. 2 Lw. 1911. — W. Marrené (Morzkowska): Józef Bogdan Dziekoński. *Świat* (Kr.) 1894 nr 3-6. — W. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza. T. 4. Poz. 1895. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 18 (1896). — A. Półkozic (A. Niewiarowski): Na placu Krasińskich. Z teki pośmiertnej. *Kur. Warsz.* 1897 nr 160; przedr. J. W. Gomulicki, jw. — M. Zdziechowski: Byron i jego wiek. T. 2. Kr. 1897. — W. Marrené-Morzkowska: J. Dziekoński. W: Cyganeria warszawska. Wyd. H. Galle. W-wa 1905 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 374. — a.: (Sędziwój. Rec.). *Tyg. Ilustr.* 1907 nr 41. — G. Korbut: Józef Bohdan Dziekoński. *Sto lat myśli pol.* T. 9 (1914). — S. Windakiewicz: Walter Scott i lord Byron w odniesieniu do polskiej poezji romantycznej. Kr. 1914. —

E. Czekalski: (W. Mickiewicz: Legion Mickiewicza. Rok 1848. Kr. 1921. Rec.). *Świat* 1921 nr 42. — A. Lewak: Katalog rękopisów Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu. Kr. 1931. — S. Windakiewicz: Romantyzm w Polsce. Kr. 1937. — S. Kawyn: Cyganeria warszawska. W-wa 1938. — S. Kozakiewicz. *Pol. słownik biogr.* T. 6 (1947). — S. Kieniewicz: Legion Mickiewicza 1848-1849. W-wa 1957. — J. Nowakowski: Cyganeria warszawska. (Między legendą a prawdą). *Ruch Lit.* 1960 nr 1/2. — J. W. Gomulicki: Wstęp i oprac. wyd.: W. Szymanowski, A. Niewiarowski: Wspomnienia o Cyganerii warszawskiej. W-wa 1964; wstęp odb. pt. Genealogia Cyganerii warszawskiej. W-wa 1964.

DZIERZKOWSKI JÓZEF (1807–1865)

Pseud. i krypt.: Bolesta; J. D.; J. Dz.; 9.

Powieściopisarz, publicysta.

Ur. 11 stycznia 1807 w Ksawerowie, pow. owrucki, na Wołyniu; syn Romana i Antoniny z Dąbrowskich. Pochodził z rodziny ziemiańskiej. Po śmierci ojca i powtórnym wyjściu matki za mąż wychowywał się od 1814 we Lwowie pod opieką swego stryja Józefa Dzierzkowskiego, głośnego adwokata. Uczył się we Lwowie, gimnazjum nie ukończył. Po śmierci stryja w 1830 pracował jako stypendysta w Zakładzie im. Ossolińskich. W maju 1831 w Warszawie zabiegał o mianowanie go agentem dyplomatycznym Rządu Polskiego w Wolnym Mieście Krakowie. W 1832-1833 przebywał u krewnych na galicyjskim Podolu, m. in. w Zamulińcach nad Prutem w powiecie kołomyjskim, gdzie zetknął się z przebywającymi w sąsiednim Załuczu Kazimierzem Władysławem Wójcickim i Dominikiem Magnuszewskim. Następnie przebywał we Lwowie, mieszkał u K. W. Wójcickiego i utrzymywał kontakt z literatami lwowskimi zaangażowanymi w pracach konspiracyjnych. W 1835 opuścił Lwów i przebywał na Podolu galicyjskim, następnie na Wołyniu, gdzie się ożenił w 1841, i później w Zbarażu. W grudniu 1843 powrócił na dłuższy pobyt do Lwowa. Tu pracował w redakcji *Gazety Lwowskiej.* Był również współpracownikiem *Dziennika Mód Paryskich* i *Tygod-*

nika Literackiego. W 1847 współpracował z Wincentym Polem w wydawnictwie *Biblioteka Naukowego Zakładu im. Ossolińskich.* W 1848 był jednym z najczynniejszych działaczy rewolucyjnych na terenie Lwowa. Był członkiem Rady Narodowej i jako jej delegat wyjeżdżał do Paryża, Wiednia i Budapesztu. Następnie przebywał we Wrocławiu, Dreźnie, Paryżu i Londynie. W drodze powrotnej do kraju został zatrzymany i internowany w Linzu w Austrii. W 1851 wrócił do Lwowa. Przez trzy lata był współdzierżawcą Malechowa, małej wioski pod Lwowem. Od 1854 razem z Janem Dobrzańskim redagował *Nowiny*, następnie był współpracownikiem *Dziennika Literackiego* i *Przyjaciela Domowego.* W 1858 należał do założycieli *Przeglądu Powszechnego*, w 1861 był współpracownikiem *Dziennika Polskiego*, a po jego zamknięciu w 1862 przeniósł się do Krakowa, gdzie pracował w redakcji *Kroniki* (L. Powidaja) i *Niewiasty.* W 1863 powrócił do Lwowa i należał do zespołu redakcyjnego *Gońca*, wychodzącego później pod nazwą *Dziennik Narodowy.* W 1864 był więziony przez trzy miesiące za zbyt śmiały artykuł polityczny w tym piśmie. Po wyjściu z więzienia zmarł na zapalenie płuc we Lwowie 13 stycznia 1865.

TWÓRCZOŚĆ

1. Płacz i śmiech. Powieść z życia domowego. Powst. 1832. Ogł. *Prace lit.* T. 1. Wiedeń (Lw.) 1838. Przedr. zob. poz. 9.

2. Wesele Alfreda. Powst. 1834. Rkps Bibl. Jagiel. (Współautor: D. Magnuszewski).

3. Samuel Zborowski. Szkic historyczny. Powst. 1843. Ogł. *Bibl. Nauk. Zakładu im. Ossol.* 1848 t. 1; wyd. osob. Lw. 1848. Wyd. nast.: Kr. 1900.

4. Bale na wsi. Powieść. *Album na korzyść pogorzelców.* Lw. 1844. Przedr. zob. poz. 8.

5. Jutro. Powieść. Wyd. jw. poz. 4; przedr. zob. poz. 9.

6. Zemsta pana Bolesława. Powieść. *Bibl. Warsz.* 1844 t. 1. Przedr. pt. Zemsta pana Bolesty. Powieść, zob. poz. 9.

7. Kuglarze. Powieść. Lipsk 1845. Wyd. nast.: wyd. 2 Lw. 1878; oprac. K. Czajkowska, posłowiem opatrzyła M. Żmigrodzka, teksty wydań powieści zestawiła M. Hulewiczowa. W-wa 1961.

Przekł. ros.: *Slavia* 1877.

8. Obrazy z życia i podróży. Poz. 1846. (Wyd. bezimiennie).

Zawartość: Przywłaszczone reputacje. (*Dzien. Mód Paryskich* 1842 nr 10); Suknia balowa. (Tamże 1842 nr 12-13); Hogartowskie obrazy. (Tamże 1843 nr 3-4; toż *Snopek Nadwiślański* 1844; toż *Niezapominajki* 1845); Wieśniak podolski. (Tamże 1843 nr 17); Stłuczone okno. (Tamże 1844 nr 7-9); Bale na wsi (por. poz. 4); Przez ulicę. (Tamże 1843 nr 20-22); Dwa zdybania. (Tamże 1844 nr 3-4); Rezydent. (Tamże 1843 nr 13-14); Stary leśniczy. (pt. Leśniczy. *Album na korzyść pogorzelców.* Lw. 1844); Nowy rok. (*Dzien. Mód Paryskich* 1843 nr 1).

9. Powieści z życia towarzyskiego. T. 1-2. Lw. 1846.

Zawartość: t. 1: Brat. Powieść z życia domowego; Obrazek Hogartowski; Płacz i śmiech (zob. poz. 1); Uśmiech szyderczy. Obraz fantastyczny. (*Dzien. Mód Paryskich* 1844 nr 20-22); t. 2: Lekarz magnetyczny. Wyjątek z pamiętników pana Bolesty. (*Dzien. Mód Paryskich* 1844 nr 25-26); Zemsta pana Bolesty (zob. poz. 6); Jutro (zob. poz. 5).

10. Dla posagu. Powieść z życia towarzyskiego. T. 1-2. Lipsk 1847. Wyd. 2 Lw. 1878.

11. Powieść o życiu poety (Dominika Magnuszewskiego). *Bibl. Nauk. Zakładu im. Ossol.* 1847 t. 1.

12. Salon i ulica. Obrazek z życia. *Dzien. Mód Paryskich* 1847 nr 6-16; wyd. osob. pt. Salon i ulica. Powieść. Lw. 1847. Wyd. nast.: wyd. 2 Lw. 1878; oprac. J. Rosnowska. W-wa 1949 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* nr 45.

13. Do braci właścicieli ziemskich. (Lw. 1848; druk ulotny).

14. Do ziomków moich! Lw. 1848. (Druk ulotny).

15. Głos miany na Radzie Narodowej... Lw. 1848.

16. Nowy koncept dziennikarski P. Hilarego Meciszewskiego. Lw. 1848.

17. Pan Hilary Meciszewski i stowarzyszenie ziemiańskie. (Lw. 1848; druk ulotny).

18. Sprawozdanie komisji o wniosku o kongresie domowym... Lw. 1848.

19. Szpicrut honorowy. Obrazek z życia. *Dzien. Mód Paryskich* 1848 nr 1-5, 7-13; wyd. osob. Lw. 1848.

20. Wniosek o kongresie domowym. Lw. 1848.

21. Rodzina w salonie. Powieść. *Dzien. Warsz.* 1853 nr 69-110 (z przerwami); wyd. osob. Petersb. 1853. Wyd. nast.: Lw. 1878; wstępem opatrzył J. Wilhelmi. W-wa 1952.

22. Dwaj bliźnięta. Powieść. *Nowiny* 1854 nr 1-15; wyd. osob. Lw. 1854. Wyd. nast.: pt. Bliźnięta, czyli szkoła życia. Poz. 1905.

23. Skarbiec. Szkic fantastyczny z końca wieku minionego. Początek ogł. *Dzien. Lit.* 1854 nr 40-43; całość pt. Skarbiec. *Przyj. Dom.* 1855 nr 40-52; wyd. osob. pt. Skarbiec. Szkic fantastyczny. Lw. 1856.

24. Znajda. Powieść. *Nowiny* 1854 nr 32-49; wyd. osob. Lw. 1854. Wyd. 2 Lw. 1878.

25. Szkice. Lw. 1855.

Zawartość: Wielkie nadzieje. (*Nowiny* 1854 nr 131-132); Stary komornik. (*Nowiny* 1854 nr 133-138); Z życia aktora polskiego. (*Nowiny* 1854 nr 151-154).

26. Król dziadów. *Nowiny* 1855 nr 131-146, 148-155; wyd. osob. T. 1-2. Lw. 1856. Wyd. nast.: wyd. 2 tyt. Lw. 1878; pt. Król dziadów. Powieść obyczajowa. T. 1-2. W-wa 1910.

Dedykacja: Kazimierzowi Władysławowi Wójcickiemu na pamiątkę chwil mile z nim przepędzonych poświęca Autor.

27. Wieniec cierniowy. *Nowiny* 1855 nr 39-63; wyd. osob. pt. Wieniec cierniowy. Powieść. T. 1-2. Lw. 1855. Wyd. 2 Lw. 1878.

28. Ludzie dobrzy na jednym wózku do sądu jeżdżą. Powieść. *Przyj. Dom.* 1856 nr 25-29; wyd. osob. Lw. 1856. Wyd. 2 Kr. 1914.

29. Próżniak. Powieść. *Dzien. Lit.* 1856 nr 55-78; wyd. osob. Lw. 1857. Wyd. 2 Lw. 1878.

30. Szlachecka szlachetność. Powieść. *Przyj. Dom.* 1856 nr 33-35, 37-39; wyd. osob. Lw. 1856.

31. Dwie łzy. *Dzien. Lit.* 1857 nr 24-36.

Przekł. czeski: *Lumir* 1858.

32. Uniwersał hetmański. Powieść. *Dzien. Lit.* 1857 nr 37-83; wyd. osob. pt. Uniwersał hetmański. Powieść historyczna z drugiej połowy XVIII wieku. T. 1-2. Lw. 1858. Wyd. nast.: wyd. 2 Lw 1878; t. 1-3. W-wa (1913).

33. Żeby choć raz w życiu. Szkic. *Dzien. Lit.* 1857 nr 147-153.

34. Sen w życiu. Album szkiców. *Przegl. Powsz.* 1858 nr 50-79; wyd. osob. Lw. 1859.

35. Serce kobiece. Powieść. *Dzien. Lit.* 1858 nr 32-83 i odb. Wyd. nast.: wyd. 2 Lw. 1878; W-wa 1910; *Biesiada Lit.* 1915 nr 1-1916 nr 9; W-wa (1916).

36. Śliska do przepaści droga. Szkic z życia naszego ludu. *Przyj. Dom.* 1858 nr 35-39; wyd. osob. pt. Śliska do przepaści droga, opowiadanie z powieści. Lw. 1902.

Przekł. ukraiński: Lw. 1877.

37. Palec Boży. Szkic z życia ludu. *Przyj. Dom.* 1859 nr 6-16; wyd. osob. pt. Palec Opatrzności. Powieść. Lw. 1859 (Estr.: 1857). Wyd. nast. pt. Palec Boży: Lw. 1878; Lw. 1908.

38. Iskra poezji. Komedia w 3 aktach, a 5 odsłonach. Wyst. Lw. 1860; fragm. ogł. *Przegl. Powsz.* 1860 nr 9. Rkps Ossol. sygn. 10207/I.

39. Dziwne zaręczyny. Powst. 1860. Wyd. zob. Wyd. zbior. t. 8.

40. Folbluty. Powst. 1860. Wyd. zob. Wyd. zbior. t. 6.

41. Mara, dziewica węgierska. Powst. 1860. Wyd. zob. Wyd. zbior. t. 8.

42. Pan kapitan. Powst. 1860. Wyd. zob. Wyd. zbior. t. 6.

43. Szkoła świata. Szkic z życia społecznego w trzech częściach. Lw. 1861. Wyd. 2 Lw. 1878.

Przekł. czeski: Jiři Felix: Škola světa, povídka ze života. Praga 1883 *Česká bibl. rodinná* t. 10.

44. Epizod z roku 1831. Powst. 1861. Wyd. zob. Wyd. zbior. t. 8.

45. Na śmierć. Powst. 1861. Wyd. zob. Wyd. zbior. t. 8.

46. Tragedia i komedia. Powst. 1861. Wyd. zob. Wyd. zbior. t. 8.

47. Druhna. *Niewiasta* 1862 nr 49-52.

48. Nie zasłużony, ale szczęśliwy. Powieść. Lw. 1863.

49. Walek z lasu. Powieść. *Przyj. Dzieci* 1863 nr 112-120; wyd. osob. W-wa 1903. Wyd. nast.: W-wa 1929 *Bibl. Książek Różnych* nr 63.

50. Arcydzieło organisty. Powieść. *Przyj. Dzieci* 1865 nr 207-212; wyd. osob. w skróceniu. Poz. 1888; toż wyd. 2 Poz. 1893. Wyd. nast.: W-wa (1929).

51. Chrzest polski. Powieść ze zdarzeń ostatnich w trzech częściach. Cz. 1 ogł. *Dzien. Lit.* 1865 nr 1-17; cz. 1-3. *Tydzień* 1875 nr 36 - 1876 nr 31; wyd. osob. T. 1-3. Lw. 1877.

Utwór został zaczęty przez J. Dzierzkowskiego, a dokończony przez Władysława Sabowskiego.

52. Krzywda i odwet. Dramat w 4 aktach oryginalnie napisany. Lw. 1865. Wyd. nast.: Lw. 1876.

53. Wilia Bożego Narodzenia. Cz. I. Stary gajowy; cz. II. Wilcze doły. *Przyj. Dom.* 1865 nr 1-14; wyd. osob. Lw. 1865.

54. Wykradzenie panicza, zdarzenie prawdziwe. (Wyjątek z nie wydanych pamiętników). *Tyg. Ilustr.* 1865 nr 280-285; wyd. pt. Wykradzenie, zob. Wyd. zbior. t. 6.

55. Cmentarz wiejski. Z niedawnych wspomnień moich. *Opiekun Dom.* 1866 nr 5-25 (z przerwami).

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Album na korzyść pogorzelców.* Lw. 1844, *Bibl. Nauk. Zakładu im. Ossol.* (1847-1848; tu m. in.: Liszt we Lwowie. 1847 t. 2; toż *Dzien. Mód Paryskich* 1847 nr 9; Kilka słów o sztuce w ogólności, a w szczególności o malarstwie u nas. 1847 t. 2), *Bibl. Warsz.* (1844), *Dzien. Lit.* (1854-1858, 1865; tu m. in.: Sejmowa protestacja. Szkic historyczny. 1856 nr 10-27; Intrygi dworskie. Szkic z czasów Augusta Trzeciego. 1856 nr 90-97), *Dzien. Mód Paryskich* (1842-1848; tu m. in.: Bałaguły. Kilka rysów z życia dzisiejszego. I. Wjazd do Berdyczowa. 1842 nr 4), *Dzien. Nar.* (1863-1864), *Dzien. Pol.* (współprac. 1861), *Dzien. Warsz.* (1853), *Gaz. Codz.* (tu m. in.: Przed laty trzydziestu. Ustęp z pamiętników pana Bolesty. 1858 nr 95-142 (z przerwami; poświęcone pamięci D. Magnuszewskiego), *Gaz. Nar.* (1848), *Gaz. Nar.* (1863-1864), *Goniec* (współprac. 1863), *Kronika* (Kr.; 1863), *Niewiasta* (tu m. in.: Joanna Ark, czyli Dziewica Orleańska. 1862 nr 41-52), *Nowiny* (współred. 1854-1856), *Opiekun Dom.* (1866), *Podarek dla Płci Pięknej* (1850), *Prace lit.* Wiedeń (Lw.) 1838, *Przegl. Powsz.* (1858-1861; tu m. in.: Nie wszystko złoto, co świeci. Szkic z życia codziennego. 1859 nr 1-36), *Przyj. Dom.* (1855-1865), *Przyj. Dzieci* (1863, 1865), *Snopek Nadwiślański* (1845), *Tyg. Ilustr.* (1862-1865), *Tyg. Lit.* (1846).

Przekłady

T. Barrière: Fałszywi poczciwcy. Komedia w 4 aktach z francuskiego. Wyst. W-wa 1875. Rkps Ossol. sygn. 10454/I.

Wydania zbiorowe

Powieści... w pierwszym zupełnym wydaniu. T. 1-8. Lw. 1875-1876.

Zawartość: t. 1: poz. 7, 19, 12, 5; t. 2: poz. 35, 36, 6; t. 3: poz. 26, 29, część poz. 8, 9; t. 4: poz. 10, 4, 25, część poz. 8, 9 oraz: Bałaguły; t. 5: poz. 21, 28, 30, 2, 31, 24; t. 6: poz. 43, 54, 37, 55, 40, 42; t. 7: poz. 27, 53, 23, 22, 33; t. 8: poz. 42, 45, 41, 46, 39, 44, 47.

Listy

1. Do U. Cieńskiego 42 listy z 1830-1832; do stryjenki z 1834. Rkps Ossol. sygn. 6768/I.

2. Do T. Wasilewskiego 3 listy z 1831 i 2 b. d. Rkps Ossol. sygn. 3230/II.

3. Do T. Wasilewskiego 16 listów z 1835 i b. d. Rkps Ossol. sygn. 5823/II.

4. Do K. W. Wójcickiego z 1844. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 714.

5. Do K. W. Wójcickiego 11 listów z 1844-1862. Ogł. K. W. Wójcicki: Wspomnienie o J. Dzierzkowskim (z księgi notat). *Tyg. Ilustr.* 1865 nr 284-285. Rkps Bibl. Jagiel.

6. Do K. Szajnochy. Rkps Bibl. Jagiel.

INDEKS TYTUŁÓW

Cz — wykaz czasopism (w dziale Twórczość), P — Przekłady, T — Twórczość. Duże litery po skrócie Cz — pierwsze litery tytułów czasopism.

Joanna Ark, czyli Dziewica Orleańska	Cz-N
Jutro	T-5
Kilka słów o sztuce w ogólności, a w szczególności o malarstwie u nas	Cz-BNZO
Król dziadów	T-26
Krzywda i odwet	T-52
Kuglarze	T-7
Lekarz magnetyczny	T-9
Leśniczy	T-8
Liszt we Lwowie	Cz-BNZO
Ludzie dobrzy na jednym wózku do sądu jeżdżą	T-28
Mara, dziewica węgierska	T-41
Na śmierć	T-45
Nie wszystko złoto, co świeci	Cz-PP
Nie zasłużony, ale szczęśliwy	T-48
Nowy koncept dziennikarski P. Hilarego Meciszewskiego	T-16
Nowy rok	T-8
Obrazek Hogartowski	T-9
Obrazy życia i podróży	T-8
Palec Boży	T-37
Palec Opatrzności	T-37
Pan Hilary Meciszewski i Stowarzyszenie ziemiańskie	T-17
Pan kapitan	T-42
Płacz i śmiech	T-1
Powieści z życia towarzyskiego	T-9
Powieść o życiu poety	T-11
Próżniak	T-29
Przed laty trzydziestu	Cz-GC
Przez ulicę	T-8
Przywłaszczone reputacje	T-8
Rezydent	T-8
Rodzina w salonie	T-21
Salon i ulica	T-12
Samuel Zborowski	T-3
Sejmowa protestacja	Cz-DL
Sen w życiu	T-34
Serce kobiece	T-35
Skarbiec	T-23
Sprawozdanie komisji o wniosku o kongresie domowym	T-18
Stary gajowy	T-53
Stary komornik	T-25
Stary leśniczy	T-8
Stłuczone okno	T-8
Suknia balowa	T-8
Szkice	T-25
Szkoła świata	T-43
Szlachecka szlachetność	T-30
Szpicrut honorowy	T-19
Śliska do przepaści droga	T-36
Tragedia i komedia	T-46
Uniwersał hetmański	T-32
Uśmiech szyderczy	T-9
Walek z lasu	T-49
Wesele Alfreda	T-2
Wielkie nadzieje	T-25
Wieniec cierniowy	T-27
Wieśniak podolski	T-8
Wilcze doły	T-53
Wilia Bożego Narodzenia	T-53
Wjazd do Berdyczowa	Cz-DMP
Wniosek o kongresie domowym	T-20
Wykradzenie	T-54
Wykradzenie panicza	T-54
Z życia aktora polskiego	T-25
Zemsta pana Bolesława	T-6
Zemsta pana Bolesty	T-6
Znajda	T-24
Żeby choć raz w życiu	T-33

OPRACOWANIA

Biografia

Głos sumienia w sprawie J. Dzierzkowskiego. *Tyg. Pol.* 1848 nr 37. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 7 (1861). — Nekrologi: ♂. *Dzien. Warsz.* 1865 nr 18; K. W. Wójcicki. *Tyg. Ilustr.* 1865 nr 284-285; *Bibl. Warsz.* 1865 t. 1; *Dzien. Lit.* 1865 nr 5; *Gaz. Nar.* 1865 nr 11, 14; *Gaz. Pol.* 1865 nr 24; *Przyj. Dom.* 1865 nr 26-27; *Tyg. Mód i Powieści* 1865 nr 11. — Fr. H. L. (Lewestam): Józef Dzierzkowski. J. Jaworskiego *Kalendarz pol. ilustr.* W-wa 1865. — J. Lam: Pogadanki. *Tydzień* (Lw.) 1874 nr 13. — Życiorys J. Dzierzkowskiego. Wstęp do wyd.: Powieści. T. 1. Lw. 1875. — Wspomnienia z roku 1848 i 1849. *Przegl. Lw.* 1877 t. 14. — J. Falkowski: Pamiętnik o roku 1848-1849. Poz. 1878. — L. Dębicki: Z życia poety. *Kronika Rodz.* 1880 nr 23. — L. Jabłonowski: Pamiętniki. Powst. 1876-1882. Wyd. K. Lewicki. Kr. 1963. — H. Biegeleisen: Józef Dzierzkowski. *Złota przędza.* T. 3. W-wa 1885. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 18 (1896). — B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 1-2. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — A. Rosenberg: Cygan i jego cygaństwa. Dzieje wykolejonego pisarza J. Dzierzkowskiego. *Ilustr. Rewia Tyg.* 1935 nr 28 (dod. do *Głosu Por.*). — A. Mannówna: Lwowskie salony literackie. Wieczory dyskusyjne u Kłodzińskiego i Dzierzkowskiego. *Kur. Lit.-Nauk.* 1938 nr 41. — J. Słotwiński. *Pol. słownik biogr.* T. 6 (1947). — J. Słotwiński: J. Dzierzkowski — publicysta zapomniany. *Nowiny Lit.* 1947 nr 18.

Twórczość

(Prace lit. T. 1. Rec.). *Tyg. Lit.* 1839 nr 18. — (Album na korzyść pogorzelców. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1844 t. 4. — (Bale na wsi. Rec.). *Przegl. Nauk.* 1844 nr 18. — (Kuglarze. Rec.): A. B. (Bielowski). *Dzien. Mód Paryskich* 1845 nr 23-24; A. Niewiarowski. *Przegl. Nauk.* 1845 nr 34. — M. Grabowski: O nowszych powieściach polskich. *Tyg. Petersb.* 1847 nr 59-61, 81-82, 86-87. — Powieści J. Dzierzkowskiego po różnych rozrzucone pismach. *Gaz. Warsz.* 1847 nr 19. — J. S.: (Salon i ulica. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1848 t. 1. — (Szpicrut honorowy. Rec.). *Przegl. Poz.* 1848 t. 7. — Adolf z pod Bielska: Gawęda krytycznoliteracka. N.

5. *Pam. Nauk.-Lit.* 1850 t. 2 s. 6. — Mozaika dziennikarska. *Dzien. Warsz.* 1855 nr 61. — K. W. (Witte): (Dwaj bliźnięta. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1855 nr 255. — (K. Witte): (Znajda. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1855 nr 155. — (Król dziadów. Rec.): *Gaz. Codz.* 1856 nr 124; *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 51. — K. Kaszewski: (Przed laty trzydziestu. Rec.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 210. — A. A. K. (Krajewski): Romanse i opowieści Dzierzkowskiego. *Bibl. Warsz.* 1858 t. 3. — (Próżniak. Rec.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 98. — W. Zieliński: Listy potoczne do Redakcji Gazety Warszawskiej. *Gaz. Warsz.* 1858 nr 275-276. — (K. Estreicher): Powieściopisarze w Galicji. *Bibl. Warsz.* 1860 t. 1. — (Iskra poezji. Rec.): (X) (H. Schmitt). *Gaz. Warsz.* 1860 nr 48; *Dzien. Lit.* 1860 nr 9; *Przegl. Powsz.* 1860 nr 9. — J. S.: (Nie zasłużony, ale szczęśliwy. Rec.). *Przegl. Europejski* 1863 t. 4. — F. (F. Faleński): Przegląd piśmienniczy. *Tyg. Ilustr.* 1865 nr 324. (Tu porównanie powieści „Nie zasłużony, ale szczęśliwy" z „Marcjanem Kordyszem" J. Zachariasiewicza). — Dramat śp. D... *Gaz. Nar.* 1865 nr 15. (Krzywda i odwet). — Józef Dzierzkowski. (Wspomnienie). *Tyg. Mód* 1865 nr 11. — Pogadanki o książkach i ludziach. *Czas* 1865 nr 27. — R. P.: Kilka słów o dramacie dzisiejszym z powodu dramatu Dzierzkowskiego „Krzywda i odwet". *Tyg. Nauk.* 1865 nr 26-27. — J. Pracki: (Biedny Grzesio. Rec.). *Tyg. Mód i Powieści* 1874 nr 7. — (T. Barrière: Fałszywi poczciwcy. Rec.): E. Lubowski. *Bluszcz* 1875 nr 42; Zyg. Sar. (Sarnecki). *Ognisko Dom.* 1875 nr 54. — K. W. Wójcicki: Haliczanin — Ziewonia. Z księgi wspomnień. *Ognisko Dom.* 1875 nr 27. — W. Zawadzki: Literatura w Galicji. Ustęp z pamiętników. Dzierzkowski Józef. *Przew. Nauk. i Lit.* 1877; przedr. w: Literatura w Galicji (1772-1848). Cz. 2. Lw. 1878; przedr. w: Pamiętniki życia literackiego w Galicji. Oprac. A. Knot. Kr. 1961. — W. Zawadzki: Dziennikarstwo w Galicji w r. 1848. Lw. 1878; przedr. w: Pamiętniki..., jw. — K. Ostaszewski-Barański: „Mecenasi". Kilka słów o nieznanej powieści J. Dzierzkowskiego. *Dzien. Pol.* 1885 nr 172. — S. Schnür-Pepłowski: Cygan. (Sylwetka literacka J. Dzierzkowskiego). *Dzien. Pol.* 1895 nr 214. — I. Moszczeńska: Krytyka. *Książka* 1903 nr 8. — Z. Miłoński: Zapomniany powieściopisarz lwowski. (Z okazji 60-letniej rocznicy J. Dzierzkowskiego). *Kur. Lw.* 1925 nr 10. — J. Kleiner: Koncepcje literackie tragedii Samuela Zborowskiego. *Teatr* 1928/29 nr 7. — S. Zabierowski: Samuel Zborowski jako motyw literacki. *Pam. Lit.* R. 27 (1930). — Z. Szweykowski: Rozwój powieści w Polsce. *Dzieje literatury pięknej w Polsce. PAU.* Wyd. 2. Kr. 1936. — J. Kleiner: Samuel Zborowski w literaturze polskiej. W: W kręgu Mickiewicza i Goethego. W-wa 1938. — J. Słotwiński: Zapomniany pisarz obyczajowy. *Kur. Lit.-Nauk.* 1938 nr 24. — J. Rosnowska: Wstęp do wyd.: Salon i ulica. W-wa 1949 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* nr 45. — J. Wilhelmi: Przedmowa do wyd.: Rodzina w salonie. W-wa 1952. — M. Żmigrodzka: Walka o realizm w estetyce i krytyce literackiej kraju w latach 1831-1848. Cz. 2: Edward Dembowski jako krytyk i teoretyk literatury. *Pam. Lit.* R. 44 (1953). — J. W. Gomulicki: Józef Dzierzkowski. W: Iskry z popiołów. Zapomniane opowiadania polskie XIX wieku. Seria II. W-wa 1960. — M. Żmigrodzka: Posłowie do wyd.: Kuglarze. W-wa 1961. [Rec.: *Nowe Książki* 1961 nr 12]. — J. Detko: Powstanie styczniowe w twórczości pisarzy minorum gentium 1865-1914. *Dziedzictwo lit. powstania styczniowego.* W-wa 1964.

E

EHRENBERG GUSTAW (1818–1895)

Pseud. i krypt.: G. E.; G. W. E.; Waldemar Wisłowski.

Poeta.

Ur. 14 lutego 1818 w Warszawie. Był naturalnym synem cara Aleksandra I i Heleny Dzierżanowskiej, rozwiedzionej generałowej Rautenstrauch, która przez długie lata otrzymywała od cara dotacje pieniężne na wychowanie syna. Przybranymi rodzicami,

którzy go ochrzcili, zrzekając się równocześnie praw do niego, byli młynarz Ferdynand i jego żona Krystyna Ehrenbergowie.

Gustaw wychowany był bardzo starannie w domu barona Morenheima, sekretarza spraw wewnętrznych w Królestwie Polskim. W 1826-1832 uczył się w Liceum Lindego w Warszawie, w 1833 złożył egzamin maturalny. W 1833-1836 studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim najpierw medycynę, następnie literaturę pod kierunkiem Michała Wiszniewskiego; uczęszczał również na wykłady prawa. Przyjaźnił się z Edmundem Wasilewskim, Franciszkiem Żyglińskim i Aleksandrem Szukiewiczem. W 1833 rozpoczął pracę w tajnej organizacji spiskowej. W 1835 został członkiem Stowarzyszenia Akademickiego i wykładał psychologię na tajnych kompletach studenckich. W 1836 został członkiem Stowarzyszenia Ludu Polskiego, gdzie występowa pod pseudonimem „Wiara". W jesieni 1836 został wysłany do Warszawy w celu zorganizowania tam Zboru Ziemskiego Stowarzyszenia Ludu Polskiego, którego członków nazywano później „Świętokrzyżcami". W marcu 1837 został aresztowany i by więziony do lipca tegoż roku. W maju 1838 na skutek wykrycia organizacji został ponownie aresztowany i skazany na karę śmierci, którą zamieniono na ciężkie roboty na Syberii. Wywieziony w czerwcu 1839, przebywał kolejno w Tobolsku, Tomsku Krasnojarsku, Irkucku i w kopalniach rudy w Nerczyńsku. W 1854 zamieniono mu karę ciężkich robót na dożywotnie osiedlenie w Tagielsku na Uralu.

W 1858 po uzyskaniu ułaskawienia powrócił do kraju. W Warszawie w 1859 ożeni się z Felicją Pancer, a po jej śmierci w 1860 z jej siostrą, Emilią. W 1861 był współpracownikiem *Gazety Polskiej*, później *Gazety Warszawskiej*. Do pracy konspiracyjnej należał jako redaktor dwutygodnika *Sternik*, które wychodziło w 1861. Po aresztowaniu członków redakcji został osadzony pod nadzorem policyjnym w Brześciu Litewskim, następnie przewieziony do majątku barona Morenheima w Grodzieńszczyźnie. Wyrok pierwotny, skazujący go na zesłanie do guberni permskiej, cofnięto na skutek prośby namiestnika. W kwietniu 1862 powrócił do Warszawy. W 1865-70 był członkiem komitetu redakcyjnego *Biblioteki Warszawskiej*, w 1868 bibliotekarzem u Zamoyskich. W 1870 przeniósł się do Krakowa. Tu pracował w banku, potem w Muzeum A. Baranieckiego, gdzie wykładał na kursach historię powszechną. Zmarł w Krakowie 28 września 1895.

TWÓRCZOŚĆ

1. Szlachta z roku 1831. (Inc.: Gdy naród na pole wystąpił z orężem...). Powst. ok. 1835. W odpisach krążył anonimowo po trzech zaborach. Złożony do druku w *Tyg. Lit.*, został skonfiskowany przez cenzurę. Wyd. zob. poz. 2. Wyd. nast.: z pewnymi zmianami wyd. R. Skulski: „Dźwięki minionych lat". *Zeszyty Wr.* 1948 nr 3; przedr. S. Kawyn: Polska myśl demokratyczna w poezji. W-wa 1949; z odmianami tekstu wyd. B. Zakrzewski: Historia jednej pieśni rewolucyjnej. *Zeszyty Wr.* 1950 nr 1-2 i odb.

Pieśń ta śpiewana była w kołach akademickiej młodzieży rewolucyjnej w okresie Wiosny Ludów. Obecnie znana jest pt. O cześć wam, panowie magnaci.

2. Dźwięki minionych lat. (1835 i 1836). Paryż (w rzeczywistości Kr.) 1848.

Zawartość: poz. 1 i 29 wierszy ogł. poprzednio w *Tyg. Lit.* 1838-1844, m. in.: Między ziemią a rajem. (Dat. 1834; ogł. *Tyg. Lit.* 1838 nr 28 przedr. *Rozmaitości*, Lw., 1839 nr 16); Do romantyka. (Edmunda Wasilewskiego). (Ogł. pt. Do E. W. Improwizacja. *Tyg. Lit.* 1838 nr 33); Karnawał. (Ogł. pt. Wyjątek z karnawału. *Tyg. Lit.* 1841 nr 4; toż przedr. *Narodowość*, Paryż, 1841); Bartłomiej Głowacki. (Inc.: Hej, tam w karczmie za stołem ...; tekst mocno okrojony przez cenzurę ogł. pt. Wspomnienie o Bartłomieju Głowackim. *Tyg. Lit.* 1841 nr 30).

Wyd. bezimiennie; składane w tajnej drukarni krakowskiej „Pod sową". Około 1880 na żądanie autora, którego spotykały różne represje, wycięto z pozostałych w handlu księgarskim egzemplarzy 5 ostatnich kart (s. 59-68) zawierających wiersze: Szlachta z roku 1831 (poz. 1); Szubienica Zawiszy; Podróż na Syberię; Spis treści. Tomiki kompletne należą dziś do rzadkości.

3. Dwaj rzeźbiarze, czyli Bartolomeo i Lasota. Rzecz z czasów panowania Zygmunta I. Dramat w 3 częściach. Powst. 1836. Rkps zniszcz. 1944.

4. Zabojowa mogiła. Dramat we trzech częściach. *Athenaeum* 1844 t. 4.

5. Do braci posieleńców. Ogł. E. Heleniusz (Iwanowski): Wspomnienia narodowe. Paryż 1861 s. 399.

Wiersz znany później pt. Do odjeżdżających.

6. Wykład bajek Krasickiego wraz z tekstem tychże... Do tego dołączony przedruk łacińskiego przekładu bajek i przypowieści przez Markwarta. Kr. 1871.

7. Renta trzydziestoletnia zastosowana do emerytury. Kr. 1877.

8. Przemówienie przy złożeniu do grobu zwłok śp. Karola Podlewskiego ur. w r. 1814-1880. Kr. (1880).

9. Elegie daurskie. Rkps zniszcz. 1944. Pierwszą elegię przytoczył A. Beaupré: Gustaw Ehrenberg. Sylwetka. W dodatku do książki: A. Dante: Nowe życie, zob. Przekłady poz. 2, wyd. osob. W-wa 1902 s. 173.

10. Sonety (na motywach psalmów). Rkps zniszcz. 1944. Jeden sonet pt. Ego dormivi et soporatus sum — ogł. jw. poz. 9, s. 177-178.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Athenaeum* (1844), *Bibl. Warsz.* (1861, 1863, 1865, 1880; współred. 1865-1870), *Bluszcz* (1865/66), *Gaz. Pol.* (współprac. 1861), *Gaz. Warsz.* (współred. 1861), *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1862 (tu: Próba wykładu bajki Krasickiego: Osieł i baran), *Młoda Polska* (Paryż; tu Pożegnanie. Wiersz. 1840 nr 14), *Narodowość* (Paryż; 1841-1842), *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* (tu: Wstępne myśli o estetyce. 1835 t. 2; Estetyka uważana jako umiejętność. 1835 t. 2), *Przegl. Pol.* (1870/71), *Przyj. Ludu* (1848), *Pszonka* (tu: Podróż na Sybir. 1839 t. 1 nr 5; Prawda o Bartoszu Głowackim. 1843 t. 5), *Rozmaitości* (Lw.; 1839), *Rzeczpospolita Pol.* (Genewa; tu: Zapiski syberyjne. (Z własnoręcznego, nigdzie nie drukowanego rękopisu autora). 1870 nr 9), *Sternik* (red. 1861), *Szkoła Ludu* (1848), *Tyg. Lit.* (1838-1844; tu m. in.: Bądźcie prostodusznymi jako gołębice, a chytrymi jako węże. Powieść. 1840 nr 4-7; O, jak to wesoło. 1842 nr 16; Do F. Z. 1842 nr 16; Improwizacja. Z rękopismów. 1844 nr 13).

Ponadto: Uwagi nad filozofią historii — po śmierci autora ogł. Z. Niesiołowska-Rothertowa: Poglądy G. Ehrenberga na sztukę i filozofię w latach 1833-1838. *Sztuka i Krytyka* 1956 nr 1/2 i nadb.

P r z e k ł a d y

1. W. Shakespeare: Zimowa powieść (Winter's Tale). Dramat. *Przegl. Pol.* 1870/71 t. 4; wyd. osob. Kr. 1871. Wyd. nast.: W-wa 1879.

2. A. Dante: Nowe życie. Pamiętnik. *Bibl. Warsz.* 1880 t. 2; wyd. osob. pt. Nowe życie (Vita nuova). W-wa 1902; wyd. 2 poprawione W-wa 1902.

3. R. Sheridan: Rywale. Komedia. Rkps zniszcz. 1944.

L i s t y

1. Do K. W. Wójcickiego 7 listów z 1856-1863. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

2. Do J. I. Kraszewskiego 2 listy z 1874, 1879. Autografy Bibl. Jagiel. sygn. 6499.

Wiadomość o utworach w rkpsie podaje Z. Niesiołowska-Rothertowa. *Pol. słownik biogr.* T. 6 (1948). W jej posiadaniu były odpisy nie drukowanych utworów Ehrenberga z Arch. Akt Dawnych, zniszcz. 1944.

OPRACOWANIA

C. K. N. (Norwid): Z pamiętnika. *Goniec Pol.* 1851 nr 29. — A. Grabowski: Wspomnienia. T. 2. Powst. przed 1868. Wyd. S. Estreicher. Kr. 1909. — A. Giller: Z wygnania. Lw. 1870 s. 72-75. — (Wykład bajek Krasickiego. Rec.): L. P. (Powidaj). *Przegl. Pol.* 1871/72 t. 2; A. J. S. (Szabrański). *Bibl. Warsz.* 1872 t. 1; W. T. *Tyg. Mód i Powieści* 1872 nr 32; *Czas* 1872 nr 54. — I. M.: (W. Shakespeare: Zimowa powieść. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1872 t. 2. — Wspomnienia pośmiertne w 1895: A. B. *Czas* nr 226; A. Dobrowolski. *Gaz. Pol.* nr 225; A. D. (Drogoszewski). *Kur. Codz.* nr 270; M. G. *Dzien. Poz.* nr 227; *Ateneum* t. 4; *Bulletin Polonais* nr 88; *Gaz. Lw.* nr 226; *Kronika Rodz.* nr 20; *Niwa* nr 25; *Wolne Pol. Słowo* (Paryż) nr 195. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 18 (1896). — K. Sosnowski: Poezja krakowska z czasów Wolnego Miasta 1815-1846. Kr. 1901. — A. Beaupré: Gustaw Ehrenberg. Sylwetka. W wyd.: A. Dante: Nowe życie. W-wa 1902. [Rec.: I. Chrzanowski. *Książka* 1902 nr 1; E. Porębowicz. *Pam. Lit.* R. 1 (1902); Stan. Ciesz. (Cieszkowski). *Wiek Ilustr.* 1903 nr 179; Wł. N. (Nawrocki): Pamiętnik młodości Danta Alighieriego. *Bluszcz* 1904 nr 3; L. Rydel. *Kur. Warsz.* 1904 nr 41]. — K. Wojciechowski: Werter w Polsce. Lw. 1904; wyd. 2 Lw. 1925. — W. Tarnawski: O polskich przekładach dramatów Szekspira. Kr. 1914. — A. Kraushar: Salony i zebrania literackie warszawskie na schyłku w. XVIII i w u-

biegłym stuleciu. W-wa 1916. — A. Kraushar: Świętokrzyżcy. Pierwsze tajne Towarzystwo Demokratyczne w Warszawie. *Przegl. Hist.* 1916 z. 1-2. —
a. n. (A. Nowaczyński): Panowie w stolicy... *Rzeczpospolita* 1923 nr 321 wiecz. — Na marginesie znanej pieśni. *Kur. Warsz.* 1923 nr 343. — Pieśń o szlachcie w r. 1831. *Kur. Por.* 1923 nr 340. — M. Janik: Dzieje Polaków na Syberii. Kr. 1928. — M. Janik: Motyw zemsty ludu w poezji polistopadowej. *Pam. Lit.* R. 32 (1935); odb. Lw. 1935; przedr. w: Na drogach myśli ludowej. Studia historycznoliterackie. Lw. 1936. — S. Estreicher: Droga na Sybir G. Ehrenberga. *Roczn. Kr.* t. 28 (1937) i odb. — T. Terlecki: Rodowód poetycki R. Berwińskiego. Poz. 1937. — Z. Kosidowski: Z okresu złotego kultury Poznania. Tygodnik Literacki 1838-1845. Poz. 1938. — L. T.: Syn w. księcia Konstantego (!) autorem piosenki: „Gdy naród do boju wystąpił z orężem". Nieznane szczegóły z życia G. Ehrenberga. *Ilustr. Kur. Codz.* 1938 nr 180. — C. Latawiec: Szaman i jego uczeń. W: Cyprian Kamil Norwid i jego czasy. (Pierwsze dziesięciolecie twórczości Norwida). Poz. 1938. — W. Pobóg-Malinowski: Polacy na Syberii. *Przegl. Współcz.* 1938 t. 66 nr 195-197. —
J. Bieniarzówna: Z dziejów liberalnego i konspiracyjnego Krakowa (1833-1848). Kr. 1948 *Bibl. Kr.* nr 106. — Z. Niesiołowska-Rothertowa. *Pol. słownik biogr.* T. 6 (1948). — R. Skulski: „Dźwięki minionych lat". *Zeszyty Wr.* 1948 nr 3. — S. Pigoń: Z dziejów pieśni „Gdy naród do boju...". *Dzien. Lit.* 1949 nr 24. — S. Kieniewicz: Konspiracje galicyjskie 1831-1845. W-wa 1950. — B. Zakrzewski: Historia jednej pieśni rewolucyjnej. *Zeszyty Wr.* 1950 nr 1-2 i odb. — J. W. Gomulicki: Gustaw Ehrenberg. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 2. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — M. Tyrowicz: Twórca Powszechnej Konfederacji Narodu Polskiego. W: Wizerunki sprzed stulecia. Fragmenty biograficzne rewolucyjnych dziejów ziemi krakowskiej 1815-1846. Kr. 1955. — M. Janion: „Dźwięki minionych lat". *Życie Lit.* 1956 nr 34. — Z. Niesiołowska-Rothertowa: Poglądy G. Ehrenberga na sztukę i filozofię w latach 1833-1838. *Sztuka i Krytyka* 1956 nr 1/2 i nadb. — M. Grabowska, M. Janion: Gustaw Ehrenberg. W: Antologia romantycznej poezji krajowej (1831-1863). W-wa 1958. — T. Gospodarek: Piosnki dla ludu wiejskiego Julii Woykowskiej. *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr.* S. A. *Nauki Społ. Prace Lit.* II nr 32. Wr. 1961. — D. Wawrzykowska-Wierciochowa: „Gdy naród do boju wystąpił z orężem..." (Dzieje życia G. Ehrenberga i jego pieśni). W-wa 1962. — J. Zaorski: Juvenilia dramatyczne G. Ehrenberga. *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego* S. I. *Nauki Hum.-Społ.* z. 29. *Filologia*. Łódź 1963.

ESTKOWSKI EWARYST (1820–1856)

Pseud. i krypt.: E; E. E.; E. E. Naucz. el.; Nauczyciel elementarny; -s-; ......ski.

Pedagog, redaktor.

Ur. 26 października 1820 w Drządzgowie, pow. średzki; syn Jana i Katarzyny. Uczył sie początkowo w szkółkach wiejskich, później prywatnie, wreszcie od 1836 w seminarium nauczycielskim w Poznaniu, które ukończył w 1839. Pracę zawodową rozpoczął w 1839 w Wojciechowie w powiecie śremskim. W 1843, wskutek zatargu z księdzem inspektorem, został karnie przeniesiony do szkółki w Mikstacie. W 1844 udał się na studia do Wrocławia. Słuchał tam wykładów z historii, psychologii, logiki, statystyki, nauk przyrodniczych i filologii słowiańskiej. W 1845 był współredaktorem poznańskiego *Pisma dla Nauczycieli Ludu* oraz *Pisma dla Ludu Polskiego*. W połowie 1846, na skutek bardzo ciężkich warunków materialnych, przerwał studia uniwersyteckie i powrócił do Poznania. Ponad rok był nauczycielem prywatnym w domach ziemiańskich w Wielkopolsce. 1 marca 1848 został zaangażowany na stanowisko tymczasowego nauczyciela szkoły ćwiczeń przy seminarium nauczycielskim w Poznaniu, jednak z powodu udziału w rewolucji 1848 objął tę posadę w maju. Od października 1848 pracował w Lidze Polskiej w komisji wydawnictw dla ludu. Był jednym z założycieli Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego. W 1849 ożenił się z nauczycielką Antoniną Fenrychówną. Przyjaźnił się z Teofilem Lenartowiczem. W 1848-1850 był współredaktorem *Wielkopolanina*, w 1849-1853 redaktorem miesięcznika *Szkoła*

Polska, pierwszego fachowego pisma pedagogicznego. W 1850 firmował redaktorstwo miesięcznika literackiego *Krzyż a Miecz* oraz w 1850-1853 wydawał jako dodatek do *Szkoły Polskiej* pismo *Szkółka dla Dzieci*. W 1853 odbył podróż do Niemiec, Francji, Belgii i Czech w celu zapoznania się z instytutami pedagogicznymi za granicą. W 1854 redagował *Szkółkę dla Młodzieży*. Od października 1854 uczył w szkole prywatnej w Ostrowiu pod Wieluniem. Wakacje 1855 spędził na kuracji w Ischlu w Austrii. W następnym roku dla poratowania zdrowia wyjechał do Soden; tam zmarł 15 sierpnia 1856.

TWÓRCZOŚĆ

1. Głos do miejscowych dyrekcji Ligi. Poz. 1849.

2. Rozmowa sołtysa z sąsiadami o Bractwie Polskim, czyli o Lidze. Poz. 1849.

3. Książka do pierwszego czytania dla szkół prywatnych i publicznych. Część 1 i 2. Poz. 1850. Wyd. nast.: wyd. 2 poprawione i pomnożone Berlin 1854; wyd. 3 Berlin 1863; wyd. 4 Poz. 1891; cz. 3 pt. Książka do czytania dla szkół publicznych i prywatnych. Dla oddziału wyższego. Poz. 1892.

4. Żywot człowieka poczciwego na wzór Zwierciadła Mikołaja Reja. Staraniem i nakładem Głównej Dyrekcji i Ligi Polskiej. Zwierciadło pierwsze, czyli część pierwsza. Poz. 1850. Wyd. nast.: wyd. 2 pomnożone W-wa 1863; wyd. nowe, opatrzone przypisami, z życiorysem. W-wa 1922.

5. Nauki wiejskie tyczące się gminy, życia i stosunków wieśniaka. *Szkoła Pol.* 1850 z. 4 - 1852 z. 6; wyd. osob. Poz. 1861.

6. Elementarzyk ułożony wedle metody pisania i czytania. Cz. 1. Poz. 1851. Wyd. nast.: Poz. 1862; Poz. 1876.

7. Metoda pisania i czytania. Poz. 1851. Wyd. nast.: Poz. 1862.

8. Zbiorek rzeczy swojskich ku nauce i rozrywce dla młodzieży. Poz. 1859.

9. Pisma dla dzieci i młodzieży. T. 1 pt. Szkółka dla dzieci. T. 1-2. Poz. 1870-1871.

Zawartość: wybór utworów różnych pisarzy

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Krzyż a Miecz* (red. odp. 1850), *Orędownik Nauk.* (tu m. in.: Kilka słów o szkołach elementarnych w W. Ks. Poznańskim. 1843 nr 19-21; Co powinien u nas w W. Ks. Poznańskim wiedzieć nie tylko nauczyciel elementarny, ale i osoby sprawą odrodzenia się ludu szczerze się zajmujące. 1843 nr 50-51), *Pismo dla Ludu Pol.* (współred. 1845; tu m. in.: O królu polskim Kazimierzu. 1845; Powieść. (Powiastka). 1845), *Pismo dla Nauczycieli Ludu* (współred. 1845; tu m. in.: Uczmy się, bracia, po polsku! 1845 nr 5; Najlepsza nauka. 1845 nr 6; Szkoły elementarne. 1845 nr 7/8), *Szkoła Pol.* (red. 1849-1853; tu m. in.: Prośba. 1850 z. 7; Wychowanie Pol. 1850 z. 8; Nauczyciel. 1851 z. 6; Słów kilka o szkole niedzielnej. 1851 z. 10), *Szkółka dla Dzieci* (red. 1850-1853; tu wiele drobnych utworów), *Szkółka dla Młodzieży* (red. 1854; tu wiele drobnych utworów), *Tyg. Lit.* (1843-1844), *Wielkopolanin* (współred. 1848-1850).

Wydania zbiorowe

1. Pisma pedagogiczne (z autobiografią i ryciną autora). (Z przedmową K. Libelta). T. 1. Poz. 1863.

Zawartość: Autobiografia (do pobytu we Wrocławiu); wyjątki z listów (1848-1855); artykuły z czasopism.

Dalsze tomy nie ukazały się.

2. III. Wybór pism. W: Ewaryst Estkowski (1820-1856). Łódź 1921 *Skarbnica Pedag.* t. 5.

Zawartość: Wybór artykułów z czasopism; tu również w cz. I: Karty z życia — autobiografia i fragmenty listów.

3. Wybór pism pedagogicznych. Oprac. i wstępem poprzedził M. Szulkin. W-wa 1955.

Zawartość: Autobiografia; artykuły z czasopism; fragm. Metody pisania i czytania.

Listy i materiały

1. Listy z 1848-1855. Fragm. ogł. zob. Wyd. zbior. poz. 1, 2.

2. Do K. W. Wójcickiego 2 listy z 1851, 1852. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

3. Do K. Szajnochy z 20 maja 1852; do J. Dobrzańskiego z 12 marca 1856. Ogł. W. Knapowska: E. Estkowski w świetle badań współczesnych. *Przegl. Zach.* 1955 z. 1/2.

4. Do T. Lenartowicza b. d. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2028 t. 3.

5. Autobiografia, zob. Wyd. zbior. poz. 1, 3.

Bibliografię utworów podają: M. Szulkin: Ewaryst Estkowski. Z dziejów polskiej postępowej myśli wychowawczej. W-wa 1954. — A. Kadler, I. Raczyńska: Bibliografia filozofii polskiej 1831-1864. W-wa 1960.

OPRACOWANIA

Zarys monograficzny: S. Truchim: Ewaryst Estkowski. Zarys monografii. W-wa 1959.

S. Goszczyński: List do E. Estkowskiego z 1 marca 1850. Ogł. S. Pigoń: Listy Seweryna Goszczyńskiego (1823-1875). Kr. 1937 *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* S. II t. 4. — T. Lenartowicz: Listy do E. Estkowskiego z 1850-1856. Ogł. B. Erzepki: Listy Teofila Lenartowicza do E. Estkowskiego. Poz. 1922. — J. W.: Kilka słów (o) nowszej literaturze pedagogicznej polskiej i sąd o „Książce do pierwszego czytania". *Szkoła Pol.* 1850 z. 12. — (Żywot człowieka poczciwego. Rec.). *Przegl. Poz.* 1850 t. 10. — Nekrologi: *Gaz. Codz.* 1856 nr 241; *Gaz. Warsz.* 1856 nr 275; *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 145; *Przegl. Poz.* 1856 t. 22. — K. Libelt: Przedmowa. Dat. 1857. W wyd.: Pisma pedagogiczne. Poz. 1863. — H. Skimborowicz: Literaci i artyści polscy zmarli w roku zeszłym. *Gaz. Warsz.* 1857 nr 114. — (Zbiorek rzeczy swojskich. Rec.): (F. H. Lewestam). *Tyg. Ilustr.* 1859 nr 11; *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1859 nr 3. — T. Lenartowicz: Ewaryst Estkowski. *Czytelnia dla Młodzieży* 1860 nr 30; toż *Tyg. Ilustr.* 1860 nr 52. — Ewaryst Estkowski. *Czytelnia dla Młodzieży* 1860 nr 17. — (Nauki wiejskie tyczące się gminy życia i stosunków wieśniaka. Rec.). *Czas* 1860 nr 241. — W. Bentkowski. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 8 (1861). — Tworzymir (J. Chociszewski): Z Wielkopolski. *Dzien. Lit.* 1861 nr 74. — K. Libelt: O pismach Estkowskiego. *Czas* 1861 nr 165. — K. Libelt: Pisma śp. E. Estkowskiego... *Gaz. Pol.* 1861 nr 158. — × (J. I. Kraszewski): (Książka do pierwszego czytania. Rec.). *Gaz. Pol.* 1862 nr 258. — (Nauki wiejskie. Rec.). *Gaz. Pol.* 1862 nr 6. — (Zbiorek rzeczy swojskich. Rec.). *Gaz. Pol.* 1862 nr 6. — (Żywot człowieka poczciwego. Rec.). *Gaz. Pol.* 1862 nr 6; 1863 nr 30. — Józef z Mazowsza (J. Wojciechowski): Ewaryst Estkowski. *Opiekun Dom.* 1865 nr 42. — Z. Samolewicz: Ewaryst Estkowski. *Szkoła* 1870. — K. Kantecki: Historia dwóch pism ludowych (1848-1850) („Wielkopolanin" i „Wiarus"). *Ateneum* 1884 t. 2. — A. Ruik: Ewaryst Estkowski. Żywot pedagoga. *Przyj. Dom.* 1884 nr 8-9. — P. Chmielowski: Czasopisma dla młodzieży. *Enc. wych.* T. 3 (1885). — Z. Samolewicz. *Enc. wych.* T. 3 (1885). — M. Motty: Przechadzki po mieście. *Dzien. Poz.* 1888; wyd. osob. cz. 1. Poz. 1888; wyd. nast. oprac. Z. Grot. T. 1 - 2. W-wa 1957. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 20 (1897). — S. Karwowski: Czasopisma wielkopolskie. Część pierwsza: 1796-1859. Poz. 1908. — A. Karbowiak: Pierwsze polskie czasopismo pedagogiczne. Lw. 1911. — K. Król: Estkowski Ewaryst. *Sto lat myśli pol.* T. 6 (1911). — J. Kucharzewski: Czasopiśmiennictwo polskie w w. XIX. W-wa 1911. — A. Karbowiak: Polskie czasopisma pedagogiczne. W-wa 1912. — S. Karwowski: Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego. T. 1. Poz. 1918. — W. Osterloff: W setną rocznicę urodzin pedagoga polskiego. Ewaryst Estkowski. *Szkoła Powsz.* 1920 z. 3/4. — H. Rowid: Ewaryst Estkowski. *Ruch Pedag.* 1920 nr 7-8. — H. Rowid: Stanowisko E. Estkowskiego w dziejach pedagogiki narodowej. *Ruch Pedag.* 1920 nr 9-10. — E. Kowaliszyn: Ewaryst Estkowski. (Szkic biograficzny). *Szkoła* 1921. — W. Osterloff: Ewaryst Estkowski (1820-1856). Łódź 1921 *Skarbnica Pedag.* t. 5. — W. Osterloff: Puścizna literacka Estkowskiego. *Szkoła Powsz.* 1921 z. 1. — B. Erzepki: Oprac. wyd.: Listy Teofila Lenartowicza do E. Estkowskiego (1850-1856). Poz. 1922. — Wstęp do wyd.: Żywot człowieka poczciwego. W-wa 1922. — H. Rowid: Szkoła twórcza. Podstawy teoretyczne i drogi urzeczywistnienia „Szkoły pracy". Kr. 1926. — A. Szyperski: Geografia talentów wielkopolskich. Poz. 1934. — S. Walerowicz: Estkowski — wzór nauczyciela polskiego. *Niezależna Myśl Nauczycielska* 1934 nr 4. — S. Walerowicz: Pomnik E. Estkowskiego. Tamże. — E. Kostołowski: Studia nad kwestią włościańską w latach 1846-1864 ze szczególnym uwzględnieniem literatury politycznej. Lw. 1938. — J. Hulewicz: Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w wieku XIX. Kr. 1939. —

Red. *Pol. słownik biogr.* T. 6 (1948). — W. Jakóbczyk: Studia nad dziejami Wielkopolski w XIX w. (Dzieje pracy organicznej). T. 1. Poz. 1951. — J. Ender: Wrocławskie studia Estkowskiego. *Sobótka* 1954 nr 1. — M. Szulkin: Ewaryst Estkowski. Z dziejów polskiej

postępowej myśli wychowawczej. W-wa 1954. — S. Truchim: „Pismo dla Nauczycieli Ludu". Pierwsze czasopismo pedagogiczne w Polsce. *Przegl. Nauk Hist. i Społ.* T. 4 (1954). — W. Knapowska: Ewaryst Estkowski w świetle badań współczesnych. *Przegl. Zach.* 1955 z. 1/2. — M. Szulkin: Wstęp do wyd.: Wybór pism pedagogicznych. W-wa 1955. — J. i A. Maćkowiakowie: Nauka czytania i pisania w pismach E. Estkowskiego. Poz. 1956. — S. Truchim: Ewaryst Estkowski. W setną rocznicę zgonu. *Nowa Szkoła* 1956 nr 5 i nadb. — S. Truchim: Jeszcze w sprawie wrocławskich studiów uniwersyteckich E. Estkowskiego. *Sobótka* 1956 nr 2. — I. Lewańska: Materiały dotyczące walki o kulturę polską na Śląsku w „Szkole Polskiej" E. Estkowskiego. *Wyższa Szkoła Pedag. w Opolu. Zeszyty Nauk. Hist.-lit.* 1957 nr 1. — S. Truchim: „Szkoła Polska" E. Estkowskiego. *Przegl. Nauk Hist. i Społ.* T. 7 (1957). — I. Lewańska: „Szkółka dla Dzieci" E. Estkowskiego. W: K. Kuliczkowska (red.): Rozprawy z historii literatury dla dzieci i młodzieży. Wr. 1958 *Studia Pedag.* t. 5. — J. Kwiatek: Ewaryst Estkowski 1820-1856. *Wybitni Wielkopolanie XIX wieku.* Poz. 1959. — T. Gospodarek: Julia Molińska-Woykowska. (1816-1851). Wr. 1962 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 82. — S. Truchim: Czasopismo „Szkoła Polska" w latach 1850-1852 pod redakcją E. Estkowskiego. *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego.* S. I. *Nauki Hum.-Społ.* z. 27. *Historia.* Łódź 1962. — S. Truchim: Ostatni okres istnienia czasopisma „Szkoła Polska" 1853. *Zeszyty Nauk.* ..., jw. z. 30. Łódź 1963.

Ponadto zob.: F. Kirło-Nowaczyk: Szkoła przy topolowej drodze. Opowieść o Ewaryście Estkowskim. Poz. 1958.

ESTREICHER KAROL (1827–1908)

Pseud. i krypt.: A. B. C.; Au. K.; Belzebub; Bicz; Bohdan Bogumił; Bohdan R.; Conte Carnero; Djabeł; e; E.; e-r; Iustitia; J. K. K. K. E.; K. Estr.; K. Teofil; K. Z.; Karol E.; Kor. z Galicji; L. R.; L. R. ze Lwowa; L. R. K.; Litwin; Lucyper; Oe; P...lecki; P. Sz.; P. Sz. z W; Pl. Stef.; Pl. Sz.; Pl. Szcz.; Plac S.; Plac Szczep.; R. Bohdan; Rozbierski; Stentsch Rosbierski; Z. P. J....

Bibliograf, krytyk, historyk, tłumacz.

Ur. 22 listopada 1827 w Krakowie; syn Alojzego Rafała, profesora Uniwersytetu Jagiellońskiego, i Antoniny z Rozbierskich. Po ukończeniu szkół średnich w Krakowie wstąpił na wydział prawny Uniwersytetu Jagiellońskiego, później studiował na wydziale filozoficznym, gdzie słuchał m. in. wykładów M. Wiszniewskiego. W 1848 został mianowany aplikantem trybunału w Krakowie, równocześnie odbywał praktykę u adwokata i prokuratora skarbu. Od 1855 był adiunktem sądowym we Lwowie. W 1862 mianowano go notariuszem w Wojniczu, urzędu jednak nie sprawował. W tymże roku został wezwany przez A. Wielopolskiego do objęcia w Warszawie stanowiska bibliotekarza Biblioteki Szkoły Głównej obok Józefa Przyborowskiego, który był kierownikiem. W 1865-1868 wykładał bibliografię w tejże szkole. W 1867 uzyskał stopień doktora filozofii w Szkole Głównej za rozprawę *Günter Zainer i Świętopełk Fiol.* Wobec reorganizacji Szkoły Głównej i przekształcenia jej na uniwersytet z wykładowym językiem rosyjskim w 1868 przeniósł się do Krakowa i objął stanowisko bibliotekarza, później dyrektora w Bibliotece Jagiellońskiej, gdzie pracował do 1905. Położył duże zasługi dla rozwoju Biblioteki. Od 1861 był członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, w 1871 został członkiem Akademii Umiejętności. Od 1871 był członkiem wielu komisji konkursowych dla utworów dramatycznych. W dowód uznania zasług w 1889 otrzymał od narodu medal złoty. Żonaty był od 1858 ze Stefanią Grabowską, córką historyka i księgarza Ambrożego. Zmarł 30 września 1908 w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Język złoczyńców. *Rozmaitości* (Lw.) 1859 nr 12-14; tekst rozszerzony pt. Gwara złoczyńców. *Gaz. Pol.* 1867 nr 232-233, 249-250, 253; odb. W-wa 1867; wyd. osob. rozszerzone pt. Szwargot więzienny. Kr. 1903.

2. Adam N. Mickiewicz, urodzony 24 grudnia 1798, umarł 25 listopada 1855. *Rozmaitości* (Lw.) 1859 nr 25-36, 42-52; tekst zmieniony. *Postęp* (Wiedeń) 1861/62 nr 11-12, 14-15, 17-30; odb. pt. Adam Mickiewicz. Rys biograficzny. Wiedeń 1863.

3. Bibliografia polska XIX stulecia. Rzecz o bibliograficznych zbiorach po r. 1800, katalogach księgarskich polskich od lat najdawniejszych, ruchu księgarskim w ogóle, o ilości wychodzących dzieł rocznie, o ilości tłoczonych egzemplarzy, tanich drukach, honorariach, przedrukach, rabacie księgarskim itd. Skreślona z okoliczności przygotowanej do druku Bibliografii polskiej od r. 1800 do 1862 włącznie za lat 63, ujętej w katalog księgarski 35 000 druków i rękopisów ułożonych porządkiem abecadłowym nazwisk autorów, przedmiotów i miejscowości tudzież wszelkich nazwisk osób, a z podaniem ceny nakładowej dzieł. *Bibl. Warsz.* 1862 t. 3; odb. W-wa 1863.

4. O bibliografii. Przemówienie w Szkole Głównej w Warszawie, miane przy rozpoczęciu wykładu tej umiejętności dn. 22 marca 1865. *Bibl. Warsz.* 1865 t. 2; wyd. osob. W-wa 1865.

5. Günter Zainer i Świętopełk Fiol. *Bibl. Warsz.* 1867 t. 3 i odb.

6. Jan Daniel Andrzej Janocki (Jänisch Janozki). *Roczn. Tow. Nauk. Kr.* 1869 t. 15 i odb.

7. Niepokój domowy. Obrazek w jednej odsłonie, naśladowany z francuskiego. *Tyg. Ilustr.* 1869 nr 55-59; wyd. osob. W-wa 1869.

8. Tomasz Kajetan Węgierski (1755--1787). *Kłosy i kwiaty. Książka zbior.* Kr. 1869; wyd. osob. Kr. 1869. Wyd. nast.: jako wstęp do książki: T. K. Węgierski: Pisma wierszem i prozą. Lw. 1882; toż odb. Lipsk 1883.

9. Bibliografia polska.

a) Bibliografia polska. 120 000 druków. Cz. 1: Stulecie XIX. Katalog 50 000 druków polskich lub Polski dotyczących od r. 1800, ułożony abecadłowo według autorów i przedmiotów z wyrażeniem cen księgarskich. T. 1. Kr. 1870 (-1872); pt. Bibliografia polska XIX stulecia. T. 2-5. Kr. 1874, 1876, 1878, 1880; t. 6-7. Dopełnienia. Kr. 1881-1882.

b) Bibliografia polska XIX stulecia. Zeszyt dodatkowy. 3 000 druków od 1871, ujęte w katalogi abecadłowy i systematyczny, ze spisami osób, miejscowości, przedmiotów tudzież ze sprawozdaniami księgarzy galicyjskich. Kr. 1873.

c) Bibliografia polska XV-XVI stulecia. Zestawienie chronologiczne 7200 druków w kształcie rejestru do bibliografii tudzież spis abecadłowy tych dzieł, które dochowały się w bibliotekach polskich. Kr. 1875.

d) Bibliografia polska. 140 000 druków. Cz. 2 t. 1-4 (ogólnego zbioru t. 8-11). Kr. 1882, 1888, 1885, 1890.

Zawartość: t. 8-9: chronologiczne zestawienie 73 000 druków polskich lub Polski dotyczących od r. 1455-1799 włącznie; t. 10-11: Bibliografia polska XIX stulecia. Spis chronologiczny (i dopełnienia do wieku XV-XIX).

e) Bibliografia polska. Stulecie XV--XVIII. W układzie abecadłowym. T. 12-22. Kr. 1891, 1894, 1896, 1897, 1898, 1899, 1901, 1903, 1905, 1906, 1908.

Po śmierci autora wydawnictwo od t. 23 (1910) kontynuował jego syn Stanisław Estreicher, a po nim od t. 34 (1951) wnuk Karol Estreicher. Dzieło nie jest dokończone, t. 34 urywa się na literach „Za".

f) Bibliografia polska XIX stulecia. Lata 1881-1900. T. 1-4. Kr. 1906, 1907, 1911, 1916.

T. 3 i 4 wyd. Stanisław Estreicher, por. poz. e).

Poz. a) i f), połączone w jeden układ alfabetyczny i uzupełnione, są przygotowywane obecnie do druku przez zespół PAN pod redakcją Karola Estreichera (wnuka). Dotychczas ukazały się pt. Bibliografia polska XIX stulecia. Wyd. 2. T. 1: Litera A. Kr. 1959; t. 2: Litera B. Kr. 1962; t. 3: Litera C. Kr. 1962; t. 4: D-Dramat polski. Kr. 1966.

10. Józef Ignacy Kraszewski. Przypomnienie czterdziestolecia zasług piśmienniczych. *Kraj* 1871 nr 61-63; odb. Kr. 1871.

Dedykacja: Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu w dzień imienin dnia 19 marca 1871 roku.

11. Teatra w Polsce. T. 1-3. Kr. 1873, 1876, 1879. Wyd. 2 fotooffsetowe. W-wa 1953.

12. Zestawienie przedmiotów zawartych w 136 tomach „Biblioteki Warszawskiej". Cz. 1: 1841-1874. Kr. 1875; cz. 2: 1875-1890. W-wa 1891.

13. Zestawienie przedmiotów i autorów w 32 tomach „Tygodnika Ilustrowanego" z lat 1859-1875. W-wa 1877.

14. Jubileusz Józefa Ignacego Kraszewskiego. *Gaz. Lw.* 1878 nr 94-95 i odb.

15. Pięćdziesiąt lat pracy J. I. Kraszewskiego (1830-1879). Abecadłowe i chronologiczne zestawienie pięćdziesięcioletniej działalności naukowej i literackiej

Jubilata, z wymienieniem wszystkich wydań dzieł jego i przekładów na obce języki. Kr. 1879 (2 wyd.). Wyd. 2 pomnożone Kr. 1879 (2 wyd.). Wyd. nast. pomnożone pt. Sześćdziesiąt lat pracy J. I. Kraszewskiego (1828-1887). Kr. 1887 (2 wyd.).

16. Wawrzyniec Puttkamer (1794-1850). *Przew. Nauk. i Lit.* 1880 i odb.

17. Biblioteka Jagiellońska. Kr. 1881.

18. Wincenty Pol, jego młodość i jego otoczenie (1807-1832). *Przew. Nauk. i Lit.* 1881; wyd. osob. Lw. 1882. Wyd. 2 Lw. 1882.

19. Historia sceny warszawskiej do roku 1850. Powst. 1886. Z brulionu ogł. *Pam. Lit.* R. 34 (1937) z. 4 i odb.

20. Bajeczki i powinszowania. Kr. 1904.

Na odwrocie karty tyt.: Drukowano jako manuskrypt.

21. Okruchy wierszowane. Wyd. S. Estreicher. Kr. 1928.

Tu wybór drobnych wierszy ze zbiorów rękopiśmiennych.

22. Autobiografia wierszem. Ogł. K. Świerkowski. *Silva Rerum* 1927 z. 10; odb. pt. Estreicheriana. Kr. 1928.

Liczne artykuły i rozprawy ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Afisz Teatr.* (1872-1877), *Album lw.* Lw. 1862, *Bibl. Ossol.* (1864), *Bibl. Warsz.* (tu m. in.: Powieściopisarze w Galicji. 1860 t. 1; Dziennikarstwo w Galicji i Krakowie do r. 1860. 1861 t. 2; recenzje w 1866-1868), *Bicz* (tu w 1885-1887 wiele wierszy i art. pod różnymi pseud.), *Biesiada Lit.* (1877-1881), *Czas* (tu m. in.: Sprawozdanie z widowisk publicznych w Krakowie w ciągu 1852 r. 1853 nr 41; Pan Konstanty Schmidt i jego zbiory. 1883 nr 167; O Raperswilu głos drugi i ostatni. 1883 nr 247, 248, 251; Teatr ludowy w Galicji. 1900 nr 250-251), *Diabeł* (tu w 1870-1880 i 1899 wiele wierszy i art. pod różnymi pseud.), *Dla włościan.* Lw. 1890, *Dod. do „Szkoły”* (1869), *Dod. Tyg. przy Gaz. Lw.* (1859-1860), *Dzien. Lit.* (1853-1854, 1857-1864; tu m. in.: Rys. ogólny piśmiennictwa dramatycznego polskiego od r. 1750-1800. 1853 nr 26-50; 1854 nr 11-43, z przerwami).

Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst. (1895, 1897), *Gaz. Lw.* (1878-1900), *Gaz. Pol.* (1867), *Głos Narodu* (1905-1907), J. Ungra *Kalendarz warsz.* (1863, 1864, 1873), *Kalendarz kr.* J. Czecha (1882), *Kłosy* (1866), *Kłosy i kwiaty. Książka zbior.* Kr. 1869, *Kółko Rodz.* (tu m. in.: Dramat polski w ostatnim pięcioleciu. 1860 nr 28-30), *Kraj* (Kr.; 1869, 1871), *Kraków — Zagrzebiowi.* Kr. 1881, *Kur. Świąteczny* (1867-1868), *Kur. Teatr.* (1901-1902), *Kur. Warsz.* (1888 nr 1; 1904 nr 20), *Kwart. Hist.* (tu rec. prac S. Pepłowskiego o początkach teatru w Polsce. 1892, 1895), *Le Molieriste* (Paryż; tu: Molière en Pologne. 1882), *Na dziś.* T. 2. Kr. 1872, *Niewiasta* (tu m. in.: Polki literatki. 1860-1862), *Nowiny* (tu m. in.: Teatr krakowski. 1854 nr 134-136, 143-145), *Ognisko* (tu: Pięćset lat istnienia największej naszej biblioteki. 1905 nr 5), *Pierwszy Roczn. Koła Lit.-Artyst. we Lw.* Lw. 1896, *Postęp* (Wiedeń; tu m. in.: Zgon Farysa. 1862 s. 142-143), *Prosna.* Kalisz 1895, *Przegl. Pol.* (1878), *Przew. Bibliogr.* (1885), *Przew. Nauk. i Lit.* (1880-1881), *Przyj. Dzieci* (1872), *Roczn. Kr.* (1898), *Roczn. Tow. Nauk. Kr.* (1869), *Rozmaitości* (Lw.; tu m. in.: Krasicki Ignacy — komediopisarz. 1859 nr 2-3; Ludzie stoletni. 1859 nr 7), *Ruch Muzyczny* (tu m. in.: Raptularzyk podróży. 1857), *Świat* (Kr.; 1892), *Tyg. Ilustr.* (tu m. in. korespondencje 1861-1874), *Tyg. Mód i Nowości* (1867), *Warta* (1876), *Wędrowiec* (tu m. in.: Bogumił Davison. 1863 nr 6), *Wiad. Bibliogr.* (1884), *Ziarno. Wyd. zbior. dla głodnych.* Kr. 1880, *Życie* (W-wa 1887).

Ponadto: F. K. Brzozowski: Przysłowia polskie. Kr. 1896 (tu: Wiadomość o życiu i pismach F. K. Brzozowskiego); K. W. Wójcicki: Hist. lit. pol. w zarysach. Wyd. 2. T. 4. W-wa 1861 (tu: Dramat historyczny polski uważany pod względem scenicznym — s. 780-803).

Po śmierci autora drobne utwory ogł.:

S. Estreicher: Z ostatnich chwil Szkoły Głównej. Kr. 1916 (tu: Zapiski z lat 1865-1868);

Zapiski z 1848 roku. Z pamiętnika K. Estreichera. *Czas* 1918 nr 246, 248, 250;

W. Brumer: O świecie ułudy scenicznej. *Przegl. Teatr. i Kinematograficzny* 1922 nr 20-21 (tu wiersze: Kłamstwo sceniczne; Nerwy; Na próbie; Spośród przyjaciół moich gromady...; Są chwile, gdy artystka idąc na spoczynek...; Gwiazda sceniczna; Gdy cię mierzi spokój głowy...);

Zapusty krakowskie przed 76 laty. Ogł. S. Estreicher. *Czas* 1927 nr 49.

Zob. również Twórczość poz. 19, 21, 22.

Przekłady

1. P. Kock, G. Lemoine: Oszustka paryska. Dramat w 5 aktach. Wyst. Lw. 1866. Rkps Ossol. sygn. 9939/II.

2. J. E. Hartzenbusch: Kochankowie z Teruelu. Dramat w 5 aktach. *Tyg. Mód i Nowości* 1867 nr 29-42; odb. W-wa 1867.

3. R. J. Benedix: Kupiec. Dramat w 5 aktach.

Wg Estr. I, 365.

4. M. Bernard (T. J. Merle): Śmierć niedźwiedzia. Komedia w 1 akcie, wierszem.

Wg Estr. I, 365.

5. L. F. M. Clairville, P. Mercier i A. de Jallaise: Strażnik pieczęci. Komedia w 1 akcie. W-wa b. r.

6. M. A. Desaugiers: Trzy piętra. (Kabała). Komedia w 1 akcie. W-wa b. r.

7. K. L. F. Desnoyers, P. Foucher, de Lavergne: Małgorzata Quelus, czyli dzień 24 sierpnia 1572. (Rzeź św. Bartłomieja). Dramat w 3 aktach. B. m. r.

Listy i materiały

1. Do niewiadomej osoby z 1853; do K. W. Wójcickiego 12 listów z 1860--1871; do C. Walewskiego 7 listów z 1870-1872. Ogł. J. Grzybowska: Z listów K. Estreichera. Cz. 2. *Biul. Bibl. Jagiel.* 1961 nr 1.
Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

2. Do J. Majera z 1862. Ogł. J. Grzybowska, jw. poz. 1.
Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2020.

3. Do S. Nowińskiego 5 listów z 1864--1867. Rkps Ossol. sygn. 5247/I.

4. Do J. I. Kraszewskiego 25 listów z 1867-1886. Autografy Bibl. Jagiel. sygn. 6500.

5. Do K. Wilda z 3 stycznia 1869. Ogł. S. Lam: List-dokument. *Silva Rerum* 1939 z. 6 i odb.

6. Do S. Barącza 2 listy z 1869, 1877. Rkps Ossol. sygn. 2756/II.

7. Do F. Faleńskiego 40 listów z 1869--1902. Ogł. J. Rudnicka: Korespondencja Karola Estreichera z Marią i Felicjanem Faleńskimi (1867-1903). Wr. 1957 *Arch. Lit.* t. 3. (Tu także 66 listów do Estreichera).
Rkps Bibl. Nar. sygn. akcesji 6960. (Listy Faleńskich w arch. rodzinnym Estreicherów).

8. Do Z. Celichowskiego 15 listów z 1870-1897. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 13.

9. Do C. Walewskiego z 1872. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 718.

10. Do J. Łozińskiego **2** listy z 1874. Rkps Ossol. sygn. 6515/II.

11. Do S. E. Koźmiana 3 listy z 1878 i 1887. Ogł. J. Grzybowska, jw. poz. 1.
Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2210 t. 2.

12. Do W. Kętrzyńskiego 2 listy z 1878, 1898. Rkps Ossol. sygn. 6210/II.

13. Do T. Lenartowicza z 1872. Ogł. J. Grzybowska, jw. poz. 1.
Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2028 t. 3.

13a. Do Z. Kaczkowskiego z 12 lutego 1877. Ogł. W. Piasecki: Karol Estreicher a warsztat literacki autora Olbrachtowych rycerzy. *Księga pam. ku czci K. Estreichera (1827-1908)*. Kr. 1964.

14. Do S. Tomkowicza z 1878. Ogł. J. Grzybowska, jw. poz. 1.
Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1980.

15. Do J. Kuczyńskiego z 16 kwietnia 1880. Ogł. Józef Korwin (J. Kuczyński): Ksiądz Julian Biergiel i biblioteka jego w Słucku. *Tyg. Ilustr.* 1881 nr 314.

16. Do S. Didžiulisa 2 listy z 5 stycznia 1884 i 24 maja 1888. Ogł. M. Biržiška: Maurikio Mykolo Stankevičiaus ir Karolio Estreicherio laiskai i Stanislova Didžiuli. *Tauta ir Žodis* 1925 t. 3 s. 276--288.

17. Do O. Balzera 5 listów z 1891-1893. Rkps Ossol. sygn. 7700/II.

18. Do niewiadomej osoby z 1893. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2217.

19. Do T. Wierzbowskiego z 1895 i 1901. Ogł. J. Grzybowska, jw. poz. 1.
Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1881 t. 15, 21.

20. Do L. Bernackiego 11 listów z 1901--1908. Rkps Ossol sygn. 7035/II.

21. Do B. Ulanowskiego z 1902. Ogł. J. Grzybowska, jw. poz. 1.
Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 3154.

Bibliografię pełną podaje K. Świerkowski: Karol Estreicher. Bibliografia prac jego i literatury o nim. W-wa 1928; uzup. K. Świerkowski. *Księga pam. ku czci K. Estreichera* (1827--1908). Kr. 1964.

OPRACOWANIA

Biografia

Dowiadujemy się z bardzo pewnego źródła ... *Gaz. Pol.* 1863 nr 2. — Art.

z okazji wybicia medalu na cześć Estreichera, w 1889: W. Korotyński. *Tyg. Ilustr.* nr 360; S. Pepłowski. *Dzien. Pol.* nr 326; S. Pepłowski. *Świat* (Kr.) s. 567; A. Pług (A. Pietkiewicz). *Kłosy* nr 1241; A. Świętochowski. *Prawda* s. 575; *Biesiada Lit.* nr 6; Czas nr 272 i odb.; *Gaz. Lw.* nr 216, 271; *Kur. Por.* nr 290; *Kur. Warsz.* nr 328; *Nowa Reforma* nr 272. — J. Zachariasiewicz: K. Estreicherowi w dniu doręczenia medalu 24 listopada 1889. Lw. 1889. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 20 (1897). — J. Krzywicki: Katedra bibliografii. Profesor Karol Estreicher. *Szkoła Główna Warszawska (1862-1869).* T. 1: Wydział Filologiczno-Historyczny. Kr. 1900. — S. Demby: Karol Estreicher. W: Album pisarzy polskich (współczesnych). W-wa 1901. — M. Synoradzki: Karol Estreicher. *Przyj. Dzieci* 1901 nr 41. — o: Z biblioteki Jagiellońskiej. *Tyg. Ilustr.* 1905 nr 15. — M. Offmański: Dyrektor Estreicher. *Biesiada Lit.* 1905 nr 18. — Karol Estreicher. J. Czecha *Kalendarz kr. na rok pański 1906.* Kr. (1906). — Wspomnienia pośmiertne: Clar. *Świat* 1908 nr 41; S. Dn. (Dickstein). *Przegl. Bibl.* 1908 z. 3-4; W. Feldman. *Krytyka* 1908 z. 11; K. S. *Tyg. Ilustr.* 1908 nr 41; F. Koneczny. *Kwart. Hist.* 1908 t. 22; S. Tarnowski. *Przegl. Pol.* 1908/09 t. 2; S. Wasylewski. *Pam. Lit.* R. 7 (1908); *Bibl. Warsz.* 1908 t. 4; *Biesiada Lit.* 1908 nr 3; A. Brückner. *Książka* 1909 nr 4. —

J. Muszkowski: Katedra bibliografii w Szkole Głównej Warszawskiej. W-wa 1918. — W. Konczyńska: Zarys historii Biblioteki Jagiellońskiej. Kr. 1923. — Setna rocznica urodzin K. Estreichera. *Rzeczpospolita* 1927 nr 333. — K. Świerkowski: Karol Estreicher. W setną rocznicę urodzin. *Ruch Lit.* 1927 nr 9. — K. Ś. (Świerkowski): Miscellanea. K. Estreichera memoriał w obronie katedry bibliografii. *Przegl. Bibl.* 1928 z. 1. —

A. Birkenmajer. *Pol. słownik biogr.* T. 6 (1948). — Z „prehistorii" PAU, czyli jak K. Estreicher st. zaważył na charakterze, składzie i nazwie najwyższej instytucji naukowej w Polsce. Kr. 1948. — W. Piasecki: „Serwis dokumentacyjny" K. Estreichera dla Zygmunta Kaczkowskiego. *Przegl. Bibl.* 1952 z. 2-3. — J. Rudnicka: Wstęp i oprac. wyd.: Korespondencja K. Estreichera z Marią i Felicjanem Faleńskimi (1867-1903). Wr. 1957 *Arch. Lit.* t. 3. [Rec.: J. Szczublewski. *Pam. Teatr.* 1958 z. 2; E. Jankowski. *Ruch Lit.* 1960 nr 1/2]. — J. Korpała: Wspaniały świat książek. Przypomnienie twórcy „Bibliografii polskiej". *Życie Lit.* 1958 nr 40. — J. Baumgart: Karol Estreicher jako dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej. (Referat wygłoszony w dniu 29 listopada 1958 r. w czasie uroczystości w 50 rocznicę zgonu K. Estreichera). *Roczniki Bibl.* 1959 z. 1/2. — J. Grzybowska: Z listów K. Estreichera. Cz. 2. *Biul. Bibl. Jagiel.* 1961 nr 1. — H. Barycz: Kazimierz Józef Turowski i jego „Biblioteka Polska". W: Wśród gawędziarzy, pamiętnikarzy i uczonych galicyjskich. Studia i sylwety z życia umysłowego Galicji XIX w. T. 1. Kr. 1963.

Księga pam. ku czci K. Estreichera (1827-1908). Studia i rozprawy. Kr. 1964. (Tu m. in.: H. Barycz: Schyłek katedry bibliografii na Uniwersytecie Jagiellońskim i niedoszła profesura tego przedmiotu K. Estreichera; J. Baumgart: K. Estreicher jako bibliotekarz; J. Got: Estreicher i teatr; J. Grzybowska: K. Estreicher. Studium biograficzne; J. Hulewicz: Związki K. Estreichera z Akademią Umiejętności w Krakowie).

Twórczość

(W. Łoziński): (Oszustka paryska. Rec. teatr.). *Dzien. Lit.* 1866 nr 6. — T. Nowakowski: Ogłoszenie przedpłaty na Bibliografię polską. *Dzien. Lit.* 1869 nr 42. — W. Wisłocki: Uwagi nad pierwszym zeszytem bibliografii pana K. Estreichera. Lw. 1870. — (Bibliografia polska. Rec.): *Dzien. Lit.* 1870 nr 29; *Kur. Codz.* 1876 nr 45. — P. Chmielowski: Bibliografia polska XV i XVI stulecia. *Gaz. Pol.* 1875 nr 232. — A. Brykczyński: Druki polskie XVI wieku nie objęte bibliografią p. K. Estreichera. *Bibl. Warsz.* 1878 t. 4. — 50 tysięcy druków polskich K. Estreichera. *Kur. Codz.* 1878 nr 238. — P. Chmielowski: Dr Karol Estreicher. *Biesiada Lit.* 1878 nr 131. — S. K. (Krzemiński): (Teatra w Polsce. Rec.). *Bluszcz* 1879 nr 51. — (Wawrzyniec Puttkamer. Rec.). *Kur. Codz.* 1880 nr 264. — (Wincenty Pol, jego młodość i jego otoczenie. Rec.): (b). *Dzien. Pol.* 1881 nr 216; *Ateneum* 1881 t. 4. — (Bibliografia polska. Rec.): *Ateneum* 1881 t. 1, 4; S. K. (Krzemiński). *Bluszcz* 1882 nr 37; *Kur. Codz.* 1882 nr 279. — S. Krzemiński: Karol Estreicher. *Bluszcz* 1891 nr 1-2, 4-5. — Z. Hordyński: Obraz piśmiennictwa polskiego XV-XIX wieku. *Kwart. Hist.* 1893 t. 7. — P. Chmielowski: Metodyka historii literatury polskiej. W-wa 1899. — (Szwargot więzienny. Rec.): y (I. Matu-

SZEWSKI?). *Tyg. Ilustr.* 1904 nr 22; *Kur. Codz.* 1904 nr 118. — Prof. Karol Estreicher. *Tyg. Ilustr.* 1905 nr 40. — (Bibliografia polska. Rec.): A. BRÜCKNER. *Książka* 1909 nr 5; A. BRÜCKNER. *Pam. Lit.* R. 10 (1911); A. FISCHER: Miscellanea literackie. *Kronika Powsz.* 1912 nr 32; A. BRÜCKNER. *Pam. Lit.* R. 12 (1913), R. 14 (1916). — J. FRITZ: Anatomia Martynusa Lutra. *Pam. Lit.* R. 13 (1914/15). — S. VRTEL-WIERCZYŃSKI: Bibliografia, jej istota, przedmiot i początki. Lw. 1923. — S. ESTREICHER: Jak mój ojciec pracował nad „Bibliografią". *Silva Rerum* 1927 z. 10 i odb. — J. MUSZKOWSKI: O stanowisko K. Estreichera w dziejach badań literackich. W-wa 1927. — K. ŚWIERKOWSKI: Estreicheriana. *Silva Rerum* 1927 z. 10; odb. Kr. 1928. — K. ŚWIERKOWSKI: Karol Estreicher. *Tęcza* 1927 nr 3. — J. GRYCZ: Setna rocznica urodzin K. Estreichera. *Przegl. Współcz.* 1928 t. 24 nr 70. — S. RYGIEL: Estreicher a Wilno. Wil. 1928. — K. ŚWIERKOWSKI: Karol Estreicher. Bibliografia prac jego i literatury o nim. W-wa 1928. — (t. m.): Patron bibliotekarzy polskich. *Przegl. Oświatowy* 1928 nr 1. — H. WĘGR.: Estreicheriana. K. Estreicher a panslawizm rosyjski. *Silva Rerum* 1928 z. 1-2. — F. HOESICK: Wiersze nieznane K. Estreichera. *Kur. Warsz.* 1929 nr 1. — J. MUSZKOWSKI: Konwencje „bibliografii polskiej" K. Estreichera. *Spr. Tow. Nauk. Warsz.* 1929; odb. W-wa 1930. — W. HAHN: K. Estreicher jako tłumacz utworów dramatycznych. *Pam. Lit.* R. 28 (1931) i odb. — A. BRÜCKNER: (Bibliografia polska. Rec.). *Pam. Lit.* R. 30 (1933), R. 32 (1935), R. 34 (1937). — T. STERZYŃSKI: K. Estreicher o Ludwiku Gąsiorowskim i Karolu Soczyńskim. *Lekarz Wojskowy* 1933 t. 21 nr 11-12; odb. W-wa 1934. — T. KALICKI i A. MIKUCKA: Bibliografia polska K. Estreichera. Przewodnik dla pracowników naukowych i studiujących. W-wa 1936. (Tu Słowo wstępne J. Muszkowskiego). — T. E. MODELSKI: (Bibliografia polska. Rec.). *Kwart. Hist.* 1936 z. 4; odb. pt. Na marginesie dwu bibliografii. Lw. 1937. — L. SIMON: (Historia sceny warszawskiej do roku 1850. Rec.). *Ruch Lit.* 1937 nr 5. —

M. RULIKOWSKI: Konkursy dramatyczne. *Twórczość* 1947 z. 10. — M. DEMBOWSKA: Indeks alfabetyczny „Dodatków" Bibliografii polskiej (cz. III stulecia XV-XVIII) K. Estreichera. W-wa 1950. — T. J. WÓJCICKI: Jak Estreicherowie pracowali nad „Bibliografią polską". *Życie Lit.* 1952 nr 18. — Od redakcji. W wyd.: Teatra w Polsce. Wyd. 2. T. 1. W-wa 1953. — M. DEMBOWSKA: Metoda bibliografii polskiej K. Estreichera. W-wa 1954. — H. SADOWSKA: Nieznane Estreicherom polonica w zasobie starych druków Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu. *Roczniki Bibl.* 1958 z. 1/2. — A. BIRKENMAJER: Karol Estreicher i jego znaczenie. (Referat wygłoszony w czasie uroczystości w 50 rocznicę zgonu K. Estreichera). *Roczniki Bibl.* 1959 z. 1/2. — K. ESTREICHER: Wstęp do wyd.: Bibliografia polska. Wyd. 2. T. 1. Kr. 1959. [Rec.: P. GRZEGORCZYK: Najdroższa książka polska. *Nowe Książki* 1960 nr 10; P. HERTZ: Z dziennika lektury. *Nowa Kultura* 1960 nr 9]. — W. JABŁOŃSKA: Nad rękopismami wykładów K. Estreichera w Szkole Głównej Warszawskiej. *Roczniki Bibl.* 1959 z. 1/2. — J. REITER: Niemieckie opinie o K. Estreicherze. Tamże. — J. HULEWICZ: Działalność wydawnicza Akademii Umiejętności w Krakowie w zakresie historii literatury polskiej oraz historii oświaty i szkolnictwa w Polsce w latach 1873-1918. *Pam. Lit.* R. 51 (1960) z. 1. — J. BERGER-MAYEROWA: Nieznane Estreicherowi „Polonica" i „Silesiaca" w starodrukach Biblioteki Śląskiej. Kat. 1961 *Śląski Instytut Nauk. Komisja Bibliogr. Biul.* nr 24. — K. ZAWADZKI: (Bibliografia polska XIX stulecia. Wyd. 2. T. 3. Rec.). *Przegl. Bibl.* 1963 z. 3/4. —

Księga pam. ku czci K. Estreichera (1827-1908). Studia i rozprawy. Kr. 1964. (Tu m. in.: Z. CIECHANOWSKA: K. Estreicher jako historyk literatury; M. DEMBOWSKA: Ewolucja pojęcia bibliografii narodowej od K. Estreichera do naszych czasów; C. GUTTRY: Biblioteka Gustawa Zielińskiego a Bibliografia Estreichera; J. KORPAŁA: Jak kształtował się warsztat bibliograficzny K. Estreichera; A. LEWICKA-KAMIŃSKA: Początki drukarstwa w Krakowie. Śladami K. Estreichera; W. NOWODWORSKI: Lelewel a Estreicher. Stosunek do problematyki bibliograficznej i jego geneza; W. PIASECKI: K. Estreicher a warsztat literacki autora Olbrachtowych rycerzy; I. TUROWSKA-BAROWA: K. Estreicher jako historyk i krytyk czasopiśmiennictwa polskiego; S. VRTEL-WIERCZYŃSKI: Znaczenie Estreichera w metodyce badań literackich; J. ZATHEY: K. Estreicher a zbiory rękopiśmienne).

F

FALEŃSKA MARIA (1821–1896)

Pseud. i krypt.: DOLORES; EFEM; F.; KORAB; M.; M. F.; MARIAN KORAB; MINUS.

Tłumaczka, nowelistka.

Ur. 6 grudnia 1821 w Warszawie; córka Stanisława Trębickiego, generała wojsk polskich, i Józefy z Laskowskich. Ojciec był komendantem Szkoły Podchorążych; ponieważ nie przyłączył się do belwederczyków, w nocy 29 listopada 1830 poniósł śmierć z rąk młodzieży. Po upadku powstania mała Maria przebywała z matką w Warszawie i otrzymała bardzo staranne wykształcenie. W domu ich bywało dużo osób zbliżonych do arystokracji rosyjskiej. W 1845 wyjechała za granicę z Marią Kalergis, wówczas już rozwiedzioną z mężem. W podróży tej poznała wiele osób z ówczesnej europejskiej elity umysłowej i towarzyskiej. W kwietniu 1845, prawdopodobnie we Florencji, spotkały Cypriana Norwida, którego Trębicka znała już wcześniej. Norwid pokochał bez wzajemności M. Kalergis, a zaprzyjaźnił się z Trębicką, która odegrała rolę powiernicy poety. Po powrocie zza granicy w grudniu 1845 Trębicka przebywała bądź w Warszawie, bądź w Strychawie koło Brześcia Litewskiego u swego kuzyna Adolfa Trębickiego. W grudniu 1856 nie przyjęła oświadczyn Norwida i to doprowadziło do zerwania przyjaźni. Pod koniec lata 1859 wyszła za mąż za Felicjana Faleńskiego. Po ślubie rozpoczęła pracę literacką, przede wszystkim przekładową z współczesnej beletrystyki angielskiej. Mieszkała stale w Warszawie. Faleńscy przyjaźnili się z Karolem i Stefanią Estreicherami. W 1869 wyjechali przez Kraków za granicę i odbyli w towarzystwie Estreicherów wycieczkę w Tatry. Później udali się sami do Czech i Saksonii. W 1890 spędzili lato nad Bałtykiem. W Warszawie utrzymywali żywe stosunki z kręgiem starszych literatów. Faleńska zmarła po długiej chorobie 24 maja 1896 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Z teki dziwaka. Cz. 1-10. *Echo* 1877 nr 174-175, 269-272; 1878 nr 128-135, 231-232, 284-286; 1879 nr 86-88, 248--249; 1880 nr 85-86, 251-252; 1881 nr 154-157.

2. Z notatek pesymistki. *Kłosy* 1884 nr 969, 973, 987, 992; 1885 nr 1024, 1046.

3. Powieść mojego życia. Opowiadanie Mariana Korabia. *Tyg. Ilustr.* 1885 nr 105-123.

4. Przed balem i po balu. Nowelka. *Tyg. Ilustr.* 1886 nr 166-170.

5. Poznali się u wód... Obrazek współczesny. *Bibl. Warsz.* 1887 t. 4.

6. Tużurek pana Alfreda. *Wiek* 1887 nr 114-124.

7. Świetne stosunki. Obrazek. *Gaz. Warsz.* 1893 nr 1-26 (z przerwami).

Artykuły, utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Ateneum* (1876-1877), *Bibl. Warsz.* (1887), *Bluszcz* (od 1873; tu m. in.: Kilka wspomnień z Wiednia i jego okolic. 1886 nr 39-40), *Dla głodnych. Pismo zbior. z utworów kobiecego pióra.* Lw. 1890 (tu: Wyprzedaż), *Dzien. Pol.* (tu m. in.: Co mieści w sobie spojrzenie? 1889 nr 213), *Echo* (1877-1881), *Echo Muzyczne i Teatr.* (1891), *Gaz. Pol.* (1869, 1873, 1876), *Gaz. Warsz.* (1893), *Kłosy* (1884-1885), *Kur. Codz.* (tu m. in.: Z niedawnych wrażeń. 1888 nr 115; Dar tęsknoty. 1891 nr 321-358, z przerwami), *Kur. Warsz.* (tu m. in.: Przyczynek do sprawy opieki nad dziećmi. 1881 nr 6), *Niwa* (tu: Ognisko domowe. 1886 nr 268; Kilka słów z powodu zbytku. 1886 nr 271), *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* (1885-1886), *Przegl. Tyg.* (1886), *Romans i Powieść* (1886-1887), *Słowo* (1883-1886; tu m. in.: Jedna z plag bieżących. 1885 nr 159-160), *Świat* (1888), *Świt* (tu m. in.: Dwie sylwetki. 1884 nr 4; O znaczeniu drobnych oszczędności. 1884 nr 13; Z kilkumiesięcznego pobytu w Berlinie. 1885 nr 20-21), *Tyg. Ilustr.* (1885-1893), *Tyg. Mód i Powieści* (1865, 1871, 1875), *Tyg. Powsz.* (1884), *Wędrowiec* (1864), *Wiek* (1885-1891).

Przekłady

1. M. Ywan: Obrazy miasta duńskiego. (Z dzieła Ywan: Un coin du Céleste Empire). *Wędrowiec* 1864 nr 76-79.

2. C. Brontë (pseud.: Currer Bell): Joanna Eyre. *Tyg. Mód i Powieści* 1865 dod. do nr 9-27.

3. G. Fullerton: Złota ptaszyna. *Gaz. Pol.* 1869 nr 4-50.

4. A. Achard: Wspomnienia żołnierza. (Marzenie Gilberty). *Tyg. Mód i Powieści* 1871 nr 49-52.

5. C. Dickens: Dombey i syn. Powieść. *Tyg. Mód i Powieści* 1871 nr 41 - 1872 nr 13.

6. M. E. Braddon: Sir Robert Lisle. *Gaz. Pol.* 1873 nr 42-77.

7. M. Oliphant: Siostra Stefana Bede. *Bluszcz* 1873 dod. powieściowy do nr 26-32.

8. E. Amicis: Carmela. (Ze szkiców życia żołnierskiego). *Tyg. Mód i Powieści* 1875 nr 30-32.

9. W. Black: Postrzelona. Powieść. *Ateneum* 1876 t. 4 - 1877 t. 3.

10. M. E. Braddon: Czy nie za późno? Powieść z angielskiego. T. 1-4. W-wa 1876.

11. A. Daudet: Firma Fromont i Risler. Obrazek z życia paryskiego. *Gaz. Pol.* 1876 nr 231-289.

12. O. Feuillet: Dziennik kobiety. *Kur. Warsz.* 1878 nr 204-253.

13. D. Russel: Ślady na śniegu. *Echo* 1879 nr 112-193.

14. M. E. Braddon: Córka Jozuego Haggarda. *Echo* 1880 nr 94-169.

15. L. Ouida: (L. La Ramée): Mole. Powieść. *Echo* 1881 nr 255 - 1882 nr 42.

16. G. Verga: Nedda. Obrazek sycylijski. *Słowo* 1883 nr 147-154, 162-168 (jako dodatek do niedzielnego numeru).

17. G. Verga: Eros. *Tyg. Powsz.* 1884 nr 14-26.

18. M. E. Braddon: Izmael. *Wiek* 1885 nr 23-188; toż *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1885 nr 159 - 1886 nr 14.

19. Campbell: Monte Carlo. *Słowo* 1886 dod. do nr 17-23.

20. C. Sylva: Modlitwa. *Kur. Codz.* 1886 nr 64-85.

21. L. Ouida (L. La Ramée): Losy upośledzonych. Powiastka. *Romans i Powieść* 1886 nr 298.

22. M. Sarras: Siostry ślubne. *Świat* 1888 dod. do nr 1-13.

23. (S. Baring-Gould): Królowy dwór. T. 1-2. W-wa 1889.

Jest to przekład angielskiego plagiatu z powieści J. I. Kraszewskiego Morituri. (Wiadomość ustna od K. Górskiego).

24. H. Wood: Zamek Netherleigh. Powieść. T. 1-2. *Wiek* 1889 nr 205 - 1890 nr 63.

25. M. E. Braddon: Tajemnica grobu. Powieść. W-wa 1890 (dod. do *Tyg. Ilustr.*).

26. M. Crawford: Romans tenora. Powieść. W-wa 1891 *Bibl. Wieku* t. 23.

27. M. O'Rell: Jonatan i jego lądy. Obrazy społeczeństwa amerykańskiego. W-wa 1891 *Bibl. Wieku* t. 14.

28. M. Crawford: Sant Ilario. *Tyg. Ilustr.* 1891 dod. do nr 53-68; wyd. osob. W-wa 1891.

29. E. Chojecki: Jan Dhasp. Powieść. *Tyg. Ilustr.* 1892 dod. do nr 105-115; wyd. osob. W-wa 1892.

30. T. Roy: Kropla wody letejskiej. W-wa 1893 (dod. do *Tyg. Ilustr.*).

31. J. I. Kraszewski: Mogiły. Przekł. franc. Rkps Bibl. Nar. Papiery po Faleńskim. Akcesja nr 6960.

Listy i materiały

1. Do T. Zamoyskiego z października 1861. Ogł. M. Grzędzielska: Spóźnione zamęście. *Kamena* 1959 nr 21.

2. Do K. i S. Estreicherów 22 listy z 1868-1878. Ogł. J. Rudnicka: Korespondencja K. Estreichera z M. i F. Faleńskimi. Wr. 1957 *Arch. Lit.* t. 3. (Tu także 39 listów K. Estreichera oraz 44 listy Faleńskiego i 1 list S. Estreichera).

3. Rękopisy i korespondencja (listy do Faleńskiej). Bibl. Jagiel. sygn. 4285.

4. Fragment dziennika z ostatnich lat życia. Rkps Bibl. Nar. Papiery po Faleńskim. Akcesja nr 6960.

Spis prac oryginalnych i przekładów podaje F. Faleński w listach do K. Estreichera z 26 marca 1885, 5 czerwca 1896 (nr 77 i 95). Ogł. J. Rudnicka: Korespondencja Karola Estreichera z M. i F. Faleńskimi. (1867-1903) Wr. 1957 *Arch. Lit.* t. 3. (Tu w przypisach uzupełnienia i sprostowania).

OPRACOWANIA

C. Norwid: Listy do Marii Trembickiej z 1845-1857. Ogł. S. Kossowski. *Chimera* 1904 t. 8 z. 22/23/24. — K. Estreicher: Korespondencja ... z M. i F. Faleńskimi (1867-1903). Z autografu wydała i komentarzem opatrzyła J. Rudnicka. Wr. 1957 *Arch. Lit.* t. 3. — Z piśmiennictwa. *Kur. Por.* 1891 nr 255. — F. Faleński: List do K. Estreichera z 5 czerwca 1896. Ogł. J. Rudnicka, jw. — Nekrologi: M. I. (Ilnicka). *Bluszcz* 1896 nr 25; *Kronika Rodz.* 1896 nr 11; *Prawda* 1896 nr 24; *Wędrowiec* 1896 nr 23. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 19/20 (1897). — A. Krechowiecki: O Cyprianie Norwidzie. *Bibl. Warsz.* 1908 t. 4; wyd. osob. rozszerzone t. 1-2. Lw. 1909. — J. W. Gomulicki: Duch od pragnień. *Ateneum* 1938 nr 6. — J. W. Gomulicki: Życie Norwida. Kronika biograficzna. *Pamięci Cypriana Norwida.* Muz. Nar. W-wa 1946. — M. Tyrowicz. *Pol. słownik biogr.* T. 6 (1948). — J. Rudnicka: Wstęp i oprac. wyd.: Korespondencja Karola Estreichera z Marią i Felicjanem Faleńskimi, jw. [Rec.: J. Szczublewski. *Pam. Teatr.* 1958 z. 2; E. Jankowski. *Ruch Lit.* 1960 nr 1/2]. — M. Grzędzielska: Lubelskie listy F. Faleńskiego. *Kamena* 1959 nr 7. — M. Grzędzielska: Spóźnione zamęście. *Kamena* 1959 nr 21. — J. W. Gomulicki: Mała kronika życia i twórczości Cypriana Norwida. W: C. Norwid: Dzieła zebrane. T. 1. Wiersze. W-wa 1966; toż w odb. pt. Wprowadzenie do biografii Norwida. W-wa 1965. (Lata 1844-1847, 1853-1856).

FALEŃSKI FELICJAN MEDARD (1825–1910)

Pseud. i krypt.: Etcetera Bomba; F.; F. F.; Fal...ski; Falco; Felicyan; Jaś; Jaś Medard F.

Poeta, tłumacz.

Ur. 5 czerwca 1825 w Warszawie, w zubożałej rodzinie szlacheckiej; syn Józefa sędziego Sądu Najwyższej Instancji, bliskiego współpracownika Mikołaja Nowosilcowa, i Apolonii. Osierocony wcześnie przez śmierć matki, lata dziecinne spędził na wsi w Poznańskiem u wuja Krzyckiego. Powróciwszy do Warszawy, kształcił się pod kierunkiem Karola Balińskiego i zdał egzamin do trzeciej klasy gimnazjum. Był kolegą Cypriana i Ludwika Norwidów, Kazimierza Kaszewskiego, później także Włodzimierza Wolskiego, przyjaźnił się z Janem Kozerskim. Około 1840 jako uczestnik tajnych zebrań uczniowskich zagrożony był aresztowaniem, którego uniknął dzięki przypadkowej nieobecności w Warszawie. Po ukończeniu gimnazjum uczęszczał w 1843-1844 na dwuletnie Kursa Prawne i należał do tajnego kółka prawników. Po wykryciu tej organizacji uciekł przed aresztowaniem do Prus Zachodnich, wkrótce jednak powrócił do Warszawy i pracował w Bibliotece Zamoyskich.

W 1846 odbył wraz z Hieronimem Ciemniewskim pieszą wędrówkę po Galicji. W okresie Wiosny Ludów napisał szereg ulotnych poezji rewolucyjnych, które zaginęły. Przez pewien czas przebywał w Szczebrzeszynie u krewnych, następnie w Sielcu na Wołyniu, gdzie miał porządkować bibliotekę Czackich. Tu zawarł znajomość z Józefem Korzeniowskim. Po powrocie do Warszawy bywał częstym gościem w salonach Łuszczewskich oraz przyjaźnił się z braćmi Komorowskimi i Teodozjuszem Krzywickim. W 1853 przebywał u swego szwagra w Radomiu, następnie przyjął posadę nauczyciela w domu Zarzyckich w Sandomierskiem pod Opatowcem. W 1855 powrócił do Warszawy i zajął się pracą literacką. W czasie powstania styczniowego występował jako zwolennik obozu Czerwonych. W 1869 wyjechał do Krakowa, a stamtąd odbył jedyną w swoim życiu podróż za granicę. Zwiedził Pragę, Wiedeń, Drezno, Wrocław. Resztę życia spędził w Warszawie.

Ożeniony był z Marią Trębicką. Pierwsze swoje utwory podpisywał kryptonimami, nie chciał bowiem używać nazwiska swego ojca, współpracownika Nowosilcowa. Prowadził wieloletnią korespondencję z Józefem Ignacym Kraszewskim i Karolem Estreicherem. Zmarł 11 października 1910 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Z daleka i z bliska. Powst. 1853. Ogł. *Czas. Dod. Mies.* 1856 t. 3; wyd. osob. z podtyt. Powiastka. W-wa 1862. Wyd. nast.: przedr. *Kraj* (Petersb.) 1883 nr 46-49; przedr. zob. poz. 25.

Przekł. niem.: Emil Pol. *Krakauer Zeitung* 1857 nr 92-112.

2. Kwiaty i kolce przez Felicyana. W-wa 1856.

Wg Estr. I, 483 „autor spalił cały nakład w r. 1863, ocalało tylko kilkanaście egzemplarzy"

3. Zamiennik. Powieść. *Czas. Dod. Mies.* 1857 t. 5.

4. Świstki Sylena. Fragm. ogł. m. in. pt.: Złoty cielec; Afrodyte Anadyomene; Kochanka króla Cefrena. *Czas. Dod. Mies.* 1857 t. 6; Pogrzeb Ibisa; Ariadna. *Noworocznik* (*Kalendarz*) *ilustr. dla Polek.* W-wa 1865; Ze zbioru: Świstki Sylena. *Kronika Rodz.* 1873 nr 15, 17, 22-23; Królowa Nofreari. *Bluszcz* 1874 nr 11; Jutro. Ze zbioru „Świstków Sylena". *Bluszcz* 1875 nr 46; Ze zbioru Świstków Sylena. W otchłani. *Biesiada Lit.* 1876 nr 22; całość pt. Świstki Sylena pozbierała Etcetera Bomba. Także Meandry. Poz. 1876 (tu m. in. fragm. poz. 16). Fragm. przedr. w poz. 29.

5. Melodie z domu niewoli. Powst. 1861--1863. Rkps znajdował się w Bibl. Wilanowskiej.

6. Widziadło szczęścia, powieść z życia współczesnego. *Tyg. Ilustr.* 1862 nr 124-129.

7. Tańce śmierci. Poemat dramatyczny w 2 częściach. Powst. od 1863. Fragm. ogł.: pt. Ghazell. *Bluszcz* 1873 nr 45; pt. Z Tańców śmierci, zob. poz. 34 t. 3; Z poematu „Tańce śmierci" 1863. *Pamięci Jana Gadomskiego — koledzy.* W-wa 1907 *Bibl. Dzieł Wyborowych* nr 514; fragm. ogł. W. Przecławski: „Tańce śmierci" F. Faleńskiego. (Z rękopisów pośmiertnych). *Echo Lit.-Artyst.* 1914 z. 8. Wyst. pt. Dworzanie króla Marchołta. Lw. 1914. Całość wyd. M. Grzędzielska w zbiorze: Miscellanea z pogranicza XIX i XX wieku. Wr. 1964 *Arch. Lit.* t. 8.

Rkps, jw. poz. 5.

Jest to zbiór fragmentów dramatyczno-fantastycznych. Utwór nie dokończony, pisany z przerwami przez lat kilkanaście.

8. Nad morzem. Powieść. *Bluszcz* 1865 nr 1-13.

9. Treny Jana Kochanowskiego, studiami i przypisami objaśnione. Dat.: Skończono w Kurowicach na Podlasiu w dzień św. Kajetana 1865 r. Ogł. *Bibl. Warsz.* 1866 t. 1 s. 50-79, 329-388; odb. W-wa 1867 (tu razem wyd.: Treny, zob. Prace edytorskie poz. 1).

10. Złudzenia i rzeczywistość, czyli woda sodowa i wiśnie w koszykach. Powieść obyczajowa, nie więcej jak w jednym tomie. J. Ungra *Kalendarz warsz.* W-wa 1865.

11. Smutne dzieje powstania w Dalekarlii. Dramat w 5 odsłonach. Powst. 1868. Fragm. ogł. *Kraj* 1896 nr 57. Rkps, jw. poz. 5.

12. Przebrzmiałe dźwięki. Poezje. Drezno 1870. (Wyd. bezimiennie).

13. Sponad mogił. Poezje. Drezno 1870. (Wyd. bezimiennie). Fragm. przedr. w poz. 29.

Zawartość: Ponad mogiłami; Żale Jeffithy. (*Tyg. Ilustr.* 1867 nr 418); Termopile. (*Czas. Dod. Mies.* 1857 t. 6); Pod Kannami. (*Kłosy* 1870 nr 252); Jako Julian Zaprzaniec zabit od Pana. (*Kalendarz wyd. przez Warsz. Tow. Dobroczynności.* 1863); Psie Pole. (*Dzien. Lit.* 1858 nr 39-40); Król Śmiały; Wiano królewny. (*Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 6); Jako król Henricus jeszcze chyżej bieżał precz z Polski, niźli do niej był jachał (1574). (*Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1862); Duma o Samuelu Koreckim. (Ogł. pt. Samuel Korecki. (Śpiew obyczajowy). *Tyg. Ilustr.* 1862 nr 167); Jako król Sobek, przegrawszy doma, wygrał pod Wiedniem. (*Noworocznik* (*Kalendarz*) *ilustr. dla Polek.* W-wa 1863); Z Szekspira Henryka IV, pierwszej części aktu IV scena piąta (zob. Przekłady poz. 6); Zaślubiny św. Katarzyny. (*Czas. Dod. Mies.* 1860 t. 18).

Stanisław Moniuszko skomponował do tych poezji muzykę na organy i harfę.

Przekł. franc.: S. E. (W. Gasztowtt): Douma sur Samuel Korecki; Comment le roi Sobek vaincu chez lui, fut vaincqueur sous les murs de Vienne. *Bulletin Polonais littéraire, scientifique et artistique* 1911 nr 276.

14. Syn Gwiazdy. Dramat w trzech aktach. *Przegl. Pol.* 1870/71 t. 4; odb. Kr. 1871. Przedr. zob. poz. 34 t. 3.

Dramat przedstawiony do konkursu krakowskiego w roku 1870.

15. Odgłosy z gór. Poezje Felicyana. Fragm. ogł. *Tyg. Ilustr.* 1871 nr 166; całość wyd. W-wa 1871.

Poświęcone T. Lenartowiczowi.

16. Meandry. Fragm. ogł. m. in.: *Kronika Rodz.* 1873 nr 11, 13; pt. Ze zbioru Meandrów Felicyana. *Bluszcz* 1875 nr 48-49; *Biesiada Lit.* 1876 nr 24; fragm. zob. poz. 4; *Świat* (Kr.) 1888 nr 2, 8, 23; *Świt* 1884 nr 5; *Tyg. Ilustr.* 1891 nr 56, 63, 64, 69, 91, 103; 1892 nr 113,

144, 151; 1893 nr 184, 196; 1894 nr 227; 1898 nr 2, 37, 43; 1899 nr 17, 18, 25; 1902 nr 44, 46, 48; 1905 nr 10, 19, 30, 31; wyd. osob. pt. Meandry. Strzępy myśli rozwianych. Kr. 1892 (wyd. bezimiennie; tu: Meandry 1-190); fragm. zob. poz. 29; pt. Pod wiatr. 1-12. *Charitas. Księga zbior.* Petersb. 1894; wyd. 2 Kr. 1898 (tu: Meandry 1-335); pt. Meandry. Strzępy myśli rozwianych. Ze wspomnień Felicyana. W-wa 1904 *Książki dla Wszystkich* nr 223 (tu: Meandry 1-405, w tym 19 wierszy opuszczonych).

Ponadto J. W. Gomulicki ogł.: Nieznane Meandry I-VI. *Ateneum* 1938 nr 6.

D e d y k a c j a: Pomarłym towarzyszom gwoli.

17. Świetne widoki pani Marcinowej. Obraz życia powszedniego. Powst. 1873. Ogł. *Opiekun Dom.* 1875 nr 1-9. Przedr. zob. poz. 25.

18. Harmonie jesieni. Fragm. ogł. m. in.: *Bluszcz* 1874 nr 50; 1876 nr 44; 1877 nr 2, 42; *Biesiada Lit.* 1885 nr 38; *Tyg. Ilustr.* 1889 nr 359; *Echo Lit.-Artyst.* 1914 z. 23/24; zob. również poz .29.

Rkps, jw. poz. 5.

P r z e k ł. f r a n c.: S. E. (W. Gasztowtt): Des harmonies d'automne. D'outre tombe. *Bulletin Polonais littéraire, scientifique et artistique* 1911 nr 277.

19. Sama jedna. Opowiadanie. *Gaz. Pol.* 1874 nr 285-288; 1875 nr 1, 4-6, 8-9, 11, 13-17; wyd. osob. W-wa 1877.

20. Althea. Tragedia Felicyana. *Bluszcz* 1875 nr 13-17; przedr. zob. poz. 34 t. 2. Wyst. W-wa 1939.

Utwór poświęcony K. Kaszewskiemu.

21. Krzyżyk na drogę. Fraszka w jednym akcie. *Bluszcz* 1876 nr 28-29. Wyst. W-wa 1877. Przedr. J. Chociszewski: Scena ludowa. Gniezno 1900.

Rkps Ossol. sygn. 11253/I.

22. Pogłoska o Ryczywole. Komedia w jednym akcie. *Echo* 1877 nr 62-67.

Rkps, jw. poz. 5.

23. Sofonisbe. Sprawa w pięciu odsłonach. Fragm. ogł. pt. Dytyramb Chloi. *Tyg. Ilustr.* 1878 nr 152; inny fragm. *Kraj* 1896 nr 52; całość wyd. zob. poz. 34 t. 1.

24. Florynda. Sprawa trzydniowa. Sztuka odznaczona II nagrodą na konkursie im. Fredry (w 1884). Wyd. zob. poz. 34 t. 2.

25. Utwory powieściowe. T. 1. W-wa 1884.

Z a w a r t o ś ć: Z daleka i z bliska (zob. poz. 1); Na schyłku starego roku; Strzępy dawnej okazałości; Świetne widoki pani Marcinowej (zob. poz. 17); Bez służby. (*Bluszcz* 1875 nr 18-19).

26. Królowa. Dramat w pięciu aktach. *Ateneum* 1888 t. 1; odb. W-wa 1888. Przedr. zob. poz. 34 t. 3. Wyst. pt. Królowa Jadwiga. W-wa 1926.

Utwór poświęcony pamięci J. I. Kraszewskiego.

27. Tam i z powrotem. Drobiazg dramatyczny w trzech aktach. *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1889 nr 275-279.

Rkps Ossol. sygn. 10877/I.

28. O głupim Gawle. Klechda niemądra. *Świat* (Kr.) 1893 nr 18-24; wyd. osob. Kr. 1893.

29. Pieśni spóźnione Felicyana. Kr. 1893.

Z a w a r t o ś ć: fragm. poz. 4, 13, 16, 18.

30. Historia nic do rzeczy. Klechda. *Kraj* 1895 nr 27-34.

31. Ataulf. Sprawa w pięciu odsłonach. Wyd. zob. poz. 34 t. 1.

32. Junius Brutus. Sprawa w pięciu odsłonach. Wyd. zob. poz. 34 t. 1.

33. Franczeska z Rawenny. Sprawa w trzech odsłonach. Wyd. zob. poz. 34 t. 2; wyd. osob.: wyd. 2 W-wa 1904 *Książki dla Wszystkich* nr 160.

34. Utwory dramatyczne Felicyana. T. 1-3. Kr. 1896, 1898, 1899.

Z a w a r t o ś ć: t. 1: Gród z siedmiu wzgórz w legendzie wieków; poz. 23, 31, 32; t. 2: poz. 20, 24, 33; t. 3: poz. 14, 26, fragm. poz. 7.

35. Wspomnienia z mojego życia. Powst. przed 1900. Fragm. cytuje W. Przecławski: Młode lata F. M. Faleńskiego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1914; fragm. ogł. pt. Z pamiętników... Do druku podał i objaśnieniami zaopatrzył W. Przecławski. *Nowy Przegl. Lit. i Sztuki* 1921 t. 1 nr 1/2/3; całość wyd. J. Rudnicka w zbiorze: Miscellanea z pogranicza XIX i XX wieku. Wr. 1964 *Arch. Lit.* t. 8.

36. Świstki podczłowieka. Powst. 1900--1909. Rkps, jw. poz. 5.

37. Na drabinie. Komedia. Rkps, jw. poz. 5.

38. Smutne dzieje serca na pokucie. Rkps, jw. poz. 5.

Artykuły, drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Ateneum* (1881, 1888; tu m. in.: Mikołaj Sęp Szarzyński. 1881 t. 3 z. 2-3), *Bibl. Warsz.* (1850-1851, 1857, 1861--1864, 1866-1868, 1881, 1891; tu m. in.:

Tęskne chłopię. 1850 t. 3; Dziwne dziewczę. 1850 t. 3; Edgar Allan Poe i jego nowele. 1861 t. 4; Pogadanka o fraszkach Jana Kochanowskiego. 1881 t. 2; Chusta Weroniki. 1891 t. 4), *Biesiada Lit.* (1876, 1885), *Bluszcz* (1865, 1873-1878; tu m. in.: Memento mori. 1876 nr 44), *Charitas. Księga zbior.* Petersb. 1894, *Czas* (1860), *Czas. Dod. Mies.* (1856, 1857, 1860), *Dzien. Lit.* (1858), *Echo* (tu m. in.: Księżniczka Trebizondy. 1877 nr 53; Notatki artystyczne. 1877 nr 116-117, 253, 262-264, 268, 274; W obronie pomników przeszłości. 1880 nr 234, 242, 247), *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* (1889), *Gaz. Nar.* (1899), *Gaz. Pol.* (1874-1875, 1884; tu m. in.: Ofiary szyku. Pogawędka obyczajowa. 1875 nr 71-72; Sefora. Zarys powieści. 1884 nr 2-5),

J. Jaworskiego *Kalendarz ilustr.* (1871-1877), J. Ungra *Kalendarz warsz.* (1858, 1862-1865), *Kalendarz wyd. przez Warsz. Tow. Dobroczynności* (1863), *Kłosy* (1865-1867, 1870), *Kłosy i kwiaty.* Kr. 1869 (tu: Fiat lux!), *Kraj* (Kr.; tu m. in.: Wrony; Babia góra; W Zakopanem. 1871 nr 93), *Kraj* (Petersb.; 1883, 1892-1897), *Kronika Rodz.* (1873-1875, 1877, 1883, 1891-1892; tu m. in.: Pociecha rodziny. Obrazek obyczajowy czytany publicznie na rzecz osad rolnych w dniu 31 marca r. b. 1873 nr 9; O winorośli a wiązie. Przypowieść nadobna. 1873 nr 10), *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* (1856), *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1862, *Kur. Warsz.* (1873, 1883-1884, 1902; tu m. in.: Zonia. Urywek opowiadania. 1884 nr 56-61, 63-68, 70-71, 74-75), *Na powodzian. Książka zbior.* ... W-wa 1904 (tu: Ze zbioru „Przypowieści życiowych"), *Noworocznik* (*Kalendarz*) *ilustr. dla Polek* (1863-1865; tu m. in.: Wioska polska. 1864), *Opiekun Dom.* (1865, 1875), *Pamięci J. Gadomskiego — koledzy.* W-wa 1907, *Przegl. Polit., Spol. i Lit.* (1902, 1904), *Przegl. Pol.* (1871), *Przyj. Dzieci* (1864),

Strzecha (1871), *Świat* (Kr.; 1888, 1893), *Świt* (1884), *Tydzień* (Drezno; 1871), *Tyg. Ilustr.* (1861-1871, 1878, 1887-1895, 1898-1899, 1902, 1903, 1905; tu m. in.: Królowa zabawy. 1861 nr 76; Ponad źródłem. 1861 nr 104-105; Jan Kochanowski jako poeta liryczny. 1864 nr 256-257; Tancerz do najęcia. Obrazek z rzeczywistości. 1867 nr 430-431; Kartki z podróży odbytej przez Felicyana latem 1869. Ogł. 1870 nr 113-115; Okręt z głupcami. Parabola z wieku dwudziestego. 1887 nr 209-210; Ballada o tym jako sport wszelaki doczesną marnością bywa. 1895 nr 11), *Tyg. Mód i Powieści* (tu m. in. felietony w 1872), *Tyg. Powsz.* (1884-1885), *Wieczory Rodz.* (tu: Zwycięzca hipodromu. 1908 nr 38), *Wieniec* (1872), *Wieniec. Pismo zbior. ofiarowane S. Jachowiczowi.* T. 1. W-wa 1857 (tu: E pur si muove), *Wisła. Księga zbior. ... P. Stalmacha.* Kr. 1873, *Życie* (1887).

Po śmierci poety drobne utwory ogł.: (kb.) (K. Bartoszewicz): Z liryk Felicyana. *Straż Pol.* 1910 nr 22 (tu wiersz: Śpiew idących na śmierć);

Nowa Gaz. 1910 nr 487 (tu: Nagrobek własny Felicyana wraz z listem do J. Lorentowicza);

Słowo Pol. (tu m. in. wiersze: Morituri te salutant. 1913 nr 34; Zapłata po pracy. 1913 nr 42; Orle nasz biały. 1913 nr 205; Pątnik wiekuisty. 1914 nr 147; Dąb. 1915 nr 167; Rozstanie. Powst. 1889. 1915 nr 179);

Z nie wydanych poezji. *Bibl. Warsz.* 1914 t. 1 (tu 10 wierszy, m. in.: Słońce już dla mnie w zachód się skłania...).

Przekłady

1. V. Hugo: Nędznicy. Cz. 3. W-wa 1862.

2. V. Hugo: Maria Tudor. *Bibl. Warsz.* 1864 t. 3; wyd. osob. W-wa 1865. Wyst. Kr. 1870.

3. V. Hugo: Pracownicy morza. W-wa 1866. (Przekł. razem z E. Lubowskim).

4. M. Uchard: Diana. Powieść. *Kłosy* 1866 nr 35-40, 49, 53.

5. E. T. A. Hoffmann: (Opowieści nocne. Fragm. pt.) Piastun. Tłum. 1867. Wyd. w zbiorze: Opowieści fantastyczne. W-wa 1959.

6. W. Shakespeare: Henryk IV. Fragm. ogł.: Akt 4 scena 5. *Bibl. Warsz.* 1868 t. 2; przedr. w wyd.: Sponad mogił, zob. Twórczość poz. 13; Akt 5 scena 5. *Biesiada Lit.* 1878 nr 127.

7. V. Hugo: Człowiek śmiechu. Powieść. T. 1-4. W-wa 1869. Wyd. nast.: t. 1-3. W-wa 1911.

8. A. Karr: Przerwana piosenka. *Tyg. Ilustr.* 1871 nr 204-208.

9. F. Liszt: Fryderyk Szopen. W-wa 1873.

10. Dante Alighieri: Boska komedia. Fragm. wyd. *Kronika Rodz.* 1874 nr 22; 1884 nr 24; 1894 nr 22; 1895 nr 7; fragm. Piekła, pieśń V. *Życie* 1887 nr 14-15. Rkps znajdował się w Bibl. Wilanowskiej.

11. W. Shakespeare: Wesołe mieszczki z Windsoru. Komedia w pięciu aktach

podług Szekspira, przez Felicyana. *Tyg. Mód i Powieści* 1875 nr 16-26.

12. A. Karr: Gra w chowanego. *Biesiada Lit.* 1877 nr 53-57.

13. Przekłady obcych poetów. Cz. 1. W-wa 1878; cz. 2. Kr. 1892.

Zawartość: (wg karty tyt.): t. 1: Hezjod, Horacjusz, Wirgiliusz, Juwenalis, Jacopone z Todi, Dante, Petrarka, Szekspir, Walter-Scott, Szyller, Wiktor Hugo, Heine, Alfred de Musset, Béranger; t. 2: Hezjod, Horacjusz, Juwenalis, Dante, Petrarka, Ariosto, Filicaia, Wiktor Hugo.

Dedykacja cz. 1: Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu, przezacnemu jubilatowi tego roku, w dowód czci najgłębszej te ukochane prace swoje poświęcam.
— Cz. 2: Nieodżałowanej pamięci Józefa Ignacego Kraszewskiego.

14. F. Petrarca: Pieśni. Przekład Felicyana objaśnieniami i przypisami opatrzony. W-wa 1881.

Jedna pieśń pt. Z Petrarki. Canzone XVI. *Wisła. Księga zbior. ... P. Stalmacha*. Kr. 1873.

15. L. Ariosto: Orland oszalały. Fragm. pt.: Z Ariosta „Orlanda rozszalałego" pieśń VII. *Tyg. Powsz.* 1885 nr 40-43; *Tyg. Ilustr.* 1887 nr 248, 251, 260; Z Orlanda oszalałego (poemat Ludwika Ariosta). *Ateneum* 1900 t. 4; wyd. osob. niepełne. W-wa 1901 *Bibl. Dzieł Wyborowych*.

16. Dante Alighieri: Sonety. *Bluszcz* 1887 nr 7, 8, 10, 16, 20, 28, 41, 44; 1888 nr 7-8.

17. E. Poe: Porwanie do Maëlstromu. Ze zbioru nowel... *Biesiada Lit.* 1891 nr 28-33.

18. Przekłady z Pisma Starego Zakonu. W-wa 1902.

Zawartość: Dziewosłąb Rebeki; Dzieje Józefowe; Księgi Ruth; Księgi Tobiaszowe; Proroctwo Izajaszowe; Treny Jeremiaszowe; Dzieje Zuzanny; Daniel.

Dedykacja: Pamięci żony mojej, Marii.

19. V. Hugo: Lukrecja Borgia. Dramat w 3 aktach. Rkps znajdował się w Bibl. Wilanowskiej.

20. S. Pellico: Ester z Engaddi. Rkps, jw. poz. 19.

Ponadto wiele drobnych przekładów ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Ateneum* (1876 t. 1; 1885 t. 4), *Bibl. Warsz.* (1867 t. 1; 1868 t. 2; 1869 t. 2; 1882 t. 1; 1884 t. 1, 4; 1885 t. 4; 1886 t. 4), *Biesiada Lit.* (1876-1878, 1881, 1883, 1891, 1904), *Bluszcz* (1875, 1887, 1888), *Echo* (1877), J. Jaworskiego *Kalendarz ilustr.* (1871-1877), *Kłosy* (1866-1867), *Kraj* (1902), *Kronika Rodz.* (1874-1877, 1879, 1881-1884, 1894-1895), *Noworocznik* (*Kalendarz*) *ilustr. dla Polek* (1865), *Przyj. Dzieci* (1867), *Tyg. Ilustr.* (1872-1875, 1877, 1880-1881, 1883, 1887), *Tyg. Powsz.* (1884-1885), *Wieniec.* T. 1. W-wa 1872, *Życie* (W-wa; 1887).

Po śmierci poety: *Nowa Gaz.* (1910), *Gaz. Warsz.* (1922 nr 103), *Myśl Nar.* (1926 nr 13; 1929 nr 29; 1930 nr 22; tu dalsze fragmenty Z ksiąg Starego Zakonu, por. Przekłady poz. 18).

Rkpsy wielu utworów i kilku przekładów większych oraz teka tłumaczeń ulotnych znajdowały się w Bibl. Wilanowskiej. Poezje z 1851-1852 rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

Prace edytorskie

1. J. Kochanowski: Treny. W-wa 1867 (razem z odb. rozprawy, zob. Twórczość poz. 9).

2. T. Krzywicki: Pisma. W-wa 1887. (Z przedmową).

Wydania zbiorowe

Wiersze wybrane. Wyboru dokonała i wstępem opatrzyła M. Grzędzielska. W-wa 1961.

Zawartość: fragm. poz.: Kwiaty i kolce; Melodie z domu niewoli; Z „Tańców śmierci"; Odgłosy z gór; Świstki Sylena; Pieśni spóźnione; Meandry; Ze zbioru Świstków podczłowieka; Smutne dzieje serca na pokucie.

Listy

1. Do M. Trembickiej (Faleńskiej) listy z 1856-1857. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 4285. Fragm. ogł. M. Grzędzielska: Lubelskie listy F. Faleńskiego. *Kamena* 1959 nr 9.

2. Do J. I. Kraszewskiego 183 listy z 1856-1886. Autografy Bibl. Jagiel. sygn. 6464, 6501.

3. Do T. Lenartowicza 2 listy z 1857, 1873. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2028 t. 3.

4. Do K. Estreichera 44 listy z 1867-1903. Ogł. J. Rudnicka: Korespondencja Karola Estreichera z Marią i Felicjanem Faleńskimi (1867-1903). Wr. 1957 *Arch. Lit.* t. 3. (Tu także 40 listów do Faleńskiego i 22 listy o nim).

5. Do K. W. Wójcickiego 3 listy z 1870 i b. d. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

6. Do T. Lenartowicza z 1877. Rkps Ossol. sygn. 5244/I.

Bibliografię utworów podają: Bibliografia utworów Felicjana. *Literatura i Sztuka* (dod. do *Nowej Gaz.*) 1909 nr 34. — W. Przecławski: Felicjan Medard Faleński. Żywot i dzieła. Poz. 1922 s. 225-227.

INDEKS UTWORÓW

Cz — wykaz czasopism (w dziale Twórczość), E — Prace edytorskie, P — Przekłady, T — Twórczość. Duże litery po skrócie Cz — pierwsze litery tytułów czasopism.

OPRACOWANIA

Monografia

W. Przecławski: Felicjan Medard Faleński. Żywot i dzieła. Poz. 1922. [Rec.: B. Gubrynowicz. *Książka* 1922 nr 3; J. K. *Przegl. Powsz.* 1922 t. 155-156; J. Lorentowicz: Spóźnione wawrzyny. *Tydzień Pol.* 1922 nr 27].

Biografia

K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 8 (1861). — A. Świętochowski: Profile. Felicjan (Faleński). *Przegl. Tyg.* 1871 nr 14. — P. Chmielowski: Felicjan Faleński. *Złota przędza.* T. 3. W-wa 1886. — Autorzy dramatyczni. (Grupa zbiorowa). Faleński Felicjan. *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1894 nr 10. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 20 (1897). — W. Marrené (Morzkowska): Felicjan Faleński. *Tyg. Ilustr.* 1897 nr 35-36. — S. Demby: Felicjan Faleński. W: Album pisarzy polskich (współczesnych). W-wa 1901. — Demil: U Felicjana. Garść smutnych wrażeń. *Świat* 1910 nr 2. — M. Synoradzki: Z Warszawy. *Biesiada Lit.* 1910 nr 5. —

Wspomnienia pośmiertne w 1910: Wł. B. (Bukowiński). *Sfinks* t. 4; Z. Dębicki. *Kur. Warsz.* nr 282; Z. Dębicki: W służbie piękna. *Tyg. Ilustr.* nr 44; F. *Dzien. Kijowski* nr 258; T. Kończyc (Grot Bęczkowski). *Bluszcz* nr 43; J. P. *Zarzewie* nr 11-12; G. Korbut. *Spr. Tow. Nauk. Warsz.* nr 7; G. Korbut. *Świat* nr 42; W. Kosiakiewicz. *Słowo* nr 465; W. Kosiakiewicz. *Świat* nr 43; Al. K. (Kraushar) *Słowo* nr 470; toż *Gaz. Lw.* nr 238; przedr. w: Echa przeszłości. W-wa 1917; J. Lorentowicz. *Nowa Gaz.* nr 467; M. K. (Makuszyński). *Słowo Pol.* nr 477, 479; Nestor poetów polskich. *Nasz Kraj* nr 84; M. Retinger. *Życie* (Lw.) s. 68; S. Tarnowski. *Przegl. Pol.* t. 2; K. Wroczyński. *Społeczeństwo* nr 48; M. Znatowiczówna. *Wieczory Rodz.* nr 35-36; *Bibl. Warsz.* t. 4; *Biesiada Lit.* nr 45; *Czas* nr 467; *Dzien. Chicagowski* nr 248, 258; *Gaz. Lw.* nr 234; *Gaz. Warsz.* nr 279; *Kronika Powsz.* nr 4; *Krytyka* t. 4; *Kur. Pol.* nr 282; *Odrodzenie* nr 22; *Prąd* nr 9-10; *Rola* nr 42; *Słowo* nr 462, 468; *Świat* nr 42; *Wieczory Rodz.* nr 43; *Ziemia Lubelska* nr 280. — Lutecyusz (J. Lorentowicz): Glosy. Nagrobek własny Felicjana. *Nowa Gaz.* 1910 nr 487. — Testament i zapisy F. Faleńskiego. *Słowo Pol.* 1910 nr 530. — Testament śp. F. Faleńskiego. *Dzien. Chicagowski* 1910 nr 276. — W. Przecławski: Młode lata F. M. Faleńskiego. (Ze źródeł rękopiśmiennych). *Przew. Nauk. i Lit.* 1914/1916. —

K. Bartoszewicz: Sprawa Deotymy. *Nowa Reforma* 1922 nr 122-126. — W. Przecławski: Jeszcze o Faleńskim i Deotymie. *Rzeczpospolita* 1922 nr 154 wiecz. — A. Kraushar: Wtorki Marii Ilnickiej. Echo z lat niewoli. *Tyg. Ilustr.* 1924 nr 23; przedr. w: Polki twórcze czasów nowszych. Seria I. W-wa 1929. — B. Ż. (T. Żeleński-Boy): (Królowa Jadwiga. Rec.). *Kur. Pol.* 1926 nr 10. — A. Kraushar: Deotyma. Tragedia pozgonna żywota i twórczości poetki. W: Polki twórcze..., jw. — J. Różycki: O Felicjanie. *Myśl Nar.* 1930 nr 46. — A. Nowaczyński: O Faleńskim Felicjanie. *Wiad. Lit.* 1931 nr 14; przedr. w: Tylko dla kobiet. W-wa 1934. — W. Przecławski: Dziwna przyjaźń. Lenartowicz - Faleński. *Ruch Lit.* 1933 nr 9-10. — J. W. Gomulicki: Zabłąkany pielgrzym. Rzecz o Ludwiku Norwidzie. *Przegl. Współcz.* 1935 t. 55 nr 163-164. — Z. Łotocki: Felicjan o Matejce. *Wiad. Lit.* 1938 nr 41. —

T. Mikulski: Meandry Faleńskiego. *Śląsk* 1946 nr 5-6; przedr. pt. Meandry. W: Spotkania wrocławskie. Wr. 1950; toż wyd. 2 Kr. 1954. — M. Tyrowicz. *Pol. słownik biogr.* T. 6 (1948). — M. Tyrowicz: Czy F. Faleński uczestniczył w spisku ludowym 1842-1844 r.? *Twórczość* 1950 z. 4-5. — J. W. Gomulicki: Felicjan Faleński. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 2. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — J. Rudnicka: Wstęp i oprac. wyd.: Korespondencja Karola Estreichera z Marią i F. Faleńskimi (1867--1903). Wr. 1957 *Arch. Lit.* t. 3. [Rec.: J. Szczublewski. *Pam. Teatr.* 1958 z. 2; E. Jankowski. *Ruch Lit.* 1960

nr 1/2]. — J. W. Gomulicki: Felicjan Faleński. W: Iskry z popiołów. 25 zapomnianych opowiadań polskich XIX wieku. W-wa 1959. — M. Grzędzielska: Lubelskie listy F. Faleńskiego. *Kamena* 1959 nr 7. — M. Grzędzielska: Spóźnione zamęście. *Kamena* 1959 nr 21. — J. W. Gomulicki: Przypisy w: W. Gomulicki: Warszawa wczorajsza. W-wa 1961.

Twórczość

(Kwiaty i kolce. Rec.): K. Kaszewski. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 199; J. I. Kraszewski. *Gaz. Warsz.* 1856 nr 182-183; A. N. (A. Marcinkowski). *Gaz. Warsz.* 1856 nr 236; ✡ (A. Niewiarowski). *Gaz. Warsz.* 1856 nr 133; Al. N. (A. Marcinkowski). *Gaz. Warsz.* 1856 nr 196, 198; L. Siemieński. *Czas. Dod. Mies.* 1856 t. 4; (W. Szymanowski). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 45; *Bibl. Warsz.* 1857 t. 1. — W. Szymanowski: (Z daleka i z bliska. Rec.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 29. — Bolesław Wiktor (S. Budziński): O kilku nowszych zbiorach poezji. *Bibl. Warsz.* 1858 t. 1. — L. Siemieński: Humorystyka i poezje Felicjana. W: Kilka rysów z literatury i społeczeństwa od roku 1848-1858. T. 2. W-wa 1859 s. 59-80. — H. Ciemniewski: (Z bliska i z daleka. Rec.). *Gaz. Pol.* 1862 nr 52. — (Treny J. Kochanowskiego. Rec.): W. Górski. *Tyg. Ilustr.* 1867 nr 393; Al. Kr. (A. Kraushar): *Kółko Dom.* 1867; J. Szujski. *Przegl. Pol.* 1867/68 t. 3. — P. Chmielowski: (Pod Kannami. Rec.). *Przegl. Tyg.* 1870 nr 19. — (W. Hugo: Maria Tudor. Rec.). *Kur. Kr.* 1870 nr 101. — K. Kantecki: (Sponad mogił. Rec.). *Dzien. Lit.* 1870 nr 32. — K. Ł. (Łuniewski): Felicjan Faleński. *Opiekun Dom.* 1871 nr 31-32. — (Odgłosy z gór. Rec.): Dr Omega (J. I. Kraszewski). *Tydzień* (Drezno) 1871 nr 17; X. (A. Tyszyński). *Bibl. Warsz.* 1871 t. 4; przedr. w: Pisma krytyczne. T. 2. Kr. 1904. — (W. Hugo: Maria Tudor. Rec.). *Dzien. Poz.* 1872 nr 43. — K. Kaszewski: (Syn Gwiazdy. Rec.). *Bluszcz* 1872 nr 17-18. — (Odczyty o Petrarce. Rec.): Ł. *Tyg. Romansów i Powieści* 1872 nr 200; *Niwa* 1872 nr 21. —

L. Sz. W. (Szczerbowicz-Wieczór): (Sama jedna. Rec.). *Tyg. Mód i Powieści* 1875 nr 8. — Z. (K. Zalewski): (Ofiary szyku. Rec.). *Wiek* 1875 nr 37. — (Odczyt o Sępie Szarzyńskim. Rec.). *Kronika Rodz.* 1876 nr 6; *Przegl. Tyg.* 1876 nr 11. — (Świstki Sylena. Rec.): *Gaz. Pol.* 1876 nr 154; *Tyg. Ilustr.* 1876 nr 34; W. *Tyg. Mód i Powieści* 1876 nr 46; S. Grudziński. *Echo* 1877 nr 2. — (Krzyżyk na drogę. Rec.): W. Noskowski. *Tyg. Ilustr.* 1877 nr 76; St. M. Rz. (Rzętkowski). *Biesiada Lit.* 1877 nr 80; Orgon (Z. Sarnecki). *Echo* 1877 nr 118; -X-. *Gaz. Pol.* 1877 nr 118. — (Przekłady obcych poetów. Rec.): K. Kaszewski. *Tyg. Powsz.* 1878 nr 25; *Kronika Rodz.* 1879 nr 8; (§) (H. Sienkiewicz). *Gaz. Pol.* 1880 nr 247; przedr. w: Pisma. T. 45: Publicystyka. T. 5. W-wa 1937 i wyd. nast. —

(§) (H. Sienkiewicz): (F. Petrarca: Pieśni. Rec.). *Gaz. Pol.* 1880 nr 282; przedr. jw. — (Świstki Sylena. Rec.). *Tydzień Pol.* 1880 nr 1. — B. Chlebowski: (Pogadanka o fraszkach J. Kochanowskiego. Rec.). *Tyg. Ilustr.* 1881 nr 298. — (F. Petrarka: Pieśni. Rec.): E. Grabowski. *Ateneum* 1881 t. 2; S. Grudziński. *Przegl. Bibliogr.-Archeol.* 1881 t. 1; L. S. W. (Szczerbowicz-Wieczór). *Tyg. Mód i Powieści* 1881 nr 22-25; *Tyg. Powsz.* 1881 nr 1. — K. Kaszewski: Felicjan Faleński. Sylwetka literacka. *Echo Muzyczne i Teatr.* 1884 nr 33-34. — W. Marrené (Morzkowska): (Z daleka i z bliska. Rec.). *Dzien. Łódzki* 1884 nr 177. — Rezultat konkursu dramatycznego. *Kur. Codz.* 1884 nr 102. — (Utwory powieściowe. Rec.): -Qs-: Z miasta. *Gaz. Pol.* 1884 nr 179; E. Z. (Sedlaczek). *Kłosy* 1884 nr 990; *Tyg. Powsz.* 1884 nr 34; Z. (E. Sedlaczek). *Niwa* 1885 t. 28; *Tyg. Mód i Powieści* 1885 nr 9. — W. Gomulicki: Warszawa wczorajsza. Powst. ok. 1887. Tekst zebrał i oprac. J. W. Gomulicki. W-wa 1961. — (T. Krzywicki: Pisma. Rec.): B. Bieńkowski: Zapomniany poeta. *Przegl. Lit. Dod. do Kraju* 1887 nr 28; L. S. *Tyg. Ilustr.* 1887 nr 220; R. Plenkiewicz. *Bibl. Warsz.* 1887 t. 1; *Kronika Rodz.* 1887 nr 2; *Wiek* 1887 nr 38. — (Królowa. Rec.): S. Krzemiński. *Bluszcz* 1888 nr 28-30, 34; K. Kaszewski. *Kłosy* 1889 nr 1240. — (Przekłady obcych poetów. Cz. 2. Rec.): L. S. W. (Szczerbowicz-Wieczór). *Tyg. Mód i Powieści* 1891 nr 22-25; K. Bartoszewicz. *Kraj* 1893 nr 37; S. Estreicher. *Świat* (Kr.) 1893 nr 11-12, 14; W. Gomulicki. *Kur. Codz.* 1893 nr 316; C. Jankowski. *Gaz. Pol.* 1894 nr 68. — (Pieśni spóźnione. Rec.): (S. E.) (Estreicher). *Świat* (Kr.) 1893 nr 20; P. Chmielowski. *Gaz. Pol.* 1894 nr 252; A. Dobrowolski. *Ateneum* 1894 t. 4; W. Gomulicki: Książka i dzienniczek. Mozaika literacka. *Kraj* 1894 nr 51; W. Gomulicki. *Kur. Codz.* 1894 nr 207; W. Gomulicki

Przegl. Polit., Spol. i Lit. 1894 nr 177; K. Tetmajer. *Słowo* 1894 nr 170; *Kronika Rodz.* 1894 nr 18; *Bluszcz* 1895 nr 8. — C. Jankowski: Świat bibuły. Felicjan Faleński. *Kur. Codz.* 1894 nr 110. — P. Chmielowski: Felicjan Faleński. W: Współcześni poeci polscy. Petersb. 1895. — W. Gomulicki: Poezja i powieść w r. 1894. *Kur. Codz.* 1895 nr 11. — P. Chmielowski: Felicjan Faleński i Kazimierz Kaszewski. *Wędrowiec* 1897 nr 28-29, 31, 33. — (Utwory dramatyczne. Rec.): P. Chmielowski. *Kur. Codz.* 1897 nr 6; A. Lange. *Ateneum* 1897 t. 3; W. Marrené-Morzkowska. *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1897 nr 721; Sigma: Okruchy literackie. *Gaz. Warsz.* 1897 nr 33; *Gaz. Warsz.* 1897 nr 320; P. Chmielowski. *Kur. Codz.* 1898 nr 143; P. Chmielowski. *Przegl. Lit.* 1898 nr 12/13; A. L. (Lange). *Głos* 1898 nr 17. — P. Chmielowski: F. Faleński jako autor dramatyczny. W: Nasza literatura dramatyczna. T. 2. Petersb. 1898. — S. Tarnowski: Co u nas o Kochanowskim pisano. W: Studia do historii literatury polskiej XIX w. T. 4. Kr. 1898 s. 71-72. —

P. Chmielowski: Beletrystyka nasza z roku zeszłego. *Pogląd na Świat* 1900 nr 4. — P. Chmielowski: Utwory dramatyczne Felicjana. *Kur. Codz.* 1900 nr 16. — (L. Ariosto. Orland szalony. Rec.): Miriam (Z. Przesmycki). *Chimera* 1901 z. 4/5; A. C. (Cybulski). *Tydzień* 1902 nr 34; C. Jankowski: „Orland" i „Oniegin". Dwa nowe przekłady polskie. *Życie i Sztuka. Pismo dod. ilustr. do Kraju* 1902 nr 28-29. — P. Chmielowski: Dramat polski doby najnowszej. Lw. 1902. — P. Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. W-wa 1902. — W. Feldman: Piśmiennictwo polskie ostatnich lat dwudziestu. T. 1. Lw. 1902; wyd. 3 pt. Piśmiennictwo polskie 1880-1904. T. 1. Lw. 1905. — T. Grabowski: Faleński jako liryk. Dramaty Faleńskiego. W: Poezja polska po r. 1863. Kr. 1903. — J. Czubek: Wstęp w: L. Ariosto: Orland szalony. T. 1. Kr. 1905. — (Meandry. Rec.). *Tyg. Ilustr.* 1905 nr 17. — W. Feldman: Współczesna literatura polska. Wyd. 5. Lw. 1908. — J. Kotarbiński: Dramaty greckie. W: Pogrobowiec romantyzmu. Rzecz o Stanisławie Wyspiańskim. W-wa 1909. — J. Lorentowicz: Felicjan Faleński. (W 85 rocznicę urodzin). *Lit. i Sztuka* (dod. do *Nowej Gaz.*) 1909 nr 34. — W. Prokesch: Fel. Faleński. *Nowa Reforma* 1909 nr 591. —

Z. Dębicki: W służbie piękna. (O Felicjanie Faleńskim). *Kur. Warsz.* 1910 nr 2. — W. Nawrocki: F. Faleński jako tłumacz. *Tyg. Ilustr.* 1910 nr 44. — W. Zazula: Felicjan Medard Faleński. Studium literackie. *Przew. Nauk. i Lit.* 1910. — M. Rowiński: Uwagi nad niektórymi przekładami F. Faleńskiego. *Spr. Tow. Nauk. Warsz.* 1911 nr 3. — Z. L. Zaleski: Felicjan Faleński. *Książka* 1911 nr 4-5; przedr. w: Dzieło i twórca. (Studia i wrażenia literackie). W-wa 1913. — Z. D. (Dębicki): Pierwsze kartki pamiętników Felicjana (Faleńskiego). *Kur. Warsz.* 1914 nr 162. — W. Przecławski: F. M. Faleński jako liryk. *Bibl. Warsz.* 1914 t. 3. — W. Przecławski: „Tańce śmierci" F. Faleńskiego. (Z rękopisów pośmiertnych). *Echo Lit.-Artyst.* 1914 nr 8. —

J. Łoś: Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju. W-wa 1920. — M. Szyjkowski: Dzieje nowożytnej tragedii polskiej. Typ szekspirowski. Kr. 1923. — A. Lange: La littérature polonaise contemporaine. *Le Journal de Pologne* 1924 nr 229. — J. Birkenmajer: Zapomniany mistrz słowa. *Kur. Poz.* 1930 nr 472. — T. Sinko: Hellada i Roma w Polsce. Przegląd utworów na tematy klasyczne w literaturze polskiej ostatniego stulecia. Lw. 1933. — T. Biliński: Zapomniany parnasista polski. *Kur. Lit.-Nauk.* 1935 nr 45. — W. Ogrodziński: Polskie przekłady Horacego. Kr. 1935. — Z. Konarzewski: Zapomniany poeta. *Czas* 1936 nr 67. — M. Kridl: Poezja w latach 1795-1863. *Dzieje literatury pięknej w Polsce. PAU.* Wyd. 2. Kr. 1936. — Z. Łotocki: Antagonista Wyspiańskiego. *Skamander* 1936 z. 77. — J. W. Gomulicki: „Duch od pragnień". (O F. Faleńskim). *Ateneum* 1938 nr 6. — O F. Faleńskim. (Notatka z powodu art. Gomulickiego w Ateneum). *Tyg. Ilustr.* 1938 nr 52. — „Althea" Faleńskiego jako pokaz warsztatu teatralnego. *Ilustr. Kur. Codz.* 1939 nr 124. — T. Żeleński (Boy): (Althea. Rec.). *Kur. Por.* 1939 nr 128. —

M. Grzędzielska: Wersyfikacja „Meandrów" F. Faleńskiego. *Annales Universitatis M. Curie-Skłodowska* S. F. *Nauki Filoz. i Hum.* T. 11 (1956) z. 10. Wyd. Lubl. 1960; odb. Lubl. 1960. — M. Grzędzielska: Przysłowia w „Meandrach" Faleńskiego. *Annales*..., jw. t. 12 (1957) z. 10. Lubl. 1960. — M. Grzędzielska: Urodził się nie w porę. *Kamena* 1960 nr 23/24. — J. W. Gomulicki: Felicjan Faleński (1825-1910). *Listy Teatru Pol.* 1961 nr 44. — M. Grzędzielska: Felicjan — poeta nieszczęśliwy. W wyd.: Wiersze wybrane. W-wa 1961. — J. Krzyżanowski: O Felicjanie dramaturgu. *Listy Teatru Pol.* 1961 nr 44. —

(Wiersze wybrane. Rec.): P. Hertz. *Nowe Książki* 1961 nr 43; J. Iwaszkiewicz: Felicjan. *Życie W-wy* 1961 nr 263; S. Lichański: Spod piasku niepamięci. *Orka* 1961 nr 47. — S. Lichański: „Polscy parnasiści". *Twórczość* 1962 nr 6. — M. Grabowska: Henryk Heine a literatura polska okresu romantyzmu. (Zarys problematyki). *Z polskich studiów slawistycznych*. S. 2. *Nauka o literaturze*. W-wa 1963. — M. Grzędzielska: Studia o F. Faleńskim. Streszczenie pracy habilitacyjnej. Lubl. 1963. (Tu: 1. Meandry; 2. Wersyfikacja Faleńskiego; 3. „Tańce śmierci"). — M. Grzędzielska: Uwagi wstępne do wyd.: Tańce śmierci. W zbiorze: Miscellanea z pogranicza XIX i XX wieku. Wr. 1964 *Arch. Lit*. t. 8 — J. Kulczycka-Saloni: Poezja powstania styczniowege. *Dziedzictwo lit. powstania styczniowego*. W-wa 1964. — J. Rudnicka: Uwagi wydawcy do wyd.: Wspomnienia z mojego życia. W zbiorze: Miscellanea..., jw.

FELIŃSKA EWA (1793–1859)

Pseud.: Weneranda Kokosz.

Powieściopisarka.

Ur. 26 grudnia 1793 we wsi Uznoha w powiecie słuckim na Litwie, w rodzinie szlacheckiej. Była córką Zygmunta Wendorffa i Zofii z Sągajłłów. Osierocona przez ojca w czwartym roku życia, wychowywała się w domu zamożnych krewnych we wsi Horynce pod Słuckiem, następnie w Boratyczach w powiecie ihumeńskim. Uczyła się języka francuskiego i muzyki do lat jedenastu, dalsze wykształcenie zdobywała samouctwem. W 1811 wyszła za mąż za Gerarda Felińskiego, brata Alojzego, i osiadła w Wojutynie na Wołyniu. W 1831 przeniosła się na czas jakiś do Galicji. W 1833 zmarł jej mąż zostawiając ją z sześciorgiem dzieci. W 1837 wydzierżawiła Wojutyn i przeniosła się do Krzemieńca. W lipcu 1838 została aresztowana za udział w spisku Szymona Konarskiego, następnie przewieziona do Wilna, później do Kijowa. W marcu 1839 została skazana na zesłanie. Dwa lata przebywała w Berezowie, następnie w Saratowie (1841-1844). W 1844 powróciła do kraju i osiadła na Wołyniu. Zmarła w Wojutynie 20 grudnia 1859.

Jej synem był Zygmunt Szczęsny, późniejszy arcybiskup warszawski.

TWÓRCZOŚĆ

1. Hersylia. Powieść obyczajowa. Powst. 1843. Fragm. ogł. pt. Hersylka. *Athenaeum* 1846 t. 4; całość wyd. Wil. 1849.

2. Pan deputat. Powieść obyczajowa. T. 1-2. Pierwsza red. powst. 1842; tekst przerobiony i powiększony wyd. Wil. 1852.

3. Siestrzenica i ciotka. Powieść obyczajowa. T. 1-2. Powst. jw. poz. 2. Wyd. Wil. 1853. Wyd. nast.: Tarnów 1892.

4. Wspomnienia z podróży do Syberii, pobytu w Berezowie i w Saratowie spisane. T. 1-3. Fragm. pt. Wyjątki z dziennika pisanego w Berezowie. *Athenaeum* 1845 t. 6-1846 t. 3; fragm. pt. Wspomnienia z podróży do Syberii i pobytu w Berezowie. *Athenaeum* 1849 t. 4-6; odb. Wil. 1850; całość w red. zmienionej i znacznie powiększonej wyd. Wil. 1852-1853.

Przekł. ang.: K. Lach-Szyrma: Fragm. pt. Revelations of Siberia by a banished Lady. T. 1-2. Londyn 1852; wyd. 2 Londyn 1853; wyd. 3 Londyn 1854.

Przekł. duński: C. Sørensen: Sibirien, skildret of en forviist polsk Dame. Oversat efter det tredie engelske. Kopenhaga 1855.

5. Wigilia Nowego Roku. Powieść ułożona z opowiadania gminnego. *Athenaeum* 1847 t. 5.

6. Pomyłka. Powieść obyczajowa. *Athenaeum* 1851 t. 6.

7. Pamiętniki z życia. T. 1-3. Wil. 1856.

8. Pamiętniki z życia. Seria II. T. 1-2. Wil. 1858-1859. (Na okładce ostatniego tomu: 1860).

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach: *Athenaeum* (1845-1847, 1849, 1851), *Gaz. Codz*. (1856), *Rozmaitości* (Lw.; 1856), *Szkółka dla Młodzieży* (1854), *Tyg. Petersb*. (tu debiut: Myśli o postępie ludzkości. 1843 nr 27).

Listy

1. Do córki Zofii (późniejszej Poniatowskiej) z ok. 1840. Ogł. *Bluszcz* 1902 nr 1.

2. Do J. I. Kraszewskiego 26 listów z 1845-1858. Autografy Bibl. Jagiel. sygn. 6464.

3. Do Przygodzkiego z 17 maja 1852. Ogł. *Księga pam. ... A. Mickiewicza*. T. 1. W-wa (1898).

4. List z 1855 (nie podano adresata). Ogł. *Magazyn Mód* 1855 nr 39.

5. Do S. Jaźwińskiej-Starzeńskiej z 1858. Rkps Bibl. Kórn. Arch. Działyńskich sygn. H t. 2.

OPRACOWANIA

M. Grabowski: O nowszych powieściach polskich. *Tyg. Petersb.* 1847 nr 59-61, 81-82, 86-87. — (Hersylia. Rec.): J. R. S. (Szymański). *Bibl. Warsz.* 1850 t. 2; (K. Witte?). *Gaz. Warsz.* 1850 nr 268-270. — (Wspomnienia z podróży do Syberii. Rec.): (K. Witte?). *Gaz. Warsz.* 1850 nr 271; F. Z. (Zieliński). *Bibl. Warsz.* 1851 t. 2; *Przegl. Poz.* 1851 t. 12; Z. Fisz. *Gaz. Warsz.* 1853 nr 169; J. I. Kraszewski. *Gaz. Warsz.* 1853 nr 82, 87, 286; *Gaz. Codz.* 1853 nr 212. — (Pamiętniki z życia. Rec.): M. Baliński: *Gaz. Warsz.* 1857 nr 134; J. I. Kraszewski. *Gaz. Warsz.* 1857 nr 273; Wacław P. (Przybylski). *Gaz. Warsz.* 1857 nr 30; L. Siemieński. *Czas. Dod. Mies.* 1857 t. 5; przedr. w: Kilka rysów z literatury i społeczeństwa od roku 1848-1858. T. 2. W-wa 1859; *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 81; *Rozmaitości* 1857 nr 2. — Nekrologi: × (J. I. Kraszewski). *Gaz. Codz.* 1860 nr 21; *Bibl. Warsz.* 1860 t. 1; *Dzien. Lit.* 1860 nr 9; *Przegl. Poz.* 1860 t. 30. — C. Biernacki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 8 (1861). — Teresa Jadwiga (Papi): Obrazki z przeszłości. Ewusia Wendorffówna. *Przyj. Dzieci* 1880 nr 37-39. — Z. S. Feliński: Paulina, córka Ewy Felińskiej. Fragm. ogł. *Przegl. Pol.* 1884/85 t. 1; całość wyd. Lw. 1885. — Z. Librowicz: Polacy w Syberii. Kr. 1884. — P. Chmielowski: Ewa z Wendorffów Felińska. W: Autorki polskie wieku XIX. W-wa 1885. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 21 (1898). — A. Jelski: Sylwetki zasłużonych niewiast polskich znad Niemna, Dniepru i Dźwiny. *Dzien. Wil.* 1906 nr 27, 31-32; wyd. osob. Wil. 1906. — M. Janik: Literatura polska syberyjska. Złoczów 1907 *Charakterystyki Lit. Pisarzy Pol.* — T. Kończyc. (T. Grot Bęczkowski): Ewa z Wendorffów Felińska. (W 50 rocznicę zgonu). *Bluszcz* 1910 nr 3. — M. Janik: Dzieje Polaków na Syberii. Kr. 1928. — W. Pobóg-Malinowski: Polacy na Syberii. *Przegl. Współcz.* 1938 t. 66 nr 195-197. — J. Hulewicz: Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w wieku XIX. Kr. 1939. — T. Turkowski. *Pol. słownik biogr.* T. 6 (1948).

FELIŃSKI ZYGMUNT SZCZĘSNY (1822–1895)

Pseud.: Anhelli; Ks. Z. Szczęsny; Ksiądz Z. Szczęsny.

Pamiętnikarz, pisarz-moralista.

Ur. 1 listopada 1822 we wsi Wojutynie na Wołyniu, w rodzinie szlacheckiej; syn Gerarda i Ewy z Wendorffów, a bratanek Alojzego Felińskiego. Uczył się w Nieświeżu, Łucku i Krzemieńcu. W 1833 stracił ojca. Po zesłaniu matki w 1839 do Berezowa był pod opieką Zenona Brzozowskiego. Kształcił się dalej w gimnazjum w Klewaniu i na wydziale matematycznym uniwersytetu w Moskwie, który ukończył w 1844. W połowie 1847 wyjechał na dalsze studia za granicę. Przebywał w Monachium, później w Paryżu, gdzie uczęszczał na wykłady w Sorbonie i w Collège de France. Tam zaprzyjaźnił się z Juliuszem Słowackim. W 1848 brał udział w powstaniu poznańskim; w bitwie pod Miłosławiem został ranny. Następnie powrócił do Francji, zaopiekował się ciężko chorym Słowackim i był przy jego śmierci. W 1851 wstąpił do seminarium duchownego w Łucku. Od 1852 studiował w Akademii Duchownej w Petersburgu. W 1855 został wikariuszem przy kościele Św. Katarzyny. Od 1857 był profesorem filozofii Akademii Duchownej. W 1862 został arcybiskupem warszawskim i członkiem Rady Stanu. W 1863-1883 przebywał na zesłaniu w Jarosławiu nad Wołgą. W 1883 wyjechał do Rzymu. Od 1885 przebywał w Dźwinaczce, majątku hr. Koziebrodzkich na Podolu. Zmarł w Krakowie 17 września 1895.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wspomnienia z życia i zgonu Ignacego Hołowińskiego, spisane na żądanie kolegów przez jednego z uczniów jego. *Pam. Religijno-Moralny* 1856 t. 30; toż *Dzien. Warsz.* 1856 nr 36-43; wyd. osob. W-wa 1856. (Wyd. bezimiennie).

2. Paulina, córka Ewy Felińskiej. Napisał brat jej. Fragm. ogł. *Przegl. Pol.* 1884/85 t. 1; fragm. *Czas* 1884 nr 212, 214, 216-218; całość wyd. Lw. 1885.

3. Konferencje duchowne. T. 1-2. Lw. 1885.

4. Wiara i niewiara w stosunku do szczęścia osobistego. Lw. 1886. Wyd. nast.: Kr. 1890.

5. Oskar i Wanda. Obraz dramatyczny w piętnastu odsłonach. Z teki Anhellego. Lw. 1888. (Białym wierszem).

6. Pod wodzą Opatrzności. Kr. 1888.

7. Trzej wieszczowie nasi wobec Kościoła. List otwarty do pana Mariana Zdziechowskiego. *Świat* 1888 s. 381-384; odb. Kr. 1888.
Rkps Bibl. Kórn. sygn. 58.

8. Wiedza chrześcijańska i bezbożna wobec zadań społecznych. Lw. 1889.

9. Konferencje o powołaniu. Kr. 1890.

10. Nawoływanie narodu polskiego do uzupełnienia ślubów króla Jana Kazimierza i Stanów Rzeczypospolitej, zaprzysiężonych imieniem narodu w archikatedrze lwowskiej roku Pańskiego 1656. Lw. 1890.

11. Pamiętniki. Powst. 1892-1894 na podstawie pierwotnego szkicu z 1882/83. Wyd. S. Smolka. Cz. 1-2. Kr. 1897. Wyd. 2 Lw. 1911.
Obejmuje wspomnienia do r. 1851.

Ponadto kilka utworów dewocyjnych.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach: *Czas* (1884), *Nadwiślanin* (1862-1863), *Przegl. Pol.* (1884/85), *Przegl. Powsz.* (tu m. in.: Społeczeństwo wobec rozumu i wiary. 1889 t. 24 - 1890 t. 26), *Świat* (1888), *Tyg. Petersb.* (1857).

Ponadto wiersze z autografów ogł. *Biesiada Lit.* 1902 nr 21, 23 (tu: Prośba o natchnienie; Odrętwienie).

L i s t y

1. Do J. I. Kraszewskiego 9 listów z 1846-1877 i b. d. Autografy Bibl. Jagiel. sygn. 6564, 6501.

2. Do C. Działyńskiej 2 listy z 1848, 1868. Rkps Bibl. Kórn. Arch. Działyńskich p. E t. 4.

3. Do dra A. Hłuszniewicza z 4 kwietnia 1849 z zawiadomieniem o śmierci J. Słowackiego. Ogł. S. Rygiel: Ostatni list Słowackiego. (Korespondencja z lekarzem). *Kur. Wil.* 1927 nr 145.

4. Do K. Wielopolskiego list po francusku z 1849. Fragm. w przekł. pol. cyt. J. Pietrzycki: Nowe szczegóły o ostatnich chwilach Słowackiego. (Nieznany list Szczęsnego Felińskiego). Lw. 1908.

5. Do T. Januszewskiego z 7 kwietnia 1849; do H. Błotnickiego b. d.; do L. Méyeta z 18 kwietnia 1893; do E. Rogawskiej z 31 października 1893. Ogł. L. Méyet: Mogiła na Mont-Martre. *Gaz. Lw.* 1896 nr 190-194.

6. Do W. Wielogłowskiego z 1862. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1823.

7. Do nieznanego adresata z 11 stycznia 1864. Ogł. *Dzien. Poz.* 1866 nr 32.

8. Do A. E. Odyńca z 17 lipca 1883. Ogł. ρ: Ostatnie chwile Juliusza Słowackiego. *Kronika Rodz.* 1883 nr 22.

9. Do K. Bystrzonowskiej z 1883; do niewiadomych osób 2 listy z 1885, 1894; do J. Zamoyskiej 35 listów z 1889-1891; do Sióstr Zgromadzenia Rodziny Marii 4 listy z 1889-1891; do M. Zamoyskiej 6 listów z 1890-1891. Rkps Bibl. Kórn. Arch. Zamoyskich 5.

10. Do T. W. Łubieńskiego z 1890. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2417.

11. Do K. Lewakowskiego z 1894. Rkps Ossol. sygn. 6358/II.

12. Do J. Koźmiana 2 listy b. d. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2213 t. 1.

OPRACOWANIA

B i o g r a f i a

J. O. (OSIECKI): Ks. Zygmunt Szczęsny Feliński. *Postęp* (Wiedeń) 1861/62 nr 13. — × (J. I. KRASZEWSKI): Wiadomości bieżące. *Gaz. Pol.* 1862 nr 12, 16. — List Ojca św. do Z. S. Felińskiego. Kr. 1862. — Słowo Narodu Polskiego do Imć Księdza Z. S. Felińskiego. W-wa 1862. — Wiadomości bieżące. *Gaz. Pol.* 1862 nr 26. — S. PRAWDZICKI (I. POLKOWSKI): Wspomnienia o Z. S. Felińskim, arcybiskupie metropolicie warszawskim. Kr. 1866. [Rec.: *Dzien. Poz.* 1866 nr 179-180; *Przegl. Pol.* 1866/67 t. 2; A. GILLER: Historia powstania narodu polskiego w 1861-1864 r. T. 2.

Paryż 1868]. — Różności. Ks. Feliński, arcybiskup warszawski. *Przegl. Lw.* 1876 t. 11. — A. Małecki: Juliusz Słowacki. T. 3. Lw. 1881. — ϱ: Ostatnie chwile Juliusza Słowackiego. *Kronika Rodz.* 1883 nr 22. — Art. okolicznościowe z powodu odzyskania wolności i przejazdu przez Galicję: E. (E. Podolski). *Przegl. Lw.* 1883 t. 25; *Dzien. Pol.* 1883 nr 123, 142, 171; *Gaz. Kr.* 1883 nr 119, 122, 124; Od redakcji. *Przegl. Pol.* 1883/84 t. 1. — W. Czartoryski: Pamiętnik 1860--1864. Powst. 1892-1894. Wyd. H. Wereszycki. W-wa 1960. — Nekrologi w 1895: S. Tarnowski. *Przegl. Pol.* t. 2; J. Teodorowicz. *Gaz. Kościelna* nr 39--40; *Ateneum* t. 4; *Biesiada Lit.* nr 39; *Bulletin Polonais* nr 88; *Dzien. Pol.* nr 260; *Gaz. Lw.* nr 215-216; *Kronika Rodz.* nr 19; *Tyg. Mód i Powieści* nr 39; *Wolne Pol. Słowo* (Paryż) nr 194. — Pogrzeb: *Dzien. Pol.* 1895 nr 262; *Gaz. Lw.* 1895 nr 262; *Gaz. Lw.* 1895 nr 217-218. —

Z. L. S. (W. Przyborowski): Historia dwóch lat. 1861-1862. T. 4. Kr. 1895. — J. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa w Kościele katolickim. Cz. 2. Kr. 1896. — W. Smoczyński: Ksiądz Zygmunt Szczęsny Feliński. Kr. 1896. — M. Dubiecki. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 21 (1898).—XXX: Konstanty Ireneusz Pomian hr. Łubieński, biskup sejnejski. Kr. 1898. — T. Matuszewski: Ks. Zygmunt Szczęsny Feliński. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 2. W-wa 1903. — R. Kostro: Biskup katolicki o Towiańskim. *Biesiada Pol.* 1907 nr 2; toż *Lechita* 1907 nr 1. — J. Pietrzycki: Nowe szczegóły o ostatnich chwilach Słowackiego. Nieznany list Szczęsnego Felińskiego. Lw. 1908. — J. Pietrzycki: Ostatnie chwile Słowackiego. *Ziarno* 1909 nr 14. — A. Kraushar: Z życia arcybiskupa Z. S. Felińskiego. Nieco tajnych dokumentów dyplomatycznych z r. 1862. *Przegl. Hist.* 1916 t. 20 i odb. —

A. Bosak-Hauke: Ku czci śp. arcybiskupa Felińskiego. *Przegl. Katolicki* 1924 nr 15. — J. Pietrzycki: Ostatni przyjaciel i ostatnie chwile. *Rzeczpospolita* 1927 nr 173. — M. Janik: Dzieje Polaków na Syberii. Kr. 1928. — N.: Z pożółkłych kart przeszłości. *Tęcza* 1929 nr 18. — M. Godlewski: Tragedia arcybiskupa Felińskiego. *Przegl. Powsz.* 1930 t. 187-188 i odb. —

M. Godlewski. *Pol. słownik biogr.* T. 6 (1948). — J. Maciejewski: Słowacki w Wielkopolsce. Szkice i materiały. Wr. 1955 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 27. — W. Floryan: O tak zwanym autoryzowanym odpisie „Rozmowy z matką Makryną Mieczysławską" Juliusza Słowackiego. *Juliusz Słowacki w stopięćdziesięciolecie urodzin. Materiały i szkice.* W-wa 1959. — Z. Sudolski: Początki dziejów spuścizny literackiej Juliusza Słowackiego. (Na marginesie zapomnianych kontaktów rodziny poety z Karolem Szajnochą). Tamże. — S. Kieniewicz: Między ugodą a rewolucją. (Andrzej Zamoyski w latach 1861-62). W-wa 1962.

Twórczość

(Konferencje duchowne. Rec.): S. Puszet. *Przegl. Pol.* 1884/85 t. 2; S. Z. *Przegl. Powsz.* 1884 t. 4; Wł. Z. (Zawadzki). *Dzien. Pol.* 1884 nr 257. — (Paulina, córka Ewy Felińskiej. Rec.): S. T. (Tarnowski). *Przegl. Pol.* 1884/85 t. 3; A. Mc. *Szkoła* 1885; H. B. *Prawda* 1885 nr 11; M. S. *Przegl. Powsz.* 1885 t. 5; Fr. R. (Rawita-Gawroński). *Gaz. Nar.* 1885 nr 7; W. M. *Gaz. Lw.* 1885 nr 2; Wł. Z. (Zawadzki). *Dzien. Pol.* 1885 nr 34; W. Kalinka. *Kwart. Hist.* 1887 z. 1. — (Wiara i niewiara. Rec.). *Gaz. Lw.* 1887 nr 5. — (Oskar i Wanda. Rec.): I. Franko. *Kur. Lw.* 1888 nr 47-48; *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1888 nr 39. — L. Finkel: (Trzej wieszczowie nasi wobec Kościoła. Rec.). *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 3 (1889). — S. Smolka: Od wydawcy. W wyd.: Pamiętniki. Cz. 1. Kr. 1897; toż wyd. 2 Lw. 1911. — (Pamiętniki. Rec.): L. Wałęga. *Gaz. Kościelna* 1897 nr 44-47; *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1897 nr 240; Michał R-e (Rolle). *Gaz. Lw.* 1898 nr 80-83; S. Tarnowski. *Przegl. Pol.* 1898/99 t. 1; W. Wiecki. *Przegl. Powsz.* 1898 t. 57; A. Karpowicz. *Dzien. Wil.* 1907 nr 293-295. — (Nowy wianuszek majowy z tajemnic życia Marii. Rec.). *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1906 nr 164.

FILLEBORN SEWERYN (1815–1850)

Krypt.: F. S.

Poeta.

Ur. 8 września 1815 w Warszawie w rodzinie urzędniczej; syn Jana Samuela, wicekontrolera Kasy Mennicy Królestwa Kongresowego, i Antoniny z Filipeckich. Nauk początkowo udzielali mu Aleksander Kokular i Mikołaj Chopin (ojciec Fryderyka).

W 1825-1831 uczęszczał do Liceum Warszawskiego. Prawdopodobnie nie podejmował studiów wyższych. Należał do grupy literatów, która później otrzymała nazwę Cyganerii warszawskiej. W 1841 założył i wydawał organ tej grupy, miesięcznik *Nadwiślanin* (sześć zeszytów). Zmarł 5 sierpnia 1850 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Ułamek z powieści Podolanka. *Przegl. Warsz.* 1841 t. 1; tekst zmieniony i powiększony pt. Podolanka. (Myśl z pieśni gminnej). Wyd. zob. poz. 2.

2. Poezje. W-wa 1847.

Zawartość: Głównie wiersze ogł. poprzednio w czasopismach.

Dedykacja: Siostrom poświęca autor.

Drobne utwory ogł. w czasopismach: *Bibl. Warsz.* (tu: Salon i smętarz. 1842 t. 4; Trzy kukułki. (Naśladowanie pieśni gminnej). 1842 t. 4; Po co narzekać? 1846 t. 3), *Jaskułka* (tu: Trzy światy. 1843 s. 45-46), *Nadwiślanin* (wyd. i red.; tu: Fantazja; Użalenie; Powrót; Do myśli; Pieśń gminna; Do Wisły; Wiadomości literacko-naukowe. 1841 t. 1; Dla ubogich. 1841 t. 2), *Niezapominajki* (tu: Listek z cmentarza. 1841), *Pam. Sceny Warsz. na r. 1839.* W-wa 1840 (tu: Ballada; Trzy obrazy; Łezka; Opis ostatniej sceny z drammy; Czemuż nie była sierotą), *Pielgrzym* (tu: Piotr Klawer (Misjonarz). 1844 t. 4; Dlaczego pan taki smutny? 1845 t. 4), *Przegl. Warsz.* (tu: Pogoń; Do***; Trzy mogiły; Do B....... 1840 t. 3; Ułamek z powieści Podolanka. 1841 t. 1; Poranek. 1842 t. 3).

Listy

Do niewiadomej osoby b. d. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

OPRACOWANIA

B.: (Poezje. Rec.). *Przegl. Nauk.* 1848 nr 9. — W. SZYMANOWSKI: Literaci warszawscy. *Dzien. Warsz.* 1855 nr 220-221; przedr. J. W. Gomulicki w: W. Szymanowski, A. Niewiarowski: Wspomnienia o Cyganerii warszawskiej. W-wa 1964. — *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 8 (1861). — A. PÓŁKOZIC (A. NIEWIAROWSKI): Cyganeria warszawska. *Kur. Warsz.* 1881 nr 269 - 1882 nr 7 (z przerwami); przedr. J. W. Gomulicki, jw. — A. PÓŁKOZIC (A. NIEWIAROWSKI): Poeta sprzed 40 laty na kuracji. *Kur. Warsz.* 1887 nr 216; przedr. J. W. Gomulicki, jw. — A. PÓŁKOZIC (A. NIEWIAROWSKI): Cech Głupców. Fragment z 2 części „Cyganerii warszawskiej". *Kur. Warsz.* 1890 nr 1, 206; przedr. J. W. Gomulicki, jw. — A. PIETKIEWICZ. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 21 (1898). — W. GOMULICKI: „Cyganeria warszawska". (Wyjaśnienia i przyczynki). *Goniec Por.* 1905 nr 273 Dod. świąteczny lit. — W. GOMULICKI: Cyganeria warszawska. Bajki o niej i prawda. *Tyg. Ilustr.* 1911 nr 42-43. —

M. GEMBARZEWSKI: Przywódca cyganerii warszawskiej — S. Filleborn. *Tyg. Ilustr.* 1931 nr 47. — S. KAWYN: Cyganeria warszawska. Z dziejów obyczajowości literackiej. W-wa 1938. — S. KAWYN. *Pol. słownik biogr.* T. 6 (1948). — M. STRASZEWSKA: Czasopisma literackie w Królestwie Polskim w latach 1832-1848. Cz. 2. Wr. 1959 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 23. — J. W. GOMULICKI: Seweryn Filleborn. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 1. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — J. W. GOMULICKI: Wstęp i oprac. wyd.: W. Szymanowski, A. Niewiarowski: Wspomnienia o Cyganerii warszawskiej. W-wa 1964; wstęp odb. pt. Genealogia Cyganerii warszawskiej. W-wa 1964.

Zob. również: CYGANERIA WARSZAWSKA.

FISZ ZENON LEONARD (1820–1870)

Inne formy nazwiska: FISCH; FISH; FISS.

Pseud. i krypt.: F.....; T.; T. P.; TADEUSZ PADALICA; Z. F.; Z. L.; ZENON F.

Publicysta, powieściopisarz.

Ur. 10 lipca 1820 we wsi Kluczki pod Białyniczami, w guberni mohylewskiej. Był synem dzierżawcy Tymoteusza i Marianny z Wierzbickich. W dzieciństwie jeszcze przeniósł się z rodzicami na Ukrainę. Uczył się w szkole w Zabiłoczu, później w Kamionce, wreszcie w domu Macewicza, marszałka powiatu czerkaskiego, który zajął się jego wykształceniem. W 1845 udał się do Petersburga jako plenipotent legitymującej

się szlachty. Tam razem z Jakubem Jurkiewiczem i Antonim Marcinkowskim założył pismo Gwiazda, które w następnych latach było wydawane w Kijowie. W 1852-1855 był współpracownikiem *Dziennika Warszawskiego*, a od 1854 *Gazety Warszawskiej*. W 1857-1858 odbył kilka podróży do Niemiec, Francji, Anglii i Turcji. Korespondencje pt. *Listy z podróży* przesyłał do *Gazety Warszawskiej*. W 1860-1863 był współpracownikiem *Kuriera Wileńskiego*. Pisywał również do czasopism rosyjskich. W ostatnich latach życia poświęcał się studiom etnograficznym. Zmarł w obłąkaniu w 1870 w majątku Prusy, w powiecie czerkaskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Noc Tarasowa. Powieść z dziejów Ukrainy 1624 roku. *Athenaeum* 1841 t. 6-1842 t. 2; wyd. osob. Kr. 1901.

2. Konaszewicz w Białogrodzie. Tragedia oryginalnie po polsku z dziejów Ukrainy napisana. Ogł. fragm. pt. Kozacy w Akermanie. *Czas* (W-wa) 1841 nr 45-46, 53-56, 59-60; całość ogł. *Przegl. Nauk.* 1843 t. 4; wyd. osob. W-wa 1845 (wyd. bezimiennie z przedmową H. Skimborowicza).

3. Pokojówka. Szkic obyczajowy. Powst. 1845; wyd. Wil. 1850.

4. Pamiętnik legitymującego się szlachcica. Ogł. fragm.: *Bibl. Warsz.* 1855 t. 1; *Nowiny* 1855 nr 33-38.

5. Zosia Żytkiewiczówna. Powiastka ukraińska. *Bibl. Warsz.* 1855 t. 4; przedr. zob. poz. 8 t. 1. Wyd. nast.: wyd. P. Chmielowski pt. Powieści ukraińskie. W-wa 1898 (razem z poz. 7).

6. O śmilańskim parafialnym kościele na Ukrainie. Wil. 1856. (Wyd. bezimiennie).

7. Nestor Pisanka. (Opowiadanie z czasów ostatniej koliszczyzny). Wyd. zob. poz. 8. Wyd. nast.: Lw. (1883) *Bibl. Mrówki* t. 168; wyd. P. Chmielowski, jw. poz. 5.

8. Opowiadania i krajobrazy. Szkice z wędrówek po Ukrainie. T. 1-2. Wil. 1856.

Zawartość: t. 1: poz. 5 oraz szkice z pobytu na Ukrainie; t. 2: poz. 7 oraz c. d. szkiców z pobytu na Ukrainie.

9. Listy z podróży. *Gaz. Warsz.* 1856 nr 328 - 1858 nr 345 (z przerwami); wyd. osob. T. 1-3. Wil. 1859.

10. Odpowiedź panu Kostomarowi. *Kur. Wil.* 1860; odb. Wil. 1860.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Athenaeum* (tu m. in.: Parę obrazków, parę myśli. Wspomnienie. 1844 t. 5; Burza. 1845 t. 2), *Bibl. Warsz.* (1849, 1855-1856, 1858, 1861; tu m. in.: Cisza. 1849 t. 4), *Czas* (W-wa; 1841), *Dzien. Lit.* (1853, 1859-1860; tu m. in.: Nestor malowany. 1853 nr 10-14, 16-18), *Dzien. Warsz.* (tu m. in.: Ze wspomnień o Krymie. 1852 nr 135-141; Gawędy o tym i o owym. 1852 nr 256 - 1855 nr 70 (z przerwami); Gawęda o kijowskich kontraktach. 1853 nr 63-64; Gawędy z wędrówek po Ukrainie. 1853 nr 221-245, z przerwami); *Gaz. Codz.* (1858), *Gaz. Pol.* (1861-1868), *Gaz. Warsz.* (tu w 1853-1860, 1866 korespondencje, sprawozdania literackie, recenzje), *Gwiazda* (współwyd. i red. 1846-1849; tu m. in.: Sonety; Profile), J. Jaworskiego *Kalendarz pol. ilustr.* (tu: O dobrach w guberni podolskiej i kijowskiej. 1866), *Kijewskij tielegraf*, *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* (1856-1859), *Kur. Wil.* (współprac. 1860-1863), *Nowiny* (1854-1855), *Nowoje wriemia*, *Ondyna Druskienickich Źródeł* (1846), *Przegl. Nauk.* (1843), *Opiekun Dom.* (1865), *Przyj. Dom.* (1862), *Tyg. Ilustr.* (1860-1864, 1868; tu m. in.: Listy z Ukrainy. 1860 nr 31, 66; 1861 nr 97, 114), *Tyg. Petersb.* (1839-1840, 1844-1845; tu m. in. debiut: Krótki rozbiór praw poezji gminnej w sztuce. 1839 nr 87; Myśl o wpływie natury na poezję ludów. 1840 nr 3), *Wiest'*.

Przekłady

1. P. Kulesza: Powieści małorosyjskie. *Pam. Umysłowe* 1845 t. 2.

2. M. Lermontow: Sasiadka. *Leviathan. Książka składkowa.* Kijów 1848 s. 19-20.

Prace edytorskie

Edward Marian (E. M. Galli): Pamiętniki moich przyjaciół. T. 1-2. Wil. 1847.

Listy

1. Do J. I. Kraszewskiego 19 listów z 1841-1862. Autografy Bibl. Jagiel. sygn. 6456.

2. Do Benedykta Dołęgi (J. Jurkiewicza) z 15 marca 1850. Ogł. *Pam. Nauk.-Lit.* 1850 t. 2 z. 6.

3. Do redakcji Biblioteki Warszawskiej 7 listów z 1852-1863. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

4. Do niewiadomej osoby z 14/26 grudnia 1853. Ogł. *Księga pam.... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898).

5. Do niewiadomej osoby z 1861. Rkps Ossol. sygn. 7195/II.

6. Do redakcji Dziennika Warszawskiego b. d. Rkps Ossol. sygn. 12035.

OPRACOWANIA

M. GRABOWSKI: Korespondencja literacka. T. 2. Wil. 1842 s. 143. (Tu rec. Nocy Tarasowej). — (Pokojówka. Rec.): K. W. (WITTE). *Gaz. Warsz.* 1850 nr 81-82; Wł. (K. W. WÓJCICKI). *Bibl. Warsz.* 1850 t. 1. — J. I. KRASZEWSKI: (Gawęda o kijowskich kontraktach. Polemika). *Gaz. Warsz.* 1853 nr 82. — A. N*** (MARCINKOWSKI): List o ludziach, o książkach i o innych rzeczach. *Gaz. Warsz.* 1853 nr 337 dod. — (Pamiętnik legitymującego się szlachcica. Rec.): (K. WITTE). *Gaz. Warsz.* 1855 nr 100; *Dzien. Warsz.* 1855 nr 40. — (Zosia Żytkiewiczówna. Rec.). *Dzien. Warsz.* 1855 nr 294. — (Opowiadania i krajobrazy. Rec.): J. I. KRASZEWSKI. *Gaz. Warsz.* 1856 nr 235; A. N. (MARCINKOWSKI). *Gaz. Warsz.* 1856 nr 207; WACŁAW P. (PRZYBYLSKI). *Gaz. Warsz.* 1856 nr 212-213; W. (W. WIECZORKOWSKI?). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 254; L. SIEMIEŃSKI. *Czas. Dod. Mies.* 1856 t. 4; przedr. w: Kilka rysów z literatury i społeczeństwa od roku 1848-1858. T. 2. W-wa 1859; *Dzien. Lit.* 1856 nr 52-53; K. KALINKA. *Bibl. Warsz.* 1857 t. 3; (K. SZAJNOCHA). *Rozmaitości* 1857 nr 3. — (Listy z podróży. Rec.): *Gaz. Codz.* 1856 nr 339; ✡ (A. NIEWIAROWSKI). *Gaz. Warsz.* 1857 nr 53; K. M.: O listach z podróży Tadeusza Padalicy uważanych pod względem sztuk pięknych. *Gaz. Codz.* 1858 nr 162, 164; Korespondencja z Rzymu. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 211-212; F. S. D. (DMOCHOWSKI). *Kronika...* (jw.) 1859 nr 51. — (Korespondencja z Ukrainy. Rec.). *Gaz. Codz.* 1858 nr 28. — C. BIERNACKI. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 8 (1861). — Nekrologi: W. KOROTYŃSKI. *Tyg. Ilustr.* 1870 nr 155; F. H. L. (LEWESTAM). *Kłosy* 1870 nr 250; WOŁODY SKIBA (W. SABOWSKI). *Dzien. Lit.* 1870 nr 28-30; toż *Opiekun Dom.* 1870 nr 47-48; *Dzien. Lit.* 1870 nr 49. — Życiorysy. Zenon Fisz (Tadeusz Padalica). J. Ungra *Kalendarz warsz. popul.-nauk. ilustr. na rok przestępny 1872.* W-wa 1871. — W. W.: Życiorysy znakomitych mężów nauki i pracy. Zenon Fisz (Tadeusz Padalica). *Kalendarz powsz. ilustr. na rok zwyczajny 1875.* W-wa 1874. — L. SOWIŃSKI: Zenon Fisz (Tadeusz Padalica). Zarys biograficzno-literacki. *Kłosy* 1878 nr 670-674. — E. M. GALLI: Pamiętniki. Powst. przed 1893. Ogł. *Przegl. Nar.* 1913 nr 8-11; odb. W-wa 1913. — P. CHMIELOWSKI: Tadeusz Padalica (Zenon Fisch). W wyd.: Powieści ukraińskie. W-wa 1898. — P. CHMIELOWSKI: Z dziejów postępu i reakcji u nas. *Prawda. Książka zbior. ... A. Świętochowskiego.* Lw.-Petersb. 1899. — A. PIETKIEWICZ. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 22 (1899). —

T. SINKO: Polscy podróżnicy w Grecji i Troi. *Przegl. Współcz.* 1924 t. 11 nr 32; wyd. osob. Kr. 1925. — M. STRASZEWSKA: Czasopisma literackie w Królestwie Polskim w latach 1832-1848. Cz. 1 (1832-1840); cz. 2 (1841-1848). Wr. 1953, 1959 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 22-23. — A. ZAJĄCZKOWSKI: Henryk Rzewuski i jego „Dziennik Warszawski" (1851-1854). *Przegl. Nauk Hist. i Społ.* T. 7 (1957) i nadb. — A. BARTOSZEWICZ: Spór o powieść historyczną w połowie XIX wieku na tle antagonizmu między „Dziennikiem Warszawskim" a „Gazetą Warszawską". *Zeszyty Nauk. Uniw. ... Tor. Nauki Hum.-Społ.* 1959 z. 2.

FRANKOWSKI KAROL (1795–1846)

Pseud. i krypt.: GAÉTAN NIÉPOVIÉ; K....... N.......; KAJETAN NIEPOWIE; OLOF DAHLSKIOLD.

Dramaturg, publicysta.

Ur. w 1795; był synem Antoniego, pułkownika gwardii mirowskiej. Kształcił się w Liceum Richelieu w Odessie, następnie służył w wojsku rosyjskim i odbył kampanię 1813 i 1814. W 1831 był pułkownikiem lejbgwardii ułanów. Następnie wystąpił z wojska i ok. 1836 zwiedził Francję, Belgię, Austrię, Włochy i Anglię. Dłuższy czas przebywał w Paryżu, gdzie współpracował w czasopiśmie *Echo de Théâtre*; tam również poznał Honoré Balzaka. Po powrocie do kraju zamieszkał w Warszawie, gdzie

w 1841 został pierwszym dyrektorem nowo powstałego Liceum Realnego. Od stycznia do maja 1842 wydawał razem z Hignetem czasopismo w języku francuskim *Le Glaneur de Varsovie*. W 1843 lub 1844 został dyrektorem Szkoły Sztuk Pięknych. Zmarł w Warszawie 26 listopada 1846.

TWÓRCZOŚĆ

1. Paris de juillet 1836 à mars 1837, fragment par Olof Dahlskiold. Bruksela 1837.

2. Études physiologiques sur les grandes métropoles de l'Europe occidentale. Paris. Par Gaétan Niépovié. Paryż 1840; fragm. w jęz. pol.: *Bibl. Warsz.* 1844 t. 4; *Przegl. Nauk.* 1845 nr 1-2.

Por. poz. 5.

3. Feuilletons du Glaneur de Varsovie. W-wa 1842.

Zbiór artykułów ogł. w 1842 w piśmie *Le Glaneur de Varsovie*.

4. Gra namiętności. Dramat w trzech porach i pięciu aktach z prologiem oryginalnie napisany przez Kajetana Niepowie. Ogł. fragm. pt. Ułamek z dramy pod tytułem Matylda. *Przegl. Nauk.* 1842 nr 31; fragm. pt. Ułamek drugi pod tytułem: Gra namiętności. *Przegl. Nauk.* 1842 nr 33; całość wyd. W-wa 1843.

Jest to przeróbka powieści E. Sue pt. Matylda.

5. Moje wędrówki po obczyźnie. Paryż. Przez Kajetana Niepowie. W-wa 1846.

Zawierają obrazki z życia paryskiego i są częściową przeróbką poz. 2.

6. Upadek wielkiego dworu w Polsce. Dramat w 5 aktach. Rkps.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach: *Bibl. Warsz.* (tu m. in.: Sprawozdanie urzędowe Dyrektora Gimnazjum Realnego... z upłynionych trzech lat szkolnych. 1844 t. 3), *Gaz. Warsz.* (1845-1846), *Le Glaneur de Varsovie* (red. 1842), *Przegl. Nauk.* (1842, 1845), *Tyg. Petersb.* (tu: Królestwo Polskie. 1846 nr 58) oraz we francuskich czasopismach teatralnych.

Listy

Do A. Wagi z 1845. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

OPRACOWANIA

(Gra namiętności. Rec.): A. T. (Tyszyński). *Bibl. Warsz.* 1843 t. 2; Wyd. T. (J. E. Przecławski). *Tyg. Petersb.* 1844 nr 74. — Nader bolesną dla rodziny... (Nekrolog). *Kur. Warsz.* 1846 nr 316. — (Moje wędrówki po obczyźnie. Rec.): E. Ziemięcka. *Pielgrzym* 1846 t. 4; K. W. (Wójcicki). *Bibl. Warsz.* 1847 t. 2. — F. M. Sobieszczański. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 9 (1862). — Wielisław (E. Skrodzki): Wieczory piątkowe. Salon pani Lewockiej. *Bluszcz* 1877 nr 34; przedr. w: Wieczory piątkowe i inne gawędy. Oprac. M. Opałek. W-wa 1962. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 23 (1899). — W. Hahn. *Pol. słownik biogr.* T. 7 (1948). — M. Straszewska: Czasopisma literackie w Królestwie Polskim w latach 1832-1848. Cz. 2. Wr. 1959 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 23.

FREDRO ALEKSANDER (1793–1876)

Komediopisarz, poeta.

Ur. prawdopodobnie 20 czerwca 1793 (wg E. Kucharskiego był o dwa lata starszy) w Surochowie pod Jarosławiem; był synem Jacka (który otrzymał tytuł hrabiowski w 1822) i Marianny z hr. Dembińskich, a praprawnukiem po kądzieli Elżbiety Drużbackiej. Nie był natomiast potomkiem Andrzeja Maksymiliana Fredry, autora *Przysłów*. Miał liczne rodzeństwo. Wychowywał się i uczył w domu rodzinnym w Beńkowej Wiszni. Po śmierci matki od 1806 mieszkał z ojcem we Lwowie. Do szkół publicznych nie uczęszczał. Po wkroczeniu wojsk księcia Józefa Poniatowskiego do Galicji w 1809 zgłosił się jako ochotnik i 9 czerwca tegoż roku został mianowany podporucznikiem, a 28 kwietnia 1810 porucznikiem w dowodzonym przez Adama Potockiego 2 pułku ułanów. Dnia 14 kwietnia 1812 został mianowany kapitanem adiutantem-majorem 5 pułku strzelców konnych. Odbył kampanię aż do Moskwy; 20 października otrzymał złoty krzyż Virtuti Militari. W ciągu odwrotu zachorował w Wilnie na tyfus i dostał się do niewoli, z której wkrótce uciekł i przez Lwów przybył do Saksonii. Brał

udział w bitwach pod Dreznem, Lipskiem i Hanau. W 1814 został odznaczony Krzyżem Legii Honorowej. Zwolniony na własną prośbę z wojska, krótko przebywał w Paryżu.

W 1815 powrócił do Galicji. Gospodarował wspólnie z ojcem w Beńkowej Wiszni, następnie w wydzielonych mu w samodzielny zarząd Jatwięgach oraz bawił się we Lwowie. W 1815 wstąpił do lubelskiej loży wolnomularskiej „Wolność Odzyskana". Na scenie lwowskiej debiutował 10 marca 1817 sztuką *Intryga naprędce*. W 1824 odbył kilkumiesięczną podróż do Włoch. Zakochany od wielu lat w Zofii z Jabłonowskich hr. Skarbkowej, pokonawszy opór rodziny, ożenił się z nią w 1828. Mieszkał w Beńkowej Wiszni lub we Lwowie. W 1829 został członkiem warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W 1833-1842 był deputatem do Sejmu Stanowego. W 1835 Seweryn Goszczyński ostro zaatakował Fredrę w rozprawie *Nowa epoka poezji polskiej*, odsądzając od wszelkich wartości jego teatr. W rok później Goszczyńskiego poparł Lesław Łukaszewicz, w kilka lat Leszek Dunin Borkowski i Edward Dembowski. Słaba obrona Wincentego Pola oraz Józefa Korzeniowskiego i Józefa Ignacego Kraszewskiego nie zrównoważyły skutków ataku. Fredro zaprzestał zupełnie twórczości literackiej.

Dopiero ok. 1853 zaczął pisać komedie, ale wyłącznie dla siebie, nie publikując ani nie wystawiając ich na scenie. Po rzezi galicyjskiej napisał memoriał polityczny pt. *Uwagi nad stanem socjalnym w Galicji*, który krążył w licznych odpisach. W 1848 był członkiem lwowskiej Rady Narodowej. Wybrany prezesem Rady Narodowej w Rudkach, w jednym z przemówień użył zwrotu: „...należy przepędzić diabła w stosowanym kapeluszu". Sąd galicyjski uznał te słowa za obrazę majestatu cesarskiego; po długotrwałym śledztwie groziło Fredrze wieloletnie więzienie. Dopiero interwencja Agenora Gołuchowskiego położyła kres dalszym dochodzeniom. W 1850-1855 Fredro przebywał prawie wyłącznie w Paryżu, gdzie m. in. poznał Adama Mickiewicza. Po powrocie do kraju mieszkał w Beńkowej Wiszni lub we Lwowie. W 1857 osiadł na stałe we Lwowie w dworku na Chorążczyźnie, naprzeciw domu Goszczyńskiego. W 1861 był przez kilka miesięcy posłem do pierwszego Sejmu Krajowego. Był honorowym obywatelem Lwowa i członkiem Akademii Umiejętności w Krakowie. W 1865 na jego cześć został wybity medal pamiątkowy z napisem: „Dobrze zasłużonemu — rodacy, 1864". Zmarł 15 lipca 1876 we Lwowie.

Jego jedyny syn Jan Aleksander (ur. 1829) również pisał komedie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Lampartiada. Powst. 1809 (wg J. A. Fredry; wg S. Pigonia powst. wcześniej). Wyd. S. A. M.: Dwa rozdziały ze „Wspomnień". *Przegl. Pol.* 1897/98 t. 2 (126) s. 381-382; odb. Kr. 1898; przedr. M. z Fredrów Szembekowa: Niegdyś... Lw. 1927 s. 118-120. Z autografu wyd. S. Pigoń, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 12. Dodatek.

Autograf Bibl. Nar. arch. siemianickie sygn. pierwotna L. 13 R4; por. Autografy poz. 3c.

2. Do Ludwika Jelskiego. Dat.: w styczniu 1814 z Metz. Z kopii J. Grabowskiego ogł. pt. Miłość i przyjaźń. Do Józefa Grabowskiego. *Przyj. Ludu* 1843 nr 29; toż przedr. *Kur. Warsz.* 1866 nr 211. Z autografu w Ułomkach wierszy i pism różnych (por. Autografy poz. 11) ogł. H. Biegeleisen: Z nieznanego pamiętnika A. Fredry (ojca). *Bibl. Warsz.* 1892 t. 2 s. 241-242; toż ogł. S. Schnür-Pepłowski: Z papierów po Fredrze. *Przegl. Pol.* 1898/99 t. 3; toż wyd. osob. Kr. 1899 (s. 30-31); toż wyd. 2 Kr. 1900.

3. Pieśń Polaków. Dat. 5 kwietnia 1814 r. w Fontainebleau. Tekst zmieniony przez autora pt. Pieśń nasza, zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 13; przedr. zob. Wyd. zbior. poz. 7. Pieśń Polaków z rkpsu ogł. H. Mościcki. *Tyg. Ilustr.* 1915 nr 30; przedr. w wyd.: Trzy po trzy. W-wa (1917) s. 208; toż wyd. nast. zob. poz. 42; obie wersje z rkpsu wyd. S. Pigoń, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 12.

Autograf Pieśni Polaków, przesłany przez autora H. Hołowińskiemu do Kijowa z listem z 28 grudnia 1817 ze Lwowa,

obecnie Bibl. Jagiel., zbiory Wł. Górskiego sygn. 7841; dwa autografy Pieśni naszej w Ossol. sygn. 7168/I s. 145-146, s. 11.

4. Intryga naprędce, czyli nie ma złego bez dobrego. Komedia w 1 akcie, wierszem. Dat. 1 kwietnia 1815. Wyst. Lw. 10 marca 1817. Z rkpsu Bibl. Teatr. Lw. wyd. H. Cepnik. *Gaz. Por.* (Lw.) 1916 nr 2710-2723; wyd. osob. pt. Nieznana komedia Al. Fredry „Intryga naprędce". Kr. 1917.

W przeróbce pt. Nowy Don Kiszot, zob. poz. 16.

5. Kwita. Komedia. Powst. po 1815. Nie wyst. Zaginęła.

6. Teatr na teatrze. Wodewil. Powst. po 1815. Nie wyst. Zaginął.

7. Orzeł i żuraw. Bajka. Powst. w styczniu 1817. Ogł. *Wanda* 1821 t. 2 s. 206-207. W wersji zmienionej włączona do tekstu komedii: Cudzoziemczyzna (akt I scena 4), zob. poz. 17; z autografu późniejszego, dziś zaginionego, wyd. T. Radoński, zob. Wyd. zbior. poz. 9.

Autograf pierwotny był w kodeksie pt. Ułomki wierszy i pism różnych, zob. Autografy poz. 11; autograf wersji ostatecznej w Ossol. sygn. 7158/II k. 79.

Przekł. franc.: A. L.... (Łubieńska) pt. L'Aigle et la grue. W: Fables et poésies polonaises. Wyd. 2. Kr.-Paryż (1885).

8. Obrazy książąt i królów polskich dla dzieci. Dat. Beńkowa Wisznia 1818. Wiadomość i fragm. tekstu ogł. W. Sauter. *Kur. Poz.* 1927 nr 197; przedr. *Przegl. Wiecz.* 1927 nr 127; z autografu Ossol. sygn. 3599/I wyd. S. Pigoń, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 12. Dodatek.

9. Rzut oka na teraźniejsze wychowanie młodzieży. *Pam. Lw.* 1818 t. 2 s. 1-16. Z autografu udzielonego przez Andrzeja Fredrę wyd. H. Biegeleisen: Nieznana rozprawa Aleksandra Fredry o wychowaniu młodzieży. *Muzeum* 1897 s. 27-36.

10. Pan Geldhab. Komedia w 3 aktach, wierszem. Powst. 1818. Wyst. pt. Pan Geldhab, czyli spanoszony przybysz. W-wa 7 października 1821. Fragm. ogł. *Kur. dla Płci Pięknej* 1823 nr 23; całość zob. poz. 27 t. 1. Wyd. osob.: Złoczów (1893) *Bibl. Powsz.* nr 78; Lw. (1897) *Bibl. Mrówki* t. 271; oprac. B. Kielski. Brody 1905 *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy* t. 39; toż Brody 1906; W-wa 1910 *Biblioteczka Uniw. Lud. i Młodzieży Szk.* 149; toż W-wa (1918); toż W-wa 1925; oprac. W. Gałecki. W-wa 1916 *Bibl. Szk.* Jakowickiego; tekst wg wyd. 1839 oprac. S. Vrtel-Wierczyński. W-wa (1924) *Wielka Bibl.* nr 51; toż W-wa (1924); Kr. 1945 *Bibl. Arcydzieł Literatury Pol.*; W-wa 1953.

Zdefektowany odpis brulionu w Ossol. sygn. 7147/I; odpisy ręką obcą na czysto w Bibl. PAN Kr. sygn. 623; odpis z poprawkami autora w Bibl. Uniw. Lw. sygn. 702; „doprawki" autora, zob. poz. 27.

Przekł. czeskie: V. Křišt'an. Wyst. pt. Chce býti aristokratem. Praga, 13 czerwca 1867. Wyd. pt. Pán Geldhab. Praga 1884 *Bibliotéka polská* (pořádá E. Jelínek) z. 1. — J. Langer pt. Pan Geldhab. Praga 1961.

Przekł. niem.: V. Mika pt. Herr Geldhab. Berlin (1956).

Przekł. ros.: E. Połonskaja pt. Pan Geldhab. W wyd. przekł.: Komiedii. Moskwa 1956, zob. Wyd. zbior. Przekł.

Przekł. słowacki: J. Rovňan. Bratysława 1956. (Maszynopis powielany).

11. Czyżyk i zięba. Ogł. (bezimiennie) *Pam. Lw.* 1819 t. 2 s. 131-133. Z autografu wyd. T. Radoński, zob. Wyd. zbior. poz. 9. Inna wersja włączona do tekstu komedii: Pan Jowialski (akt IV scena 15), zob. poz. 36.

Autograf znany T. Radońskiemu zaginął. Autograf późniejszy w Ossol. sygn. 7158/k. 75-76.

12. Hedwiga. Ballada. Powst. Jatwięgi 1 grudnia 1819. Ogł. *Polihymnia* 1827 t. 2 s. 76-81. Przedr.: J. F. Królikowski: Deklamator towarzyski. T. 2. Poz. 1830; A. M. Pieńkiewicz: Wybór poezyj z pisarzów polskich. T. 7. (Wil. 1836). Z autografu dziś zaginionego wyd. T. Radoński, zob. Wyd. zbior. poz. 9; z autografu wersji ostatecznej wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 12.

Autograf wcześniejszy z podtyt. Duma — był w kodeksie pt. Ułomki wierszy i pism różnych, zob. Autografy poz. 11; autografy wersji ostatecznej w Ossol. sygn. 7158 s. 97-107. — Wczesna kopia w sztambuchu W. Krasińskiego była w Bibl. Krasińskich sygn. 236 k. 13; zniszcz. 1944.

13. Polowanie, do Kazimierza Jabłonowskiego. Dat. 1820. Fragm. w zmienionej wersji włączony do komedii: Co tu kłopotu! (akt I scena 7), zob. poz. 54; całość ogł. pt. Dawne polowanie. Wiersz do Kazimierza Jabłonowskiego. *Łowiec* 1878 nr 4 (przedr. tamże 1936 nr 6). Przedr. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 12.

Autograf Ossol. sygn. 7158/II s. 143-150. — Staranna kopia w Bibl. Nar. arch. siemianickie.

14. Mąż i żona. Komedia we 3 aktach, wierszem. Powst. 1820 lub 1821 (wg E.

Kucharskiego; wg S. Pigonia i K. Wyki zapewne 1821). Wyst. Lw. 29 kwietnia 1822. Wyd. zob. poz. 27 t. 2. Wyd. nast.: ze zmienionym zakończeniem, zob. Wyd. zbior. poz. 5 t. 2; toż wyd. osob. Złoczów (1894) *Bibl. Powsz.* nr 375; toż Złoczów (1902); toż Lw. 1897 *Bibl. Mrówki* t. 278-279.

Kopia autoryzowana w Bibl. Uniw. Lw. sygn. 702; inna kopia w Ossol. sygn. 5112/I.

Przekł. czeski: M. Janišová, O. Ornest pt. Muž a žena. Praga 1956 *Československé divadelní a literární jednatelství* 6242.

Przekł. franc.: (O przekładzie wspominają: *Kur. Warsz.* 1824 nr 32; *Rozmaitości* (Lw.) 1824 nr 8; K. Estreicher: Aleksander hr. Fredro. *Postęp* (Wiedeń) 1860/61 z. 8; L. Rogalski: Historia literatury polskiej. T. 2. W-wa 1871 s. 216).

Przekł. niem.: (O przekładzie wspominają K. Estreicher i L. Rogalski, jw.). — V. Mika pt. Mann und Frau. Berlin (1955); wyst. Rostok 3 listopada 1955.

Przekł. ros.: P. i. A. Argo (Goldenberg) pt. Muž i žena. W wyd. przekł.: Komiedii. Moskwa 1956, zob. Wyd. zbior. Przekł.

15. Zrzędność i przekora. Komedia w 1 akcie, wierszem. Powst. przed 24 maja 1822 (wg S. Pigonia; wg E. Kucharskiego: 1819 lub 1820). Wyst. W-wa 29 grudnia 1822. Drobne fragm. ogł.: K. Godebski. *Wanda* 1823 nr 3; w zbiorze: Co kto lubi. T. 2. W-wa 1824; całość wyd. zob. poz. 27 t. 1. Wyd. osob.: Złoczów (1896) *Bibl. Powsz.* nr 177; Lw. 1897 *Bibl. Mrówki* t. 277; wyd. E. Fedorowicz. (Szkocja 1945-1948) *Wyd. Lit. Oddziału Opieki nad Żołnierzem Dowództwa I Korpusu* nr 27. (Maszynopis powielany); *Poradnik Oświatowy* 1946 nr 13; Kat. 1948 *Teatr dla Wszystkich* nr 15; ze wstępem S. Knisplówny. W-wa 1949 *Bibl. Świetlicowa* nr 40.

Kopia autoryzowana w Bibl. Uniw. Lw. sygn. 702; „doprawki" autora, zob. poz. 27.

Przekł. niem.: Pohl von Pollenburg (brat Wincentego Pola). Przekł. powst. 1825 (wg K. Estreichera i L. Rogalskiego; wg R. Górskiego: 1829).

16. Nowy Don Kiszot, czyli sto szaleństw. Krotochwila we 3 aktach, wierszem, ze śpiewami. Powst. na wiosnę 1822. Wyst. Lw. kwiecień 1824. Wyd. zob. poz. 27 t. 2. Wyd. osob.: Lw. (1897) *Bibl. Mrówki* t. 280; Złoczów (1924) *Bibl. Powsz.* nr 1019-1020.

Kopia z poprawkami autora w Bibl. Uniw. Lw. sygn. 702; „doprawki" autora, zob. poz. 27.

Jest to przeróbka komedii: Intryga naprędce, por. poz. 4. W 1840 skomponowali do niej muzykę J. Damse i S. Moniuszko, w 1890 Z. Noskowski.

17. Cudzoziemczyzna. Komedia we 3 aktach, wierszem. Powst. w drugiej połowie lub pod koniec 1822. Wyst. Lw. 29 lutego 1824. Wyd. zob. poz. 27 t. 1. Wyd. osob.: Lw. (1897) *Bibl. Mrówki* t. 272; Lw. (1909) *Bibl. Powsz.* nr 737; oprac. S. Windakiewicz. Kr. 1927 *BN* I, 97.

Autograf-czystopis, zdefektowany, w Ossol. sygn. 7149/I. — Kopia autoryzowana w Bibl. Uniw. Lw. sygn. 702; inna kopia z 1824 w Ossol. sygn. 10483/I.

Por. poz. 7.

18. Do Dominika N. (Netrebskiego). Powst. 1822 lub 1823. Końcowy fragment wiersza włączony do komedii: Śluby panieńskie (akt IV scena 3, w. 148-165), zob. poz. 28. Z autografu ogł. L. Zieliński. *Lwowianin* 1838 t. 3, s. 6-7. Wersja nieco odmienna, zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 12.

Autograf Bibl. Uniw. Lw. sygn. 772 III.

19. Pierwsza lepsza, czyli nauka zbawienna. Komedia w 1 akcie, wierszem. Powst. na początku 1823. Wyst. W-wa 14 maja 1824. Wyd. zob. poz. 27 t. 2. Wyd. osob.: Lw. (1897) *Bibl. Mrówki* t. 290; Lw. (1911) *Bibl. Powsz.* nr 860.

Autograf-czystopis w Ossol. sygn. 7149/I. — Kopia z poprawkami autora w Bibl. Uniw. Lw. sygn. 702.

Przekł. serbo-chorwacki: S. Vraz pt. Bilo koja god. Wyst. Zagrzeb 20 grudnia 1849. Wyd. Zagrzeb 1850 *Igrokazi društva dobrovoljacah zagrebačkih.*

20. Odludki i poeta. Komedia w 1 akcie, wierszem. Powst. na wiosnę, przed 27 lipca 1825. Wyst. Lw. 10 listopada 1826. Fragm. ogł.: *Kur. Warsz.* 1826 nr 270; *Rozmaitości* (Lw.) 1826 nr 49; całość wyd. zob. poz. 27 t. 2. Wyd. osob.: Lw. (1897) *Bibl. Mrówki* t. 291; Złoczów (1897) *Bibl. Powsz.* nr 270.

Autograf-czystopis w Ossol. sygn. 7156/III; „doprawki" autora, zob. poz. 27. — Kopia Bibl. Uniw. Lw. bez sygn.

Przekł. czeski: J. P. Koubek: Przeróbka wierszowana pt. Nevlídníci a básník. Fragm. ogł. pt. Monolog Matěje Kapky, čili rozjímání hospodského v Koucourkově o lásce a novoevropském básnictví. *Květy* 1842 nr 67-68; całość w: J. P. Koubek: (Pisma zebrane. Praga 1859).

21. Damy i huzary. Komedia we 3 aktach, prozą. Powst. przed 27 lipca 1825. Wyst. Lw. 18 listopada 1825. Wyd. zob. poz. 27 t. 1. Wyd. osob.: Złoczów (1893) *Bibl. Powsz.* nr 91-92; Lw. (1897) *Bibl. Mrówki* t. 273.

Pierwszą redakcję komedii, wierszem, wyd. H. Biegeleisen, zob. Wyd. zbior. poz. 5 t. 1; przedr. S. Pigoń, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 3.

Autograf-czystopis w Bibl. Nar.

Przekł. ang.: F. Noyes i G. R. Noyes pt. Ladies and Hussars. Nowy Jork-Londyn (1925) *The World's Best Plays by Celebrated European Authors*.

Przekł. czeski: F. P. Volák pt. Dámy a husaři. Wyst.: Kouřim 1849; Praga 16 czerwca 1851; Praga 28 sierpnia 1859; Praga 6 czerwca 1866; Praga 14 lipca 1870; ponadto liczne przedstawienia w teatrach amatorskich. Wyd. Praga 1851 *Divadelní bibliotéka* t. 2; toż wyd. 2 Praga 1864.

Rkps w Muz. Nar. w Pradze.

Przekł. franc.: Boyer-Nioche. Przekł. powst. ok. 1840. — P. Cazin pt. Dames et hussards. Przekł. powst. 1924; wyd. Paryż 1938.

Przekł. niem.: I. F. S. Zimmermann pt. Damen und Husaren. Wyst. Poczdam 16 grudnia 1834; Wiedeń 1834; Poz. 7 czerwca 1835; Buda 3 listopada 1835. Wyd. L. W. Both. *Bühnen-Repertoir des Auslandes* (Berlin) 1834 t. 6 nr 45 s. 797-818. — J. Päumann. Rkps. Wiedeń ok. 1840 (wg R. Górskiego). — A. Szczepański. Rkps przed 1892 (wg R. Górskiego). — V. Mika. pt. Damen und Husaren. Berlin (1955).

Przekł. ros.: Achsjel i in.: Przeróbka w 2 aktach pt. Damy i gusary. Wyd. b. m. 1847. — A. S-n (J. Sawinicz ?). W-wa (1873) *Izbrannyje soczinienija polskich dramaticzeskich pisatielej* 3. — W. A. Wysocki. Wyst. Moskwa 1917/18. — P. Argo (Goldenberg). Wyd. Moskwa (1945); wyst. 1946; przedr. w wyd. przekł.: Komiedii. Moskwa 1956, zob. Wyd. zbior. Przekł. — Hozepud. Wyst. Kijów przed 1947. — Iwanowa. Przekł. powst. przed 1947. — T. Kandiejewa i B. Biegak. Moskwa 1956.

Przekł. serbo-chorwackie: M. Pric pt. Gospoje i husari. Wyst.: Zagrzeb 13 grudnia 1849; wyd. Zagrzeb 1850. — Z przekł. niem. tłum. L. Telečki. Wyst.: Nowy Sad 3 marca 1863; Belgrad luty 1865. — J. Benešić. Wyst. Belgrad 28 maja 1928. Wyd. Belgrad 1928 (wg S. Kaszyńskiego: Zagrzeb 1928). — W 1886 I. Zajc, dyrektor opery zagrzebskiej i kompozytor, napisał operę komiczną osnutą na tym temacie.

Przekł. słowacki: J. Francisci pt. Dámy a husári. Turczański Św. Marcin 1880; wyd. nast. tamże 1900.

Przekł. węgierski: z przekł. niem. tłum. J. Kis. Wyst. Peszt 7 listopada 1837.

22. List. Komedia w 1 akcie, wierszem. Powst. latem, przed 9 sierpnia 1825. Wyst. Lw. 28 października 1825. Wyd. zob. poz. 27 t. 2. Wyd. osob.: Lw. (1897) *Bibl. Mrówki* t. 281; Kat. (1947) *Teatr dla Wszystkich* nr 5.

Autograf-czystopis w Bibl. Uniw. Lw. bez sygn.

Dopisek autora: Podług niemieckiej powieści: Der unruhige Abend (F. Rochlitza).

23. Nikt mnie nie zna. Komedia w 1 akcie, wierszem. Powst. w sierpniu 1825. Wyst. Lw. 7 lipca 1826. Wyd. zob. poz. 27 t. 3. Wyd. osob.: Złoczów (1895) *Bibl. Powsz.* nr 161; Lw. (1897) *Bibl. Mrówki* t. 305; Kat. (1948) *Teatr dla Wszystkich* nr 10; oprac. i adaptacja L. Zamkow. W antologii: Scena młodzieżowa. Nr 1. Teatr, piosenki, taniec, zgaduj-zgadula, satyra. W-wa 1956.

Brulion pierwotnej redakcji pt. Powrót i autograf-czystopis w Ossol. sygn. 7153/ /III; kopia z poprawkami autora, przedłożona cenzurze w 1830, w Bibl. Uniw. Lw. sygn. 658 IV; „doprawki" autora, zob. poz. 27.

Przekł. czeskie: F. L. Rieger: Przeróbka prozą pt. Pan Čapek, aneb Což pak mne nikdo nezná? Wyst.: Chrudim listopad 1849; Praga 3 stycznia 1850; liczne przedstawienia na scenach prowincjonalnych i w teatrach amatorskich w 1850-1882; Wiedeń 16 marca 1851; Wiedeń 22 marca 1851; Baňská Šťavnica (Słowacja) 1851. Wyd. Praga 1852 *Divadelní bibliotéka* t. 3; toż wyd. 2 Praga 1865.

Rkps w Muz. Nar. w Pradze.

Przekł. serbo-chorwackie: pt. Gospodin Tomo. Wyst. Zagrzeb 5 listopada 1873. — pt. Nitko me ne poznaje. Wyst. Zagrzeb 30 września 1899.

Przekł. słoweński: Z przekł. czeskiego tłum. J. Stare pt. Gospod Čapek.

24. Nocleg w Apeninach. Operetka w 1 akcie. Powst. 1825. Wyst. z muzyką Moniuszki Lw. 16 czerwca 1841 (wg E. Kucharskiego, S. Pigonia, K. Wyki; wg Korbuta wyst. Lw. 1835, Kr. 1836; wg S. Dąbrowskiego wyst. Wil. 1839). Wyd. zob. poz. 27 t. 4. Wyd. osob.: Lw. (1897) *Bibl. Mrówki* t. 310; Lw. (1909) *Bibl. Powsz.* nr 741; z muzyką M. Świerzyńskiego. W-wa 1947 *Teatr. Bibl. Lud.* t. 2.

Kopia z 1833 w Ossol. sygn. 1011/II zaginęła.

Wystawiono również z muzyką: H. Jareckiego. Lw. 27 sierpnia 1876; E. Gluzińskiego. Kr. 1871 i 1904; A. Sonnefelda. W-wa 1901. — Muzyka S. Moniuszki zaginęła.

Przeróbka: Libretto N. Ekielskiego, muzyka F. Mireckiego. Wyst. Kr. 11 kwietnia 1845. Wyd. Mediolan (po 1845; nuty z tekstem polskim i włoskim). — Inna (?) przeróbka pt. Nocleg w Apeninach, operetka... Śpiewy z towarzyszeniem fortepianu. Maribor (1890).

Przekł. włoski: Przeróbka pt. Una notte negli Appenini. Mediolan (po 1845, jw.).

25. Przyjaciele. Komedia we 4 aktach, wierszem. Powst. 1826. Wyst. W-wa 28 września 1828. Fragm. ogł. *Kur. Warsz.* 1828 nr 262; całość wyd. zob. poz. 27 t. 3. Wyd. nast.: Lw. (1897) *Bibl. Mrówki* t. 301-302.

Autograf-czystopis w Bibl. Nar.; „doprawki" autora, zob. poz. 27. — Autograf pierwotnego scenariusza w Państw. Arch. Hist. Lw. zespół 201 sygn. 4B/69 nr 1404 k. 204-205. — Kopia w Ossol. sygn. 7148/I; inny odpis tamże sygn. 11381/II.

26. Gwałtu, co się dzieje! Komedia w 3 aktach. Powst. 1826. Wyst. Kr. 6 maja 1832. Wyd. zob. poz. 27 t. 3. Wyd. osob.: Lw. ok. 1894 *Bibl. Powsz.* nr 813-814; Lw. (1897) *Bibl. Mrówki* t. 303-304; oprac. S. Iłowski. W-wa 1957 *Bibl. Teatrów Lud.*; toż wyd. 2 W-wa 1960.

Kopia autoryzowana w Bibl. Nar. Tu przekreślony zamierzony tyt. Sprawa w Osieku, czyli gwałtu, co się dzieje!

Przekł. słowacki: J. Francisci. Turczański Św. Marcin 1910 (?).

27. Komedie. T. 1-2. Wiedeń 1826; t. 3. Lw. 1830; t. 4. Lw. 1834; t. 5. Lw. 1838. Wyd. nast.: t. 1-2 „edycja druga poprawiona". Lw. 1839; t. 1-2, 5 wyd. tyt. pt. Arcydzieła dramatyczne. T. 1-3. Lw. 1852.

Przygotowując ok. 1870 nowe wydanie swych komedii, Fredro poprawiał swe utwory; autograf tych „doprawek", obejmujący tomy 1, 3, 4, 5, znajduje się w Bibliotece Nar. arch. siemianickie; „doprawki" wyzyskał S. Pigoń, zob. Wyd. zbior. poz. 11.

Zawartość: t. 1: Przedmowa. (Tylko wyd. 1); Pan Geldhab; Cudzoziemczyzna; Damy i huzary; Zrzędność i przekora;
t. 2: Mąż i żona; Nowy Don Kiszot; List; Pierwsza lepsza; Odludki i poeta;
t. 3: Przyjaciele; Gwałtu, co się dzieje; Nikt mnie nie zna;
t. 4: Śluby panieńskie; Pan Jowialski; Nocleg w Apeninach;
t. 5: Ciotunia; Zemsta; Dożywocie.

28. Śluby panieńskie, czyli magnetyzm serca. Komedia w 5 aktach, wierszem. Powst.: red. pierwotna pt. Nienawiść mężczyzn 1826-1827, red. ostateczna 1832. Wyst. Lw. 15 lutego 1833. Wyd. zob. poz. 27 t. 4. Wyd. osob.: Złoczów (1893) *Bibl. Powsz.* nr 79-80; Lw. (1897) *Bibl. Mrówki* t. 306-307; oprac. H. Galle. W-wa 1909 *Książki dla Wszystkich* nr 431; W-wa 1910 *Bibl. Uniw. Lud. i Młodzieży Szk.* 151; toż W-wa (ok. 1918); toż W-wa (1922); toż W-wa 1928; oprac. E. Kucharski. Brody (1911) *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy* t. 75; oprac. E. Kucharski. Kr. (1920) *BN* I, 22; toż wyd. 2 Kr. (1922); toż wyd. 3 Kr. 1924 (1928); toż wyd. 4 przejrzane i uzupełnione Kr. (1930); tekst wg wydania z 1834 oprac. S. Vrtel-Wierczyński. W-wa (1923) *Wielka Bibl.* nr 28; tekst uzupełniony wg manuskryptu z 1833, odnalezionego w Bibl. Warsz. Teatrów Miejskich, wyd. i oprac. J. Lorentowicz. W-wa 1928 *Bibl. Teatru Nar.* t. 1; oprac. M. Romankówna. Kr. 1947 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 20; oprac. R. Skulski. Kr. (1948); oprac. S. Knisplówna, wstęp: K. Budzyk. W-wa 1948 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* 38; z posłowiem K. Wyki. W-wa 1952 *Mała Biblioteczka Książki i Wiedzy* 43; oprac. W. Szyszkowski. Wr. 1953 *Nasza Bibl.*; ze wstępem K. Wyki, tekst przygotował, objaśnił i notą końcową opatrzył M. Kwaśny. Kr. 1953; wstęp H. Sołdaczuk, aneks K. Czajkowska. W-wa 1958 *Bibl. Szk.*; toż W-wa 1960; toż wyd. 3 1960; toż W-wa 1962, 1963, 1964.

Plan utworu pt. Magnetyzm — ogł. H. Biegeleisen. *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1892 nr 24-26; toż w Wyd. zbior. poz. 5 t. 4; z autografu wyd. S. Pigoń, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 4.

Autograf-czystopis planu w Bibl. Nar. zbiory siemianickie.

Zdefektowany autograf redakcji pierwotnej pt. Nienawiść mężczyzn (akt I-II) w Ossol. sygn. 7150/I; wyd. H. Biegeleisen, zob. Wyd. zbior. poz. 5 t. 4; z autografu wyd. S. Pigoń, jw.; „doprawki" autora, zob. poz. 27.

Kopia z 1833 w Ossol. sygn. 1011/II zaginiona; inna kopia z 1833 była w Bibl. Teatrów Miejskich w W-wie nr 1601; wyd. J. Lorentowicz. W-wa 1928, jw.

Por. poz. 18.

Przekł. ang.: A. P. Coleman, M. M. Coleman: Maidens' Vows or the Magnetism of the Heart. Schenectady (N. Y.) 1940. Wyst. 4 maja 1940.

Przekł. bułgarski: D. Gabe-Paneva. Fragm. przekł. powst. 1922.

Przekł. czeskie: E. Vávra pt. Panenské sliby, aneb Magnetismus srdce. (Tłum. prozą). Wyd. Praga 1863; toż Praga 1872 *Divadelní svět* t. 2. Wyst.: Praga 10 listopada 1869; liczne przedstawienia do 1873; Brno 1881; nowa inscenizacja: Praga 15 października 1882; liczne przedstawienia do 1898. — M. Janišová, O. Ornest. Praga 1955.

Przekł. franc.: K. Morozewicz pt. Un voeu de jeunes filles. Paryż 1835 *Théâtre Européen, Nouvelle collection des chefs-d'oeuvre des théâtres allemand, anglais, danois, espagnol, français, hollandais, italien, polonais, russe, suédois etc.* z. 49-50. — Świerski. Przed 1860 (wg K. Estreichera). — Charles de Noire-Isle (K. Przezdziecki) pt. Voeux de jeunes filles. W: Poètes illustres de la Pologne au XIX siècle. Cycle galicien. Nicea-Paryż 1879; przedr. *Les Amis de la Pologne* (Paryż) 1921 nr 8-20; 1922 nr 1.

Przeróbka-plagiat: Laurencin, Marc-Michel, E. Labiche: Boquet père et fils ou le chemin le plus long. Wyst. Paryż 17 sierpnia 1840. Wyd. współcześnie.

Przekł. niem.: A. Päumann. Kr. przed 1861. — V. Mika. Berlin (1955). Wyst. Görlitz 1957. — Z francuskiego plagiatu przerobił K. Holtei: Sie schreibt an sich selbst. Wyst.: Berlin 2 sierpnia 1841; Graz 1842; Wiedeń (Burgtheater) 1842; Praga 1843; Wr. 1844; Drezno 1860; Wiedeń 1876. — G. von Moser: Adaptacja pt. Die Mädchenschwüre. Wyst.: Cieplice ok. 1877; Berlin 1878; Wiedeń (Burgtheater) 2 lutego 1878.

Przekł. ros.: J. Apuszkin pt. Diewiczji obiety, ili magnietizm sierdca. Moskwa 1945.

Przekł. serbo-chorwacki: J. E. Tomić pt. Djevojački zavjet. Wyst.: Zagrzeb 17 grudnia 1872; Nowy Sad 1877.

Przekł. słowacki: A. Halaša pt. Panenské sľuby. Turczański Św. Marcin 1910; Turczański Św. Marcin 1924.

Przekł. włoski: Podobno tłum. L. Salvini.

29. Dyliżans. Komedia w 4 aktach, prozą. Powst. 1827. Wyst. Lw. 22 marca 1833. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 9.

Autograf zdefektowany w Ossol. sygn. 7154/II. Karta tyt. kopii, która była w arch. siemianickim, w Bibl. Nar. arch. siemianickie.

30. Żeglarz. Powst. przed grudniem 1827. Ogł. (niestarannie) *Polihymnia* 1827 t. 2 s. 87-88. Poprawną wersję ogł. *Melitele* 1829 s. 126-127. Przedr.: J. F. Królikowski: Deklamator towarzyski. T. 3. Poz. 1830; zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 12.

Kopia ręką żony na podstawie *Polihymnii* w Bibl. Nar. arch. siemianickie.

31. Kamień nad Liskiem. Bajęda z podań gminnych w 4 obrazach. Ukończona z końcem listopada 1829. Ogł. *Haliczanin* 1830 t. 1 s. 137-154. Tekst zmieniony, zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 13.

Autograf redakcji pierwszej Bibl. Uniw. Lw. sygn. 695/III.

32. Obrona Olsztyna. Obraz dramatyczny. Powst. przed 1830. Ogł. *Haliczanin* 1830 t. 2 s. 165-173. Przedr. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 13. Wyst. Lw. 31 grudnia 1889.

Kopia Ossol. sygn. 7163/II.

33. Nieszczęścia najszczęśliwszego męża. Powst. ok. 1830. Wyd. Lw. 1832. Wyd. 2 Kr. 1841.

Przekł. niem.: Hans Max (A. Päumann) pt. Sorgen des glücklichsten Mannes. *Illustrierte Zeitung* (red. J. Nordmann).

34. Dziennik wygnańca. Powst. 1831. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 13.

35. Jeszcze Polska nie zginęła. Powst. 1832 (wg E. Kucharskiego i S. Pigonia; wg adnotacji w pierwodruku błędnie: 1830). Fragm. z „Albumu Haliny" ogł. *Tydzień* 1878 nr 26 s. 409; cz. 1 wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 13; całość z autografu wcześniejszego wyd. K. Badecki: Nieznany wiersz A. hr. Fredry. *Pam. Lit.* R. 9 (1910) z. 1 s. 115-122; całość z autografu późniejszego z „dokładką" z autografu wcześniejszego wyd. S. Pigoń, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 12.

Autograf wcześniejszy w Bibl. Nar. zawiera cz. 1 i cz. 2 dołączoną później, tzw. „dokładkę"; autograf późniejszy w Ossol. sygn. 7158/II z. 21-29 (k. 10-14) zawiera tylko cz. 1.

36. Pan Jowialski. Komedia w 4 aktach. Dat. (w autografie) 7 kwietnia 1832. Wyst. Lw. 22 czerwca 1832. Wyd. zob. poz. 27 t. 4. Wyd. osob.: Złoczów (1894) *Bibl. Powsz.* nr 139-140; Lw. (1897) *Bibl. Mrówki* t. 308-309; oprac. B. Kielski. Brody 1907 *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy* t. 55; oprac. E. Kucharski. Kr. (1921) *BN* I, 36; toż wyd. 2 Kr. (1927); toż przedr. Chicago 1945; oprac. Z. Wasilewski. Kr. 1948 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 23; oprac. W. Szyszkowski. Wr. 1952 *Nasza Bibl.*; toż wyd. 2 Wr. 1954.

Autograf brulionowy w Ossol. sygn. 7146/III; czystopis tamże sygn. 7145/I. Kopia z 1833 Ossol. sygn. 1011/II zaginęła.

W tekście komedii następujące bajki i fraszki:

a) Osioł (a. I sc. 7);
b) Kłódkę mąż... (a. I sc. 8);
c) Sowa i szpak (a. I sc. 9);
d) Małpa (a. II sc. 9);
e) Przebacz waćpan... (a. II sc. 10);
f) Najczęściej sprzeczka... (a. II sc. 12);
g) Spekulant (a. II sc. 12);
h) Kłamca (a. II sc. 14);
i) Miły deszczyk... (a. III sc. 8);
j) Koguty (a. III sc. 14);
k) Motyle (a. IV sc. 2);
l) Paweł i Gaweł (a. IV sc. 2);
m) Czyżyk i zięba (a. IV sc. 15; por. poz. 11).

Bajki często były przedrukowywane w czasopismach i książkach dla dzieci, niekiedy pod zmienionymi tytułami, m. in.:

Osioł — pt. Bajka o osiołku; Chciwość osła; Chciwy osioł; Osiołek przebierający;
Małpa — pt. Małpa w kąpieli;
Miły deszczyk — pt. Na deszcz;
Paweł i Gaweł — pt. Wolnoć, Tomku, w swoim domku.

Wyd. osob.: Bajki pana Jowialskiego. Kr. (1919); Paweł i Gaweł i inne bajki pana Jowialskiego. Wybór i słowo wstępne S. W. Balickiego. Kr. 1944; Bajki. Polecone do bibliotek szkolnych. Ilustr. J. Wiśniewski. Łódź 1947; Bajki. Ilustr. S. Just i J. Wiśniewski. Łódź 1949 (antedat. 1948); Paweł i Gaweł. Ilustr. O. Siemaszko. W-wa 1954; Bajki. Ilustr. J. Srokowski. W-wa 1956; toż wyd. 2 W-wa 1958.

Przekł. esperanto: Fragm. przekł. powst. 1908 (wg R. Górskiego).

Przekł. ros.: Pan Jowialskij. Wyd. w zbiorze: Klassiczeskaja dramaturgija stran narodnoj diemokratii. T. 1. Moskwa 1955. — N. Mickiewicz. W wyd. przekł.: Komiedii. Moskwa 1956, zob. Wyd. zbior. Przekł.; wyd. osob. Moskwa 1956.

Przekł. słowacki: J. Hodorovský pt. Pán Jowialski. Bratysława 1956.

Przekł. węgierski: Kálmán Törzs pt. Herr Vidor. Wyst. Peszt 27 stycznia 1875 (wg R. Górskiego: 1873; było też wydane).

Przekł. żydowski: I. Kamińska pt. Pan Jowialski. Wyst. W-wa 1952. Wyd. W-wa 1953.

37. Zemsta. Komedia w 4 aktach, wierszem. Powst. 1832-1833. Wyst. Lw. 17 lutego 1834. Wyd. zob. poz. 27 t. 5; odb. Lw. 1838. Fragm. przedr. *Pam. Sceny Warsz. na r. 1839.* W-wa 1840 s. 219-238.

Wyd. nast. osob.: Złoczów (1893) *Bibl. Powsz.* nr 76-77; Lw. (1897) *Bibl. Mrówki* t. 300; wstępem i objaśnieniami opatrzył J. Michalski. W-wa 1907 *Książki dla Wszystkich* nr 389; oprac. B. Kielski. Brody ok. 1909 *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy* t. 72; W-wa 1910 *Bibl. Uniw. Lud. i Młodzieży Szk.* 150; toż wyd. 2 W-wa (1916); toż wyd. 4 W-wa 1930; toż wyd. 5 W-wa 1939; toż wyd. 6 W-wa 1948; toż wyd. 7 W-wa 1949; toż wyd. 8 W-wa 1949; toż wyd. 6(!) W-wa 1950;

oprac. J. Stur (H. Feingold). Lw. 1919 *Bibl. Klasyków Pol.* nr 11-12; toż Lw. (1921); oprac. E. Kucharski. Kr. (1921) *BN* I, 32; toż wyd. 2 Kr. ok. 1923; toż wyd. 3 Kr. (1924); toż wyd. 4 Kr. 1925; toż wyd. 5 Kr. 1928; toż wyd. 6 Lw. po 1928; toż wyd. 7 Wr. (1948); oprac. J. N. Miller. W-wa 1929 *Wielka Bibl.* nr 20; tekst na podstawie wydania z 1838 oprac. S. Vrtel-Wierczyński. W-wa b. r. *Wielka Bibl.* nr 20; wstęp J. Ster. Łódź 1930 *Bibl. Klasyków Pol.* nr 20; oprac. L. Bochenek. Poz. (1933) *Bibl. Tow. Czytelni Lud.* nr 6; maszynopis powielany Wetzikon 1942;

Kr. 1945 *Bibl. Arcydzieł Literatury Pol.*; toż Kr. 1945 (1946); Kr. (1945); oprac. K. Zimmerman. Kr. (1946); toż Kr. (1948); oprac. M. Romankówna. Kr. 1946 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 14; toż wyd. 2 Kr. 1947; toż wyd. 3 Kr. 1948; toż wyd. 4 Kr. 1949; Kr. 1946; W-wa (1946); W-wa 1946 *Bibl. Powsz.*; toż oprac. J. Dąbrowa. Wyd. 2 poprawione. W-wa 1947; oprac. S. Kasztelowicz. Kat. (1947); oprac. S. Knisplówna, wstęp: K. Budzyk. W-wa 1948 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* 39; toż wyd. 2 zmienione. Wstęp: K. Wyka. W-wa 1951; z przedmową K. Wyki. W-wa 1953; toż wyd. 2 W-wa 1954; oprac. J. Maciejewski. Wr. 1956 *Nasza Bibl.*, toż wyd. 2 Wr. 1958; toż wyd. 3 Wr. 1960; toż wyd. 4 Wr. 1961; z posłowiem W. Achremowiczowej. W-wa 1962.

Plan utworu i słowniczek archaizmów z autografu, obecnie Ossol. sygn. 7151/III, ogł. H. Biegeleisen. *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1892 nr 20; toż w Wyd. zbior. poz. 5 t. 5; wyd. S. Pigoń, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 6; „doprawki" autora, zob. poz. 27.

W wyd.: Komedie. T. 5. W-wa 1853, zob. Wyd. zbior. poz. 2, z nakazu cenzury warszawskiej zmieniono tytuł na: Zemsta za mur graniczny.

Przekł. czeskie: E. Vávra pt. Pomsta. Przekł. powst. 1869. Wyst. Praga 27 kwietnia 1871. — D. i J. Knížetovi. Praga 1954 *Československé divadelní a literární jednatelství* 6604; toż Praga 1956. — V. Hečko. Doslov nap. K. Krejčí. Bratysława 1956. (Maszynopis powielany).

Przekł. franc.: L. Léger: Fragm. pt. La revanche de l'échanson. W art.: Le théâtre moderne en Pologne. Une comédie d'Alexandre Fredro. *La Revue politique et littéraire* 1874 nr 3; toż w: Études slaves. Paryż 1875 s. 258-297. — F. Konopka pt. La vengeance. Kr. (1955). Wyst. Bruksela 1958.

Przekł. niem.: V. Mika pt. Die Rache des Verschmähten. Berlin 1955.

Przekł. ros.: A. S-n pt. Ssora iz za pogranicznoj stieny. W-wa 1875 *Izbrannyje soczinienija polskich dramaticzeskich pisatielej.* — W. Dynnik pt. Miest'. W wyd. przekł.: Komiedii. Moskwa 1956, zob. Wyd. zbior. Przekł.

38. Ciotunia. Komedia w 3 aktach, wierszem. Powst. w pierwszej połowie 1833. Wyst. Lw. 16 czerwca 1834. Wyd. zob. poz. 27 t. 5; odb. Lw. 1838. Wyd. nast.: Złoczów (1896) *Bibl. Powsz.* nr 193; Lw. (1897) *Bibl. Mrówki* t. 311; Złoczów (1904) *Bibl. Powsz.* nr 471.

Pierwotny plan komedii, zob. Autografy poz. 8a, teka nr 1404 k. 194; „doprawki" autora, zob. poz. 27.

39. Dożywocie. Komedia w 3 aktach, wierszem. Powst. z początkiem 1835. Wyst. Lw. 12 czerwca 1835. Wyd. zob. poz. 27 t. 5; odb. Lw. 1838. Wyd. nast.: Lw. (1897) *Bibl. Mrówki* t. 312-313; Lw. (1908) *Bibl. Powsz.* nr 670; oprac. S. Windakiewicz. Kr. (1927) *BN* I, 93; toż przedr. Jerozolima 1945 *Szk. Biblioteczka na Wschodzie* t. 77; oprac. Z. Szweykowski. W-wa 1947 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* 13; oprac. M. Romankówna. Kr. 1949 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 71; oprac. K. W. Zawodziński. Wr. 1950 *BN* I, 93; wstęp i aneks W. Billip. W-wa 1959 *Bibl. Szk.*

Plany utworu, brulion, czystopis (rkps zdefektowany) w Ossol. sygn. 7152/III;

„doprawki" autora, zob. poz. 27.—Plany utworu ogł. H. Biegeleisen, zob. Wyd. zbior. poz. 5 t. 5; wyd. S. Pigoń, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 6.

Wg S. Pigonia zamysł i pierwszy rzut utworu mogą pochodzić z 1829.

Przekł. czeski: J. Bittner, A. Pulda: Przeróbka — farsa ze śpiewem pt. Vydřiduch a jeho trampoty. Muzyka: A. Čech. Wyst. Praga 14 maja 1874.

Przekł. franc.: M. Laurencin, E. Labiche: Przeróbka. Paryż 1840.

Przekł. niem.: W. Thullie. Lw. przed 1861 (wg K. Estreichera i L. Rogalskiego).

Przekł. ros.: T. Kuzmiczowa, J. Pomianowski. Przekł. powst. przed 1947.

Przekł. węgierski: G. Korényi pt. Eletjáradék. Budapeszt 1960 *Európa Könyvkiadó* nr 110.

40. Rymond. Opera w 3 aktach. Powst. po 1836, przed 1842. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 6. W jęz. pol. nie wyst.

Pierwotny szkic libretta w Państw. Arch. Wojewódzkim Kr., Zbiory po A. Grabowskim sygn. E. 70. Z autografu ogł. S. Pigoń. *Źródła Mocy* z. 5 (1929); wyd. S. Pigoń, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 8. — Autograf redakcji ostatecznej, czystopis, w Ossol. sygn. 7166/I; inny czystopis tamże sygn. 7163/II. — W arch. rodz. w Siemianicach (por. Materiały poz. 4) była kopia, którą widział E. Kucharski, zaginęła.

Estr. I, 344 wymienia pt. Rajmond mnich, op. w 2 a.

Przekł. niem.: R. Koczalski, V. E. Mussa pt. Rymond. Muzyka R. Koczalskiego. Wyst.: Genewa grudzień 1901; Eberfeld 14 października 1902. (Wg K. Estreichera i A. Münchheimera muzykę skomponował również F. Mirecki).

41. Aperçus sur les progrès de la démoralisation en Galicie, de sa cause et de[s] moyens d'y remédier. Powst. przed 29 czerwca 1844. Z autografu w Bibl. Nar. wyd. S. Pigoń: Fredry memoriał polityczny z roku 1844. W zbiorze: Miscellanea z okresu romantyzmu. Wr. 1956 *Arch. Lit.* t. 1.

Przekł. pol. S. Pigonia pt. Uwagi o postępach demoralizacji w Galicji, o jej przyczynie i sposobach zaradzenia. Wyd. jw.

42. Trzy po trzy. Pamiętniki z epoki napoleońskiej. Powst. 1844-1846 (wg H. Mościckiego; wg E. Kucharskiego powst. 1843-1848; wg W. Borowego, S. Pigonia i K. Wyki powst. przed 1848). Ogł. *Gaz. Pol.* 1877 nr 64-65, 67-69, 72-74, 76, 83-86, 88, 93-101, 104-109, 129-139. Wyd. nast.: zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 11; fragm. ogł. H. Mościcki: Przyłbice. *Tyg. Ilustr.* 1915 nr 30; całość z przedmową A. Grzymały-Siedleckiego, wyd., wstępem i uzupełnieniami zaopatrzył H. Mościcki. W-wa (1917; tu także: podobizna autografu; Aneksy; Pamiętnik, por. poz. 74; brulionowe zakończenie Trzy po trzy; Portrety osób, które znałem osobiście; List do H. Hołowińskiego i od niego; Pieśń Polaków, por. poz. 3; Pro memoria, por. poz. 71); fragm. wyd. osob. pt. Osiemnastoletni kapitan. Wyjątki z „Trzy po trzy". Kr. 1947. *Z Dawnych Czasów... Bibl. Obrazów Przeszłości*; pt. W sztabie Napoleona. Wyjątki z „Trzy po trzy". Kr. 1947 *Z Dawnych Czasów...*, jw., 3; całość oprac. H. Mościcki. Rozprawą opatrzył W. Borowy. Kr. 1949 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 80 (tu także: brulionowe zakończenie Trzy po trzy; Pro memoria, jw.); przedmowa A. Grzymały-Siedleckiego, przypisy i uzup. H. Mościckiego. W-wa 1957 (tu: Aneksy, jw. w wyd. z 1917).

Autograf Ossol. sygn. 7160/II.

43. Uwagi nad stanem socjalnym w Galicji. Powst. 1846. Krążyły w licznych odpisach. Ogł. S. Schnür-Pepłowski: Z papierów po Fredrze. *Przegl. Pol.* 1898/ /99 t. 3; toż wyd. nast. jw. poz. 2. Przedr. L. Dębicki: Lwów przed czterdziestu laty. W: Portrety i sylwetki z dziewiętnastego stulecia. Seria II. Kr. 1906 s. 200-205.

Autograf Ossol. sygn. 7157/I. — Kopia tamże, w papierach Kraińskiego; inne kopie Bibl. Nar. sygn. 5748; Bibl. PAN Kr. sygn. 1409.

44. Do braci literatów. Odezwa. *Dzien. Nar.* 1848, 24 marca; przedr. *Dzien. Mód Paryskich* 1848 nr 14.

Odezwę podpisali: A. Fredro, A. Kłodziński, W. Pol.

45. Przemówienie na zebraniu dnia 5 kwietnia 1848. *Dzien. Nar.* 1848 nr 14.

46. Szewc i diabeł. Ot, powiastka. Powst. ok. lub przed 1854. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 12. Z autografów wyd. S. Pigoń, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 11.

Dwa autografy w Ossol. sygn. 7159/II k. 1-33 s. 194-257. — Fragmentaryczna kopia w Państw. Arch. Hist. Lw. F 201 sygn. 4B/69, teczka 1438 k. 26.

47. Wielki człowiek do małych interesów. Komedia w 5 aktach. Powst. 1854, 1855 lub wcześniej (wg S. Pigonia; wg S. Tarnowskiego powst. po 1850; wg E. Kucharskiego powst. 1866-1867; wg K. Wyki powst. po 1864). Wyst. Lw. 11 stycznia 1877. Wyd. zob. Wyd.

zbior. poz. 4 t. 7. Wyd. osob.: Złoczów (1897) *Bibl. Powsz.* nr 226.

Autograf-czystopis Ossol. sygn. 7163/II. — Trzy kopie były w arch. dom., zaginęły.

Przekł. czeski: J. Langer pt. Velký človĕk pro malé záležitosti. Praga 1956.

Przekł. ros.: N. G. pt. Wielikij czełowiek na małyje dieła. Wyst. Kazań 1886. Wyd. Moskwa (1888). — W. Obolewicz, S. Swiackij. W wyd. przekł.: Komiedii. Moskwa 1956, zob. Wyd. zbior. Przekł.

Przekł. słowacki: M. Choluj pt. Veľký človek pre malé veci. Bratysława 1957.

48. Wychowanka. Sztuka w 5 aktach, wierszem. Powst. może ok. 1854-1856 (wg S. Pigonia; wg E. Kucharskiego i K. Wyki powst. 1858; wg K. Estreichera i F. H. Lewestama powst. 1854). Wyst. Kr. 29 września 1877. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 8.

Autograf był w Ossol. sygn. 7164/II; zaginął.

49. Pielgrzym. Powst. prawdopodobnie w lecie 1855. Na podstawie wczesnego odpisu nadesłanego z Paryża przez S. Koźmiana ogł. *Pokłosie* R. 4 (1855) s. 107-117. Wyd. nast. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 12. Z autografu wyd. S. Pigoń, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 11.

Autograf Ossol. sygn. 7158/II s. 71-85.

50. Stary śpiewak. Powst. 1855 (wg E. Kucharskiego powst. 1855 lub pod koniec życia, po 1864). Ogł. S. Koźmian: Aleksander Fredro. *Przegl. Pol.* 1876/77 t. 1 (41) s. 310-311; ogł. K. Wł. W. (Wójcicki): Aleksander hrabia Fredro. (Wspomnienie). *Bibl. Warsz.* 1876 t. 4 s. 162-163. Przedr. pt. Śpiew łabędzi. *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1898 nr 746. (Wiersz często przedrukowywany w czasopismach 1876 i 1898).

Autograf Ossol. sygn. 7158/II s. 45-47.

Przekł. franc.: Ch. de Noire-Isle (A. Przezdziecki) pt. A mes critiques. W: Poètes illustres de la Pologne au XIX siècle. Cycle galicien. Nicea-Paryż 1879.

51. Do jenerała Józefa Załuskiego, mojego towarzysza broni. Powst. 12 czerwca 1857. Ogł. J. Załuski: Wspomnienia o pułku lekkokonnym polskim gwardii Napoleona I. Kr. 1862 s. 363, dod.; z kopii rękopiśmiennej ogł. *Niewiasta* 1862 nr 6; przedr. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 13. Z autografu innego ogł. F. Kalkstein. *Kur. Lit.-Nauk.* 1934 nr 50.

Trzy autografy i jedna kopia były w zbiorach J. Załuskiego, dwa pierwsze stanowią obecnie własność Państw. Instytutu Wydawniczego, W-wa.

52. Dwie blizny. Komedia w 1 akcie. Powst. 1857, przed 1858 (wg S. Pigonia; wg E. Kucharskiego powst. Paryż 1854). Wyst. Kr. 3 lutego 1877. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 6. Wyd. osob. Złoczów (1924) *Bibl. Powsz.* nr 1031-1032; W-wa 1956 *Bibl. Świetlicowa „Czytelnika"* (razem z poz. 56, 66).

Autograf był w Ossol. sygn. 7164/II, zaginął. — Wczesna kopia była w arch. dom., zaginęła.

Wg dopisku autora: Treść wzięta z francuskiej powieści.

Przekł. czeski: F. Kvapil pt. Dvě jizvy. Praga 1891 *Repertoir českých divadel* t. 27a.

53. Mój pacierz. Powst. przed lub 1858. Ogł. w art.: Z literackiej spuścizny A. Fredry. *Przegl. Pol.* 1876/77 t. 3 (43) s. 390-394. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 13.

Autografy w Bibl. Nar. zbiory siemianickie i w Ossol sygn. 7158/II s. 47-57. — Kopia w Ossol. sygn. 12390 k. 1-12.

54. Co tu kłopotu! Komedia w 4 aktach, wierszem. Powst. 1858. Wyst. Lw. 14 lutego 1879. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 6. Wyd. osob.: Lw. (1912) *Bibl. Powsz.* nr 915.

Autograf dwu scenariuszy w Bibl. Nar. arch. siemianickie; ogł. S. Pigoń, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 8. — Dwie kopie były w arch. dom., zaginęły.

Autograf pt. Żenić się — nie żenić — był w Ossol. sygn. 7164/II, zaginął.

Komedia w rękopisach miewała też tytuł: Trudny wybór. Por. poz. 13.

55. Ożenić się nie mogę. Komedia w 3 aktach. Powst. ok. 1859. Wyst. Lw. 12 listopada 1877. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 7.

Autografy: brulion z datą 1858 w Ossol. sygn. 7155/II; czystopis tamże sygn. 7163/II. — Kopia była w arch. dom., zaginęła.

56. Pan Benet. Komedia w 1 akcie, wierszem. Powst. 1859. Wyst. Kr. 19 października 1878. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 7. Wyd. nast.: Złoczów (1895) *Bibl. Powsz.* nr 169; W-wa 1956 *Bibl. Świetlicowa „Czytelnika"* (razem z poz. 52, 66).

Autograf-czystopis w Ossol. sygn. 7183/II.

57. Brytan Bryś. Dramatyczna bajęda w 4 oddziałach. Powst. z końcem 1860 lub początkiem 1861 (wg S. Pigonia; wg E. Kucharskiego ok. 1867). Ogł. *Bibl. Warsz.* 1877 t. 2. Wyst. Kr. 5 maja 1901.

Autograf-czystopis w Ossol. sygn. 7159/II. — Kopia była w arch. dom., zaginęła.

58. Lita et Compagnie. Komedia w 1 akcie. Powst. 1861 (wg S. Pigonia; wg E. Kucharskiego 1856 lub 1857). Wyst. Kr. 19 października 1878. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 7.

Autograf-czystopis w Ossol. sygn. 7161/III (tu również: plan zbiorowego wydania dzieł).

59. Rewolwer. Komedia w 5 aktach, wierszem. Powst. 1861. Wyst. Lw. 26 lutego 1877. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 10.

Autograf-czystopis w Ossol. sygn. 7161/III. — Kopia z poprawkami autora była w arch. dom., zaginęła.

60. Koncert. Intermezzo w 1 scenie. Powst. po 1861 lub po 1865 (wg S. Pigonia; wg E. Kucharskiego powst. 1831 lub 1832; wg I. Chrzanowskiego powst. 1834 lub wcześniej). Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 6. Wyst. Kr. 7 listopada 1885.

Trzy kopie były w arch. dom., zaginęły; kopia z poprawkami autora w Państw. Arch. Hist. Lw. F. 201 sygn. 4B/69 nr 1404 k. 164-167 (nie uwzględniona w wyd. S. Pigonia, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 9).

61. Jeremiasz Sęp. Powieść (wierszem). Powst.: znaczna część powst. przed 1862 (wg S. Pigonia; wg E. Kucharskiego fragm. powst. między 1823-1828; wg T. Sinki powst. przed 1832); czystopis dat. 9 stycznia 1867. Ogł. *Gaz. Lw.* 1877 nr 43-47, 50-54; Dumkę (inc.: Turkaweczko królująca ...) przedr. J. Ungra *Kalendarz warsz. ilustr. na r. 1878.* W-wa 1877; dwie zwrotki Dumki włączone do komedii: Godzien litości (akt I scena 2), zob. poz. 62. Z autografów wyd. S. Pigoń pt. Jeremiasz Sęp herbu Junosza, cześnik łucki. Bajęda, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 11.

Najwcześniejszy szkic treści, nie obejmujący całości, w Bibl. Nar. arch. siemianickie. — Pierwotne redakcje, streszczenia i plany utworu w Państw. Arch. Hist. Lw. F. 201, sygn. 4B/69 nr 1404 k. 172-185; wyd. S. Pigoń, jw.

Pięć autografów w Państw. Arch. Hist. Lw., jw., k. 182-185, k. 78-104+7 nlb., k. 105-116, 128-131, 125-127, 117--122, k. 132-151, 123-124.

62. Godzien litości. Komedia serio w 3 aktach, prozą. Powst. w drugiej połowie 1862. Wyst. Kr. 6 listopada 1877. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 9. Wyd. osob.: Lw. (1911) *Teatr dla Wszystkich* nr 2; Lw. ok. 1914 *Bibl. Powsz.* nr 996.

Autograf w Ossol. sygn. 7162/II. — Zdefektowana kopia wcześniejszego tekstu w Bibl. Nar. arch. siemianickie.

63. Jestem zabójcą. Komedia w 1 akcie. Red. pierwotna powst. z końcem 1864 lub początkiem 1865 (wg S. Pigonia; wg E. Kucharskiego powst. po 1865). Wyst. Kr. 20 listopada 1877. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 8.

Kopia najwcześniejsza redakcji pisanej wierszem miarowym i dwie kopie redakcji prozaicznej były w arch. dom., zaginęły. — Dwie wierszowane kopie red. pierwotnej w Bibl. Nar. arch. siemianickie; wyd. S. Pigoń, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 10.

Wg dopisku autora: Treść wzięta z powieści angielskiej.

64. Przemówienie ... wygłoszone podczas uroczystości wręczenia mu medalu we Lwowie dnia 26 marca 1865. Ogł. w art.: Medal Fredra. *Gaz. Nar.* 1865 nr 71; przedr. *Dzien. Poz.* 1865 nr 76; przedr. ogł. S. Schnür-Pepłowski, jw. poz. 2.

65. Z jakim się wdajesz, takim się stajesz. Przysłowie. Powst. ok. 1865 (?) (wg S. Pigonia; wg E. Kucharskiego powst. prawdopodobnie przed 1862). Wyst. Lw. 14 lutego 1877. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 9.

Kopia z poprawkami autora była w arch. dom., zaginęła.

66. Świeczka zgasła. Jedna scena. Powst. po 1865(?) (wg S. Pigonia; wg E. Kucharskiego powst. prawdopodobnie przed 1862). Wyst. Lw. 14 lutego 1877. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 10. Wyd. osob.: Lw. 1896 *Bibl. Teatrów Amatorskich* nr 73; toż Lw. 1910; Lw. 1910 *Bibl. Powsz.* nr 786; W-wa 1916 *Bibl. Teatr.* t. 9; *Materiały Świetlicowe* 1948 nr 5 s. 2-7; W-wa 1956 *Bibl. Świetlicowa „Czytelnika"* (razem z poz. 52, 56).

Kopia z poprawkami autora była w arch. dom., zaginęła; inna kopia z poprawkami autora w Państw. Arch. Hist. Lw. F. 201 sygn. 4B/69 nr 1404 k. 67-77 (nie uwzględniona w wyd. S. Pigonia, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 9).

Przekł. czeski: J. Rydwan pt. Svíčka zhasla. Praga 1926 *České divadlo* t. 66.

Przekł. niem.: H. Loewenthal pt. Das Licht ist ausgelöscht. Norden 1888. (Tu razem przekł. komedii J. A. Fredry pt. Consilium facultatis).

67. Ostatnia wola. Komedia w 3 aktach, prozą. Powst. 1867 (wg S. Pigonia; wg E. Kucharskiego powst. 1867-1868).

Wyst. Kr. 21 września 1878. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 8.

Kopia wcześniejsza w Bibl. Nar. arch. siemianickie; kopia późniejsza była w arch. dom., zaginęła.

Pierwotny tytuł: Wola pana jenerała.

68. Z Przemyśla do Przeszowy. Komedia w 2 aktach. Powst. 1867 lub nieco później (wg S. Pigonia; wg K. Wyki powst. po 1864; wg E. Kucharskiego pierwszy rzut powst. 1862). Wyst. Kr. 20 lutego 1897. Z rkpsu wyd. H. Biegeleisen: Nieznana komedia A. hr. Fredry. *Bibl. Warsz.* 1897 t. 1; wyd. osob. W-wa 1916 *Bibl. Teatr.* nr 1.

Autograf-czystopis i fragm. brulionu w Ossol. sygn. 7165/II; red. brulionową ogł. S. Pigoń, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 10. — Brulion był w arch. Szeptyckich w Przyłbicach, zaginął; kopia własnoręczna autora, niepełna, w Państw. Arch. Hist. Lw. F. 201 sygn. 4B/69 nr 1404 k. 152-163.

Druga wersja tytułu: Z Przemyśla do Przyszowa.

69. Sejm ptaków. Powst.: pierwszy rzut prawdopodobnie 24 sierpnia 1869, wersja ostateczna dat. 8 listopada 1869. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 13. Z autografu wyd. S. Pigoń, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 12.

Konspekt prozą w kodeksie z Zapiskami starucha w Państw. Arch. Hist. Lw. F. 201 sygn. 4B/69 nr 1404a, jako zapiska 6.

Autografy wierszem: wersja brulionowa w Państw. Arch. Hist. Lw. F. 201 sygn. 4B/69 nr 1439 k. 39, 40 i 43; czystopis najpóźniejszy tamże nr 1404 k. 8-9; trzy autografy w Ossol. sygn. 7168/II s. 175-180, 183-186, 61-65, 187.

70. Autobiografia. Powst. w grudniu 1870. Z autografu ogł. L. Siemieński: O A. Fredrze i jego twórczości. *Kronika Rodz.* 1876 nr 21. Fragm. ogł. *Gaz. Nar.* 1893 nr 58; z autografu całość wyd. S. Schnür-Pepłowski: Z papierów po Fredrze. *Przegl. Pol.* 1898/99 t. 3 s. 2-8; toż wyd. nast. zob. poz. 2.

Fragm. kopii Autobiografii ręką córki w Państw. Arch. Hist. Lw. F. 201 sygn. 4B/69 nr 1438.

Tu m. in. streszczenie zaginionej komedii z lat dziecięcych pt. Strach nastraszony, powst. ok. 1805.

71. Pro memoria. Dat. 29 października 1871 (u H. Mościckiego błędnie 29 października 1872). Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 13. Przedr. całości: wyd. H. Mościcki w wyd.: Trzy po trzy. W-wa (1917) s. 209-211; toż wyd. nast. zob. poz. 42; przedr. T. Sivert (i E. Heise): Aleksander Fredro. W-wa 1962 *Bibl. „Polonistyki"*.

Autograf brulionowy w Państw. Arch. Hist. Lw. F. 201 sygn. 4 B/69 nr 1439 k. 80-82; dwa autografy w Ossol. sygn. 7168/II s. 170-172, 57-60.

72. Teraz. Obrazek w 1 akcie. Powst. w grudniu 1873 lub najpóźniej w pierwszych tygodniach 1874 (wg S. Pigonia; wg E. Kucharskiego i w Wyd. zbior. poz. 11 t. 9 mylnie powst. 1862). Wyst. Kr. 20 listopada 1877. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 10.

Autograf był w Ossol. sygn. 7167, zaginął. — Scenariusz pt. Pełnoletnie panny — w Państw. Arch. Hist. Lw. F. 201 sygn. 4B/69 nr 1439 k. 86 v., 103, 195, 106.

73. Zapiski starucha. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 4 t. 11; wyd. S. Pigoń, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 13.

Autograf Ossol. sygn. 7160/II; niektóre epigramaty w rkpsie Ossol. sygn. 7168/II i w Państw. Arch. Hist. Lw. F. 201 sygn. 4B/69 nr 1404a, 1404.

74. Pamiętnik. Fragment wspomnień z kampanii 1813 r. Z autografu ogł. H. Biegeleisen: Urywek z nieznanego pamiętnika A. Fredry. *Przegl. Lit.* 1897 nr 4; z kopii Z. Szeptyckiej ogł. M. z Fredrów Szembekowa pt. Fragment. *Bibl. Warsz.* 1911 t. 1. Przedr. H. Mościcki w wyd.: Trzy po trzy. W-wa (1917) s. 193-197; toż wyd. nast. zob. poz. 42.

75. Komedia zwierząt. Dramat wierszem na tle historycznym, bo z epoki Stanisława Augusta. Rkps.

Wymienia K. Estreicher; por. Estr. I (1872), 344 (tu pt. Komedia zwierząt z czasów Stanisł. Augusta).

Drobne utwory i fragm. utworów ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Album na korzyść pogorzelców.* Lw. 1844 (tu: Złamanie wiary), *Czas* (tu: Westchnienie. Sonet. 1855 nr 26; Sejm. 1865 nr 294), *Dzien. Lit.* (tu: Zasłona Mahometa. 1857 nr 125; por. *Wieniec*), *Dzien. Mód Paryskich* (1848), *Dzien. Nar.* (1848), *Dzien. Powsz. Kraj.* (1831 nr 17), *Dzwonek* (1866 nr 10), *Gaz. Nar.* (1865), *Haliczanin* (tu m. in.: Mogiła na rozdrożu; Śpiew żałobny; Sen (inc.: Wybiegła z podwoi...). 1830 t. 2), *Kur. Warsz.* (1826 nr 70; 1828 nr 262; 1866 nr 211), *Lwowianin* (1838 t. 3), *Melitele* (tu: Żeglarz; Mierzb z domu Bończa. Rytm Alexandra Grabi z Wzcieklic. 1829), *Muzeum Dom.* (tu: Śpiew żałobny pt. Na zgon dziecięcia.

Naśladowanie z pieśni gminnej. 1835 nr 47; por. *Haliczanin*), *Niewiasta* (1862 nr 2),

Pam. Lw. (tu m. in.: Kupido bankierem. Powieść. 1816 t. 2 s. 71-73; Epigramata: (inc.:) Leon przeciwko światu...; Widząc Lucynę... 1816 t. 2 s. 80; Strumyk. 1818 t. 2 s. 73-76), *Pam. Sceny Warsz. na r. 1839* (1840), *Pokłosie* R. 4 (1855), *Polihymnia*. T. 2. Lw. 1827 (tu m. in.: Kos i dzierlatka; Listek; Kwiatek biały; Walka), *Prace lit.* Wyd. J. Dunin Borkowski. T. 1. Wiedeń 1838 (tu: Pająki. Bajka), *Przegl. Pol.* (tu: Matka. 1869/70 t. 2), *Przegl. Poz.* (tu: Do Teofila Lenartowicza. 1857 t. 24), *Przyj. Dzieci* (1862-1863, 1866-1867), *Przyj. Ludu* (1843 nr 29), *Rozmaitości* (Lw.; 1826 nr 49), *Szkółka dla Dzieci* (tu: Ojczyzna nasza. 1852 z. 8), *Wanda* (1821 t. 2), *Wanda* (1823 nr 3), *Wieniec* (1875 nr 3), *Wieniec. Pismo zbior. ofiarowane S. Jachowiczowi*. T. 1. W-wa 1857 (tu: Zasłona Mahometa; por. *Dzien. Lit.*; w autografie: Zasłona Mohameda; Nieśmiertelna), *Włościanin* (1871 nr 7; 1872 nr 19).

Wiersze A. Fredry były przedrukowywane w zbiorkach: Co kto lubi. T. 2. W-wa 1824; J. F. Królikowski: Deklamator towarzyski. T. 3. Poz. 1830; A. M. Pieńkiewicz: Wybór poezyj z pisarzów polskich. T. 2, 7. Wil. 1835, 1836.

Po śmierci pisarza drobne utwory ogł.: *Gaz. Lw.* 1876 nr 161 (tu: Ostatnie westchnienie. — Wiersz przedrukowywany następnie w wielu czasopismach w r. 1876);

Bibl. Warsz. 1877 t. 1 (tu: Spalić, nie spalić? — Wiersz przedr. jw.);

Czas 1877 nr 66 (tu inna wersja wiersza pt. Ojczyzna nasza, por. *Szkółka dla Dzieci* 1852);

Czas 1877 nr 75 (tu: Myśl moja. Dat. 14 grudnia 1871);

Z literackiej spuścizny A. Fredry. *Przegl. Pol.* 1876/77 t. 3 (43) (tu: Mój pacierz; Do Jędrzeja; przedr. *Kronika Rodz.* 1877 nr 13);

L. Siemieński: Album Amicorum, czyli o książce poświęconej przyjaźni). *Przew. Nauk. i Lit.* 1877 (tu: W album ***. Dat. 25 kwietnia 1862);

Wiadomości bieżące (!). *Bibl. Warsz.* 1878 t. 3 s. 495 (tu: Ironia szczęścia);

Dzieła. T. 11-12. Poezje. W-wa 1880, zob. Wyd. zbior. poz. 4 (tu m. in.: Do ***. Dat. 7 stycznia 1840 — wyd. później z autografu pt. Pod portretem zmarłego syna; Odludek; Psalmy Matki naszej; Przeklęstwo. Powst. 1859; Wspomnienie Aleksandra Stadnickiego. Dat. 20 grudnia 1861; Żabki. Bajka; Trzeba by. (Przedr. niekiedy pt. O czterech podróżnych). — W t. 6-10 kilkanaście komedii Fredry, wyd. pośmiertnie);

E. Chłopicki: Wrażenia z letniej przejażdżki po guberni podolskiej. *Kłosy* 1889 nr 1241 (tu: Róża i jej listek);

H. Biegeleisen: Z nieznanego pamiętnika A. Fredry (ojca). *Bibl. Warsz.* 1892 t. 2 (tu m. in.: Do Józefa Grabowskiego; Żona; Kupido. Powieść. Dat. Lw. w maju 1816 r.; Kasia, kotka i motyl; Wylew Hipokrenu. — Por. Autografy poz. 11);

H. Biegeleisen: Uwagi wydawcy. W wyd. Dzieła. T. 1-5. Lw. 1897, zob. Wyd. zbior. poz. 5 (tu warianty tekstów rękopiśmiennych z archiwum rodzinnego);

S. Schnür-Pepłowski: Z papierów po Fredrze. Przyczynek do biografii poety. *Przegl. Pol.* 1898/99 t. 3-4; toż wyd. osob. Kr. 1899; toż wyd. 2 Kr. 1900 (tu: kilka wierszy z autografu, zob. Autografy poz. 11);

Terminologia ekonomiczna w Austrii w r. 1847. (Autograf w zbiorze W. Korotyńskiego). *Kur. Warsz.* 1902 nr 303;

W. Sauter: Nieznane wiersze Fredry. *Kur. Poz.* 1927 nr 436 (tu m. in.: Marzenia);

W. Sauter: Nieznane wiersze Fredry. *Kur. Poz.* 1928 nr 140 (tu m. in.: Popularność (inc.: Cóż robicie...); Balik dziecinny; Mężowie);

T. Radoński: Oprac. wyd.: Nieznany zbiór poezyj. Kr. 1929, zob. Autografy poz. 2; Wyd. zbior. poz. 9;

F. Pohorecki: Nieznany ucinek Fredry o „Wysokich Stanach". *Kur. Poz.* 1936 nr 97 (tu: Do Wincentego Skrzyńskiego);

S. Pigoń: Bajka o Pawle i Gawle — bajką polityczną. *Życie Lit.* 1954 nr 6 (tu: Anglik i Francuz, bajka stanowiąca pierwszy rzut bajki Paweł i Gaweł, zob. Twórczość poz. 36);

S. Pigoń: Ostatnia z bajek A. Fredry. *Życie Lit.* 1958 nr 19 (tu wersja poprawna z autografu: Żabki. Bajka. Dat. 2 stycznia (?) 1873);

S. Pigoń: Wyd.: Pisma wszystkie. T. 11-12. Wiersze. W-wa 1960-1962, zob. Wyd. zbior. poz. 11 (tu wszystkie znane wiersze Fredry, wiele z nich ogł. po raz pierwszy; w „Dodatku krytycznym" warianty na podstawie różnych autografów. — W t. 12 indeks wszystkich znanych wierszy Fredry i ich incipitów);

S. Pigoń: Nieznany utwór nowelistyczny

A. hr. Fredry. *Munera litteraria. Księga ku czci prof. R. Pollaka.* Poz. 1962; przedr. pt. Aleksander Fredro w szkole Sterne'a. W: Miłe życia drobiazgi. W-wa 1964 (tu powiastka bez tytułu nie dokończona).

Drobne utwory ogł. pośmiertnie zob. również Twórczość poz. 1, 3, 4, 8, 9, 13, 34, 35, 40, 41, 42, 43, 46, 50, 51, 53, 57, 68, 70, 73, 74; Przekłady poz. 1.

Ponadto w rkpsach liczne obscoena z ok. 1817-1820; niektóre z nich były ogłoszone drukiem.

Przekłady

1. J. W. Goethe: Noc bezsenna. Rkps (por. Autografy poz. 11) zaginął.

2. A. Müllner: Wina. Fragm. aktu IV. Przekł. powst. prawdopodobnie w 1821. Ogł. E. Kucharski: Chronologia komedyj i niektórych pomniejszych utworów A. Fredry. *Rozpr. PAU Wydz. Filol.* t. 61 (1923) s. 46-47; toż odb. Kr. 1923; wyd. S. Pigoń, zob. Wyd. zbior. poz. 11 t. 1.
Autograf w Bibl. Nar. arch. siemianickie.

Utwory mylnie przypisywane

1. Odpowiedź na wezwanie na obiad z wezwaniem napisania Pochwały czapki polskiej — do Wincentego Krasińskiego na końcu r. 1814 w Warszawie. Ogł. K. Badecki: Aleksander Fredro a Wincenty Krasiński. *Gaz. Lw.* 1910 nr 50-51.
Rkps Bibl. Akademii USSR Lw. Bibl. Baworowskich sygn. 830.
Jest prawdopodobnie utworem Franciszka Morawskiego.

2. Do romantyków, wiersz A. Fredro. Dat. 1827. Rkps Muz. Nar. Kr. sygn. VIII R. 6207 s. 388 n.

3. Im Kampfe mit einem Gespenst. Ein Spukerlebnis des Grafen A. Fredro übersetzt von Victor R. Lang in Lemberg. *Psychische Studien* (Lipsk) 1897 z. 11 s. 593-599.

Autografy utworów A. Fredry znajdują się (lub znajdowały) w następujących zbiorach:

1. Bibl. Jagiel. — zob. Twórczość poz. 3.

2. Bibl. Krasińskich sygn. 5249 pt. Poezje A. Fa. Tom 1. 1821; zniszcz. 1944.
Zawierał 64 utwory, z czego 41 wyd. T. Radoński, zob. Wyd. zbior. poz. 9.

3. Bibl. Nar.

a) Sygn. 7160 pt. Pod portretem zmarłego syna.

b) Zob. Twórczość poz. 21, 25, 27, 28, 29, 35, 41, 43.

c) Arch. siemianickie, złożone w depozycie.
Tu autografy i kopie kilkunastu drobnych utworów i komedii lub fragmentów, m. in. Twórczość poz. 1, 13, 53, 54, 61, 62, 63, 64. — Por. Listy poz. 1; Materiały poz. 4.

4. Bibl. PAN Kr.

a) sygn. 2216 (tu: Do Teofila Lenartowicza).

b) Zob. Twórczość poz. 43.

5. Bibl. Teatr. Lw. — zob. Twórczość poz. 4.

6. Bibl. Uniw. Lw. — zob. Twórczość poz. 10, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 31. (Przeważnie kopie z poprawkami autora).

7. Ossol.

a) Sygn. 7158/II kodeks pt. Poezje. Rękopism dla Olesia. (Sygn. pierwotna arch. rodz. L. 1 R). Powst. najpóźniej w 1858.
Zawiera 42 wiersze, kilka epigramatów i fraszek, m. in. Twórczość poz. 7, 12, 13, 35, 49, 50, 53.

b) Sygn. 7159/II kodeks pt. Poezje. (Sygn. pierwotna arch. rodz. L. 2 R). Powst. ok. 1859.
Zawiera 12 drobnych wierszy oraz Twórczość poz. 46, 57.

c) Sygn. 7168/II kodeks bez tyt. (Sygn. pierwotna arch. rodz. L. 12 R).
Zawiera bruliony i czystopisy 87 wierszy z 1860-1874, m. in. Twórczość poz. 3, 69, 71, 73.

d) Zob. Twórczość poz. 8, 10, 14, 17, 19, 20, 23, 24, 25, 28, 29, 32, 36, 37, 38, 40, 42, 43, 46, 47, 48, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 62, 68, 72, 73.

8. Państw. Arch. Hist. Lw. F. 201 sygn. 4B/69:

a) Teka nr 1404.
Zawiera luźne autografy 20 wierszy, m. in. Twórczość poz. 61, oraz autografy, kopie i scenariusze kilku komedii, por. Twórczość poz. 38, 46, 60, 61, 66, 68.

b) Teka nr 1404a. (Sygn. pierwotna arch. dom. L. R).
Zawiera kilkanaście epigramatów i fraszek z 1869-1874 oraz Zapiski starucha, zob. Twórczość poz. 73 i 69.

c) Teka nr 1439 kodeks pt. Brulion poezyj Aleksandra hr. Fredry. (Sygn. pierwotna arch. dom. L. 9 R).
Zawiera bruliony różnych redakcji wierszy z 1869-1874, m. in. Twórczość poz. 71, 72, 73.

9. Państw. Arch. Wojewódzkie, Kr. — zob. Twórczość poz. 40.

10. Państw. Instytut Wydawniczy (PIW), W-wa — tu autografy kilku wierszy, m. in. Twórczość poz. 51, zakupione ze zbiorów prywatnych.

11. Zbiory rodzinne Andrzeja Fredry, wnuka poety. Tu był zaginiony kodeks pt. Ułomki wierszy i pism różnych ... Książka dla mnie samego. Książka 1 dat. 1 czerwca 1817 w Beńkowej Wiszni; książka 3 dat. 1 stycznia 1819 w Małej. Ostatni zapis pochodził z 20 listopada 1820. Fragm. ogł.: H. Biegeleisen: Z nieznanego pamiętnika A. Fredry (ojca). *Bibl. Warsz.* 1892 t. 2 (por. Twórczość poz. 2); S. Schnür-Pepłowski: Z papierów po Fredrze. *Przegl. Pol.* 1898/99 t. 3-4; wyd. osob. Kr. 1899; wyd. 2 Kr. 1900 (por. jw.).

Zawiera kilkadziesiąt wierszy (m. in. Twórczość poz. 2, 7, 12) oraz wspomnienia i uwagi. Notatki E. Kucharskiego, zawierające m. in. streszczenia niektórych utworów, są w Książnicy Miejskiej Tor. teka TN 254.

Wydania zbiorowe

1. Komedie. T. 1-5. Zob. Twórczość poz. 27.

2. Komedie. T. 1-5. W-wa 1853. (Nakład i druk S. Orgelbranda).

Zawartość, zob. Twórczość poz. 27. — Jest to wydanie korsarskie, bez zgody autora.

3. Komedie. T. 1-5. Wyd. 4. (Wyd. K. W. Wójcicki?). W-wa 1871. (Nakład Gebethnera i Wolffa).

Zawartość, zob. Twórczość poz. 27. Tu także: Przedmowa do pierwszego wydania.

4. Dzieła. Z portretem autora. T. 1-13. W-wa 1880. (Nakład Gebethnera i Wolffa).

T. 13 wyd. tyt. pt. Pisma patriotyczne. Lw. 1893.

Zawartość: t. 1: Pan Geldhab; Cudzoziemczyzna; Damy i huzary; Zrzędność i przekora;
t. 2: Mąż i żona; List; Nowy Don Kiszot; Pierwsza lepsza; Odludki i poeta;
t. 3: Przyjaciele; Gwałtu, co się dzieje; Nikt mnie nie zna;
t. 4: Śluby panieńskie; Pan Jowialski; Nocleg w Apeninach;
t. 5: Ciotunia; Zemsta; Dożywocie;
t. 6: Co tu kłopotu; Dwie blizny; Koncert; Rymond; Obrona Olsztyna;
t. 7: Wielki człowiek do małych interesów; Ożenić się nie mogę; Pan Benet; Lita et Compagnie;
t. 8: Wychowanka; Ostatnia wola; Jestem zabójcą;
t. 9: Godzien litości; Dyliżans; Z jakim się wdajesz, takim się stajesz;
t. 10: Rewolwer; Teraz; Świeczka zgasła; Brytan Bryś;
t. 11: Trzy po trzy; Zapiski starucha. (Ten tom w dwu wersjach: pełnej dla Galicji i ocenzurowanej dla zaboru rosyjskiego);
t. 12: Poezje. (T. 1: Mieszane; Ballady, bajędy i poezje wierszem nierymowym; Ulotne; Bajki; Satyry i epigramata); Nieszczęścia najszczęśliwszego męża;
t. 13: (Poezje:) Mieszane; Ballady, bajędy i poezje wierszem nierymowym (w tym: Jeremiasz Sęp); Ulotne; Satyry i epigramata; Dziennik wygnańca. — Wyd. tyt. nie zawiera Dziennika wygnańca spisu rzeczy.

5. Dzieła. Wyd. H. Biegeleisen. T. 1-5. Lw. 1897 *Bibl. Księgarni Pol.* t. 21-25. (Nakład Księgarni Polskiej).

Zawartość, zob. Twórczość poz. 27.

Ponadto w każdym tomie „Uwagi wydawcy": warianty tekstów rękopiśmiennych z archiwum rodzinnego oraz fragmenty korespondencji; w t. 1 s. 187: Przedmowa do pierwszego wydania.

6. Komedie. Wydanie zupełne poprzedzone wstępem przez P. Chmielowskiego. T. 1-3. W-wa 1898 *Bibl. Najcelniejszych Utworów Literatury Europejskiej.*

Zawartość: t. 1: Pan Geldhab; Cudzoziemczyzna; Damy i huzary; Zrzędność i przekora; Mąż i żona; Nowy Don Kiszot; List; Pierwsza lepsza; Odludki i poeta; Przyjaciele; Gwałtu, co się dzieje; Nikt mnie nie zna;
t. 2: Śluby panieńskie; Pan Jowialski; Nocleg w Apeninach; Ciotunia; Zemsta; Dożywocie; Dyliżans; Co tu kłopotu; Dwie blizny; Koncert;
t. 3: Wielki człowiek do małych interesów; Ożenić się nie mogę; Pan Benet; Lita et Compagnie; Wychowanka; Ostatnia wola; Jestem zabójcą; Godzien litości; Rewolwer; Z Przemyśla do Przeszowy; Teraz; Świeczka zgasła; Z jakim się wdajesz, takim się stajesz; Rymond; Brytan Bryś.

7. Wybór poezyj. W-wa (1918). (Nakład Gebethnera i Wolffa).

Zawartość: Wiersze patriotyczne; Wiersze różne; Ballady; Bajki i satyry; Epigramata; Wiersze ulotne. (Razem 52 wiersze).

8. Pisma wszystkie. Dział I: Komedie. T. 1-6. Oprac. E. Kucharski. Lw. 1926-1927. (Zakład Nar. im. Ossol.).

Zawartość: t. 1: Intryga naprędce; Przedmowa do pierwszego wydania; Pan Geldhab; Zrzędność i przekora; Mąż i żona; Nowy Don Kiszot; Cudzoziemczyzna; Pierwsza lepsza;
t. 2: Odludki i poeta; Damy i huzary; List; Nocleg w Apeninach; Nikt mnie nie zna; Przyjaciele;
t. 3: Gwałtu, co się dzieje; Śluby panieńskie; Dyliżans; Obrona Olsztyna; Koncert;
t. 4: Pan Jowialski; Zemsta; Ciotunia; Dożywocie; Rymond;
t. 5: Dwie blizny; Lita et Compagnie; Wychowanka; Co tu kłopotu; Ożenić się nie mogę; Pan Benet; Rewolwer; Z jakim się wdajesz; Świeczka zgasła;
t. 6: Godzien litości; Teraz; Z Przemyśla do Przeszowy; Wielki człowiek do małych interesów; Jestem zabójcą; Ostatnia wola; Brytan Bryś.

Ponadto w każdym tomie odmiany tekstu i objaśnienia wydawcy.

9. Nieznany zbiór poezyj. Z autografu Bibl. Ord. Krasińskich R. 5249 wyd. T. Radoński. Kr. 1929. (Tow. Miłośników Książki).

Zawartość: 41 wierszy sprzed r. 1821, por. Autografy poz. 2.

10. Pięć komedii: Pan Geldhab. Nowy Don Kiszot. Śluby panieńskie. Pan Jowialski. Zemsta. Oprac. S. Pigoń. Ilustr. J. M. Szancer. W-wa 1954. (Państw. Instytut Wydawniczy).

11. Pisma wszystkie. Wyd. kryt. oprac. S. Pigoń. Wstępem poprzedził K. Wyka. T. 1-6: Komedie. Seria I. W-wa 1955--1956; t. 7-10: Komedie. Seria II. W-wa 1957-1958; t. 11-12: Wiersze. Cz. 1-2. W-wa 1960-1962; t. 13: Proza. W-wa 1968 (Państw. Instytut Wydawniczy).

Zawartość: t. 1: Pan Geldhab; Zrzędność i przekora; Mąż i żona; A. Müllner: Wina;
t. 2: Intryga na prędce; Nowy Don Kiszot; Cudzoziemczyzna; Pierwsza lepsza; Odludki i poeta;
t. 3: Damy i huzary; List; Nocleg w Apeninach; Nikt mnie nie zna; Przyjaciele;
t. 4: Gwałtu, co się dzieje; Śluby panieńskie;
t. 5: Dyliżans; Obrona Olsztyna; Pan Jowialski;
t. 6: Zemsta; Ciotunia; Dożywocie; Rymond;
t. 7: Wielki człowiek do małych interesów; Wychowanka; Dwie blizny;
t. 8: Co tu kłopotu; Ożenić się nie mogę; Pan Benet; Lita et Compagnie;
t. 9: Rewolwer; Godzien litości; Teraz; Koncert; Z jakim się wdajesz; Świeczka zgasła;
t. 10: Jestem zabójcą; Z Przemyśla do Przeszowy; Ostatnia wola; Brytan Bryś;
t. 11: Wiersze: Pieśni, elegie i epitafia; Powiastki i obrazki; Listy poetyckie; Dumy, ballady i bajędy; Jeremiasz Sęp;
t. 12: Wiersze: Satyry i pamflety; Bajki i przypowiastki; Wiersze różne: patriotyczne, osobiste, refleksyjne, okolicznościowe; Epigramaty; Fraszki; Dodatek: Obrazy książąt i królów polskich; Zabawki wierszem; Fragmenty;
t. 13: Proza.
Ponadto w każdym tomie Dodatek krytyczny i objaśnienia.

Przekłady rosyjskie: Komiedii. Oprac. K. Dierżawin. Moskwa 1956 'Kniżnaja Letopis'.

Zawartość: Pan Geldhab; Mąż i żona; Damy i huzary; Pan Jowialski; Zemsta; Wielki człowiek do małych interesów.

Listy

1. Do rodziny: matki, braci: Maksymiliana, Seweryna i Henryka, syna: Jana Aleksandra, wnuków: Andrzeja i Marii — kilkadziesiąt listów z 1803-1873; listy do różnych osób, m. in. A. Bielowskiego z 1834, K. Bzowskiego z 1840, W. Pawlikowskiego z 1846 i 1869. Autografy były w archiwum Szembeków w Siemianicach, obecnie Bibl. Nar. arch. siemianickie. (Tu także wiele listów do A. Fredry; por. Materiały poz. 4).

List do matki z 1803 ogł. pt. List Fredry. *Dzien. Pol.* 1897 nr 296; listy do J. A. Fredry z 25 października 1860, 1862, 11 sierpnia 1862 i 16 sierpnia 1864 we fragm. ogł. *Słowo Pol.* 1897 nr 249; wiele listów lub ich fragmentów oraz wiadomości z nich ogł. S. Schnür-Pepłowski: Z papierów po Fredrze. Przyczynek do biografii poety. *Przegl. Pol.* 1898/99 t. 3-4; wyd. osob. Kr. 1899; wyd. 2 Kr. 1900; do K. Krasickiego z 23 listopada 1829. Ogł. W. Sauter. *Kur. Poz.* 1928 nr 93.

2. Do L. Jelskiego z 9 sierpnia 1813 i 10 kwietnia 1814; do M. Mineyki z 24 czerwca 1817; do brata Maksymiliana 5 listów z 1817-1820; do I. Konarskiego 4 listy z 1817-1820; do brata Henryka z 1819. Z kopii A. Fredry w Ułomkach wierszy i pism różnych (zob. Autografy poz. 11) ogł. H. Biegeleisen: Z nieznanego pamiętnika A. Fredry (ojca). *Bibl. Warsz.* 1892 t. 2.

Z kopii A. Fredry niektóre listy odpisał E. Kucharski. Rkps Książnica Miejska Tor. sygn. TN 254.

3. Do J. Grabowskiego 17 listów z 1814--1864 i b. d. Rkps Ossol. sygn. 4186/II.

4. Do H. Hołowińskiego z 28 grudnia 1817. Ogł. H. Mościcki w wyd.: Trzy po trzy. W-wa (1917) s. 207-209. Toż wyd. nast. zob. Twórczość poz. 42.

Autograf Bibl. Jagiel. sygn. 7841 k. 28-29.

5. Do niewiadomej osoby z ok. 20 października 1819; do R. Bielskiego z 28 stycznia 1820. Odpis E. Kucharskiego, jw. poz. 2.

6. Do L. Osińskiego z 24 maja 1822 i 13 czerwca 1823. Autograf Muz. Nar. W-wa Dział Dokumentacji sygn. 177.

7. Do F. Kisielińskiego z ok. 1823. Autograf z arch. Szeptyckich w Państw. Arch. Hist. Lw. F. 201 sygn. 4B/69 nr 1404.

8. Do J. Lobkowica list z lat między 1826-1833. Rkps Bibl. Akademii Nauk USRR Lw. teka Kozłowskich 220.

9. Do A. Batowskiego z 1827 i 9 września 1847; do Z. Jabłonowskiej z 6 lutego 1839. Rkps Bibl. Akademii Nauk USRR Lw. Bibl. Baworowskich sygn. 1377 cz. I nr 640, 638, 637.

10. Do J. U. Niemcewicza z 5 stycznia 1829. Ogł. A. Kraushar: Tow. Warsz. Przyj. Nauk. T. 7. W-wa 1905 s. 463.

11. Do K. Lanckorońskiego z 3 czerwca 1832 (?).

12. Do J. Milikowskiego z 1834 lub 1835 i 2 grudnia 1842. Rkps Bibl. Akademii Nauk USRR Lw. sygn. dawna 5950.

13. Do F. Mireckiego z 1 lutego 1836 i 3 kwietnia 1842. Wyd. S. Pigoń: Do genezy „Rymonda" A. Fredry. *Źródła Mocy* z. 5 (1929).
Autograf w Państw. Arch. Wojewódzkim Kr. Zbiory po A. Grabowskim sygn. E. 70.

14. Do T. Wasilewskiego z 22 grudnia 1837. Ogł. S. Wasylewski. *Gaz. Lw.* 1927 nr 296; toż *Kur. Poz.* 1927 nr ?.

15. Do W. Sanguszki z 26 grudnia 1839 i 17 marca 1841. Rkps Bibl. Miejska w Tarnowie.

16. Do L. Sapiehy 4 listy z 24 grudnia 1840, 12 stycznia 1841, 2 czerwca 1841 i 22 marca 1844. Rkpsy Bibl. Akademii Nauk USRR Lw. Arch. Sapiehów sygn. T. 568, 575. (Tamże w T. 600a kopie 6 listów L. Sapiehy do A. Fredry z 1840-1864).

17. Do K. Preka z 20 listopada 1841 i 21 kwietnia 1842. Rkps był w Ossol. sygn. 897/II.

18. Do J. Załuskiego z 20 listopada 1841. Rkps Państw. Arch. Wojewódzkie Kr. Arch. siedliszowskie Załuskich nr 45.

19. Do T. Wasilewskiego z 22 grudnia 1841. Autograf był w sztambuchu Boberskiej w Bibl. Uniw. Poz.; zaginął.

20. Do Sejmu Stanowego z 13 września 1842. Rkps Państw. Arch. Hist. Lw. F. 284 k. 17.

21. Do T. Wasilewskiego z 14 września 1842 i 17 grudnia 1844. Rkps Ossol. sygn. 3230/II. Wyd. por. poz. 24.

22. Do A. Czartoryskiego z 1 lutego 1843. Rkps Państw. Arch. Wojewódzkie Kr. Zbiory Czartoryskich sygn. 5454 k. 413.

23. Do M. Bołoz Antoniewicza z 14 marca 1843. Rkps Bibl. Akademii Nauk USRR Lw. papiery M. Bołoz Antoniewicza sygn. 12823/III.

24. Do T. Wasilewskiego z 29 czerwca i 17 grudnia 1844 (por. poz. 21). Ogł. S. Wasylewski: Z nieznanych listów A. Fredry. *Ruch Lit.* 1930 nr 4 s. 113.

25. Do A. Potockiego bruliony listów z 16 maja 1846, 27 lipca 1846 i b. d.; do L. Siemieńskiego z grudnia 1870 brulion ręką córki. Rkpsy w Państw. Arch. Hist. Lw. F. 201 sygn. 4B/69 nr 1438.

26. Do J. A. Fredry, syna, z 10 i 28 grudnia 1848 (2 listy). Wyd. M. Szembekowa: Niegdyś... Wspomnienia moje o Aleksandrze Fredrze. Lw. 1927 s. 50-57.
Autografy były w Arch. Szeptyckich w Przyłbicach.

27. Do M. Darowskiego z 15 września 1848 i 28 grudnia 1850. Rkps Ossol. nr 6788/II t. 1 s. 137, 141.

28. Do H. Lubomirskiego z 24 kwietnia 1850 i dopisek do listu Z. Fredrowej, tejże daty. Rkps Bibl. Akademii Nauk USRR Lw. arch. H. Lubomirskiego korespondencja I/11.

29. Do G. Pawlikowskiego z 1850 (?). Autograf w zbiorach rodzinnych Pawlikowskich w Zakopanem.

30. Do F. Starowieyskiego z 4 lipca 1850. Autograf w zbiorach prywatnych rodziny Starowieyskich.

31. Do żony Zofii z 9, 19 i 21 września 1852, z Paryża. Fragmenty przytacza Z. Szeptycka (z Fredrów): Wspomnienia z lat ubiegłych. Rkps zaginął. Fragm. ogł. B. Zakrzewski. *Życie Lit.* 1959 z. 2.

32. Do L. Bystrzonowskiego z 26 lutego 1853 lub 1855 i 5 października 1862. Rkps w Muz. Czart. Arch. Dom.

33. Do M. Dzieduszyckiego z 12 listopada 1853. Rkps Bibl. Akademii Nauk USRR Lw. Arch. Dzieduszyckich sygn. 31.

34. Do K. Potockiej z 18 października 1856. Rkps Państw. Arch. Wojewódzkie Kr. sygn. Pot. D. 54/2.

35. Do W. Pola z 12 czerwca 1857. Ogł. *Przew. Nauk. i Lit.* 1913 s. 902.

36. Do F. Wężyka z 12 czerwca 1857 i 9 lipca 1861. Rkps Ossol. sygn. 12316/III. List z 9 lipca 1861 ogł. Z. Goliński. *Ze Skarbca Kultury* 1953 z. 1 s. 77.

37. Do J. Załuskiego 7 listów 1857-1859. Autografy w Państw. Instytucie Wydawniczym, W-wa.

38. Do K. Ostrowskiego z 1859-1860. Rkps Bibl. Nar. Zbiory Raperswilskie sygn. 751 t. 17; zniszcz. 1944.

39. Do ziemian obwodu samborskiego z 3 kwietnia 1861. Bibl. Akademii Nauk USRR Lw. sygn. dawna 2696. Ogł. S. Schnür-Pepłowski, jw. poz. 1.

40. Do córki, Zofii Szeptyckiej, z 29 lipca 1865, 5 listopada 1867, 29 lipca 1869, z lipca 1870; do żony Zofii z ok. 1869 i b. d.; do J. Szeptyckiego z 20 października 1869 i b. d.; do syna Jana Aleksandra (?) b. d.; do nieznanego adresata

b. d. Autografy z Arch. Szeptyckich w Państw. Arch. Hist. Lw. F. 201 sygn. 4B/69 nr 1406. (Tamże w teczkach nr 1407-1438 duży zbiór listów do A. Fredry od różnych osób).

41. Do niewiadomej osoby list z 22 września 1865 ze Lwowa. Wyd. S. Wasylewski: Ze stosunków Fredry z Poznaniem. *Kur. Poz.* 1929 nr 257.

42. Do niewiadomej osoby z 4 lutego 1866. Rkps w Muz. Nar. Kr.

43. Do J. Chęcińskiego z 5 września 1866. Ogł. *Kur. Teatr.* 1902 nr 82.

44. Do J. I. Kraszewskiego z 1867. Ogł. A. Bar. *Nowa Reforma* 1928 nr 83. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6501 k. 462.

45. Do Redakcji Kłosów z 31 sierpnia 1868. Ogł. *Kłosy* 1868 nr 167.
Autograf Bibl. PAN Kr. Teki Walewskiego.

46. Do M. I. Krasickiej z 13 grudnia 1871; do A. Kłodzińskiego b. d. Rkps Bibl. Akademii Nauk USRR Lw. sygn. 2635, 502.

47. Do H. Rodakowskiego z 1874. Ogł. W. Kozicki: Henryk Rodakowski. Lw. 1937 s. 362.

Materiały

1. Dokumenty z wojny napoleońskiej: nominacje, świadectwa, nadania orderów; papiery majątkowe: ekstrakty tabularne, plenipotencje itd.; kilka wersji testamentów Zofii Fredrowej oraz inne papiery rodzinne. Państw. Arch. Hist. Lw. F. 201 sygn. 4B/69 teczka nr 1403.

2. Spisy książek A. Fredry z 1824 i 1825; różne wykazy wierszy i utworów do projektowanych wydań; uwagi Fredry o wydaniu pierwszych tomów w r. 1826 itd. Jw. poz. 1, teczka nr 1404.

3. Plany i różne instrukcje dotyczące wydania utworów Fredry, spisywane przez autora rachunki i kontrakty z dyrekcjami teatrów; zapiski gospodarskie z 1842-1843 z marginaliami Fredry; dzienniki i rachunki; wycinki z czasopism z 1822-1824 z recenzjami dotyczącymi pierwszych komedii (Pan Geldhab, Zrzędność i przekora, Cudzoziemczyzna, Mąż i żona, in.). Bibl. Nar. arch. siemianickie.

4. Teka z różnymi dokumentami Fredrów pt. Aleksander hr. Fredro, zawierająca papiery urzędowe: nominacje, nadania orderów itd.; afisze teatralne, metrykę ślubną, świadectwo zgonu, klepsydry pogrzebowe itd. W osobnej obwolucie: recenzje i listy dotyczące odsłonięcia pomnika Fredry we Lwowie 24 października 1897. Bibl. Nar. arch. siemianickie.
Nadto w archiwum siemianickim znajduje się kilkanaście teczek z papierami rodzinnymi i korespondencją rodziny Fredrów (m. in. listy Jana Aleksandra, córki Zofii, wnuczki Marii itd.).

5. Papiery rodzinne Fredrów. Ossol. sygn. 7143/III, 7144/III.

6. Listy i dokumenty w sprawie wybicia medalu dla uczczenia Fredry w 1865. Ossol. sygn. 9620/III.

7. Instrukcja dla mojego syna — nie obowiązująca wszakże, ale jako rada. Powst. ok. 1874. Z autografu w arch. rodz. Andrzeja Fredry ogł. *Tydzień* 1897 nr 43 s. 342-344; z autografu wyd. S. Pigoń: Spuścizna literacka A. Fredry. W-wa 1954 s. 156-161.

Dotyczy wydania zbiorowego dzieł. Na sąsiednich stronicach ogł. parę innych planów wydania dzieł A. Fredry.

8. Zrekonstruowany rejestr dzieł A. Fredry w rękopisach z archiwum rodzinnego Fredrów ogł. St. Pigoń: Spuścizna literacka..., jw. poz. 7, s. 167-170; przedr. w wyd.: Pisma wszystkie. T. 1. W-wa 1955 s. 443-444.

Rękopis oznaczony w tym wykazie sygn. 9, określony jako nieznany, został później odnaleziony, por. Autografy poz. 7c.

9. Narady względem komedyj A. Fredry z 24 listopada 1876 r., zaprotokołowane przez S. Tarnowskiego. Rkps w Bibl. Nar. arch. siemianickie. Ogł. S. Pigoń: Spuścizna literacka..., jw. poz. 7, s. 164-166.

INDEKS TYTUŁÓW

A — Autografy, Cz — Drobne utwory w czasopismach, P — Przekłady, T — Twórczość, U — Utwory mylnie przypisywane. Duże litery po Cz — pierwsze litery tytułów czasopism; daty po Cz — rok wydania utworu po śmierci poety.

OPRACOWANIA

1. MONOGRAFIE I ZARYSY MONOGRAFICZNE

I. Chrzanowski: O komediach Aleksandra Fredry. Kr. 1917. [Rec.: E. Porębowicz. *Pam. Lit.* R. 15 (1917); J. Ujejski: Monografia historycznoliteracka nowego typu. *Głos Narodu* 1917 nr 301; W. Borowy: Fredro w pryzmacie krytyki naukowej. *Ilustracja Pol.* 1918 z. 3; W. Borowy. *Przegl. Pedag.* 1918 z. 4; T. Boy-Żeleński: Wiatrologia. (Uwagi dyletanta na marginesie Wiedzy Ścisłej). *Czas* 1921 nr 142; przedr. w: Flirt z Melpomeną. Wieczór 3. Kr. 1922 s. 77-84; przedr. w: Marzenie i pysk. W-wa 1930; przedr. w: Pisma T. 6. (W-wa 1956)]. —

M. Mazanowski: Aleksander hr. Fredro. Złoczów (1900) *Charakterystyki Lit.* 7; wyd. uzup. Złoczów (1930) *Bibl. Powsz.* 1201-1204; toż Złoczów (1931). —

K. Wyka. *Pol. słownik biogr.* T. 7 (1948). —

K. Wyka: Wstęp do wyd.: Pisma wszystkie. T. 1. W-wa 1955; t. 7. W-wa 1957; fragm. pt. Fredro, pisarz ludowy. *Twórczość* 1955 nr 10; inny fragm. pt. Gorzkie komedie Fredry. *Życie Lit.* 1955 nr 42. [Rec.: W. Natanson: Fredro na nowo sportretowany. *Życie Lit.* 1956 nr 49; A. Witkowska: Dyskusja nad wstępem do Pism wszystkich Fredry. *Pam. Lit.* R. 48 (1957) z. 2; J. Jackl: Sporów o Fredrę ciąg dalszy. *Pam. Teatr.* 1958 z. 2].

2. BIOGRAFIA

a) Wspomnienia pamiętnikarskie

S. Goszczyński: Podróż mojego życia. Urywki wspomnień i zapiski do pamiętnika 1801-1842. Powst. ok. 1858. Wyd. S. Pigoń. Wil. 1924 *Rozpr. i Materiały Wydz. I Tow. Przyj. Nauk w Wil.* t. 1 z. 3, s. 72-73. — M. Budzyński: Wspomnienia z mojego życia. T. 2. Powst. 1860; wyd. Poz. 1880 s. 253, 262. — K. z Potockich Nakwaska: Pamiętnik o Adamie hr. Potockim, pułkowniku 11 pułku jazdy Księstwa Warszawskiego, skreślony przez jego córkę. *Czas* 1862 i odb. — F. Gajewski: Pamiętniki ... pułkownika Wojsk Polskich (1802-1831). Do druku przysposobione przez S. Karwowskiego. Powst. przed 1868. Wyd. T. 1. Poz. b. r. — K. W. Wójcicki: Odwiedziny u Aleksandra Fredry. *Kłosy* 1869 nr 212; toż *Gaz. Nar.* 1869 nr 277; przedr. S. Schnür-Pepłowski: Z papierów po Fredrze. *Przegl. Pol.* 1898/99 t. 4; toż wyd. osob. Kr. 1899; wyd. 2 Kr. 1900. — Wielisław (E. Skrodzki): Chwilka towarzystwa z naszym Molierem. *Tyg. Ilustr.* 1877 t. 4 nr 101-102; fragm. przedr. S. Schnür-Pepłowski: Z papierów po Fredrze, jw. — L. Sapieha: Wspomnienia (z lat od 1803 do 1863).

Powst. przed 1878. Wyd. B. Pawłowski. Kr. 1912 s. 222, 236-237, 240. — L. JABŁONOWSKI: Pamiętniki. Powst. między 1876-1882. Fragm. ogł. S. Wasylewski: Jakim był Fredro? *Dzien. Pol.* 1916; *Kur. Poz.* 1916, z dnia 27 kwietnia; fragm. pt. Złote czasy i wywczasy. Wyd. S. Wasylewski. Lw. 1920; toż wyd. 2 Poz. (1927); pt. Pamiętniki. Wyd. K. Lewicki. Kr. 1963. — Z. KACZKOWSKI: Mój pamiętnik z lat 1833-1843. Powst. 1893. Wyd. Lw. 1899 s. 53-55, 58-66; wyd. nast. Lw. 1907. — J. A. FREDRO: Dwa rozdziały ze „Wspomnień...". *Przegl. Pol.* 1897 t. 126; odb. Kr. 1898; przedr. M. z Fredrów Szembekowa: Niegdyś... Lw. 1927 s. 105-153. — Z. z FREDRÓW SZEPTYCKA: Wspomnienia z lat ubiegłych. Powst. 1900-1903. Wykorzystał i częściowo ogł. (W. Kozłowski): Zofia z hr. Fredrów hr. Szeptycka. *Gaz. Nar.* 1904 nr 89-93, 95-97, 100, 164, 172, 176, 178; fragm. pt. W Beńkowej Wiszni i we Lwowie. Oprac. B. Zakrzewski. *Pam. Teatr.* 1958 z. 2; fragm. pt. W Paryżu i Londynie. Fragment „Wspomnień z lat ubiegłych". Ogł. B. Zakrzewski. *Życie Lit.* 1959 nr 2. — M. z FREDRÓW SZEMBEKOWA: Dworek na Chorążczyźnie. Wspomnienie. *Przegl. Pol.* 1905 t. 156; przedr. w: Niegdyś... Lw. 1927. — M. z FREDRÓW SZEMBEKOWA: Niegdyś... Wspomnienia moje o Aleksandrze Fredrze. Z przedmową A. Grzymały-Siedleckiego. Lw. 1927. [Rec.: E. KUCHARSKI. Pamiętniki o Fredrze. *Kur. Warsz.* 1927 nr 308; M. KRIDL: Dokoła Fredry. *Przegl. Współcz.* 1928 t. 25 nr 73 s. 344-346]. — M. z FREDRÓW SZEMBEKOWA: Makutryno! (Coś niecoś o dziadku moim, A. Fredrze). *Kur. Lit.-Nauk.* 1933 nr 51. — J. LESZCZYŃSKI: Kartka z pamiętnika. (Pan Fredro). *Teatr i Film* 1957 nr 7 (17). (Podaje dawno usłyszane wspomnienia W. Rapackiego).

b) Ogólne ujęcia życiorysu i przyczynki

x-o: A. Fredro, praprawnuk Elżbiety Drużbackiej, poetysy polskiej. *Rozmaitości* (Lw.) 1841 nr 27. — F. K. PREK: Czasy i ludzie. Powst. 1818-1855. Przygotował do druku, przedmową, wstępem i przypisami opatrzył H. Barycz. Wr. 1959. — *Obrazy života* 1860 nr 8 s. 358-359. — K. W. WÓJCICKI. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 9 (1862). — (Art. okolicznościowe z okazji wybicia i wręczenia medalu): *Czas* 1864 nr 14, 45-46; *Gaz. Nar.* 1864 nr 93, 106, 117, 119, 141, 142, 196, 201; *Czas* 1865 nr 70, 73, 75, 293. — F. H. L. (LEWESTAM): Aleksander Fredro. Studium biograficzno-literackie. *Kłosy* 1868 nr 156-163; wyd. osob. pt. Aleksander Fredro. Szkic biograficzno-literacki. W-wa 1876. — K. W. WÓJCICKI: Aleksander hrabia Fredro. *Kłosy* 1868 nr 156. — H. BLUMENSTOK: Graf Aleksander Fredro. *Die Dioskuren* (Wiedeń) 1875 t. 4. — P. GERMAN. *Magazin für die Literatur des Auslandes* 1875. — S. GOSZCZYŃSKI: Listy (1823-1875). Wyd. S. Pigoń. Kr. 1937 s. 18-19. —

Wspomnienia pośmiertne (w 1876): ***. *Kronika Codz.* nr 16, 17; H. BLUMENSTOK. *Die Heimat* (Wiedeń) nr 24. [Rec.: *Tyg. Ilustr.* nr 39]; F. EHRENFEUCHT. *Opiekun Dom.* nr 30; J. B. *Tyg. Mód i Powieści* nr 32; S. KOŹMIAN. *Przegl. Pol.* lipiec-wrzesień; przedr. w: Rzeczy teatralne. Kr. 1904; S. KRZEMIŃSKI. *Bluszcz* nr 32-42; L. LÉGER: Mondo slavo. Aleksander Fredro. Necrologia. *Rivista Europea* (Florencja-Rzym) 1876; (F. H. Lewestam?). *Czas* nr 161; O. MOKRÝ: Alexander hrabě Fredro. *Osvěta* nr 12 s. 877-882; JACEK SOPLICA (W. OLĘDZKI). *Niwa* t. 10 nr 39; R. *Kłosy* nr 578; S. M. RZĘTKOWSKI. *Tyg. Ilustr.* t. 1 nr 3; (T.). *Dzien. Poz.* nr 162; J. J. T. (TAUŽIMSKÝ): A. Fredro. *Lumír* nr 354; K. WŁ. W. (WÓJCICKI). *Bibl. Warsz.* t. 4; *Antrakt* nr 16; *Biesiada Lit.* nr 29; *Gaz. Nar.* nr 161, 163, 174, 184, 202; *Gaz. Pol.* nr 160; *Ognisko Dom.* nr 28; *Przegl. Lw.* t. 12 s. 139; *Przegl. Tyg.* nr 30; *Świat* nr 15; *Wiek* nr 159. — A. MAŁECKI: Mowa na pogrzebie hr. Aleksandra Fredry we Lwowie. *Czas* 1876 nr 163; toż *Dzien. Poz.* 1876 nr 165; toż *Gaz. Nar.* 1876 nr 164; toż *Gaz. Lw.* 1876 nr 163; toż *Kronika Codz.* 1876 nr 17; toż *Roczn. Zarządu AU w Kr.* 1876 s. 118-124. — (Opis uroczystości pogrzebowych). *Gaz. Nar.* 1876 nr 162, 164, 165. —

W. ZAWADZKI: Literatura w Galicji (1772-1848). Ustęp z pamiętników. *Przew. Nauk. i Lit.* 1877; odb. Lw. 1878; wyd. nast. w: Pamiętniki życia literackiego w Galicji. Wyd. A. Knot. Wr. 1961. — W. ZAWADZKI: Dziennikarstwo w Galicji w roku 1848. Lw. 1878 s. 6, 42-43; wyd. nast. jw. — A. Fredro. *Warszawianin* 1878 s. 27-31. — K. CHŁĘDOWSKI: Aleksander hr. Fredro. *Przew. Nauk. i Lit.* 1880; toż *Gaz. Pol.* 1880 nr 46-69; przedr. w: Z przeszłości naszej i obcej. Wyd. L. Bernacki. Lw. 1935. — G. SMÓLSKI. *Wiener Deutsche Zeitung* (ok. 1880). — H. B. (BIEGELEISEN): Aleksander hr. Fredro. *Złota przędza.* T. 2. W-wa 1885. — W. ZAWADZKI: Ludwik

Nabielak. Lw. 1886 s. 54. — K. G.: Aleksander hr. Fredro. *Czas* 1891 nr 112. — W setną rocznicę urodzin śp. A. Fredry. *Kur. Pol.* (Kr.) 1891 nr 347. — A. Bełcikowski: Aleksander Fredro jako człowiek i poeta. *Tyg. Ilustr.* 1893 t. 2 nr 190-191, 194-195. — S. Schnür-Pepłowski: Z przeszłości Galicji (1772-1862). Wyd. 2. Lw. 1895 s. 334, 366-367, 489, 517-518. — T. Żychliński: Złota księga szlachty polskiej. R. 17. Poz. 1895 s. 64-128; odb. pt. Fredoviana. Poz. 1895. —

Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst. 1897 nr 43 (734). (Numer całkowicie poświęcony A. Fredrze z okazji odsłonięcia jego pomnika we Lwowie). — W. Dor. (W. Dąbrowski): Aleksander Fredro. *Tydzień* 1897 nr 43. — A. Mieszkowski: Aleksander Fredro. *Słowo* 1897 nr 246. — S. Schnür-Pepłowski: Kraj Fredrze (1865-1897). *Gaz. Lw.* 1897 nr 243. — Z. Was. (Wasilewski): O Fredrze i Goszczyńskim. *Głos* 1897 nr 45; pt. Fredro i Goszczyński. Notatka literacka. *Echo Lit.* 1898 nr 15. — S. Schnür-Pepłowski: Z papierów po Fredrze. Przyczynek do biografii poety. *Przegl. Pol.* 1898/99 t. 3-4; wyd. osob. Kr. 1899; wyd. 2 Kr. 1900. [Rec.: *Przegl. Polit., Spol. i Lit.* 1899 nr 181; M. Rolle. *Kwart. Hist.* 1900 s. 481-482]. — K. Ostaszewski-Barański: Krwawy rok (1846). Złoczów b. r. s. 14-15, 238-240. — K. Ostaszewski-Barański: Rok złudzeń (1848). Złoczów b. r. s. 86, 117, 137-138, 165-168, 187, 201-202. — B. Łoziński: Epilog Stanów Galicyjskich. *Bibl. Warsz.* 1901 t. 3; przedr. w: Szkice z historii Galicji w XIX w. Lw. 1913. — (K. Estreicher i M. i F. Faleńscy): Korespondencja ... (1867-1903). Z autografu wyd. i komentarzem opatrzyła J. Rudnicka. Wr. 1957 *Arch. Lit.* t. 3. — J. Krajewski: Tajne związki polityczne w Galicji (od r. 1833 do r. 1841). Lw. 1903. — B. Łoziński: Sprawa krymiminalna Aleksandra hr. Fredry o zdradę stanu. *Przegl. Hist.* 1905 t. 1; przedr. w: Szkice ..., jw. [Rec. J. Makarewicz. *Kwart. Hist.* 1909 s. 621 i n.). — L. Dębicki: Lwów przed czterdziestu laty. W: Portrety i sylwetki z dziewiętnastego stulecia. Seria II. Kr. 1906 s. 177-216. — S. Tarnowski: Przedmowa do książki: Z. z Fredrów Szeptycka: Pisma. T. 1. Kr. 1906. — H. Galle: Fredro Aleksander. *Sto lat myśli pol.* T. 3 (1907). — P. Stebelski: Lwów w 1848 roku. *Kwart. Hist.* 1909 s. 353. — H. Mościcki: Przyłbice. *Tyg. Ilustr.* 1915 nr 30. — S. Wasylewski: W dworku Fredry na Chorążczyźnie. *Nowa Reforma* 1917 nr 5-9; przedr. w: U księżnej pani. Lw. 1918. — A. Krechowiecki: Zygmunt Kaczkowski i jego czasy. Lw. 1918 s. 55-56. —

A. Grzymała-Siedlecki: W gnieździe Fredrowskim. *Rzeczpospolita* 1921 nr 102, 113-114, 128-129, 133. — E. Kucharski: Epoka Fredry i jej wizerunek w komedii (1815-1848). *Przegl. Warsz.* 1922 t. 1 nr 4. — A. Grzymała-Siedlecki: Fredro w swojej ziemi i w swoim czasie. *Tyg. Ilustr.* 1926 nr 8-12. — E. Kucharski: Aleksander Fredro. Życiorys literacki. Wstęp do wyd.: Komedie. T. 1. Lw. 1926 i odb. — Z. Wasilewski: Seweryn Goszczyński. Poz. 1928 s. 28-29. — S. Wasylewski: Czwarty Fredro. *Tęcza* 1929 nr 29. — S. Wasylewski: Zapomniany druk A. Fredry. *Kur. Poz.* 1929 nr 273. — S. Wasylewski: Ze stosunków Fredry z Poznaniem. *Kur. Poz.* 1929 nr 257. — S. Wasylewski: Ze stosunków Mickiewicza z A. Fredrą. *Ruch Lit.* 1931 nr 6. — F. Bostel: Medal Aleksandra Fredry. *Studia lwowskie.* Lw. 1932 i odb. — S. Wasylewski: U pierwszej fotografii. *Tęcza* 1932 nr 3. — T. Boy-Żeleński: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast. (Tu m. in.: Milczenie Fredry. *Wiad. Lit.* 1933 nr 41; Hrabia Fredro. *Wiad. Lit.* 1934 nr 15; Aleja klęski. Tamże nr 22). — W. Kozicki: Henryk Rodakowski. Lw. 1937 s. 69-70, 101-103. — A. Mannówna: Dom Fredry we Lwowie. *Kur. Lit.-Nauk.* 1938 nr 40. —

W. Hahn: Aleksander Fredro. (W 70 rocznicę śmierci). *Listy z Teatru* 1946 nr 4. — A. M. Sw. (Swinarski): Fredro na Śląsku. *Listy z Teatru* 1946 nr 8. — W. N.: Nad życiorysem Fredry. *Listy z Teatru* 1949 nr 34. — J. P.: Aleksander Fredro — pisarz żywy. *Życie Słowiańskie* 1951 nr 10 s. 552-553. — Kali: Fredro. *Dziś i Jutro* 1951 nr 28. — H. Markiewicz: Fredro o sobie, współcześni o Fredrze. *Przekrój* 1951 nr 322. — J. A. Szczepański: Aleksander Fredro. (W 75 rocznicę śmierci). *Trybuna Ludu* 1951 nr 195. — W. Lewik: Mała kronika życia i twórczości A. Fredry. W wyd.: Pan Geldhab. W-wa 1953. — W. Natanson: Fredro ... omal nie Ślązakiem. *Trybuna Tygodnia* (dod. do *Trybuny Rob.*) 1953 nr 30 (85). —

S. Badeni: Mickiewicz i Fredro. *Wiadomości* (Londyn) 1956 nr 20. — B. Butryńczuk: Repatriacja Fredry, czyli obrachunki z kwaterunkiem. *Świat* 1956 nr 27. (O przeniesieniu pomnika Fredry do Wrocławia). — M. Hemar: Pomnik. Na wysiedlenie Fredry ze Lwowa do Wrocławia. *Wiadomości* (Londyn) 1956

nr 36/37. — S. Kolbuszewski: Aleksander Fredro. (W dniu odsłonięcia pomnika Fredry). *Słowo Pol.* (Wr.) 1956 nr 168. — M. Markowski: Odsłonięcie pomnika Fredry. *Słowo Pol.* 1956 nr 169. — S. Pigoń: A. Fredry memoriał polityczny z roku 1844. W zbiorze: Miscellanea z okresu romantyzmu. Wr. 1956 *Arch. Lit.* t. 1; przedr. pt. Memoriał z roku 1844. W: W pracowni Aleksandra Fredry. (W-wa 1956) s. 221-238. — J. Reiter: Służba wojskowa Fredry. *Słowo Pol.* (Wr.) 1956 nr 166. — Ch. Stefopulos. *Dimokratis* (Wr.) 1956 nr 168. — M. Szacka: Nie musiał czekać (Fredro). *Przekrój* 1956 nr 583. — B. Wilska: W osiemdziesięciolecie zgonu (Aleksander Fredro 1793-1876). *Poradnik Bibliotekarza* 1956 nr 6. — Odsłonięcie pomnika Fredry we Wrocławiu. *Teatr* 1956 nr 14. — (Komunikaty o odsłonięciu pomnika): Z kraju. *Życie Lit.* 1956 nr 8, 20, 31. —

Z. Komorowski: Wędrówka ułana. *Kierunki* 1958 nr 50. (O pobycie Fredry-porucznika we Wrocławiu). — B. Zakrzewski: Wstęp do fragm. pamiętnika Z. z Fredrów Szeptyckiej: W Beńkowej Wiszni i we Lwowie. *Pam. Teatr.* 1958 z. 2. — M. Żmigrodzka: Hrabia i „doktrynerzy". *Życie Lit.* 1958 nr 2. — (C. Bł.) (Błońska): W Surochowie tablica pamiątkowa A. Fredry. *Trybuna Ludu* 1960 nr 272. — S. Iłowski: Kilka słów o autorze komedii. W wyd.: Gwałtu, co się dzieje! W-wa 1960. — Odsłonięcie kamienia pamiątkowego ku czci A. Fredry. *Słowo Pol.* 1960 nr 243. — Z kraju. *Życie Lit.* 1960 nr 42. (O odsłonięciu tablicy w Surochowie). — Z. Bielecki: Fredro z szablą. *Wr. Tyg. Katolicki* 1961 nr 52. — S. Małachowski-Łempicki: Autor „Pana Jowialskiego" wolnomularzem. *Ruch Lit.* 1961 nr 3. — S. Pigoń: A. Fredry protektorat nad Teatrem Polskim we Lwowie. W: Miłe życia drobiazgi. W-wa 1964.

3. OPRACOWANIA TWÓRCZOŚCI

a) Ogólne charakterystyki i przyczynki

M. Fredro: Listy do A. Fredry z 1822-1829. Ogł. H. Biegeleisen w „uwagach wydawcy" w wyd.: Dzieła. T. 1-3. Lw. 1897. — -y-: Komedie Aleksandra hr. Fredra. *Rozmaitości* (Lw.) 1826 nr 29-30. — (Komedie. T. 4. Lw. 1834. Rec.). *Wizerunki i Roztrząsania Nauk.* 1834 cz. 5 s. 183-184. — (S. Goszczyński): Nowa epoka poezji polskiej. *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* 1835 t. 2 s. 8-12; przedr. w: Dzieła zbiorowe. T. 3. Lw. 1911 s. 227-230. — W. P. (Pol): Teatr i Aleksander Fredro. *Kwart. Nauk.* 1835 t. 1 s. 347-362; przedr. M. Ł. (Łyszkowski): Krótkie wiadomości z dziejów piśmiennictwa polskiego. W-wa 1855 s. 25 i n.; przedr. w: W. Pol: Dzieła. T. 10. Lw. 1877 s. 409-418. — J. I. Kraszewski: Dramat. *Tyg. Petersb.* 1838; przedr. w: Studia literackie. Wil. 1842 s. 209-212; przedr. w: Wybór pism. T. 10. W-wa 1894 s. 256 i n. — L. Dunin Borkowski. *Dzien. Mód Paryskich* 1841 nr 8. — (L. Dunin Borkowski): Uwagi ogólne nad literaturą w Galicji. *Tyg. Lit.* 1842 nr 50-52. [Omówienie: K. Estreicher: Teatra w Polsce. T. 3. Kr. 1879 s. 440-446, 454]. — J. Kremer: Listy z Krakowa. T. 1. Kr. 1843; przedr. w: Dzieła. T. 4. W-wa 1877 s. 152-153. — K. W. Wójcicki: Spojrzenie na literaturę dramatyczną polską. *Bibl. Warsz.* 1843 t. 2 s. 311-318. — A. Przezdziecki: O dzisiejszym stanie sztuki dramatycznej w Polsce ze względu na najnowsze w tym rodzaju utwory. *Bibl. Warsz.* 1844 t. 2. — Galizien in diesem Augenblicke. Wiedeń 1848 s. 67, 94-95. — F. Kowalski: Wspomnienia. (1819-1823). Pamiętnik. T. 1-2. Kijów 1859; wyd. 2 opatrzone wstępem, życiorysem autora oraz przypisami przez H. Ułaszyna. Kijów 1912 s. 162, 209, 213, 337. — Hrabia Aleksander Fredro. *Czas* 1851 nr 160-161, 163. — Przewodnik: Dowcip hr. A. Fredry. *Dzien. Lit.* 1858 nr 63. — Teatr polski w Krakowie. Komedie Fredry. *Czas* 1860 nr 43. — L. R. (K. Estreicher): Aleksander hr. Fredro. *Postęp* (Wiedeń) 1860/61 z. 8; przedr. pt. Przed 36 laty. (Praca skreślona w r. 1861). *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1897 nr 43 (734). — L. Siemieński: Aleksander hr. Fredro. *Tyg. Ilustr.* 1862 t. 1 nr 119; przedr. w: Portrety literackie. T. 1. Poz. 1865 s. 505-536; przedr. jako wstęp do wyd.: Komedie. T. 1. W-wa 1871; toż w: Dzieła. T. 3. W-wa 1881 s. 291-308. — W. Wędrychowski: Słów kilka o Józefie Korzeniowskim, Dominiku Magnuszewskim, Karolu Balińskim i A. Fredrze. Lw. 1864. — *Bibl. Warsz.* 1865 t. 1 s. 148. — W. Pol: Pamiętnik ... do literatury polskiej XIX wieku. Lw. 1866 s. 175-180; przedr. w: Dzieła. T. 10. Lw. 1877 s. 129-132. — Kronika lwowska. *Gaz. Nar.* 1868 nr 234. — F. H. L. (Lewestam): Aleksander Fredro. Studium biograficzno-literackie. *Kłosy* 1868 t. 1-2; przedr. pt. Aleksander Fredro. Szkic biograficzno-literacki. W-wa 1876. — A. Stašek: Wstęp do wyd. przekł.: Panenské sliby. Praga 1872. — K. Estreicher: Teatra w Polsce. T. 1-3. Kr. 1873-1879; wyd. 2 fotooffsetowe. (W-wa 1953); t. 4:

Indeks. Oprac. E. Szwankowski, W. Zawadzki. (W-wa 1956). —

A. Fredro i komedie jego w stosunku do społeczeństwa. *Czas* 1876 nr 178. — *Gaz. Nar.* 1876 nr 165, 282. — *Kronika Codz.* 1876 nr 101, 132. — S. Koźmian: Aleksander Fredro. Wspomnienie pośmiertne. *Przegl. Pol.* 1876/77 t. 1 (41); przedr. w: Rzeczy teatralne. Kr. 1904. — L. Siemieński: O Aleksandrze Fredrze i jego twórczości. *Kronika Rodz.* 1876 nr 21-22. — S. Tarnowski: Komedie Aleksandra hr. Fredry. *Bibl. Warsz.* 1876 t. 2-3; przedr. w: Rozprawy i sprawozdania. T. 2. Kr. 1896. — J. Czernicki: A. hr. Fredro. W-wa 1877. — J. Czernicki: A. Fredro. J. Jaworskiego *Kalendarz ilustr. na r. 1877.* W-wa 1877 s. 88-93. — W. Goldbaum: Entlegene Culturen. Berlin 1877. [Rec.: A. S. (Świętochowski): Z polskiego Parnasu. *Przegl. Tyg.* 1877 s. 290]. — J. Z. Kaczkowski: A. Fredro. *Kalendarz rodzinny na 1877 r.* W-wa 1876 s. 56-62. — S. Tarnowski: O pośmiertnych komediach Fredry. *Kronika Rodz.* 1877-1878; toż *Przegl. Pol.* 1876/77 t. 4 (44); 1877/78 t. 2 (46); przedr. w: Rozprawy i sprawozdania. T. 2. Kr. 1896. — W. Zawadzki: Literatura w Galicji. *Przew. Nauk. i Lit.* 1877 s. 702--707; toż w odb. pt. Literatura w Galicji (1772-1848). Lw. 1878 rozdz. 2; wyd. nast. w: Pamiętniki życia literackiego w Galicji. Wydanie A. Knot. Wr. 1961. — L. Kurtzmann: Poethes Berechnungen ... (A. Fredro). *Magazin für die Literatur des Auslandes* 1879 nr 35. — K. Chłędowski: Aleksander hr. Fredro. *Przew. Nauk. i Lit.* 1880 s. 25-47, 129-152; toż *Gaz. Pol.* 1880 nr 46-69 (z przerwami); przedr. w: Z przeszłości naszej i obcej. Wyd. L. Bernacki. Lw. 1935 s. 421-469. — M. Kozakiewicz: A. Fredro. Conférences. Jeudi 5 mai. *Bulletin* (Paryż) 1881 nr 13. — Z. Sarnecki: Un petit fils de Molière. *La Minerve* (Paryż) 1885 ks. 3. —

S. (Schnür-) Pepłowski: Teatr polski we Lwowie. T. 1-2. Lw. 1889-1891. — L. Léger: Fredro i Kochanowski. (?). [Rec. K. O.: Kronika literacka. *Przegl. Pol.* 1891/92 t. 4 (104) s. 445-452]. — P. Chmielowski: Postacie kobiece w komediach Aleksandra hr. Fredry. *Tyg. Ilustr.* 1892 t. 1 nr 119-124; toż *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1892 nr 15. — A. Bełcikowski: Aleksander Fredro jako człowiek i poeta. *Tyg. Ilustr.* 1893 t. 2 nr 190-191, 194--195. — P. Chmielowski: Dawniej i dziś. Kilka uwag z powodu repertuaru teatralnego. *Ateneum* 1896 t. 2 s. 371-372. — H. Biegeleisen: Aleksander Fredro. Wstęp do wyd.: Dzieła. T. 1. Lw. 1897. — A. Rajchman: Fredro w współczesnym teatrze. *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1897 nr 43. — P. Chmielowski: Nasza literatura dramatyczna. T. 1. Petersb. 1898. — P. Chmielowski: Aleksander Fredro. Wstęp do wyd.: Komedie. T. 1. W-wa 1898. — A. G. Bem: Teoria poezji polskiej. Petersb. 1899 s. 410-412. — F. Łagowski: O komediach A. hr. Fredry (ojca). W-wa 1901 *Książki dla Wszystkich.* — B. Kielski: O wpływie Moliera na rozwój komedii polskiej. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 42 (1907); odb. Kr. 1906. — E. Kucharski: Fredro jako romantyk. *Pam. Lit.* R. 5 (1906) i odb. — W. Günther: Przyczynki do studiów nad A. Fredrą. *Przegl. Pol.* 1909/10 t. 173--174. — E. Kucharski: Romantyzm w komedii Fredry. *Bibl. Warsz.* 1911 t. 1. — M. Smolarski: Fredro i Wolter. *Bibl. Warsz.* 1912 t. 2. [Rec. E. Kucharski. *Pam. Lit.* R. 11 (1912) s. 687]. — W. Günther: Ze studiów nad twórczością Fredry. (Gwałtu, co się dzieje; Przyjaciele). *Bibl. Warsz.* 1913 t. 1. — M. Schreiber: Uwagi nad komediami A. hr. Fredry. *Spr. Dyrekcji c.-k. Gimn. II w Tarnowie za r. szk. 1912/13.* Tarnów 1913 i odb. — W. Günther: Fredro jako poeta narodowy. *Bibl. Warsz.* 1914 t. 1-2. — I. Chrzanowski: Klasyfikacja komedii Fredry. *Pam. Lit.* R. 14 (1916). — I. Chrzanowski: Stanowisko Fredry w historii literatury polskiej. *Głos Narodu* 1917 nr 222-224; toż pt. Fredro w literaturze polskiej. *Tyg. Ilustr.* 1917 nr 46. — J. Maciejowski: Twórczość dramatyczna w Polsce. A. Fredro. W-wa 1917 *Charakterystyki Lit. - Wiek XIX* 6. — T. Sinko: Genealogia kilku typów i figur A. Fredry. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 58 (1918). (Tu szereg polemik z opracowaniami wcześniejszymi). —

T. Sinko: Liryka A. Fredry. *Maski* 1919 nr 1 i n. — E. Kucharski: Źródła i podniety niektórych pomysłów i wątków fredrowskich. *Pam. Lit.* R. 17/18 (1920) --R. 19 (1921). — W. Borowy: Ze studiów nad Fredrą. Kr. 1921 *Z Historii i Literatury.* (Tu: O „Pawle i Gawle"; Uwagi o Fredrowskim „Trzy po trzy"; Akcja „Zemsty"). [Rec.: I. Chrzanowski. *Przegl. Warsz.* 1922 t. 2 s. 420-421; E. Kucharski. *Pam. Lit.* R. 21 (1924/25)]. — E. Kucharski: Fredro a komedie obce. Stosunek do komedii włoskiej. Kr. 1921 *Z Historii i Literatury.* [Rec.: A. Mazon. *Revue de littérature comparée* 1922 t. 2 s. 158-159]. — W. Folkierski: Molière en Pologne. *Revue de littérature comparée* 1922 t. 2. — E. Kucharski: Epoka Fredry i jej wizerunek w komedii (1815--1848). *Przegl. Warsz.* 1922 t. 1 nr 4. —

E. Kucharski: Lwów fredrowski. *Przegl. Warsz.* 1922 t. 1 nr 5. — A. Brückner: O Fredrze. *Przegl. Warsz.* 1923 t. 2 nr 20; przedr. w: Legendy i fakty. Szkice z dziejów literatury. Łódź 1931; przedr. W. Weintraub: Szkice z historii literatury polskiej. Londyn 1947. — E. Kucharski: Chronologia komedyj i niektórych pomniejszych utworów A. Fredry. *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 61 (1923) i odb. — W. Folkierski: Fredro a Francja. *Rozpr. PAU Wydz. Filol.* t. 62 (1925) nr 1. — W. Rapacki: Sto lat sceny polskiej w Warszawie. W-wa 1925. — M. Kasterska: Alexandre Fredro (1793-1876). *La Pologne* (Paryż) 1926 nr 7 s. 246-251. — E. Kucharski: Aleksander Fredro. Życiorys literacki. Wstęp do wyd.: Komedie. T. 1. Lw. 1926 i odb. — S. Windakiewicz: Fredro i Molier. *Przegl. Współcz.* 1926 t. 16 nr 47; streszczenie: *Spr. PAU* t. 31 (1926) nr 1 s. 1-2. — S. Pomarański: Nieznane autografy A. Fredry w Archiwum Akt Dawnych. *Ruch Lit.* 1927 nr 3 s. 93-94. — S. Windakiewicz: Fredro i Szekspir. *Pam. Lit.* R. 25 (1928). — S. Windakiewicz: Literatura hiszpańska u romantyków. *Przegl. Współcz.* 1928 t. 25 nr 73. —

S. Łempicki: Z fredrowskiego kalendarza. *Gaz. Lw.* 1928 nr 76. — Z. Falkowski: Humor Fredry. *Przegl. Powsz.* 1929 t. 181-182, nr 544-546. — J. Lorentowicz: Dwadzieścia lat teatru. T. 1. W-wa 1929. — A. Stefanini: Pessimismo ed ottimismo Fredriano. *Rivista di Letterature Slave* 1929, IV, 6; odb. Rzym 1930. [Rec.: R. Pollak. *Kur. Poz.* 1930 nr 86; R. Pollak: Polonika włoskie. *Przegl. Współcz.* 1930 t. 33 nr 98]. — A. Zagórski: Graf Brühl — Bogusławski — A. Fredro. *Teatr* 1929 nr 9. — T. Boy-Żeleński: (Pan Damazy, komedia w 4 aktach J. Blizińskiego. Rec. teatr.). W: Flirt z Melpomeną. Wieczór 8. W-wa 1929 s. 108-109. — S. Kołaczkowski: Osobowość i postawa poetycka Fredry. *Przegl. Powsz.* 1931 t. 191 nr 571-573; przedr. w: Dwa studia. Fredro. Norwid. W-wa 1934. [Rec.: T. Grabowski. *Przegl. Powsz.* 1934 t. 202 s. 314 i n; Polemika: Z. Wasilewski: Na widowni. *Myśl Nar.* 1931 nr 42]. — A. Zagórski: Walka o teatr. W-wa 1931. — L. Salvini: Alessandro Fredro. *La Rassegna Nazionale* (Florencja-Rzym) 1933, marzec-kwiecień, i odb. [Rec.: R. Pollak: Polonika włoskie. *Przegl. Współcz.* 1935 t. 51 nr 150]. —

T. Boy-Żeleński: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934; wyd. 2 W-wa 1949; wyd. 3 z przedmową H. Markiewicza. (W-wa 1953); przedr. w: Pisma. T. 5. (W-wa 1956). (Zawartość: Obrachunki fredrowskie. *Wiad. Lit.* 1933 nr 26; Milczenie Fredry. Tamże 1933 nr 41; Kamienna osoba. Tamże 1933 nr 46; Nie fałszujcie nam Fredry! Tamże 1933 nr 48; Telimena. Tamże 1933 nr 51; Staropolski obyczaj. Tamże 1934 nr 6; Trochę komiczna nauka. Tamże 1934 nr 9; Rasy, klasy, czasy... Tamże 1934 nr 13; Hrabia Fredro. Tamże 1934 nr 15; Aleja klęski. Tamże 1934 nr 22; Szczęście Anieli. Tamże 1934 nr 26; „Polski Molier" a Molier w Polsce. Tamże 1934 nr 30; Polonistyka od pana Zagłoby. Tamże 1934 nr 38; Fredrowscy ułani. Tamże 1934 nr 42; rec. teatr. komedyj: Śluby panieńskie; Wielki człowiek do małych interesów; Zemsta; Dożywocie; Damy i huzary; Pan Jowialski; Pan Geldhab; Nikt mnie nie zna. Kilka artykułów i recenzji przedr. w: Mędrca okiem. (W-wa) 1948). [Rec.: A. Drogoszewski. *Nowa Książka* 1935 nr 5 s. 244; J. Krzyżanowski. *Ruch Lit.* 1935 nr 2; J. Parandowski. *Wiad. Lit.* 1935 nr 2; Sr.: Wśród nowych książek. *Kur. Lit.-Nauk.* 1934 nr 50; W. Zawistowski: Jeszcze raz na temat Fredry. *Tyg. Ilustr.* 1935 nr 10]. — A. de Andreis: Scenario di Polonia. *Scenario* (Mediolan) 1935. — A. Drogoszewski: Typ i charakter. *Pam. Lit.* R. 33 (1936) s. 63-68. — K. Estreicher: Historia sceny warszawskiej do r. 1850. *Pam. Lit.* R. 33 (1936) s. 729-775. — R. Poggioli: Scenario di Polonia. *Scenario* (Mediolan) 1937. — T. Boy-Żeleński: Jak trzeba poprawiać Fredrę. *Kur. Por.* 1937 nr 42; c. d. pt. Fredro ulepszony. Tamże 1937 nr 294; całość pt. Fredro ulepszony. Wyd. w: Murzyn zrobił. W-wa 1939 s. 196-201; toż przedr. w: Pisma. T. 5. (W-wa 1956). — K. Czachowski: Artykuł Kraszewskiego z r. 1838 o dramacie polskim, o Fredrze i o Korzeniowskim. *Księga ku czci J. I. Kraszewskiego.* Łuck 1939. —

L. s. s. (L. Schiller): Żart, satyra i głębsze znaczenie w teatrze Fredry. Odczyt wygłoszony w obozie jeńców-oficerów VII A w Murnau w marcu 1945 r. *Łódź Teatr.* 1946/47 nr 5. — W. M.: Fredro — człowiek i pisarz. *Sztandar Ludu* 1945 nr 129. — K. Wyka: Sanie Filipa. *Przekrój* 1945 nr 37/38. — js. Tylko Szekspir i Fredro. *Warszawa* 1946 nr 1. [Polemika: h.: Właśnie Szekspir, właśnie Fredro. *Tyg. Warsz.* 1946 nr 25]. — A. Kamieńska: Życie i dzieło A. Fredry. *Łódź Teatr.* 1946/47 nr 5. — H. Markiewicz: Nasz sojusznik — Fredro. *Dzien. Pol.* 1946 nr 209. — Aleksander Fredro. *Poradnik dla Nauczycieli* 1946/47 nr 12. — Dziwolągi carskiej cenzury. *Teatr* 1946 nr 4. — Fredro na scenach

toruńskich. *Ziemia Pomorska* 1946 nr 269. — Krytycy o Fredrze. *Łódź Teatr.* 1946/47 nr 5 s. 27-35. (Tu uwagi S. Goszczyńskiego, S. Tarnowskiego, T. Boya-Żeleńskiego). — K. Czachowski: Uwagi o Fredrze. Nowy kult Fredry. (Boy-Żeleński). W: Pod piórem. Kr. 1947. [Rec. S. Papée: Portrety i szkice literackie. *Dzien. Pol.* 1947 nr 289]. — T. Czapczyński: Aleksander Fredro. (W-wa) 1947 *Portrety Lit.* z. 11. — T. Czapczyński: Życie i twórczość A. Fredry. Łódź 1947 *Prace Lit.* nr 1. — W. Hahn: Wpływ Szekspira na polską literaturę dramatyczną. *Teatr* 1947 nr 1/2 s. 7. — A. Kotula: W labiryncie krytyk i opinii o Fredrze. *Łódź Teatr.* 1947/48 nr 3 (11). — P. Kruszewski: Fredro, Pipidówka i krytycy. *Przekrój* 1947 nr 111. — S. Pigoń: Cześnika z Rejentem pojedynek literacki. Fredro i Goszczyński. W: Wśród twórców. Kr. 1947. [Rec.: A. Chojecki. *Gaz. Lud.* 1947 nr 232; S. Papée. *Dzien. Lit.* 1947 nr 17; M. Smereka. *Pam. Lit.* R. 37 (1947)]. — Z. Szweykowski: Fredro — wróg miasta. Wygł. Bydgoszcz i Poz. 1947. Wyd. *Księga pam. ku uczczeniu czterdziestolecia pracy naukowej J. Kleinera.* Łódź 1949 i odb. [Spr. z odczytów: B. Krasz. (Kraszewska): Czwartek literacki. *Ilustr. Kur. Pol.* 1947 nr 82; mit.: Wieczory literackie. *Arkona* 1947 nr 11/12; J. Piechocki: Fredro jako wróg miasta. *Ziemia Pomorska* 1947 nr 306; T. Śmiełowski: Aleksander Fredro a cywilizacja miejska. *Głos Wielkopol.* 1947 nr 88]. — A. Świderska: Fredro redivivus. *Listy z Teatru* 1947 nr 16. — Z. L.: Spór Kucharski contra Boy — przypomniany. *Listy z Teatru* 1947 nr 15. —

K. Barnaś: Fredro dzisiaj. *Program Państw. Teatru „Wybrzeże"* (Gdynia) sezon 1948/49; K. B. (Barnaś): Gdy Fredro debiutował... Tamże. — Z. Bednorz: O aktualności Fredry. *Program Państw. Teatrów Śląsko-Dąbrowskich* (Kat.) sezon 1948/49. — K. Budzyk: Wstęp do wyd.: Śluby panieńskie. W-wa 1948 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* 38. — K. Budzyk: Wstęp do wyd.: Zemsta. W-wa 1948 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* 39. — G. T.: Aleksander Fredro — malarz typów swojej epoki. *Naprzód* 1948 nr 337. — J. N. Miller: Humor Fredry w teatrze współczesnym. *Echo Teatr. i Muzyczne* (Poz.) 1948 nr 1. [Polemika: J. M. S.: Przegląd prasy. *Tyg. Powsz.* 1948 nr 46]. — W. Weintraub: Fredro klasyk. *Kultura* (Paryż) 1948 nr 5. — W. H.: Fredro w perspektywie. *Program Państw. Teatru Pol.* (Poz.) sezon 1948/49. — < z >: Fredro wiecznie młody. *Słowo Powsz.* 1948 nr 352. — Nie kończący się spór. *Listy z Teatru* 1948 nr 18. — (T. Boy-Żeleński: Obrachunki fredrowskie. Wyd. 2. W-wa 1949. Rec.): K-ski: Sprawa Fredry. *Kultura i Życie* 1949 nr 34; H. Markiewicz: Sprawa Fredry. *Kuźnica* 1949 nr 31; H. Markiewicz: Nie dokończone obrachunki fredrowskie. Tamże 1949 nr 32; toż rozszerzone, wyd. jako przedmowa do wyd.: W-wa 1953; L. Banaszkiewicz. *Polonistyka* 1950 nr 3-4; J. M. Święcicki: Z cywilizacyjnych perspektyw fredrowskiej kampanii. *Przegl. Powsz.* 1950 nr 3. — S. Herbst: Aleksander Fredro. Warszawa 1821-1877. *Program Państw. Teatru Pol.* (W-wa) sezon 1949/50. — B. Korzeniewski: „Socjologia" w trwałej ondulacji. *Rzeczy Teatr.* 1949 nr 2/3. — M. Sobański: Fredro w teatrze katowickim. *Wieczory Teatr.* 1949 z. 8. — J. Ziomek: Kłopoty Fredry z krytykami. *Gaz. Rob.* 1949 nr 284. — J. M. Święcicki: Z cywilizacyjnych perspektyw fredrowskiej kampanii. *Przegl. Powsz.* 1950 nr 3. — J. M. Święcicki: Despotyczne wyrodnienie patriarchalizmu. *Przegl. Powsz.* 1950 nr 7-8. —

H. Barycz: Sąd nad twórczością sceniczną A. Fredry. *Pam. Lit.* R. 42 (1951) z. 1 i odb. [Rec.: H. Secomski: Teatr i dramat w Pamiętniku Literackim (1946-1951). *Pam. Teatr.* 1952 z. 2/3]. — A. Czermiński: Fredro ciągle nam bliski. *Widnokrąg* (dod. do *Gaz. Poz.*) 1951 nr 24. — S. M. Michalska: Fredro trzaska drzwiami. *Tyg. Powsz.* 1951 nr 21. (O różnych pomysłach reżyserskich przy inscenizacjach Fredry). [Polemika: R. Niewiarowicz. Tamże nr 25; S. M. Michalska. Tamże nr 29; Widz z 7 rzędu. Tamże nr 29; Goa. Tamże nr 30]. — W. Natanson: Uwagi o realizmie Fredry. *Życie Lit.* 1951 nr 18; przedr. pt. Realizm Fredry rozbija schematy. W: Szkice teatralne. Kr. (1955). — L. Schiller: Tradycje realizmu w Teatrze Polskim. *Materiały do Studiów i Dyskusji z Zakresu Teorii i Historii Sztuki* ... 1951 nr 5. — G. Timofiejew: Fredro ciągle żywy. *Żołnierz Pol.* 1951 nr 35. — K. Wyka: Aleksander Fredro. *Wszechnica Radiowa* 1951 wykład 17. — K. Wyka: Pozycja Fredry. *Nowa Kultura* 1951 nr 40-41. — J. Kleiner: Realizm fredrowski czy apologia szlachty? *Tyg. Powsz.* 1952 nr 39; przedr. pt. W sprawie realizmu fredrowskiego. W: O Krasickim i o Fredrze. Wr. 1956. — H. Kowalenko: Z dziejów teatru polskiego w Poznaniu. *Przegl. Zach.* 1953 nr 7/8 s. 498. — J. Kreczmar: Tradycja i nowatorstwo. *Teatr* 1953 nr 13-18,

— S. TREUGUTT: Siła fredrowskiego śmiechu. (W 160 rocznicę urodzin A. Fredry). *Głos Tygodnia.* (Dod. do: *Głos Koszaliński*) 1953 nr 23. — K. WYKA: Twórczość A. Fredry. *Polonistyka* 1953 nr 1. — K. BROŃCZYK: Fredro i Zapolska. *Tyg. Powsz.* 1954 nr 47. — J. W. GOMULICKI: Aleksander Fredro. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 1. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — S. PIGOŃ: Spuścizna literacka A. Fredry. W-wa 1954; toż w wyd.: Pisma wszystkie. Seria I. T. 1. W-wa 1955 s. 347-442. [Rec.: M. STĘPIEŃ: „Spuścizna literacka Fredry" — Pigonia. *Życie Lit.* 1954 nr 49]. —

S. PIGOŃ: Oprac. wyd.: Pisma wszystkie. Wyd. kryt. T. 1 i n. W-wa 1955 i n. [Rec.: W. NATANSON: Komedie zawsze żywe. *Wiedza i Życie* 1955 nr 2]. — K. WYKA: Fredro, pisarz ludowy. *Twórczość* 1955 nr 10. — K. WYKA: Gorzkie komedie Fredry. *Życie Lit.* 1955 nr 42. — O. BARTOŠ: Otec polské komedie Aleksander Fredro. *Ochotnické divadlo* 1956 nr 6. — K. DIERŻAWIN: Aleksandr Fredro i jego komiedii. W wyd. przekł.: Komiedii. Moskwa 1956. — J. DOMINIK: Z okazji rocznicy Fredrowskiej. *Teatr* 1956 nr 15/16. — W. DZIEDUSZYCKI: Fredro we Wrocławiu. *Słowo Pol.* 1956 nr 144. — T. HOLLENDER: W teatrze Fredry. *Program Bałtyckiego Teatru Dramatycznego.* (Koszalin) 1956. — S. KASZYŃSKI: Fredro zawsze żywy. *Program Teatru im. Jaracza* (Łódź) 1956. — J. KLEINER: O Krasickim i o Fredrze dziesięć rozpraw. Wr. 1956. [Rec.: S. G. (GNOIŃSKI). *Książka dla Ciebie* 1956 nr 12; Z. LIBERA. *Roczn. Lit. 1956.* W-wa 1957; M. PISZCZKOWSKI. *Tyg. Powsz.* 1957 nr 8]. — alk. (A. KOWALKOWSKI): Życie i twórczość Fredry. *Program Teatru Ziemi Pomorskiej* (Bydgoszcz-Toruń) 1956 nr 9-10. — J. LACA: Život a dielo A. Fredra. *„Panenské sľuby"* (*Program KD v Nitre ku hre A. Fredru*) 1956. — W. L. (LACHNITT): Fredro i jego twórczość komediowa. *Program Bałtyckiego Teatru Dramatycznego* (Koszalin) 1956; toż: *Program Teatru „Wybrzeże"* (Gdańsk) 1956. — J. MIKOŁAJCZAK: Autor w skrzyni, czyli o trwałości śmiechu. *Nowy Świat* (dod. do: *Głos Wielkopol.*) 1956 nr 27. — S. PIGOŃ: W pracowni A. Fredry. W-wa 1956. (Tu m. in.: Na bakier z historią. *Tyg. Powsz.* 1951 nr 314-315). [Rec.: K. Nast. *Nowa Kultura* 1956 nr 34]. — J. M. R. (RYMKIEWICZ): Fredro żywy. *Program Teatru Ziemi Łódzkiej* (Łódź) 1956. — Z. SIERADZKA: Aleksander Fredro. (W 80 rocznicę śmierci „ojca polskiej komedii"). *Głos Pracy* 1956 nr 167. — Wisz. (W. SZEWCZYK): Kiedy Fredro złamał pióro po raz drugi. *Trybuna Rob.* 1956 nr 119. — Wydajuszczijsja polskij komiediograf. *Sławianie* (Moskwa) 1956 nr 6. — *Tieatr* (Moskwa) 1956 nr 7. —

J. LECHOŃ: O polskiej literaturze dramatycznej. *Życie Lit.* 1957 nr 3. — S. PAPÉE: Wstęp. W: Gramy Fredrę. Wieczornica o życiu i twórczości A. Fredry. W-wa 1957 *Bibl. Teatrów Lud.* — J. ROZENTAL: Szkic charakterystyki gramatycznej języka A. Fredry (na podstawie pierwszego wydania). *Prace Polon.* S. XIII (1957) - XIV (1958). — W. TARNAWSKI: Conrad a Fredro. *Kultura* (Paryż) 1957 nr 1/2 s. 165 i n. — *Pam. Teatr.* 1958 z. 2 (zeszyt poświęcony A. Fredrze; tu m. in.: S. DĄBROWSKI: Typy i maski fredrowskie; B. KORZENIEWSKI: Ciągle Fredro; S. PIGOŃ: Konflikty i węzły społeczne w komediach A. Fredry; H. B. SEGEL: Twórczość Fredry i rozwój komedii europejskiej). — S. KOLBUSZEWSKI: Aleksander hr. Fredro. W: Romantyzm i modernizm. Studia o literaturze i kulturze. Kat. 1959. — W. KRYSIŃSKI: Młodzi na scenie. *Odgłosy* 1959 nr 1/2. — (belle): Aleksander Fredro — największy z polskich komediopisarzy. *Głos Ludu* (Ostrawa) 1960 nr 86. — F. GERMAN: Dramaturdzy warszawskiego okresu Chopina. W: Chopin i literaci warszawscy. W-wa 1960. — L. H. MORSTIN: Karmazyn aktorstwa polskiego. *Teatr* 1960 nr 2. (O J. Leszczyńskim i jego kreacjach fredrowskich). — S. PIGOŃ: A. Fredro w opinii współczesnej mu krytyki. 1. Napastnicy i obrońcy; 2. Dookoła jednego wywiadu. *Życie Lit.* 1960 nr 39, 41. — M. SWOBODA: Dalecy potomkowie antycznych pasożytów w komediach A. Fredry. *Zeszyty Nauk. Uniw. ... Tor. Nauki Hum.-Spol.* Z. 3. *Filologia Pol.* II. Tor. 1960 i odb. — H. SZLETYŃSKI: Jerzy Leszczyński. *Teatr* 1960 nr 2. — (Kronika): O polskim teatrze romantycznym. *Dialog* 1960 nr 1 s. 159. — J. Z. JAKUBOWSKI: Prawdziwa twarz A. Fredry. *Polonistyka* 1961 z. 2. — M. PISZCZKOWSKI: Fredro a literatura Oświecenia. *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel.* 36. *Prace Hist.-lit.* z. 4. *Filologia* z. 7. Kr. 1961. — T. SIVERT (przy współudziale E. HEISE): Aleksander Fredro. W-wa 1962 *Bibl. Polonistyki.* [Rec.: B. F. *Ruch Lit.* 1963 nr 4]. — S. DĄBROWSKI, R. GÓRSKI: Fredro na scenie. W-wa 1963. [Rec.: S. TREUGUTT: 150 lat Fredry w teatrze. *Nowe Książki* 1963 nr 11; Fredro usystematyzowany. *Życie Lit.*

1963 nr 19]. — J. DEGLER: Problem dramatu historycznego w polskiej krytyce literackiej lat 1830-1848. *Acta Universitatis Wratislaviensis* nr 13. *Prace Lit.* V. Wr. 1963. — K. GÓRSKI: Onomastyka w literaturze polskiej XIX i XX wieku. Zarys problematyki. *Pam. Lit.* R. 54 (1963) z. 2 i nadb. — L. PSZCZOŁOWSKA: Wiersz „Dziadów" i „Kordiana" na tle wiersza dramatu epoki. W: Z. Kopczyńska, L. Pszczołowska: O wierszu romantycznym. W-wa 1963 *Historia i Teoria Literatury. Studia. Teoria Lit.* 3. — B. LASOCKA: O Fredrze. Dwadzieścia lat badań. *Pam. Teatr.* 1964 z. 3.

Twórczość Fredry za granicą

Czesi o Fredrze. *Dzien. Pol.* (Lw.) 1897 nr 296. — M. SZYJKOWSKI: Polská účast v českém národním obrození. T. 1. Praga 1931 s. 408-411. — Fredro w ZSRR. *Pobudka* 1946 nr 21. — T. CSORBA: Polskie sztuki na Węgrzech. *Listy z Teatru* 1947 nr 10. — N. SZYDŁOWSKA: Polskie widowisko teatralne w ZSRR. *Teatr* 1947 nr 10-11. — V. FRANČIĆ: Aleksander Fredro na scenie zagrzebskiej. *Spr. PAU* 1951 nr 9. — V. MIKA: Der polnische Molière oder der Vater des polnischen Lustspiels. *Theater der Zeit* 1954 z. 10. — M. ZALENKA: Fredro a Korzeniowski v české literatuře. *Slavia* 1955 s. 283-294. — W. NATANSON: Fredro mówi po niemiecku. *Trybuna Rob.* 1956 nr 36. — O. J. VITÉK: Aleksander Fredro na českých jevištích. *Slovanský přehled* 1956 nr 6 s. 198. — P. WIESNER: Výročí polského a slovenského dramatika. *Lidová demokracie* 1956, 14 lipca. — T. CSORBA: Dramat polski na Węgrzech, a węgierski w Polsce. *Teatr* 1958 nr 11. — R. GÓRSKI: Fredro za granicą. *Pam. Teatr.* 1958 z. 2. — S. KASZYŃSKI: Fredro na słowiańskim południu. Tamże. — J. KORZENNY: Komedie Fredry na scenach czeskich 1849-1883. Tamże. — J. KORZENNY: Sztuki polskie na scenie czeskiej do roku 1862. *Kalendarz Zwrotu.* Czeski Cieszyn 1958 s. 85-94. [Rec.: W. NATANSON: Czy Fredro wiedział? *Twórczość* 1958 nr 2).

b) Opracowania poszczególnych utworów

Brytan Bryś: S. PIGOŃ: Wieszczba polityczna zaszczepiona na płonce pamfletu. W: W pracowni A. Fredry. (W-wa 1956).

Ciotunia: Rec. teatr.: *Ruch Muzyczny* 1858 nr 20. — *Czas* 1866 nr 229. — *Gaz. Nar.* 1876 nr 198. — A. SIEDLECKI: Fredrowska „Ciotunia". *Kur. Poz.* 1928 nr 587. — M. W. L. (M. WLAZŁOWSKA). *Dzien. Bałtycki* 1946 nr 246. — A. G. (GRODZICKI). *Kur. Codz.* 1949 nr 184; I. KRZYWICKA: Bieda z „Ciotunią". *Rzeczpospolita* 1949 nr 187; J. KURYLUK: „Ciotunia" na scenie. *Dzien. Lud.* 1949 nr 187; A. PŁACZKOWSKI. *Życie W-wy* 1949 nr 189; J. SZCZAWIEJ. *Gaz. Lud.* 1949 nr 160; Jaszcz (J. A. SZCZEPAŃSKI): „A ot, Ciotunia w koszyku". *Trybuna Ludu* 1949 nr 184. — *Kur. Wielkopol.* 1949 nr 186. — H. VOGLER. *Twórczość* 1951 nr 4; *Życie Lit.* 1951 nr 5. — A. WRÓBLEWSKI: W Bielsku po dziesięciu latach. (Fredro i Korniejczuk na otwarcie sezonu). *Teatr* 1955 nr 23. — A. BASZKOWSKI: „Ciotunia" — sztuka nie tylko śmieszna. *Program Teatru Popularnego* (Grudziądz) 1956; D. CZAPLICKI. *Nowy Tor.* (dod. do *Gaz. Pomorskiej*) 1956 nr 45. — S. PIGOŃ: Kiedy „Ciotunia" wchodziła w świat... *Pam. Teatr.* 1961 z. 4; przedr. w: Miłe życia drobiazgi. W-wa 1964.

Co tu kłopotu! Rec. teatr.: (WŁ) (W. ZAWADZKI). *Dzien. Pol.* 1879 nr 39.

Cudzoziemczyzna: Rec. teatr.: *Powsz. Dzien. Kraj.* 1829 nr 113. — M. MOCHNACKI. *Kur. Pol.* 1830 nr 122; *Gaz. Pol.* 1830 nr 307; *Kur. Pol.* 1830 nr 75, 343. — Teatr polski w Krakowie. Komedie Fredry. *Czas* 1860 nr 43. — Jun... (L. GERMAN). *Gaz. Kr.* 1881 nr 35. — *Dzien. Pol.* 1881 nr 197. — J. LORENTOWICZ: (Wyst. 1904. Rec.). W: Dwadzieścia lat teatru. T. 1. W-wa 1929. — W. GÜNTHER: Przyczynki do studiów nad A. Fredrą. I. Nocleg w Apeninach. II. Cudzoziemczyzna. *Przegl. Pol.* 1909/10 t. 173 s. 15-41. — E. KUCHARSKI: Źródła i podniety niektórych pomysłów i wątków Fredrowskich. V. Nowy Don Kiszot i Cudzoziemczyzna. *Pam. Lit.* R. 19 (1921) s. 100-106. — S. WINDAKIEWICZ: Wstęp do wyd.: Cudzoziemczyzna. Kr. (1927) *BN* I, 97. — Rec. teatr.: Jaszcz. (J. A. SZCZEPAŃSKI). *Trybuna Ludu* 1953 nr 35; A. ODNOWA. *Dziś i Jutro* 1953 nr 11; K. PUZYNA: „Cudzoziemczyzna". *Teatr* 1953 nr 6/7. — S. PIGOŃ: Mochnackiego wróżba o Fredrze — nie spełniona. *Życie Lit.* 1958 nr 48.

Damy i huzary: M. FREDRO: Listy do A. Fredry z 9 sierpnia i 29 listopada 1825. Ogł. H. Biegeleisen w „uwagach wydawcy" w wyd.: Dzieła. T. 1. Lw. 1897 s. 191, 192. — *Rozmaitości* (Lw.)

1825 nr 30. — XX (W. Zaleski). Tamże 1825 nr 47. —

Rec. teatr.: *Kur. Warsz.* 1826 nr 114. — Kisieliński: List do A. Fredry z 10 lutego 1827. Ogł. H. Biegeleisen, jw., t. 3 s. 171. — *Czas* 1863 nr 15, 65, 282. — Al. (A. Niewiarowski). *Dzien. Warsz.* 1866 nr 275. — *Czas* 1866 nr 223. — *Gaz. Nar.* 1866 nr 94; 1867 nr 75. — *Czas* 1871 nr 274, 278; *Tyg. Teatr.*, *Afisz Teatr.* 1871 nr 27. — *Czas* 1874 nr 38. — *Gaz. Nar.* 1876 nr 171. — *Czas* 1877 nr 159. — Sigma. *Gaz. Kr.* 1881 nr 24. — (c.). *Dzien. Pol.* 1896 nr 98; *Kur. Lw.* 1896 nr 109. — Maska (W. Stebelski?). *Dzien. Kr.* 1897 nr 312. — Acer. *Kur. Poz.* 1908 nr 220. — *Przegląd* (Lw.) 1908 t. 2 nr 276; *Wiek Nowy* 1908 nr 2225. — *Nowa Reforma* 1909 nr 302. — J. Lorentowicz. (Wyst. 1913. Rec.). Wyd. w: Dwadzieścia lat teatru. T. 1. W-wa 1929. — T. Boy-Żeleński: (Wyst. Kr. 1921). *Czas* 1921 nr 282; przedr. w: Flirt z Melpomeną. Wieczór 3. Kr. 1922 s. 179-182; przedr. w: Pisma. T. 5. W-wa 1956. —

A. Brückner: O Fredrze. *Przegl. Warsz.* 1923 t. 2 nr 20; przedr. w: Legendy i fakty. Szkice z dziejów literatury. Łódź 1931; przedr. W. Weintraub: Szkice z historii literatury polskiej. Londyn 1947. — T. Boy-Żeleński: (Wyst. W-wa 1925). *Kur. Por.* 1925 nr 259; c. d. pt. Stare, złote, kochane, nasze ... Tamże 1925 nr 270; całość przedr. w: Flirt z Melpomeną. Wieczór 6. W-wa 1926 s. 109-113, 124-129; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast. — T. Boy-Żeleński: (Wyst. W-wa 1931). *Ilustr. Kur. Codz.* 1932 nr 17; przedr. w: Okno na życie. W-wa 1933 s. 150-158; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast. —

S. W. Balicki: Tragedia Fredry. *Dzien. Pol.* 1945 nr 56. — J. B. O. *Dzien. Rzeszowski* 1945 nr 100; S. Nowakowski. Tamże nr 189. — M. D. *Robotnik Pomorski* 1945 nr 31. — H. Wielowieyska: O nowy teatr. *Naprzód* 1945 nr 5. — E. Żytomirski. *Głos Wielkopol.* 1945 nr 84-85. — Al. D. *Trybuna Pomorska* 1946 nr 234. — W. Bełza: Arcydzieło Fredry. *Program Teatru Polskiego* (Bydgoszcz) sezon 1946/47. — S. E. Bury. *Życie W-wy* (Wieczór) 1946 nr 1. — J. Cieplak: Inauguracyjne otwarcie Teatru Miejskiego w Słupsku. *Szczecin* 1946 nr 21/22. — Z. Dembicki. *Pionier* 1946 nr 256. — (dw). *Trybuna Pomorska* 1946 nr 313. — A. Dzienisiuk. *Arkona* 1946 nr 12. — W. Hlouszek. *Odra* 1946 nr 9. — J. Kawecki. *Dziś i Jutro* 1946 nr 38. — J. M. Kobus. *Jedność Nar.* 1946 nr 206. — Ko (K. Koźniewski). *Przekrój* 1946 nr 77. — (ha) (H. Markiewiczowa). *Dzien. Zach.* 1946 nr 93. — W. Melcer. *Głos Ludu* 1946 nr 251. — T. Muskat: O nową formę. *Program Teatru Pol.* (Bydgoszcz) sezon 1946/47. — Quidam: Teatr szkolny w Jedliczu. *Dzien. Rzeszowski* 1946 nr 262. — R. *Wiad. Świdnickie* 1946 nr 37. — A. Rowiński. *Robotnik* 1946 nr 294. — J. S. (Smoleński). *Wiad. Mazurskie* 1946 nr 298. — J. Soroka. *Rzeczpospolita* 1946 nr 254. — S. Z. *Głos Narodu* 1946 nr 148. — S. Telega. *Szczecin* 1946 nr 3/4. — bw. (B. Winnicki). *Naprzód Dolnośląski* 1946 nr 198. — B. Wójcicki. *Życie W-wy* 1946 nr 251. — S. Ziemak. *Ziemia Pomorska* 1946 nr 268. — Antoni Fertner w „Damach i huzarach" w Teatrze Polskim w Szczecinie. *Kur. Szczeciński* 1946 nr 91. — (Sz). Tamże nr 135. —

T. Czapczyński: „Damy i huzary" A. Fredry. *Łódź Teatr.* 1947/48 nr 3; A. Grzymała-Siedlecki: „Damy i huzary". Tamże; A. Kotula: W labiryncie krytyk i opinii o Fredrze. (Na marginesie „Dam i huzarów"). Tamże. — J. S. *Wiad. Mazurskie* 1947 nr 298. — S. Woyna-Gwiaździński. *Kur. Popularny* 1947 nr 343. — Z. Bednorz: „Damy i huzary" otwierają nowy sezon teatralny w Katowicach. *Odra* 1948 nr 43; B. Surówka. *Dzien. Zach.* 1948 nr 283; W. Szewczyk: ...A aprobaty któż nie lubi. *Program Państw. Teatrów Śląsko-Dąbrowskich* (Kat.) sezon 1948/49; H. Vogler: „Damy i huzary" bez szminki. *Trybuna Rob.* 1948 nr 284; A. Widera. *Ogniwa* 1948 nr 43. — M. Markowski: Komedia klasyczna. *Dziś i Jutro* 1948 nr 44. —

Goa (A. Gołubiew). *Tyg. Powsz.* 1949 nr 43; (K.) (S. Kosiński): Nareszcie wesołe „Damy i huzary". *Dzien. Pol.* 1949 nr 284; K. Krakowski: Obrachunki fredrowskie. *Ilustr. Kur. Pol.* 1949 nr 312; A. Świderska: W teatrach Krakowa. *Dziś i Jutro* 1949 nr 51/52; H. Vogler: Nowe „Damy i huzary". *Echo Tygodnia* 1949 nr 28; W. Zechenter: Są damy i są huzary, ale gdzie Fredro? *Echo Kr.* 1949 nr 286. [Polemika: W. Krzemiński: Fredrologia „Echa", czyli echa fredrologii. *Dzien. Lit.* 1949 nr 43; W. Zechenter: Jeszcze jeden huzar dzisiaj, czyli „Uderz w stół". *Echo Kr.* 1949 nr 293]. — J. Kraśny: Przed nową premierą w Państwowym Teatrze Kaliskim. *Gaz. Ostrowska* 1949 nr 314. — W. Natanson: Wesołość — za jaką cenę? *Odrodzenie* 1949 nr 47; H. Pieczarkowska: „Damy i huzary" na ot-

warcie sezonu. *Rzeczpospolita* 1949 nr 304. — A. Widera: O „Damach i huzarach". *Listy z Teatru* 1949 nr 34. —

S. Pigoń: Czy pan Major jest patriarchą? *Tyg. Powsz.* 1950 nr 287, 292; przedr. rozszerzony pt. W gościnie u pana Majora. W: W pracowni A. Fredry. (W-wa 1956). — J. M. Święcicki: O narodowym Fredrze. *Tyg. Powsz.* 1950 nr 34. —

Rec. teatr.: J. Zagórski. *Twórczość* 1950 nr 1. — S. Pigoń: Na bakier z historią. *Tyg. Powsz.* 1951 nr 314-315; przedr. w: W pracowni A. Fredry, jw. — Rec. teatr.: A. Odnowa. *Dziś i Jutro* 1951 nr 23; Jaszcz. (J. A. Szczepański). *Trybuna Ludu* 1951 nr 128; J. Żuławski. *Twórczość* 1951 nr 5. — S. Hebanowski: W sto dwadzieścia sześć lat po premierze „Dam i huzarów". *Widnokrąg* (dod. do *Gaz. Poz.*) 1952 nr 26. — W. Prorok: Huzarzy znów biwakują w Poznaniu. *Dziś i Jutro* 1952 nr 38. — W. Lachnitt: Jest coś w tym śmiechu... Felieton przedpremierowy. *Życie i Kultura* (dod. do *Głosu Szczecińskiego* 1953 nr 20. — W. Natanson: Kłopoty z damami i z mężczyznami. *Teatr* 1955 nr 10. (Wyst. Tor.). — J. Ziegenhirte: Próba recenzji. (O amatorskim ruchu artystycznym bez retuszu). *Rejsy* 1956 nr 47 (dod. do *Dzien. Bałtyckiego* nr 282). — S. Dąbrowski: Typy i maski fredrowskie. *Pam. Teatr.* 1958 z. 2. — Rec. teatr.: R. Konieczna. *Trybuna Opolska* 1961 nr 300. — T. Kudliński. *Dzien. Pol.* 1961 nr 299. — A. Wróblewski: Reflektorem po scenach. *Przegl. Kult.* 1962 nr 28.

Wyst. za granicą: Die Tschechische Bühne. *Bohemia* 1851 nr 95; *Lumir* 1851 nr 20 s. 447. — J. Neruda. *Obrazy života* 1859 nr 8 s. 321; *Lumir* 1859, 1 września, s. 385. — D. *Vila* (Belgrad) 1865 nr 9 s. 119. — *Světozor* 1879, 22 lipca. — D. Maletić: Gradja za istoriju srpskog narodnog pozorišta u Beogradu. Belgrad 1884. — Z. Pohorecká: Divadlo v Kouřimi 1810-1813. Kouřim 1914 s. 66. (O wyst. 1849). — R. Dyboski: Mickiewicz i Fredro po angielsku. *Przegl. Współcz.* 1926 t. 16 nr 47 i odb. — W. Lutosławski: Największy za granicą przyjaciel Polski. *Tęcza* 1928 nr 29. (G. R. Noyes jako tłumacz m. in. Dam i huzarów). — D. Živanović: Srbi i poljska književnost (1800-1871). Belgrad 1941. — „Damy i huzary" na scenie kijowskiej. *Gaz. Morska* 1946 nr 92; Fredro na scenie kijowskiej. *Polska Zbrojna* 1946 nr 83; N. Szydłowska: Polskie widowisko teatralne w ZSRR. *Teatr* 1947 nr 10/11 s. 160-162. — Š. Batušić: Poljski autori i glumci na zagrebackoj pozornici. W: Današnja Poljska. Zbornik društva za kulturnu suradnju Hrvatske s Poljskom. Zagrzeb 1948 s. 128; toż w jęz. pol. pt. Polscy autorzy i aktorzy na scenie zagrzebskiej. *Listy z Teatru* 1949 nr 31 s. 21-23. — W. N. (Natanson): „Damy i huzary" w ZSRR. *Listy z Teatru* 1949 nr 34. — V. Frančić: A. Fredro na scenie zagrzebskiej. *Pam. Słowiański* 1952 t. 3. — Z. Giżejewski: „Damy i huzary" na niemieckiej scenie. *Teatr* 1956 nr 15/16. — „Damy i huzary" w Moskwie. *Życie W-wy* 1960 nr 257.

Dożywocie: Rec. teatr.: *Kur. Warsz.* 1845 nr 95. — *Goniec Pol.* (Poz.) 1850 nr 8. — *Ruch Muzyczny* 1858 nr 20. — *Czas* 1862 nr 178. — *Czas* 1865 nr 22, 262. — Al. (A. Niewiarowski). *Dzien. Warsz.* 1869 nr 73. — *Czas* 1872 nr 50. — *Dzien. Poz.* 1872 nr 157. — *Czas* 1873 nr 254; 1874 nr 27. — *Dzien. Pol.* (Lw.) 1892 nr 239, 242. — Zoil (H. Gliński?). *Kraj* (Petersb.) 1893 nr 2. — a. c. (A. Chołoniewski). *Dzien. Pol.* 1898 nr 175. — Acer. *Kur. Poz.* 1908 nr 287. — M. Smolarski: Fredro i Wolter. *Bibl. Warsz.* 1912 t. 2. [Rec. E. Kucharski. *Pam. Lit.* R. 11 (1912) s. 687]. — A. Zagórski: (Rec. teatr.). Powst. 1918. Wyd. w: Walka o teatr. W-wa 1931. —

W. Folkierski: Molière en Pologne. *Revue de littérature comparée* 1921 nr 2. — J. Lorentowicz: (Wyst. 1924). Wyd. w: Dwadzieścia lat teatru. T. 1. W-wa 1929. — T. Boy-Żeleński: (Wyst. W-wa 1924). *Kur. Por.* 1924 nr 289; przedr. w: Flirt z Melpomeną. Wieczór 5. W-wa (1925) s. 124-129; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast. — S. Windakiewicz: Wstęp do wyd.: Dożywocie. Kr. (1927) *BN* I, 93. — Z. Wasilewski: Poeci i teatr. Spostrzeżenia. W-wa (1929). — S. Piasecki: Słowacki, Fredro i współcześni. *Prosto z mostu* 1937 nr 53 s. 4. — T. Boy-Żeleński: Wesołe czy smutne? *Kur. Por.* 1937 nr 317; przedr. w: Murzyn zrobił. W-wa 1939 s. 247-253; przedr. w: Pisma. T. 5. (W-wa 1956). —

Rec. teatr.: A. Dzienisiuk. *Jedność Nar.* 1945 nr 18. — M. Fiderer. *Rzeczpospolita* 1945 nr 101; S. Januszewski. *Głos Ludu* 1945 nr 9. — Z. Kałużyński: Dwie premiery w Teatrze Wojska Polskiego w Lublinie. *Nowa Epoka* 1945 nr 1; A. Puljanowski. *Rzeczpospolita* 1945 nr 8. — J. Kott: Balzakowskie „Dożywocie". (1945); przedr. w: Jak wam się podoba. Spotkanie pierwsze. (W-wa 1955). — J. Brzoza. *Trybuna Rob.* 1946 nr 267;

zh (Z. Hierowski): Otwarcie sezonu w Teatrze Miejskim w Sosnowcu. *Odra* 1946 nr 34; *Dzien. Zach.* 1946 nr 265; Dwa razy Fredro. *Dziś i Jutro* 1946 nr 41. —

K. W. Zawodziński: Wersyfikacja „Dożywocia". *Zagadnienia Lit.* (Łódź) 1946 z. 1. — K. W. Zawodziński: Errata w artykule o wersyfikacji „Dożywocia". Tamże z. 2. [Polemika: K. Budzyk: Co to jest polski sylabotonizm? *Pam. Lit.* R. 46 (1955) z. 1]. — J. Koller. *Program Teatru Nowego* (Poz.) sezon 1947/48. — Z. Szweykowski: Wstęp do wyd.: Dożywocie. W-wa 1947 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych*, 13. — M. Romankówna: Wstęp do wyd.: Dożywocie. Kr. 1947 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 71. —

Rec. teatr.: S. W. Balicki: U tradycjonalistów. *Dzien. Lit.* 1948 nr 10; T. Kudliński. *Tyg. Powsz.* 1948 nr 8; T. Kwiatkowski: Skazani na „dożywocie". *Nowiny Lit.* 1948 nr 12; J. Kydryński. *Listy z Teatru* 1948 nr 19; Z. Leśnodorski: „Dożywocie" fredrowskie. *Listy z Teatru* 1948 nr 20; H. Pieczarkowska: Wieczory teatralne w Krakowie. *Rzeczpospolita* 1948 nr 79; W. Zechenter: „Szanuj zdrowie należycie, bo gdy umrzesz — stracisz życie". *Echo Kr.* 1948 nr 40. — W. Bąk. *Głos Wielkopol.* 1948 nr 140; J. Mł. (Młodziejowski). *Express Poz.* 1948 nr 146; A. Rogalski. *Kur. Wielkopol.* 1948 nr 146; H. S. (Śmigielski). *Ilustr. Kur. Pol.* 1948 nr 147. — K. W. Zawodziński: „Dożywocie" Fredry. *Nauka i Sztuka* 1948 t. 9. — L. Goliński. *Słowo Pol.* 1949 nr 179. —

K. W. Zawodziński: Wstęp do wyd.: Dożywocie. Wyd. 2. Wr. 1950 *BN* I, 93. — Z. Bednorz: Z teatru katowickiego. *Dziś i Jutro* 1951 nr 50; B. Butryńczuk: „Dożywocie" A. Fredry. *Nowa Kultura* 1951 nr 45; Z. Hierowski: Kłopoty z Fredrą. *Życie Lit.* 1951 nr 21. — S. Pigoń: Z pracowni literackiej A. Fredry. III. Rozwój pomysłu „Dożywocia". *Pam. Lit.* R. 44 (1953) z. 3/4; toż w odb. Wr. 1954; wyd. nast. rozszerzone w: W pracowni A. Fredry. (W-wa 1956). —

Rec. teatr.: S. Treugutt. *Twórczość* 1953 nr 7; K. Berwińska: Początki trudne i dobre. *Nowa Kultura* 1954 nr 28. [Polemika: W. Natanson: „O sępie złowrogi...". (1954); przedr. w: Szkice teatralne. Kr. (1955); A. W. Kral: O „Dożywociu" — polemika nie z teatrem. (Z okazji występów Teatru Śląskiego w Warszawie). *Teatr* 1954 nr 19]. — W. Natanson: „Dożywocie", czyli o trafności niezrozumianego motta. *Twórczość* 1955 z. 9. — K. Wyka: Gorzkie komedie Fredry. *Życie Lit.* 1955 nr 42. —

Rec. teatr.: B. Roehr: Fredro i jego „Dożywocie". *Program Teatru Kameralnego* (Szczecin) 1955/56 nr 8; F. J. (Jordan). *Kur. Szczeciński* 1956 nr 123; K. Słotwiński: Łatka tragiczny. *Głos Szczeciński* 1956 nr 133. — K. Barnaś: Bez retuszu ... *Życie Lit.* 1956 nr 52/53; W. J. Dobrowolski: Kilka uwag o „Dożywociu". *Program Teatru Młodego Widza* (Kr.) 1956; S. Mrożek: Smutny kraj — „łatkizm" — więcej Brigidy Bardot! *Echo Kr.* 1956 nr 298; W. Gorecki: Wiwat, wiwat „Dożywocie". *Teatr* 1957 nr 7. — A. W. Kral: Na tematy fredrowskie. *Teatr* 1956 nr 4. — S. Dąbrowski: Typy i maski fredrowskie. *Pam. Teatr.* 1958 z. 2. — W. Billip: Wstęp do wyd.: Dożywocie. W-wa 1959 *Bibl. Szk.* —

Rec. teatr.: I. Solińska. *Gaz. Zielonogórska* 1961 nr 71. — S. Zajkowska. *Głos Koszaliński* 1961 nr 254; „Dożywocie" w Koszalinie. *Teatr* 1962 nr 1. — Wyst. Teatr Współczesny, W-wa: W. Filler: Fredro au naturel. *Teatr* 1963 nr 24; J. Maśliński: „Dożywocie" — opera żebracza. *Życie Lit.* 1963 nr 38; T. Syga: Dożywocie. *Stolica* 1963 nr 47; J. Szczawiński: Komedia bez uśmiechu. *Kierunki* 1963 nr 46; B. Wojdowski: Chimera zwierzę teatralne. *Współczesność* 1964 nr 6.

D w i e b l i z n y: Rec. teatr.: (b. c.) (B. Czerwieński). *Dzien. Pol.* (Lw.) 1877 nr 32; X. *Tydzień* 1877 t. 4 nr 23; *Ruch Lit.* 1877 nr 8. — Z. P. (Z. Parvi?). *Kur. Kr.* 1877 nr 29; *Czas* 1877 nr 28, 110. — B. *Kolce* (W-wa) 1877 s. 162; F. H. L. (Lewestam). *Kłosy* 1877 nr 622; E. Lubowski. *Bluszcz* 1877 nr 25; Marek Polnicz (M. Pawlikowski). *Echo Warsz.* 1877 nr 28; S. M. Rz. (Rzętkowski). *Biesiada Lit.* 1877 nr 74; *Tyg. Ilustr.* 1877 nr 62, 63, 75. — *Gaz. Nar.* 1878 nr 16. — X. *Gaz. Kr.* 1882 nr 13. — *Dzien. Łódzki* 1884 nr 58. — (J. Ł.) (J. Łoziński). *Nowy Kur. Pol.* (Kr.) 1893 nr 29. — M. Smolarski: Fredro i Wolter. *Bibl. Warsz.* 1912 t. 2. [Rec. E. Kucharski. *Pam. Lit.* R. 11 (1912) s. 687]. — A. Odnova: Jednoaktówki Fredry i Blizińskiego. *Dziś i Jutro* 1951 nr 30 s. 10. — S. Pigoń: Na bakier z historią. *Tyg. Powsz.* 1951 nr 315; przedr. w: W pracowni A. Fredry. (W-wa 1956).

D y l i ż a n s: J. I. Kraszewski. *Tyg. Ilustr.* 1876 t. 2 nr 35. — Rec. teatr.: S. M. Rz. (Rzętkowski). *Przegl. Teatr.* 1879 nr 185; Orgon (Z. Sarnecki). *Echo Warsz.* 1879 nr 156; *Biesiada Lit.* 1879 nr 185; *Kur. Por.* 1879 nr 194. — J. Lo-

RENTOWICZ: (Wyst. 1915). Wyd. w: Dwadzieścia lat teatru. T. 1. W-wa 1929.

G o d z i e n l i t o ś c i: Rec. teatr.: *Czas* 1877 nr 255. — B. SPAUSTA. *Gaz. Nar.* 1878 nr 10. — B. BARTOSZEWICZ: Widz jest godzien dobrych przedstawień. *Słowo Tyg.* (dod. do *Słowa Ludu*) 1952 nr 29. — Jaszcz (J. A. SZCZEPAŃSKI). *Trybuna Ludu* 1952 nr 225; O. PORYCKI. *Przegl. Powsz.* 1952 nr 11; (Szcz). *Dziś i Jutro* 1952 nr 39. — J. T. DYBOWSKI: W dzień premiery. *Głos Olsztyński* 1956 nr 14; Urok fredrowskiej komedii. *Głos Olsztyński* 1956 nr 35.

G w a ł t u, c o s i ę d z i e j e: Rec. teatr.: X. *Gaz. Kr.* 1832 nr 130. — *Czas* 1865 nr 34. — E. LUBOWSKI. *Bluszcz* 1866 nr 18; *Tyg. Ilustr.* 1866 nr 331. — ZOIL (H. GLIŃSKI?). *Kraj* (Petersb.) 1892 nr 7. — A. PIĄTEK. *Poradnik Teatrów i Chórów Włościańskich* 1908 s. 190-191. — W. GÜNTHER: Ze studiów nad twórczością Fredry. I. Gwałtu, co się dzieje. II. Przyjaciele. *Bibl. Warsz.* 1913 t. 1. — J. LORENTOWICZ. (Wyst. 1915). Wyd. w: Dwadzieścia lat teatru. T. 1. W-wa 1929. — T. BOY-ŻELEŃSKI: (Wyst. W-wa 1923). *Kur. Por.* 1923 nr 302; przedr. w: Flirt z Melpomeną. Wieczór 4. W-wa (1924) s. 234-240; przedr. w: Pisma. T. 5. W-wa 1956. — E. KUCHARSKI: Komedia polityczna sprzed wieku. *Ruch Lit.* 1926 nr 10. —

Rec. teatr.: (Der) (M. DEREŻYŃSKI): Fredro w Teatrze Ziemi Pomorskiej. *Robotnik Pomorski* 1946 nr 278; J. MAŚLIŃSKI: Lizystrata na opak (I improwizacja w Beńkowej Wiszni). *Arkona* 1946 nr 13/14; M. K. *Głos Demokratyczny* 1946 nr 30. — S. PIGOŃ: Na bakier z historią. *Tyg. Powsz.* 1951 nr 314; przedr. w: W pracowni A. Fredry. (W-wa 1956). — S. SAWICKI: Fredro inny niż zwykle. *Kamena* 1957 nr 4. —

H. CEPNIK: Wstęp do wyd.: Intryga naprędce. Kr. 1917. — E. KUCHARSKI: Źródła i podniety niektórych pomysłów i wątków fredrowskich. I. Komedia Desforges'a „Le Sourd ou l'Auberge pleine" i jej reminiscencje w niektórych komediach Fredry. *Pam. Lit.* R. 17/18 (1920). — A. WRÓBLEWSKI: Reflektorem po scenach. *Przegl. Kult.* 1962 nr 36, 42.

J e s t e m z a b ó j c ą: Rec. teatr.: *Czas* 1877 nr 267. — B. SPAUSTA. *Gaz. Nar.* (Lw.) 1878 nr 10. — K. KASZEWSKI. *Tyg. Powsz.* 1878 nr 12; E. LUBOWSKI. *Bluszcz* 1878 nr 13; (W. NOSKOWSKI). *Tyg. Ilustr.* 1878 nr 119, 157; A. PÓŁKOZIC (A. NIEWIAROWSKI). *Echo Warsz.* 1878 nr 66; X. *Gaz. Pol.* 1878 nr 66; *Bibl. Warsz.* 1879 t. 4.

K o n c e r t: Rec. teatr.: O. *Gaz. Lw.* 1885 nr 259. — (Der) (M. DEREŻYŃSKI): Fredro w Teatrze Ziemi Pomorskiej. *Robotnik Pomorski* 1946 nr 278; J. MAŚLIŃSKI: Lizystrata na opak (I improwizacja w Beńkowej Wiszni). *Arkona* 1946 nr 13/14.

L i s t: -w-. *Rozmaitości* 1825 nr 36. — XX. (W. ZALESKI). Tamże 1825 nr 45. — Rec. teatr.: *Czas* 1866 nr 93. — *Gaz. Nar.* 1871 nr 305. — Ad. Br. *Kur. Codz.* 1890 nr 298; S. KRZEMIŃSKI. *Bluszcz* 1890 nr 46; Z. PIETKIEWICZ. *Prawda* 1890 nr 44. — A. BRÜCKNER: O Fredrze. *Przegl. Warsz.* 1923 t. 2 nr 20; przedr. w: Legendy i fakty. Szkice z dziejów literatury. Łódź 1931; przedr. W. Weintraub: Szkice z historii literatury polskiej. Londyn 1947. — E. M.: Wstęp do wyd.: List. Kat. 1947.

L i t a e t C o m p a g n i e: Rec. teatr.: *Czas* 1878 nr 244.

M ą ż i ż o n a: Rec. teatr.: *Kur. Warsz.* 1823 nr 148. — *Rozmaitości* (Lw.) 1824 nr 40. — Tamże 1825 nr 43. — (K. WITTE). *Pam. Sceny Warsz. na r. 1839* 1840 s. 137. — A. AMBROŻKIEWICZ (J. KORZENIOWSKI): Sceny w różnych miejscach. *Bibl. Warsz.* 1844 t. 1. — *Tyg. Ilustr.* 1859 nr 14. — *Czas* 1861 nr 278. — *Czas* 1866 nr 105. — *Czas* 1868 nr 241. — *Gaz. Nar.* (Lw.) 1876 nr 221. — S. K. *Prawda* 1886 nr 8; S. KRZEMIŃSKI. *Bluszcz* 1886 nr 8. — W. BOGUSŁAWSKI. *Gaz. Pol.* 1889 nr 147. — *Świat* 1894 nr 23. — IKS YPSYLON. *Tyg. Nar.* 1899 nr 5. —

E. KUCHARSKI: Źródła i podniety niektórych pomysłów i wątków fredrowskich. IV. Mąż i żona. *Pam. Lit.* R. 19 (1921) s. 83-95. — Z. REUTT-WITKOWSKA: Dookoła źródła „Męża i żony" Fredry. Tamże s. 127 i n. — A. BRÜCKNER: O Fredrze. *Przegl. Warsz.* 1923 t. 2 nr 20; przedr. w: Legendy i fakty. Szkice z dziejów literatury. Łódź 1931; przedr. W. Weintraub: Szkice z historii literatury polskiej. Londyn 1947. — T. BOY-ŻELEŃSKI: Kamienna osoba. *Wiad. Lit.* 1933 nr 46; przedr. w książce: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast. [Polemika: E. KUCHARSKI: Kamienna osoba a kamyczkowa argumentacja. *Wiad. Lit.* 1933 nr 50; T. BOY-ŻELEŃSKI: Ochłap czy Telimena. Tamże 1933 nr 51; przedr. w: Obrachunki fredrowskie, jw.]. — T. BOY-ŻELEŃSKI: Nie fałszujcie nam Fredry! *Wiad. Lit.* 1933 nr 48; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934

i wyd. nast. — M. R. FRENKEL: „Mąż i żona" a „Nora". (List do red. Wiad. Lit. w łączności z artykułem Boya-Żeleńskiego). *Wiad. Lit.* 1933 nr 51. — T. BOY-ŻELEŃSKI: Mąż, żona i profesor jako przyjaciel domu. *Kur. Por.* 1939 nr 33; przedr. w: Pisma. T. 5. (W-wa 1956). —

Rec. teatr.: Z. A-wicz. *Jedność Nar.* 1945 nr 73. — S. W. BALICKI: Odwiedziny teatralne. *Odrodzenie* 1946 nr 43; J. BRZOZA. *Trybuna Rob.* 1946 nr 270; Z. HIEROWSKI: Świetny start teatru katowickiego. *Odra* 1946 nr 35; W. NATANSON: Zwycięstwo poety. *Tyg. Powsz.* 1946 nr 43; Z. SKOWROŃSKI: Górny Śląsk. *Teatr* 1946 nr 5; R. STACHNIK: Fredro w nowej szacie. *Echo Południa* 1946 nr 228. — (W.). *Robotnik Kujawski* 1946 nr 120. — Dwa razy Fredro. *Dziś i Jutro* 1946 nr 41. — S. W. BALICKI. *Dzien. Lit.* 1947 nr 29; A. BODNICKI. *Echo Kr.* 1947 nr 252; T. KUDLIŃSKI: Z teatrów krakowskich. *Tyg. Powsz.* 1947 nr 38; L. H. MORSTIN. *Dzien. Pol.* 1947 nr 246; H. PIECZARKOWSKA: Szekspir i Fredro w teatrach krakowskich. *Rzeczpospolita* 1947 nr 291; w. z. (W. ZECHENTER). *Świetlica* (Kr.) 1947 nr 10; Z. L.: Spór Kucharski contra Boy — przypomniany. *Listy z Teatru* 1947 nr 15. — Z. LEŚNODORSKI: „Mąż i żona" jako dalszy ciąg „Ślubów panieńskich". *Listy z Teatru* 1947 nr 15. — E. MISIOŁEK. *Dzien. Bałtycki* 1947 nr 65; A. ODNOWA: O „mężu i żonie", Brezie i aktualności Fredry. *Rejsy* 1947 nr 10. —

S. ZIEMBICKI: Mąż i żona. *Scena i Widownia Warsz.* 1947 nr 10. — J. DOBRACZYŃSKI. *Stolica* 1948 nr 7; W. KORECKI: Fredro, nieśmiertelny ironista. *Scena i Widownia Warsz.* 1948 nr 1; A. GRODZICKI. *Kur. Codz.* 1948 nr 24; A. JAKUBISZYN. *Polska Zbrojna* 1948 nr 27; J. KAWECKI: Z teatrów. *Słowo Powsz.* 1948 nr 45; I. KRZYWICKA: Małżeństwa prababci. *Robotnik* 1948 nr 31; W-ITT (W. LACHNITT). *Ilustr. Kur. Pol.* 1948 nr 66; Z. MARKIEWICZ-KARCZEWSKA. *Rzeczpospolita* 1948 nr 25; t. s. (T. SYGA). Nareszcie Fredro. *Gaz. Lud.* 1948 nr 25; t. s. (T. SYGA): Fredro, jakiego znamy z naszych scen. *Gaz. Lud.* 1948 nr 45; T. B. SYGA. *Scena i Widownia Warsz.* 1948 nr 3. — H. WIELOWIEYSKA: Szkoła zazdrości. *Scena i Widownia Warsz.* 1948 nr 2. — B. WÓJCICKI. *Życie W-wy* 1948 nr 25. — S. ZIEMBICKI. *Radio i Świat* 1948 nr 22. — Kość niezgody. Mąż i żona A. Fredry w teatrze „Miniatury". *Express Wiecz.* 1948 nr 26. —

W. KARCZEWSKA: „Mąż i żona" Fredry w świetle krytyki literackiej. Zebrała i do druku podała ... *Program Państw. Teatru Pol.* (Poz.) sezon 1948/49; W. LACHNITT: Z Teatru Polskiego. *Szczecin* 1948 nr 11; F. MIEDZIŃSKI: Kosztowny a niezbyt wartościowy klejnocik w Teatrze Polskim. *Gaz. Poz.* 1949 nr 96; K. NOWOWIEJSKI: Życie teatralne Poznania. *Słowo Powsz.* 1949 nr 110; A. ROGALSKI. *Kur. Codz.* 1949 nr 101; T. SARNECKI: Małżeństwo niedoskonałe. *Dzien. Lud.* 1949 nr 310; S. STRUGAREK: Fredro na nowo. *Express Poz.* 1949 nr 805; H. S. (ŚMIGIELSKI). *Ilustr. Kur. Pol.* 1949 nr 96; W. G.: Z powodu „Męża i żony" na scenie poznańskiej. *Ilustr. Kur. Pol.* 1949 nr 126; *Głos Wielkopol.* 1949 nr 97; *Kur. Wielkopol.* 1949 nr 314. —

J. ARTEMSKI: Nieudane nowatorstwo. *Dziś i Jutro* 1949 nr 47; K. BEYLIN: Świat plotki i wiecznego próżniactwa. *Express Wiecz.* 1949 nr 323; A. GRODZICKI. *Kur. Codz.* 1949 nr 312; S. DĄBROWSKI: „Mąż i żona" na scenach polskich. *Program Państw. Teatru Pol.* (W-wa) sezon 1949/50; B. KORZENIEWSKI: Komedia omyłek krytycznych. Tamże; B. KORZENIEWSKI: Poeta ciągle żywy. *Teatr* 1949 nr 11 s. 11-14. [Polemika: J. M. S.: Przegląd prasy. O Fredrze krytyku. *Tyg. Powsz.* 1950 nr 10]; I. KRZYWICKA: Kwartet miłosny. *Rzeczpospolita* 1949 nr 313; S. LEWIŃSKI. *Dzien. Lud.* 1949 nr 57; S. P. O. *Moda i Życie Praktyczne* 1949 nr 34; J. A. SZCZEPAŃSKI: Jeszcze jeden Fredro dzisiaj. (Fragmenty większej całości). *Teatr* 1949 nr 11 s. 15-20; Jaszcz. (J. A. SZCZEPAŃSKI: Hrabiowie się bawią i nudzą. *Trybuna Ludu* 1949 nr 315; B. WÓJCICKI. *Życie W-wy* 1949 nr 316; J. WYSZOMIRSKI: Rozkosz czy zgnilizna? *Express Wiecz.* 1949 nr 332; Sztuka dobrego teatru. *Dzien Lit.* 1949 nr 48; R. MATUSZEWSKI: Fredro w Teatrze Kameralnym. *Kuźnica* 1950 nr 3. [Polemika: J. M. S.: O Fredrze krytyku. *Tyg. Powsz.* 1950 nr 10]. — J. FELCZER: Spotkania z Fredrą. *Przegl. Kult.* 1953 nr 34; JAG. *Dziś i Jutro* 1953 nr 31. —

S. W. BALICKI: Z Fredrą i Żeromskim w Paryżu. *Przegl. Kult.* 1954 nr 30-31; L. BARANOWSKI: Wstydzą się, że nie mają Fredry. *Teatr* 1954 nr 17; J. KRECZMAR. Tamże nr 17-18; B. KORZENIEWSKI: Wyłamana bariera. *Przegl. Kult.* 1954 nr 32; J. KOTT: Na marginesie „Męża i żony". Tamże nr 35; przedr. w: Jak wam się podoba. Spotkanie pierwsze. (W-wa 1955); Co uzyskaliśmy w Paryżu. *Teatr* 1954 nr 18; Prasa radziecka o występach teatru polskiego. Tamże nr 25. —

Z. P. *Program Teatru Ziemi Pomorskiej* (Bydgoszcz) 1956 nr 9; E. BARWICZ. *Gaz. Kujawska* 1956 nr 171; E. BARWICZ. *Gaz.*

Tor. 1956 nr 171. — L. Budrecki: Komedia i farsa. *Kronika* (Łódź) 1956 nr 9; M. Jagoszewski. *Łódzki Express Ilustr.* 1956 nr 84; M. Jagoszewski. *Panorama* (dod. do: *Łódzki Express Ilustr.*) 1956 nr 21 (15). — J. Panasewicz. *Głos Rob.* 1956 nr 125. — J. Janowski: „Mąż i żona" egzaminem dyplomowym studentów PWSA. *Echo Kr.* 1956 nr 25. — Z. Nowakowski: Trefne czy koszerne? *Dzien. Pol. i Dzien. Żołnierza* (Londyn) 1956 nr 303. — A. Wróblewski: Reflektorem po scenach. *Przegl. Kult.* 1962 nr 36, 38.

Wyst. za granicą: G. Kaltofen: „Mann und Frau", Komödie von Alexander Fredro in Volkstheater Rostock. *Theater der Zeit* 1956 z. 1; H. Rozpędowski: Notatki z Rostocku. *Ziemia i Morze* (Szczecin) 1956 nr 2. — Fredro i Zapolska na czeskich scenach. *Odra* 1960 nr 7.

Nikt mnie nie zna: Rec. teatr.: *Orędownik Nauk.* 1841 nr 12. — *Czas* 1866 nr 54. — *Gaz. Nar.* 1871 nr 192. — *Czas* 1872 nr 32. — *Czas* 1877 nr 288. — *Dzien. Łódzki* 1884 nr 42. — K. T. *Nowy Kur. Pol.* (Kr.) 1893 nr 22; Tamże nr 23. — T. Boy-Żeleński. (Wyst. W-wa 1930). *Kur. Por.* 1930 nr 361; przedr. w: Flirt z Melpomeną. Wieczór 10. W-wa 1932 s. 166-170; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast. — H. P. (Platta): Słowacki i Fredro w Teatrze Domu Żołnierza. *Sztandar Ludu* 1946 nr 269. — (I). *Gaz. Lubelska* 1946 nr 278. — t. t. *Słowo Pol.* 1948 nr 176. — A. Świderska. *Dziś i Jutro* 1951 nr 33. — S. Pigoń: Na bakier z historią. *Tyg. Powsz.* 1951 nr 315; przedr. w: W pracowni A. Fredry. (W-wa 1956) s. 129-131.

Za granicą: J. Neruda. *Obrazy života* 1858 z. 1 s. 38-39. — Die Tschechische Bühne. *Bohemia* 1859 nr 4. — J. Máchal: Slovanské literatury. T. 3. Praga 1929 s. 61. — A. Šenoa: Kazališna izvješća. T. 1. Zagrzeb 1934 s. 199.

Nocleg w Apeninach: Rec. teatr.: *Gaz. Nar.* 1876 nr 197. — A. Münchheimer: A. Fredro jako librecista. *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1897 nr 43. — W. Günther: Przyczynki do studiów nad A. Fredrą. 1. Nocleg w Apeninach. 2. Cudzoziemczyzna. *Przegl. Pol.* 1909/10 t. 173. — A. Papierzowa: Libretta oper polskich z lat 1800-1830. W-wa 1959.

Nowy Don Kiszot: Rec. teatr.: X. *Kur. Warsz.* 1827 nr 62. — (S. Goszczyński): Nowa epoka poezji polskiej. *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* 1835 t. 2 s. 8-12; przedr. w: Dzieła zbiorowe. T. 3. Lw. 1911 s. 227-230. —

Rec. teatr.: *Czas* 1865 nr 74. — i. g. *Gaz. Pol.* 1890 nr 139; A. Br.: Stara krotochwila. *Kur. Codz.* 1890 nr 169, 171; S. K. (Krzemiński). *Bluszcz* 1890 nr 27. — S. Śliwowski. *Dzien. dla Wszystkich* 1890 nr 140. — *Przegl. Tyg.* 1890 nr 27. — (XZ). *Gaz. Lw.* 1891 nr 189; Z... *Dzien. Pol.* 1891 nr 230-231. — A. Cybulski: W sprawie kompozycji Moniuszki do Nowego Don Kichota. *Tyg. Ilustr.* 1896 nr 6. — Moniuszko i Fredro. Tamże nr 19. — A. Münchheimer: A. Fredro jako librecista. *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1897 nr 43. — M. Smolarski: Fredro i Wolter. *Bibl. Warsz.* 1912 t. 2. [Rec.: E. Kucharski. *Pam. Lit.* R. 11 (1912) s. 687]. — E. Kucharski: Źródła i podniety niektórych pomysłów i wątków fredrowskich. I. Komedia Desforges'a „Le Sourd ou l'Auberge pleine" i jej reminiscencje w niektórych komediach Fredry. V. Nowy Don Kiszot. Cudzoziemczyzna. *Pam. Lit.* R. 17/18 (1920) s. 43-44; R. 19 (1921) s. 95-100. — J. Lorentowicz. (Wyst. 1923). Wyd. w: Dwadzieścia lat teatru. T. 1. W-wa 1929. —

Z. Bednorz: Podstarzały Don Kichot w Opolu. *Odra* 1949 nr 6; S. Gogut: Jestem zadowolony! *Nowiny Opolskie* 1949 nr 9; W. Lubecki: Piękny jest Teatr Ziemi Opolskiej. Tamże nr 7; J. Ligęza: Na marginesie „Nowego Don Kiszota" w Opolu. *Odra* 1949 nr 7; B. Surówka. *Dzien. Zach.* 1949 nr 26; H. Vogler: Nowy Teatr na starej ziemi. *Trybuna Rob.* 1949 nr 34; Teatr. *Przekrój* 1949 nr 216. — Z. Greń. *Życie Lit.* 1957 nr 37. — H. P.: Fredro i J. A. Kisielewski w teatrze ludowym. *Stolica* 1962 nr 2; Ki: Fredrowska melofarsa. *Teatr* 1962 nr 1.

Odludki i poeta: „y". *Rozmaitości* (Lw.) 1825 nr 13. — Tamże nr 30. — Kisieliński: List do A. Fredry z 1826. Ogł. H. Biegeleisen w „uwagach wydawcy" w wyd.: Dzieła. T. 2. Lw. 1897 s. 193. —

Rec. teatr.: W... z Oleska (W. Zaleski). *Rozmaitości* (Lw.) 1827 nr 5. [Polemika: W. C. (W. Chłędowski). Tamże nr 9]. — *Gaz. Pol.* 1829 nr 11. — *Rozmaitości* (Lw.) 1832 nr 45. — *Dzien. Mód Paryskich* 1843 nr 1. — *Dzien. Dom.* (Poz.) 1844 nr 12 s. 95-96. — *Tyg. Lw.* 1850 nr 20. — *Czas* 1860 nr 120. — *Gaz. Nar.* 1863 nr 33. — *Czas* 1865 nr 235. — Al. (A. Niewiarowski). *Dzien. Warsz.* 1866 nr 198. — *Czas* 1868 nr 3, 235. — *Gaz.*

Nar. 1878 nr 79. — ORGON (Z. SARNECKI). *Echo Warsz.* 1879 nr 260. — *Dzien. Pol.* 1881 nr 31. — *Dzien. Łódzki* 1884 nr 42. — i. k. (I. KUNCEWICZ). *Dzien. Pol.* 1898 nr 237. — M. SMOLARSKI: Fredro i Wolter. *Bibl. Warsz.* 1912 t. 2. [Rec. E. KUCHARSKI. *Pam. Lit.* R. 11 (1912) s. 687]. — E. KUCHARSKI: Źródła i podniety niektórych pomysłów i wątków fredrowskich. I. Komedia Desforges'a „Le Sourd ou l'Auberge pleine" i jej reminiscencje w niektórych komediach Fredry. *Pam. Lit.* R. 17/18 (1920) s. 44. — W. FOLKIERSKI: Fredro a Francja. *Rozpr. PAU Wydz. Filol.* t. 62 (1925) i odb. — T. BOY-ŻELEŃSKI: „Odludki i poeta" Fredry w „Warsztacie Teatralnym". *Kur. Por.* 1939 nr 142; przedr. w: Pisma. T. 5. (W-wa 1956). — (zkn): Miniatury fredrowskie. *Dzien. Pol. i Dzien. Żołnierza* (Londyn) 1956 nr 169. — (On) (J. OSTROWSKI): Polskie życie kulturalne. *Orzeł Biały* 1956 nr 29. — J. LIPIŃSKI: „Odludki i poeta" w oczach współczesnych. *Przegl. Hum.* 1959 nr 2.

Ostatnia wola: Rec. teatr.: *Czas* 1878 nr 219. — *Tyg. Ilustr.* 1878 nr 157. — S. K. (KRZEMIŃSKI). *Bluszcz* 1882 nr 32. — O. BUDZAN. *Nowiny Tygodnia* (dod. do: *Nowiny Rzeszowskie*) 1952 nr 18. — S. PIGOŃ: Proces o „Ostatnią wolę". W: W pracowni A. Fredry. (W-wa 1956) s. 137-146.

Ożenić się nie mogę: Rec. teatr.: J. T. (J. TRETIAK?). *Tydzień* 1877 t. 6 nr 12. — *Czas* 1877 nr 279. — K. KASZEWSKI. *Kłosy* 1881 nr 856; S. KRZEMIŃSKI. *Bluszcz* 1881 nr 48; *Nowiny* 1881 nr 320; *Wiek* 1881 nr 260. — *Dzien. Łódzki* 1884 nr 88. — *Przegląd* (Lw.) 1908 t. 2 nr 200. — J. G. GAWLIK: „Fredreum", czyli dobrze i źle o teatrze przemyskim. *Tyg. Powsz.* 1952 nr 45. — Jaszcz (J. A. SZCZEPAŃSKI): Udana inicjatywa, czyli Fredro nieznany. *Trybuna Ludu* 1952 nr 152; O. PORYCKI. *Przegl. Powsz.* 1952 nr 9.

Pan Benet: Rec. teatr.: *Czas* 1878 nr 244. — *Tyg. Ilustr.* 1878 nr 157. — (Wł.) (W. ZAWADZKI). *Dzien. Pol.* (Lw.) 1879 nr 53. — M. G. (GAWALEWICZ). *Kłosy* 1880 nr 788; S. K. (KRZEMIŃSKI). *Bluszcz* 1880 nr 32; ORGON (Z. SARNECKI). *Echo Warsz.* 1880 nr 171; B. ZAWADZKI. *Tyg. Powsz.* 1880 nr 34; *Przegl. Tyg.* 1880 nr 34; *Wiek* 1880 nr 171, 172. — *Dzien. Łódzki* 1884 nr 42. — *Dzien. Pol.* 1893 nr 282. — *Gaz. Nar.* 1897 nr 29. — S. PIASECKI: Słowacki, Fredro i współcześni. *Prosto z mostu* 1937 nr 53; T. BOY-ŻELEŃSKI: Wesołe czy smutne? *Kur. Por.* 1937 nr 316; przedr. w: Murzyn zrobił. W-wa 1939; przedr. w: Pisma. T. 5. (W-wa 1956). — S. HEBANOWSKI: Fredro — Rittner — Czechow. Ostatnia premiera sezonu. *Program Państw. Teatru Pol.* (Poz.) sezon 1947/48; W. BĄK: Trzy jednoaktówki w Teatrze Polskim. *Głos Wielkopol.* 1948 nr 240. — (zkn): Miniatury fredrowskie. *Dzien. Pol. i Dzien. Żołnierza* (Londyn) 1956 nr 169; (On) (J. OSTROWSKI): Polskie życie kulturalne. *Orzeł Biały* 1956 nr 29.

Pan Geldhab: Rec. teatr.: *Kur. Warsz.* 1821 nr 240; fragm pt. Tajemniczy autor. Przedr. J. Tuwim: Cicer cum caule, czyli groch z kapustą. *Problemy* 1952 nr 5. — T. (LE BRUN). *Gaz. Warsz.* 1822, 1 stycznia. — XX (W. ZALESKI): Duma spanoszonego. *Rozmaitości* (Lw.) 1825 nr 17. — *Dzien. Dom.* (Poz.) 1844 nr 12 s. 95-96. — *Czas* 1860 nr 62. — F. H. L. (LEWESTAM). *Kłosy* 1865 nr 14; AL. (A. NIEWIAROWSKI). *Dzien. Warsz.* 1865 nr 217; *Rodzina* 1865 nr 16. — *Czas* 1866 nr 34. — *Dzien. Warsz.* 1866 nr 188. — *Dod. do Dzien. Lw.* 1868 nr 103. — (JUNIUS). *Gaz. Nar.* 1872 nr 99; B. ZAWADZKI. *Świt* (Lw.) 1872 nr 11. — *Czas* 1872 nr 289. — *Czas* 1873 nr 166. — S. P. (S. SCHNÜR-PEPŁOWSKI). *Dzien. Pol.* 1887 nr 259. — AL. R. (RAJCHMAN): Egzemplarz „Geldhaba". *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1894 nr 539. — B. BIERNACKI: Warszawa w komediach A. hr. Fredry (ojca). *Niwa* 1897 nr 44. — B. KIELSKI: Wstęp do wyd.: Pan Geldhab. Brody 1906 *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy* t. 39. —

Rec. teatr.: K. R. (RAKOWSKI). *Czas* 1908 nr 123; Tamże nr 232; *Głos Narodu* 1908 nr 246. — *Dzien. Poz.* 1909 nr 31. — *Nowa Reforma* 1909 nr 467. — *Przegląd* (Lw.) 1909 t. 2 nr 221; *Sfinks* 1909 t. 8 s. 172. — J. LORENTOWICZ. (Wyst. 1918). Wyd. w: Dwadzieścia lat teatru. T. 1. W-wa 1929. —

S. JEŻOWSKI: A. Fredro, Pan Geldhab. Tarnów 1919 *Bibl. Kryt. Arcydzieł Lit. Pol.* — E. KUCHARSKI: Źródła i podniety niektórych pomysłów i wątków fredrowskich. II. Pan Geldhab. *Pam. Lit.* R. 17/18 (1920) s. 47 i n. — E. KUCHARSKI: O narodowość Geldhaba. *Rzeczpospolita* 1921 nr 189. — A. BRÜCKNER: O Fredrze. *Przegl. Warsz.* 1923 t. 2 nr 20; przedr. w: Legendy i fakty. Szkice z dziejów literatury. Łódź 1931; przedr. W. Weintraub: Szkice z historii literatury polskiej. Londyn 1947. — W. GRUDZIŃSKA: Pan Geldhab A. hr. Fredry. W-wa 1927. *Charakterystyki Lit.* nr 55; toż W-wa 1928. — T. BOY-ŻELEŃSKI: (Wyst. W-wa

1930). *Kur. Por.* 1930 nr 361; przedr. w: Flirt z Melpomeną. Wieczór 10. W-wa 1932 s. 166-170; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast. —

Rec. teatr.: as. *Wiad. Lit.* 1936 nr 9; B. KORZENIEWSKI. *Pion* 1936 nr 10; S. PIASECKI: Teatr Ateneum. *Prosto z mostu* 1936 nr 8; T. BOY-ŻELEŃSKI. *Kur. Por.* 1936 nr 47; przedr. w: Krótkie spięcia. W-wa 1938 s. 109-115; przedr. w: Pisma. T. 5. (W-wa 1956); J. KUROCZYCKI: Inscenizacja wielkiego repertuaru w teatrach warszawskich w ubiegłym sezonie teatralnym. *Przegl. Współcz.* 1937 t. 61 nr 4. —

L. DUTKIEWICZ. *Bielska Trybuna Rob.* 1949 nr 350. — A. GRZYMAŁA-SIEDLECKI: Prehistoria Geldhaba. *Ilustr. Kur. Pol.* 1949 nr 133. — J. PIECHOCKI: „Pan Geldhab". Komedia A. Fredry. Gościnny występ Kazimierza Szuberta. *Ziemia Pomorska* 1949 nr 127; (Der.) *Gaz. Pomorska* 1949 nr 128. — H. PIECZARKOWSKA. *Rzeczpospolita* 1949 nr 57; W. ZECHENTER: „Pan Geldhab" — (wciąż) aktualny. *Echo Kr.* 1949 nr 14. — J. POMIANOWSKI. *Nowa Kultura* 1951 nr 19. — K. WYKA: O „Panu Geldhabie". *Pam. Lit.* R. 42 (1951) z. 3/4 i odb. — SPEKTATOR (J. BOROWSKI): Teatr, ale jaki? *Ziemia i Morze* 1956 nr 26; J. ŻELEZIK: Panna na koszu. *Głos Tyg.* (dod. do *Głosu Koszalińskiego*) 1956 nr 42. — S. DĄBROWSKI: Typy i maski fredrowskie. *Pam. Teatr.* 1958 z. 2.

W y s t. z a g r a n i c ą: J. NERUDA: Divadelní správy. *Národní listy* 1867, 15 czerwca.

P a n J o w i a l s k i: Rec. teatr.: *Kur. Warsz.* 1845 nr 125. — *Czas* 1853 nr 27. — *Czas* 1862 nr 107. — *Dzien. Powsz.* (W-wa) 1864 nr 35. — ab. (A. NIEWIAROWSKI). *Dzien. Warsz.* 1865 nr 31. — *Czas* 1866 nr 283. — *Dzien. Poz.* 1866 nr 146. — *Gaz. Nar.* (Lw.) 1867 nr 17, 81. — *Dzien. Lw.* 1868 nr 239; *Gaz. Nar.* 1868 nr 240. — *Czas* 1869 nr 283. — *Czas* 1871 nr 256, 260. — *Czas* 1872 nr 271. — *Gaz. Nar.* 1872 nr 230, 232. — J. KLISZEWSKI. *Afisz Teatr.* 1873 nr 25; *Czas* 1873 nr 70. — *Czas* 1874 nr 50. — *Gaz. Nar.* 1876 nr 174. — *Czas* 1877 nr 104. — Z. SARNECKI. *Kur. Pol.* (Kr.) 1892 nr 317. — *Dzien. Pol.* 1892 nr 64, 235. — (jk.) (J. KASPROWICZ). *Dod. do Kur. Lw.* 1896 nr 173. — *Biesiada Lit.* 1896 nr 2, 3. — B. KIELSKI: Wstęp do wyd.: Pan Jowialski. Brody 1907 *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy* t. 55. —

Rec. teatr.: *Przegląd* (Lw.) 1909 nr 134, 142, 147, 148; *Wiek Nowy* 1909 nr 2384, 2393. — M. SMOLARSKI: Fredro i Wolter. *Bibl. Warsz.* 1912 t. 2. [Rec. E. KUCHARSKI. *Pam. Lit.* R. 11 (1912) s. 687]. — I. CHRZANOWSKI: Jowialski — symbol. *Głos Narodu* 1917 nr 83. — T. SINKO: Dokoła Jowialskiego. *Czas* 1918 nr 70. —

E. KUCHARSKI: Źródła i podniety niektórych pomysłów i wątków fredrowskich. I. Komedia Desforges'a „Le Sourd ou l'Auberge pleine" i jej reminescencje w niektórych komediach Fredry. *Pam. Lit.* R. 17/18 (1920) s. 44-47. — E. KUCHARSKI: Wstęp do wyd.: Pan Jowialski. Kr. (1921) *BN* I, 36. — A. GRZYMAŁA-SIEDLECKI: Jowialski w sądach historycznoliterackich. *Kur. Warsz.* 1928 nr 300. —

Rec. teatr.: J. LORENTOWICZ: (Wyst. 1928). Wyd. w: Dwadzieścia lat teatru. T. 1. W-wa 1929. — H. ROMER: O szambelanowej. *Kur. Wil.* 1928 nr 285. [Polemika: W. PIOTROWICZ: Nauka a pokora ducha. O interpretację „Pana Jowialskiego". *Słowo* 1928 nr 289]. — T. BOY-ŻELEŃSKI: Proces pana Jowialskiego. *Kur. Por.* 1928 nr 304-306; przedr. w: Ludzie żywi. W-wa 1929 s. 139-155; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast. — J. PAŃSKI: Prawdziwe oblicze „Pana Jowialskiego". *Wiad. Lit.* 1929 nr 10. — M. RIFASZ: Pan Jowialski A. Fredry. W-wa (1929) *Charakterystyki Lit.* 66. —

Rec. teatr.: *Dzien. Wil.* 1930 nr 225; *Kur. Wil.* 1930 nr 220, 223; *Słowo* 1930 nr 222. — W. N. (NOSKOWSKI): Na marginesie „Jowialskiego". *Kur. Poz.* 1930 nr 404. — J. STEMPOWSKI: Pan Jowialski i jego spadkobiercy. Rzecz o perspektywach śmiechu szlacheckiego. Szkic literacki. W-wa 1931. [Rec.: M. RETTINGER: Nowy Pan Jowialski. *Przegl. Współcz.* 1931 t. 37 nr 110 s. 447-451; J. WASOWSKI. *Wiad. Lit.* 1931 nr 15]. —

Rec. teatr.: *Świat* 1933 nr 16. — R. WITKOWSKI: Sto lat „Pana Jowialskiego". *Dzien. Poz.* 1933 nr 4. — T. BOY-ŻELEŃSKI: (Wyst. W-wa 1933). *Ilustr. Kur. Codz.* 1933 nr 114; przedr. w: Reflektorem w serce. W-wa 1934; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast. — T. BOY-ŻELEŃSKI: Staropolski obyczaj. *Wiad. Lit.* 1934 nr 6; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast.; przedr. *Program Państw. Teatru Pol.* (Bielsko) sezon 1948/49; przedr. w: Mędrca okiem. (W-wa) 1948. — Z. ERLACHER DE KHAY: „Pan Jowialski" jako komedia antyromantyczna. *Pam. Lit.* R. 32 (1935)

z. 3/4 s. 302-318 i odb. — J. Stępowski: „Pan Jowialski". *Teatr* 1937 nr 7. —

Rec. teatr.: Akar: Na premierę „Pan Jowialski" i na otwarcie Teatru Polskiego w Cieszynie i Bielsku. *Gaz. Rob.* 1945 nr 227. — A. P.: Pan Jowialski. *Kuźnica* 1945 nr 16 s. 7; W. Bąk. *Głos Wielkopol.* 1945 nr 298; E. Csató. *Kur. Popularny* 1945 nr 22; H. Eile. *Robotnik* 1945 nr 309; K. Gogolewska. *Pobudka* 1945 nr 11; m. or.: Polemika reżyserska o „Pana Jowialskiego". *Dzien. Łódzki* 1945 nr 136; (om): Jeszcze raz o „Panu Jowialskim". Tamże nr 146; H. Paszko: Maski, czyli o publiczności jednego teatru. Tamże nr 158; M. Piechal: Synteza szlachetczyzny. Tamże nr 134; S. Pollak. *Głos Rob.* 1945 nr 147; J. M. Szancer: Jubileusz Baby w „Panu Jowialskim" na scenie Teatru Powszechnego w Łodzi. *Przekrój* 1945 nr 34; L. Świeżawski. *Głos Rob.* 1945 nr 169. — T. Estreicher: (Odpowiedzi Redakcji). *Język Pol.* 1945 nr 2. —

M. Bechczyc-Rudnicka: Lublin (Teatr na pierwszym powojennym Festiwalu Sztuki). *Teatr* 1946 nr 5; M. Bechczyc-Rudnicka: Mądrość ludowa w „Panu Jowialskim". *Listy z Teatru* 1946 nr 7; S. Pki (Papierkowski): Cenny podarek dla Festiwalu: „Pan Jowialski" w Teatrze Miejskim. *Gaz. Lubelska* 1946 nr 277; H. Platta: Nowy sezon w Teatrze Miejskim. *Sztandar Ludu* 1946 nr 275. —

Z. Hierowski: Drugi sukces Fredry. *Odra* 1946 nr 43 s. 7; J. Kawecki. *Dziś i Jutro* 1946 nr 44; Mgr M. K. (M. Kofta): Pan Jowialski w szerokich ramach. *Trybuna Dolnośląska* 1946 nr 183; T. Kowzan: „Pan Jowialski" A. Fredry na otwarcie sezonu teatralnego we Wrocławiu. *Pionier* 1946 nr 240; W. K. (T. Kowzan): Na marginesie „Pana Jowialskiego". Tamże nr 265; M. Markowski. *Tyg. Powsz.* 1946 nr 50; (St) (T. Słowik): Sezon teatralny we Wrocławiu. *Dzien. Zach.* 1946 nr 264; A. M. Sw. (Swinarski): Fredro na Śląsku. *Listy z Teatru* 1946 nr 8; Sylf. *Trybuna Rob.* 1946 nr 320; bw. (B. Winnicki). *Naprzód Dolnośląski* 1946 nr 184; S. Woyna-Gwiaździński: Stare dworki. (Teatr a życie). *Kur. Popularny* 1946 nr 317; Zast. *Gaz. Rob.* 1946 nr 320. —

K. Grzybowska: Katowice. *Teatr* 1947 nr 1/2; B. Surówka. *Dzien. Zach.* 1947 nr 58, 78. — A. Junosza: Teatr kameralny TUR-u. *Echo Kr.* 1947 nr 92; T. Kudliński: Z teatrów krakowskich i śląskich. *Tyg. Powsz.* 1947 nr 16; M. Samozwaniec. *Trybuna Rob.* 1947 nr 87. — (pb). *Dzien. Pol.* 1947 nr 318. (O wyst. w Rzeszowie). — J. Poraska. *Program Teatru Miejskiego* (Jelenia Góra) sezon 1947/48; I. Iwański. *Słowo Pol.* (Wr.) 1948 nr 103. —

K. B. (Barnaś): Rozmowa o „Panu Jowialskim". *Program Państw. Teatru „Wybrzeże"* (Gdynia) sezon 1948/49; F. Fenikowski. *Dzien. Bałtycki* 1948 nr 334; E. Misiołek: „Dom śmiechu" państwa Jowialskich. *Tyg. Wybrzeża* 1948 nr 49-50; W. Wnuk. *Słowo Powsz.* 1948 nr 352. — A. Dzienisiuk. *Arkona* 1948 nr 4-6; J. Piechocki. *Ziemia Pomorska* 1948 nr 83. — J. Wojtyś. *Kur. Kaliski* 1948 nr 268. —

A. Grodzicki: Z teatrów warszawskich. *Kur. Codz.* 1948 nr 290; A. Jakubiszyn. *Polska Zbrojna* 1948 nr 290; J. D.: Podstarzały Fredro. *Słowo Powsz.* 1948 nr 292; J. M. *Nowiny Lit.* 1948 nr 48; J. Kierst: Ze świata sceny. *Przegl. Powsz.* 1948 t. 226 nr 12; J. Kreczmar: Z teatrów warszawskich. *Kuźnica* 1948 nr 51; I. Krzywicka: Czy grać Jowialskiego. *Robotnik* 1948 nr 294; Z. Markiewicz-Karczewska. *Rzeczpospolita* 1948 nr 291; M. Markowski: Komedia klasyczna. *Dziś i Jutro* 1948 nr 44; W. Melcer: Straszni rodzice. *Kobieta* 1948 nr 50; S. Ostrowski. *Żołnierz Pol.* 1948 nr 44; T. Peiper: Pan Jowialski. W związku z przedstawieniem w Państwowym Teatrze Polskim w W-wie. Powst. W-wa 9 grudnia 1948. Ogł. *Teatr* 1949 nr 1 s. 7-20; T. Peiper: O inscenizacji „Pana Jowialskiego". Kilka uwag w związku z przedstawieniem w Państwowym Teatrze Polskim w W-wie. Powst. W-wa 28 grudnia 1948. Ogł. Tamże nr 2/3 s. 13-16. [Polemika: M. Wierczyński: Hamlet z Jowiałówki. *Kuźnica* 1949 nr 18]; M. Piątkiewicz: Śmiech Jowialskiego. *Ilustr. Kur. Pol.* 1948 nr 106; A. M. Swinarski: Ludwik Solski i inni. *Odrodzenie* 1948 nr 44; J. Szczawiej. *Gaz. Lud.* 1948 nr 287; Jaszcz. (J. A. Szczepański): Komedia Fredry „Końca nie wzięła". *Głos Ludu* 1948 nr 297; Z. Wasilewski. *Po prostu* 1948 nr 5; J. Wołoszynowski: Demon komediowy. *Dzien. Lit.* 1948 nr 47; B. Wójcicki. *Życie W-wy* 1948 nr 292; ⟨Ż⟩. *Film* 1948 nr 21; S. Żyglich: „Pan Jowialski" w oczach laika. *Dziś i Jutro* 1948 nr 44; Żyw. *Wieczór* (W-wa) 1948 nr 297; Żyw. *Wolni Ludzie* 1948 nr 21; *Express Wiecz.* 1948 nr 299. — Z. Wasilewski: Wstęp do wyd.: Pan Jowialski. Kr. 1948 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 23. —

L. Dutkiewicz. *Bielska Trybuna Rob.* 1949 nr 350; W. Zechenter: Pan Jowialski. *Program Państw. Teatru Pol.*

(Bielsko-Cieszyn) sezon 1949/50. — T. Kwaśniewski. *Życie Częstochowy* 1949 nr 138. — B. Kmieć: Solski w „Panu Jowialskim" na scenie olsztyńskiej. *Odra* 1949 nr 38; (z. a.): Zapowiadamy „Pana Jowialskiego". *Życie Olsztyńskie* 1949 nr 247; (z. a.): Teatr im. Jaracza w Elblągu wstępnym bojem zdobył sobie publiczność. Tamże nr 272. — J. Młodziejowski: Solski w „Jowialskim" to szczyt sztuki aktorskiej. *Express Poz.* 1949 nr 840. — Wr. „Pan Jowialski" na scenie w Siedlcach. *Życie Podlasia* 1949 nr 147. —

S. Pigoń: O „filozofii" pana Jowialskiego. *Tyg. Powsz.* 1952 nr 11; przedr. w: W pracowni A. Fredry. (W-wa 1956). [Polemika: J. Paczuski: Filozofia, której nie ma, czyli pan Jowialski bez maski. *Tyg. Powsz.* 1952 nr 20; Replika: S. Pigoń: Licytacja na muzykalność. Tamże nr 22; przedr. pt. A przecież jakaś tam filozofia. W książce, jw.]. — Jaszcz. (J. A. Szczepański): Pan Jowialski na scenie Teatru Żydowskiego (w Łodzi). *Trybuna Ludu* 1952 nr 83. — W. Lachnitt. *Życie i Kultura*. (Dod. do *Głosu Szczecińskiego*) 1952 nr 8. — J. Szczawiński: Nowa inscenizacja Fredry. *Dziś i Jutro* 1952 nr 10. — S. Pigoń: Z pracowni A. Fredry. 1. O dwu redakcjach „Pana Jowialskiego". *Pam. Lit.* R. 44 (1953) z. 3/4; przedr. w książce, jw. — W. Szyszkowski: Wstęp do wyd.: Pan Jowialski. Wr. 1953; toż wyd. 2 Wr. 1954. — S. Pigoń: Ekskurs: Pana Jowialskiego facecja o Napoleonie. *Życie Lit.* 1954 nr 10; przedr. w książce, jw. — K. Wyka: Gorzkie komedie Fredry. *Życie Lit.* 1955 nr 42. —

S. Dąbrowski: Państwo Jowialscy w blaskach świeczek i reflektorów. *Program Teatru im. Jaracza* (Łódź) 1956; M. Jagoszewski: Ćwiklińska i Walter w „Panu Jowialskim". *Dzien. Łódzki* 1956 nr 279; J. Panasewicz: Nareszcie Fredro z prawdziwego zdarzenia. *Express Ilustr.* 1956 nr 7; M. Piechal: Pan Jowialski czy pani Szambelanowa. *Kronika* (Łódź) 1956 nr 23. — K. K.: 100× „Pan Jowialski". *Trybuna Opolska* 1956 nr 44. — S. Pigoń: Wątki tradycyjne. W: W pracowni A. Fredry. (W-wa 1956). — S. Dąbrowski: Typy i maski fredrowskie. *Pam. Teatr.* 1958 z. 2. — M. Inglot: Realia Fantazego. *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr.* ... S. A. *Nauki Spol. Prace Lit.* II nr 32. Wr. 1961.

W y s t. z a g r a n i c ą: jkrz. (J. Krzyżanowski): „Pan Jowialski" na scenie ryskiej. *Wiad. Lit.* 1932 nr 32. — J. Bobok: Komedia dost' návočná. *Pravda* 1956, 16 listopada; J. Borodáč: Staršia klasika v mladom živote. *Program ND* (Bratysława) 1956; R. Brtáň: Fredrov „Pán Jowialski". *Pán Jowialski. Program ND w Bratislave* 1956 s. 4-7; A. Gašparíková-Horáková: Fredro na slovenskej scéne. *Program ND* (Bratysława) 1956; K. Jančošek: „Pán Jowialski" na scéne ND. *L'ud* 1956, 23 grudnia; (m): Dve komédie v Hviezdoslavovom divadle. *Sloboda* 1956 nr 41; A. Noskovič: Žoviálnost' málo rozpačitá. *Kultúrny život* 1956 nr 42; (šš): Svieža veselohra v ND. *Večerník* 1956, 8 października; Łyżbiccy amatorzy wystawili „Pana Jowialskiego". *Głos Ludu* (Ostrawa) 1956 nr 22.

P i e r w s z a l e p s z a: Rec. teatr.: XX. (W. Zaleski). *Rozmaitości* (Lw.) 1825 nr 3. — *Orędownik Nauk.* 1841 nr 12. — A. Świderska. *Dziś i Jutro* 1951 nr 33.

P r z y j a c i e l e: M. Fredro: Listy do A. Fredry z 1827-1829. Ogł. H. Biegeleisen w „uwagach wydawcy" w wyd.: Dzieła. T. 3. Lw. 1897 s. 176-182, 186. — Kisieliński: List do A. Fredry z 10 lutego 1827. Ogł. H. Biegeleisen, jw., s. 171. —

Rec. teatr.: *Kur. Pol.* 1830 nr 57. — *Gaz. Nar.* 1864 nr 75. — Al. A. (Niewiarowski). *Dzien. Warsz.* 1866 nr 13; Tamże nr 36; *Gaz. Warsz.* 1866 nr 39-40; *Przegl. Teatr.* 1866 nr 2, 3. — *Czas* 1871 nr 243; *Tyg. Teatr.*, *Afisz Teatr.* 1871 nr 6. — *Czas* 1872 nr 259. — E. Lubowski. *Bluszcz* 1878 nr 45; X. *Gaz. Pol.* 1878 nr 242; *Bibl. Warsz.* 1879 t. 4. — W. B. (Bogusławski). *Kur. Codz.* 1888 nr 13. — *Dzien. Pol.* 1892 nr 355. — *Kur. Pol.* (Kr.) 1892 nr 251. — J. Lorentowicz: (Wyst. 1905). Wyd. w: Dwadzieścia lat teatru. T. 1. W-wa 1929. — W. Günther: Ze studiów nad twórczością Fredry. I. Gwałtu, co się dzieje. II. Przyjaciele. *Bibl. Warsz.* 1913 t. 1. —

Rec. teatr.: *Kur. Wil.* 1929 nr 69; *Słowo* 1929 nr 68. — S. Piasecki. *Prosto z mostu* 1937 nr 48; T. Boy-Żeleński: Ubogi pokorny. *Kur. Por.* 1937 nr 281; przedr. w: Murzyn zrobił. W-wa 1939 s. 190-196; przedr. w: Pisma. T. 5. (W-wa 1956). — Z. Szweykowski: Stanisław Bogusławski i jego „Lwy i lwice". Karta z dziejów wpływu Moliera na komedię polską. *Księga pam. ku czci S. Pigonia*. Kr. 1961.

R e w o l w e r: Rec. teatr.: Marek Polnicz (M. Pawlikowski). *Echo Warsz.* 1877 nr 52. — (Z. Sarnecki). *Tydzień* 1877 t. 4 nr 26; J. T. (Tretiak). *Kronika Codz.* (Lw.) 1877 nr 47. — *Afisz*

Teatr. (Kr.) 1877 nr 23; *Czas* 1877 nr 52. — J. Lorentowicz: (Wyst. 1907). W: Dwadzieścia lat teatru. T. 1. W-wa 1929. — Wyst. Teatr Kameralny. W-wa: L. Jabłonkówna: „Rewolwer". *Teatr* 1963 nr 3; J. Koenig: Fredro z komentarzem i bez komentarza. *Przegl. Kult.* 1963 nr 1; T. S. (Syga): Rewolwer. *Stolica* 1963 nr 1; J. Szczawiński: Rewolwerowy Fredro. *Kierunki* 1963 nr 1.

Rymond: S. Pigoń: Do genezy „Rymonda" A. Fredry. *Źródła Mocy* z. 5 (1929).

Śluby panieńskie: Rec. teatr.: *Kur. Warsz.* 1834 nr 308. — *Rozmaitości* (Lw.) 1835 nr 1. — *Dzien. Warsz.* 1851 nr 233. — *Dzien. Lit.* 1854 nr 17. — *Czas* 1856 nr 88. — *Czas* 1860 nr 75, 84, 254. — *Dod. do Gaz. Nar.* 1862 nr 67. — *Czas* 1863 nr 275. Al. (A. Niewiarowski). *Dzien. Warsz.* 1865 nr 16; Tamże nr 39. — *Czas* 1865 nr 268. — *Gaz. Nar.* 1865 nr 219. — Al. (A. Niewiarowski). *Dzien. Warsz.* 1866 nr 202. — *Czas* 1866 nr 86, 105, 106, 190; Tamże 1867 nr 16, 274. — F. H. Lewestam. *Kłosy* 1868 t. 7 nr 172; Al. (A. Niewiarowski). *Dzien. Warsz.* 1868 nr 212; Tamże nr 249. — *Czas* 1868 nr 231. — (Wł. Z.) (Zawadzki). *Irys* (Lw.) 1869, listopad-grudzień; *Gaz. Nar.* 1869 nr 85, 289. — *Czas* 1870 nr 10, 125; Tamże 1871 nr 127. — *Tyg. Teatr., Afisz Teatr.* (Kr.) 1871 nr 31. — (Junius). *Gaz. Nar.* 1871 nr 319. — *Dzien. Warsz.* 1871 nr 238. — *Gaz. Nar.* 1872 nr 90. — *Czas* 1873 nr 10. — *Czas* 1874 nr 4. — *Gaz. Nar.* 1875 nr 281. — *Czas* 1876 nr 138. — *Gaz. Nar.* 1876 nr 167. — *Gaz. Nar.* 1878 nr 35. — Orgon (Z. Sarnecki). *Echo Warsz.* 1879 nr 284; *Kur. Por.* 1879 nr 351. — B. Spausta. *Gaz. Nar.* 1879 nr 269. — (Ob) (K. Ostaszewski-Barański). *Dzien. Pol.* 1885 nr 125. — A. Bełcikowski: Charaktery kobiece w poezji polskiej. W: Ze studiów nad literaturą polską. W-wa 1886 s. 593 i n. — W. Gostomski: Arcydzieło komedii polskiej. *Ateneum* 1889 t 1; przedr. w: Z przeszłości i teraźniejszości. W-wa 1904. —

Rec. teatr.: A. Br. *Kur. Codz.* 1891 nr 27. — Ignotus. *Dzien. Pol.* 1891 nr 140; *Gaz. Lw.* 1891 nr 114. — H. Biegeleisen: Pierwszy szkic „Ślubów panieńskich". *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1892 nr 24-26. —

Rec. teatr.: A. Dobrowolski. *Kur. Pol.* (Kr.) 1892 nr 240. — M. (A. Mieszkowski). *Wiek* (W-wa) 1892 nr 62. — *Dzien. Pol.* 1892 nr 247; *Kur. Lw.* 1892 nr 147. — Zoil (H. Gliński?). *Kraj* (Petersb.) 1893 nr 43. — J. K. (Kliszewski). *Nowy Kur. Pol.* (Kr.) 1893 nr 12; J. W. *Przegl. Pol.* 1893/94 t. 3 s. 204-205. — *Dzien. Pol.* 1894 nr 41. — Iskra: Śluby panieńskie. *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1897 nr 43. — a. c. (A. Chołoniewski). *Dzien. Pol.* 1898 nr 153. — W. Günther: „Śluby panieńskie" a „Le Joueur" i „Le Distrait" Regnarda. *Przegl. Pol.* 1907 t. 166. —

Rec. teatr.: J. Lorentowicz: (Wyst. 1907). Wyd. w: Dwadzieścia lat teatru. T. 1. W-wa 1929. — *Przegląd* (Lw.) 1908 nr 110; *Wiek Nowy* 1908 nr 2155. — W. Bukowiński. *Sfinks* 1909 t. 5 s. 342-343; (f. h.). *Nowa Reforma* 1909 nr 474. — E. Kucharski: Wstęp do wyd.: Śluby panieńskie. Brody 1911 *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy* t. 75. — K. Makuszyński: Na wznowienie „Ślubów panieńskich". W: Dusze z papieru. T. 1. Lw. 1911 s. 5-9. — K. Makuszyński: Pochwała „Ślubów panieńskich". Odczyt wygłoszony w grudniu 1916 r. w Teatrze Polskim w Kijowie. Kijów 1917. — J. Lorentowicz: (Wyst. 1917). Wyd. w: Dwadzieścia lat teatru. T. 1. W-wa 1929. —

J. Kleiner: „Śluby panieńskie" i „Zemsta" jako komedie antyromantyczne. *Tyg. Ilustr.* 1918 nr 15; przedr. w: O Krasickim i o Fredrze. Wr. 1956. — T. Boy-Żeleński: (Wyst. Kr. 1919. Rec.). *Czas* 1919 nr 223; przedr. w: Flirt z Melpomeną. Wieczór 1. W-wa (1920) s. 63-67; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast.; przedr. *Listy z Teatru* 1947 nr 15. — S. Jeżowski: A. Fredry Śluby panieńskie. Tarnów 1920 *Bibl. Kryt. Arcydzieł Lit. Pol.* 21; toż Tarnów 1924. — E. Kucharski: Wstęp do wyd.: Śluby panieńskie. Kr. (1920) *BN* I, 22 i wyd. nast. — A. Grzymała-Siedlecki: O „Ślubach panieńskich". *Tyg. Ilustr.* 1921 nr 36, 38-39, 41-43. — T. Boy-Żeleński: (Wyst. Kr. 1921. Rec.). *Czas* 1921 nr 211; przedr. w: Flirt z Melpomeną. Wieczór 3. Kr. 1922 s. 104-106; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast. — W. Folkierski: Fredro a Francja. („Śluby panieńskie" we Francji; Rodowód Astolfa z „Odludków i poety"; Papkiniana). *Rozpr. AU Wydz. Filol.* t. 62 (1925) i odb. — T. Boy-Żeleński: (Wyst. W-wa 1926. Rec.). *Kur. Por.* 1926 nr 244; przedr. w: Flirt z Melpomeną. Wieczór 7. W-wa (1927) s. 179-184; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast. — Z. Sikorski: Śluby panieńskie A. Fredry. W-wa 1927 *Charakterystyki Lit.* 40. — J. Lorentowicz: Nieznane fragmenty

arcydzieła. *Świat* 1928 nr 4-5. — J. Lorentowicz: Wstęp do wyd.: Śluby panieńskie. W-wa 1928 *Bibl. Teatru Nar.* t. 1. — Z. Wasilewski: Poeci i teatr. Spostrzeżenia. W-wa (1929). — T. Boy--Żeleński: (Wyst. W-wa 1929. Rec.). *Kur. Por.* 1929 nr 178; przedr. w: Flirt z Melpomeną. Wieczór 9. W-wa 1930 s. 91-95; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast. — Alexander Fredro „Les Serments de jeunes filles". *Festival du „Théâtre Polonais" à Varsovie en commémoration de Wojciech Bogusławski, créateur du Théâtre National (1760-1829)*. (W-wa 1929). —

Rec. teatr.: *Dzien. Pol.* 1929 nr 175; *Kur. Pol.* 1929 nr 177; *Kur. Por.* 1929 nr 178; *Świat* 1929 nr 27. — A. Siedlecki: Chlestakow i Gucio. *Kur. Poz.* 1930 nr 450. — H. Cepnik: „Śluby panieńskie" na scenie lwowskiej. *Scena Lw.* 1932/33, IV. — E. Kucharski: Urok „Ślubów panieńskich". Tamże. — A. E. Marwicki: Śluby panieńskie. Geneza, rozbiór, treść, charakterystyka postaci. Łódź 1932 *Książnica Krytyk Lit.* 45. — J. Gamska-Łempicka: Recenzja teatralna „Ślubów panieńskich". *Słowo Pol.* (Lw.) 1933 nr 96. —

W. Horzyca: Fredro i dzień dzisiejszy. (Przemówienie w setną rocznicę przedstawienia „Ślubów panieńskich"). *Nauka, Literatura, Sztuka.* (Dod. tyg. do *Słowa Pol.*) 1933 nr 15. — S. Kołaczkowski: W stulecie „Ślubów panieńskich". *W 40-lecie Teatru im. J. Słowackiego w Krakowie.* Kr. 1933/1934 s. 24-25. — T. Trzciński: „Śluby panieńskie" po stu latach — „nieznane". *Kur. Poz.* 1933 nr 75. — T. Boy-Żeleński: Szczęście Anieli. *Wiad. Lit.* 1934 nr 26; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast. — T. Boy-Żeleński: Sztuka wiecznie młoda. *Kur. Por.* 1936 nr 290; przedr. w: Krótkie spięcia. W-wa 1938 s. 241-246; przedr. w: Pisma T. 5. (W-wa 1956). —

Rec. teatr.: J. Broniewska: Narodziny polskiego teatru. *Nowe Widnokręgi* 1944 nr 16. (O premierze Ślubów panieńskich w Łucku). — W. B.: *Gaz. Lubelska* 1944 nr 14. — K. Gr. (Gruszczyński). *Życie W-wy* 1945 nr 76. — L. s. s. (L. Schiller): Żart, satyra i głębsze znaczenie w teatrze Fredry. Odczyt wygłoszony w obozie jeńców-oficerów VII A w Murnau w marcu 1945 r. *Łódź Teatr.* 1946/47 nr 5. — E. Żytomirski: Szczęśliwy start Teatru Nowego w Poznaniu. *Głos Wielkopol.* 1945 nr 235. — Atach: Kronika teatralna. *Nowiny Opolskie* 1946 nr 17; T. Kowzan. *Pionier* 1946 nr 7; Sawczak. *Wiad. Świdnickie* 1946 nr 25; B. Winnicki. *Naprzód Dolnośląski* 1946 nr 2. — H. G. *Głos Pomorza* 1946 nr 74; (i). *Robotnik Pomorski* 1946 nr 275; E. Misiołek: Święto sceny gdyńskiej. (Premiera „Ślubów panieńskich" w Teatrze Miejskim). *Dzien. Bałtycki* 1946 nr 40; W. Urbański. *Gaz. Morska* 1946 nr 42. — (j.). *Cychry* (Kielce) 1946 nr 1. — J. S. (Smoleński). *Wiad. Mazurskie* 1946 nr 28. — T. Tułasiewicz. *Kur. Codz.* 1946 nr 23. — (Wis.): Fredrowskie „Śluby panieńskie" na scenie teatru inowrocławskiego. *Robotnik Kujawski* 1946 nr 14. — „Śluby panieńskie" w Wąbrzeźnie. *Ziemia Pomorska* 1946 nr 284. —

S. Dąbrowski: „Śluby panieńskie" w blaskach dawnych kinkietów. *Łódź Teatr.* 1946/47 nr 5. — ⟨E.⟩ (M. Eile Kwaśniewski). *Przekrój* 1947 nr 110; T. Sarnecki. *Kur. Codz.* 1947 nr 116; S. Woyna-Gwiaździński. *Kur. Popularny* 1947 nr 119; J. Wyszomirski. *Dzien. Łódzki* 1947 nr 118. — S. W. Balicki: „Mieszczanie", „Rodzina Rakuskich", „Śluby panieńskie". *Dzien. Lit.* 1947 nr 32; W. Bodnicki. *Echo Kr.* 1947 nr 267; T. Kudliński: Z teatrów krakowskich. *Tyg. Powsz.* 1947 nr 40; W. N. (Natanson): Fredro a Szekspir. *Dzien. Lit.* 1947 nr 1; W. N. (Natanson): „Śluby panieńskie" odmłodzone. *Kur. Codz.* 1947 nr 285; A. Świderska: Fredro redivivus. *Listy z Teatru* 1947 nr 16. — W-itt (W. Lachnitt). *Ilustr. Kur. Pol.* 1947 nr 128; B. Rajkowski. *Kur. Szczeciński* 1947 nr 129. — Allan.: Scena. *Ogniwa* 1947 nr 50; M. Berlacki. *Ilustr. Kur. Pol.* 1947 nr 335; Z. Hierowski. *Odra* 1947 nr 50; E. Pietrzyński. *Gaz. Rob.* 1947 nr 325; B. Gębarski. *Rzeczpospolita* 1948 nr 8; M. Markowski: W Katowicach znowu Fredro. *Dziś i Jutro* 1948 nr 2. — Z. Leśnodorski: „Mąż i żona" jako dalszy ciąg „Ślubów panieńskich". *Listy z Teatru* 1947 nr 15. — K. Budzyk: Wstęp do wyd.: Śluby panieńskie. W-wa 1948 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* 38. — R. Skulski: Wstęp do wyd.: Śluby panieńskie. Kr. (1948). — ⟨st⟩. *Życie Białostockie* 1948 nr 295. —

Rec. teatr.: T. Karpowicz: Fredro na nowo. *Zeszyty Wr.* 1951 nr 1; J. Kott: Fredro coraz prawdziwszy. (1951); przedr. w: Jak wam się podoba. Spotkanie pierwsze. (W-wa 1955); T. Lutogniewski. *Sprawy i Ludzie.* (Dod. do *Gaz. Rob.*) 1951 nr 6; A. Odnowa. *Dziś i Jutro* 1951 nr 35; J. Pomianowski: Fredro od tyłu i przodu. *Nowa Kultura* 1951 nr 13. — K. Wyka: Posłowie do wyd.: Śluby panieńskie. (W-wa) 1952 *Mała Biblioteczka Książki i Wiedzy.* —

Rec. teatr.: J. Frühling: Fredro trium-

fujący. *Od A do Z* (Dod. do *Dzien. Pol.*) 1953 nr 30; W. NATANSON: „Śluby panieńskie" jako pozorna sielanka. *Teatr* 1953 nr 17; przedr. w: Szkice teatralne. Kr. (1955); J. RYSZARD: Gustaw i inni. (Na marginesie „Ślubów panieńskich" w W-wie). *Dziś i Jutro* 1953 nr 44; Z. STEFANOWSKA: Warszawskie Śluby panieńskie. *Przegl. Kult.* 1953 nr 40. [Polemika: S. STYŚ: Recenzja recenzji. *Teatr* 1953 nr 21]; Jaszcz (J. A. SZCZEPAŃSKI). *Trybuna Ludu* 1953 nr 196. — W. SZYSZKOWSKI: Wstęp do wyd.: Śluby panieńskie. Wr. 1953 *Nasza Bibl.*; toż wyd. 2 Wr. 1954. — K. WYKA: Przedmowa w wyd.: Śluby panieńskie. Kr. 1953; fragm. przedr. pt. Sens i znaczenie „Ślubów panieńskich". *Program Teatru Starego.* (Kr.) 1956. — K. BROŃCZYK: Magnetyzm poezji. *Tyg. Powsz.* 1954 nr 18. — A. POLEWKA: Reszta z „Obrachunków fredrowskich". *Życie Lit.* 1954 nr 16. — A. WRÓBLEWSKI: „Śluby" w Koszalinie, czyli o entuzjazmie. *Teatr* 1954 nr 7. —

Rec. teatr.: Z. GREŃ: Wesołe śluby. *Dzien. Pol.* (Kr.) 1956 nr 87; O. JĘDRZEJCZYK: Dwa teatry i miłość. *Gaz. Kr.* 1956 nr 103; A. W. KRAL: „Miłość, stryjaszku, miłość to cała zagadka..." *Teatr* 1956 nr 12; A. MIANOWSKA: Magnetyzm serca. *Echo Tyg.* (Dod. do *Gaz. Kr.*) 1956 nr 13; S. MROŻEK. *Echo Krakowa* 1956 nr 107; A. ŚWIDERSKA: „Śluby" wczoraj i dziś. *Słowo Powsz.* 1956 nr 102, Dod. z 28/29 kwietnia. —

(Ad) (J. ADAMSKI): Wielki sukces Teatru Starego w Wiedniu. *Gaz. Kr.* 1956 nr 129; L. HERDEGEN: „Śluby", wymiana, rozmowy. *Gaz. Kr.* 1956 nr 127; Ki (I. KELLNER): Prasa wiedeńska o spektaklach Teatru Starego. *Teatr* 1956 nr 13 s. 26; T. KWIATKOWSKI: To i owo z Wiednia. *Echo Krakowa* 1956 nr 126; aPa (W. POMIANKOWICZOWA): Fredro podbił Wiedeń. *Słowo Powsz.* 1956 nr 140; Z. RASZEWSKI: Die seltsame Geschichte einer polnischen Komoedie in Wien. *Gastspiel des Theaters „Stary" Krakau in Wien. 23-26 Mai 1956.* Kr. 1956 s. 17-26; (IS): Sukcesy polskiej sztuki za granicą. *Trybuna Rob.* 1956 nr 137; (K. St.) (K. STANIAK): Krakowscy artyści o wizycie w Wiedniu. *Dzien. Pol.* 1956 nr 128; K. ZBIJEWSKA: Bariera została zerwana. *Dzien. Pol.* 1956 nr 124; K. ZBIJEWSKA: Polski wieczór w Burgtheater. *Dzien. Pol.* 1956 nr 123; K. ZBIJEWSKA: Przed krakowskimi występami w Burgtheater. *Dzien. Pol.* 1956 nr 121; Polnisches Theater in Wien. *Die Furche* 1956 nr 23. —

(J. Kleiner: O Krasickim i o Fredrze. Wr. 1956. Rec.): S. G. (GNOIŃSKI). *Książka dla Ciebie* 1956 nr 12; Z. LIBERA. *Roczn. Lit. 1956.* W-wa 1957; M. PISZCZKOWSKI. *Tyg. Powsz.* 1957 nr 8. — H. L.: U studentów AM Fredro „na warsztacie". *Życie Białostockie* 1956 nr 70; H. LECHOWSKA: Śluby ... studenckie. *Życie Białostockie* 1956 nr 135. — S. PIGOŃ: Stłumiony dysonans w „Ślubach panieńskich". W: W pracowni A. Fredry. (W-wa 1956). — B. KIELSKI: „Śluby panieńskie" jako ogniwo w rozwoju „Komedii miłości". (Molière — Marivaux — Fredro — Musset). *Pam. Lit.* R. 48 (1957) z. 3. —

Rec. teatr.: J. WEINER: Z teatralnego notatnika. *Warmia i Mazury* 1957 nr 7. — J. KOTT: Jak wam się podoba? „Śluby", ale jakie. *Przegl. Kult.* 1959 nr 44; W. NATANSON: Najlepszy doradca. *Teatr* 1959 nr 23; C. Z.: Co warto zobaczyć w teatrach. „Śluby panieńskie". *Teatr Lud.* 1960 nr 1; S. TREUGUTT: Stare, niezawodne „Śluby". *Teatr* 1960 nr 2; H. VOGLER: Dziwna przygoda fredrowskich panien. *Życie Lit.* 1960 nr 43. — K. CZAJKOWSKA: „Śluby panieńskie" w oczach współczesnych. W wyd.: Śluby panieńskie. W-wa 1960 *Bibl. Szk.*, i wyd. nast. — H. S. (SOŁDACZUK): Wstęp do wyd. Śluby panieńskie. Tamże. —

Rec. teatr.: S. GĄSSOWSKI. *Gaz. Poz.* 1960 nr 264. — T. LUTOGNIEWSKI: „Śluby" i młodość. *Gaz. Rob.* 1960 nr 30. — (iws.) (I. SOLIŃSKA): Wesołe „śluby". *Gaz. Zielonogórska* 1960 nr 96. — B. WINNICKI. *Słowo Pol.* 1960 nr 28. — R. STACHNIK. *Nowiny Rzeszowskie* 1961 nr 226. — T. S. (SYGA): Czyli — magnetyzm serca. *Stolica* 1963 nr 49; Nieśmiertelne „Śluby". *Teatr* 1963 nr 3; W. NATANSON: Fotogeniczność „Ślubów". *Teatr* 1964 nr 1. — W. ARCHEMOWICZOWA: Śluby panieńskie A. Fredry. W-wa 1964 *Bibl. Analiz Lit.* 11.

Wyst. za granicą: J. NERUDA *Národní listy* 1869, 12 listopada; M. A. ŠIMÁČEK. *Světozor* 1869 nr 47 s. 383; Obrázkový týdeník. *Květy* 1869 nr 46; *Česká Thalie* 1869 nr 171-172. — J. I. KRASZEWSKI: Listy z zagranicy. *Bluszcz* 1877 nr 50; — J. I. KRASZEWSKI: Kronika zagraniczna. *Tyg. Ilustr.* 1877 nr 95. (Omówienie niemieckiej przeróbki Ślubów panieńskich). — *Tyg. Ilustr.* 1878 nr 128. — *Divadelní listy* 1881 nr 31 s. 274. — *Divadelní listy* 1882 nr 44 s. 355. — A. ŠENOA: Kazališna izvješča. T. 1. Zagrzeb 1934 s. 200-201. — A. BALAJKOVÁ: Panenské sliby. *Program Městských divadel pražských* nr 40. (Praga). Divadlo komedie, 15 září 1954. — W.

NATANSON: Polskie sztuki na czeskich scenach. *Teatr* 1955 nr 24. — W. NATANSON: Zainteresowanie wszystkim, co polskie. *Głosy znad Odry* (Dod. do *Trybuny Opolskiej*) 1956 nr 2; *Gaz. Kr.* 1956 nr 12; *Gaz. Kujawska* 1956 nr 9.

Świeczka zgasła: Rec. teatr.: Z. P. (PARVI?). *Kur. Kr.* 1877 nr 41; *Afisz Teatr.* 1877 s. 21; *Czas* 1877 nr 42, 106, 177. — (bc) (B. CZERWIEŃSKI). *Dzien. Pol.* 1877 nr 37; J. T. (TRETIAK). *Kronika Codz.* 1877 nr 39. — F. H. L. (LEWESTAM). *Kłosy* 1877 nr 629; E. LUBOWSKI. *Bluszcz* 1877 nr 28; (W. NOSKOWSKI). *Tyg. Ilustr.* 1877 nr 80; MAREK POLNICZ (M. PAWLIKOWSKI). *Echo Warsz.* 1877 nr 51; (A. PILECKI). *Tyg. Powsz.* 1877 nr 30; St. M. Rz. (RZĘTKOWSKI). *Biesiada Lit.* 1877 nr 80; ORGON (Z. SARNECKI). *Echo Warsz.* 1877 nr 142; *Tyg. Ilustr.* 1877 nr 62. — T. BOY-ŻELEŃSKI: (Wyst. W-wa 1925). Wyd. w: Flirt z Melpomeną. Wieczór 5. W-wa (1925) s. 124-129. — (On) (J. OSTROWSKI): Polskie życie kulturalne. *Orzeł Biały* 1956 nr 29; (zkn): Miniatury fredrowskie. *Dzien. Pol. i Dzien. Żołnierza* (Londyn) 1956 nr 169.

Teraz: Rec. teatr.: *Czas* 1877 nr 267. — B. SPAUSTA. *Gaz. Nar.* 1878 nr 10.

Wielki człowiek do małych interesów: Rec. teatr.: Z. P. (PARVI). *Kur. Kr.* 1877 nr 18; (S. N.). *Afisz Teatr.* 1877 s. 17; *Czas* 1877 nr 151. — B. Cz. (CZERWIEŃSKI). *Tydzień* 1877 nr 71; J. T. (TRETIAK). *Kronika Codz.* 1877 nr 10; *Gaz. Lw.* 1877 nr 10; *Ruch Lit.* 1877 nr 4. — F. EHRENFEUCHT. *Tyg. Powsz.* (W-wa) 1877 nr 18; J. K. (KOTARBIŃSKI). *Przegl. Tyg.* 1877 nr 18; F. H. L. (LEWESTAM). *Kłosy* 1877 nr 618; E. LUBOWSKI. *Bluszcz* 1877 nr 19; (W. NOSKOWSKI). *Tyg. Ilustr.* 1877 nr 71; S. M. Rz. (RZĘTKOWSKI). *Biesiada Lit.* 1877 nr 70; ORGON (Z. SARNECKI). *Echo Warsz.* 1877 nr 92; *Bluszcz* 1877 nr 4, 6, 18, 19; *Tyg. Ilustr.* 1877 nr 62, 63; *Wiek* (W-wa) 1877 nr 92, 93. — *Kur. Por.* (W-wa) 1879 nr 150. — *Dzien. Łódzki* 1884 nr 6. — (S. P.) (S. SCHNÜR-PEPŁOWSKI). *Dzien. Pol.* 1887 nr 345; Tamże nr 346. — *Dzien. Pol.* 1893 nr 214. — Tamże 1895 nr 212. — J. LORENTOWICZ: (Wyst. 1907). Wyd. w: Dwadzieścia lat teatru. T. 1. W-wa 1929. — T. BOY-ŻELEŃSKI: (Wyst. Kr. 1920). *Czas* 1920 nr 267; przedr. w: Flirt z Melpomeną. Wieczór 2. W-wa (1921) s. 134-139; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast. — T. BOY-ŻELEŃSKI: (Wyst. W-wa 1928). *Kur. Por.* 1928 nr 97; przedr. w: Flirt z Melpomeną. Wieczór 8. W-wa 1929 s. 174-177; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast. — A. ZAGÓRSKI: Walka o teatr. W-wa 1931. — J. ANDRZEJEWSKI. *Prosto z mostu* 1935 nr 7; T. BOY-ŻELEŃSKI: (Wyst. W-wa 1935). *Kur. Por.* 1935 nr 34; przedr. w: Perfumy i krew. W-wa 1936 s. 32-44; przedr. w: Pisma. T. 5. W-wa 1956. [Polemika: W. ZAWISTOWSKI: Jeszcze raz na temat Fredry. (Z powodu „Obrachunków fredrowskich" i „Wielkiego człowieka..."). *Tyg. Ilustr.* 1935 nr 10 s. 188]. —
A. JUNOSZA: Niezapomniane wrażenia. *Echo Kr.* 1946 nr 290; W. N. (NATANSON): Grafoman działania. *Dzien. Pol.* 1946 nr 348; W. GORECKI: Wdzięk megalomanii. *Listy z Teatru* 1947 nr 9; K. GRZYBOWSKA: Kraków. *Teatr* 1947 nr 3; S. KISIELEWSKI: Prawdziwy teatr. *Listy z Teatru* 1947 nr 9; T. KUDLIŃSKI: Z teatrów krakowskich. *Tyg. Powsz.* 1947 nr 2; T. PEIPER. *Odrodzenie* 1947 nr 3; T. SOŁTAN. *Naprzód* 1947 nr 5; W. *Gaz. Lud.* 1947 nr 39; w. z. (W. ZECHENTER). *Świetlica Kr.* 1947 nr 1. — S. PIGOŃ: Z pracowni literackiej A. Fredry. IV. Kiedy został napisany „Wielki człowiek do małych interesów". *Pam. Lit.* R. 44 (1953) z. 3/4 s. 303-312; toż w odb. Wr. 1954; przedr. rozszerzony pt. Narodziny „Wielkiego człowieka do małych interesów". W: W pracowni A. Fredry. (W-wa 1956). — W. NATANSON: Znaki zapytania. *Teatr* 1954 nr 13. [Polemika: S. PIGOŃ: W pracowni A. Fredry. (W-wa 1956) s. 323-324]. — W. NATANSON: „Komedia serio". W: Szkice teatralne. Kr. (1955). — W. LACHNITT: Komedia „polskiego Moliera". *Głos Wybrzeża* 1956 nr 107; W. L. (LACHNITT). *Program Teatru „Wybrzeże"* (Gdańsk) 1956 s. 10-18.

Wychowanka: Rec. teatr.: *Czas* 1877 nr 223. — (bc) (B. CZERWIEŃSKI). *Dzien. Pol.* 1877 nr 239; *Ruch Lit.* 1877 nr 43. — SALUS. *Niwa* 1882 t. 21 s. 399; ORGON (Z. SARNECKI). *Echo Warsz.* 1881 nr 159. — M. SMOLARSKI: Fredro i Wolter. *Bibl. Warsz.* 1912 t. 2. [Rec.: E. KUCHARSKI. *Pam. Lit.* R. 11 (1912) s. 687]. — E. KUCHARSKI: „Wychowanka" Fredry a Goldoniego „La Pamela" i „Pamela maritata". *Przew. Nauk. i Lit.* 1919. — T. BOY-ŻELEŃSKI: Wizyta w Krakowie. *Kur. Por.* 1935 nr 246; przedr. w: Perfumy i krew. W-wa 1936 s. 216-224; przedr. w: Pisma. T. 5. (W-wa 1956). — Rec. teatr.: *Teatr* 1959 nr 11.

Z jakim się wdajesz: Rec. teatr.: Z. P. (PARVI?). *Kur. Kr.* 1877 nr 41; *Afisz Teatr.* 1877 s. 21; *Czas* 1877 nr 42. — (bc) (B. CZERWIEŃSKI). *Dzien. Pol.*

(Lw.) 1877 nr 37; J. T. (Tretiak). *Kronika Codz.* 1877 nr 39; *Ruch Lit.* 1877 nr 9. — F. H. L. (Lewestam). *Kłosy* 1877 nr 629; E. Lubowski. *Bluszcz* 1877 nr 28; (W. Noskowski). *Tyg. Ilustr.* 1877 nr 80; Marek Polnicz (M. Pawlikowski). *Echo Warsz.* 1877 nr 51; (A. Pilecki). *Tyg. Powsz.* 1877 nr 30; Orgon (Z. Sarnecki). *Echo Warsz.* 1877 nr 142; *Bluszcz* 1877 nr 28; *Tyg. Ilustr.* 1877 nr 62.

Z Przemyśla do Przeszowy: H. Biegeleisen: Nieznana komedia A. Fredry. *Bibl. Warsz.* 1897 t. 1. — Rec. teatr.: XXX (A. Krechowiecki). *Gaz. Lw.* 1897 nr 105; *Dzien. Pol.* 1897 nr 28. — Minos (J. Łoziński). *Głos Narodu* 1897 nr 42; Maska (W. Stebelski). *Dzien. Kr.* 1897 nr 343. — J. Kr. *Niwa* (W-wa) 1897 nr 6. — E. Gajewski: Z Przemyśla do Przeszowy. (Wystawa fredrowska w Przemyślu). *Nowiny Tygodnia.* (Dod. do *Nowin Rzeszowskich*) 1953 nr 9.

Zemsta: Rec. teatr.: ... i (S. Jaszowski). *Rozmaitości* (Lw.) 1834 nr 9. — *Kur. Warsz.* 1834 nr 64. — *Czas* 1855 nr 230. — *Czas* 1856 nr 124-125, 134. — *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 61, 70. — *Dzien. Lit.* 1857 nr 117. — Teatr polski w Krakowie. Komedie Fredry. *Czas* 1860 nr 43. — *Chwila* (Kr.) 1864 nr 50. — F. H. L. (Lewestam). *Kłosy* 1865 nr 8; Al. (A. Niewiarowski). *Dzien. Warsz.* 1865 nr 80; *Tyg. Ilustr.* 1865 nr 317. — *Czas* 1865 nr 74, 225. — *Dzien. Lit.* 1865 nr 82; *Gaz. Nar.* 1865 nr 228, 236. — *Czas* 1866 nr 109. — *Gaz. Nar.* 1867 nr 67. — *Czas* 1869 nr 298. — O...le (W. Olendzki). *Kalina* (Kr.) 1870 nr 1. — (Junius). *Gaz. Nar.* 1871 nr 274. — *Czas* 1871 nr 262, 266. — *Gaz. Nar.* 1872 nr 328. — *Czas* 1873 nr 283. — *Gaz. Nar.* 1873 nr 117. — *Czas* 1874 nr 209. — *Czas* 1876 nr 104. — *Gaz. Nar.* 1876 nr 165, 167; *Ruch Lit.* 1876 nr 30. — *Czas* 1877 nr 112. — *Kraj* (Petersb.) 1882 nr 13; Spectator. Tamże 1883 nr 4. — W. S.: Zemsta za mur graniczny. *Warta* 1885 nr 375. — M. G. (Gawalewicz). *Gaz. Pol.* 1888 nr 279. — S. Krzemiński. *Bluszcz* 1890 nr 12. — J. G. *Dzien. Pol.* 1891 nr 158. — H. Biegeleisen: Pierwszy rzut komedii Fredry „Zemsta". *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* 1892 nr 20. —

Rec. teatr.: Zoil (H. Gliński?). *Kraj* (Petersb.) 1892 nr 4. — *Dzien. Pol.* 1892 nr 43. — W. Bogusławski. *Kur. Warsz.* 1893 nr 211. — O. *Dzien. Pol.* 1896 nr 162. — *Biesiada Lit.* 1896 nr 6, 7. — K. D. S. (K. Daniłowicz-Strzebicki). *Wędrowiec* (W-wa) 1899 nr 32; K. Zalewski. *Wiek* 1899 nr 174. — *Głos Narodu* 1908 nr 10. — *Przegląd* (Lw.) 1908 nr 2, 6, 251, 278. — E. Kucharski: Geneza „Zemsty". *Bibl. Warsz.* 1909 t. 2; wyd. osob. Stanisławów 1910. [Rec.: *Czas* 1909 nr 157-158]. — J. S. Panaś: W sprawie genezy „Zemsty". *Czas* 1909 nr 252. —

Rec. teatr.: *Przegląd* (Lw.) 1909 nr 18, 146, 147, 247; *Wiek Nowy* 1909 nr 2392. — H. Cepnik: Teatr polski w Wiedniu. Rzecz o występach dramatu lwowskiego na scenie „Burgtheater" w Wiedniu w dniach od 1 do 8 maja 1910 roku. Lw. 1910 s. 35-41. — B. Kielski: Wstęp do wyd.: Zemsta. Brody 1910 *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy* t. 72. — J. Lorentowicz: (Wyst. 1913. Rec.). Wyd. w: Dwadzieścia lat teatru. T. 1. W-wa 1929. — I. Chrzanowski: „Zemsta" Fredry jako komedia tradycyjna. *Rok Polski* 1917 nr 7-8. —

J. Kleiner: „Śluby panieńskie" i „Zemsta" jako komedie antyromantyczne. *Tyg. Ilustr.* 1918 nr 15; przedr. w: W kręgu Mickiewicza i Goethego. W-wa 1938 s. 201-207; przedr. w: O Krasickim i o Fredrze. Wr. 1956. — W. Borowy: Akcja „Zemsty". W: Ze studiów nad Fredrą. Kr. 1921 *Z Historii i Literatury.* — W. Folkierski: Molière en Pologne. *Revue de littérature comparée* 1921 nr 2. — E. Kucharski: Wstęp do wyd.: Zemsta. Kr. (1921) *BN* I, 32 i wyd. nast. — T. Boy-Żeleński: (Wyst. Kr. 1921. Rec.). *Czas* 1921 nr 206; przedr. w: Flirt z Melpomeną. Wieczór 3. Kr. 1922 s. 90-97; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast.; przedr. w: Mędrca okiem. (W-wa) 1948. — A. Grzymała-Siedlecki: Papkin. (Ze studiów nad Fredrą). *Scena Pol.* 1922 nr 5-7. — J. Lorentowicz: (Wyst. 1923. Rec.). Wyd. w: Dwadzieścia lat teatru. T. 1. W-wa 1929. — T. Boy-Żeleński: (Wyst. W-wa 1923. Rec.). *Kur. Por.* 1923 nr 250; przedr. w: Flirt z Melpomeną. Wieczór 4. W-wa (1924) s. 177-183; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast.; przedr. w: Mędrca okiem. (W-wa) 1948. — W. Folkierski: Fredro a Francja. *Rozpr. PAU Wydz. Filol.* t. 62 (1925) i odb. — A. Grzymała-Siedlecki: Trzy mury graniczne w „Zemście" Fredry. *Myśl Nar.* 1926 nr 1-3. — J. Kotarbiński: Wspomnienie o „Zemście" Fredry. *Kur. Warsz.* 1926; przedr. w: Ze świata ułudy. W-wa 1926. — B. Jeż: Zemsta A. Fredry. Rozbiór, ocena, tematy, przegląd treści. W-wa 1927 *Charakterystyki Lit.* 39. — G. Przychocki: Papkin i Pyrgopolinices. *Pam. Lit.* R. 25

(1928). — J. N. Miller: Oprac. wyd.: Zemsta. W-wa 1929 *Wielka Bibl.* nr 20. — J. Stern: Wstęp do wyd.: Zemsta. Łódź 1930 *Bibl. Klasyków Pol.* nr 20. —

Rec. teatr. wyst. Ateneum W-wa 1930: T. Boy-Żeleński. *Kur. Por.* 1930 nr 268; przedr. w: Flirt z Melpomeną. Wieczór 10. W-wa 1932 s. 103-106; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast.; *Gaz. Pol.* 1930 nr 266; *Gaz. Warsz.* 1930 nr 281; *Kur. Por.* 1930 nr 268; *Robotnik* 1930 nr 294; *Gaz. Lw.* 1931 nr 206; *Kur. Lw.* 1931 nr 250; *Słowo Pol.* 1931 nr 547. — E. Marwicki: Aleksander Fredro. Zemsta. Geneza utworu, charakterystyka osób, dokładne streszczenie. Łódź 1932 *Książnica Krytyk Lit.* nr 36. — S. Zetowski: Z badań literacko-muzykologicznych. 4. Nieznane źródło kilku motywów Zemsty Al. Fredry. *Spr. Gimn. im. Staszica w Pleszewie za l. 1929/ /30 i 1931/32* i odb. Pleszew 1932 s. 22--27. —

Z. Bochenek: Oprac. wyd.: Zemsta. Poz. (1933) *Bibl. Tow. Czytelni Lud.* nr 6. — W. Brumer: Stulecie „Zemsty" A. Fredry. *Kur. Por.* 1933 nr 205. — W. Brumer: Zemsta. *Tyg. Ilustr.* 1933 nr 44 s. 879-880. — A. Grzymała-Siedlecki: Epoka „Zemsty". *Kur. Warsz.* 1933 nr 299, wiecz. — A. Kołek: Odrzykoń — zamek, kolebka „Zemsty" i „Króla zamczyska". *Gaz. Warsz.* 1933 nr 378 dod. — W. Pańczak: Stulecie „Zemsty". *Kur. Lw. Dod. Lit.-Nauk.* 1933 nr 45. — T. Boy-Żeleński: (Wyst. W-wa 1933. Rec.). *Ilustr. Kur. Codz.* 1933 nr 294; przedr. w: Reflektorem w serce. W-wa 1934 s. 190-193; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast. — T. Boy--Żeleński: Staropolski obyczaj. *Wiad. Lit.* 1934 nr 6; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast.; przedr. *Program Państw. Teatru Pol.* (Bielsko) sezon 1948/49; przedr. w: Mędrca okiem. (W-wa) 1948. — T. Boy-Żeleński: Trochę komiczna nauka. *Wiad. Lit.* 1934 nr 9; przedr. w: Obrachunki fredrowskie. W-wa 1934 i wyd. nast.; przedr. w: Mędrca okiem. (W-wa) 1948. — W. Sauter: Aleksander Fredro, Zemsta. Poz. 1939 *Bibl. Komentarzy* nr 14. — A. E. Balicki: Fredro — „Zemsta" — Solski... Zamiast przedmowy. W wyd.: Zemsta. Kr. (1945). —

Rec. teatr.: S. W. Balicki: Tragedia Fredry. *Dzien. Pol.* 1945 nr 56; S. W. Balicki: Jerzy Leszczyński w „Zemście". Tamże nr 73; (fr.): Ćwiklińska w „Zemście". Tamże nr 122; -in-: Nasz teatr. *Po złote runo* 1945 nr 3; J. Zagórski: Trzecia premiera. *Tyg. Powsz.* 1945 nr 2. [Polemika: J. Frühling: Zupa. *Przekrój* 1945 nr 3]; *Dzien. Pol.* 1945 nr 97. — Solski i Leszczyński znów grają. *Przekrój* 1945 nr 5; Mistrz Solski na scenie. *Wolność* 1945 nr 74. — Powtórzenie premiery „Zemsty" Fredry w Wojewódzkim Teatrze Dolnośląskim. *Pionier* 1945 nr 71; D. W. *Trybuna Rob.* 1945 nr 40; Z. K. Tamże nr 44. — M. Bechczyc-Rudnicka: Zwycięstwo Fredry. *Zdrój* 1945 nr 6; Z. B.: „Zemsta" na cenzurowanym. *Gaz. Lubelska* 1945 nr 263. — W. Kra. (Krasucki): Gdy teatr odżył. *Czyn Młodych* 1945 nr 2. — Z. Bednorz. *Dzien. Zach.* 1945 nr 51; Tamże nr 35, 48, 54; T. S.: Aleksander Fredro w nowych rumieńcach aktualności. *Głos Wielkopol.* 1945 nr 49. — W. Bełza. *Ziemia Pomorska* 1945 nr 21; M. Dereżyński. *Robotnik Pomorski* 1945 nr 164. — *Dzien. Rzeszowski* 1945 nr 12. —

(jot): „Zemsta" Fredry jako sztuka społeczna. *Gaz. Morska* 1946 nr 165; E. Misiołek: „Zemsta" Fredry z Franciszkiem Rychłowskim. *Dzien. Bałtycki* 1946 nr 171; W. Urbański. *Gaz. Morska* 1946 nr 169; *Marynarz Pol.* 1946 nr 4/5. — Ł.: Otwarcie sezonu w Teatrze Kieleckim. *Dzien. Powsz.* 1946 nr 263. — J. Kamyczek (Ipohorska): Tuzin skandali. (Reportaż prawie komiczny o tym, jak przyjęto premiery 12 komedii teatralnych). *Przekrój* 1946 nr 89/90.— W. Natanson. *Tyg. Powsz.* 1946 nr 38. — Premiera OMTUR-owego teatru. *Naprzód* 1946 nr 284; E. Csató. *Dzien. Łódzki* 1946 nr 100, 101; h. e. *Przekrój* 1946 nr 55; jk (J. Kott). *Kuźnica* 1946 nr 15; J. Szancer: Jubileusz Wł. Grabowskiego. *Głos Rob.* 1946 nr 94; S. Woyna-Gwiaździński. *Kur. Popularny* 1946 nr 106. — (m). *Dzien. Pol.* 1946 nr 320. (O wyst. w Nowym Sączu). — Atach: Kronika teatralna. *Nowiny Opolskie* 1946 nr 17; W. Hlouszek. *Odra* 1946 nr 44; A. M. Sw. (Swinarski): Fredro na Śląsku. *Listy z Teatru* 1946 nr 8. — J. Jachimek: Wśród szermierzy polskości. *Głos Ostrowski* 1946 nr 6. — E. R. *Promień* 1946 nr 4/5; K. B.: Fredro w Pile. *Piła mówi* 1946 nr 15. — W. Bąk. *Głos Wielkopol.* 1946 nr 61; T. Kraszewski. *Ilustr. Kur. Pol.* 1946 nr 67; D. Lotyczewska: I znowu Fredro. *Głos Wielkopol.* 1946 nr 59; Z. Rossman. *Wola Ludu* 1946 nr 59. — (j. ch.): Koncert Wiłkomirskich i „Zemsta" Fredry rozpoczęły sezon artystyczny w Radomiu. *Dzien. Powsz.* 1946 nr 279. — W. D. *Młode Życie* 1946 nr 6. (O wyst. w Tczewie). — A. Gryf. *Gaz. Kujawska* 1946 nr 108--109, 111. — T. Kowzan. *Pionier* 1946 nr 99; J. Roz. (Rozgórski). *Trybuna Dolnośląska* 1946 nr 61; B. Winnicki. *Naprzód Dolnośląski* 1946 nr 63. —

M. Romankówna: Wstęp do wyd.: Zemsta. Kr. 1946 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 14, i wyd. nast. — K. Zimmerman: Wstęp do wyd.: Zemsta. Kr. (1946); toż Kr. (1948). — S. Kasztelowicz: Wstęp do wyd.: Zemsta. Kat. 1947. — J. N. Miller: Rewizjonizm literacki, a ujęcie reżyserskie. *Teatr* 1947 nr 3. —

Rec. teatr.: ⟨V⟩: Polska sztuka w polskim Szczecinie. *Raz na Tydzień* 1947 nr 4. — S. P. O. *Program Teatrów Miejskich* (Częstochowa) sezon 1946/47; T. Kwaśniewski. *Ilustr. Kur. Pol.* 1947 nr 129; W-itt (W. Lachnitt). *Ilustr. Kur. Pol.* 1947 nr 23; S. Zielińska. *Głos Narodu* 1947 nr 108. — K. Budzyk: Wstęp do wyd.: Zemsta. W-wa 1948 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* 39. —

Rec. teatr.: K. Beylin: Stara, ale wciąż nowa „Zemsta" Fredry w teatrze Rozmaitości. *Express Wiecz.* 1948 nr 338; A. Jakubiszyn. *Polska Zbrojna* 1948 nr 336; I. Krzywicka: „Zemsta" się mści. *Robotnik* 1948 nr 341; J. Kuryluk. *Dzien. Lud.* 1948 nr 320; J. Szczawiej. *Gaz. Lud.* 1948 nr 317; Jaszcz (J. A. Szczepański): Wycieczka do krainy sarmatyzmu. *Głos Ludu* 1948 nr 337; T. S. *Kur. Wielkopol.* 1948 nr 338; B. Wójcicki. *Życie W-wy* 1948 nr 335; Zast. *Rzeczpospolita* 1948 nr 334; Żyw. *Wieczór* (W-wa) 1948 nr 336. Żyw. *Wolni Ludzie* 1948 nr 24. — *Kur. Kaliski* 1948 nr 116. — ⟨z. a.⟩. Przed fredrowską premierą. *Życie Olsztyńskie* 1948 nr 21; ⟨z. a.⟩. Tamże nr 25. — K. Budzyk: „Zemsta za mur graniczny". *Scena Wr.* 1949 nr 1. — S. Dąbrowski: „Zemsta" na scenach polskich. Tamże. — T. Mikulski: Testament Papkina. Tamże. — T. Peiper: Gra rytmów w „Zemście". *Teatr* 1949 nr 6 s. 13-19. —

Rec. teatr.: L. Dutkiewicz: *Bielsko--Bialska Trybuna Rob.* 1949 nr 63; B. Surówka. *Dzien. Zach.* 1949 nr 73. — F. Fenikowski: Mur graniczny. Premiera „Zemsty" w Państwowym Teatrze „Wybrzeże" w Gdyni. *Dzien. Bałtycki* 1949 nr 268; „Zemsta" Fredry. *Głos Wybrzeża* 1949 nr 269. — „Zemsta" A. Fredry w Teatrze Miejskim. *Gaz. Gnieźnieńska* 1949 nr 104. — „Zemsta" A. Fredry. *Nowiny Opolskie* 1949 nr 35. — J. J.: Nieśmiertelność Fredry. *Płomień* 1949 nr 10; J. Kierst: Ze świata sceny. *Przegl. Powsz.* 1949 t. 227; S. P. O. *Moda i Życie Praktyczne* 1949 nr 2; (Ż). (E. Żytomirski). *Film* 1949 nr 1. — L. Goliński. *Słowo Pol.* 1949 nr 270; J. Kott. *Gaz. Rob.* 1949 nr 272; przedr. pt. Rozsądna „Zemsta" we Wrocławiu. W: Jak wam się podoba. Spotkanie pierwsze. (W-wa 1955); (tel): Władysław Daszewski o wrocławskiej „Zemście". *Gaz. Rob.* 1949 nr 257; (w): „Zemsta" A. Fredry otwiera sezon Teatru Wielkiego. *Gaz. Rob.* 1949 nr 269. — Wymiany kulturalne. Szansa Fredry. *Tyg. Powsz.* 1949 nr 15/16. — S. Witkowski: Utwór Diderota źródłem „Zemsty". *Spr. PAU* 1950 nr 5 s. 281. — J. Pomianowski: Fredro od tyłu i przodu. *Nowa Kultura* 1951 nr 13. — K. Wyka: Ideowa i artystyczna koncepcja „Zemsty". *Teatr* 1951 nr 4/5. [Polemika: B. Korzeniewski: Walka o Fredrę. *Program teatralny Zemsty w Teatrze Nar. w W-wie* 1953]. — K. Wyka: Wstęp do wyd.: Zemsta. Wyd. 2 zmienione. W-wa 1951 *Bibl. Pisarzy Pol. i Obcych* 39. —

Rec. teatr.: A. Odnowa. *Dziś i Jutro* 1951 nr 36; J. Pomianowski. *Nowa Kultura* 1951 nr 13; J. Szczawiński. *Dziś i Jutro* 1951 nr 48; Jaszcz (J. A. Szczepański). *Trybuna Ludu* 1951 nr 76; J. A. Szczepański. *Teatr* 1951 nr 4-5. (Nawiązuje: J. M. S.: Przegląd prasy. O aktualności Fredry. *Tyg. Powsz.* 1951 nr 38). — K. Berwińska: Problemy krakowskiej „Zemsty". *Teatr* 1952 nr 9; A. Brayer. *Od A do Z* (dod. do *Dzien. Pol.*). 1952 nr 15; Goa (A. Gołubiew). *Tyg. Powsz.* 1952 nr 14; T. Kwiatkowski. *Od A do Z* (dod. do *Dzien. Pol.*). 1952 nr 13; J. Maśliński: Polonez Fredry. *Twórczość* 1952 nr 12; A. Odnowa: Jeszcze o krakowskiej „Zemście". *Dziś i Jutro* 1952 nr 21; S. Otwinowski: W poszukiwaniu humoru. *Echo Tyg.* (dod. do *Gaz. Kr.*) 1952 nr 15; J. Szczawiński: Nowa inscenizacja Fredry. *Dziś i Jutro* 1952 nr 10; H. Szletyński: Nowe spojrzenie na „Zemstę". *Od A do Z* (dod. do *Dzien. Pol.*) 1952 nr 11; A. Świderska: Z teatrów krakowskich. *Dziś i Jutro* 1952 nr 19; H. Vogler. *Twórczość* 1952 nr 7; H. Vogler: Nowa inscenizacja „Fredry". *Życie Lit.* 1952 nr 8. —

J. Kleiner: Commedia dell'arte w „Zemście" a spór o datowanie akcji. *Tyg. Powsz.* 1952 nr 14; przedr. w: O Krasickim i o Fredrze. Wr. 1956. [Rec: S. G. (Gnoiński). *Książka dla Ciebie* 1956 nr 12; Z. Libera. *Roczn. Lit. 1956.* W-wa 1957; M. Piszczkowski. *Tyg. Powsz.* 1957 nr 8]. — J. Kleiner: Realizm fredrowski czy apologia szlachty? *Tyg. Powsz.* 1952 nr 39; przedr. pt. W sprawie realizmu fredrowskiego. W książce, jw. —

Rec. teatr.: P. Bystrzycki: Dzieje jednego przedstawienia „Zemsty". *Wieś* 1953 nr 34; J. Frühling: Fredro triumfujący. *Od A do Z* (dod. do *Dzien. Pol.*) 1953 nr 30; (A. Grodzicki). *Świat* 1953

nr 19; J. Kreczmar: Tradycja i nowatorstwo. *Teatr* 1953 nr 13-19; przedr. w: Polemiki teatralne. W-wa 1956. [Rec.: A. Świderska: Na marginesie „tradycji i nowatorstwa". *Tyg. Powsz.* 1953 nr 28; A. W. Kral: O polemicznej treści „tradycji i nowatorstwa". *Pam. Teatr.* 1958 z. 2; R. Górski: Z przeszłości „Zemsty" w „Tradycji i nowatorstwie". Tamże]; A. Odnowa: Dojrzała prawda „Zemsty". *Dziś i Jutro* 1953 nr 26; R. Simonow: Wrażenia z teatrów polskich. (Artykuł napisany specjalnie dla „Teatru"). *Teatr* 1953 nr 24; J. A. Szczepański: Bohdan Korzeniewski wśród problemów „Zemsty". *Teatr* 1953 nr 13; Jaszcz (J. A. Szczepański): Nowa „Zemsta". *Trybuna Ludu* 1953 nr 125; S. Treugutt: Cenne doświadczenia. *Przegl. Kult.* 1953 nr 23; S Treugutt: W sprawie Zemsty. *Twórczość* 1953 nr 7. —

S. Pigoń: Z pracowni literackiej A. Fredry. II. Rozwój pomysłu „Zemsty". *Pam. Lit.* R. 44 (1953) z. 3/4; toż w odb. Wr. 1954; przedr. poprawiony i rozszerzony pt. Przemiany „Zemsty". W: W pracowni A. Fredry. (W-wa 1956). — A. Grzymała-Siedlecki: Papkin złotego wieku „Rozmaitości". (O kreacji Papkina). *Teatr* 1953 nr 20. — K. Wyka: Twórczość A. Fredry. Wstęp do wyd.: Zemsta. (W-wa 1953); toż W-wa 1954. —

J. Adamski: Podglądając Klarę i Wacława. *Życie Lit.* 1955 nr 40. (O filmowej wersji „Zemsty"). — B. Korzeniewski: Kłóćmy się o Fredrę. Od reżysera. *Teatr* 1955 nr 16. — R. Niewiarowicz. *Tyg. Powsz.* 1955 nr 25. — Co się dzieje w kraju? Przed paryską premierą „Zemsty". *Przegl. Kult.* 1955 nr 21. — Filmowa „Zemsta". *Tyg. Powsz.* 1955 nr 48; *Dziewiąta Fala* (dod. do *Głosu Wybrzeża*) 1956 nr 14; Udźwiękowienie „Zemsty" przez zastosowanie postsynchronu. *Głos Rob.* (Łódź) 1956 nr 8. — Hej, Serwacy! *Przekrój* 1956 nr 584. — S. Breyer: Igraszki prawne „Zemsty". *Prawo i Życie* 1956 nr 4. — A. Grzymała-Siedlecki: Przodownica polskich komedii. *Program Teatru Ziemi Pomorskiej* (Bydgoszcz — Toruń) 1956 nr 10. — A. Kowalkowski. Tamże. — J. Kreczmar: Zasadzki wiersza. *Teatr* 1956 nr 11. — J. Lis: Tam, gdzie się dzieje akcja „Zemsty". *Tyg. Katolicki* (Lubl.) 1956 nr 12. — J. Maciejewski: Wstęp do wyd.: Zemsta. (Wr. 1956) *Nasza Bibl.* i wyd. nast. — M. Witkowski: Projekt opracowania „Zemsty" A. Fredry w klasie VII. *Polonistyka* 1956 nr 6. — K. Wyka: O „Zemście" Fredry. *Program Teatru Ziemi Rzeszowskiej* 1956 nr 4. —

Rec. teatr.: D. Czaplicki. *Nowy Tor* (dod. do *Gaz. Pomorskiej*) 1956 nr 39; Z. Pietrzakówna: W starym i nowym teatrze. *Pomorze* (Bydgoszcz) 1956 nr 6. — J. P. Gawlik: Dobry i zły bohater „Zemsty". *Słowo Tyg.* (Dod. do *Słowa Ludu*) 1956 nr 45; J. Szymkowicz-Gombrowicz. *Życie Radomskie* 1956 nr 283. — J. P. Gawlik: Między socjologią a farsą. *Nowiny Rzeszowskie* 1956 nr 172; Kronika kulturalna. *Nowiny Tyg.* (dod. do *Nowin Rzeszowskich*) 1956 nr 26. — JJS: Na ekranie „Zemsta". *Tyg. Powsz.* 1957 nr 43; P. Kajewski. *Nowe Sygnały* 1957 nr 41; J. Kydryński: Fredro w agfakolorze. *Życie Lit.* 1957 nr 42; W. Natanson. *Teatr i Film* 1957 nr 8; J. Płażewski. *Przegl. Kult.* 1957 nr 41; S. Skwarczyńska: Nieporozumienia z „Zemstą" na ekranie. (Artykuł dyskusyjny). *Teatr i Film* 1957 nr 11; L. Jabłonkówna: Jeszcze o filmowej „Zemście". *Teatr i Film* 1958 nr 1. — J. Lechoń: O polskiej literaturze dramatycznej. *Życie Lit.* 1957 nr 3. — S. Dąbrowski: Typy i maski fredrowskie. *Pam. Teatr.* 1958 z. 2. —

Rec. teatr.: S. Polanica (S. E. Bury). *Słowo Powsz.* 1960 nr 110; Jeremi (J. Szuliński): Me wezwanie: obejrzyj to, mocium panie... *Trybuna Mazowiecka* 1960 nr 113; J. Godlewska: Imć pan Fredro w Borsukach. *Trybuna Mazowiecka* 1960 nr 115. — Olg. Jędrz. (Jędrzejczyk): Miejsce „Zemsty". *Gaz. Kr.* 1960 nr 300; J. Bober. *Gaz. Kr.* 1961 nr 30; T. Kudliński. *Dzien. Pol.* 1961 nr 42. — J. Segiet. *Głos Olsztyński* 1961 nr 308. — W. Achremowiczowa: Posłowie do wyd.: Zemsta. W-wa 1962. — M. Kalota-Szymańska: Toruńska „Zemsta". *Pomorze* 1962 nr 19. — Z. Karczewska-Markiewicz: Niespodzianki fredrowskie. *Nowa Kultura* 1962 nr 40; A. W. Kral: I znów „Zemsta" w Narodowym. *Teatr* 1962 nr 20. — J. Kelera: Stary Fredro i spadkobiercy. *Odra* 1964 nr 2.

Za granicą: *Květy* 1871 nr 18 s. 143; *Světozor* 1871, 5 maja, s. 212. — L. Léger: Le théâtre moderne en Pologne. Une comédie d'Alexandre Fredro (La revanche de l'échanson, Zemsta) avec traduction de quelques fragments. *La Revue politique et littéraire* 1874, 18 lipca, Revue des cours littéraires, 2ᵉ série, nr 3. [Rec.: E. L. (Lubowski): Piśmiennictwo krajowe i zagraniczne. Teatr Fredry Al. ojca w przekładzie francuskim p. Ludwika Léger. *Bibl. Warsz.* 1874 t. 4; (S. Duchińska): Kronika zagraniczna. Studia słowiańskie pana Léger. Rozbiór Zemsty za mur graniczny. *Bibl.*

Warsz. 1875 t. 3]. — K. Krejčí: Posłowie do wyd. przekł.: Pomsta. Bratysława 1956. — Z. Raszewski: Krakoviaken und Goralen. *Pam. Teatr.* 1956 z. 4. (O wyst. w Wiedniu w 1856). — S. Wasylewski: Niezapisany stan służby. Wr. 1957 s. 96-97. (O wyst. w Paryżu w 1913). — (z): Fredro w Brukseli. *Kamena* 1958 nr 6; zsm: Prapremiera Fredry w Brukseli. *Tyg. Powsz.* 1958 nr 11.

Zrzędność i przekora: Rec. teatr.: *Kur. Warsz.* 1822 nr 312; G... (K. Godebski). *Wanda* 1823 z. 3. — *Czas* 1853 nr 76-78. — *Czas* 1855 nr 1. — *Czas* 1867 nr 45. — *Czas* 1868 nr 241. — K-i (Kotarbiński). *Przegl. Teatr.* (W-wa) 1869 nr 18. — *Czas* 1871 nr 106, 127. — *Gaz. Nar.* 1872 nr 134. — *Czas* 1877 nr 128. — E. Kucharski: Źródła i podniety niektórych pomysłów i wątków Fredrowskich. III. Zrzędność i przekora. *Pam. Lit.* R. 19 (1921). — S. Knisplówna: Wstęp do wyd.: Zrzędność i przekora. W-wa 1949 *Bibl. Świetlicowa* nr 40. — A. Odnowa. *Dziś i Jutro* 1953 nr 11; Jaszcz (J. A. Szczepański). *Trybuna Ludu* 1953 nr 35.

Trzy po trzy: Z pamiętnika Fredry. *Gaz. Lw.* 1881 nr 46-48. — H. Biegeleisen: Z nieznanego pamiętnika A. Fredry (ojca). *Bibl. Warsz.* 1892 t. 2. [Rec. Z. Hordyński. *Kwart. Hist.* 1893 s. 122-123]. — Jan Stekins (J. Tokarzewicz): Pamiętnik Fredry. *Kraj* (Petersb.) 1892 nr 27. — A. Grzymała-Siedlecki: Wstęp do wyd.: Trzy po trzy. W-wa (1917). — W. Borowy: Uwagi o Fredrowskim „Trzy po trzy". W: Ze studiów nad Fredrą. Kr. 1921 *Z Historii i Literatury*. — W. Borowy: Fredro i Conrad. Z tajników sztuki pisarskiej. („Trzy po trzy" a „A Personal Record"). *Tyg. Wil.* 1925 nr 16. — W. Tokarz: A. Fredro jako pamiętnikarz wojskowy. *Kur. Warsz.* 1927 nr 132. — W. Borowy: Uwagi o „Trzy po trzy". W wyd.: Trzy po trzy. Kr. 1949 *Bibl. Arcydzieł Poezji i Prozy* nr 80. — A. Lange: „Trzy po trzy" o Fredrze. *Słowo Pol.* 1956 nr 150. — A. Grzymała-Siedlecki: Wstęp do wyd.: Trzy po trzy. (W-wa 1957).

Inne utwory: (Kamień nad Liskiem. Rec.). *Dzien. Powsz.* 1830, 19 i 20 lutego; przedr. *Rozmaitości* (Lw.) 1830 nr 10. — (Nieszczęścia najszczęśliwszego męża. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1841 t. 3. — J. Lam: (Jeremiasz Sęp. Rec.). *Tydzień* 1877 t. 4 nr 25. — L. Siemieński: „Jeremiasz Sęp". Z teki pośmiertnej A. Fredry. *Kronika Rodz.* 1877 nr 14. — H. Biegeleisen: Nieznana rozprawa A. Fredry o wychowaniu młodzieży. *Muzeum* 1897; streszcz w art.: Wychowanie A. Fredry. *Dzien. Poz.* 1897 nr 7. — S. P. (S. Schnür-Pepłowski): (Książka dla mnie samego. Rec.). *Gaz. Nar.* 1897 nr 294. — K. Badecki: Nieznany wiersz A. hr. Fredry. *Pam. Lit.* R. 9 (1910). — W. Borowy: „Paweł i Gaweł". Przyczynek literacki. *Spr. Tow. Nauk. Warsz. Wydz. I* 1917 z. 1; przedr. pt. O „Pawle i Gawle". Humoreska krytyczna. W: Ze studiów nad Fredrą. Kr. 1921 *Z Historii i Literatury*; przedr. w: Studia i rozprawy. T. 2. Wr. 1952. [Rec.: *Myśl Niepodległa* 1917 nr 387; *Sfinks* 1917 nr 10/12]. — S. Kossowski: Prototyp „Pawła i Gawła". Do źródeł inwencji i upodobań artystycznych Fredry. *Ruch Lit.* 1931 nr 9 s. 271-276. — Ł. Kurdybacha: Wpływ Komisji Edukacji Narodowej na b. Galicję. *Ziemia Czerwieńska* 1938 s. 14-17. —

S. Pigoń: Bajka o Pawle i Gawle — bajką polityczną. *Życie Lit.* 1954 nr 6. — S. Pigoń: A. Fredry memoriał polityczny z roku 1844. W zbiorze: Miscellanea z okresu romantyzmu. Wr. 1956 *Arch. Lit.* t. 1; toż pt. Memoriał z roku 1844. W: W pracowni A. Fredry. (W-wa 1956). — Z. T. (Topińska). *Wychowanie w Przedszkolu* 1956 nr 11. — S. Pigoń: Ostatnia z bajek A. Fredry. *Życie Lit.* 1958 nr 19. — S. Pigoń: A. Fredry zgryźliwa facecja o obrazie Matejki. *Życie Lit.* 1960 nr 49. — K. Wyka: Kariera burzanu. Z dziejów słownictwa poetyckiego. *Księga pam. ku czci S. Pigonia.* Kr. 1961. — S. Pigoń: Nieznany utwór nowelistyczny A. Fredry. *Munera litteraria. Księga ku czci prof. R. Pollaka.* Poz. 1962; przedr. pt. Aleksander Fredro w szkole Sterne'a. W: Miłe życia drobiazgi. W-wa 1964. — S. Treugutt: Zabawa w wiersze. *Przegl. Kult.* 1962 nr 41.

4. WYDANIA

(Dzieła. T. 1-13. Kr. 1880. Rec.). *Ateneum* 1881 t. 1 z. 3 s. 584-585. — (Dzieła. Wyd. H. Biegeleisen. T. 1-5. Lw. 1897. Rec.): K. Bartoszewicz. *Kraj* (Petersb.) 1897 nr 22; K. Bartoszewicz. *Przegl. Lit.* (Kr.) 1897 nr 10; G. Kor. (Korbut). *Głos* 1897 nr 35; *Kur. Lw.* 1897 nr 295; *Wędrowiec* 1897 nr 7; *Ateneum* 1898 t. 1 s. 194-195. — (Komedie. Oprac. E. Kucharski. T. 4-6. Lw. 1926-1927. Rec.): M. Kridl: Dokoła Fredry. *Przegl. Współcz.* 1928 t. 25 nr 73 s. 346-347. — S. Pigoń: Spuścizna literacka A. Fredry. (W-wa 1954); toż w wyd.: Pisma wszystkie. Seria I t. 1. W-wa 1955 s. 347-442. — (Pisma wszyst-

kie. Oprac. S. Pigoń. Rec.): Z. Falkowski: Fredro odzyskany. *Dziś i Jutro* 1955 nr 27; K. Nast. *Nowa Kultura* 1955 nr 44; awk. (A. W. Kral). Teatr na półkach księgarskich. Fredro. *Teatr* 1956 nr 3, 5-6; W. Natanson: Fredro na nowo sportretowany. *Życie Lit.* 1956 nr 49; P. Zwoliński: Polemika w kwestii obscoenów. *Po prostu* 1956 nr 34; polemika J. J. (Lipski): Piekielny Piotruś. *Nowa Kultura* 1956 nr 73; A. Witkowska: Dyskusja nad wstępem do „Pism wszystkich" Fredry. *Pam. Lit.* R. 48 (1957) z. 2; J. Jackl: Sporów o Fredrę ciąg dalszy. *Pam. Teatr.* 1958 z. 2; (p): Nowy Fredro. *Tyg. Powsz.* 1958 nr 45; M. Piszczkowski. *Pam. Lit.* R. 50 (1959) z. 2. — L. Gomolicki: (Wyd. przekł.: Komiedii. Oprac. K. Dierżawin. Moskwa 1956. Rec.). *Pam. Teatr.* 1958 z. 2.

G

GARCZYŃSKI STEFAN (1805—1833)

Poeta.

Ur. 13 października 1805 (w niektórych źródłach błędnie: 1806) w Kosmowie pod Kaliszem; syn Franciszka, pułkownika wojsk polskich, i Katarzyny z Radolińskich. Pochodził ze starej i zamożnej rodziny szlacheckiej. Straciwszy wcześnie rodziców wychowywał się u wujostwa hr. Skórzewskich w Lubostroniu w Poznańskiem. W 1814-1817 uczył się w szkołach w Trzemesznie, następnie w gimnazjum w Bydgoszczy. Od 1819 kształcił się w Liceum Lindego w Warszawie i ukończył je z odznaczeniem w 1823. Od 1825 studiował w Berlinie prawo i filozofię. Szczególnie interesowały go wykłady Hegla i historyka Gansa. W Berlinie w 1829 poznał Adama Mickiewicza, który wywarł wielki wpływ na jego poglądy. Ukończywszy uniwersytet w 1829 udał się na początku roku następnego do Rzymu, gdzie znajomość z Mickiewiczem przeszła w gorącą przyjaźń. W 1831, mimo słabego zdrowia, przybył do kraju i wziął czynny udział w powstaniu. Walczył zrazu jako szeregowiec, a później w randze porucznika jako adiutant generała J. N. Umińskiego. Za waleczność otrzymał złoty krzyż zasługi. Po upadku powstania przebywał początkowo w Lubostroniu, w styczniu 1832 wyjechał do Drezna, a stąd po roku ciężko chory na gruźlicę udał się do Bex w Szwajcarii, gdzie opiekowała się nim Klaudyna Potocka. Tam do chorego przyjaciela przyjechał z Paryża Mickiewicz i przewiózł go do Awinionu. Garczyński zmarł 20 września 1833. Był członkiem korespondentem Towarzystwa Literackiego Polskiego, założonego w Paryżu dnia 29 kwietnia 1832.

TWÓRCZOŚĆ

1. Lasek olszowy. Wiersz rycerzom polskim poświęcony przez Autora Modlitwy Obozowej. W-wa 1831. Przedr. w wyd.: Pisma, zob. Wyd. zbior.

2. Wspomnienia z czasów wojny narodowej polskiej 1831. (Wiersze). Powst. 1831. Fragm. ogł.: Śpiew po pierwszej bitwie i zwycięstwie pod Stoczkiem. *Pielgrzym Pol.* 1833 nr 25; Śpiew ochotników poznańskich wychodzących na Litwę. *Rozmaitości* (Lw.) 1833 nr 42. Wyd. całości zob. poz. 5 t. 2; wyd. osob. (razem z poz. 3) Paryż (1866) *Bibl. Lud. Pol.* (nr 13); toż wyd. tyt. wyd. 2 Paryż (1867); toż wyd. 3 Paryż (ok. 1868). Wyd. nast.: (razem z poz. 3) Lw. 1881 *Bibl. Mrówki* nr 100; W-wa 1915 *Skarbiec Pol.* nr 14.

Nie drukowany fragm. z odpisu pt. Wspomnienia obozowe z roku 1831. Ogł. S. Jasińska: Garczynsciana. Nieznany odpis Wspomnień obozowych S. Garczyńskiego. *Pam. Bibl. Kórn.* z. 6 (1958).

Autograf Bibl. Kórn. sygn. 1688.

Nieznany odpis z odmianami tekstu pt. Wspomnienia obozowe z roku 1831. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 1781.

Dedykacja: Spółtowarzyszom broni i spółpielgrzymom poświęca Autor.

3. Sonety wojenne. Fragm. ogł.: Natarcie konnicy na konnicę. *Rozmaitości* (Lw.) 1833 nr 39. Wyd. całości zob. poz. 5 t. 2; wyd. osob. i nast. razem z poz. 2; przedr. *Biesiada Lit.* 1915 nr 2, 6, 10, 15, 23; wyd. osob. oprac. I. Grabowski. Kijów (1917) *Bibl. Lud. Pol.* nr 8; ponadto wybory w zbiorach: Liryki powstańcze z lat 1830-1831. Wyd. A. Słapa. Kr. 1916; Powstanie listopadowe. Oprac. A. Bełcikowski. W-wa 1930; *Powstanie listopadowe 1830-1831.* Lw. 1931.

Dedykacja: Generałowi Umińskiemu w dowód szacunku wysokiego i na pamiątkę kampanii roku 1831 pod jego rozkazami odbytej poświęca Autor. Dat. Drezno, dn. 7 grudnia 1832.

Przekł. ang.: P. Sobolewski: Military Sonnet. W: Poets and Poetry of Poland. Chicago 1881 i wyd. nast.

Przekł. franc.: W. Mickiewicz: Sonnets guerriers. (Fragm.). W: Mélanges posthumes d'Adam Mickiewicz. S. II. Paryż 1879. — R. Bailly: Bataille. *Les Amis de la Pologne* 1933 nr 12.

4. Wacława dzieje. Poema. Wyd. zob. poz. 5 t. 1; wyd. osob. z przedmową A. Mickiewicza. (Literatura słowiańska lekcje 17, 21 i 28 czerwca 1842 r.). Paryż (1867) *Bibl. Lud. Pol.* (S. III nr 53); toż wyd. tyt. wyd. 2 Paryż (1868).

Z autografu w pierwotnym brzmieniu pt. Apostata, czyli Wacława życie. Poema. Ogł. S. Jasińska. *Pam. Bibl. Kórn.* z. 6 (1958).

Rkps Bibl. Kórn. sygn. 1688.

Dedykacja: Adamowi Mickiewiczowi na pamiątkę kilku miesięcy z roku 1831 razem w Dreźnie przepędzonych poświęca przyjaciel dozgonny.

Przekł. franc.: A. Mickiewicz: Histoire de Wenceslas. (Fragm.). W: Les Slaves. Cours professé au Collège de France. T. 3. Paryż 1849. — W. Mickiewicz: Histoire de Venceslas. Première partie. *L'Espérance* (Genewa) 1860.

5. Poezje. T. 1-2. Wyd. A. Mickiewicz. Paryż 1833. Wyd. nast.: Lipsk 1860 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 1; toż wyd. nast. Lipsk 1863; Lipsk 1900; wyd. A. Kaczurba. Przemyśl 1882.

Rkps znajdował się u L. Skórzewskiego w Lubostroniu, obecnie Bibl. Jagiel. sygn. 2611. Z rkpsu niektóre wiersze w pierwotnym brzmieniu wyd. T. Pini. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 6 (1898); wyd. osob. pt. Mickiewicz jako wydawca poezji Garczyńskiego. Lw. 1898.

Zawartość: t. 1: poz. 4 oraz: Wizja. Scena fantastyczna; t. 2: Nabożeństwo tegoczesne. Scena fantastyczna; poz. 2, 3 oraz drobne wiersze i przekłady. Tu także wiersze A. Mickiewicza: Reduta Ordona; Z bramy więzienia... (Dokończenie utworu pt. Zdrajca); W maleńkiej wiosce... (Cz. II utworu pt. Król i giermek. Romans).

Przy Reducie Ordona dopisek Mickiewicza: „Wiersz ten pisany pod wpływem opowiadań Garczyńskiego umieszczam między dziełami przyjaciela jako wspólną naszą własność. Poświęciłem go ostatniemu wodzowi polskiemu (generałowi J. N. Umińskiemu), który o sprawie naszej nie rozpaczał i do końca chciał walczyć."

Na egzemplarzu t. 1 ofiarowanym Klaudynie Potockiej wpisał Garczyński wiersz dedykacyjny, dat.: Genewa, d. 25 lipca 1833. Z autografu Bibl. Kórn. sygn. 1786 ogł. S. Jasińska: Pamiątka po S. Garczyńskim. *Pam. Bibl. Kórn.* z. 3 (1939/1946).

Przekł. ang.: P. Sobolewski: Conversation. W: Poets and Poetry of Poland. Chicago 1881 i wyd. nast.

Przekł. czeski: F. J. Burian: Oda do Janusza. *Světozor* 1874.

Przekł. franc.: Il est venu le jour de l'Annonciation. *Le Polonais* 1833 t. 1. — L. P.: Dernier chant. *Le Polonais* 1834 t. 2. — Aux peuples. Tamże. — W. Mickiewicz: (Kilka wierszy). W książce: Mélanges posthumes d'Adam Mickiewicz. S. II. Paryż 1879.

Drobne wiersze ogł. w czasopismach: *Nowa Polska* (W-wa; tu m. in.: Wspomnijcie o mnie! 1831 nr 110), *Pielgrzym Pol.* (1833), *Rozmaitości* (Lw.; 1833).

Po śmierci poety jego drobne utwory ogł.:

Czas. Dod. Mies. 1856 t. 2 (tu: Na jeziorze Lemanie);

Bibl. Warsz. 1868 t. 4 (tu: Skarby moje; Myśl i czucie; Życie i śmierć; Niewola miłości; Wyznanie miłości);

Bibl. Warsz. 1869 t. 1 (tu: Wiersze do Aliny);

Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst. 1885 nr 82 (tu: Muzyka);

Przegl. Lit. i Artyst. 1885 nr 1/2 (tu: Rano, południe, wieczór i noc);

Tyg. Mód i Powieści 1885 nr 11 (tu: Ostatnie marzenie);

P. Chmielowski: Adam Mickiewicz. Zarys... T. 2. W-wa 1886 (tu wiersz do Mickiewicza, inc.: Jako skała potężna...);

Tyg. Ilustr. 1891 nr 53 (tu: Sen);

S. Jasińska: Garczynsciana. Nieznany odpis wspomnień obozowych S. Garczyńskiego. *Pam. Bibl. Kórn.* z. 6 (1958) (tu: Na dzień imienin dowódcy korp. I. Wiersz na żądanie oficerów napisany naprędce w Obozie pod Brzezinami).

Wydania zbiorowe

Pisma. Wyd. 2 pomnożone. Wyd. S. Skórzewski. Poz. 1860.

Zawartość: przedr. wyd. Twórczość poz. 4 oraz kilka wierszy z czasopism i z rękopisów.

Listy

1. Do S. Baranowskiego 5 listów z 1828-1833. Ogł. P. Mączewski: Listy S. Garczyńskiego. *Myśl Nar.* 1933 nr 35.

2. Do A. E. Odyńca 4 listy z 1830-1832. Ogł. A. E. Odyniec: Wspomnienia z przeszłości opowiadane Deotymie. W-wa 1884.

3. Do K. Skórzewskiej 2 listy z 1830-1832. Ogł. S. Skwarczyńska: Dwa nieznane listy Garczyńskiego. *Pam. Lit.* R. 21 (1924/25); odb. Lw. 1925.

4. Do A. Mickiewicza 11 listów z 1832-1833 i b. d. List z 16 lutego i fragm. listu z 26 lutego 1832 ogł. pt. Nieznany list S. Garczyńskiego do Adama Mickiewicza w sprawie Konstancji Łubieńskiej. *Ateneum* 1938 nr 6.

Rkps Muz. A. Mickiewicza w Paryżu sygn. 529.

5. Do H. Skórzewskiego z 1832. Fragm. listów ogł. S. Skórzewski w przedmowie do wyd., zob. Wyd. zbior.

6. Do J. Grabowskiego z 1832. Rkps Ossol. sygn. 4186/II.

7. Do W. Turny 14 listów z 1832-1833; do A. Mickiewicza 11 listów z 1832-1833; do I. Domejki 3 listy z 1833 (fragm.). Ogł. W. Mickiewicz: Korespondencja A. Mickiewicza. T. 2-4. Paryż 1872-1876 i wyd. nast.

8. Do I. Domejki 10 listów z 1832-1833. Ogł. E. Sawrymowicz: Listy S. Garczyńskiego do Ignacego Domejki. *Przegl. Hum.* 1962 nr 2 i nadb.

Rkps Muz. Mickiewicza w Paryżu sygn. 1018/II.

9. Do K. Potockiej 20 listów z 1833 i b. d. Rkps Muz. A. Mickiewicza w Paryżu sygn. 1015/2.

Rękopisy drobnych utworów znajdują się w Bibl. Jagiel. sygn. 2611; Bibl. Kórn. sygn. 1688, 1781.

OPRACOWANIA

Biografia

W. Pol: Wspomnienia. Powst. 1832. Fragm. ogł. P. Mączewski: O Mickiewiczu i Klaudynie Potockiej. Stefan Garczyński. *Dzien. Poz.* 1933 nr 44. — A. Skórzewski: Życiorys S. Garczyńskiego w liście do Pągowskiego z 29 listopada 1833. Rkps Muz. A. Mickiewicza w Paryżu sygn. 800. — O Stefanie Garczyńskim. *Dzien. Lit.* 1860 nr 38-39. — S. Skórzewski: Przedmowa do wyd.: Pisma. Poz. 1860. — Stefan Garczyński. *Dzien. Poz.* 1860 nr 58. — C. Biernacki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 9 (1862). — F. H. Lewestam: Stefan Garczyński. Szkic biograficzno-literacki. *Tyg. Ilustr.* 1865 nr 281. — A. Mickiewicz: Przedmowa do wyd.: Wspomnienia z czasów wojny narodowej i Sonety wojenne. Paryż (1866) *Bibl. Lud. Pol.*; przedr. S. Pigoń w: A. Mickiewicz: Dzieła wszystkie. T. 5. W-wa 1933. — L. Wegner: Stefan Garczyński. Poz. 1871. — W. Mickiewicz: Mélanges posthumes d'Adam Mickiewicz. Paryż 1872. — W. K. Stattler: Przypomnienie starych znajomości. *Kłosy* 1873 nr 430-435. — A. E. Odyniec: Listy z podróży. T. 3-4. W-wa 1876-1878; wyd. nast. W-wa 1961. — L. Dębicki: Z życia poety. *Kronika Rodz.* 1881 nr 5. — A. E. Odyniec: Wspomnienia z przeszłości. *Kronika Rodz.* 1881 nr 9; przedr. w: Wspomnienia z przeszłości opowiadane Deotymie. W-wa 1884. — A. E. Odyniec: Stefan Witwicki i Stefan Garczyński. *Kłosy* 1882 t. 34 nr 865-869, 872-876; przedr. jw. — H. Biegeleisen: Stefan Garczyński. *Złota przędza.* T. 2. W-wa 1885. —

T. Ziemba: Mickiewicz jako przyjaciel. *Tyg. Ilustr.* 1891 nr 60-61. — W. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza. T. 4. Poz. 1895. — L. Méyet: Mickiewicz nad grobem Garczyńskiego w Awinionie. *Przew. Nauk. i Lit.* 1896. — W. Mazanowski: Mickiewicz przy śmiertelnym łożu S. Garczyńskiego. *Szkoła* 1898. — Mickiewicz wydawcą. *Dzien. Chicagowski* 1898 nr 140. — T. Pini: Stefan Garczyński. Szkic biograficzno-literacki. *Przew. Nauk. i Lit.* 1898; przedr.: *Rok Mickiewiczowski. Księga pam.* ... Lw. 1899. — *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 24 (1900). — J. Nitowski: Stefan Garczyński. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 1. W-wa 1901. — F. Hoesick: Z pamiętników Eustachego Marylskiego. *Kur. Warsz.* 1903 nr 1. — K. W.: Stefan Garczyński. *Praca* 1905 nr 44. — S. Kurowski: Garczyński Stefan. *Sto lat myśli pol.* T. 4 (1908). — W. Mickiewicz: Grób druha Adamowego. *Tyg. Ilustr.* 1910 nr 48. —

A. Lewak: Katalog rękopisów Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu. Kr. 1931. — W. Borowy: Co się stało z nagrobkiem Garczyńskiego? *Wiad. Lit.* 1933 nr 54. — C. F. L.: S. Garczyński, „dozgonny" przyjaciel Mickiewicza. *Kur. Lit.-Nauk.* 1933 nr 38. — P. Mączewski: Listy S. Garczyńskiego. *Myśl Nar.* 1933 nr 35. — M. Czapska: Korespondencja. O grobowiec Garczyńskiego. *Wiad.*

Lit. 1934 nr 1. — W. OBRĘBSKI: Prawda o nagrobku Garczyńskiego. *Wiad. Lit.* 1934 nr 19. — Odnowienie nagrobka Garczyńskiego. *Wiad. Lit.* 1934 nr 46. — A. SZYPERSKI: Geografia talentów wielkopolskich. Poz. 1934. — A. GRODZICKI: Groby Polaków na cmentarzach i w kościołach francuskich. *Polonia* 1937 nr 4686. — J. PIETRZYCKI: Tam, gdzie spoczywa przyjaciel Mickiewicza. *Kur. Lit.-Nauk.* 1937 nr 45. —

S. JASIŃSKA: Pamiątka po S. Garczyńskim. *Pam. Bibl. Kórn.* z. 3 (1939/1946). — S. KOLBUSZEWSKI. *Pol. słownik biogr.* T. 7 (1948). — B. ZAKRZEWSKI: Mickiewicz w Berlinie. *Przegl. Zach.* 1949. — M. DANILEWICZOWA: Miles, vates, exul. *Mickiewicz żywy. Książka zbior. wyd. staraniem Związku Pisarzy Pol. na Obczyźnie.* Londyn 1955. — J. MACIEJEWSKI: Gdy gościł w Wielkopolszcze. Adam Mickiewicz w Wielkim Księstwie Poznańskim 1831-1832. Poz. 1958. — L. PŁOSZEWSKI: Mickiewicz w korespondencji i zapiskach Leonarda Niedźwieckiego. *Pam. Bibl. Kórn.* z. 6 (1958). — F. GERMAN: W kręgu poetów. W: Chopin i literaci warszawscy. W-wa 1960. — Garczyński Stefan. *Ziemia Kaliska* 1960 nr 21. — E. SAWRYMOWICZ: Listy S. Goszczyńskiego do Ignacego Domejki. *Przegl. Hum.* 1962 nr 2 i nadb.

Twórczość

(S. GOSZCZYŃSKI): Nowa epoka poezji polskiej. *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* 1835 t. 1 i wyd. nast. — A. MICKIEWICZ: Kurs drugoletni (1841-2) literatury słowiańskiej. Paryż 1842, wykład 31-32, i wyd. nast. — W. CYBULSKI: (Wykłady na uniwersytecie berlińskim). Powst. 1842-1845; wyd. pt. Odczyty o poezji polskiej w pierwszej połowie XIX wieku. T. 2. Poz. 1870; toż przekł. niem. pt. Geschichte der polnischen Dichtkunst in der ersten Haelfte des laufenden Jahrhunderts. Cz. 2. Poz. 1880. — E. DEMBOWSKI: O dramacie w dzisiejszym piśmiennictwie polskim. *Rok* 1843 t. 6; przedr. w: Pisma. T. 3. W-wa 1955. — E. DEMBOWSKI: Piśmiennictwo polskie w zarysie. Poz. 1845; przedr. w: Pisma. T. 4. W-wa 1955. — (K. MECHERZYŃSKI): Nieznane poezje S. Garczyńskiego. *Bibl. Warsz.* 1869 t. 1. — S. TARNOWSKI: S. Garczyńskiego „Wacław" i drobne poezje. *Przegl. Pol.* 1871/72 t. 3; przedr. w: Studia do historii literatury polskiej. Wiek XIX. Rozprawy i sprawozdania. T. 2. Kr. 1896. — POZNAŃCZYK: Z powodu prelekcji Stanisława Tarnowskiego o Garczyńskiego „Wacławie" i o jego drobnych poezjach. *Na dziś.* T. 3. Kr. 1872. —

S. PRZEROWA (K. JAROCHOWSKI): Literatura poznańska w pierwszej połowie bieżącego stulecia. *Przegl. Pol.* 1879/80 t. 4; wyd. osob. Poz. 1880; wyd. nast. Poz. 1884. — J. H. RYCHTER: Miłość S. Garczyńskiego na podstawie nieznanych pism poety. *Bluszcz* 1885 nr 14-16. — J. H. RYCHTER: Poezje S. Garczyńskiego dotąd drukiem nie ogłoszone. Notatka bibliograficzna. *Przegl. Lit. i Artyst.* 1885 nr 11. — M. ZDZIECHOWSKI: Byron i jego wiek. Studia porównawczoliterackie. T. 2. Kr. 1897. — I. MATUSZEWSKI: Lord Byron i wpływ jego na literaturę polską. W: Swoi i obcy. W-wa 1898; toż wyd. 2 W-wa 1903. — T. PINI: Rękopis poezji Garczyńskiego w przerobieniu przez Mickiewicza. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 6 (1898); wyd. osob. pt. Mickiewicz jako wydawca poezji Garczyńskiego. Lw. 1898. [Rec.: K. BRONIKOWSKI. *Bibl. Warsz.* 1898 t. 3; K. BRONIKOWSKI. *Kwart. Hist.* 1898; *Przegl. Polit., Spol. i Lit.* 1898 nr 124]. —

T. PINI: Garczyński i Krasiński. Szkic literacki. *Bibl. Warsz.* 1900 t. 3; toż pt. Dwaj filozofowie (Garczyński i Krasiński). *Spr. Dyrekcji Gimn. im. Franciszka Józefa we Lw. za r. 1900.* Lw. 1900 i odb. — W. GOMULICKI: Mickiewicza wiersz domniemany, wiersz wątpliwy i wiersz zapomniany. *Gaz. Pol.* 1901 nr 221-222. [Rec.: T. PINI. *Pam. Lit.* R. 1 (1902)]. — A. POTOCKI: Poszukiwania literackie. *Ateneum* 1901 t. 2. — I. MATUSZEWSKI: Słowacki i nowa sztuka. W-wa 1902. — B. KĄSINOWSKI: Stefan Garczyński. *Dzien. Poz.* 1905 nr 94. — T. KOŃCZYC (T. GROT BĘCZKOWSKI): Stefan Garczyński. (W setną rocznicę urodzin). *Wędrowiec* 1905 nr 44-46. — Mały felieton. Druk Mickiewicza. *Dzien. Pol.* 1905 nr 482 por. — Stuletnia rocznica urodzin poety Garczyńskiego. *Dzien. Poz.* 1905 nr 263. — T. K.: Stefan Garczyński. (W setną rocznicę urodzin autora „Wacława"). *Bluszcz* 1905 nr 43. — L. S. K. (KOROTYŃSKI): Bitwa grochowska w poezji. *Kur. Warsz.* 1906 nr 56. — W. M. BORZEMSKI: „Wacława dzieje", poemat S. Garczyńskiego. *Spr. Dyrekcji Wyższego Gimn. ... w Kołomyi za r. szk. 1908/09.* Kołomyja 1909. — M. RUSZCZYŃSKA: Konrad — Wacław — Kordian. Studium analityczno-porównawcze. *Księga pam. ku uczczeniu 100 rocznicy urodzin J. Słowackiego.* T. 1. Lw. 1909. — M. SMOLARSKI: Poezja powstania listopadowego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1910; wyd. osob.

Kr. 1911. — H. STRUVE: Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. Wyd. 2. W-wa 1911. — S. WINDAKIEWICZ: Walter Scott i lord Byron w odniesieniu do polskiej poezji romantycznej. Kr. 1914. — R. BLÜTH: Psychogeneza „Snu w Dreźnie". *Przegl. Współcz.* 1925 t. 14 nr 39. — J. UJEJSKI: Dzieje polskiego mesjanizmu do powstania listopadowego włącznie. Lw. 1931. — NUCCI: Su alcune lettere inedite di S. Garczyński. *Rivista di letterature slave* 1928 z. 4. — J. SZTAUDYNGER: Hymn zwycięstwa po bitwie pod Wawrem i Dębem. *Tęcza* 1930 z. 48. — J. SZTAUDYNGER: Mefisto Goethego a „diabły" Garczyńskiego i Zegadłowicza. *Dwutyg. Lit.* 1931 nr 1. — J. ZNAMIROWSKA: Liryka powstania listopadowego. W-wa 1930. — K. HARTLEB: Legenda i prawda o Julianie Konstantym Ordonie. *Powstanie listopadowe 1830-1831.* Lw. 1931. — A. M.: Poeta zapomniany. W stulecie zgonu S. Garczyńskiego. *Dzien. Poz.* 1933 nr 241. — Ed. Te. Witt.: W setną rocznicę zgonu S. Garczyńskiego. *Wici Wielkopol.* 1933 nr 12. — P. MĄCZEWSKI: Garczyński i Mickiewicz. (W setną rocznicę śmierci S. Garczyńskiego). *Kur. Warsz.* 1933 nr 261. — S. PIGOŃ: Przeoczone listy S. Garczyńskiego i niepoznany wiersz A. Mickiewicza. *Ruch Lit.* 1935 nr 2. — M. KRIDL: Poezja w latach 1795-1863. *Dzieje literatury pięknej w Polsce. PAU.* T. 2. Wyd. 2. Kr. 1936. — H. TRZPIS: Książka na czasie. Studium krytyczne o „Wacława dziejach" S. Garczyńskiego. Kr. 1937. [Rec.: J. JANOWSKI: Pozostała po nim ta siła fatalna... (Z powodu książki o S. Garczyńskim). *Kur. Lit.-Nauk.* 1937 nr 42; K. KOLBUSZEWSKI. *Pam. Lit.* R. 35 (1938)]. — S. WINDAKIEWICZ: Romantyzm w Polsce. Kr. 1937. — J. SZTAUDYNGER: O poecie, któremu Mickiewicz wystawił pomnik w Avinionie. *Czas* 1938 nr 277. — J. SZTAUDYNGER: O przyjacielu Mickiewicza. *Listy z Teatru* 1949 nr 35. — J. W. GOMULICKI: Stefan Garczyński. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 1. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — J. BERGER: Garczynsciana. Du schlummest sauft. *Pam. Bibl. Kórn.* z. 6 (1958). — S. JASIŃSKA: Garczynsciana. Nieznany odpis wspomnień obozowych S. Garczyńskiego. Tamże. — S. JASIŃSKA: Mickiewicz a książka. (Okruchy „informacyjne"). Oprawa mickiewiczowska. Tamże. — S. JASIŃSKA: S. Garczyńskiego Apostata, czyli Wacława życie. Tamże. — S. JASIŃSKA: S. Garczyńskiego Wspomnienie z czasów wojny narodowej polskiej 1831 w nieznanym autografie. Tamże. — M. DANILEWICZOWA: Miles, vates, exul. W: Pierścień z Herkulanum i płaszcz pokutniczy. Szkice literackie. Londyn 1960. — J. MACIEJEWSKI: Kordian. Dramatyczna trylogia. Poz. 1961. — Z. KOPCZYŃSKA: Z zagadnień wiersza epiki romantycznej. W: Z. Kopczyńska, L. Pszczołowska: O wierszu romantycznym. W-wa 1963 *Historia i Teoria Literatury. Studia. Teoria Lit.* 3. — Z. SZELĄG: Mickiewicz jako korektor „Sonetów wojennych" S. Garczyńskiego. *Pam. Lit.* R. 54 (1963) z. 3. — B. ZAKRZEWSKI: Kłopoty korektorskie z „poezjami" S. Garczyńskiego. *Pam. Lit.* R. 54 (1963) z. 2.

GASZYŃSKI KONSTANTY (1809–1866)

Krypt.: K. G.

Poeta, publicysta.

Ur. 10 marca 1809 w Małej Wsi, w pow. czerskim na Mazowszu; syn Antoniego, radcy województwa, niegdyś wicebrygadiera wojsk Rzeczypospolitej, i Tekli z Bzowskich. (Z. Markiewicz w *Pol. słowniku biogr.* T. 6 s. 306 podaje: „syn Antoniego i Teresy z Młynarskich, ur. 10 III w Jeziornej w ówczesnym powiecie radomskim"). Pochodził ze środowiska drobnoszlacheckiego. Jako uczeń Liceum Lindego w Warszawie drukował już swe utwory w czasopismach. Od czasów uczniowskich datuje się jego długoletnia przyjaźń ze Stanisławem Egbertem Koźmianem. Po ukończeniu Liceum od 1828 studiował na Uniwersytecie Warszawskim. W tym okresie serdecznie zaprzyjaźnił się z Zygmuntem Krasińskim. W 1830 wydawał razem z Leonem Zienkowiczem *Pamiętnik dla Płci Pięknej.* Brał czynny udział w powstaniu listopadowym, najpierw w szeregach Gwardii Honorowej, gdzie współpracował z krótkotrwałym pismem: *Dziennik Gwardii Honorowej* (1-11 stycznia 1831), następnie jako porucznik

saperów w korpusie litewskim generała A. Giełguda. Po upadku powstania przebywał czas jakiś w Poznańskiem, następnie emigrował do Francji. Po krótkim pobycie w Paryżu i Brukseli oraz po zwiedzeniu Korsyki osiadł w 1833 w Aix w Prowansji, gdzie z niewielkimi przerwami przebywał do końca życia. Był współpracownikiem *Gazette du Midi*. Po trzyletniej współpracy z *Mémorial d'Aix* został jego naczelnym redaktorem. W 1843 spotkał się, po trzynastu latach niewidzenia, z Zygmuntem Krasińskim, którego *Przedświt* został wydany z dedykacją sugerującą autorstwo Gaszyńskiego. W 1844 przeniósł się do Paryża, gdzie objął na pewien czas stanowisko sekretarza jednego z deputowanych francuskich, Sieyèsa. Wskutek ciężkiej choroby odbywał częste podróże do kąpielisk i miejscowości leczniczych Francji, Niemiec, Szwajcarii i Włoch. W 1850-1854 podróżował przeważnie w towarzystwie Krasińskiego. W 1860 odwiedził rodzinę w Królestwie i był w Warszawie, po czym wrócił do Aix. Tu zmarł 8 marca (czy października?) 1866.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wiersz na zgon Stanisława Staszica. Przez ... ucznia Liceum. W-wa 1826. (Druk ulotny). Przedr. A. Kraushar: Towarzystwo Królewskie Przyjaciół Nauk 1800-1832. T. 6. Kr. 1905 s. 436-437; przedr. A. Kraushar. *Tyg. Ilustr.* 1912 nr 14.

2. Jaksjada. Poema w sześciu pieśniach. Przez K. G. w Warszawie 1827. Dwie pierwsze pieśni ogł. przed r. 1830; całość z autografu Bibl. Krasińskich sygn. 26996 ogł. L. Placzek. *Lamus* 1910 z. 7.

Poemat humorystyczny ośmieszający wierszopisa Kajetana Jaksę Marcinkowskiego, a pośrednio romantyzm i Mickiewicza.

3. Wariat z potrzeby. Krotofila ze śpiewkami w jednym akcie oryginalnie napisana. Wyst. W-wa 1829; wyd. W-wa 1830.

4. Dwaj Śreniawici. Romans historyczny z czasów Władysława Łokietka oryginalnie napisany. T. 1-3. W-wa 1830. Wyd. nast.: Gródek 1898.

5. Warszawianka. Wiersz. *Bard Oswobodzonej Polski* 1830 nr 4; wyd. osob. W-wa 1830 (tu razem wiersz D. Magnuszewskiego pt. Dzień 29 listopada).

6. Wiersz do Henrietty Sontag. Z przydaniem tłumaczenia tejże poezji na wiersz francuski przez L. Wołowskiego. W-wa 1830. Wyd. 2 W-wa 1830.

7. Oswobodzona Polska. Pieśń na nutę barkaroli z opery Niemej z Portici, słowa... z towarzyszeniem fortepianu. W-wa 1831.

8. Wiersz z okoliczności wejścia w szeregi walczących Emilii Plater i Marii Raszanowicz. Przejście Niemna przez wojsko polskie. B. m. r. (W-wa 1831). Przedr. zob. poz. 10, 16.

9. Notatki oficera polskiego o obchodzeniu się rządu pruskiego z korpusem wojska polskiego (weszłego z Litwy do Prus pod dowództwem generała Giełguda) w czasie 53 dni trwającej kwarantanny. Paryż 1833. (Wyd. bezimiennie; po tekście podpis: K. G.).

10. Pieśni pielgrzyma polskiego. Paryż 1833. Przedr. zob. poz. 16; fragm. przedr. A. Słapa: Liryki powstańcze z lat 1830-31. Kr. 1916.

Zawartość: 24 wiersze, m. in. poz. 8, 11.

11. Zgon Sowińskiego w Woli pod Warszawą. Wyd. w zbiorku: Ostatnie rymy J. U. Niemcewicza pt. Treny wygnańca tudzież Reduta Ordona przez A. Mickiewicza i Zgon Sowińskiego. Lipsk 1833 (w rzeczywistości Lwów — druk tajny drukarni Ossolineum); toż zob. poz. 10, 16.

Przekł. franc.: Boyer-Nioche: Mort du général Sowiński. W zbiorze: La Pologne littéraire. Paryż 1839.

12. L'Église cathédrale de St. Sauveur à Aix. Aix 1836.

13. Nord et Midi. Souvenirs. Aix 1839.

Wybór artykułów poprzednio ogłoszonych w prasie.

14. Trois fragments. Aix 1842.

Wybór artykułów, jw. poz. 13.

15. Papuga i wróbel. Dat. Aix 1844. Wyd. Paryż (1844). (Druk ulotny). Przedr. *Gwiazdka Cieszyńska* 1857 nr 10; przedr. pt. Papuga i wróbel. (Bajka), zob. poz. 27.

16. Poezje. Paryż 1844. Wyd. 2 pomnożone Paryż 1856; fragm. przedr. A. Słapa, jw. poz. 10.

Zawartość: kilkadziesiąt drobnych utworów, m. in. poz. 8, 10, 11; wyd. 2 pomija niektóre poezje z wyd. 1844, a podaje utwory nowe m. in. poz. 19, 23.

Dedykacja: Autorowi Irydiona, przyjacielowi lat młodych, te kilka dźwięków serca mojego poświęcam. — Wewnątrz zbiorku cykl „Sonety" dedykowany: Adamowi Mickiewiczowi tę księgę sonetów poświęca autor.

Przekł. ang.: P. Sobolewski: (Kilk wierszy). W: Poets and Poetry of Poland. Chicago 1881 i wyd. nast.

Przekł. czeski: J. Nečas: (Kilka wierszy). W: Vybrané básně. Praga 1883.

Przekł. franc.: F. Dubiel: (Kilka wierszy). *Souvenirs de la Pologne, historiques, statistiques et littéraires.* (Paryż) 1833. — Boyer-Nioche: (Dwa wiersze). W zbiorze: La Pologne littéraire. Paryż 1839.

17. Pan Dezydery Boczko i sługa jego Pafnucy. Szkic z emigranckiego życia. Paryż 1846. (Wyd. bezimiennie). Wyd. nast.: przedr. zob. poz. 21; wyd. 2 pomnożone Paryż 1860; Lw. 1884 *Bibl. Uniwersalna Arcydzieł Pol. i Obcych*; Lw. (1887) *Bibl. Mrówki* nr 253 (razem z poz. 24 i 26); Szkocja 1945 (druk powielany F. E. D.); toż Szkocja 1946.

18. Reszty pamiętników Macieja Rogowskiego, rotmistrza konfederacji barskiej, poprzedzone przedmową i wydane przez ... Paryż 1847. Wyd. 2 Paryż 1853.

Toż w jęz. franc. pt. Fragments des mémoires de Mathias Rogowski, capitaine de la cavalerie dans l'armée des confédérés de Bar. Paryż 1847.

19. Dzień ósmy września 1831 r. w Krakowie. Obraz fantastyczny. Kr. 1848. Przedr. zob. poz. 16 wyd. 2.

20. Pogrzeb Murada Paszy (J. Bema) w Aleppie w r. 1850. Lw. (1850).

21. Kontuszowe pogadanki i obrazki z szlacheckiego życia. Paryż 1851. Wyd. nast.: W-wa 1908.

Zawartość: Memorabilia szkolne; Wieczorna gawęda; Obiadek u pana rotmistrza; Pan Wojciech Bębnowski, konfederat barski; Błękitny pokój pana majora; Wesele kapitana z chorążanką; Ostatni szlachcic Rzeczypospolitej; Sierotka. — W wyd. 1908 także poz. 17.

22. Listy z podróży. (1851-1852). *Czas* 1852 nr 11-83 (z przerwami); wyd. osob. (poszerzone) pt. Listy z podróży po Włoszech. Lipsk 1853.

23. Sielanka młodości. *Pokłosie* R. 3 (1854). Leszno 1855; toż *Czas* 1855 nr 265; wyd. osob. (Paryż) 1855 jako odb. w 50 egz. z poz. 16 wyd. 2. Wyd. nast.: W-wa 1892 (razem z poz. 26); W-wa (1915).

24. Wyścigi konne w Warszawie. Obrazek dramatyczny w dwóch częściach napisany wierszem. Dat.: Pisane we wrześniu i październiku 1857 r. Ogł. *Czas. Dod. Mies.* 1858 t. 9 i odb.; toż zob. poz. 27. Wyd. nast.: Lw. 1887 *Bibl. Mrówki* t. 253 (razem z poz. 17 i 26).

Rkps Ossol. sygn. 9924/II.

25. Dwa wspomnienia z mojej podróży po Korsyce. *Czas. Dod. Mies.* 1858 t. 11 i odb.

26. Gra i karciarze. (Obrazek z szlacheckiego życia). *Przegl. Poz.* 1858 t. 25; toż *Dzien. Lit.* 1858 nr 96-97; przedr. zob. poz. 27; Lw. 1887 *Bibl. Mrówki* t. 253 (razem z poz. 17 i 24); W-wa 1892 (razem z poz. 23); wyd. osob. W-wa (1915).

27. Pro publico bono. Nowe poezje. Paryż 1858.

Zawartość: poz. 15, 24, 26.

28. Pieśń powstańców przy zimowym ognisku. Dat. 17 grudnia 1863. Wyd. Paryż b. r. (Druk ulotny).

29. Kilka pieśni dla kraju. Paryż 1864.

Zawartość: 7 wierszy.

30. Les cabinets et les collections artistiques de la ville Aix. (Aix) b. r.

31. Zygmunt Krasiński i moje z nim stosunki. Wspomnienie. Rkps znajdował się w Bibl. Krasińskich; zniszcz. w październiku 1944.

Mylne jest twierdzenie, jakoby utwory Z. Krasińskiego „Grób rodziny Reichstalów" oraz „Władysław Herman i dwór jego" były pisane wspólnie z K. Gaszyńskim.

Artykuły, drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bard Nadwiślański* (1832-1833), *Bard Oswobodzonej Polski* (1830), *Czas* (1851-1852, 1855-1857; tu m. in.: Popas w Błoniu. (Kontuszowa pogadanka). 1851 nr 272), *Czas. Dod. Mies.* (tu m. in.: Pieśni z księgi młodości. Do***. 1858 t. 10), *Dzien. Gwardii Honorowej* (współred. 1831), *Dzien. Lit.* (tu m. in.: Epilog do pieśni. 1857 nr 92), *Dzien. Powsz. Kraj.* (1831), *Gaz. Codz.* (1856), *Gazette du Midi* (1833), *Goniec Kr.* (tu: Do Francuzów. Wiersz z okoliczności kantaty K. Delavigne do Polaków. 1831 nr 67), *Gwiazdka Cieszyńska* (tu m. in.: Dwaj przyjaciele. 1859 nr 4), *Kur. Warsz.* (tu: Śmierć młodej dziewczyny. 1830 nr 46), *Melitele* (1829-1830), *Mémorial d'Aix* (red. 1836-1839), *Motyl* (tu: Do młodej dziewicy. 1829 nr 7), *Pam. dla Płci Pięknej* (1830; współred.; tu kilkadziesiąt wierszy), *Pielgrzym Pol.* (tu: Zajęcie Rosień przez powstańców

1833 nr 2), *Pokłosie* (tu m. in.: Jeszcze słów kilka o Antonim Malczewskim, autorze Marii. 1855), *La Pologne historique, littéraire, monumentale et pittoresque*. Paryż 1835-1842, *Le Polonais* (1833-1836), *Przegl. Poz.* (1849, 1855, 1858), *Revue contemporaine, La Revue des Deux Mondes* (1861), *Rozmaitości* (Lw.; tu: Doświadczenie. 1833 nr 31), *Rozmaitości Warsz.* (1826-1829); tu m. in.: Cień. Bajka oryginalna; Roślina przesadzona. Bajka. 1827 nr 28), *Sławianin* (Paryż; tu: Do Matki Polki. 1843 nr 4), *Souvenirs de la Pologne* (Paryż) 1833, *Wanda* (Kr.; tu: Trzy natchnienia. 1830 nr 23).

Ponadto pierwodruki drobnych utworów Gaszyńskiego zawierają książki:

L. Ulrych: Powstańcy polscy w 1833 roku. Agen (1834; tu wiersz pt. Pamiątka Artura Zawiszy);

(Z. Krasiński): Przedświt. Edycja 2 pomnożona nowymi poezjami K. Gaszyńskiego. Paryż 1845.

Po śmierci poety jego drobne utwory ogł.:

Nieznany wiersz K. Gaszyńskiego. *Dzien. Lit.* 1870 nr 23 (tu: Adolfowi M. Powst. 6 listopada 1830);

Lech 1878 nr 1 (tu: W imionniku A. M.);

B. T. (Twardowski): Wstęp do wyd.: Z. Krasiński: Utwory ... nie objęte lwowskim wydaniem. Poz. 1880 (tu we wstępie B. T. wiersz z 6 listopada 1830, inc.: Szybko płynie strumień życia...);

Tyg. Powsz. 1882 nr 52 (tu: Do matki w Wigilię Bożego Narodzenia).

Młodość. Wiersz oryginalny. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2216.

Przekłady

1. Z. Krasiński: Une Vision. Aix 1841. (Sen Cezary).

2. Z. Krasiński: Le Dernier. (Ostatni). Wyd. pt. Deux élegies polonaises. (Le Dernier. Sur la Glosse de Sainte Thérèse). Traduites en prose... avec avant-propos du traducteur. *La Revue des Deux Mondes* 1861, 1 listopada (razem z poz. 3); wyd. nast. zob. poz. 4.

3. Z. Krasiński: Sur la Glosse de Sainte Thérèse. (Ułamek naśladowany z Glossy św. Teresy). Wyd. zob. poz. 2; wyd. nast. zob. poz. 4.

4. Z. Krasiński: L'Aube. (Przedświt). Wyd. w: L'Aube. Le Dernier. Poèmes. Paryż 1863 (razem z poz. 2 i 3).

5. J. Słowacki: Anhelli ou les Exilés polonais en Sibérie. *La Revue indépendante* 1847 t. 8 z. 4.

6. A. Mickiewicz: Chanson polonaise. (Chanson des étudiants prisonniers à Vilna, extrait de la IIIe partie des Aïeux. *Bulletin Polonais littéraire, scientifique et artistique* 1895 nr 82.

Ponadto drobne przekłady z poetów: A. Barlier, G. G. Byron, A. Grün, H. Heine, G. Herwegh, V. Laprade, F. Petrarca, T. Tasso, L. Uhland i in., wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 1.

Melodie irlandzkie Th. Moora. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

Prace edytorskie

1. (Z. Krasiński): Przedświt. Paryż 1843.

Wyd. z dedykacją sugerującą autorstwo K. Gaszyńskiego.

2. (Z. Krasiński): Niedokończony poemat. (Z pośmiertnych rękopismów). Paryż 1860. (Wyd. bezimienne).

3. Z. Krasiński: Wyjątki z listów... T. 1. Paryż 1860. Nowe wyd. Paryż 1861.

Wydania zbiorowe

1. Poezje K. Gaszyńskiego, C. Norwida i A. Czajkowskiego. Petersb. 1859 *Skarbczyk Poezji Pol.* t. 11 cz. 2.

Zawartość: 67 wierszy oryginalnych i tłumaczonych, m. in. Sielanka młodości.

2. Poezje. Wyd. zupełne. (Wyd. L. Zienkowicz). Lipsk 1868 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 52.

Zawartość: Sielanka młodości; Sonety; Dzień ósmy września 1831 w Krakowie; Wyścigi konne w Warszawie; Gra i karciarze; Papuga i wróbel; Elegie, pieśni i piosnki; Ballady; Wiersze różne. — Brak tu utworów młodzieńczych ogł. przed 1831.

2. Pisma prozaiczne. Lipsk 1874 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 69.

Zawartość: Twórczość poz. 17, 18, 21, 22.

3. Sielanka młodości. Gra i karciarze. Aniołowie strąceni. Sonet. W-wa 1892.

4. Wybór poezji. Oprac. S. Morawiecki. Brody 1909 *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy* t. 68.

Zawartość: I. Sonety; II. Elegie, pieśni i piosnki; III. Ballady i śpiewy historyczne (tu m. in.: Gra i karciarze; Sielanka młodości).

Listy

1. Do S. E. Koźmiana 46 listów z 1832-1858 oraz do A. E. Koźmiana z 1858. Ogł. Z. Jabłoński: Listy K. Gaszyń-

skiego do Stanisława Egberta Koźmiana z 1832-1858. W zbiorze: Miscellanea z okresu romantyzmu. Wr. 1956 *Arch. Lit.* t. 1.

2. Do A. Cieszkowskiego 35 listów z 1845-1866, do żony Cieszkowskiego 1 list z 1857 oraz 1 list do W. Czackiego z 1861. Ogł. S. Brydzińska-Osmólska: Listy K. Gaszyńskiego do A. Cieszkowskiego (1845-1866). *Roczn. Koła Polonistów Słuchaczów Uniw. Warsz.* W-wa 1927.

3. Do A. Cieszkowskiego 2 listy z 1850-1851. W: Listy Zygmunta Krasińskiego do Augusta Cieszkowskiego. Z autografów wyd. J. Kallenbach, wstępem opatrzył A. Żółtowski. T. 2. Kr. 1912 s. 231 i 258.

4. Do L. Siemieńskiego 28 listów z 1851-1866. Ogł. S. Kossowski: Listy K. Gaszyńskiego do L. Siemieńskiego (1851-1866). *Spr. Prywatnego Gimn. Żeńskiego im. J. Słowackiego we Lw. za r. 1910/11.* Lw. 1911 i odb.; toż przedr. pt. K. Gaszyński a Lucjan Siemieński w latach 1851-1866. Rozdział z dziejów epistolografii romantycznej. W: Wśród romantyków i romantyzmu. W-wa 1916. List z 1858 rkps Ossol. sygn. 6522/I.

5. Do L. Siemieńskiego z 1855. Ogł. L. Płaczek. *Pam. Lit.* R. 11 (1912) z. 4.

6. Do niewiadomej osoby z 1860. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

7. Do brata Walerego Gaszyńskiego 3 listy z 1863-1865 oraz testament z 1865. Ogł. J. Hendrichowa. *Ruch Lit.* 1932 nr 2.

8. Do A. Słowaczyńskiego listy z 1833-1845 i do K. Królikowskiego z 1862-1866. Rkpsy znajdowały się w Bibl. Pol. w Paryżu.

9. Listy do różnych osób. Rkpsy Bibl. Jagiel.

Do E. Januszkiewicza 4 listy z 1843 podpisane nazwiskiem Gaszyńskiego są w rzeczywistości listami Z. Krasińskiego. Jako listy K. Gaszyńskiego ogł. J. Kallenbach: Do genezy „Przedświtu". *Kur. Warsz.* 1914 nr 1. Autorstwo Krasińskiego wykazał J. Kleiner w Przedmowie do wyd.: Przedświt. Kr. (1920) *BN* I, 18, s. 31.

OPRACOWANIA

Biografia

K. Danielewicz: List do K. Gaszyńskiego, dat. Rzym, 11 listopada 1833. Ogł. *Kronika Rodz.* 1874 nr 20. — Z. Krasiński: 20 listów do K. Gaszyńskiego z 1833-1841. Wyjątki ogł. *Kronika Rodz.* 1873 nr 9, 11, 13, 16, 18, 23; 1874 nr 20-24; 1875 nr 3, 7. — J. Słowacki: List do K. Gaszyńskiego z 22 maja 1839. Ogł. L. Méyet: Słowacki o Anhellim. Nieznany list Słowackiego do Gaszyńskiego. *Tyg. Ilustr.* 1902 nr 21; toż *Gaz. Lw.* 1902 nr 119-122. — Z. Krasiński: Listy do Augusta Cieszkowskiego z lat 1840-1859. Wyd. T. 1-2. Kr.-W-wa 1912. — E. (K. Estreicher). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 9 (1862). — Nekrologi: K. Estreicher. *Tyg. Ilustr.* 1866 nr 376; Gaut: (O ostatnich chwilach Gaszyńskiego). *Mémorial d'Aix* 1866; L. *Dzien. Poz.* 1866 nr 239; *Bibl. Warsz.* 1866 t. 4; *Czas* 1866 nr 248; *Dzien. Lit.* 1866 nr 45; B. Bolesławita (J. I. Kraszewski): Mogiły. W: Z roku 1866 Rachunki. Poz. 1867; Nekrologia z roku 1866. Gaszyński Konstanty. *Roczn. Wyd. Dzieł Tanich i Pożytecznych* 1867; Zmarli na wychodztwie. Gaszyński Konstanty. *Roczn. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. Rok 1866.* Paryż 1867. — Wydawca (L. Zienkowicz): Konstanty Gaszyński. W wyd.: Poezje. Lipsk 1868. — S. Koźmian: Żywot i pisma K. Gaszyńskiego. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* T. 7. Poz. 1872 i odb. [Rec.: W. W. i R. P. (W. Wisłocki i R. Pilat). *Przew. Nauk. i Lit.* 1873]. — K. W. Wójcicki: Kawa literacka w Warszawie (1829-1830). *Bibl. Warsz.* 1873 t. 1 i odb. — Konstanty Gaszyński, zmarły w r. 1866... *Bibl. Warsz.* 1878 t. 1. —

P. Chmielowski: Zygmunt Krasiński pomiędzy 1829-1848. *Ateneum* 1882 t. 4. — H. Biegeleisen: Konstanty Gaszyński. *Złota przędza.* T. 2. W-wa 1885. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 24 (1900). — L. Gadon: Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 1-2. Kr. 1901-1902. — K. Gliński: Konstanty Gaszyński. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 1. W-wa 1901. — L. Méyet: Słowacki o Anhellim. Nieznany list Słowackiego do Gaszyńskiego. *Tyg. Ilustr.* 1902 nr 21. — F. Hoesick: Fryderyk Chopin. Życie i twórczość. W-wa 1904; wyd. 2 W-wa 1910. — A. Drogoszewski: Gaszyński Konstanty. *Sto lat myśli pol.* T. 5 (1909). — J. Bieliński: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816-1831). T. 3. W-wa 1912. — A. Łucki: Zapomniana korespondencja Krasińskiego. *Spr. II Szkoły Realnej we Lw. za r. szk. 1911/12.* Lw. 1912; toż: *Księga pam. ... Z. Krasińskiego.* T. 2. Lw. 1912. — L. Płaczek: List

K. Gaszyńskiego do L. Siemieńskiego. *Pam. Lit.* R. 11 (1912). — Konstanty Gaszyński 1866-1916. *Praca* 1916 nr 43. — J. Hoesickówna: Stosunek wzajemny Gaszyńskiego z Krasińskim. *Kur. Lit.-Nauk.* 1929 nr 41. — M. z Przeździeckich Walewska: Polacy w Paryżu, Florencji i Dreźnie. Sylwetki i wspomnienia. W-wa 1930. — A. Kraushar: Życie Warszawy w czasach listopadowych *1830-1831. Powstanie listopadowe 1830-1831.* Lw. 1931. — M. Szyjkowski: Zygmunt Krasiński w Gräfenbergu. Urywek nieznanego pamiętnika. *Przegl. Współcz.* 1939 t. 68 nr 203. — A. Bar: Plotkarski artykuł. W: Kumoszki na Parnasie. Kr. 1947. — Z. Markiewicz. *Pol. słownik biogr.* T. 7 (1948). — Z. Jabłoński: Listy K. Gaszyńskiego do Stanisława Egberta Koźmiana z lat 1832-1858. W zbiorze: Miscellanea z okresu romantyzmu. Wr. 1956 *Arch. Lit.* t. 1. — M. Pełczyński: Czy Ferdynand Hoesick zawsze fantazjował? *Pam. Bibl. Kórn.* z. 6 (1958). — F. German: W kręgu poetów. W: Chopin i literaci warszawscy. W-wa 1960. — M. Janion: Zygmunt Krasiński — debiut i dojrzałość. W-wa 1962.

T w ó r c z o ś ć

(Wiersz na zgon Stanisława Staszica. Rec.). *Bibl. Pol.* 1826 t. 1. — (Wariat z potrzeby. Rec.). *Kur. Pol.* 1829 nr 15. — Z. Krasiński: Lettre sur l'état actuel de la littérature polonaise. *Bibliothèque universelle* 1830 t. 1. — (Poezje. Rec.). *Pam. dla Płci Pięknej* 1830 t. 3. — A. Mickiewicz: „Pieśń pielgrzyma polskiego" K. Gaszyńskiego. *Pielgrzym Pol.* 1833 cz. 1 półarkusz 2 i wyd. nast.; z rkpsu przedr. B. Gubrynowicz: Współpracownictwo Mickiewicza w „Pielgrzymie Polskim". *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 6 (1898). — W. Cybulski: (Wykłady na uniwersytecie berlińskim). Powst. 1842-1845; wyd. pt. Odczyty o poezji polskiej w pierwszej połowie XIX w. T. 2. Poz. 1870; toż przekł. niem. pt. Geschichte der polnischen Dichtkunst in der ersten Haelfte des laufenden Jahrhunderts. Cz. 2. Poz. 1880. — L. S.: (Reszty pamiętników Macieja Rogowskiego... Rec.). *Orzeł Biały* (Bruksela) 1847 nr 13. — (Kontuszowe pogadanki. Rec.): J. Kłaczko. *Goniec Pol.* 1851 nr 59-60; przedr. w: Zapomniane pisma polskie (1850-1866). Kr. 1912; przedr. w: Pisma z 1849-1851. Cz. 1: Drobne studia, krytyki, przekłady. Poz. 1919; (L. Siemieński). *Czas* 1851 nr 64-65; *Demokrata Pol.* (Bruksela) 1851 nr 7. — (Listy z podróży po Włoszech. Rec.). *Przegl. Poz.* 1853 t. 16. — Nekanda Tadeusz (K. W. Wójcicki): Mój Pamiętnik literacki. *Dzien. Warsz.* 1853 nr 316-318. — (Poezje. Wyd. 2. Rec.). *Przegl. Poz.* 1857 t. 23. — F. S. Dmochowski: Wspomnienia od 1806 do 1830 roku. W-wa 1858 s. 328-332; wyd. nast. Poz. 1887; oprac. Z. Libera. W-wa 1959 *Bibl Pamiętników Pol. i Obcych.* — K. Kaszewski: Kronika literacka. *Bibl. Warsz.* 1858 t. 4. — L.: (Pro publico bono. Rec.). *Czas* 1858 nr 163. — W. Pol: Pamiętnik do literatury polskiej XIX w. Lw. 1866 s. 387. — L. Siemieński: Konstanty Gaszyński. *Przegl. Pol.* 1866/67 t. 3; przedr. w: Portrety literackie. T. 3. Poz. 1868; przedr. w: Dzieła. T. 5. W-wa 1881. —

W. Pol: „Nie masz pana nad ułana..." Powst. ok. 1870. Wyd. w: Pamiętniki. Ogł. K. Lewicki. Kr. 1960. — W. Pol: Obrazy litewskie. Wyjątek z pamiętników. *Strzecha* 1870 z. 4. — B. T. (Twardowski): Młodość Zygmunta Krasińskiego. W: Z. Krasiński: Utwory.... (Nie objęte lwowskim wydaniem). Poz. 1880. — A. Małecki: Juliusz Słowacki. Jego życie i dzieła w stosunku do współczesnej epoki. T. 2. Lw. 1881. — W. Przyborowski: Niewieście ideały poetów polskich. W-wa 1881. — M. Kawczyński: Konrad z „Dziadów" w poezji francuskiej. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 6 (1898). — S. Kossowski: Nieznane tłumaczenia K. Gaszyńskiego. *Tydzień* (Lw.) 1902 nr 15. — W. Hahn: O tłumaczeniach francuskich Anhellego. *Pam. Lit.* R. 2 (1903). — K. Wojciechowski: Werter w Polsce. Lw. 1904; wyd. 2 Lw. 1925. — L. S. K. (Korotyński): Bitwa grochowska w poezji. *Kur. Warsz.* 1906 nr 56. — S. Morawiecki: Konstanty Gaszyński — żywot i pisma (1809-1866). W wyd.: Wybór poezyj. Brody 1909 *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy* t. 68. — L. Placzek: K. Gaszyńskiego „Jaksjada". (Komentarz). *Lamus* 1910 nr 7. — M. Smolarski: Poezja powstania listopadowego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1910; wyd. osob. Kr. 1911. — S. Kossowski: Przyczynki i materiały do dziejów literatury polskiej. 1: Listy K. Gaszyńskiego do L. Siemieńskiego (1851-1866). *Spr. Prywatnego Gimn. Żeńskiego im. J. Słowackiego we Lw. za r. szk. 1910/11.* Lw. 1911; toż przedr. pt. K. Gaszyński a Lucjan Siemieński w latach 1851-1866. Rozdział z dziejów epistolografii romantycznej. W: Wśród romantyków i romantyzmu. Lw. 1916. [Rec.: A. E. Balicki. *Przegl. Pol.* 1911/12 t. 3; S. Łempicki. *Pam. Lit.* R. 11 (1912)]. — S. Windakiewicz: Walter Scott i lord Byron w odniesieniu do pol-

skiej poezji romantycznej. Kr. 1914. — M. Szyjkowski: Schiller w Polsce. Studium historycznoporównawcze. Kr. 1915. — C. Latreille: Le poète polonais C. Gaszyński. Paryż 1918. — J. Hoesickówna: K. Gaszyński a rok 1863. *Kur. Warsz.* 1930 nr 30. — S. Pigoń: Przeoczona formacja poetycka Wandy. Jeden akord w poezji Wawelu. *Głos Narodu* 1930 nr 344; przedr. w: Wśród twórców. Studia i szkice z dziejów literatury i oświaty. Kr. 1947. — S. Zetowski: Dwie „Warszawianki" z czasów powstania listopadowego. *Silva Rerum* 1930 nr 10/12. — J. Znamirowska: Liryka powstania listopadowego. W-wa 1930. — J. Hoesick-Hendrichowa: Poezje francuskie K. Gaszyńskiego. *Kur. Warsz.* 1931 nr 323. — S. Pigoń: Dwie zagadki bibliograficzne. 2. Zakonspirowany krytyk Mickiewicza i Krasińskiego. *Silva Rerum* 1931 z. 1/6 i nadb.; przedr. w: Wśród twórców, jw. — J. Hoesick-Hendrichowa: K. Gaszyńskiego pisma francuskie prozą. *Kur. Warsz.* 1932 nr 19. — Z. Hierowski: Jeszcze jedna powstańcza pobudka. *Kur. Lit.-Nauk* 1934 nr 52. — W. Konopczyński: Przegląd źródeł do konfederacji barskiej. *Kwart. Hist.* 1934 z. 3 s. 543-544. — Z. W. (Wasilewski): Czy wiersz Goszczyńskiego? *Myśl Nar.* 1934 nr 25. — M. Kridl: Poezja w latach 1795-1863. *Dzieje literatury pięknej w Polsce PAU.* T. 2. Wyd. 2. Kr. 1936. — S. Windakiewicz: Romantyzm w Polsce. Kr. 1937. — A. Bogusławski: Wspólne dzieło Bema i Gaszyńskiego. *Kur. Warsz.* 1938 nr 57. — J. Galicz: Felieton literacki w najstarszych pismach polskich Śląska Cieszyńskiego (1848-1878). *Zaranie Śląskie* 1938 nr 1. — J. Hoesick-Hendrichowa: Ostatnia książka Gaszyńskiego. *Kur. Warsz.* 1938 nr 24. — (Pat): Nieznany rękopis powieści autobiograficznej K. Gaszyńskiego. *Ilustr. Kur. Codz.* 1938 nr 131. — J. W. Gomulicki: Konstanty Gaszyński. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 1. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — J. W. Gomulicki: Konstanty Gaszyński. W: Iskry z popiołów. 25 zapomnianych opowiadań polskich XIX wieku. W-wa 1959. — J. Krzyżanowski: Dziewica-trup. Z motywów makabrycznych w literaturze polskiej. W: Paralele. Studia porównawcze z pogranicza literatury i folkloru. W-wa 1961. — Z. Markiewicz: Czy Vigny znał „Anhellego"? Z rozważań komparatysty. *Księga pam. ku czci S. Pigonia.* Kr. 1961. — A. Zieliński: Emigracyjny „Dziennik Narodowy" wobec zagadnień literatury polskiej. *Prace Polon.* S. XVIII (1962). — J. Kulczycka-Saloni: Poezja powstania styczniowego. *Dziedzictwo lit. powstania styczniowego.* W-wa 1964.

GILLER AGATON (1831–1887)

Pseud. i krypt.: A......; A. G.; Józef Banicki; Bartłomiej Sulita; G.; G. A.; Samotny Bartłomiej; Samotnik spod Gołogór; Sulima A.; Sulita; Sulita B.; Sulita B. January; Tułacz; Wielkopolanin.

Publicysta, wydawca.

Ur. 10 stycznia 1831 w Opatówku pod Kaliszem; syn Jana, oficera napoleońskiego, później burmistrza Opatówka, i Franciszki ze Szpadkowskich. Po ukończeniu 4 klas gimnazjum w Kaliszu udał się do Warszawy. Od śmierci ojca w 1846 przebywał u wuja Józefa Szpadkowskiego w Łomży, gdzie ukończył szkołę średnią. W 1848 chciał się przedostać do legionu polskiego na Węgrzech. Zatrzymany na granicy, przebywał dziewięć miesięcy w więzieniu w Raciborzu. Po uwolnieniu był nauczycielem u W. E. Kosińskiego w Targowej Górze pod Wrześnią. W tym czasie należał do Ligi Polskiej. W 1851 przeniósł się do Krakowa i studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim. W końcu lipca 1852 brał udział w wycieczce o charakterze naukowym w Tatry, zorganizowanej przez W. Pola. W tymże roku został aresztowany z powodu przejętej przez władze korespondencji z jednym z emisariuszy. Więziony był we Lwowie, a od 1853, wydany w Tomaszowie władzom rosyjskim, przebywał w Cytadeli warszawskiej. Po roku więzienia zesłany został na Sybir za Bajkał. W październiku 1860 wrócił do Warszawy. W roku następnym objął nieoficjalnie redakcję *Czytelni Niedzielnej.* Przy redakcji założył kasę zapomogową dla ubogiej młodzieży rzemieślniczej. Po krwawym dniu 8 kwietnia 1861 był jednym z twórców tajnej organizacji, zawiązku przyszłego

Rządu Narodowego. W 1861-1863 redagował prócz *Czytelni Niedzielnej* również pisma konspiracyjne: *Strażnicę*, *Ruch* i *Wiadomości z Pola Bitwy*. W 1862 wszedł do Centralnego Komitetu Narodowego, na którego terenie prowadził później wydział prasowy i zagraniczny. Propagował hasła Komitetu: uwłaszczenie włościan i zespolenie walk wolnościowych o niepodległość Polski z ruchami rewolucyjnymi Rosji carskiej. W 1863 został członkiem Rządu Narodowego i jako jego pełnomocnik przez pewien czas przebywał w Londynie. Później był dziennikarzem w Paryżu, Genui, Dreźnie i Lipsku. W 1864-1865 był współredaktorem czasopisma *Ojczyzna*, które wychodziło w Lipsku, następnie w Bendlikonie pod Zurychem. Po upadku tego pisma we wrześniu 1865 przez rok prowadził drukarnię w Bendlikonie. W połowie 1867 zamieszkał w Paryżu. W 1868 zorganizował na emigracji Stowarzyszenie Naukowej Pomocy. W 1870 powrócił do kraju i osiadł we Lwowie. Był współpracownikiem *Gazety Narodowej*, od 1872 współredagował *Album Muzeum Narodowego w Rapperswylu*. W 1875 był współredaktorem książki zbiorowej na cześć S. Goszczyńskiego pt. *Sobótka*. W 1876-1878 razem z Tadeuszem Żulińskim wydawał *Ruch Literacki*. Wydalony w 1878 z kraju, był czas jakiś bibliotekarzem Muzeum w Raperswilu. Dla poratowania zdrowia dwie zimy, 1881 i 1883, spędził we Włoszech. W 1884 powrócił do kraju i zamieszkał w Stanisławowie. Współpracował z miejscowym *Kurierem Stanisławowskim* oraz z prasą polską we Lwowie, Poznaniu i w Ameryce. Zmarł w Stanisławowie na zapalenie płuc 17 lipca 1887.

TWÓRCZOŚĆ

1. Opisanie Zabajkalskiej krainy w Syberii. Fragm. ogł. pt. Bajkał — szamanizm. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 3; pt. Z podróży po Zabajkalskiej krainie w Syberii. *Bibl. Warsz.* 1861 t. 1-2; 1862 t. 3; *Dzien. Lit.* 1865 nr 74-76; *Dzien. Poz.* 1865 nr 221-222, 227; 1866 nr 1-4, 6-7; całość wyd. t. 1-3. Lipsk 1867 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 45-47.

D e d y k a c j a: Pamięci: majora Franciszka Malczewskiego, doktora Ksawerego Szokalskiego, księdza Jana Bogurskiego, księdza Wincentego Kroczewskiego, wieśniaka Kazimierza Sadowskiego, Aleksandra Wężyka, Ignacego Buldeskuła, Jana Lityńskiego i Wilhelma Klopflajsza, męczennikom sprawy narodowej, zmarłym na wygnaniu nerczyńskim, poświęca Autor.

2. Groby polskie w Irkucku. *Chwila* 1864 nr 11-12, 23-24, 46, 48, 52-54; wyd. osob. Kr. 1864. Przedr. włączony do poz. 6.

3. Podróż więźnia etapami do Syberii w roku 1854. Fragm. ogł.: *Ojczyzna* (Bendlikon) 1865 nr 48-58; pt. Jeden dzień w drodze do Sybiru. *Dzien. Lit.* 1866 nr 3; *Dzien. Lit.* 1866 nr 7; całość wyd. t. 1-2. Lipsk 1866 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 40-41. Fragm. przedr. w zbiorze: Etapami na Syberię. Obrazy i wspomnienia. W-wa 1916.

D e d y k a c j a: Wspomnieniu najzacniejszej Emilii Gosselin, zmarłej w Warszawie w roku 1864, poświęca Autor.

4. Historia powstania narodu polskiego w 1861-1864 r. T. 1-4. Paryż 1867-1871. Wyd. 2 tyt. Paryż 1867-1871. Fragm. t. 2 ogł. pt. Margrabia Wielopolski i reformy rządu rosyjskiego w Królestwie Polskim. *Dzien. Lw.* 1868 nr 147-148, 150-152, 154.

D e d y k a c j a: Wspomnieniu i czci tysiąca pięćset patriotów straconych przez Moskwę na szubienicach lub rozstrzelanych w powstaniu 1863-1864 r. poświęca tę pracę Autor.

5. Dzieje Delegacji warszawskiej w 1861 r. Ustęp z pracy nie drukowanej. Powst. 1867. Wyd. w zbiorze: Wydawnictwo materiałów do historii powstania 1863-1864. Tom wstępny. Lw. 1888; dalszą część z rkpsu ogł. J. Sokulski pt. Manifestacje Warszawy 1861 r. Stanisławów 1908.

6. Z wygnania. T. 1-2. Lw. 1870 *Bibl. Nar.* t. 6-7.

T. 2 zawiera również poz. 2.

D e d y k a c j a: Wspomnieniu przyjaciela Aleksandra Dubieckiego, wygnańca, więźnia, tułacza, niestrudzonego pracownika niepodległości Polski, zmarłego w Krakowie 27 października 1868, poświęca Autor.

7. Polska na Wystawie Powszechnej w Wiedniu 1873 r. *Listy Gaz. Nar.* 1873. nr 147-225 (z przerwami); odb. t. 1-2. Lw. 1873.

D e d y k a c j a: Pracującym Polakom poświęcam to sprawozdanie z wystawy. Autor.

8. Karol Ruprecht. Szkic biograficzny *Gaz. Nar.* 1875 nr 126-143 (z przerwami); wyd. osob. Lw. 1875.

9. Pamiątka uroczystości półwiekowego jubileuszu Seweryna Goszczyńskiego we Lwowie dnia 7 marca 1875 roku. (Sprawozdanie przez A. G. i J. P.). Lw. 1875. (Wspólnie z J. Polińskim).

10. Z podróży po kraju słowackim. *Gaz. Nar.* 1875 nr 190-292 (z przerwami); 1876 nr 109-147 (z przerwami); odb. Lw. 1876.

Dedykacja: Patriotom słowackim poświęca tę pracę A. Giller.

11. Aleksander hr. Wielopolski, margrabia Gonzaga Myszkowski. *Gaz. Nar.* 1878; odb. Lw. 1878.

12. List otwarty do Władysława hrabiego Platera. Dat. Rapperswyl, 29 listopada 1878 roku. W rocznicę 48 Powstania Narodowego. Zurych (1878).

13. O charakterze żołnierza polskiego. *Ruch Lit.* 1878; odb. Lw. 1878.

14. List o organizacji Polaków w Ameryce. Chicago 1879.

15. O serwilizmie i serwilistach. Studium polityczno-krytyczne przez Samotnika spod Gołogór. Zeszyt 1. Bruksela 1879.

16. Tomasz Olizarowski. Wspomnienie. Lw. 1879.

17. Wspomnienie Jana Działyńskiego. *Gaz. Nar.* 1880 nr 119-128; odb. Lw. 1880. Wyd. 2 Lw. 1881.

18. Bohdan Zaleski. *Wieniec pam. ... Album Muzeum Nar. w Rapperswylu* 1882; wyd. osob. Poz. 1882; toż *Gaz. Kr.* 1882 nr 33-40.

19. Listy tułacza. List I-III. *Gaz. Kr.* 1882, 14 czerwca i 8 września; 1883, 9 maja; List III również ogł. *Warta* 1883 i odb.

Wspomnienie o A. Mickiewiczu.

20. W obronie prawdy i własności narodowej. Odpowiedź p. Estreicherowi przez jednego z urzędników Muzeum Narod. w Raperswilu. Paryż 1883.

21. Dr Tadeusz Żuliński. Wspomnienie pośmiertne. *Przew. Gimnastyczny* 1885 nr 3-5; odb. Lw. 1885.

22. Dr Tadeusz Żuliński. Wspomnienie jego żywota. Opis pogrzebu i żałobnego nabożeństwa. *Gaz. Nar.* 1885; odb. uzup. Lw. 1885.

23. O życiu i pracach F. H. Duchińskiego, kijowianina. W jubileuszową rocznicę 50-letnich jego zasług naukowych. Studium. Lw. 1885.

24. Przedmowa do: J. Jakubowicz: Z pamiętnika ... szlachetny czyn mieszczan z Mrzygłodu w r. 1846. Poz. 1886.

25. Wieczory Wielkopolanina. Do charakterystyki naszych czasów. Lw. 1886. (Wyd. bezimiennie).

Na karcie tyt.: Czysty dochód na wygnańców z Prus.

26. Ogólna charakterystyka powstania w 1863 r. Wyd. pośmiertne w 25 rocznicę powstania. Lw. 1888.

Korbut mylnie podaje tyt.: O co walczyliśmy w powstaniu 1863 r.

Artykuły i drobne utwory ogł. m. in. w czasopismach i książkach zbior.: *Album Muz. Nar. w Rapperswylu* (współred. 1872-1882; tu: Lista wygnańców polskich do roku 1860. 1872; Muzeum Narodowe w Raperswilu. 1876; Weterani powstania listopadowego. Obrazki, szkice i rysy biograficzne. 1881; Pięćdziesięcioletnia rocznica powstania listopadowego. 1881), *Bibl. Warsz.* (1856, 1858-1859, 1861-1862; tu m. in.: Listy z Syberii. 1856 t. 2; 1858 t. 4), *Chwila* (1864), *Czas* (1865), *Czytelnia Niedzielna* (red. 1861-1863; tu m. in.: Oblężenie Głogowa. 1861; Jan Zamoyski, hetman wielki koronny. 1862; Jan Tarnowski, hetman wielki koronny. 1862; Stanisław Żółkiewski. 1862), *Dzien. Lit.* (1865-1869; tu m. in.: Kozak-Polak. Wspomnienie z Syberii. 1865 nr 64; Kronika Irkucka. 1865 nr 70-71; Z wspomnień wygnańca. (Aleksandrowsk pod Irkuckiem). 1867 nr 46-47), *Dzien. Lw.* (1868), *Dzien. Poz.* (1863-1866, 1869, 1872; tu m. in.: Obserwacje w Szyłce. 1866 nr 99-101; Na pograniczu chińskim. 1866 nr 149-151, 153; Przechadzki w okolicach Irkucka. 1872 nr 29, 37-38, 79), *Gaz. Kr.* (1881-1884), *Gaz. Nar.* (1872-1886), *Gaz. Wielkopol.* (tu m. in.: Obraz życia umysłowego w zaborze austriackim. 1872 nr 39, 67, 70), *Głos Wolny* (Londyn; 1867, 1869), *Grosz wdowi.* Lw. 1886 (tu: Do charakterystyki J. Słowackiego przyczynek), *Kłosy* (1879-1880), *Kraj* (Kr.; 1869), *Kronika Rodz.* (1873-1875), *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1862 (tu: Podróż nad Gazimurem), *Kur. Paryski* (Paryż; 1881-1883), *Kur. Stanisławowski* (1884-1887).

Ojczyzna (Lipsk-Bendlikon; współred. 1864-1865; tu m. in.: Z teki wygnańca. 1865 nr 79), *Przew. Gimnastyczny* (1885-1887), *Rocznik* (Samborski; 1881/82, 1886/87), *Ruch* (red. 1862-1863), *Ruch Lit.* (współred. 1876-1878), *Sobótka. Księga zbior. ... S. Goszczyńskiego.* Lw. 1875 (współred.; tu: Seweryn Goszczyński.

Szkic biograficzny), *Strażnica* (1861-1863), *Świat* (tu: Wstęp do „Tryumfu proletariuszów" A. Mickiewicza. 1872 nr 1), *Tyg. Powsz.* (1880-1885; tu m. in.: Listy szwajcarskie. 1882-1885), *Warta* (1883), *Wiad. z Pola Bitwy* (1863), *Wieniec jubileuszowy na uczczenie 50-letniej działalności F. H. Duchińskiego.* Kr. 1885, *Wydawnictwo na cele dobroczynne samborskie.* Sambor 1880.

Prace edytorskie

1. Polska w walce. Zbiór wspomnień i pamiętników z dziejów naszego wyjarzmiania. Paryż 1868; Kr. 1875.

Są to dwie książki pod tym samym tytułem, lecz bez powiązania numeracją tomów.

Zawartość (1868): Ksiądz Benwenuty. Wspomnienie przez A. Gillera (tu cyt. obszerne fragmenty z jego pamiętników); Pamiętnik kapelana księdza Serafina Szulca; Opisanie wojennych wypraw, w których udział brałem, przez Stanisława Wierzbińskiego; Przegrana pod Rudnikami. Rzecz spisana z notat naocznego świadka przez A. Gillera; Notatki o powstaniu w łęczyckim powiecie w roku 1863-64 przez S. Bellinę; Opowiadanie żołnierza polskiego o wyprawie z Tulczy.

(1875): Rafał Krajewski i jego listy więzienne (tu ogł. listy z 1864); Wspomnienia z powstania województwa mińskiego w roku 1863 przez W. Koszczyca; Pamiętnik z Augustowskiego 1863 r. Rafała Błońskiego; tu także autorstwa A. Gillera: Władysław Rawicz, biografia; Dwaj kupcy warszawscy: I. Ksawery Szlenker. II. Józef Kwiatkowski.

Dedykacja w książce z 1875: Siostrom moim, Honoracie Kremerowej i Agrypinie Kopernickiej, poświęcam ten tom wspomnień i pamiętników Agaton Giller.

2. Pogrzeb śp. Seweryna Goszczyńskiego. Lw. 1876.

Zawartość: mowy ks. A. Krechowieckiego, T. Romanowicza i K. Ujejskiego.

3. M. K. (Kulaszyński): Tunka i jej okolice w sajańskich górach. Poz. 1887.

4. A. Młocki: Księga wspomnień. Paryż 1884. (Wspólnie z P. Zbrożkiem).

Listy

1. Do redakcji Biblioteki Warszawskiej z 1859. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

2. Do J. N. Janowskiego 26 listów z 1864-1867. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 3685.

3. Do H. Schmitta 6 listów z 1864-1872. Rkps Ossol. sygn. 5915/II.

4. Do J. I. Kraszewskiego 88 listów z 1864-1886. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6502.

5. Do J. Łukaszewskiego 36 listów z 1865-1883. Rkps Ossol. sygn. 4397/I.

6. Do W. Kętrzyńskiego 2 listy z 1870 i b. d. Rkps Ossol. sygn. 6211/II.

7. Do J. Działyńskiego 8 listów z 1870-1873. Rkps Bibl. Kórn. Arch. Działyńskich sygn. p. 10 t. 1.

8. Do W. Zawadzkiego 2 listy z 1870, 1874. Rkps Ossol. sygn. 3456/II.

9. Do K. Bartoszewicza 2 listy z 1874. Rkps Ossol. sygn. 4961/II.

10. Do M. Darowskiego 8 listów z 1876-1887. Rkps Ossol. sygn. 6788/II.

11. Do M. Bartusówny 2 listy z 1877. Rkps Ossol. sygn. 5993/I.

12. Do F. Duchińskiego z 1877. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 2500.

13. Do B. Świętorzeckiego z 1877. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2636, 2637.

14. Do T. Lenartowicza z 1879. Rkps Ossol. sygn. 5244/I.

15. Do Z. Celichowskiego 2 listy z 1879, 1883. Rkps Bibl. Kórn. sygn. A. B. 102.

16. Do L. Niedźwieckiego 4 listy z 1879-1885. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 2404.

17. Do T. Lenartowicza 40 listów z 1879-1887. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2333.

18. Do F. Boberskiej 5 listów z 1880-1884. Rkps Ossol. sygn. 5157/II.

19. Do S. Buszczyńskiego 37 listów z 1881-1885 i 6 listów z 1886-1887. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2064 t. 3, 4.

20. Do L. Germana z 1882. Rkps Ossol. sygn. 6412/I.

21. Do W. K. Sawicz-Zabłockiego z 1885. Rkps Bibl. Kórn. sygn. H-W 136.

22. Do J. K. Janowskiego z 1887. Rkps Ossol. sygn. 8045/I.

Rękopisy artykułów, notat i korespondencji A. Gillera oraz materiały do jego biografii i działalności znajdowały się w Bibl. Nar. Zbiory Raperswilskie; zniszcz. 1944.

Bibliografię podaje Mścisław (S. Pisarski): Spis dzieł i artykułów A. Gillera. Przemyśl 1894.

OPRACOWANIA

K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 9 (1862). — W. (W. Szymanowski): Świętoszkowie patricci. *Dzien. Warsz.* 1865 nr 179. — Y: Przyczynek do świętoszków polskich. Dopełnienie biograficzne szkicu A. Gillera. *Dzien. Warsz.* 1865 nr 225. — J. Szujski:

(Podróż więźnia etapami do Syberii. Rec.). *Przegl. Pol.* 1866/67 t. 2. — W. Daniłowski: Notatki do pamiętników. Powst. 1867-1872. Wyd. J. Czubek. Kr. 1908. — (Historia powstania narodu polskiego. Rec.): A. D. Bartoszewicz. *Dzien. Lit.* 1867 nr 50; J. Szujski. *Przegl. Pol.* 1867/68 t. 2; *Dzien. Poz.* 1867 nr 226; 1868 nr 140; E. Petyon: Wyjątek z pamiętnika w odpowiedzi na Wstęp do dziejów 1863 r. p. A. Gillera. Paryż 1868; J. Szujski. *Przegl. Pol.* 1868/69 t. 1. — (Polska w walce. Rec.). *Dzien. Poz.* 1868 nr 210. — S. Koźmian: Przegląd polityczny. *Przegl. Pol.* 1869/70 t. 1. — S. Goszczyński: Do A. Gillera 10 listów z lat 1870-1873. Wyd. S. Pigoń w: Listy Seweryna Goszczyńskiego. Kr. 1937 *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* S. II t. 4. — Dr Omega (J. I. Kraszewski): (Z wygnania. Rec.). *Tydzień* (Drezno) 1871 nr 10. — Omikron (W. Sabowski): Z kraju i ze świata. *Dzien. Mód* 1873 nr 23. — T. Żuliński: (Karol Ruprecht. Szkic biograficzny. Rec.). *Szkice Społ. i Lit.* 1875 nr 22. — (Polska w walce. Rec.): T. Żuliński. *Szkice Społ. i Lit.* 1875 nr 21; *Dzien. Mód* 1875 nr 19. — J. N. Janowski: Notatki autobiograficzne 1803-1853. Powst. 1876-1886. Wyd. M. Tyrowicz. Wr. 1950. — (T.): (Z podróży po kraju słowackim. Rec.). *Dzien. Poz.* 1876 nr 185. — Dr Ω: P. Agaton Giller. *Przegl. Lw.* 1878 t. 16. — Agaton Giller. *Przyj. Dom.* 1878 nr 19. — Nałęcz: P. Agaton Giller. *Przegl. Lw.* 1878 t. 16. — E. (E. Podolski): P. Agaton Giller. *Przegl. Lw.* 1878 t. 16. — J. B. Zaleski: List do A. Gillera, dat. Villepreux, 29 października 1878 r. Wyd. w: Korespondencja. T. 5. Lw. 1904. — G. Kohn: Rzut oka na działalność literacką A. Gillera. *Rocznik* (Samborski) 1882. —

Ks. Dr J. Ł....: Mowa z okazji uroczystego nabożeństwa za spokój duszy śp. A. Gillera odprawiona. Kr. 1887. — Nekrologi w 1887: W. K. *Ognisko Dom.* nr 117; B. Ubaldus (B. Zamorski). *Ognisko Dom.* nr 118-120; *Dzien. Pol.* nr 198; *Gaz. Nar.* nr 162; *Głos Pol.* nr 2-3; *Kur. Pol. w Paryżu* nr 87, 89; *Ojczyzna* nr 9; *Przew. Gimnastyczny* nr 8; *Unia* nr 15; *Warta* nr 681, 684, 686; *Zgoda* (Milwauke) nr 33; G. Kohn: Ostatnie chwile śp. A. Gillera w Stanisławowie i pogrzeb jego. (Pośmiertne wspomnienie). *Rocznik* (Samborski) 1887/88 i odb.; *Kalendarz ilustr. „Kur. Lw."* Lw. 1888. —

Mścisław (S. Pisarski): Szkic biograficzny. W: Spis dzieł i artykułów A. Gillera. Przemyśl 1894. — Agaton Giller. (Rys życia). *Polski Lud* (Kr.) 1896 nr 3-4. — * *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 25 (1900). — B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 1-2. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — Spuścizna po Gillerze. *Czas* 1907 nr 258. — W. Mickiewicz: Emigracja polska 1860-1890. Kr. 1908. — J. Sokulski: Wstęp do wyd.: Manifestacje Warszawy 1861 r. Stanisławów 1908. [Rec.: W. P. (Przyborowski). *Kwart. Hist.* 1909; S. B. *Przegl. Powsz.* 1909 t. 102]. — S. Jarkowski: Czasopiśmiennictwo polskie w Saksonii. *Przegl. Nar.* 1911 nr 2 i odb. — A. Kraushar: Józef Ignacy Kraszewski i redakcja czasopisma „Ojczyzna" w Lipsku. Fragment z roku 1864. *Przegl. Hist.* 1912 t. 14; wyd. osob. W-wa 1912 *Miscellanea Hist.* nr 43. — J. Sokulski: Stosunki J. I. Kraszewskiego z A. Gillerem (1876-1887). Lw. 1912. [Rec.: L. Dziama. *Pam. Lit.* R. 11 (1912) z. 4]. — C. Łagiewski: Agaton Giller (1831-1887). *Bluszcz* 1917 nr 13-16. —

S. Pigoń: Cyprian Norwid i A. Giller. *Głos Narodu* 1926 nr 233-235. — M. Janik: Dzieje Polaków na Syberii. Kr. 1928. — A. Lewak: Katalog rękopisów Biblioteki Narodowej. T. 1. Zbiory Biblioteki Raperswilskiej. W-wa 1929. — B. Nadolski: Sądy A. Gillera o prasie emigracyjnej. *Kur. Lit.-Nauk.* 1934 nr 10. — J. Sokulski: A. Giller i Bolesław Limanowski. *Ilustr. Kur. Codz.* 1934 nr 298. — A. Lewak: Polska działalność dyplomatyczna w latach 1863-1864. *Przegl. Współcz.* 1937 nr 182. — J. Sokulski: A. Giller więźniem i wygnańcem sybirskim. *Sybirak* 1937 nr 1. — Z. Zygmuntowicz: A. Giller w świetle akt państw zaborczych. Lw. 1937. [Rec.: M. T. (Tyrowicz). *Wiad. Hist.-Dydaktyczne* 1939 z. 2]. — A. Lewak i H. Więckowska: Katalogi rękopisów Biblioteki Narodowej. T. 2. Zbiory Biblioteki Raperswilskiej. W-wa 1938. — W. Pobóg-Malinowski: Polacy na Syberii. *Przegl. Współcz.* 1938 nr 196/197. — J. Zieliński: A. Giller w Stanisławowie. *Złoty Szlak* 1938 z. 1 i odb. —

J. Bieniarzówna: Z dziejów liberalnego i konspiracyjnego Krakowa (1833-1848). Kr. 1948 *Bibl. Kr.* nr 106. — S. Kieniewicz: Konspiracje galicyjskie 1831-1845. W-wa 1950. — S. Kieniewicz: Historiografia polska wobec powstania styczniowego. *Przegl. Hist.* 1953 z. 1-2. — S. Kieniewicz: Sprawa włościańska w powstaniu styczniowym. Wr. 1953. — C. Bobińska: Marks i Engels a sprawy polskie do osiemdziesiątych lat XIX wieku. W-wa 1954. — S. Kieniewicz: Wstęp i oprac.: Z. Janczewski, K. Majewski, O. Awejde, W. Daniłowski: Zeznania śledcze o powstaniu styczniowym. Wr. 1956.—

I. Koberdowa: Polityka czartoryszczyzny w okresie powstania styczniowego. W-wa 1957. — K. Wyczańska: Polacy w Komunie Paryskiej 1871 r. W-wa 1957 *Prace Komisji Wojskowo-Hist. MON* S. A nr 8. — S. Kieniewicz. *Pol. słownik biogr.* T. 7 (1958). — P. Jasienica: Dwie drogi. O powstaniu styczniowym. W-wa 1960; toż wyd. 2 W-wa 1963. — T. Szarota: Dyktatura Langiewicza a przystąpienie białych do powstania. *Przegl. Hist.* 1963 z. 2.— S. Strumph-Wojtkiewicz: Powstanie styczniowe. W-wa 1963. — M. Żychowski: Ludwik Mierosławski. W-wa 1963. — J. Hulewicz: Związki Karola Estreichera z Akademią Umiejętności w Krakowie. *Księga pam. ku czci K. Estreichera (1827-1908).* Kr. 1908.

GODEBSKI FRANCISZEK KSAWERY (1801—1869)

Krypt.: * * *; X. G.; X... G...ś; Xaw. G.

Poeta, historyk, publicysta, pisarz dramatyczny.

Ur. 1801 we Frankenthalu nad Renem; syn Cypriana, poety, i Justyny z Godfrinonów. Początkowe nauki pobierał u pijarów na Żoliborzu w Warszawie, następnie w szkole kadeckiej w Kaliszu i Liceum Krzemienieckim. Potem studiował na Uniwersytecie Warszawskim na wydziale prawnym. Po ukończeniu studiów rozpoczął służbę administracyjną jako aplikant w namiestnictwie i ministerstwie skarbu. W 1820 był jednym z redaktorów gazety pisanej: *Dziennik Akademicki.* W tymże roku zaczął współpracować z czasopismami Brunona Kicińskiego. W 1822 wydawał wspólnie z A. M. Janiszewskim tygodnik *Warszawianin,* w 1822-1823 redagował tygodnik *Wanda.* Po wybuchu powstania listopadowego w Warszawie organizował wspólnie ze Stanisławem Worcellem i Michałem Czackim ruch zbrojny na Wołyniu. Po klęsce przedostał się do Warszawy i wszedł do sejmu jako poseł z ziemi łuckiej. Po opuszczeniu stolicy we wrześniu 1831 redagował *Gazetę Narodową* w Zakroczymiu, potem udał się na emigrację do Paryża. Jako zwolennik kontynuowania obrad sejmowych ubiegał się o zwołanie sejmu. Należał do Towarzystwa Litewskiego i Ziem Ruskich. W 1833 był organizatorem i wykładowcą na kursie artylerii dla emigrantów w Bourges. Po powrocie do Paryża przez pewien czas był kustoszem w Bibliotece Królewskiej w Wersalu; w tym okresie przyczynił się do zorganizowania biblioteki emigracyjnej, zwanej później wersalsko-wileńską i wcielonej z czasem do zbiorów biblioteki szkoły batignolskiej. Pozostawał w stałym kontakcie z Joachimem Lelewelem i był sympatykiem Zjednoczenia Emigracji. W 1841 należał do grona współzałożycieli szkoły batignolskiej, w 1850-1853 był wiceprezesem Rady Administracyjnej tej szkoły. W 1849 był administratorem *Trybuny Ludów* i pośredniczył między Ksawerym Branickim a Adamem Mickiewiczem w sprawach finansowania pisma. W 1850 był w Brukseli i pomagał Lelewelowi w wydawaniu *Géographie du moyen âge.* W 1853-1858 wykładał literaturę polską w szkole batignolskiej. W 1854 został powołany przez Adama Czartoryskiego do rady mającej na celu informowanie emigracji o aktualnych posunięciach Hotelu Lambert. W 1858 powrócił do kraju i osiadł we Lwowie. Został kustoszem biblioteki Ossolineum. Tu m. in. urządził gabinet rycin i numizmatów. Sporządził indeks do *Obrazu bibliograficzno-historycznego literatury i nauk w Polsce* Adama Jochera oraz zrobił korektę ostatniego tomu *Słownika* Samuela Lindego. Zmarł we Lwowie 17 maja 1869.

TWÓRCZOŚĆ

1. Dom korregidora, czyli pustacy hiszpańscy. Komedioopera. Powst. 1822.

2. Miłostki ułańskie. Komedioopera. Dat. 1 stycznia 1822. Wyst. 1823; 1882. Wyd. Poz. 1900 *Naród Sobie* 19.
Rkps Ossol. sygn. 10116/I.

3. Mistyfikator, czyli maskarada domowa. Komedioopera. Powst. 1822(?).

4. Nowy rok. Scena alegoryczna. Wyst. 23 grudnia 1822. (Współautor D. Lisiecki).

5. Pustoty karnawałowe. Komedioopera. Powst. 1822.

6. Trzy upiory. Komedia. Powst. 1822(?).

7. Pan notariusz. Komedioopera. Powst. 1823.

8. Przyjaciel swatem. Komedia w 1 akcie. Powst. Osowa 1825. Ogł. *Album Lw.* 1862 s. 31-68.
Rkps Ossol. sygn. 5661/II. Inny rkps, dat. Auteuil pod Paryżem 1849, sygn. 5677/II.

9. Miłość i próżność. Komedia w trzech aktach wierszem. Powst. 1826. Fragm. ogł. *Rozmaitości Warsz.* 1828 nr 19. Wyst. W-wa 1828.
Rkps Ossol. sygn. 5662/II; inna red. sygn. 11358/I.

10. Piast. Scena liryczna. Powst. przed 1830. Rkps. (Współautor L. A. Dmuszewski).

11. Testament. Komedia w 3 aktach. Powst. przed 1830. Wyst. W-wa 1834. Rkps Bibl. Teatru Nar. sygn. 347; zniszcz. 1944.

12. Telemak. Libretto w jęz. francuskim do opery Boieldieugo. Fragm. wyst. Paryż 1831.

13. Otwarcie kursu historii i statystyki Polski w szkole artylerii zakładu Polaków w Bourges w dniu 7 marca 1833. Bourges 1833; c. d. pt. Słowiańszczyzna (z. 2); Dzieje bajeczne (z. 3). Paryż 1833.

14. Wieniec Bogarodzicy, czyli modlitwy na każdy dzień miesiąca ... w długich i żałosnych chwilach tułactwa mojego ułożone i spisane. Dat. 1838. Rkps Ossol. sygn. 6262/II.

15. Żywot Ludwika hr. Platera ... Odczytany na publicznym posiedzeniu Tow. Literackiego Polskiego w Paryżu dnia 29 listopada 1846. Paryż 1847.

16. Nieporozumienie. Komedia w 1 akcie. Dat. Auteuil pod Paryżem 1847. Rkps Ossol. sygn. 5675/II.

17. Pamiętniki Hansa Szlązaka z XVI w. Paryż 1847.

18. Miłość i zemsta. Tragedia w 5 aktach wierszem. Dat. Auteuil pod Paryżem 1851. Rkps Ossol. sygn. 5670/II.

19. Sen na jawie. Komedia w 1 akcie wierszem. Dat. Auteuil pod Paryżem 1851. Rkps Ossol. sygn. 5676/II.

20. Aj — gdyby to żony wiedziały! Krotofila w 1 akcie wierszem. *Rozmaitości* (Lw.) 1854 nr 23-29. Wyst. Lw. 1866.

21. Za późno. Komedia w 1 akcie wierszem. *Rozmaitości* (Lw.) 1854 nr 16-21.

22. Manfred. Tragedia w pięciu aktach. *Rozmaitości* (Lw.) 1855 nr 1-3, 7-14, 16-18.

23. Stary i młody. Komedia. Wyst. Lw. 1858.

24. Duch i dążności wieku. *Skarbiec Pol.* 1859 z. 3; wyd. osob. Lw. 1860.

25. Reformy społeczne w Polsce pod koniec XVIII wieku. Lw. 1866. Wyd. nast.: przedr. *Dzien. Lit.* 1868 nr 27-28; odb. Lw. 1868.

D e d y k a c j a: Pamięci ukochanego brata Józefa Godebskiego, pułkownika W. P.

26. Kto pod kim dołki kopie, sam w nie wpada. Przysłowie dramatyczne w 1 akcie wierszem. Lw. 1867 *Bibl. Teatr. Lw.* z. 3. Wyd. nast.: Lw. 1868.

27. Bibliotheca Fratrum Polonorum. Poszukiwania bibliograficzne. *Rozmaitości* (Lw.) 1868 nr 22-25; odb. Lw. 1868.

28. Agis Spartańczyk. Dramat. Rkps Ossol sygn. 5673/I.

29. Zbiór wierszy. Rkps Ossol. sygn. 6261/II.

Ponadto komedie oryginalne i tłumaczone powst. przeważnie przed 1830, zachowane w rkpsach Ossol. i in. (tu m. in.: Bywa kuglarz nad kuglarze; Derwisze; Dwa małżeństwa; Dziedziczka; Dziewczyna kozak; Emma z Roxbury. Libretto do opery Meyerbeera; Karnawał w Łomży; Kunszt i rzemiosło; Miłość i apetyt; Płochość i nic więcej; Sieciech żonaty; Siostrunia; Szkoła miłości; Turek we Włoszech. Libretto do opery Rossiniego; Wdowa Malabaru).

Do komedioooper K. Godebskiego przed 1830 dorabiali muzykę J. Damse, J. Stefani, K. Kurpiński.

Drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Album Lw.* (1862), *Astrea* (1821), *Bibl. Ossol.* (tu m. in.: Archiwum Mniszchów. 1862 t. 1; Karol Sienkiewicz, jego żywot i pisma. 1869 t. 12), *Bibl. Pol.* (1826), *Czas* (tu m. in.: O łacińskim poemacie „Veunis". 1862 nr 37), *Dzien. Lit.* (1862, 1863, 1868, 1869; tu m. in.: Pamiętnik księcia Józefa Poniatowskiego. 1862 nr 84-85; O literaturze polskiej w XIX wieku. Od-

czyt. 1869 nr 21-23), *Dzien. Warsz.* (1825), *Dzwonek* (1862), *Flora* (wyd. 1822), *Gaz. Nar.* (współred.; tu m. in.: Dzień zaduszny na cmentarzu „Père Lachaise" w Paryżu. 1867 nr 253), *Kolenda na r. 1824.* W-wa 1824, *Kronika Emigracji Pol.* (1834), *Kur. Pol.* (1831), *Kur. Warsz.* (1821-1831), *Melitele* (tu: Hymn. 1830), *Orzeł Biały* (współred. 1830), *Pismo Mies. Poz.* (1822), *Przegl. Powsz.* (tu: Pijawka i żmija. Bajka. 1859 nr 13; Dziecię i gołąb. 1859 nr 20), *Przyj. Dzieci* (tu m. in.: Dziecię i kasztan. Bajka. 1862 nr 16), *Pszczółka Kr.* (1819-1821; tu m. in.: Nowość. Bajka. 1820 nr 33; Mops i kot. Bajka. 1820 nr 37; Mieszko z Olsztyna. Powieść polska z XIII w. 1821 t. 3 s. 75), *Rozmaitości* (Lw.; 1854-1855, 1868), *Rozmaitości Warsz.* (1827-1828; tu m. in.: Dumanie. Poeta przed zgonem. 1827 nr 2), *Skarbiec Pol.* (1859), *Strzecha* (tu: Notatki wędrowca z musu. 1868 nr 4--1869 nr 1 (z przerwami); Zapiski etnograficzne. 1869 nr 4-7), *La Tribune des Peuples* (1849), *Tyg. Pol.* (tu: Koń i krowa. Bajka. 1819 t. 2 s. 273; Miłość i Hymen. 1819 t. 2 s. 311; Powieść. 1819 t. 2 s. 312), *Tyg. Pol. i Zagr.* (1818), *Wanda* (red. 1822-1823), *Wanda.* W-wa 1825; toż pt. Niewidania. W-wa 1826, *Warszawianin* (wyd. 1822).

P r z e k ł a d y

1. B. J. Marsollier: Emma z Roxburga. Wyst. W-wa 6 kwietnia 1821.

2. J. N. Bouilly: Boufflers, czyli motyle. *Wanda* 1823 nr 7-8.

3. J. N. Bouilly: Milleroye, czyli miłość macierzyńska. *Wanda* 1823 nr 1-2.

4. J. N. Bouilly: Parny u swego księgarza. *Wanda* 1823 nr 21-23.

5. A. Kotzebue: Klatka. Wyst. W-wa 24 października 1823.

6. Dzień jeden na pustyni, czyli wilk na pokucie. Komedioopera w 1 akcie z francuskiego tłumaczona... Wyst. W-wa w listopadzie 1823. Fragm. pt. Śpiewka z komedioopery Wilk na pokucie. Opisanie pustyni. *Kolenda na r. 1824.* W-wa 1824 s. 33-34. Rkps Ossol. sygn. 4994/I.

7. Dawne czasy. Komedia w 1 akcie z francuskiego. Wyst. W-wa 26 kwietnia 1826.

8. Augustin (J. B. Hapdé), Mélesville, E. Scribe: Waleria, czyli niewidoma z Olbryk. Komedia w 3 aktach. Powst. przed 1830(?). Rkps.

9. P. J. Lesquillon: Echo niebios. Paryż 1847.

10. M. F. Soulié: Spowiedź powszechna. Powieść. T. 1-7. Powst. Auteuil 1849. Rkps Ossol. sygn. 5672/II.

11. J. Michelet: Kościuszko. Legenda demokratyczna. Z egzemplarza przejrzanego i poprawionego przez autora. Paryż 1851.

12. F. Ponsard: Honor i pieniądze. Komedia w 5 aktach wierszem. Paryż 1856. Rkps Ossol. sygn. 5669/II.

13. Linage de Vaucienne: Zwierzenia Hieronima Radziejowskiego, podkanclerzego. Powst. przed 1859. Rkps.

14. E. Chojecki (Charles Edmond): Afrykanin. Komedia w 4 aktach. Powst. po 1860. Rkps Ossol. sygn. 5671/II; inny rkps sygn. 11344/I.

15. J. Poniatowski: Moje wspomnienia o wojnie 1792 roku przeciwko Rosjanom. *Bibl. Ossol.* 1863 t. 2 i odb.; toż *Dzien. Lit.* 1863 nr 25-27.

16. De Belcour Thesby: Dziennik oficera francuskiego w służbie konfederacji barskiej, pojmanego przez Moskali i zesłanego w Sybir. Z oryginału francuskiego. Lw. 1866.

17. F. Ponsard: Co się kobietom podoba. Komedia w 3 aktach. Wyst. Lw. 1866. Rkps Ossol. sygn. 5666/II.

18. M. Deguerry: Kazanie miane w kościele Św. Magdaleny w Paryżu... z okoliczności stuletniej rocznicy konfederacji barskiej. Lw. 1868.

19. Ch. Montalembert: Hrabia Władysław Zamoyski. *Czas* 1868 nr 38-39.

20. Obraz Polski pod koniec XVII wieku. Ze zbioru podróży ogłoszonych w Hadze 1705 roku spolszczył i objaśnił... *Dzien. Lit.* 1868 nr 29-30; odb. Lw. 1869.

21. C. Delavigne: Popularność. Komedia w 5 aktach wierszem. Rkps Ossol. sygn. 5668/II.

22. J. W. Goethe: Ifigenia. Rkps.

23. H. Heine: Stan literatury obecnej. Rkps.

24. W. Menzel: Historia powszechna. T. 1-6. Rkps.

25. M. Topin: Poselstwo francuskie w Polsce pod koniec XVII wieku z dzieła Mariusa Topin: L'Europe et les Bourbons sous Louis XIV, przepolszczył ... b. poseł łucki. Rkps Ossol. sygn. 2252/II.

Ponadto komedie tłumaczone, przeważnie przed 1830, zachowane w rkpsach. Ossol. (m. in.: F. A. Boieldieu: Jan z Paryża; F. A. Boieldieu: Kapelusik czerwony; J. C. Vial: Mąż pomocnikiem w miłostkach żony, czyli mąż i kochanek).

Prace edytorskie

1. C. Godebski: Dzieła wierszem i prozą. Cz. 1-2. W-wa 1821.

2. *La Pologne historique, littéraire, monumentale et pittoresque, redigée par une Societé de littérateurs sous la direction de L. Chodźko.* T. 1-3. Paryż 1835-1842. Poszczególne tomy były wznawiane ze zmianami do r. 1857. (K. Godebski był jednym ze współwydawców).

3. C. Godebski: Pamiętnik oblężenia Mantui. *Bibl. Ossol.* 1864 t. 5; wyd. osob. Lw. 1864.

Listy i materiały

1. Do F. S. Dmochowskiego 3 listy, dat.: Osowa, 12 maja 1825, 16 lutego 1826 i fragm. z 23 lutego 1826. Ogł. J. Korpała: Za kulisami młodej Warszawy literackiej przed powstaniem listopadowym. *Pam. Lit.* R. 28 (1931).

2. Do S. Barącza 35 listów z 1859-1867. Rkps Ossol. sygn. 2756/II.

3. Korespondencja z 1860-1869. Rkps Ossol. sygn. 5819/II, 5865/II, 6260/II.

4. Do J. Szajnochy z 1861. Rkps Ossol. sygn. 5876/II.

5. Do rodziny listy z 1865-1866. Rkps Bibl. Nar. sygn. 7096.

6. Do J. z Bilińskich Szajnochowej 6 listów z 1866-1868. Rkps Ossol. sygn. 5885/II.

7. Usprawiedliwienie się przed policją francuską z współpracy w „La Tribune des Peuples", b. d. W zbiorze: Listy o Adamie Mickiewiczu. Rkps Muz. Mickiewicza w Paryżu sygn. 778.

8. Różne dokumenty w zbiorze: Autografy znakomitszych Polaków. Rkps Ossol. sygn. 9871/II.

9. Rkpsy listów od różnych osób i do nich, dokumenty, zbiory wierszy itp. znajdowały się w zbiorach Bibl. Nar. Zbiory Raperswilskie, zniszcz. 1944.

OPRACOWANIA

(Miłość i próżność. Rec. teatr.). *Kur. Warsz.* 1828 nr 122. — Diariusz sejmu 1830-1831. Wyd. M. Rostworowski. T. 1-6. Kr. 1907-1912. — J. Lelewel: Listy emigracyjne (z lat 1831-1855). Wyd. H. Więckowska. T. 1-5. Kr. 1948-1956. — Ksawery Godebski — poseł. *Nowa Polska* 1833 s. 21-22. — N. Olizar: Powstanie na Wołyniu. Paryż 1844. — A. Mickiewicz: 5 listów do K. Godebskiego z 1849-1853. Ogł. W. Mickiewicz: Korespondencja Adama Mickiewicza. T. 1. Paryż 1871 i wyd. nast.; list z 1852 jako list do nieznanego adresata. Ogł. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 6 (1898) s. 547; wszystkie przedr. S. Pigoń w: Dzieła. Wyd. nar. T. 16. W-wa 1955 i wyd. nast. — A. Sowiński: Les musiciens polonais et slaves anciens et modernes, dictionnaire bibliographique... Paryż 1857; toż w jęz. pol. pt. Słownik muzyków polskich dawnych i nowoczesnych ... Paryż 1874. — (H. Schmitt): Korespondencja Gazety Warszawskiej. *Gaz. Warsz.* 1858 nr 316, 344. — (K. Widman): Korespondencja Kroniki. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 326. — M. Karasowski: Rys historyczny opery polskiej, poprzedzony szczegółowym poglądem na dzieje muzyki dramatycznej powszechnej. W-wa 1859. — Linage de Vaucienne. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1859 nr 24. — (Stary i młody. Rec. teatr.). *Przegl. Powsz.* 1859 nr 6. — S. Barzykowski: Historia powstania listopadowego. T. 4-5. Powst. ok. 1860. Wyd. Aër (A. Rzążewski). Poz. 1884. — K. Estreicher. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 10 (1862). — J. S. (Starkel): (F. Ponsard: Co się kobietom podoba. Rec. teatr.). *Dzien. Lit.* 1866 nr 51. — P. S.: (Aj — gdyby to żony wiedziały. Rec. teatr.). *Dzien. Lit.* 1866 nr 24. — E. (K. Estreicher): Ksawery Godebski. *Tyg. Ilustr.* 1867 nr 381. — (L.): Doroczne posiedzenie w Zakładzie Narodowym im. Ossolińskich. *Gaz. Nar.* 1867 nr 237. — K. Kaszewski: (Kto pod kim dołki kopie ... Rec.). *Bibl. Warsz.* 1868 t. 2. — F. Waligórski: Wizerunki żyjących znakomitości narodowych. *Strzecha* 1868 nr 1. —

Wspomnienia pośmiertne: *Bibl. Warsz.* 1869 t. 2; *Czas* 1869 nr 112; *Gaz. Nar.* 1869 nr 119. — F. S. Dmochowski: Znakomici literaci z okresu od 1800 do 1830 roku. *Kłosy* 1871 nr 312; przedr. w: Wspomnienia od 1806 do 1830 roku. Wyd. Z. Libera. W-wa 1959 *Bibl. Pam. Pol. i Obcych.* — J. N. Janowski: Notatki autobiograficzne 1803-1853. Powst. 1876-1886. Wyd. M. Tyrowicz. Wr. 1950. — H. Kunaszowski: Życiorysy uczestników powstania listopadowego, zebrane na pamiątkę obchodu jubileuszowego pięćdziesięcioletniej rocznicy tego powstania. Lw. 1880. —

(Miłostki ułańskie. Rec. teatr.): *Kur. Codz.* 1882 nr 187; *Kur. Por.* 1882 nr 231. — R. HUBE. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 25 (1900). — L. GADON: Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 2-3. Kr. 1901-1902. — A. NOIŃSKI: Cyprian Godebski et son fils Xavier Godebski. *Bulletin Polonais littéraire, scientifique et artistique* 1908 nr 241. — K. OSTASZEWSKI-BARAŃSKI: Z pożółkłych kart. *Adamowi Krechowieckiemu.* Lw. 1908. — B. LIMANOWSKI: Stanisław Worcell. Kr. (1910); wyd. 2 W-wa 1948. — E. CHWALEWIK: Zbiory polskie ... w ojczyźnie i na obczyźnie. W-wa 1916; wyd. zmienione. T. 1-2. W-wa 1926-1927. — N. GĄSIOROWSKA: Wolność druku w Królestwie Kongresowym 1815-1830. W-wa 1916. — A. FISCHER: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich (Ossolineum) 1817-1917. Lw. 1917 *Wyd. Macierzy Pol.* nr 103; wyd. zmienione pt. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich. Zarys dziejów. Lw. 1927 s. 52-53, 104. —

E. HAECKER: Wstęp w: A. Mickiewicz: Trybuna Ludów. Kr. b. r. *BN* I, 27; toż wyd. 2 Kr. 1925. — S. ASKENAZY: Łukasiński. Wyd. 2. W-wa 1929. — A. LEWAK: Katalog rękopisów Biblioteki Narodowej. T. 1. Zbiory Biblioteki Raperswilskiej. W-wa 1929. — W. TOKARZ: Wojna polsko-rosyjska 1830 i 1831. Z atlasem. W-wa 1930. — J. KORPAŁA: Za kulisami młodej Warszawy literackiej przed powstaniem listopadowym. *Pam. Lit.* R. 28 (1931). — A. LEWAK: Katalog rękopisów Muzeum Adama Mickiewicza w Paryżu. Kr. 1931. — H. WIĘCKOWSKA: Katalog rękopisów Biblioteki Narodowej. T. 3. Zbiory Biblioteki Batignolskiej. W-wa 1933. — J. S. BYSTROŃ: Literaci i grafomani z czasów Królestwa Kongresowego. Lw. 1938. — A. LEWAK i H. WIĘCKOWSKA: Katalog rękopisów Biblioteki Narodowej. T. 2. Zbiory Biblioteki Raperswilskiej. W-wa 1938. — M. ROMANKÓWNA: „Pszczółka Krakowska" (1819-1822). Kr. 1939 *Bibl. Kr.* nr 101. —

A. BAR: Kumoszki na Parnasie. Kr. 1947. — M. TYROWICZ: Katalog wystawy historycznej „Wiosna Ludów 1846-1849". Kr. 1948. — Inwentarz rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu. Opracowany zbiorowo pod red. dr Jadwigi Turskiej. T. 1-2. Wr. 1948-1949. (Indeks wyd. Wr. 1962).— K. BEYLIN: Teatry warszawskie w raportach Mackrotta z lat 1822-1830. *Pam. Teatr.* 1953 z. 2. — W. ŁUKASZEWICZ: Tadeusz Krępowiecki. Żołnierz i rewolucjonista. W-wa 1954. — K. MICHAŁOWSKI: Opery polskie. Kr. 1954. — B. HORODYSKI: Katalog rękopisów Biblioteki Narodowej. T. 4. W-wa 1955. — M. TYROWICZ. *Pol. słownik biogr.* T. 8. Wr. 1959. — A. KOWALSKA: Warszawa literacka w okresie przełomu kulturalnego 1815-1822. W-wa 1961 *Bibl. Syrenki.*

GOLIAN ZYGMUNT (1824–1885)

Krypt.: Ks. Z. G.

T ł u m a c z, k a z n o d z i e j a.

Ur. 2 maja 1824 w Alwernii pod Krakowem; syn Pawła, z zawodu chirurga, i Kunegundy z Próchnickich. Początkowo terminował u złotnika Westfalewicza, później przez trzy lata uczęszczał do szkoły technicznej, wreszcie w 1841-1845 do gimnazjum. W 1845 wstąpił do seminarium duchownego. W 1849 otrzymał święcenia kapłańskie, po czym został wikariuszem przy kościele Św. Floriana na Kleparzu. Wkrótce wyjechał na dalsze studia do Lowanium w Belgii, gdzie przez dwa lata słuchał wykładów teologicznych. Po powrocie do Krakowa został kaznodzieją katedralnym. W 1852 wyjechał do Rzymu i tam uzyskał stopień doktora teologii. W 1858 wstąpił do zakonu dominikanów w Krakowie, ale nowicjat odbywał w Grazu i Rzymie. Po roku wystąpił z zakonu i wrócił do kaznodziejstwa na Wawelu. W 1862-1867 był profesorem teologii w Akademii Duchownej w Warszawie. W okresie przedpowstaniowym, jako stronnik Wielopolskiego, wygłosił szereg kazań w katedrze warszawskiej. Ofiarowanej mu po zamknięciu Akademii godności biskupa lubelskiego nie przyjął. W 1869 wrócił do Krakowa i objął zarząd parafii Św. Floriana. W 1870 redagował i wydawał czasopismo *Tygodnik Soborowy.* W 1870 i w 1880-1882 był zastępcą profesora na Uniwersytecie Jagiellońskim. Prośbę jego o docenturę rząd odrzucił. W 1873-1880 pełnił

funkcje administratora kościoła N. P. Marii w Krakowie oraz redagował miesięcznik *Kaznodzieja Katolicki*. Należał do Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. W 1881 objął probostwo w Wieliczce. Tam zmarł 21 lutego 1885.

TWÓRCZOŚĆ

1. Kazania niedzielne, świętalne, pasyjne i majowe. Wyd. W. Wielogłowski. Kr. 1858. Wyd. 2 powiększone Kr. 1887.

2. Nieprzyjaciele sprawy papieskiej w Polsce stawieni wobec prawdy dziejowej. Rozbiór broszury pod tytułem „Papież i Polska". Kr. 1860.

3. Baczność, katolicy! Kr. 1860. (Wyd. bezimienne). Wyd. 2 poprawne i pomnożone pt. Baczność, katolicy! i Słowo o prawdziwym zjednoczeniu. Kr. 1861.

4. Liberalizm wiedeński na Wszechnicy Krakowskiej. Lw. 1871.

5. Moderanci wobec Kościoła, narodu i dziejowej przeszłości. *Przegl. Lw.* 1871; wyd. osob. Lw. 1871.

6. Przymusowe szkoły ludowe wobec liberałów. *Przegl. Lw.* 1871 t. 2; odb. pt. Przymusowe szkoły ludowe. Wniosek na sejmie p. Leona Chrzanowskiego. Lw. 1871.

7. Kazania. T. 1-2. Kr. 1871-1872.

8. Sztuka wobec Ewangelii. Kr. 1875.

9. Ostatni bohaterowie Judei. *Przegl. Lw.* 1876 t. 11-12; odb. Lw. 1876.

10. List otwarty do ks. Ruczki, deputowanego do Rady Państwa, plebana z diecezji tarnowskiej. Kr. 1878.

Przekł. franc.: Kr. 1878.

11. Kazania niedzielne i świąteczne. Wyd. pośmiertnie staraniem ks. Z. Bartkiewicza. T. 1. Kr. 1888. Wyd. 2 tyt. Kr. 1897.

Ponadto prace z zakresu teologii.

Artykuły i rozprawy ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Czas. Dod. Mies.* (tu m. in.: O dziennikarstwie w stosunku do Kościoła. 1856 t. 1; O najznakomitszych tegoczesnych mowcach religijnych. 1856 t. 2, 4), *Kalendarz dla rodzin katolickich* (tu m. in.: Rzym, stolica miłości. 1854), *Kaznodzieja Katolicki* (red. 1873-1880), *Przegl. Lw.* (1871-1876, tu m. in.: O sztukach pięknych wobec Ewangelii. 1874 t. 7 - 1875 t. 9), *Przegl. Poz.* (tu: Hieronim Savonarola i Florencja w drugiej połowie XV wieku. 1855 t. 18), *Tyg. Soborowy* (red. 1870).

Po śmierci pisarza ogł. jego wiersz pt. Pieśń Debory (parafraza wierszem białym). *Przegl. Powsz.* 1888 t. 19.

Przekłady

1. Katarzyna Genueńska. Pociecha dla dusz chrześcijańskich... Kr. 1854.

2. G. Ventura de Raulica: Niewiasty ewangeliczne. Homilie. Z. 1-2. Kr. 1855; z. 3-4. Kr. 1856.

3. Dante Alighieri: Ostatnia pieśń pierwszej części poematu „La Commedia" pod tytułem Piekło. *Czas. Dod. Mies.* 1856 t. 1.

Prace edytorskie

J. Tauler: Ustawy duchowe. Dzieło z XIV wieku. Tłumaczenie polskie przejrzał i wydał... Kr. 1852.

Listy

1. Do W. Wielogłowskiego 8 listów z 1850-1851. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1824.

2. Do J. Skrzyneckiego z 1853. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2408.

3. Korespondencja... (z listów do J. N.). Kr. 1890. Wyd. nast.: wyd. 2 pt. Listy. Seria I. (Z listów do J. N.). Kr. 1899; wyd. cenzurowane pt. Listy duchowne, wiernie odpisane z oryginałów za zezwoleniem osób, do których były pisane. Kr. 1899.

Tu listy z lat 1861-1885.

4. Do S. Tomkowicza z 1879. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1981.

5. Do W. Eliasza Radzikowskiego z 1870. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2158.

OPRACOWANIA

(O dziennikarstwie w stosunku do Kościoła. Rec.): xxx (W. Szymanowski). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 92; K. W. (Witte). *Gaz. Warsz.* 1856 nr 152; E. Ziemięcka: Przegląd gazet warszawskich, czyli spowiedź piśmiennicza. Artykuł I. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 129. — xxx (W. Szymanowski): (O najznakomitszych tegoczesnych mowcach religijnych. Rec.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 105. — E. (K.

ESTREICHER). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 10 (1862). — W. CHOTKOWSKI: Mowa na pogrzebie śp. ks. Z. Goliana... powiedziana w kościele parafialnym w Wieliczce dnia 24 lutego 1885 r. Kr. 1885. — F. EBERHARD: Kazanie wygłoszone na nabożeństwie żałobnym za duszę śp. ks. Z. Goliana w kościele Św. Barbary. Kr. 1885. — Wspomnienia pośmiertne: W. MIŁKOWSKI: Ks. Zygmunt Golian. *Ognisko Dom.* 1885 nr 34; wyd. osob. Kr. 1885; S. TARNOWSKI. *Przegl. Pol.* 1884/85 t. 3; *Bibl. Warsz.* 1885 t. 1. — Z. BARTKIEWICZ: Krótki rys życia śp. ks. Z. Goliana, prałata i proboszcza wielickiego. Kr. 1888. — (Kazania niedzielne i świąteczne. Rec.). *Czas* 1888 nr 109. — L. DĘBICKI: Trzy pokolenia w Krakowie. Kr. 1896. — J. PELCZAR: Zarys dziejów kaznodziejstwa w Kościele katolickim. Cz. 2. Kr. 1896. — B.: (Listy duchowne. Rec.). *Ruch Katolicki* 1899 nr 244. — M. NASSALSKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 25 (1900). — T. MATUSZEWSKI: Ks. Zygmunt Golian. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 1. W-wa 1901. — A. PLESZCZYŃSKI: Dzieje Akademii Duchownej rzymskokatolickiej warszawskiej. W-wa 1907. — P. KUBICKI: Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i Ojczyzny w latach 1861-1915. T. 1-3. Sandomierz 1935. [Rec.: N. CIESZYŃSKI. *Nowa Książka* 1935 z. 3]. — Śp. X. Zygmunt Golian. B. m. 1935. — M. ESTREICHERÓWNA: Życie towarzyskie i obyczajowe Krakowa w l. 1848-63. Kr. 1936. — A. M. SKAŁKOWSKI: Aleksander Wielopolski w świetle archiwów rodzinnych (1861-1877). T. 3. Poz. 1947. — J. GROBLICKI. *Pol. słownik biogr.* T. 8 (1959).

GOŁUCHOWSKI JÓZEF (1797–1858)

Pseud.: AUTOR NIEWIADOMY; KLEMENS PRZEZOR.

F i l o z o f.

Ur. 11 kwietnia 1797 w Łączkach pod Tarnowem; syn Jana Nepomucena, byłego majora wojsk polskich, i Eufemii z Radziłłowskich. Kształcił się początkowo w Theresianum w Wiedniu, następnie w 1817-1820 na wydziale prawnym Uniwersytetu Warszawskiego. Tu słuchał wykładów Jana Wincentego Bandtkiego, Franciszka K. Szaniawskiego, Wacława Aleksandra Maciejowskiego. Brał czynny udział w życiu akademickim, organizując w 1819 Towarzystwo Akademickie Czcicieli Nauk, wkrótce rozwiązane. W 1820-1821 był lektorem „prawa natury" na Uniwersytecie Warszawskim i uczył greczyzny i matematyki w Liceum Lindego, następnie udał się dla dalszych studiów do Paryża, potem do Heidelbergu, gdzie w 1821 otrzymał stopień doktora. Był również w Erlangen i uczęszczał na wykłady Fryderyka Wilhelma Schellinga. Po powrocie objął w 1823 stanowisko profesora filozofii na Uniwersytecie Wileńskim. W 1824 otrzymał wraz z Joachimem Lelewelem, Ignacym Daniłowiczem i Michałem Bobrowskim dymisję i powrócił do Warszawy. W tymże roku został obrany członkiem korespondentem Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W czasie powstania listopadowego pełnił funkcje dyrektora Komisji Oświecenia. Był przeciwnikiem radykalnych prądów społecznych. Po klęsce listopadowej gospodarował we wsi Garbacz w Sandomierskiem razem z żoną Magdaleną z Gołuchowskich. Aresztowany w 1835, osadzony został w Cytadeli, wkrótce jednak odzyskał wolność. Trzykrotnie wyjeżdżał za granicę: w 1839 udał się do Niemiec, w 1845 bawił we Włoszech i w drodze powrotnej zatrzymał się w Berlinie, w 1851 przebywał w Paryżu i Berlinie. Zmarł 22 listopada 1858 w Garbaczu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Ansicht des Einflusses der Mathematik auf die Bildung des Menschen. Wiedeń 1816.

Przekł. pol.: M. Mochnacki pt. O wpływie matematyki na wykształcenie człowieka. *Dzien. Warsz.* 1825 t. 2 nr 5.

2. Skizzen einer Reise nach Konstantinopel des Freiherrn L. B. Stürmer, in den letzen Monaten des Jahres 1816. Peszt 1817.

3. Die Philosophie in ihrem Verhältnisse zum Leben ganzer Völker und einzelner Menschen. Erlangen 1822.

Przekł. pol.: P. Chmielowski pt. Filozofia i życie. W-wa 1903.

Dedykowane F. W. Schellingowi.

Przekł. franc.: Czetwertyńska. B. m. r.(?).

Przekł. ros.: D. Wełłański. Petersb. 1834.

4. O cierpieniach w tym życiu. Mowa miana na posiedzeniu Ces. Wileńskiego Uniwersytetu dn. 12 lipca 1824. Cz. 2 pt. O cierpieniach ludzkich. Ogł. *Noworocznik Lit.* 1838 s. 107-144. Z rkpsu cz. 1 ogł. L. Czarkowski: J. Gołuchowskiego niedoszła mowa na posiedzeniu publ. Uniw. Wil. 12 lipca (30 czerwca) 1824. *Ateneum Wil.* 1923 nr 3/4.
Całość rkps Bibl. Litewskiej Akademii Nauk Wil. sygn. B. F. 1496.

5. Głos żałobny nad grobem śp. J. W. z książąt Sanguszków pierwszych ślubów Mokronowskiej, powtórnych Zielonkowej. W-wa 1827.

6. Rede gesprochen zu Berlin am 1 Februar 1846... bei Gelegenheit eines Festmahls. Berlin 1846.

Na cześć F. W. Schellinga.

7. Kwestia włościańska w Polsce podług właściwych swoich pierwiastków przed sąd opinii publicznej wytoczona i poprzedzona projektem, w jaki sposób chłopom w Polsce, a nawet w Rosji dopomóc można do nabycia własności gruntowej bez nadwyrężania zasad porządku publicznego. Rzecz wyjęta z rękopismu w r. 1847 napis. przez niewiadomego autora. Lipsk 1849.

8. O chłopach. Lipsk 1847.

9. Sposób leczenia cholery za pomocą zimnej wody szczęśliwym skutkiem uwieńczony. W-wa 1849.

10. Rozbiór kwestii włościańskiej w Polsce i w Rosji w r. 1850. Poz. 1851.

11. Światowość w stosunku do obyczajów uważana. Poz. 1852. Wyd. nast. Kr. 1856.

12. Kwestia reformy Żydów. Lipsk 1854.

13. Dumania nad najwyższymi zagadnieniami człowieka, poprzedzone historycznym rozwinięciem głównych systematów filozoficznych od Kanta do najnowszych czasów. T. 1-2. Fragm. t. 2 ogł. *Wieniec. Pismo zbior. ofiarowane S. Jachowiczowi.* T. 2. W-wa 1858; całość wyd. Wil. 1861.
Autograf znajdował się w Bibl. Litewskiej Akademii Nauk Wil. sygn. 1020.

Artykuły i drobne utwory umieszczał w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bibl. Warsz.* (tu: Otwarcie kursu filozofii w Wilnie w r. 1822/3. 1842 t. 2), *Dzien. Powsz. Kraj.* (tu fragm. mów politycznych w 1831), *Dzien. Warsz.* (1825), J. Ungra *Kalendarz warsz.* (1851), *Noworocznik Lit.* (tu m. in. w 1843: Czym nie jest i czym jest filozofia; Idea życia; Refleksja i wiara), *Snopek lit.* Poz. 1857, *Tyg. Lit.* (tu list do redaktora. 1838 nr 32-33), *Der Wanderer* (tu m. in.: Die Salzbergwerke zu Wieliczka und Bochnia von ihrer historischen Seite betrachtet. 1816; Krakau und seine Umgebungen. 1817), *Wieniec. Pismo zbior. ofiarowane S. Jachowiczowi.* T. 2. W-wa 1858.

Ponadto mowę na pogrzebie Cypriana Baczyńskiego ogł. w art.: Sandomierzanie w setną rocznicę. Ze wspomnień i archiwów rodzinnych. Cyprian Baczyński. *Pam. Świętokrzyski* 1930-1931. Kr. 1931.

Listy i materiały

1. Do J. S. Bandtkiego z 9 marca 1821. Ogł. H. Kopia. *Pam. Lit.* R. 3 (1904) z. 4.

2. Do A. Czartoryskiego z 23 lutego 1823. Ogł. L. Dębicki: Puławy (1762--1830). T. 4. Lw. 1888.

3. Do A. Czartoryskiego z 1823. Ogł. J. Iwaszkiewicz. *Ateneum Wil.* 1927 z. 13.

4. Do Tow. Przyj. Nauk w W-wie z 1825. Ogł. A. Kraushar: Tow. Przyj. Nauk 1800-1832. T. 6. Kr.-W-wa 1905 s. 153-154.

5. Do M. Nowosilcowa z 1825. Ogł. T. Jachimowski. *Arch. Komisji do Badania Historii Filoz. w Polsce* t. 5 (1933).

6. Do A. Czartoryskiego z 19 marca 1834. Ogł. S. Harassek: Józef Gołuchowski. Zarys życia i filozofii. Kr. 1924 s. 500--504.

7. Do A. Woykowskiego, redaktora Tygodnika Literackiego, z 21 września 1838. *Tyg. Lit.* 1838 nr 32-33. Przedr. zob. poz. 11.

8. Do J. Morawskiego z 3 kwietnia 1842. Ogł. *Bibl. Warsz.* 1842 t. 2. Przedr. zob. poz. 9.

9. Do W. Morawskiego z 3 kwietnia 1841 i do J. Morawskiego z 3 i 29 kwietnia 1842 (por. poz. 8); do rodziny Morawskich ze stycznia 1842. Ogł. F. Chłapowski: Korespondencja filozoficzna między Józefem Morawskim (z Oporowa) a Józefem Gołuchowskim (1842). *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 32 (1906); odb. Poz. 1906.

10. Do redakcji Biblioteki Warszawskiej 3 listy z 1842, 1845 i b. d. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

11. Do E. Ziemięckiej 4 listy z 1845, 1849. Fragm. ogł. P. Chmielowski: Przyczynek do dziejów życia i działalności J. Gołuchowskiego. *Przegl. Filoz.* 1903 z. 1-3 (tu także przedr. poz. 7).

12. Do W. Wielogłowskiego z 1853. Rkps Bibl. PAN. Kr. sygn. 1824.

13. Do R. Hubego z 17 lipca 1857. Ogł. S. Posner. *Przegl. Filoz.* 1914 z. 2.

14. Podania do Komisji Wydziałów Religijnych i Oświecenia Publicznego z 1817-1821. Ogł. J. Bieliński: Józef Gołuchowski. (Pierwszy pobyt w Warszawie. Pierwsza profesura). *Bibl. Warsz.* 1905 t. 4.

15. Podanie do Rady Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego z 19 marca 1821. Ogł. J. Bieliński: Jeszcze jeden przyczynek do życiorysu J. Gołuchowskiego. *Przegl. Filoz.* 1903 z. 3.

16. Ustawy Towarzystwa Akademickiego Czcicieli Nauk. Ogł. J. Bieliński: Związki akademików w Warszawie. Notatka historyczna. *Kwart. Hist.* 1904.

17. Program kursu prawa natury. Ogł. T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego. T. 2. W-wa 1904. Toż ogł. J. Bieliński, jw. poz. 15.

18. Programy kursu filozofii na r. 1823/24 oraz dokumenty dotyczące pracy na Uniw. Wil. ogł. T. Jachimowski, por. poz. 5.

Bibliografię podają: S. Harassek: Józef Gołuchowski. Zarys życia i filozofii. Kr. 1924. — A. Kadler i I. Raczyńska: Bibliografia filozofii polskiej 1831-1864. W-wa 1960.

OPRACOWANIA

Monografia

S. Harassek: Józef Gołuchowski. Zarys życia i filozofii. Kr. 1924. [Rec.: F. Bielak: Filozof-ziemianin. *Głos Narodu* 1924 nr 16; W. Hahn. *Muzeum* 1925 s. 238; A. Zieleńczyk. *Przegl. Hum.* 1925; A. Żółtowski. *Przegl. Filoz.* 1925 t. 3-4; J. Ujejski. *Ruch Filoz.* 1926/27 nr 1/6].

Biografia

Archiwum Filomatów. Cz. 1: Korespondencja 1815-1823. T. 3-5. Wyd. J. Czubek. Kr. 1913. — A. Czartoryski i J. Twardowski: Korespondencja 1822-1824. Wyd. J. Ogończyk. *Rocza. Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 6 (1905), t. 8 (1906). — J. Twardowski: Zagajenie posiedzenia publicznego Ces. Uniw. Wileńskiego dn. 15 IX 1823. *Dzien. Wil.* 1823 t. 3. — J. Lelewel: Nowosilcow w Wilnie w roku szkolnym 1823/24. W-wa 1831 i wyd. nast. — M. Mochnacki: Powstanie narodu polskiego w r. 1830 i 1831. T. 1. Paryż 1834 s. 424-428. — S. Jundziłł: Pamiętniki życia. Powst. ok. 1840. Fragm. ogł. (A. H. Kirkor): Obrazki litewskie. Ze wspomnień tułacza Sobarri. Poz. 1874; całość wyd. A. M. Kurpiel. *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* t. 13 (1914); odb. Kr. 1905. — Z. Krasiński: Listy do Augusta Cieszkowskiego (z 1842-1859). T. 2. Wyd. J. Kallenbach. Kr.-W-wa 1912. — Wspomnienia pośmiertne: E. Abłamowicz. *Gaz. Warsz.* 1858 nr 337; I. Humnicki. *Gaz. Warsz.* 1858 nr 318; J. R. z Miragonowic. *Gaz. Warsz.* 1858 nr 333; *Przegl. Poz.* 1858 t. 26; *Tyg. Petersb.* 1858 nr 92; *Wiad. Pol.* (Paryż) 1858, 11 grudnia; A. Hennel. *Gaz. Codz.* 1859 nr 275-276; toż *Tyg. Ilustr.* 1860 nr 20-21; *Gaz. Codz.* 1859 nr 272; *Postęp* (Wiedeń) 1859/60 z. 11. —

S. Barzykowski: Historia powstania listopadowego. T. 1, 4. Powst. ok. 1850-1860. Wyd. Poz. 1883. — P. Popiel: Ustęp z opisu życia J. Gołuchowskiego. *Rocza. Ces.-Król. Tow. Nauk. Kr.* T. 4 (1860); odb. pt. Józef Gołuchowski. Kr. 1860. — H. Skimborowicz: J. Gołuchowski, gospodarz-filozof. *Kalendarz astronomiczno-gospodarski* J. Jaworskiego. W-wa 1860. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 10 (1862). — M. Baliński: Pamiętniki o Janie Śniadeckim. T. 2. Wil. 1865. — G. Puzynina: W Wilnie i w dworach litewskich. Pamiętnik z lat 1815-1843. Powst. przed 1867. Wyd. Wil. 1928. — A. E. Odyniec: Listy z podróży. T. 2. W-wa 1875 s. 169. — Gołuchowski Józef. *Echo* 1879 nr 261. — O. Ślizień: Wspomnienia. Powst. 1882. Rkps Muz. Mickiewicza, W-wa; fragm. ogł. L. Finkel pt. Z pamiętników Ottona Śliźnia. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 2 (1888); przedr. H. Mościcki: Z filareckiego świata. Zbiór wspomnień z lat 1816-1824. W-wa 1924. — T. Dobszewicz: Wspomnienia z czasów, które przeżyłem. *Przegl. Pol.* 1882/83 t. 4; wyd. osob. Kr. 1883. — F. Kasparek: Udział Polaków w uprawie prawa międzynarodowego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1885. — S. Krzemiński: Józef Gołuchowski. *Złota przędza.* T. 3. W-wa 1886. — P. Żukowicz: Sienator Nowosilcow i profiessor Gołuchowskij. (Epizod iz istorii Wilenskogo Uniwiersitieta 1823-1824 gg.). *Istoriczeskij wiestnik* 1887 t. 29; streszcz.: A. Kraushar. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 2 (1888). — M. Żmigrodzki:

Historia Wileńskiego Uniwersytetu za czasów kuratorii ks. Czartoryskiego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1888 t. 16. — SZELIGA (J. BIELIŃSKI): Proces Filaretów w Wilnie. *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* t. 6 (1890); odb. Kr. 1889. — S. DICKSTEIN. *Enc. wych.* T. 4 (1890). — J. BIELIŃSKI: Uniwersytet Wileński (1579--1831). T. 2-3. Kr. 1899-1900. —

K. W. WÓJCICKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 25 (1900). — L. UZIĘBŁO: Józef Gołuchowski. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 1. W-wa 1901. — A. KRAUSHAR: Towarzystwo Królewskie Przyjaciół Nauk 1800-1832. T. 3-4. Kr.-W-wa 1902-1906. — J. BIELIŃSKI: Jeszcze jeden przyczynek do życiorysu J. Gołuchowskiego. *Przegl. Filoz.* 1903 z. 3. — P. CHMIELOWSKI: Przyczynek do dziejów życia i działalności J. Gołuchowskiego (przeważnie na podstawie rękopiśmiennej). *Przegl. Filoz.* 1903 z. 1-3. — J. BIELIŃSKI: Związki akademików w Warszawie. *Kwart. Hist.* 1904. — W. GRABSKI: Historia Towarzystwa Rolniczego. T. 1. W-wa 1904. — J. BIELIŃSKI: Józef Gołuchowski. (Pierwszy pobyt w Warszawie. Pierwsza profesura). *Bibl. Warsz.* 1905 t. 4. [Rec.: S. WASYLEWSKI. *Pam. Lit.* R. 5 (1906)]. — S. GALL. *Podręczna enc. kościelna.* T. 13/14 (1907). — t.: Józef Gołuchowski (w 50 rocznicę zgonu). *Bluszcz* 1908 nr 45. — J. BIELIŃSKI: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816-1831). T. 2. W-wa 1911. — G. KORBUT: Gołuchowski Józef. *Sto lat myśli pol.* T. 6 (1911). — W. TATARKIEWICZ: Z dziejów filozofii na Wszechnicy Warszawskiej. *Przegl. Filoz.* 1915. —

T. JACHIMOWSKI: Mianowanie J. Gołuchowskiego profesorem filozofii w Uniwersytecie Wileńskim. *Spr. PAU* 1922 nr 3. — T. JACHIMOWSKI: Dokumenty do nominacji J. Gołuchowskiego profesorem filozofii na Uniwersytecie Wileńskim. *Arch. Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce* t. 2 (1926). — S. POMARAŃSKI: Do genealogii J. Gołuchowskiego. *Roczn. Pol. Tow. Heraldycznego we Lw.* t. 8 (1926/1927). — J. IWASZKIEWICZ: List ks. A. Czartoryskiego do Gołuchowskiego. *Ateneum Wil.* 1927 z. 13. — K. KOLBUSZEWSKI: Do biografii ks. Anioła Dowgirda. *Księga pam. ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniw. Wil.* Wil. 1929. — F. KONECZNY: Uwaga o J. Gołuchowskim. Tamże. — Z. JABŁOŃSKA ERDMANOWA: Oświecenie i romantyzm w stowarzyszeniach młodzieży wileńskiej na początku XIX w. Wil. 1931. — A. KRAUSHAR: Życie Warszawy w czasach listopadowych 1830-1831. *Powstanie listopadowe 1830-1831.* Lw. 1931. — Sandomierzanie w setną rocznicę. Ze wspomnień i archiwów rodzinnych. *Pam. Świętokrzyski 1930-1931.* Kielce 1931 i odb. — T. JACHIMOWSKI: Dokumenty do sprawy pozbawienia katedry filozofii J. Gołuchowskiego w Uniwersytecie Wileńskim. *Arch. Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce* t. 5 (1933).— Z. KOSIDOWSKI: Z okresu złotego kultury Poznania. Tygodnik Literacki 1838-1845. Poz. 1938. — L. JANOWSKI: Słownik bio--bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939. —

M. HANDELSMAN: Adam Czartoryski. T. 3. W-wa 1950. — S. KIENIEWICZ: Sprawa włościańska w powstaniu styczniowym. Wr. 1953. — J. MICHALSKI: Z dziejów Towarzystwa Przyjaciół Nauk. W-wa 1953. — B. J. GAWECKI. *Pol. słownik biogr.* T. 8 (1959). — A. KOWALSKA: Warszawa literacka w okresie przełomu kulturalnego 1815-1822. W-wa 1961. — A. KAMIŃSKI: Polskie związki młodzieży. (1804-1831). W-wa 1963.

Twórczość

(Ansicht des Einflusses der Mathematik... Rec.): *Gaz. Kr.* 1817 s. 875-876; *Rozmaitości. Dod. Gaz. Lw.* 1817 nr 22. — Kronika literatury narodowej. *Gaz. Lit.* 1822 s. 179. — Wiadomości o uczonych. *Gaz. Lit.* 1822 s. 46. — Wiadomości o dziele J. Gołuchowskiego pt. Die Philosophie in ihrem Verhältnisse. *Pam. Warsz.* 1823 t. 4. — W. T. KRUG: Allgemeines Handwörterbuch der philosophischen Wissenschaften nebst ihrer Literatur und Geschichte. T. 3. Lipsk 1828. — W. CHŁĘDOWSKI: O filozofii. *Haliczanin* 1830 t. 1. — W. G. E. (EHRENBERG): Estetyka uważana jako umiejętność. *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* 1835 t. 2. — W. P.: Filozofia i przysłowia ludu w Polsce. *Kwart. Nauk.* 1835 t. 2. — (Otwarcie kursu filozofii w Wilnie... Rec.): K. *Przegl. Nauk.* 1842 nr 36; N. WRÓBLEWSKI (H. KAMIEŃSKI). *Przegl. Nauk.* 1843 nr 5. — MAZUR Z PŁOCKIEGO (J. MAJORKIEWICZ): Rzuty filozoficzne. *Przegl. Nauk.* 1843 t. 4. — GERWAZY BOMBA (L. SZTYRMER): Listy z Polesia. *Tyg. Petersb.* 1843 nr 62. — E. DEMBOWSKI: Piśmiennictwo polskie w zarysie. Poz. 1845; przedr. w: Pisma. T. 4. W-wa 1955. — J. MAJORKIEWICZ: Schelling i Gołuchowski. *Przegl. Nauk.* 1846 t. 3. — A. TYSZYŃSKI: Początki filozofii krajowej. *Bibl. Warsz.* 1850 t. 2. — E. ZIEMIĘCKA: O naturalnym dążeniu człowieka do Boga przez J. Gołuchowskiego. W: Zarys filozofii katolickiej. W-wa 1857

s. 287-297. — A. Krzyżtopór (T. Potocki): Poranki karlsbadzkie, czyli rozbiór zarzutów, uzupełnień i uwag nad pismem o urządzeniu stosunków rolniczych w Polsce. Poz. 1858 s. 16, 21, 28-32, 154; wyd. 2 Poz. 1859 s. 512, 521. —

(Wzmianka o pismach J. Gołuchowskiego). *Gaz. Warsz.* 1859 nr 40, 43. — J. K. Kozakowski: O kwestii włościańskiej w Królestwie Polskim. W-wa 1860 s. 39, 145-166. — S. Uruski: Sprawa włościańska. T. 1 cz. 2. W-wa 1860 s. 977-983. — E. Ziemięcka: (Dumania nad najważniejszymi zagadnieniami człowieka. Rec.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1860 nr 5, 10-12; przedr. zmieniony w: Studia. Wil. 1860. — E. Ziemięcka: Wspomnienie o J. Gołuchowskim. Wstęp do wyd.: Dumania... T. 1. Wil. 1861.— F. K. (Krupiński): Dodatek. Gołuchowski. W: A. Schwegler: Historia filozofii w zarysie. W-wa 1863. — W. Pol: Pamiętnik do literatury polskiej XIX wieku. Lw. 1866 s. 217-218, 224-226; przedr. w: Dzieła wierszem i prozą. T. 8. Lw. 1877 s. 157-158, 162-163. — J. Niemirycz: Badania filozoficzne tajemnicy życia. T. 1. W-wa 1869 s. 245-247. — C. Hankiewicz: Grundzüge der slavischen Philosophie. Rzeszów 1873 s. 42-44. — W. A. Maciejowski: Historia włościan i stosunków ich politycznych, społecznych i ekonomicznych, które istniały w Polsce. W-wa 1874 s. 345, 351. — H. Struve: Die philosophische Literatur in Polen. *Philosophische Monatshefte* 1874 z. 10. — W. K. (Korotyński): Dwie prelekcje J. Gołuchowskiego. *Kronika Rodz.* 1890 nr 13. —

P. Chmielowski: Wstęp do wyd.: Filozofia i życie. W-wa 1903. [Rec.: A. Mahrburg. *Książka* 1903 nr 10]. — W. Rymowicz: Die Philosophie von J. Gołuchowski und ihre Abhängigkeit von Schellings Weltanschauung. Fryburg 1903. — H. Struve: Wstęp krytyczny do filozofii. Wyd. 3. W-wa 1903. — T. Wierzbowski: Materiały do dziejów piśmiennictwa polskiego i biografii pisarzów polskich. T. 2. W-wa 1904. — Dr T. Ch.: Z powodu „kołtunu w poezji polskiej". *Dzien. Poz.* 1905 nr 289. — F. Chłapowski: Korespondencja filozoficzna między Józefem Morawskim a J. Gołuchowskim. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 32 (1906) i odb. [Rec.: J. Bieliński. *Książka* 1907 nr 3; H. Struve. *Przegl. Filoz.* 1907; Alastor. *Ateneum* 1908 z. 1/2]. — L. Wołowicz: Józef Gołuchowski. (W pięćdziesięciolecie śmierci filozofa polskiego). *Ateneum Pol.* 1908 t. 4. — W. M. Kozłowski: Historia filozofii w XIX w. W-wa 1910. — A. Zieleńczyk: Drogi i bezdroża filozofii polskiej. *Sfinks* 1910 t. 10-11. — M. Straszewski: Józef Gołuchowski. *Ruch Filoz.* 1911 nr 3. — H. Struve: Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. Wyd. 2. W-wa 1911. — W. Horodyski: J. Gołuchowski, filozof-romantyk. *Przegl. Pol.* 1911/12 t. 4. — M. Straszewski: Dzieje filozoficznej myśli polskiej w okresie porozbiorowym. Kr. 1912. — M. Straszewski: O nieznanych pracach J. Gołuchowskiego. *Ruch Filoz.* 1912 nr 5. — M. Straszewski: Schelling i Gołuchowski na podstawie nieznanych i nie ogłoszonych dokumentów. *Ruch Filoz.* 1912 nr 10. — F. Gabryl: Polska filozofia religijna w wieku XIX. T. 2. W-wa 1914. — W. Rubczyński: Krótki poradnik bibliograficzny. W: Zarys etyki. Kr. 1916. — S. Harassek: Zależność Gołuchowskiego od Cholybäusa. (Streszczenie). *Spr. AU* 1917 nr 16. —

M. Straszewski: Myśl filozoficzna polska. *Polska w kulturze powszechnej.* Cz. 1. Kr. 1918. — M. Straszewski: Józef Gołuchowski. *Polska filozofia narodowa.* Kr. 1921. — L. Czarkowski: J. Gołuchowskiego niedoszła mowa na posiedzeniu Uniw. Wil. dnia 12 lipca (30 czerwca) 1824 r. *Ateneum Wil.* 1923 z. 3-4. — S. Besser: Myśliciele polscy o Żydach i żydostwie. *Nasz Przegl.* 1924 nr 268. — J. Iwaszkiewicz: Głos sprzed wieku. *Gaz. Warsz.* 1924 nr jubileuszowy. — S. Burhardt: J. Gołuchowski — William James. („Filozofia i życie" — „Pragmatyzm"). *Alma Mater Vilnensis* z. 8 (1929) i odb. — J. Ujejski: Dzieje polskiego mesjanizmu do powstania listopadowego włącznie. Lw. 1931. — A. Bar: Zwolennicy i przeciwnicy filozofii Hegla w polskim czasopiśmiennictwie (1830-1850). *Arch. Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce* t. 5 (1933). — S. Harassek: Prolegomena do filozofii narodowej Trentowskiego. *Kwart. Filoz.* 1933 z. 3-4. — S. Harassek: Trentowski o filozofii narodów europejskich. *Kwart. Filoz.* 1935 z. 2-4. — Z. Wasilewski: Ideały. W: Aspazja i Alcybiades. Z dziejów powieści warszawskiej. W-wa 1935. — M. Janik: Na drogach myśli ludowej. Studia historycznoliterackie. Lw. 1936. — E. Kostołowski: Studia nad kwestią włościańską w latach 1846-1864 ze szczególnym uwzględnieniem literatury politycznej. Lw. 1938. —

W. Tatarkiewicz: Historia filozofii. T. 2: Filozofia nowożytna do roku 1830. Wyd. 4 przejrzane i uzupełnione. W-wa

1949. — K. WYKA: Teka Stańczyka na tle historii Galicji w latach 1849--1869. Wr. 1951 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 4. — B. SUCHODOLSKI: Filozofia polska w dobie rozkładu feudalizmu. *Myśl Filoz.* 1952 nr 1. — T. KROŃSKI: Koncepcje filozoficzne mesjanistów polskich w połowie XIX wieku. W-wa 1955. (Maszynopis powielany); wyd. zmieniona: *Arch. Historii Filozofii i Myśli Spol.* nr 2 (1957); przedr. zmieniony w: Rozważania wokół Hegla. W-wa 1960. — A. ŚLADKOWSKA: Poglądy społeczno-polityczne i filozoficzne Edwarda Dembowskiego. W-wa 1955. — K. GRONIOWSKI: Problem rewolucji agrarnej w ideologii obozów politycznych w latach 1846-1870. W-wa 1957.

GORCZYŃSKI ADAM (1805–1876)

Pseud. i krypt.: A. G.; (A. G.); JADAM; JADAM Z ZATORA; JADAM Z ZIEMI ZATORSKIEJ; RODZIMIR.

Dramaturg, powieściopisarz.

Ur. w 1805 w Tarnowie. We Lwowie uczęszczał na kursy filozoficzne, później wyjechał na studia „kameralne" do Wiednia. Po powrocie do kraju osiadł na wsi w powiecie wadowickim (dawne Księstwo Zatorskie), gdzie prócz gospodarki zajmował się literaturą i malarstwem. Przyjaźnił się z Wincentym Polem. Zmarł 24 maja 1876 w Brzeźnicy pod Krakowem.

TWÓRCZOŚĆ

1. Hynek z Walstajnu. Powieść z roku 1258. *Sławianin* 1837 t. 2. Wyd. nast. zob. poz. 3.

Przekł. czeski: J. Pospíšil (z rkpsu). *Květy* 1835 nr 29.

2. Powieści Jadama. T. 1-2. Kr. 1838. Wyd. nast.: wyd. 2 Kr. 1841; wyd. 3 Kr. 1883.

Zawartość: t. 1: Balice. Powieść z czasów Zygmunta I; Zemsta. Powieść z czasów Leszka Czarnego; Niedźwiedzica. Powieść z wieku XV. (*Rozmaitości* (Lw.) 1836 nr 15); Kto się w opiekę poda Panu swemu. Powieść z roku 1706. (Tamże 1835 nr 40); t. 2: Zofia z Melsztyna. Powieść z wieku XV; Wróżba Maruchy. Powieść z czasów Laskonogiego. (Tamże 1838 nr 17-18); Kapitalik. Powieść z czasów Jana III, roku 1690.

Wyd. osob.: Kapitalik przez Jadama z Zatora. Kr. 1914; Zemsta. Hełm Jaksy. Opowieść z dziejów Polski. Kr. 1914. (Por. poz. 4).

Przekł. czeski: (?).

Przekł. niem.: Fragm. *Panorama des Universum* 1839.

3. Opowieści i legendy Jadama z Ziemi Zatorskiej. Zbiór I. Lw. 1842. Wyd. nast. pt. Legendy i opowieści. Wadowice 1892.

Zawartość: Hynek z Walstajnu (zob. poz. 1); Jan z Kent. Legenda z XV wieku. (*Rozmaitości* (Lw.) 1835 nr 51); Dojutrek. Legenda XIII wieku. (Tamże 1835 nr 36); Wiano królewny z wieku XIII; Pogoń Tatarów. Legenda z roku 1287; Kościół Ś. Anny w Zakrzowie. Legenda. (Tamże 1836 nr 13); Nóżka. Legenda z XVIII wieku. (Tamże 1838 nr 16); Ksiądz Adam Legenda XIII wieku; Pani matka. Powiastka. (Tamże 1835 nr 19); Nowy dwór. (Tamże 1835 nr 45); Chleb. Legenda. (*Sławianin* 1837 t. 2); Jan Włodko Sulimczyk roku 1436. (*Rozmaitości* (Lw.) 1837 nr 11); Brzetysław. Łupy. Powieść. (*Sławianin* 1837 t. 2); Sobiesław wtóry. Legenda z r. 1180. (*Sławianin* 1837 t. 1); Iza i Mielanko. Powieść. (*Sławianin* 1837 t. 2).

Dedykacja: Najdroższej towarzyszce życia w upominku poświęcam.

4. Sylva rerum Jadama. Zeszyt I. Lw. 1842.

Zawartość: Kwestia o Wilczy-Dołek. (*Rozmaitości* (Lw.) 1837 nr 24-25); Suplika pana Ancuty; Legenda klucznicy; Hełm Jaksy. (Tamże 1837 nr 16; por. poz. 2).

Wyd. 2 (poszerzone) Kr. 1883.

Zawartość: Żaki. Powieść z XV wieku; Kwestia o Wilczy-Dołek (zob. poz. 4); Braniec polski w Czechach. (*Sławianin* 1837 t. 1); Suplika pana Ancuty (zob. poz. 4); Paź królowej ruskiej. W roku 1760. (*Rozmaitości* (Lw.) 1839 nr 14); Legenda klucznicy (zob. poz. 4); Hełm Jaksy. Powiastka stara (zob. poz. 4); Szkic z czasów króla Stanisława Augusta. (*Dzien. Mód Paryskich* 1844 nr 15-16); Dobre czasy Łukasza. (*Rozmaitości* (Lw.) 1845 nr 9; toż *Gaz. Kr.* 1845 nr 66-67); Powiastka z czasów ks. Jagiełły; Obrazek z czasów Stanisława Augusta. (*Tyg. Pol.* 1848 nr 30-34); Konkurencja ekonoma. (*Dzien. Mód Paryskich* 1847 nr 17).

5. Akt I pięcioaktowego dramatu pod tytułem: Ludgarda przez Autora Powieści Jadama. *Bibl. Warsz.* 1843 t. 4.

6. Farmazon przez autora Powieści Jadama. Cz. 1-2. Lw. 1844.

Dedykacja: Feliksowi Chlibkiewiczowi, szkolnemu koledze, poświęca Autor.

7. Zbydowski i Zawisza, czyli zemsta pośmiertna. Dramat w 5 aktach. Wyst. pt. Zbydowscy. Kr. 1844; wyst. Lw. 1845; wyst. Wil. 1853. Wyd. fragm. pt. Z dramatu Zbydowscy. *Bibl. Nauk. Zakładu im. Ossol.* 1847 t. 2; całość zob. Wyd. zbior. poz. 2 S. I.

Rkps Bibl. Czart. sygn. 5193, 5202; pt. Zbydowscy. Dramat w 5 aktach wierszem. Rkps Ossol. sygn. 10129/I.

8. Zeno przez autora Farmazona. T. 1-2. Lw. 1845.

9. Wanda. Dramat w 5 aktach z prologiem. Fragm. pt. Wyjątek z dramatu pod tytułem Wanda. Akt 5 scena 2. *Dzien. Mód Paryskich* 1846 nr 10; całość zob. Wyd. zbior. poz. 2 S. I.

10. Anglik. Komedia w 4 aktach. Wyst. Kr. 1851.

11. Bajbuza. Dramat. Wyst. Kr. 1851.

12. Francuz. Komedia w 4 aktach. Wyst. Kr. 1851.

13. Esterka. Komedia w 2 aktach. Wyst. Kr. 1852.

14. Włoszka. Komedia. Wyst. Kr. 1852.

15. Detaksacja. Komedia w 2 aktach. Wyst. Kr. 1853.

16. Młoda autorka. Komedia w 3 aktach. *Czas* 1854 nr 33-35, 37-40.

17. Starościanka, czyli verbum nobile. Komedia w 4 aktach. Wyst. Kr. 1855.

18. Lato głodu. *Czas* 1861 nr 257; wyd. osob. Kr. 1866.

19. O Janie Nepomucenie Głowackim, artyście krajowym, i o krajobrazie w obecnym czasie. *Roczn. c.-k. Tow. Nauk. Kr.* t. 29 (1862); odb. Kr. 1862.

20. Pogląd na położenie Mogiły. Kr. 1866.

21. Luwitka. Dramat w 5 aktach. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 2 S. I.

22. Książę i artysta. Dramat w 4 aktach. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 2 S. II.

23. Ojciec chrzestny. Komedia w 3 aktach. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 2 S. II.

24. Olimpia. Komedia w 4 aktach. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 2 S. II.

Ponadto wiersze i powiastki ogł. w czasopismach oraz kilka utworów dramatycznych w rkpsach (Hiszpanka; Liść różowy; Róż i muszki; Tajemnica; Władysław Łokietek).

Poszczególne powiastki na język czeski tłumaczyli J. Rieger i K. W. Zap.

Artykuły, drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Album na korzyść pogorzelców.* Lw. 1844 (tu: Pamiętnik Zenona; Sen ksieni dobroczynności), *Bibl. Nauk. Zakładu im. Ossol.* (1847), *Bibl. Warsz.* (1843), *Czas* (1854, 1861), *Česka včela* (tu m. in.: Improwizacja na pochwałę Czech (wraz z przekł. K. Winarzyckiego). 1831 nr 35), *Dzien. Mód Paryskich* (1842-1848; tu m. in.: Ustęp z nowej powieści. 1842 nr 11; Swaty. Powiastka. 1845 nr 13), *Dzien. Warsz.* (tu: Ustęp z tradycji Jadama. 1853 nr 264-267), *Gaz. Kr.* (1845), *Kłosy i kwiaty.* Kr. 1869, *Magazyn Mód* (tu m. in. wiersze: Deszcz; Łączka; Do Helenki. 1840 nr 29), *Muzeum Dom.* (1839 t. 1), *Przyj. Dzieci* (1863), *Przyj. Ludu* (1838/39), *Roczn. c.-k. Tow. Nauk. Kr.* (1862), *Rozmaitości* (Lw.; 1834-1839, 1842-1847; tu m. in.: Scena krajowa. 1842 nr 11; Kasperek. 1844 nr 6; Kabała. 1847 nr 5; Skała św. Onufrego. 1847 nr 32-33), *Rozmaitości Warsz.* (1834-1835), *Rozrywki Umysłowe* (1841 t. 2), *Sławianin* (tu m. in.: Ułamek z podróży po Lombardii. 1837 t. 1), *Tyg. Ilustr.* (tu: Stary Sądcz w Podgórzu Karpackim. 1860 nr 56), *Tyg. Kr.* (tu: Iza. Powieść z czasów Jagiełły. 1834 nr 31), *Tyg. Lit.* (tu: Scena z 1669 roku. 1839 nr 51-52), *Tyg. Pol.* (1848), *Wieniec. Pismo zbior. ofiarowane S. Jachowiczowi.* T. 1. W-wa 1857 (tu: Cmentarz w Sandomierzu. Legenda).

Po śmierci pisarza: J. Czecha *Kalendarz kr.* 1878 (tu: Grodzisko. Fragment; odb. Kr. 1878).

Przekł. czeski, zob. wyżej *Česka včela* 1831 nr 35.

Przekłady

1. V. Hanka: Pieśni czeskie. *Rozmaitości* (Lw.) 1834 nr 31-32.

2. W. Shakespeare: Romeo i Julia. Fragm. ogł. *Dzien. Mód Paryskich* 1843 nr 16; całość wyd. b. m. 1843.

3. F. Schiller: Ballady. T. 1. Bochnia 1844; Poezje liryczne. T. 2. Lw. 1844.

4. J. W. Goethe: Pieśni i ballady. Wadowice 1851. Wyd. nast.: Wadowice 1871.

Tu m. in.: Bóg i bajadera. (*Dzien. Mód Paryskich* 1846 nr 2); Dziewica z Koryntu. (Tamże 1846 nr 26); Pierwsza noc (Die Walpurgis-Nacht). (Tamże 1847 nr 11).

Wydania zbiorowe

1. Wiersze. Opowieści i legendy. Pieśni czeskie. Tłumaczenia. Wyd. 2. Kr. 1883.

Zawartość: Twórczość poz. 1, 3; Przekłady poz. 1, 3, 4.

2. Dramata. Seria I-II. Kr. 1884-1885.

Zawartość: S. I: Twórczość poz. 7, 9, 21; S. II: Twórczość poz. 22, 23, 24, 5; Przekłady poz. 2.

3. Szkice i obrazki. Kr. 1885.

Zawartość: Górnica; Sprawa p. podsędka w trybunale piotrkowskim; Pamiętnik Zenona; Chrzestnica ks. Sanguszki; Farmazon.

Do wydań zbiorowych nawiązywało zapewne wyd. w 1883 wznowienie (poszerzone) Sylva rerum, zob. Twórczość poz. 4.

Listy

1. Do K. W. Wójcickiego z 1854. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

2. Do W. Szymanowskiego 2 listy z 1875, 1876. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6712.

3. Do K. Szajnochy b. d. Rkps Ossol. sygn. 6518/I.

OPRACOWANIA

S. J. (Jaszowski): Powieści Jadama. *Rozmaitości* (Lw.) 1838 nr 33. — M. Grabowski: Literatura i krytyka. Cz. 2. Wil. 1840 s. 100-105. — Wł. (K. W. Wójcicki): (Opowieści i legendy. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1843 t. 4. — Wł. (K. W. Wójcicki): Sylva rerum Jadama. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1843 t. 1, 4. — (Zbydowscy. Rec. teatr.): W. P. (Przybylski). *Gaz. Warsz.* 1853 nr 65; *Dzien. Mód Paryskich* 1845 nr 8. — K. Estreicher: A. Gorczyński dramatyk. *Dzien. Lit.* 1853 nr 26, 29; 1854 nr 3. — Podług zapisów bibliograficznych... *Gaz. Codz.* 1860 nr 191. — C. Biernacki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 10 (1862). — K. Szajnocha: List do Kazimierza Władysława Wójcickiego z r. 1864. Ogł. w art.: Listy Karola Szajnochy. *Księga pam. ... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898). — S. B.: (Detaksacja. Rec. teatr.). *Dzien. Lit.* 1868 nr 24. — K. Estreicher: Teatra w Polsce. T. 2. Kr. 1876 s. 392--397; wyd. nast. W-wa 1953. — Wspomnienia pośmiertne i nekrologi: W. Szymanowski. *Tyg. Ilustr.* 1876 nr 25; K. W. Wójcicki. *Kłosy* 1876 nr 372; *Czas* 1876 nr 132; *Kur. Codz.* 1876 nr 116; *Ruch Lit.* 1876 nr 27; *Tyg. Ilustr.* 1876 nr 23. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 25 (1900). — K. Sosnowski: Poezja krakowska z czasów Wolnego Miasta (ze szczególnym uwzględnieniem Edmunda Wasilewskiego) 1815--1846. Kr. 1901. — M. Szyjkowski: Schiller w Polsce. Studium historycznoporównawcze. Kr. 1915. — I. Jakimowicz: Z dziejów sporu o rację bytu polskiej sztuki narodowej. *Materiały do Studiów i Dyskusji z Zakresu Teorii i Historii Sztuki* 1951 nr 6. — W. Hahn. *Pol. słownik biogr.* T. 8 (1959-1960). — M. Reyówna: Adam Gorczyński — materiały biograficzne. *Polonistyka* 1960 nr 10/11.

GOSŁAWSKI MAURYCY (1802–1834)

Pseud. i krypt.: M. G.; Mirosław G.; Ułan polski; Maurycy Jasiński.

Poeta.

Ur. 5 października 1802 we Frampolu na Podolu; syn ubogiego dzierżawcy i Franciszki z Popielów. Lata dziecinne spędził w Nihiniu nad Smotryczem. Daty nauki szkolnej niepewne. Uczył się w 1812-1815 w Winnicy, później zapewne w szkole powiatowej w Kamieńcu Podolskim i przez dwa lub trzy lata w Liceum Krzemienieckim. Utrzymywał się z korepetycji. Po ukończeniu nauki był przez czas jakiś nauczycielem prywatnym w kilku domach ziemiańskich na Podolu. W 1825-1826 przebywał u Michalskich w Kordyszówce, gdzie zakochał się z wzajemnością w córce gospodarzy. Odrzucony przez rodziców panny, wyjechał do Odessy. Na początku 1827 udał się do Warszawy i tam był urzędnikiem w kancelarii wielkiego księcia Konstantego. Na początku roku następnego zaciągnął się do wojska rosyjskiego i odbył kampanię turecką (1828-1829) jako oficer sztabowy generała Dybicza. W 1830 czy w początku 1831 uciekł z wojska rosyjskiego i udał się do Warszawy, aby wziąć udział w powstaniu. Służył jako porucznik przy Legii Litewsko-Ruskiej w dywizjonie ułanów podolskich pod komendą Aleksandra Wereszczyńskiego. W czerwcu 1831 udał się wraz

z tym dywizjonem do Zamościa i tam przetrwał całe jego oblężenie. Po kapitulacji tej twierdzy ukrywał się w Galicji, później przekradł się do Francji. W 1833 wziął udział w wyprawie Zaliwskiego i walczył na Podolu. W jesieni 1834 został aresztowany i osadzony w więzieniu w Zaleszczykach, później w Stanisławowie, gdzie zmarł na tyfus 17 listopada 1834.

TWÓRCZOŚĆ

1. Podole. Poema opisowe w czterech częściach. Powst. 1826. Ogł. fragm. pt. Podole. Poema. Cz. IV. Pożegnanie. *Dzien. Warsz.* 1827 t. 7 nr 20; fragm. pt. Wyjątek z poematu Podole z części 1. *Rozmaitości Warsz.* 1827 nr 8; fragm. pt. Wesele podolskie. Wyjątek z poematu Podole. Początek 2 części; Wyjątek z 3 części poematu. *Dzien. Wil.* 1827; całość wyd. zob. poz. 3.

2. Tęsknota. Fantazja w trzech działaniach. Fragm. początku ogł. *Rozmaitości Warsz.* 1827 nr 6; fragm. pt. Ustęp z 3 działania poematu tragicznego Tęsknota. Tamże nr 8; fragm. pt. Wyjątek z poematu tragicznego Tęsknota (z działania 1, zjawienie 6, droga pocztowa lasem). *Dzien. Warsz.* 1827 t. 8 nr 24; całość wyd. zob. poz. 7 t. 2. Fragm. przedr. L. Zienkowicz, zob. poz. 5.

3. Poezje. W-wa 1828. Przedr. zob. poz. 6.

Tu na początku zbiorku poemat Podole (poz. 1) poprzedzony wierszem dedykacyjnym do Wincentego Krasińskiego. Prawie cały nakład tego zbiorku został spalony przez Gosławskiego, gdy Krasiński skompromitował się podczas procesu członków Towarzystwa Patriotycznego, głosując za śmiercią polskich więźniów.

4. Oda do Karola Lipińskiego... *Rozmaitości* (Lw.) 1828 nr 6; wyd. osob. W-wa 1828 (razem z wierszem F. Kowalskiego, poświęconym również K. Lipińskiemu).

5. Odstępca albo renegat. Fantazja. Fragm. pt. Odstępca. Fantazja. Ogł. w poz. 7; fragm. pt. Odstępca. *Pszonka* (Strasburg) 1839 nr 4, 7; całość pt. Renegat. Fantazja. Wyd. L. Zienkowicz: Maurycy Gosławski. Paryż 1859 *Usque ad finem. Żywoty narodowe z ostatnich lat stu* (tu również poz. 6 i fragm. poz. 2).

6. Banko. Fantazja. Fragm. pt. Wyjątek z poematu nie drukowanego Banko. *Tyg. Lit.* 1841 nr 5, 46; całość wyd. L. Zienkowicz, jw. poz. 5; wyd. osob. Lw. (1887) *Bibl. Mrówki* t. 252 (tu także wiersze różne z poz. 3).

7. Poezja ułana polskiego poświęcona Polkom. T. 1-2. Paryż 1833. Wyd. nast.: pt. Piosnki ułana polskiego. Lw. (1881) *Bibl. Mrówki* t. 109. Kilka wierszy z t. 1 przedr. A. Słapa: Liryki powstańcze z lat 1830-31. Kr. 1916.

Zawartość: t. 1: 33 wiersze z okresu powstania i początku tułactwa; t. 2: poz. 2, fragm. poz. 5 oraz wiersze: Wieszcz Ukrainy; Nowy Rok. — W wyd. nast. brak poz. 2 i fragm. poz. 5.

Przekł. włoski: A. Canini: Com'aquila o falcone, il vol mettessi! W: Il libro dell'amore. Poesie italiane e straniere. T. 3. Wenecja 1885.

Drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Dzien. Warsz.* (tu m. in. debiut: Leszek. Poemat dramatyczny. Fragm. 1826 nr 19; Odjazd. Fantazja wyjęta z romansu w rękopiśmie, pod tytułem: Bożena Granowska. 1827 t. 9 nr 26; Wyjątek z poematu tragicznego Zygmunt Kordysz, czyli oblężenie Niemirowa. 1827 t. 10 nr 31), *Dzien. Wil.* (1826-1827), *Gaz. Pol.* (tu m. in.: O klasyczności i romantyczności. 1829 nr 284, 295), *Kur. Warsz.* (1826), *Pam. dla Płci Pięknej* (1830), *Polihymnia* (współprac. 1827-1828), *Rozmaitości* (Lw.; 1828, 1832-1833), *Rozmaitości Warsz.* (1826-1827, 1833), *Tyg. Besansoński* (tu: Zwątpienie. 1833 t. 2), *Tyg. Pol.* (1833).

Po śmierci poety jego drobne utwory ogł.:

Znicz 1835 (tu m. in.: Życzenia; Ustęp z poematu Leszek);

Tyg. Emigracji Pol. 1836 cz. 8 (tu: Dumka na wygnaniu);

Pszonka 1839;

Tyg. Lit. 1840 nr 21 (tu: Z pozostałych poezji), 1841 nr 37 (tu: Dumka żołnierza);

Bibl. Warsz. 1844 t. 3 (tu wiersz: Dzień);

L. Zienkowicz, zob. Wyd. zbior.); *Dzien. Lit.* 1866 nr 21 (tu: Do rodziny Rozwadowskich. Wiersz napisany na chustce w więzieniu we Lwowie r. 1834);

L. Méyet: Nieznany wiersz Gosławskiego do Mickiewicza. *Gaz. Lw.* 1901 nr 177 (tu wiersz: Do A. M. (Mickiewicza);

W. Mickiewicz: Imionniki Marii Szymanowskiej. *Pam. Lit.* R. 9 (1910) (tu wiersz: Jakaż to harmonia rozległa się tkliwa?...);

M. Giergielewicz: Nieznany wiersz powstańczy Gosławskiego. *Ruch Lit.* 1930 nr 9 (tu: Ballada i ja);

J. Rozwadowski: Nieznane wiersze Gosławskiego. *Gaz. Warsz.* 1934 dod. popul.-nauk. do nru 370.

Rkps 7 wierszy w Ossol. sygn. 6778/II.

Przekł. ang.: P. Sobolewski: (Dumka na wygnaniu). W: Poets and Poetry of Poland. Chicago 1881 i wyd. nast.

Przekłady

1. Elegia pisana w zwaliskach starego zamku (z Matissona). *Polihymnia.* T. 5 Lw. 1827.

2. F. Schiller: Celina. Ballada. *Polihymnia.* T. 6. Lw. 1828.

H. Galle (*Sto lat myśli pol.* T. 3 s. 380) podaje wiadomość, że Gosławski dokonał przekładu z rosyjskiego tragedii Ozierowa „Fingal i Poliksena"; przekład zaginął w czasie pożaru w domu poety.

Wydania zbiorowe

Poezje. Pierwsze wydanie zbiorowe i zupełne z przedmową L. Zienkowicza. Lipsk 1864 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 26. Wyd. nast.: Poz. 1912.

Zawartość: Twórczość poz. 1, 2, 3, 5, 6, 7 oraz wiersze: Do Przemysławka W. w kolebce; Wyjątek z poematu Zamek Kordyszowski; Wiersz z kozy posłany wraz z ananasem na imieniny pannie Wandzi; Notatka dla pamięci pannie Wandzi; Ostatnia improwizacja poety.

Listy

1. Do generała K. Krysińskiego z 1831, dedykując mu wiersz pt. Zwątpienie. Facsimile autografu ogł. L. Zienkowicz, jw. Twórczość poz. 5.

2. Do K. Rozwadowskiego z 1834. Ogł. J. Rozwadowski: Nieznane wiersze Gosławskiego. *Gaz. Warsz.* 1934 dod. popul.-nauk. do nru 370.

OPRACOWANIA

Monografia

S. Zdziarski: Maurycy Gosławski. Zarys biograficzno-literacki. Petersb. 1898 *Życiorysy Sławnych Polaków* nr 8. [Rec.: W. Nehring. *Kwart. Hist.* 1900 z. 4; H. Galle. *Ateneum* 1901 t. 2].

Biografia

M. Budzyński: Wspomnienia z mojego życia. Pobyt w Galicji, sprzysiężenia, nowe przygotowania dla sprawy polskiej. Wyd. K. Lewicki: Pamiętniki spiskowców i więźniów galicyjskich w latach 1832-1846. Wr. 1954. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 10 (1862). — L. Zienkowicz: Przedmowa do wyd.: Poezje. Lipsk 1864. — Życiorysy pielgrzymów i męczenników polskich (umarłych i żywych). *Rzeczpospolita Pol.* (Genewa) 1869 nr 3. — K. W. Wójcicki: Ostatni klasyk. Wspomnienia z pierwszej połowy naszego stulecia. *Bibl. Warsz.* 1872 t. 1 i odb. — K. W. Wójcicki: Kawa literacka w Warszawie (1829-1830). *Bibl. Warsz.* 1873 t. 1 i odb. — Dr Antoni J. (A. J. Rolle): Maurycy Gosławski. Szkic biograficzny. *Przew. Nauk. i Lit.* 1874: przedr. w: Opowiadania historyczne. Seria IV. T. 2. W-wa 1884. — F. M.: Maurycy Gosławski. Wspomnienie pośmiertne. *Gaz. Podkarpacka Stanisławowska* 1875 nr 31-32. — I. Kamiński: Nad grobem Gosławskiego. *Dzien. Nar.* 1875 nr 236. — A. Pilecki: Przewodnik Naukowy i Literacki 43. Ostatnie zeszyty 1874 r. *Opiekun Dom.* 1875 nr 11. — Ułan polski Maurycy Gosławski. *Oświata* 1877 nr 102-104. — L. Siemieński: Biografie. W: Dzieła. T. 2. W-wa 1881. — Dr Antoni J. (A. J. Rolle): Literacka drużyna. *Gaz. Warsz.* 1884 nr 260-264, 274-275, 280-281, 287, 290, 293-295; przedr. w: Szkice i opowiadania. Seria V. Kr.-W-wa 1887. — P. Chmielowski: Maurycy Gosławski. *Złota przędza.* T. 2. W-wa 1885. — F. M.: Maurycy Gosławski. *Kur. Stanisławowski* 1896 nr 552-555. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 25 (1900). — K. Gliński: Maurycy Gosławski. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 1. W-wa 1901. — D.: Migawki. Maurycy Gosławski. *Kur. Warsz.* 1902 nr 275. — A. W-ski: M. Gosławski. *Kur. Stanisławowski* 1902 nr 889. — S. Zdziarski: Maurycy Gosławski. W: Szkice literackie. Lw.-W-wa 1903. — J. Sokulski: Wspomnienie o M. Gosławskim. (W 73 rocznicę śmierci). *Nasz Kraj* 1907 z. 22. — M. Rolle: Obrońcy Zamościa. (Urywek z dziejów kampanii 1831 r.). Podług pamiętników i notat naocznych świadków. W: Z minionych stuleci. Szkice historyczne i literackie. Lw. 1908. — J. Sokulski: Na grobie poety-żołnierza. W 74 rocznicę zgonu M. Gosławskiego. *Świat* 1908 nr 49. — H. Galle: Gosławski Maurycy. *Sto lat myśli pol.* T. 3 (1910). —

S. Skwarczyńska: Z ech wielkiego listopada. *Kur. Stanisławowski* 1925 nr 279-280. — W. Barbasz: Romantyczne powstanie. *Filomata* 1930 nr 24. — M. Danilewiczowa: M. Gosławski w Vallon-Secu. *Ruch Lit.* 1933 nr 4. — Gdzie spoczywa M. Gosławski? *Kur. Lit.-Nauk.* 1933 nr 43. — A. J.: Stulecie pieśniarza Podola. M. Gosławski w setną rocznicę zgonu 1834-1934. *Gaz. Warsz.* 1934 dod. popul.-nauk. do nru 364. — K. Bielań-

SKA: Sokół Podola. W 100 rocznicę śmierci M. Gosławskiego. *Bluszcz* 1934 nr 46. — P. MĄCZEWSKI: Gosławski w Warszawie. *Kur. Warsz.* 1934 nr 327. — P. MĄCZEWSKI: Maurycy Gosławski. *Kur. Warsz.* 1934 nr 318. — J. ROZWADOWSKI: Nieznane wiersze Gosławskiego. *Gaz. Warsz.* 1934 dod. popul.-nauk. do nru 370. — L. JANOWSKI: Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939. —

A. BAR: Plotkarski artykuł. W: Kumoszki na Parnasie. Kr. 1947. — L. GOMOLICKI: Dziennik pobytu A. Mickiewicza w Rosji 1824-1829. W-wa 1949. — K. ROLLE. *Pol. słownik biogr.* T. 8 (1959-1960). — F. GERMAN: W kręgu poetów. W: Chopin i literaci warszawscy. W-wa 1960. — M. ROMANKÓWNA: Słownik biograficzny. W: N. Żmichowska: Listy. T. 2. Wr. 1960.

T w ó r c z o ś ć

A. MICKIEWICZ: List do A. Odyńca, dat. Moskwa, 22 marca 1827. Ogł. W. Mickiewicz: Korespondencja Adama Mickiewicza. Wyd. 4. T. 4. Paryż 1885. — A. E. ODYNIEC: List do A. Mickiewicza, dat. Warszawa, 24 grudnia 1827. *Kronika Rodz.* 1882 nr 24. — (S. GOSZCZYŃSKI): Nowa epoka poezji polskiej. *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* 1835 t. 1 i wyd. nast. — A. TYSZYŃSKI: O szkołach poezji polskiej. W: Amerykanka w Polsce. T. 2. Petersb. 1837 s. 59-71; przedr. w: Pisma krytyczne. T. 1. Kr. 1904. — M. GRABOWSKI: Literatura i krytyka. Cz. 1. Wil. 1840 s. 32-34. — L. ZIENKOWICZ: Maurycy Gosławski. Paryż 1859 *Usque ad finem. Żywoty narodowe z ostatnich lat stu.* — Maurycy Gosławski. *Dzien. Lit.* 1860 nr 16-17. — Pogadanki o książkach i ludziach. *Czas* 1864 nr 201. — J. PRUSINOWSKI: Życiorysy mężów wsławionych nauką i pracą. Maurycy Gosławski. J. Jaworskiego *Kalendarz pol. ilustr. na r. zwyczajny 1867.* W-wa 1866. — M. ZDZIECHOWSKI: Byron i jego wiek. Studia porównawczoliterackie. T. 2. Kr. 1897. — A. PILECKI: Przyroda w poezji. W-wa 1899. —

L. MÉYET: Nieznany wiersz Gosławskiego do Mickiewicza. *Gaz. Lw.* 1901 nr 177. — S. ZDZIARSKI: Pierwiastek ludowy w poezji polskiej XIX w. Studia porównawczoliterackie. W-wa 1901. — J. P.: M. Gosławski. (W setną rocznicę urodzin). *Słowo Pol.* 1902 nr 482. — B. KĄSINOWSKI: Maurycy Gosławski. W setną rocznicę urodzin poety. *Tyg. Ilustr.* 1902 nr 40. — Maurycy Gosławski. *Polak* 1902 nr 11. — R.: Maurycy Gosławski. (W setną rocznicę urodzin poety). *Wędrowiec* 1902 nr 40. — F. SERAFIŃSKI: M. Gosławski jako poeta i obywatel. *Nowiny* (Stanisławów) 1902 nr 62-64, 66. — Teczka wędrowca. Pamięci Gosławskiego. *Wędrowiec* 1902 nr 43. — wp.: Maurycy Gosławski. (W setną rocznicę urodzin). *Nowa Reforma* 1902 nr 232. — P. BAŃKOWSKI: A. Mickiewicz i romantycy warszawscy. (Pierwsze płody poezji romantycznej w świetle krytyki Mickiewicza). *Przegl. Nar.* 1909 nr 9. — B. KĄSINOWSKI: M. Gosławski poeta-ułan. *Dzien. Poz.* 1909 nr 8-10. — M. SMOLARSKI: Poezja powstania listopadowego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1910; wyd. osob. Kr. 1911. —

W. WŁOCH: Powstanie listopadowe w poezji współczesnej. (Odczyt wygłoszony na obchodzie listopadowym w Lozannie, w hotelu Cecil 29 XI 1916). *Echo Warsz.* 1925 nr 327-328. — M. GIERGIELEWICZ: M. Gosławski jako krytyk literacki. *Ruch Lit.* 1930 nr 4. — M. GIERGIELEWICZ: Nieznany wiersz powstańczy Gosławskiego. *Ruch Lit.* 1930 nr 9. — J. ZNAMIROWSKA: Liryka powstania listopadowego. W-wa 1930. — C. F. L.: Poezja ułana polskiego M. Gosławskiego poświęcona Polkom. *Kur. Lit.-Nauk.* 1933 nr 42. — M. GIERGIELEWICZ: Depresja popowstaniowa w poezji Gosławskiego. *Ruch Lit.* 1934 nr 6. — J. SOKULSKI: Ułan i panna. (W stulecie śmierci poety M. Gosławskiego). *Ilustr. Kur. Codz.* 1934 nr 319. — M. GIERGIELEWICZ: Poeta Podola. *Pam. Lit.* R. 33 (1936); toż w odb. zbior. pt. *Księga referatów Zjazdu Nauk. im. I. Krasickiego we Lw. dn. 8-10 czerwca 1935.* Lw. 1936. — S. WINDAKIEWICZ: Romantyzm w Polsce. Kr. 1937. — J. W. GOMULICKI: Maurycy Gosławski. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 1. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — M. JANION: Zygmunt Krasiński — debiut i dojrzałość. W-wa 1962.

GOSZCZYŃSKI SEWERYN (1801—1876)

Krypt.: *; *...; Seweryn G.; X.

Poeta, publicysta.

Ur. 4 listopada 1801 w Ilińcach w powiecie lipowieckim na Ukrainie; syn Józefa, oficera kościuszkowskiego, później oficjalisty w dobrach Sanguszków, i Franciszki z Gurowskich. Kształcił się kolejno w Sławucie, u misjonarzy w Zasławiu nad Horyniem, w szkołach pijarskich w Międzyrzeczu Koreckim (1810-1811), w gimnazjum w Winnicy (1814-1815), gdzie był kolegą Tomasza Padurry, wreszcie u bazylianów w Humaniu (1816-1819), gdzie przyjaźnił się z Bohdanem Zaleskim i Michałem Grabowskim. Opuściwszy szkołę w połowie V klasy, przebywał w domu rodziców lub u przyjaciół na Ukrainie. Dalsze wykształcenie zdobywał wyłącznie drogą samouctwa. We wrześniu 1820 udał się wraz z Bohdanem Zaleskim do Warszawy. Tu wstąpił wkrótce do tajnego Związku Wolnych Braci Polaków. W sierpniu 1821 wyruszył pieszo na Ukrainę, aby przez Odessę udać się do Grecji i tam wziąć udział w walkach o wolność tego kraju. Z powodu braku odpowiednich funduszów nie udało mu się tego zamiaru zrealizować. W 1821-1828 przebywał na Ukrainie, gdzie organizował tajny związek młodzieży szkolnej. W latach tych napisał wiele wierszy patriotycznych. Ścigany przez policję, zmieniał często miejsce zamieszkania i pędził życie pełne trudności materialnych. W 1826 przebywał w Leszczynówce u Jana Krechowieckiego. W 1827 gościł w Aleksandrówce u Michała Grabowskiego, z którym w roku następnym pod przybranym nazwiskiem i z fałszywym dowodem osobistym udał się do Wiednia. Wracali przez Kraków do Warszawy, ale tutaj policja nie zezwoliła na pobyt Goszczyńskiego. Lata 1829-1830 spędził na Wołyniu i Ukrainie.

W czerwcu 1830, otrzymawszy paszport, przybył do Warszawy na stałe. Tu wstąpił do związku wojskowego, na którego czele stał Piotr Wysocki. Dnia 29 listopada 1830 brał udział w ataku na Belweder. W powstaniu walczył w korpusie generała Józefa Dwernickiego, następnie był adiutantem ministra wojny Franciszka Morawskiego. Od lutego 1831 był współpracownikiem *Nowej Polski*. Po kapitulacji Warszawy przeszedł wraz z korpusem generała Macieja Rybińskiego granicę pruską, następnie osiedlił się w Galicji, gdzie prowadził ożywioną działalność polityczno-społeczną. W 1831-1832 gościł w różnych dworach małopolskich, między innymi w Łopusznej u Tetmajerów, robił też wycieczki w Tatry. Z jego inicjatywy powstał w 1832 we Lwowie demokratyczny Związek Dwudziestu Jeden. Około 1835 założył w Krakowie Stowarzyszenie Ludu Polskiego. W lutym 1836 wyjechał do Lwowa. Ścigany przez policję austriacką, emigrował w 1838 do Francji.

W Strasburgu w 1838 założył wraz z Leonem Zienkowiczem, Lesławem Łukaszewiczem i Lucjanem Siemieńskim pismo satyryczne *Pszonka*. Po krótkim pobycie w Paryżu, w czasie którego poznał Mickiewicza i Słowackiego, zamieszkał w Neuilly nad Marną, następnie w Meung nad Loarą, a później w Angoulème, gdzie pracował przy budowie kanału. W 1841 wrócił do Paryża. Dnia 2 sierpnia 1842 wstąpił do Koła Towiańczyków i został jego sekretarzem. Przez pewien czas, będąc w trudnych warunkach materialnych, mieszkał u Słowackiego. W 1847 wezwany przez Towiańskiego wyjechał do Szwajcarii. W 1847-1848 przebywał w Strasburgu, po czym wrócił do Paryża. W 1857 stracił, jako towiańczyk, zajmowane od niedawna stanowisko bibliotekarza w szkole polskiej na Batignolles. Od 1868 był członkiem Stowarzyszenia Pomocy Naukowej na Emigracji. W czasie pobytu w Paryżu wielokrotnie przeżywał okresy nędzy, szczególnie podczas oblężenia i komuny w 1870-1871. W 1872 korzystał z przyjacielskiej pomocy Agatona Gillera.

W kwietniu 1872 opuścił Paryż i wyjechał do Krakowa, gdzie był uroczyście witany

przez Wincentego Pola, Lucjana Siemieńskiego i innych, następnie udał się do Lwowa. Dnia 7 marca 1875 odbył się we Lwowie półwiekowy jubileusz jego pracy literackiej. Zmarł we Lwowie 25 lutego 1876. Pochowany został na cmentarzu Łyczakowskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. Zamek kaniowski. Powieść. Powst. 1826-1827. Fragm. ogł. *Dzien. Warsz.* 1827 t. 9 nr 28; 1828 t. 12 nr 36; wyd. W-wa 1828. Wyd. nast.: poprzedzone wstępem pt. Kilka słów o Ukrainie i rzezi humańskiej (napisanym przez Goszczyńskiego po powstaniu listopadowym), zob. poz. 7; zob. poz. 17; wyd. osob. Wr. 1852; Paryż ok. 1866 *Bibl. Lud. Pol.* (17); toż wyd. 2, 3, 4 Paryż ok. 1867; toż wyd. 5 Paryż 1867; toż Paryż (1868); zob. poz. 25, 28; wyd. 8 Lw. 1875 *Bibl. Mrówki* t. 37;

W-wa 1879; W-wa 1891 (razem z poz. 5); Złoczów (1896) *Bibl. Powsz.* nr 200; oprac. M. Janik. Brody (1906) *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy* t. 45; oprac. H. Galle. W-wa 1909 *Książki dla Wszystkich* nr 459; oprac. G. Korbut. W-wa 1909 *Wybór Pisarzów Pol. dla Domu i Szkoły* nr 20; oprac. J. Tretiak. Kr. (1921) *BN* I, 44; toż wyd. 2 Kr. 1925; Tarnów 1928; Złoczów 1929 *Bibl. Powsz.* nr 200a; toż Jerozolima 1944 *Szk. Biblioteczka na Wschodzie...* t. 63; oprac. M. Grabowska i M. Janion. W-wa 1958 *Bibl. Szk.*

Przekł. czeski: P. O. Berko: Zámek kaniovský. Povĕst. Praga 1871.

Przekł. franc.: R. Clemence: Les Ukrainiennes. Paryż 1835 (razem z „Marią" Malczewskiego). — Charles de Noir-Isle (A. Przezdziecki): Le Château de Kaniów. W: Poètes illustres de la Pologne au XIXe s. Cycle ukrainien. Nicea 1878.

Przekł. niem.: J. B. Werner: Das Schloss von Kaniow. Mariahelden (Szwajcaria) 1832.

Przekł. ros.: S. Pobiedonoscew. *Russkij wiestnik* 1844.

Przekł. włoski: A. Ungherini: Il castello di Kaniów. *Nuova Rivista Internazionale* 1884.

2. Pobudka. Poezje. W-wa 1831.

12 wierszy; wyd. na koszt Ministerstwa Wojny. Niektóre wiersze ogł. *Dzien. Powsz. Kraj.* 1831 i *Nowa Polska* 1831.

3. Dziennik podróży do Tatrów. Powst. 1832. Fragm. ogł. pt. Wyjątki z dziennika podróży po zachodniej części Galicji. *Ziewonia* 1834; fragm. *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* 1835 t. 1-2; fragm. *Muz. Dom.* 1835 nr 3-4, 16-18, 21, 29-30; fragm. *Przyj. Ludu* 1839 nr 36; anonimowo fragm. pt. Kościelisko w Tatrach. *Przyj. Ludu* 1848 nr 51-52; fragm. pt. Wyjątki ze wspomnień z podróży do Tatrów przez autora Kościeliska. *Dzien. Warsz.* 1852 nr 165, 167-168, 171, 173-176, 178, 180; całość wyd. osob. pt. Dziennik podróży do Tatrów przez autora Sobótki. Petersb. 1853. Wyd. nast.: oprac. S. Sierotwiński. Wr. 1958 *BN* I, 170.

Przekł. czeski: K. L. Zapa: (Fragm.). *Museum české* 1834 z. 1.

4. Proroctwa ks. Marka. Powst. 1833. Ogł. Z. Wasilewski: Z życia poety romantycznego. Seweryn Goszczyński w Galicji. Nieznane pamiętniki, utwory i listy z lat 1832-1843. Lw. 1910.

5. Sobótka, z powieści pod napisem: Kościelisko. (Pieśń z nie dokończonego poematu). Powst. 1833. Ogł. *Ziewonia* 1834 s. 179-220; wyd. osob. pt. Kościelisko. Wiedeń 1838. Wyd. nast.: pt. Sobótka. Z powieści pod napisem: „Kościelisko". Wr. 1852; zob. poz. 17; pt. Sobótka. Powieść. Petersb. 1857; zob. poz. 25, 28; pt. Sobótka. Lw. 1877 *Bibl. Mrówki* t. 42; Złoczów (po 1890); W-wa 1891 (razem z poz. 1); z wstępem M. Mazanowskiego. Lw. 1896 *Bibl. dla Młodzieży* nr 14 (razem z poz. 9); Złoczów (1900) *Bibl. Powsz.* nr 281; toż Złoczów po 1923; ze wstępem M. Mazanowskiego. W-wa 1902 (razem z poz. 9); oprac. H. Galle. W-wa 1917 *Biblioteczka Nar.* nr 10; Poz. b. r. *Bibl. Arcydzieł Literatury* nr 6.

Rkps Ossol. sygn. 5962/I.

Fragm. dalszych części „Kościeliska" oraz plan całości ogł. Z. Wasilewski pt. Kościelisko, nie dokończony poemat S. Goszczyńskiego. *Kur. Warsz.* 1900 nr 296-298; pt. Fragmenty pieśni zaczętych z „Kościeliska". (Według autografów w papierach pośmiertnych), zob. Wyd. zbior. poz. 3 t. 1.

Rkps pt. Kościelisko. Powieść tatrzańska. Ossol. sygn. 2158/I.

Przekł. czeskie: J. Soukop. *Světozor* 1876; fragm. przedr. *Ruch Lit.* 1876 nr 47.

6. Nowa epoka poezji polskiej. *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* 1835 t. 1 z. 1-3.

7. Pisma. T. 1-3. Lw. 1838.

Zawartość: t. 1: zob. poz. 1; Poezje liryczne; t. 2-3: Poezje Osjana (zob. Przekłady poz. 2).

8. Trzy struny. T. 1-2. Strasburg 1839-1840. Wyd. nast.: fragm. pt. Jedna struna lutni. Paryż 1841; toż Paryż (1882); zob. poz. 25; W-wa 1915 *Skarbiec Pol.* nr 12-13; fragm. przedr. A. Bełcikowski:

Powstanie listopadowe. Zbiór pieśni i poezyj. W-wa 1930.

Dedykacja: Tobie, Ludu Polski, poświęcam te poezje jako ofiarne pierwociny moich dla ciebie uczuć.

W przedmowie „Do Czytelnika" wyjaśnił autor podział wierszy na trzy struny: pierwsza zawiera poezje przedrewolucyjne, druga — rewolucyjne, trzecia — porewolucyjne. Tomik 3 nie ukazał się, zbiorki 1-2 zawierają 37 wierszy z lat 1824-1831.

9. Król zamczyska. Powieść. Powst. 1839-1840. Fragm. ogł. *Tyg. Lit.* 1841 nr 18, 26, 38-40; całość wyd. osob. Poz. 1842. Wyd. nast.: wyd. 2 nie zmienione. Poz. 1847; zob. poz. 17; Wr. 1852; wyd. 4 Lw. 1869 *Bibl. Mrówki* t. 10; toż Lw. 1879; zob. poz. 25; z wstępem M. Mazanowskiego. Lw. 1896 *Bibl. dla Młodzieży* nr 14 (razem z poz. 5); ze wstępem M. Mazanowskiego. W-wa 1902 (razem z poz. 5); oprac. M. Janik. Brody 1907 *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy* t. 56; Złoczów (ok. 1912) *Bibl. Powsz.* nr 414; oprac. J. Tretiak. Kr. 1922 *BN* I, 50; toż wyd. 2 Kr. 1929; wg wyd. 1842 i 1870 oprac. S. Vrtel-Wierczyński. W-wa (ok. 1924) *Wielka Bibl.* nr 81; oprac. J. Michalski. W-wa b. r.; oprac. M. Inglot. Wyd. 3 zmienione. Wr.-Kr. 1961 *BN* I, 50.

10. Anna z Nadbrzeża. Powieść. Powst. 1840. Fragm. ogł. *Tyg. Lit.* 1841 nr 20-21; *Orędownik Nauk.* 1844 nr 44, 46; całość zob. poz. 17; wyd. osob. Wr. 1852 (wyd. bezimiennie). Wyd. nast.: zob. poz. 25, 28; Lw. 1878 *Bibl. Mrówki* t. 50; W-wa 1891 (razem z poz. 13).

11. Poezje. T. 1-2. Wyd. E. Raczyński. Poz. 1841.

12. Straszny strzelec. Powieść z rękopisu muzyka. Powst. 1841. Ogł. fragm. pt. Biesiada juhasów. *Dzien. Dom.* 1842 nr 8; całość ogł. *Noworocznik Demokratyczny* (Paryż) 1842; wyd. osob. Wr. 1852. Wyd. nast.: zob. poz. 17, 25; Lw. 1877 *Bibl. Mrówki* t. 45.

Przekł. serbo-chorwackie: S. Mlinavić: Strašan strijelac. *Kalendar „Drogoljub"* 1864 s. 4-25. — Strašni strelac. Panczewo 1881 *Nar. Bibl.* t. 14. — Strašni strijelac. *Hrvatska Domovine* 1898 nr 283-295.

13. Oda. Powieść z czasów Bolesława Chrobrego. Ogł. *Dzien. Dom.* 1843 nr 1-5; przedr. w zbiorze: Pięć powieści. Poz. 1844; wyd. osob. Wr. 1852 (wyd. bezimiennie). Wyd. nast.: zob. poz. 17, 25; Lw. 1878 *Bibl. Mrówki* t. 49; Poz. 1886; W-wa 1891 (razem z poz. 10); pt. Oda. Powieść tatrzańska z czasów Bolesława Wielkiego. Złoczów 1928 *Bibl. Powsz.* nr 1136; Grudziądz (1929).

Przekł. serbo-chorwackie: Panczewo 1889 *Nar. Bibl.* t. 210. — S. Rakošev. *Narodne novine* 1904 nr 211-222.

14. Kilka rad ku oswobodzeniu Polski. Paryż 1843.

Zawartość: Konieczność stosunków literackich Polski z jej emigracją. (*Demokrata Pol.* 1841); Główny żywioł demokracji polskiej. (Tamże 1842).

15. Przedmowa do: A. Malczewski: Maria. Lipsk 1844.

16. Słowo o poświęceniu. Przez Seweryna G. *Orędownik Nauk.* 1845 nr 18-22; wyd. osob. Poz. 1845.

17. Dzieła. T. 1-3. Wr. 1852; t. 2 wyd. osob. pt. Poezje liryczne i powieści wierszem. Wr. 1852.

Zawartość: t. 1: poz. 13, 12, 9; t. 2: Poezje liryczne i powieści wierszem; t. 3: poz. 5, 1, 10.

18. Bogarodzica. Poemat. Powst. 1854. Fragm. ogł. pt. Wyimek z hymnu do Bogarodzicy. *Niewiasta* 1861 nr 17; fragm. pt. Wyimki z poematu: Bogarodzica. *Bibl. Ossol.* 1864 t. 5.

19. Posłanie do Polski. Powst. 1856. Fragm. ogł. *Dzien. Lit.* 1861 nr 59; 1869 nr 13; całość wyd. Paryż 1869.

Rkps Muz. Mickiewicza w Paryżu sygn. 1023.

Przedmowa, wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 5 t. 4.

20. Podróż mojego życia. Urywki wspomnień i zapiski do pamiętnika 1801-1842. Powst. ok. 1858. Wyd. S. Pigoń. Wil. 1924 *Rozpr. i Materiały Wydz. I Tow. Przyj. Nauk w Wil.* t. 1 z. 3. Fragm. przedr. K. Lewicki: Pamiętniki spiskowców i więźniów galicyjskich w latach 1832-1846. Wr. 1954.

21. O moja droga ojczyzno!... *Dzien. Lit.* 1861 nr 19; odb. Lw. (1861).

22. Mowa nad grobem Mickiewicza podczas poświęcenia pomnika na cmentarzu w Montmorency 21 maja 1867 r. Wyd. zob. Wyd. zbior. poz. 5 t. 4.

Rkps pt. Głos przy poświęceniu pomnika ... Muz. Mickiewicza w Paryżu sygn. 781.

Przekł. franc.: Paryż 1867.

23. Odezwa Komitetu Stowarzyszenia Pomocy Naukowej. Paryż 1868.

24. Noc belwederska. Fragm. ogł. *Dzien. Lit.* 1869 nr 36; całość wyd. cz. 1-2. Paryż (1869) *Bibl. Lud. Pol.* t. 58-59; toż wyd. tyt. Paryż (1870). Wyd. nast.: W-wa 1915 *Skarbiec Pol.* nr 10-11.

25. Dzieła. Nowe wydanie poprawne. T. 1-2. Lipsk 1870 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 60-61; toż wyd. nast. Lipsk 1900.

Zawartość: jw. poz. 17 oraz poz. 8.

26. Rzecz o poezji polskiej. Powst. 1870. Ogł. *Album Muz. Nar. w Rapperswylu.* Lw. 1876.

27. Mowa nad grobem Izabeli Dobrowolskiej z Lewandowskich. *Gaz. Nar.* 1872 nr 315; wyd. osob. pt. Przemówienie... przy złożeniu do grobu ciała śp. Izabeli Dobrowolskiej. Kr. 1872.

28. Zamek kaniowski. Sobótka. Anna z Nadbrzeża. Wiersze pomniejsze. W-wa 1874 *Bibl. Najcelniejszych Utworów Literatury Europejskiej. Literatura Pol.*

Por. poz. 1, 5, 10, 17.

Artykuły, drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Album Muz. Nar. w Rapperswylu* (1876), *Astrea* (tu m. in.: Ostatnia przechadzka. Powst. 1823, ogł. 1825), *Bard Nadwiślański* (Avignon; tu wiersz pt. Powieść. 1832 nr 3), *Bibl. Ossol.* (1864 t. 5), *Demokrata Pol.* (tu art. społ.-polit. w 1840--1842, m. in.: Deklaracja przeciwko ks. A. Czartoryskiemu. 1840 t. 2; Myśl demokratyczna. 1842 t. 4; O potrzebie narodowego polskiego malarstwa. 1842 t. 4), *Dzien. Dom.* (1842-1843), *Dzien. Lit.* (1861-1869), *Dzien. Powsz. Kraj.* (1831), *Dzien. Poz.* (1869), *Dzien. Warsz.* (1827--1828, 1852), *Dzien. Wil.* (tu m. in. pierwszy drukowany utwór Goszczyńskiego podpisany mylnie nazwiskiem J. Zaleskiego: wolny przekład pieśni XIII księgi Epodon Horacego dokonany w 1818 pt. Do Przyjaciół. 1820 t. 1 nr 3), *Gaz. Nar.* (1872), *Gaz. Pol.* (1831), *Jutrzenka* (tu: Pieśń starca o szczęściu; Cześć bohatyrom; Do... 1824), *Kalendarz rodz. na r. 1872.* W-wa 1871, *Kłosy* (1865-1866), *Krzyż a Miecz* (tu: Zmartwychwstanie. Pieśń demokraty polskiego. 1850), *Kur. Warsz.* (tu: Modlitwa Polaków. 1831 nr 181), *Lwowianin* (tu: Mogiła Baby, czyli Nebaby, atamana kozackiego w Dobropolu. 1838 t. 7), *Melitele* (tu wiersz: Lutnia Sury. (Myśl z perskiego). 1830), *Muzeum Dom.* (1835), *Niewiasta* (1861 nr 17),

Nowa Polska (współprac. 1831; tu m. in. kilkanaście wierszy i pieśni patriotycznych z 1824-1831), *Noworocznik Demokratyczny* (tu m. in.: Potok życia. 1842; Do Moskali. 1842), *Orędownik Nauk.* (1844-1845),

Patriota (1830), *Pismo Tow. Demokratycznego Pol.* (Poitiers; tu art. społ.-polit. w 1840-1842, m. in.: Moralna podstawa sprawy polskiej. 1840 cz. 2), *Polak* (Paryż; tu wiersze: Zaliwski w więzieniu. 1837; Do braci Polaków. 1838; (Na śmierć Szymona Konarskiego, inc.:) Aniele Polski! co robisz śród cieni... 1839), *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* (1835-1836), *Prace lit.* T. 1. Wiedeń (Lw.) 1838 (tu wiersze: Skrzypek na księżycu; Do trzydziestoletniej kochanki), *Przyj. Ludu* (1835, 1839, 1848; tu m. in.: Czorsztyn. 1835 t. 1), *Pszonka* (współred. 1838-1842; tu wiele art. w 1839-1842),

Rok (tu m. in.: Stanowisko poetów w społeczności. 1843 t. 1; Z dziennika artysty. 1843 t. 6; Pisarze polscy wobec potrzeby narodowej. 1845 t. 12), *Rozmaitości* (Lw.; tu: Do dobrych pań. Sonet. 1835 nr 38; Uniewinnienie poety. 1845 nr 51), *Rusałka* (tu: Podróż jesienna. 1841; Żegluga poety. (Ułomek). 1842), *Sławianin* (tu: Do młodego poety. 1837), *Tyg. Lit.* (1840-1843; tu m. in.: Chwila--łza. 1841 nr 19), *Wanda* (tu m. in. trzy sonety i dwa triolety powst. 1819 oraz duma: Śmierć Stefana Czarnieckiego. 1821 t. 1), *Ziewonia* (1834, 1838-1839; tu m. in.: Twórcze chwile poety. 1839; Piotr Pszonka Jasieńczyk. 1839).

Drobne utwory z rkpsów po śmierci poety ogł.:

Przegl. Polit., Społ. i Lit. 1890 nr 275 (tu wiersz wpisany do albumu p. H. Grocholskiej i p. Słoneckiej, inc.: Wy nas rzucacie, my wśród obcych sami...; przedr. *Goniec i Iskra* 1890 nr 9);

Z. Wasilewski: Nieznane utwory Goszczyńskiego. *Głos* 1898 nr 29-36 (tu m. in.: Noc w Zofiówce. Powst. 1824);

Z. Wasilewski: Pamięci Goszczyńskiego. (W 25 rocznicę śmierci). *Kur. Warsz.* 1901 nr 56 (tu m. in.: Trzy modlitwy); przedr. *Kur. Poz.* 1901 nr 123;

Kur. Poz. 1901 nr 123 (tu wiersz ze zbiorów W. Engeströma, inc.: Podróż dziś nasza przez piasków bezdroża...);

Nieznane drobiazgi poetyckie S. Goszczyńskiego. *Świat* 1901 nr 45 (tu: Obraz leniwca; Zegar i poeci; Najgłupszy; Szumowiny; Córka matce w dzień imienin);

Z teki pośmiertnej. *Słowo Pol.* 1902 nr 238 (tu: Kolęda polska na r. 1832; Mazurka w kłopocie);

Słowo Pol. 1902 nr 301 (tu: Uczta na obczyźnie);

Nieznany wiersz z teki pośmiertnej. *Słowo Pol.* 1904 nr 171 (tu: Marzenie więźnia);

O kobiecie i małżeństwie. Ogł. K. Woźnicki. *Bibl. Warsz.* 1905 t. 4;

Słowo Pol. 1907 nr 39 (tu wiersz: Do ducha mojego);

P. Mączewski: Z pamiętnika Feliksa Niemojewskiego. *Pam. Lit.* R. 7 (1908) (tu improwizacja z d. 1 października 1845 w Zurychu na cześć Karola Różyckiego, inc.: W dniu tym wielkim...);

Nieznany wiersz S. Goszczyńskiego. *Słowo Pol.* 1909 nr 610 (tu: Spór aniołów. Nota. Nanterre 1853);

Z. Wasilewski: O sztuce i człowieku wiecznym. Lw. 1910 (tu: Do autora Trzech psalmów);

Z. Wasilewski: Z życia poety romantycznego. Seweryn Goszczyński w Galicji. Nieznane pamiętniki, utwory i listy z lat 1832-1843. Lw. 1910.

Nieznany wierszyk S. Goszczyńskiego. *Tyg. Ilustr.* 1911 nr 7 (tu: Taką oazę — takie pokrzepienie...);

J. Tretiak: Bohdan Zaleski. T. 1-3. Kr. 1911-1914 (tu wyjątki ze wspomnień);

M. Świerz: S. Goszczyńskiego „Moja rozmowa z Mickiewiczem". *Pam. Lit.* R. 13 (1914/1915) (tu notatka: Moja rozmowa z Mickiewiczem o sławnym 44 w jego Dziadach i w ogólności o całym tym ustępie proroczym);

Z nieznanych pism S. Goszczyńskiego. *Kur. Poz.* 1916 nr 18 dod. (tu: Święta narodowe. „Notaty" skreślone około 1863 r. z rękopisu poety z zachowaniem oryginalnej jego pisowni);

Spór ruski w sprawie polskiej. Z rękopisu poety ze słowem wstępnym J. Komendy. *Kur. Poz.* 1917 nr 4-5 dod.;

Pokłon i pozdrowienie na 1858 święto Zmartwychwstania Pańskiego. Wiersz ze słowem wstępnym J. Komendy. *Kur. Poz.* 1918 nr 75 dod.;

Z. Wasilewski: Seweryn Goszczyński. Szkice literackie. Poz. 1923 (tu opinia o Słowackim z 1843 napisana dla Koła Towiańczyków);

S. Pigoń: Myśli o Ojczyźnie. Z luźnych notat rękopiśmiennych... *Hejnał* 1924 nr 3;

S. Pigoń: S. Goszczyńskiego nieznana powieść poetycka o Wernyhorze. *Przegl. Współcz.* 1925 t. 13 nr 37 (tu: Notaty do powieści wierszem Wernyhora);

S. Pigoń: Nieznany wiersz Goszczyńskiego i nowe przyczynki do bibliografii jego pism. *Ruch Lit.* 1933 nr 7 (tu: Cześć braterska siostrom...);

S. Telega: Nieznane utwory S. Goszczyńskiego. *Kur. Lit.-Nauk.* 1934 nr 36 (tu fragm. notat Goszczyńskiego dotyczące jego drobnych utworów);

S. Pigoń: Oratorium wieszcze S. Goszczyńskiego. *Prace hist.-lit. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936.

Rkpsy: Piotr Pszonka Jasieńczyk. Bibl. Kórn. sygn. 2484. — Wiersze. Ossol. sygn. 5897/I, 1983/I.

Przekłady

1. W. Scott: Klasztor. W-wa 1830. (Przekł. z jęz. niem.).

2. T. Macpherson: Pieśni Osjana. Przekł. powst. 1832. Wyd. pt. Poezje Osjana, zob. Twórczość poz. 7 t. 2-3. Wyd. poprawne, wyd. Z. Wasilewski, zob. Wyd. zbior. poz. 3 t. 2.

3. J. Duboye: Silna wola. (Volonté). Komedia w 4 aktach. Przekł. powst. 1864. Rkps Ossol. sygn. 9923/II.

4. E. Raupach: Robert Diabeł. Dramat. W-wa 1867.

Wydania zbiorowe

1. Powieści przez autora Zamku kaniowskiego. T. 1-2. W-wa 1879.

Zawartość: t. 1: Twórczość poz. 13; t. 2: poz. 1.

2. Poezje. T. 1-2. W-wa 1891.

Zawartość: t. 1: Twórczość poz. 1, 5; t. 2: poz. 10, 13.

3. Pisma. Wyd. kompletne uzupełnione pismami pośmiertnymi. T. 1-2. Pod red. Z. Wasilewskiego. Lw. 1904.

Zawartość: t. 1: Powieści wierszem (tu m. in. poz. 1, 5, 10); Powieści prozą (tu m. in. poz. 13); Pierwociny poetyckie; t. 2: Pieśni Osjana (Przekłady poz. 2).

Dalsze tomy nie ukazały się.

4. Utwory. W-wa 1905.

Zawartość: Twórczość poz. 13, 1, 10.

5. Dzieła zbiorowe. T. 1-4. Wyd. Z. Wasilewski. Lw. (1911).

Zawartość: t. 1: Poezje liryczne (tu wiele utworów ogł. po raz pierwszy); t. 2: Powieści (tu m. in. poz. 1, 5, 10, 9, 12, 13); t. 3: Podróże i rozprawy literackie (tu m. in. poz. 3, 6); t. 4: Pisma polityczne (tu rozprawy polityczne, artykuły z czasopisma *Pszonka* oraz poz. 16, 22, 24, 26, 27).

6. Dzieła zbiorowe. Wyd. Z. Wasilewski. Lw. (1911) *Bibl. Klasyków Pol.* t. 4.

Zawartość: jw. poz. 5 z drobnymi zmianami.

7. Wybór liryk. Ze wstępem i objaśnieniami H. Gallego. W-wa 1914 *Biblioteczka Nar.* nr 68.

8. Wybór pism rewolucyjnych. Oprac. N. Obrębska. W-wa 1948 *Bibl. Pisarzy*

Pol. i Obcych nr 33. (Tu razem wybór pism R. Berwińskiego).

Listy

1. Do W. Pilawskiego 8 listów z 1823-1830; do M. Grabowskiego z 1830; Urywek z pamiętnika Goszczyńskiego. Ogł. Z. Wasilewski: Między kolegami z Humania. *Księga pam. ... A. Mickiewicza*. T. 1. W-wa (1898).

2. Do B. Zaleskiego z 1827. Ogł. *Tyg. Ilustr.* 1890 nr 16.

3. Do M. Grabowskiego z 1832 (podpisany pseud.: Franciszek Bielowski); do A. Bielowskiego z 1840; do Centralizacji Tow. Demokratycznego Polskiego z 1842; do N. L. Kamieńskiego 2 listy z 1842-1843; do J. Woykowskiej z 1843 (fragm. ogł. adresatka w *Tyg. Lit.* 1843 nr 3-4); do F. Chabrowskiego z 1843. Ogł. Z. Wasilewski: Z życia poety romantycznego. Lw. 1910.

4. Do A. Bielowskiego 3 listy z 26 grudnia 1833, 22 stycznia 1834 i b. d. Ogł. H. Fischówna: Z listów Goszczyńskiego, Bielowskiego i Siemieńskiego. *Pam. Lit.* R. 9 (1910) z. 3/4.

5. Do L. Nabielaka z 1838. Fragm. ogł. W. Zawadzki: Ludwik Nabielak. Opowieść historyczna. Lw. 1886 s. 30; całość zob. poz. 26.

6. Do L. Siemieńskiego z 1 sierpnia 1839. Ogł. *Kłosy* 1885 nr 1062; toż z drobnymi zmianami zob. poz. 7.

7. Do J. N. Janowskiego z 1839; do L. Siemieńskiego z 1839. Ogł. A. Słapa: Dwa listy S. Goszczyńskiego. *Pam. Lit.* R. 13 (1914/15).

8. Do A. Bielowskiego z 1840. Ogł. *Bibl. Warsz.* 1884 t. 2.

9. Do L. Siemieńskiego z 1840. Ogł. Z. Wasilewski: Nieznany list o Słowackim. *Myśl Nar.* 1927 nr 15.

Wasilewski przypuszcza mylnie, że to list do L. Zienkowicza.

10. Do K. B. Stolzmana z 29 czerwca 1840. Ogł. H. Więckowska w: J. Lelewel: Listy emigracyjne. T. 2. Kr. 1949; przedr. M. Tyrowicz: Galicja od pierwszego rozbioru do Wiosny Ludów 1772-1849. Wybór tekstów źródłowych. Kr.-Wr. 1956.

11. Do B. Zaleskiego 2 listy z 1840, 1854; do A. Bielowskiego z 1847. Rkps Ossol. sygn. 6524/II.

12. Do K. Kielisińskiego 3 listy z 1841-1842. Rkps Bibl. Kórn. Arch. Działyńskich p. 1 t. 2.

13. Do A. Bielowskiego z 1847. Ogł. (Z. Wasilewski): Krzyżowani po drodze do Polski. *Kur. Poz.* 1927 nr 588.

14. Do J. Słowackiego z 1847 oraz fragm. listów z 1848. Ogł. Z. Wasilewski: Seweryn Goszczyński. Poz. 1923.

15. Do E. Zaremby 4 listy z 1847-1849. Ogł. *Kronika Rodz.* 1882 t. 10.

16. Do A. Piwowarskiego z 1852. Ogł. K. Baykowski: Znad grobu. Kr. 1891; toż wyd. 2 Kr. 1903.

17. Do W. Pola 4 listy z 1855, 1868-1869. Ogł. W. Antoniewicz. *Pam. Lit.* R. 9 (1910) z. 3/4.

18. Do brata Władysława z 20 marca 1857; do A. Grozy z 27 stycznia 1875. Ogł. Z. Wasilewski: Z dziejów ukrainizmu S. Goszczyńskiego. *Myśl Nar.* 1926 nr 9.

19. Do A. Bielowskiego 5 listów z 1861-1869. Ogł. B. Nadolski: Seweryn Goszczyński do Augusta Bielowskiego. *Ruch Lit.* 1934 nr 9.

Rkps Ossol. sygn. 2432/I.

20. Do S. Bogusławskiego z 1866. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

21. Do W. Dzieduszyckiego z 1866. Podobiznę autografu ogł. H. Biegeleisen: Ilustrowane dzieje literatury polskiej. T. 5. Wiedeń b. r.

22. Do S. Buszczyńskiego 8 listów z 1867-1870 i list z 1874. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2064 t. 1, 2.

23. Do B. Zaleskiego z 1871. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 9239 t. V.

24. Do W. Daisenberga 5 listów z 1872-1873; list bez adresata z 1874 (Korbut przypuszcza, że adresatem był W. Bełza, S. Pigoń — że prawdopodobnie dr J. Żuliński). Ogł. Z. Wasilewski: Nieznane listy Goszczyńskiego. *Myśl Nar.* 1929 nr 18.

25. Do W. Zawadzkiego z 1873. Rkps Ossol. sygn. 3456/II.

26. Listy S. Goszczyńskiego (1823-1875). Ogł. S. Pigoń. Kr. 1937 *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* S. II t. 4.

Tu cała znana korespondencja poety: 363 listy z 1823-1875, w tym poz. 1-25.

27. Z notat brata Seweryna. Rkps Muz. Mickiewicza w Paryżu sygn. 1021.

Bibliograficzne zestawienia pism drukowanych osobno i w czasopismach podali:

P. Chmielowski. *Złota przędza*. T. 1. W-wa 1884. — Z. Wasilewski w wyd.: Dzieła zbiorowe. T. 4. Lw. (1911), zob. Wyd. zbior. poz. 5, 6.— Uzupełnienia podał S. Pigoń: Przyczynki do wydania i bibliografii pism S. Goszczyńskiego. *Pam. Lit.* R. 22/23 (1925/26); S. Pigoń: Nieznany wiersz Goszczyńskiego oraz nowe przyczynki do bibliografii jego pism. *Ruch Lit.* 1933 nr 7. — A. Kadler, I. Raczyńska: Bibliografia filozofii polskiej 1831-1864. W-wa 1960.

INDEKS TYTUŁÓW

Cz — Wykaz czasopism, P — Przekłady, T — Twórczość. Duże litery po Cz — pierwsze litery tytułów czasopism.

Wyjątki ze wspomnień z podróży do Tatrów T-3
Z dziennika artysty Cz-R
Zaliwski w więzieniu Cz-P
Zamek kaniowski T-1
Zegar i poeci po Cz-1901
Zmartwychwstanie Cz-KM
Żegluga poety Cz-R

OPRACOWANIA

Monografia

B. SUCHODOLSKI: Seweryn Goszczyński. Życie i dzieła (1801-1830). W-wa 1927. [Rec.: Z. WASILEWSKI: Studia nad Goszczyńskim. *Kur. Poz.* 1927 nr 288; L. PŁOSZEWSKI. *Ruch Lit.* 1928 nr 2; T. STERZYŃSKI. *Głos Prawdy* 1928 nr 227].

Biografia

M. GRABOWSKI: Listy literackie (1825--1860). Wyd. A. Bar. Kr. 1934 *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* S. II t. 3. — J. B. ZALESKI: Korespondencja (1833-1882). Wyd. D. Zaleski. T. 1-5. Lw. 1900-1904. — W. POL: W kręgu przyjaciół. Powst. po 1849. Wyd. w: Pamiętniki. Oprac. K. Lewicki. Kr. 1960. — H. BOGDAŃSKI: O tajnych politycznych związkach w Galicji od roku 1832 do roku 1841. Powst. 1850--1867. Ogł. Z. Wasilewski w: Z życia poety romantycznego. S. Goszczyński w Galicji. Lw. 1910; przedr. K. Lewicki: Pamiętniki spiskowców i więźniów galicyjskich w latach 1832-1846. Wr. 1954. — F. B. KOŘINEK: S. Goszczynský. (Krit. životopis). *Lumir* 1851 t. 2. — A. GROZA: Mozaika kontraktowa. Pamiętnik z roku 1851. Wil. 1857 s. 97. — K. W. WÓJCICKI. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 10 (1862). — S. Goszczyński. Životopis. *Květy* 1869 z. 26. — Al. Św.... (ŚWIĘTOCHOWSKI): Seweryn Goszczyński. (Szkic biograficzno-literacki). *Opiekun Dom.* 1871 nr 16-17. — W. POL: Drugie małżeństwo. Powst. 1872. Wyd. w: Pamiętniki. Oprac. K. Lewicki. Kr. 1960. — K. WIDMAN: Seweryn Goszczyński. Zarys biograficzny. *Strzecha* 1872 nr 6. — W. K. STATTLER: Przypomnienie starych znajomości. Na pamiątkę Klementynie z Zerbonich Stattler. *Kłosy* 1873 nr 435. — Art. z okazji jubileuszu: A. BIELOWSKI I INNI. *Gaz. Nar.* 1874 nr 132; OMIKRON (W. SABOWSKI). *Dzien. Mód* 1874 nr 18; K. UJEJSKI, K. KANTECKI. *Gaz. Nar.* 1874 nr 143; *Gaz. Nar.* 1874 nr 55-56, 130; *Gaz. Nowoyorska* 1874 nr 28; A. GILLER: Seweryn Goszczyński. Szkic biograficzny. *Sobótka. Księga zbior. ... S. Goszczyńskiego.* Lw. 1875. — K. UJEJSKI: Do S. Goszczyńskiego przy ofiarowaniu księgi pamiątkowej „Sobótka" podczas obchodu pięćdziesięcioletniego jego jubileuszu literackiego we Lwowie dnia 7 marca 1875. *Dzien. Poz.* 1875 nr 58; przedr. w: Przemówienia. 1863-1893. Wyd. 3 uzup. Przemyśl 1893. (Przedr. również w wielu czasop. w 1875). —

Wspomnienia pośmiertne w 1876: W. BEŁZA. *Tydzień* nr 10; J. LAM. *Tydzień* nr 9; O. MOKRÝ. *Osvěta*; (T.). *Dzien. Poz.* nr 51; *Czas* nr 50; *Dzien. Poz.* nr 52; *Gaz. Nar.* nr 46; *Gaz. Pol.* nr 46; *Gwiazda* (Poz.) nr 11; *Gwiazdka Cieszyńska* nr 13; *Hasło* (Stanisławów) nr 4; *Przegl. Lw.* t. 11 z. 5; *Przyj. Ludu* nr 9; *Szkoła*; *Włościanin* nr 6. — K. UJEJSKI: Mowa na pogrzebie śp. S. Goszczyńskiego we Lwowie d. 27 lutego 1876. *Gaz. Nar.* 1876 nr 48; przedr. w: Przemówienia, jw. — Kilka słów o pogrzebie S. Goszczyńskiego i mowy nad zwłokami poety ks. Krechowieckiego, T. Romanowicza i K. Ujejskiego. *Ruch Lit.* 1876 nr 10. — Pogrzeb śp. S. Goszczyńskiego. Lw. 1876. — L. JABŁONOWSKI: Pamiętniki. Powst. 1876-1882. Wyd. K. Lewicki. Kr. 1963. — J. N. JANOWSKI: Notatki autobiograficzne 1803-1853. Powst. 1876-1886. Wyd. M. Tyrowicz. Wr. 1950. — S. KUNASIEWICZ: Seweryn Goszczyński. *Rok* 1877. — Pogląd na życie i pisma S. Goszczyńskiego. *Szkoła* 1877. — Współudział Adama Mickiewicza w sprawie Andrzeja Towiańskiego. Listy i przemówienia. T. 1-2. Paryż 1877. — Korespondencje z lat ubiegłych. *Kronika Rodz.* 1882 nr 17. — P. CHMIELOWSKI: Seweryn Goszczyński. *Złota przędza.* T. 1. W-wa 1884. — Kronika tygodniowa. *Chwila* 1886 nr 52. — Rodzina Goszczyńskiego. *Gaz. Warsz.* 1886 nr 65. — Rodzina Goszczyńskiego. *Dzien. Pol.* 1886 nr 57. — W. ZAWADZKI: Ludwik Nabielak. Opowieść historyczna. Lw. 1886. — W. MICKIEWICZ: Żywot Adama Mickiewicza. T. 2-4. Poz. 1892-1895; wyd. 2 poprawione i uzupełnione. T. 1-2. Poz. 1929-1931. — Z. KACZKOWSKI: Mój pamiętnik z lat 1833-1843. Powst. 1893. Wyd. *Słowo Pol.* 1898 nr 184-237; wyd. osob. Lw. 1899. — Z. WASILEWSKI: Narodziny poety-romantyka. *Ateneum* 1895 t. 3; przedr. w: Od romantyków do Kasprowicza. Studia i szkice literackie. Lw. 1907. — Z. WASILEWSKI: Stosunki Goszczyńskiego ze Słowackim (1839-1849). *Bibl. Warsz.* 1895 t. 1; przedr. w: Śladami Mickiewicza Szkice i przyczynki do dziejów romantyzmu. Lw. 1905. — H. BIEGELEISEN: Początki

demokracji polskiej. (Emigracja 1836--1846). *Dzien. Kr.* 1896 nr 140. — A. Świętochowski: Poeta jako człowiek pierwotny. Kr. 1896. — M. Wysłouchowa: Seweryn Goszczyński. Lw. 1896. — Z. Wasilewski: Między kolegami z Humania (Listy i dokumenty do życia Goszczyńskiego. 1823-1830). *Księga pam. ... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898). — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 26 (1900). —

A. B. Brzostowski: Ze wspomnień o S. Goszczyńskim. *Gaz. Warsz.* 1901 nr 56-57, 59. — B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 1-2. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — H. Sadowski: Seweryn Goszczyński. *Biesiada Lit.* 1901 nr 12. — M. Synoradzki: Życiorysy ludzi zasługi i pracy. Seweryn Goszczyński. *Przyj. Dzieci* 1901 nr 17-18.— W. Marrené-Morzkowska: Autor „Sobótki". *Wieczory Rodz.* 1902 nr 26. — S. Zdziarski: Bohdan Zaleski. Studium biograficzno-literackie. Lw. 1902. — R. Plenkiewicz: Seweryn Goszczyński. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 2. W-wa 1903. — J. Tretiak: Juliusz Słowacki. T. 1-2. Kr. 1904. — Z. Wasilewski: Do Waterloo. Z praktyk religijnych towianizmu. W: Od romantyków do Kasprowicza. Studia i szkice iterackie. Lw. 1907. — J. Tretiak: S. Goszczyński jako konspirator. (Streszcz.). *Spr. AU* 1908 nr 10. — Z. W. (Wasilewski): Z pamiątek po Goszczyńskim. *Słowo Pol.* 1908 nr 601. — G. Korbut: Goszczyński Seweryn. *Sto lat myśli pol.* T. 5 (1909). — A. B. Brzostowski: Ci, których znałem. Garść luźnych wspomnień, opisów, wrażeń. W-wa 1910. [Rec.: W. G. *Prawda* 1910 nr 39]. — H. Fischówna: Z listów Goszczyńskiego, Bielowskiego i Siemieńskiego. *Pam. Lit.* R. 9 (1910). — Korespondencja S. Goszczyńskiego i współczesnych. *Pam. Lit.* R. 9 (1910). — A. Śliwiński: Maurycy Mochnacki. Żywot i dzieła. Lw. 1910; wyd. 2 poprawione W-wa 1921. — Z. Wasilewski: Z życia poety romantycznego. S. Goszczyński w Galicji. Nieznane pamiętniki, utwory i listy z lat 1832--1843. Lw. 1910. [Rec.: T. Dąbrowski. *Słowo Pol.* 1910 nr 444; F. Rawita--Gawroński. *Sfinks* 1911; S. Zdziarski. *Przegl. Powsz.* 1911 t. 112; G. Korbut. *Książka* 1912 nr 6]. — J. Tretiak: Bohdan Zaleski. T. 1-2. Kr. 1911-1914. — A. Brzeg-Piskozub: ... A imię jego: Czterdzieści i cztery. *Słowo Pol.* 1913 nr 338. — A. Słapa: Goszczyński na Podhalu (1832). Kr. 1914. [Rec.: J. Koller. *Pam. Lit.* R. 14 (1916)]. — A. Słapa: Dwa listy S. Goszczyńskiego. *Pam. Lit.* R. 13 (1914/15). — Z notat „Do sprawy polskiej" (z lat 1856-1873). *Kur. Poz.* 1916 dod. do nr 75-76. —

K. Dobrowolski: Trzej poeci u grobu Socyna. *Ref. w Pol.* 1922. — C. Jellenta: Z galerii pisarzy mocnych i mężnych. *Gaz. Administracji i Policji Państw.* 1923 nr 3-6. — S. Pigoń: Przyjaciel Słowackiego Jan Nepomucen Rembowski. Szkic biograficzny. *Dzien. Poz.* 1923 nr 92, 94, 96-98, 105. — Z. Wasilewski: Promień. *Gaz. Warsz.* 1924 nr jubileuszowy. — A. Kopczewska: Dole i niedole S. Goszczyńskiego. W pięćdziesiątą rocznicę śmierci. *Iskry* 1926 nr 11. — S. Pigoń: Adoracja Towiańskiego. *Przegl. Współcz.* 1926 t. 16 nr 46; przedr. w: Wśród twórców. Studia i szkice z dziejów literatury i oświaty. Kr. 1947. — J. Sokulski: Ostatnie chwile życia S. Goszczyńskiego. *Nowa Reforma* 1926 nr 55. — Z. Wasilewski: Krzyżowani po drodze do Polski. *Kur. Poz.* 1927 nr 588. — S. Pigoń: S. Goszczyński w sporze z kołem „Sprawy". Kartka z dziejów towianizmu. *Przegl. Współcz.* 1928 t. 25 nr 72-73; przedr. w: Z ogniw życia i literatury. Rozprawy. Wr. 1961. — Z. Wasilewski: Od romantyków do Tetmajera. *Myśl Nar.* 1929 nr 21. — Z. Romanowiczówna: Ci, których znałam. W: Cienie. (Kilka od rwanych kart z mojego życia). Lw. 1930. — Z. Wasilewski: Poeci w Tatrach. W: Pieśń w górach. W-wa 1930. — S. Wasylewski: Czerwoni panowie w czarnych okularach. W: Bardzo przyjemne miasto. Poz. 1930. —

(rs.): Wodzowie i twórcy czynu zbrojnego. Garść dat z życia wybitnych postaci walki o wolność 1830-31 r. *Powstanie listopadowe 1830-1831.* Lw. 1931. — J. Ujejski: Dzieje polskiego mesjanizmu do powstania listopadowego włącznie. Lw. 1931. — T. Sinko: Udział Polaków w bojach i pracach Hellady. *Przegl. Współcz.* 1932 t. 42 nr 125. — S. Telega: Jak Goszczyński witał Nowy Rok w Paryżu. *Kur. Lit.-Nauk.* 1934 nr 54. — S. Telega: Nieznane uwagi S. Goszczyńskiego o Norwidzie. *Kur. Lit.-Nauk.* 1934 nr 45. — S. Telega: Dwa oskarżenia. *Kur. Lit.-Nauk.* 1935 nr 7. — A. Bar: Stanowisko polityczne Michała Grabowskiego. *Prace hist.-lit. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936. — K. J. Domański: O poetach milionerach — o takich, co pomarli z głodu — i o wydawcach poniektórych. *Kur. Lit.-Nauk.* 1936 nr 44. — S. Pigoń: Jak S. Goszczyński omal że nie został profesorem Uniwersytetu Jagiellońskiego. *Głos Narodu* 1936 nr 319-320. — R. Rozdolski: Do historii

„Stowarzyszenia Ludu Polskiego". *Kwart. Hist.* 1936. — S. Telega: Dlaczego S. Goszczyński został towiańczykiem. *Kur. Lit.-Nauk.* 1936 nr 8. — Z. Wasilewski: Na widowni. (Pogrzeb S. Goszczyńskiego jako symbol schodzącego romantyzmu). *Myśl Nar.* 1936 nr 10. — Z. Wasilewski: Wieszcz — żołnierz — wygnaniec. (1801-1876-1926. W 50 rocznicę zgonu S. Goszczyńskiego). *Kur. Poz.* 1936 nr 93. — S. Pigoń: S. Goszczyński — Z. Węgierska — C. Norwid. *Ruch Lit.* 1937 nr 1. — L. Śliwiński: Wcale poczciwy i przyjemny w pożyciu człowiek. (Z sądów S. Goszczyńskiego o Juliuszu Słowackim). *Polska Zbrojna w Kulturę* (dod. do *Polski Zbrojnej*) 1937 nr 5. — J. W. Gomulicki: Sześć głosów o Norwidzie. IV. Notatka Goszczyńskiego. *Ateneum* 1939 nr 3. —

B. Suchodolski: Polskie tradycje demokratyczne. Kr. 1946. — Rozwój idei słowiańskiej w Polsce po roku 1830. *Życie Słowiańskie* 1947 nr 9-12. — J. Bieniarzówna: Z dziejów liberalnego i konspiracyjnego Krakowa (1833-1848). Kr. 1948 *Bibl. Kr.* nr 106. — M. Tyrowicz: Udział Śląska w ruchu rewolucyjnym 1846-1849. W-wa 1949. — S. Kieniewicz: Wstęp w: Konspiracje galicyjskie 1831-1845. W-wa 1950. — S. Kieniewicz: Rewolucja polska 1846 r. Wybór źródeł. Wr. 1950 *BN* I, 132. — T. Mikulski: Udział młodzieży wrocławskiej w jubileuszu S. Goszczyńskiego. *Przegl. Zach.* 1951 z. 1-2; przedr. w: Temat Wrocław. Wr. 1961. — S. Pagaczewski: O romantycznym poecie, kulturalnym wędkarzu, staroświeckim foluszu i kaukaskim żubrze, czyli o Łopusznej opowieść prawdziwa. *Dziś i Jutro* 1953 nr 24. — K. Lewicki: Spiski galicyjskie 1832-1846. W: Pamiętniki spiskowców i więźniów galicyjskich w latach 1832-1846. Wr. 1954. — M. Janion: Lucjan Siemieński, poeta romantyczny. W-wa 1955. — W. Knapowska: Lud Polski — Gromada rewolucyjna Londyn. *Kwart. Hist.* 1955 nr 2. — J. Maciejewski: Słowacki w Wielkopolsce. Szkice i materiały. Wr. 1955 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 27. — M. Rotterowa: Księgarnia i wydawnictwo Zygmunta Schlettera we Wrocławiu 1833-1855. Wr. 1956. — K. Kantak: Mickiewicza i Towiańskiego Sprawa Boża. Londyn 1956. — M. Tyrowicz: Wstęp. III. Okres kształtowania się podziemia galicyjskiego do r. 1848. W: Galicja od pierwszego rozbioru do Wiosny Ludów 1772-1849. Wybór tekstów źródłowych. Kr.-Wr. 1956. — T. Łepkowski: Warszawa w powstaniu listopadowym. W-wa 1957. — W. Łukaszewicz: Ruch rewolucyjny w kraju 1831-1845. *Prace Polon.* S. XIII (1957). — M. Grabowska: Życiorys S. Goszczyńskiego. W wyd.: Zamek kaniowski. W-wa 1958 *Bibl. Szk.* — M. Grabowska i M. Janion: Seweryn Goszczyński. W: Antologia romantycznej poezji krajowej (1831-1863). W-wa 1958. — M. Żmigrodzka: Hrabia i „doktrynerzy". *Życie Lit.* 1958 nr 2. — S. Sierotwiński. *Pol. słownik biogr.* T. 8 (1959-1960). — F. German: W kręgu poetów. W: Chopin i literaci warszawscy. W-wa 1960. — T. Gospodarek: Julia Molińska-Woykowska. Wr. 1962 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 82. — M. Małecki: Dwie sprawy S. Goszczyńskiego. W zbiorze: Literackie przystanki nad Wartą. Poz. 1962. — K. Poklewska: W kręgu „Ziewonii" i „Dziennika Mód Paryskich". (Z dziejów grup literackich w Galicji lat 1830-1848). *Zeszyty Nauk. Uniw. Łódzkiego* S. I. *Nauki Hum.-Społ.* z. 25. Łódź 1962. — S. Kalembka: Prasa Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Zarys dziejów wydawniczych 1832-1863. *Roczn. Bibl.* 1963 z. 1/2. — A. Kamieński: Polskie związki młodzieży (1804--1831). W-wa 1963. — M. Żychowski: Ludwik Mierosławski. W-wa 1963.

Twórczość

Ogólne charakterystyki i przyczynki: Chlubnie znany autor poematu Zamek kaniowski, S. Goszczyński... *Kur. Pol.* 1830 nr 339. — M. Mochnacki: O literaturze polskiej w w. XIX. W-wa 1830 s. 185-196. — K. Skórkowski: Redakcja Nowej Polski umieściła w nr 72 swego pisma modlitwę Pana Goszczyńskiego... *Kur. Pol.* 1831 nr 458. — A. Bielowski: List do L. Nabielaka z 3 października 1832. Ogł. *Przew. Nauk. i Lit.* 1885. — M. Grabowski: O elemencie poezji ukraińskiej w poezji polskiej. W: Literatura i krytyka. T. 1 cz. 2. Wil. 1837. — A. Tyszyński: O szkołach poezji polskiej. W: Amerykanka w Polsce. T. 2. Petersb. 1837 s. 54-58; przedr. w: Pisma krytyczne. T. 1. Kr. 1904. — (S. Ropelewski): Wspomnienie o piśmiennictwie polskim na emigracji. *Kalendarz Pielgrzymstwa Pol. na r. 1840.* Paryż 1840. — (Trzy struny. Rec.). *Pszonka* 1839 nr 5; 1840 s. 20; *Demokrata Pol.* 1840 t. 2 cz. 3-4; 1841 t. 3 cz. 1. — A. Mickiewicz: Kurs trzecioletni (1842-3) literatury słowiańskiej. Paryż 1843, wykład 5, i wyd. nast. — (Stanowisko poetów w społeczności. Rec.): B. (F. Kozłowski). *Dzien. Nar.* (Paryż) 1842/43 nr 104; J. Woykowska. *Tyg. Lit.* 1843 nr 24; A. Mosbach. *Tyg. Lit.* 1844 nr 11. — Pisarze

polscy wobec potrzeby narodowej. *Rok* 1845 t. 12 s. 45-52. — Seweryn Goszczyński. (Wizerunek z galerii poetów). *Dod. Lit. do Czasu* 1850 nr 7. — (Dzieła. Rec.). *Przegl. Poz.* 1852 t. 14. — (Dziennik podróży do Tatrów. Rec.): *Bibl. Warsz.* 1853 t. 3; *Przegl. Poz.* 1854 t. 18. — Mistycyzm w poezji. S. Goszczyński. *Nowiny* 1854 nr 49, 51, 53. — W. Budzyński: La poésie oukrainienne. S. Goszczyński. *Revue contemporaine* 1861; odb. Paryż 1861. — P. de Saint-Vincent (W. Budzyński): Poezja ukraińska. Seweryn Goszczyński. *Bibl. Warsz.* 1862 t. 1. — (Bogarodzica. Rec.). *Dzien. Lit.* 1864 nr 34. —

L. Siemieński: Portrety literackie. T. 1. Poz. 1865; przedr. w: Dzieła. T. 3. W-wa 1881. — W. Pol: Pamiętnik do literatury polskiej XIX wieku. Lw. 1866 s. 367-372. — K. W. Wójcicki: Nieznane poezje S. Goszczyńskiego. *Kłosy* 1866 nr 35-36. — F. H. Lewestam: Literatura polska w XIX wieku. (Streszcz. publicznej prelekcji). *Kłosy* 1867 nr 100, 107. — (E. Raupach: Robert Diabeł. Rec.): F. F. (Faleński). *Bibl. Warsz.* 1867 t. 4; J. K. Kotarbiński. *Przegl. Tyg.* 1867 nr 50-52; E. Lubowski. *Bluszcz* 1867 nr 37-38. — W. Kozłowski: Seweryn Goszczyński. *Mrówka* (Lw.) 1869 nr 16-18. — (Noc belwederska. Rec.). *Czas* 1869 nr 181. — (Posłanie do Polski. Rec.): W. Bełza. *Kalina* 1869 nr 10; (E. Januszkiewicz). *Czas* 1869 nr 68; W. *Dzien. Lit.* 1869 nr 31. — K. Kantecki: Przeglądy literackie. *Dzien. Lit.* 1870 nr 35. — A. Świętochowski: Seweryn Goszczyński. (Notatka literacka). *Przegl. Tyg.* 1871 nr 10. — W. Zawadzki: Seweryn Goszczyński. Studium literacko-krytyczne. *Ruch Lit.* 1874 nr 13; 1875 nr 1-2, 4, 6-10. — O. Mokrý: S. Goszczyński. Studie literarní. *Lumír* 1876. —

Przekłady poetów polskich. *Czas* 1878 nr 132. — A. S. (Świętochowski): O poetach polskich. *Nowiny* 1879 nr 170. — A. G. Bem: Obywatel polski z doby romantyzmu. *Prawda* 1881 nr 32-33; przedr. w: Studia i szkice literackie. W-wa 1904. — W. Nehring: O kierunkach nowszej literatury polskiej. *Bibl. Warsz.* 1883 t. 1. — P. Chmielowski: Pogląd na poezję polską w pierwszej połowie XIX stulecia. W: Studia i szkice z dziejów literatury polskiej. Seria II. Kr. 1886. — J. Tretiak: O głównych kierunkach poezji polskiej XIX w. *Świat* (Kr.) 1890 s. 511, 538; przedr. w: Szkice literackie. T. 1. Kr. 1896. — K. Ujejski: W sprawie spuścizny po S. Goszczyńskim. *Dzien. Pol.* 1891 nr 32. — M. Mazanowski: „Anna z Nabrzeża" S. Goszczyńskiego. *Spr. Dyrektora c.-k. Gimn. Św. Jacka w Kr. za r. szk. 1894.* Kr. 1894. — A. Pilecki: Przyroda w poezji. *Bluszcz* 1897 nr 23-52 (z przerwami); wyd. osob. W-wa 1899. — Przegląd przeglądów. III. Fredro i Goszczyński. *Przegl. Lit.* 1897 nr 22. — Z. Was. (Wasilewski): O Fredrze i Goszczyńskim. Notatka. *Głos* 1897 nr 45. — J.... J.... R...r: Przegląd przeglądów. II. Nieznane poezje S. Goszczyńskiego. *Przegl. Lit.* 1898 nr 16/17. — Z. Wasilewski: Fredro i Goszczyński. Notatka literacka. *Echo Lit.* (dod. tyg. *Dzien. Pol.*) 1898 nr 15. — Z. Wasilewski: Nieznane utwory Goszczyńskiego. *Głos* 1898 nr 27-30, 32, 36. — P. Chmielowski: Nasza krytyka literacka w w. XIX. *Bluszcz* 1899 nr 42-43. — S. Zdziarski: Seweryn Goszczyński. Rozwój jego talentu poetyckiego do r. 1827. *Ateneum* 1899 t. 4. [Rec.: W. Nehring. *Kwart. Hist.* 1901]. — S. Zdziarski: Seweryn Goszczyński. Element ludowy w jego poezji. *Tyg. Pol.* 1900 nr 33-36; przedr. w: Pierwiastek ludowy w poezji polskiej XIX w. W-wa 1901. —

A. B. Brzostowski: W 25 rocznicę zgonu S. Goszczyńskiego. *Tyg. Ilustr.* 1901 nr 9-10. — A. W. (Lange): Seweryn Goszczyński. W stuletnią rocznicę urodzin poety. *Wędrowiec* 1901 nr 45. — F. Rawita-Gawroński: Nieznane młodzieńcze utwory poetyckie S. Goszczyńskiego. (Urywek z pamiętników Kaspra Pokrzywnickiego). *Przew. Nauk. i Lit.* 1901 t. 29; przedr. w: Studia i szkice historyczne. Seria I. Lw. 1903. — Z. W. (Wasilewski): Na widnokręgu. Seweryn Goszczyński. *Świat* 1901 nr 45. — Z. Wasilewski: Pamięci Goszczyńskiego. (W 25 rocznicę śmierci). *Kur. Poz.* 1901 nr 123; toż *Kur. Warsz.* 1901 nr 56. — Z. Wasilewski: Seweryn Goszczyński (1801-1901). *Kur. Warsz.* 1901 nr 305. — P. Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. W-wa 1902. — K. Przerwa-Tetmajer: Stara książka. W: Wrażenia. W-wa 1902. — B. Kąsinowski: Seweryn Goszczyński. *Gaz. Lw.* 1903 nr 279-280; toż *Tyg. Ilustr.* 1903 nr 44. — Miles (S. Podhorska): Seweryn Goszczyński. (W setną rocznicę urodzin). *Bluszcz* 1903 nr 3-4. — (Pisma. Rec.): W. *Tydzień* 1903 nr 50; *Krytyka* 1903 t. 2; *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1903 nr 209; B. B. *Prawda* 1904 nr 38; I. Chrzanowski. *Książka* 1904 nr 3; A. Drogoszewski. *Ogniwo* 1904 nr 21; G. (H. Galle). *Tyg. Ilustr.* 1904 nr 12; *Gaz. Pol.* 1904 nr 23; W. P. *Gaz. Warsz.* 1904 nr 63; S. Zdziarski. *Przegl. Powsz.* 1904 t. 83. — K. Tetmajer: Poeci Tatr. *Nowa Reforma* 1905 nr 25; przedr. w: Szkice.

W-wa 1910; przedr. w: Notatki literackie. W-wa 1916. — Z. WASILEWSKI: O ton w poezji i w życiu. Z dziejów towianizmu. W: Śladami Mickiewicza. Szkice i przyczynki do dziejów romantyzmu. Lw. 1905. — K. WOŹNICKI: O kobiecie i małżeństwie. Z notat S. Goszczyńskiego. *Bibl. Warsz.* 1905 t. 4. — L. DĘBICKI: Lwów przed czterdziestu laty. Fredrowie. W: Portrety i sylwetki z dziewiętnastego stulecia. Seria II. T. 1. Kr. 1906. — I. MATUSZEWSKI: Poezja wolnościowa w Polsce. *Tyg. Ilustr.* 1906 nr 43. — Seweryn Goszczyński. *Nasz Kraj* 1906 nr 9. — Z. WASILEWSKI: Kolęda noworoczna sprzed lat 50. *Słowo Pol.* 1906 nr 2, 8, 15, 21; przedr. w: Od romantyków do Kasprowicza. Studia i szkice literackie. Lw. 1907. — M. MAZANOWSKI: Charakterystyki literackie pisarzów polskich. Seweryn Goszczyński. Lw.-Złoczów 1908. [Rec.: G. KORBUT. *Książka* 1908 nr 11; Z. WASILEWSKI. *Pam. Lit.* R. 7 (1908)]. — J. KANTOR: Tatry w poezji polskiej. Jarosław 1909. — Nieznany wiersz S. Goszczyńskiego: Spór aniołów. *Kur. Poz.* 1910 nr 3. — Z. WASILEWSKI: Między poezją a czynem. *Przegl. Nar.* 1910 nr 3. — Z. WASILEWSKI: O sztuce i człowieku wiecznym. Lw. 1910. —

Nieznany wierszyk S. Goszczyńskiego. *Tyg. Ilustr.* 1911 nr 7. — (Dzieła zbiorowe. Rec.): P. *Słowo Pol.* 1911 nr 555; W. ORŁOWSKI: Nowe wydanie dzieł Goszczyńskiego. *Świat* 1912 nr 40; E. PASZKOWSKI. *Dzien. Kijowski* 1912 nr 234; L. SKOCZYLAS. *Słowo Pol.* 1912 nr 259; Č. (A. ČERNY). *Slovanský přehled* 1913; H. GALLE. *Bibl. Warsz.* 1913 t. 3; S. PIGOŃ. *Słowo Pol.* 1914 nr 272. — P. BAŃKOWSKI: M. Mochnacki jako teoretyk i krytyk romantyzmu polskiego. Kr. 1913. — M. ŚWIERZ: S. Goszczyńskiego „Moja rozmowa z Mickiewiczem". *Pam. Lit.* R. 13 (1914/15). — S. WINDAKIEWICZ: Walter Scott i lord Byron w odniesieniu do polskiej poezji romantycznej. Kr. 1914. — M. SZYJKOWSKI: Schiller w Polsce. Studium historyczno-porównawcze. Kr. 1915. — J. KOMENDA: Budziciel sumienia narodowego. (W czterdziestą rocznicę śmierci S. Goszczyńskiego). *Kur. Poz.* 1916 dod. do nru 46-49. — J. KOMENDA: „Idea słowiańska" S. Goszczyńskiego. *Myśl Nar.* 1916 nr 7. — WŁADYSŁAW B.: Z nieznanych pism S. Goszczyńskiego. *Kur. Poz.* 1916 dod. do nr 18. — J. KOMENDA: Spór ruski w sprawie polskiej. *Kłosy Ukraińskie* 1917. — Z. LUBERTOWICZ: Tatrzańskie utwory Goszczyńskiego. *Echo Tatrzańskie* 1918 nr 7. — J. MACIEJOWSKI: Poeci ukraińscy. (Zaleski, Malczewski, Goszczyński). W-wa 1918 *Charakterystyki Lit. Wiek XIX* V.— A. KOEHLERÓWNA: Seweryn Goszczyński. *Warta* 1919 s. 426-427. — J. KOMENDA: S. Goszczyńskiego pogląd na religijny charakter dawnych wojen polskich. *Kur. Poz.* 1919 nr 297; 1920 nr 1. — J. MICHALSKI: Seweryn Goszczyński (1801-1876). *Polsko-Bălgarski Pregled* 1919 nr 27. — H. ŻYCZYŃSKI: Polski poprzednik Maeterlincka. *Kur. Lw.* 1919 nr 315. — J. ŁOŚ: Wiersze polskie w ich dziejowym rozwoju. W-wa 1920. — S. PAZURKIEWICZ: Poczucie przyrody w twórczości S. Goszczyńskiego. Tarnów 1921. [Rec.: I. CHRZANOWSKI. *Przegl. Warsz.* 1922 nr 11]. — Z. WASILEWSKI: Seweryn Goszczyński. Szkice literackie. Poz. 1923. [Rec.: S. BEDNARSKI. *Przegl. Powsz.* 1923 t. 160; E. KUCHARSKI. *Pam. Lit.* R. 21 (1924/25)]. — (Podróż mojego życia. Rec.): F. BIELAK: Autoportret romantyka. *Głos Narodu* 1924 nr 207; I. CHRZANOWSKI. *Gaz. Warsz.* 1924 nr 238; S. PIGOŃ: Wizerunek własny romantyka. *Dzien. Wil.* 1924 nr 224, 228; Z. W. (WASILEWSKI). *Gaz. Warsz.* 1924 nr 315; S. B. *Przegl. Powsz.* 1925 t. 165; B. SUCHODOLSKI. *Ruch Lit.* 1926 nr 2. — J. MENŠIK: S. Goszczyński a K. H. Mácha — k polským vlivcem na tvorbu Máchovu. *Časopis Narodného musea* (Praga) 1925. — S. PIGOŃ: S. Goszczyńskiego nieznana powieść poetycka o Wernyhorze. *Przegl. Współcz.* 1925 t. 13 nr 37. — S. PIGOŃ: Przyczynki do wydania i bibliografii pism S. Goszczyńskiego. *Pam. Lit.* R. 22/23 (1925/1926). — W. WŁOCH: Powstanie listopadowe w poezji współczesnej. (Odczyt wygłoszony na obchodzie listopadowym w Lozannie w hotelu „Cecil" 29 XI 1916). *Echo Warsz.* 1925 nr 325, 330. —

S. PIGOŃ: Na pięćdziesięciolecie zgonu S. Goszczyńskiego. *Dzien. Wil.* 1926 nr 2. — L. PŁOSZEWSKI: „Marsz powstańczy" S. Goszczyńskiego. *Ruch Lit.* 1926 nr 4. — Rocznica Goszczyńskiego. *Gaz. Warsz. Por.* 1926 nr 63. — T. SINKO: Pięćdziesięciolecie skonu S. Goszczyńskiego. *Kur. Lit.-Nauk.* 1926 nr 8. — B. SUCHODOLSKI: S. Goszczyński — człowiek i poeta (1801-1876). (W 50 rocznicę zgonu). *Kur. Warsz.* 1926 nr 1. — B. SUCHODOLSKI: S. Goszczyński. Stan i problemy badań. *Ruch Lit.* 1926 nr 4. — W. TASZYCKI: Polskie tematy w nauce czeskiej i słowackiej. *Przegl. Współcz.* 1926 t. 18 nr 52. — W 50-letnią rocznicę zgonu Seweryna Goszczyńskiego. *Dzien. Poz.* 1926 nr 62. — Z. WASILEWSKI: Pamięci S. Goszczyńskiego. *Gaz. Warsz.* 1926 nr 77. — Z. WASILEWSKI: Z dziejów

ukrainizmu S. Goszczyńskiego. *Myśl Nar.* 1926 nr 9. — S. Biegański: S. Goszczyński jako krytyk literacki. *Pam. Lit.* R. 24 (1927). — K. Breitmeier: S. Goszczyński w Tatrach. W: Szkice literackie. Jasło 1927. — S. Pigoń: Wiersz przypisany Goszczyńskiemu. *Ruch Lit.* 1927 nr 4. — B. Suchodolski: Analiza wyobraźni twórczej S. Goszczyńskiego (na podstawie „Zamku kaniowskiego"). *Roczn. Koła Polonistów Słuchaczów Uniw. Warsz. wyd. z okazji dziesięciolecia istnienia Koła.* W-wa 1927. — J. Znamirowska: Liryka powstania listopadowego. W-wa 1930. — J. Czarnecki: Powstanie listopadowe w poezji. *Powstanie listopadowe 1830-1831.* Lw. 1931. — T. Grabowski: Krytyka literacka w Polsce w epoce romantyzmu (1831-1863). Kr. 1931. — S. Pigoń: Jan Kochanowski w sądach romantyków. *Pam. Zjazdu Nauk. im. J. Kochanowskiego w Kr. 8 i 9 czerwca 1930 r.* Kr. 1931; przedr. w: Na wyżynach romantyzmu. Kr. 1936; przedr. w: Studia literackie. Kr. 1951. — M. Smolarski: Poezja powstania listopadowego. *Powstanie listopadowe,* jw. — J. Bielatowicz: Stulecie wędrówki Goszczyńskiego. *Gaz. Podhalańska* 1932 nr 19. — J. Niemczyk: S. Goszczyński — piewca Podhala. *Gaz. Podhalańska* 1932 nr 2. —

Gloryfikacja ks. Marka. Sprawozdanie z referatu wygłoszonego przez prof. H. Życzyńskiego na posiedzeniu Komisji Filologicznej Tow. Przyj. Nauk w Lublinie w dniu 30 kwietnia 1933 r. *Głos Lubelski* 1933 nr 122. — S. Pigoń: Nieznany wiersz Goszczyńskiego i nowe przyczynki do bibliografii jego pism. *Ruch Lit.* 1933 nr 7. — S. Cywiński: Czy wiersz Goszczyńskiego? *Myśl Nar.* 1934 nr 25. — W. Klinger: Wernyhora i jego proroctwa w świetle krytyki historycznej. *Przegl. Współcz.* 1934 t. 51 nr 150. — P. Ratusiński: Miłość w polskiej poezji romantycznej. Złoczów 1934. — S. Telega: Nieznane utwory S. Goszczyńskiego. *Kur. Lit.-Nauk.* 1934 nr 36. — Z. W. (Wasilewski): Czy wiersz Goszczyńskiego? *Myśl Nar.* 1934 nr 25. — M. Janik: Motyw zemsty ludu w poezji polistopadowej. *Pam. Lit.* R. 32 (1935); odb. Lw. 1935; przedr. w: Na drogach myśli ludowej. Studia historycznoliterackie. Lw. 1936. — W. Ogrodziński: Polskie przekłady Horacego. Kr. 1935. — S. Pigoń: Cześnika z Rejentem pojedynek literacki. Fredro a Goszczyński. *Kur. Poz.* 1935 nr 509; przedr. w: Wśród twórców. Kr. 1947. — M. Bielanka-Luftowa: Znaczenie terytorium w tak zwanej szkole ukraińskiej. *Pam. Lit.* R. 33 (1936); toż: *Księga referatów Zjazdu Nauk. im. I. Krasickiego we Lw. dn. 8-10 czerwca 1935.* Lw. 1936. — M. Kridl: Poezja w latach 1795-1863. *Dzieje literatury pięknej w Polsce. PAU.* Wyd. 2. T. 2. Kr. 1936. — K. Krobicki: „Mrok tajemnic nas otacza..." (O problemach irracjonalnych w literaturze polskiej). *Kur. Lit.-Nauk.* 1936 nr 22. — S. Pigoń: Oratorium wieszcze S. Goszczyńskiego. *Prace hist.-lit. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936 i nadb.; przedr. w: Wśród twórców. Studia i szkice z dziejów literatury i oświaty. Kr. 1947. — S. Pigoń: Wątek Wernyhory w twórczości S. Goszczyńskiego. W: Na wyżynach romantyzmu. Kr. 1936; przedr. w: Studia literackie. Kr. 1951. — (Listy. Rec.): F. Bielak: Dwa pokolenia — dwa pamiętniki. *Głos Narodu* 1937 nr 136; (p. g.) (P. Grzegorczyk). *Warsz. Dzien. Nar.* 1937 nr 64; jgm.: Romantyzm — Goszczyński — Orzeszkowa — Limanowski — Wyspiański. *Kur. Lit.-Nauk.* 1937 nr 13; R. *Kur. Lit.-Nauk.* 1937 nr 13; S. Skwarczyńska *Ruch Lit.* 1937 nr 5; Z. Wasilewski. *Nowa Książka* 1937 z. 5; Z. Wasilewski: Listy pielgrzyma. *Warsz. Dzien. Nar.* 1937 nr 86; A. Bar. *Kwart. Hist.* 1938. — S. Pigoń: „Przepowiednia Wernyhory". *Przegl. Współcz.* 1937 t. 60 nr 177; przedr. w: Wśród twórców. Kr. 1947. — S. Windakiewicz: Romantyzm w Polsce. Kr. 1937. — Z. Kosidowski: Z okresu złotego kultury Poznania. Tygodnik Literacki 1838-1845. Poz. 1938. —

A. Bar: Plotkarski artykuł. W: Kumoszki na Parnasie. Kr. 1947. — B. Zakrzewski: Rewolucjonizm w polskiej poezji okolicznościowej 1848 r. *Przegl. Zach.* 1948. — Historia polskiej postępowej myśli społecznej i filozoficznej XIX w. (do r. 1864). *Myśl Filoz.* 1952 z. 1. — B. Baczko: Poglądy społeczno-polityczne i filozoficzne Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W-wa 1953. — Goszczyński o „katolicyzmie, czyli papizmie". *Myśl Filoz.* 1953 nr 1. — J. W. Gomulicki: Seweryn Goszczyński. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 1. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — S. Morawski: Program sztuki narodowej w krytyce i teorii artystycznej lat 1830-1860. (Na prawach rękopisu). W-wa 1955. — S. Sierotwiński: Nieznane wiersze S. Goszczyńskiego. *Pam. Lit.* R. 46 (1955) z. 4. — W. Bieńkowski: Poprzednicy Oskara Kolberga na polu badań ludoznawczych w Polsce. Wr. 1956. — S. Morawski: Program sztuki narodowej w polskiej

krytyce artystycznej okresu romantyzmu. *Myśl Filoz.* 1956 z. 3. — S. Sierotwiński: Nad „Dziennikiem podróży do Tatrów" S. Goszczyńskiego. *Wierchy* 1956. — M. Żmigrodzka: Edward Dembowski i polska krytyka romantyczna. W-wa 1957. — S. Sierotwiński: Wstęp i oprac. wyd.: Dziennik podróży do Tatrów. Wr.-Kr. 1958 *BN* I, 170. [Rec.: M. Inglot. *Pam. Lit.* R. 51 (1960) z. 2; A. Zyga. *Lud* 1960]. — S. Treugutt: Pisarska młodość Słowackiego. Wr. 1958 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 18. — M. Grabowska: Ocena Słowackiego w kręgu „Pszonki". *Juliusz Słowacki w stopięćdziesięciolecie urodzin. Materiały i szkice.* W-wa 1959. — M. Grabowska: Seweryn Goszczyński. W zbiorze: Polska krytyka literacka (1800-1918). Materiały. T. 2. W-wa 1959. — Z. Szmydtowa: Wstęp. W zbiorze, jw. — W. Kubacki: Religia smutku. *Przegl. Hum.* 1960 nr 4. —
A. Goriaczko-Borkowska: Z zagadnień galicyjskiego słowianofilstwa. *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr.* S. A. *Nauki Społ. Prace Lit.* II nr 32. Wr. 1961. — J. Maciejewski: Kordian. Dramatyczna trylogia. Poz. 1961. — K. Wyka: Kariera burzanu. Z dziejów słownictwa poetyckiego. *Księga pam. ku czci S. Pigonia.* Kr. 1961. — J. Zborowski: Z badań nad etnograficzną wartością utworów S. Goszczyńskiego. *Etnografia Pol.* T. 5. (1961). — A. Zieliński: Publicystyka prasowa powstania listopadowego — poglądy i dążenia. *Prace Polon.* S. XII (1961). — M. Janion: Zygmunt Krasiński — debiut i dojrzałość. W-wa 1962. — J. M. Kasjan: Wernyhora. Zarys dziejów postaci w literaturze polskiej. *Zeszyty Nauk. Uniw. ... Tor. Nauki Hum.-Społ.* Z. 6. *Filologia Pol.* Tor. 1962. — J. Degler: Problem dramatu historycznego w polskiej krytyce literackiej lat 1830-1848. *Acta Universitatis Wratislaviensis* nr 13. *Prace Lit.* V. Wr. 1963. — M. Janion: Myśli o sztuce w okresie romantyzmu. *Estetyka* 1963. (E. Grabska i S. Morawski: Myśli o sztuce w okresie romantyzmu. W-wa 1961. Rec.).

Zamek kaniowski: M. Mochnacki: Artykuł, do którego był powodem Zamek kaniowski Goszczyńskiego. *Gaz. Pol.* 1829 nr 15-29; przedr. w: Pisma po raz pierwszy edycją książkową objęte. Wyd. A. Śliwiński. Lw. 1910. — W Telegrafie moskiewskim Polewcja... *Kur. Pol.* 1830 nr 287. — Poemat S. Goszczyńskiego... *Rozmaitości* (Lw.) 1832 nr 39. — M. Grabowski: O szkole ukraińskiej poezji. W: Literatura i krytyka. T. 1. Wil. 1840. — A. Grott-Spasowski: Za przedmowę. W: Poezje. Wil. 1840 s. XXIX-XXX. — E. I. (Izopolski): Nowe dzieła. Poezje Aleksandra Grotta Spasowskiego. *Tyg. Petersb.* 1841 nr 32. — L. Siemieński: Obóz klasyków. Ustęp z historii wyobrażeń literackich w XIX wieku. Kr. 1866 s. 111-112; wyd. nast. W-wa 1910. — (Notatka o przekł. Zamku kaniowskiego przez O. Berka). *Tyg. Wielkopol.* 1871 nr 28. — K. W. Wójcicki: Ostatni klasyk. Wspomnienie z pierwszej połowy naszego stulecia. *Bibl. Warsz.* 1872 t. 2 i odb. — K. W. Wójcicki: Kawa literacka w Warszawie (r. 1829-1830). *Bibl. Warsz.* 1873 t. 1 i odb. —
S. Pollak: Zamek kaniowski S. Goszczyńskiego *Spr. Dyrekcji c.-k. Wyższego Gimn. Realnego im. Franciszka Józefa w Drohobyczu za r. szk. 1881.* Sambor 1881. — W. Nehring: O kierunkach nowszej literatury polskiej. *Bibl. Warsz.* 1883 t. 1. — W. Szczurat: Kolijszczyzna w polskij literaturi do 1841. *Zapysky Nauk. Tow. im. Szewczenka* t. 97 (1890?). — Z. Kramsztyk: Oświetlenie w poematach „Zamek kaniowski" i „W Szwajcarii". *Sami sobie. Książka zbior. na rzecz Warsz. Kasy Literackiej „Grosz do grosza".* W-wa 1900. — Z. Kramsztyk: Lirnik i Nebaba. *Ateneum* 1901 t. 1. — M. Janik: Wstęp do wyd.: Zamek kaniowski. Brody 1906 *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy* t. 45. — B. Serwin: Próba charakterystyki twórczości S. Goszczyńskiego. (Zamek kaniowski, Sobótka). *Spr. Dyrekcji c.-k. Gimn. w Bochni za r. szk. 1907/1908.* Kr. 1908. —
J. Tretiak: Wstęp do wyd.: Zamek kaniowski. Kr. 1921 *BN* I, 44. [Rec.: I. Chrzanowski. *Przegl. Warsz.* 1922 nr 11]. — F. Kvapil: Orlika. W: Modré ostrový. Praga 1926. — R. Brandstaetter: Dezorganizator twórczości poetyckiej. O „Zamku kaniowskim" S. Goszczyńskiego. *Głos Prawdy* 1928 nr 269. [Polemika: K. Klein: Po co? *Głos Prawdy* 1928 nr 272; R. Brandstaetter: Odpowiedź na pytanie. *Głos Prawdy* 1928 nr 276]. — W. Doda: W stulecie „Zamku kaniowskiego". Ślady wpływu Goszczyńskiego na „Trylogię" Sienkiewicza. *Kur. Lit.-Nauk.* 1928 nr 51. — J. S.: S. Goszczyńskiego Zamek kaniowski. Wyd. nowe popr. i rozszerzone. Tarnów 1928. — E. Korecki: Zamek kaniowski S. Goszczyńskiego. W-wa 1930. — N. Dierżawin: K woprosu o pieriewodie na russkij jazyk poemy S. Goszczynskogo: Zamek kaniowski. *Slavia* 1932. — J. Krzyżanowski: Tragedia Orlíki. *Ruch Lit.* 1935 nr 4-5; przedr. w: Paralele. Studia porównawcze z pogranicza

literatury i folkloru. W-wa 1961. — M. Moczulskij: Goszczynskij, Słowackij i Szewczenko jako spiwcy kolijszczyzny. *Nasza Kultura* (Kijów) 1936. — P. A. Kostruba: Do genezy „Zamku kaniowskiego". *Pam. Lit.* R. 35 (1938). — P. Kostruba: Ideologia polityczna „Zamku kaniowskiego". (Pogląd S. Goszczyńskiego na „kwestię ukraińską" w okresie tworzenia poematu o koliszczyźnie). *Biul. Polsko-Ukraiński* 1938 nr 36-37. — M. Janion: Wstęp do wyd.: Zamek kaniowski. W-wa 1958 *Bibl. Szk.* — R. Przybylski: Hajdamacki poemat. *Nowa Kultura* 1959 nr 7. — T. Stojanowska: „Zamek kaniowski" S. Goszczyńskiego. (Uwagi o języku). *Wyższa Szkoła Pedag. w Opolu. Zeszyty Nauk. Językoznawstwo* 2. Opole 1962. — Z. Kopczyńska: Z zagadnień wiersza epiki romantycznej. W: Z. Kopczyńska, L. Pszczołowska: O wierszu romantycznym. W-wa 1963 *Historia i Teoria Literatury. Studia. Teoria Lit.* 3.

Sobótka: P. Chmielowski: Sobótka. Zestawienie dwóch wieków i dwóch indywidualności. *Tyg. Ilustr.* 1875 nr 367-368, 370-375; przedr. w: Studia i szkice z dziejów literatury polskiej. Seria I. Kr. 1886. — M. Mazanowski: Wstęp do wyd.: Król zamczyska i Sobótka. Lw. 1896 *Bibl. dla młodzieży* nr 14. [Rec.: W. Hahn. *Muzeum* 1896]. — Z. Wasilewski: „Kościelisko", nie dokończony poemat S. Goszczyńskiego. *Kur. Warsz.* 1900 nr 296-298; toż *Tydzień* 1900 nr 44-45. [Rec.: S. Zdziarski. *Przegl. Powsz.* 1901 t. 69]. — B. Serwin: Próba charakterystyki twórczości S. Goszczyńskiego. (Zamek kaniowski, Sobótka). *Spr. Dyrekcji c.-k. Gimn. w Bochni za r. szk. 1907/1908.* Kr. 1908. — J. G. Pawlikowski: O poemacie góralskim Goszczyńskiego. *Wierchy* 1929. — S. Pigoń: Uwagi o genezie i zakroju „Kościeliska" S. Goszczyńskiego. *Pam. Lit.* R. 26 (1929); przedr. pt. „Kościelisko" S. Goszczyńskiego. (Powstanie i zakrój pomysłu). W: Na wyżynach romantyzmu. Kr. 1936; przedr. w: Studia literackie. Kr. 1951. — S. Sierotwiński: Uwagi na marginesie Sobótki S. Goszczyńskiego. (O pewnych zbieżnościach pomysłów Goszczyńskiego z koncepcją Króla-Ducha). *Zeszyty Nauk. Uniw. Jagiel.* 21. *Prace Hist.-lit.* z. 3. Kr. 1959 i nadb. —

Król zamczyska: (Rec.): R. *Orędownik Nauk.* 1842 nr 27; *Dzien. Dom.* 1842 nr 13; *Tyg. Lit.* 1842 nr 26; *Dzien. Nar.* 1843 nr 112. — K. Libelt: Pisma pomniejsze. T. 5. Poz. 1851. — Wycieczka do zamku odrzykońskiego. *Ojczyzna* 1875 nr 162. — W. Bełza: W królestwie ruin. *Dla Zagrzebia. Album Koła Lit. we Lw.* Lw. 1881; przedr. w: Iwonicz i jego okolice. Lw. 1885. — M. Zdziechowski: Goszczyńskiego „Król zamczyska". Ustęp z dziejów bajronizmu polskiego. *Przegl. Powsz.* 1895 t. 47. [Rec.: B. Szomek. *Kwart. Hist.* 1897]. — M. Mazanowski: Wstęp do wyd.: Król zamczyska i Sobótka. Lw. 1896 *Bibl. dla Młodzieży* nr 14. [Rec.: W. Hahn. *Muzeum* 1896]. — M. Zdziechowski: Byron i jego wiek. Studia porównawczo-literackie. T. 2. Kr. 1897. — S. Zdziarski: Goszczyńskiego „Król zamczyska". Idea przewodnia utworu. *Dla powodzian. Książka zbior.* ... Lw. 1900. — M. Janik: Wstęp do wyd.: Król zamczyska. Brody 1907 *Arcydzieła Pol. i Obcych Pisarzy* t. 56. [Rec.: *Czas* 1907 nr 241].— T. Sinko: Genealogia Stańczyka. *Tyg. Ilustr.* 1922 nr 27. — J. Tretiak: Wstęp do wyd.: Król zamczyska. Kr. 1922 *BN* I, 50. [Rec.: I. Chrzanowski. *Przegl. Warsz.* 1922 nr 11]. — W. Hahn: Kazimierz i Jan Machniccy. *Przegl. Powsz.* 1927 t. 174. — R. Pollak: Kazimierz Machnicki. *Kwart. Hist.* 1928. — E. Korecki: Król zamczyska S. Goszczyńskiego. W-wa 1930. — A. Kołek: Odrzykoń — zamek, kolebka „Zemsty" i „Króla zamczyska". *Gaz. Warsz.* 1933 dod. do nr 378. — T. Sokołowski: Goszczyńskiego „Król zamczyska" na tle poezji ruin. *Ruch Lit.* 1937 nr 2. — (Pil): „Król zamczyska" natchnął Matejkę do stworzenia postaci „Stańczyka". *Ilustr. Kur. Codz.* 1939 nr 82. — M. Inglot: Wstęp do wyd.: Król zamczyska. Wyd. 3 zmienione. Wr.-Kr. 1961 *BN* I, 50. — A. Goriaczko-Borkowska: Pieśń historyczna ziewończyków. *Pam. Lit.* R. 50 (1959) z. 3/4. — S. Treugutt: „Beniowski". Kryzys indywidualizmu romantycznego. W-wa 1964 *IBL. Historia i Teoria Literatury. Studia. Hist. Lit.* 11.

GRABOWSKI AMBROŻY (1782–1868)

Krypt.: AMBR. GR.; AMBR. GRA.

Wydawca, antykwariusz-historyk.

Ur. 7 grudnia 1782 w Kętach, pow. oświęcimski; syn organisty. Po ukończeniu miejscowej szkoły elementarnej udał się w 1797 do Krakowa. Tu zaczął pracować w księgarni Antoniego Gröbla i jednocześnie drogą samokształcenia poznawał nauki historyczne i języki obce. Po dwudziestu latach pracy, po zmianie właściciela firmy, został wspólnikiem księgarni Mateckiego. W 1817 ożenił się z Józefą Nowakowską. W połowie 1818 założył w Krakowie własną księgarnię o charakterze antykwarycznym, którą prowadził do 1837. W tym czasie nawiązał bliskie kontakty z uczonymi: Jerzym Samuelem Bandtkiem, biskupem Janem Pawłem Woroniczem i Józefem Maksymilianem Ossolińskim. W 1837 zlikwidował księgarnię i poświęcił się całkowicie pracy naukowej. Zgromadził obfite zbiory dawnych pamiątek polskich, m. in. również około 7 000 rycin. Jego ilustrowane przewodniki po Krakowie należą do pierwszych większych w Polsce publikacji w zakresie historii sztuki. Był pionierem w dziedzinie ochrony zabytków. Zmarł 3 sierpnia 1868 w Krakowie.

Jedna z jego córek, Stefania, była żoną Karola Estreichera.

TWÓRCZOŚĆ

1. Cuda i osobliwości natury i sztuki w różnych znajdujące się krajach. Z najnowszych i najciekawszych podróży do wszystkich części świata zebrane; z wiadomościami o niektórych celniejszych starożytności zabytkach. T. 1-2. Kr. 1811. Wyd. nast.: Berdyczów 1816; Kr. 1818; wyd. nowe. Kr. 1822; Berdyczów 1825.

2. Historyczny opis miasta Krakowa i jego okolic. Kr. 1822. Wyd. nast. pt. Kraków i jego okolice: wyd. 2 Kr. 1830; wyd. 3 Kr. 1836; wyd. 4 Kr. 1844; wyd. 5 znacznym przyczynkiem wiadomości rozszerzone, z 57 drzeworytami, widokiem i planem miasta. Kr. 1866; wyd. 6 (tyt.) Kr. 1900; wyd. 7 wznowione Kr. 1905.

Przekł. franc.: Kr. 1846.

3. Do dziejów budowy wielkiego ołtarza w kościele Panny Marii w Krakowie. *Bibl. Warsz.* 1850 t. 4 i odb.

4. Skarbniczka naszej archeologii obejmująca średniowiekowe pomniki wojennego budownictwa Polaków, wiadomości do dziejów sztuk pięknych w Polsce oraz wspomnienia z naszej przeszłości itp., z 39 wizerunkami baszt i bram krakowskich. Lipsk 1854.

5. Wit Stwosz jako rytownik. *Bibl. Warsz.* 1855 t. 1 i odb.

6. Mozaika złożona z wiadomości starożytnych dziejów sztuki, ułomków biograficznych itd. *Bibl. Warsz.* 1855 t. 4 i nadb.

7. Początek ikonografii naszej. *Bibl. Warsz.* 1857 t. 1, 2, 4 i odb.

8. Zbieranka pomniejszych wiadomości w dziedzinie sztuk nadobnych. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 2 i odb.

9. Michał Stachowicz i jego prace. *Czas* 1866 nr 167 i odb.

10. Przewodnik do grobów królów polskich w katedrze krakowskiej. Kr. 1868.

Wyd. bezimienne; na egz. Bibl. Nar. sygn. II. 69.488 autograf A. Grabowskiego: „Szymonowi Dutkiewiczowi, dawnemu przyjacielowi mojemu, ofiaruję ostatni wysiłek wydawnictwa mojego na pamiątkę. W Krakowie 27 kwietnia 1868 r."

11. Wspomnienia. T. 1-2. Wyd. S. Estreicher. Kr. 1909 *Bibl. Kr.* (t. 40-41). Fragm. pt. Austriacy w Krakowie. Przedr. S. Kieniewicz: Rewolucja polska 1846 roku. Wr. 1950 *BN* I, 132.

12. Facta domestica. (Księga wspomnień i rozmyślań). Obszerne fragm. ogł. J. F. Nowakowski: Ambroży Grabowski. Wspomnienie z Krakowa. *Gaz. Pol.* 1861; wyd. osob. W-wa 1869.

Artykuły i rozprawy ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bibl. Warsz.* (1847-1867; tu m. in.: Wiadomości o wynalezionych urnach popielnych, popielnicach w okolicy Krakowa. 1851 t. 4; Okruszyny wiadomości z dziedziny sztuki i starożytności naszych. 1854 t. 1; Baltazar Opeć. Wiadomostka o nim podana. 1854 t. 3), *Czas* (tu m. in.: Wit Stwosz i nowo odkryta jego praca. 1864 nr 104), *Dzien. Warsz.* (tu m. in.:

Kilka godzin pobytu w Tatrach nad jeziorem Morskie Oko i Czarny Staw w Galicji w cyrkule sandeckim. 1826 nr 10), *Gaz. Pol.* (1861), *Kłosy* (tu: Kaplica cmentarna w Krakowie. 1865 nr 9), *Magazyn Mód i Nowości* (tu wiersze: Ku czci właścicieli Ojcowa. 1861 nr 41; Pożegnanie Ojcowa. 1861 nr 41), *Niezapominajki* (tu m. in.: Ubiór dawny mieszczan krakowskich przedstawiony w portrecie Grzegorza Przybyło, starszego Cechu Złotników Krakowskich r. 1534. (Z drzeworytami). 1844 s. 53-59; Ubiór dawny dziewicy polskiej w wieku XVII. (Z rysunkami). 1845 s. 6-7), *Pam. Warsz.* (tu m. in.: Wzmianka o Franciszku Lexyckim, Krakowczyku, malarzu około roku 1620. 1817 t. 8; Wzmianka o Wrześniowskim poecie. 1818 t. 12), *Podarek dla płci pięknej.* W-wa 1850, *Przegl. Warsz.* (tu: Wespazjan z Kochowa Kochowski. 1842 t. 3), *Przyj. Ludu* (1836-1838), *Pszczółka Kr.* (1819-1822), *Roczn. Tow. Nauk. Kr.* (tu m. in.: Jeszcze jeden dowód, że rodzina Koperników była polską. 1851).

Prace edytorskie

1. Encyklopedia komiczna, czyli zbiór rozmaitych przypadków, powieści, anegdotów, wierszyków, żartów, myśli pięknych, maksym i uwag moralnych, ucinków wesołych, dowcipnych, satyrycznych, komicznych, słowem tego wszystkiego, co może rozweselić umysł i ozdobić pamięć. T. 1-2. Kr. 1808; toż W-wa 1808. Wyd. 2 Kr. 1809.

2. Krótkie przypowieści dawnych Polaków, czyli apophtegmata, anegdoty, odpowiedzi dowcipne i ucinki satyryczne, zdania moralne, opisy i porównania piękne itp. z rzadkich dzieł i rękopismów ojczystych zebrane. Kr. 1819. Wyd. nast.: Poz. 1886. (Współautor: H. Juszyński).

3. Groby królów polskich w Krakowie w kościele katedralnym na Zamku. Poprzedza kronika ks. Krzysztofa Zelnera, mansjonarza kościoła Panny Marii. Te oraz inne pomniki historyczne z dawnych rękopismów wydał... Kr. 1835. Wyd. 2 znakomicie pomnożone pt. Groby, trumny i pomniki królów polskich w podziemiach i wnętrzu katedry krakowskiej na Wawelu. Pisma do tego przedmiotu stosowne zebrał i kosztem swoim wydał celem powiększenia funduszu na restaurację wielkiego ołtarza Wita Stwosza w kościele Panny Marii w Krakowie ... Kr. 1868.

4. Starożytności historyczne polskie, czyli pisma i pamiętniki do dziejów dawnej Polski, listy królów i znakomitych mężów, przypowieści, przysłowia itp. Z rękopismów zebrał i przydał żywoty uczonych Polaków... T. 1-2. Kr. 1840.

5. Ojczyste spominki w pismach do dziejów dawnej Polski. Diariusze, relacje, pamiętniki itp., służyć mogące do objaśnienia dziejów krajowych, tudzież listy historyczne do panowania królów Jana Kazimierza i Michała Korybuta oraz listy Jana Sobieskiego, marszałka i hetmana wielkiego koronnego, z rękopismów zebrane. T. 1-2. Kr. 1845.

6. Władysława IV, króla polskiego, w. książęcia lit. etc., listy i inne pisma urzędowe, które do znakomitych w kraju mężów z kancelarii król. wychodziły, w których tak sprawy państwa publiczne, jako i prywatne królewskie są traktowane. Materiał dziejowy. Z rękopismów zebrał ... Przydane jest: pismo z czasów panowania Zygmunta I z r. 1514. Kr. 1845.

7. Mikołaja z Nagłowic Pisma wierszem, znajdujące się przy dziele jego wydanym w Krakowie u Macieja Wierzbięty roku 1568 pod tytułem Zwierciadło albo kształt... Kr. 1848.

8. Dawne zabytki miasta Krakowa. Przypomnienia przeszłości o niektórych starożytnych zwyczajach mieszczan krakowskich, o bramach, basztach i wszelakich tej niegdyś stolicy kraju obronach, z dodatkiem różnych do dziedziny pamiątek należących wiadomości. Z rękopismów zebrał i ogłosił ... Kr. 1850. (Z planem Krakowa).

9. Starożytnicze wiadomości o Krakowie. Zbiór pism i pamiętników tyczących się opisowej i dziejowej przeszłości oraz zwyczajów tej dawnej stolicy kraju, z dodatkiem różnych szczegółów Polaków zająć mogących. Z dawnych rękopiśmiennych źródeł zebrał ... Kr. 1852.

10. Komentarze do listów J. M. Ossolińskiego. Z rękopisu Bibl. Nar. sygn. 3503 wyd. B. Horodyski: Listy J. M. Ossolińskiego do A. Grabowskiego (1813-1826). Wr. 1950.

Listy

1. Do T. Działyńskiego 3 listy z 1828-1858. Rkps Bibl. Kórn. Arch. Działyńskich p. 1 t. 2.

2. Do J. I. Kraszewskiego 28 listów z 1846-1868. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6485.

3. Do K. Szajnochy z 1856. Rkps Ossol. sygn. 5876/II.

4. Do K. Szajnochy z 1857. Rkps Ossol. sygn. 6518/I.

5. Do S. Barącza 4 listy z 1860-1861. Rkps Ossol. sygn. 2756/II.

6. Do K. W. Wójcickiego. Rkps Bibl. Publ. W-wa.

Bibliografię podaje S. Estreicher w wyd.: Wspomnienia. T. 1. Kr. 1909 *Bibl. Kr.* (t. 40) s. XXXII-XLVII. (Tu także wyliczenie rękopisów i zbiorów pozostałych po Grabowskim).

OPRACOWANIA

K. Brodziński: Do A. Grabowskiego 6 listów z 1812 i 1814. Ogł. A. Łucki. *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* t. 12 (1910). — (Kraków i jego okolice. Rec.): K. M. *Gaz. Kr.* 1830 nr 47; K. M. *Goniec Kr.* 1830 nr 71. — (Groby królów polskich w Krakowie. Rec.). *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* 1835 t. 2. — (Starożytności historyczne polskie. Rec.): K.... *Orędownik Nauk.* 1840 nr 1; Stanisław L. (Lachowicz). *Tyg. Petersb.* 1840 nr 19-20. — (Dawne zabytki miasta Krakowa. Rec.): J. B. (Bartoszewicz). *Bibl. Warsz.* 1851 t. 1; (J. Bartoszewicz). *Dzien. Warsz.* 1852 nr 42, 44. — J. Bartoszewicz: (Starożytnicze wiadomości o Krakowie. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1852 t. 2. — J. I. Kraszewski: Listy do Redakcji Gazety Warszawskiej. *Gaz. Warsz.* 1852 nr 33. — J. Bartoszewicz: (Skarbniczka naszej archeologii. Rec.). *Bibl, Warsz.* 1854 t. 3. — (J. Łepkowski): Listy z Krakowa. (Nowa seria). *Przegl. Poz.* 1854 t. 18 poszyt 3. — (K. Estreicher): Piśmiennictwo w Galicji. Do piśmiennictwa w Galicji zapisy bibliograficzne od roku 1849. *Dod. Tyg. przy Gaz. Lw.* 1860 nr 27-28. — Z. P. J.: Grabowski Ambroży. *Kółko Rodz.* 1860 nr 39-40. — J. F. Nowakowski: Wspomnienie z Krakowa. Ambroży Grabowski. *Gaz. Pol.* 1861 nr 221, 228, 233; wyd. osob. W-wa 1869. — F. M. Sobieszczański: Ambroży Grabowski. *Tyg. Ilustr.* 1861 nr 79. — F. M. Sobieszczański. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 10 (1862). — (Kraków i jego okolice. Rec.). M. Chrzanowski. *Kłosy* 1866 nr 61; W. Górski. *Tyg. Ilustr.* 1866 nr 339; K. Kaszewski. *Tyg. Ilustr.* 1866 nr 341; K. W. Wójcicki. *Bibl. Warsz.* 1866 t. 3; *Bibl. Warsz.* 1866 t. 1. — Wspomnienia pośmiertne: K. W. Wójcicki. *Kłosy* 1868 nr 164; *Bibl. Warsz.* 1868 t. 3; *Dzien. Lit.* 1868 nr 32; *Gaz. Pol.* 1868 nr 172, 207, 262; *Kronika Rodz.* 1868 nr 22. — K. W. Wójcicki: Życiorys A. Grabowskiego. W: J. F. Nowakowski, jw. — Ambroży Grabowski. J. Ungra *Kalendarz warsz. na r. 1870.* W-wa 1870. —

F. K. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 26 (1900). — Z. Gloger: Ambroży Grabowski. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 2. W-wa 1903. — S. Estreicher: Od Wydawcy. W wyd.: Wspomnienia. T. 1. Kr. 1909. [Rec.: S. Posner. *Książka* 1909 nr 12; L. Dziama. *Pam. Lit.* R. 9 (1910) z. 2; J. Sygański. *Przegl. Powsz.* 1910 t. 105; *Gaz. Nar.* 1915 nr 199; W starym Krakowie. *Biesiada Lit.* 1916 nr 23]. — B. Gubrynowicz: Z młodych lat K. Brodzińskiego. (Pobyt w Sułkowie w r. 1814). *Pam. Lit.* R. 9 (1910) z. 1. — B. Gubrynowicz: Józef Maksymilian Ossoliński i A. Grabowski. Kartka z dziejów przyjaźni bibliofilskiej. *Ruch Lit.* 1928 nr 5. — W. Ogrodziński: Trzy argumenty do charakterystyki J. Lompy. *Zaranie Śląskie* 1945. — H. Barycz: Przedmowa do: L. Łętowski: Wspomnienia pamiętnikarskie. Wr. 1952. — K. Estreicher. *Pol. słownik biogr.* T. 8 (1959-1960). — H. Barycz: Joachim Lelewel w życiu Galicji i Krakowa. W: Wśród gawędziarzy, pamiętnikarzy i uczonych galicyjskich. Studia i sylwety z życia umysłowego Galicji XIX w. T. 1. Kr. 1963.

GRABOWSKI MICHAŁ (1804–1863)

Pseud. i krypt.: Edward Tarsza; Gr...ski; M. G.; M. Gr.; M. Gr...; M. Gr.....; M. Gr......; M. Gr...ski; Michał Gr...........; Sylenty Kubasiński.

Krytyk literacki, powieściopisarz.

Ur. 25 września 1804 we wsi Zołotyjowie albo w Tajkurach koło Równego na Wołyniu; syn Antoniego, majora wojsk rosyjskich, i Teresy z Dworzańskich. Pochodził z rodziny szlacheckiej. Po wczesnej stracie ojca dzieciństwo spędził we wsi Aleksandrówce w powiecie czehryńskim. W jedenastym roku życia oddano go do konwiktu jezuickiego w Romanowie. W 1818-1819 uczył się w szkole bazylianów w Humaniu, gdzie zaprzyjaźnił się z Sewerynem Goszczyńskim, Bohdanem Zaleskim i Janem

Krechowieckim. Z Humania przeniósł się do liceum Richelieu'ego w Odessie. W 1820 przybył do Warszawy i uczęszczał jako wolny słuchacz na wykłady historii i literatury. W 1822-1825 był urzędnikiem Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia. W tym czasie nosił się z zamiarem poświęcenia karierze dyplomatycznej lub wojskowej i osiedlenia w Petersburgu. W 1825 wrócił na Ukrainę. Przebywał w Aleksandrówce lub u swego przyjaciela Jana Krechowieckiego w Leszczynówce. W 1828 jeździł z Goszczyńskim do Wiednia. W 1830 przebywał w Warszawie, którą opuścił w końcu roku jako przeciwnik powstania. W roku następnym osiedlił się na stałe w Aleksandrówce. W 1835 ożenił się z Pauliną Rościszewską. W ok. 1840-1850 wraz z Józefem Emanuelem Przecławskim, Ignacym Hołowińskim, Henrykiem Rzewuskim i Ludwikiem Sztyrmerem tworzył tzw. pentarchię lub „koterię tygodnikową", kierującą *Tygodnikiem Petersburskim*. Był rzecznikiem ugodowej polityki w stosunku do Rosji. W 1862 zamieszczał w pismach rosyjskich artykuły w sprawach narodowościowych, broniąc praw Polaków. Pod koniec życia osiadł w Kijowie. Tutaj brał czynny udział w organizowaniu instytucji społecznych (Towarzystwo Rolnicze, Towarzystwo Kredytowe, Bank Handlowy). Nawiązał też pewne kontakty z emigracją, zwłaszcza z Adamem Czartoryskim. W 1863, za rządów Aleksandra Wielopolskiego, został po Józefie Korzeniowskim dyrektorem Komisji Oświecenia i Wyznań Religijnych. Zmarł 19 listopada 1863 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Uwagi nad balladami Stefana Witwickiego, z przyłączeniem uwag ogólnych nad szkołą romantyczną w Polsce. *Astrea* 1825 t. 1 nr 1.

2. Myśli o literaturze polskiej. *Dzien. Warsz.* 1828 t. 12 nr 36. Przedr. w zbiorze: Polska krytyka literacka (1800-1918). Materiały. T. 1. W-wa 1959.

3. O poezji narodowej. Część druga. *Tyg. Petersb.* 1834 nr 39-41; przedr. *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* 1835 t. 2; przedr. uzupełniony częścią pierwszą pt. O poezji XIX wieku, zob. poz. 4 t. 1. Fragm. przedr. w zbiorze, jw. poz. 2 t. 2.

4. Literatura i krytyka. Pisma M. Gr. T. 1-2. (Cz. 1-3). Wil. 1837-1838.

Zawartość: t. 1 cz. 1: Przedmowa; O poezji XIX wieku (por. poz. 3); Literatura francuska; Domówienie; t. 1 cz. 2: O pieśniach ukraińskich; t. 2 cz. 3: O nowej literaturze francuskiej nazwanej literaturą szaloną (la littérature extravagante).
Kontynuacja zob. poz. 7, 11, 14.

5. Koliszczyzna i stepy. Powieść przez Edwarda Tarszę. Wil. 1838. Wyd. nast.: pt. Opowiadania kurennego. Powieść. Żytomierz 1860.

Przekł. czeski: Koliština i stepi. Vzpomínki z davného života ukrajnského. Praga 1851.

Przekł. ros.: S. Pobiedonoscew: (Fragm.). *Moskwitianin* 1842 nr 4.

Przekł. serbo-chorwacki: J. Belan: Koliščizna i stepe. *Dragoljub* 1867 nr 34-39.

6. (Powieść narodowa?). Fragm. pt. Trzy rozdziały z powieści narodowej: Rodzina samotna; Konferencja; Towarzystwo hulackie. *Rusalka* 1839 cz. 2; c. d. pt. Rozdział II: Stypa; Rozdział III: Narada. *Rubon* 1843 t. 3.

7. Literatura i krytyka. Pisma M. Gr. T. 1-2. Wil. 1840.

Zawartość: t. 1: O szkole ukraińskiej poezji; Literatura romansu w Polsce. Cz. 1; t. 2: Literatura romansu w Polsce. Cz. 2.
Por. poz. 4, 11, 14.

8. Stanica hulajpolska. Powieść narodowa przez Edwarda Tarszę, autora Koliszczyzny i stepów. T. 1-5. Wil. 1840-1841. Fragm. ogł. pt. Jakub Kwietkiewicz. Wyjątek z nie wydanych tomów romansu. *Athenaeum* 1841 t. 1. Wyd. nast.: Kr. 1900-1901; przedr. *Wiad. Codz.* (W-wa) 1911 nr 1 - 1912 nr 165.

Do tej powieści na prośbę autora J. I. Kraszewski napisał parę rozdziałów tomu V. Grabowski nie wykorzystał pracy Kraszewskiego ze względu na zbyt odmienny „sposób" pisania.

9. Oblężenie Płocka 1097. Wyjątki z powieści historycznej. *Orędownik Nauk.* 1841 nr 1-7.

10. O Mieszaninach obyczajowych Jarosza Bejły. *Tyg. Petersb.* 1841 nr 93-94; 1842 nr 3-4, 12-13. Fragm. przedr. w zbiorze, jw. poz. 2 t. 2.

11. Korespondencja literacka M. Gr....-skiego. T. 1-2. Wil. 1842-1843. Wyd. nast.: wyd. A. Bar: M. Grabowskiego listy literackie. Kr. 1934 *Arch. do Dzie-*

jów Literatury i Oświaty w Polsce S. II t. 3.

Por. poz. 4, 7, 14.

12. Pan starosta Zakrzewski. (Powieść). Fragm. ogł. *Pam. Umysłowe* 1845 t. 1; całość wyd. Kijów 1860.

W przedmowie do wyd. z 1860 Grabowski jako autora tej powieści wymienia Jakuba Ciechońskiego (fikcja literacka).

Przekł. ros.: P. Dubrowskij. *Otieczestwiennyje zapiski* 1861 nr 7.

13. Tajkury. Powieść narodowa przez Edwarda Tarszę. T. 1-4. Wil. 1845-1846. Autograf Bibl. Kórn. nr 1165.

14. Literatura i krytyka. Artykuły literackie, krytyczne, artystyczne M...... Gr........ go. (Dalszy ciąg Literatury, Krytyki, Korespondencji itd.). W-wa 1849.

Jest to kontynuacja poz. 4, 7, 11.

15. Ukraina dawna i teraźniejsza. T. 1: O zabytkach najgłębszej starożytności. Kijów 1850.

16. Złotomierz. Powieść. *Dzien. Warsz.* 1851 nr 166-176.

17. Pan starosta kaniowski. Obraz powieściowo-historyczny w trzech rozdziałach przez Edwarda Tarszę. *Gaz. Codz.* 1856 nr 36-37, 40-44, 47-51, 53-57; wyd. osob. W-wa 1856.

18. Graf Gienrich Rzewuskij. Moskwa 1858.

19. Zamieć w stepach. Opowiadanie obywatela z polskiej Ukrainy w pierwszych latach XIX wieku. Dat. 22 grudnia 1861; wyd. Petersb. 1862.

Przekł. ros.: P. Kilisz. *Gazieta A. Gatcuka* 1876 nr 15-24.

20. Zamietki na statju: Otwiet Polaka russkim publicistam po woprosu o Litwie i zapadnych gubernijach. *Kijewskij tielegraf* 1862; odb. Kijów 1862; toż *Dien'* (Moskwa) 1862.

21. Wypadki galicyjskie. Zakończenie przeglądu literatury i życia umysłowego w Galicji między 1830 a 1848 rokiem. Rkps Ossol. sygn. 3245/II.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Astrea* (1825), *Athenaeum* (tu m. in.: Poeta i świat J. I. Kraszewskiego. 1841 t. 3; Zaścianek Johna of Dycalpa. 1841 t. 6; Literackie przygody pana Kościeszy. 1842 t. 1; Ogrody na Ukrainie. 1842 t. 4; Historyczny obraz miasta Odessy wg pana Skalkowskiego. 1843 t. 2), *Czas* (1866), *Dien'* (Moskwa; 1862), *Dzien. Warsz.* (tu m. in.: Wawrzyniec Powodowski. Legenda. 1827 t. 10; Melodie ukraińskie. 1828 t. 12; Wyjazd z Ukrainy. (Z pieśni ruskiej). 1828 t. 12), *Dzien. Warsz.* (1851-1856; tu m. in.: Pamiętnik o literaturze polskiej między 1830 a 1848 r. 1851 nr 53-122, z przerwami). *Gaz. Codz.* (tu m. in.: Listy o literaturze. 1854 nr 22-263, z przerwami), *Kijewskij tielegraf* (1862), *Kółko Dom.* (1866), *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* (1856-1857), *Lwowianin* (1840),

Nowiny (Lw.; tu m. in.: Listy o dzisiejszym powieściopisarstwie. 1854 nr 15-16, 72-76), *Ondyna Druskienickich Źródeł* (1846), *Orędownik Nauk.* (1841), *Pam. Umysłowe* (1845), *Pielgrzym* (1842-1844), *Piśmiennictwo Kraj.* (tu m. in.: Studia nad Szekspirem. 1840 nr 7-11), *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* (1835), *Przegl. Nauk.* (1842), *Roczn. Lit.* (tu m. in.: O polskim tłumaczeniu Szekspira. Wyjątek ze studiów nad Szekspirem. 1843), *Rozmaitości* (Lw.; 1837, 1846), *Rubon* (tu m. in.: O gminnych ukraińskich podaniach. 1845 t. 6; Do pana Aleksandra Grozy. 1845 t. 6), *Rusałka* (1838-1842; tu m. in.: Stanowisko religijne dzisiejszych pisarzy francuskich. 1838 cz. 1; Stan literatury polskiej w obecnej chwili (rok 1840). 1841),

Tyg. Petersb. (tu w 1834-1849 wiele rec. i polemik, m. in.: Odpowiedź na krytykę (Tyszyńskiego). 1837 nr 68; Jeszcze kilka słów o Karpińskim. 1838 nr 54-55; Do Pana A. T. (Tyszyńskiego), autora Listów Amerykanki. 1838 nr 56; O poezjach J. I. Kraszewskiego. 1838 nr 79; Co zostaje do czytania prócz romansów francuskich. 1839 nr 2; Kilka uwag nad szkołami poezji polskiej. 1839 nr 36; O Bochwica „Obrazie myśli". 1840 nr 52-53; Witolorauda (Kraszewskiego). 1841 nr 8-10; Kilka słów do p. J. I. Kraszewskiego. 1841 nr 17; O Listopadzie. 1845 nr 81).

Ponadto ostatni wiersz zawierający spowiedź z życia (inc.: Wyrósłszy z dziecka, w domu długo nie zostałem...) ogł. J. Krechowiecki: Wiadomość o życiu i pismach M. Grabowskiego. *Czas* 1868 nr 262-274; odb. Kr. 1868; przedr. M. Rolle: Żywot polityczny M. Grabowskiego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1908.

Prace edytorskie

1. Pamiętniki domowe zebrane i wydane przez... W-wa 1845.

Rkps ze skreśleniami cenzury w Bibl. Jagiel. sygn. 6223.

Zawartość: Pamiętnik pana Wacława Borejka o obyczajach i zwyczajach; Pamiętnik pana Karola Micowskiego.

2. Źródła do dziejów polskich. T. 1-2. Wil. 1843-1844. (Współwyd.: A. Przezdziecki i M. Malinowski; na karcie tyt. t. 2 brak nazwiska Grabowskiego).

Zawartość: (Dokumenty z XIII-XVIII w.): t. 1: Pamiętniki; Akta; Listy; Dyplomata; Mieszaniny (od XIII do XVIII wieku); t. 2: Pamiętniki; Akta; Dyplomata; Listy.

3. Pamiętniki. Kijów 1845. (Współwyd.: K. Świdziński i S. Chaudoir).

Pamiętniki z lat 1490-1677.

Listy i materiały

1. Do B. Zaleskiego z 1823-1828. Fragm. ogł. W. Nehring: Z młodych lat Bohdana Zaleskiego. *Bibl. Warsz.* 1887 t. 3; 22 listy z 1823-1828 w całości lub fragm. ogł. *Tyg. Ilustr.* 1890 nr 1-3, 5-10, 12, 15-16; fragm. niektórych listów przedr. J. Tretiak: Bohdan Zaleski. T. 1. Kr. 1911.

2. Do K. Podwysockiego, K. Micowskiego, H. Rzewuskiego i I. Hołowińskiego z 1834-1863. Omówienie i fragm. podał W. Jabłonowski: Z korespondencji M. Grabowskiego. *Tyg. Ilustr.* 1902 nr 41-42, 44.

3. Do Johna of Dycalpa (P. Jankowskiego) 2 listy z 1839, 1841. Ogł. w dziale: Korespondencja literacka. *Kłosy* 1884 t. 2 nr 999.

4. Do G. Hołowińskiego 48 listów z 1839--1851. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 1176.

5. Do H. Rzewuskiego z 1841. Ogł. A. Pług (A. Pietkiewicz): J. I. Kraszewski. (Życiorys). *Książka jubileuszowa... J. I. Kraszewskiego.* W-wa 1880 s. LXI-LXII.

6. Do H. Rzewuskiego 14 listów z 1841--1844. Rkps Ossol. sygn. 4815/I.

7. Do J. Strutyńskiego z 2 lutego 1843. Ogł. *Demokrata Pol.* (Paryż) 1844 t. 6 s. 130-132; przedr. S. Chołoniewski: Obrazy z galerii życia mego. Lw. 1890; przedr. M. Rolle: Żywot polityczny M. Grabowskiego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1908.

Jest to słynny list o konieczności współpracy z Rosją, po którym oskarżono M. Grabowskiego o zdradę kraju.

8. Do A. Kirkora 2 listy z 1843. Ogł. *Księga pam.... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898).

9. Do G. Puzyniny z 12 stycznia 1844. Ogł. w dziale: Z teki autografów Biblioteki hr. Przezdzieckich. *Kronika Rodz.* 1891 nr 15.

10. Do A. Grozy z 1844. Fragm. ogł. B. Dunin Rzuchowski: Kilka słów o Aleksandrze Grozie i jego pismach. *Album Muz. Nar. w Rapperswylu. Rok 1876.* Lw. 1876.

11. Do H. Rzewuskiego 7 listów z 1845--1847. Ogł. A. M.: Listy M. Grabowskiego do Henryka Rzewuskiego. *Przegl. Nar.* 1914 nr 6-7.

12. Do E. Ziemięckiej z 1846 oraz fragm. listu z 1844 do któregoś z przyjaciół. Ogł. P. Chmielowski. Z dziejów „Pielgrzyma". (Na podstawie nieznanych dotąd listów). *Charitas. Księga zbior.* Petersb. 1894.

13. Do H. Rzewuskiego 2 listy z 1847, 1851. Rkps Ossol. sygn. 5997/II.

14. Do A. Grabianki 6 listów z 1859-1860. Ogł. Dr Antoni J. (A. J. Rolle): Z teki autografów... listy M. Grabowskiego do Andrzeja Grabianki. *Kronika Rodz.* 1884 nr 12-13; fragm. listów z 1859-1860 przedr. oraz dołączony program projektowanego dziennika pod nazwą Kurierek Wołyńsko-Podolsko-Ukraiński ogł. M. Rolle, jw. poz. 7.

15. Do A. Czartoryskiego z 1860. Ogł. M. Handelsman: Nieznany list M. Grabowskiego do ks. Adama. *Księga pam. ku czci L. Pinińskiego.* Lw. 1936.

16. Do J. Strutyńskiego b. d. Rkps Ossol. sygn. 4329/I.

17. Do przyjaciół i znajomych ponad 100 listów i fragm. z 1823-1863 oraz m. in. 13 listów od J. I. Kraszewskiego i jeden od H. Rzewuskiego. Ogł. A. Bar: M. Grabowskiego listy literackie. Kr. 1934 *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* S. II t. 3. (Tu również nowe wyd. listów poz. 1-3, 5, 7-12, 14 oraz Twórczość poz. 11; tu także wiadomość o listach w rkpsach).

Kopie współczesne listów z 1838-1841. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 1161.

18. Autobiografia. Wyjątek z własnego listu dat. 26 października 1840 z Aleksandrówki. Ogł. *Kółko Dom.* 1866 z. 6-7; fragm. w art.: Kilka wspomnień biograficznych. *Czas* 1866 nr 127-134.

OPRACOWANIA

J. B. Zaleski: List z 30 marca 1825. W art.: Korespondencja. *Przew. Nauk. i Lit.* 1899. — J. B. Zaleski: Korespondencja (z lat 1825-1882). Wyd. T. 1-5. Lw. 1900-1904. — (S. Goszczyński): Nowa epoka poezji polskiej. *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* 1835 t. 1. — (Literatura i krytyka. Rec.): T. B. *Tyg. Petersb.* 1837 nr 29; Listy o stanie teraź-

niejszym piśmiennictwa polskiego. *Pam. Nauk.* 1837 nr 7; *Pam. Nauk.* 1837 nr 9; *Wiad. Kraj. i Emigracyjne* 1837 nr 21. — Aut. Amer. (A. Tyszyński): Dwaj ostatni krytycy w Polsce. *Tyg. Petersb.* 1837 nr 55-56; przedr. w: Pisma krytyczne. T. 1. Kr. 1904. — Odpowiedź na krytykę. *Tyg. Petersb.* 1837 nr 68. — (Koliszczyzna i stepy. Rec.): A. S. Krasiński. *Tyg. Petersb.* 1838 nr 13; L. Mierosławski. *Młoda Polska* (Paryż) 1838 nr 9; A. Tysz..ski (Tyszyński). *Tyg. Petersb.* 1838 nr 14; *Przyj. Ludu* 1837/38 nr 40; *Tyg. Lit.* 1838 nr 4-5. — J. I. Kraszewski: O poezji szpitalnej. Do M. Gr. *Tyg. Petersb.* 1838 nr 97. — F.: Krótki rozbiór praw poezji gminnej w sztuce. *Tyg. Petersb.* 1839 nr 87. — E. Galli: Kilka słów o krytyce i krytykach. *Pismo Dod. do Gaz. Por.* 1839 nr 95. — J. I. Kraszewski: (Literatura i krytyka. Rec.). *Tyg. Petersb.* 1839 nr 58, 64, 68, 82-83; przedr. w: Wybór pism. T. 10: Studia i szkice literackie. W-wa 1894. — J. I. Kraszewski: Słowo o obrabianiu podań gminnych. *Tyg. Petersb.* 1839 nr 100. — J. I. Kraszewski: Choroby moralne XIX w. 3. Ukrainomania. *Tyg. Petersb.* 1839 nr 17-18. — J. E. herbu G. (Przecławski): Kilka słów o literaturze szalonej. (Z powodu dzieła p. Gr...ego i artykułów p. Kraszewskiego). *Tyg. Petersb.* 1839 nr 69. — A. Spasowski: Przymówienie się. *Tyg. Petersb.* 1839 nr 79. [Polemika: M. Grabowski. *Tyg. Petersb.* 1839 nr 96]. —

E. T.: (Koliszczyzna i stepy. Rec.). *Lwowianin* 1840. — T.... (Z. Fisz): Usprawiedliwienie się. *Tyg. Petersb.* 1840 nr 18. — J. I. Kraszewski: (Stanica hulajpolska. Rec.). *Orędownik Nauk.* 1840 nr 9; toż *Piśmiennictwo Kraj.* 1840 nr 49. — (Literatura i krytyka. Rec.). *Tyg. Petersb.* 1840 nr 7. — A. Moszyński: Poprawa omyłki w artykule p. M. Gr. w nr 14 Tygodnika. *Tyg. Petersb.* 1840 nr 30. — W. P.: List do Redaktorów Biblioteki Warszawskiej. *Lwowianin* 1841. — L. Zieliński: Wilno i względ na literaturę krajową. *Lwowianin* 1841. — I. Hołowiński: List do M. Grabowskiego z 1842 r. *Kronika Rodz.* 1883 nr 7. — (Stanica hulajpolska. Rec.): H. R. (Rzewuski). *Tyg. Petersb.* 1842 nr 75, 76; A. T. (Tyszyński). *Bibl. Warsz.* 1842 t. 1; przedr. w: Rozbiory i krytyki. T. 3. Petersb. 1854 s. 305-319; R. Z. (Zmorski). *Przegl. Warsz.* 1842 t. 3. — M. Borch: List do Wydawcy. *Tyg. Petersb.* 1843 nr 44. — S. Chołoniewski: Potajemne usiłowania skrzywienia opinii narodowej w prowincjach naszych za pomocą periodycznego piśmiennictwa. Powst. 1843. Wyd. w: Obrazy z galerii życia mego. Lw. 1890. — (Korespondencja literacka. Rec.): E. Nieznajomski (E. Dembowski). *Przegl. Nauk.* 1843 nr 18; przedr. w: Pisma. T. 3. W-wa 1955; *Gaz. Warsz.* 1843 nr 228. — I. Jagiełło: (Literatura i krytyka. Rec.). *Orędownik Nauk.* 1843 nr 26-28. — (Źródła do dziejów polskich. Rec.): L. R. *Bibl. Warsz.* 1843 t. 4; T. Narbutt. *Tyg. Petersb.* 1843 nr 88. — J. Paszkowski (starszy): Jeszcze słów kilka o Janie Śniadeckim. *Pielgrzym* 1843 t. 2. — Karolina z H. S....... (Swaracka): Słów kilka do p. Grabowskiego z powodu jego korespondencji. *Tyg. Petersb.* 1843 nr 39. — A. Słowikowski: Kilka słów do p. Edwarda Tarszy. *Bibl. Warsz.* 1843 t. 2. —

(M. Budzyński?): Od roku przeszło doszła do emigracji wieść ... *Trzeci Maj* 1844 nr 48. — Michał Grabowski. *Demokrata Pol.* 1844 t. 6. — R. P.: Wiadomości literackie. *Rok* 1844 t. 8. — Wiadomości i doniesienia. Michał Grabowski... *Demokrata Pol.* 1844 t. 1-4. — J. Woykowska: Krytyka. *Tyg. Lit.* 1844 nr 3, 4, 6, 8. — (Pamiętniki domowe. Rec.): A. C. (Czajkowski). *Bibl. Warsz.* 1845 t. 4; W. Syrokomla (L. Kondratowicz). *Tyg. Petersb.* 1845 nr 83. — T. Narbutt: (Źródła do dziejów polskich. Rec.). *Tyg. Petersb.* 1845 nr 38. — (Tajkury. Rec.): A. C. (Czajkowski). *Bibl. Warsz.* 1845 t. 3; (K. Witte). *Gaz. Warsz.* 1845 nr 305; J. K. *Tyg. Petersb.* 1846 nr 35; K. W. (Witte). *Bibl. Warsz.* 1846 t. 3; *Przegl. Poz.* 1847 t. 4; R. Z. (Zmorski). *Przyj. Ludu* 1847/48 nr 49. — Michał Grabowski. *Dzien. Mód Paryskich* 1847 nr 25. — H. Rzewuski: List do M. Grabowskiego z powodu rozbioru „Listopada" pomieszczonego w oddziale VI Athenaeum. *Tyg. Petersb.* 1847 nr 2-3. — (Literatura i krytyka. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1850 nr 206-208. — (Ukraina dawna i teraźniejsza. Rec.): A. B-y (Bukaty). *La Pologne* (Paryż) 1850 nr 25; *Gaz. Warsz.* 1850 nr 193. — J. Bartoszewicz: Wacław Borejko. (Materiał do dziejów bibliografii polskiej). *Dzien. Warsz.* 1854 nr 274, 278. — W. Szymanowski: Podróż na Wschód. *Dzien. Warsz.* 1854 nr 73. — J. Bartoszewicz: Wstęp do art.: J. Rulikowski: Wspomnienia i pamiętniki. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 52-54. — (Pan starosta kaniowski. Rec.): (J. Dzierzkowski). *Dzien. Lit.* 1856 nr 33-34; L. Siemieński. *Czas. Dod. Mies.* 1857 t. 5; (K. Szajnocha). *Rozmaitości* (Lw.) 1857 nr 2. — (J. Bartoszewicz): Kiedyśmy drukowali artykuł M. Grabowskiego... *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 25. — A. Korzeniowski Nałęcz: Nieruszek, dnia 30 listopada

1856 r. ... *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 25. — (J. Bartoszewicz): W odpowiedzi na sprostowanie artykułu... *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 29. — A. Z. W. (Wicherski): Uwagi nad zdaniem pana M. Grabowskiego o powieści i Kraszewskim. *Gaz. Warsz.* 1857 nr 38-40. — (Pan starosta Zakrzewski. Rec.): T. Padalica (Z. Fisz). *Gaz. Warsz.* 1860 nr 146; S. Pilat. *Kółko Rodz.* 1860 nr 5; *Bibl. Warsz.* 1860 t. 2; A. Janowicz. *Tyg. Poz.* 1862 nr 6. — (w.) (K. W. Wójcicki): (Opowiadania kurennego. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1861 t. 4. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 10 (1862). —

Nekrologi: *Bibl. Warsz.* 1863 t. 4; *Gaz. Pol.* 1863 nr 273; *Przegl. Europejski* 1863 t. 6; *Przegl. Poz.* 1863 t. 36. — (Zamieć w stepach. Rec.): K. Wł. W. (Wójcicki). *Bibl. Warsz.* 1863 t. 1; *Przegl. Europejski* 1863 t. 5; *Przegl. Poz.* 1863 t. 35. — F. H. L. (Lewestam): Michał Grabowski. J. Jaworskiego *Kalendarz pol. ilustr. na r. 1865.* W-wa 1865. — Kilka wspomnień biograficznych. *Czas* 1866 nr 127, 132-134. — J. Krechowiecki: Wiadomość o życiu i pismach M. Grabowskiego. *Czas* 1868 nr 262-264, 267-270, 273-274 i odb. — K. W. Wójcicki: Ostatni klasyk. Wspomnienie z pierwszej połowy naszego stulecia. *Bibl. Warsz.* 1872 t. 1 i odb. — Antoni J. (A. J. Rolle): J. I. Kraszewski i ks. St. Chołoniewski. Lw. 1878. — T. Dobszewicz: Wspomnienia z czasów, które przeżyłem. Rozdz. XI. Ogólny charakter naszego piśmiennictwa od r. 1831 do 1855. *Przegl. Pol.* 1882/83 t. 4; całość wyd. osob. Kr. 1883.— J. T. H. (Tokarzewicz-Hodi): Triumwirat ukraiński. *Kraj* 1883 nr 47. — Antoni J. (A. J. Rolle): Z teki autografów. Listy M. Grabowskiego do A. Grabianki. *Kronika Rodz.* 1884 nr 12. — P. Chmielowski: Michał Grabowski. *Złota przędza.* T. 2. W-wa 1885. — T. Bobrowski: Pamiętniki. T. 2. Powst. ok. 1887. Wyd. Lw. 1900. — W. Nehring: Z młodych lat Bohdana Zaleskiego. *Bibl. Warsz.* 1887 t. 3. — P. Chmielowski: Józef Ignacy Kraszewski. Zarys historycznoliteracki. W-wa 1888. — E. M. Galli: Pamiętniki. Powst. przed 1893. Ogł. *Przegl. Nar.* 1913 nr 8-11; odb. W-wa 1913. — P. Chmielowski: Z dziejów „Pielgrzyma". (Na podstawie nie znanych dotąd listów). *Charitas. Księga zbior. wyd. na rzecz R-k. Tow. Dobroczynności przy kościele Św. Katarzyny w Petersb.* Petersb. 1894. — Z. Wasilewski: Narodziny poety romantyka. *Ateneum* 1895 t. 3; przedr. w: Od romantyków do Kasprowicza. Studia i szkice literackie. Lw. 1907. — Z. Wasilewski Między kolegami z Humania. (Listy i dokumenty do życia Goszczyńskiego 1823-1830). *Księga pam. ... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898). — P. Chmielowski: Nasza krytyka literacka w w. XIX. *Bluszcz* 1899 nr 44-47. — P. Chmielowski: Z dziejów postępu i reakcji u nas. „*Prawda*". *Książka zbior. ... A. Świętochowskiego.* Lw. 1899. —

P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 26 (1900). — T. Grabowski: M. Grabowski, jego pisma krytyczne i pojęcia polityczne. *Przegl. Pol.* 1900/1901 t. 1-2; odb. Kr. 1901. [Rec.: P. Chmielowski. *Gaz. Pol.* 1901 nr 356; I. Chrzanowski. *Ateneum* 1901 t. 1; Ign. Ch. (Chrzanowski). *Książka* 1901 nr 3; S. Zdziarski. *Krytyka* 1901 t. 1; S. Zdziarski. *Kwart. Hist.* 1901; S. Zdziarski. *Przegl. Powsz.* 1901 t. 70; P. Chmielowski. *Pam. Lit.* R. 1 (1902)]. — P. Chmielowski: Dzieje krytyki literackiej w Polsce. W-wa 1902. — W. Jabłonowski: Z korespondencji M. Grabowskiego. *Tyg. Ilustr.* 1902 nr 41-42. — T. Grabowski: Michał Grabowski. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 2. W-wa 1903. — F. Rawita-Gawroński: Rok 1863 na Rusi. T. 2. Lw. 1903. — W. Rudnicki: Z dziejów kijowskiego uniwersytetu (1855-1860). Wyjątki z pamiętników przepisał dr Antoni J. *Nasz Kraj* 1906 nr 7-8. — M. Rolle: Z życia dworu wiejskiego w pierwszej połowie ubiegłego stulecia. W: Z minionych stuleci. Szkice historyczne i literackie. Lw. 1908. — M. Rolle: Żywot polityczny M. Grabowskiego. *Przew. Nauk. i Lit.* 1908; przedr. w: In illo tempore. Szkice historycznoliterackie. Brody 1914. [Rec.: S. Karwowski. *Przegl. Wielkopol.* 1913 nr 47]. — E. Kołodziejczyk: Z przeszłości słowianofilstwa w Polsce. *Świat Słowiański* 1910 t. 2. — J. Tretiak: Bohdan Zaleski. Do upadku powstania listopadowego 1802-1831. Życie i poezja. Karta z dziejów romantyzmu polskiego. Kr. 1911. — M. Kridl: Grabowski Michał. *Sto lat myśli pol.* T. 7 (1912). — P. Bańkowski: Michał Grabowski 1805-1863. *Gaz. Warsz.* 1913 dod. do nru 349. — P. Bańkowski: Maurycy Mochnacki jako teoretyk i krytyk romantyzmu polskiego. Kr. 1913. — J. Tretiak: Bohdan Zaleski na tułactwie. Życie i poezja na tle dziejów emigracji polskiej. Cz. 2: 1838-1886. Kr. 1914. —

Z. Szweykowski: Powieści historyczne Henryka Rzewuskiego. W-wa 1922. — T. Grabowski: Z dziejów krytyki literackiej w Polsce. Wyniki teorii romantycznej — reakcja Kresów. *Przegl. Współcz.* 1924 t. 10 nr 28; przedr. w: Krytyka literacka w Polsce w epoce romantyzmu

(1831-1863). Kr. 1931. — A. Bar: Wstęp do wyd.: M. Grabowskiego listy literackie. (Streszcz.). *Spr. PAU* 1928 nr 8; całość wyd. Kr. 1934 *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* S. II t. 3. — A. Bar: Grabowski jako teoretyk i przeciwnik romantyzmu. *Pam. Lit.* R. 26 (1929). — A. Bar: Grabowskiego „O poezji XIX w." a Mochnackiego „O literaturze polskiej w wieku dziewiętnastym". (Streszcz.). *Spr. PAU* 1929 nr 5. — A. Bar: Michał Grabowski. (Streszcz.). *Spr. PAU* 1929 nr 7. — A. Bar: Michał Grabowski a Maurycy Mochnacki. *Ruch Lit.* 1929 nr 8. [Rec.: E. Płomieński: Czy Maurycy Mochnacki był plagiatorem. *Europa* 1930 nr 9]. — H. Hleb-Koszańska: Źródła sądów w rozprawie M. Grabowskiego o nowej literaturze francuskiej. Wil. 1929 *Bibl. Prac. Polon. Słuchaczów USB w Wil.* nr 2 [Rec.: n. z. (W. Charkiewicz). *Alma Mater Vilnensis* z. 8 (1929); L. Sienkiewicz. *Dzien. Wil.* 1930 nr 167]. — L. Sienkiewicz: Z dziejów plagiatu w wieku XIX. *Ruch Lit.* 1930 nr 6. —

A. Bar: Zwolennicy i przeciwnicy filozofii Hegla w polskim czasopiśmiennictwie (1830-1850). *Arch. Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce*.T.5. Kr. 1933. — J. Krzyżanowski: Z dziejów walterskotyzmu polskiego. *Przegl. Współcz.* 1933 t. 44 nr 130; przedr. pt. O walterskotyzmie polskim. W: W świecie romantycznym. Kr. 1961. — M. Janik: Prądy panslawistyczne i rusofilskie w okresie wielkiej emigracji. *Pam. Lit.* R. 31 (1934). — W. Klinger: Wernyhora i jego proroctwa w świetle krytyki historycznej. *Przegl. Współcz.* 1934 t. 51 nr 150. — (R): (Listy literackie. Rec.). *Kur. Lit.-Nauk.* 1934 nr 44. — G. Korbut: Aleksander Tyszyński jako estetyk i krytyk. W: Szkice i drobiazgi historycznoliterackie. W-wa 1935. — S. Szpotański: Korespondencja M. Grabowskiego. *Kur. Warsz.* 1935 nr 3. — A. Bar: Stanowisko polityczne M. Grabowskiego. *Prace hist.-lit. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936 i nadb. — M. Handelsman: Nieznany list M. Grabowskiego do ks. Adama. *Księga pam. ku czci L. Pinińskiego.* Lw. 1936. — (Z. Kańska): Wołyń w XIX wieku. *Życie Krzemienieckie* 1936 nr 4. — M. Bielanka-Luftowa: Znaczenie terytorium w tak zwanej szkole ukraińskiej. *Pam. Lit.* R. 33 (1936); toż: *Księga referatów Zjazdu Nauk. im. I. Krasickiego we Lw. dn. 8-10 czerwca 1935.* Lw. 1936. — W. Dobaczewska: Dzieje kultury wileńskiej pomiędzy dwoma powstaniami. Wil. 1937. — A. Bar: M. Grabowski na tle epoki. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1938 nr 1. — Z. Kosidowski: Z okresu złotego kultury Poznania. Tygodnik Literacki 1838-1845. Poz. 1938. — F. Bielak: Między „Tygodnikiem Petersburskim" a „Gwiazdą" kijowską. *Księga ku czci J. I. Kraszewskiego.* Łuck 1939. —

A. Bar: Plotkarski artykuł. W: Kumoszki na Parnasie. Kr. 1947. — A. Bar: Przedlistopadowy romantyzm a polityka. Tamże. — M. Hahdelsman: Adam Czartoryski. T. 3. W-wa 1950. — S. Świerzewski: Józef Ignacy Kraszewski jako badacz sztuki (1830-1864). (W sto czterdziestą rocznicę urodzin pisarza). *Materiały do Studiów i Dyskusji z Zakresu Teorii i Historii Sztuki* 1952 nr 2/3. — M. Straszewska: Czasopisma literackie w Królestwie Polskim w latach 1832-1848. Cz. 1 (1832-1840). Wr. 1953; cz. 2 (1841-1848). Wr. 1959 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 22-23. — M. Żmigrodzka: Walka o realizm w estetyce i krytyce literackiej kraju w latach 1831-1848. *Pam. Lit.* R. 44 (1953) z. 1. — S. Morawski: Program sztuki narodowej w krytyce i teorii artystycznej lat 1830-1860. W-wa 1955 *Materiały Dyskusyjne Roku Mickiewiczowskiego.* — S. Morawski: Kilka uwag o polskiej teorii sztuki w okresie 1830-1850. *Sztuka i Krytyka* 1956 nr 1/2. — S. Morawski: Program sztuki narodowej w polskiej krytyce artystycznej okresu romantyzmu. *Myśl Filoz.* 1956 z. 3. — R. Taborski: Apollo Korzeniowski, ostatni dramatopisarz romantyczny. Wr. 1957 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 9. — M. Żmigrodzka: Edward Dembowski i polska krytyka romantyczna. W-wa 1957. — M. Inglot i M. Straszewska: *Pol. słownik biogr.* T. 8 (1959-1960). — M. Straszewska: Michał Grabowski. W zbiorze: Polska krytyka literacka (1800-1918). Materiały. T. 2. W-wa 1959. — Z. Szmydtowa: Wstęp. Tamże. — E. Warzenica: Michał Grabowski. Tamże t. 1. —

A. Bartoszewicz: Polemiki wokół powieści francuskiej w polskiej krytyce literackiej okresu międzypowstaniowego (1831-1863). *Zeszyty Nauk. Uniw. ... Tor. Nauki Hum.-Społ.* 1960 z. 3. — A. Goriaczko-Borkowska: Z zagadnień galicyjskiego słowianofilstwa. *Zeszyty Nauk. Uniw. Wr.* S. A. *Nauki Społ. Prace Lit.* II nr 32. Wr. 1961. — T. S. Grabowski: Z pogranicza polsko-białoruskiego. *Księga pam. ku czci S. Pigonia.* Kr. 1961. — M. Inglot: Poglądy literackie koterii petersburskiej w latach 1841-1843. Wr. 1961 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 73. [Rec.: Koteria petersburska. *Nowe Książki* 1961 nr 13; M. Danilewiczowa: „Koteria petersburska". *Wia-*

domości (Londyn) 1962 nr 19; M. Straszewska. *Pam. Lit.* R. 53 (1962) z. 2; A. Bartoszewicz: *Ruch Lit.* 1963 nr 2]. — A Bartoszewicz: Walka o powieść tendencyjną u schyłku okresu międzypowstaniowego. *Ruch Lit.* 1963 nr 5/6. — W. Danek: Kraszewski i Walter Scott. *Wyższa Szkoła Pedag. w Kr. Roczn. Nauk.-Dydaktyczny* z. 17. *Filologia pol. Prace hist.-lit.* Kr. 1963. — A. Bartoszewicz: Z dziejów polskiej terminologii literackiej pierwszej połowy XIX wieku. *Pam. Lit.* R. 54 (1963) z. 3; R. 55 (1964) z. 1.

GREGOROWICZ JAN KANTY (1818–1890)

Pseud. i krypt.: J. K. G.; Janek z Bielca.

Pisarz dla ludu i dla młodzieży, wydawca.

Ur. 17 października 1818 w Warszawie; syn Jana, kupca, i Marii z Trzebińskich (czy Trzebieńskich). Uczył się od 1826 w warszawskich szkołach pijarskich, następnie w domu. Około 1831 osiadł z rodzicami w dziedzicznej wsi Bilczy w powiecie sandomierskim. Po śmierci ojca w 1835 objął zarząd gospodarstwa. Od 1847 gospodarował w Zegrzu nad Narwią. W 1849 wyjechał do Warszawy i zajął się pracą literacką. Od 1851 redagował *Gazetę Rolniczą*, która ukazywała się jako dodatek do *Gazety Codziennej*, następnie do 1859 był współredaktorem tejże *Gazety Codziennej*. W 1858-1859 wspólnie z Fryderykiem Henrykiem Lewestamem wydawał pisma humorystyczne. W 1860 zaczął wydawać *Kmiotka*, następnie *Magazyn Mód i Nowości*, przemianowany w 1862 na *Tygodnik Mód i Nowości*, później *Tygodnik Mód i Powieści*. Od 1867 był redaktorem *Przyjaciela Dzieci*. Zmarł 16 września 1890 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Obrazki wiejskie. Fragm. ogł. pt. Obrazki wiejskie. I. Karczma; II. Pan Rządca; III. Sobótka. *Bibl. Warsz.* 1850 t. 3-1851 t. 1; Jarmark. *Gaz. Warsz.* 1851 nr 85, 89-90; całość t. 1-4. W-wa 1852.

Zawartość: t. 1: Karczma; Pan Rządca; Sobótka; t. 2: Panicz i dziewczyna; Wieczór jesienny; t. 3: Jarmark; Narady; t. 4: Okrężne; Wesele.

Dedykacja: Poświęcone Kazimierzowi Władysławowi Wójcickiemu, pierwszemu zbieraczowi skarbów umysłowych ludu wiejskiego, w dowód szacunku poświęca Autor.

2. Wiejskie zarysy. *Bibl. Warsz.* 1852 t. 1-4; wyd. osob. t. 1-2. W-wa 1854. Wyd. nast.: pt. Wieś Świątniki. (Wiejskie zarysy). T. 1-2. W-wa 1886.

3. Dwie sceny z pożycia wiejskiego. W-wa 1853.

4. Janek spod Ojcowa. Obrazek wiejski ze śpiewami w jednej odsłonie. Wyst. W-wa 1853; wyd. W-wa 1862 *Bibl. Teatr.* nr 5. Wyd. nast.: wyd. 3 Poz. 1912 *Naród sobie!* 20.
Rkps Ossol. sygn. 10056/I.

5. Proszaki. Obrazek wiejski, opisany ze zdarzenia prawdziwego. *Gaz. Codz.* 1853 nr 30, 33-43, 45-48, 50; wyd. osob. W-wa 1854.

6. Tomek beznogi. Obrazek z pożycia wiejskiego. W-wa 1854.

7. Zaloty nowomodne. Opowieść. *Dzien. Warsz.* 1854 nr 94-99; wyd. osob. pt. Nowomodne zaloty. Komedia w jednym akcie. Kijów 1855. Wyst. W-wa 1855.

8. Różne różności, czyli prawdziwe historie opisane przez Janka z Bielca. T. 1-2. W-wa 1856.

9. Dobry ekonom. T. 1-2. W-wa 1858.
Poświęcone Ignacemu Dąbrowskiemu, naczelnikowi Sekcji Dóbr i Lasów w Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu.

10. Gawędy księdza proboszcza pod lipami. Seria I. W-wa 1858. Wyd. nast.: wyd. 2 W-wa 1861; wyd. 3 W-wa 1862; pt. Pogadanki księdza proboszcza pod lipami. Kr. 1869 *Czytelnia dla Ludu* Dział 2 ks. 2.

11. Tomek Sandomierzak. Powieść. T. 1-3. Petersb. 1858.

12. Elementarz dla chłopców wiejskich. W-wa 1859. Wyd. nast.: wyd. 2 W-wa 1860; Wil. 1861.

13. Modlitwa poranna odmawiana w święta i niedziele przed pójściem do kościoła przez Janka z Bielca i całą wiejską gromadę, wydrukowana na pożytek duchowny braci wieśniaków. W-wa 1861. Wyd. 2 W-wa 1862.

14. Werbel domowy, obrazek wiejski ze śpiewami w jednej odsłonie oryginalnie napisany. Wyst. W-wa 1861. Wyd. W-wa 1862 *Bibl. Teatr.* nr 4. Wyd. nast.: wyd. 2 Lw. 1891 *Bibl. Teatrów Amatorskich* nr 55; Czerniowce 1892; wyd. nowe Lw. 1920 *Bibl. Teatrów Amatorskich* nr 55; toż Lw. (1935); toż Kat. (1946); Kat. (1947).

15. Książka do nabożeństwa dla wieśniaków ułożona przez Janka z Bielca. W-wa 1862.

16. Książeczki obrazkowe. T. 1-3. W-wa 1862-1863. Wyd. 2 pt. Książeczki obrazkowe z życia ludu wiejskiego. Kr. 1875.

Zawartość: t. 1: Prawdziwa historia o pijaku Urbanie; Historia o Mruwiaku, obrazek wiejski w trzech przedziałach; t. 2: Historia o próżniaku Semenie przedstawiona w 15 obrazkach podług pomysłu L. Kunickiego. Rysował F. Kostrzewski; t. 3: Państwo Bondarscy, pomysłu L. Kunickiego. Rysował F. Kostrzewski.

Wyd. osob.: Prawdziwa historia o pijaku Urbanie. Z rysunkami F. Kostrzewskiego. W-wa 1883. Wyd. nast.: W-wa 1890; W-wa 1903.

17. Obrazki historyczne z życia świętobliwych błogosławionych i zasłużonych krajowi cnotą, nauką, odwagą i męstwem Polaków i Polek. Napisana przez różnych autorów pod redakcją Janka z Bielca. T. 1-3. W-wa 1862-1863.

18. Ukryte skarby. Poz. 1867.

19. Pierwsza książeczka na gwiazdkę dla dzieci wiejskich i miejskich... z dodaniem wierszyków różnych autorów. W-wa 1874.

20. Powieści i opowiadania. (Zbiór pierwszy). W-wa 1876.

Zawartość: Gromadka Boża; Bednarek i Góralczyk; Moje koniki; Wojtuś jakich mało; Dziadek pod figurą; Podczas zimy; Droga do łachmanów; Jakim sposobem Mruwiak poszedł po rozum do głowy; Dziecinne lata.

Wyd. osob.: Dziadek pod figurą. W-wa 1911 *Czytelnia Polaka-Katolika*.

21. Przewodnik dla zwiedzających Czarnogórę położoną w powiecie kossowskim. Lw. 1881.

22. Oj! te chłopaki, te chłopaki! Komedia w jednej odsłonie. *Przyj. Dzieci* 1888 nr 12-15. Przedr. w zbiorku: Wybór komedyjek dla młodzieży. W-wa 1903 s. 45-88.

23. Zabobony. Komedia w jednej odsłonie. *Przyj. Dzieci* 1888 nr 46-50. Przedr. jw. poz. 22, s. 1-43.

24. Opowiadanie o urwisie Dyrdusiu. Z rysunkami F. Kostrzewskiego. W-wa 1889. Wyd. 2 W-wa 1899.

25. Pod pantoflem. Komedia ze śpiewami w 1 odsłonie. Lw. 1893.

26. Hanka Zakliczanka. Opowiadanie z czasów Jana Kazimierza. W-wa 1903.

27. Brat i siostra. Powieść. T. 1-2. W-wa 1904.

28. Na włóczędze. Opowiadanie historyczne. Cz. 1-2. W-wa 1905.

29. Z sierocej doli. Opowiadanie dla młodzieży. T. 1. W-wa 1906.

30. Powrót flisaków. Rkps.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bibl. Warsz.* (tu debiut w 1850 t. 3; potem: 1851, 1853, 1863), *Dzien. Warsz.* (1854), *Gaz. Codz.* (współred. 1851-1859; tu m. in.: Słówko o pieśni ludowej. 1855 nr 286-287; Nie wszystko złoto, co się świeci. Komedia w 1 akcie. Fragm. 1856 nr 3), *Gaz. Rolnicza* (red. 1851--1859?), *Gaz. Warsz.* (1851, 1855, 1860), *Kłosy* (1867, 1870), *Kmiotek* (red. 1860), *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* (1860), *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1862 (tu: Ustęp z historii ludu wiejskiego w Polsce), *Magazyn Mód i Nowości* (wyd. i red. 1860-1861; tu m. in.: Rozmowa Janka z Bielca z Józefem Długoszem, członkiem Towarzystwa Rolniczego. 1861 nr 11), *Noworocznik Wolnych Żartów* (współred. 1859), *Opiekun Dom.* (1865, 1871), *Przyj. Dzieci* (red. 1867-1890; tu m. in. wiele opowiadań i obrazków dramatycznych dla dzieci), *Roczn. Gospodarstwa Kraj.* (tu: Uwagi nad środkami podniesienia w kraju naszym gospodarstwa wiejskiego. 1850), *Rozrywki dla młodocianego wieku.* T. 1. W-wa 1856, *Szpargały Wiosenne* (współred. 1859), *Tyg. Ilustr.* (1860, 1862), *Tyg. Mód i Nowości* (wyd. i red. 1862-1871; tu m. in.: Urywki spisane z pamiętników Jana Bugaja z końca wieku XVII. 1866-1867), *Tyg. Mód i Powieści* (wyd. i red. 1871-1877, red. do 1890), *Wisła. Księga zbior. ... P. Stalmacha.* Kr. 1873 (tu: Ulicznik warszawski), *Wolne Żarty* (współred. 1858-1859).

Listy

1. Do K. W. Wójcickiego 15 listów z 1852-1862; do niewiadomej osoby z 1870. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

2. Do J. I. Kraszewskiego 52 listy z 1856-1886. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6465, 6504.

3. Do W. Szymanowskiego 1 list 1858. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6712.

4. Do S. Nowińskiego 44 listy z 1869--1890. Rkps Ossol. sygn. 5247/I.

5. Do S. Buszczyńskiego z 1872. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2064 t. 1.

6. Do T. Lenartowicza z 1874. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2028 t. 3.

7. Autobiografia. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

OPRACOWANIA

(Obrazki wiejskie. Rec.): J. I. Kraszewski. *Gaz. Warsz.* 1851 nr 305; K. W. Wójcicki. *Bibl. Warsz.* 1852 t. 2. — (Dwie sceny z pożycia wiejskiego. Rec.): J. R. S. *Gaz. Codz.* 1853 nr 340-341; J. I. Kraszewski. *Gaz. Warsz.* 1853 nr 286. — (Wiejskie zarysy. Rec.): K. T. G. *Gaz. Codz.* 1853 nr 188-189; K. Wł. W. (Wójcicki). *Bibl. Warsz.* 1854 t. 2. — (Janek spod Ojcowa. Rec. teatr.): 2. *Gaz. Codz.* 1854 nr 14; F. H. L. (Lewestam.) *Dzien. Warsz.* 1854 nr 4. — (H. Rzewuski): (Proszaki. Rec.). *Dzien. Warsz.* 1854 nr 156. — Wład. Sab. (Sabowski): Niemiłe wrażenie pod pewnym względem... *Gaz. Codz.* 1854 nr 169. — (W. Szymanowski): Wiadomości krajowe. (Inc.: Dokończenie poematu...). *Dzien. Warsz.* 1854 nr 328. (Dot. Zalotów nowomodnych). — (Różne różności, czyli prawdziwe historie... Rec.): F. H. Lewestam. *Gaz. Codz.* 1856 nr 1-2; A. Pług (A. Pietkiewicz). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 90. — E. Ziemięcka: (Góry sieroce. Rec.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 87. — ħ: (Dobry ekonom. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1858 nr 321. — (Janek spod Ojcowa. Rec. teatr.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1860 nr 256. — × (J. I. Kraszewski): Mamy przed sobą pierwsze... *Gaz. Codz.* 1860 nr 202. (Dot. Kmiotka). — λ (E. Leo): (Werbel domowy. Notatka teatr.). *Gaz. Codz.* 1861 nr 29. — (Książka do nabożeństwa dla wieśniaków. Rec.). *Dzien. Lit.* 1862 nr 47. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 10 (1862). — (Obrazki historyczne z życia... Rec.). *Gaz. Pol.* 1863 nr 35. — (P. Wilkońska): Jan Kanty Gregorowicz. *Opiekun Dom.* 1865 nr 17. — P. Wilkońska: Moje wspomnienia o życiu towarzyskim w Warszawie. Poz. 1873 i wyd. nast. — L. Szczerbowicz-Wieczór: (Pierwsza książeczka na gwiazdkę. Rec.). *Tyg. Ilustr.* 1874 nr 327. — (Prawdziwa historia o pijaku Urbanie. Rec.). *Kur. Codz.* 1883 nr 312. — W. Czajewski: Jan Kanty Gregorowicz. (Janek z Bielca). *Tyg. Ilustr.* 1885 nr 125. — Jan Kanty Gregorowicz. *Kur. Codz.* 1885 nr 170. — Obchód jubileuszowy. *Kur. Por.* 1885 nr 187. — M. Wołowski: Jan Kanty Gregorowicz. *Kłosy* 1885 nr 1019. — P. Chmielowski: Jan Kanty Gregorowicz. *Złota przędza.* T. 3. W-wa 1886. — w. (W. Gomulicki): (Wieś Świątniki. Rec.). *Kur. Codz.* 1886 nr 171. —

Wspomnienia pośmiertne i nekrologi: W. Korotyński. *Tyg. Ilustr.* 1890 nr 38; A. Pług (A. Pietkiewicz). *Wędrowiec* 1890 nr 38; K. Promyk (Prószyński). *Gaz. Świąteczna* 1890 nr 507; S. M. Rzętkowski. *Życie* 1890 s. 699; *Bibl. Warsz.* 1890 t. 4; *Kur. Por.* 1890 nr 258, 260. — W. Przyborowski: Stara i młoda prasa. Przyczynek do historii literatury ojczystej (1866-1872). Kartki ze wspomnień eks-dziennikarza. Petersb. 1897. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 26 (1900). — S. Gębarski. *Enc. wych.* T. 5 (1901). —

H. Syska: Od „Kmiotka" do „Zarania". Z historii prasy ludowej. W-wa 1949. — K. Groniowski: Problem rewolucji agrarnej w ideologii obozów politycznych w latach 1846-1870. W-wa 1957. — W. Bieńkowski. *Pol. słownik biogr.* T. 8 (1959-1960). — J. W. Gomulicki: Jan Kanty Gregorowicz. W: Iskry z popiołów. Zapomniane opowiadania polskie XIX wieku. Seria II. W-wa 1960.

GROZA ALEKSANDER (1807–1875)

Krypt.: A. Gr.; Al. Gr.; Alex. Gr.

Poeta.

Ur. 30 czerwca 1807 we wsi Zahrenicze w guberni kijowskiej; syn Pawła i Teofili z Kopczyńskich. Był młodszym bratem Sylwestra. W 1817-1820 uczył się u bazylianów w Humaniu, gdzie zaprzyjaźnił się z Michałem Grabowskim. Następnie uczęszczał do gimnazjum w Winnicy, które ukończył w 1826, po czym zapisał się na wydział

literacki Uniwersytetu Wileńskiego. W 1829 przeniósł się na uniwersytet w Dorpacie i przez jeden rok studiował tam jako wolny słuchacz. Wróciwszy na Ukrainę ożenił się i osiadł na wsi w rodzinnej Sołohubówce w guberni kijowskiej. W 1838-1842 redagował i wydawał noworocznik *Rusałka*, a w 1849-1850 pismo zbiorowe *Grosz wdowi*. W 1858-1860 mieszkał w Żytomierzu i był inicjatorem Spółki Księgarsko-Wydawniczej w tym mieście. Zmarł 3 listopada 1875 w Chałaimgródku pod Berdyczowem.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pan starosta kaniowski. Powieść. Fragm. ogł.: *Tyg. Petersb.* 1837 nr 7; *Lwowianin* 1840 z. 12; *Athenaeum* 1841 t. 6; całość zob. poz. 2. Wyd. nast. poszerzone pt. Starosta kaniowski. Powieść ukraińska, zob. poz. 3, 6.

2. Poezje. Wil. 1836.

Zawartość: poz. 1 oraz 14 wierszy.

Dedykacja: JWW. Marszałkowi Andrzejowi Szachnowi i Konstantemu Weyssenhoffowi... w dowód wdzięczności te moje pierwsze pisma poświęcam.

3. Poezje. T. 1-2. Wil. 1843.

Zawartość: poz. 1; 11 wierszy z poz. 2; 8 nowych wierszy; Przekłady poz. 2.

4. Władysław. (Wyciąg z pamiętników nie bardzo starych). T. 1-2. Wil. 1848. Wyd. nast. pt. Pamiętnik nie bardzo stary. (Wyciąg z notat Władysława N.). Wyd. poprawne. Wil. 1858.

Dedykacja: Eugeniuszowi Miłoszowi jako dowód przyjaźni poświęcam A. Groza.

5. Obrazki ukraińskie. Wil. 1855. Wyd. 2 poprawne (powiększone) pt. Trzy powieści. Żytomierz 1860.

Zawartość: Pan Grzegorz. Powiastka kontraktowa; Gość nieoczekiwany. Powieść fantastyczna. W wyd. 2 także: Zakład. Powieść.

6. Pisma. Powieści ludu i dumy. T. 1-2. W-wa 1855.

Zawartość: t. 1: O duszach umarłych. Powieść ukraińska. (*Lewiathan*. Kijów 1848); Martyn. Powieść ukraińska; Głuche jezioro. Powieść białoruska. (*Rubon* 1849); Maryna. Powieść białoruska. (*Rubon* 1842); Jastrzębiec. Powieść wielkopolska; Soroka. Duma ukraińska. (*Rusałka* 1838, 1842); Janko ślepy. Duma serbska; t. 2: Starosta kaniowski (por. poz. 1).

7. Śmieciński. Powieść szlachecko-ukraińska. Fragm. ogł.: *Dzien. Warsz.* 1855 nr 149-152; *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 98-100; całość (cz. 1-3) wyd. Żytomierz 1860.

8. Ołtarzyk berdyczowski albo zbiór modlitw ku czci Trójcy Przenajświętszej, Najświętszej Marii Panny i świętych Pańskich. Kijów 1856.

9. Mozaika kontraktowa. Pamiętnik z roku 1851. Fragm. ogł. *Gaz. Codz.* 1856 nr 312-313; całość wyd. Wil. 1857.

10. Trzy palmy. (Powieść ze Wschodu). Wil. 1857.

11. Marek Jakimowski. Duma historyczna. Fragm. ogł. pt. Perepiat i Perepiatycha. *Bibl. Warsz.* 1857 t. 4; całość wyd. *Czas. Dod. Mies.* 1857 t. 7; wyd. osob. Wil. 1858 (razem z poz. 12).

Dedykowany Edwardowi i Katarzynie Meyerom.

12. Hryć. Dramat ukraiński w pięciu aktach z podań ludu i z wydarzenia pod koniec ośmnastego wieku. Wil. 1858 (razem z poz. 11).

Dedykacja: Antoniemu Edwardowi Odyńcowi jako cześć należną Jego talentowi i zasłudze obywatelskiej oraz jako dowód mojej najserdeczniejszej przyjaźni poświęcam A. Groza.

13. Elementarz mniejszy. Żytomierz 1860.

14. Elementarz większy z tablicą figur geometrycznych, z rycinami do historii naturalnej, z dwoma półsferami i mapką Europy. Żytomierz 1860.

15. Elementarzyk. Żytomierz 1860.

16. Krzysztof Zborowski. Dramat w trzech obrazach z dziejów narodowych Polski XVII wieku. Wil. 1860.

17. Muzyka. Wiersz poświęcony Ap. Konstkiemu. *Czytelnia dla Młodzieży* 1860 nr 8; odb. Lw. 1860. Przedr. *Noworocznik* (*Kalendarz*) *ilustr. dla Polek* 1862.

18. Twardowski. Misterium z podań narodowych. Cz. 1-2. Brody 1873.

Dedykowane: Eustachemu Iwanowskiemu; cz. 2 Izabeli Czeczelowej.

19. Przeszłość Przyszłości. Rkps Muz. Mickiewicza w Paryżu sygn. 917.

Dedykacja: Sierotom nieśmiertelnego wieszcza sieroty ukraińskiego lirnika strofy te łzami ich ojca kreślone przynoszą w ofierze.

20. Pamiętniki. Fragm. ogł. E. Heleniusz (Iwanowski): Wspomnienie lat minionych. T. 2. Kr. 1876.

Artykuły, drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Athenaeum* (tu m. in.: Jasyr batowski. Duma historyczna. 1841 t. 6),

Bibl. Warsz. (1847, 1851, 1857-1858, 1860; tu m. in.: Wiadomość o życiu i pismach śp. Ignacego Jagiełły, nauczyciela literatury starożytnej w byłym gimnazjum winnickim. 1851 t. 2), *Czas* (tu m. in.: Fragment z Biblii Enocha. 1868 nr 156-158), *Czas. Dod. Mies.* (1857 t. 7), *Czytelnia dla Młodzieży* (tu m. in.: Podział na epoki literatury polskiej i charakterystyka onych. 1860 nr 15), *Dzien. Warsz.* (tu m. in.: Szalona. 1853 nr 251; Wiadomość o p. Ignacym Mejerze, artyście na wiolonczeli. 1855 nr 207-208), *Dzien. Wil.* (1829), *Gaz. Codz.* (tu m. in.: Korespondencja z guberni kijowskiej. 1854 nr 23, 126, 155-157, 191; 1856 nr 80, 265; 1860 nr 330), *Gaz. Warsz.* (tu: Wiersz-podróżny. (Ze wspomnień o A. Mickiewiczu). 1859 nr 260; Korespondencje. 1860 nr 236, 250, 320, 326, 334), *Grosz wdowi* (wyd. i red. 1849-1850), *Kłosy* (tu wiersze: Dąb i powój. 1865 nr 24; Na wieniec z paproci i bratków. 1865 nr 25; Kolibryk. 1866 nr 27; Dwie pieśni. (Z włoskiego). 1866 nr 33; Skarby ukryte. 1866 nr 75), *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* (1856-1857), *Kur. Pol.* (tu: Narzeczeni. Melodramat. Fragm. 1875 nr 166), *Lewiathan. Książka składkowa.* Kijów 1848, *Lwowianin* (1840), *Noworocznik Litewski na rok 1831* (tu: Z poematu Melancholia. Cz. 1. Obłąkany poeta), *Ondyna Druskienickich Źródeł* (1844 z. 8), *Opiekun Dom.* (1871), *Pam. Religijno-Moralny* (tu: Wiadomość o cudownym obrazie Najświętszej Marii Panny Berdyczowskiej i o Jej koronacji. 1852 t. 22-23; Ołtarzyk Berdyczowski. 1857 t. 33), *Piśmiennictwo Kraj.* (1840), *Rocznik. Pismo zbior.* Brody 1873/74, *Rozmaitości* (Lw.; tu m. in.: Zaporożec. Myśl z pieśni gminnej. 1838 nr 52), *Rubon* (tu m. in.: Izmael i Maria. Improwizacja Greka w kawiarni smyrneńskiej. 1843 t. 4, 8), *Rusałka* (wyd. i red. 1838-1842; tu m. in.: Z powieści pod tytułem Zemsta czarnego Boga. Wyjątek pierwszy i drugi. 1838; Wyjątek z pisma pod tytułem Szkice kontraktowe. 1838; Początek dumy ukraińskiej pt. Soroka. 1838; Skargi Tatara. 1838; Podróż z Apollinem. Szkic kontraktowy. 1838; Relacja o bitwie batowskiej przez Grzegorza Druszkiewicza, chorążego pancernego buławy wielkiej koronnej, naocznego świadka. 1839; Pielgrzymka do krynicy Świętego Włodzimierza. (Szkic kontraktowy). 1840), *Tyg. Ilustr.* (1867-1868), *Tyg. Petersb.* (1837, 1849), *Wieniec. Pismo zbior. ofiarowane S. Jachowiczowi.* T. 3. W-wa 1858 (tu: Oda — na srebrne wesele W. Wójcickich), *Znicz* (tu w 1835: Alkar i Zelina. Fantazja z powieści gminnej; Śpiew Zaporożców; Pieśni przerobione z podolsko-ukraińskiej mowy).

Po śmierci pisarza jego drobne utwory ogł.:

Kronika Rodz. 1876 nr 1 (tu wiersz albumowy do A. Marcinkowskiego);

Kraj 1883 nr 31 (tu: List do B. D. R. (Rzuchowskiego) o ruchu umysłowym na Ukrainie i pogranicznym Wołyniu i Podolu).

Wiersze w rkpsach Bibl. PAN Kr. sygn. 715; Ossol. sygn. 6531/II.

Przekłady

1. W. Münnich: O poezji perskiej rozprawa. Przekł. z jęz. łacińskiego. *Dzien. Wil.* 1829 t. 8 s. 3-32; wyd. osob. Wil. 1829.

2. J. W. Goethe: Faust. (Fragm.:) Część sceny między Faustem a Wagnerem. *Rusałka* 1838 s. 94-98; przedr. zob. Twórczość poz. 3 t. 1.

Listy

1. Do M. Grabowskiego 10 listów z 1837-1840. Kopie Bibl. Kórn. sygn. 1160.

2. Do J. I. Kraszewskiego 26 listów z 1841-1875. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6456, 6465, 6504.

3. Do M. Grabowskiego z 1850. Rkps Bibl. Nar. sygn. 2674.

4. Do niewiadomej osoby 5 listów z 1850-1862; do K. W. Wójcickiego 3 listy z 1851 i b. d.; do Redakcji Kłosów b. d. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

5. Do J. Bartoszewicza 4 listy z 1856-1860. Rkps Ossol. sygn. 4961/II.

6. Do A. Szukiewicza 6 listów z 1857-1859. Rkps Ossol. sygn. 6531/II.

7. Do F. Wężyka 12 listów z 1857-1860. Rkps Ossol. sygn. 12316/III.

8. Do K. Szajnochy 11 listów z 1859-1861. Rkps Ossol. sygn. 5876/II.

9. Do J. Majera 5 listów z 1861-1871. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2020.

10. Do W. Pola z 15 listopada 1866. Ogł. W. L. Antoniewicz. *Przedświt* 1901 s. 276-278.

11. Do S. Buszczyńskiego z 1869. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2064.

12. Do Z. Komarnickiego z 9 kwietnia 1871. Ogł. L. Komarnicki. *Pam. Lit.* R. 24 (1927).

13. Do S. Goszczyńskiego 7 listów z 1874-1875. Rkps Bibl. Nar. sygn. 2954.

14. Do A. Marcinkowskiego. Fragm. ogł. A. Nowosielski (Marcinkowski): Aleksander Groza. (Nekrolog). *Kronika Rodz.* 1876 nr 2.

OPRACOWANIA

Biografia

L. Zieliński: Dwa listy do Wilna. II. Do Alex. Kar. Grozy. *Lwowianin* 1842 z. 6. — A. Pług (A. Pietkiewicz): Z sąsiadem przy kominku. Z powiatu winnickiego na Podolu. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1859 nr 68. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 10 (1862). — K. W. Wójcicki: Aleksander Groza. *Tyg. Ilustr.* 1865 nr 306. — S. Goszczyński: Do A. Grozy list z 27 stycznia 1875. Ogł. Z. Wasilewski: Z dziejów ukrainizmu S. Goszczyńskiego. *Myśl Nar.* 1926 nr 9. — Nekrologi i wspomnienia pośmiertne w 1875: Heleniusz (E. Iwanowski). *Czas* nr 279; *Bluszcz* nr 49; *Czas* nr 256; *Dzien. Pol.* nr 255; *Gaz. Nar.* nr 254; *Gaz. Warsz.* nr 248; *Kronika Rodz.* nr 22; *Kur. Codz.* nr 248; *Kur. Warsz.* nr 247; *Opiekun Dom.* nr 46; *Ruch Lit.* nr 46; *Szkice Społ. i Lit.* nr 32; *Wędrowiec* nr 307; *Wiek* nr 253; A. Nowosielski (Marcinkowski). *Kronika Rodz.* 1876 nr 1-2; A. Pług (A. Pietkiewicz). *Kłosy* 1876 nr 564, 566-567; T. Zawadyński. *Tyg. Ilustr.* 1876 nr 15; *Bibl. Warsz.* 1876 t. 1; J. Ungra *Kalendarz warsz. ... 1877.* W-wa 1876. — E. Heleniusz (Iwanowski): Grozowie. W: Wspomnienia lat minionych. T. 2. Kr. 1876. — A. Pług (A. Pietkiewicz): Lirnik ukraiński. Projekt pomnika dla śp. A. Grozy. *Kłosy* 1879 nr 721. — F. Mońkiewicz: Pomnik śp. A. Grozy w Berdyczowie. *Kłosy* 1880 nr 804. — H. Biegeleisen: Aleksander Groza. *Złota przędza.* T. 2. W-wa 1885. — E. M. Galli: Pamiętniki. Powst. przed 1893. Ogł. *Przegl. Nar.* 1913 nr 8-11; odb. W-wa 1913. — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 3. Kr. 1899-1900. — A. B. Brzostowski: Album poety. Ze wspomnień o A. Grozie. *Gaz. Pol.* 1900 nr 196-197. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 26 (1900). — W. L. Antoniewicz: Nieznane listy. Nie drukowany list A. Grozy do Pola. *Przedświt* 1901 s. 276-278. — A. B. Brzostowski: Ci, których znałem. Garść luźnych wspomnień, opisów i wrażeń. W-wa (1910). — H. Galle: Groza Aleksander Karol. *Sto lat myśli pol.* T. 9 (1923). — Z. Wasilewski: Z dziejów ukrainizmu S. Goszczyńskiego. *Myśl Nar.* 1926 nr 9. — L. Janowski: Słownik bio- bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939.

Twórczość

(Poezje. Rec.): Listy o stanie teraźniejszym piśmiennictwa polskiego. *Pam. Nauk.* 1837 nr 2, 8; *Tyg. Petersb.* 1837 nr 7. — (Pan starosta kaniowski. Rec.): M. Grabowski: Literatura i krytyka. Cz. 1. Wil. 1840 s. 44-53; *Lwowianin* 1840 z. 12. — (Rusałka. Rec.): H. S. (Skimborowicz). *Piśmiennictwo Kraj.* 1840 nr 16; A. T. (Tyszyński). *Bibl. Warsz.* 1842 t. 4; *Tyg. Lit.* 1842 nr 36-37. — M. Grabowski: Korespondencja literacka. T. 1. Wil. 1842 s. 67-82. — (Soroka. Duma ukraińska. Rec.). *Tyg. Lit.* 1842 nr 37. — Gerwazy Bomba (L. Sztyrmer): Korespondencja. List z Polesia. 7. O niestarych i nienowych poezjach. *Tyg. Petersb.* 1843 nr 96-99. — R. Mazur (R. Zmorski): (Poezje. Rec.). *Tyg. Lit.* 1844 nr 30-31, 33-34, 37, 41. — M. Gr...... (Grabowski): Do Pana Aleksandra Grozy. *Rubon* 1845 t. 6. — J. S.: (Władysław. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1848 t. 3. — (K. Witte?): (Grosz wdowi. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1850 nr 291-292. — A. N*** (A. Marcinkowski): List o ludziach i o innych rzeczach. *Gaz. Warsz.* 1853 nr 337. — A. Nowosielski (Marcinkowski): A. Groza i jego poezje. *Gaz. Warsz.* 1854 nr 238, 241. — (W. Szymanowski): Podróż na Wschód. *Dzien. Warsz.* 1854 nr 85. — (K. Witte): (Obrazki ukraińskie. Rec.) *Gaz. Warsz.* 1855 nr 94. — J. I. Kraszewski: (Pisma. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1856 nr 233. — (K. Szajnocha): O najnowszej literaturze polskiej. *Rozmaitości* (Lw.) 1856 nr 28. — (Mozaika kontraktowa. Rec.): K. W. Wójcicki. *Bibl. Warsz.* 1857 t. 4; *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 260. — L. Siemieński: (Starosta kaniowski. Rec.). *Czas. Dod. Mies.* 1857 t. 6. — (Trzy palmy. Rec.): K. Kaszewski. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 312; L. Siemieński. *Czas. Dod. Mies.* 1857 t. 6; (K. Widman). *Dzien. Lit.* 1857 nr 58-59. — (Hryć. Rec.): A. K.: (Notatka). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 67; A. Kw. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 116, 331; K. Kaszewski. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 1; N..... z. *Pismo zbior.* J. Ohryzki. T. 2. Petersb. 1859. —

(Marek Jakimowski. Rec.): A. Kw.... *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 331;

K. Kaszewski. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 1. — K. M.: (Pamiętnik nie bardzo stary. Rec.). *Gaz. Codz.* 1858 nr 217. — L. Siemieński: Charakter poezji ukraińskiej i poemata A. Grozy. W: Kilka rysów z literatury i społeczeństwa. T. 2. W-wa 1859 s. 138-166. — (Śmieciński. Rec.): × (J. I. Kraszewski). (Zapowiedź ukazania się). *Gaz. Codz.* 1860 nr 46; F. S. D. (Dmochowski). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1860 nr 94; **. *Czas* 1861 nr 264; k. *Bibl. Warsz.* 1861 t. 4; Prawdzic: Korespondencja znad Teterowa. *Gaz. Pol.* 1861 nr 180; *Bibl. Warsz.* 1861 t. 1; *Gaz. Pol.* 1861 nr 180, 238. — (Poezje. Rec.): A. Kwiatkowski: (Notatka). *Czas* 1860 nr 24; (Zapowiedź wydania). *Bibl. Warsz.* 1860 t. 1; *Gaz. Codz.* 1860 nr 22. — (A. Marcinkowski): Wiadomości literackie. *Bibl. Warsz.* 1861 t. 3. — Bolesław Dunin R. (Rzuchowski): Kilka słów o A. Grozie jako poecie i o jego zasługach na polu literatury ojczystej. *Gaz. Nar.* 1873 nr 106-107. — (Twardowski. Rec.): (A. Marcinkowski). *Wiek* 1873 nr 123-124, 126, 127, 129; L. Powidaj. *Przegl. Pol.* 1873/74 t. 2; R. (B. Dunin-Rzuchowski). *Gaz. Nar.* 1873 nr 234; *Czas* 1873 nr 226; J. K. Kotarbiński. *Przegl. Tyg.* 1874 nr 7; W. Ordon. *Strzecha* 1874 nr 11-12; *Kronika Rodz.* 1874 nr 9. — B. Dunin-Rzuchowski: Kilka słów o A. Grozie i jego pismach. *Album Muz. Nar. w Rapperswylu. Rok 1876.* Lw. 1876. —

T. Dobszewicz: Wspomnienia z czasów, które przeżyłem. Ogólny charakter naszego piśmiennictwa od r. 1831 do 1855. Aleksander Groza. *Przegl. Pol.* 1882/83 t. 4; całość wyd. osob. Kr. 1883. — Z papierów pośmiertnych A. Grozy. *Kraj* 1883 nr 31. — S. Zdziarski: Ze studiów nad „szkołą ukraińską". (Kierunek ludowy w poezji). *Ateneum* 1900 t. 4; przedr. pt. Epigonowie tzw. „szkoły ukraińskiej". W: Pierwiastek ludowy w poezji polskiej XIX w. Studia porównawczoliterackie. W-wa 1901. — M. Bielanka-Luftowa: Znaczenie terytorium w tak zwanej szkole ukraińskiej. *Pam. Lit.* R. 33 (1936). — J. W. Gomulicki: Aleksander Groza. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 1. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — M. Janion. *Pol. słownik biogr.* T. 9 (1960-1961). — M. Inglot: Poglądy literackie koterii petersburskiej w latach 1841-1843. Wr. 1961 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 73. — Z. Barański: Literatura polska w Rosji na przełomie XIX i XX wieku. Wr. 1962 *Prace Wr. Tow. Nauk.* S. A nr 78.

GROZA SYLWESTER (1793–1849)

Krypt.: S. Gr.; S. W. G.; S. W. G....; W.**.

Powieściopisarz, poeta.

Ur. 7 stycznia 1793 w Międzybożu na Podolu; syn Pawła i Teofili z Kopczyńskich. Był starszym bratem Aleksandra. W 1800 wraz z rodzicami przeniósł się na Ukrainę. W 1802-1809 uczył się w szkole bazylianów w Humaniu. Do zawodu prawniczego przygotowywał się w Winnicy, następnie od 1812 praktykował w Kamieńcu Podolskim. W 1819 ożenił się z Wincentą Odyńcówną i wziął w dzierżawę wieś Ryszki w powiecie lityńskim na Podolu, później mieszkał w Kuryłowcach. W 1834 przeniósł się do wsi Bezimiennej w guberni kijowskiej. Zmarł 4 sierpnia 1849.

TWÓRCZOŚĆ

1. Myśli niektóre nad zdrożnościami ludzkimi. Z dodatkiem rozmowy o szczęściu. Pisano przed r. 1831. Wil. 1840.

2. Poezje. T. 1-2. Wil. 1836.

Zawartość: t. 1: Wstęp do rozprawy o dialekcie gminnym podolskim; 14 wierszy; t. 2: 20 wierszy.

3. Powieści podolsko-ukraińskie, wzięte z rzeczywistych obrazów. Cz. 1-2. Wil. 1842.

Zawartość: cz. 1: Synowiec generała Kuczyńskiego. Zdarzenie około r. 1770; Powieść Genealogia, czyli ostatnie chwile towarzysza od lekkiej chorągwi Jerzego, herbu Wąż. (Dwa rozdziały ogł. *Rusałka* 1842); cz. 2: Przygoda Fabiana Kulińskiego. (*Rusałka* 1842); Powieść Wielka zima.

Dedykacja: Własnej rodzinie w dowód przywiązania szczerego i na pamiątkę tę pracę poświęca Autor.

4. Pan Justynian żeniący się. Powieść z czasów teraźniejszych. Wil. 1846.

5. Hrabia Ścibor na Ostrowcu. Powieść z pierwszych lat wieku XIX. Fragm. ogł. *Athenaeum* 1846 t. 4; całość cz. 1-2. W-wa

1848. Wyd. nast.: Gródek 1890; wyd. tyt. Lw. 1892.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Athenaeum* (1843-1846, 1848; tu m. in.: Bankructwo. Powieść. 1843 t. 6; Prządki Ukrainki. Powiastka. 1844 t. 3), *Rimembranza* (tu: Opisanie Sofijówki. 1843), *Rusałka* (tu m. in.: Kupajło. Wspomnienie z roku 1812. 1842).

P r a c e e d y t o r s k i e

Pamiątki i wspomnienia rozmaite. Zebrał i wydał... Wil. 1848.

D e d y k a c j a: Ignacemu Kopczyńskiemu, przywiązanemu bratu, składa w ofierze Wydawca.

P r z e k ł a d y

1. H. F. Lamennais: Wstęp do dzieła o obojętności w przedmiocie religii. Petersb. 1821.

2. E. Eichwald: O starożytnych siedzibach plemion słowiańskich, fińskich, tureckich i mongolskich w teraźniejszej południowej Rosji, wedle Herodota. *Athenaeum* 1847 t. 2-3.

L i s t y

Do J. I. Kraszewskiego 10 listów z 1843-1848. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6456, 6465.

OPRACOWANIA

(Poezje. Rec.). *Pam. Nauk.* 1837 t. 3 nr 8. — (Rusałka na r. 1842. Rec.). *Tyg. Lit.* 1842 nr 36-37. — Nekrologi: X. Al. z B. (A. KARŁOWICZ). *Pam. Nauk.-Lit.* 1850 nr 4; z B. W. *Czas* 1850 nr 16 (dod. lit.); *Bibl. Warsz.* 1850 t. 2; *Przegl. Poz.* 1850 t. 11. — A. GROZA. Nekrolog Sylwestra Grozy. W: Mozaika kontraktowa. Pamiętnik z roku 1851. Wil. 1857. — C. BIERNACKI. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 10 (1862). — E. HELENIUSZ (IWANOWSKI): Grozowie. W: Wspomnienia lat minionych. T. 2. Kr. 1876. — P. CHMIELOWSKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 26 (1900). — W. GIEŁŻYŃSKI. *Pol. słownik biogr.* T. 9 (1960-1961).

GRZEGORZEWSKA SABINA (1808–1872)

Krypt.: SABINA z G. G.; SABINA GR...

P a m i ę t n i k a r k a.

Ur. 18 stycznia 1808 we wsi Marzęcinie w województwie krakowskim; córka Michała Gostkowskiego, późniejszego prezesa trybunału i posła na sejm Królestwa Kongresowego, i Teofili z Wielogłowskich, starościanki olszańskiej. Wychowywała się w domu pod kierunkiem guwernantki Francuzki. W 1826 przybyła wraz z ojcem do Warszawy i wzięła czynny udział w życiu towarzyskim stolicy. Po stracie ojca w 1835 wyszła za mąż za Aleksandra Grzegorzewskiego, ziemianina z Sandomierskiego. Po dziesięciu latach małżeństwa owdowiała, zostając z sześciorgiem dzieci. Zmarła 26 czerwca 1872 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pamiętniki Sabiny z G. G. *Bibl. Warsz.* 1856 t. 1, 3-4; wyd. osob. W-wa 1889.

Jest to fragm. większej całości pozostałej w rkpsie.

2. Maria Józefa z hr. Wesslów Konstantowa Sobieska, królewiczowa polska. (Szkic z wspomnień rodzinnych). *Wieniec* 1862 nr 10-11; wyd. osob. pt. Pamiętnik o Marii Wesslównie, królewiczowej Konstantowej Sobieskiej, spisany ze wspomnień rodzinnych. W-wa 1887.

3. Dziesięć dni w Puławach w r. 1828. Urywek z pamiętnika... *Przegl. Pol.* 1897/ /98 t. 3 (127); odb. Kr. 1898.

Artykuły i wspomnienia ogł. w czasopismach: *Bibl. Warsz.* (tu m. in.: Wyjątek z rękopismu pod napisem: Wpływ kobiet na duchowy rozwój człowieczeństwa. 1855 t. 3), *Gaz. Codz.* (tu wiersze: Spać, bo w snach się mary pieści... 1856 nr 284; ... A gdy tak cudna pieśni kraina... 1856 nr 290), *Kółko Dom.* (tu m. in.: Wspomnienia rodzinne. 1861-1863; Wiedeń na początku bieżącego stulecia. 1863-1864).

Ponadto fragm. pamiętników pt. Karolina z Dembińskich Lebrun ogł. K. W. Wójcicki: Cmentarz Powązkowski pod Warszawą. T. 1. W-wa 1855.

Po śmierci autorki fragm. pamiętników ogł. pt. Z pośmiertnych rękopisów...

(Wspomnienia rodzinne). *Kronika Rodz.* 1879 nr 22-23.

Listy

1. Do W. Wielogłowskiego z 1842. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1838.

2. Do W. Wielogłowskiego 2 listy z 1847, 1851. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1824.

3. Do K. W. Wójcickiego 4 listy z 1855; do niewiadomej osoby z 1869. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

OPRACOWANIA

* (J. Bartoszewicz): Pani Sabina Grzegorzewska. *Dzien. Warsz.* 1855 nr 219. — * (J. Bartoszewicz): Pamiętniki pani Grzegorzewskiej. *Dzien. Warsz.* 1855 nr 227. — K. Estreicher. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 10 (1862). — (Wspomnienia rodzinne. Rec.). *Gaz. Pol.* 1863 nr 69. — Wspomnienia pośmiertne: A. B. (Borkowska). *Kronika Rodz.* 1872 nr 20; toż *Tyg. Ilustr.* 1872 nr 244; J. Dobieszewska-Śmigielska: Dopełnienie życiorysu S. Grzegorzewskiej. *Tyg. Ilustr.* 1872 nr 250; *Kłosy* 1872 nr 370. — (Pamiętnik o Marii Wesslównie. Rec.): S. G. (Godlewski). *Niwa* 1886 t. 30; (W. Zieliński): Echa warszawskie. *Przegl. Tyg.* 1886 nr 45; Z. Hordyński. *Kwart. Hist.* 1887; J. *Przegl. Powsz.* 1887 t. 14; L. T. *Gaz. Lw.* 1887 nr 86; P. M. *Przegl. Pol.* 1886/87 t. 3-4; *Gaz. Pol.* 1887 nr 6; *Kronika Rodz.* 1887 nr 6, 8. — (Pamiętniki. Rec.): N. (K. Morawska). *Przegl. Pol.* 1889/90 t. 1; Z. Hordyński. *Kwart. Hist.* 1890. — A. Oszacka z Grzegorzewskich: Wstęp do wyd.: Dziesięć dni w Puławach w r. 1828. *Przegl. Pol.* 1897/98 t. 3; toż odb. Kr. 1898. [Rec.: B. *Przegl. Powsz.* 1898 t. 60; M. Rolle. *Kwart. Hist.* 1898; S. Schnür-Pepłowski. *Gaz. Nar.* 1898 nr 200]. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 26 (1900). — J. Hulewicz: Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w wieku XIX. Kr. 1939. — J. Bieniarzówna. *Pol. słownik biogr.* T. 9 (1960-1961). — M. Romankówna: Słownik biograficzny. W: N. Żmichowska: Listy. T. 2. Wr. 1960.

GUROWSKI ADAM (1805–1866)

Pseud. i krypt.: A. G.; Adam F.; Un Polonais.

Publicysta, pisarz polityczny.

Ur. w 1805 w Rusocicach w Kaliskiem; najstarszy syn Władysława, starosty kolskiego, i Genowefy z Cieleckich. Pochodził z rodziny hrabiowskiej. Studiował na uniwersytetach w Lipsku, Getyndze i Heidelbergu. W 1820 był wmieszany w jakąś sprawę konspiracyjną i przez pewien czas przebywał w Poznańskiem. W 1827 ożenił się z Teresą Zbijewską. Należał do tajnych związków przygotowujących powstanie listopadowe. Po wybuchu powstania był jednym z redaktorów rewolucyjnej gazety *Nowa Polska.* Był najczynniejszym działaczem Towarzystwa Patriotycznego. Latem 1831 Rząd Narodowy, chcąc się pozbyć zbyt namiętnego radykała, wyprawił go z misją zagraniczną do Paryża. Tu był on współorganizatorem życia politycznego na emigracji. Należał do Komitetu Emigracji Tymczasowego, później do Komitetu Narodowego, wreszcie do założonego w marcu 1832 Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W styczniu 1834 zaczął wydawać miesięcznik *Przyszłość.*

We wrześniu tegoż roku wystąpił z listami otwartymi drukowanymi w *Augsburger Zeitung* i *Gazette de France,* w których potępił powstanie i prawo Polski do niepodległości. Zaczął jawnie zabiegać o uzyskanie amnestii i już w 1834 otrzymał paszport do Petersburga. Przebywał tam kilka lat, ale nie uzyskał spodziewanych korzyści materialnych i stanowiska. Podobno był sekretarzem przy gubernatorze w jednej z odległych guberni. W 1844 wyjechał na Zachód. Zwiedził Niemcy, Belgię, Francję, Szwajcarię i Włochy. Prowadził ożywioną działalność publicystyczną w języku francuskim, niemieckim i angielskim. W 1848 wyjechał do Ameryki i czas jakiś mieszkał w Bostonie, gdzie starał się bezskutecznie o katedrę języków. Później przeniósł się do Waszyngtonu i zmarł tam w ubóstwie 4 maja 1866.

TWÓRCZOŚĆ

1. La cause polonaise sous son véritable point de vue. Paryż 1831.

2. List obywatela... do generała Bem. Paryż 1832. (Druk ulotny).

3. Russland und die Civilisation. Halle 1833. Wyd. nast.: wyd. 2 Halle 1834; wyd. 3 Lipsk 1841.

4. La vérité sur la Russie et sur la révolte des provinces polonaises. Paryż 1834. Wyd. nast.: pt. La civilisation et la Russie. Lipsk 1840; toż Petersb. 1840; Paryż 1848; wyd. 4 Lipsk 1848.

5. Pensées sur l'avenir des Polonais. Berlin 1841.

Przekł. niem.: C. Herrmann: Der Polen Zukunft. Lipsk 1842.

6. Aus meinem Gedankenbuche. Wr. 1843.

7. Eine Tour durch Belgien im Jahre 1844. Aus dem Tagebuche... Heidelberg 1845.

8. Deutschland und die Schweiz. Aus dem Französ. Lipsk 1846.

9. Impressions et souvenirs. Promenade en Suisse en 1845. Lozanna 1846.

10. Die letzten Ereignisse in den drei Teilen des alten Polens geschichtlich erläutert. Monachium 1846.

11. Le panslavisme, son histoire, ses véritables élements: réligieux, sociaux, philosophiques et politiques. Florencja 1848.

12. Russian and Its People. London 1854. Wyd. nast. pt. Russia as It Is. Nowy Jork 1854; wyd. 3 Nowy Jork 1854.

13. The Turkish Question. Nowy Jork 1854.

14. A Year of the War by ... a Citizen of the United States. Nowy Jork-London 1855.

15. America and Europe. Nowy Jork 1857.

16. Slavery in History. Nowy Jork 1860.

17. Diary: 1863-64-65. Waszyngton 1866.

Artykuły i rozprawy ogł. m. in. w czasopismach: *Augsburger Zeitung* (tu 8 września 1834 artykuł polityczny w formie listu otwartego; toż w jęz. franc. *Gazette de France* 1834; toż w przekł. pol. *Tyg. Petersb.* 1834 nr 95-96), *Kur. Pol.* (1830-1831), *Kur. Warsz.* (1830-1831), *Nowa Polska* (W-wa; współred. 1831), *Pam. Emigracji* (Paryż; 1833), *Przyszłość* (Paryż; tu: Przedmowa. 1834 cz. 1).

Listy

1. Do J. N. Janowskiego 4 listy z Paryża z 1833; list z Waszyngtonu z 1863. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 3685.

2. Do księcia namiestnika w Warszawie (Paskiewicza) 5 listów z 1841-1842. Ogł. W. A. Francew: Adam hr. Gurowski w Polsce w latach 1841-1844. Przyczynek do życiorysu. *Pam. Lit.* R. 34 (1937). (Tamże: Krótka treść z pisma pt. „Moje pamiętniki" przez Ad. hr. Gurowskiego pióra W. A. Maciejowskiego).

OPRACOWANIA

J. B. O. (Ostrowski): Adam Gurowski. *Nowa Polska* (W-wa) 1831 nr 71. — Sejm polski. *Kur. Pol.* 1831 nr 492. — Wyjątek z listu z Paryża, dnia 10 kwietnia pisanego przez jednego Polaka. Tamże nr 486. — M. Mochnacki: Powstanie narodu polskiego w r. 1830 i 1831. T. 1-2. Paryż 1834. (T. 1 s. 547-556; t. 2 s. 644-645, 678). — Dawno dochodziła wieść, że A. Gurowski... *Nowa Polska* (Paryż) 1834 s. 247. — Kronika drukuje, że A. Gurowski... Tamże s. 251-252. — Rodzina Gurowskich. Tamże s. 260. — Gazette de France donoszą o pisemku... *Tyg. Emigracji Pol.* 1834 s. 91. — Hrabia Gurowski dopełnia... Tamże s. 83. — Uwagi z powodu ostatniej broszury A. Gurowskiego. *Kronika Emigracji Pol.* 1834 t. 2. — M. Budzyński: Wspomnienia z mojego życia. T. 1. Powst. 1860. Wyd. Poz. 1880 s. 280-285. — F. H. Lewestam. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 11 (1862). — (J. Heppen): Nekrologia półroczna. *Tyg. Ilustr.* 1866 nr 354. — J. N. Janowski: Notatki autobiograficzne 1803-1853. Powst. 1876-1886. Wyd. M. Tyrowicz. Wr. 1950. — W. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza. T. 2-4. Poz. 1892-1895; wyd. 2 Poz. 1929-1931. — L. Gadon: Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 1-3. Kr. 1901-1902. — B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 1. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — K. Ostaszewski-Barański: Panslawista polski Adam hr. Gurowski. Lw. 1909. [Rec.: H. M. *Bibl. Warsz.* 1909 t. 4; Ed. Koł. (Kołodziejczyk). *Świat Słowiański* 1909 t. 2]. — A. Śliwiński: Maurycy Mochnacki. Żywot i dzieła. Lw. 1910; wyd. 2 poprawione W-wa 1921. — J. Kucharzewski: Epoka paskiewiczowska. Losy oświaty. W-wa 1914. — Z. Klarnerówna: Słowianofilstwo w literaturze polskiej lat 1800 do 1848. W-wa 1926. — M. Haiman: Z prze-

szłości polskiej w Ameryce. Buffalo 1927. — M. Janik: Prądy panslawistyczne i rusofilskie w okresie wielkiej emigracji. *Pam. Lit.* R. 31 (1934) z. 1/2. — E. Oppman: „Honoratka" i wskrzeszenie „Towarzystwa Patriotycznego". *Przegl. Hist.* 1934. — A. Szyperski: Geografia talentów wielkopolskich. Poz. 1934. — M. Haiman: Nauka polska w Stanach Zjednoczonych A. P. *Nauka Pol.* 1936 t. 21. — M. Janik: Na drogach myśli ludowej. Studia historycznoliterackie. Lw. 1936. — W. A. Francew: A. hr. Gurowski w Polsce w latach 1841-1844. Przyczynek do życiorysu. *Pam. Lit.* R. 34 (1937). — E. Oppman: Warszawskie „Towarzystwo Patriotyczne" 1830-1831. W-wa 1937. — E. Kostołowski: Studia nad kwestią włościańską w latach 1846-1864 ze szczególnym uwzględnieniem literatury politycznej. Lw. 1938. — M. Handelsman: Adam Czartoryski. T. 2. W-wa 1949. — L. Baumgarten: Dekabryści a Polska. W-wa 1953. — W. Łukaszewicz: Tadeusz Krępowiecki. Żołnierz rewolucjonista. W-wa 1954. — W. Zajewski: Ideologia i rola polityczna „Nowej Polski" w powstaniu listopadowym. *Przegl. Hist.* 1958 z. 4. — W. Bortnowski: Walka o cele powstania listopadowego (od 29 listopada 1830 r. do lutego 1831 r.). Łódź 1960 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 31. [Rec.: W. Zajewski: Uwagi o celach powstania listopadowego. *Przegl. Hist.* 1961 z. 2]. — W. Łukaszewicz. *Pol. słownik biogr.* T. 9 (1960-1961). — A. Zieliński: Publicystyka prasowa powstania listopadowego — poglądy i dążenia. *Prace Polon.* S. XVII (1961). — S. Kalembka: Prasa Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Zarys dziejów wydawniczych 1832-1863. *Roczn. Bibl.* 1963 z. 1/2. — Le Roy H. Fischer: Lincoln's Gadfly, Adam Gurowski. (Norman University of Oklahoma Press) 1964. [Rec.: M. Kukiel: Jak polski „Judasz" trząsł Białym Domem. Dzieło amerykańskie o A. Gurowskim. *Wiadomości* (Londyn) 1964 nr 46]. — M. Tyrowicz: Towarzystwo Demokratyczne Polskie 1832-1863. Przywódcy i kadry członkowskie. Przewodnik biobibliograficzny. Wr. 1964.

H

HELCEL ANTONI ZYGMUNT (1808–1870)

Pseud. i krypt.: A. Z. H.; ein polnischer Edelmann.

H i s t o r y k, w y d a w c a.

Ur. 12 listopada 1808 w Krakowie, w rodzinie pochodzenia niemieckiego (Hoeltzel von Sternstein). Był synem Antoniego, kupca, i Józefy z domu Sonntag. Uczył się w Liceum Św. Anny w Krakowie, od 1824 studiował na wydziale prawnym Uniwersytetu Jagiellońskiego. W 1828 uzyskał stopień doktora praw i następnie studiował na uniwersytetach we Wrocławiu (1828/29), w Berlinie, gdzie słuchał wykładów Hegla, i w Heidelbergu (1830). W 1830 krótko przebywał w Paryżu, skąd w listopadzie wrócił do kraju i wziął udział w powstaniu. Walczył jako prosty szeregowiec; był w bitwie pod Olszynką Grochowską. Od jesieni 1831 przebywał w Krakowie. W 1832 ożenił się z Franciszką Prandota-Schrudzińską. Na skutek usilnych starań otrzymał jeszcze w tym roku bezpłatną docenturę historii prawodawstwa polskiego na Uniwersytecie Jagiellońskim. Przyjaźnił się z Konstantym Świdzińskim, Pawłem Popielem i Aleksandrem Wielopolskim. W 1833 reforma uniwersytecka likwidująca docentury pozbawiła go stanowiska. W 1835-1836 wydawał *Kwartalnik Naukowy.* Po upadku tego pisma i nieudanej próbie wydawania czasopisma *Radegast* przeniósł się do nabytej pod Krakowem Górki i tu gospodarował. W 1845 pozbył się majątku i wrócił do Krakowa, gdzie zajmował się pracą naukową i — pod wpływem Aleksandra Wielopolskiego — polityką. W 1846 należał do stronnictwa umiarkowanego. W 1848 brał udział w zjeździe delegatów ziem polskich we Wrocławiu, w Zjeździe słowiańskim w Pradze

oraz był posłem na sejm austriacki w Kromieryżu. Od 1848 był członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. W 1849-1853 był profesorem prawa politycznego na Uniwersytecie Jagiellońskim. Usunięty został wraz z grupą profesorów Polaków, między innymi z Wincentym Polem i Antonim Małeckim. W 1861 otrzymał mandat poselski z miasta Krakowa na sejm galicyjski, w roku następnym był posłem do Rady Państwa w Wiedniu. Zmarł w Krakowie 31 marca 1870.

TWÓRCZOŚĆ

1. Dissertatio inauguralis iuridica de querella inofficiosi testamenti... secundum iuris romani principia. Kr. 1828.

2. Jerzy Samuel Bandtkie w stosunku do społeczności i literatury polskiej. *Kwart. Nauk.* 1835 t. 2 z. 2; wyd. osob. Kr. 1836 (tu podtyt.: Przyczynek naukowy do dziejów literatury ojczystej).

3. Rys postępów prawodawstwa karnego ze szczególnym względem na nowsze w tej mierze usiłowania. Kr. 1837.

4. Briefe eines polnischen Edelmannes an einen deutschen Publicisten über die jüngsten Ereignisse in Polen und die hauptsächlich bisher nur vom deutschen Standpunkte betrachtete polnische Frage. Hamburg 1846. Przedr. H. Lisicki: Antoni Zygmunt Helcel. T. 2. Lw. 1882 s. 291-397.

5. Głos... do wyborców obwodu obiorczego II okręgu krakowskiego. Kr. 1848.

6. O klasztorze jędrzejowskim i będącym tam nagrobku Pakosława, kasztelana krakowskiego. *Roczn. Tow. Nauk. Kr.* t. 8 (1852); odb. Kr. 1852.

7. Pism pozostałych wydanie pośmiertne. Staraniem Akademii Umiejętności w Krakowie. T. 1. Dawne prawo prywatne polskie. Część obejmująca wstęp, zasady ogólne i prawo rzeczowe napisana w latach 1849-1853. Kr. 1874.

8. O dwukrotnym zamężciu księżniczki Ludwiki Karoliny Radziwiłłównej i wynikłych stąd w Polsce zamieszkach. *Roczn. Tow. Nauk. Kr.* poczet 3 t. 1 (1857); odb. Kr. 1857 (tu podtyt.: Przyczynek do dziejów panowania Jana III).

9. Uwagi nad kwestią językową w szkołach i uniwersytetach Galicji i Krakowa, osnowane na liście odręcznym Jego C. K. Apostolskiej Mości z dnia 29 października 1860 r. Kr. 1860. (Wyd. bezimiennie).

10. Mowa posła... miana w Izbie Posłów Rady Państwa na posiedzeniu z dnia 2 czerwca 1862 r. podczas obrady nad wnioskiem komisji finansowej, zalecającym nieuznanie własności kościelnej w tzw. funduszu naukowym i zniesienie artykułu XXXI patentu cesarskiego z dnia 5 listopada 1855 r. Kr. 1862.

11. Badania w przedmiocie historii dziesięcin kościelnych w Polsce, szczególniej pod względem tak zwanej dziesięciny swobodnej i dziesięciny oddawanej w gonitwę. *Bibl. Warsz.* 1863 t. 3; odb. W-wa 1863.

12. List otwarty do Augusta Bielowskiego o najdawniejszych znanych nadaniach klasztoru benedyktynów w Mogilnie. *Bibl. Ossol.* 1865 t. 6; odb. Lw. 1865.

13. Memoriał. I. O stosunkach i usposobieniach politycznych głównych klas ludności i ogółu. Toż w jęz. niem. pt. Ein Memorandum aus dem Jahre. Dat. 1865. Rkps Ossol. sygn. 3692/I. Przekł. pol. ogł. H. Lisicki, jw. poz. 4, s. 191-243.

14. Odpór zarzutów uczynionych w tak zwanym „Przeglądzie krytycznym" ogłoszonym przed kilką miesiącami we Lwowie przeciwko wydaniu Jakuba Michałowskiego Księgi pamiętniczej. Napisał w przyczynku do tejże księgi... Kr. 1865.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bibl. Ossol.* (1865 t. 6), *Kwart. Nauk.* (red. 1835-1836; tu m. in.: O teoretycznej i praktycznej oświacie. Jako wstęp do kwartalnika. 1835 t. 1), *Roczn. Tow. Nauk. Kr.* (1852, 1857), *Warownia Krzyża* (tu m. in. utwory z 1855 ogł. w 1870 nr 3/4: Antykwariusz i próżność literacka. Dialog; Wiersz do Franciszka Wężyka; Wiersz o Prawdzie. Do Kraszewskiego w odpowiedzi na jego list umieszczony w Gazecie Warsz. z r. 1855 nr 136).

Prace edytorskie

1. A. Czarnocki: O Słowiańszczyźnie przed chrześcijaństwem. Kr. 1835.

2. B. Lengnich: Prawo pospolite Królestwa Polskiego. Wyd. nowe. Kr. 1836.

3. Kodeks dyplomatyczny polski obejmujący przywileje królów polskich, wielkich książąt litewskich, bulle papieskie jako też wszelkie nadania prywatne mogące posłużyć do wyjaśnienia dziejów

wewnętrznych krajowych, dotąd nigdzie nie drukowane, od najdawniejszych czasów aż do roku 1506, wydany za staraniem i pracą L. Rzyszczewskiego i A. Muczkowskiego, wzbogacony przypisami aż do nru 107 przez ... T. 1. W-wa 1847.
Druga karta tyt. po łacinie.

4. Starodawne prawa polskiego pomniki. T. 1 pt. Starodawne prawa polskiego pomniki, poprzedzone wywodem historyczno-krytycznym tak zwanego Prawodawstwa Wiślickiego Kazimierza Wielkiego w tekście ze starych rękopism krytycznie dobranym, wydał... Kr. 1856; t. 2 pt. Starodawne prawa polskiego pomniki z ksiąg rękopiśmiennych dotąd nie użytych, główniej zaś z ksiąg dawnych sądowych ziemskich i grodzkich ziemi krakowskiej wyciągnął i wydał ... Kr. 1870.

Fragm. t. 2 pt. Wyciągi z księgi drugiej dawnych królewskich, wiecowych i ziemskich krakowskich sądowych roków. Wyd. bez karty tyt. (Kr. 1867) przeznaczone później przez wydawcę na zniszczenie.

5. M. Śliwnicki: Iurium constitutionumque Sigismundinarum proposita a... descriptio e codice antiquo adhuc ignoto opera. A. S. Helcelii praefixo proemio nunc primum edita. Kr. 1859 *Bibl. Ordynacji Myszkowskiej.*

6. Listy Jana Sobieskiego do żony Marii Kazimiery wraz z listami tej królewskiej rodziny i innych znakomitych osób, przez J. S. Bandtkiego z oryginałów archiwum niegdyś Sobieskich przepisane, uporządkował i dalszymi aż do roku 1737 dochodzącymi pomnożył tudzież przypisami objaśniającymi zaopatrzył... Kr. 1860 *Bibl. Ordynacji Myszkowskiej.*

7. J. Michałowski: Księga pamiętnicza... wojskiego lubelskiego, a później kasztelana bieckiego, z dawnego rękopisma, będącego własnością Ludwika hr. Morsztyna, wydana staraniem i nakładem C. K. Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Kr. 1864.

Rkpsy prac z zakresu prawa i polityki w Bibl. PAN Kr.

Listy

1. Do matki z 1831 (fragm.); do J. Kremera z 1835; do żony listy z 1840, 1861-1862; korespondencja z A. Wielopolskim z 1846-1860; do P. Wielopolskiej z 1862 (fragm.); bez adresata 4 listy z 1865-1866; do papieża Piusa IX z 5 listopada 1869 (przekład z łac.) oraz fragm. z korespondencji do A. Z. Helcla. Ogł. H. Lisicki: Antoni Zygmunt Helcel. T. 1-2. Lw. 1882.

2. Do W. Hanki 11 listów z 1834-1851. Ogł. W. Francew: Pis'ma k Wiaczesławu Gankie iz sławianskich ziemiel. W-wa 1905.

3. Do W. A. Maciejowskiego 27 listów z lat 1834-1870. *Rozpr. i Spr. AU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 6 (1877).

4. Do R. Hubego 11 listów z 1843-1857. Ogł. S. Posner: Z papierów Romualda Hubego. *Gaz. Sądowa* 1909 nr 33-38.

5. Do J. Majera 5 listów z 1848-1849. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2020.

6. Do W. A. Maciejowskiego 2 listy, b. d. i z 1851. Ogł. *Księga pam. ... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898).

7. Do W. A. Maciejowskiego 2 listy z 1851, 1856; do Redakcji Biblioteki Warszawskiej z 1855; do K. W. Wójcickiego 3 listy z 1865-1868. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

8. Do J. Łepkowskiego z 1852. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 3156.

9. Do G. Waliszewskiego z 1852. Ogł. *Gaz. Warsz.* 1855 nr 171.

10. Do T. Działyńskiego 3 listy z 1852-1857. Rkps Bibl. Kórn. Arch. Działyńskich p. 1 t. 2.

11. Do A. Bielowskiego 5 listów z 1860-1869. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2432.

12. Do H. Wodzickiego b. d. Rkps Ossol. sygn. 11755/II.

OPRACOWANIA

Monografia: H. Lisicki: Antoni Zygmunt Helcel. 1808-1870. T. 1-2. Lw. 1882. [Rec.: R. Popiel. *Przegl. Pol.* 1882/83 t. 2; L. Dębicki. *Przegl. Lw.* 1883 t. 25].

F. Hechel: Pamiętniki. Fragm. powst. ok. 1848, wyd. H. Barycz pt. Kraków i ziemia krakowska w okresie Wiosny Ludów. Wr. 1950. — W. Pol: Do Wielmożnego Jego Mości Pana A. Z. Helcla, profesora..., i Jaśnie Wielmożnego Jego Mości hrabi Adama Potockiego... z 12 marca 1851. Ogł. w: Pamiętniki. Oprac. K. Lewicki. Kr. 1960. — * (J. Bartoszewicz): O pracach uczonych profesora krakowskiego Helcla. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 81. — (Starodawne prawa polskiego pomniki. T. 1. Rec.): * (J. Bartoszewicz). *Dzien. Warsz.* 1856 nr 21; * (J. Bartoszewicz). *Kro-*

nika ... (jw.) 1857 nr 40; W. A. Maciejowski. *Kronika*... (jw.) 1857 nr 147; ✡ (A. Niewiarowski). *Gaz. Warsz.* 1857 nr 58; *Bibl. Warsz.* 1857 t. 2; *Gaz. Warsz.* 1857 nr 158, 160, 162, 164; *Wiad. Pol.* 1857 nr 16. — A. Stadnicki: Przegląd krytyczny rozporządzeń tzw. statutu wiślickiego... W-wa 1860. [Rec.: W. A. Maciejowski. *Bibl. Warsz.* 1861 t. 1]. — (O dwukrotnym zamężciu księżniczki Ludwiki Karoliny Radziwiłłówney... Rec.): J. Bartoszewicz. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 4; K. J. (Jarochowski). *Gaz. Warsz.* 1860 nr 54. — L. Siemieński: (Listy Jana Sobieskiego. Rec.). *Czas. Dod. Mies.* 1860 t. 19. — F. M. Sobieszczański. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 11 (1862). — (A. Bielowski): Odpowiedź na list otwarty A. Z. Helcla o najdawniejszych znanych nadaniach klasztoru benedyktynów w Mogilnie. *Bibl. Ossol.* 1865 t. 7. — K. W. Wójcicki: Antoni Zygmunt Helcel. *Kłosy* 1869 nr 201. — Wspomnienia pośmiertne: L. Dębicki. *Przegl. Pol.* 1869/70 t. 4; odb. Kr. 1870; przedr. w: Portrety i sylwetki z dziewiętnastego stulecia. Seria I. Kr. 1905; J. Szujski. *Przegl. Pol.* 1869/70 t. 4; przedr. w: Dzieła. Wyd. zbior. S. I. T. 7. Kr. 1889; W. A. Maciejowski. *Tyg. Ilustr.* 1870 nr 131; H. Turkowski. *Opiekun Dom.* 1870 nr 25; *Bibl. Warsz.* 1870 t. 2; *Dzien. Lit.* 1870 nr 13; *Kronika Rodz.* 1870 nr 15. —

W. Pol: W kręgu przyjaciół. Powst. ok. 1871. Ogł. w: Pamiętniki. Oprac. K. Lewicki. Kr. 1960. — X.: (Starodawne prawa polskiego pomniki. T. 2. Rec.). *Przegl. Lw.* 1871 t. 2. — Z teki śp. A. Z. Helcla. *Przegl. Lw.* 1871 t. 1. — M. Bobrzyński: Przedmowa. W wyd.: Pism pozostałych wydanie pośmiertne. T. 1. Kr. 1874. — K. Estreicher: Teatra w Polsce. T. 2. Kr. 1876; wyd. 2 fotooffsetowe W-wa 1953. — R. Hube: O datach nadawanych statutom Kazimierza W. *Bibl. Warsz.* 1877 t. 1. — W. A. Maciejowski: A. Z. Helcel jako prawnik-historyk. *Rozpr. i Spr. AU Wydz. Hist.-Filoz.* t. 6 (1877). [Rec: R. *Bibl. Warsz.* 1877 t. 2]. — C. Haller: A. Z. Helcel w Warszawie d. 8 kwietnia 1861. *Przegl. Pol.* 1882/83 t. 4. — P. Popiel: Zygmunt Antoni Helcel. *Przegl. Pol.* 1882/83 t. 2. — W. Smoleński: Szkoły historyczne w Polsce. (Główne kierunki poglądów na przeszłość). Studium. *Ateneum* 1886 t. 4; wyd. osob. W-wa 1898. — B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 1-2. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — F. Ochimowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 28 (1901). — O. Balzer: Antoni Zygmunt Helcel. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 2. W-wa 1903. — M. Mann: Wincenty Pol. T. 2. Kr. 1906. — L. Dębicki: Lwów przed czterdziestu laty. O założeniu nowego dziennika. W: Portrety i sylwetki z dziewiętnastego stulecia. Seria II. T. 2. Kr. 1907. — E. Kołodziejczyk: Z przeszłości słowianofilstwa w Polsce. *Świat Słowiański* 1910 t. 1. — I. T. Baranowski: Helcel Antoni Zygmunt. *Sto lat myśli pol.* T. 7 (1912). — S. Karwowski: Historia Wielkiego Księstwa Poznańskiego. 1815-1852. T. 1. Poz. 1918. —

W. T. Wisłocki: Kongres słowiański w roku 1848 i sprawa polska. *Roczn. Zakł. Nar. im. Ossol.* T. 1/2. Lw. 1928. — A. Bar: Zwolennicy i przeciwnicy filozofii Hegla w polskim czasopiśmiennictwie (1830-1850). *Arch. Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce.* T. 5. Kr. 1933. — S. Harassek: Trentowski o filozofii narodów europejskich. *Kwart. Filoz.* 1935 z. 2-4. — S. Kieniewicz: Społeczeństwo polskie w powstaniu poznańskim 1848 r. W-wa 1935. — H. Barycz: A. Z. Helcel i początki katedry historii prawa polskiego w Uniwersytecie Jagiellońskim. *Studia historyczne ku czci S. Kutrzeby.* T. 1. Kr. 1938 i nadb. —

J. Bieniarzówna: Z dziejów liberalnego i konspiracyjnego Krakowa (1833-1848). Kr. 1948 *Bibl. Kr.* nr 106. — M. Handelsman: Adam Czartoryski. T. 2. W-wa 1949. — A. Dużyk i A. Treiderowa: Zagadnienie opieki nad zabytkami. *Roczn. Bibl. PAN w Kr.* 1957. — Z. Jabłoński: Związki A. Z. Helcla z teatrem krakowskim. *Roczn. Bibl. PAN w Kr.* 1959. — Z. Jabłoński. *Pol. słownik biogr.* T. 9 (1960-1961). — H. Barycz: Joachim Lelewel w życiu Galicji i Krakowa. W: Wśród gawędziarzy, pamiętnikarzy i uczonych galicyjskich. Studia i sylwety z życia umysłowego Galicji XIX w. T. 1. Kr. 1963.

HELTMAN WIKTOR (1796–1874)

Pseud. i krypt.: Stanisław Polakowski; Stary emigrant; W. H.

Publicysta.

Ur. 23 grudnia 1796 w Wierzchowiskach, powiat Brześć nad Bugiem; syn Karola i Tekli z Kosińskich. Pochodził z rodziny drobnoszlacheckich oficjalistów. W 1807-1810 uczył się w Ponikwach nad Bugiem, w 1810-1814 w gimnazjum w Świsłoczy, następnie został bibliotekarzem u Aleksandra Chodkiewicza w Warszawie i uczęszczał na wykłady filozofii, historii i ekonomii na Uniwersytecie Warszawskim. W 1817 był jednym z założycieli tajnego związku Towarzystwa Wzajemnego Oświecania się. Od 1818 należał do wolnomularskiej loży „Świątynia Izys". W 1819 utworzył z Adamem Zamoyskim nieliczną krótkotrwałą organizację akademicką, popieraną przez Joachima Lelewela. W 1820 zorganizował tajny Związek Wolnych Lechitów, przekształcony w tymże roku na Związek Wolnych Polaków. W 1821 wydawał pismo *Dekada Polska*. W maju 1821 został aresztowany i po krótkim śledztwie wcielony do szeregów Korpusu Litewskiego. W 1822-1823 ponownie był przesłuchiwany w Warszawie i wtedy wydał szczegóły dotyczące Związku Wolnych Polaków. W 1826 awansował, w 1828-1830 kierował wojskową szkółką dla analfabetów. Na początku kampanii 1830/31 był żołnierzem Korpusu Litewskiego w wojsku rosyjskim. Wzięty do niewoli w bitwie pod Wawrem, zgłosił się we wrześniu 1831 do armii polskiej. Przekroczył granicę z korpusem generała Samuela Różyckiego. We Francji wchodził kolejno do rad zakładowych ogółu emigrantów w zakładach Avignon, Lunel, Le Puy, St. Amans i Castres. W 1832 został członkiem Towarzystwa Demokratycznego Polskiego, równocześnie należał do Węglarstwa Polskiego. Przez krótki czas był więziony przez władze francuskie jako politycznie podejrzany „républicain enragé". Po krótkim pobycie w Paryżu przeniósł się w 1835 do Tuluzy, następnie wyjechał do Poitiers i tam w 1835 wszedł do Centralizacji TDP. W 1836 wspólnie z Janem Nepomucenem Janowskim zredagował ostateczny tekst *Manifestu Towarzystwa Demokratycznego Polskiego*. W 1837-1844 wydawał wraz z Janowskim, a później z Wojciechem Daraszem *Przegląd Dziejów Polskich*, był również współredaktorem *Pisma Towarzystwa Demokratycznego Polskiego*. W 1844-1845 przebywał w Poznańskiem i w Galicji w charakterze emisariusza. Przy końcu 1845 wrócił do Paryża. W styczniu 1846 jako sekretarz nowo utworzonego Rządu Narodowego był w Krakowie, po upadku powstania wrócił do Francji. W 1848 udał się ponownie do kraju. Po krótkim pobycie w Poznaniu został wysłany do Galicji, gdzie należał do Komitetu Narodowego w Krakowie, następnie do Rady Narodowej Lwowskiej, później z Janem Kantym Podoleckim redagował *Dziennik Stanisławowski*. Wspólnie z Leonem Zienkowiczem ułożył odezwę do obywateli Galicji wzywającą do uwłaszczenia chłopów. W styczniu 1849 powrócił do Paryża, a stąd na polecenie Centralizacji wyjechał z Aleksandrem Krzyżanowskim i Adolfem Chrystowskim do Drezna, aby wziąć udział w ruchach rewolucyjnych południowych Niemiec. Przez czas jakiś ukrywał się przed władzami francuskimi w okolicach Strasburga. W tym czasie ożenił się z Eleonorą Dmochowską i w 1850 osiadł na stałe w Brukseli. Pracował okresowo jako rysownik przy budowie kolei żelaznych, jako kartograf w Instytucie Kartograficznym i u księgarza i wydawcy Z. Garstmana. Zmarł 16 lipca 1874 w Schaerbeek pod Brukselą.

TWÓRCZOŚĆ

1. Boże słowa do ludu polskiego. Paryż 1847. Wyd. 2 Paryż 1848. (Współautor: L. Zienkowicz).

2. Association scientifique universelle. Projet du réfugié polonais. Bruksela 1860.

3. Śp. Joachim Lelewel. Bruksela 1861. (Współautor L. Sawaszkiewicz).

4. Akt uwłaszczenia ludu. Projekt. Bruksela 1863. (Przedstawiony Rządowi Narodowemu... 5 kwietnia 1863).

5. Tablice synoptyczne historii polskiej. Wiek XV. Bruksela 1863.

6. Organizacja emigracji. *Wytrwałość* 1864/65 nr 21-31; wyd. osob. rozszerzone ze zmianami pt. Emigracja polska od 1831 do 1863. Krótki rys historyczny. Lipsk 1865. Wyd. nast.: Lipsk 1877.

7. Demokracja polska na emigracji. Wyjątki z pism. Lipsk 1866 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 35.

Zawartość: poz. 4, Prace redakcyjne poz. 1, 2 oraz wybór artykułów ogł. poprzednio w prasie.

Dedykacja: Młodej emigracji Stary emigrant.

8. Do obywatela Zygmunta Miłkowskiego. *Głos Wolny* 1868 nr 167 i odb.

9. Autobiografia. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 1691.

Artykuły ogł. w czasopismach: *Dekada Pol.* (wyd. i red. 1821; tu m. in.: O poetach i poezji), *Demokrata Pol.* (1838-1846; tu m. in.: Wiara w osoby i wiara w zasady. 1842 t. 5), *Dzien. Stanisławowski* (współred. 1848), *Głos Wolny* (1863-1868; tu m. in.: Historia emigracji polskiej. 1863 nr 1; Kilka słów do naszych hrabiczów. 1865 nr 76), *Niepodległość* (1867), *Noworocznik Demokratyczny* (1842-1843), *Ognisko* (tu: Polska i Sławiańszczyzna pod historyczno-geograficznym i statystycznym względem, dokumenta z roku 1863. 1866 z. 1-2), *Okólniki Tow. Demokratycznego Pol.* (1836-1842), *Pismo Tow. Demokratycznego Pol.* (współred. 1837-1844; tu m. in.: Charakter demokracji polskiej. 1837 z. 1; Półśrodki. 1837-1840), *Przegląd* (1848), *Przegl. Dziejów Pol.* (współred. 1837-1844), *Przegl. Powsz.* (Drezno; tu: Powszechne Naukowe Stowarzyszenie. 1866 z. 1), *Przegl. Rzeczy Pol.* (tu m. in.: Galicja w 1848 roku. 1860, 23 lutego, 15 maja, 15 czerwca; O narodowości polskiej. 1862, luty-kwiecień), *Rzeczpospolita Pol.* (współred. 1869-1870; tu: Krwawe słowa. (Fragm. pt.) Ojczyzna do narodu polskiego. 1869 nr 1), *Strzecha* (tu: Jan Lewicki, nar. 1803, zamordowany w Paryżu 1871. 1872 z. 3).

Wybór artykułów przedr.: W. Łukaszewicz. *W stulecie Wiosny Ludów.* T. 5. Teksty i materiały źródłowe. W-wa 1953. — A. Rynkowska. Tamże (przy tekstach W. Darasza jako sekretarza TDP). — B. Baczko: Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Dokumenty i pisma. W-wa 1954.

Prace redakcyjne

1. Manifest Towarzystwa Demokratycznego Polskiego r. 1836. (Paryż) 1836. (Opracowanie ostatecznej redakcji wspólnie z J. N. Janowskim). Wyd. nast.: oprac. C. Leśniewski. W-wa 1936.

2. Odezwa Komitetu Narodowego Krakowskiego do obywateli Galicji i Ziemi Krakowskiej. Kr. 1848. (Rozesłano 8 kwietnia po cyrkułach galicyjskich).

3. Do emigracji polskiej. Berno 19 czerwca 1850.

Broszura wydana zamiast zawieszonego pisma *Demokrata Polski.*

4. Do wychodztwa polskiego. Berno 28 lipca 1850.

Broszura, jw. poz. 3.

Prace edytorskie

Konstytucja 3 maja 1791 r. z uwagami podawanymi jej twórcom w 1789 r. oraz dwoma późniejszymi tejże konstytucji ocenieniami. Lipsk 1865. (Współautor: J. N. Janowski).

Listy i materiały

1. Zeznania W. Heltmana złożone przed gen. Czertowem w Brześciu 28 sierpnia 1823 w sprawie przynależności do tajnych związków, przesłane 30 sierpnia 1823 roku przez gen. lejt. D'Auvray do w. ks. Konstantego. Akty sprawy w Arch. Głównym Akt Dawnych W-wa, zespół kancelarii Nowosilcowa, sygn. 823 k. 4-5n. Fragm. ogł. S. Askenazy: Łukasiński. T. 2. W-wa 1929 s. 237-239; całość ogł. W. Łukaszewicz: Tadeusz Krępowiecki. Żołnierz rewolucjonista. W-wa 1954 s. 143-147.

2. Do J. N. Janowskiego 161 listów z 1839-1874. Rkpsy Bibl. Jagiel. sygn. 3685.

3. Do F. Boberskiej z 1865. Rkps Ossol. sygn. 5157/II.

4. Do T. Lenartowicza z 1868. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2028 t. 3.

5. Do B. Moraczewskiej z 1 grudnia 1871. Ogł. S. Pigoń: Wincenty Pol pod obstrzałem demokratów. W: Z ogniw życia i literatury. Rozprawy. Wr. 1961.

6. Do J. Lelewela 9 listów nie dat. Rkpsy Bibl. Kórn. sygn. 1691.

7. Listy do różnych osób, rękopisy prac, notaty, materiały do działalności znajdowały się w Zbiorach Batignolskich Bibl. Nar.; zniszcz. 1944.

OPRACOWANIA

F. Wiesiołowski: Pamiętnik z r. 1845-1846. Ogł. S. (Starkel). Lw. 1868; fragm. przedr. K. Lewicki: Pamiętniki spiskowców i więźniów galicyjskich w latach 1832-1846. Kr. 1954. — (Tablice synoptyczne historii polskiej. Rec.): K. *Dzien. Poz.* 1863 nr 298; Sz. Cz. *Dzien. Lit.* 1863 nr 75-76. — W sprawie W. Heltmana. *Dzien. Lit.* 1868 nr 8. — (L. Bulewski): Życiorysy pielgrzymów i męczenników polskich. (Umarłych i żywych). *Rzeczpospolita Pol.* 1869 nr 3. — B. Moraczewska: List do W. Heltmana z 7 grudnia 1871. Ogł. S. Pigoń: Z ogniw życia i literatury. Rozprawy. Wr. 1961. — Nekrolog: Wiktor Heltman. *Gaz. Nar.* 1874 nr 166. — Wspomnienia pośmiertne: T. T. Jeż (Z. Miłkowski). *Gaz. Nar.* 1874 nr 169; przedr. w: Sylwety emigracyjne. Lw. 1904; (L. Rettel). *Roczniki Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. Rok 1873-1878.* T. 2. Poz. 1879. — N. W. Berg: Pamiętniki o polskich spiskach i powstaniach 1831-1862. (Tłum. z ros. W. Ralex). Kr. 1880. — L. Jabłonowski: Pamiętniki. Powst. 1876-1882. Oprac. oraz wstępem i przypisami opatrzył K. Lewicki. Kr. 1963. — J. N. Janowski: Notatki autobiograficzne 1803-1853. Powst. 1876-1886. Wyd. M. Tyrowicz. Wr. 1950. — L. Gadon: Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 1-3. Kr. 1901-1902. — B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 1-2. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — S. Askenazy: Łukasiński. T. 1-2. W-wa 1908; wyd. 2 W-wa 1929. — H. Mościcki: Wilno i Warszawa w „Dziadach" Mickiewicza. W-wa 1908. — T. T. Jeż (Z. Miłkowski): Od kolebki przez życie. Wspomnienia. T. 2. Powst. przed 1909. Wyd. A. Lewak. Kr. 1936. — A. Kraushar: Sprawa studenta Benedykta Kalinowskiego. Przyczynek do historii stowarzyszeń tajnych w Polsce. (1821-1825). W-wa 1910. — B. Limanowski: Stanisław Worcell. Kr. (1910). — B. Limanowski: Szermierze wolności. Kr. 1911. — B. Limanowski: Historia ruchu rewolucyjnego w Polsce w 1846 r. Kr. (1914). —

S. Małachowski-Łempicki: Związek tajny „Wolnych Polaków". *Wiedza i Życie* 1927 nr 6. — S. Kieniewicz: Społeczeństwo polskie w powstaniu poznańskim 1848 r. W-wa 1935. — H. Luczakówna: Wiktor Heltman. Poz. 1935. — E. Kostołowski: Studia nad kwestią włościańską w latach 1846-1864 ze szczególnym uwzględnieniem literatury politycznej. Lw. 1938. —

J. Bieniarzówna: Z dziejów liberalnego i konspiracyjnego Krakowa (1833-1848). Kr. 1948 *Bibl. Kr.* nr 106. — H. Mogilska: Wspólna własność ziemi w polskiej publicystyce lat 1835-1860. W-wa 1949. — W. Łukaszewicz: Wielka emigracja (1831-1862). Obozy ideologiczne, polityka, publicystyka. *Prace Polon.* S. IX (1951). — L. Baumgarten: Dekabryści a Polska. W-wa 1952. — W. Łukaszewicz: Wiktor Heltman. Nota informacyjna. *W stulecie Wiosny Ludów.* T. 5. W-wa 1953. — B. Baczko: Wstęp. W: Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Dokumenty i pisma. W-wa 1954. — C. Bobińska: Marks i Engels a sprawy polskie do osiemdziesiątych lat XIX wieku. W-wa 1954. — W. Łukaszewicz: Tadeusz Krępowiecki. Żołnierz rewolucjonista. W-wa 1954. — B. Baczko: Poglądy społeczno-polityczne i filozoficzne Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W-wa 1955. — M. Żychowski: Rok 1846 w Rzeczypospolitej Krakowskiej w Galicji. W-wa 1956. — T. Łepkowski: Warszawa w powstaniu listopadowym. W-wa 1957. — W. Łukaszewicz: Ruch rewolucyjny w kraju 1831-1845. *Prace Polon.* S. XIII (1957). — K. Wyczańska: Polacy w Komunie Paryskiej 1871 r. W-wa 1957 *Prace Komisji Wojskowo-Hist. MON* S. A nr 8. — H. Kozerska. *Pol. słownik biogr.* T. 9 (1960-1961). — H. Rzadkowska: Polemiki ideologiczne J. N. Janowskiego. W-wa 1960. — A. Kowalska: Warszawa literacka w okresie przełomu literackiego 1815-1822. W-wa 1961. — S. Pigoń: Wincenty Pol pod obstrzałem demokratów. W: Z ogniw życia i literatury. Rozprawy. Wr. 1961. — A. Leśniewski: Bakunin a sprawy polskie w okresie Wiosny Ludów i powstania styczniowego 1863 roku. Łódź 1962 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 41. — S. Kalembka: Prasa Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Zarys dziejów wydawniczych 1832-1863. *Rocz. Bibl.* 1963 z. 1/2. — A. Kamiński: Polskie związki młodzieży (1804-1831). W-wa 1963. — J. Willaume: Polacy w powstaniu drezdeńskim 1849 roku. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska* S. F. *Nauki Filoz. i Hum.* T. 15 (1960) z. 3. Lubl. 1963. —

M. Żychowski: Ludwik Mierosławski. W-wa 1963. — M. Tyrowicz: Towarzystwo Demokratyczne Polskie 1832-1863. Przywódcy i kadry członkowskie. Przewodnik biobibliograficzny. W-wa 1964.

HOENE-WROŃSKI JÓZEF MARIA (1776–1853)

Filozof, matematyk.

Ur. 23 sierpnia 1776 w Wolsztynie, w okolicach Poznania; syn Antoniego Hoene, budowniczego królewskiego, z pochodzenia Czecha, i Elżbiety z Pernickich. Do szkół chodził w Poznaniu, później jakoby kształcił się w szkole kadetów w Warszawie. W 1794 jako oficer artylerii walczył pod Warszawą przeciw Prusakom. Po klęsce pod Maciejowicami, wzięty do niewoli, wstąpił do wojska rosyjskiego; przydzielony do sztabu Suworowa, uzyskał stopień majora, następnie podpułkownika. Prawdopodobnie wtedy zaczął używać nazwiska Wroński. W 1797 podał się do dymisji i powrócił do kraju. Zasiłki od rządu rosyjskiego otrzymywał do 1811 r. Po załatwieniu spraw rodzinnych udał się na studia do Niemiec. Na uniwersytecie w Królewcu studiował prawo i filozofię. Ok. 1800 przybył do Paryża i zameldował się u generała Jana Henryka Dąbrowskiego.

W 1800 przyjął obywatelstwo francuskie i oddał się pracy naukowej z dziedziny filozofii i matematyki. W 1801-1810 przebywał w Marsylii, gdzie pracował w obserwatorium astronomicznym i został członkiem korespondentem tamtejszego Towarzystwa Naukowego. Ok. 1810 ożenił się z Wiktorią Henryką Sarrazin de Montferrier i osiadł w Paryżu. Przez jakiś czas udzielał lekcji matematyki w pensjonacie Gabartier. W 1812-1818 pozostawał w kontaktach z bankierem nicejskim P. J. Arsonem, który za udzielane lekcje matematyki i filozofii okazywał mu dużą pomoc materialną W 1818-1819 redagował czasopismo *Le Sphinx*. W 1820-1823 przebywał w Anglii, gdzie przedstawił Królewskiemu Towarzystwu Naukowemu wynalazki z dziedziny miernictwa. W 1826 bawił w Belgii. Od 1832 pracował nad zagadnieniami technicznymi przede wszystkim w dziedzinie lokomocji. W ok. 1833-1847 korzystał z pomocy Edmunda Thayer, który sfinansował jego wynalazki licząc na to, że będą miały praktyczną wartość. W 1849 znalazł się ponownie w niedostatku i otrzymywał zasiłki z Hotelu Lambert. Następnie znalazł nowego mecenasa w C. Durutte z Metzu. W 1850-1852 przebywał we Frankfurcie i Heidelbergu, gdzie ogłosił kilka nowych wynalazków technicznych. Pisywał wyłącznie w języku francuskim. Żył z dala od emigracji, utrzymywał kontakty jedynie z Antonim Bukatym i Leonardem Niedźwieckim. Zmarł w nędzy i opuszczeniu 9 sierpnia 1853 w Neuilly pod Paryżem.

System filozoficzny Hoene-Wrońskiego, omówiony przez A. Mickiewicza w wykładach w Collège de France i popularyzowany w twórczości Bronisława Trentowskiego, obudził z czasem większe zainteresowanie w kraju. Dla badań nad nim założono w 1919 Instytut Mesjaniczny im. Hoene-Wrońskiego w Warszawie.

H. Balzac nakreślił sylwetkę Hoene-Wrońskiego w powieści pt. *La recherche de l'Absolu*; L. Sowiński przedstawił ostatnie jego chwile w poemacie pt. *Satyra*. (Powst. 1859, wyd. Kr 1871).

TWÓRCZOŚĆ

1. Le bombardier polonais. Marsylia 1800.

2. Philosophie critique découverte par Kant, fondée sur le dernier principe du savoir. T. 1. Marsylia 1803.

Dzieło miało zawierać cztery tomy; ukazała się tylko część tomu 1.

3. Faux systèmes d'économie politiquet Powst. ok. 1803. Wyd. B. Conseillan. i L. N. (Niedźwiecki) w wyd.: Caméralistique, économie politique et finances. Extrait du traité de diplomatique. Oeuvre posthume. Paryż 1884 (tu także kilka innych rozpraw, m. in. poz. 4).

Przekł. pol.: Z. Daszyńska-Golińska:

Fragm. pt. Mylne systemy ekonomii politycznej. Merkantylizm. Fizjokratyzm. W-wa 1911 *Bibl. Dzieł Społ.-Ekonomicznych* S. I t. 4.

4. Vrais systèmes d'économie politique: Système économo-industriel d'Adam Smith. Powst. ok. 1803. Wyd. zob. poz. 3.
Przekł. pol.: Z. Daszyńska-Golińska: Fragm. pt. System ekonomiczno-przemysłowy Adama Smitha. Wstęp do ekonomii politycznej. W-wa 1912 *Bibl. Dzieł Społ.-Ekonomicznych* S. I t. 5.

5. Philosophie absolue. Premiers travaux. Sept manuscrits inédits. Powst. 1803-1806. Wyd. Paryż 1879.

Zawartość: Philosophie spéculative transcendantale et transcendante d'après Kant et ses successeurs; Philosophie du langage; Philosophie ou législature des mathématiques; Système géneral des probabilité; Économie politique; Cours de géographie; État actuel de nos connaissances sur le platine; w dod. kilka listów filozoficznych.

Przekł. pol.: Z. Daszyńska-Golińska: Fragm. Économie politique, zob. poz. 4. — Fragm. pt. O filozofii krytycznej (jako wstęp do filozofii języka). *Wiedza Filoz.* 1922 nr 7/8/9.

6. Introduction à la philosophie des mathématiques et technie de l'algorithmie. Paryż 1811.
Przekł. pol.: P. Chomicz pt. Filozofia matematyki. Wstęp do filozofii matematyki oraz technia algorytmii. Cz. 1. Wstęp do filozofii matematyki. W-wa 1937.

C. d. zob. poz. 10.

7. Programme du cours de philosophie transcendantale. Paryż 1811.

8. Philosophie de l'infini contenant des contre-réflexions et des réflexions sur la métaphysique du calcul infinitésimal. Paryż 1814.
Przekł. pol.: P. Chomicz: Fragm. pt. Nasze rozważania metafizyki rachunku nieskończonościowego. *Przegl. Techniczny* 1928 nr 40.

Jest to odpowiedź na rozprawę L. Carnota: Réflexions sur la métaphysique du calcul infini. 1813.

9. Introduction à un ouvrage intitulé Le Sphinx ou la Nomothétique séhélienne. Paryż 1818.

10. Philosophie de la technie algorithmique. Cz. 1. Paryż 1815; cz. 2. Paryż 1816-1817.

Jest to c. d. poz. 6.

11. Développement progressif et but final de l'humanité. Powst. 1815-1818. Wyd. Paryż 1861.
Przekł. pol.: J. Jankowski: Fragm. pt. Stworzenie absolutne ludzkości. Fragment rękopisu zawierający krytykę kantyzmu i założenie rzeczywistości Absolutu. W-wa 1921. — Z. Kozłowska: Fragm. pt. Cele absolutne ludzkości. *Zet* 1934 nr 1-2 i odb.

12. Création absolue de l'humanité. Rkps powst. 1818. Prospekt wyd. (Paryż 1819).
Przekł. pol.: J. Jankowski: Całość pt. Kodeks prawodawstwa społecznego absolutnego. Z rękopisu francuskiego nie drukowanego. W-wa 1923 *Prace Instytutu Mesjanicznego*.

13. A Course of Mathematics. Introduction determining the general state of the mathematics. Translated from the original French under the immediate inspection of the Author. Londyn 1821.
Przekł. pol.: A. Bukaty pt. Wstęp do wykładu matematyki. Wyd. L. Niedźwiecki. Paryż 1880.

14. Canons des logarithmes. Paryż 1824.
Przekł. pol.: S. Dickstein pt. Kanony logarytmów. W-wa 1890.

Przekł. ros.: Petersb. 1845.

15. Développement de la philosophie absolue. Prospectus de la philosophie absolue et son développement. Recherche de la vérité, fixation absolue des périodes philosophiques parallèles aux périodes historiques de l'humanité, comme partie intégrante de l'Apodictique messianique. Powst. 1826. Wyd. Paryż 1878.
Przekł. pol.: Fragm. pt. Prospekt filozofii absolutnej albo mesjanizm. *Wiedza Filoz.* 1922 nr 4. — Fragm. *Zet* 1933 nr 13; 1934 nr 21. — C. Jastrzębiec-Kozłowski: Całość pt. Geneza filozofii absolutnej. Poz. 1937.

15a. Loi téléologique du hasard. Aperçu 1—2. Paryż 1828. Przedr. w: Accomplissement des théories des probabilités pour maîtriser les opérations de rentes à la bourse, les jeux et généralement tous les phénomènes dépendant du hasard. Paryż 1833; Loi téléologique du hasard. Réimpression de trois pièces rarissimes (1833). Précedée d'une autobiographie et d'un inventaire de l'oeuvre. Paryż 1890.

16. Union finale de la philosophie et de la religion constituant la philosophie absolue. T. 1. Prodrome du messianisme. Révélation des destinées de l'humanité. Paryż 1831; t. 2. Métapolitique messianique. Désordre révolutionnaire du monde civilisé. Paryż 1840 (w rzeczywistości: 1839).

Przekł. pol.: (A. Bukaty): Fragm. w: Hoene-Wroński i jego udział w rozwinięciu ostatecznym wiedzy ludzkiej. Paryż 1844. — J. Jankowski: T. 1 pt. Prodrom mesjanizmu albo filozofii absolutnej. Lw. 1921; t. 2 pt. Matapolityka. W-wa 1923 *Prace Instytutu Mesjanicznego* 1, 9.

Przekł. niem.: E. S. (Starostowa): T. 1 pt. Prodrom des Messianismus oder der absoluten Philosophie. Oldenburg (1930).

17. Secret politique de Napoléon comme base de l'avenir moral du monde. Paryż 1840. Wyd. nast.: Paryż 1853 (tu także dwie inne rozprawy o Napoleonie).

Przekł. pol.: J. Jankowski pt. Tajemnica polityczna Napoleona jako podstawa przyszłości moralnej świata. W-wa 1919.

18. Le faux napoléonisme comme suite du Secret politique de Napoléon et comme interprète funeste des idées du prince Louis-Napoléon. Paryż 1840 (2 wyd.).

19. Le destin de la France, de l'Allemagne et de la Russie comme Prolégomènes du messianisme. Paryż 1842; spis treści wyd. osob. Paryż 1842-1843.

Przekł. pol.: J. Jankowski: Fragm. pt. Poręczenie religijne mesjanizmu. W-wa 1921 *Prace Instytutu Mesjanicznego w W-wie*. — J. Jankowski: całość pt. Prolegomena do mesjanizmu. T. 1, 3. Lw.-W-wa 1922, 1925 *Prace*..., jw.; P. Chomicz: T. 2. Lw.-W-wa 1924 *Prace*..., jw. — J. Jankowski: Fragm. pt. Tablice psychologii poprzedzone rozprawą wstępną z Apodyktyki pt. Prawo stworzenia albo autogenia rzeczywistości. Lw.-W-wa 1925 *Prace*..., jw. (Por. poz. 25).

Przekł. portugalski: G. R. Sottomayor: Fragm. *A Nação* 1867-1868 (łącznie przeszło 200 s.).

Przekł. włoski: F. Bertinaria: Fragm. pt. La psicologia fisica ed iperfisica di Hoenato(!) -Wronski. Turyn 1877 (127 s.).

20. Réforme absolue et par conséquent finale du savoir humain. Messianisme ou réforme absolue du savoir humain, nommément: Réforme des mathématiques comme prototype à l'accomplissement final des sciences et Réforme de la philosophie comme base de l'accomplissement final de la religion. (T. 1-3). Paryż 1847 (w rzeczywistości: 1847-1848).

Przekł. pol.: A. Bukaty (prawdopodobnie przy współudziale autora): Fragm. t. 1 pt. Odezwa do narodów słowiańskich względem przeznaczeń świata. Paryż 1848. — (L. Niedźwiecki?): Fragm. pt. Reforma absolutna, przeto ostateczna wiedzy ludzkiej. Oddział drugi. Reforma filozofii jako posady dopełnienia religii. Część pierwsza. List do Leona XII, papieża. Paryż 1891. — J. Jankowski: Fragm. pt. Filozofia pedagogii. Lw.-W-wa 1922 *Prace Instytutu Mesjanicznego w W-wie*. — J. Jankowski: Fragm. pt. List do papieży o naglącej potrzebie obecnej spełnienia religii. W-wa 1928 *Prace*..., jw.

Przekł. portugalski: G. R. Sottomayor: Fragm. *A Nação* 1867-1868.

Przekł. włoski: G. Toffoletto: Fragm. pt. Due epistole ai Sommi Pontefici. Vicenza 1886.

21. Adresse aux nations civilisées sur leur sinistre désordre révolutionnaire, comme suite de la Réforme du savoir humain. Paryż 1848.

Przekł. pol.: J. Jankowski pt. Odezwa do narodów cywilizowanych o zgubnym ich nieładzie rewolucyjnym, jako ciąg dalszy Reformy wiedzy ludzkiej. W-wa (1922) *Prace*..., jw.

Pismo jest uważane za odpowiedź na Manifest komunistyczny.

Przekł. portugalski: G. R. Sottomayor. *A Nação* 1870.

22. Dernier appel aux hommes supérieurs de tous les pays, pour mettre fin aux sinistres désordres révolutionnaires des nations civilisées, surtout en France. Paryż 1849.

23. Épitre à S. M. l'Empereur de Russie. Explication définitive de l'univers physique et moral. Metz 1851.

Przekł. hiszpański: F. Villareal: Fragm. pt. Reforma de la Mécanica celeste ... Lima 1899.

24. Philosophie absolue de l'histoire ou Genèse de l'humanité. Historiosophie ou science de l'histoire. Cz. 1-2. Paryż 1852.

Przekł. pol.: C. Jastrzębiec-Kozłowski pt. Geneza filozofii absolutnej. Poz. 1937.

Dedykowane Mikołajowi I i Napoleonowi III z wezwaniem: „Sires, de grâce, arrêtez et lisez".

Tu ostry sąd Wrońskiego o A. Mickiewiczu i jego mesjanizmie.

25. Apodictique messianique ou traité du savoir suprême. Messianisme. Philosophie absolue. Paryż 1876.

Przekł. pol.: J. Jankowski: Fragm. pt. Prawo stworzenia albo autogenia rzeczywistości. W wyd.: Tablice psychologii poprzedzone rozprawą wstępną z Apodyktyki. Lw. 1925. (Por. poz. 19). — Fragm. pt. Filozofia absolutna muzyki. *Muzyka* 1928 nr 10.

26. Doctrine du savoir suprême. Nomothétique messianique ou lois suprêmes du monde... Partie integrante de l'Apodictique messianique. Paryż 1881.

Przekł. pol.: J. Jankowski: Fragm. pt. Filozofia estetyczna. *Astrea* 1924 nr 3; przedr. *Droga* 1930 nr 9 i odb. — C. Jastrzębiec-Kozłowski: Fragm. pt. Prawo tworzenia. *Zet* 1932 nr 13, 15, 16, 18; odb. W-wa 1933 *Bibl. Zet* 3; fragm. pt. Metafizyka — Architektura — Metodologia. *Zet* 1936/7 nr 10.

27. Propédeutique messianique. Éléments de la philosophie absolue. Cz. 1-2. Paryż 1855.

Przekł. pol.: J. Jankowski: Cz. 1 pt. Propedeutyka mesjaniczna. Zasady filozofii absolutnej. W-wa 1912. — P. Chomicz: Cz. 2 pt. Propedeutyka mesjaniczna. Elementy filozofii absolutnej. W-wa (1925). — Cz. Jastrzębiec-Kozłowski: Cz. 1 pt. Propedeutyka mesjaniczna. W-wa 1934.

Ponadto ogłaszał prospekty, apele, listy otwarte itp. oraz rozprawy z zakresu matematyki i techniki.

Artykuły ogł. w czasopismach: *Le Sphinx ou la nomothétique séhélienne* (red. 1818 nr 1; 1819 nr 2), *L'Ultra. Archives politiques, morales et littéraires pour servir à l'histoire des temps présents* (red. 1819 z. 1-4).

Rkpsy dzieł filozoficznych, matematycznych i poświęconych zagadnieniom lokomocji (autografy i kopie L. Augé) w Bibl. Kórn. sygn. H-W 1, H-W 132, H-W 141. — Niektóre rkpsy w Bibliothèque Nationale, Paryż. — Bogaty zbiór wronscianów, dar spadkobierców pisarza, rodziny Roussel, był w Bibl. Nar., zniszcz. 1944.

Wydania zbiorowe

1. Oeuvres mathématiques. T. 1-4. Paryż 1925.

2. L'oeuvre philosophique de Hoené Wroński. Textes, commentaires et critique. T. 1-3. Paryż 1933-1938. (Fragmenty z dzieł wybrał i skomentował F. Warrain. Przedmowę napisał Z. L. Zaleski).

PRZEKŁADY

Włoski: Collezione italiana degli scritti filosofici di Hoene Wronski. Tłum. G. T. (Toffoletto). Vicenza 1870-1873, 1878.

Tu m. in.: Twórczość poz. 9, fragm. poz. 16, artykuły z czasopism.

Listy i materiały

1. Do Amyot, L. Augé, B. Conseillant, A. Czartoryskiego, lorda Dudleya Stuarta, C. Durutte, L. Niedźwieckiego, E. Thayer, W. Zamoyskiego, z 1810-1853. Razem 179 listów. Rkpsy Bibl. Kórn. sygn. H-W 133.

2. Listy do A. Czartoryskiego. Autografy Bibl. Czart. nr 5557.

3. Do L. Crozalsa w Béziers 5 listów filozoficznych z 1852. Ogł. w wyd.: Philosophie absolue... Sept manuscrits inédits. Paryż 1879 (zob. Twórczość poz. 5); przedr. w art.: Wronskiana. *Roczn. Filoz.-Mat.* W-wa 1939.

4. Autobiografia z r. 1845 pt. Manifeste historique... W wyd.: Réforme absolue... T. 2. Paryż 1847 (zob. Twórczość poz. 20). Przedr. pt. Autobiographie de Wronski. *La Revue indépendante* 1888 nr 22. Przekł. pol. *Przegl. Powsz.* 1866 z. 2.

5. Autobiografia (późniejsza). W wyd.: Loi téléologique du hasard. Paryż 1890 (zob. Twórczość poz. 15a). Przekł. pol. w skróceniu: Damian: Z autobiografii Hoene-Wrońskiego. *Przegl. Lit. Dod. do Kraju* 1890 nr 3.

6. Notice biographique, b. d. Rkps Bibl. Nar. Materiały po Z. Przesmyckim.

Bibliografie podają: Estr. V, 166-170; VII, 259; (1881-1900) IV, 546. — S. Dickstein: Hoene-Wroński. Jego życie i prace. Kr. 1896; odb. pt. Katalog dzieł i rękopisów Hoene-Wrońskiego. Kr. 1896. — Z. Przesmycki (Miriam): (Opisy dzieł Hoene-Wrońskiego). Rkps Bibl. Nar. — B. Gawecki: Wroński i o Wrońskim. Katalog prac filozoficznych Hoene-Wrońskiego oraz literatury dotyczącej jego osoby i filozofii. W-wa 1958 *PAN Komitet Filoz. Monografie Bibliogr.* nr 1. — A. Kadler i I. Raczyńska: Bibliografia filozofii polskiej 1831-1864. W-wa 1960.

OPRACOWANIA

Monografie: L. Augé: Hoëné Wronski. Sa vie et ses travaux. Powst. po 1866. Rkps Bibliothèque Nationale, Paryż; fragm. ogł. *O Correio de Portugal* 1884, 3 i 10 sierpnia. —

S. Dickstein: Hoene Wroński. Jego życie i prace. Kr. 1896. [Rec.: B. D. *Ateneum* 1897 t. 1; K. Hertz. *Przegl. Tyg.* 1897 nr 16; H. Struve. *Przegl. Filoz.* 1897/98 z. 1; J. Drzewiecki: O filozofię Hoene Wrońskiego. *Niwa Pol.* 1897 nr 50; 1898 nr 1-4, 9-13; odb. W-wa 1898]. —

J. Ujejski: O cenę absolutu. Rzecz o Hoene-Wrońskim. W-wa 1925. [Rec.: P. Chomicz: Hoene-Wroński w oświetleniu prof. Ujejskiego. *Wiad. Lit.* 1925 nr 43 [Polemika: J. Ujejski. *Wiad. Lit.* 1925 nr 45]; C. J. Kozłowski. *Wiad. Lit.* 1925 nr 41; A. Zieleńczyk. *Przegl. Hum.* 1925 nr 10; S. Turowski. *Pam. Lit.* R. 22/23 (1925/26); E. Czekalski: Do źródeł absolutnej filozofii Hoene-Wrońskiego. *Świat* 1926 nr 1; A. Zieleńczyk. *Przegl. Filoz.* 1926 z. 1/2; P. Chomicz: O prześladowaniu tego, co lepsze, przez to, co gorsze. *Zet* 1938 nr 5/6].

Wiadomości literackie. *Pam. Warsz.* 1818 nr 11 s. 347-348. — L. AUGÉ: Exposition du messianisme. Résumé d'un cours. Paryż 1835. — X. B. (K. BRONIKOWSKI): Wiadomość o panu Wrońskim. *Rozmaitości* (Lw.) 1837 nr 37. — Hoene-Wroński. *Tyg. Lit.* 1838 nr 9. — (K. LIBELT): Hoene-Wroński. *Zbieracz Lit.* 1838 t. 4 nr 1; toż *Rozmaitości* (Lw.) 1838 nr 33. — A. MICKIEWICZ: Kurs drugoletni (1841/42) literatury słowiańskiej. Paryż 1842, wykład 29, i wyd. nast.— A. BUKATY: Hoene-Wroński i jego udział w rozwinięciu ostatecznym wiedzy ludzkiej. Paryż 1844. — A. A. ERDAN: La France mystique. T. 2. Paryż 1854; wyd. nast. Amsterdam 1858; Amsterdam 1860. — B. TRENTOWSKI: Hoene-Wroński, czyli mesjanizm polsko-francuski. *Rok* 1844 t. 2-4; toż *Przegl. Poz.* 1844 t. 4. — K. LIBELT: Pisarze stanowiący przejście do filozofii słowiańskiej. W: Filozofia i krytyka. T. 1: Samowładztwo rozumu i objawy filozofii słowiańskiej. Część krytyczna. Poz. 1845 s. 196-221; wyd. 2 Poz. 1874 s. 164-193. — (J. B. OSTROWSKI): Hoene-Wroński. *Przegl. Poz.* 1851 t. 12; 1852 t. 14; wyd. osob. Poz. 1852. — Nekrologi: *Przegl. Poz.* 1853 t. 17; *Revue progressive* 1853 t. 1 nr 5; K. OSTROWSKI. *Le Siècle* 1853, 26 sierpnia; przedr.: *Lettres slaves.* Paryż 1857 s. 206-208. — A. TYSZYŃSKI: Rozbiory i krytyki. T. 1. Petersb. 1854 s. 81-88. — Mme HOENÉ WRONSKI: Cinq lettres concernant Hoené Wronski. Paryż 1854. — N. LANDUR: Exposition abrégée de la philosophie absolue de Hoëné-Wronski. Paryż 1857. — L. AUGÉ: Thèses d'après Hoene-Wronski. Paryż 1860. — F. KRUPIŃSKI: Dodatek. Wroński. W: A. Schwegler: Historia filozofii w zarysie. Przełożona na język polski z czwartego (1860 r.) niemieckiego wydania i pomnożona dodatkiem o filozofii w Polsce. W-wa 1863. — L. AUGÉ: Notice sur Hoëné Wronski. Paryż 1865. — N. LANDUR: Recherche des principes du savoir et de l'action. Paryż 1865. — W. WRONSKA: Portrait de Wronski. W: L. Augé: Notice sur Hoëné Wronski. Paryż 1865; toż w wyd.: Messianisme. Philosophie absolue. Paryż 1876; przekł. pol. Z. Daszyńskiej-Golińskiej w wyd. przekł.: Mylne systemy ekonomii politycznej. W-wa 1911 *Bibl. Dzieł Społ.-Ekonomicznych* S. I t. 4; przekł. pol. Cz. J. K. (Jastrzębca Kozłowskiego). *Zet* 1936/37 nr 12. — F. M. S. (SOBIESZCZAŃSKI). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 27 (1867). — L. AUGÉ: Documents pour l'histoire du messianisme... Exposition de la philosophie absolue de Wronski. Paryż 1868. — B. TRENTOWSKI: Panteon wiedzy ludzkiej. T. 2. Poz. 1874 s. 142-182, 393-429. — C. PIENIĄŻEK: Mesjanizm i towiańszczyzna. Lw. 1877. — AGGABO (G. TOFFOLETTO): Wronski e la sua filosofia. *Il Summano* 1880 nr 9. — L. NIEDŹWIECKI: Wroński i świat obecny. W wyd.: Wstęp do wykładu matematyki. Paryż 1880. — M. A. BARANIECKI: Pomysły matematyczne Hoene-Wrońskiego. (Wstęp do wykładu matematyki przez H. Wrońskiego). *Ateneum* 1881 t. 1. — AGGABO (G. TOFFOLETTO): Bando agli equivoci. Due dialoghi sul messianismo, dottrina filosofico-religiosa di Hoene Wronski. Vicenza 1882. — L. ŻYCHLIŃSKI: O pochodzeniu rodowym Hoene-Wrońskiego. *Bibl. Warsz.* 1883 t. 2. — W. W. BOBYNIN: Fiłosofija matiematiki po uczeniju Goëne Wronskogo. *Fiziko-matiematiczeskije nauki w ich nastojaszczem i proszedszem* 1886 t. 2. — S. DICKSTEIN: Hoene-Wroński. *Kłosy* 1887 nr 2 i odb. — S. DICKSTEIN: Nie wyzyskana spuścizna naukowa po Hoene-Wrońskim. *Wszechświat* 1887 nr 1. — S. DICKSTEIN: Poglądy filozoficzno-pedagogiczne Hoene-Wrońskiego. *Ateneum* 1887 t. 3. — DAMIAN: Z autobiografii Hoene-Wrońskiego. *Przegl. Lit. Dod. do Kraju* 1890 nr 3. — S. DICKSTEIN: Mickiewicz i Wroński. *Świat* (Kr.) 1890 s. 319. — (L. NIEDŹWIECKI): Dzieła Wrońskiego drukowane. Dodatek do wyd. przekł.: Reforma absolutna, przeto ostateczna, wiedzy ludzkiej. (Wyjątek). Paryż 1891. — (L. NIEDŹWIECKI): Józef Maria Hoene Wroński (rys biograficzny). Tamże. — H. P.: (Reforma absolutna... Rec.). *Przegl. Powsz.* 1892 t. 34. — W. H. ECHOLS: Wronski's Expansion. *Bulletin of the New-York Mathematical Society* 1893 t. 2. — W. W. BOBYNIN: Goëne Wronskij i jego uczenije o fiłosofii matiematiki. Moskwa 1894. — W. MICKIEWICZ: Żywot Adama Mickiewicza. T. 3. Poz. 1894; wyd. 2 t. 2. Poz. 1931. — J. BERTRAND: Hoëné-Wronski. *Revue des Deux Mondes* 1897 t. 139 z. 3. [Rec.: P. L. BURTHE. *Revue Blanche* 1897, 1 marca; C. CHERFILS. *Revue Blanche* 1897, 15 kwietnia; S. DICKSTEIN: J. Bertrand o Wrońskim. *Wiad. Mat.* 1897 t. 1; K. HERTZ. *Przegl. Tyg.* 1897 nr 16]. — C. CHERFILS: Un essai de religion scientifique. Introduction à Wronski, philosophe et réformateur. Paryż 1898; przekł. pol. C. Jastrzębca-Kozłowskiego pt. Zarys religii naukowej. Wstęp do Wrońskiego, filozofa i reformatora. W-wa 1929. — H. STRUVE: List.(W sprawie filozofii Wrońskiego). *Niwa Pol.* 1898 nr 1. — H. STRUVE: Charakter narodowy

filozofii polskiej. *Bibl. Warsz.* 1900 t. 2. —

O. Bryk: Die Geschichtsphilosophie Höne-Wronski's. *Die Gnosis* 1903 nr 11-12. — A. Dąbrowski: Wronskij, polskij priedszestwiennik W. S. Sołowjewa. *Nowyj put'* 1903 nr 12. — W. M. Kozłowski: Hoene-Wroński jako filozof. W-wa 1907. [Rec.: A. Złotnicki. *Przegl. Filoz.* 1909 z. 2]. — X. K.: Ze studiów nad mesjanizmem polskim. Hoene-Wroński. *Przegl. Kościelny* 1907. — A. Lange: Hoene-Wroński. *Słowo Pol.* 1903 nr 338-354. — S. Garfein-Garski: Zagadnienie polskiej filozofii narodowej. *Bibl. Warsz.* 1910 t. 2. — A. Zieleńczyk: Drogi i bezdroża filozofii polskiej. *Sfinks* 1910 t. 3. — Z. Daszyńska-Golińska: Hoene-Wroński jako ekonomista. *Ekonomista* 1911 z. 4. — Redakcja: Życiorys. W wyd.: Mylne systemy ekonomii politycznej. W-wa 1911 *Bibl. Dzieł Spol.-Ekonomicznych* S. I t. 4. — H. Struve: Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. Wyd. 2. W-wa 1911. — Z. Daszyńska-Golińska: Filozofia gospodarcza i społeczna Hoene-Wrońskiego. W wyd.: System ekonomiczno przemysłowy Adama Smitha. W-wa 1912 *Bibl.* ... (jw.) S. I t. 5. — Z. Daszyńska-Golińska: Z historiozofii porozbiorowej polskiej. *Świat* 1912 nr 6. — Z. Daszyńska-Golińska: Hoene-Wroński o kwestii polskiej. *Świat* 1912 nr 7. — W. Horodyski: Polska filozofia romantyczna a mesjanizm. (Zarys porównawczy). *Bibl. Warsz.* 1912 t. 3. — J. Kleiner: Zygmunt Krasiński. Dzieje myśli. T. 1-2. Lw. 1912. — M. Straszewski: Dzieje filozoficznej myśli polskiej w okresie porozbiorowym. T. 1. Kr. 1912. — M. Wicherkiewiczowa: Rodzina Hoene-Wrońskiego. *Spr. AU* 1912 nr 2; toż *Lit. i Sztuka* (dod. *Dzien. Poz.*) 1914 nr 29. — F. Gabryl: Polska filozofia religijna w wieku XIX. T. 1. W-wa 1913. — Czygar: Hoene-Wroński. Jego ideologia słowiańszczyzny. *Słowo Pol.* 1914 nr 589; 1915 nr 3-20. — M. ze Sławskich Wicherkiewiczowa: Antoni Hoene, królewsko-polski budowniczy. Kr. 1914 *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* t. 14; wyd. osob. Poz. 1924. — Z. Daszyńska-Golińska: O rękopisie Hoene Wrońskiego. Kr. 1917 *Arch. Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce* t. 1. — L. A. Birkenmajer: Udział Polski w uprawianiu i rozwoju nauk ścisłych. *Polska w kulturze powszechnej.* T. 2. Kr. 1918. — M. Straszewski: Myśl filozoficzna polska. Tamże, t. 1. —

Jednacz: Sprawa żydowska w oświetleniu mesjanizmu polskiego. (Poglądy Towiańskiego, Mickiewicza, Cieszkowskiego i Hoene-Wrońskiego). *Pochodnia* 1919 nr 3. — W. B. Mutermilch: (Tajemnica polityczna Napoleona. Rec.). *Przegl. Nar.* 1919 nr 1. — M. Straszewski: J. M. Hoene Wroński. *Polska filozofia narodowa.* Kr. 1921. [Rec.: I. Chrzanowski. *Kwart. Filoz.* 1922 z. 1]. — P. Chomicz: Teoria względności Einsteina w świetle filozofii absolutnej Hoene-Wrońskiego. W-wa 1922. — J. Jankowski: Od autora. W: Rozmowa z Nikodemem. (Rzecz o odrodzeniu duchowym). W-wa 1923. — J. Oksza-Grabowski: Powrót Hoene-Wrońskiego. *Gaz. Warsz.* 1923 nr 225. — P. C.: „Metapolityka” Hoene -Wrońskiego. *Gaz. Warsz.* 1923 nr 337. — W. Lutosławski: Nieznana zasługa Wrońskiego. Mesjanizm a neoscholastyka. *Tyg. Wil.* 1925 nr 9. — J. Jankowski: Obrona Wrońskiego. *Tyg. Wil.* 1925 nr 16. — W. Lutosławski: Uwagi o liście powyższym. *Tyg. Wil.* 1925 nr 16. — W. Lutosławski: Wskrzeszenie Wrońskiego. *Tyg. Wil.* 1925 nr 10. — W. Lutosławski: Tajemnica Wrońskiego. *Tyg. Wil.* 1925 nr 13. — B. Suchodolski: Krytyka podstaw kultu Wrońskiego. *Nowiny Nauk.* 1925 nr 4. — J. Ujejski: W sprawie „oświetlenia Wrońskiego”. *Wiad. Lit.* 1925 nr 45. — F. Warrain: L'armature métaphysique établie d'après la loi de création de Hoené-Wronski. Paryż 1925; przekł. pol. J. Jankowskiego i P. Chomicza pt. Wiązanie metafizyczne sporządzone według prawa stworzenia. W-wa 1928. [Rec.: P. Chomicz. *Przegl. Filoz.* 1926 z. 3-4; J. Braun: Fr. Warraina metafizyka absolutu. *Zet* 1936/37 nr 14/15]. —

P. Chomicz: Byt i wiedza jako elementy rzeczywistości w filozofii absolutnej Hoene Wrońskiego. *Przegl. Filoz.* 1926 z. 1-2. — H. Rowid: Szkoła twórcza. Kr. 1926. — P. Chomicz: La loi de création de Hoene Wroński comme base de la reforme du savoir humain. *Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres* 1927. — S. Dziewulski: Polska szkoła ekonomiczna. *Ekonomista* 1927 z. 2-3. — J. Jankowski: Przepowiednie naukowe Hoene-Wrońskiego. *Tyg. Ilustr.* 1927 nr 39. — S. Kolbuszewski: Filozoficzne podłoże pedagogii Hoene Wrońskiego. *Minerwa Pol.* 1927 z. 2 i odb. — K. Zieleniewski: Kronika poloników. *Przegl. Współcz.* 1927 nr 63. — F. Baldensperger: Hoene Wroński a Francja intelektualna. *Przegl. Współcz.* 1928 t. 25 nr 72. — P. Chomicz: Hoene Wroński jako wojskowy.

Polska Zbrojna 1928 nr 155-160 i odb. — P. Chomicz: Hoene Wrońskiego prawo stworzenia. *Przegl. Filoz.* 1928 z. 1. — P. C.: J. M. Hoene-Wroński (1778--1853). *Bluszcz* 1928 nr 35. — F. Warrain: Quantité, infini, continu. Paryż 1928. [Rec.: P. Chomicz. *Droga* 1929 nr 12]. — A. Zieleńczyk: Hoene-Wroński. *Droga* 1928 nr 6-8 i odb. — P. Chomicz: Hoene-Wroński w Polsce i za granicą. W: C. Cherfils: Zarys religii naukowej. Wstęp do Wrońskiego, filozofa i reformatora. W-wa 1929; wyd. osob. W-wa 1929. — (C. Cherfils: Zarys religii naukowej, jw. Rec.): Z. Dębicki. *Kur. Warsz.* 1928, 23 listopada; E. J. (Jędrkiewicz). *Lw. Wiad. Muzyczne i Lit.* 1929 nr 1; phl. (P. Hulka-Laskowski): O Hoene-Wrońskim. *Wiad. Lit.* 1929 nr 2. — P. Chomicz: Hoene-Wrońskiego prawo stworzenia jako podstawa reformy wiedzy ludzkiej. *Kwart. Filoz.* 1929 nr 3 i odb. [Rec.: C. Jastrzębiec-Kozłowski: O Hoene Wrońskim. *Wiad. Lit.* 1930 nr 3]. — P. Chomicz: (Prodrom des Messianismus oder der absoluten Philosophie. Rec.). *Droga* 1929 nr 12. — M. (E. Majkowski): Józef Hoene-Wroński jako uczeń Szkoły Wydziałowej Poznańskiej 1786-1790. *Kronika M. Poz.* 1929 nr 1. — J. Mikołajtis: Wroński — Słowacki. *Ruch Lit.* 1929 nr 8. — L. Płoszewski: Słowacki — — Wroński. *Ruch Lit.* 1929 nr 9. — F. Warrain: Prawo stworzenia według Hoene-Wrońskiego. *Droga* 1929 nr 5. —

P. Chomicz: Kategoria ilości rozwinięta według prawa stworzenia Hoene--Wrońskiego. *Kwart. Filoz.* 1930 nr 2. — P. Chomicz: Nauka i literatura. Z powodu obchodu 150-lecia urodzin Hoene--Wrońskiego. *Myśl Nar.* 1930 nr 37. — W. Piotrowicz: Wincenty Lutosławski. Rozmowa ze współczesnym mesjanistą polskim. *Wiad. Lit.* 1930 nr 19. [Polemika: J. Braun: O polskość Hoene Wrońskiego. Na marginesie wywiadu z prof. W. Lutosławskim. *Gaz. Pol.* 1930 nr 216]. — F. Walser: Na marginesie filozofii absolutnej Wrońskiego. *Droga* 1930 nr 6. — B. Gawecki: Uwagi o filozofii Hoene-Wrońskiego. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1931 nr 1; toż *Myśl Nar.* 1931 nr 28-29. — J. Jankowski: Ekonomia społeczna Hoene-Wrońskiego. *Droga* 1931 nr 3-4. — W. M. Kozłowski: Hoene-Wronski et Ballanche. Étude sur la filiation des idées philosophiques au début du XIXe siècle. Paryż 1931. — E. Wasilewski: Trismegistos. (Na marginesie filozofii Hoene-Wrońskiego słów kilka). *Na dziesięciolecie Biblioteki Miejskiej w Bydgoszczy 1920-1930.* Bydgoszcz 1931. —

J. Braun: Dwie odpowiedzi. Wilno. Ciura nad ciurami. *Zet* 1932/33 nr 2. — J. B. (Braun): Filozofia estetyki Wrońskiego. *Zet* 1932/33 nr 5. — J. Braun: Historia a prawo postępu. *Zet* 1932/33 nr 12-15, 21-24; 1933/34 nr 1. — J. Braun: Hoene-Wroński a Polska współczesna. O nowy ład moralny w świecie cywilizowanym. W-wa 1932 *Prace Instytutu Mesjanicznego.* — J. Braun: Idea autokracji u Wrońskiego. *Zet* 1932/33 nr 3. — J. Braun: Sfinks podrobiony. *Zet* 1932/33 nr 6. — P. Chomicz: „Moralność wojowników a kapłanów". *Zet* 1932/33 nr 6. — Hoene-Wroński a Liga Narodów. *Zet* 1932/33 nr 10. — C. Jastrzębiec-Kozłowski: Hoene-Wrońskiego filozofia pedagogii. *Ruch Pedag.* 1932 nr 7-8. [Rec.: Filozofia pedagogii H. Wrońskiego. *Zet* 1932/33 nr 17]. — C. Jastrzębiec-Kozłowski: La lyre d'Apollon. *Zet* 1932/33 nr 4. — C. Jastrzębiec-Kozłowski: Wiekuistość duchów. *Zet* 1932/33 nr 17. — S. Jeleński: Krzyż i róża. O katolickiej wiedzy tajemnej. *Tęcza* 1932 nr 6. — Kronika. „Hoene Wrońskiego zbiorowe wydanie w języku francuskim..." *Zet* 1932/33 nr 1. — „Mesjanizm gospodarczy". *Zet* 1932/33 nr 4. — Przegląd prasy. O mesjanizmie. *Zet* 1932/33 nr 14. — A. Przybylski: Utopie. Idee i projekty Związku Narodów i wieczystego pokoju. W-wa 1932. — K. Régamey: Filozofia muzyki Wrońskiego. *Zet* 1932/33 nr 6. — K. Régamey: Jeszcze o teorii muzyki Wrońskiego. *Zet* 1932/33 nr 9. — T. Rozwoda: Na marginesie kryzysu powszechnego. *Zet* 1932/33 nr 4. — Z. L. Zaleski: Un dispensateur de l'Absolu. *Mercure de France* 1932, 10 styczeń; przedr. w: Attitudes et destinées. Paryż 1932. [Rec.: K.: Mercure de France o Wrońskim. *Zet* 1932/33 nr 3; T. Sinko. *Ilustr. Kur. Codz.* 1932, grudzień; H. Monfort. *La Pologne* 1934 nr 1]. — Z. Zaniewicki: „Winkelriedowi" w odpowiedzi. *Dzien. Pol.* 1932 nr 189 i odb. —

Aktualność „Metapolityki". *Zet* 1933/ /34 nr 12. — A. Bar: Zwolennicy i przeciwnicy filozofii Hegla w polskim czasopiśmiennictwie (1830-1850). *Arch. Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce.* T. 5. Kr. 1933. — J. Braun: Krytyka „krytyki romantyzmu". *Zet* 1933/34 nr 24. — P. Chomicz: Mechanika niebios. *Zet* 1933/34 nr 4. — P. Chomicz: Teologia w wychowaniu. *Zet* 1933/34 nr 1. — P. Chomicz, J. Braun: Ostrzeżenie. *Zet* 1933/34 nr 7. — Czyn, intuicja — a rozum twórczy. *Zet* 1933/34 nr 22.

— „Germanoslavica". Prof. Ujejski o mesjanizmie. *Zet* 1933/34 nr 6. — J. Jankowski: Pomnikowe wydanie dzieł Hoene-Wrońskiego. *Pion* 1933 nr 11. — C. Jastrzębiec-Kozłowski: Absolut a względność. Wstęp do Wrońskiego. W-wa 1933. [Rec.: J. B. (Braun): Wstęp do Wrońskiego. W: Wronskiana. *Roczn. Filoz.-Mat.* W-wa 1939]. — C. Jastrzębiec-Kozłowski: Rozmyślania. (Wstęp do Wrońskiego, specjalnie do jego filozofii psychologii). *Zet* 1933/34 nr 1-6, 8-11. — O naprawę Rzeczypospolitej. *Zet* 1933/34 nr 12. — T. Rozwoda: Do Sejmowej Komisji Konstytucyjnej. List otwarty. *Zet* 1933/34 nr 10. — J. Stępniewski: Relatywizacja absolutu. *Zet* 1933/34 nr 21. — F. Warrain: Wronskizm a tomizm. Odpowiedź na zarzuty p. Stępniewskiego. *Zet* 1933/34 nr 23. — J. Ujejski: Myśl polska sto lat temu. W-wa 1933. — F. Warrain: Oprac. wyd.: L'oeuvre philosophique de Hoene-Wronski. T. 1-2. Paryż 1933-1936. [Rec.: P. Chomicz: Wskrzeszenie Hoene Wrońskiego. *Czas* 1933, 5 grudnia; toż *Dzien. Pol.* 1933 nr 272; J. Jankowski: Pomnikowe wydawnictwo dzieł Hoene Wrońskiego. *Pion* 1933 nr 11; C. Jastrzębiec-Kozłowski: Francis Warraina Magnum opus. *Zet* 1933/34 nr 19; J. Braun: Wielkie dzieło. *Gaz. Lit.* 1934 nr 7; C. Jastrzębiec-Kozłowski: Reedycja dzieł Wrońskiego we Francji. W: Wronskiana, jw.]. — Z Kongresu Historyków w Warszawie. *Zet* 1933/34 nr 12. —

J. Braun: Metafizyka pracy i życia. Rzecz o Stanisławie Brzozowskim. W-wa 1934. [Rec.: J. Kaniowa: Brzozowski a Wroński. W: Wronskiana, jw.]. — J. Braun: Idea Boga u Cieszkowskiego. *Gaz. Lit.* 1934 nr 4. — J. Braun: Wroński contra Marks. *Zet* 1934/35 nr 20. — P. Chomicz: U podstaw matematyki i logiki. *Zet* 1934/35 nr 15-16. — P. Chomicz: Veritas vincit. *Zet* 1934/35 nr 5. — P. Chomicz: Ze zjazdu astronomów polskich w Warszawie 29-31 VIII 1934. *Zet* 1934/35 nr 12. — P. Chomicz, C. Jastrzębiec-Kozłowski: O istocie filozofii. *Zet* 1934/35 nr 9. — E. S.: Przegląd prasy. „Germanoslavica" o filozofii polskiej. *Zet* 1934/35 nr 8. — G. Hensel: Próba filozoficznego ugruntowania światopoglądu. *Zet* 1934/35 nr 1-2. — Istota przesilenia romantycznego. *Gaz. Lit.* 1934 nr 6. — M. Janik: Prądy panslawistyczne i rusofilskie w okresie wielkiej emigracji. *Pam. Lit.* R. 31 (1934). — W. Francew: Hoene-Wroński — Chomiakow. *Pam. Lit.* R. 31 (1934). — C. Jastrzębiec-Kozłowski: O formie dobra. *Zet* 1934/35 nr 9. — C. Jastrzębiec-Kozłowski: O ruchu samorzutnym w przyrodzie. *Zet* 1934/35 nr 4. — Symbolika doktryny mesjanistycznej. *Gaz. Lit.* 1934 nr 8. — A. Szyperski: Geografia talentów wielkopolskich. Poz. 1934. —

J. Braun: Na manowcach towiańszczyzny. *Zet* 1935/36 nr 8. — J. Braun: Sed cum venerit Paracletus... Wronskizm a katolicyzm. *Zet* 1935/36 nr 12, 14-15/16. — J. Braun: Opportet vos nasci denuo... Wronskizm a katolicyzm. *Zet* 1935/36 nr 9. — S. Harassek: Trentowski o filozofii narodów europejskich. *Kwart. Filoz.* 1935 z. 2-4. — K. Jankowski: Problem Hoene-Wrońskiego o statycznej równowadze cieczy. B. m. 1935. — C. Jastrzębiec-Kozłowski: Dwiema drogami do wspólnego celu. Wronskizm a katolicyzm. *Zet* 1935/36 nr 10. — A. Madej: Ku źródłom idei. *Mies. Lit. i Sztuki* 1935 nr 3. — H. Rowid: Zagadnienie autonomii w wychowaniu. *Chowanna* 1935 z. 1-2. — J. J. Stępniewski: Chrystianizm spełniony. (Wronskizm a katolicyzm). *Zet* 1935/36 nr 17-19. — Usuńmy nieporozumienia. Wronskizm a katolicyzm. *Zet* 1935/36 nr 13. — Wronskizm a katolicyzm. *Zet* 1935/36 nr 4, 7. —

W. Bączkowski: Prometeizm polski a idea słowiańska. *Wschód* 1936 nr 4. — J. Braun: Słowianizm, prometeizm czy wronskizm? (Odpowiedź W. Bączkowskiemu). *Zet* 1936/37 nr 6. — J. Braun: Geneza filozofii absolutnej. *Zet* 1936/37 nr 17; przedr. w: Wronskiana, jw. — J. Braun: Józef Hoene-Wroński. *Myśl Pol.* 1936 nr 12. — J. Braun: Mickiewicz a Hoene-Wroński. *Prosto z mostu* 1936 nr 38. — J. Braun: „Niech zamilknie potwarca..." *Zet* 1936/37 nr 19. — J. Braun: Przyszedł diabeł i nasiał kąkolu... *Zet* 1936/37 nr 18. — J. Braun: Refleksje po Zjeździe Filozoficznym. *Zet* 1936/37 nr 9. — J. Braun: Rola metody genetycznej w doktrynie Hoene-Wrońskiego. *Przegl. Filoz.* 1936 nr 4; przedr. w art.: Wronskiana, jw. — P. Chomicz: Hoene Wrońskiego filozofia matematyki. *Przegl. Filoz.* 1936 nr 4; toż *Zet* 1937 nr 2-3/4; przedr. w: Wronskiana, jw. — J. Ciemniewski: Wronskizm a katolicyzm. Wyjaśnienie nieporozumienia. *Zet* 1936/37 nr 19. — C. Jastrzębiec-Kozłowski: Przyczynek do systematyki języka. *Zet* 1936/37 nr 19; 1937 nr 1. — C. Jastrzębiec-Kozłowski: Reedycji dzieł Wrońskiego tom drugi. *Zet* 1936/37 nr 14/15. — Kim był Hoene-Wroński? *Zet* 1936/37 nr 5. — A. Madej: O istotę wychowania. *Zet* 1936/37 nr 8. — Marksizm — rasizm — wronskizm. *Zet*

1936/37 nr 12. — „Myśl Polska" i „Merkuryusz Polski" o napaści „Pro Christo". *Zet* 1936/37 nr 19. — Prof. R. T.: Józef Maria Hoene-Wroński. Geniusz świata. *Hejnał* 1936 z. 7. — J. J. Stępniewski: Trywiał sformalizowany. *Zet* 1936/37 nr 10. — J. Świerzowicz: J. M. Hoene-Wronski. Hoene-Wronski i jego filozofia historii. W: Szkice literackie. Seria 1. Grodzisk Poz. 1936. — W. K.: O ducha Zielonych Świąt. (Wronskizm a katolicyzm). *Zet* 1936/37 nr 5-6 i odb. — J. Braun: Czy wronskizm jest sprzeczny z doktryną katolicką. *Zet* 1937 nr 2. — J. Braun: Ks. Oraczewski bez maski. Miesięcznik „Pro Christo" w sidłach loży. *Zet* 1937 nr 3/4. — J. Braun: Misja Ducha Św. w dziejach. *Zet* 1937 nr 5. — J. Braun: Na marginesie polemiki. *Zet* 1937 nr 5. — J. Braun: Problemy estetyki czystej. *Zet* 1937 nr 1. — J. Braun: Rola metody genetycznej w doktrynie Wrońskiego. *Zet* 1937 nr 3/4-5. — J. Ciemniewski: Credo a Cognosco. *Zet* 1937 nr 3/4. — J. Ciemniewski: Poznanie prawdy objawionej przez Ducha Świętego. *Zet* 1937 nr 6/7. — A. Madej: Kulisy walki o kulturę. *Zet* 1937 nr 3/4. — M. J. Mika: Przyczynki do rodowodu Ryszarda Berwińskiego i J. Hoene-Wrońskiego. *Kronika M. Poz.* 1937 nr 3. — S. Pigoń: Dwoista teozofia Bronisława Trentowskiego. *Myśl Nar.* 1937 nr 36-38 i odb.; przedr. w: Wśród twórców. Studia i szkice z dziejów literatury i oświaty. Kr. 1947. — J. J. Stępniewski: Racjonalizm absolutny wobec doktryn intuicjonistycznych w filozofii współczesnej. *Zet* 1937 nr 5; przedr. w: Wronskiana, jw. — Trentowski o Wrońskiego filozofii matematyki. *Zet* 1937 nr 8. — F. Zweig: Liberalizm polskiej szkoły ekonomicznej. *Przegl. Współcz.* 1937 t. 63 nr 187. —

J. Braun: Masoneria, jej cele, organizacja, metody. *Zet* 1938 nr 12 i odb. — J. Braun: Paraklet nie przyszedł w dniu Zielonych Świąt... *Zet* 1938 nr 2. — J. Braun: Przyjście Parakleta w filozofii absolutnej. *Zet* 1938 nr 5/6. — J. Chobot: Mesjanizm polski. Istota — zasady, rodowód i wskazania na przyszłość. *Wisła* 1938. — J. Ciemniewski, G. Hensel i Redakcja „Zet": Przyczynki do dyskusji: Wronskizm a katolicyzm. *Zet* 1938 nr 7. — F. Koebcke: Über Hoëne-Wronski's Überlegungen zur Himmelsmechanik und deren Wiederaufnahme durch einige neuere Autoren. *Acta Astronomica* 1938 t. 3 i odb.; przekł. pol. pt. O rozważaniach Hoene-Wrońskiego z mechaniki niebios i ich podjęciu przez kilku współczesnych autorów. *Spr. Poz. Tow. Przyj. Nauk* 1938 nr 1. [Rec.: P. Chomicz: O prawie najwyższym mechaniki Hoene-Wrońskiego. W: Wronskiana, jw.; P. P. Demiańczuk: Odpowiedź na krytykę p. F. Koebcke w „Acta Astronomica". W: Wronskiana, jw.]. — F. Kwiatkowski: Wronskizm a katolicyzm. *Przegl. Powsz.* 1938 t. 220 nr 12. — W. Lutosławski: Wskrzeszenie Wrońskiego. *Czas* 1938 nr 236, 238. [Rec.: Prawda o Hoene-Wrońskim. *Wiad. Lit.* 1938 nr 38; Z kraju i ze świata. Demagogia prof. Lutosławskiego. *Zet* 1938 nr 11]. — Z kraju i ze świata. I numer „Wronskianów". *Zet* 1938 nr 14. —

S. Banach: Über das „Loi suprème" von J. Hoene-Wronski. *Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres* 1939 nr 1-3. — M. Beatus: Filozofia chrematyczna Wrońskiego a „krytyka czystego rozumu". *Przegl. Filoz.* 1939 nr 1 i odb. — J. Braun: Do Pana Ministra Oświaty. W sprawie studium wronskistycznego na uczelniach wyższych. *Zet* 1939 nr 3. — J. Braun: Mens invicta manet. *Zet* 1939 nr 1/2. — J. Braun: Wronskizm a nauki formalne. Wronskiana, jw. i odb. — P. Chomicz: Hoene-Wrońskiego filozofia muzyki. W: Wronskiana, jw. — P. Chomicz: Metafizyka światła. *Zet* 1939 nr 6. — C. Jastrzębiec-Kozłowski: Czas. W: Wronskiana, jw. — Kronika ruchu wrońskistycznego. W: Wronskiana, jw. — A. Madej: O zaułkach szkodliwej psychozy. *Zet* 1939 nr 1/2. — Przegląd prasy. Brzydka napaść. *Zet* 1939 nr 4/5. — F. Warrain: Z rozważań. Tłum. na jęz. pol. C. J.-K. (Jastrzębiec-Kozłowski). W: Wronskiana, jw.— Z listów L. Augégo. *Zet* 1939 nr 6.—

M. Starost: Filozofia pracy i narodu. Wprowadzenie do zagadnień polskiego poglądu na świat. Kat. 1946. — W. Kętrzyński: Prawdziwe oblicze neoromantyzmu. *Dziś i Jutro* 1948 nr 4. — A. Mauersberger: Krótka wiadomość o Hoene-Wrońskim. *Odrodzenie* 1949 nr 24. — S. Kozicki: Dziedzictwo polityczne trzech wieszczów. W-wa 1949 *Bibl. Wiedzy o Polsce* t. 6. — B. Gawecki: O Hoene Wrońskim. *Przegl. Pol. i Obcy* 1958 nr 1/2. — B. J. Gawecki: Wroński i o Wrońskim. W-wa 1959 *PAN Komitet Filoz. Monografie Bibliogr.* nr 1. — J. Łuczakowa: Katalog „papierów po Leonardzie Niedźwieckim" i Archiwum dywizji kozaków sułtańskich w Bibliotece Kórnickiej. *Pam. Bibl. Kórn.* z. 7 (1959). — B. J. Gawecki. *Pol. słownik biogr.* T. 9 (1960-1961).

W czasopiśmie *Zet* w latach 1932/33-1939 prowadzona była stale rubryka „Wronskiana", zawierająca przegląd prasy.

HOFFMAN KAROL BOROMEUSZ ALEKSANDER (1798–1875)

Pseud. i krypt.: * * *; K. A. H.; Un Polonais.

Historyk, publicysta.

Ur. w 1799 w Wieruchowie pod Warszawą, majątku Józefa Poniatowskiego, gdzie jego ojciec był oficjalistą. Studiował prawo na Uniwersytecie Warszawskim; jako student był członkiem tajnej organizacji Panta Koina. Po ukończeniu studiów pracował w sądownictwie; był asesorem, później pisarzem sądu apelacyjnego. W 1828 został radcą prawnym Banku Polskiego, a wkrótce potem jego dyrektorem. Założył spółkę wydawniczą pod firmą drukarza A. Gałęzowskiego. W 1828-1830 był współredaktorem pisma prawniczego *Themis Polska*. W 1829 ożenił się ze znaną pisarką Klementyną Tańską. W lipcu 1831 wyjechał w sprawach Banku Polskiego do Frankfurtu nad Menem. Do kraju nie wrócił. Początkowo przebywał w Dreźnie, w listopadzie 1831 bawił kilka dni we Wrocławiu. Od 1832, wydalony z Drezna, przebywał wraz z żoną w Paryżu. Hołdował poglądom zdecydowanie monarchicznym i to go wiązało blisko ze stronnictwem Adama Czartoryskiego. W 1838 był redaktorem *Kroniki Emigracji Polskiej*. W 1848 przeniósł się do Drezna, skąd pisywał korespondencje do *Czasu*. Po śmierci pierwszej żony ożenił się z Matyldą Jordanową. Był członkiem Towarzystwa Historyków Polskich, Towarzystwa Naukowego Krakowskiego i Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego. Zmarł w Blasewitz pod Dreznem 6 lipca 1875.

Archiwum, księgozbiór i obrazy swoje zapisał w testamencie Akademii Umiejętności w Krakowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Wielki Tydzień Polaków, czyli opis pamiętnych wypadków w Warszawie od dnia 29 listopada do 5 grudnia 1830 r. W-wa 6 grudnia 1830. (Wyd. bezimiennie). Wyd. nast.: W-wa 1915; W-wa 1915 *Skarbiec Pol.* nr 15; toż wyd. 2 W-wa 1916.

Rkps Ossol. sygn. 5605/II.

Przekł. franc.: W. Plater: La Grande Semaine de Polonais, ou histoire de ses memorables journées de la révolution de Varsovie. Paryż 1831.

Przekł. niem.: Die grosse Woche der Polen oder Darstellung der merkwürdigen Begebenheiten in Warschau vom 29 November bis zum 5 December 1830. Aus dem Polnischen übersetzt. Lipsk 1831. — Polens Befreiungswoche oder Beschreibung der Ereignisse in Warschau vom 29 November bis zum 5 December 1830. Nebst Manifest des Reichstages des Königreichs Polen. Lipsk 1831. — Polens Befreiungswoche oder Beschreibung der merkwürdigen Begebnisse in Warschau während der ersten 8 Tage der Revolution. W-wa 1831.

Przekł. szwedzki: Pålens Befrielse-vecka, eller händelserna i Warschau från den 29 November till den 5 December 1830. Jemte Pålska riksdagens Manifest. Af en Pålack. Sztokholm 1831. (Tłum. z przekł. niem.).

2. Rzut oka na stan polityczny Królestwa Polskiego pod panowaniem rosyjskim przez ciąg lat 15 od r. 1815 do 1830. Przez autora Wielkiego Tygodnia Polaków. W-wa 1831.

Rkps Ossol. sygn. 4950/I.

Toż w jęz. franc. pt. Coup d'oeil sur l'état politique du Royaume de Pologne sous la domination russe pendant les quinze années de 1815-1830. Par un Polonais. Paryż 1832.

3. La nationalité polonaise détruite. Lettre d'un Polonais adressée aux députés de la France. Paryż 1832. (Wyd. bezimiennie).

4. Dernier mot sur le statut organique imposé à la Pologne le 26 février 1832. Paryż 1833. (Wyd. bezimiennie).

5. Lettre d'un Polonais à MM. les pairs et les députés de la France, suivie de deux écrits, savoir: 1. De l'état actuel de la Pologne. 2. Debats de la Chambre des Communes du 9 Juillet 1833 sur la motion de M. R. Fergusson. Paryż 1833.

6. Cztery powstania, czyli krótki wykład sposobów, jakimi dobijały się o niepodległość Grecja, Holandia, Portugalia i Polska. *Kraj i Emigracja* 1836 s. 65-216; wyd. osob. Paryż 1837.

7. Vademecum polskie. Zbiór wiadomości przydatnych Polakom. Paryż 1839.

Zawiera m. in. rozprawę: O zarządzie skarbu publicznego w dawnej Polsce.

8. Obraz rządu i prawodawstwa dawnej Polski. Listy I-VI. *Przegl. Poz.* 1847 t. 5; 1848 t. 6; 1849 t. 8-9.

9. Król wygnaniec. (Stanisław Leszczyński). Obrazek historyczny z lat 1714-1725. T. 1-2. Lipsk (1856). Wyd. nast.: wyd. tyt. Bruksela 1861.

10. Historia upadku dynastii Sobieskich. Z nowych dokumentów. *Gaz. Pol.* 1862 nr 249-1863 nr 34 (z przerwami) i odb.

11. Historia reform politycznych w dawnej Polsce. Lipsk 1867. Wyd. nast.: wyd. nowe Poz. 1869.

12. O panslawizmie zachodnim. Studium historyczne. *Dzien. Poz.* 1867 nr 220-249 (z przerwami); wyd. osob. Poz. i Berlin 1868.

13. O najdawniejszych grobowcach królów polskich. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 7 (1872); odb. Poz. 1872.

14. Przyczyny podziału monarchii polskiej po Bolesławie Krzywoustym w wieku XII. *Roczn. Tow. Nauk Kr.* t. 20 (1872) (ogólnego zbioru t. 43); odb. Kr. 1872.

15. Pamiętniki z emigracji. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 122. Fragm. ogł. M. H. Serejski: Studia nad historiografią Polski. Cz. 1. K. B. Hoffman. Aneksy. Łódź 1953 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 8.

Artykuły i rozprawy ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Czas* (1848), *Dzien. Nar.* (Paryż; tu: O równości szlacheckiej w dawnej Polsce. 1841 nr 29-30), *Dzien. Poz.* (1867), *Gaz. Pol.* (1862-1863), *Kraj i Emigracja* (1836), *Kronika Emigracji Pol.* (red. 1838), *Przegl. Poz.* (1847-1849), *Roczn. Tow. Nauk. Kr.* (1872), *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* (1872), *Themis Pol.* (współred. 1828-1830; tu m. in.: O stanie nauki prawa w naszym kraju. 1828).

P r z e k ł a d y

B. Franklin: Życie i pisma. T. 1-2. W-wa 1827.

L i s t y

1. Do J. Jordana 2 listy z 1822, 1823. Rkps Ossol. sygn. 6770/I.

2. Do K. i J. Szyrmów 3 listy z 1832-1834. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 2442.

3. Do J. Lelewela z 27 lutego 1832; do A. Czartoryskiego 5 listów z 1832-1861; do J. I. Kraszewskiego z 15 marca 1870. Ogł. M. H. Serejski, zob. Twórczość poz. 15. (Por. poz. 8).

4. Do L. Niedźwieckiego z 1838. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 2404.

5. Do Dyrekcji Towarzystwa Polskiego w Paryżu z 1841. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 2475.

6. Do W. Wielogłowskiego 3 listy z 1843-1844. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1836.

7. Do J. Milikowskiego z 1852. Rkps Ossol. sygn. 3468/I.

8. Do J. I. Kraszewskiego 5 listów z 1870-1871. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6506. Jeden list ogł. M. H. Serejski, zob. poz. 3.

OPRACOWANIA

L. Siemieński: (Król wygnaniec. Rec.). *Czas. Dod. Mies.* 1856 t. 2; przedr. w: Kilka rysów z literatury i społeczeństwa od roku 1848-1858. T. 1. W-wa 1859. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 12 (1863). — (Historia reform politycznych w dawnej Polsce. Rec.). *Dzien. Poz.* 1867 nr 126. — (O panslawizmie zachodnim. Rec.): J. Szujski. *Przegl. Pol.* 1867/68 t. 3; T. R. (Romanowicz). *Dzien. Lit.* 1868 nr 6-8. — (Przyczyny podziału monarchii polskiej po Bolesławie Krzywoustym ... Rec.): D. *Dzien. Poz.* 1869 nr 9; L. Powidaj. *Przegl. Pol.* 1871/72 t. 4; L. Sowiński. *Wieniec* 1872 nr 96; *Dzien. Poz.* 1872 nr 134. — M.: (O najdawniejszych grobowcach królów polskich. Rec.). *Przegl. Lw.* 1873 t. 6. — Nekrologi: A. Pawiński. *Tyg. Ilustr.* 1875 nr 397; R. *Kłosy* 1875 nr 527; *Gaz. Nar.* 1875 nr 165; *Kronika Rodz.* 1875 nr 15; J. I. Kraszewski: Mowa nad grobem. *Czas* 1875 nr 159; Zmarli na wychodztwie od 1873 do 1878 roku. *Roczn. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. Rok 1873-1878.* T. 2. Poz. 1879. —

H. Biegeleisen: Karol Bor. Aleks. Hoffman. *Złota przędza.* T. 2. W-wa 1885. — J. N. Janowski: Notatki autobiograficzne 1803-1853. Powst. 1876-1886. Wyd. M. Tyrowicz. Wr. 1950. — W. Smoleński: Szkoły historyczne w Polsce. Studium. *Ateneum* 1886 t. 4; wyd. osob. W-wa 1898. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 29 (1901). — L. Gadon: Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 1-3. Kr. 1901-1902. — I. T. Baranowski: Hoffman Karol Boromeusz. *Sto lat myśli pol.* T. 7 (1912). — T. Mikulski: U ciotek wrocławskich. *Śląsk* 1947 nr 6-7; przedr. pt. U ciotki Justyny. W: Spotkania wrocławskie. Wr. 1950; toż wyd. 2 Kr. 1954. — M. Handelsman: Adam Czartoryski. T. 2-3. W-wa 1949-1950. — M. H. Serejski: Studia nad historiografią Polski. Cz. 1: K. B. Hoffman. Łódź 1953 *Łódzkie*

Tow. Nauk. Wydz. II nr 8. [Rec.: N. Assorodobraj. Kwart. Hist. 1953 nr 4]. — W. Bortnowski: Walka o cele powstania listopadowego (od 29 listopada 1830 r. do lutego 1831 r.). Łódź 1960 Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II nr 31. — H. Grajewski: Komitet Emigracji Polskiej 1848 r. Łódź 1960. — M. H. Serejski. Pol. słownik biogr. T. 9 (1960-1961). — A. Kowalska: Warszawa literacka w okresie przełomu kulturalnego 1815-1822. W-wa 1961 Bibl. Syrenki.

HOŁOWIŃSKI IGNACY (1807—1855)

Pseud.: Ignacy Kefaliński; Żegota Kostrowiec.

Powieściopisarz, tłumacz.

Ur. 24 września (5 października) 1807 (niektóre źródła podawały błędnie 1800) w Owruczu, w rodzinie drobnoszlacheckiej; syn Piotra (zmarłego w 1810) i Dominiki z Łęskich. Uczył się u pijarów w Międzyrzeczu Koreckim. Po ukończeniu szkół wstąpił w 1825 do seminarium duchownego w Łucku, skąd wysłano go w 1827 do seminarium w Wilnie, gdzie jego kolegami byli m. in. Tomasz Dobszewicz i Placyd Jankowski. Kształcił się również na wydziale teologicznym Uniwersytetu Wileńskiego. Studia uniwersyteckie ukończył w 1830 ze stopniem magistra teologii. W 1831 otrzymał w Łucku święcenia kapłańskie, następnie został nauczycielem religii w szkole szlacheckiej w Żytomierzu. W 1835 otrzymał godność kanonika katedralnego żytomierskiego, a w 1837 został profesorem teologii na uniwersytecie w Kijowie. W 1839 odbył podróż do Ziemi Świętej. Po powrocie do Kijowa zawarł bliższą znajomość z Michałem Grabowskim i Henrykiem Rzewuskim. Współpracował z *Tygodnikiem Petersburskim* i należał do tzw. koterii petersburskiej (zob.). W 1842 został rektorem i profesorem przeniesionej z Wilna do Petersburga Akademii Duchownej. W 1848 został biskupem sufraganem, a w 1851 arcybiskupem metropolitą mohylowskim. Zmarł w Petersburgu 7/19 października 1855.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pielgrzymka do Ziemi Świętej. T. 1-5. Fragm. ogł. pt. Nazaret. Tabor. *Athenaeum* 1841 t. 3; całość wyd. Wil. 1842-1845. Wyd. nast.: wyd. 2 poprawione i pomnożone (w 1 tomie) Petersb. 1853; wyd. popularne fragm. pt. Betleem, droga, wrażenia i kościół betleemski. Lw. 1888; fragm. pt. Jeruzalem-Golgota, z podróży do Ziemi Świętej. Lw. 1891.

Utwór w formie listów do brata.

2. Legendy. Wil. 1843. Wyd. nast.: wyd. 2 Petersb. 1855 *Skarbczyk Poezji Pol.* t. 10; wyd. 3 Złoczów 1895 *Bibl. Powsz.* t. 154-155.

Dedykowane Germanowi Hołowińskiemu.

Przekł. ang.: P. Sobolewski: (Sierota). W: Poets and Poetry of Poland. Chicago 1881 i wyd. nast.

Przekł. czeski: J. Nečas: (Fragm. pt.) Zbojnici, legenda. *Vlast' praska* 1885 nr 5.

Przekł. ros.: W. Bieniediktow: (Fragm.). Wyd. I. Gierbiel: Poezija Sławian. Petersb. 1871 s. 508-509.

3. Życie mojej matki. *Przyj. Ludu* 1844 nr 34-36; przedr. zob. poz. 4; wyd. osob. W-wa 1915. Wyd. nast.: W-wa 1929.

4. Teka rozmaitości. Wil. 1844.

Zawartość: Życie mojej matki (poz. 3); Opuszczony klasztor i ksiądz kapucyn; Wieczór na wsi. (*Pielgrzym* 1842 t. 3); O metodzie filozofii (zob. Przekłady poz. 5); SS. Perpetua i Felicyta. (*Athenaeum* 1841 t. 6); O św. Teresie i jej dziełach. (*Pielgrzym* 1843 t. 1).

5. Dzieciątko Jezus. Opowiadanie. Wil. 1846.

Dedykacja: P. Piotrowi Moszyńskiemu poświęcam na miłą dla mnie pamiątkę chwil spędzonych razem w Kijowie.

6. Rachel. Powieść. Wil. 1847.

Dedykacja: Panu Józefowi Przecławskiemu na pamiątkę prawdziwej życzliwości i poważania poświęcam.

7. Pisma Żegoty Kostrowca. T. 1-2. Wil. 1848.

Zawartość: t. 1: Wstęp; Korona. Legenda; Rusałki; Dwie mary; Dziedzic; Dwaj bracia; t. 2: Pisma św. Grzegorza Nazjanzeńskiego; O stosunku bezpośredniej filozofii do religii i cywilizacji naszej. (*Tyg. Petersb.* 1846 nr 18-86, z przerwami).

8. Mowy pogrzebowe. Wil. 1856.

9. Kazania niedzielne, świętalne i przygodne oraz allokucje miane w Petersburgu. (Wyd. pośmiertne). Kr. 1857.

10. Miesiąc maj poświęcony Najświętszej Marii Pannie. Przerobiony z włoskiego ku użytkowi Polaków. Kr. 1857. Do 1909 7 wydań.

11. Homiletyka. Kr. 1859.

Ponadto publikacje z zakresu administracji kościelnej.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Athenaeum* (1841-1842; tu m. in. wiersz: Łzy. 1842 t. 1), *Pam. Religijno-Moralny*, *Pielgrzym* (1842-1843, 1845), *Przyj. Ludu* (1840-1846; tu m. in.: Franciszek Petrarka. 1840 nr 29, 31-33), *Rusałka* (1840), *Tyg. Petersb.* (tu m. in. rec. lit. 1841-1847).

Przekłady

1. Cebes (Tebańczyk): Obraz. Wyd. pt. Obraz Cebesa i Doręcznik Epikteta z greckiego przełożył i uwagami objaśnił... Powst. 1829; wyd. Wil. 1845.

Dedykacja: Jaśnie Wielmożnym Janowi i Wiktorowi Modzelewskim w znak wdzięczności za ich najszlachetniejszą przyjaźń poświęca tłumacz.

2. Epiktet: Enchiridion. Wyd. zob. poz. 1.

3. W. Shakespeare: Dzieła. Przekładał Ignacy Kefaliński. T. 1-2. Wil. 1839-1841.

Rkps przekł. Hamleta w Bibl. Kórn. sygn. 1106.

Zawartość: t. 1: Hamlet; Romeo i Julia; Sen w wigilię św. Jana; t. 2: Makbet; Król Lear; Burza.

T. 3. Wil. 1847, tłum. P. Jankowski.

4. F. Petrarca: Sonety. (Wybór). *Przyj. Ludu* 1840 nr 32-33; *Rusałka* 1840.

5. J. Ventura: O metodzie filozofii. *Tyg. Petersb.* 1842 nr 74; przedr. zob. Twórczość poz. 4.

6. Hymny kościelne z brewiarzy, mszału i ksiąg liturgicznych wyjęte. Wyd. pośmiertne. Kr. 1856.

Prace edytorskie

J. Wereszczyński: Kazania. Petersb. i Mohylew 1854.

Listy

1. Do A. Litwinowicza i J. Warchowskiego list z 1830; do A. Litwinowicza 3 listy z 1842-1845. Ogł. F. Symon: Z życia i korespondencji ks. Hołowińskiego. *Charitas. Księga zbior.* Petersb. 1894.

2. Do T. Dobszewicza z 1838. Fragm. ogł. T. Dobszewicz: Wspomnienia z czasów, które przeżyłem. Kr. 1883 s. 159-160.

3. Do M. Grabowskiego 20 listów z 1839-1841, 1847-1848. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 1160.

4. Do S. Chołoniewskiego 7 listów z 1840-1843. Ogł. dr Antoni J. (A. J. Rolle): Z teki autografów. *Kronika Rodz.* 1883 nr 20-21.

5. Do J. I. Kraszewskiego 86 listów z 1840-1854. Autografy Bibl. Jagiel. sygn. 6456, 6466.

6. Do W. Wężyka z 1842. Autograf Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

7. Do M. Grabowskiego list bez daty (prawdopodobnie z 1842). Ogł. A. Stanisławski: Do „Korespondencji z lat ubiegłych". *Kronika Rodz.* 1883 nr 7.

8. Do H. Rzewuskiego list bez daty. Ogł. *Kwart. Teologiczny* 1903 z. 3.

9. Do E. Ziemięckiej z 1842-1843. Fragm. ogł. P. Chm. (Chmielowski). *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 29 (1901).

OPRACOWANIA

Biografia

J. Iwaszkiewicz: Mowa na pogrzebie śp. I. Hołowińskiego, metropolity wszystkich w państwie rosyjskim rzymsko-katolickich kościołów. *Tyg. Petersb.* 1855 nr 88; toż *Pam. Religijno-Moralny* 1856 t. 30. — W. Majewski: Mowa pożegnalna miana w Petersburgu przy wyprowadzeniu... zwłok... *Pam. Religijno-Moralny* 1856 t. 30. — Wspomnienia pośmiertne: * (J. Bartoszewicz). *Dzien. Warsz.* 1855 nr 314; J. I. Kraszewski. *Gaz. Warsz.* 1855 nr 303; *Przegl. Poz.* 1855 t. 21; J. Bąkowski. *Pam. Religijno-Moralny* 1856 t. 30. — Z. S. Feliński: Wspomnienia z życia i zgonu I. Hołowińskiego, spisane na żądanie kolegów przez jednego z uczniów jego. *Pam. Religijno-Moralny* 1856 t. 30; toż *Dzien. Warsz.* 1856 nr 36-43; wyd. osob. W-wa 1856. — M. Grabowski: List do Redakcji „Dziennika Warszawskiego". *Dzien. Warsz.* 1856 nr 33-35. — (H. Skimborowicz): Literaci i artyści polscy zmarli w ubiegłym roku. *Gaz. Warsz.* 1856 nr 65. — Wiadomość o życiu śp. I. Hołowińskiego. W wyd.: Mowy pogrzebowe. Wil. 1856. — M. Grabowski: Listy literackie. (Powst. 1823-1863). Wyd. A.

Bar. Kr. 1934 *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce PAU* S. II t. 3. —

J. Bartoszewicz. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 12 (1863). — John of Dycalp (P. Jankowski): Wspomnienia szkolne i uniwersyteckie. Powst. przed 1872. Ogł. *Kłosy* 1884 nr 983-985. — J. T. (Tokarzewicz): Triumwirat ukraiński. *Kraj* 1883 nr 47. — T. Bobrowski: Pamiętniki. T. 1. Powst. 1879-1885. Wyd. Lw. 1900. — P. Chmielowski: Ignacy Hołowiński. *Złota przędza*. T. 3. W-wa 1886. — Z. S. Feliński: Pamiętniki. T. 2. Powst. 1892-1894. Wyd. Kr. 1897; wyd. 2 Lw. 1911. — E. M. Galli: Pamiętniki. Powst. przed 1893. Ogł. *Przegl. Nar.* 1913 nr 8-11; odb. W-wa 1913. — F. Symon: Z życia i korespondencji ks. Hołowińskiego. *Charitas. Księga zbior.* Petersb. 1894. — J. Pelczar: Zarys dziejów kaznodziejstwa w Kościele katolickim. Cz. 2. Kr. 1896. — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579--1831). T. 3. Kr. 1899-1900. — S. Popławski i P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 29 (1901). — S. Popławski: Ks. Ignacy Hołowiński. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX*. T. 2. W-wa 1903. — K. Czaykowski: Nowy komentarz do charakterystyki Hołowińskiego. *Przegl. Powsz.* 1905 t. 87-88. — K.: Ks. I. Hołowiński. (W pięćdziesiątą rocznicę zgonu). *Bluszcz* 1905 nr 53. — S. Gall. *Podręczna enc. kościelna* T. 15 (1908). — G. Korbut: Hołowiński Ignacy. *Sto lat myśli pol.* T. 7 (1912). —

T. Sinko: Polscy podróżnicy w Grecji i Troi. *Przegl. Współcz.* 1924 nr 32; wyd. osob. Kr. 1925. — J. S. Bystroń: Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie. Kr. 1930. — A. Bar: Stanowisko polityczne Michała Grabowskiego. *Prace hist.-lit. Księga zbior. ku czci I. Chrzanowskiego.* Kr. 1936. — F. Bielak: Między „Tygodnikiem Petersburskim" a „Gwiazdą" kijowską. *Księga ku czci J. I. Kraszewskiego.* Łuck 1939. — L. Janowski: Słownik bio- bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939. — M. Żywczyński. *Pol. słownik biogr.* T. 9 (1960-1961).

Twórczość

(W. Szekspir: Dzieła. Rec.): J. I. Kraszewski. *Tyg. Petersb.* 1840 nr 2, 40-41, 58-60, 79; z nru 2 rec. pt. Hamlet w przekładzie Kefalińskiego, przedr. w: Wybór pism. Oddział 10. W-wa 1895; *Przegl. Warsz.* 1840 t. 1; J. I. Kraszewski. *Athenaeum* 1841 t. 3; A. T. (Tyszyński). *Bibl. Warsz.* 1841 t. 2. — A. Tyszyński: Romeo i Julia. Tragedia Szekspira (w dwóch przekładach polskich porównana). *Piśmiennictwo Kraj.* 1841 nr 8; przedr. w: Rozbiory i krytyki. T. 3. Petersb. 1854. — (Pielgrzymka do Ziemi Świętej. Rec.): M. Grabowski: Korespondencja literacka. T. 1. Wil. 1842 s. 139-141; t. 2. Wil. 1843 s. 230-232; J. I. Kraszewski. *Tyg. Petersb.* 1842 nr 39; W. Wężyk. *Przyj. Ludu* 1842/43 nr 4-6, 8; Wł. W. (K. W. Wójcicki). *Bibl. Warsz.* 1842 t. 3; W. Zieliński. *Roczniki Krytyki Lit.* 1842 nr 47-48; *Pielgrzym* 1842 t. 4; E. Ziemięcka. *Pielgrzym* 1843 t. 3; 1845 t. 1-2; *Przegl. Nauk.* 1844 nr 1. — (Legendy. Rec.): A. Bielowski. *Dzien. Mód Paryskich* 1843 nr 18; W. Potocki. *Tyg. Petersb.* 1843 nr 35; A. T. (Tyszyński). *Bibl. Warsz.* 1843 t. 4; przedr. jw.; E. Ziemięcka. *Pielgrzym* 1843 t. 2. — M. Gr. (Grabowski): O polskim tłumaczeniu Szekspira. *Roczn. Lit.* 1843. — J. Sowiński: Uwagi nad recenzjami Pseudonima Kostrowca umieszczonymi w Tygodniku Petersb. z 1842 r. *Bibl. Warsz.* 1843 t. 2. — (Teka rozmaitości. Rec.): Ed. Ch. (Chojecki). *Bibl. Warsz.* 1844 t. 3; Wydawca Tygodnika (J. E. Przecławski). *Tyg. Petersb.* 1844 nr 2; E. Ziemięcka. *Pielgrzym* 1844 t. 3; C. *Przegl. Nauk.* 1845 nr 9. — M. (J. Majorkiewicz): Krótki przegląd tłumaczeń ks. Hołowińskiego. *Przegl. Nauk.* 1845 nr 8. — O tłumaczeniach. *Gaz. Warsz.* 1845 nr 69, 76. — (Obraz Cebesa i Doręcznik Epikteta. Rec.): J. I. Kraszewski. *Tyg. Petersb.* 1845 nr 12; Mazur z Płoc. (J. Majorkiewicz). *Przegl. Nauk.* 1845 nr 28. —

(Dzieciątko Jezus. Rec.): J. I. Kraszewski. *Bibl. Warsz.* 1846 t. 3. [Polemika: J. B. Dziekoński: Uwagi nad pochwałą poematu Dzieciątko Jezus ks. Hołowińskiego, umieszczoną przez J. I. Kraszewskiego. *Dzwon Lit.* 1846 t. 2; M. (J. Majorkiewicz): Słów kilka z powodu rozbioru Dzieciątka Jezus. *Przegl. Nauk.* 1846 nr 34; przedr. w: Pisma pomniejsze. T. 2. W-wa 1852 s. 201-214]; M. (J. Majorkiewicz). *Przegl. Nauk.* 1846 nr 12; K. W. (Witte). *Bibl. Warsz.* 1846 t. 3; E. Ziemięcka. *Pielgrzym* 1846 t. 2; J. Żochowski. Tamże t. 4; *Gaz. Warsz.* 1846 nr 205; *Przyj. Ludu* 1846/47 nr 46. — (Rachel. Rec.): Au. Wi. (A. Wilkoński). *Dzwon Lit.* 1846 t. 3; J. Dobrzański. *Dzien. Mód Paryskich* 1847 nr 15; T. (A. Tyszyński). *Bibl. Warsz.* 1847 t. 1; W. *Przegl. Nauk.* 1847 nr 8; *Przegl. Poz.* 1847 t. 5. — M. Grabowski: O now-

szych powieściach polskich. *Tyg. Petersb.* 1847 nr 59-61, 81-82, 86-87. — K. W. (Wójcicki): (Pisma. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1848 t. 4. — M.: Rzeczy petersburskie (wyjątek z listu na prowincję). *Tyg. Petersb.* 1853 nr 72. — (Pielgrzymka do Ziemi Świętej. Rec.). *Dzien. Warsz.* 1854 nr 138-139. — A. Tyszyński: Rozbiory i krytyki. T. 1 Petersb. 1854 s. 382. — E. Ziemięcka: Jeszcze słów kilka o księdzu I. Hołowińskim. *Gaz. Warsz.* 1855 nr 336; toż *Tyg. Petersb.* 1856 nr 1. — (Kazania. Rec.). *Przegl. Poz.* 1857 t. 24. — (Hymny kościelne. Rec.): L. Siemieński. *Czas. Dod. Mies.* 1857 t. 5; *Przegl. Poz.* 1857 t. 24. — L. Siemieński: (Homiletyka. Rec.). *Czas. Dod. Mies.* 1859 t. 14. —

S. Tarnowski: Szekspir w Polsce. *Przegl. Pol.* 1877/78 t. 1; przedr. w: Studia do historii literatury polskiej XIX w. T. 4. Kr. 1898. — T. Dobszewicz: Wspomnienia z czasów, które przeżyłem. *Przegl. Pol.* 1882/83 t. 2-4; wyd. osob. Kr. 1883. — Antoni J. (A. J. Rolle): Z teki autografów. Listy ks. I. Hołowińskiego. *Kronika Rodz.* 1883 nr 20. — W. Matlakowski: Wstęp. W: W. Shakespeare: Hamlet. Kr. 1894. — J. Zahorski: Szekspir w Polsce. W: W. Shakespeare: Dzieła. T. 9. Lw. 1897. — S. Zdziarski: Ze studiów nad „szkołą ukraińską". (Kierunek ludowy w poezji). *Ateneum* 1900 t. 4; przedr. pt. Epigonowie tzw. „szkoły ukraińskiej". W: Pierwiastek ludowy w poezji polskiej XIX w. W-wa 1901. — F. Gabryl: Filozofia ks. arcybiskupa I. Hołowińskiego. *Ateneum Kapłańskie* 1911 t. 6; przedr. w: Polska filozofia religijna w wieku XIX. T. 2. W-wa 1914. — K. Lubecki: Filozofia Hołowińskiego. *Głos Narodu* 1911 nr 112. — H. Struve: Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. Wyd. 2. W-wa 1911. — W. Horodyski: Bronisław Trentowski (1808-1869). Kr. 1913. — W. Tarnawski: O polskich przekładach dramatów Szekspira. Kr. 1914. — J. Tretiak: Bohdan Zaleski na tułactwie. T. 2 cz. 2. Kr. 1914. —

J. S. Bystroń: Lady Hester Stanhope. *Przegl. Współcz.* 1927 t. 23 nr 67. — A. Bar: Zwolennicy i przeciwnicy filozofii Hegla w polskim czasopiśmiennictwie (1830-1850). *Arch. Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce.* T. 5. Kr. 1933. — J. Kroński: Reakcja mesjanistyczna i katolicka w Polsce połowy XIX w. *Myśl Filoz.* 1954 nr 3; przedr. w zbiorze: Z dziejów polskiej myśli filozoficznej i społecznej. T. 3. Wiek XIX. W-wa 1957; przedr. rozszerzony w: Rozważania wokół Hegla. W-wa 1960.

HUBE ROMUALD (1803–1890)

Krypt.: R; R. H.

Prawnik, historyk prawa.

Ur. 7 lutego 1803 w Warszawie; syn Michała, referendarza stanu Królestwa Polskiego, i Marianny z Płońskich. W 1807-1814 uczył się w Dreźnie, następnie w Warszawie w liceum publicznym i u pijarów. W 1815-1818 uczęszczał do Gimnazjum Św. Anny w Krakowie, po czym zapisał się na wydział prawny Uniwersytetu Warszawskiego. W 1823-1825 studiował w Berlinie. Tam słuchał wykładów F. Savignégo, G. W. F. Hegla, K. Rittera. Od 1825 wykładał historię prawa na Uniwersytecie Warszawskim. W 1828-1830 był współredaktorem założonego przez siebie czasopisma prawniczego *Themis Polska*. W 1829, po uzyskaniu doktoratu, został mianowany profesorem prawa kanonicznego i kryminalnego. Wkrótce powołano go na członka Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Na wiosnę 1830 wyjechał w podróż naukową do Paryża i Rzymu. W Rzymie poznał Henryka Rzewuskiego i Adama Mickiewicza. Na wiadomość o wybuchu powstania usiłował wrócić do kraju, lecz został zatrzymany na granicy. Zimę spędził w Wiedniu (razem z Fryderykiem Chopinem). W 1831 przez Kraków przekradł się do Warszawy i wstąpił do artylerii. Po upadku powstania znalazł się z ojcem i bratem w Prusach. W 1832 wrócił do Warszawy i został prokuratorem sądu kryminalnego. W 1834 ożenił się z Teofilą Rościszewską i przeniósł się do Petersburga, gdzie został członkiem Komisji Kodyfikacyjnej Królestwa Polskiego. W 1841-1845 wykładał prawo polskie na uniwersytecie petersburskim. W 1846-1847 towarzyszył posłowi nadzwyczajnemu D. N. Błudowowi w jego podróży do Rzymu dla

zawarcia konkordatu pomiędzy Rosją i papieżem. Mianowany w 1850 senatorem, objął w 1856 stanowisko prezesa Komisji Kodyfikacyjnej Królestwa Polskiego. W 1861--1862 był dyrektorem Komisji Wyznań i Oświecenia i członkiem Rady Stanu Królestwa. Około 1867 nabył majątek Stobiecko Szlacheckie pod Radomskiem. W 1880 sprzedał go i wyjechał do Warszawy. Od 1878 był członkiem Rady Państwa w Petersburgu. Zmarł 9 sierpnia 1890 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. De furtis doctrinam ex iure romano historice et dogmatice. W-wa 1828.

Dedykacja: Parentibus optimis carissimis pia grataque mente d.d.d. Auctor.

2. O teoriach prawa kryminalnego. W-wa 1828.

3. O zemście i pokorze podług praw polskich i czeskich. *Themis Pol.* 1829 t. 6; odb. b. m. 1829.

4. O dawnych pisarzach prawa karnego w Polszcze. W-wa 1830.

5. Prawo burgundzkie, historia jego powstania i ocenienie nowej jego edycji. W-wa 1865.

Przekł. franc.: Paryż 1867.

6. Kodeks cywilny włoski 1865. *Bibl. Warsz.* 1866 t. 2 i odb.

Przekł. franc.: A. Stekert. Tuluza 1869.

7. O znaczeniu prawa rzymskiego i rzymsko-bizantyńskiego u narodów słowiańskich. W-wa 1868.

Przekł. franc.: A. Stekert. Tuluza 1880.

8. Kodeks dyplomatyczny tyniecki. *Bibl. Warsz.* 1872 t. 2 i odb.

9. Pogląd na nowsze prace około wyjaśnienia historii praw Słowian południowych. *Bibl. Warsz.* 1878 t. 4; wyd. osob. W-wa 1872.

10. Prawo polskie w wieku trzynastym. W-wa 1874 *Bibl. Umiejętności Prawnych* S. I nr 10.

11. Statuty nieszawskie z 1454 r. W-wa 1875 *Bibl. Umiejętności Prawnych* S. II nr 8.

12. Kościół parafialny stary i nowy w Radomsku. W-wa 1876.

13. O datach nadawanych statutom Kazimierza Wielkiego. *Bibl. Warsz.* 1877 t. 1; odb. W-wa 1877.

14. Pamiętnik. Powst. 1877. Rkps Bibl. Nar. Bibl. Ordynacji Zamoyskich. Fragm. ogł. K. Dunin we wstępie do wyd.: Pisma. T. 1, zob. Wyd. zbior.

15. Prawo polskie w 14 wieku. T. 1: Ustawodawstwo Kazimierza Wielkiego. W-wa 1881; t. 2: Sądy, ich praktyka i stosunki prawne społeczeństwa w Polsce ku schyłkowi XIV wieku. W-wa 1886 *Bibl. Umiejętności Prawnych* (S. IV).

Ponadto rozprawy z zakresu prawa karnego i historii prawa francuskiego.

Artykuły i rozprawy umieszczał w czasopismach: *Ateneum* (1889), *Bibl. Warsz.* (1851-1887), *Gaz. Pol.* (1827--1866), *Niwa* (1875, 1878), *Tyg. Petersb.* (1839-1844), *Themis Pol.* (współred. 1828--1830), *Zjednoczenie* (współred. 1831).

Prace edytorskie

1. Antiquissimae constitutiones synodales provinciae Gnesnensis maxima ex parte nunc primum e codicibus manuscriptis typis mandatae. Petersb. 1856.

2. Prawo salickie podług tekstu rękopisu Biblioteki Głównej Warszawskiej. W-wa 1867.

3. Kilka aktów oryginalnych sądowych z w. XIV i XV. *Bibl. Warsz.* 1873 t. 4; wyd. osob. W-wa 1873.

4. Roty przysiąg krakowskich z końca w. XIV. *Bibl. Warsz.* 1874 t. 4; wyd. osob. W-wa 1875.

5. Statuta Kazimiri Magni Regis Poloniae, e codicibus manuscriptis typis mandata. Statuta Kazimierza Wielkiego podług źródeł rękopiśmiennych. W-wa 1881.

6. Zbiór rot przysiąg sądowych poznańskich, kościańskich, kaliskich, sieradzkich, piotrkowskich i dobrzyszyckich z końca w. XIV i pierwszych lat w. XV. W-wa 1888.

Wydania zbiorowe

Pisma. Wyd. K. Dunin. T. 1-2. W-wa 1905.

Zawartość: t. 1: Rozprawy treści ogólnej i prace odnoszące się do prawodawstw zachodnioeuropejskich, drukowane w czasopismach w latach 1827-1844, oraz Twórczość poz. 2, 4, 5, 6 i Prace edytorskie poz. 2; t. 2: Rozprawy z zakresu dawnego prawa polskiego, drukowane w czasopismach w latach 1828-1887, oraz Twórczość poz. 8, 9, 10 i Prace edytorskie fragm. poz. 4.

Listy

1. Do F. Maciejowskiego z 1826; do niewiadomej osoby 2 listy z 1852, 1855; do K. W. Wójcickiego 11 listów z 1852-1857. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

2. Do W. Hanki 19 listów z 1828-1859. Ogł. W. Francew: Pis'ma k Wiaczesławu Gankie iz sławianskich ziemiel. W-wa 1905.

3. Do T. Działyńskiego 2 listy z 1852, 1856. Rkps Bibl. Kórn. Arch. Działyńskich p. 1 t. 2.

4. Do S. Barącza 4 listy z 1853-1862. Rkps Ossol. sygn. 2756/II.

5. Do A. Bielowskiego z 1870. Rkps Ossol. sygn. 2432/II.

6. Do L. Niedźwieckiego z 1873. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 2404.

7. Do W. Kętrzyńskiego 12 listów z 1873-1888. Rkps Ossol. sygn. 6212/II.

8. Do Z. Celichowskiego 12 listów z 1874-1882. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 19.

9. Do J. Majera 2 listy z 1875, 1883. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2020.

10. Do H. Schmitta z 1876. Rkps Ossol. sygn. 5916/II.

11. Do O. Balzera 10 listów z 1885-1890. Rkps Ossol. sygn. 7670/II.

Bibliografię twórczości podał K. Dunin zob. Wyd. zbior., s. LXXXVI-LXXXIX.

OPRACOWANIA

J. Gołuchowski: List do R. Hubego z 17 lipca 1857. Ogł. S. Posner. *Przegl. Filoz.* 1914. — F. M. Sobieszczański. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 12 (1863). — (Prawo polskie w XIV w. Rec.): A. R. (Rembowski). *Niwa* 1881; M. Bobrzyński. *Niwa* 1882. — A. Niemirowski: Nasi prawnicy. Hube Romuald. *Tyg. Powsz.* 1885 nr 44, 46. — J. N. Janowski: Notatki autobiograficzne 1803-1853. Powst. 1876-1886. Wyd. M. Tyrowicz. Wr. 1950. — Spis uczonych i literatów piszących po polsku. *Ruch. Kalendarz encyklopedyczny na r.* 1889. — Wspomnienia pośmiertne: S. Ł. (Łaguna): R. Hube i jego działalność naukowa. *Ateneum* 1890 t. 3; przedr. w: Pisma. W-wa 1915; A. Rembowski. *Niwa* 1890 nr 18-20; A. Rembowski. *Tyg. Ilustr.* 1890 nr 33; F. Zigel: Ob uczenoj diejatielnosti R. M. Gube. *Żurnał Ministierstwa narodnogo proswieszczenija* 1891 z. 276. — A. Rembowski: Romuald Hube. W: Pisma. T. 1: Biografie naukowe. W-wa 1901. — K. D. (Dunin). *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 29 (1902). — K. Dunin: Romuald Hube. (1803-1890). Studium biograficzno-bibliograficzne. W-wa 1904; toż w wyd.: Pisma. T. 1. W-wa 1905. — P. Dąbkowski: Recenzje i sprawozdania. *Przegl. Prawa i Administracji* 1906; przedr. w: Pokłosie z dwudziestu lat pracy naukowej zebrane. 1897-1916. Lw. 1917. — S. Posner: Z papierów Romualda Hubego. *Gaz. Sądowa* 1909 nr 33-38. — J. Bieliński: Królewski Uniwersytet Warszawski 1816-1831. T. 2. W-wa 1911. — I. T. Baranowski: Hube Romuald. *Sto lat myśli pol.* T. 7 (1913). — W. Sawicki: R. Hube, polski badacz dziejów prawa francuskiego. W-wa 1936. — F. German: Wśród prozaików warszawskich. Pamiętnikarze. W: Chopin i literaci warszawscy. W-wa 1960. — W. Sobociński. *Pol. słownik biogr.* T. 10 (1962). — H. Barycz: Karol Potkański, historyk z okresu Młodej Polski. W: Wśród gawędziarzy, pamiętnikarzy i uczonych galicyjskich. Studia i sylwety z życia umysłowego Galicji XIX w. T. 2. Kr. 1963.

I

ILNICKA MARIA (1825–1897)

Pseud. i krypt.: M.; M. I.; Maria ....cka; Szczęsna.

Powieściopisarka, poetka, publicystka.

Ur. w 1825 w Jasionnej, majątku rodzinnym pod Radomiem (czy w Warszawie?); córka Edwarda Majkowskiego, pułkownika saperów, i Julii z Garczyńskich. Ojciec poległ w powstaniu 1831. Dzieciństwo spędziła na wsi pod opieką matki. Od 12 roku

życia uczęszczała w Warszawie na pensję Plewińskiej. Była uczennicą Stanisława Jachowicza. W 1853 wyszła za mąż za Tomasza Ilnickiego, radcę prawnego Banku Polskiego. W powstaniu styczniowym była archiwariuszką Rządu Narodowego. Po upadku powstania została aresztowana i przez krótki czas więziona. W 1865-1896 była redaktorką pisma dla kobiet *Bluszcz*. W 1870-1890 słynne były w Warszawie jej cotygodniowe „wtorki literackie". Przyjaźniła się z wybitnym krytykiem Stanisławem Krzemińskim. Zmarła w Warszawie 26 sierpnia 1897.

TWÓRCZOŚĆ

1. Panny Konopianki. Komedia w 1 akcie. Wyst. W-wa 1854.

2. Alchemik. Obraz dramatyczny. *Bibl. Warsz.* 1858 t. 2; przedr. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1859 nr 110-121, 123-126.

3. Kto winien. Komedia w 2 aktach. *Tyg. Ilustr.* 1861 t. 2 nr 108-109; przedr. *Noworocznik (Kalendarz) ilustr. na r. 1866 i 1867.* W-wa 1867.

4. Ilustrowany skarbczyk polski. Historia polska opowiedziana wierszem z dodaniem do każdego panowania prozą wiadomości historycznych przez J. B. W. (Wagnera) i muzyki do niektórych S. Moniuszki. W-wa 1861. Wyd. nast.: wyd. 2 pomnożone jeografią dawnej Polski... W-wa 1863; wyd. nowe, ozdobione portretami królów polskich podług rysunków J. Matejki, oprac. S. Krzemiński. W-wa 1909.

5. Sześć śpiewów z towarzyszeniem fortepianu S. Moniuszki. W-wa 1861.

6. Dwakroć sto tysięcy posagu. Obrazek dramatyczny w 1 akcie. *Kalendarz wyd. przez Warsz. Tow. Dobroczynności na r. zwyczajny 1863.* W-wa 1862.

7. Stefan Czarniecki. Śpiew historyczny z towarzyszeniem fortepianu. W-wa 1863.

8. Imieniny dobrej mamy. Obraz sceniczny w 1 odsłonie. Wyst. Wil. 1869; wyd. *Bluszcz* 1935 nr 50-51.

9. Pan profesor. *Bluszcz* 1869 nr 2-18 (z przerwami).

10. Księżniczka Beata. Powieść. *Bluszcz* 1875 nr 1-38 (z przerwami).

11. Narcyza Żmichowska. *Bluszcz* 1877 nr 4-16 (z przerwami).

12. Sariusze. Powieść. *Bluszcz* 1877 nr 1-10, 12-34.

13. Pół wieku. Kr. 1879.

14. Córka Jeftego. Poemat. Rkps Bibl. PAN Kr sygn. 715 (tu także wiersz: Do sióstr moich).

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bibl. Warsz.* (1854-1870; tu m. in.: Paproć. 1856 t. 1; Z poezji ... I. Prometeusz; II. Nici pajęcze. 1870 t. 2), *Bluszcz* (red. 1865-1896; tu m. in.: Kobieta i książka. 1867 nr 38, 40; Z pracy kobiecej. 1867 nr 45-46; Z pedagogiki. 1869 nr 1-2, 4, 6-7; Wyższe naukowe zakłady dla kobiet. 1873 nr 41-42, 48, 50; Stanowisko J. I. Kraszewskiego w literaturze. 1879 nr 40-45; Za szczęściem. (Z pamiętników o mojej okolicy.) 1880 nr 1-29; Kartka z pamiętnika poety. 1884 nr 48-50; 1886 nr 23-25, 27-29, 32; Serce i głowa. 1889 nr 1-3, 5-8), *Czytelnia Niedzielna* (1856-1859), *Dla Stryja*. Lw. 1886, *Dzien. Lit.* (tu: Tessalianka. 1859 nr 104), *Dzwonek* (1868, 1870-1871), *Gaz. Codz.* (tu: Miecz ojcowski. (Legenda skandynawska). 1858 nr 157-158), *Gaz. Pol.* (tu: Wiersz do jubilata Jana Zachariasiewicza. 1885 nr 117), *Ilustr. powsz. kalendarz kr.* (1869, 1870, 1872, 1880, 1883-1884),

Kalina (1866-1869), *Kalendarz wyd. przez Warsz. Tow. Dobroczynności na r. zwyczajny 1863* (1862), *Kalendarz dla Ludu Pol.* (1863, 1865), J. Jaworskiego *Kalendarz pol. ilustr.* (1867, 1872-1873), J. Ungra *Kalendarz ilustr. warsz.* (1864, 1866-1867, 1875), J. Wilda *Kalendarz powsz.* (1861), *Kłosy* (1865, 1868, 1870, 1885, 1887-1888), *Kłosy i kwiaty*. Kr. 1869, *Kolęda dla Gospodyń* (1888-1889, 1893--1894), *Kółko Dom.* (1862-1865; tu m. in.: Grób i róża. (Obrazek widziany przez gałęzie drzew jednego wiejskiego sadu). 1863; przedr. *Kalina* 1867 nr 29), *Kraj* (Petersb.; 1893-1894), *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* (1859), *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1862 (tu wiersz: Dwie), *Kur. Warsz.* (1884--1888),

Mies. Galicyjskiego Tow. Ochrony Zwierząt (1877, 1879, 1886), *Noworocznik (Kalendarz) ilustr. na rok 1866 i 1867.* W-wa 1867, *Noworocznik (Kalendarz) ilustr. dla Polek* (1862, 1865), *Opiekun Dom.* (1866), *Przyj. Dom.* (1875, 1883), *Przyj. Dzieci* (1862, 1865-1867, 1871, 1874, 1887), *Towarzysz Pilnych Dzieci* (tu m. in.: Powitanie wiosny. 1877 nr

10), *Tyg. Ilustr.* (1859-1861, 1866), *Wieniec. Pismo zbior. ofiarowane S. Jachowiczowi.* T. 1-2. W-wa 1857-1858.

Ponadto A. Dobrowolski ogł. ostatni wiersz Ilnickiej: Koleje życia. Dat. 22 czerwca 1897. *Tyg. Ilustr.* 1897 nr 36.

Przekłady

1. W. Scott: Pan dwóchset wysp. Poemat. *Bibl. Warsz.* 1854 t. 2-4; 1855 t. 2-3.

2. H. Longfellow: Poezje... Wędrowne ptastwo. Strzała i pieśni. Śpiewacy. *Bibl. Warsz.* 1858 t. 1.

3. T. Macpherson: Pieśni Osjana. (Fragm.:) Komala, obraz dramatyczny. *Bibl. Warsz.* 1864 t. 2; Kath-Loda. *Bibl. Warsz.* 1865 t. 2; Karnik-Thura. *Bibl. Warsz.* 1866 t. 2; Karthou. *Bibl. Warsz.* 1868 t. 1.
Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

4. J. W. Goethe: Powinowactwa z wyboru. Romans. Cz. 1-2. W-wa 1866.

5. J. Halifax: Lord Erlistown. *Bluszcz* 1867 nr 38-53; 1868 nr 1, 3, 5, 7.

6. J. Halifax: Różyczka mojego brata. *Bluszcz* 1869 nr 32-47 (z przerwami).

7. A. Esquiros: Emil dziewiętnastego wieku. *Bluszcz* 1870 nr 25-26, 29-31.

Ponadto wiele drobnych przekładów ogł. w czasopismach.

Listy

1. Do K. W. Wójcickiego 4 listy z 1860 i nie dat. Autografy Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

2. Do J. I. Kraszewskiego 43 listy z 1865-1886 i b. d. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6507, 6712.

3. Do N. Żmichowskiej 4 listy z 1874 i b. d. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6419.

4. Do M. Czerwińskiej z 1880. Autograf Bibl. PAN Kr. sygn. 2064 t. 2.

5. Do F. Boberskiej b. d. Rkps Ossol. sygn. 5157/II.

6. Do J. Chęcińskiego b. d. Rkps Ossol. sygn. 4360/II.

OPRACOWANIA

(Paproć. Rec.). *Dzien. Warsz.* 1856 nr 11. — ✡ (A. Niewiarowski): Wszyscy podobno dzisiaj... *Gaz. Warsz.* 1857 nr 22. — Z tegoczesnych poetek naszych... *Kur. Warsz.* 1857 nr 287. — Kronika. Warszawa w maju. *Czas. Dod. Mies.* 1858 t. 10. — (Stefan Czarniecki. Rec.): *Gaz. Pol.* 1862 nr 294; *Pam. Muzyczny i Teatr.* 1862 nr 49. — (Ilustrowany skarbczyk polski. Rec.). *Dzien. Powsz.* 1863 nr 8. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 12 (1863). — Wł. B-a (Bełza): Sławne Polki. *Wanda. Noworocznik.* Lw. 1869. — A. Świętochowski: Debiuty powieściowe w roku przeszłym. *Tyg. Ilustr.* 1870 nr 125. — P. Ch. (Chmielowski): Piśmiennictwo krajowe i zagraniczne. Przegląd powieści z 1870 r. *Bibl. Warsz.* 1871 t. 3. (Nie rozstrzygnięte pytania. Rec.). — C. Pieniążek: O autorkach polskich, a w szczególności o Sewerynie Duchińskiej. Poz. 1872 s. 31-32. — J. Świecianowski: Do Redakcji czasopisma „Kłosy". *Kłosy* 1872 nr 348. — Feliks Ko.: (Księżniczka Beata. Rec.). *Przegl. Tyg.* 1875 nr 46. — S. Krzemiński: Do M. Dubieckiego list z 14 sierpnia 1878 zawierający życiorys Ilnickiej. Rkps był w posiadaniu T. Dubieckiego. — M. G. (Gawalewicz): Nasze autorki. *Tyg. Powsz.* 1884 nr 20-21. — P. Chmielowski: Maria Ilnicka. *Złota przędza.* T. 3. W-wa 1886. — Justus: Współczesne autorki polskie. (Sylwetki literackie). Maria Ilnicka. *Rola* 1886 nr 35-36. — A. Pilecki: Kobiety-poetki. *Bluszcz* 1894 nr 31-32; wyd. osob. W-wa 1895. (Sprawozdanie: A. D. (Dobrowolski). *Kur. Codz.* 1894 nr 73). — (Skarbczyk polski. Rec.): Dr Cz. *Dzien. Poz.* 1895 nr 262; (l. d.). *Szkoła* 1895. — Rachunki. P. Maria Ilnicka. *Niwa* 1896 nr 36. — Hajota (H. J. Rogozińska): Maria Ilnicka. Sylwetka literacka. *Tyg. Ilustr.* 1896 nr 45. —

Wspomnienia pośmiertne w 1897: *Nowe Mody* nr 24; M. Chełmońska. *Kur. Niedzielny* nr 40; A. D. (Dobrowolski). *Gaz. Pol.* nr 196; A. Dobrowolski. *Tyg. Ilustr.* nr 36; K. Gliński. *Bluszcz* nr 36; Irma. *Wędrowiec* nr 36; J. B. *Kur. Codz.* nr 236; A. Pług (A. Pietkiewicz). *Bibl. Warsz.* t. 4; toż *Kur. Warsz.* nr 237; przedr. *Dzien. Chicagowski* nr 215; przedr. *Zgoda* nr 39; (m. r.) (M. Rolle). *Gaz. Lw.* nr 198; p. (A. Świętochowski). *Prawda* nr 36; *Ateneum* t. 3; *Dzien. Pol.* nr 241; *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* nr 727; *Gaz. Nar.* nr 241; *Gaz. Warsz.* nr 227; *Głos Narodu* nr 196; *Kraj* nr 34; *Przegl. Lit.* nr 17/18; *Tyg. Mód i Powieści* nr 36; *Wieczory Rodz.* nr 39; *Wiek* nr 196. —

S. Nałęcz-Ostrowski: Ideały niewieście poetek polskich. Studium etyczno-literackie. *Bluszcz* 1898 nr 23. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 30 (1902). — J. Oksza (Kisielewska): Kobieta w naszej literaturze współczesnej.

Bluszcz 1908 nr 52. — S. Krzemiński: Wstęp do wyd.: Ilustrowany skarbczyk polski... Wyd. nowe. W-wa 1909. [Rec.: J. N. (Nitowski). *Wychowanie w Domu i Szkole* 1909]. — E. Badowska: Wspomnienie. *Bluszcz* 1915 nr jubileuszowy. — M. Dubiecki: W setną rocznicę urodzin M. Ilnickiej. *Bluszcz* 1924 nr 12. — A. Kraushar: Wtorki M. Ilnickiej. *Tyg. Ilustr.* 1924 nr 19-23; przedr. w: Polki twórcze czasów nowszych. Seria I. W-wa 1929; fragm. przedr. pt. Dawne salony literackie. *Bluszcz* 1936 nr 41. [Rec.: S. Podhorska-Okołów: Z dziejów entuzjazmu. *Bluszcz* 1929 nr 37; M. Pelczar. *Przegl. Powsz.* 1930 t. 185; A. Wysocki. *Tyg. Ilustr.* 1930 nr 16]. — C. Niewiadomska: Maria Ilnicka. Wspomnienia. *Bluszcz* 1924 nr 16. — S. Wasylewski: Maria Ilnicka. *Bluszcz* 1932 nr 1. — „Bluszcz" Ilnickiej. *Bluszcz* 1935 nr 50/51. — J. Hulewicz: O podłoże społeczno-ekonomiczne walki kobiet polskich o dostęp na uniwersytety. *Przegl. Współcz.* 1937 nr 178. — J. Hulewicz: Sprawa wyższego wykształcenia kobiet w Polsce w wieku XIX. Kr. 1939. — J. W. Gomulicki: Maria Ilnicka. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 2. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — M. Hulewiczowa. *Pol. słownik biogr.* T. 10 (1962).

J

JABŁONOWSKI ALEKSANDER (1829–1913)

Krypt.: J.

W y d a w c a, h i s t o r y k, s l a w i s t a.

Ur. 19 kwietnia 1829 we wsi Goźlinie na Mazowszu; syn Piotra i Marianny z Junoszów Piotrowskich. W 1837-1842 uczył się w szkole powiatowej w Drohiczynie, w 1843-1847 w gimnazjum w Białymstoku. W 1847 zaczął studiować filologię i historię na uniwersytecie w Kijowie, w 1849 przeniósł się na uniwersytet w Dorpacie. W 1852-1853 odbył podróż naukową po Słowiańszczyźnie. W 1853-1858 przebywał na Ukrainie zajmując się pracą nauczycielską. Od 1859 kontynuował studia historyczne i slawistyczne w Berlinie, Londynie, Brukseli, Paryżu, Pradze i Wiedniu. W czasie pobytu w Brukseli zaprzyjaźnił się z Joachimem Lelewelem. Zwiedził również Włochy i Grecję i odbył podróż po zachodniej Słowiańszczyźnie i po Półwyspie Bałkańskim. W 1861 wrócił do Kijowa, gdzie został nauczycielem domowym Jana i Karola Brzozowskich. Brał udział w pracach konspiracyjnych młodzieży akademickiej. W 1867 za działalność polityczną został zesłany do Kiereńska w guberni penzeńskiej.

Po roku uwolniony zamieszkał w Warszawie i stąd odbywał liczne podróże po Europie i Bliskim Wschodzie, głównie po południowej Słowiańszczyźnie. W 1876 wziął czynny udział w założeniu czasopisma *Ateneum*. W 1876-1910 wydawał najpierw wraz z Adolfem Pawińskim, a po jego śmierci w 1896 sam — *Źródła Dziejowe*; w 1897 otrzymał za nie nagrodę Akademii Umiejętności. Po 1880 zamieścił wiele artykułów w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego*, współpracował również z redakcją *Wielkiej encyklopedii powszechnej ilustrowanej*. W 1905 brał udział w założeniu *Przeglądu Historycznego* i należał do jego zespołu redakcyjnego. Od 1892 był członkiem Towarzystwa Historycznego im. Nestora w Kijowie, od 1894 członkiem korespondentem Akademii Umiejętności w Krakowie. Od 1905 był prezesem Towarzystwa Miłośników Historii; w 1908 został pierwszym prezesem Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. W 1908 obchodzono uroczyście jubileusz pięćdziesięciolecia jego pracy naukowej. W 1912 otrzymał doktorat filologii honoris causa Uniwersytetu Lwowskiego. W maju 1913 został członkiem honorowym Towarzystwa Historycznego w Londynie. Zmarł 22 sierpnia 1913 w Odessie; zwłoki jego zostały przewiezione do Warszawy i złożone na Powązkach.

TWÓRCZOŚĆ

1. Krzysztof Grzymułtowski, wojewoda poznański. Szkic historyczny. *Ateneum* 1876 t. 1.

2. Koleje dziejowe zrzeszenia się politycznego Słowian północnych do połowy XV wieku. *Kwart. Kłosów* 1877 t. 1.

3. Orientalista Sękowski w korespondencji z Lelewelem. Studium na tle listów orientalisty osnute. *Echo* 1878 nr 41-72 (z przerwami); fragm. ogł. *Bibl. Warsz.* 1878 t. 2.

4. Polska i Polacy w poezji ludowej Słowian zadunajskich. *Ateneum* 1880 t. 1.

5. Akademia Kijowsko-Mohylańska. Zarys historyczny na tle rozwoju ogólnego cywilizacji zachodniej na Rusi. Kr. 1899-1900 *Fontes et commentationes historiam scholarum superiorum in Polonia illustrantes* t. 5.

6. Atlas historyczny ziem ruskich Korony w epoce przełomu z wieku XVI na XVII. Referat. *Pam. III Zjazdu Historyków Pol. w Kr.* Kr. 1900.

Omówienie przygotowywanej pracy.

7. Atlas historyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Wiedeń 1904.

Praca przedstawiona na Międzynarodowym Zjeździe Historycznym w Rzymie w 1903.

8. Atlas de l'ancienne République de la Pologne. Comunicazione. Rzym 1904 *Atti del Congresso Internazionale di Scienze Storiche.*

9. Z przeszłości Ukrainy. *Dzien. Kijowski* 1906 nr 222, 241, 258; 1907 nr 11, 41, 78, 115, 119, 258-260; 1908 nr 115-116, 121, 124.

10. Stosunki rodzinne na Wołyniu na przełomie XVI i XVII wieku. *Przegl. Hist.* 1910 t. 11 z. 2 - 1911 t. 13 z. 3.

11. Historia Rusi południowej do upadku Rzeczypospolitej Polskiej. (Przedmowa S. Smolki). Kr. 1912.

12. Autobiografia. Powst. 1900-1913. Wyd. F. Bujak. *Kwart. Hist.* 1939 z. 1; odb. Lw. 1939.

Artykuły i rozprawy ogł. m. in. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Ateneum* (1877-1898; tu m. in.: Podole u schyłku wieku XV. 1880 t. 2-3; Polska i Polacy w poezji ludowej Słowian zadunajskich. 1880 t. 1), *Bibl. Warsz.* (1887 t. 4), *Bluszcz* (1871, 1876), *Dzien. Lit.* (tu: Rodzina polska. 1862 nr 46-59), *Dzien. Pol.* (1882), *Dzien. Kijowski* (1906-1910), *Echo* (1878), *Gaz. Pol.* (Kr.; 1874-1878), *Głos Polski* (tu: Geneza kozaczyzny. 1907 nr 12-14), *Kwart. Hist.* (1893, 1897-1899, 1902-1904, 1906), *Kwart. Kłosów* (1877), *Mies. Heraldyczny* (1912-1913), *Przegl. Bibliogr.-Archeol.* (tu: Zamek kamieniecki u schyłku pierwszej połowy XVI wieku. 1882 t. 3), *Przegl. Hist.* (1907-1911), *Przegl. Rzeczy Pol.* (Paryż; tu: Krytyka poglądu etniczno-historycznego Franciszka Duchińskiego. 1859), *Świat Słowiański* (1905), *Tyg. Ilustr.* (1872-1877), *Wędrowiec* (1879), *Wisła* (tu: Najnowsze teorie heraldyczne pochodzenia polskiego społeczeństwa szlacheckiego ze stanowiska etnograficznego. 1891 t. 5), *Z wieku Mikołaja Reja. Księga jubileuszowa 1505-1905.* W-wa 1905 (tu: Jan Zamoyski na Podlasiu. Spór o starostwo knyszyńskie).

Po śmierci pisarza ogł.: Gospodarka polska na Zadnieprzu siewierskim. *Przegl. Hist.* 1915.

G. Korbut przypisuje A. Jabłonowskiemu autorstwo rozdziału pt. Uwagi nad znaczeniem prowincjonalizmów w dziejach Polski. W: Pisma urywkowe wierszem i prozą Józefa Prospera Gromadzkiego. Wyd. A. Syroczyński. Kijów 1858.

Prace edytorskie

1. Krzysztofa Grzymułtowskiego, wojewody poznańskiego, listy i mowy. W-wa 1876 *Źródła Dziejowe* t. 1.

2. Lustracje królewszczyzn ziem ruskich Wołynia, Podola i Ukrainy z pierwszej połowy XVII wieku. W-wa 1877 *Źródła Dziejowe* t. 5.

3. Rewizja zamków ziemi wołyńskiej w połowie XVI wieku. W-wa 1877 *Źródła Dziejowe* t. 6.

4. Sprawy wołoskie za Jagiellonów. Akta i listy. W-wa 1878 *Źródła Dziejowe* t. 10.

5. Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym. T. 1-6 (VI-XI). W-wa 1889-1910 *Źródła Dziejowe* t. 17-22.

Ponadto wspólnie z A. Pawińskim, a od 1896 sam, był redaktorem wydawnictwa *Źródła Dziejowe* (1876-1910).

Wydania zbiorowe

Pisma. (Z przedmową J. K. Kochanowskiego). T. 1-7. W-wa 1890. Wyd. nast.: W-wa 1910-1913.

Zawartość: t. 1: Ziemie ruskie Rzeczypospolitej; t. 2: Kresy Ukrainne; t. 3: Ukraina; t. 4: Wołyń, Podole i Ruś Czerwona; t. 5: Sło-

wiańszczyzna południowa oraz Wołosza i Albania; t. 6: Wschód muzułmański; t. 7: Rzeczy polskie (tu m. in. Twórczość poz. 3). — Większość stanowią przedruki artykułów z czasopism.

Listy

1. Do O. Balzera 2 listy z 1892. Rkps Ossol. sygn. 7700/II.

2. Do B. Ulanowskiego z 1906. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2402.

Bibliografię podaje M. Nałęcz-Dobrowolski: Aleksander Jabłonowski. Zarys żywota i przegląd dzieł. 1829-1913. *Przegl. Hist.* 1913 t. 17; odb. W-wa 1913.

OPRACOWANIA

O. Awejde: Zapiski o polskom wosstanii w 1863 godu. W-wa 1866; wyd. nast. Moskwa 1961. — (Źródła dziejowe. T. 1, 5, 6. Rec.): T. Korzon. *Ateneum* 1878 t. 1-2; K. Pułaski. *Ateneum* 1890 t. 2; St. Ł. *Ateneum* 1894 t. 3; (ab) (A. Bieńkowski). *Przew. Nauk. i Lit.* 1897; W. Nowodworski. *Ateneum* 1897 t. 3; A. R. (Rembowski). *Bibl. Warsz.* 1897 t. 4. — K. Gliński: Aleksander Jabłonowski. *Bluszcz* 1900 nr 1. — (Akademia Kijowsko-Mohylańska. Rec.): S. Tarnowski. *Przegl. Pol.* 1900/01 t. 4; S. Zdziarski. *Muzeum* 1901. — J. K. Kochanowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 31 (1902). — F. Rawita-Gawroński: Rok 1863 na Rusi. Ukraina, Wołyń, Podole. T. 2. Lw. 1903. — (Źródła dziejowe. Rec.): J. K. Kochanowski. *Książka* 1904 nr 1; 1905 nr 4; A. Prohaska. *Kwart. Hist.* 1905. — F. Bujak: (Atlas historyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Rec.). *Kwart. Hist.* 1905. — Art. z okazji jubileuszu w 1908: J. K. Kochanowski. *Tyg. Ilustr.* nr 19; N. G. *Nowa Gaz.* nr 218; A. Szelągowski. *Głos Warsz.* nr 46; W. K. *Kur. Warsz.* nr 133; *Dzien. Kijowski* nr 102. — Pięćdziesięciolecie pracy historycznej A. Jabłonowskiego. *Lechita* 1908 nr 22. — I. Baranowski: (Źródła dziejowe. Rec.). *Książka* 1909 nr 11. — O Słowianach bałkańskich. (Wykład prof. A. Jabłonowskiego). *Dzien. Kijowski* 1909 nr 57. — W. K.: Pięćdziesiąt lat pracy 1858-1908. Jubileusz naukowy A. Jabłonowskiego. *Dzien. Kijowski* 1909 nr 1-2. — J. K. Kochanowski: Przedmowa do wyd.: Pisma. T. 1. W-wa 1910. [Rec.: I. Baranowski. *Książka* 1910 nr 12; G. W. *Słowo Pol.* 1912 nr 112; Edw. P. (Paszkowski). *Dzien. Kijowski* 1912 nr 128]. — S. Smolka: Przedmowa. W wyd.: Historia Rusi południowej do upadku Rzeczypospolitej Polskiej. Kr. 1912. — (Historia Rusi południowej. Rec.): I. Baranowski: Największe dzieło A. Jabłonowskiego. *Ziemia* 1913 t. 4; J. Bieliński. *Książka* 1913 nr 2; W. Bogatyński. *Przegl. Pol.* 1913/14 t. 2. —

Wspomnienia pośmiertne w 1913: A. Iwański. *Dzien. Kijowski* nr 221; Junosza. *Dzien. Kijowski* nr 269; J. K. Kochanowski. *Spr. Tow. Nauk. Warsz. za r. 1913*; T. Kończyc. *Bluszcz* nr 36; A. Kraushar. *Wieś i Dwór* nr 17; L. W. *Bibl. Warsz.* t. 4; R. Mienicki. *Gaz. Warsz.* nr 272; toż *Książka* nr 9; toż *Przegl. Nar.* nr 10-11; J. Rouneau. *Tyg. Pol.* nr 44; S. *Świat* nr 35; A. Szelągowski. *Kronika Powsz.* nr 35-36; T. I. *Tyg. Ilustr.* nr 35; (w). *Świat Słowiański* t. 2; Idem. (S. Zieliński). *Dzien. Kijowski* nr 213; *Dzien. Kijowski* nr 211, 212, 217, 238; *Gaz. Warsz.* nr 239; *Humanista Pol.* nr 9; *Ognisko* nr 35; *Poradnik dla Czytających* nr 9; *Słowo Pol.* nr 394-395, 404-407; *Ziemia* t. 4; *Roczn. AU* 1913/14. — Testament A. Jabłonowskiego. *Dzien. Kijowski* 1913 nr 236. — L. Grocholski: Śp. A. Jabłonowski jako heraldyk. *Mies. Heraldyczny* 1913 nr 9-10. — T. Korzon. Przemówienie nad mogiłą śp. A. Jabłonowskiego dn. 30 sierpnia 1913 r. *Gaz. Warsz.* 1913 nr 238. — M. Nałęcz Dobrowolski: Aleksander Jabłonowski. Zarys żywota i przegląd dzieł. 1829-1913. *Przegl. Hist.* 1913 t. 17; odb. W-wa 1913. — Z. Radzimiński-Luba: W obronie nazw i przydomków rodowych. *Mies. Heraldyczny* 1913 nr 1-2. — W. Jabłonowski: Z korespondencji Leonarda Sowińskiego z A. Jabłonowskim. *Przegl. Nar.* 1914 nr 6. — T. Korzon: Aleksander Jabłonowski. *Kwart. Hist.* 1914 t. 28: przedr. w: Listy otwarte. Mowy, rozprawy, rozbiory. T. 3. W-wa 1916. — F. Rawita-Gawroński: Stefan Bobrowski i dyktatura Langiewicza w roku 1863. *Przegl. Nar.* 1914. — U...ski: Spuścizna po A. Jabłonowskim. *Świat Słowiański* 1914 t. 1. — A. Iwański: Pamiętniki 1832-1876. Powst. po 1914. Wyd. A. Czartkowski. W-wa 1928. — A. Danysz: Copia verborum A. Jabłonowskiego. *Język Pol.* 1916 z. 1. —

J. S. Bystroń: Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914. Kr. 1930. — M. Janik: Na drogach myśli ludowej. Studia historycznoliterackie. Lw. 1936. — F. Bujak: Wstęp. W wyd.: Autobiografia. *Kwart. Hist.* 1939 z. 1; odb. Lw. 1939. —

W. Semkowicz: Rozwój nauk pomocniczych historii w Polsce. Kr. 1948. — K. Tymieniecki: Zarys dziejów historiografii polskiej. Kr. 1948. — B. Bara-

NOWSKI, Z. LIBISZOWSKA: Problem narodowo-wyzwoleńczej walki ludu ukraińskiego w XVII w. w historiografii polskiej. *Kwart. Hist.* 1954 z. 2. — W. BIEŃKOWSKI. *Pol. słownik biogr.* T. 10 (1963).

JABŁONOWSKI GRZYMAŁA LUDWIK (1810–1887)

Pseud.: GRZYMALITA.

Pamiętnikarz.

Ur. 24 sierpnia 1810 w Warszawie; syn Józefa, starosty korsuńskiego, i Marianny ze Świdzińskich. Po przeniesieniu się rodziców do Galicji do szkół i na uniwersytet uczęszczał we Lwowie. W 1827 bywał w Warszawie. W 1829 odbył podróż za granicę, podczas której w Dreźnie poznał Adama Mickiewicza. W powstaniu listopadowym wziął udział jako ochotnik w piątym pułku ułanów. Walczył pod Wawrem, Grochowem i Ostrołęką, następnie pod koniec lipca został wysłany w misji dyplomatycznej do Wiednia. Po upadku powstania i powrocie do kraju ożenił się z Franciszką Włodkówną i osiadł w dziedzicznym Lubieniu pod Lwowem. Przyjaźnił się z Sewerynem Goszczyńskim, Wincentym Polem i Augustem Bielowskim, którzy często u niego przebywali. Jego dom w Lubieniu był jednym z ośrodków konspiracji politycznej w Galicji. W 1832 został członkiem tajnej organizacji politycznej, nazwanej Związkiem Dwudziestu Jeden. W 1835 wskutek denuncjacji został na przeszło rok uwięziony. Od 1843 brał udział w sejmie stanowym, w 1844 popierał wniosek o zniesienie pańszczyzny, w 1845 został wybrany do sejmowej komisji włościańskiej. Był jednym z założycieli Towarzystwa Gospodarskiego we Lwowie. W 1848 należał do organizatorów spisku rewolucyjnego we Lwowie, następnie był dowódcą szwadronu Gwardii Narodowej. Po klęsce usunął się całkowicie od życia publicznego. Sprzedawszy Lubień, przeniósł się do Nastasowa na Podolu; tam pisał pamiętniki. Zmarł 9 października 1887 we Lwowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Perła. Liść z księgi męczeństwa. *Dzien. Lit.* 1861 nr 65-72.

2. Najazd czeskimi szlaki. Lw. 1867. (Wyd. bezimiennie).

3. Niewolnica. (Dramat). Lw. 1873.

Wyd. pod pseud. Grzymalita.

4. Pamiętniki. Powst. 1876-1882. Rkps Ossol. sygn. 4793/III. Fragm. wyd. S. Wasylewski pt. Złote czasy i wywczasy. Pamiętnik szlachcica z pierwszej połowy XIX stulecia. Lw. 1920 *Gawędy o dawnym obyczaju* (nr 10); toż wyd. 2 Poz. (1928); fragm. — 4 rozdziały pt. Centralizacja Towarzystwa Demokratycznego; Partyzantka; Związek Polski; Złe wróżby — z rkpsu wyd. K. Lewicki: Pamiętniki spiskowców i więźniów galicyjskich w latach 1832-1846. Wr. 1954; całość (jednak z pominięciem ok. 1/6 tekstu) wyd. K. Lewicki pt. Pamiętniki. Kr. 1963 *Pamiętniki i Wspomnienia* S. I.

Po epilogu na czystej kartce zamiast tytułu: Czego dusza zapragnie. Nocne dumki starego Lacha. Bigos niehultajski odegrzany jak przynależy. Smażyłem od roku 1876 do . Ludwik Grzymała Hra Jabłonowski.

S. Wasylewski dowolnie dobierał i korygował tekst i sam nadawał tytuły rozdziałom.

Drobne utwory ogł. w czasopismach: *Dzien. Lit.* (tu m. in.: Kiełbiki. (Ułamek z rapsodu szlacheckiego: Cierniowe kwiecie). 1856 nr 59; Dziesiąty października. 1861 nr 85-86; Czar. Ulubiona bajka mojej niańki. 1861 nr 95-96; Polskie barkarole. 1862 nr 56-58; Do Wincentego Pola. 1863 nr 13), *Haliczanin* (tu wiersze: Obłąkaniec syberyjski; Ostatnie pieśni samotnika; Do myśli; Dziewczę polskie. 1830 t. 2), *Strzecha* (tu: Dziewczę polskie. (Ballada). 1872 z. 1), *Ziewonia* (tu: Hetman Żmija. Duma. 1834).

Rkpsy utworów w Ossol. sygn. 4794-4797/III.

OPRACOWANIA

(S. GOSZCZYŃSKI): Nowa epoka poezji polskiej. *Powsz. Pam. Nauk i Umiejętności* 1835 t. 1 i wyd. nast. — Nekrologi: *Czas* 1887, 22 października; *Gaz. Nar.*

1887, 13 października. — P. Stebelski: Lwów w 1848 r. *Kwart. Hist.* 1909. — B. Łoziński: Szkice z historii Galicji. W-wa 1913. — I. Chrzanowski: Pamiętniki L. Jabłonowskiego. *Rzeczpospolita* 1920 nr 81 por. — S. Wasylewski: Przedmowa do wyd.: Złote czasy i wywczasy. Lw. 1920. — M. Szembekowa: Niegdyś... Wspomnienia moje o Aleksandrze Fredrze. Z przedmową A. Grzymały-Siedleckiego. Lw. 1927. — (Złote czasy i wywczasy. Rec.): Yes. *Tęcza* 1928 nr 39; J. Sokolicz Wroczyński: Jak to in illo tempore bywało. *Rzeczpospolita* 1928 nr 364. — S. Kieniewicz: Sprawa włościańska w galicyjskim sejmie stanowym. *Sobótka* 1948. — J. Saloni: Wokół legendy Mickiewiczowskiej. *Kuźnica* 1949 nr 15. — S. Kieniewicz: Konspiracje galicyjskie 1831-1845. W-wa 1950. — K. Lewicki: Spiski galicyjskie 1832-1846. W: Pamiętniki spiskowców i więźniów galicyjskich w latach 1832-1846. Wr. 1954. — S. Kieniewicz. *Pol. słownik biogr.* T. 10 (1963). — K. Lewicki: Wstęp do wyd.: Pamiętniki. Kr. 1963 *Pamiętniki i Wspomnienia* S. I. — Z. Kozarynowa: Pamiętnikarz z temperamentem. *Wiadomości* (Londyn) 1964 nr 38.

JABŁOŃSKI HENRYK (1828–1869)

Pseud. i krypt.: H. J.; Henryk z Baru; W. Kmita; Wacław Kmita; Podolak zza kordonu.

Poeta.

Ur. 2 lutego 1828 w Strzelczyńcach na Podolu, w powiecie bracławskim; syn pogrobowiec porucznika, poległego w 1827 na wojnie rosyjsko-tureckiej na Bałkanach, i Teresy z Wolskich. Od 1839 uczył się w Międzybożu i tam przyjaźnił się z Leonardem Sowińskim, następnie przez krótki okres w Warszawie, później w gimnazjum w Kamieńcu. W 1848, nie ukończywszy klasy siódmej, przedostał się do Lwowa i zaciągnął się do gwardii akademickiej. Po upadku rewolucji 1848 ukrywał się czas jakiś na Podolu galicyjskim: w Dobropolu u Ochockiego i w Słobódce u Ulanickiego. Tam nawiązał korespondencję ze znanym kompozytorem Marcelim Madejskim. Po uzyskaniu amnestii w 1851 powrócił na Podole rosyjskie, wkrótce jednak za udział w walkach 1848 został uwięziony w fortecy kijowskiej, a następnie zesłany w sołdaty. Był w Moskwie i na Kaukazie, a w czasie wojny wschodniej na Krymie. W 1854 po bitwie pod Almą przeszedł na stronę wojsk francuskich. Tu został tłumaczem przy sztabie Odet-Peillion, kontradmirała floty francuskiej. W tym charakterze był w Turcji, na Kaukazie, a w 1856 na Cejlonie, po czym w 1857 został tłumaczem w konsulacie francuskim w Zanzibarze. Tam ożenił się z córką konsula Cochet. W 1861 został mianowany konsulem, w 1867 został odznaczony Krzyżem Legii Honorowej. Przyjaźnił się z Zygmuntem Miłkowskim i Kornelem Ujejskim. Występował gorąco w obronie losu pokrzywdzonych Murzynów, piętnując zwłaszcza handel niewolnikami. W 1868 wyjechał na urlop do Francji; w czasie podróży zachorował na febrę tropikalną. Zmarł 2 stycznia 1869 w szpitalu w Marsylii.

TWÓRCZOŚĆ

1. Gwido. Poemat. *Nowiny* 1854 nr 124-132; wyd. osob. razem z drobnymi poezjami pt. Gwido i dumki. Lw. 1855. Wyd. nast.: toż Wil. 1857.

2. Listy z podróży. *Nowiny* 1856 nr 39-40, 50-51; *Dzien. Lit.* 1856 nr 6, 17-19.

3. Ostatnie święto Światowida. Dramat w 2 aktach. *Dzien. Lit.* 1859 nr 29-31; 1860 nr 46-49.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Czytelnia dla Młodzieży* (1861), *Dnewnyk rus'kyj* (Lw.; 1848), *Dzien. Lit.* (tu m. in. w 1856: Dżeni. Powieść czerkieska — nr 3-5; Żeglarz — nr 8; Z korsarki. (Wspomnienie) — nr 45; Pierwsza miłość. (Wspomnienie) — nr 46; Morze Czarne — nr 57; Pieśni morza. (Na pokładzie Montbella. 1855) — nr 58; Do *** — nr 69; W Strzeliskach — nr 70; w 1857: Na morzu — nr 6; Korsarz — nr 17; Ango — nr 152; w 1858:

Na Nowy Rok. (Powst. Zanzibar 1 I 1857) — nr 83; Skarga Kniaźnina. (Z powieści) — nr 89; Z obrazów Wschodu. Ustęp pierwszy — nr 122; w 1860: Do Adama P. (Powst. 25 XII 1859) — nr 32; Piosnka. (Powst. Zanzibar 1858) — nr 35; Za przedmowę do moich poezji. (Powst. Ant-Tybiszyk 1854) — nr 44; Dżuryło. Ustęp z powieści. (Powst. Zanzibar 1860) — nr 52; w 1861: Zazdrośna kochanka — nr 18; Do panny Zofii Wr... — nr 40), *Mrówka* (tu: Pożegnanie. 1869 nr 8), *Niewiasta* (tu: Godzina, prolog codziennego dramatu. 1862 nr 22-23), *Nowiny* (1854-1856), *Tyg. Lw.* (tu m. in.: Dumka. 1850 nr 18; Dumka — do przyjaciół. 1850 nr 26), *Tyg. Pol.* (tu wiersze: Czarne oczy. 1848 nr 39; Wieszczom halickiej ziemi. 1848 nr 43).

Po śmierci pisarza drobne utwory ogł.: *Ruch Lit.* 1876 nr 24 (tu: Westchnienie do Polski. Improwizacja);

Bluszcz 1878 nr 19 (tu: Z albumu p. Olimpii Wr.);

Przegl. Hist. 1915 t. 19 (tu: Gospodarka polska na Zadnieprzu siewierskim).

L i s t y

1. Do J. Dobrzańskiego z 1860. Rkps Ossol. sygn. 6517/II.

2. Do A. Pajgerta z 1860. Rkps Ossol. sygn. 6524/II.

3. „Niektóre listy i pisma". Rkps Ossol. sygn. 3120/II, 3121/II.

OPRACOWANIA

(Gwido i dumki. Rec.): N. (A. NIEWIAROWSKI). *Gaz. Warsz.* 1856 nr 75-76; *Przegl. Poz.* 1858 t. 25. — Z. MIŁKOWSKI: Z pamiętników włóczęgi. Konstantynopol. *Dzien. Lit.* 1858 nr 129-136; przedr. w: Od kolebki przez życie. T. 2. Wyd. A. Lewak. Kr. 1936. — K. ESTREICHER. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 12 (1863). — Henryk Jabłoński. *Gaz. Nar.* 1869 nr 35. — Zmarli na wychodztwie w 1869 roku. Jabłoński Henryk. *Roczn. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. Rok 1869.* Paryż 1870. — F. BOBERSKA (WASILEWSKA): Henryk Jabłoński. *Nowa Reforma* 1883 nr 15-23; wyd. osob. Lw. 1893; przedr. w: Pisma. Lw. 1893. — H.: Z życia poety. *Kraj* 1883 nr 5. — T. T. JEŻ (Z. MIŁKOWSKI): Z dawnych wspomnień. *Kraj* 1883 nr 45. — ANTONI J. (A. J. ROLLE): Henryk Jabłoński. *Kraj* 1883 nr 51-52. — L. SOWIŃSKI: Wspomnienia szkolne. W-wa 1884. — H. B. (BIEGELEISEN): Henryk Jabłoński. *Złota przędza.* T. 3. W-wa 1886. — ANTONI J. (A. J. ROLLE): Skromni pracownicy. (Sylwetki). H. Jabłoński. W: Opowiadania historyczne. Seria V. Kr. 1887. — M. ZDZIECHOWSKI: Byron i jego wiek. Studia porównawczoliterackie. T. 2. Kr. 1897. — P. CHMIELOWSKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 31 (1902). — K. WRÓBLEWSKI: Kornel Ujejski. (1823-1893). Lw. 1902. — S. ZDZIARSKI: Ludowość w poezji polskiej XIX wieku. *Lud* 1904 t. 10; odb. Lw. 1904. — B. CZARNIK: Wiersz Ujejskiego. *Pam. Lit.* R. 16 (1918). — S. NAPIERSKI: O Henryku Jabłońskim. *Wiad. Lit.* 1932 nr 6. — M. HANDELSMAN: Adam Czartoryski. T. 3. W-wa 1950. — J. W. GOMULICKI: Henryk Jabłoński. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 2. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — M. INGLOT: Polacy piszący na Kaukazie w pierwszej poł. XIX w. Materiały do zagadnienia. *Pam. Lit.* R. 48 (1957) z. 2. — S. STRUMPH WOJTKIEWICZ: Burzliwe dzieje T. T. Jeża. Z pamiętników, pism i listów wybrał ... W-wa 1961. — R. TABORSKI. *Pol. słownik biogr.* T. 10 (1963).

JACHOWICZ STANISŁAW (1796–1857)

Pseud. i krypt.: S. J.; ST. Z DZ.; STANISŁAW Z DZIKOWA; STARY PRZYJACIEL DZIECI.

A u t o r d z i e ł p e d a g o g i c z n y c h i u t w o r ó w d z i e c i ę c y c h.

Ur. 17 (lub 18) kwietnia 1796 w Dzikowie (niektóre źródła podają: w Tarnobrzegu) w Galicji; syn Wojciecha, rządcy dóbr hrabiów Tarnowskich, i Tekli z Dobrzańskich. Od 1805 uczył się w szkole obwodowej w Rzeszowie, później w gimnazjum w Stanisławowie. W 1815-1818 studiował literaturę polską i niemiecką na uniwersytecie we Lwowie. Należał do tajnego Towarzystwa Ćwiczącej się Młodzieży w Literaturze Ojczystej, zawiązanego przez Walentego Chłędowskiego. W 1818-1819 pracował w Warszawie w charakterze aplikanta w biurze Prokuratorii Królestwa Polskiego. Od 1819 pracował jako nauczyciel na pensjach dla dziewcząt i w domach prywatnych.

W 1823 ożenił się z Salomeą Jabłońską, później w 1833 z Antoniną Ośmiałowską. W 1829 był stałym współpracownikiem *Tygodnika dla Dzieci*, w 1830 wydawał i redagował wspólnie z Ignacym Chrzanowskim *Dziennik dla Dzieci*. Od 1832 należał do Towarzystwa Dobroczynności i organizował opiekę nad sierotami. W 1833 został opiekunem szkółki dla sierot-chłopców, a w 1844 po utworzeniu podobnej szkółki dla dziewcząt — kierownikiem obu zakładów. W 1856 został członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Zmarł 24 grudnia 1857 w Warszawie.

Dla uczczenia 61 rocznicy jego urodzin literaci wydali *Wieniec. Pismo zbiorowe ofiarowane Stanisławowi Jachowiczowi przez pierwszych w kraju autorów oraz licznych innych Jego przyjaciół i wielbicieli.* T. 1-3. W-wa 1857-1858.

TWÓRCZOŚĆ

1. Bajki i powieści. Płock 1824. Wyd. nast.: wyd. 2 znacznie pomnożone W-wa 1826; wyd. 3 pomnożone pt. Bajki, przypowiastki i powieści. W-wa 1827; toż wyd. 4 na nowo pomnożone W-wa 1829; toż wyd. 5 W-wa 1829; wyd. 6 pt. Powiastki i bajki. T. 1-3. W-wa 1842; t. 4 pt. Bajki i powiastki. W-wa 1847 (drugi tyt.: Nowe powiastki i bajki); wyd. 7 pt. Powiastki i bajki. T. 1-3. Żytomierz 1860; toż wyd. 8 W-wa 1871.

Dedykacja: Cieniom najdroższej Matki. — W wyd. 2: Dominikowi Donikiewiczowi, szanownemu nauczycielowi, w dowód wdzięczności.

Fragm. wyd. osob.: Kominiarczyk. Łódź 1947; Kotek kulawy i inne bajki. Łódź 1947 (cztery wierszyki); Chory kotek. Ilustr. J. Grabiański. W-wa 1959; toż wyd. 2 W-wa 1963.

Przekł. ang.: 6 wierszy w: P. Sobolewski: Poets and Poetry of Poland. Chicago 1881 i wyd. nast.

Przekł. franc.: E. Trimail: L'hirondelle et le moineau. *Gaz. Codz.* 1839 nr 2445; Ezope et l'âne. *Kur. Warsz.* 1839 nr 71. — Leclère i Rollinat: Fables choisies de S. Jachowicz et d'Ignace Krasicki. Traduction en vers. Cz. 1. W-wa 1860 (tu razem wybór bajek w jęz. pol.). — A. Łubieńska: Wybór w książce: Fables et poésies polonaises. Wyd. 2. Kr.-Paryż (1885).

Przekł. niem.: H. Rymarowicz: Das kranke Kätzchen. W-wa 1962.

Przekł. serbo-chorwacki: B. Cirlić: Bolesna mačkica. W-wa 1962.

Przekł. włoski: D. Ciampoli: La scintilla. W: Gemme straniere. Rocca S. Casciano 1889; przedr. w: D. Ciampoli, L. Morandi: Poeti stranieri... nelle migliori traduzioni italiane. Lipsk 1902.

2. Nauka w zabawce, dziełko dla dzieci. W-wa 1829. Wyd. nast.: W-wa 1856.

3. Pieśń narodowa. Na nutę: Jeszcze Polska nie zginęła, póki my żyjemy. Dat.: Pisałem w oktawę pamiętnej na zawsze nocy. *Bard Oswobodzonej Polski* 1830 nr 8; toż *Patriota* 1830 nr 17; wyd. osob. b. m. r. (W-wa 1830). Wyd. nast.: Z muzyką I. Dobrzyńskiego. W-wa 1831.

4. Rozmowy mamy z Józią służące za wstęp do wszelkich nauk, a mianowicie do gramatyki, ułożone dla pożytku młodzieży. W-wa 1830. Wyd. nast.: wyd. 2 poprawione i pomnożone W-wa 1846.

Kopia fragm. pt. Rozmowa o wyobrażeniach. Rkps Ossol. sygn. 12368/I.

5. Zabawki dla małych dzieci. W-wa 1837.

6. Źródełko w Saskim Ogrodzie. Rozmowa. W-wa 1841.

7. Pamiątka dla Eryczka. T. 1-4. W-wa 1846-1852.

8. Czytania Józi. Dziełko przeznaczone dla młodych dziewczynek, mianowicie pomiędzy 10 a 12 rokiem. W-wa 1847.

9. Kalendarzyk dla dzieci na rok 1848. W-wa 1848.

10. Zabawka abecadłowa. W-wa 1848.

11. Źródło wiadomości dla dziatek polskich, czyli abecadlnik powszechny, w 2 częściach przez Starego Przyjaciela Dzieci. W-wa 1849.

12. Kalendarzyk dla dzieci na rok 1849. W-wa 1849.

13. Ojciec do syna rolnika. Wiersz. W-wa 1853. Wyd. 2 W-wa 1856.

14. Pisma różne wierszem. W-wa 1853.

Tu przedruk niektórych utworów z poz. 1.

Dedykacja: Tytusowi Chałubińskiemu w dowód najtkliwszej wdzięczności.

15. Sto nowych powiastek dla dzieci z dodaniem wierszyków moralnych. W-wa 1853. Wyd. nast.: wyd. 2 W-wa 1855; W-wa 1866; W-wa 1874; W-wa 1898; W-wa 1902.

Tu przedruk niektórych utworów z poz. 1, 14.

Dedykacja: Władziowi Krasińskiemu, ukochanemu uczniowi, w dowód najtkliwszego przywiązania.

16. Śpiewy dla dzieci. (Z melodiami I. Dobrzyńskiego, K. Lubomirskiego, S. Moniuszki i J. Nowakowskiego). W-wa 1854; cz. 2 pt. Nowe śpiewy dla dzieci, czyli oddział drugi wydanych

w roku 1855, z dodaniem śpiewów różnych autorów, śpiewów betleemskich i sceny lirycznej pt. Jasełka. Z melodiami F. Chopina i innych. W-wa 1856. Wyd. 2 z przedmową S. Pruszakowej. Petersb. 1857.

Dedykacja: Elżbietce, Rózi, Zosi, Stasiowi i Marcelkowi Żółtowskim, miłym i ukochanym dziatkom, poświęca autor.

17. Kościelny w dzień Wielkiej-Nocy. Obrazek. (Z niemieckiego). W-wa 1855. Wyd. 2 W-wa 1856.

18. Książeczka dla Stefcia. W-wa 1855.

Dedykacja: Kochanemu Stefciowi przywiązany Nauczyciel.

19. Książka dla rzemieślnika. W-wa 1855.

Dedykacja: Fryderykowi Nell, jednemu z najznakomitszych naszych fabrykantów obuwia, członkowi Towarzystwa Dobroczynności, opiekunowi wdów i sierot, w dowód wysokiego szacunku poświęca to dzieło autor.

20. Rady wuja dla siostrzenic. W-wa 1855. Wyd. nast.: wyd. 2 W-wa 1855; wyd. 3 W-wa 1857.

21. Siedm obrazków z życia Jezusa. W-wa 1855. Wyd. 2 W-wa 1856.

22. Myśli o krzyżu. W-wa 1856.

Wierszyki moralne poświęcone J. X. Janowi Chyliczkowskiemu.

23. Przestrogi dla kochanej siostrzenicy idącej za mąż, wpisane do jej książeczki z regestrami gospodarskimi. W-wa 1856.

24. Wierszyki moralne. W-wa 1856.

Tu przedruki niektórych utworów poz. 1, 10.

25. Ćwiczenia pobożne dla dzieci, rozwijające myśl. W-wa 1857.

Dedykacja: Władziowi, Jasiowi, Maryni, i Teklusi Kleniewskim z najżyczliwszego serca poświęca autor.

26. Elementarz. Z materiałów śp. ... przygotowanych. W-wa 1858.

27. Pomysły do poznania zasad języka polskiego. W-wa 1858.

Poświęcone pamięci Onufrego Kopczyńskiego.

28. Podarek dziatkom polskim. Z pozostałych pism. (Z przedmową P. Krakowowej). W-wa 1862.

29. Nowe bajki, przypowieści i epigramata. W-wa 1866.

30. Dzieciom na pamiątkę. Wiązanka z dziejów Polski. (Spuścizna po śp. ...). Wyd. S. Duchiński i K. Gliński. Kr. (przed 1903).

31. Dziecię polskie. Trzy chwile. Rkpsy Ossol. sygn. 12293/II, 12372/I.

Drobne utwory ogł. w czasopismach: *Bard Oswobodzonej Polski* (1830), *Bibl. Warsz.* (1841 t. 1), *Dziedzilija, czyli Pam. Płocki* (1824), *Dzien. dla Dzieci* (współred. 1830), *Gwiazdka Cieszyńska* (1854, 1856), *Gaz. Pol.* (1827-1828), *Kur. Warsz.* (1827-1857, z przerwami), *Melitele* (1829-1830), *Motyl* (tu m. in.: Jan i Paweł. (Powieść). 1828 nr 23), *Niezapominajki* (1838-1845), *Pam. dla Płci Pięknej* (tu m. in.: Piosnki młodych wieśniaczek polskich. 1830 t. 2 poszyt 6), *Pam. Lw.* (1818-1819; tu m. in.: Pasterz i wilk. 1818 t. 1), *Patriota* (1830), *Podarek dla Płci Pięknej* (1850), *Pielgrzym* (1844), *Pszczoła Pol.* (Lw.; 1820), *Rozmaitości* (Lw.; 1854), *Snopek Nadwiślański* (1844), *Szkółka dla Dzieci* (1853), *Światowid* (1835), *Tyg. dla Dzieci* (współprac. 1829), *Tyg. Lit.* (1842), *Wianek* (1836), *Zorza* (1843-1844; tu m. in.: Księga nieba. 1844 t. 5).

Drobne wiersze wyd.: *Kalendarzyk za r. 1876.* W-wa 1876.

Przekłady

Pamiątka dla dobrych dzieci. Płock 1827.

Zawartość: drobne przekłady z jęz. franc. i niem.

Ponadto drobne przekłady w zbiorkach, zob. Twórczość poz. 1, 14, 15.

Prace edytorskie

Rozrywki dla młodzieży rzemieślniczej. T. 1-2. W-wa 1856-1857.

Tu obok powiastek Jachowicza utwory J. K. Gregorowicza i innych pisarzy, wiele utworów anonimowych.

Wydania zbiorowe

1. Bajki i powiastki. Wyd. ozdobione 24 drzeworytami według rysunku W. Gersona. Petersb. 1860. Wyd. 2 Petersb. 1876.

Zawartość: 150 drobnych utworów.

2. Fables choisies de S. Jachowicz et d'Ignace Krasicki. Wyd. i tłum.: Leclère i Rollinat. W-wa 1860.

Zawartość: 50 drobnych utworów Jachowicza; przekład franc. obok tekstu pol.

3. Bajki i powiastki. W ilustrowanej edycji z 24 drzeworytami rysunku J. Kossaka, W. Gersona, L. Piccarda, H. Pillatiego. W-wa 1870. Wyd. nast.: Kr. 1890.

4. Prace... obejmujące powiastki, bajki i wiersze różne. Książeczka 1-2. Kr. 1870; ks. 3-4. Kr. 1872.

5. Bajki i powiastki. Kr. 1871.

6. Upominek z prac ... Bajki, nauczki, opisy, powiastki i różne wierszyki. Poz. 1890. Wyd. nowe Poz. 1897.

7. Pamiątka dla dobrych dzieci. Wybór z mało rozpowszechnionych poezyjek. Wyd. F. Łagowski. W-wa 1891.

Zawartość: 32 wiersze.

8. Bajki, powiastki i pieśni. Zebrał, wstępem o życiu i pracach autora poprzedził F. Majchrowicz. Lw. 1896. Wyd. nast.: Lw. 1908; W-wa 1909.

9. Wiersze i bajki wybrane dla dzieci. Wyd. nowe. W-wa 1902.

10. Bajki i wiersze. Wybór. W-wa 1908 *Bibl. Młodzieży Szk.* 34. Wyd. 2 W-wa 1919.

11. Powiastki i bajki. Cz. 1-2. W-wa (1909) *Zajmujące Czytanki* S. III nr 9-10.

12. Wiersze i bajki wybrane dla dzieci. Wyd. nowe z rysunkami L. Stawińskiego. W-wa 1913.

13. Bajki i powiastki. Wyd. 2. Ilustr. M. Wisznicki. Kijów 1916.

14. Bajki. Powiastki. Pieśni. W-wa 1919.

Zawartość: 160 drobnych utworów wierszem i prozą.

15. Wiersze i bajki. Zebrała i wstępem poprzedziła S. Posadzowa. Poz. (1927) *Bibl. Wychowania Przedszkolnego* z. 7/8. Wyd. 2 Poz. (1934).

Zawartość: 316 wierszyków.

16. Bajki wierszem. W-wa (1931) *Skarbnica Milusińskich* nr 35.

Zawartość: 14 wierszyków.

17. Powiastki i bajki. Zebrał i wstępem poprzedził L. Posadzy. Poz. (1934) *Bibl. Wychowania Przedszkolnego* z. 12.

18. Dzień dobry. Wybór, opracowanie ekstu i posłowie E. Fonferko. Kr. 1943.

19. Bajki. Wybór i układ I. Skowronkówny. Ilustr. S. Styczyński. W-wa 1950. Wyd. 2 W-wa 1953.

20. Pan kotek był chory. Wybór i układ I. Skowronkówny. Ilustr. J. M. Szancer. W-wa 1951. Wyd. nast.: W-wa 1952; W-wa 1957; W-wa 1959.

Listy

1. Do jednego z ojców bernardynów z 1818. Ogł. Z. Morawski. *Wiedza i Praca.* Dod. do *Rodziny i Szkoły* 1906 nr 21/22.

2. Do J. J. Szczepańskiego 5 listów z 1822-1830. Ogł. W. Ćwik (J. Chołodecki): Listy Jachowicza do Szczepańskiego, ogłoszone w stuletnią rocznicę urodzin obu pedagogów. *Rocznik* (Samborski) 1895/96; odb. Sambor 1896.

3. Do matki. Autograf Ossol. sygn. 9871/II.

OPRACOWANIA

(Bajki i powieści. Rec.): *Dziedzilija* 1824 nr 2; F. S. *Gaz. Pol.* 1827 nr 40 s. 161. — (Rozmowy mamy z Józią. Rec.). *Pam. dla Płci Pięknej* 1830 t. 3 poszyt 1. — (Powiastki i bajki. Rec.): F. H. L. (Lewestam). *Roczniki Krytyki Lit.* 1842 t. 1 nr 13; W. (J. Woykowska): Elementarz dla dzieci polskich. *Tyg. Lit.* 1842 nr 28. — E. Ziemięcka: (Rozmowy mamy z Józią. Rec.). *Pielgrzym* 1846 t. 4. — H. Skimborowicz: (Bajki i powiastki. T. 4. Rec.). *Przegl. Nauk.* 1847 nr 33/34. — (Pamiątka dla Eryczka. Rec.): *Przegl. Nauk.* 1846 nr 21; *Kościół i Szkoła* 1847 z. 6. — A. Tyszyński: (Powiastki i bajki. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1847 t. 4; przedr. pt. Poezje pedagogiczne S. Jachowicza. W: Rozbiory i krytyki. T. 3. Petersb. 1854. — K. W. Wójcicki: Sto nowych powiastek dla dzieci. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1853 t. 2 s. 174-175. — (Śpiewy dla dzieci. Rec.): J. Bartoszewicz. *Dzien. Warsz.* 1854 nr 165; J. Sikorski: Ruch muzyczny. *Gaz. Codz.* 1854 nr 151-152; A. Marcinkowski: Listy z N***. *Gaz. Warsz.* 1855 nr 92-94. — Bronisława (J. Janiszewska): (Pisma różne wierszem. Rec.). *Dzien. Warsz.* 1855 nr 210-211. — Bronisława (J. Janiszewska): (Książka dla rzemieślnika. Rec.). *Dzien. Warsz.* 1855 nr 211. — M. K. (Karasowski): (Nowe śpiewy dla dzieci. Rec.): *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 107. — J. Prusiecka: Wrażenia po przeczytaniu książeczki pt. „Ćwiczenia pobożne dla dzieci". *Gaz. Warsz.* 1857 nr 246. — 61 rocznica urodzin S. Jachowicza. *Gaz. Warsz.* 1857 nr 118. — L. Pietrusiński: (Notatka z prośbą o nadsyłanie utworów do „Wieńca"). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 66. — *Wieniec. Pismo zbiorowe ofiarowane S. Jachowiczowi przez pierwszych w kraju autorów oraz licznych innych Jego przyjaciół i wielbicieli.* T. 1-3. W-wa 1857-1858. (Tu m. in.: W. Pol: S. Jachowiczowi w dniu 61 urodzin jego. T. 1; toż *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 101; toż *Gaz. Warsz.* 1857 nr 101; E. Ziemięcka: Stanowisko Jachowicza jako gramatyka. T. 2; H. Skimborowicz: O S. Jachowiczu. T. 3; Ponadto wiele wierszy poświęconych Jachowiczowi). —

Wspomnienia pośmiertne: W. Szymanowski. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 340; Fl. Czerm. (Czermiński). *Czytelnia Niedzielna* 1858 nr 27; *Czas* 1858 nr 41-42; *Dzien. Lit.* 1858 nr 1-2. — J. P.: (Pomysły do poznania zasad języka polskiego. Rec.). *Gaz. Codz.* 1858 nr 317. — T. Rodziszewski: Przyjaciel dzieci. Szczegóły z życia S. Jachowicza dla pożytku młodocianego wieku. W-wa 1858. [Rec.: *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1858 nr 103]. — F. Czermiński: Wiadomość o książkach dla ludu wydawanych. *Czytelnia Niedzielna* 1859 nr 36-37. — F. Czermiński: O pismach S. Jachowicza w ogólności. *Czytelnia Niedzielna* 1859 nr 40. — A. Korzeniowski: W sprawie wydania dzieł Jachowicza. *Kur. Warsz.* 1860 nr 76. — L. Pietrusiński: Stanisław Jachowicz. *Tyg. Ilustr.* 1860 t. 1 nr 22-23. — Wspomnienie o S. Jachowiczu. W wyd.: Powiastki i bajki. Wyd. 7. T. 1. Żytomierz 1860. — P. Kraków: Przedwstępne słówko. W wyd.: Podarek dzieciom polskim. W-wa 1862. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 12 (1863). — (Bajki i powiastki. Rec.). *Tydzień* (Drezno) 1871 nr 4. — M. Podbielski: Stanisław Jachowicz. *Nadwiślanin. Kalendarz... na r. 1876.* W-wa 1875. — Wielisław (E. Skrodzki): Wieczory piątkowe. Wspomnienia z literackiego świata Warszawy. *Bluszcz* 1877 nr 30; przedr. pt. Salon pani Lewockiej. W: Wieczory piątkowe i inne gawędy. Wyd. M. Opałek. W-wa 1962.

A. Machczyński: S. Jachowicz, przyjaciel dzieci i ojciec sierot. *Mały Światek* 1887/88 nr 5. — A. Dygasiński: Bajka. *Enc. wych.* T. 1 (1881). — P. Chmielowski: Czasopisma polskie dla młodego wieku. *Enc. wych.* T. 3 (1885). — Życiorys S. Jachowicza. *Kur. Por.* 1888 nr 350. — Młodzieńcze lata S. Jachowicza. *Kur. Por.* 1889 nr 106. — F. Łagowski: Młodzieńcze lata S. Jachowicza według rękopiśmiennych dokumentów skreślone. *Przegl. Pedag.* 1889 nr 7-8, 10-12. — F. Łagowski: Spuścizna literacko-pedagogiczna po S. Jachowiczu. *Bibl. Warsz.* 1890 t. 3. [Rec.: *Kronika Rodz.* 1891 nr 7]. — F. Łagowski: Wstęp. W wyd.: Pamiątka dla dobrych dzieci. W-wa 1891. — J. W. Dawid: Nauka o rzeczach. W-wa 1892 s. 216-217. —

Art. w setną rocznicę urodzin w 1896: W. Bełza. *Niedziela* nr 16; Ad. D. (Dobrowolski). *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* nr 655; A. Dobrowolski. *Niwa* nr 16; M. (M.Ilnicka?). *Bluszcz* nr 18; K. C. *Kur. Codz.* nr 104; B. Korwin. *Wędrowiec* nr 14; Ł. *Kraj* nr 91; F. Majchrowicz. *Przegl. Powsz.* t. 4; wyd. osob. pt. Stanisław Jachowicz. Jego żywot i działalność pedagogiczna, literacka i obywatelska. Lw. 1896; J. Michejda. *Mies. Pedag.*; M. S. *Biesiada Lit.* nr 18-19; W. O. (Osterloff). *Przegl. Pedag.* s. 137-138; a. s. (A. Schnöder?). *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* nr 93; S. Schnür-Pepłowski. *Gaz. Lw.* nr 89; St. Lip. *Dzien. Kr.* nr 91; W. Wejnertówna. *Przyj. Dzieci* nr 18-19; W. Z. *Czas* nr 107; *Dzien. Pol.* nr 107; *Głos Narodu* nr 90. — Kronika. Uroczystość Jachowicza. *Dzien. Kr.* 1896 nr 106. — H. Biegeleisen: Nieznany wiersz S. Jachowicza. *Tydzień* 1896 nr 23. — M. Ćwik (J. Chołodecki): Wstęp. W wyd.: Listy Jachowicza do Szczepańskiego, ogłoszone w stuletnią rocznicę urodzin obu pedagogów. *Rocznik* (Samborski) 1895/96; odb. Sambor 1896. — F. Majchrowicz: Wstęp. W wyd.: Bajki, powiastki i pieśni. Lw. 1896 i wyd. nast. [Rec.: Feliks K. (Koneczny). Pogadanki o różnych książkach. *Przegl. Powsz.* 1897 t. 53 z. 2 nr 158]. — M. Śleczkowska: Kilka chwil z życia S. Jachowicza. *Upominek dziatwie polskiej.* Kr. 1896. —

F. Duchiński: Na cześć S. Jachowicza. *Księga dla wszystkich.* Łódź 1899. — F. Majchrowicz. *Enc. wych.* T. 5 (1901). — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 31/32 (1902/1903). — J. Z. S.: Stanisław Jachowicz. *Głos Ziemi Sandomierskiej* 1902 nr 5. — F. Łagowski: Z dziejów pisma dla naszej młodzieży. *Przyj. Dzieci* 1903 nr 14-23. — A. Szycówna: Stanisław Jachowicz. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 2. W-wa 1903. — A. Szycówna: Rys historyczny literatury dziecięcej. W-wa 1904. — Ł. Borzywojowicz: Okruchy. *Kur. Warsz.* 1905 nr 118. — B. Chlebowski: Jachowicz Stanisław. *Sto lat myśli polskiej.* T. 3 (1907). — Z. Kolasiński: Miejsce i data urodzenia S. Jachowicza. *Kur. Lw.* 1908 nr 34; toż *Kur. Poz.* 1908 nr 122. — (b): Miejsce i data urodzin S. Jachowicza. *Kur. Warsz.* 1908 nr 150. — Z. Kolasiński: Kilka szczegółów do biografii S. Jachowicza. *Bibl. Warsz.* 1914 t. 2. —

S. Posadzowa: Wstęp. W wyd.: Wiersze i bajki. Poz. (1927) *Bibl. Wychowania Przedszkolnego* z. 7/8. — W. Kietlicz-Wojnacki: Wielki przyjaciel młodzieży. W 70 rocznicę śmierci Jachowicza. *Iskry* 1927/28 nr 2. — S. Ottowa: Siedemdziesięcioletnia rocznica śmierci S. Jachowicza. *Płomyk* 1927/28 nr 15. — J. Kulpa: Dziennik dla dzieci sprzed 100 laty. *Ilustr. Kur. Codz.* 1931 nr 33. —

A. Wernerowa: Pierwsi redaktorzy pism dla młodzieży. *Czyn Młodzieży Pol. Czerwonego Krzyża* 1931/32 nr 8. — J. Muszkowski: Wieczory u państwa Jachowiczów. *Kur. Warsz.* 1932 nr 355. — J. Muszkowski: Geniusz serca. *Ruch Pedag.* 1933 nr 3. — L. Posadzy: Wstęp. W wyd.: Powiastki i bajki. Poz. (1934) *Bibl. Wychowania Przedszkolnego* z. 12. — K. Beylin: Nieznany sztambuch żony Jachowicza. *Express Por.* 1935 nr 201. — M. B.: Stanisław Jachowicz. *Tydzień* 1946 nr 11. — Wielki przyjaciel dzieci. *Mój Przyj.* 1946 nr 11. — K. Kuliczkowska: Stanisław Jachowicz. *Odrodzenie* 1947 nr 16. — E. Durczyńska: S. Jachowicz, współtwórca polskiej literatury dziecięcej. *Życie i Myśl* 1951 nr 7/8. — K. Kuliczkowska: Stanisław Jachowicz. W: I. Kaniowska Lewańska: Literatura dla dzieci i młodzieży od początków do roku 1864. Zarys, materiały. W-wa 1960. — Zapomniany przyjaciel dzieci. *Kalendarz rzeszowski* 1960 s. 273-274. — A. Kamiński: Polskie związki młodzieży (1804-1831). W-wa 1963. — K. Kuliczkowska. *Pol. słownik biogr.* T. 10 (1963). — L. Kołakowski: Poezja filozoficzna S. Jachowicza. *Twórczość* 1964 z. 4.

JACKOWSKI IGNACY (zm. 1873)

Poeta.

Nowogródczanin, syn Jana, adwokat. Brał udział w powstaniu 1830 r. w stopniu podporucznika, następnie emigrował do Anglii i przebywał w Londynie. W 1852-1855 wspólnie z Aleksandrem Rypińskim prowadził drukarnię i księgarnię polską w Londynie. Był agentem politycznym Adama Czartoryskiego oraz naczelnym płatnikiem dywizji generała Władysława Zamoyskiego na Wschodzie. W 1857 powrócił do kraju. Zamieszkał pod Nowogródkiem. Zmarł w 1873. Inne szczegóły życia nieznane.

TWÓRCZOŚĆ

1. Do S. Koźmiana i T. Olizarowskiego, wiersz pisany w 1850 roku. Wyd. w: J. C. Ferguson: Polska. Poemat. Z angielskiego przełożył A. Rypiński. Londyn 1852.

2. Krucjata. Ballada o Krakusie. B. m. r. (Wg Estr. Londyn ok. 1850).

3. Panorama. Wiersz czytany przez... dnia 28 lutego 1852 roku, na obiedzie w Free Masson's Tavern w Londynie, z okazji ofiarowania pierścienia panu Karolowi Szulczewskiemu, sekretarzowi Tow. Literackiego, przez jego rodaków. Londyn 1852.

4. Zasady religii chrześcijańskiej. Londyn 1852.

5. Pismo polityczne. *Trzeci Maj* 1853 nr 5; odb. pt. Pisma polityczne wyjęte z dziennika Trzeci Maj. Londyn 1853.

6. Powieść z czasu mojego, czyli przygody litewskie. Londyn 1854 (tylko 3 egzemplarze). Wyd. nast.: Poz. 1858.

Utwór ten był mylnie przypisywany Stanisławowi Reytenowi i Leonowi Potockiemu.

Ponadto wiersze: Z Londynu; Do zmarłych moich przyjaciół. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2216.

Listy

1. Korespondencja w Arch. Czart.

2. List do J. I. Kraszewskiego z 1862. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6466.

OPRACOWANIA

J. Lelewel: Listy do W. Zwierkowskiego z 11 lutego 1853, 1 kwietnia 1854 i 27 grudnia 1854; do I. Pietraszewskiego ze stycznia 1854; do L. Chodźki z 6 grudnia 1854. Ogł. H. Więckowska: Listy emigracyjne Joachima Lelewela. T. 4. Wr. 1954. — T. Krosnowski: Almanach historique ou souvenir de l'émigration polonaise. Paryż 1846. — A. Michałowski: Trzyletni pobyt na Wschodzie. Londyn 1857 s. 252. — L. Siemieński: Kilka rysów z literatury i społeczeństwa od roku 1848-1858. T. 2. W-wa 1859 s. 427. — O. Ślizień: Wspomnienia. Powst. 1882; rkps Muz. Mickiewicza, W-wa. — W. Korotyński: „Powieść z czasu mojego". Studium literackie. *Kraj* 1895 nr 17-18. — W. Mackiewicz: O Ignacym Jackowskim. (List do redakcji „Kraju"). *Kraj* 1895 nr 22. — S. Pigoń: Ignacy Jackowski autorem. (Na marginesie Korbuta). *Ruch Lit.* 1932 nr 9. — M. Handelsman: Adam Czartoryski. T. 3. W-wa 1950. — S. Sierotwiński. *Pol. słownik biogr.* T. 10 (1963).

JAKUBOWSKI ADAM KACPER (1801–1882)

Krypt.: Ks. A. J.

Wydawca, pisarz dla ludu.

Ur. 30 grudnia 1801 w Warszawie w rodzinie mieszczańskiej; syn Stanisława. Od 1811 uczył się w konwikcie pijarów, gdzie poznał Kazimierza Brodzińskiego. W 1816 wstąpił do zakonu pijarów w Opolu Lubelskim. W 1819 złożył śluby, w roku następnym wyjechał do Radomia, gdzie do 1822 (lub 1823) był nauczycielem matematyki i historii literatury w szkole wojewódzkiej, później do 1832 wykładał historię literatury, matematykę i geografię w szkołach pijarów w Warszawie. W 1833-1835 był proboszczem parafii w Gowarczowie w powiecie koneckim, następnie w 1835-1839 w Białaczowie w powiecie opoczyńskim. W 1839 został powołany na stanowisko rektora kolegium pijarów w Krakowie. Od 1848 był członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. Z jego inicjatywy, a często i na jego koszt, zakładano biblioteki parafialne. W 1850 redagował dodatek prawniczy do *Czasu* oraz przez krótki okres dodatek rolniczy do *Czasu*. Był również członkiem Galicyjskiego Towarzystwa Gospodarczo-Rolniczego i w 1850-1853 wydawał *Rocznik Towarzystwa Gospodarczo-Rolniczego*. W 1851-1853 był sekretarzem Komitetu pogorzeli miasta Krakowa. W 1859 zrezygnował ze stanowiska rektora kolegium pijarów i wyjechał do Warszawy, gdzie przebywał do końca życia. W połowie 1861 wystąpił ze zgromadzenia pijarów. W 1861-1867 był członkiem Tymczasowej Rady Wychowania, w 1863 przewodniczącym Komitetu egzaminacyjnego przy Szkole Głównej, w 1863-1864 wizytatorem szkół w Królestwie Polskim oraz w 1864 przewodniczącym Komitetu egzaminacyjnego dla kandydatów na nauczycieli. W lipcu 1864 zwolniono go ze stanowiska wizytatora, ale do 1867 pozostał urzędnikiem Komisji Oświecenia. W tych latach dokonał uporządkowania zbiorów biblioteki Szkoły Głównej. W czerwcu 1866 został proboszczem parafii Świętego Krzyża, w 1871 otrzymał godność kanonika katedralnego. Zmarł 9 grudnia 1882 w Warszawie; pochowany na cmentarzu Powązkowskim.

TWÓRCZOŚĆ

1. O sposobie rozszerzenia oświaty pomiędzy ludem wiejskim. Kr. 1850.

2. Zbiór wierszy ku nauce i zabawie, przeznaczonych dla młodzieży szkolnej, szczególnie na wsi. Kr. 1850.

3. O wadach w wychowaniu publicznym i domowym i zmianach pożądanych w tym względzie. Kr. 1852.

4. Kilka uwag w zastosowaniu do obrotów stołowych, wypukiwań i magnetyzmu zwierzęcego. Kr. 1853.

5. Myśli o podniesieniu przemysłu i fabryk w Galicji. *Roczn. Tow. Gospodarczo-Rolniczego* 1853; odb. Kr. 1853.

6. W sprawie Tygodnika Warszawskiego umieszczonego w Czasie. *Nowiny* 1855 nr 66-68; odb. pt. O Tygodniku Warszawskim umieszczonym w Czasie, dzienniku krakowskim. Lw. 1855.

Artykuły i rozprawy ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Czas* (1850-1852), *Gaz. Warsz.* (1855 nr 143), *Nowiny* (tu m. in.: W sprawie Tygodnika warszawskiego. Sprostowanie faktów i odpowiedź na zarzuty zrobione mi w numerach 127, 132 i 138 Czasu. 1855 nr 87-89), *Roczn. Tow. Nauk. Kr.* (tu m. in.: Czym u nas jest teraz gospodarstwo wiejskie, a czym być może i powinno. 1850; Rozbiór zasad odnoszących się do gospodarstw wielopolowych płodozmiennych. 1850; O robociźnie w Galicji. 1855).

Ponadto ogł. kilka prac z zakresu rolnictwa.

Prace edytorskie

1. I. Krasicki: Dzieła. Edycja nowa i zupełna podług wydania F. Dmochowskiego. T. 1-10. W-wa 1829.

Por. poz. 2.

2. I. Krasicki: Dzieła. (Dopełnienia) w żadnym z dotychczasowych wydań nie zawarte, a po większej części z własnoręcznych po śmierci autora pozostałych

rękopismów wyjęte. T. 1-8. W-wa 1830--1833.

Zawartość: t. 1-6: Zbiór potrzebniejszych wiadomości; t. 7-8: Komedie; Co tydzień; Wiersze różne.

Poz. 1 i 2 często są traktowane jako całość jednego wydania i numerowane: T. 1-18.

Bibliograficzne zestawienie prac podaje W. Hahn. *Enc. wych.* T. 5 (1901).

OPRACOWANIA

F. Hechel: Pamiętniki. Fragm. powst. ok. 1848 wyd. H. Barycz pt. Kraków i ziemia krakowska w okresie Wiosny Ludów. Wr. 1950. — ⊙: Tygodnik warszawski. *Czas* 1855 nr 127, 132, 138. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 12 (1863). — W. Marrené: Ksiądz A. Jakubowski. *Tyg. Ilustr.* 1877 nr 91-92. — K. W. Wójcicki: Ksiądz A. Jakubowski. *Kłosy* 1877 nr 608. — Wspomnienia pośmiertne: Ad. N. *Kur. Warsz.* 1882 nr 278-279; Z. Chełmicki. *Tyg. Powsz.* 1882 nr 52; S. Krzemiński. *Bluszcz* 1882 nr 51; Poseł Prawdy (A. Świętochowski): Liberum veto. *Prawda* 1882 nr 50. [Polemika: (Wyzyskiwanie pamięci ks. A. Jakubowskiego przeciwko Kościołowi). *Przegl. Katolicki* 1882 nr 52]; *Czas* 1882 nr 285; *Przegl. Katolicki* 1882 nr 51; *Tyg. Ilustr.* 1882 nr 364; *Wędrowiec* 1882 nr 51; *Bibl. Warsz.* 1883 t. 1. — A. Pług (A. Pietkiewicz): Zgon i pogrzeb śp. księdza A. Jakubowskiego. *Kłosy* 1883 nr 915. — *Pamiętnik piętnastoletniej działalności Akademii Umiejętności. 1873-1888.* Kr. 1889. — J. Lippoman: Pamiętnik Towarzystwa Rolniczego Krakowskiego. Kr. 1898. — W. Hahn. *Enc. wych.* T. 5 (1901). — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 31/32 (1903). — L. Petrzyk: Kościół Świętego Krzyża w Warszawie. W-wa 1920. — T. Manteuffel: Centralne władze oświatowe na terenie b. Królestwa Kongresowego (1807--1915). W-wa 1929 *Rozpr. Hist. Tow. Nauk. Warsz.* t. 6 z. 2, s. 64, 66-67, 78. — M. Estreicherówna: Życie towarzyskie i obyczajowe Krakowa w latach 1848-63. T. 1-2. Kr. 1936 *Bibl. Kr.* nr 90-91. — J. Demel: Stosunki gospodarcze i społeczne Krakowa w latach 1846-1853. Kr. 1951 *Bibl. Kr.* nr 107. — K. Wyka: Teka Stańczyka na tle historii Galicji w latach 1849-1869. Wr. 1951 *IBL. Studia Hist.-lit.* t. 4. — M. Świątecka: Działalność oświatowa Towarzystwa Naukowego Krakowskiego. *Roczn. Bibl. PAN w Kr.* T. 3. Kr. 1957. — J. Hulewicz: Akademia Umiejętności w Krakowie 1873-1918. Zarys dziejów. Wr. 1958 *Monografie z Dziejów Nauki i Techniki* VII. — Z. Kosiek. *Pol. słownik biogr.* T. 10 (1963).

JANISZEWSKI LEON (1810–1861)

Poeta, tłumacz.

Ur. w 1810. Uczył się w Kaliszu. W 1828 studiował filologię na Uniwersytecie Warszawskim, następnie przez dziesięć lat był nauczycielem muzyki w Bobrujsku. Przyjaźnił się z Józefem Bułhakiem, mieszkającym w Dobośni pod Bobrujskiem. Od 1841 był dyrektorem i nauczycielem muzyki w rządowym Instytucie Panien w Tyflisie na Kaukazie. Ożenił się w 1848. Zmarł 27 lutego 1861 w Tyflisie.

TWÓRCZOŚĆ

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bibl. Warsz.* (1842-1843; tu m. in.: Barkarola z poematu: Francesco Bertramo Ouorte. 1842 t. 2), *Gwiazda* (tu wiersz: Reminiscencje w dzień urodzin oddane na pamiątkę Józefowi Bułhakowi. (Dat. Dobośna 1838). 1847), *Pam. Nauk.-Lit.* (tu m. in.: Wyjątki z Obrazów i myśli z podróży do Tyflisu w 1841 roku odbytej. 1849 z. 1; Trzy razy w życiu i raz po śmierci. Poezje nieboszczyka. 1849 z. 3; Wybryki dobrego humoru. Do nieobecnej. (Dat. Tyflis 1846). 1850 z. 6; Do pana Jerzego. Wiersz poświęcony Jerzemu Kobylińskiemu na pamiątkę wesołych chwil spędzonych w jego towarzystwie w Dobośni w listopadzie 1837 roku. 1850 z. 6), *Roczn. Lit.* (tu m. in. wiersze: Do Jadwigi L. ...; Jadwidze i Emilii K*. 1849), *Rubon* (tu m. in.: Dwa dni. Poemat. (Dat. Tyflis 1841). 1846 t. 7; Wyjątki z ulotnych poezji. 1847 t. 8; Poezja biblijna. 1847 t. 8; Obrazy i myśli z podróży do Tyflisu w 1841 r. odbytej. (Wyjątek z cz. I i cz. II). 1849 t. 10).

W 1843 dwa tomy poezji były przygotowywane do druku w Wilnie, lecz do wydania ich nie doszło.

Przekłady

1. A. Puszkin: Cygany. Poemat. *Bibl. Warsz.* 1842 t. 2; odb. W-wa (1842).

2. A. Puszkin: Jeniec kaukaski. *Pam. Nauk.-Lit.* 1851 z. 7 (pismo skonfiskowane); wyd. osob. skonfiskowane.

Listy

1. Do redaktora Biblioteki Warszawskiej z 1842. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

2. Do R. Podbereskiego, dat. w Tyflisie w Kwietną Niedzielę 1849. Ogł. *Pam. Nauk.-Lit.* 1850 z. 6.

OPRACOWANIA

M. Gralewski: Korespondencja. Do ed akcji Biblioteki Warszawskiej. *Bibl. Warsz.* 1861 t. 3. — K. Wł. W. (Wójcicki): Wiadomości literackie. *Bibl. Warsz.* 1861 t. 2. — *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 13 (1863). — J. Tretiak: Polskie przekłady Puszkina. *Przegl. Lit. Dod. do Kraju* 1887 nr 5. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 32 (1902). — J. W. Gomulicki: Leon Janiszewski. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 1. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — M. Inglot: Polacy piszący na Kaukazie w pierwszej poł. XIX w. Materiały do zagadnienia. *Pam. Lit.* R. 48 (1957) z. 2. — M. Warneńska: Z ziemi polskiej na daleki Kaukaz... *Trybuna Ludu* 1959 nr 249. — M. Żywow: Polscy poeci „kaukascy". (Materiały biograficzne). Tłum. K. Heintsch. *Pam. Lit.* R. 50 (1959) z. 3/4.

JANKOWSKI PLACYD (1810–1872)

Pseud.: Autor dawnego autoramentu; February Luty; John of Dycalp; Pewien dymisjonowany Pomocnik Stolu; Pseudonym; Witalis Komu-Jedzie.

Pisarz-humorysta.

Ur. 20 wr ześnia 1810 we wsi Wojska, dawny powiat brzeski; syn Gabriela, prałata kanonika kapituły unickiej i archiprezbitera katedry brzeskiej, i Anny z Łytkowskich. Pochodził z rodziny szlacheckiej. Uczył się w gimnazjum w Świsłoczy i u bazylianów w Brześciu. W 1826 wysłany został do Głównego Seminarium unickiego przy cerkw Św. Trójcy w Wilnie. Po ukończeniu seminarium i uniwersytetu w Wilnie w 1830 otrzymał nominację na profesora seminarium duchownego unickiego w Żyrowicach, w powiecie słonimskim. W 1831 wrócił do Wilna, następnie przebywał jako nauczyciel dzieci marszałka Tadeusza Czudowskiego w jego majątku Nizzy, w guberni mohylewskiej, i tu przygotowywał się do egzaminów doktorskich, które zdał w 1833 w Akademii Duchownej rzymskokatolickiej w Wilnie. W tymże roku ożenił się z Heleną Tupalską, później przyjął święcenia na księdza unickiego i wrócił do obowiązków profesora w Żyrowicach. Brał czynny udział w likwidowaniu kościoła unickiego i otrzymał za to szereg godności i odznaczeń. W 1839 przeszedł na prawosławie i został protojerejem przy katedrze żyrowickiej oraz wiceprezesem litewskiego konsystorza prawosławnego w Żyrowicach. W 1845 otrzymał probostwo cerkwi Św. Mikołaja w Wilnie. W 1847-1858 był proboszczem we wsi Białawicze, w powiecie słonimskim. W 1858 zamieszkał jako emeryt w Żyrowicach. Po 1863 pisywał wyłącznie w języku rosyjskim. Zmarł 11 marca 1872 w Żyrowicach.

TWÓRCZOŚĆ

1. Chaos. Szczypta kadzidła cieniom wierszokletów od Witalisa Komu-Jedzie. Wil. 1835. Wyd. 2 ... Znacznie odmienił, powiększył i powtórnie wydał John of Dycalp. Wil. 1842.

2. Pisma przed-ślubne i przed-splinowe. T. 1-2. Wil. 1841.

3. Zaścianek. Niedawna kronika spisana przez Johna of Dycalp. Wil. 1841.

4. Chwila. Opowiadanie. Wil. 1842.

5. Ostatni upiór w Bielehradzie. Dosłowny wyciąg z kroniki czeskiej wieku XVI. Wil. 1842.

6. Przeczucie. Komedyjka we trzech aktach. Wil. 1842.

7. Opowiadania. Wil. 1843.

Zawartość: Jeszcze dzicy; Trzej bracia dziedzice; Powrót rabina. (*Athenaeum* 1841 t. 5); Suchotnica.

8. Pamiętnik Elfa ogłoszony przez Johna of Dycalp. Fragm. ogł. *Athenaeum* 1843 t. 2; całość t. 1-2 wyd. Wil. 1843.

9. Powieść składana. Wil. 1843.

Utwór powstał przy korespondencyjnej współpracy z J. I. Kraszewskim, który napisał rozdziały 2, 4, 6.

10. Uczucia chrześcijanina. Podług Wielanda skreślił John of Dycalp. Wil. 1843.

11. Doktor Panteusz w przemianach. Rękopis ze skrzyni śp. Przybysława Dyamentowskiego, stolnika urzędowskiego, mając sobie łaskawie udzielony spisał John of Dycalp. Lipsk 1845. Wyd. 2 (wyd. tyt.) Bruksela 1862 *Bibl. Dom.* t. 18.

12. Sędzia Pieniążek. Improwizacja wypracowana. Wil. 1845.

13. Opowiadania wierszem. Wil. 1846.

Zawartość: Talizmany; Dydak i Jagusia. (*Athenaeum* 1845 t. 2); Dziadek i babka; Aniołki.

14. Anegdoty i fraszki doznanej usypiającej własności, przez Komitet Medyczny sprawdzone i aprobowane. Drużyna zbierana przez Johna of Dycalp. Wil. 1847.

15. Nowe opowiadania. Lipsk 1847. Wyd. nast. (tyt.): Bruksela 1862 *Bibl. Dom.* t. 37.

Zawartość: Wspomnienia myśliwskie; Rozalia Szejner. (*Ondyna Druskienickich Źródeł* 1844 z. 1); Marzeńko. (*Athenaeum* 1845 t. 2).

16. Kilka wspomnień uniwersyteckich. *Pam. Nauk.-Lit.* 1849 z. 3; 1850 z. 4. Wyd. nowe dopełnione Wil. 1854.

Dedykacja: Jaśnie Wielmożnemu Wandalinowi Pusłowskiemu John of Dycalp.

17. Krynice. Ze wspomnień i gawęd z sobą samym autora dawnego autoramentu. Wil. 1853.

Dedykacja: Owczesnym mieszkańcom Krynic, ilu ich jeszcze pozostało!

18. Książeczka in 16-mo bez tytułu i nazwiska autora. Wil. 1854. (Wyd. bezimiennie).

Zawiera opowiadania i wspomnienia: Poświst i Huba; Jasełka; Mane-Tekel-Fares; Skra życia; Karol Lamb; Jerzy Guerin; Ignacy Szydłowski.

Dedykacja: Dedykacja P. Mieczysławowi Świętorzeckiemu.

Wspomnienie o Ignacym Szydłowskim z rkpsu uszkodzonego z 1849 (w mniemaniu, że jest nieznany) ogł. *Księga pam. ... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898).

19. Kabała z odpowiedzi wirujących stołów i tabliczek, dosłownie spisana przez pewnego dymisjonowanego Pomocnika Stołu. Wil. 1855.

20. Adaś. Opowiadanie Pseudonyma. Wil. 1856.

21. Posiedzenia wiejskie we IV niedzielach wydał February Luty. Wil. 1856.

22. Fanaberie pana starosty kaniowskiego. W-wa 1873.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Athenaeum* (1841-1845; tu m. in.: Rozdziałek z powieści uczuciowej. 1844 t. 2), *Gaz. Codz.* (tu: Wzorki. Goście. 1853 nr 27; Wzorki. Staro-Trzpioty. 1853 nr 70), *Gaz. Kr.* (1837), *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* (tu m. in.: Jan Ziółkowski. 1857 nr 296-297), *Litowskije jeparchialnyje wiedomosti*, *Ondyna Druskienickich Źródeł* (tu m. in.: Szarmycel o tym, jak prawdziwego Napoleona nie było nigdy, jako żywo. 1844 z. 4), *Pam. Nauk.-Lit.* (1849-1850), *Radegast* (tu: Krzysztof Arciszewski. 1843 t. 1), *Roczn. Lit.* (tu: Puszkin na Polach Elizejskich. 1844), *Rozmaitości* (Lw.; 1837), *Tyg. Petersb.* (tu: Litwini. (Prospekt). 1842 nr 78; List do wydawcy Tygodnika. 1842 nr 93), *Wilenskij wiestnik*.

Po śmierci pisarza drobne utwory ogł.:

Opiekun Dom. 1874 nr 8-9 (tu: Józef Dabray i Jerzy Korkozowicz na wzór Plutarcha);

Nowiny 1882 nr 331 (tu: Ktosie-kumy);

Kłosy 1884 nr 983-985 (tu: Wspomnienia szkolne i uniwersyteckie. (Urywek z pamiętnika pisanego dla własnych dzieci);

Świat (W-wa) 1889 nr 5 (tu: Pan prefekt i uczeń. (Koloryt szkolny).

Przekłady

1. S. Pellico: O obowiązkach ludzi. Wil. 1835.

2. W. Shakespeare: Puste kobiety z Windsoru. Wil. 1842.

3. W. Shakespeare: Północna godzina. Wil. 1845.

4. W. Goethe: Brat i siostra. Obrazek dramatyczny. Wil. 1846.

5. A. Manzoni: Narzeczeni. T. 1. Petersb. 1846.

6. W. Shakespeare: Henryk IV. W: Dzieła W. Shakespeare. T. 3. Wil. 1847.

Listy

1. Do M. Grabowskiego 2 listy z 1839. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 1160.

2. Do H. Rzewuskiego 7 listów z 1841-1843. Rkps Ossol. sygn. 5997/II.

3. Do J. I. Kraszewskiego 38 listów z 1840-1849. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6456, 6466. Fragm. ogł. J. I. Kraszewski: Placyd Jankowski. *Tyg. Ilustr.* 1873 t. 1 nr 285-286.

Bibliografię podaje W. Charkiewicz: Placyd Jankowski (John of Dycalp). Życie i twórczość. Wil. 1928 s. 199-201.

OPRACOWANIA

Monografia: W. Charkiewicz: Placyd Jankowski. Życie i twórczość. Wil. 1928 *Bibl. Prac. Polon. Wyd. Koła Polonistów Słuchaczów USB* nr 1. [Rec.: F. Bielak: Literat-apostata. *Przegl. Współcz.* 1928 nr 80; M. Dunajówna. *Alma Mater Vilnensis* z. 7 (1928); H. Romer: Człowiek sfinks. *Kur. Wil.* 1928 nr 214; W. Hulewicz. *Slavische Rundschau* 1929; J. Urban. *Przegl. Powsz.* 1929 t. 182].

(Chaos. Rec.). *Pam. Nauk.* 1837 nr 8. — K. B...cki (Bujnicki): Kilka słów o śmieszności w obrazach obyczajowych. *Tyg. Petersb.* 1841 nr 33. — (Zaścianek. Rec.): M. Grabowski. *Athenaeum* 1841 t. 6; J. I. Kraszewski. *Athenaeum* 1841 t. 3; Micros (J. E. Przecławski). *Tyg. Petersb.* 1841 nr 50; A. T. (Tyszyński). *Bibl. Warsz.* 1841 t. 4. — (Pisma przed-ślubne i przed-splinowe. Rec.): K. Podwysocki. *Tyg. Petersb.* 1841 nr 20; A. T. (Tyszyński). *Bibl. Warsz.* 1841 t. 2; L. Zieliński. *Lwowianin* 1841 z. 9. — H. Rzewuski: 5 listów do Johna of Dycalpa z 1841-1843. Ogł. A. P.: Listy Henryka Rzewuskiego do Johna of Dycalpa (ks. Placyda Jankowskiego). *Kłosy* 1882 nr 902-904. — (Ostatni upiór w Bielehradzie. Rec.): E. Dembowski. *Przegl. Nauk.* 1842 nr 24; przedr. w: Pisma. T. 2. W-wa 1955; L. N. *Bibl. Warsz.* 1842 t. 3; W. Zieliński. *Roczniki Krytyki Lit.* 1842 nr 57. — (Przeczucie. Rec.): E. Dembowski. *Przegl. Nauk.* 1842 nr 18; przedr. jw.; F. H. L. (Lewestam). *Roczniki Krytyki Lit.* 1842 nr 43; S. *Bibl. Warsz.* 1842 t. 2. — F. H. L. (Lewestam): (Chaos. Rec.). *Roczniki Krytyki Lit.* 1842 nr 66. — S.: (Chwila. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1842 t. 4. — Wydawca Tygodnika (J. E. Przecławski): O zamierzonej przez p. Johna of Dycalp publikacji pod tytułem: Litwini. *Tyg. Petersb.* 1842 nr 97. — Rawicz: (Zaścianek. Rec.). *Lwowianin* 1842 z. 4. — M. Grabowski: Korespondencja literacka. T. 2. Wil. 1843 s. 180-182. — (Pamiętnik Elfa. Rec.): Ż. Kostrowiec (I. Hołowiński). *Tyg. Petersb.* 1843 nr 55; Wł. (K. W. Wójcicki). *Bibl. Warsz.* 1844 t. 1-2. — Wł. (K. W. Wójcicki): (Opowiadania; Powieść składana. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1844 t. 1-2. — (Powieść składana. Rec.): *Gaz. Warsz.* 1844 nr 127; *Kur. Warsz.* 1846 nr 54. — (E. Glücksberg): (Północna godzina Shakespeare'a. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1845 t. 2. — M.: (Doktor Panteusz w przemianach. Rec.). *Przegl. Nauk.* 1845 nr 30. — (Opowiadania wierszem. Rec.). *Przegl. Nauk.* 1846 nr 8/9. — Au. Wi. (A. Wilkoński): (Brat i siostra. Rec.). *Dzwon Lit.* 1846 t. 3. — (Nowe opowiadania. Rec.). *Dzien. Mód Paryskich* 1847 nr 23. — K. Tyszkiewicz: 10 listów do Johna of Dycalpa z 1847-1849. W: Korespondencja literacka z epoki rozbudzenia się ruchu piśmienniczego w stronach zaniemeńskich i zabużańskich. *Kłosy* 1884 nr 1002-1006. — Adolf z pod Bielska: Gawęda krytyko-literacka. N. 3. *Pam. Nauk.-Lit.* 1850 z. 4. — (Krynice. Rec.): J. I. Kraszewski. *Gaz. Warsz.* 1853 nr 286; W. P. (Przybylski). *Gaz. Warsz.* 1853 nr 279. — Mozaika dziennikarska. *Dzien. Warsz.* 1854 nr 237. — (Kilka wspomnień uniwersyteckich. Rec.): ψ (W. Wieczorkiewicz). *Dzien. Warsz.* 1854 nr 85; *Nowiny* 1854 nr 42-44. —

F. M. Sobieszczański. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 13 (1863). — Nekrologi: J. Heppen. *Tyg. Ilustr.* 1872 nr 243; *Kłosy* 1872 nr 356. — J. I. Kraszewski: Placyd Jankowski (John of Dycalp). Wspomnienie. *Tyg. Ilustr.* 1873 nr 285-286. — M. de Poulet: Płaksid Gawriłowicz Jankowskij. *Driewniaja i nowaja Rossija* 1876 t. 2 s. 322-336. — S. Tarnowski: Szekspir w Polsce. *Przegl. Pol.* 1877/78 t. 1. — A. P.: Listy Henryka Rzewuskiego do Johna of Dycalpa (ks. Placyda Jankowskiego). *Kłosy* 1882 nr 902-903. — T. Dobszewicz: Wspomnienia z czasów, które przeżyłem. Rozdział XI. Ogólny charakter naszego piśmiennictwa od r. 1831 do 1855. Placyd Jankowski. *Przegl. Pol.* 1882/83 t. 4; toż wyd. osob. Kr. 1883. — J. Tokarzewicz: John of Dycalp. *Kraj* 1884 nr 18. — P. Chmielowski: Placyd Jankowski. *Złota przędza.* T. 2. W-wa 1885.

— A. Walicki: Ks. Placyd Jankowski (John of Dycalp). *Świat* (Kr.) 1888 nr 20. — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 3. Kr. 1899-1900. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 32 (1902). — W. Tarnawski: O polskich przekładach dramatów Szekspira. Kr. 1914. —
W. Charkiewicz: Soplicowo we wklęsłym zwierciedle. *Źródła Mocy* z. 3 (1928). — W. Charkiewicz: Zmierzch unii kościelnej na Litwie i Białorusi. Słonim 1929. — W. Charkiewicz: Czy P. Jankowski miał tytuł doktora? *Alma Mater Vilnensis* z. 10 (1932). — W. Dobaczewska: Dzieje kultury wileńskiej pomiędzy dwoma powstaniami. Wil. 1937. — K. Wyka: Pierwiastki powieściowe „Pana Tadeusza". *Pam. Lit.* R. 47 (1956) z. specjalny; przedr. w: Pan Tadeusz. Studia o poemacie. W-wa 1963 *Historia i Teoria Literatury. Studia. Hist. Lit.* 1. — B. Konarska. *Pol. słownik biogr.* t. 10 (1964).

JANOWSKI JAN NEPOMUCEN (1803–1888)

Pseud. i krypt.: J. J-ski.; J. J.....ski; J. N.; J. N.....n; Jan Konopski; M. T.; Prawdzic II; Tłumacz praw człowieka i obywatela.

Publicysta.

Ur. 17 maja 1803 we wsi Konopiska pod Częstochową w rodzinie chłopskiej. W 1810-1817 początkowe nauki pobierał u proboszcza, organisty i starszych uczniów parafii w Konopiskach. Następnie był kolejno uczniem niemieckiego gimnazjum w Gliwicach na Śląsku, Liceum Św. Barbary i Liceum Św. Anny w Krakowie. Utrzymywał się z korepetycji. W 1822 zdał egzamin dojrzałości. W 1822-1823 studiował filozofię na Uniwersytecie Jagiellońskim, a w 1824-1827 prawo na Uniwersytecie Warszawskim. Otrzymawszy stopień magistra prawa pracował w sądownictwie, następnie przeniósł się do Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu. W końcu 1828 został bibliotekarzem w Warszawskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk. Należał do redakcji *Gazety Korespondenta* i *Rozmaitości Warszawskich*, był współpracownikiem czasopism *Themis Polska* i *Pamiętnik Literacki.* W czasie powstania listopadowego był sekretarzem, następnie wiceprezesem Towarzystwa Patriotycznego oraz pisywał artykuły do *Kuriera Polskiego.* Dnia 25 stycznia 1831 brał udział w manifestacji w Warszawie na cześć dekabrystów. W kwietniu 1831 objął redakcję *Gazety Polskiej.* Był również organizatorem i sekretarzem Towarzystwa Polepszenia Stanu Włościan. Po upadku powstania emigrował pod nazwiskiem Janusza Wojny do Paryża. Tu brał czynny udział w życiu emigrantów. Należał przez krótki okres czasu do loży wolnomularskiej i do Komitetu Narodowego Polskiego Joachima Lelewela. Był jednym z założycieli Towarzystwa Demokratycznego Polskiego, był współredaktorem czasopisma *TDP*, brał udział w redagowaniu pism i broszur Towarzystwa. W 1833 musiał opuścić Paryż i przebywał na prowincji, przeważnie w Normandii. Utrzymywał się z pracy w księgowości handlowej i z korepetycji. W 1834 należał do grona założycieli czasopisma *Postęp.* W 1835-1838 przebywał w Poitiers, gdzie wszedł do Centralizacji TDP. Współpracował z Wiktorem Heltmanem w opracowaniu ostatniej redakcji Manifestu Towarzystwa Demokratycznego. W 1837 należał do założycieli *Demokraty Polskiego,* w 1838-1844 był współredaktorem *Przeglądu Dziejów Polskich.* W 1843-1847 często zmieniał miejsce pobytu, w 1847 udał się do Paryża, ale już w 1849 został wydalony z Francji. Wyjechał do Brukseli, a stąd do Londynu, gdzie wszedł do kierownictwa londyńskiej sekcji TDP. Wkrótce wszedł w konflikt z Centralizacją i został zawieszony w prawach członka TDP. Pod koniec 1850 pod przybranym nazwiskiem wyjechał do Poznania, gdzie początkowo korzystał z gościny u Hipolita Cegielskiego. Później znalazł posadę wychowawcy w jednym z dworów ziemiańskich. W 1853 powrócił do Francji i zajmował się publicystyką, zmieniając często miejsca pobytu na skutek podejrzeń policji.

W 1864 prowadził agencję czasopisma *Ojczyzna*. Od 1865 spędzał starość w przytułku dla weteranów polskich w Juvisy pod Paryżem. W 1866 należał do Komitetu Reprezentacyjnego Ogółu Wychodźstwa. Zmarł 5 lutego 1888.

TWÓRCZOŚĆ

1. Les derniers moments de la révolution de Pologne en 1831 depuis l'attaque de Varsovie. Récit des événemens de l'époque, accompagné des observations et des notes historiques. Paryż 1833.

2. La politique oriento-méridionale du cabinet de Petersbourg, considérée dans son rapport avec la cause polonaise de M. Mochnacki. Poitiers 1836.

3. Considérations sur la nationalité française en XVIII siècle. Paryż 1842.

4. Merum nomen sine re, czyli król de facto. Świstek polityczny przez M. T. Paryż 1844.

5. List otwarty do Adama Jerzego Czartoryskiego przez Jana Konopskiego. Londyn 1855.

6. Do hr. Rogera Raczyńskiego list otwarty z powodu jego dzieła „La justice et la monarchie populaire". B. m. 1855.

7. Margrabia Aleksander Wielopolski. Rys biograficzny. Przez J. N. J. Paryż 1861. Wyd. 2 Paryż 1861.

8. O początku demokracji polskiej krótka wiadomość. Paryż 1862.

9. Rzym i Polska. Kilka dokumentów historycznych od roku 1831. *Przegl. Rzeczy Pol.* 1863; odb. Paryż 1863.

10. Moja korespondencja z księciem Władysławem Czartoryskim, głównym ajentem dyplomatycznym tajnego Rządu Narodowego. Paryż 1864.

11. List otwarty do teraźniejszego Towarzystwa Demokratycznego. Paryż-Lipsk 1867.

12. Do Ludwika Mierosławskiego autora, nie generała. Prośba o dowody. Zurych 1869.

13. Książęta Czartoryscy. Krótki rys historyczny. Poz. 1873.

14. Un mot d'histoire sur les jésuites dans l'ancienne Pologne par Prawdzic II. *Revue de Belgique* 1874; odb. Bruksela 1874.

15. Notatki autobiograficzne 1803-1853. Powst. 1876-1886. Przygotował do druku, wstępem i przypisami opatrzył M. Tyrowicz. Wr. 1950.

Autograf Bibl. Jagiel. sygn. 3658, 4180, 4293.

Ponadto drobne rozprawy publicystyczne i historyczne.

Artykuły i rozprawy ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Czas* (1872), *Demokrata Pol.* (Poitiers; tu w 1843-1849 wiele art. polit.), *Dzien. Pol.* (tu: Do redaktora Dziennika Polskiego (K. Libelta). 1850 nr 37), *Feniks* (tu m. in.: Kilka słów o dziele jenerała Kniaziewicza pt. „Czy Polacy mogą się wybić na niepodległość". 1831 nr 2), *Gaz. Nar.* (Lw.; korespondencje w 1848), *Gaz. Pol.* (1830; red. 1831; tu m. in.: Śpiew powstańca polskiego (na nutę Wanda leży w naszej ziemi). 1831 nr 5; Wyjazd. 1831 nr 115; Prośba do Boga o wolność. 1831 nr 213; Do Galicjanek. 1831 nr 217), *Głos Wolny* (Londyn; 1863-1870), *Kur. Paryski* (1882-1883; tu m. in.: Ślub wygnańca. 1883 nr 43), *Kur. Pol.* (W-wa; 1830), *Kur. Warsz.* (1831), *Le Messager des Chambres* (po 1853), *Le National* (po 1853), *Nowa Polska* (W-wa; 1831), *Pielgrzym Pol.* (1833), *Pismo Tow. Demokratycznego Pol.* (Poitiers; 1837-1840; tu m. in.: Dlaczego w historii polskiej czasy przedhistoryczne zowią niepewnymi i bajecznymi. 1837-1839 cz. 1), *Postęp* (Paryż; współred. 1834), *Północ* (Paryż; tu: O początkach demokracji. 1835), *Przegl. Dziejów Pol.* (współred. 1837-1840), *Przegl. Rzeczy Pol.* (1863), *T. D. P.* (Paryż; współred. 1832-1833), *Themis Pol.* (1828-1830), *La Tribune* (po 1853), *Tyg. Emigracji Pol.* (Paryż; 1835-1836).

Ponadto oda na śmierć Staszica pt. In obitum Stanislai Staszic lugubre carmen. Ogł. A. Kraushar w: Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk. T. 6. W-wa 1905.

Przekłady

1. M. Mendelson: Obrzędowe ustawy Żydów co do spadków, opiek, testamentów i stosunków małżeńskich, o ile się te dotyczą własności. W-wa 1830.

2. A. Laponneraye: Prawa człowieka i obywatela. *Pielgrzym Pol.* 1833 i odb. Wyd. 2 powiększone jako utwór Janowskiego pt. Prawa człowieka i obywatela oraz Katechizm polityczny. Agen 1834. (Razem z poz. 3). Przedr. B. Baczko:

Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Dokumenty i pisma. W-wa 1954.

3. A. Laponneraye: Krótki katechizm polityczny, przez tłumacza Praw człowieka i obywatela. Bourges 1833. Wyd. 2 Agen 1834 (Razem z poz. 2).

4. M. Mochnacki: La politique oriento-méridionale du cabinet de Petersbourg, considérée dans son rapport avec la cause polonaise. Poitiers 1836.

5. F. V. Raspail: Polska nad brzegami Wisły i w emigracji. Poitiers 1840.

6. M. Mochnacki: Essai historique et politique sur le Royaume de Pologne (1815-1830). Paryż (1846).

7. H. F. Lamennais: Księgi ludu. Londyn 1858.

Prace redakcyjne

Manifest Towarzystwa Demokratycznego Polskiego r. 1836. (Paryż) 1836. (Opracowanie ostatecznej redakcji wspólnie z W. Heltmanem). Wyd. nast.: oprac. C. Leśniewski. W-wa 1936.

Prace edytorskie

1. J. Moraczewski: Jezuici w Polsce. Rys historyczny. Wyd. i przypisami pomnożył J. N. J. Paryż 1861.

Przekł. franc.: Bruksela 1874.

2. Konstytucja 3 maja 1791 r. z uwagami podawanymi jej twórcom w 1789 r. oraz dwoma późniejszymi tejże konstytucji ocenieniami. Lipsk 1865. (Wyd. wspólnie z W. Heltmanem).

Listy

1. Do Wrześniewskiego b. d. (po 1865). Rkps Bibl. Kórn. sygn. 2449.

2. Do S. Gałęzowskiego z 1870. Rkps Bibl. Kórn. sygn. A. B. 81a.

3. Do E. Calliera 3 listy z Juvisy 18 lutego, 23 lutego i 19 maja 1875. Ogł. E. Callier: Bogdan Jański. Pierwszy pokutnik jawny i apostoł emigracji polskiej we Francji. Szkic biograficzny. Cz. 3. Poz. 1876 s. 13-27.

4. Do E. Przewóskiego 6 listów z 1887 i b. d. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6927.

5. Do niewiadomej osoby b. d. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2680.

6. Listy i inne materiały znajdowały się w Zbiorach Raperswilskich i Batignolskich Bibl. Nar.; zniszcz. 1944.

Bibliografię podają A. Kadler i I. Raczyńska: Bibliografia filozofii polskiej 1831-1865. W-wa 1960.

OPRACOWANIA

J. Lelewel: 13 listów do J. N. Janowskiego z lat 1834-1859. Ogł. *Tydzień* 1899 nr 41-45; przedr. H. Więckowska w: Listy emigracyjne Joachima Lelewela. T. 4. Kr. 1954. — Początek stowarzyszenia polskiej demokracji. *Nowa Pol.* 1835 s. 394-396. — S. Goszczyński: List do J. N. Janowskiego z 3 czerwca 1839. Ogł. S. Pigoń w: Listy Seweryna Goszczyńskiego (1823-1875). Kr. 1937 *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* S. II t. 4. — *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 13 (1863). — Wyszła niedawno... *Głos Wolny* 1864 nr 48. — Jeden z założycieli... *Głos Wolny* 1867 nr 137. — W. Wisłocki: Katalog rękopisów Biblioteki Uniwersytetu Jagiellońskiego. Cz. 1-3. Kr. 1877-1881. — A. Giller: Weterani powstania listopadowego. Jan Nepomucen Janowski. *Album Muz. Nar. w Rapperswylu. Wieniec pam.* Raperswil 1881. — T. T. Jeż (Z. Miłkowski): Z dawnych wspomnień. Z Paryża przed rokiem 1859. *Przegl. Lit. Dod. do Kraju* 1888 nr 29; przedr. w: Sylwety emigracyjne. Lw. 1904. — Wspomnienia pośmiertne: E. Przewóski. *Prawda* 1888 nr 8; *Wolne Pol. Słowo* (Genewa) 1888 nr 11-12. — Jan Nepomucen Janowski. *Kalendarzyk pol. w Paryżu A. Reiffa na r. 1891.* Paryż 1891. — L. Gadon: Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 1-3. Kr. 1901-1902. — B. Limanowski: Historia demokracji polskiej w epoce porozbiorowej. T. 1-2. Zurych 1901; wyd. 4 W-wa 1957. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 32 (1902). — J. Bieliński: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816-1831). T. 2. W-wa 1911. — B. Limanowski: Szermierze wolności. Kr. 1911. —

A. Lewak: Od związków węglarskich do Młodej Polski. Dzieje emigracji i legionu polskiego w Szwajcarii z r. 1833-1834. W-wa (1923). — A. Lewak: Katalog rękopisów Biblioteki Narodowej. T. 1. Zbiory Biblioteki Raperswilskiej. W-wa 1929. — H. Więckowska: Katalog rękopisów Biblioteki Narodowej. T. 3. Zbiory Biblioteki Batignolskiej. W-wa 1933. — I. Turowska-Barowa: Zapomniany orientalista polski. W 50 rocznicę zgonu Wojciecha Kazimirskiego. *Przegl. Współcz.* 1938 t. 65 nr 192. —

M. Pawlicowa: Jan Nepomucen Janowski. (1803-1888). *Przegl. Hist.* 1949. — M. Handelsman: Adam Czartoryski. T. 3. W-wa 1950. — M. Tyrowicz: Przedmowa i życiorys w wyd.: Notatki

autobiograficzne 1803-1853. Wr. 1950. — L. Baumgarten: Dekabryści a Polska. W-wa 1952. — B. Baczko: Oprac. wyd.: Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Dokumenty i pisma. W-wa 1954. — C. Bobińska: Marks i Engels a sprawy polskie do osiemdziesiątych lat XIX wieku. W-wa 1954. — W. Łukaszewicz: Tadeusz Krępowiecki. Żołnierz rewolucjonista. W-wa 1954; wyd. 2 W-wa 1955. — B. Baczko: Poglądy społeczno-polityczne i filozoficzne Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. W-wa 1955. — M. Tyrowicz: Krakowskie lata J. N. Janowskiego. W: Wizerunki sprzed stulecia. Fragmenty biograficzne rewolucyjnych dziejów ziemi krakowskiej 1815-1846. Kr. 1955. — K. Groniowski: Problem rewolucji agrarnej w ideologii obozów politycznych w latach 1846-1870. W-wa 1957 *Badania nad Dziejami Wsi Pol.* 2. — I. Koberdowa: Polityka czartoryszczyzny w okresie powstania styczniowego. W-wa 1957. — T. Łepkowski: Warszawa w powstaniu listopadowym. W-wa 1957. — A. Owsińska: Emigracja polska wobec problemu rewolucji niemieckiej w latach 1832-1833. *Przegl. Zach.* 1957 nr 4. — H. Rzadkowska: Walka J. N. Janowskiego z reakcyjną ideologią feudałów polskich. *Dziesięciolecie Wyższej Szkoły Pedag. w Kr. 1946-1956*. Kr. 1957. — K. Wyczańska: Polacy w Komunie Paryskiej 1871 r. W-wa 1957 *Prace Komisji Wojskowo-Hist. MON* S. A nr 8. — P. Brock: Z dziejów wielkiej emigracji w Anglii. Tłum. z jęz. ang. A. Ślósarczyk. Z przedmową S. Kieniewicza. W-wa 1958. — W. Bortnowski: Walka o cele powstania listopadowego (od 29 listopada 1830 r. do lutego 1831 r.). Łódź 1960 *Łódzkie Tow. Nauk. Wydz. II* nr 31. [Rec.: W. Zajewski: Uwagi o celach powstania listopadowego. *Przegl. Hist.* 1961 z. 2]. — H. Rzadkowska: Polemiki ideologiczne J. N. Janowskiego. W-wa 1960. [Rec.: J. Berghauzen. *Kwart. Hist.* 1961 nr 3]. — A. Słomkowska: Rola „Gazety Polskiej" w okresie powstania listopadowego. *Roczn. Historii Czasopiśmiennictwa Pol.* T. 1. Wr. 1962. — S. Kalembka: Prasa Towarzystwa Demokratycznego Polskiego. Zarys dziejów wydawniczych 1832-1863. *Roczn. Bibl.* 1963 z. 1/2. — M. Tyrowicz. *Pol. słownik biogr.* T. 10 (1963). — M. Żychowski: Ludwik Mierosławski. W-wa 1963. — M. Tyrowicz: Towarzystwo Demokratyczne Polskie 1832-1863. Przywódcy i kadry członkowskie. Przewodnik biobibliograficzny. W-wa 1964.

JANUSZKIEWICZ ADOLF (1803–1859)

Krypt.: A. J.

Poeta.

Ur. 9 czerwca 1803 w Nieświeżu; syn Michała, plenipotenta Radziwiłłów, i Tekli z Sokołowskich; starszy brat Eustachego. Lata dziecinne spędził we wsi Usowie koło Kopyla, którą rodzice jego dzierżawili. Uczył się u dominikanów w Nieświeżu i w gimnazjum w Winnicy. W 1821-1823 studiował na uniwersytecie w Wilnie na wydziale literackim. Razem z Leonem Rogalskim odbył w tym okresie podróż do Petersburga, później przebywał na Podolu. Od 1826 był deputatem sądu głównego Izby Cywilnej w Kamieńcu. Na wiosnę 1829 dla poratowania zdrowia przebywał w Niemczech, Szwajcarii, południowej Francji i Włoszech. Zimę 1829/1830 spędził w Rzymie i spotkał się tam z Adamem Mickiewiczem. We wrześniu 1830 wrócił do Warszawy (zatrzymał się w mieszkaniu Juliusza Słowackiego przy ul. Elektoralnej). Wziął czynny udział w powstaniu listopadowym. W lutym 1831 wszedł do Komitetu Organizacyjnego Legii Litwy, Wołynia, Podola i Ukrainy. W marcu, ranny w bitwie, dostał się do niewoli i został zesłany na Syberię, gdzie przebywał kolejno w Tobolsku, Iszymie (tu zaprzyjaźnił się z Gustawem Zielińskim) i od 1841 w Omsku. Tam został pracownikiem kancelarii rządu Kirgizów. Wyprawiał się kilkakrotnie w stepy Kazachstanu, w 1846 odbył półroczną podróż w okolice gór Ała-tau, w czasie której prowadził dziennik. Od 1853 mieszkał w Niżnem-Tagilsku w górach uralskich, gdzie był bibliotekarzem i inspektorem ogrodów w rezydencji Anatola Diemidowa, właściciela uralskich kopalń. W 1856 na mocy amnestii powrócił do kraju. Zmarł 18 czerwca 1857 w swym domu rodzinnym w Dziahylni.

TWÓRCZOŚĆ

Dziennik podróży po Syberii. Dat. 13 V-10 X 1846. Autograf w Bibl. Pol. w Paryżu sygn. 476. Fragm. pt. Wyjątki z dziennika podróży. Ogł. E. Januszkiewicz i F. Wrotnowski: Żywot Adolfa Januszkiewicza i jego listy ze stepów kirgiskich. T. 2. Paryż 1861. Wyd. 2 Berlin 1875.

Drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Dzien. Wil.* (tu duma: Meliton i Ewelina. 1821 t. 3), *Noworocznik Litewski na r. 1831* (tu: Odjazd. Do S. G. sonet. Napisany w 1829 przed podróżą za granicę).

Wiersz do G. Zielińskiego jako odpowiedź na jego wiersz: Na pomięszkanie Adolfa Januszkiewicza. W: Poezje Gustawa Zielińskiego. Tor. 1901 s. 303-305.

W 1826-1828, w czasie pobytu w Kamieńcu, słynął z aktualnych wierszyków, z których opis miejscowego jubileuszu był, jak pisze A. J. Rolle, arcydziełem w swoim rodzaju.

Przekłady

A. Thierry: Historia podbicia Anglii przez Normanów. T. 1. Powst. 1839-1840. Rkps w Bibl. Pol. w Paryżu.

T. 2 zaginął na Syberii.

Listy i materiały

1. Do J. Lelewela z 1827 oraz inne materiały. Rkpsy Bibl. Jagiel.

2. Całość korespondencji do rodziny z 1832-1856 oraz materiały zebrane przez E. Januszkiewicza i F. Wrotnowskiego znajdują się w Bibl. Pol. w Paryżu.

3. Do G. Zielińskiego 33 listy z 1841-1844. Autografy w Bibl. im. Zielińskich w Płocku.

4. Do G. Zielińskiego 2 listy z 1846. Ogł. (J. B.) (Bartoszewicz): Listy ze stepów kirgiskich. Do G. Z., autora Kirgiza. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 184, 195-196.

5. Do matki z 1846. Ogł. (J. Bartoszewicz): Listy ze stepów kirgiskich. Do T.... J.... *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 204.

6. Do rodziny i przyjaciół 14 listów z 1846. Ogł. pt. Listy ze stepu kirgiskiego pisane do rodziny i przyjaciół w 1846 r. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 1-2.

7. Do rodziny i przyjaciół 20 listów z 1846. Ogł. E. Januszkiewicz i F. Wrotnowski, jw. Twórczość poz. 1.

8. Dziennik podróży do Francji, Włoch, Szwajcarii i Niemiec. Pięciokartkowy autograf pt. Adolfa Januszkiewicza konotatki podróżne, w Bibl. Kórn. sygn. 1198.

9. Od A. Mickiewicza z 28 czerwca 1837. Z kopii ogł. W. Ziemacki: Nieznany list Mickiewicza z r. 1837. *Ruch Lit.* 1936 nr 1 i wyd. nast.

OPRACOWANIA

J. Słowacki: List do matki z 15 września 1830. Ogł. L. Méyet: Listy. T. 1. Lw. 1899 i wyd. nast. — (J. B.) (Bartoszewicz): Listy ze stepów kirgiskich. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 184. — (W. Malewicz): Mowa księdza z Litwy miana na pogrzebie Januszkiewicza, ułaskawionego wygnańca z Syberii. Paryż b. r. — G. Z. (Zieliński): Adolf Januszkiewicz. (Wspomnienie pośmiertne). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 277. — Nekrolog. *Wiad. Pol.* (Paryż) 1857 nr 28. — G. Zieliński: 2 listy do E. Januszkiewicza b. d. i dat.: Skępe, 6 lipca 1859. Ogł. J. Odrowąż-Pieniążek: Z paryskiego archiwum A. Januszkiewicza. *Twórczość* 1961 nr 9 i nadb. — E. Januszkiewicz i F. Wrotnowski: Żywot A. Januszkiewicza i jego listy ze stepów kirgiskich. T. 1-2. Paryż 1861; wyd. 2 Berlin 1875. [Rec.: **. Czas 1861 nr 274; B. (P. Bielski). *Czas* 1861 nr 188]. — L. Rogalski. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 13 (1863). — K. Wolicki: Wspomnienia z czasów pobytu w Cytadeli warszawskiej i na Syberii. Lw. 1876 s. 70-71. — A. E. Odyniec: Listy z podróży. W-wa 1878 i wyd. nast. — A. E. Odyniec: Wspomnienie z przeszłości. *Kronika Rodz.* 1881 nr 9; przedr. w: Wspomnienia z przeszłości opowiadane Deotymie. W-wa 1884. — Z. Librowicz: Polacy w Syberii. Kr. 1884. — Dr Antoni (A. J. Rolle): Literacka drużyna. W: Szkice i opowiadania. Seria V. Kr. 1887. — W. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza. T. 2. Poz. 1892 s. 367; wyd. 2. T. 2. Poz. 1931 s. 394-395. — X. W. K.: Adolf Januszkiewicz. *Księga pam. ... A. Mickiewicza.* T. 2. W-wa (1898). — P. Chmielowski: Wstęp. W: Poezje Gustawa Zielińskiego. Tor. (1901). — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 32 (1902). — M. Janik: Literatura polska syberyjska. Złoczów (1907). — M. Szyjkowski: Osjan w Polsce na tle genezy romantycznego ruchu. *Rozpr. AU* t. 52 (1913); odb. Kr. 1912. — M. Janik: Dzieje Polaków na Syberii. Kr. 1928. — M. Ziemacki: Nieznany list Mickiewicza z r. 1837. *Ruch Lit.*

1936 nr 1. — W. Pobóg-Malinowski: Polacy na Syberii. *Przegl. Współcz.* 1938 nr 195-197. — L. Janowski: Słownik bio- bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939. — C. Zgorzelski: Duma — poprzedniczka ballady. Tor. 1949 s. 133 i n. — J. Odrowąż-Pieniążek: Gustaw Zieliński — piewca wolności i syberyjskich stepów. *Kwart. Instytutu Pol.-Radzieckiego* 1955 nr 3/12. — J. Odrowąż-Pieniążek: Dzieje Mickiewiczowskiego Adolfa. *Kwart. Instytutu Pol.-Radzieckiego* 1956 nr 1 i nadb. — J. Odrowąż-Pieniążek: Wstęp i przypisy. W: G. Zieliński: Kirgiz i inne poezje. W-wa 1956. — J. Odrowąż-Pieniążek: Z paryskiego archiwum A. Januszkiewicza. *Twórczość* 1961 nr 9 i nadb.

JANUSZKIEWICZ EUSTACHY (1805—1874)

Krypt.: E. J.; E. J....; L.; L***.

Wydawca, publicysta.

Ur. 26 listopada 1805 we wsi Prusy, pow. słucki, na Litwie; syn Michała, plenipotenta Radziwiłłów, i Tekli z Sokołowskich, młodszy brat Adolfa. Uczył się u dominikanów w Nieświeżu i w gimnazjum w Wilnie. Studia uniwersyteckie ukończył na wydziale prawnym Uniwersytetu Wileńskiego, po czym został aplikantem adwokackim, następnie pracował jako sekretarz prokuratorii masy spadkowej w Komisji Radziwiłłowskiej. Równocześnie był współpracownikiem *Dziennika Wileńskiego.* W powstaniu listopadowym wziął udział jako adiutant oraz szef sztabu generała Samuela Różyckiego. Po upadku powstania emigrował do Francji. W 1832-1833 wydawał w Paryżu czasopismo *Pielgrzym Polski.* W 1833 wydalony z Francji przebywał czas jakiś w Brukseli, następnie mieszkał w Paryżu pod przybranym nazwiskiem, później uzyskał zezwolenie na stały pobyt. Był członkiem wielu towarzystw emigracyjnych, m. in. Towarzystwa Litewskiego i Ziem Ruskich oraz Towarzystwa Historyczno-Literackiego. U niego w 1840 odbyła się słynna Wilia, w czasie której improwizowali Słowacki i Mickiewicz. W 1835 razem z Aleksandrem Jełowickim założył i do 1841 prowadził w Paryżu księgarnię polską i wydawnictwo dzieł polskich. W 1838-1840 wydawał pisma *Młoda Polska* oraz *Kalendarz Pielgrzymstwa Polskiego,* w 1854-1861 *Wiadomości Polskie.* W 1856-1861 wspólnie z Walerianem Kalinką i Julianem Klaczką prowadził Spółkę Wydawniczą przy Bibliotece Polskiej. Należał do najczynniejszych członków Rady Bibliotecznej utworzonej w 1862. W 1851 ożenił się z Eugenią Lariss. Przez ostatnich osiem czy dziesięć lat był korespondentem *Czasu.* Zmarł w Paryżu 27 sierpnia 1874.

TWÓRCZOŚĆ

1. Stan nauk i literatury we Francji za panowania Ludwika XIV. *Dzien. Wil.* 1825 t. 2; odb. Wil. 1825.

2. Polacy w Oporto. Paryż 1833.

3. Kilka słów drukarni polskiej. Paryż 1835. (Druk ulotny).

4. Ostatnie chwile Joachima Lelewela. Poz. 1861. Wyd. nast.: wyd. 2 Paryż 1862; wyd. 3 Poz. 1863. (Wyd. bezimiennie. Współautor: S. Gałęzowski).

5. Żywot Adolfa Januszkiewicza i jego listy ze stepów kirgiskich. T. 1-2. Paryż 1861. Wyd. 2 Berlin 1875. (Współautor: F. Wrotnowski).

6. Krótki wykład historii i jeografii polskiej. Paryż 1866. (Wyd. bezimiennie. Współautor: F. Wrotnowski).

7. Sprawozdanie z czynności Tow. Literacko-Historycznego przez r. 1865 i pierwszy kwartał 1866. Paryż 1866. (Współautor: W. Kalinka).

8. Batignolles. Année scolaire 1866-1867. Paryż 1867. (Współautor: M. E. Rendu).

9. Wspomnienia z czasu oblężenia Paryża. (Wyjątki z Dziennika spisywanego przez ojca dla swej córki). *Przegl. Pol.* 1870/71 t. 4; odb. Kr. 1871.

Artykuły i rozprawy ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Biografia*

powsz. (Paryż; 1834), *Czas* (1859-1862; tu m. in.: Notatki wspomnień z życia Adama Mickiewicza. 1859 nr 117-120; O dziełach Mickiewicza w nowym wydaniu. 1860 nr 110; Testament Joachima Lelewela i pozostałe po nim rękopisma. 1862 nr 53; Prosty żołnierz w Rosji. 1862 nr 176-177), *Dzien. Poz.* (1866), *Dzien. Wil.* (1825-1830), *Goniec Kr.* (1831), *Młoda Polska* (Paryż; red. 1838-1840), *Pam. Emigracji* (tu m. in.: Wyjątek z pamiętników działań wojennych Jła Różyckiego. 1832; Kilka uwag nad dziełkiem Michała Pietkiewicza. 1832), *Pielgrzym Pol.* (red. 1832-1833; tu m. in.: Wiadomość z życia Polonii belgijskiej. 1833 nr 21/22), *Przegl. Pol.* (1870/71), *Roczn. Emigracji Pol.* (tu: Projekt do aktu zawierającego Konfederację Narodu Polskiego. 1836 s. 21-24), *Wiad. Kraj. i Emigracyjne* (Paryż 1837), *Wiad. Pol.* (Paryż; 1854-1861).

P r z e k ł a d y

1. J. Pecchio: Obraz teraźniejszego stanu Grecji. *Dzien. Wil.* 1828 t. 5. (Fragm. pamiętników).

2. Ukaz zabraniający mówić o polityce, wydany przez cywilnego wileńskiego gubernatora wskutek zlecenia jenerał-gubernatora księcia Dołgorukiego z dnia 4(16) czerwca r. b. n° 1460. Przekład z moskiewskiego E. J. *Pam. Emigracji* 1832.

3. M. Pietkiewicz: Dziełko o Litwie i jej powstaniu. Wyjątek tłu. z fran. p. E. J. *Pam. Emigracji* 1832.

4. J. Lelewel: O monecie polskiej. Rzecz pierwotnie po francusku wydana w dzienniku La Pologne illustrée, tłumaczona na język polski przez... Poz. 1862.

P r a c e e d y t o r s k i e

1. *Biografia powszechna.* Zeszyt 1. Paryż 1834. (Wspólnie z Edwardem Karolem Wodzińskim.)

2. A. Mickiewicz: Kurs trzecioletni (1842/43) literatury słowiańskiej wykładanej w Kolegium Francuskim. Paryż 1844; Kurs czwartoletni (1843/45)... Paryż 1845.

3. A. Mickiewicz: Pisma. Wyd. zupełne. T. 1-11. Paryż 1860-1861. (Współwyd. J. Klaczko).

4. J. Lelewel: Polska, dzieje i rzeczy jej rozpatrywane. T. 17, 18. Rozbiory dzieł obejmujących albo dzieje, albo rzeczy polskie różnymi czasy, przez... ogłoszone. Poz. 1865.

L i s t y

1. Do J. Lelewela z 10 sierpnia 1830. Ogł. L. Sadowska: Z listów do Joachima Lelewela o Statucie litewskim (1815-1830). *Ateneum Wil.* 1929 z. 3/4.

2. Do narzeczonej Eugenii Lariss 30 listów z 1833-1841. Ogł. J. Kallenbach: Z epoki emigracyjnej (1833-1841). *Lamus* 1909 z. 3.

3. Do J. N. Janowskiego 8 listów z 1833-1844. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 3685.

4. Do L. Niedźwieckiego 178 listów z 1835-1874; do M. Czajkowskiego z 1845; do J. Klaczki z 1857; do Franciszka (?) z 1869. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 2405.

5. Do J. Koźmiana 2 listy z 1839. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2213.

6. Do A. Mickiewicza z 1839. Ogł. W. Mickiewicz: Korespondencja A. Mickiewicza. Wyd. 4. T. 4. Paryż 1885.

7. Do narzeczonej z 1840. Ogł. W. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza. T. 3. Poz. 1894.

8. Do W. Wielogłowskiego z 1840. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1836.

9. Do Dyrekcji Towarzystwa Polskiego w Paryżu 2 listy z 1842-1843. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 2475.

10. Do A. Towiańskiego z 1846. Ogł. S. Szpotański: Adam Mickiewicz i jego epoka. T. 3. W-wa-Kr. 1922.

11. Do W. Zamoyskiego z 1852. Z rkpsu Bibl. Kórn. wyd. w: Jenerał Zamoyski 1803-1868. T. 5. Poz. 1922.

12. Do J. Lelewela 65 listów z 1852-1861. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 1691.

13. Do W. Wielogłowskiego 2 listy z 1852-1863. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1825.

14. Do J. I. Kraszewskiego 8 listów z 1859-1872. Rkpsy Bibl. Jagiel. sygn. 6466, 6507.

15. Do A. E. Koźmiana z 1861. Rkpsy Bibl. PAN Kr. sygn. 2040 t. 1.

16. Do W. Zamoyskiego z 1861. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 2431.

17. Do J. Majera z 1867. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2020.

18. Autobiografia. Rkps Bibl. Pol. w Paryżu.

OPRACOWANIA

J. LELEWEL: Listy emigracyjne (1832-1855). Wyd. H. Więckowska. T. 1-5.

Kr. 1948-1956. — J. Słowacki: Do E. Januszkiewicza 7 listów z 1833-1838. Wyd. w: Dzieła. T. 12: Listy do krewnych, przyjaciół i znajomych (1820--1849). Oprac. J. Pelc. Wr. 1949. — J. Słowacki: List do E. Januszkiewicza z 17 lutego 1835. Ogł. S. Pigoń: J. Słowackiego zapomniany list do E. Januszkiewicza. *Ruch Lit.* 1926 nr 2. — A. Mickiewicz: Listy do E. Januszkiewicza z 1841-1854. Wyd. zob. A. Mickiewicz: Dzieła. Wyd. nar. T. 15-16. W-wa 1954--1955. — A. Mickiewicz: List do E. Januszkiewicza (?) z 1842. Ogł. S. Fiszman: Odnalezione rękopisy Adama Mickiewicza. *Slavia Orientalis* 1959 nr 2/3; przedr. w: Archiwalia Mickiewiczowskie. Wr. 1962. — S. Goszczyński: List do E. Januszkiewicza z 4 grudnia 1857. Ogł. S. Pigoń w: Listy Seweryna Goszczyńskiego. Kr. 1937 *Arch. do Dziejów Literatury i Oświaty w Polsce* S. II t. 4. — G. Zieliński: 2 listy do E. Januszkiewicza b. d. i 6 lipca 1859 r. Ogł. J. Odrowąż-Pieniążek: Z paryskiego archiwum Adolfa Januszkiewicza. *Twórczość* 1961 nr 9. — J. Klaczko: Listy do E. Januszkiewicza z 1860-1872. Ogł. S. Tarnowski: Julian Klaczko. *Przegl. Pol.* 1908/09 t. 1-4. — M. Budzyński: Wspomnienia z mojego życia. T. 1. Powst. 1860. Wyd. Poz. 1880. — W. Czartoryski: Protokoły posiedzeń biura. Powst. 1862-1864. W: Pamiętnik 1860--1864. Wyd. H. Wereszycki. W-wa 1960. — L. R. (Rogalski). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 13 (1863). — A. E. Odyniec: Listy z podróży. *Kronika Rodz.* 1867-1878; wyd. osob. t. 1-4. W-wa 1875-1878 i wyd. nast. — S. Barzykowski: Historia powstania listopadowego. T. 4. Powst. przed 1870. Wyd. Poz. 1884. — J. Klaczko: Eustachy Januszkiewicz. *Czas* 1874 nr 211-212 i odb.; przedr. w: Pisma polskie w układzie i z objaśnieniami F. Hoesicka. W-wa 1902. — Br. Z. (Zaleski): Zmarli na wychodztwie od 1873-1878 roku. Januszkiewicz Eustachy. *Roczn. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. Rok 1873-1878.* T. 2. Poz. 1878. — J. N. Janowski: Notatki autobiograficzne. 1803-1853. Powst. 1876-1886. Wyd. M. Tyrowicz. Wr. 1950. — L. Gadon: Z życia Polaków we Francji. Paryż 1883. — Aër (A. Rzążewski): Wieczerza. Ustęp z życia Mickiewicza. W: Opowiadania i studia. Seria I. Poz. 1885. — W. Czartoryski: Pamiętnik 1860-1864. Powst. 1892-1894. Wyd. H. Wereszycki. W-wa 1960. — W. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza. T. 3. Poz. 1894 i wyd. nast. — L. Gadon: Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 1-3. Kr. 1901-1902. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 32 (1902). — W. Mickiewicz: Emigracja polska 1860-1890. Kr. 1908. — R. B.: Na tułactwie. *Lechita* 1908 nr 32. — S. Tarnowski: Julian Klaczko. *Przegl. Pol.* 1908/09 t. 1-4. — T. T. Jeż (Z. Miłkowski): Od kolebki przez życie. T. 3. Powst. przed 1909. Wyd. A. Lewak. Kr. 1937. — J. Kallenbach: Z epoki emigracyjnej (1833-1841). *Lamus* 1909 z. 3. — J. Kallenbach: Listy Adama Mickiewicza do E. Januszkiewicza. *Lamus* 1910 z. 5. — B. Limanowski: Stanisław Worcell. Kr. 1910. —

J. Kallenbach: Towianizm na tle historycznym. *Przegl. Powsz.* 1924 t. 163 - 1926 t. 170; odb. Kr. 1926. — J. Frankowski: Korespondencja. List do E. Januszkiewicza. *Bunt Młodych* 1936 nr 21. — W. Zachorowski: Księgarnia E. Januszkiewicza. *Przegl. Bibl.* 1938. — L. Janowski: Słownik bio- bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939. — W. Hahn: Stosunki Słowackiego ze współczesnymi mu wydawcami i księgarzami. *Przegl. Bibl.* 1951 z. 1-2. — M. Dernałowicz, K. Kostenicz, Z. Makowiecka: Kronika życia i twórczości Mickiewicza. Lata 1798--1824. W-wa 1957. — S. Kieniewicz: Legion Mickiewicza 1848-1849. W-wa 1957. — L. Płoszewski: Mickiewicz w korespondencji i zapiskach Leonarda Niedźwieckiego. *Pam. Bibl. Kórn.* z. 6 (1958). — W. Zachorowski: Januszkiewicz Eustachy. *Słownik biogr. pracowników książki pol.* Zeszyt próbny. Łódź 1958. — A. Semkowicz: Bibliografia utworów Adama Mickiewicza do roku 1855. W-wa 1958. — S. Fiszman: Odnalezione rękopisy Adama Mickiewicza. *Slavia Orientalis* 1959 nr 2/3; przedr. w: Archiwalia Mickiewiczowskie. Wr. 1962. — A. F. Grabski: Z dziejów księgarstwa polskiego w Paryżu. *Roczn. Bibl.* 1960 z. 1/2. — N. Gruss: Szkoła polska w Paryżu. W-wa 1962. — H. Lutzowa: Listy legionistów Adama Mickiewicza z lat 1848-1849. Wyd. ze wstępem S. Kieniewicza. Wr. 1963. — A. Lewak. *Pol. słownik biogr.* T. 10 (1964).

JAROCHOWSKI KAZIMIERZ (1829–1888)

Pseud. i krypt.: K. JAR.; SEWERYN PRZEROWA.

Historyk.

Ur. 12 września 1829 we wsi Sokolniki Małe, pow. szamotulski w Poznańskiem; syn Cypriana, adiutanta generała T. Łubieńskiego i późniejszego dyrektora Ziemstwa Kredytowego w Poznaniu; matka była z domu Trąmpczyńska. Pochodził z rodziny ziemiańskiej. Naukę rozpoczął w 1839 w Gimnazjum Św. Marii Magdaleny. Za udział w rewolucji 1846 został aresztowany i krótko więziony. W 1847 złożył egzamin dojrzałości i wyjechał na studia prawnicze do Berlina. Brał również udział w rewolucji 1848. W 1850 ukończył studia i poświęcił się służbie administracyjnej. W 1862 otrzymał nominację na sędziego w Poznaniu i urząd ten piastował do 1880. Równolegle z pracą zawodową interesował się żywo historią, zdobywając wiedzę samokształceniem. Był członkiem Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu i Akademii Umiejętności w Krakowie. W 1880 brał czynny udział w zjeździe historycznym im. Jana Długosza w Krakowie, co skłoniło władze pruskie do karnego przeniesienia go do małego miasteczka Zielenzig w marchii brandenburskiej. Po krótkim pobycie w tym mieście podał się do dymisji, powrócił do Poznania i poświęcił się całkowicie pracy naukowej i publicystycznej. W 1887 był posłem do sejmu pruskiego. Zmarł 24 marca 1888 w Poznaniu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Jędrzej Moraczewski. Wspomnienie pośmiertne. Poz. 1855. (Wyd. bezimiennie).

2. Dzieje panowania Augusta II. Od śmierci Jana III do chwili wstąpienia Karola XII na ziemię polską. Poz. 1856 (wyd. bezimiennie); t. 2: Od wstąpienia Karola XII na ziemię polską aż do elekcji Stanisława Leszczyńskiego (1702-1704). Poz. 1874; fragm. t. 3 pt. Jesienna kampania Karola XII i Augusta II z roku 1704. Ustęp z 3 tomu Dziejów panowania Augusta II. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 11 (1881); odb. Poz. 1881; t. 3: Od elekcji Stanisława Leszczyńskiego aż do bitwy pułtawskiej (1704-1709). *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 17 (1890) z. 1.

3. Opowiadania historyczne. T. 1. Poz. 1860; t. 2 pt. Opowiadania i studia historyczne. Poz. 1863. (Oba tomy wyd. bezimiennie).

Zawartość: t. 1: Kronika Helmolda; Wzięcie Poznania przez konfederatów tarnogrodzkich w dniu 24 lipca 1716; Niewola Franciszka Ponińskiego, stolnika poznańskiego, starosty kopanickiego, na Sonnensteinie w roku 1734; Powstanie Kościuszki w Kurlandii; Wspomnienia z czasów Prus południowych; t. 2: O handlu gdańskim za czasów Zakonu; Porwanie Jakuba i Konstantego Sobieskich; Sprawa toruńska z r. 1724; Gazeta Berlińska (Vossa) jako materiał do dziejów polskich w XVIII wieku; Wycieczka Grudzińskiego do Polski r. 1712; O Sobieskich.

4. Car Piotr i carewicz Aleksy. Studium historyczne. Kr. 1862. (Wyd. bezimiennie).

5. Wielkopolska w czasie pierwszej wojny szwedzkiej od r. 1655 do 1657. Poz. 1864. (Wyd. bezimiennie). Wyd. 2 Poz. 1884.

6. Epilog sprawy toruńskiej. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 6 (1871); wyd. osob. Poz. 1871. Przedr. zob. poz. 7.

7. Opowiadania i studia historyczne. W-wa 1877.

Zawartość: Przyczynek do dziejów bezkrólewia po Michale Wiśniowieckim i pierwszych miesięcy panowania Jana Sobieskiego; Kandydatura duńska w czasie bezkrólewia po Michale Wiśniowieckim; Jan Stanisław Jabłonowski, wojewoda ruski, i zatarg jego z królem Augustem II. (*Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 9 (1876); Epilog sprawy toruńskiej (por. poz. 6); Napad Brandenburczyków na klasztor Paradyski w roku 1740; Zamach Augusta II na Warszawę w r. 1704.

8. Sprawa Kalksteina 1670-1672. *Ateneum* 1877 t. 1; odb. W-wa 1878. Wyd. wznowione z podtyt. Opowiadanie historyczne. W-wa 1883.

9. Oblężenie miasta Poznania przez Patkula. Epizod kampanii z roku 1704. *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* t. 10 (1878); odb. Poz. 1879. Wyd. nast.: wyd. 2 Poz. 1879; przedr. zob. poz. 12.

10. Literatura poznańska w pierwszej połowie bieżącego stulecia. *Przegl. Pol.* 1879/80 t. 2-4; wyd. osob. (bezimiennie) Poz. 1880. Wyd. 2 Poz. 1884.

11. Zamachy Augusta II na Leszczyńskiego. *Niwa* 1881 z. 157; odb. W-wa 1881. Przedr. zob. poz. 12.

12. Nowe opowiadania i studia historyczne. W-wa 1882.

Zawartość: Zamachy Augusta II na Leszczyńskiego (por. poz. 11); Katastrofa Patkula; Koniec Radziejowskiego; Brandenburgia i Polska w pierwszych latach po traktacie oliwskim; Polityka brandenburgska w pierwszych latach wojny Karola XII i misja Przebendowskiego do Berlina (w r. 1704); Próba emancypacyjna polityki Augustowej i intryga Posadowskiego, rezydenta pruskiego w Warszawie r. 1720; Oblężenie miasta Poznania przez Patkula (por. poz. 9).

13. Opowiadania i studia historyczne. Seria nowa. Poz. 1884.

Zawartość: Wyprawa i odsiecz wiedeńska; Wyprawa wiedeńska ze stanowiska interesu politycznego Polski; Rada senatu wyszogrodzka i zabiegi polityczno-dyplomatyczne po zajęciu Warszawy w miesiącu wrześniu 1704; Wielkopolskie Leszno w roku 1707. Ustęp z dziejów wojennych tegoż roku; Polityka saska i austriacka po traktacie altransztadzkim; Bitwa wschowska dnia 13 lutego 1706; Stanisław Leszczyński po Pułtawie; Stosunek Brandenburgii do Kościoła katolickiego w ziemiach polskich od roku 1640 do 1740; Kamieniec i Poznań po Augustowej restauracji; Potyczka kargowska i kapitan Więckowski.

14. Z czasów saskich spraw wewnętrznych, polityki i wojny. Poz. 1886.

Zawartość: Lauda połączonych województw kaliskiego i poznańskiego za panowania Augusta II; Dwie misje Franciszka Ponińskiego, starosty kopanickiego, do cara Piotra w latach 1717 i 1718; Epizod Rakoczowy w dziejach panowania Augusta II od roku 1703-1717; Bitwa pod Poniecem dnia 9 listopada 1704, jej przeddzień i następstwa; Bitwa kaliska dnia 29 października 1706; Oblężenie Gdańska w roku 1734.

15. Tekst do książki K. Kozłowskiego: Album wojska polskiego z 1831 roku... Poz. 1886. (Współautor: E. Callier).

16. Pamiętniki Busta. W-wa 1887.

17. Stanisław Leszczyński w Królewcu (1734-1736). *Niwa* 1888 nr 331-335; odb. W-wa 1888.

18. Przedmowa do książki: L. Mierosławski: Bitwa warszawska w dniu 6 i 7 września 1831 r. Dzieło pośmiertne. Wyd. K. Kozłowski. T. 1. Poz. 1888.

19. Rozprawy historyczno-krytyczne. Wyd. pośmiertne. Poz. 1889.

Zawartość: Słowo wstępne; Dwór saski w trzechleciu po traktacie altransztadzkim; Car Piotr i August II w trzechleciu po sejmie niemym w r. 1717; Polityczna korespondencja Fryderyka Wielkiego; Dyplomacja austriacka względem Polski pod koniec XVIII wieku; W kraju i dla kraju. Przyczynek do dziejów panowania króla Stefana; Z dziejów przedkrólewskich Jana Sobieskiego; Pierwotna polityka króla Jana III; Dziejopisarstwo niemieckie.

20. Zarys literatury wielkopolskiej porozbiorowej. (Z papierów pośmiertnych). *Przegl. Lit. Dod. do Kraju* 1890 nr 32.

Artykuły i rozprawy ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Ateneum* (1876-1888; tu m. in.: Najnowsza literatura historyczna niemiecka. 1876 t. 1; Przegląd najnowszej literatury historycznej niemieckiej. 1877 t. 3), *Dzien. Poz.* (1875, 1882), *Gaz. Warsz.* (1852--1860; tu m. in.: Opis W. Księstwa Poznańskiego. 1852 nr 188-281 (z przerwami); Korespondencja z Poznania. 1852 nr 188 - 1860 nr 335, z przerwami), *Kłosy* (1875), *Kraj* (1883-1885; tu m.in.: Kalinka o Dez. Chłapowskim. 1885 nr 49), *Kwart. Kłosów* (tu: Przegląd krytyczny. 1877 t. 2), *Muzeum* (1881), *Niwa* (1878-1888), *Przegl. Lit. Dod. do Kraju* (tu m. in.: Pamiętniki Czartoryskiego. 1887 nr 34-36), *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* (1885), *Przegl. Pol.* (1866/67, 1877/78-1887/88), *Przew. Nauk. i Lit.* (1878, 1883-1887), *Roczniki Tow. Przyj. Nauk Poz.* (1871, 1876, 1878, 1881), *Tellus* (1886), *Tyg. Ilustr.* (1886), *Tyg. Powsz.* (1884).

Prace edytorskie

Teka Gabriela Junoszy Podoskiego, arcybiskupa gnieźnieńskiego. T. 1-6. Poz. 1854-1861.

Listy

1. Do J. Grabowskiego z 1839. Rkps Ossol. sygn. 4186/II.

2. Do J. I. Kraszewskiego 17 listów z 1854-1880. Autografy Bibl. Jagiel. sygn. 6466, 6508.

3. Do K. W. Wójcickiego z 1856. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

4. Do Dyrekcji Koła Polskiego Sejmowego w Berlinie z 1857. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 1462.

5. Do J. Dobrzańskiego z 1860. Rkps Ossol. sygn. 6517/II.

6. Do K. Szajnochy z 1860. Rkps Ossol. sygn. 6518/I.

7. Do K. Szajnochy 4 listy z 1860-1861. Rkps Ossol. sygn. 5877/II.

8. Do J. Szajnochowej z 1868. Rkps Ossol. sygn. 5885/II.

9. Do J. Działyńskiego 2 listy z 1869, 1871. Rkps Bibl. Kórn. Arch. Działyńskich sygn. p. 8 t. 1.

10. Do S. E. Koźmiana 2 listy z 1878, 1882. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2210 t. 3.

11. Do Z. Celichowskiego listy z 1878-1884. Rkps Bibl. Kórn. Arch. Bibl. 91.

12. Do E. Hartmana prawdopodobnie z 1885. Ogł. *Kraj* 1885 nr 3.

OPRACOWANIA

(Dzieje panowania Augusta II. Rec.): L. Siemieński. *Czas. Dod. Mies.* 1856 t. 2. — H. Schmitt: Listy do żony, dat. 19 maja, 23 maja i 5 sierpnia 1862. Ogł. S. Kieniewicz: Henryka Schmitta listy do żony (1845-1880). Wr. 1961. — (Opowiadania i studia historyczne. Rec.). *Dzien. Lit.* 1862 nr 96-102. — (Teka Gabriela Junoszy Podoskiego. Rec.). *Czas* 1862 nr 69, 101. — W. Bentkowski. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 13 (1863). — Powstanie Kościuszkowskie w Kurlandii. *Czas* 1863 nr 177-178. — (Dzieje panowania Augusta II. Rec.): B. Zaleski. *Przegl. Mies.* 1874 nr 1; B. Zaleski. *Przegl. Pol.* 1874/75 t. 1. — (Opowiadania i studia historyczne. Rec.): *Kronika Rodz.* 1877 nr 15; *Przegl. Tyg.* 1877 nr 34; *Czas* 1878 nr 74. — (Sprawa Kalksteina. Rec.): W. Smoleński. *Nowiny* 1878 nr 70; *Kur. Codz.* 1879 nr 85. — (Książka jubileuszowa dla uczczenia pięćdziesięcioletniej działalności literackiej J. I. Kraszewskiego. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1880 t. 3. — K. Liske: Szanowna Redakcjo! Od 13 lat piszę... *Ateneum* 1880 t. 1. — (Dzieje panowania Augusta II. Rec.). *Tyg. Powsz.* 1882 nr 22. — A. Kraushar: Kazimierz Jarochowski. Szkic biograficzny. *Kłosy* 1882 nr 873-875; przedr. w: Drobiazgi historyczne. T. 1. Kr. 1891. — (Nowe opowiadania i studia historyczne. Rec.): W. Smoleński. *Prawda* 1882; *Ateneum* 1882 t. 4; *Tyg. Powsz.* 1882 nr 48. — A. R. (Rembowski): (Literatura poznańska... Rec.). *Niwa* 1882 z. 185. — X.: Kazimierz Jarochowski. Notatka biograficzna. *Tyg. Powsz.* 1882 nr 50. — M. Ilnicka: Kazimierz Jarochowski. *Bluszcz* 1883 nr 1. — (Opowiadania i studia historyczne. Rec.): J. B. *Przegl. Powsz.* 1884 t. 3; J. M. (Mycielski). *Przegl. Pol.* 1884/85 t. 1; L. T. (Tatomir). *Gaz. Lw.* 1884 nr 203-204; Dr Antoni J. (A. J. Rolle). *Kraj* 1885 nr 14; S. W. *Tyg. Mód i Powieści* 1885 nr 25. — St. B. z P.: Kazimierz Jarochowski. Rys biograficzny. *Tyg. Ilustr.* 1885 nr 128. — (Z czasów saskich. Rec.): C. *Przegl. Pol.* 1885/86 t. 4; C. *Niwa* 1886 z. 275; M. S. *Przegl. Powsz.* 1886 t. 11; W. Marrené-Morzkowska. *Dzien. Łódzki* 1886 nr 210-211; J. Tretiak. *Gaz. Nar.* 1886 nr 150-151; W. C. *Kwart. Hist.* 1887 z. 4. — E. S. Świeżawski: Kazimierz Jarochowski. *Złota przędza.* T. 3. W-wa 1886. — M. Motty: Przechadzki po mieście. *Dzien. Poz.* 1888; wyd. osob. cz. 1. Poz. 1888; wyd. nast. oprac. Z. Grot. W-wa 1957. — W. Smoleński: Stanowisko K. Jarochowskiego w historiografii polskiej. *Bibl. Warsz.* 1888 t. 3; przedr. w: Pisma historyczne. T. 3. Kr. 1901. [Rec.: X. *Kwart. Hist.* 1889 z. 2]. —

Wspomnienia pośmiertne w 1888: W. Korotyński. *Tyg. Ilustr.* nr 274; L. Kulczycki. *Głos* nr 13; A. Nowicki. *Życie* nr 14; Polikrates. *Niwa* z. 319; S. *Ateneum* t. 3; A. Sokołowski. *Świat* (Kr.) s. 207, 226; M. Synoradzki. *Dzien. dla Wszystkich* nr 69; S. (A. Świętochowski). *Prawda* nr 13; S. Tarnowski. *Roczn. AU* 1888; L. T. (Tatomir). *Przew. Nauk. i Lit.*; J. T. (Tokarzewicz). *Kraj* nr 12; *Ateneum* t. 2; *Bibl. Warsz.* t. 2; *Biesiada Lit.* nr 14; *Dzien. Pol.* nr 87; *Gaz. Nar.* nr 72; *Kronika Rodz.* nr 8; *Kur. Por.* nr 85; *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* nr 73; *Wolne Pol. Słowo* (Genewa) nr 15. — Słowo wstępne. W wyd.: Rozprawy historyczno-krytyczne. Poz. 1889. — L. Finkel: (Dzieje panowania Augusta II. Rec.). *Kwart. Hist.* 1892. — S. Krzemiński. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 32 (1902). — J. K. Kochanowski: Kazimierz Jarochowski. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 2. W-wa 1903. —

J. G.: Śp. Kazimierz Jarochowski. *Dzien. Poz.* 1928 nr 66. — J. K. (Koller): K. Jarochowski jako mąż stanu i obywatel. *Dzien. Poz.* 1928 nr 71. — S. Truchim: Zasługi naukowe K. Jarochowskiego. *Dzien. Poz.* 1928 nr 71, 76. — M. Wierzbiński: Działalność literacko-naukowa Jarochowskiego. *Kur. Poz.* 1928 nr 132. — A. Wojtkowski: Poglądy historyczne K. Jarochowskiego. *Kur. Poz.* 1928 nr 132. — A. Szyperski: Geografia talentów wielkopolskich. Poz. 1934. — A. Basiński: Kazimierz Jarochowski. *Nowy Kur.* 1938 nr 68. — M. Romankówna: Słownik biograficzny. W: Narcyza Żmichowska. Listy. T. 2. Wr. 1960.

JAROSZEWICZ JÓZEF (1793–1860)

Prawnik, historyk.

Ur. w 1793 w Bielsku Podlaskim; syn Benedykta. Studiował na Uniwersytecie Wileńskim, gdzie w 1815 uzyskał stopień magistra obojga praw. Następnie był profesorem prawa rzymskiego, polskiego i litewskiego w Liceum Krzemienieckim. W 1826 został profesorem cywilnego i kryminalnego polsko-litewskiego prawa na Uniwersytecie Wileńskim, od 1828 wykładał tam również prawo dyplomatyczne i statystykę krajową. W 1831, po zamknięciu uniwersytetu, wszedł do Tymczasowego Komitetu Szkolnego. Należał do Komisji Archeologicznej Wileńskiej. Ożenił się z Lisiecką. Osiadł w Bielsku Podlaskim. Tam zmarł 1 lutego 1860.

TWÓRCZOŚĆ

1. O Herulach, pobratymcach Litwinów. Wil. 1840.

2. Obraz Litwy pod względem jej cywilizacji, od czasów najdawniejszych do końca wieku XVIII. Cz. 1-3. Wil. 1844--1845.

Zawartość: cz. 1: Litwa pogańska; cz. 2: Litwa w pierwszych trzech wiekach po przyjęciu wiary chrześcijańskiej; cz. 3: Dalszy ciąg uwag nad Litwą w pierwszych trzech wiekach od wprowadzenia chrześcijańskiej wiary.

Przekł. ros.: Sazonow: (Rozdz. pt. Historia cywilizacji na Litwie). Dyneburg 1853.

3. O adwokatach w Polsce i Litwie. Rkps.

4. Kurs prawa litewsko-polskiego. Rkps.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Athenaeum* (tu: m. in.: Rewizja granic puszczy grodzieńskiej. 1847 t. 1; Testament Bohusza Bohowitynowicza z pierwszej połowy XVI wieku. 1847 t. 3; Drohiczyn. Opis historyczny. 1847 t. 4; Materiały do statystyki i etnografii guberni grodzieńskiej. 1848 t. 6), *Bibl. Warsz.* (tu: List spod Bielska. 1845 t. 4; O najdawniejszych prawach litewskich upatrzonych przez p. Maciejowskiego w dyplomatach z XIII w. Rydze i Inflantom służących. 1852 t. 2; Wyciąg ze wstępu do dzieła Obraz Litwy. 1853 t. 3), *Biruta* (1837), *Dzien. Warsz.* (tu: O wpływie religii chrześcijańskiej na cywilizację Słowian. 1826), *Ondyna Druskienickich Źródeł* (tu: Góra zamkowa w Bielsku Podlaskim. 1845 z. 5; O koronacji księcia halickiego Daniela w Drohiczynie Podlaskim. 1846), *Pismo Zbior. Wil.* Wil. 1859 (tu: Zarysy czasów pogańskich Litwy), *Znicz* (tu: O stanie Litwy do przyjęcia wiary chrześcijańskiej. 1834 s. 19-63; Litwa pod względem cywilizacji w trzech pierwszych jej chrześcijaństwa wiekach. 1835 s. 23-80).

Prace edytorskie

1. Rewizja granic puszczy grodzieńskiej. *Athenaeum* 1847 t. 1.

2. Testament Bohusza Bohowitynowicza. *Athenaeum* 1847 t. 3.

Listy

1. Do J. Lelewela 20 listów z 1817--1830. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 4435.

2. Do M. Wiszniewskiego 5 listów z 1853-1859. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 4843.

Tu również listy Jaroszewiczowej.

3. Do Redaktora Teki Wileńskiej. *Teka Wil.* 1858 t. 3 s. 384-387.

OPRACOWANIA

I. Daniłowicz: (Stan Litwy do przyjęcia wiary chrześcijańskiej. Rec.). *Tyg. Petersb.* 1834 nr 15. — W. A. Maciejowski: Słówko o postępie prawa litewskiego z rzutem oka na dzieła Czackiego i Jaroszewicza. *Bibl. Warsz.* 1846 t. 1. — I. Wąsowski: List do prof. Jaroszewicza tyczący się Jadźwingów. *Bibl. Warsz.* 1846 t. 3. — T. Dobszewicz: Wspomnienia z czasów, które przeżyłem. Powst. 1850-1867. Wyd. Kr. 1883 s. 93. — A. Słowikowski: Pamiętniki o krzemienieckiej szkole od 1805 do 1831. Powst. przed 1860. Rkps. [Rec.: Wspomnienia szkoły krzemienieckiej śp. A. Słowikowskiego. *Bibl. Warsz.* 1863 t. 2]. — Nekrologi: *Gaz. Codz.* 1860 nr 63; *Kur. Wil.* 1860 nr 12; *Przegl. Poz.* 1861 t. 31. — (A. Andrzejowski). Ramoty starego detiuka o Wołyniu. T. 4. Wil. 1861 i wyd. nast. — C. Biernacki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 13 (1863). — M. Baliński: Pamiętniki o Janie Śniadeckim, jego życiu prywatnym i publicznym i dziełach jego. T. 1. Wil. 1865 s. 779. — A. Kraushar: Siedmiolecie Szkoły Głównej Warszawskiej 1862-1869, Wydział Prawa i Administracji. Notatki do historii szkół prawa w Polsce. W-wa--Kr. 1883. — M. Władimirskij-Buda-

NOW: Istorija Impieratorskogo Uniwiersitieta Sw. Władimira. Kijów 1884 s. 51. — M. ROLLE: Ateny wołyńskie. Szkic z dziejów oświaty w Polsce. Lw. 1898; wyd. 2 Lw. 1923. — J. BIELIŃSKI: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 3. Kr. 1899-1900. — J. K. KOCHANOWSKI. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 32 (1902). — L. JANOWSKI: Lata uniwersyteckie J. Słowackiego. Lw. 1909 (Dod. 4 do *Muzeum*); przedr. w: W promieniach Wilna i Krzemieńca. Wil. 1923. — L. JANOWSKI: Słownik bio- bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939.

JASTRZĘBOWSKI WOJCIECH BOGUMIŁ (1798–1882)

Pseud.: WOJCIECH J...; WOJCIECH Z POBOŻAN.

Filozof, przyrodnik, pedagog.

Ur. 15 kwietnia 1798 w Giewartach, pow. przasnyski; syn Mateusza i Marianny z Leśnikowskich. Pochodził z rodziny drobnoszlacheckiej. Stracił oboje rodziców we wczesnym dzieciństwie i wychowywał się pod opieką starszego brata Stanisława. Uczył się w Płocku, następnie w liceum w Warszawie. W 1822-1825 studiował na wydziale przyrodniczym Uniwersytetu Warszawskiego i uzyskał stopień magistra filozofii. W 1828 wynalazł przyrząd do rozwiązywania niektórych zagadnień astronomicznych, tzw. kompas polski. Pod koniec 1828 został powołany na członka Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Równocześnie uzyskał nominację na adiunkta zakładu historii naturalnej przy Uniwersytecie Warszawskim. Brał udział w powstaniu listopadowym w szeregach gwardii narodowej. W 1835-1838 był jednym ze współredaktorów wydawnictwa *Encyklopedia obrazowa systematyczna* (red. nacz. F. Bentkowski). W 1836 objął katedrę przyrodoznawstwa w Instytucie Agronomicznym w Marymoncie. W 1850 został członkiem Towarzystwa Naukowego Krakowskiego, a w dwa lata później Towarzystwa Ekonomicznego, w 1852 członkiem Cesarskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Petersburgu, w 1854 wszedł do Towarzystwa Gospodarczego we Lwowie, w 1856 do Towarzystwa Gospodarczego w Krakowie, w 1858 został członkiem honorowym Towarzystwa Rolniczego w Królestwie Polskim. W 1858-1860 był inspektorem szkoły powiatowej w Warszawie. W 1860-1874 pełnił funkcje komisarza leśnego w Łomżyńskiem; założył wówczas w Feliksowie k. Broku nad Bugiem wzorową szkołę leśną. Zmarł 31 grudnia 1882 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Description en usage du sciagraphe astronomique, instrument propre au trace de cadrans solaires et à la solution d'un grand nombre de problèmes astronomique. Paryż 1829.

2. Wolne chwile żołnierza polskiego, czyli myśli o wiecznym pokoju między narodami ucywilizowanymi. Rkps złożony w Warsz. Tow. Przyj. Nauk. Ogł. częściowo w formie manifestu (inc.:) My z łaski Najłaskawszego Mikołaja I najszaleńsi buntownicy polscy... W-wa 3 maja (1831).

3. Kompas polski, czyli narzędzie służące za kompas powszechny, gnomograf, obserwatorium przenośne i narzędzie do kreślenia sekcyj konicznych wynalezione i opisane. W-wa 1843.

4. Układ świata zastosowany do potrzeb powszechnych. Rys anankonomii, czyli nauki o potrzebach i rzeczach potrzebnych. *Przegl. Nauk.* 1846 t. 4 nr 28, 29, 33, 34; wyd. osob. W-wa 1847. Wyd. nast.: wyd. rozszerzone pt. Druga odpowiedź na uczynione u nas przed ćwiercią wieku, a nie rozwiązane dotąd pytanie: która nauka najpotrzebniejszą jest dla człowieka i najwielostronniej go ubogacająca. W-wa 1869; przedr. zob. poz. 9 nr 3.

5. Historia naturalna zastosowana do potrzeb życia praktycznego i do rzeczy krajowych. Cz. 1-3. W-wa 1848-1851. Wyd. 2 poprawione i pomnożone. T. 1-2. W-wa 1854-1856.

Treść wyd. 1: cz. 1: Historia naturalna ogólna; cz. 2: Stychologia, czyli nauka o elementach albo o początkach wszechrzeczy; cz. 3: Mineralogia, czyli nauka o kamieniach.

6. O potrzebie zastosowania zasady ekonomicznej podziału pracy do prac naukowych. *Dzien. Warsz.* 1854 nr 314, 318, 323; wyd. osob. W-wa 1855.

7. O siłach żywotnych w ogólności, a w szczególności o siłach żywotnych człowieka. W-wa 1855. Wyd. nast.: W-wa 1872.

8. Pobudki do pracy, czyli rozmowa dwóch młodych ludzi o życiu. Rzecz osnuta na wiadomościach zaczerpniętych z nauki przyrody i do pojęcia ogółu zastosowana. Fragm. pt. O życiu. *Kalendarz astronomiczno-gospodarski.* W-wa 1857; całość ogł. *Zorza* 1870 nr 1-7; wyd. osob. W-wa 1870.

9. Owoc siedemdziesięcioletniej pracy. Nr 1-3. W-wa 1871-1872.

Zawartość: nr 1: Więcej Bóg ma, niż rozdał, czyli dwadzieścia Królestw Bożych ziemskich dobroczynnych; poz. 8; nr 2: Pomysły do nauki o gospodarstwie Bożym i o dającym się na jego wzór urządzić gospodarstwie ludzkim; nr 3: poz. 4 (pt. Trzecia odpowiedź ...).

Ponadto dzieła z zakresu ekonomii, filozofii, przyrodoznawstwa i rolnictwa.

Drobne utwory ogł. w czasopismach: *Dzien. Warsz.* (1854), *Dzwon Lit.* (1846), *Enc. obrazowa systematyczna.* W-wa 1835-1838 (współred.), *Gaz. Pol.* (1831), *Kalendarz astronomiczno-gospodarczy* (1857), J. Ungra *Kalendarz warsz.* (1853), *Pam. Warsz.* (1829), *Przegl. Nauk.* (1846), *Przyroda i Przemysł* (1857), *Tyg. Rolniczy i Przemysłowy* (1859), *Zorza* (1868-1870).

Listy

Do K. W. Wójcickiego z 1856. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

Bibliografię podają: Estr. II, 211-212; VI, 314-315. — A. Kadler i I. Raczyńska: Bibliografia filozofii polskiej 1831-1864. W-wa 1960.

OPRACOWANIA

A. Tyszyński: (Układ świata... Rec.). W: Rozbiory i krytyki. T. 1. Petersb. 1854 s. 387. — A. Wiślicki: Dzieła Jastrzębowskiego. *Przyroda i Przemysł* 1856 nr 25-27. — C. B. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 13 (1863). — S. Wilska: Pamiętnik o Ignacym Chmieleńskim (1863). Wyd. S. Kieniewicz. Wr. 1952. — Wielisław (E. Skrodzki): Wieczory piątkowe. Wspomnienia z literackiego świata Warszawy. *Bluszcz* 1877 nr 31; przedr. pt. Salon pani Lewockiej. W: Wieczory piątkowe i inne gawędy. Wyd. M. Opałek. W-wa 1962. — Nekrologi: *Kur. Codz.* 1882 nr 292; A. Dunin-Mieczyński. *Wędrowiec* 1883 nr 21; J. Wieniawski. *Tyg. Ilustr.* 1883 nr 2; *Bibl. Warsz.* 1883 t. 1; *Bluszcz* 1883 nr 6; *Kronika Rodz.* 1883 nr 2; *Przegl. Katolicki* 1883 nr 3. — Z. Gloger: Wojciech Bogumił Jastrzębowski 1799-1882. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 1. W-wa 1901. — J. Grajnert: Wspomnienia z życia umysłowo-artystycznego warszawian w ciągu dziesięciolecia od r. 1853 do 1863. *Wędrowiec* 1901 nr 45. — J. Wieniawski (Jordan). *Enc. wych.* T. 5 (1901). — A. Kraushar: Tow. Warsz. Przyj. Nauk. T. 7-8. W-wa 1905. — J. Bieliński: Królewski Uniwersytet Warszawski. T. 1, 3. W-wa 1907, 1913. — J. Iwaszkiewicz: Nieznany polski projekt Ligi Narodów. *Kur. Warsz.* 1926 nr 311. — B. Hryniewiecki: Wojciech Jastrzębowski (1799-1882). Jego zasługi naukowe i społeczne zwłaszcza w dziedzinie hodowli roślin. *Roczn. Nauk Ogrodniczych* 1936 t. 3; odb. W-wa 1937. — H. Syska: Wojciech Bogumił Jastrzębowski. Opowieść. W-wa 1954. — A. Zieliński: Publicystyka prasowa powstania listopadowego — poglądy i dążenia. *Prace Polon.* S. XVII (1961).

JASZOWSKI STANISŁAW (1803—1842)

Krypt.: I.; -I; -I.; ...I; ...I.; ....I; .....I; ....I;..........I; Jasz....ski; S. F. Ja...; S. J.; S. J....ki; S. J......ki; S. J....ski; S. L. J; St...; St....ski; St. J.; St. J..I; St. J-I; St. J...ki; St. J..ski; St. J.....ski; St. Ja-; St. Ja..I; St. Ja.....I; St. Ja....ski; St. Jas....; St. Jas..ki; St. Jasz.-; St. Jasz-; St. Jasz...; St. Jasz......; St.... Jasz....; St. Jasz..I; St. Jasz...I; St. Jasz......I; St. Jasz-I; St. Jasz...ki; Stanisław Jasz.....I.; ...W; W.-I; W. -I.; -W.-I; -W.-I.; -W-I; --W-I; ....W .....I; ......W.....I.; ....W........I; ....W ....I.

Poeta, literat.

Ur. w 1803 w Czyżkach w Samborskiem. Po ukończeniu gimnazjum w 1819 rozpoczął studia na wydziale filozoficznym Uniwersytetu Lwowskiego. Tu brał czynny

udział w organizacji i życiu koła literackiego. Równocześnie już w 1819 zaczął ogłaszać swoje utwory w czasopismach lwowskich. W 1819-1842 był współpracownikiem *Rozmaitości* (Lw.), w 1820 *Pszczoły Polskiej*, w 1835-1842 *Lwowianina*. Sam wydał pisma zbiorowe *Sławianin* (1837, 1839) i *Dniestrzanka* (1841). Zmarł 12 lutego 1842 we Lwowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Zabawki rymotwórcze. T. 1-3. Lw. 1826.

Zawartość: t. 1: Kilkadziesiąt wierszy z lat 1816-1820; Skutki namiętności. Powieść prawdziwa; t. 2: Rozwida. Powieść dramatyczna w pięciu oddziałach, napisana roku 1823; 14 wierszy z lat 1820-1823; t. 3: Dom modny. Komedia we trzech aktach wierszem. Napisana roku 1824; Hajdamacy. Poema we trzech pieśniach. Napisane roku 1825.

Dedykacje: t. 1 — Henrykowi Lubomirskiemu; t. 2 — Józefie z Wronowskich Humnickiej; t. 3 — Adamowi Rościszewskiemu.

2. Powieści historyczne polskie. T. 1-3. Lw. 1829-1830.

Zawartość: t. 1: Elżbieta księżniczka Ostrogska. (*Rozmaitości* 1827 nr 19-22); Udolf i Elmina. (*Rozmaitości* 1825 nr 13-17); Wąs, kotlarczyk lwowski. (*Rozmaitości* 1827 nr 29); t. 2: Albert Bobowski, renegat polski. (*Rozmaitości* 1827 nr 40-42); Stanisław z Kunowej i Anna księżniczka Oświecimska. (W tekście tyt.: Anna i Stanisław z Kunowej Oświecimowie); Konfederat barski; t. 3: Szwedzi we Lwowie; Jaksa z Miechowa, książę Serbii. (*Rozmaitości* 1828 nr 1-3; toż *Rozmaitości Warsz.* 1828 nr 1-3); Leona Potocka.

Dedykacje: t. 1 — Magdalenie z Dieduszyckich Morskiej; t. 2 — Antoniemu Karśnickiemu; t. 3 — Hipolitowi i Henryce Czajkowskim.

Przekł. niem.: Elisabeth die Fürstentochter von Ostrog. *Mnemosyne* (Lw.) 1827 nr 58-71.

3. Bitwa pod Stubnem. Powieść historyczna z w. XIV. T. 1-2. Lw. 1831.

4. Mulatka. Powieść wierszem. Lw. 1833.

5. Barbara Rusinowska. Dramat. Wyst. Kr. 1853.

6. Historia poezji polskiej 1800-1820. Rkps skonfiskowany przez cenzurę. Autograf Bibl. Jagiel. sygn. 5689.

Drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Czasopism Nauk. Księgozbioru Publ. im. Ossol.* (tu: Dzieje krótkie teatrów polskich. 1830 t. 2), *Dniestrzanka*. Lw. 1841 (wyd. i red.; tu m. in.: Uczta kasztelana. (Powiastka wierszem); Susceptant przemyski. (Gawęda starego szlachcica); Kilka obrazów z życia miejskiego. I. Gracz. II. Ogród; Zabawy literackie; Drobne poezje), *Dziedzilija, czyli Pam. Płocki* (tu m. in.: Ludwik i Maria. Powieść. 1824 nr 6), *Dzien. Warsz.* (1828), *Gaz. Kr.* (1827, 1828, 1831, 1849), *Gaz. Pol.* (1827-1828), *Kur. dla Płci Pięknej* (1823), *Lwowianin* (1835-1842; tu m. in.: Niektóre drukarnie w Galicji. 1840 z. 1; Gderanie starego cześnika. 1842 z. 8),

Pam. Galicyjski (tu w 1821: Wspomnienia pięknych czynów — nr 1-2; Przypadki miecznika sanockiego — nr 1-2; Duch sztuk pięknych — nr 2; Karpaty. Poema opisujące — nr 2), *Pam. Lw.* (tu m. in.: Bajki i ucinki. 1819 t. 2 nr 12), *Pszczoła Pol.* (tu wiele wierszy i art., m. in.: Lutnia. 1820 t. 1; Nieco o bardach i Osjanie. 1820 t. 1; Mazurek; Do Basi. 1820 t. 2; P. Campi we Lwowie. (Wyjątek z listu pewnego Lwowianina). 1820 t. 3), *Pszczółka Kr.* (tu m. in.: Listy do Wandy o mistycznych dziejach Narodu Polskiego. 1821 t. 1-1822 t. 2),

Rozmaitości (Lw.; tu wiele drobnych utworów i przekładów w 1819-1842; m. in.: Edelmina, czyli skutki podejrzliwości. (Powieść prawdziwa z dziejów mazowieckich, zdarzenie około roku 1369). 1820 nr 72; Adelaida i Edward. (Powieść z dziejów angielskich). 1821 nr 44-46; Ladowid i Miliada. (Powieść słowiańska). 1825 nr 5-6; Bojan na dworze księcia Leona. (Powieść historyczna z dziejów ruskich). 1825 nr 44-45; Felicja Stadnicka. (Powieść z r. 1609). 1828 nr 13-15; Tymotej, czyli Kazimierz Wielki we Lwowie. 1828 nr 35-36, 41; Mikołaj Potocki, starosta kaniowski. (Powieść ze zdarzenia prawdziwego). 1829 nr 4-7; Pustelnik znad brzegów Dniestru. 1829 nr 33-36; Bal maskowy. Anegdota prawdziwa. 1830 nr 34; Kawaler na wydaniu, czyli karnawał w stolicy. (Powiastka salonowa). 1831 nr 33-34; Maryna Mniszchówna. Powieść romantyczno-historyczna. Podług rosyjskiego. 1840 nr 36-38; Szczęsny i Jerzy Strusie. (Wypadek z roku 1506). 1841 nr 47; Pan Siemasz. Kilka rysów z życia młodego szlachcica. 1842 nr 5-7),

Rozmaitości Warsz. (1825-1828; tu m. in.: Opisanie Arkadii, wsi księżnej Heleny Radziwiłłowej przez pewnego cudzoziemca, w roku 1815. 1826 nr 1), *Sławianin* (red. i wyd. 1837, 1839; tu m. in.: Rodzina szlachcica. (Kronika rymowana od r. 1683-1812). 1837), *Tyg.*

Lit. (1838-1839), *Wanda* (tu m. in.: Olgar. Śpiewak narodowy, poema w 4 pieśniach. 1822 t. 4 nr 20), *Zbieracz Lit. i Polit.* (1837, 1839; tu m. in.: Pelagia Laszkiewiczówna, czyli powietrze we Lwowie r. 1594. (Powiastka historyczna). 1837 t. 3 nr 16-17).

Rkpsy drobnych utworów w Bibl. Kórn. sygn. 995.

P r z e k ł a d y

1. Fulgencé i Vafflard: Chwila płochości, czyli mąż i żona w jednym przypadku. Komedia we trzech aktach. Dat. 1822. Rkps Ossol. sygn. 10582/I.

2. Gołębie. Komedia w jednym akcie przełożona z niemieckiego. Dat. 5 marca 1822. Rkps Ossol. sygn. 10016/I.

3. Kawaler do wygrania przez loterię. Komedia w jednym akcie. Z francuskiego na niemiecki, a przez S. Jaszowskiego na polski język przełożona. Dat. 1822. Rkps Ossol. sygn. 10198/I.

4. E. Homwald: Biały baranek i czarny niedźwiedź. *Rozmaitości* 1824 nr 41.

5. A. Kotzebue: Zbójcy w Wenecji. Dramat romantyczny we 4 aktach. Przekład z rękopisu. Dat. 1825. Rkps Ossol. sygn. 10062/I.

6. A. Murphy: Przyjaźń mężczyzn. Komedia we czterech aktach podług angielskiego. Dat. 1825. Rkps Ossol. sygn. 11431/III.

7 M. Rougemont: Dobry człowiek. Fragm. ogł. *Rozmaitości* 1825 nr 48.

8. J. G. Byron: Mazepa. *Rozmaitości* 1826 nr 14-15.

9. T. Moore: Wyznawcy ognia. (Wyciąg). *Rozmaitości* 1826 nr 26.

10. R. Chateaubriand: Przypadki ostatniego awanseraża. *Rozmaitości* 1827 nr 5-11.

11. T. Moore: Piosnki. *Rozmaitości* 1829 nr 14.

12. J. L. Lugan: Znaira. Powieść afrykańska. *Rozmaitości* 1835 nr 44-45.

L i s t y

Do A. Szabrańskiego z 1841. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

OPRACOWANIA

(Pulpit do pisania. Rec. teatr.). *Rozmaitości* 1821 nr 53. — (Wstręt do miłości. Rec. teatr.). *Rozmaitości* 1821 nr 55. — (Zabawki rymotwórcze. Rec.): N. *Rozmaitości* 1826 nr 14; Z. (W. Zaleski). *Rozmaitości* 1826 nr 37; *Rozmaitości Warsz.* 1826 nr 36. — S.: Do nowego redaktora Gazety i Rozmaitości Lwowskich. *Rozmaitości* 1827 nr 1. — Doniesienie literackie. *Rozmaitości* 1828 nr 44. — Pan S. Jaszowski we Lwowie... *Kur. Pol.* 1830 nr 57. — (Bitwa pod Stubnem. Rec.). *Rozmaitości* 1831 nr 10. — (Sławianin. Rec.): *Przyj. Ludu* 1838/39 nr 48; L. B. D. (Borkowski Dunin). *Tyg. Lit.* 1839 nr 29-30. — (Dniestrzanka. Rec.): X. O. (J. Dunin Borkowski). *Bibl. Warsz.* 1841 t. 4; *Tyg. Lit.* 1841 nr 45. — L. Zieliński: Nowiny literackie. *Lwowianin* 1842 z. 1. — Nekrologi: A. K. (Kłodziński). *Bibl. Nauk. Zakładu im. Ossol.* 1842 t. 1; A... (A. Rościszewski). *Rozmaitości* 1842 nr 8; L. Zieliński. *Lwowianin* 1842 z. 3; *Gaz. Codz.* 1842 nr 59. — W. Pol: Literacki Lwów. Powst. między 1840-1850. Ogł. pt. Fragment z pamiętników Wincentego Pola. *Tydzień* 1904 nr 40; przedr. K. Lewicki w wyd.: Pamiętniki. Kr. 1960 *Pamiętniki i Wspomnienia* S. I. *Pam. Pol.* —

K. Estreicher. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 13 (1863). — ▭: Kronika lwowska. *Dzien. Poz.* 1868 nr 123. — A. Sznajder: Wspomnienie o św. pam. S. Jaszowskim. *Strzecha* 1868 z. 7. — W. Zawadzki: Wspomnienie o Karolu Szajnosze. Powst. ok. 1870. Ogł. w: Pamiętniki życia literackiego w Galicji. Wyd. A. Knot. Kr. 1961 *Pamiętniki i Wspomnienia* S. I. — S. Zawadzki: Literatura w Galicji. Ustęp z pamiętników. Powieści Jaszowskiego. *Przegl. Nauk. i Lit.* 1877; całość wyd. pt. Literatura w Galicji (1772-1848). Cz. 2. Lw. 1878; przedr. w: Pamiętniki..., jw. — W. Bruchnalski: Sąd Galicjanina o Mickiewiczu z lat 1822-1824. *Pam. Tow. Lit. im. A. Mickiewicza* R. 5 (1891). — W. Bruchnalski: Pierwsze utwory Mickiewicza naśladowane w literaturze galicyjskiej. *Spr. Zakładu Nar. im. Ossol.* 1894 i odb. [Rec.: L. M. Dziama. *Przegl. Powsz.* 1895 t. 46]. — S. Schnür-Peplowski: Zapomniani. (Kartki z przeszłości Galicji). *Gaz. Lw.* 1895 nr 63. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 32 (1902). — S. Wasylewski: W Redakcji „Gazety Lwowskiej". *Stulecie Gaz. Lw. 1811-1911.* T. 1 cz. 2. Lw. 1911. — M. Szyjkowski: Osjan w Polsce na tle genezy romantycznego ruchu. *Rozpr. AU* t. 52 (1913); odb. Kr. 1912. — M. Szyjkowski: Schiller w Polsce. Studium historyczno-porównawcze. Kr. 1915. — M. Szyjkowski: Edwarda Younga „Myśli nocne" w poezji polskiej. (Ze studiów nad genezą

polskiego romantyzmu). *Rozpr. AU* t. 55 (1917). — F. Ilešič: Motyw „Żelisław i Ludomira". (Stanisław Jaszowski 1803-1842). *Pam. Lit.* R. 26 (1929). — F. Ilešič: S. Jaszowskiego „Żelisław i Ludomira" u południowych Słowian (dzisiejszych Jugosłowian). *Pam. Lit.* R. 29 (1932). — J. Zborowski: Nowe przyczynki do dziejów poezji tatrzańskiej. *Wierchy* 1938. — M. Romankówna: „Pszczółka Krakowska" (1819-1822). Kr. 1939. — J. W. Gomulicki: Stanisław Jaszowski. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 1. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — A. Kamiński: Polskie związki młodzieży (1804-1831). W-wa 1963.

JAŚKOWSKI JAN NEPOMUCEN (1807–1882)

Krypt.: J. J.; J. N.; J. N. J.

P o e t a, t ł u m a c z.

Ur. w 1807 (w 1812 wg Estr. i *Enc. powsz.* Orgelbranda) w Wąchocku, w Radomskiem, w środowisku niezamożnym; syn Pawła i Katarzyny z Pomianowskich. Uczył się u cystersów w Wąchocku, następnie u pijarów w Radomiu, gdzie utrzymywał się z korepetycji. Po ukończeniu gimnazjum był przez rok nauczycielem prywatnym. Uzbierawszy trochę pieniędzy na dalsze studia zapisał się na Uniwersytet Warszawski. W powstaniu listopadowym brał czynny udział. W 1832 wrócił do zawodu nauczyciela domowego. Pracował u Kretkowskich w Grabowie w powiecie łęczyckim. W 1835--1839 zajmował się wychowaniem syna kasztelanowej Klementyny Kretkowskiej, zamieszkałej w Krakowie. Podróżował ze swym uczniem po Niemczech, Szwajcarii i Włoszech. W 1840 ożenił się z kasztelanową Kretkowską, następnie przebywał wraz z nią we Wrocławiu, gdzie zaprzyjaźnił się z generałem Franciszkiem Morawskim, potem w Grabowie, a od 1843 osiadł na roli w majątku żony Biesiekiery w powiecie łęczyckim. Ok. 1850 przeniósł się do Chociwia w powiecie rawskim; tam owdowiał. Drugą jego żoną była Henryka Wolffówna. Był członkiem Towarzystwa Rolniczego. Zmarł 10 maja 1882 w Chociwiu. Uczynił zapis na Kasę pomocy dla osób pracujących na polu naukowym im. J. Mianowskiego.

TWÓRCZOŚĆ

1. Elegie na śmierć Kazimierza Brodzińskiego. *Przyj. Ludu* 1837 nr 20.

2. Ballada, jakich wiele. (Inc.: Wieczorem w niedzielę przy wiejskim kościele...). *Przyj. Ludu* 1838 nr 21; przedr. pt. Ballada, jakich mało. *Przyj. Dzieci* 1863 nr 124; toż *Opiekun Dom.* 1866 nr 52.

Inne wiersze i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bibl. Warsz.* (tu m. in.: Pieśń w połowie drogi. 1841 t. 3; Dwaj bracia. Legenda. 1841 t. 3; Spoczynek w Dąbrowie. 1842 t. 1), *Czas* (tu: Pielgrzym na Wawelu. 1877 nr 10), *Czytelnia dla Młodzieży* (tu wiersz: Pozdrowienie. 1860 nr 2), *Kłosy* (tu wiersz: Z głodu. 1880 nr 765), *Kolęda na r. 1828, czyli śpiewki, bajki, różne poezje i szarady* (tu: Bajki: Ogar; Mucha; Do T. C.), *Magazyn Mód* (tu wiersz: Moje bogactwa. 1843 nr 8), *Opiekun Dom.* (1867 nr 7), *Przegl. Warsz.* (1842 t. 3), *Przyj. Dom.* (1857), *Przyj. Dzieci* (1863), *Przyj. Ludu* (1836--1841; tu m. in.: Grosz wdowi. 1836 nr 23; Policzek. (Zdarzenie prawdziwe). 1837 nr 23; Na kwiat powoju pod moimi oknami. 1838 nr 11; Będęż ja szczęśliwy. Do * * *. 1838 nr 12), *Tyg. Lit.* (1838--1841; tu m. in. wiersze: Błogosławieństwo polom. 1840 nr 17; Początek zimy. 1840 nr 44; Dumanie wieśniaka. 1840 nr 45; Cześć autorowi Marii. 1840 nr 45; Gościnność. 1840 nr 46; Sny i zbudzenia. 1840 nr 49; Do przyjaciół. 1841 nr 7), *Zorza* (1843).

Wiersze J. N. Jaśkowskiego były często przedrukowywane w czytankach szkolnych.

P r z e k ł a d y

A. Bernard: Stary Robin Grej. Ballada szkocka. *Bibl. Warsz.* 1841 t. 3.

Podobno posiadał w rękopisie przekład fragmentów Boskiej komedii Dantego i Pieśni Osjana J. Macphersona.

Wydania zbiorowe

Poezje. W-wa 1883.

Wyd. niepełne, staraniem żony. Zawiera 68 wierszy.

OPRACOWANIA

F. M. S. (Sobieszczański). *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 13 (1863). — S. Przerowa (K. Jarochowski): Literatura poznańska w pierwszej połowie bieżącego stulecia. *Przegl. Pol.* 1879/80 t. 2-4; wyd. osob. Poz. 1880 s. 165-166; wyd. 2 Poz. 1884. — Echa warszawskie. *Przegl. Tyg.* 1882 nr 21. — Wspomnienia pośmiertne: S. G. (Grudziński). *Tyg. Powsz.* 1882 nr 22; A. Pług (A. Pietkiewicz). *Kłosy* 1882 nr 883; L. T. (Tatomir). *Szkoła* 1882; *Bibl. Warsz.* 1882 t. 2; *Kronika Rodz.* 1882 nr 11; *Kur. Codz.* 1882 nr 105; *Kur. Por.* 1882 nr 129; P. Ch. (Chmielowski). *Spr. drugie z czynności Komitetu zarządzającego Kasą pomocy dla osób pracujących na polu naukowym im. dra medycyny J. Mianowskiego za r. 1883.* W-wa 1884. — (Poezje. Rec.): Łada (L. Bogdanowicz?). *Niwa* 1883 z. 214; w. (W. Marrené-Morzkowska). *Kur. Codz.* 1883 nr 239; L. S. (Sowiński). *Kłosy* 1883 nr 947; T. Zadurowicz: Z polskiego Parnasu rok 1883. *Gaz. Kr.* 1883 nr 184-185. — P. Chmielowski: Jan Nepomucen Jaśkowski. *Złota przędza.* T. 3. W-wa 1886. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 32 (1902). — S. Zdziarski: Ludowość w poezji polskiej XIX w. Okruszyny badań. *Lud* 1904 t. 10; odb. Lw. 1904. — M. Janik: Motyw zemsty ludu w poezji polistopadowej. *Pam. Lit.* R. 32 (1935); przedr. w: Na drogach myśli ludowej. Studia historycznoliterackie. Lw. 1936. — J. W. Gomulicki: Jan Nepomucen Jaśkowski. W: J. Tuwim: Księga wierszy polskich XIX wieku. T. 1. W-wa 1954; toż wyd. 2 W-wa 1956. — I. Opacki: Ewolucje balladowej opowieści. Zagadnienie narratora i narracji w balladzie lat 1822-1920. Lubl. 1961 *KUL.*

JATOWT MAKSYMILIAN (1827–1895)

Pseud. i krypt.: J. G.; J. Gordon; Jakub Gordon; J. G. Polak z Korony; Obywatel Stanów Zjednoczonych.

Pamiętnikarz, powieściopisarz.

Ur. ok. 1827, rodem z Królestwa. W 1845, wzięty z rozkazu rządu rosyjskiego w rekruty, uciekł we wrześniu tegoż roku. Przedostawszy się za granicę, poznał w Mikołowie na Śląsku powracającego z Włoch Cypriana Norwida, który w celu ułatwienia mu dalszej ucieczki zaopatrzył go w pieniądze i dał mu swój paszport. Jatowt wyjechał z tym paszportem do Paryża, tam zamieszkał pod nazwiskiem Norwida u księży zmartwychwstańców i otrzymał zajęcie w kancelarii Adama Czartoryskiego. Podobno przekazywał dokumenty tajne Czartoryskiego ambasadzie rosyjskiej, tamże złożył paszport Norwida. Ok. 1848 znalazł się w Krakowie i brał udział w konspiracji rewolucyjnej. Kiedy przekradał się w Poznańskie, został na Śląsku napadnięty przez przemytnika. Obrabowany z pieniędzy, zmuszony był do przekroczenia linii granicznej zaboru rosyjskiego. Pojmany przez strażników został uwięziony, a następnie zesłany w sołdaty do Uralska, gdzie poznał Zygmunta Sierakowskiego. W 1849-1855 przebywał również w Orenburgu, Orsku i Ileckiej Zaszczycie. Następnie został wysłany na Krym, skąd uciekł do Ameryki Północnej. Tam przyjął obywatelstwo amerykańskie. W okresie powstania styczniowego powrócił do Europy. W 1865 przebywał w Dreźnie. Później osiadł we Lwowie, gdzie został archiwistą Wydziału Krajowego. W 1868-1869 był redaktorem czasopisma *Reforma* w Sanoku. Zmarł 30 listopada 1895.

TWÓRCZOŚĆ

1. Moskwa. Pamiętniki J. G. Polaka z Korony, obywatela Stanów Zjednoczonych Ameryki. Paryż 1861. Wyd. nast. pt. Obrazki caryzmu. Pamiętniki. Lipsk 1861 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 6; toż Lipsk 1863; Paryż 1869; wyd. 4 Lw. 1884; Chicago 1886.

Przekł. franc.: P. de St. Vincent: Mes prisons en Russie. Mémoires. Lipsk 1861 *Bibliothèque Polonaise* Nouvelle série t. 1; wyd. nast. pt. Mes prisons ou l'exil en Sibérie. Genewa 1862.

P r z e k ł. n i e m.: P. Fuchs: Meine Kerker in Russland. Cz. 1-2. Lipsk 1863 (wg Estr. 1862).

2. Sołdat. Nowe pamiętniki. *Dzien. Lit.* 1863 nr 49-63; wyd. osob. Bruksela i Lipsk 1864. Wyd. 2 przejrzane i dopełnione pt. Sołdat, czyli sześć lat w Orenburgu i Uralsku. Nowe pamiętniki. Lipsk 1865 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 33.

D e d y k a c j a: Braciom dotkniętym proskrypcją caratu przypisuje autor.

P r z e k ł. c z e s k i: *Zlatá Praha* 1864.

P r z e k ł. n i e m.: pt. Sechs Jahre in Orenburg. Erlebnisse eines polnischen Strafsoldaten. Drezno 1864.

3. Kaukaz, powieść prawdziwa. *Czas* 1864 nr 120-210 (z przerwami); wyd. osob. pt. Kaukaz, czyli ostatnie dni Szamyla. Powieść historyczna. Lipsk 1865 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 34. Wyd. nast.: W-wa 1904.

4. Przechadzki po Ameryce. Berlin i Poz. 1866.

5. Podróż do Nowego Orleanu. *Przegl. Pol.* 1866/67 t. 1 z. 2; wyd. osob. Lipsk 1867 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 48. Wyd. nast.: Poz. 1912 *Bibl. Poetów i Pisarzy Pol.* t. 38.

D e d y k a c j a: Obrońcom wolności przypisuje autor.

6. Zapiski z powstania 1863-1864. *Mrówka* 1869 nr 61, 80, 96, 162, 184, 214, 227; wyd. osob. pt. Obrazki galicyjskie. Sanok 1869. Wyd. nowe pt. Obrazki galicyjskie z r. 1863. Kr. 1882.

D e d y k a c j a: Braciom na tułactwie przypisuje autor.

7. Grzechy Krystyny, królowej hiszpańskiej. Powieść historyczna. Lw. 1870.

8. Szkice i ramotki. Lw. 1870.

9. Gdy się było młodym. Wspomnienia z podróży po szerokim świecie. Fragm. ogł. *Strzecha* 1870 nr 6, 8-13; całość wyd. Lipsk 1871 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 63.

10. Na tułactwie. Luźne kartki z teki J. Gordona. *Sobótka* 1871 nr 25-28.

11. Wspomnienia z Szwajcarii i Włoch. *Strzecha* 1871 nr 2-10.

12. Turysta z musu. *Reforma* (Sanok) 1868-1869; wyd. osob. T. 1-2. Lw. 1873.

Utwory ogł. w czasopismach: *Czas* (1864), *Dzien. Lit.* (1863), *Dzien. Poz.* (1863), *Dzwonek* (1872), *Gaz. Lw.* (1869), *Gaz. Pol.* (Chicago; 1886), *Kalendarz lit. lw.* (1874), *Mrówka* (1869), *Niwa* (1872), *Nowiny* (Lw.; 1868), *Opiekun Dom.* (1872), *Przegl. Pol.* (1866), *Przegl. Tyg.* (1872), *Reforma* (Sanok; red. 1868-1869), *Sobótka* (1871), *Strzecha* (1868-1872), *Tyg. Ilustr.* (1872).

OPRACOWANIA

Pamiętniki J. G. (Gordona). *Czas* 1861 nr 13. — B. TRENTOWSKI: W miejsce przedmowy. W wyd.: Obrazki caryzmu. Lipsk 1861; przekł. franc. w wyd. przekł.: Mes prisons en Russie. Lipsk 1861 *Bibliothèque Polonaise* Nouvelle série t. 1. — L. P.: (Turysta z musu. Rec.). *Dzien. Mód* 1873 nr 15. — Jakub Gordon. *Goniec i Iskra* 1892 nr 14. — Nekrologia. Jakub Gordon. *Ateneum* 1895 t. 4. — *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 25 (1900). — (Kaukaz. Rec.): g. (H. GALLE). *Tyg. Ilustr.* 1904 nr 37; L. (J. LORENTOWICZ). *Kur. Codz.* 1904 nr 231. — J. UJEJSKI: Listy Norwida do Augusta Cieszkowskiego i Zygmunta Krasińskiego. (Przypisy). *Pam. Lit.* R. 22/23 (1925/26). — M. JANIK: Dzieje Polaków na Syberii. Kr. 1928. — J. W. GOMULICKI: Mała kronika życia i twórczości Cypriana Norwida. W: C. Norwid: Dzieła zebrane. T. 1. Wiersze. W-wa 1966; toż w odb. pt. Wprowadzenie do biografii Norwida. W-wa 1965. (Lata 1845-1846).

JAŹWIŃSKI ANTONI (1789–1870)

W y n a l a z c a „m e t o d y p o l s k i e j" m n e m o n i c z n e j.

Ur. 1789 (?) w Czerniewie, pow. wilejski; syn Feliksa i Katarzyny z Uzłowskich. Pochodził z rodziny szlacheckiej. W 1796-1803 uczył się u jezuitów w Połocku, w 1803 zapisał się na Uniwersytet Wileński, który ukończył w 1808 ze stopniem doktora filozofii. W 1809-1819 służył w wojsku polskim i uzyskał stopień kapitana artylerii. W 1819 został zwolniony z wojska. W 1819 osiadł we Francji. Podróżował po Prusach, Włoszech i Szwajcarii. Na wiosnę 1830 był w Rzymie, tam poznał Adama Mickiewicza i w czerwcu odbył z nim wycieczkę do Sorrento. W 1823 powrócił do Paryża. W 1836-1846 przebywał w Petersburgu, następnie przeniósł się na wieś, na Litwę. Po sprze-

daniu majątku zamieszkał w Mińsku. Wyjeżdżał za granicę do Anglii i Niemiec. Pisał przeważnie w języku francuskim. Jego „metoda polska" mnemoniczna była ok. 1835 głośna we Francji i znalazła zastosowanie w nauczaniu w szkołach. Zmarł w 1870 w Słucku.

TWÓRCZOŚĆ

1. Metodo generale d'insignamento col mezzo dei numeri e dei colori applicato allo studio dalla cronologia. Mediolan 1829.

2. Méthode polonaise inventée par..., appliquée à la chronologie, l'histoire, la géographie, l'étude des langues pratiques. Lyon 1832. Wyd. 2 Paryż 1835.

3. Méthode polonaise inventée par... Partie 1: Exercices de chronologie ancienne et moderne. Paryż 1834; partie 2: Application à la chronologie et à l'histoire. Paryż 1834; partie 3: Chronologie ancienne et moderne (apprise en moins de quatre mois par un enfant agé de neuf ans). Paryż 1835. Wyd. nast.: T. 1-3. Paryż 1835.
Przekł. pol.: A. Artychiewicz. W-wa 1836. — J. Fok. Wil. 1837. — S. Zarański. Lw. 1849.

4. Atlas pour la méthode polonaise. Paryż 1835.

Ponadto inne prace z zakresu metodyki nauki języków i historii. (Zob. Estr. II, 214-215).

OPRACOWANIA

A. E. Odyniec: Listy z Rzymu do J. Korsaka z 24 marca i 20 kwietnia 1830. Ogł. w: Listy z podróży. T. 3. W-wa 1875; toż oprac. H. Życzyński. Lw. b. r. *BN* I, 117. — Wstęp do wyd.: Nowa metoda uczenia chronologii... Tłum. J. Fok. Wil. 1837. [Rec.: *Wizerunki i Roztrząsania Nauk*. 1837 t. 17]. — J. Bem: Exposé général de la Méthode mnémonique polonaise perfectionnée à Paris... Paryż-Lipsk 1839. — K. Estreicher. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 13 (1863). — P. Stefanowiczowa: Wspomnienie pośmiertne o A. Jaźwińskim. *Kłosy* 1874 nr 492. — W. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza. T. 2. Poz. 1892 i wyd. nast. — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 3. Kr. 1899-1900. — L. Gadon: Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 2. Kr. 1901. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 32 (1902). — I. G. (J. M. Giżycki): Materiały do dziejów Akademii Połockiej i szkół od niej zależnych. Kr. 1905. — L. Janowski: Słownik bio- bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939.

JEŁOWICKI ALEKSANDER (1804–1877)

Pseud. i krypt.: Prawdzic II-gi; ks. A.-J.; Jeden z posłów; X. A. J.; X. J.

Pisarz religijny, pamiętnikarz, kaznodzieja.

Ur. 18 grudnia 1804 na Podolu we wsi Hubniki, pow. hajsyński; syn Wacława i Honoraty z Jaroszyńskich, właścicieli ziemskich. Od jedenastego roku życia uczył się w gimnazjum w Winnicy, następnie w Krakowie uczęszczał na uniwersytet. Na żądanie wielkiego księcia Konstantego przeniósł się do Warszawy i w 1825 uzyskał dyplom magistra filozofii na Uniwersytecie Warszawskim. Po krótkiej pracy w wydziale skarbowym wrócił na Podole. Brał udział w powstaniu listopadowym, walczył w oddziałach generała Adama Kołyski. Później przedostał się do Warszawy i 9 lipca 1831 wszedł do sejmu jako poseł hajsyński. Po upadku powstania przeszedł z generałem Maciejem Rybińskim granicę pruską, potem udał się do Paryża w celu pełnienia obowiązków poselskich. Przez pewien czas był sekretarzem Towarzystwa Naukowej Pomocy, którego prezesem był Adam Czartoryski. Należał do Towarzystwa Litewskiego i Ziem Ruskich oraz do Towarzystwa Literackiego Polskiego. W 1833-1835 wydawał własnym nakładem utwory Adama Mickiewicza i innych poetów. Aby tę działalność szerzej rozwinąć otworzył do spółki z Eustachym Januszkiewiczem i Stefanem

Dembowskim drukarnię i księgarnię nakładową polską w Paryżu, która istniała do końca r. 1839. Wydawał i redagował następujące czasopisma: *Rocznik Emigracji Polskiej* (1836), *Wiadomości Krajowe i Emigracyjne* (1837), *Kalendarz Pielgrzymstwa Polskiego* (1838-1840). W 1838 wstąpił do seminarium duchownego, 18 lipca 1841 otrzymał święcenia kapłańskie i został wikariuszem w St. Cloud. W 1842 na żądanie arcybiskupa gnieźnieńskiego Marcina Dunina udał się w sprawach kościoła polskiego do Rzymu i tam wstąpił do Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego. Przewiózł z Paryża do Rzymu Makrynę Mieczysławską i spisał jej zeznania. Był przełożonym misji paryskiej Zgromadzenia i zarządzał kościołem Wniebowzięcia M. B., przy którym skupiali się Polacy. Zmarł 15 kwietnia 1877 w Rzymie.

TWÓRCZOŚĆ

1. O towarzystwie wzajemnej pomocy. Paryż 1833; toż Lw. 1833. Wyd. 2 Lipsk 1866.

2. Uwagi o użyciu najkorzystniejszym czasu w emigracji wraz z projektem ogólnego stowarzyszenia się wychodźców polskich. Przez jednego z posłów. Paryż 1833.

3. Kilka słów z powodu oświadczenia jenerała Dwernickiego. Paryż 1834. (Ulotka).

4. O powstaniu. Paryż 1835. (Wyd. razem z pracą W. Chrzanowskiego: O wojnie partyzanckiej).

5. Moje wspomnienia. T. 1-2. Paryż 1839. Wyd. nast.: wyd. 2 Poz. 1877; wyd. 3 Kr. 1891; wyd. 4 W-wa 1904; wyd. 5 Lw. 1933.

6. Opowiadanie Makryny Mieczysławskiej, kseni bazylianek mińskich, o ich siedmioletnim prześladowaniu za wiarę. Z woli Grzegorza XVI papieża przez... spisane w klasztorze Trojeckiej Góry od 6 listopada do 6 grudnia 1845 w Rzymie. Paryż 1846. (Wspólnie z ks. Maksymilianem Ryłłą i ks. Alojzym Leitnerem); toż w jęz. franc. Paryż 1846.

7. Katechizm pośredni do wykładania nauki chrześcijańskiej. Berlin 1855. Wyd. 2 Berlin 1858.

8. Pobożne wezwanie z powodu trójwiecznej rocznicy Unii Polski z Litwą. Paryż 1869.

9. Kazania o świętych polskich i o Królowej Korony Polskiej tudzież nauki przedślubne, mowy pogrzebowe i kazania przygodne. Paryż-Berlin 1869.

Ponadto kazania, mowy pogrzebowe, modlitwy itp.

Drobne utwory ogł. w wydawanych i redagowanych przez siebie wydawnictwach zbior. oraz czasopismach: *Czas* (1863-1864, 1876), *Dzien. Poz.* (1868), *Gaz. Nar.* (1867), *Kronika Emigracji Pol.* (Paryż; 1834, 1839; tu m. in.: Wspomnienia historyczne. 1834 t. 2), *Kalendarz Pielgrzymstwa Pol.* (1838-1840), *Młoda Polska* (Paryż; 1838), *Pielgrzym Pol.* (Paryż; 1833), *Przegl. Lw.* (1875), *Roczn. Emigracji Pol.* (1836), *Wiad. Kraj. i Emigracyjne* (1837), *Souvenirs de la Pologne* (współprac. 1833-1834).

P r z e k ł a d y

1. H. F. Lamennais: Słowa wieszcze. Paryż 1834. Wyd. 2 Paryż 1834.
Rkps Ossol. sygn. 2874/I.

2. L. Leroy: Medycyna wyleczająca. W-wa 1829.

3. Tomasz a Kempis: O naśladowaniu Jezusa Chrystusa. Paryż-Berlin 1841. Wyd. nast.: Berlin 1850; Berlin 1854; Poz. 1857; Berlin 1857; Berlin 1865; W-wa 1871; W-wa 1876; W-wa 1887; Mikołów (1897); Mikołów (1900); Mikołów-W-wa 1904; W-wa 1910.

W y d a n i a z b i o r o w e

Kazania na święta patronów polskich i na rocznice narodowe. Wyd. Eustachy Jełowicki. Lw. 1912.

L i s t y

1. Do K. Chodkiewiczowej z 1832-1839. Fragm. listów ogł. S. Skwarczyńska: Listy A. Jełowickiego do Ksaweryny Chodkiewiczowej jako materiał do wiedzy o Mickiewiczu. *Prace Polon.* S. XVII (1961); 88 listów w przekładzie M. Fredro-Bonieckiej wyd. F. German pt. Listy do Ksaweryny. W-wa 1964.

2. Do K. Lacha Szyrmy z 1835. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 2443.

3. Do A. J. Czartoryskiego z 1836. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 2439.

4. Do L. Niedźwieckiego 12 listów z 1836-1867. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 2405.

5. Do J. Skrzyneckiego 12 listów z 1839-1860; do A. Skrzyneckiej z 1860. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2408.

6. Do W. Zamoyskiego 61 listów z 1839-1867. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 2431.

7. Do H. Klimaszewskiego z 1842. Ogł. S. Pigoń: Z epoki Mickiewicza. Studia i szkice. Lw. 1922.

8. Do arcybiskupa M. Dunina z 1842 (fragm.); do J. Hubego 2 listy z 1843 i 1845; do H. Kajsiewicza 6 listów z 1844-1845; do M. Kamockiego 12 listów z 1842-1848; do A. Mickiewicza z 1842 (fragm.); do P. Semenenki z 1845; do generała J. Skrzyneckiego 2 listy z 1848; do A. Towiańskiego z 1842. Ogł. P. Smolikowski: Pierwsi bracia Zmartwychwstania Pańskiego i początki towiańszczyzny. *Przegl. Pol.* 1893/94 t. 3, 1894/95 t. 2; przedr. w: Historia Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego. T. 1-4. Kr. 1892-1896; t. 1 wyd. 2 Kr. 1925.

9. Do S. E. Koźmiana z 1845. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2210 t. 3.

10. Do P. Popiela z 1845. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1850.

11. Do W. Wielogłowskiego 4 listy z 1847-1852. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1825.

12. Do J. Grabowskiego z 1849. Rkps Ossol. sygn. 4186/II.

13. Do K. Grocholskiej z 21 października 1849. *Tyg. Ilustr.* 1897 nr 9.

14. Do C. Działyńskiej 5 listów z 1855-1874; do papieża Piusa IX z 1867. Rkps Bibl. Kórn. Arch. Działyńskich E t. 3, t. 5.

15. Do O. Kaczanowskiego z 26 lutego 1859. Ogł. J. Nagel: Niektóre szczegóły tyczące się Z. Krasińskiego. *Roczn. Kolegium Pol. w Rzymie* 1902.

16. Do A. Goreckiego 2 listy z 1860. Ogł. L. Rettel w: Pisma Antoniego Goreckiego. T. 2. Lipsk 1886 *Bibl. Pisarzy Pol.* t. 81.

17. Do Karola (?) z 1861. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 2448.

18. Do H. Błotnickiego z 1863. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 2445.

19. Do C. Działyńskiej (po 1863). Fragm. listu b. d. rkps Bibl. Kórn. Arch. Działyńskich p. 7 t. 4.

20. Do J. Zamoyskiej 3 listy z 1869, 1873, 1876. Rkps Bibl. Kórn. Arch. Zamoyskich 4, 30.

21. Do A. Ostrowskiej z 1870. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 1698.

22. Do B. Jańskiego z 2 marca 1875. Ogł. E. Callier: Bogdan Jański. Pierwszy pokutnik jawny i apostoł emigracji polskiej we Francji. Szkic biograficzny. Cz. 3. Poz. 1876 s. 4.

23. Do Bronisława Zaleskiego z 1876. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 2440.

24. Do T. Lenartowicza z 1877. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2028 t. 3.

OPRACOWANIA

Aleksander Jełowicki. *Nowa Polska* (Paryż) 1834. — B. Trentowski: Do A. Jełowickiego 5 listów z 1836-1837. Ogł. W. Horodyski. *Przegl. Pol.* 1912/13 t. 2; przedr. S. Pigoń w: Listy... Kr. 1937 *Arch. Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce* t. 6. — (Moje wspomnienia. Rec.): A. Y. *Młoda Polska* (Paryż) 1839 nr 26-28; *Tyg. Lit.* 1839 nr 32-35; *Młoda Polska* (Paryż) 1840 nr 6. — Z. Krasiński: Do A. Jełowickiego 5 listów z 1848-1849. Ogł. pt. Dwanaście listów 1848-1857. *Przegl. Pol.* 1896/97 t. 4. — Z. Krasiński: Do A. Jełowickiego list z 22 lutego 1856. Ogł. J. Nagel: Niektóre szczegóły tyczące się Zygmunta Krasińskiego. *Roczn. Kolegium Pol. w Rzymie* 1902. — (Kazania. Rec.). *Przegl. Poz.* 1857 t. 23. — (Katechizm. Rec.). *Przegl. Poz.* 1858 t. 26. — W. Czartoryski: Protokoły posiedzeń biura. Powst. 1862. W: Pamiętnik 1860-1864. Ogł. W. Wereszycki. W-wa 1960. — J. B. Zaleski: Do A. Jełowickiego listy z 1862-1866. Ogł. *Przew. Nauk. i Lit.* 1901-1902; przedr. w: Korespondencja J. B. Zaleskiego. T. 2-4. Lw. 1901-1904. — K. Estreicher. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 13 (1863). — Braterska rada. *Głos Wolny* 1865 nr 70. — Ks. A. Jełowicki i siostra Narbutta. Do redakcji Głosu Wolnego w Londynie. *Głos Wolny* 1865 nr 71. — (Kazania o świętych polskich. Rec.): E. P. (Podolski). *Przegl. Lw.* 1872 t. 3; *Czas* 1873 nr 66. — (Listy duchowne. Rec.): *Czas* 1874 nr 232; *Przegl. Lw.* 1874 t. 8. — M. J. *Enc. kościelna.* T. 8 (1876). — (Moje wspomnienia. Rec.). *Przegl. Lw.* 1877 t. 14. — Nekrologi: J. Szujski. *Przegl. Pol.* 1876/77 t. 4; przedr. w: Dzieła. Seria I t. 7. Kr. 1889; L. Z. Dębicki. *Przegl. Lw.* 1877 t. 13; *Bibl. Warsz.* 1877 t. 2; *Chata* (Lw.) 1877 nr 9; *Przegl. Lw.* 1877 t. 13; *Warta* 1877 nr 149; B. Z. (Zaleski). *Roczn. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. Rok 1873-1878.*

T. 2. Poz. 1879. — Aër (A. Rząźewski): Wieczerza. Ustęp z życia Mickiewicza. W: Opowiadania i studia. Poz. 1885. —
W. Czartoryski: Pamiętnik 1860-1864. Powst. 1892-1894. Ogł. H. Wereszycki. W-wa 1960. — P. Smolikowski: Pierwsi bracia Zmartwychwstania Pańskiego i początki towiańszczyzny. *Przegl. Pol.* 1893/94 t. 3-1894/95 t. 2; przedr. w: Historia Zgromadzenia Zmartwychwstania Pańskiego. T. 1-4. Kr. 1892-1896; t. 1 wyd. 2 Kr. 1925. — L. Gadon: Emigracja polska. Pierwsze lata po upadku powstania listopadowego. T. 3. Kr. 1902. — J. Nagel: Niektóre szczegóły tyczące się Zygmunta Krasińskiego. *Roczn. Kolegium Pol. w Rzymie* 1902. — S. Popławski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 32 (1902). — M. Gozdawa (J. M. Giżycki): (Moje wspomnienia. Rec.). *Gaz. Warsz.* 1903 nr 323. — Dawny Kolegiasta: O Kolegium Polskim w Rzymie. *Roczn. Kolegium Pol. w Rzymie* 1904. — R. B.: Na tułactwie. *Lechita* 1908 nr 32. — W. Hahn: Jełowicki Aleksander. *Sto lat myśli pol.* T. 6 (1911). —
(Moje wspomnienia. Rec.): S. Furmanik: Literatura pamiętnikarska. *Roczn. Lit.* 1933; M. *Głos Narodu* 1933 nr 81; S. Przybylski. *Lw. Wiad. Muzyczne i Lit.* 1933 nr 75; W. Hahn: Historia i nauki pomocnicze. *Nowa Książka* 1935 z. 6. — K. Ciałowicz: Ksiądz i poeta. Mickiewicz w świetle nieznanych listów ks. Jełowickiego. *Kur. Lit.-Nauk.* 1936 nr 44-45. — J. W. Kobylański: Polowania w „Moich wspomnieniach" A. Jełowickiego. *Łowiec Pol.* 1937 nr 36. —
K. Kantak: Mickiewicza i Towiańskiego Sprawa Boża. Londyn 1956. — S. Kieniewicz: Legion Mickiewicza 1848-1849. W-wa 1957. — W. Zachorowski: Jełowicki Aleksander. *Słownik biogr. pracowników książki pol.* Zeszyt próbny. Łódź 1958. — F. German: Wśród prozaików warszawskich. Pamiętnikarze. W: Chopin i literaci warszawscy. W-wa 1960. — A. F. Grabski: Z dziejów księgarstwa polskiego w Paryżu. *Roczn. Bibl.* 1960 z. 1/2. — S. Skwarczyńska: Listy A. Jełowickiego do Ksaweryny Chodkiewiczowej jako materiał do wiedzy o Mickiewiczu. *Prace Polon.* S. XVII (1961). — S. Strumph Wojtkiewicz: Burzliwe dzieje T. T. Jeża. Z pamiętników, pism i listów wybrał i opracował... W-wa 1961. — F. German: Oprac. wyd.: Listy do Ksaweryny. W-wa 1964

JENIKE LUDWIK (1818–1903)

Krypt.: J.; L. J.; Ludwik J....

Publicysta, wydawca, tłumacz.

Ur. w 1818 w Warszawie, gdzie ojciec jego był urzędnikiem Izby Obrachunkowej. W 1833 ukończył tzw. gimnazjum praktycznopedagogiczne kierowane przez Tomasza Dziekońskiego. Od 1834 był aplikantem biura Izby Obrachunkowej. Działalność literacką rozpoczął w 1838 pisując artykuły do prasy. W 1852 został redaktorem miesięcznika *Księga Swiata*, w 1859-1886 był naczelnym redaktorem *Tygodnika Ilustrowanego*. W 1863-1867 był również członkiem redakcji *Biblioteki Warszawskiej*. Pełnił wiele funkcji społecznych. Przez wiele lat był prezesem Kolegium Ewangelickiego, prezesem rady opiekuńczej kasy pożyczek i wsparć dla literatów przy Warszawskim Towarzystwie Dobroczynności, członkiem komitetu wydawnictwa dzieł Kochanowskiego, członkiem komitetu budowy pomnika Mickiewicza. Przyjaźnił się z Oskarem Kolbergiem. Żonaty był z Teklą Dalewską. Zmarł 2 maja 1903 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Stefan Czarniecki. Urywek historyczny. *Księga Świata* 1854; wyd. osob. W-wa 1891.

Dedykacja (w ed. osob.): Tadeuszowi Korzonowi drobną tę pracę poświęca autor.

2. O znaczeniu rytmu w poezji, a mianowicie o rytmiczności języka polskiego. *Bibl. Warsz.* 1865 t. 2; odb. W-wa 1865.

3. Kronika Zboru Ewangelicko-Augsburskiego w Warszawie od 1782 do 1890. Skreślił ... na podstawie akt kościelnych i konsystorskich oraz pism ówczesnych. W-wa 1891.

4. Młodość Goethego i nie przełożone dotąd poezje jego ulotne. W-wa 1897.

Por. Przekłady poz. 14.

5. Ze wspomnień. Cz. 1-2. W-wa 1910 *Bibl. Dzieł Wyborowych* t. 622-623.

Dedykowane żonie Tekli z Dalewskich.

Artykuły, drobne utwory i przekłady ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Ateneum* (tu m. in.: Jeszcze słówko o Gabrieli (Narcyzie Żmichowskiej) i entuzjastkach. (Wspomnienie). 1892 t. 3; Goethe jako liryk i gnomik. 1897 t. 3), *Bibl. Warsz.* (1856-1865, 1888, 1891-1892; tu m. in.: Dr Jan Siestrzyński, b. nauczyciel warszawskiego Instytutu Głuchoniemych, założyciel pierwszej litografii w Polsce. 1856 t. 3; Słówko o ustaleniu pisowni polskiej. 1892 t. 1), *Dla Stryja.* Lw. 1886 (tu: Goethe prorokiem), *Dzien. dla Wszystkich* (tu: Wiersz ku czci Adama Pługa. 1888 nr 8), *Dzien. Poz.* (1896), *Dzien. Warsz.* (1856), *Echo Muzyczne, Teatr. i Artyst.* (1893, 1896), *Gaz. Pol.* (1864-1865), *Gaz. Warsz.* (1858-1895, 1897), J. Ungra *Kalendarz warsz.* (1865, 1867, 1871), *Kłosy* (1888-1890), *Kraj* (1893, 1896), *Kronika Rodz.* (1893, 1895), *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1862, *Księga Świata* (red. 1852-1859), *Kur. Codz.* (1897-1898), *Kur. Warsz.* (1871, 1888, 1890, 1896), *Sami sobie.* W-wa 1900 (tu: Głębiny ducha), *Świat* (Kr.; 1888, 1890), *Tyg. Ilustr.* (red. 1859-1886; 1887-1902; tu m. in.: Flis Klonowicza. (Z rysunkami Gersona). 1864 nr 253-254; Kartka z dziejów Tygodnika Ilustrowanego (1858-1878). 1878 nr 152), *Tyg. Powsz.* (tu: Kartka z przeszłości. (Jak się narodziło pierwsze pismo obrazkowe w Warszawie). 1889 nr 1), *Wędrowiec* (1866, 1868, 1870, 1882, 1899), *Wieniec. Pismo zbior. ofiarowane S. Jachowiczowi.* T. 2. W-wa 1858, *Wisła. Księga zbior. ... P. Stalmacha.* Kr. 1873, *Życie* (1887-1889; tu m. in.: Barbaryzmy i dziwolągi językowe. 1889 nr 5).

Przekłady

1. K. Rottek: Historia nowożytna. Ciąg dziejowy od odkrycia Ameryki aż do rewolucji francuskiej. T. 1-2. W-wa 1852. Wyd. nast.: W-wa 1854.

2. F. J. Cooper: Krzysztof Kolumb. W-wa 1853.

3. J. W. Goethe: Torquato Tasso. Dramat w pięciu aktach. Fragm. ogł. *Wieniec. Pismo zbior. ofiarowane S. Jachowiczowi.* T. 2. W-wa 1858; całość wyd. *Bibl. Warsz.* 1861 t. 1; odb. W-wa 1861. Przedr. zob. poz. 11.

4. J. W. Goethe: Ifigenia w Taurydzie. Dramat w pięciu aktach. Fragm. akt II scena 1 ogł. *Książka zbior. ofiarowana K. W. Wójcickiemu.* W-wa 1862; całość wyd. *Bibl. Warsz.* 1863 t. 2; odb. W-wa 1863. Przedr. zob. poz. 11.

5. J. W. Goethe: Żywot ziemski artysty. *Bibl. Warsz.* 1863 t. 4 i odb.

6. T. Körner: Zriny. Tragedia z dziejów węgierskich w pięciu aktach. *Bibl. Warsz.* 1867 t. 1; wyd. osob. W-wa 1867. Wyd. nast.: Złoczów ok. 1910 *Bibl. Powsz.* nr 56/57.

7. J. W. Goethe: Herman i Dorota. Poemat w dziewięciu pieśniach, przełożył sześciomiarem (heksametrem) polskim... *Tyg. Ilustr.* 1872 nr 227-235; wyd. osob. W-wa 1872. Wyd. nast.: przedr. zob. poz. 11; oprac. Z. Zagórowski. Kr. 1928 *BN* II, 51.

8. J. W. Goethe: Reineke-lis. Poemat satyryczny w dwunastu pieśniach. Opracował sześciomiarem (heksametrem) polskim... Fragm. Pieśń pierwsza, ogł. *Wisła. Księga zbior. ... P. Stalmacha.* Kr. 1873; całość ogł. *Tyg. Ilustr.* 1877 nr 72-79; wyd. osob. W-wa 1877. Wyd. nast.: przedr. zob. poz. 11; przedr. *Niedziela* (Detroit) 1893 nr 16-27; *Ameryka* (Toledo) 1895 nr 44-52; wyd. osob. W-wa 1899.

9. J. W. Goethe: Faust. Tragedia. *Ateneum* 1887 t. 2-3; wyd. osob. W-wa 1889. Wyd. nast.: wyd. nowe Złoczów 1891; Lw. ok. 1926.

10. J. W. Goethe: Egmont. Tragedia w pięciu aktach. Wyd. zob. poz. 11.

11. J. W. Goethe: Wybór pism. W-wa 1889.

Zawartość: poz. 3, 4, 7, 8, 10 oraz Poezje liryczne.

Kilka wierszy przedr. w: J. W. Goethe: Utwory poetyckie. W-wa 1954.

12. J. W. Goethe: Prometeusz. Fragment dramatyczny. *Ateneum* 1892 t. 2.

13. J. W. Goethe: Z mojego życia. (Prawda i fantazja). Przełożył i wstępem oraz przypisami opatrzył... W-wa 1895 *Bibl. Najcelniejszych Utworów Literatury Europejskiej.*

14. J. W. Goethe: Poezje ulotne. Wyd. zob. Twórczość poz. 4.

15. J. W. Goethe: Pandora. Fragment alegoryczny. W-wa 1898. Wyd. nast.: Złoczów b. r. *Bibl. Powsz.* nr 254.

Dedykacja: Piotrowi Chmielowskiemu drobną tę pracę poświęca Ludwik Jenike.

Listy

1. Do J. Dobrzańskiego z 1860. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 6517.

2. Do K. Szajnochy z 1860. Rkps Ossol. sygn. 5877/II.

3. Do niewiadomej osoby z 1862. Rkps Bibl. Kórn. Arch. Działyńskich sygn. I t. 7.

4. Do J. Majera 2 listy z 1863, 1881. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2020.

5. Do J. I. Kraszewskiego 210 listów z 1863-1886. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6508, 6538.

6. Do W. Zawadzkiego z 1864. Rkps Ossol. sygn. 3456/II.

7. Do K. W. Wójcickiego z 1867; do Redakcji Kłosów b. d. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715.

8. Do N. Żmichowskiej i J. Baranowskiej 2 listy z 1874-1875. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6419.

9. Do A. Wołyńskiego z 1878. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 5845.

10. Do A. Wołyńskiego 6 listów z 1879-1885. Rkps Ossol. sygn. 3657/II.

11. Do I. Zbiegniewskiej 4 listy z 1879-1898. Rkps Ossol. sygn. 4805/I.

12. Do M. Giersza 2 listy z 1881. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 1434.

13. Do W. Kętrzyńskiego 5 listów z 1881-1884. Rkps Ossol. sygn. 6213/III.

14. Do E. Pawłowicza z 1882. Rkps Ossol. sygn. 6830/I.

15. Do T. Wierzbowskiego z 1882. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 1881 t. 6.

16. Do S. Buszczyńskiego 2 listy z 1882-1883. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 2064 t. 3.

17. Do J. Łukaszewskiego 4 listy z 1882-1887. Rkps Ossol. sygn. 4397/I.

18. Do L. Germana 14 listów z 1884-1887. Rkps Ossol. sygn. 6412/I.

19. Do B. Prusa b. d. Ogł. *Kraj* 1896 nr 52.

OPRACOWANIA

Wł. W. (K. W. Wójcicki): (Stefan Czarniecki. Rec.). *Dzien. Warsz.* 1856 nr 68. — K. W. Wójcicki. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 13 (1863). — W. Zieliński: (O znaczeniu rytmu w poezji. Rec.). *Gaz. Pol.* 1865 nr 250-252. — K. Kaszewski: Kilka słów o przekładach L. Jenikego. *Bibl. Warsz.* 1867 t. 4. — Al. Kr. (Kraushar): (T. Körner: Zriny. Rec.). *Kółko Dom.* 1867. — K. Estreicher, M. i F. Faleńscy: Korespondencja... (1867-1903). Wyd. J. Rudnicka. Wr. 1957 *Arch. Lit.* t. 3. — (J. W. Goethe: Herman i Dorota. Rec.): (K. Kaszewski). *Wieniec* 1872 nr 84; (H. Perzyński). *Opiekun Dom.* 1872 nr 21. — Ludwik Jenike. J. Ungra *Kalendarz warsz. ilustr. na r. 1878.* W-wa 1877. — W. Maleszewski: Ludwik Jenike. *Biesiada Lit.* 1877 nr 92. — (J. W. Goethe: Reineke-lis. Rec.): *Gaz. Pol.* 1877 nr 165; *Wiek* 1877 nr 279. — S.: Ludwik Jenike. (Sylwetka). *Nowiny* 1882 nr 182. — M.: Ludwik Jenike. *Tyg. Powsz.* 1883 nr 8. — Ludwik Jenike. *Kraj* 1883 nr 1/2. — W. Gomulicki: Ludwik Jenike. (Sylwetka). *Kur. Codz.* 1884 nr 277. — K. Kaszewski: Ludwik Jenike. *Kłosy* 1884 nr 1011. — W. Korotyński: Ludwik Jenike. *Tyg. Ilustr.* 1886 nr 208. —

(J. W. Goethe: Faust. Rec.): L. German. *Przegl. Pol.* 1887/88 t. 1; N. Hirszband: Wszechpoemat. *Prawda* 1887 nr 44-45; *Kur. Por.* 1887 nr 179; M. Konopnicka. *Gaz. Pol.* 1888 nr 284-285; R. Plenkiewicz. *Bibl. Warsz.* 1888 t. 1-2; Zr. (A. Zipper). *Gaz. Lw.* 1888 nr 44; S. Krzemiński. *Bluszcz* 1889 nr 9-14; M. J. *Głos* 1889 nr 25; *Ateneum* 1889 t. 1; 1892 t. 2. — J. Wolff: L. Jenike w „Tygodniku". *Tyg. Ilustr.* 1889 nr 354. — T. Jeske-Choiński: (J. W. Goethe: Wybór pism. Rec.). *Gaz. Lw.* 1890 nr 36. — (Stefan Czarniecki. Rec.): A. G. Bem. *Przegl. Tyg.* 1891 nr 18; W. Gomulicki. *Kur. Codz.* 1891 nr 85; P. M. *Przegl. Pol.* 1891/92 t. 1; W. M. *Kronika Rodz.* 1891 nr 9; W. Czermak. *Kwart. Hist.* 1892. — W. Kosiakiewicz: W sprawie kasy literackiej. (Odpowiedź Ludwikowi Jenike). *Gaz. Pol.* 1895 nr 7. — (J. W. Goethe: Torquato Tasso. Rec.). *Ateneum* 1896 t. 1. — (Młodość Goethego. Rec.): W. Bukowiński. *Gaz. Pol.* 1896 nr 262; P. Chmielowski. *Kur. Codz.* 1896 nr 298; Z. Sarnecki. *Głos Narodu* 1896 nr 216; *Ateneum* 1896 t. 4; *Niwa* 1896 nr 46; *Przegl. Polit., Społ. i Lit.* 1896 nr 277; *Wędrowiec* 1896 nr 47; J. Flach. *Przegl. Pol.* 1897/98 t. 1; W. Gomulicki. *Kraj* 1897 nr 8; J. Kotarbiński. *Przegl. Lit.* 1897 nr 5; I. Matuszewski. *Bibl. Warsz.* 1897 t. 4. — X. Y.: Dowcip Jenikego. *Kraj* 1897 nr 30. — S. Demby: Album pisarzy polskich (współczesnych). W-wa 1901. — J. Grajnert: Wspomnienia z życia umysłowo-artystycznego Warszawian w ciągu dziesięciolecia od r.

1853 do 1863. *Wędrowiec* 1901 nr 43, 45, 48. — A. PIETKIEWICZ. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 32 (1902). — Wspomnienia pośmiertne w 1903: S. ANTONIEWSKI. *Gaz. Warsz.* nr 118; M. GAWALEWICZ. *Bluszcz* nr 20; W. GOMULICKI. *Tyg. Ilustr.* nr 19 (przedr. zob. niżej); I. K. *Wędrowiec* nr 19; T. JESKE-CHOIŃSKI. *Kur. Warsz.* nr 122; K. *Przyj. Dzieci* nr 22; K. R. *Kronika Rodz.* nr 20; S. KRZEMIŃSKI. *Ogniwo* nr 21; S. LIBICKI. *Kur. Codz.* nr 120; W. MALESZEWSKI. *Biesiada Lit.* nr 19; R.: Redaktor polski. *Biesiada Lit.* nr 19; J. W. (WOLFF). *Tyg. Ilustr.* nr 19; Y. *Kraj* nr 18; *Bibl. Warsz.* t. 2; *Gaz. Lw.* nr 102; *Gaz. Pol.* nr 120, 121; *Gaz. Warsz.* nr 120; *Głos Narodu* nr 122; *Kur. Warsz.* nr 120, 123, 124; *Prawda* nr 19; *Tyg. Katolicki* (La Salle) nr 23; *Tyg. Mód i Powieści* nr 20; *Wędrowiec* nr 20; *Wieczory Rodz.* nr 20; *Wiek Ilustr.* nr 122; *Zgoda* (Chicago) nr 22; *Ziarno* nr 19. — M. GAWALEWICZ: (Ze wspomnień. Rec.). *Pam. Lit.* R. 9 (1910). — R. ZAWILIŃSKI: Kolberg i Jenike. *Tyg. Ilustr.* 1914 nr 9. — W. GOMULICKI: O Ludwiku Jenikem. *Tyg. Ilustr.* 1903 nr 19; przedr. w: Sylwetki i miniatury literackie. Kijów 1916; przedr. w: Warszawa wczorajsza. W-wa 1961. — J. RUDNICKA: Oprac. wyd.: Korespondencja Karola Estreichera z Marią i Felicjanem Faleńskimi, jw. — J. W. GOMULICKI: Oprac. wyd.: W. Gomulicki: Warszawa wczorajsza. W-wa 1961.

JEZIERSKI FELIKS (1817–1901)

Pseud. i krypt.: F. J.; KAROL LEWALD.

Krytyk i historyk literatury, poeta, tłumacz, pedagog.

Ur. 18 maja 1817 w Kozłówce, pow. lubelski; syn Leona i Elżbiety z Grandjeanów. Uczył się w gimnazjum lubelskim, następnie w 1836-1840 studiował filologię klasyczną i pedagogikę na uniwersytecie moskiewskim. W 1840-1862 był nauczycielem gimnazjalnym w Lublinie. W 1861 nakreślił program wykładu logiki na kursach przygotowawczych do Szkoły Głównej, ale katedry filozofii nie objął. W 1862-1864 zwiedził Getyngę, Heidelberg, Berlin i Jenę, gdzie otrzymał stopień doktora filozofii. Po powrocie do kraju został inspektorem Gimnazjum V w Warszawie. Po przejściu na emeryturę w 1873 zajął się udzielaniem lekcji w szkołach prywatnych. Przez pewien czas po śmierci Kazimierza Władysława Wójcickiego (1879) był redaktorem *Biblioteki Warszawskiej*, a od 1883 współpracownikiem *Encyklopedii wychowawczej*. Zmarł 15 grudnia 1901 w Warszawie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Przygotowania do wiedzy mowy polskiej. W-wa 1843.

2. Rzecz o pojęciach ludzkich, ich pochodzeniu i rozwijaniu się. *Przegl. Nauk.* 1845 t. 4; wyd. osob. W-wa 1846.

3. Nauczyciel ze stanowiska moralnego i naukowego. Dzieło dla rodziców i nauczycieli. W-wa 1847.

4. Historia XIX wieku na podstawie źródeł i najnowszych opracowań. W-wa 1888.

5. Literatura angielska wieku XVI. W: Dzieje literatury powszechnej. T. 3 cz. 2. W-wa 1891 *Bibl. Najcelniejszych Utworów Literatury Europejskiej*; Literatura angielska wieku XVII i XVIII. (Od upadku królestwa do czasów drugiego Odrodzenia). Tamże t. 4 cz. 1.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Bibl. Warsz.* (1873-1878; red. 1879-1880; tu m. in.: Współczesna literatura angielska. I. (Longfellow, Arnold, Smith). 1856 t. 1; Stanowisko przyszłego badacza mowy. 1858 t. 3; D. Steward i filozofia szkocka. 1860 t. 2; Obrazy ze współczesnej literatury angielskiej. 1875 t. 3; Obrazy ze współczesnej literatury niemieckiej. 1875 t. 4; Podróże i odkrycia geograficzne (1874-1875). 1876 t. 2, 3; Psalmy i ważniejsze ich przekłady polskie. 1878 t. 3; Romantyzm angielski XIX wieku. 1878 t. 4; 1879 t. 3; Nasi poeci w literaturze powszechnej. 1879 t. 4), *Enc. wych.* (współprac. od 1882), *Fiołek* (1846), *Gaz. Lw.* (1881), *Kłosy* (1865-1866, 1875, 1882; tu m. in. wiersze: Czary. 1865 nr 16; Pogorzelec. 1865 nr 18; Ostatni towarzysz. 1866 nr 31; Matka i dziecię. 1875 nr 506), *Przegl.*

Nauk. (tu m. in.: Nowości literackie. 1842 t. 3 nr 24; O dwóch pierwiastkach myślenia. 1845 t. 1; Myśl i twórczość. 1846 t. 4 nr 30, 33/34), *Przyj. Dzieci* (tu wiersz: Pogorzelec. 1874 nr 52), *Przyj. Młodzieży* (tu wiersz: Smutny powrót. 1900 nr 12), *Wiek* (tu: Listy o współczesnej literaturze angielskiej. 1876-1877), *Wielka enc. powsz. ilustr.* (1892-1894), *Życie* (1887-1888).

Ponadto: Pomysły do rozumowanej gramatyki języka polskiego. Rkps Ossol. sygn. 3074/I.

Przekłady

1. H. Longfellow: Ewangelina. Powieść z dziejów anglo-amerykańskich. *Bibl. Warsz.* 1856 t. 4; wyd. osob. W-wa 1857.

2. H. Longfellow: Złota legenda. *Bibl. Warsz.* 1857 t. 1; wyd. osob. W-wa 1857.

3. E. Fulham: Biała Góra. W-wa 1859.

4. H. Longfellow: Duma o Hiawacie. W-wa 1860.

5. A. Matthew: Sorab i Rustem. *Bibl. Warsz.* 1862 t. 3.

6. Homer: Iliada. Pieśń XXII. Nowy przekład z greckiego oryginału. *Bibl. Warsz.* 1876 t. 4.

7. H. Spicer: Zakład śmiertelny Ottona. Dramat w pięciu aktach. *Bibl. Warsz.* 1878 t. 1-2.

8. Kalewala, epos narodowe Finów. (Fragm. w art.). *Bibl. Warsz.* 1880 t. 1.

9. J. W. Goethe: Faust. Cz. 1-2. W-wa 1880 *Bibl. Najcelniejszych Utworów Literatury Europejskiej.*

10. F. A. Lange: Historia filozofii materialistycznej i jej znaczenie w teraźniejszości. Przeł. z trzeciego niem. wyd. T. 2. W-wa 1881.

11. J. Brandes: Główne prądy literatury XIX stulecia. T. 1-5. W-wa 1882-1884.

12. L. Liard: Logika. W-wa 1886.

13. P. B. Shelley: Prometeusz rozpętany. Dramat liryczny w czterech aktach. W-wa 1887.

14. J. G. Byron: Dwie tragedie historyczne (Dwaj Foskarowie. — Marino Faliero) po raz pierwszy na język polski przełożone. Fragm. ogł. *Życie* 1888 nr 5; całość wyd. W-wa 1889.

15. J. Berkeley: Rzecz o zasadach poznania. W-wa 1890.

16. Wybór fragmentów przekładów z różnych autorów. W: P. Chmielowski i E. Grabowski: Obraz literatury powszechnej w streszczeniach i przykładach. T. 2. W-wa 1896.

17. W. Shakespeare: Antoniusz i Kleopatra. Tragedia w 5 aktach. Rkps.

Listy

Do redakcji Biblioteki Warszawskiej z 1843; do K. W. Wójcickiego 15 listów z 1844-1857. Rkps Bibl. PAN sygn. 715.

Bibliografię podają A. Kadler i I. Raczyńska: Bibliografia filozofii polskiej 1831-1864. W-wa 1960.

OPRACOWANIA

(Przygotowania do wiedzy mowy polskiej. Rec.): S. Fr. *Gaz. Warsz.* 1844 nr 73; A. T. (TYSZYŃSKI). *Bibl. Warsz.* 1844 t. 1; przedr. w: Rozbiory i krytyki. T. 2. Petersb. 1854 s. 360-373. — * (J. BARTOSZEWICZ): Wiadomości krajowe. *Dzien. Warsz.* 1854 nr 211. — (H. Longfellow: Złota legenda. Rec.): * (J. BARTOSZEWICZ). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 167; *Gaz. Warsz.* 1858 nr 39-40. — Wikt. Z. (W. ZIELIŃSKI): Listy potoczne do Redakcji Gazety Warszawskiej. III. *Gaz. Warsz.* 1858 nr 301. (Stanowisko przyszłego badacza mowy. Rec.). — (E. Fulham: Biała Góra. Rec.): W. D. (DAWID). *Gaz. Warsz.* 1859 nr 80; K. KASZEWSKI. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 2; (F. H. LEWESTAM). *Tyg. Ilustr.* 1859 nr 11. — (f). (F. FALEŃSKI: (H. Longfellow: Duma o Hiawacie. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1862 t. 1. — K. W. WÓJCICKI. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 13 (1863). — P. CHMIELOWSKI: Próby nowego przekładu Iliady. *Ateneum* 1877 t. 2. — Sz. (W. S.): W kwestii nowego przekładu Iliady. *Tyg. Ilustr.* 1877 nr 59. — L. GERMAN: Pierwszy zupełny przekład Fausta. *Przegl. Pol.* 1880/81 t. 4. — L. ĆWIKLIŃSKI: Homer i homerycy. *Przew. Nauk. i Lit.* 1881. — (J. W. Goethe: Faust. Rec.): J. A. ŚWIĘCICKI. *Bibl. Warsz.* 1881 t. 2; J. TRETIAK. *Gaz. Lw.* 1881 nr 104-105; *Ateneum* 1881 t. 1; L. GERMAN: Faust Goethego i polskie przekłady tej tragedii. *Bibl. Warsz.* 1884 t. 1. — (F. A. Lange: Historia filozofii... Rec.). *Ateneum* 1881 t. 4. — E. GRABOWSKI: Najnowsze przekłady obcych poetów. *Przegl. Lit. Dod. do Kraju* 1888 nr 18. — J. A. ŚWIĘCICKI: (P. B. Shelley: Prometeusz rozpętany. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1888 t. 1. — P. CHMIELOWSKI: Tragedia Byrona w przekładzie polskim. *Kur. Codz.* 1889

nr 262. — I. Matuszewski: (J. G. Byron: Dwie tragedie historyczne. Rec.). *Przegl. Tyg.* 1889 nr 35. — (Dzieje literatury powszechnej. Rec.): I. Matuszewski. *Ateneum* 1892 t. 1; L. Sz. (Szepielewicz). *Ateneum* 1894 t. 1; R. M. Werner. *Kwart. Hist.* 1894. — Nekrologi: W. Gomulicki. *Gaz. Pol.* 1901 nr 351 (przedr. zob. niżej); S. W. *Wędrowiec* 1901 nr 52; *Gaz. Pol.* 1901 nr 345; *Głos Narodu* 1901 nr 291; *Kraj* 1901 nr 51; *Prawda* 1901 nr 51; *Tyg. Ilustr.* 1901 nr 51; *Bibl. Warsz.* 1902 t. 1; *Wieczory Rodz.* 1902 nr 2. — W. Gomulicki: Feliks Jezierski. Wspomnienie. *Gaz. Pol.* 1901 nr 351; przedr. w: Warszawa wczorajsza. W-wa 1961. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 32 (1902). — W. Hahn. *Enc. wych.* T. 6 (1904). — H. Struve: Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. Wyd. 2. W-wa 1911. — A. Bar: Zwolennicy i przeciwnicy filozofii Hegla w polskim czasopiśmiennictwie (1830-1850). *Arch. Komisji do Badania Historii Filozofii w Polsce.* T. 5. Kr. 1933. — H. Kr.: Językoznawstwo natchnione. *Poradnik Język.* 1950 z. 2. — J. W. Gomulicki: Oprac. wyd.: W. Gomulicki: Warszawa wczorajsza. W-wa 1961.

JEZIERSKI MICHAŁ (1811–1891)

Krypt.: M. J.

Poeta, powieściopisarz, dramaturg.

Ur. ok. 1811 na Ukrainie. Pochodził z rodziny hrabiowskiej. Około 1840 należał do współpracowników *Tygodnika Petersburskiego.* Większą część życia spędził na Ukrainie. Przez długi czas bawił w Wierzchowni w guberni kijowskiej, gdzie zajmował się wychowaniem Stanisława Rzewuskiego. Zmarł 11 stycznia 1891 w Jampolu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Poezje. Wil. 1837.

2. Pan kasztelan. Powieść historyczna z początku XVIII wieku. Fragm. pt. Wyjątek z powieści Kasztelan, czyli początek wieku ośmnastego. *Rusałka* 1838; całość wyd. Wil. 1841.

Dedykowane Janowi Leszczyńskiemu.

3. Julia i Maria. Powieść. T. 1-2. Wil. 1843.

4. Intryga włóczęgów. Powieść obyczajowa. Wil. 1854.

5. Konkurenci. *Dzien. Warsz.* 1854 nr 117-131; wyd. osob. pt. Konkurenci i Letarg. Dwie powieści. W-wa 1855 (razem z poz. 6).

6. Letarg. Powieść. *Dzien. Warsz.* 1854 nr 188-191, 193; wyd. osob. zob. poz. 5.

7. Dwie komedie wierszem. Kabała panny chorążanki i Kaprys i głupota. Kijów 1857.

8. Powieści. T. 1-2. Kijów 1857.

Zawartość. t. 1: Złota tabakierka; t. 2: Ekonomowa. Powiastka.

Dedykacja: Oficjalistom guberni kijowskiej, podolskiej i wołyńskiej.

9. Orędowniczka ziemi naszej. Wiersz. Odessa 1858.

10. Córka morza. Powieść. *Tyg. Romansów i Powieści* 1874 nr 297-313; wyd. osob. W-wa 1875.

11. Ofiary zasad. Dramat w pięciu aktach. Kr. 1880.

12. Pani podkanclerzyna. Opowiadanie historyczne z czasów panowania Jana Kazimierza. *Tyg. Mód i Powieści* 1880 nr 39-48; wyd. osob. W-wa 1881. Wyd. nast.: przedr. *Gaz. Pol.* (Chicago) 1894 nr 1-30.

Dedykowane J. I. Kraszewskiemu.

13. Z dziejów dawnej Polski. Studium historyczne. W-wa 1882.

14. Ostatnia miłość ostatniego króla. Opowiadanie historyczne. Kr. 1884.

15. Klemens Janicki. Opowiadanie historyczne. *Tyg. Mód i Powieści* 1885 nr 15-28; wyd. osob. pt. Dwie powieści. Stryj z Ameryki. Powieść. Klemens Janicki. Opowiadanie historyczne. W-wa 1888 (razem z poz. 19).

16. Zemsta kasztelanowej. Dramat w czterech aktach napisany wierszem. W-wa 1887.

17. Farbowane lisy. Komedia w 3 aktach. Wyst. W-wa 1887.

18. Diana. Komedia w 1 akcie. Wyst. W-wa 1887.

19. Stryj z Ameryki. Powieść. Wyd. osob. zob. poz. 15.

20. Dwie powiastki: Koniec dzieło chwali. Z jednego drzewa krzyż i motyka. W-wa 1890.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach: *Athenaeum* (tu: Kozak Sawa. 1841 t. 6; Wyprawa warneńska roku 1444. 1843 t. 5), *Biruta* (tu wiersz: Starzec i dziecię. 1837 cz. 1), *Dzien. Warsz.* (1851-1854; tu m. in.: Gderanie pana podstolego. 1852 nr 296, 300-301), *Magazyn Mód* (tu wiersz: Wspomnienie. Do Panny B. 1843 nr 25), *Pielgrzym* (tu: Pieśni o Chrystusie. 1843 t. 2), *Praca* (1861/62), *Ruch Lit.* (tu: Sławuta. Wspomnienie. 1877 nr 10-11; Ruch literacki w Kijowie 1840 do 1852. 1877 nr 20-21), *Rusałka* (tu: Pierwsze natchnienie. 1838; Ostatnia scena z życia poety. 1840), *Tyg. Petersb.* (ok. 1840), *Tyg. Romansów i Powieści* (1874, 1880, 1885).

Ponadto wiersze z 1831: Fantazja; Modlitwa poranna. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 1157.

Listy

1. Do M. Grabowskiego z 1840. Rkps Bibl. Kórn. sygn. 1160.

2. Do J. I. Kraszewskiego 16 listów z 1840-1883. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6456, 6466, 6508.

3. Do H. Rzewuskiego z 1852. Rkps Ossol. sygn. 5997/II.

4. Do niewiadomego adresata z 1853. Rkps Ossol. sygn. 4961/II.

OPRACOWANIA

M. Szczygielski: (Poezje. Rec.). *Tyg. Petersb.* 1838 nr 8. — (Julia i Maria. Rec.): K. E. *Pielgrzym* 1844 t. 2; *Przegl. Nauk.* 1844 nr 1. — W. Szymanowski: Podróż na Wschód. *Dzien. Warsz.* 1854 nr 85. — (Powieści. Rec.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 208. — (Dwie komedie wierszem. Rec.). *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 318. — (Orędowniczka ziemi naszej. Rec.). *Bibl. Warsz.* 1859 t. 4. — K. Estreicher. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 13 (1863). — J. Wolicki: (Córka morza. Rec.). *Szkice Społ. i Lit.* 1875 nr 11. — (Pani podkanclerzyna. Rec.): L. S. W. (Szczerbowicz-Wieczór). *Tyg. Ilustr.* 1881 nr 314; *Tyg. Powsz.* 1882 nr 5. — (Z dziejów dawnej Polski. Rec.): W. Smoleński. *Prawda* 1882; *Tyg. Powsz.* 1882 nr 18. — (Ostatnia miłość ostatniego króla. Rec.): J. Karłowicz. *Kraj* 1884 nr 36; *Kłosy* 1884 nr 1001; J. B. *Przegl. Powsz.* 1885 t. 6. — W. B. (Bogusławski): (Diana. Rec.). *Kur. Codz.* 1887 nr 130; *Kur. Por.* 1887 nr 130. — Echa warszawskie. *Przegl. Tyg.* 1887 nr 22. — (Farbowane lisy. Rec.): ? (M. Gawalewicz). *Gaz. Pol.* 1887 nr 267; K. Kaszewski. *Kłosy* 1887 nr 1170; L. Niemojewski. *Tyg. Mód i Powieści* 1887 nr 50; *Kur. Por.* 1887 nr 327; T. J. Choiński. *Niwa* 1888 z. 313. — (Stryj z Ameryki; Klemens Janicki. Rec.): *Przegl. Tyg.* 1888 nr 39; *Życie* 1888 nr 38; *Ateneum* 1889 t. 1. — (Dwie powiastki. Rec.). *Tyg. Mód i Powieści* 1891 nr 18. — Nekrologi: *Ateneum* 1891 t. 1; *Kronika Rodz.* 1891 nr 3; *Tyg. Ilustr.* 1891 nr 56; *Strzecha Rodz.* W-wa 1892. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 32 (1902). — S. Zdziarski: Ludowość w poezji polskiej XIX wieku. *Lud* 1904 t. 10; odb. Lw. 1904.

JEŻOWSKI JÓZEF (1798–1855)

Krypt.: J. J.

Filomata, filolog klasyczny.

Ur. w 1798 (wg Tretiaka 1796) na Ukrainie. Kształcił się w szkołach bazyliańskich w Humaniu i na Uniwersytecie Wileńskim, gdzie studiował filologię klasyczną. Był kolegą i przyjacielem Tomasza Zana i Adama Mickiewicza, współtwórcą i prezesem Towarzystwa Filomatów, a później Towarzystwa Filaretów. Przez jakiś czas prowadził na Uniwersytecie wykłady z zakresu metodologii naukowej. Zesłany po procesie filareckim w 1824 w głąb Rosji, wykładał w 1826-1827 język grecki na uniwersytecie w Moskwie. Pozostawał w przyjaznych stosunkach z Joachimem Lelewelem. Zabiegał o uzyskanie katedry filologii na uniwersytecie w Krakowie. Po latach powrócił z zesłania do kraju i osiadł na Ukrainie w Tahańczy, przygarnięty przez Dionizję Poniatowską. Zmarł w 1855 w Kuryłówce na Podolu.

TWÓRCZOŚĆ

1. Adamowi Mickiewiczowi dn. 24 grudnia 1818 r. Ogł. J. Czubek: Archiwum Filomatów. Cz. 3. Poezja filomatów. T. 1. Kr. 1922.

2. Dziewica na rozdrożu. Romans. Ogł. jako wiersz A. Mickiewicza z podtyt. Improwizacja do H. S. *Noworocznik Litewski na r. 1831*. Wil. 1830; z rkpsu w Arch. Filomatów wyd. J. Czubek, jw. poz. 1.

Przekł. słowacki: Hviezdoslav (P. Országh). *Slovenské pohl'ady* 1902; przedr. w: Sobrane spisy básnické. Z. 12. Turczański Św. Marcin 1931.

3. Dodatek do Horacjusza ód celniejszych objaśnionych. Wil. 1824.

Por. Prace edytorskie poz. 1.

4. Dwa są kwiaty... Dat. 24 października 1824. Wiersz w albumie L. Kostrowickiej. Ogł. I. Chrzanowski: Autograf „Majtka" i poezje filaretów. Lw. 1901; toż przedr. zmieniony w: Okruchy literackie. W-wa 1903.

5. O postępie badań filologicznych we względzie pism Platona. Moskwa 1829.

Prace edytorskie

1. Horacjusza ody celniejsze stosownie do użytku szkół objaśnione. T. 1-2. Wil. 1821-1823.

Por. Twórczość poz. 3.

2. Homeri Odysseae rhapsodiae sex, ... cum notis et indice. Moskwa 1828. Wyd. nast.: Moskwa 1831.

Listy i materiały

1. Do J. Czeczota, I. Domeyki, F. Malewskiego, A. Mickiewicza, O. Pietraszkiewicza, T. Zana listy z 1818-1823. Ogł. J. Czubek: Archiwum Filomatów. Cz. 1. Korespondencja 1815-1823. T. 1-5. Kr. 1913.

2. Do F. Malewskiego fragm. z 4 listów z 1822-1823; do A. Mickiewicza 2 listy z 1836. Ogł. W. Mickiewicz: Korespondencja Adama Mickiewicza. T. 2. Paryż 1872.

3. Do J. Zawadzkiego 2 listy z 1825, 1839; do A. Zawadzkiego 3 listy z 1840-1845. Ogł. T. Turkowski: Materiały do dziejów literatury i oświaty na Litwie i Rusi. Z archiwum drukarni i księgarni Józefa Zawadzkiego w Wilnie z 1805-1865. T. 1. Wil. 1935.

4. Do J. Lelewela 22 listy z 1827-1829. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 4435.

5. Materiały do historii Towarzystwa Filomatów. T. 1-3. Wyd. S. Szpotański i S. Pietraszkiewiczówna. Kr. 1920-1924.

6. Towarzystwo Filomatów. Wyd. A. Łucki. Kr. 1924 *BN* I, 77. (Wybór dokumentów, korespondencji i twórczości).

7. Wyjątki z zeznań przed Wileńską Komisją Śledczą. Ogł. H. Mościcki: Z filareckiego świata. Zbiór wspomnień 1816-1824. W-wa 1924.

OPRACOWANIA

A. Mickiewicz: List do J. Jeżowskiego, dat. Rzym 1830. Ogł. pt. Nieznany list Adama Mickiewicza. *Bibl. Warsz.* 1877 t. 4 i wyd. nast. — M. Mochnacki: O literaturze polskiej w wieku XIX. W-wa 1830 s. 109-112, i wyd. nast. — (Odysei ksiąg sześć. Rec.). *Tyg. Petersb.* 1831 nr 10. — J. Majorkiewicz: Dzieła Platona. Przekład F. Kozłowskiego. Przypis. *Przegl. Nauk.* 1845 t. 4; przedr. w: Pisma pomniejsze. Cz. 2. W-wa 1852. — T. Zan: Notatki pamiętnikarskie. Powst. ok. 1850. Ogł. H. Mościcki: Z filareckiego świata. Zbiór wspomnień z lat 1816-1824. W-wa 1924. — Biograficzeskij słowar profiessorow i priepodawatielej Impieratorskogo Moskowskogo Uniwiersitieta. T. 1. Moskwa 1855. — (Nekrolog). *Bibl. Warsz.* 1856 t. 1. — (H. Skimborowicz): Literaci i artyści polscy zmarli w ubiegłym roku. *Gaz. Warsz.* 1856 nr 123. — D. Poniatowska: Listy do Bohdana i Józefa Zaleskich. T. 1-2. Powst. przed 1868. Wyd. Kr. 1900. — I. Domejko: O młodości Mickiewicza. List do Bohdana Zaleskiego z r. 1869. *Przegl. Lw.* 1872 t. 4; przedr.: *Księga pam. ... A. Mickiewicza.* T. 1. W-wa (1898). — I. Domejko: Filareci i Filomaci. List. *Roczn. Tow. Hist.-Lit. w Paryżu. Rok 1870-1872.* Poz. 1872; odb. Poz. 1872; przedr. H. Mościcki: Promieniści, Filomaci, Filareci. W-wa 1916; przedr. H. Mościcki: Z filareckiego świata, jw. — A. Giller: Lista wygnańców polskich do roku 1860 spisana na Syberii. *Album Muz. Nar. w Rapperswyll. Na stoletnią rocznicę 1772 r.* Poz. 1872. — Cyprinus (J. E. Przecławski): Kalejdoskop wospominanij (1811-1871). *Russkij archiw* 1872 t. 3 s. 1769. — A. E. Odyniec: Wspomnienia z przeszłości. *Kronika Rodz.* 1880 nr 2, 4; przedr. w: Wspomnienia z przeszłości opowiadane Deotymie. W-wa 1884. — J. Chodorowicz: Z wędrówki po małych drogach. Kilka wspomnień. *Tyg. Powsz.* 1884 nr 37. — P. Chmielowski: Adam

Mickiewicz. Zarys biograficzno-literacki. T. 1. W-wa-Kr. 1886. — W. Mickiewicz: Żywot Adama Mickiewicza podług zebranych przez siebie materiałów oraz własnych wspomnień. T. 1. Poz. 1890; wyd. 2 Poz. 1929. — E. Heleniusz (Iwanowski): Ostaszewski Eliasz. W: Wspomnienia polskich czasów dawnych i późniejszych. T. 2. Lw. 1894. — J. Kallenbach: Adam Mickiewicz. T. 1. Kr. 1897 i wyd. nast. — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 3. Kr. 1899-1900. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 32 (1902). — H. Mościcki: Ze stosunków wileńskich w okresie 1816-1823. *Bibl. Warsz.* 1904 t. 2; przedr. w: Z filareckiego świata, jw. — H. Mościcki: Przyczynek do pobytu filomatów w Odessie (1825). *Kwart. Hist.* 1905 t. 19; przedr. w: Pod znakiem Orła i Pogoni. W-wa 1915 i wyd. nast. — S. Pietraszkiewiczówna: Dzieje Filomatów w zarysie. Słowo wstępne J. Kallenbacha. *Przegl. Powsz.* 1909 t. 102-104; 1910 t. 105; 1911 t. 109; wyd. osob. Kr. 1912. — J. Kallenbach: Ród Filomatów. *Bibl. Warsz.* 1914 t. 1 i odb. — J. Kleiner: Wśród Filomatów. *Kronika Powsz.* 1914 nr 1-3. — M. Szyjkowski: Wileńscy przyjaciele Mickiewicza. *Krytyka* 1914 t. 3. — H. Mościcki: Z pobytu Mickiewicza w Odessie. W: Pod znakiem Orła i Pogoni. W-wa 1915; wyd. 2 zmienione Lw. 1923. — J. Tretiak: Adam Mickiewicz w świetle nowych źródeł. 1815-1821. Kr. 1917. —

S. Szpotański: Adam Mickiewicz i jego epoka. T. 1: Racjonalizm i romantyzm. W-wa-Kr. 1921. — A. Łucki: Wstęp i oprac. wyd. Towarzystwo Filomatów. Kr. 1924 *BN* I, 77. — H. Mościcki: Z filareckiego świata. Zbiór wspomnień z lat 1816-1824. W-wa 1924. — W. Hahn: J. Jeżowski jako filolog. *Księga pam. ku uczczeniu CCCL rocznicy założenia i X wskrzeszenia Uniw. Wil.* Wil. 1929 i odb. — Z. Jabłońska-Erdmanowa: Oświecenie i romantyzm w stowarzyszeniach młodzieży wileńskiej na początku XIX wieku. Wil. 1931. — J. Świerzowicz: Echa Plutarcha w I części „Dziadów" Mickiewicza. *Ruch Lit.* 1934 nr 8; przedr. w: Szkice literackie. Grodzisk-Poz. 1936. — W. Ogrodziński: Polskie przekłady Horacego. Kr. 1935. — M. Szyjkowski: Wileńscy filomaci w Pradze. (Z cyklu „Polskie peregrynacje do Pragi i Karlowych Warów"). *Pam. Lit.* R. 32 (1935); przedr. pt. Filomaci w Pradze. W: Polskie peregrynacje do Pragi i Karlowych Warów od Augusta Mocnego do A. Mickiewicza. Bydgoszcz 1936. — L. Janowski: Słownik bio-bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939. —

S. Pigoń: Filomata na wygnaniu. W: Wśród twórców. Kr. 1947. — S. Kawyn: Mickiewicz wśród filomatów i filaretów. W: Z badań nad legendą Mickiewiczowską. Studia i szkice fenograficzne. Lubl. 1948. — J. Kleiner: Mickiewicz. Wyd. 2. T. 1. Lubl. 1948. — L. Gomolicki: Dziennik pobytu A. Mickiewicza w Rosji 1824-1829. W-wa 1949. — M. Dernałowicz: Memoriał Franciszka Malewskiego. W zbiorze: Miscellanea z okresu romantyzmu. Wr. 1956 *Arch. Lit.* t. 1. — M. Dernałowicz, K. Kostenicz, Z. Makowiecka: Kronika życia i twórczości Mickiewicza. Lata 1798-1824. W-wa 1957. — A. Witkowska: Wstęp i oprac. wyd.: Wybór pism filomatów. Konspiracje studenckie w Wilnie 1817-1823. Wyd. 2 zmienione. Wr.-Kr. 1959 *BN* I, 77. — A. Kowalska: O kontaktach Lelewela z filomatami i prasą warszawską. *Przegl. Hum.* 1962 nr 5. — Z. Skwarczyński: Szubrawcy a filomaci. We wstępie do książki: „Wiadomości Brukowe". Wybór artykułów. Wr. 1962 *BN* I, 178. — Z. Kawyn-Kurzowa: Język filomatów i filaretów. Przyczynek do dziejów języka polskiego XIX wieku. Słowotwórstwo i słownictwo. Wr. 1963. — K. Mężyński: Adam Mickiewicz a Godfryd Ernest Groddeck. *Zeszyty Nauk. Wydz. Hum. WSP w Gdańsku* 1963 z. 5. Gdańsk 1963.

Zob. również: Filomaci, Filareci, Promieniści.

JOCHER ADAM BENEDYKT (1791–1860)

Pseud.: Widar II-gi.

Bibliograf.

Ur. 11 sierpnia 1791; syn Leona, księgarza i kupca, i Tekli z Ziętkiewiczów. Uczył się w gimnazjum wileńskim, w 1807 zapisał się tamże na uniwersytet; uczęszczał na seminarium Ernesta Grodka. W 1811 otrzymał stopień magistra filozofii, po czym był nauczycielem prywatnym. W 1819-1822 należał do Towarzystwa Szubrawców, pisy-

wał do *Wiadomości Brukowych* ostre satyry pod pseudonimem Widar II-gi. W 1827 został pomocnikiem bibliotekarza Uniwersytetu Wileńskiego; porządkował i spisywał zbiory numizmatyczne. Po upadku powstania listopadowego i po zamknięciu Uniwersytetu Wileńskiego otrzymał etat starszego bibliotekarza w Bibliotece Akademii Medycznej. Od 1841 przez pewien czas gospodarował na wsi w powiecie wiłkomierskim. W 1844 był starszym nauczycielem łaciny w gimnazjum przeniesionym z Kroż do Kowna. W 1845-1856 przebywał u Eustachego Tyszkiewicza w charakterze wychowawcy jego dzieci. W 1856 powrócił na stałe do Wilna i oddał się całkowicie pracy naukowej. W tymże roku został członkiem Komisji Archeologicznej. Zmarł 3 kwietnia 1860 w Wilnie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce od wprowadzenia do niej druku po r. 1830 włącznie, z pism Janockiego, Bentkowskiego, Ludwika Sobolewskiego, Ossolińskiego, Jana Winc. i Samuela Bandtków itd. wystawiony. T. 1-3. Wil. 1840-1857.

Zawartość: t. 1: Wiadomości wstępne; Historia literatury, krytyka filologiczna, literatura grecka i rzymska, zbiory, poligrafie, bibliografie, szkoły, biblioteki, drukarnie, encyklopedie, czasopisma; t. 2-3: Teologia i dzieje kościelne.
Spis abecadłowy do dzieła Jochera podaje Estr. II, 224-301; odb. Kr. 1873.

2. Pelasgia, seu de sermone quondam communi, eoque principe in Slavorum, imprimis in Polonorum illo, facile statuendo, ad viros eruditos praeludebat. Wil. 1851.

3. Epilog historii mowy pierwotnej oraz wstęp do jej odnowienia w mowie słowiano-polskiej i do „Harmonii mów". Wil. 1859.

4. Harmonia mów albo zlanie ich w jedną, to jest: polską, za pośrednictwem fenickiej, powróconej do familii mów słowiańskich. Wykład z komentarzem ciągłym monologu komedii Plauta Poenulus akt V, scena I, wiersz 1-16. Wil. 1859.

Artykuły i rozprawy umieszczał w czasopismach: *Bibl. Warsz.* (1853-1854; tu m. in.: Pomniki mowy i prawodawstwa polsko-litewskiego w wieku XIV i następnych. 1854 t. 2), *Gaz. Warsz.* (tu: Stanowisko przeszłe i obecne do wydawania dzieła: O literaturze i naukach dawnej Polski. 1858 nr 273), *Wiad. Brukowe* (1817-1822), *Wizerunki i Roztrząsania Nauk.* (1834-1841, 1843; tu m. in.: Berło Uniwersytetu Wileńskiego. 1843 t. 24), *Znicz* (tu m. in.: Wspomnienia po śmierci Szymona Żukowskiego. 1835).

Przekłady

Pisma pośmiertne Stanisława Łubieńskiego biskupa, podkanclerzego kor. Przekł. z łaciny. Petersb. 1855.

Listy i materiały

1. Do Adama Zawadzkiego 14 listów z 1842-1844. Ogł. T. Turkowski: Materiały do dziejów literatury i oświaty na Litwie i Rusi. Z archiwum drukarni i księgarni Józefa Zawadzkiego w Wilnie z lat 1805-1865. T. 2. Wil. 1937.

2. Materiały do opracowania dzieła Obraz bibliograficzno-historyczny... (Umowa wydawnicza z 2 kwietnia 1840 i listy od osób następujących: M. Bobrowski z 1839-1841; J. I. Kraszewski z 1839; H. Łabęcki z 1841; ks. M. Łuniewski z 1838; T. Narbutt z 1840; S. Nowoszycki z 1840; S. Onacewicz z 1839; W. Trębicki z 1839; A. Zawadzki z 1844; J. Zawadzki z 1837-1838). Ogł. T. Turkowski, jw. poz. 1.

3. Do redakcji Biblioteki Warszawskiej 2 listy z 1852 i 1857 oraz do K. W. Wójcickiego z r. 1859. Rkps Bibl. PAN Kr. sygn. 715 (Zbiór autografów Cypriana Walewskiego).

OPRACOWANIA

J. Zawadzki: Obraz bibliograficzno-historyczny literatury i nauk w Polsce. Prospekt. *Tyg. Lit.* 1839 nr 52. — (Obraz bibliograficzno-historyczny... Rec.): J. I. Kraszewski. *Tyg. Petersb.* 1839 nr 53; 1839 nr 81; M. M. *Lwowianin* 1839 z. 7; J. I. Kraszewski. *Tyg. Petersb.* 1840 nr 78; *Przegl. Warsz.* 1840 t. 1; J. I. Kraszewski. *Athenaeum* 1841 t. 2; J. I. Kraszewski. *Tyg. Petersb.* 1841 nr 62; M. *Orędownik Nauk.* 1841 nr 7-8; H. Skimborowicz. *Przegl. Warsz.* 1841 t. 1; W. Trębicki. *Bibl. Warsz.* 1841 t. 3; X. N. J.: O trzech historiach literatury polskiej. (Nadesłano). *Bibl. Warsz.* 1841 t. 2; (R. Zmorski). *Nadwiślanin* 1841 t. 1; *Przegl. Nauk.* 1845

nr 12; ♂ (K. W. Wójcicki). *Dzien. Warsz.* 1852 nr 336; J. Bartoszewicz. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1856 nr 59; * (J. Bartoszewicz). Tamże 1857 nr 304; △ (L. Rogalski). *Gaz. Warsz.* 1857 nr 295, 309. — W. Syrokomla (L. Kondratowicz): (Pelasgia, seu de sermone... Rec.). *Gaz. Warsz.* 1853 nr 269. — (Pisma pośmiertne S. Łubieńskiego. Rec.): J. Bartoszewicz. *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1857 nr 95; H. Schmitt: Dziejopisowie krajowi. *Dzien. Lit.* 1858 nr 9-12. — △ (L. Rogalski): Język słowiańsko-polski w punickim. *Gaz. Warsz.* 1858 nr 225. — (Epilog historii mowy pierwotnej; Harmonia mów. Rec.): A. Kudasiewicz: Jestli język polski mową pierwotną. *Bibl. Warsz.* 1859 t. 4; *Gaz. Warsz.* 1859 nr 203. —

Nekrologi: B. R. *Gaz. Codz.* 1860 nr 105, 133; A. H. Kirkor. *Gaz. Codz.* 1860 nr 118; *Bibl. Warsz.* 1860 t. 2; *Czas* 1860 nr 97; *Gaz. Warsz.* 1860 nr 100; *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* 1860 nr 101; *Kur. Wil.* 1860 nr 25; *Przegl. Poz.* 1860 t. 30. — F. M. Sobieszczański. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 13 (1863). — W. Korotyński: Adam Benedykt Jocher. *Tyg. Ilustr.* 1869 nr 82-83. — J. Bieliński: Uniwersytet Wileński (1579-1831). T. 3. Kr. 1899-1900. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 32 (1902). — R. Plenkiewicz: Adam Benedykt Jocher. *Album biogr. zasłużonych Polaków i Polek w. XIX.* T. 2. W-wa 1903. — M. Mann: Wincenty Pol. Studium biograficzno-krytyczne. T. 1. Kr. 1904. — R. Plenkiewicz. *Enc. wych.* T. 6 (1904). —

M. Brensztejn: Biblioteka Uniwersytecka w Wilnie do roku 1832. Wil. 1929. — T. Grabowski: Krytyka literacka w Polsce w epoce romantyzmu (1831-1863). Kr. 1931. — T. Turkowski: Materiały do dziejów literatury i oświaty na Litwie i Rusi. Z archiwum drukarni i księgarni Józefa Zawadzkiego w Wilnie z lat 1805-1865. T. 2. Wil. 1937. — L. Jankowski: Słownik bio- bibliograficzny dawnego Uniwersytetu Wileńskiego. Wyd. pod kierunkiem R. Mienickiego. Wil. 1939. — J. Korpała: Zarys dziejów bibliografii w Polsce. Wr. 1953. — Z. Makowiecka, K. Kostenicz: Nieznany spis pseudonimów szubrawskich. W zbiorze: Miscellanea z okresu romantyzmu. Wr. 1956 *Arch. Lit.* t. 1.

JUCEWICZ LUDWIK ADAM (1810–1846)

Pseud. i krypt.: L. A. J.; L. z Pok...; Ludwik z Pokiewia.

Poeta, etnograf.

Ur. 1810 w Pokiewiu na Żmudzi. Studia teologiczne odbył w seminarium w Wilnei. W 1837 otrzymał święcenia kapłańskie i został wikariuszem w Świadościu. Ok. 1839 zerwał z katolicyzmem, przeszedł na prawosławie i ożenił się. W 1841 redagował i wydał noworocznik pt. *Linksmine* (tzn. *Tęcza*). W 1844 otrzymał posadę nauczyciela w szkole powiatowej w Leplu. Tam zmarł w 1846.

TWÓRCZOŚĆ

1. Pisma. Wil. 1834.

Zawartość: Przekłady poz. 1, 2, 3; Obraz Finlandii; Myśli i zdania.

2. Przysłowia ludu litewskiego. Fragm. ogł. T. D. (Dobkiewicz, L. Trynkowski i J. Krzeczkowski): Pisma rozmaite. Wil. 1838; całość wyd. Wil. 1840.

3. Historia litewska dla dzieci. Wil. 1840.

4. Rysy Żmudzi. W-wa 1840. Wyd. nast.: Wil. 1842.

5. Pisarze w narodowym języku litewskim. I. Drozdowski Antoni; II. Dyonizy Paszkiewicz; III. Konstanty Szyrwid. *Pismiennictwo Kraj.* 1841 nr 8, 11, 12.

W 1844 r. H. Skimborowicz ogłosił prospekt na całość utworu pt.: Wiadomości biograficzne i literackie o uczonych Żmudzinach jako o tych którzy z innych prowincji będąc rodem znacznie się przyczynili do oświecenia na Żmudzi. Dzieło nie ukazało się drukiem.

6. Wspomnienia Żmudzi. Wil. 1842.

Dedykowane Józefowi Ignacemu Kraszewskiemu.

7. Litwa pod względem starożytnych zabytków, obyczajów i zwyczajów. Wil. 1846. Wyd. nast.: Wil. 1854.

Fragm. ogł. poprzednio w czasopismach.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach: *Athenaeum* (1841 t. 5), *Bojan* (1838), *Biruta* (1837), *Gaz. Codz.* (1839), *Linksmine. Prace lit.* (wyd. i red. 1841), *Magazyn Mód* (1843 nr 5), *Muzeum Dom.* (1839 t. 2), *Piśmiennictwo Kraj.* (1840

nr 2; 1842 nr 8, 11, 12), *Przyj. Ludu* (1839/40), *Roczniki Krytyki Lit.* (1842 nr 44), *Rozmaitości* (Lw.; 1839 nr 44), *Tyg. Petersb.* (1836-1839, 1841), *Tyg. Lit.* (1838 nr 21-22), *Zbieracz Lit. i Polit.* (1838 t. 4).

Przekłady

1. A. Puszkin: Pułtawa. Poemat. Wyd. zob. Twórczość poz. 1.

2. W. Żukowski: Wadim. Powieść sławiańska. Wyd. jw. poz. 1.

3. Los Marii. Powieść z rosyjskiego. Wyd. jw. poz. 1.

4. Wyjątki z nowoczesnych poetów polskich, tłumaczone na język litewski z przydaniem kilku słów o języku i literaturze litewskiej. Wil. 1837.

5. J. F. Michaud i Poujoulat: Obrazy Jeruzalem i świętych okolic. Wyjątek z listów o Wschodzie. Wil. 1840.

6. Pieśni litewskie przekładania ... Wil. 1844.

Prace edytorskie

Jakub Sobieski: Instrukcja... kasztelana krakowskiego, ojca króla Jana III, dana panu Orchowskiemu ze strony synów. Wyd. 2. Wil. 1840.

Listy

Do J. I. Kraszewskiego 12 listów z 1839-1848. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6456.

OPRACOWANIA

(Przysłowia ludu litewskiego. Rec.): J. I. Kraszewski. *Tyg. Petersb.* 1840 nr 32; Wł. *Bibl. Warsz.* 1841 t. 1. — (Rysy Żmudzi. Rec.). *Piśmiennictwo Kraj.* 1841 nr 8. — (Wspomnienia Żmudzi. Rec.): M. B. (Baliński). *Bibl. Warsz.* 1842 t. 3; W. Zieliński. *Roczniki Krytyki Lit.* 1842 nr 53. — Wawrowski: (Litwa pod względem starożytnych zabytków... Rec.). *Przyj. Ludu* 1846/47 nr 34-35. — F. M. Sobieszczański. *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 13 (1863). — A. S. Krasiński: Wspomnienia. Kr. 1900 s. 50-51. — *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 33 (1903). — A. Janulaitis: Kun. Liudvikas Adamos Jucevičius, Lietuvos rašytojas (1813-1846). Wil. 1910. — Balciunas: Liudvico Adamo Jucevičiaus asmuo. Kowno 1931.

JURKIEWICZ JAKUB (1808–1875)

Pseud. i krypt.: Benedykt Dołęga; J. B. D.; J. B. h. Dołęga; J. J.

Publicysta.

Ur. 1808 w okolicach Humania. Był synem niezamożnych rodziców. Uczył się w Humaniu u bazylianów. W latach szkolnych przyjaźnił się z Aleksandrem, Sewerynem i Bohdanem Grozami. W 1828 wyjechał do Kijowa i tam do 1866 pracował jako tłumacz dokumentów szlacheckich. W 1847-1849 razem z Antonim Marcinkowskim redagował i wydawał w Kijowie pismo *Gwiazda*, które polemizowało z zachowawczą grupą *Tygodnika Petersburskiego*, lecz następnie pozyskany przez Henryka Rzewuskiego nadsyłał korespondencje z Kijowa do jego *Dziennika Warszawskiego*. W 1855 ożenił się z Różą Podbereską. Zmarł po długiej chorobie 27 grudnia 1875 w Kijowie.

TWÓRCZOŚĆ

1. Czym jest i jakie zajmuje miejsce w rozumowanej medycynie homeopatia? Listy dwóch filantropów o metodzie lekarskiej Hanemana, do przeczytania sobie udzielone. Kijów 1847.

2. Trio muzykalno-literackie z ciekawych motywów czasowego piśmiennictwa. Kijów 1862.

3. Obrazek jenialnego oficjalisty. *Co Bóg dał.* Kijów 1872 s. 288-314.

4. Potwory egoizmu. Komedia napis. dla teatru amatorskiego w Kijowie. Nie wyd. Fragm. ogł. pt. Piosnka przy gitarze p. Tertuliana, starego hipochondryka. *Opiekun Dom.* 1874 nr 40.

Artykuły i drobne utwory ogł. w czasopismach i wydawnictwach zbior.: *Co Bóg dał.* Kijów 1872, *Dzien. Warsz.* (tu: Korespondencja z Kijowa. 1852-1854), *Gaz. Codz.* (tu: Korespondencje. 1856, 1858-1860), *Gwiazda* (red. 1847-1849; tu m. in. drobne wiersze i prze-

kłady także w 1846), *Kółko Dom.* (tu: Alchemik i jego potomstwo. Powiastka arabska. 1866 s. 316-318), *Kronika Wiad. Kraj. i Zagr.* (1858), *Leviathan.* Kijów 1848 (tu drobne wiersze i przekłady), *Niezabudka* (1844), *Ondyna Druskienickich Źródeł* (1845 z. 6; 1846 z. 4-7), *Opiekun Dom.* (tu m. in.: Wrażenia poetyczne starego prozaisty. 1867 nr 19; Pani George Sand. 1871 nr 19-21; Adam Mickiewicz w towarzystwie rosyjskich literatów. 1873 nr 17-19), *Rocznik* (Piotrków; 1876), *Rozmaitości* (Lw.; 1840 nr 49), *Ruch Muzyczny* (tu korespondencje w 1859-1860), *Rusałka* (1841), *Tydzień* (Piotrków; 1873-1875), *Tyg. Petersb.* (1838-1840, 1843, 1847).

P r z e k ł a d y

A. Puszkin: Ofiara zazdrości. Dramat we dwóch scenach. *Niezabudka* 1844 s. 230-242.

Ponadto w noworocznikach i pismach zbiorowych jw. przekłady drobnych wierszy następujących poetów: W. Bieniediktow, V. Hugo, A. Lamartine, A. Puszkin, F. Schiller, W. Władysławlew.

L i s t y

1. Do J. I. Kraszewskiego 2 listy z 1839 i 5 listów z 1846-1862. Rkps Bibl. Jagiel. sygn. 6456, 6466.

2. Do A. Pługa (A. Pietkiewicza) z 1850--1852. Fragm. 7 listów ogł. P. Chmielowski: Z dziejów postępu i reakcji u nas. *Prawda. Książka zbior. ... A. Świętochowskiego.* Lw.-Petersb. 1899.

3. Do redakcji Dziennika Warszawskiego z 1852; do A. Janowicza z 1857; do K. Budkiewicza z 1860. Rkpsy Ossol. sygn. 12035/II.

OPRACOWANIA

Polemika. List do Wydawcy. *Tyg. Petersb.* 1838 nr 48. — A. Gryf (A. Marcinkowski): List do Benedykta Dołęgi z powodu artykułu w Tygodniku o literaturze wszechsłowiańskiej. *Tyg. Petersb.* 1843 nr 89. — A. Gryf (A. Marcinkowski): Listy do Benedykta Dołęgi w przedmiotach krytyki filozofii i historii. *Gwiazda* 1846-1847. — Wydawca Tygodnika (J. E. Przecławski): O prospekcie na książkę pod tytułem „Gwiazda" i o dopisku do tego prospektu. *Tyg. Petersb.* 1846 nr 81. — Z. Fisz: Jeszcze słówko o Żegocie Kostrowcu jako recenzencie „Gwiazdy". *Gwiazda* 1847. — August S.: Obecny stan literatury polskiej. (Wyjątek z listu do wydawcy). *Gwiazda* 1848. — T. P.: De rebus nonnullis, praecipue de Astro Kioviense. *Gwiazda* 1848. — Zofia K. z Brzozówki (Z. Klimańska): Efekt hubińskiej krytyki. (List do wydawcy). *Gwiazda* 1849; wyd. osob. z pewnymi zmianami pt. List Zofii K. z Brzozówki do Benedykta Dołęgi. Z powodu krytyki p. Kraszewskiego na Rocznik Literacki. Wil. 1850. — Z. Fisz: List do Benedykta Dołęgi. *Pam. Nauk. Lit.* 1850 t. 2 z. 6. — *Enc. powsz.* Orgelbranda. T. 13 (1863). — -c-: Śmierć nie daje pardonu... *Kur. Warsz.* 1876 nr 11. — F. M. Eysymont: Benedykt Dołęga. *Opiekun Dom.* 1876 nr 14. — (J. Heppen): Nekrologia półroczna. *Tyg. Ilustr.* 1876 nr 17. — P. Chmielowski: Henryk hr. Rzewuski. Studium literackie. *Niwa* 1877 z. 72; przedr. w: Nasi powieściopisarze. T. 1. Kr. 1887. — P. Chmielowski: Z dziejów postępu i reakcji u nas. *Prawda. Książka zbior. ... A. Świętochowskiego.* Lw. - Petersb. 1899. — P. Chmielowski. *Wielka enc. powsz. ilustr.* T. 33 (1903). — F. Bielak: Opozycja „Gwiazdy" (1846-49) na tle literatury w kraju. (Streszcz.). *Spr. PAU* 1932 t. 37 — A. Zajączkowski: Henryk Rzewuski i jego „Dziennik Warszawski" (1851-1854). *Przegl. Nauk Hist. i Społ.* T. 7 (1957) i nadb.

SPIS RZECZY

HASŁA OGÓLNE

HASŁA RZECZOWE

HASŁA OSOBOWE

WYKONANO W DRUKARNI IM. REWOLUCJI PAŹDZIERNIKOWEJ W WARSZAWIE POD DYREKCJĄ EWELINY GABIŃSKIEJ I KIEROWNICTWEM TECHNICZNYM STANISŁAWA NOWAKA. SKŁADAŁ ZESPÓŁ MARIANA GŁOWACKIEGO I BOLESŁAWA TRAWIŃSKIEGO
TŁOCZYŁ ZESPÓŁ JÓZEFA SKORWIDERA
OPRAWIAŁ ZESPÓŁ JÓZEFA BUJARSKIEGO

PRINTED IN POLAND

PAŃSTWOWY INSTYTUT WYDAWNICZY. NAKŁAD 6.000+250 EGZEMPL. ARK. WYD. 63,2 ARK. DRUK. 32.75 PAPIER MAT. 50 G. KL. III. 70×100 CM, Z PAŃSTWOWEJ WYTWÓRNI PAPIERÓW WARTOŚCIOWYCH W WARSZAWIE. PODPISANO DO DRUKU W MAJU 1968 R.
DRUK UKOŃCZONO W MAJU 1968 R.

DRUK. IM. REWOLUCJI PAŹDZIERNIKOWEJ
WARSZAWA
ZAM. 11/66. N-36. CENA ZŁ 90,—